TÜRKÇE SÖZCÜK İNCELEMELERİ

Karşılaştırmalı

Türk dillerinden seçilmiş kelimelerle

Deniz KARAKURT

E-Kitap

5.250 Kelime

Açıklamalar

Dijital Sürüm için:

1. Bu kitap kesinlikle ücretsizdir. Herhangi bir bedel talep edilemez.
2. Kaynak belirtmeden alıntı yapılamaz, kullanılamaz.
3. Yazarın izni olmadan basılamaz.
4. Yazarın izni olmadan kısmen de olsa değiştirilemez.
5. Serbestçe dağıtılabilir ve paylaşılabilir.

Bu kitap yazarın Aktarma Sözlüğü adlı eserinin dipnotlarından oluşmaktadır.

12+

ONİKİ YAŞ VE ÜZERİ OKUYUCULAR İÇİNDİR.

Kaynak göstermek kaydıyla her tür alıntı yapılabilir.
(İlgili alıntılar için yasal gerekçedir.)

TÜRKÇE SÖZCÜK İNCELEMELERİ

Deniz Karakurt

Sözlük

Etimoloji

Türkçe

Türkçe Lehçe ve Şiveleri,

Moğolca Lehçe ve Şiveleri

BİRİNCİ BASKI
Mart, 2019 / TÜRKİYE

453 Sayfa

F-KLAVYE

GİRİŞ

Türkçe tarih içerisinde pek çok kola ayrılarak Dünya'nın değişik bölgelerine yayılmıştır. Bu kollar her ne kadar Türkçe çatısı altında yer alsalar da farklı isimlerle anılmıştır, çünkü bağımsız birer dil olma niteliği kazanmışlardır. Bu yayılma süreci içerisinde yabancı diller ile etkileşime giren Türk dilleri pek çok yabancı kelimeyi dil varlığının içerisine katmıştır. Bu kaçınılmaz bir durumdur ve yeryüzündeki tüm diller için geçerlidir. Dolayısıyla yabancı kelimelerin belirli bir oranda varlığı bir dil için endişelenilecek bir durum değildir. Fakat öteki taraftan dilin kendi olanakları ile karşılanabilen bir kavram için yabancı bir sözcüğü kullanmanın ne kadar gerekli ve mantıklı olduğu da tartışmalı bir konudur.

Bu sözlükte şu anda günümüzde var olan tüm Türk kökenli diller taranarak, Türkiye Türkçesi'ne (Anadolu Türkçesi'ne) söyleyiş açısından uygun olan Türkçe kelimeler aktarılmaya çalışılmıştır. Böylece pek çok yabancı kaynaklı kelimeye de karşılık bulunmuş olmaktadır. Yapılan çalışmada kesinlikle her sözcük aktarılacak diye ısrarcı olunmamış, mümkün olduğunca Anadolu Türkçesi açısından söyleyiş kolaylığı ve kulağa uygunluk dikkate alınmaya çalışılmıştır. Elbetteki yine de bazı yerlerde zorlanmalar da bulunduğu görülecektir, çünkü söyleyiş kolaylığının nesnel kriterlerinin olmadığı da bir başka gerçektir. Bu sözlükte bulunan sözcüklerin hiçbirisi yazarın kendisi tarafından türetilmiş değildir. Neredeyse tamamı binlerce yıllık kültür birikiminin bir sonucu olarak halk ağızlarında kendiliğinden ortaya çıkmış kelimelerdir. Çok az bir bölümü ise devlet kurumları tarafından türetilmiş ama toplumsal kabul görmüş sözcüklerdir. Aktarma yapılırken kelimelerin neredeyse yüzde seksen kadarı, aynen olduğu gibi hiçbir değişiklik yapılmadan aktarılmıştır. Geriye kalan az bir kısmında Anadolu Türkçesi'ne uyarlama amacıyla çok küçük ses değişiklikleri yapılmış olup bu değişiklikler de kelime başına bir veya iki harfi geçmemiştir. Çok nadiren ise asıl anlamdan tümüyle kopmamak kaydıyla bazı anlam kaydırmaları yapılmış olup, bu durumda ise asıl anlam yine verilmiştir.

Bu sözlüğün hazırlanabilmesi için uzun yıllar boyunca çok geniş kapsamlı bir tarama yapılmıştır. En büyük güçlük ise yabancı kökenli kelimeleri ayıklamak olmuştur. Türkçe gibi görünen ama yabancı dillerden gelen sözcükler en büyük yanıltıcılardır. Bu sözcükler o derece Türkçeleşmiş ve kulağa o kadar uyumludur ki yabancı kökenli olduklarını kaynak taraması yapmadan anlamak mümkün değildir. Bunlar da her ne kadar artık Türkçe'nin ayrılmaz bir parçası olsalar da yine de sözlüğün kapsamı dışında bırakılmışlardır elden geldiğince. Yine de anlaşılamayan ve gözden kaçanlar elbetteki olmuştur. Bazen de alternatifi bulunmayan yabancı kelimeler köken belirterek verilmiştir.

Türkçe'nin söz varlığında zaten bulunan kelimelerin neredeyse tamamı yine sözlüğe katılmamıştır. Yalnızca yeni sözcüklerin eklenmesi amaçlanmıştır. Fakat tesadüfi olarak Anadolu Türkçesi'nde yer alan pek çok sözcüğün de yer almış olması kaçınılmazdır. Ayrıca devlet kurumları tarafından masa başında türetildiği zannedilen pek çok örneğin de aslında halk dilinden alınarak kullanıma sokulmuş olduğunu gösteren pek çok örnek de sözlükte yer almıştır.

Her ne kadar yazarın emeği ve harcadığı zaman bu sözlüğü kendisine ait kılsa da bu sözlükteki her bir kelime geçmişiyle ve geleceğiyle, yayıldığı tüm coğrafya itibariyle Türk Milleti'ne ve Türki kökenli uluslara aittir. Bu nedenle hiçbir çekince duyulmaksızın kaynak göstermek kaydıyla istenildiği kadar alıntı yapılabilir, kopyalanabilir, kullanılabilir. Müsterih olunması gereken diğer bir husus ise bu sözlükteki hiçbir sözcüğün uydurma olmayışıdır. Kaynak kontrolü ile bu durum rahatlıkla teyit edilebilir.

Sözlüğün amacı yabancı dillerden arındırılmış mutlak Öz-Türkçe bir dil oluşturmak kesinlikle değildir. Böyle bir şeyin olması da zaten mümkün değildir. Ancak yine de pek çok yabancı kelimeye bizzat halk kültürünün karşılık üretebildiği de rahatlıkla görülecektir. Bu sözlüğün içerisinden herkes birkaç kelimeyi

günlük hayatın içerisinde kullanabilirse Türkçe'nin zenginliği ve söyleyiş gücü artacaktır. Özellikle kitap veya dergi, gazete yazarlarının ve bilimsel eserler üretenlerin fazla değil üç veya dört kavramı bile kullanmaları önemli bir katkı sağlayacaktır.

Ancak sözlüğün hazırlanması aşamasında net olarak tespit edilmiş olan husus, Dünya'da hemen her alanda Latince'yi esas alan bir bilim dilinin gelişmiş ve gelişmeye de devam etmekte olduğudur. Maalesef tüm Dünya'da herhangi başka bir dil içerisinde bu duruma ikinci bir alternatif oluşturulabilmiş değildir. Elektronik araçlarının yaygınlaşmasıyla birlikte İngilizce de teknolojik kavramları da adlandırmada kullanılan tek dil haline gelmiş durumdadır. Tam da bu noktada Türkçe için söylenebilecek en önemli şey, bir an önce bilim ve teknoloji kavramlarının karşılıklarının oluşturulması gerekliliğidir. Bu çalışmada buna öncülük edebilecek örneklere de yeterli olmasa da yer verilmeye çalışılmıştır. Fakat kavramlar yine halk ağzından alınmış olduğundan kapsam sınırlı kalmıştır. Çünkü bilim dili üretebilmek için halk ağzı bir yere kadar etkili olmakta, belirli bir aşamadan sonra yetersiz kalmaktadır. Fakat hiç olmazsa toplum tarafından da kullanılan bazı temel kavramlara karşılık üretilebilmiş olduğu görülecektir.

Ayrıca bu sözlüğün etimoloji çalışması yapanlar için de önemli bir boşluğu doldurarak katkı sağlaması amaçlanmıştır. Fakat uzun çözümlemeler yerine birkaç kelimelik açıklamalar yeterli görülmüştür. Yalnızca kitabın sonunda bazı sözcüklerle ilgili görüşlere yer verilmiştir. Buradaki amaç pratik kullanım olduğu için hangi sözcüğün nereden kaynaklandığı veya anlamının ne olduğu çok gerekmedikçe uzun uzun anlatılmamıştır.

Bu çalışma aynı zamanda en yaygın gündelik kullanım alanlarının ve bilim dallarının içerdiği terimlerin kısmen de olsa Türkçe karşılıklarını anlaşılır ve uygulanabilir bir biçimde derlemeyi amaçlamaktadır. Yıllar süren kişisel derleme çalışmalarından ve tamamen geleneksel kaynaklardan yararlanılarak ortaya çıkan bu eser için Orta Asya kökenli kelimeler, diğer Türk lehçe ve şiveleri, Asya Türk Devletlerinin resmi dilleri ve Anadolu halk ağzı titizlikle incelenmiş ve sözcükler kullanım kolaylığı ile terimsel nitelik taşıma ölçütlerine göre toplanarak değerlendirilmiştir.

Yeri gelmişken değinilmesi gereken diğer bir husus da sözcüklerin ister başka akraba dillerden, ister tarihsel kaynaklardan alınma yoluyla ya da türetme ile dile yerleştirilmesinin doğal bir yöntem olmadığı, dile müdahele hatta zorlama anlamına geldiği görüşüdür. Bunun üzerinde ciddi olarak durmak (bu anlayışı ciddiye almak) ve haklılık payını da göz önünde bulundurmak gerekir. Her şeyden önce toplumun ortak hafızasına yerleşecek sözcüklerin bir deneme ile bile olsa üretilirken veya alınırken titizlikle seçilmesi gerekir. Ancak bu bağlamda endişe edilmesine gerek olmayan husus ise şudur; toplumun kulağına uygun gelmeyen sözcükler ne kadar zorlanırsa zorlansın zaten kabul görmeyip kenara itilmektedir. Bunun için farklı bir dilden, Almanca'dan örnek vermek konuyu yeterince izah edecektir. Almanca'da aynı yöntemle Latince kavramların yerine onları karşılayacak anlamlarla üretilen "Fernseher" (Televizyon, anlamı: Uzak-görür) ile Fernhörer (Telefon, anlamı: Uzak-duyar) sözcüklerinden birincisi Alman kültüründe bütünüyle yerleşmiş Latince "Televizyon" sözcüğü neredeyse hiç kullanılmaz hale gelmiştir. Buna karşın "Fernhörer" tutmamış ve "Telefon" kullanılmaya devam etmiştir. Özetle hangi kelimenin ortak kullanım açısından kabul göreceğine karar verecek olan da yine ortak algıdır. Hem Türkçe'de hem de başka pek çok dilde bunun onbinlerce örneği vardır. Yeni sözcükler ise söyleyiş kolaylığı esas alınarak ve halk düşünüşü temelinde mantıksal olarak ortaya çıkartıldığında yapay olarak üretilmiş bile olsa rahatlıkla yaygınlaşabilmektedir. Sonradan türetilen pek çok kelime bugün yerleşmiştir ve kullanımı kabul görmüştür. Tek bir örnek vermek gerekirse "Uzay" sözcüğünde olduğu gibi... Yapay olarak üretilen bu sözcük günümüzde karşılığı olarak önerildiği "Feza" kelimesinden çok daha fazla yaygın biçimde kullanılmaktadır. Hatta Türkçe için vazgeçilmez bir kavram haline gelmiştir.

Dilde özleştirme çalışmaları genel olarak dört yöntemle yapılabilir. Bunların hepsinde de sözcüğün veya kaynaklandığı kökün özleştirme yapılan dile ait olduğundan emin olmak gerekir. Herbir yöntemin kendine özgü yordamları ve bunlardan kaynaklanan zorlukları bulunur. Bu yöntemler kısaca şu şekilde açıklanabilir:

1. **Derleme:** Halk kültüründen kelime toplamak için saha çalışması yapılır. Köylere kadar derlemeciler giderek kelimeleri kayıt altına alır.

2. **Tarama:** Eski dönemlere ait edebi ve tarihi yazılı eserler hatta bir sınırlama olmaksızın tüm yazılı metinler incelenerek sözcükler bulunup çıkarılır. Bunlar günün koşullarına uyumlu ve yaşayan dile uygun görülürse olduğu gibi alınıp kullanıma sokulur veya gerek görüldüğü takdirde bazı küçük ses veya anlam değişiklikleri ile uyarlanabilir.

3. **Türetme:** Dile ait kökler kullanılarak tamamen yepyeni sözcükler oluşturulabilir.

4. **Aktarma:** Güncel, yaşayan akraba dillerden sözcükler ya olduğu gibi alınır, ya da küçük ses değişiklikleri veya anlam kaydırmaları yapılabilir.

Ülkemizde ilk üç yöntemle son derece güçlü ve sağlam sonuçlar elde edilebilmiş, hatta Dünya'da bile örnek teşkil edebilecek düzeyde çalışmalar yapılmıştır. Rahatlıkla ifade edilebilir ki, ilk iki yöntem belirli güçlükler içermesine karşın yine de büyük başarılar sağlanmıştır. Üstelik türetme konusunda bu güçlükler ve kısıtlamalar da çok az olduğu için konuyla ilgilenen pek çok kimse (bazen de başarısızlıklarla sonuçlanan) türetmeler yapmış veya yapmayı denemiştir. Ancak son yöntem (Aktarma) son derece zayıf kalmıştır. İşte bu çalışma bahsi geçen bu boşluğu doldurmayı hedeflemekte ve bu yönde daha sonra yapılabilecek çalışmalara yol gösterici olmayı amaçlamaktadır.

Ancak başlangıçta genel olarak tüm özleştirme denemeleri ve özel olarak ise bu çalışma için öne sürülebilecek karşıt görüşlere ve kısaca savunmalarına değinmek, bazı soruları yanıtlamak açısından yararlı olacaktır. Sözcüklerin aktarılmasına veya yeni terimlerin kullanılmasına ilişkin temel sorunları şu başlıklar altında toplayabiliriz.

1. Aktarılan kelimelerin veya yerleştirilmeye çalışılan terimlerin zorlama veya yapay olması (bazen de yapay algılanması).

Herşeyden önce tüm sözcüklerin zorlama veya yapay olduğu iddiası geçerli değildir. Ancak kulak kabul etmediğinde yapay olarak algılandığı ise kesin bir gerçektir. Derleme çalışmaları, halk kültüründe zaten var olan sözcükleri, taşıdığı anlam bakımından olduğu gibi korumayı veya bazen anlam kaydırmalarıyla kullanımlarını yaygınlaştırmayı ve çoğu zaman da sonuç olarak terim niteliğinde kullanmayı amaçlar. Bu yöndeki girişimleri halkın ortak bilincinin türetmeye kıyasla daha kolay ve daha çabuk kabul ettiği bir gerçektir. Çünkü zaten kavramları halkın kendisi oluşturmuştur. Gerçekten de bu çalışmada yeni sözcük üretilmesi yoluna gidilmemiştir. Aksine Türk dilinin yayılım alanında kullanılan öğeler bir araya getirilmeye çalışılmıştır. Halbuki asıl zorlama olan "İndividualizm" ya da "Entüisyonist" kelimelerini ille de söylemeye, yazmaya çalışmaktır. (Kimbilir belki şu anda bile yanlış yazılmışlardır.)

2. Üretilen veya derlenen sözcüklerin gülünç olması veya öyle algılanması.

Kimi zaman bazı sözcüklerin gülünç bulunması iki nedene dayalıdır. İlk olarak, tamamen yeni olan veya ilk defa duyulan bir sözcüğün kulağa yabancı gelmesi nedeniyle önyargılı yaklaşılması en temel sorundur. Ancak bu önyargı zamanla yok olabilmektedir, önemli olan sözcüğün kolay kullanılabilir olmasıdır. Örneğin "olanak, olasılık" gibi kelimeler ilk üretildiklerinde alay konusu yapılmışlardır, ancak günümüzde

bilimsel tabirler olarak yerleşen bu terimleri hemen herkes kullanmaktadır. İkinci neden ise üretilen kelimenin, halk ağzının yerleşik kullanım ahengine veya söyleyiş kolaylığına aykırı olması önemli bir gerekçedir. Gerçekten de bu sözcükler ne yapılırsa yapılsın yerleşik olarak kullanılamazlar ve sözlüklerin içinde yitip giderler. Ancak yine de bilinmesi gereken diğer husus şudur ki, bazı sözcüklerin geldiği dillerdeki anlamları hiç de daha az gülünç ve daha az uydurma değildir. Örneğin "Mikroskop" sözcüğü, Latin kökenli dillerden birebir çeviri ile ifade edersek, Micro+Scope = Küçük+Gösterme bileşimi ile "Küçük gösteren" demektir. Üstelik yerleşik olduğu için savunulan pek çok sözcük bizim kültürümüzden tamamen uzaktır ve hiçbir geleneksel dayanağı yoktur. Örneğin "Mart" kelimesi Latin savaş tanrısı "Mars"ın adından gelir. Aynı durum pek çok Farsça ve Arapça kökenli kelime için de geçerlidir. Bunlara benzer binlerce örnek verilebilir. Üstelik kimi abartılı örneklerin sürekli olarak vurgulanması veya geçmişte bazı mizah dergilerindeki yahut da gazete eleştirilerindeki dalga geçme amaçlı parodi denilebilecek türetmelerin gerçek zannedilmesiyle ortaya çıkan yanılgıların da bir efsaneye dönüşerek özleştirme karşıtı yaklaşımlara malzeme yapılması ise ayrı bir gerçektir. Bir örnek vermek gerekirse "Çok oturgaçlı götürgeç" ve benzeri tamlamalar asla ve hiçbir biçimde resmi olarak türetilmemiştir ve kimse tarafından kullanılmaya ya da kullandırılmaya çalışılmış değildir. Resmi kurumların Türkçeleştirme çalışmalarındaki aşırılıklara karşı (veya öyle olduğu algısıyla) bir tür ironi niteliğinde bir mizah dergisinde uydurulmuş ve yayınlanmıştır. Toplumda bunların devlet eliyle türetildiği yanlış kanısı kulaktan kulağa yayılarak negatif içerikli bir dil efsanesine dönüşmüştür. Bu güne kadar da cılız kalan birkaç açıklama dışında bu konunun muhatabı olan kurumlar da dahil olmak üzere bilgilendirici hiçbir açıklama ve tekzip (yalanlama) yapılmamış ve itibar zedeleyici bu gülünç zanna inananların sayısı katlanarak artmıştır. O kadar ki, Türkçeleştirme yanlısı olanlar bile gerçek zannederek bu tamlamaları eleştirmişlerdir. Oysa ki bunlar mizahi bir yergi niteliği taşıyan sözcüklerdir.

Bütün bunlara ilaveten yabancı dillerden geçen kelimelerin telafuzları çoğu zaman örneğin bir arabın asla anlayamayacağı tuhaf bir Arapça ile (hatta Arapça bile denemeyecek bir dille), bir ingilizin asla anlayamayacağı bozuk bir İngilizce ile yapılmaktadır. Üstelik çoğu zaman bu kelimeleri konuşan kişiler mükemmel bir biçimde dile getirdiklerini sanmakta ve bunları o dili anadili olarak konuşan kişilerin karşısında söylemiş olsalardı nasıl gülünçlüklerin ortaya çıkacağının bile asla farkına varmamaktadırlar. Kaldı ki dilimizin yapısına uygunmuş gibi görünen ve gerçekten sorunsuz bir biçimde yerleşmiş olduğunu düşündüğümüz yabancı sözcüklerin tartışmasız kabul ettiğimiz söyleyişleri dahi geldikleri dildeki gerçek biçimlerini ne derece yansıtmaktadır? Bu bile tartışmalı bir konudur. Örneğin Türkçe "Söyleyiş" kelimesini ilk kez duymuş olsak dahi nasıl yazacağımızı derhal anlarız. Çünkü bizim anadilimize aittir. Ancak bu eserin içinde defalarca kullanılmış olan "Telaffuz" sözcüğünü yoksa "Telafuz" olarak mı, yada "Telâfuz" olarak mı yazmalıydık? Aslında pek çok kişi tarafından öyle yazıldığı halde sonuncu seçeneği (Telâfuz) elesek bile ilk ikisi arasında hangisinin doğru olduğuna bile henüz karar verebilmiş değiliz. Resmi kurumlar bu konuda kesin kararını vermiş olsalar da halk tarafından ne derece anlaşılmış ve doğru kullanılmaya başlanmıştır? Yani resmi olarak karara bağlanmış olması kesinlikle yeterli bir çözüm değildir. Üstelik o resmi görüşler de sıklıkla değişebilmektedir. Bunların hepsi birer sorundur. Osmanlı alfabesi kullanılmadağı için bu sorunların ortaya çıktığı öne sürülecektir hemen. Oysa ki aynı sorun Osmanlıca'da da mevcuttur, çünkü Arap alfabesinde yalnızca uzun "A" harfleri "Elif" ile gösterilirken Osmanlıca'da bütün "A" harfleri için "Elif" kullanılmaktadır. Bu Osmanlıca ile ilgilenen herkesin bildiği basit bir gerçektir. (Benzeri bir problem "U" yerine geçen "Vav" ve "İ" yerine geçen "Ye" sesleri için de geçerlidir.) Hatta bu durumda işler tamamen karışır. Kelime Arapça'dan geçtiği için Arapça'nın kurallarına göre mi yazılıp okunacaktır, yoksa artık Türkçeleştiği varsayılarak Osmanlıca'nın yazım kuralları mı dikkate alınacaktır? Bu durumda hangi "Elif" uzun okunacaktır? Bu örnekte "F" harfi şeddeli midir, yani iki kere mi seslendirilecektir? Türkçe'de bugün de arasıra kullanılmakta olan ve aslında çok netleşmiş gibi görünen "Müstakil" sözcüğünü acaba kaç kişi Arapça

aslına uygun olarak seslendirebilmektedir? (Cümlenin içindeki “acaba” kelimesini “aceba” diye mi yazıp okumalıydık?) “Müstakil” sözcüğünün söylenişini bir Arap’tan dinlemek, durumu anlamak için yeterlidir. Dilimize böyle yerleşmiş diyerek kestirme bir çözümle kurtulmak ne derece doğrudur? Muvaza mı, Muvaaza mı, Muvazaa mı yoksa Muvaazaa mı? Yüzlerce yıldır dilimizde ve Türk hukuk terminolojisi içinde yer alan bu kelimeyi ilk duyduğu anda, hatta yıllardır billdiği halde doğru yazabilecek üniversite mezunu kaç kişi vardır? Buna karşın ilk kez bu sözlükte “Muvazaa” karşılığı olarak önerilen ve daha önce Türkçe sözlüklerde yer almayan “Eldeşme” sözcüğünü daha ilk seferde duyar duymaz sadece ilkokul düzeyindeki yazım bilgisi ile yanlış yazabilecek insan bulabilir miyiz acaba? Dilimizde belki de 200 yıldan fazla bir süredir kullanıldığı bilinen “bâzen/bazen/bazan/bâzan” sözcüğünün nasıl okunup yazılacağına bu kadar uzun bir zaman geçmesine karşın yine de karar verilebilmiş değildir. Üstelik bu Latin alfabesi kaynaklı bir sorun olmayıp daha Osmanlı döneminde bu sözcük dilimize misafir olarak geldiği ilk andan başlayarak kimse net bir cevap verememiştir bu sorunun yanıtına. Bu da yetmezmiş gibi kesme işareti sorunu daha içler acısıdır. Kıt’a mı yoksa Kıta mı yazacağız, hadi yazdık nasıl okuyacağız? Benzeri sorunlar İngilizce’den gelen kelimelerde de başka biçimlerde belirginleşir, örneğin çift harfle yazılan seslerde ayrı karmaşalar, yan yana gelen sessiz harflerde başka türlü karışıklıklar ortaya çıkar. Hele de İngilizce’nin yazıldığı gibi okunmayan bir dil olduğu dikkate alınırsa iş içinden çıkılmaz bir hal alır. Örneğin “Şov” diye seslendirdiğimiz kelimeyi “Show” diye mi yazacağız? Prezentabıl (İngilizce “Presentable”) kelimesini nasıl yazıp nasıl seslendireceğiz? Türkçe “Yo!” denildi mi karşısındakini tuhaf bir aşağılama ile “ne kadar kaba konuşuyor” diye suçlayanlar aynı derecede eski, aynı düzeyde basit ve ilkel olan İngilizce “No!” kelimesini her yerde seslendirmeyi marifet zannedebilmektedirler. (*No!* sözcüğü modern çağlarda ortaya çıkmamış olup, belki de İngilizce’nin en eski kelimelerinden birisidir ve taş devrindeki insanın çıkardığı basit bir sesten kaynaklanır, tıpkı Türkçe *Yo!* sesinde olduğu gibi.) *Yo!* yerine *No!* diyerek mi kibar olunmaktadır? Yoksa bu sözcük modernitenin vazgeçilmez belirleyicisi mi olmuştur? Bunlar değil midir asıl gülünç olan? (Ya da acınası olan…) Dalga geçilecek olan Türkçeleştirme girişimlerindeki bazı başarısızlıklar mıdır, yoksa yabancılaştırma özentisindeki sınır tanımazlığın ortaya çıkardığı acayiplikler midir? Çözüm, Türkçe’nin olanaklarını doğru kullanarak kulağa ve söyleyişe uygun kelimeleri dile yerleştirmektir. “Kur’a mı, yoksa Kura mı, Kurr’a mı ya da Kurra mı?” diye düşünmek yerine “Çekiliş” denildi mi sorun kalmaz ortada. “Çekiliş” kelimesini düzgün yazıp söyleyemeyecek kimse herhalde yok gibidir. Ama neredeyse Türkçe zannedilecek kadar Türkçeleşmiş olan Farsça kökenli “Rastlamak” fiili bile “Raslamak” olarak yazılıp söylenmektedir pek çok insan tarafından. Örnekler sınırsız olarak artırılabilir ve yabancı dillerden alınan kelimelerde bu sorunlar her zaman mevcuttur.

Özleştirmeye şiddetli tepkiler verilirken öte yandan kulağa, dile, söyleyişe uymayan hele bir de anlaşılmaz tuhaflıklarla telafuz edilen yabancı kelimelerin umarsızca ve pervasızca dilin kullanım alanı içine sokulmasına bahsi geçen bu tepkilerin neredeyse hiç gösterilmiyor oluşu ise içler acısı, trajikomik bir durumdur. Bu nedenle şöyle bir yaklaşımın işe yarayıp yaramayacağı ciddiyetle tartışılmalıdır: Özleştirme yapmaya gerek yoktur, hem de hiç. Onun yerine nasıl ki son 50 yılda Türkçe’ye on binlerce İngilizce, binlerce Fransızca ve hatta öyle olduklarını zannederek Latince kelime sokulup hiçbir tepki görmüyor ise acımasızca eleştirilere, yergilere maruz kalan özleştirme veya dilde arındırma çalışmaları yapmaya çalışmak yerine yeni yabancı kelimeler almaya devam etmek daha mantıklıdır; tek şartla ki bu yabancı kelimelerin ille de İngilizce olması gerekmeden. Örneğin beş binin üzerinde Azerice, birkaç bin tane Tatarca, bir o kadar Kırgızca ve Kazakça, beşyüz kadar Türkmence ve Özbekçe, yüzer tane Başkurtça, Hakasça ve Balkarca hatta beşer onar tane de Yakutça, Çuvaşça, Tuvaca *“yabancı kelimeyi”* Türkçe’ye yerleştirmekte hiçbir mahzur olmayacaktır. Madem ki yabancı kelimeler kullanmaya bu kadar heveslenilmektedir, bu eserde de resmi Türkçe sözlüklerde kesinlikle yer almayan 25.000 yabancı kelime bulunmaktadır.

3. Unsurların farklı kültürel bağlamlara ait olması ve bu nedenle gereksinimi karşılayamayacağı.

Bu iddianın ilk bölümü (ve o bölüm de kısmen) doğru olmakla birlikte sonuçta gereksinimi asla karşılayamayacağı iddiası her zaman geçerli değildir. Kaldı ki farklı kültürlerden alıntılandığı düşünülen sözcükler gerçekte çok uzak hatta kadim çağlarda olsa bile ortak tarihi, dilsel ve kültürel geçmişimiz bulunan toplumlara aittir. Örneğin hem coğrafi hem de dil olarak en uzak sayılabilecek akraba toplumlar olan Çuvaşlar ve Yakutlar ile olan kültürel benzerliğimiz; akraba olmayan ve üstelik binlerce yıldır aynı coğrafyayı paylaştığımız pek çok komşu ülke ile olabileceğinden çok daha fazladır. Üstelik geçmiş çağlardaki orijin (köken) kültürden veya akraba dillerden alıntı yapmak günümüzde hemen her toplum ve kültür için karşılaşılabilecek bir durumdur. Kaldı ki arada hiçbir bağ bulunmayan, akraba bile olmayan dillerden her tür kavramın diller arası geçiş yaptığı da göz önüne alınırsa bu iddia tamamen anlamını yitirecektir. Mesela "Jüpiter" Roma mitolojisinin Baş-Tanrısıdır. Latince'nin uzak veya yakın akrabası bulunduğu Tüm Avrupa dillerine yayılmakla kalmayıp neredeyse tüm Dünya kültüründe bir gezegenin adı olarak kullanılır hale gelmiştir. İngilizcedeki gün adlarının her biri Cermen kökenli bir tanrının adından gelir. Mesela "Thursday" sözcüğü "Thor's Day = Yıldırım Tanrısı'nın Günü" demektir. Üstelik gezegen adlarının ve haftanın günlerinin tamamı için bu esas geçerlidir. Ancak bunlar Pagan veya Putperest bir yaklaşımı benimsemek anlamına gelmez. Bu durumu mitolojik unsurların bilime, sanata, kültüre sembolik birer yansıması ve geleneklerin yaşatılması olarak ele almak daha doğru olacaktır. Avrupa kültüründe bugün Paganizm bütünüyle yok olmuş olmakla birlikte dildeki, edebiyat ve sanattaki yansımaları hala devam etmektedir. Üstelik Türk mitolojisine, eski bir dönemin gereksiz kalıntıları gözüyle bakanlar hiçbir kültürel kaygı duymadan gidip sinemada Herkül filmlerini, Thor'un savaşlarını izleyebilmektedirler. Yabancı, mesela İngilizce kelimelerin pervasızca, hem de bir İngilizin ve Amerikan vatandaşının asla anlayamayacağı kadar yanlış söyleyişlerle alınıp çekinilmeden kullanılması; ama buna karşın ister derleme, ister türetme, isterse eski eserlerdeki kavramların yeniden canlandırılması yoluyla olsun Türkçeleştirme girişimlerine her tür aşağılama ve düşmanca saldırılarla yaklaşılması anlaşılabilir bir şey değildir ya da tamamen art niyetlidir. Latince kökenli "matik" kavramını bir tür son-ek olarak her kelimenin ardına eklemek kulağa hiç yabancı gelmezken, Türkçe -geç/-gaç ekini kullanmak mı alaya alınacaktır? Fakat tüm bunlara ve olumsuz ön yargılara karşın dilimize sahip çıkma zorunluluğumuzu unutmamamız gerekir.

Değinilmesi gereken diğer önemli bir husus ise, halk kültürünün doğayla bütünleşik ve doğaya saygılı yaşam biçiminin bu derlemedeki yansımasının görülmesi gerekliliğidir. Öz kültürümüz, doğaya ve içindeki varlıklara düşman olan, onları yok eden bir anlayışa sahip değildir. Aksine doğal çevreyi ve içinde barındırdığı bitkileri ve hayvanları koruyan bir yaklaşım ve düşünce yapısı daima kendisini hissettirir. Eski Türk kültüründe, onun mirası niteliğindeki hikayeler, anlatılar, deyimler, atasözleri ve hatta tek başına kelimeler gibi dilimizdeki yansımalarından rahatlıkla anlaşılabileceği üzere insanın doğanın sahibi değil, bir parçası olarak algılandığını bizlere göstermektedir. Tüm kainatın olduğu gibi doğanın da tek sahibi ve egemeni vardır, o da yüce yaratıcı Allah'tır. İnsan doğayı istediği gibi yok etme hakkına sahip değildir. Hatta tam aksine eğer zorunlu olduğu bir şey varsa o da, doğayı ve içerisindeki tüm canlıları koruma görevidir. Maalesef günümüzde yok olan bu anlayışımızı ve özelliğimizi yeniden diriltmemiz gerekmektedir.

Son derece kısa bir biçimde bahsetmek gerekirse kökenbilimsel çözümlemeler konusunda izlenen yöntemi "Yorumlayıcı Etimoloji" olarak nitelemek mümkündür. Peki neden bu yöntem tercih edildi? sorusuna verilebilecek yanıt ise şu şekilde özetlenebilir. Klasik etimoloji sözcüklerin geçmişe doğru yazılı kaynaklardaki izinin takip edilmesine dayalıdır. Elbetteki kelimelerin kökenlerine dair bağlantıları da kurmaya çalışır ama bağlantı kurduğu sözcüğün doğruluğunu da yine aynı yöntemle test edecektir. Oysa ki bu durumun çeşitli sakıncaları vardır. Her şeyden önce sözcüğün bir dile ait olup olmadığının nesnel bir

ölçütü yoktur. Bu kelimenin Türkçe olduğunu nasıl anladınız? sorusuna net bir cevap verilmesi mümkün değildir. Oysa ki, bu kaynakta izlenen yöntemde ise herşeyden önce sözcüklerin Türkçe bir kök ile ilişkili olup olmadığına bakılarak ilk değerlendirme yapılır. Elbetteki bunun için de Türkçe kelime köklerini dolduran anlam içeriklerini bilmek gerekir. Sadece şeklen ilişki kurarak bir kelimenin Türkçe olduğunu söylemek son derece yanıltıcı olacaktır. Örneğin "Gül" kelimesi Türkçe *Gül/Kül/Köl/Göl* kökü ile biçimsel olarak son derece uyumlu gözükse de eldeki verilerle Farsça kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşın *Gülmek* fiili tartışmasız olarak Türkçe'dir. Kökler ve anlam içerikleri konusunda İsmet Zeki Eyüboğlu'nun ve Orhan Hançerlioğlu'nun değerli çalışmaları mevcuttur. Konuyu daha anlaşılır kılmak adına basit bir örnek vermek gerekirse klasik etimoloji ile "Erinmek" sözcüğü izah edilmeye çalışıldığında, pek çok kaynakta durmadan birbirini tekrarlayan şu eksik sonuçlar elde edilir; adları ve yılları verilen iki kaynakta (bu kaynaklardaki açıklamalar hatta edebi metinler ve şiirler olduğu gibi alıntılanarak) sözcüğün *İrinmek* şeklinde yazıldığı tespit edilir. Daha sonra aslında her zaman mümkün olmayan bir biçimde biraz cesaretli davranılabildiği için, (o da yalnızca baştaki "İrin" sözcüğü araştırmacıya çok net göründüğünden dolayı bu kavram ile ilişkilendirilerek) tiksinmek, kaçınmak şeklindeki bir izahata gönderme yapılır. Aslında aşırı derecede bilimselmiş gibi görünen bir yöntemle son derece dolambaçlı, kaçamak ve kendinden emin olmayan yanıtlar verilmektedir. O kadar ki, aslında alttan alta sözcüğün Türkçe olduğundan bile kuşku duyulmaya devam edilmektedir, çünkü kelimenin ilişkilendirildiği "İrin" kavramının Türkçe olup olmadığı da aynı yöntemi kullanarak açıklanmaya muhtaçtır (dolayısıyla her iki kavramın da Türkçe olma ihtimalinin çok yüksek olduğu sonucuna da okuyucu kendisi ulaşır). Oysa ki bu eserdeki yönteme göre ise şöyle bir yol izlenir, *Erinmek* fiili *Erimek* kavramı ile doğrudan bağlantılı olup Türkçe *Ar/Er/İr* kökünden türemiştir. Önce bu tespit tereddütsüz olarak yapılır ve yorumlama kısmına ancak bundan sonra geçilebilir. Örnekteki kelime "tıpkı erir gibi olmak", hatta tamı tamına "eriyip kendi üstüne yığılmak" anlamlarına gelir ve buradan hareketle "erimiş gibi hareketsizce durmak, yığılıp kalmış gibi beklemek" sonucuna ulaşılır (ki bu açıklama ilk kez burada bu satırlarda yapılmaktadır, başka yerde yoktur). Üstelik yeterince derinlemesine bir tarama ile eski bir kaynakta aynen *Erinmek* sözcüğünün kar'ın eriyerek yumuşaması demek olduğu da bulunabilir. Bu asli açıklamanın dışındaki *Eğrinmek, İğrinmek, İğrenmek* gibi bağlantıların tamamı yardımcı ve tali niteliktedir. Görüldüğü üzere son derece bilimsel olduğu zannedilen bir yoldan asli açıklamaya asla ulaşılamamış, yanal unsurlarla sonuç elde edildiği kanısına varılmıştır. Halbuki gerçek (en azından daha doğru olan) açıklama ise bambaşkadır. Her sözcüğün bir oluşum mantığı vardır. Dolayısıyla sözcüğün oluşum çağlarındaki, bulunduğu bölgeden ve çevresel koşullardan da etkilenerek bu sözcükleri türeten insanların nasıl düşündüğünü, neyi neye benzettiğini, hangi kelimeyi hangi kavramdan hareketle tanımladığını anlamaya çalışmak gerekir. Varılan bazı sonuçlardaki çıkarımlar bugün bize her ne kadar anlaşılmaz ve tuhaf gelse de, yeterli bağlantıyı kurarak doğru izahatlar geliştirilebilir. Aksi takdirde kırk kuyuya kırk taş atılsa da hiç birisinden ses duymak mümkün olmayabilir.

Bu kitap vesilesi ile Dünya tarihinde, hele de kendi yaşadığı dönemdeki hükümdarlar arasında eşine az rastlanır bir bilinçle, millet olabilmek için herşeyden önce dilimizi korumak gerektiğini anlayan ve bu yönüyle asırlar öncesinden örnek teşkil eden, Karamanoğlu Mehmet Bey başta olmak üzere asırlar sonra kendisinden ilham alan Mustafa Kemal Atatürk'e ve Türkçe'ye gönül vermiş olan, bu dünyadan göçüp gitmiş herkese Allah'tan rahmet diliyor ve kendilerini saygıyla yad etmeyi bir görev kabul ediyorum.

Bu çalışma bir örnek niteliğinde olup geliştirilmeye açıktır, yeter ki bu sayede benimsenebilir terimlere ulaşmak mümkün olabilsin.

Deniz Karakurt
2017

SÖZCÜKLER

* **Abakı:** “Bostan / tarla korkuluğu” anlamına gelen sözcük köken olarak şeytana veya öcüye benzeyen korkutucu nesne anlamına gelir. “Şeytan” anlamına gelen *Abası* sözcüğünün bazı Türk lehçelerindeki farklı bir söyleyişi olan *Abahı* (S/H dönüşümü ile) aradaki bağlantıyı kurmak için yeterlidir.

* **Abar:** “Sandal küreği” anlamındaki sözcüğün ve aynı kökten türeyen su ile bağlantılı kelimelerin Farsça “Ab” (Su) ile ilgili olduğu düşünülebilir. Gerçekten de bu kökle alakalı kelimelerin neredeyse tamamı su kavramı ile ilişkilidir. Fakat bu durum istisnai birkaç kısmi benzeşim dışında tamamen tesadüfidir. Sözcüğün kökeni bütünüyle Türkçe’dir (Ural/Altay bağlantılıdır). *Ap/Ab/Av/Ev/Eb/Ep* kökü dönmek, döndürmek, çevirmek, çevrilmek, kıvırmak, kıvrılmak anlamlarını barındırır. Dikkkatle incelendiğinde hep aynı sonuca varılacaktır. Ses değişimi ile ortaya çıkan *Abarmak* (Kürek çekmek) fiili de yine döndürülerek kullanılan bir aracı ifade etmektedir.

* **Abarmak:** “Kürek çekmek” demek olan fiilin “Mübalağalı davranmak/konuşmak” şeklindeki ikinci anlamı aynı manayı taşıyan *Obarmak* fiilinin ses dönüşümü ile ortaya çıkmıştır. Bu fiilin kökünde büyüyerek genişlemek, yayılmak içeriği vardır. Aynı şekilde “Abartmak” fiili de *Obartmak* fiilinden dönüşerek oluşmuştur.

* **Abay:** Yaşça büyük kişilere karşı bir hürmet sözü olarak da söylenir. (Büyüklere karşı “Abay” diyerek konuşulur.) Büyüğün adı yüzüne söylenmez, çünkü bu durum saygısızlık olarak algılanır. Abay sözcüğü “Dikkat”, “Hürmet” şeklindeki genel anlamın yanında biraz daha özelleşmiş olarak konuşmadaki dikkati, özeni, hürmeti ifade eder. *Abaylamak* fiili anlam genişlemesi ile genel olarak dikkatli konuşma, hürmetli konuşma manası taşır hale gelmiştir.

* **Abaylamak:** Dikkat etmek, dikkatli konuşmak manasından başka şaşırmak, şaşırıp kalmak anlamı da mevcuttur.

* **Abazan:** Sözcüğün kökeni dişilik ifade eden “Aba” ile alakalıdır. Bu bağlamda “Akazan” sözcüğünün karşıtı bir manaya sahiptir. Abhaz/Abaza halkı ile herhangi bir alakası yoktur.

* **Abra:** Türkçe’de pek çok manası bulunan ancak büyük oranda kullanım dışı kalmış bir sözcüktür. “Dara” (tartıda kabın ağırlığı), alışverişte veya takasta denkliği sağlamak için üste verilen para veya nesne, mitolojide yeraltındaki denizde yaşayan “Su ejderhası” anlamları vardır. (Abra ve Yutpa adlı ejderhanın adı birlikte anılır.) Gemicilikte ise “Dümen palası” demektir. Ancak bunlardan başka kelimenin “İbre” demek olduğu da kaynaklarda yer alır. Bu mananın doğrudan “İbre” sözcüğünden bozulma yoluyla ortaya çıktığı söylense de Türkçe “Abra/Ebre” ile başlayan kelimelerde dönmek, çevrilmek içeriği bulunur. İbre de (daha sonrdan ortaya çıkan elektronik olanlar hariç) dönen bir nesne olduğundan Türkçe bir sözcüğün yabancı bir kelime ile örtüşerek anlam kaymasına mı uğradığı yoksa gerçekten de “İbre” kelimesinin mi Türkçe söyleyişle dönüştüğünü kesin olarak söyleyebilmek mümkün görünmemektedir.

* **Abramak:** Kelimenin kökündeki ses benzerliğine bakılarak Farsça “Ab” (Su) ile alakalı olduğu yanılgısına düşülebilecek bir kavramdır. Fakat kelime kökü olan *Ap/Ab/Av/Ev/Eb/Ep* ile bu kökten türeyen kavramlar Türkçe’de döndürmek, çevirmek, kıvırmak manalarını içerir. Bebek kundaklamak manasının bulunduğu da kayıtlarda yer alır.

* **Abuçar:** “Zabit” (subay) ve anlamındaki kelimenin “Abıçar” söylenişi de bulunmaktadır.

* **Abulça:** *Abulca* veya *Amulca* olarak da söylenen kavram hem soy atası anlamına geldiği gibi özel ad olarak Türklerin efsanevi soy atalarından biri için de kullanılır. Türkçe “Bulca” isminin daha sonra İslamiyet’in etkisiyle “Abu/Ebu” (baba) kavramı ile ilişkilendirilmiş olması da ihtimal dahilindedir. Bu nedenle *Ebülce* olarak adlandırıldığı da görülür. Nuh Peygamberin oğlu olarak soykütüklerinde kayıt altına alınmıştır. Kurt sütü içmiştir. Eski kaynaklarda daha az rastlanmakla birlikte *Amulşad/Abulşad* söylenişine de rastlanır.

* **Aburga:** “Boynuz” anlamındaki kelimenin “Amurga” biçimindeki söylenişi de mevcuttur. Bu ikinci söylenişin Türkçe’de kullanılmakta olan “Omurga” kelimesi ile bağlantısı çok açıktır. Sertlik, kemikleşme, diklik, sivrilik bildiren tüm bu sözcükler ortak bir kökenden kaynaklanır. Fiil şeklinde çekimli olarak kullanıldıklarına da rastlanmaktadır; *Aburgamak* (boynuzu çıkmak), *Amurganmak* (boynuz sallamak), *Omurgamak* (dik durmak, ayağa kalkmak) gibi…

* **Abzar:** Kırsal kesimde, köylerde ve ilçelerin merkezi olmayan mahallelerinde (hatta şehirlerin kenar bölgelerinde bile) evler genellikle ahırın üzerine ikinci kat olarak inşa edilir. Yani ahırlar evin altında yer alır. Böylece hem ahıra ulaşım kolay olur, hem hırsızlığa karşı bir önlemdir hem de kışın ahırın doğal ısısından yararlanılır. Kimi zamanda evler tek olduğunda ahırlar eve çok yakın bir yerdedir. Her iki durumda da ahırın kapısı avluya açılır. Bu nedenle Abzar sözcüğü hem ahırı hem de avluyu (her ikisini birden) ifade eden ortak bir kavramdır.

* **Acarmak:** “Dikkat etmek” demek olan kavram *Ayarmak/Ajarmak/Acarmak* dönüşümü ile oluşmuştur. “Aymak” (kendine gelmek, fark etmek) fiili ile doğrudan ilişkilidir.

* **Acay:** Türk kültüründe büyüklerle konuşulurken büyüğün adının yüzüne söylenmesi ayıp sayılır. Bunun yerine kadınlarda “Ana, Aba” gibi akrabalık belirten sözcüklerin kullanılması gerekir. Hatta bazen daha katı uygulamalarda ismin bir tamlamanın içerisinde bile (örneğin “Ayşe Teyze” gibi) kullanılması uygun bulunmaz. Bu nedenle konuşan kişiyle arasında bir akrabalık bağı bulunmuyor olsa da yaşça büyük kadınlara “Acay/Açay” diye hitap edilmesi tercih edilir. Aynı kökten türeyen “Acayma” ise kadın büyüğe karşı adını telaffuz etmeden saygılı hitap etme manasına gelir.

* **Acaylamak:** Kendinden yaşça büyük kadınlarla hürmetli konuşmak (“Acay” diyerek konuşmak) demektir. Türk halk kültüründe büyüğün adı yüzüne söylenmez. Saygısızlık olarak algılanır.

* **Acık:** “Keder” veya “Elem” anlamındaki sözcüğün orijinali dildeki söylenişi “Ajık” biçimindedir.

* **Acım:** “Pişmanlık” anlamındaki sözcüğün orijinali dildeki söylenişi “Ajım” biçimindedir.

* **Acınmak:** “Pişman olmak” dışında “Merhamet etmek” ve “Hüzünlenmek” manaları da vardır.

* **Açağ:** Gelinin yüzünü açmak için damadın verdiği hediyedir. Asya geleneğinde Bet-Açar (Yüz-Açar) olarak da bilinir. Damat geline genellikle altın şeklinde Açağ verir. Türkçe'ye *Açav* şeklinde aktarılması da mümkün görünmektedir. *Açav* biçiminin genelleme şeklinde "Hediye" / "Armağan" manasına da rastlanmıştır.

* **Açal:** Sabun özütü (Saponin) bazı bitkilerden çıkarılan köpürücü bir maddedir. Suni köpürtücü olarak temizlik endüstrisinde kullanılır. Aynı zamanda mukolitiktir, balgam söktürücü özelliği bulunur. Halk kültüründe temizlik amaçlı olarak kullanıldığı gibi halk hekimliği uygulamalarında yararlanıldığına rastlanır.

* **Açala:** Sözcüğün "Aleni" anlamı aslında pek çok yan anlamı da bünyesinde barındıran geniş bir açılıma sahiptir. Umumi (kamusal), halka açık (publik), faş (herkesçe bilinen) gibi manaları barındırır. Ayrıca "Anonim" (herkese açık) anlamı da bulunur. Örneğin "Açala Ortaklık" (Anonim Şirket) gibi.

* **Açalamak:** Sözcüğün "İfşa etmek" anlamı pek çok benzer yan anlama sahiptir. Halka arz etmek, umuma ilan etmek, alenileştirmek gibi…

* **Açalmak:** Anadolu halk ağzında "Açılmak" olarak ifade edilen ve çamaşırın (özellikle deterjanla) yıkandıktan sonra temizlenmesini belirten kavramın doğru söyleniş biçimi olan "Açalmak" fiili temizlenmek (kirin açılması) anlamına geldiği gibi boğazın veya burnun açılmasını, nefesin rahatlamasını da ifade eder.

* **Açar:** Kelimenin "Nisan ayı" ve "Turşu" manaları da bulunmaktadır. "Anahtar" anlamı için *Haçar* söylenişine de rastlanmıştır.

* **Açara:** Sözcüğün birbiri ile bağlantılı ve iki kere anlam kaymasına uğramış farklı üç manası vardır. Asıl anlam açılarak giden nokta yani "Köşe" dir. Anlam kayması ile ortaya çıkmış olan ikinci mana "Kanatlı kapı" (iki kanadı olan kapı) demektir. İslamiyetle birlikte bu anlamın değişmesi ile de üçüncü olarak dinsel bir terim olan *Zaviye* (küçük tekke) manası oluşmuştur ki, sözcüğün Arapçası da hem köşe hem de tekke içeriğine sahiptir. En son ortaya çıkmış olan bu "Tekke" anlamının sözcük ile olan bağlantısı ise hem mecazen kapılarını sığınanlara açan yer ilgisinden kaynaklanır. Hem de tekkelerin genellikle etrafı duvarlarla çevrili ve kanatlı kapıları olan yerler olması dolayısıyladır.

* **Açığaz:** "Yabani sarımsak" manasındaki sözcüğün *Açıvaz/Açuvaz/Açuğaz* söylenişleri de mevcuttur.

* **Açıktamak:** "Dikkatle bakmak" anlamı taşıyan kelime "Gözlerini dört açmak" deyimindeki manaya da denk düşmektedir.

* **Açınmak:** "İtiraf etmek" anlamına gelen sözcüğün açlık belirten "Şehvetlenmek" manası da vardır.

* **Açır:** Diyet, perhiz veya oruç manalarındaki kelimenin "Hamam otu" anlamı da mevcuttur.

* **Açıraşmak:** Ayrılmak, uzaklaşmak anlamı aslında aynı noktadan hareketle açı oluşturarak birbirinden uzaklaşmayı ifade eder. Örneğin kanatlı kapının açılması gibi. Ancak daha sonra anlam genişlemesi ile "Ayrı düşmek" ve "Görüş ayrılığına düşmek" hatta "Araları açılmak" (araları bozulmak) içeriklerini de kapsar hale gelmiştir. Sözcüğün *Eçireşmek* söylenişine de rastlanmıştır.

* **Açıtma:** Sözcük genel bir kavram olarak mayalanmayı (fermentasyon) ifade etmek için kullanılır. Özelde ise sirke veya turşu yapımını (sirke fermantasyonunu) tanımlar. Hatta sözcüğün doğrudan "Sirke" veya "Turşu" manaları da bulunmaktadır. *Acıtmak* fiili ile olan ilgisi sirkenin acılığı ile de ilgilidir. Bu bağlamda "Eçitmek" (mayalamak, sirke yapmak) fiili ile de doğrudan alakalıdır. Bazı lehçelerde ise hamur mayalamayı veya mayalanmış hamuru da ifade eder. Ayrıca *Aşıtmak/Ajıtmak* (döllemek) kavramlarıyla da hem ses dönüşümü hem de anlam açısından ilgisi bulunur.

* **Açıtmak:** "Mayalamak" manasındaki kelimenin *Eçitmek* söylenişi de mevcuttur.

* **Açkarmak:** Tamah etmek, açgözlülük etmek manalarında fiil aslında Aç ve Karamak (bakmak) sözcüklerinin bileşiminden oluşmuştur ve aradaki "A" harfinin biri düşmüştür. Sözcüğün *Aşkarmak* biçimindeki söyleyişi de mevcuttur ve bu takdirde baştaki "Aş" kısmı yemeği referans gösterir ve gözü doymazlık bildirir. Açkarak kelimesi de yine aç bakışlı (aç gözlü) manası taşır. Bu sözcüğün de *Aşkarak* biçimi bulunmaktadır ve aynı şekilde iştahlı bir gözü doymazlığı tanımlar.

* **Açkursak:** Sözcük *Aç* ve *Kursak* kelimelerinin bileşiminden oluşur.

* **Açnavur:** Sözcüğün kökeni net olmamakla birlikte Türkçe olması yüksek bir olasılıktır. Türkçe okunuşun Açnağur/Açnawur şeklinde olması daha uygundur. Buradan hareketle *"Açna: Maya"* sonucuna ulaşılabilir. *Acıtmak/Açıtmak/Eçitmek* sözcükleri Türkçe'de mayalamak anlamı taşır. Ayrıca sucuğun soyularak tüketilmesi de Açmak fiili ile alakalıdır.

* **Adaklama:** Türk halk kültüründe çocuğun en geç bir buçuk yaşında adaklaması (yürümeye başlaması) gerektiğine inanılır. Bundan sonra yürüyemeyen çocuklara ruhsal varlıkların (Aza'lar) musallat olduğu düşünülerek evde tütsüleme veya Alazlama (ateş gezdirme) yapılır. Ayrıca kutlu sayılan bir mekana gidilerek adak adanır. Kavram "D-Y" dönüşümü ile "Ayak" sözcüğü ile doğrudan ilgilidir. Bu bağlamda çocuğun ayaklanması için kutsal güçlerle etkileşime geçmeyi anlatır. Sözcüğün ayrıca "Nişanlamak" (sözlemek, söz kesmek) manası da bulunur.

* **Adaldaşmak:** "Helalleşmek" anlamına gelir. Etimolojik olarak karşılıklı olarak ad alıp vermek demektir. Adın başkasına verilmesi anlayışı pek çok Türkçe sözcükte görülen bir durumdur. Örneğin "Adamak" sözcüğü adını bir amaç için ortaya koymak demektir. Yani adın bir başkasına teslim edilmesi aslında mecazen kişinin kendisini teslim etmesi demektir. Ve yapacağı şeyi bizzat üstlendiğini ifade eder. Adaldaşma sözcüğü de adların verilmesinin karşılıklı veya birlikte yapılıyor olduğunu anlatmaktadır. Bu bağlamda *Yeminleşmek* (karşılıklı ant içmek) manası da bulunur. "Adal" sözcüğün Arapça "Helal/Halal" ile (baştaki H harfinin düşmesi ve L/D dönüşümü yoluyla) kısmi benzeşimi sözcüğün Türkçe bir kökten kaynaklanıyor olduğu gerçeğini değiştirmez. Çok büyük bir olasılıkla geçmişteki biraz daha farklı bir anlamın İslam kültürüne uyarlanması söz konusudur. Bu önceki anlam ise adlarını birbirlerine vererek söz verme mantığı ile ilgilidir.

* **Adalyol:** Arapça kısmi benzeşimle (baştaki H harfinin düşmesi ve L/D dönüşümü yoluyla) Halal-Yol (Helal-Yol) manası da vardır. Bu bağlamda "Hidayet" anlamına da gelir.

* **Adargamak:** Sözcüğün birbirine yakın birkaç anlamı bulunmakla birlikte çoğunun tam karşılığı netleştirilememiş olup, öne çıkarak belirginleşen bir mana da kesin olarak yoktur. Yalnızca Moğolca'da tam

olarak aynı söylenişle “Gıpta etmek” (başkasında olan, kendinde olmaya birşeyi arzulamak) anlamı nettir, fakat bu içerik Türkçe’de *Azargamak/Azırgamak* (az bulmak, az olanla yetinmeyip daha fazlasını istemek) ile örtüşmektedir. Bunun dışında “Rol yapmak” diye verilen karşılık aslında kişinin başkasını adını alması şeklinde yorumlanabilir. Başkasının yerine geçmek şeklindeki diğer karşılık ise çok büyük olasılıkla kendisini başkasının yerine koymak (başkasının adını alarak onun gibi düşünüp, onun gibi algılamak) şeklinde anlaşılmalıdır.

* **Adarmak:** Adını değiştirmek şeklindeki gerçek anlam ayrıca “Rol yapmak”, “Taklit etmek” şeklinde de anlaşılabilmektedir. Kelimenin döndürmek, çevirmek manası da kaydedilmiştir. Ancak bu mana Anadolu Türkçesi açısından *Ayarmak* biçimi ile daha uyumludur.

* **Adlama:** Türklerin İslamiyet’i kabul ettikleri ilk dönemlerde, halk kültürü kendi anlayışına ve algılayışına uygun olarak İslam terminolojisindeki pek çok kavramı Türkçe sözcüklerle ifade etmiştir. Besmele kavramı da bu dönemlerde belirli bir süre Adlama sözcüğü ile karşılanmıştır. Arapça İsm/İsim kökünden türeyen “Besmele” sözcüğü Allah’ın (c.c.) adını anma demektir. Türkçe “Adlama” kelimesi ad anma, ad söyleme anlamına gelir ve İslam öncesinde kutsal varlıkların adlarının anılması, erken dönem Türk-İslam inancında ve daha sonraki çağlarda kimi kırsal bölgelerde bu tabir ile Allah’ın (c.c) adının anılması yani Besmele kastedilmiştir. Günümüzde ise, İslam terminolojisindeki asıl biçimi olan Besmele ifadesi tercih edilir ve kullanılır. İslam ile birlikte Besmele (“Adlama”) kavramı çok yaygın bir hale gelmiştir. İslami anlayışa göre her işe Allah’ın (c.c) adıyla başlamak gerekir. Üzerine Allah’ın (c.c) adının anılmadan kesilen veya kendiliğinden ölen hayvanların yenilmesi yasaktır. Besmele cümlesinin içeriği Türkçe’ye anlam olarak; “Acıyıcı ve Acıyan Allah’ın adıyla…” ya da kısaltılmış biçimiyle “Bismillah” (“Allah’ın adıyla…”) olarak çevrilebilir.

* **Adsaymak:** Ad (isim) ve Saymak sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Aduğ:** Moğolcanın etkisi altındaki kelimenin Türkçe “At” sözcüğü ile bağlantısı çok açıktır. Ehlileştirilmiş, evcil atlar için bazen de genel olarak at manasında kullanılan bir sözcüktür.

* **Ağalcan:** Sözcüğün kökeni dikkate alındığında “ağ ören” veya daha düşük bir olasılıkla “yukarı hareket eden” anlamı taşır. Evlerdeki zehirsiz örümceği ifade eder. Modern popüler kültürün etkisiyle Türk Dünyasının bazı yörelerinde halk dilinde kurgusal bir karakter olan “Örümcek Adam”ı ifade edecek biçimde anlam kaymasına uğramıştır.

* **Ağalçı:** Sözcüğün “Misafir” ve “Hastalık” anlamları da bulunur. Bu bağlamda medyumun iletişime geçtiği ruhu da ifade ediyor olması da muhtemeldir.

* **Ağan:** Sözcüğün asıl anlamı olan Ced (ata) ve Totem (hayvan ruhu) dışında kapı, kayanyıldız gibi diğer anlamları da bulunmakla birlikte kuvvetli başka bir anlam da yaklaşık olarak “Hazreti” manasını karşılayan dinsel bir saygı sözüdür. (Bu manası “Ağal” ile benzeşir.)

* **Ağarçak:** “Güherçile” duvarlarda ve toprakta oluşan bir tür beyaz renkli küftür. *Ağarçamak* fiili de duvarda veya toprakta beyaz leke oluşmak, elbisenin rengi için solmak anlamlarına gelir.

* **Ağarı:** Temiz, saf anlamına gelen sözcük “Ğ” düşmesi (veya uzun ünlünün kısalması) ile “Arı” (rafine, saf) biçimine dönüşmüştür.

* **Ağartmak:** “Beyazlatmak” anlamına sahip olan keliminin “Şaka yapmak” manasına da rastlanmıştır.

* **Ağas:** Değişik Türk şive ve lehçelerinde *Ağaz/Ağas/As* sözcükleri Sansar, Ağaç Sansarı, Gelincik, Kakım gibi küçük ve yırtıcı hayvanlar için kullanılır. Türkçe sözlüklerde “Kakım” olarak açıklanan *As* sözcüğünün doğru biçimi *Ağas*’dır. “Arslan” sözcüğünün diğer bir varyantı olan “Aslan” kelimesi de yine *As* kavramından türemiştir. Burada son derece doğru anlaşılması gereken diğer bir husus da hayvan adı türeten “-lan” ekinin başka bir hayvanın adının kullanılmasına imkan verdiğidir. Örneğin *Bars/Pars* hayvan adından *Barslan* veya Ars (gelincik) kavramından *Arslan* sözcüğünün türemiş olması.

* **Ağazak: “**Fidan” anlamındaki kelime tam olarak *Ağaççık* (küçük ağaç) demektir. Uzak Asya kültürünün etkisi ile “Bonzai” (cüce ağaç) manasında da kullanılmıştır. Ağaç kelimesi ile aynı kökten türediği açıkça görülmektedir.

* **Ağcakutan:** *Ağca* (beyaz) ve *Kutan* (balıkçıl) sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Ağcar:** “Gelin ağıdı” (gelinin arkasından okunan türkü) manasındaki kelimenin *Ağçar/Avçar/Avcar* söylenişleri de mevcuttur. Kelime *Ağıt* (mersiye) ve *Avut* (feryat) sözcükleri ile bağlantılıdır.

* **Ağgarın:** Gerçekte “Ak” ve “Karın” sözcüklerinin bileşik halidir (Akkarın). Penguenlerin karınlarındaki beyazlık dikkate alınarak halk ağzınca üretilmiş bir kelimedir. Ancak aktarmada orijinal biçim olan “Ağgarın” tercih edilmiştir.

* **Ağı:** Sözcüğün “Gözyaşı” anlamı *Ağ/Ak* kökü üzerinden *Akmak* fiili ile bağlantılıdır. *Ağlamak* fiili de *Ağılamak* (gözyaşı dökmek) kelimesindeki “I” sesinin düşmesi ile oluşmuştur. Ayrıca Ağı kavramının “Şeref” ve “Servet” manaları da vardır ki, bunlar da Türkçe *Ağa* kelimesi ile doğrudan ilgilidir.

* **Ağındırmak: “**Yukarı kaldırmak” manasında kullanılır. Örneğin rüzgarın kuru yaprakları havaya kaldırması bu fiille anlatılır. Yerini değiştirmek anlamı da bulunur. Asansörün yukarı çıkması anlamında da kullanıldığı görülür.

* **Ağınmak:** Akmak, cereyan etmek anlamları farklılaşarak elektriğe çarpılmak, cereyanda kalmak gibi manaları da ifade etmekte kullanılmıştır. Ayrıca “Niyetlenmek”, “Niyet etmek” ve “Özgürleşmek”, “Özgür kalmak” (at için “Bağından kurtulmak”) anlamları da vardır. *Ağmak* fiili bağlantısıyla havalanamak, yukarıya yükselmek manalarını da içerir. Yaprağın, kağıdın, otların rüzgarla birlikte yukarı çıkması da bu sözcükle tanımlanır.

* **Ağırsak:** Doğumu yaklaştığı için memesi şişmiş kadınlara ve dişi hayvanlara da bu tanımlama yapılır. Genelleme ile “Hamile” manasında da kullanılır.

* **Ağırsamak:** Bir şeyi veya bir durumu ağır bulmak demek olan kelime “Yavaşlamak” veya “Hız kesmek” anlamına da gelmektedir.

* **Ağırşak:** Sporcu diski, tekerlek diski gibi anlamları bulunur. Ancak gerçekte iplik eğirmeye yarayan kirmeni ağırlaştırmak için alt ucuna takılan, tahta, kemik ya da metalden yapılmış, ortası delik yarımküre biçimindeki nesne demektir. Kelime anlamı ise ağırlaştırıcı şey demektir.

* **Ağırtmak:** Avda gürültü çıkararak hayvanları yönlendirmek, istediği yere çekmek anlamlarında kullanılır.

* **Ağış:** Sözcüğün asıl anlamı "Yükseliş" biçimindedir. Ancak bazı Hristiyan Türk topluluklarında Hz. İsa'nın göğe çıkışını ifade etmek için kullanılır. Ağışmak ise göğe çıkmak demek olduğu gibi kuşların göğe yükselmesini veya buharın yukarıya doğru çıkmasını da ifade eder.

* **Ağıtmak:** "Göğe / yukarıya atmak" manası bulunur. Okun göğe fırlatılmasını ifade ettiği gibi kuşların göğe salınmasını da anlatır. "Serbest bırakmak" (hayvanlar için "Bağını çözmek") manası da vardır.

* **Ağızlaşmak:** "Ağız birliği yapmak" deyimini karşılar.

* **Ağnamak:** "Yerde yuvarlanmak" manasındaki kelime eşek, katır, köpek gibi hayvanların yere yatarak güneş ışığı altında debelenmelerini tanımlar. Ayrıca "Ağmak" fiilin aşağı inmek içeriği de dikkate alındığında sözcüğün aslında Devrilmek anlamı taşıdığı sonucuna ulaşılır ki, bazı lehçelerde "Avnamak" (devrilmek) ve "Avnatmak" (devirmek) fiili bu durumu doğrular niteliktedir. Ağ kökü ise güneş ışığı ile olan bağlantıyı ortaya koyar.

* **Ağrak:** "Vakur" olarak verilen anlam "Ağırbaşlı" kavramana da denk düşer. Türkçe *Ağır* sözcüğü ile aynı kökten türediği görülmektedir.

* **Ağraz: "**Mütevazı" (alçakgönüllü) demek olan kelime Türkçe *Ağır* sözcüğü ile ilişkilidir.

* **Ağuldamak:** Özellikle bebekler için anlamsız sesler çıkarmak, agulamak manasında kullanılan kelimenin *Avuldamak* söylenişi de bulunur. *Avuldanmak/Ağuldanmak* biçimi de mevcuttur.

* **Ağurça:** "Hıyar" (bitki), salatalık manasındaki kelimenin *Ağurça/Ağurçan/Ağurçun* ve "A/O" dönüşümü ile *Oğurça/Oğurçan/Oğurçun* söylenişlerine rastlanır.

* **Ağzaçmak:** "Ağız" ve "Açmak" sözcüklerinin bileşiminden oluşur. İftar, nadiren de kahvaltı manasında kullanılır. İngilizce "Breakfast" (kahvaltı) kavramı etimolojik olarak ele alındığında gece orucunun bozulmasını ifade eder. "Ağzaçar" (iftar) sözcüğü de tıpkı İngilizce kavramının anlamsal karşılığındaki gibi açlık süresinin ardından bir şeyler yenilmesini tanımlar. Ancak Türkçe sözcükte kelime kökeni olarak oruçla değil, "Ağız" ile bağlantı kurulur.

* **Ağzalak:** "Ağız" sözcüğünden türeyen kavram "Ağız dalaşı" kavramına denk düşer.

* **Ağzamak:** "Vaat etmek" (söz vermek) manasındaki sözcüğün elini ağzına götürmek, veya eliyle ağzını kapatmak manası da vardır.

* **Ağzar:** “Boşboğaz” (gereksiz ve çok konuşan) anlamı dışında çok söz veren ama tutmayan, gereksiz yere vaatlerde bulunan manası da vardır. Bundan başka “Yular” anlamı da taşır. Ancak bu ikinci mana *Avzar* söylenişinde verilmiştir.

* **Ağzaşmak:** Karşılıklı olarak ağızlarını açmak (birbirlerine birşeyler söylemek) içeriğini barındırır. Rastlanan ilk mana vaatleşmek, sözleşmek biçimindedir. Ancak bazen olumsuz anlamlarla da kullanıldığı görülür. Örneğin; ağız dalaşı yapmak, polemiğe girmek, tartışmak gibi.

* **Ağzınmak:** “Özür dilemek” (pişmanlığını bildirmek) manasının yanında çok yakın olan “Ağız eğmek” (istemediği bir şeyi söylemek veya utanarak istemek) manasını da ihtiva eder.

* **Ağzıntı:** “Özür” (tarziye) manasındaki kelimenin *Ağzındı* söylenişi de bulunur.

* **Ajılmak:** *Aş/Aj* kökünden türeyen ve hamile kalmak, cinsel birleşmek (kadın), döllenmek anlamlarındaki sözcüğün orijinal dildeki yazılışı “J” harfi iledir. Anadolu Türkçesi’ne “Ş” harfi ile Aşılmak biçiminde aktarmak mümkün ve daha doğru olmakla birlikte anlam türemiş olduğu Aşmak fiil köküne göre farklılaşarak yeterince özelleşmiş olduğundan (cinsel birleşme manası daha belirgin olduğundan) ve söyleyişte de zorluk bulunmadığından bu biçim tercih edilmiştir. Aynı durum Ajıtmak (hamile bırakmak, döllemek, cinse birleşmek) fiili için de geçerlidir.

* **Akalaj: “**Avantaj” anlamına gelen kelimenin *Akalaş* biçiminde aktarılması da mümkündür.

* **Akalamak:** Müsabakalar için “Galip gelmek”, “Öne geçmek”, “Rakibi geçmek”, “Gol atmak”, “Sayı kazanmak” manalarında kullanılır. *Akalanmak* fiili ise bu durumların tersini tanımlar.

* **Akalay:** “Alüminyum” anlamına gelen kelime “Ak” ve “Kalay” sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır (Ak-kalay). Ancak aradaki “K” sesinin birisi düşmüştür.

* **Akaş:** *Ak* ve *Aş* sözcüklerinin bileşiminden oluşan kelime “Helal yemek” demektir.

* **Akayaz:** “Kainat” (Kozmoz) anlamına gelen sözcüğün kökeni mitolojiktir. “Ak” ve “Ayaz” sözcüklerinin bileşimidir. Eski Türk halk kültüründe Ayas Han adlı kişilik bir kış tanrısıdır. Ak sözcüğünün kullanımı gece gökyüzünde görünen yıldızların oluşturduğu beyazlığın karlara benzetilmesi nedeniyledir.

* **Akaytmak:** Gözlerini açmak / belertmek, şaşkınlıktan gözleri açılmak manalarını içerir. Kelime kökünde gözün beyazını ortaya çıkarmak anlamı bulunur.

* **Akazan:** Sözcüğün kökeni erillik bildiren “Aka” kavramı ile alakalıdır. Erkek isteyen kadın manası taşır. Bu bağlamda “Abazan” sözcüğünün karşıtı bir manaya sahiptir.

* **Akbur:** *Ak* ve *Bur* (tebeşir taşı) sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Akça:** Pek çok Türk dilinde genel olarak para anlamına geldiği gibi nakit kavramını da karşılar. Ayrıca para birimi olarak kullanıldığı da görülmektedir. Çoğu lehçede “Akşa” şeklinde söylenir ve ilgili terimlerde aynı

şekilde “Ş” ile yazılan bu kökü taşır. Örneğin *Akşalaşmak* (pazarlık etmek gibi). Bunların tamamı Türkçe’ye “Ç” ile yazılarak aktarılmıştır. Örneğin *Akçalaşmak* gibi…

* **Akçura:** *Ak* ve *Çura* sözcüklerinin bileşik halidir. *Ak* kelimesi temizlik (zararsızlık) bildirir. *Çura* ise “Çor” sözcüğü ile alakalı olup hayalet, cin, ruh gibi soyut varlık bildiren anlamlar taşır.

* **Akılcan:** “Ahmak” veya “Sersem” anlamına gelen sözcüğün kökeni Arapça “Akıl” kavramı değildir. Türkçe *Akmak* fiilinden türemiş olup aklı akıp gitmiş kişi demektir.

* **Akınmak:** “Cereyan etmek” manasındaki kavramın “Kaymak” (kayarak gitmek) ve “Aşık olmak” içerikleri de bulunmaktadır.

* **Akırmak:** Kıvamlanmak, koyulaşmak demek olan fiilin yan yan yürümek (yanlamasına gitmek) anlamı da bulunmaktadır. Ancak bu mana büyük olasılıkla “Y” sesi düşmesi nedeniyle *Aykırmak* fiili ile alakalıdır.

* **Akırtmak:** Kıvamlandırmak, koyultmak anlamındaki sözcük sıvı bir yiyeceğin veya içeceğin içine yavaş yavaş akışkan bir madde katarak koyulaştırmak anlamına gelir.

* **Aklanış:** “Berat” anlamına gelen kelimenin orijinali *Aktanış* biçimindedir.

* **Akpan: “**Ocak” ayı demek olan sözcük bazı lehçelerde *Akman* olarak da geçer.

* **Akrar:** Eski Türk halk kültüründe bir tür bereket töreni olup, Alevi kültüründeki “İkrar” ile sonradan benzeşmiştir. Ancak anlayışın köklerinin İslamiyet öncesi dönemlere kadar uzandığı anlaşılmaktadır. Arapça “İkrar” sözcüğü karar verme, kabul etme manası taşır. “İkrar Cemi” adı verilen bu törende kişi kendi rızası ile nefsani tutkulardan, aşırı isteklerden, geçici arzulardan vazgeçmeyi ve özünü gerçeğe adayıp doğru yola girmeyi onaylar. Kişi böylece bir anlamda ruhsal olarak arınmaktadır. Hatta mecazen yeniden doğuş olarak algılanır. Aynı zamanda topluluğa giriş için bir kabul törenidir. Eski Türk halk inançlarındaki “Ak” anlayışının bir sonucu olarak arınma ve temizlenme ile ilişkili olduğu görülür.

* **Aksan:** Değirmen mili (değirmen taşını döndüren demir çubuk) manasındaki kelimenin *Eksen* sözcüğünün farklı bir söylenişi olduğu çok açıktır.

* **Aksar:** “Ak” (beyaz) ve “Sarı” sözcüklerinin bileşiminden oluşmuş ve sondaki “I” sesi düşmüş gibi görünmektedir. Açık sarı anlamı taşımaktadır.

* **Aksuyak:** *Ak* (beyaz) ve *Suyak/Süyek* (kemik) sözcüklerinin bileşik halidir. Takımlar halinde oynanan bir oyundur. Bir “Odaman” (reis, oyun yöneticisi) belirlenir. Bir hayvana ait beyaz bir çene kemiği fırlatılır. Takımların bu kemiğe diğerlerinden önce ulaşarak Odaman’a getirmesi puan kazandırır.

* **Akşamak:** Türkçe *Ak* kökünden türeyen ve ışığı yansıtmak, parıldamak, beyazlığı belirginleşmek anlamlarındaki sözcük kar’ın parlaması (ve gözü alması), gözün belermesi (beyazının belirginleşmesi) için de kullanılmaktadır. *Akşaymak* söylenişi de mevcuttur. Bu bağlamda bu fiilden türemiş olma ihtimali ortaya çıkan “Akşam” sözcüğünün “Ak” ve “Şam” (Farsça kökenlidir) sözcüklerinin bileşiminden oluştuğu varsayımının tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir.

* **Akşatmak:** “Dişlerini göstermek” olarak izah edilen kelime tam olarak “Beyazlaştırmak” demektir ve mecazen dişlerini açarak bembeyaz göstermek kastedilmektedir.

* **Akta:** “Hadım” (iğdiş) anlamına gelen sözcüğün günümüz Türkçe’sinde kullanılan *Ağda* kavramı ile bağlantısı bulunur. Temizlemek, kesmek, traş etmek manaları her iki kavramında kökünde yer alır.

* **Aktan:** *Ak* ve *Tan* sözcüklerinin bileşiminden oluşan kavram “Seher” demektir.

* **Aktomur:** *Ak* (beyaz) ve *Tomur* (yuvarlak, şişkinlik, düğüm) sözcüklerinin bileşiminden oluşan sözcük halk kültüründen kaynaklanan bir anlayışla lenf düğümüne benzetilmiştir.

* **Akuna:** Sözcüğün kökeni mitolojiktir. *Ak* ve *Ona* (Ana) sözcüklerinin bileşiminden oluşur. Ak Ana eski Türk inançlarında yer alan ve Yaratılış efsanelerinde bahsi geçen Yaratıcı Su Tanrıçasıdır. Henüz hiçbir şey yaratılmamışken sonsuz suların içinden çıkarak Tanrı Kayra’ya yaratma ilhamını vermiştir. Başka bir efsanede Tanrı Ülgen’e yaratma emrini vererek sulara tekrar daldığı anlatılır. *Aguna* biçimi de bulunmaktadır.

* **Ak-Uy:** Beyaz Saray (doğrusu Beyaz Ev, İngilizce: “White House”). ABD yönetim binasıdır.

* **Alabuğa:** “Ala” sözcüğü karışık renkli olmayı ve bu renklerin ışıldayarak belirmesini ifade eder. *Buğa/Buga* ise ejderha manası taşır. Örneğin “Subuğa” kavramı su ejderi anlamına gelir. Alabuğa ise balinayı tanımlamakta olup büyüklüğünden ve renklerinden dolayı ejderha çağrışımı yapılmaktadır. Ancak pek çok şivede bu sözcük büyük ırmak balıklarının farklı türleri için kullanılmakta olup hatta kimi zaman tatlısu levreği gibi küçük türlere dahi isim olarak verilmiştir. Bu bağlamda Alabalık sözcüğü ile de ilişkilidir.

* **Alaçık:** 16 çubukla yapılan konik biçimli basit kulübe. Kamıştan vey tahta sırıklardan yapılan etrafı açık basit bir yapı olarak da inşa edilir. Üstü çulla örtülerek çadır yerine de kullanılabilir.

* **Alağız:** “Al” veya “Ala” ile “Ağız” sözcüklerinin bileşiminden oluşur. “Al” kavramı hile, aldatma, öfke ve (dudakla ilgili olarak) kızıl renk, “Ala” ise karışık renk ve dolayısıyla karıştırma anlamları verir. Orijinal dilde *Alavuz* olarak yer alır.

* **Alakay:** Aptal, ahmak, sersem anlamlarındaki kelime Türkçe “Alık” sözcüğü ile da bağlantılıdır.

* **Alakurşak:** *Ala* (karışık renkli) ve *Kurşak* (kuşak, kemer) sözcüklerinin bileşiminden oluşur. Gökkuşağı demektir.

* **Alama:** Alevi kültüründe Hz. Muhammed’in Ali, Fatma, Hasan ve Hüseyin’i al bir aba ile örttüğüne inanılır. Bu sözcük daha sonra “Al Aba” anlayışı ile ifade edilmeye başlanmıştır. Ancak Alama kavramı köklerini eski Türk kültüründen almaktadır ve kızarma, kızıl giysi giyinme anlamları barındırır.

* **Alanmak:** Huylanmak, işkillenmek manasındaki kelimenin kökenindeki içerik Ala (karışık) renkli hale gelmek demektir.

* **Alaş:** Kazak ve Kırgızlar için pek çok anlam ifade eden bir kelimedir. Kazakların Alaş Han adlı bir ataları bulunur. Alaş boyunun kurucusu sayılır ve türbesi (Alaş Han Kümbeti) kutlu bir yer olarak kabul edilir. İslamiyet öncesi Türklerin savaşırken "Alaş! Alaş!" diye bağırdıkları bilinmektedir ("Alaştamak" fiili). Millet (ulus) manası da vardır. Çoğul olarak "Alaşlar" tabiri ise Kazak, Kırgız ve Tatarların ortak adı olarak kullanılır.

* **Alaşa:** Türkçe *Alaca* sözcüğünün farklı bir söylenişi olup özelleşmiş bir anlam ile karışık renkli (tek renk olmayan) kilim demektir. Sözcüğün ayrıca sevimli, çapkın, haylaz, dedikoducu, çilli, benekli gibi manaları da bulunmaktadır.

* **Alaşar:** Ala ve Alaşmak sözcükleri ile ilgili olan kavram "Hadım" (iğdiş) manası taşır ve tam olarak cinsiyeti karışık (ne kadın, ne erkek) olan demektir.

* **Alaşur:** Kasvetli hava demek olan sözcüğün oluşumunda iki olasılık vardır. İlk olarak *Alaşmak* (karışmak) fiilinden türemiş olması mümkündür ki, bu kuvvetli bir olasılıktır. İkincisi ise *Ala* (karışık renk) ve *Şur* (Çur/Çor yani cin, ruhsal varlık) kelimelerinin bileşik hali olabileceğidir. Bu durumda eski halk inançlarına dayalı bir anlayış söz konusudur. "Alaçor" adlı bir varlığın gökyüzündeki havayı karıştırması, rengini değiştirmesi düşüncesinin bir ürünüdür.

* **Alavgan:** Sözcük mitolojik kökenlidir. Kafkas Nart destanlarında bahsi geçen bir kahramanın adıdır. Kadın avcısı çapkın kişileri tanımlamakta kullanılır.

* **Alayak:** *Al* (veya *Ala*) ve *Ayak* sözcüklerinin bileşiminden oluşur. "Al" kavramı aldatma bildirir. Yankesici, dolandırıcı, sahtekar manalarında kullanılan bir sözcüktür.

* **Alaza:** Kendigelen (insan tarafından dikilmeden veya bir önceki senenin ürünlerinden dökülen tohumlardan kendiliğinden çıkan) bitki demektir. *Halaza* söylenişi de mevcuttur. *Halazmak* fiili de bitkinin kendiliğinden yetişmesini tanımlar.

* **Alazlama:** Kimi lehçelerde "Alazdama" olarak da söylenen kelimeyi ve birbiri ile benzer anlamları dolayısıyla *Alazlamak/Yalazlamak* ve *Alazdamak/Yalazdamak* fiillerini birlikte değerlendirmek daha uygun görünmektedir. Kavram ateşten geçirme ve tütsü yaparak veya ateş dolaştırarak hastalıkları tedavi etmek demektir. Bir şeyin üzerinden alev geçirmeyi anlatır. *Al/Hal/Gal* bağlantısı da dikkate alınarak Ateş tanrısı Alaz Han ile bağlantılı olduğu sonucuna ulaşılabilir. Belki de Alaz Han'ın yardımı istenmektedir. Tören başlarken ve tören esnasında *"Alas!" veya "Alaz!"* diye bağırılması bunun açık bir göstergesidir. "Alaz" kelimesinin eski Türklerde, İslamiyet öncesinde "Amin!" manasında kullanıldığı da öne sürülen başka bir görüştür. Bu bağlamda *Alaslamak/Alasdamak* ("Alas" diye bağırarak cin kovmak) fiilinin aslında *Alazlamak* kavramının başka bir söyleyiş biçimi olduğu da rahatlıkla söylenebilir. Ateşin temizleyici ve sağaltıcı bir unsur olduğu inancının bir sonucu olarak kırmızı bir bez parçası yakılıp hastanın etrafında dolaştırılır. Tören akşam karanlığında yanan ilk ışıkla birlikte başlatılır. Cansız nesneler aleve tutulur. Canlı varlıkların ise simgesel olarak, değmeyecek bir mesafeden üzerinden geçirilerek dolaştırılır. Ateşin, kötü ruhları korkuttuğu ve onları kaçırdığına inanılır. Şaman, ardıç veya başka türden kutsal sayılan bir ağacın parçasını dumanlı ateşin içerisine atarak yakar. Azerice'de hastalanmak anlamında kullanılan "*Alızdamak*" sözü de bu anlayışla bağlantılıdır. Anadolu Türkçesi'nde ise "*Alazlama*" sözcüğü kızgın demirle dağlamak/yakmak anlamında da kullanılmaktadır.

* **Albız:** Örümcek manasındaki kelimenin aslında bu canlının insanüstü bir varlığa benzetilmesi ile alakalı olduğu görülmektedir. Albıs (cadı) ve Elbiz (şeytan) sözcükleri ile bağlantısı bu bağlamda yol gösterici olacaktır. *İlbiz* (sümüklü böcek, salyangoz) kavramında da yaklaşık olarak aynı benzetme yapılmaktadır.

* **Alcaşmak:** "Şaşırmak" (aklı başından gitmek) anlamından başka "Takas etmek" manası da bulunur.

* **Alcımak:** Unutmak, hatırlamakta güçlük çekmek, hatırlayamamak manalarındaki kelimenin *Alcamak/Alçamak* (hayret etmek, şaşırmak) fiili ile de bağlantısı vardır. İki kavram birlikte değerlendirildiğinde şaşkınlıktan ne yapacağını unutmak şeklindeki her iki fiil için de ortak olan bir izahata ulaşılır.

* **Alcırmak:** Aklını yitirmek, unutkanlık hastalığına yakalanmak, Alzheimer olmak, bunamak manalarındaki kelimenin *Elcirmek* söylenişine de rastlanır. Ancak diğer üçüncü bir lehçede ise *Elcirmek* sözcüğünün gurbette sıla hasreti çekmek, memleketini özlemek manası bulunmaktadır. Dolayısıyla buradan hareketle bu ikinci biçimin gurbette memleketini unutmak içeriğini taşıdığı da söylenebilir. *Alcıtmak* (baştan çıkarmak, iğfal etmek) ise tam olarak aklını başından almak, birine kendini şaşırtmak demektir.

* **Alçayak:** Fincan manasındaki kavramın "Alçı" ve "Ayak" sözcüklerinin bileşiminden oluşması ihtimal dahilindedir. Ancak kesinleştirilmiş bir görüş değildir.

* **Alçazmak:** Hafiften kızarmak, pembeleşmek, kızarır gibi olmak demektir. Bundan başka çiçeklenmek, çiçek açmak ve (meyveler için) kızarmak, olgunlaşmak anlamı taşır

* **Alçura:** *Al* ve *Çura* sözcüklerinin bileşik halidir. *Al* kelimesi hile (aldatma) bildirir. *Çura* ise "Çor" sözcüğü ile alakalı olup hayalet, cin, ruh gibi soyut varlık bildiren anlamlar taşır.

* **Alda:** "Hile" veya "Desise" manasında kullanılan kelime Türkçe *Alt* sözcüğünden türemiştir. Hile demek olan "Al" kelimesinin Türkçe mi yoksa Farsça mı olduğu tartışmalıdır. Fakat kesin olan şey *Alda* kavramı ile *Aldatmak* fiili ve ayrıcı bunlardan türeyen, hile yapmak içeriği ile ilgili olmak kaydıyla *Ald-* ile başlayan diğer kavramların Türkçe'de aslında "Alt" kavramından türedikleridir. Örneğin; *Aldamak* fiilinin aslı *Altamak* olup karşıdaki kişiyi alta almak demektir. Dikkatle incelendiğinde aynı sonuca hep ulaşılacaktır. Mesela *Aldar/Altar* (entrikacı) aslında karşısındakini alt eden, *Aldaşmak/Altaşmak* (karşılıklı hile yapmak) ise aslında birbirlerini güreşte veya genel olarak oyunda karşılıklı olarak alta almak içeriğine sahiptir. Bu konuda Farsça olduğu bile (kırmızı renk anlamı kesin olarak Türkçe'dir, yalnızca hile/desise manası için) tartışmalı olan "Al" sözcüğüne dayanarak onlarca kavramı Türkçe'nin dışına itmeye çalışmak son derece yersizdir. Üstelik "Al" sözcüğü günümüzde Türkçe'de bu ikinci manası (hile, desise anlamında) kullanılmayıp kavramın kendisinin değilde ondan türeyen sözcüklerin dile yerleştiği iddiası zaten pek de makul değildir.

* **Aldalanmak:** "Günah işlemek" manasında kullanılan kavramın kökeninde aslında kişinin kendisini kandırması anlamı bulunur.

* **Aldamak:** "Hile yapmak" anlamındaki kelimenin "Kaybetmek" (gözden yitirmek) manası da vardır ki, "Göz boyamak" veya "İlüzyon yapmak" içeriği ile de örtüşür. Dolandırıcıların çaldıkları şeyi farkettirmeden gözden yitirmeleri ve sokaklarda illüzyon benzeri gösteriler yaparak toplanan kalabalıktaki insanların eşyalarının çalınması da bu fiille ilişkilidir.

* **Aldaşman:** İkili oynayan, iki yüzlü manasındaki kelimenin "İki ağızlı kama" anlamı da vardır.

* **Alışpaz:** Kişilerin evlenemeyeceği insanları ifade eder. Kabile içi nikah yasağını da tanımlar. İslam kültürüyle birlikte "Nikah düşmek" veya tersi manada "Nikah düşmemek" deyimleri ile de anlatılır olmuştur. Sözcük "Alışmaz" olarak da Türkiye Türkçesi'ne aktarılabilir. Ancak orijinal söyleyiş tercih edilmiştir. *Alışbaz/Alışbas* söylenişleri de bulunmaktadır.

* **Alızlamak:** *Alıslamak* söylenişi ile rastlanan "Dumanla tütsülemek" manası *Alazlamak/Alaslamak* fiilinden kaynaklanmaktadır.

* **Alka:** Sözcüğün yabani güvercin, gerdan (boyun) ve ve kızıl renk gibi anlamları bulunmaktadır. Nuh tufanından sonra güvercinin dışarıya salınıp, suların dindiği haberini getirmesi üzerine Hz. Nuh Peygamber tarafından "alkınması" yani kutsanması ile alakalıdır. Bu öykü yabani güvercinin evcilleşmesi ile de bağlantılıdır. Sözcük "Karga" ile tezat oluşturur, ki öyküde karga kendisine verilen görevi yerine getirmemiş ve dışarıya salınınca geri dönmemiştir. Bunun üzerine Hz. Nuh Peygamber bu kuşa "kargımıştır" yani beddua etmiştir.

* **Alkamak: "**Şükretmek" anlamına gelen sözcük, aynı zamanda hamd etmek, hayırdua etmek, teşekkür etmek manalarını da içerir. Değişik lehçelerde Algamak, Halkamak, Alkımak biçimindeki söyleyişleri de mevcuttur.

* **Alkaş:** "Şükür" manasındaki kelimenin *Halkaş, Algaş, Algış* söyleyişleri de bulunur. Benzer biçimde Alkaşmak (teşekkür etmek) fiilinin Halkaşmak, Algaşmak, Algışmak biçimlerine de rastlanır.

* **Alkımak:** "Takdir etmek" (övmek) anlamındaki sözcüğün "Gökkuşağı oluşmak" manası da bulunur.

* **Alkınç:** Sözcüğün "Ecel" (ölüm vakti) manası Türkiye Türkçesi'ne daha uygun olacağı kanaatiyle *Algınç* söyleyişi ile alınmıştır. *Alkınç* biçiminin "Hayırdua" anlamının da zaten kimi zaman cenaze töreni konuşması, cenaze duası, ölünün ardından okunan dua, ölüyü hayırla yad etme içeriklerinde kullanıldığı görülmektedir ve cenaze töreni (kişinin bu dünyadan ayrılış vakti) ile bağlantısı bulunmaktadır .

* **Alkmak:** *Alk* (nihayet, son) kavramından türeyen sözcüğün "Kaybolmak" olarak verilen içeriği niheyete ermek, sonlanmak şeklinde de izah edilebilir. Ayrıca mana çoğu zaman "Görünüp kaybolmak" (veya bir görünüp bir kaybolmak) olarak anlaşılmaktadır. Örneğin su kuşlarının suya dalarak gözden yitmesi bu fiille anlatılır. Gökkuşağı manasındaki *Alkım* sözcüğünün de bu kökten türemiş olması gökkuşağının çabucak gözden yiten bir doğal oluşum olması nedeniyledir. *Alkımak* (gökkuşağı oluşmak) fiili ise aynı zamanda takdir etmek (övmek, beğenmek, hoşlanmak) içeriğine sahiptir ki, bu da gökkuşağının göze hoş görünen bir görüntü olmasına işaret eder.

* **Alkun:** Genellikle mitolojik hikayelerde efsane kahramanlarının veya dinsel menkıbelerde kutlu kişilerin doğdukları günü tanımlamak için kullanılır. Böylesi günlerde sıradışı olayların veya mucizelerin gerçekleştiği inancı çok yaygındır.

* **Almana:** Savaş Tanrıçası'nın adıdır. Gerçekte "Alma" ve "Ana" sözcüklerinin bileşiminden oluşur.

* **Almata:** Savaş Tanrısı'nın adıdır. Gerçekte "Alma" ve "Ata" sözcüklerinin bileşiminden oluşur.

* **Alnamak:** Kaynaklarda ufka bakmak, gözetlemek şeklinde açıklanan bu kavram gerçekte eli alna götürerek ufka doğru bakmaktır. Kelimenin kökünde alın sözcüğü bulunur. Sözcüğün ikinci anlamı ise dikkatsizlik etmektir.

* **Al-ocağı:** Al karısının verdiğine inanılan ruhsal zararların tedavi edildiğine inanılan mekanlardır. Albastı'ya tutulan kişiye Albıstar denir ve kurtulması için "Al Ocağı"na götürülür. Bu yer genelde kutlu bir mekandır veya bir evliya mezarıdır. Albıs'ı kovma yeteneği olan, Albastıyı tedavi edebilen kişilere "Alcı" denilir. Türkler Anadolu'ya göç edince Alcı'lar da Anadolu'nun çeşitli yörelerine yerleşerek çok sayıda Al Ocağı kurmuşlardır. Bunlar daha sonraları evliya mezarları ile özdeşleşmiştir.

* **Alşamak:** "Şımarmak" manasındaki kelime *Alşaymak* söylenişinden aktarılmıştır.

* **Alşatmak:** "Şımartmak" manasındaki kelime *Alşaytmak* söylenişinden aktarılmıştır.

* **Altalamak:** Alt sıraya koymak, alta almak (özellikle sporda), alta geçirmek anlamlarından başka hastalığın ilerlemesi ve "Komaya girmek" manası da bulunmaktadır.

* **Altan:** Sözcüğün "Şafak" anlamı Al (kızıl renk) ve Tan sözcüklerinin bileşiminden oluşur.

* **Altanhadas:** *Altan* (altın) ve *Hadas* (kazık) sözcüklerinin bileşiminden oluşur. "Kutup Yıldızı" demektir.

* **Altış:** "Al" ve "Diş/Tiş/Tış" sözcüklerinin bileşiminden oluşur. Narın kırmızı tanelerinin dişe benzetilmesi ile alakaladır.

* **Alton:** "Altı" ve "On" sayılarının bileşiminden oluşmaktadır. Altmış demektir.

* **Alvar:** Sözcük aslında bileşik bir kelimedir. *Almak* fiilin emir kipi "Al" ile *Vermek* fiilinin emir kipi "Ver" (*Ber/Ver/Var/Bar* dönüşümü ile) sözcüklerinin bileşiminden oluşmuştur (Albar/Alvar). Diğer bir olasılık ise sözcüğün ikinci kısmının *Barmak/Varmak* (ulaşmak, erişmek) fiilinden türemiş olmasıdır.

* **Alvasmak: "**Cadıya çarpılmak" veya "Cin çarpmak" anlamlarındaki kelime Türkçe *Albasmak* sözcüğünün farklı bir söylenişidir. *Albasmak* fiilinin "Humma olmak" manası korunarak, buradaki karşılık için orijinal dildeki söyleniş tercih edilmiştir.

* **Aman:** Fena, şerir, zorlu gibi anlamları bulunan sözcüğün Arapça "Aman" ile ilgisi yoktur. Biçim benzerliği ve dolaylı yan anlam benzeşmesi tamamen tesadüfidir. Türkçe Yaman sözcüğündeki "Y" harfinin kaybolması ile ortaya çıkmıştır.

* **Amanlamak:** Fenalık etmek, kötülük etmek, karalamak manalarını içermektedir.

* **Ana:** "Valide" anlamına gelen sözcüğün Türkçe kökenli olmadığı iddiası yanlıştır. İlk kez Hititçe'de kaydedilmiş olması Hititçe (Hint-Avrupa kökenli) olduğunu göstermek yeterli değildir. Hint-Avrupa kökenli

dillerde “An” kökünden türeyen Valide (insanı doğuran kadın) manasında sözcüklere rastlanmaz. Tam aksine Türkçe kökenli dilerde ve hatta komşu kavimlerin dillerinde benzer söyleyişlerle yer alır. Hititçe’ye çevre kültürlerden geçmiş olma ihtimali dikkate alınmalıdır. Gerçekte Hatti (Eti)’ler, Hititler Anadolu’ya gelmeden önce de var olan sonra Hititler ile kaynaşan bir toplumdur. Ve bu topluma dair edinilmiş bilgiler yeterli değildir. Dillerinin kökeni hakkında yeterli kaynak yoktur. Üstelik bu durumların hiçbirisi olmasa dahi sözcük en iyi köken uyumunu Türkçe ile göstermektedir. Anlayış gücü ve zihinsel yeteneklerle de ilgili bir kökten gelir. Eski Türkçe’de *Ög/Ök* sözcüğü anne demektir ve aynı zamanda bir kök olan bu kelime eğitmek ve zihinsel faaliyetlerle ilgili kavramlar türetir. Örneğin; *Öğretmek* fiili gibi. Benzer bir durum “An” kökü içinde geçerlidir. “Ana” kelimesinin türediği bu kök zihin ve idrak ile ilgili kelimelere de kaynaklık teşkil eder. Mesela *Anlatma*k fiili bu kökten türemiştir. Bu bağlamda ana insana ilk kez birşeyler anlatan kişidir. Ayrıca *Anmak* fiili ile bağlantısı dikkate alındığında “Ana” kök anlamı olarak adı anılan kişi demektir. İstisnalar hariç insan belleğindeki “Anı”larda yer alan ilk canlıdır. Tıpkı Anadolu Türkçesi’nde olduğu gibi Çuvaşça’da da “Anne” biçimine dönüşmüştür. “Anya” biçimiyle Macarca’da yer alır. *Benzeri bir açıklama için Bkz. Ata.*

* **Ançamak:** Son derece basit bir sözcük gibi görünmekle birlikte pek çok anlamı bulunmaktadır. Aklına gelmek, aklından geçirmek, aklına takılmak, bir şeyi zihninde tekrarlamak, aklında tekrar yapmak, düşüncenin üzerinde durmak, bir fikre vakıf olmak bunların en belirgin olanlarıdır.

* **Andalamak:** Gerçekte kan bağı olmadan yemin ederek, söz vererek hısımlık (evlilik) bağı yoluyla akrabalık kurmayı ifade eder. Dünür olmak, söz kesmek manaları bu içeriğe dahildir.

* **Andamak:** “Yemin etmek” manası taşıyan sözcüğün ikinci anlamı “Dikkat etmek”tir. Dolayısıyla yeminin dikkatle korunması gereken bir kavram olduğu bağalantısı da dolaylı olarak kurulabilir.

* **Andaz:** Genel olarak hayvanların (at, eşek, öküz) çektiği araçlara bu ad verilir. Örneğin; kağnı, soku (büyük havan taşı), saban, değirmen taşı gibi. Sözcük hayvan manası barındıran *Aň/Ang* kökünden türemiştir.

* **Andış:** “Kötü şaka” olarak açıklanan kelime aslında tam olarak “Vahşi hayvanlarla ilgi davranış” anlamına gelir ki, bu da yaklaşık olarak Türkçe’deki “Eşek şakası” manasını karşılar.

* **Andışmak:** “Kahkaha atmak” manasındaki kelime “Vahşi hayvanlar gibi bağırmak” anlamı taşır.

* **Angama:** “Hayvan yakalama” manasındaki kelime “Hayvan” veya özellikle de “Yabani hayvan” manası barındıran *Aň/Ang* sözcüğünden türemiştir. Benzer bir biçimde “Angarma” kelimesi de başka bir canlı hayvanı yem olarak kullanıp yabani hayvanı tuzağa düşürmeyi ifade eder. Bu kökün dilimizdeki kullanımının doğru olarak anlaşılabilmesi için başka bir örnek daha vermek gerekirse; eşek için bağırmak manasındaki *Anırmak* fiili de *Angırmak/Aňırmak* dönüşümü ile yine *Ang/Aň* kavramına bağlanır ki, yabani hayvan gibi ses çıkarmak demektir.

* **Angılamak:** “Zikretmek” olarak açıklanan kavramın “Sınıflandırmak” veya “Kategorize etmek” manası da mevcuttur.

* **Angın:** “Mezkur” (bahsi geçen) manasındaki kelime tam olarak “Anılan” demektir. Yeri gelmişken belirtmek gerekir ki *Ağız* sözcüğü de çok büyük olasılıkla *Angız/Agız/Ağız* dönüşümü ile anmaya yarayan organ manasında ortaya çıkmıştır. İlk biçimdeki NG sesi genizden gelen bir N harfine benzer.

* **Anıklamak:** “Hazırlamak” manasından başka “Tespit etmek” anlamı da vardır.

* **Anışmak:** Zikretmek, hatta dinsel terminoloji içerisinde zikir çekmek manalarında kullanılan fiil aslında karşılıklı olarak birbirini anmak veya tesadüfen birbirini hatırlamak demektir.

* **Anrama:** *Anrayma* biçiminde de söylenen sözcük tam olarak aklı durmak, zihinsel yetileri kesintiye uğramak anlamına gelir. *An/Ang* kökü üzerinden yabani (vahşi hayvan gibi) davranışlar sergilemek içeriği de bulunur. *Anra/Anray* kelimesi histerik kişi anlamı taşır.

* **Anramak:** “Aklı tutulmak”, “Zihni bulanmak”, “Histerik davranmak” manalarındaki fiilin *Anraymak* söylenişi de vardır.

* **Ansama:** *An/Aň/Ang* (yabani hayvan) kökü üzerinden hayvansı davranışlar sergileme, insanlık dışı davranma, hayvani içgüdülerle hareket etme, saldırgan tutum sergileme manalarına gelir.

* **Antarmak: “**İhtilal yapmak” manasındaki kelime Türkçe *Entermek/Endermek* dönüşümü ile *İndirmek* fiili ile uzaktan da olsa bağlantılıdır. “Devirmek” şeklindeki anlam içeriği ile de uyumludur. *Antarış* sözcüğü de “İhtilal” (Devrim) demektir.

* **Anzınmak:** Tam olarak “Yabani hayvanlar gibi bir şeyi önceden hissetmek” demektir.

* **Ap:** Mor, eflatun anlamındaki sözcük Türkçe’nin unutulmuş renk adlarından biridir. Örneğin *Apışmak (*şaşırmak, bozulmak) fiili bu renk ile alakalıdır ve orijinali *Apaşmak* olup bugün Türkçe’de jargon içerisinde kullanılan “Morarmak” (bozuntuya uğramak, rezil olmak) fiili ile birebir aynı içeriği barındırır.

* **Apçak:** “Titrek” manasıdaki sözcüğün değişik lehçelerde *Apzak, Apsak* söyleyişleri de mevcuttur.

* **Apçamak:** Titremek, salınmak, sallanmak, sarsılmak manalarındaki fiilin değişik lehçelerde *Apzamak, Apsamak* biçimindeki söyleyişleri de mevcuttur.

* **Ar:** “Kahverengi” manasındaki sözcük Türkçe’nin unutulmuş renk adlarından biridir. Örneğin *Arsak* (esmer), *Aray* (kuşluk vakti) gibi kelimeler bu kavramdan türemiştir. *Al, Ak, Ap, Ar* (kırmızı, beyaz, mor, kahverengi) dörtlü bir renk silsilesi oluştururken Sara (sarı) ve Kara (siyah) ise bir ikili oluşturmaktadır.

* **Araça:** Sözcüğün “Mütevazı” (alçakgönüllü) anlamı da vardır.

* **Araçalamak:** Kavga ayırmak, kavgada araya girmek olaraka verilen anlamların tam olarak açıklaması aslında; kavgada araya girip iki kolunu açarak kavga edenleri iki tarafa itmek şeklindedir.

* **Arağatan:** “Canavar” anlamındaki kavramın Arağat/Arat biçimindeki söylenişleri de vardır.

* **Arağun:** Doğru söyleniş “Aragün” olmalıdır. Aragun/Arakun biçimleri de mevcuttur. Aradaki gün yani Çarşamba günü anlamına gelir. Türklerde haftanın tam ortasıdır (kimi takvimlerde çalışma günlerinin sonuncusudur) ve bu nedenle diğer günlerden farklı olarak görülmektedir. Genel olarak Çarşamba

günlerinde gece vakti dikkatli olunması ve doğaya (doğa ruhlarına) saygısızlık yapılmaması gerektiğine inanılır.

* **Arak:** Rakı, damıtılmış içki, pirinç rakısı gibi anlamları bulunur. Sözcüğün kökeninin Arapça ile zorlama ilişkilendirilmesi tamamen yersiz olup Türkçe Ayramak (alkolü ayrıştırmak) fiilinden türeyen Ayrak sözcüğünün farklı bir söyleniş biçimidir. Türkçe Ayran, Araz (süt likörü) gibi kelimeler hep aynı kökten gelmektedir. Buradan hareketle "Rakı" kelimesinin de baştaki "A" harfinin düşmesiyle "Arakı" söylenişinden türediğini tespit etmek mümkündür.

* **Aralaş:** "Arada bulunan" manasındaki kelimenin "Kısa toplantı" (acil ve çabuk yapılan toplantı) anlamına da rastlanmıştır.

* **Aralaşmak:** "Arası açılmak" (hem gerçek hem de mecaz anlamıyla) demek olan kavramın tam tersi bir içerikle "Biraraya gelmek" manası da bulunmaktadır. Aynı şekilde *Aralaştırmak* fiili de hem arasını açmak demek iken hem de başka bir lehçe de aralarını bulmak, arasını yapmak, bir araya getirmek anlamı bulunur.

* **Aralmak:** Araya alınmak, arada bulunmak manasındaki kelimenin mahmur bakmak (gözleri hafif açarak bakmak) içeriği de mevcuttur.

* **Araş:** "Cemaat" manasındaki *Araş* sözcüğü ile bağlantılı olarak, Moğolca'ya da geçmiş olan *Aran* (insan) ve *Arat* (nüfus) kavramlarının etimolojisi Türkçe *Er/Ar* köküne dayanmaktadır.

* **Aravurmak:** *Ara* sözcüğü ve *Vurmak* fiilinin bileşiminden oluşan kelime fitne çıkarmak, Provakasyon yapmak demektir.

* **Aravut:** Yeraltındaki büyük denizde yaşadığına inanılan efsanevi devasa balıktır. Ağzı gırtlağının altında, gözü ise ensesindedir. Belkemiği ters çevrilmiştir. Zincirlerle bağlı tutulur. Başını ve vücudunu oynatınca depremler olur, tufanlar kopar. O her kıpırdadığında yer titrer. Alt çenesi yere, üst çenesi göğe değer. Çenelerinden biri yazı ve sıcağı, diğer çenesi ise kışı ve soğuğu getirir.

* **Aray:** Sözcüğün "Telaş" ve "Loşluk" şeklinde iki belirgin anlamı bulunur. İkinci anlamla bağlantılı olarak "Kuşluk vakti" manası da taşımaktadır.

* **Arayçılar: "**Dübbi Asgarin" veya "Ferkadan" da denilen iki yıldız. Bunlara Türk kültüründe ise Akboz-at ve Gökboz-at da denilmektedir.

* **Araz:** Süt konyağı veya süt likörü manasına gelen sözcük "Arak" (rakı), "Ayrak" (alkol) ve "Ayran" (yoğurt suyu) kavramları ile doğrudan bağlantılıdır.

* **Arba:** "Teker" anlamına gelen kelimenin *Araba* sözcüğü ile bağlantısı çok açıktır. *Araba* kavramın Arapça kökenli olduğu iddiasını tekrar gözden geçirmek için bu durum bile tek başına yeterlidir. Elbetteki "Araba" sözcüğünün "Arba"ya dönüştüğü iddia edilebilir. Bu durumda şu soru sorulmalıdır: Neden araba gibi daha spesifik bir aracı ifade eden bir kavram daha basit ve daha ilkel (ilksel) bir aracı tanımlamak için dönüşmüş olsun? Çünkü doğal olan bu tersi yöndeki dönüşüm sürecidir.

* **Arbamak:** Efsun yapmak, büyü yapmak manalarındaki fiilin kökeni ve kökendeki anlamı tam olarak netleştirilmiş değildir. “Arba” (teker) kavramı hareket noktası olarak dikkate alınırsa, döndürmek, dönüştürmek anlamları belirginleşir. Ar kökü tek başına göz önünde bulundurulduğunda aramak, araya girmek, aracılık etmek gibi anlamlar uzak da olsa belirleyici olabilir. Kavramın *Arvamak, Arpamak* gibi söylenişleri de bulunmaktadır.

* **Arbav:** Efsun, sihir anlamındaki kelimenin *Arbağ, Arpağ* gibi söylenişleri de bulunur. Arbağ söylenişinde yalan, aldatma, hile manalarına da rastlanmıştır. *Arbak* kelimesinin ise efsane, masal anlamı görülmüştür.

* **Arcan:** Sanskritçe’den Türkçe’ye geçen bu sözcüğün farklı Türk lehçelerinde su ile ilgili farklılaşmış anlamları vardır. Maden suyu, termal su, kaplıca, ılıca, su kaynağı bunların en başta gelenleridir. Hatta Altay kültüründe “Arcan İyesi” (su kaynağının koruyucu ruhu) anlayışına dahi rastlanır. Sözcük *Arjan/Arajan/Aryan* biçimlerinde de yazılır.

* **Arçanmak:** Sataşmak (laf atmak) fiilinin, ağır konuşmak (kötü söz söylemek) manasındaki *Irçanmak* kavramı ile de bağlantısı bulunmaktadır.

* **Arçılamak:** Tütsülemek, tütsü ile temizlemek, kötü kokuları gidermek, tütsü yaparak kötü ruhları kovmak anlamları bulunur. Genellikle ardıç ağacından tütsü yapıldığı bilinmektedir. Ayrıca kavgayı yatıştırmak, dikkat etmek, göz kulak olmak gibi manaları da vardır.

* **Arçıtmak:** Manevi temizlik için tütsü yapılıp, ateş yakılarak kötü ruhların kovulmasıdır. Genellikle kokulu veya yıldırım çarpmış ağaçların parçaları kullanılır. Bu kokunun ağacın içindeki iyi ruhun bir sonucu olduğu düşünülür.

* **Arçmak:** Torbalamak, torbaya koymak, çuvala doldurmak, heybenin içine koymak gibi manalar taşıyan sözcüğün “I” harfi düşmesi ile “Arçımak” (tütsülemek, tütsü yapmak, tütsü ile temizlemek) fiilinin anlamlarını da içerir hale geldiği anlaşılmaktadır. Ayrıca sözcüğün “Soymak” veya “Kabuk soymak” veya “Deri soymak” manaları da bulunmaktadır. Aynı şekilde *Arçılmak* fiilinin de “Soyulmak” (kabuğu soyulmak, derisi yüzülmek) içeriğine de rastlanır.

* **Arçura:** *Ar* ve *Çura* sözcüklerinin bileşik halidir. *Ar/Yar* kelimesi yarımlık (eksiklik) bildirir. *Çura* ise “Çor” sözcüğü ile alakalı olup hayalet, cin, ruh gibi soyut varlık bildiren anlamlar taşır.

* **Arda:** “Rütbe” ve madencilikte kullanılan “Çelik kalem” manasındaki kelimelerin birbiri ile hiçbir alakası yok gibidir. Ancak günümüzde de Astsubayların kollarındaki rütbe işaretleri için halk arasında *Kazık* tabirinin kullanıldığına sıklıkla rastlanır. Burada da rütbe işaretlerinin çelik kaleme veya çiviye benzetilmesi söz konusudur. Sözcüğün “Şeref” manası da yine “Rütbe” içeriği ile bağlantılı görünmektedir.

* **Argamak:** “Arkadan iş çevirmek” deyimini karşılamaktadır.

* **Argavul:** *Arka* ve *Avul* (köy) sözcüklerinin bileşiminden oluşup arka-köy (komşu köy) manası taşır.

* **Argımak:** Bitap düşmek, takatten düşmek manasının yanında ihtiyarlamak, yaşlanmak anlamına da rastlanır.

* **Arı:** Sözcüğün bal yapan böcek (Arapça *En-Nahl*, İngilizce *Bee*) anlamı kesinlikle Türkçe olup *Aramak* fiili ile ilişkilidir. Saflık, temizlik, rafinelik bildiren ikinci anlam ise Hint-Avrupa dillerindeki "Ari" kelimesi ile ilişkilendirilir ve gerçekten de en kuvvetli hatta şimdiye dek yapılmı tek tutarlı izahat da budur. Bu kökün Hint-Avrupa kökenli olduğunde neredeyse hiç şüphe yoktur. Örneğin Batı dillerindeki "Aryan" Farsça'daki "İran" kavramları bu kelime ile ilişkilendirilir. Bu sözcük Türkçe'ye Sanskritçe (Eski Hintçe) üzerinden geçmiş olsa dahi büyük bir uyum sağlamış ve kökleşmiştir. Çünkü Türkçe'de bazen görüldüğü üzere "Ğ" ve peşindeki sesli harfin düşmesi (ya da başka bir yaklaşımla "Ğ" kullanılmayan lehçelerde uzun ünlü harfin kısalması) ile temizlik bildiren "Ağ" kökünden gelen *Ağar > Ar* ve fiil biçimindeki *Ağarmak > Armak* sözcükleri ile de örtüşür. Buradaki ses düşmesi Türkçe'de kesinlikle rastlanan ve bilimsel olarak sınıflandırılmış bir ses olayıdır. Tek bir örnek vermek gerekirkse mitolojideki Orta Asya kültüründe "Ağar Toyun" olarak anılan tanrının adı Kuzey Türklerinde "Ar Toyon" olarak bilinir. Dolayısıyla "Ağarı" kelimesi de Türkçe'de "Arı" kavramına denk düşer. Buradan ulaşılacak sonuç, temizlik, saflık bildiren "Ağar/Ağarı" kelimelerinin Türkçe olduğu ve Hint-Avrupa kökenli "Ari" sözcüğüne sonradan etkileşimle benzediği veya ses düşmesi ile benzeşimin tamamen tesadüfi olduğudur. Türk dillerindeki "Ağar" ile başlayan sözcükler bu durumu destekler niteliktedir.

* **Arıkmak:** Zayıflamak, bitap olmak demek olan kavramın *Irıkmak* biçimi de vardır.

* **Arılmak:** "Temizleşmek" anlamındaki kelimenin "Zayıflamak" veya "Bitap olmak" içeriğine de rastlanır ve bu ikinci anlamda *Irılmak* söylenişi de görülmüştür.

* **Arınçamak:** "Gusletmek" (gusül abdesti almak) daha genel olarak abdest almak ayrıca tövbe etmek, aynı zamanda su dökünerek tövbe etmek gibi manalar taşır.

* **Arınkay:** "Steril" (tertemiz) anlamında kullanılan kavramın dermansız, takatsiz içeriği *Ağrınkay* biçiminden dönüşmüş olmalıdır.

* **Arışlanmak:** Huzursuzlanmak, tedirginlik duymak demek olan fiilin orijinali *Arıştanmak* biçimindedir.

* **Arışmak:** "Tedirgin olmak" şeklinde çevrilen fiilin anlamı tam olarak ip gibi titremek veya çavdar gibi salınmak demektir.

* **Arkak:** Sebebi bilinmeyen şeklinde çevrilen kelime aslında arkası görülmeyen, arkasında ne olduğu anlaşılmayan demektir. Sözcüğün aynı zamanda arkası sağlamlaşmış nitelemesiyle "Kronik" manası da bulunur ki her iki durumda bazı hastalıkları tanımlamakta kullanılır.

* **Arkalaç:** Yükçü semeri demek olan kelimenin *Arkalıç* söylenişi de mevcuttur. Yük veya su taşırken omza ya da sırta atılan kilim veya çul manasında da kullanılmaktadır.

* **Arkalamak:** Birini kollamak (arka çıkmak) manasındaki sözcüğün *Argalamak* söyleyişi ile sırtına yüklemek manasına da rastlanmıştır. Ancak aynı kavramın farklı bir söyleyiş biçimi ile anlam farklılaşmasına uğradığı kanaatiyle birbirlerinden ayrıştırılmamıştır.

* **Arkalanmak:** Birisi tarafından kollanmak, korunmak, himaye edilmek manasındaki kavramın Argalanmak biçimi ile sırtına yüklenmek, sırtınma binmek, birine yük olmak anlamlmarına da rastlanmıştır. Ancak aynı kavramın söyleyiş farklılığı ile anlam farklılaşmasına uğradığı kanaatiyle birbirlerinden ayrıştırılmamıştır.

* **Arkamak:** Desteklemek, destek olmak, destek çıkmak (arka çıkmak şeklinde özetlenen) manaları dışında "Nazlandırmak" manası da vardır ki burada açıklama da tam olarak birisinin arkasına (sırtına) elini sürerek, sırtını okşayarak şımartmak şeklindedir. Bu anlam için sözcüğün *Erkemek, İrkemek* söylenişleri de bulunur ve "Arka çıkmak" deyimine de denk düşer. (Aynı açıklama fiilin edilgin biçimi olan *Arkanmak* (desteklenmek, nazlanmak) için de geçerlidir. Bundan başka "Neden aramak" veya "Sebebini araştırmak" anlamları da bir şeyin arkasına bakmak içeriği ile ilişkilidir. *Erkenmek, İrkenmek* söyleyiş biçimleri de yine bu manalar içindir.) Kelimenin "hızlı koşan at" anlamına da rastlanmakla birlikte bu içerik "Argumak" (safkan at) kavramı ile ilişkilidir. Sözcüğün "Acele etmek" anlamında kullanıldığına da kayıtlarda rastlanmıştır.

* **Arkan:** "Kement" veya "Halat" manasındaki kelimenin Türk dillerinde pek çok varyantı vardır, küçük anlam farkları ile Türk coğrafyasına yayılmıştır: *Argan/Arkan* (kement), *Urgan/Urkan* (halat), *Irgan/Irkan* (çamaşır ipi), *Örgen/Örken* (dokuma ipi). Hatta *Organ* (göbek bağı) kelimesi dahi bu kavramsal dizi ile bağlantılıdır.

* **Arkanlamak:** Kement atmak, kementle yakalamak demek olan kelimenin kökündeki Arkan (kement) sözcüğünün Urgan/Urkan (halat) kavramı ile alakalı olduğu görülmektedir.

* **Arkar:** "Dağ koyunu" anlamındaki sözcük "Küçükayı takımyıldızı" için de kullanılır ve bu takımyıldızın gökyüzündeki görüntüsünün bir koyuna benzetilmesi nedeniyledir. Her iki anlam içeriği ile *Argal/Arkal* söylenişlerine de rastlanır.

* **Arkarmak:** Sırtını birine veya bir yere yaslamak manası ayrıca mecazen birisinden destek bularak şımarmayı da ifade eder ki, bu bağlamda kimi sözlüklerde "Nazlanmak" veya "Naz yapmak" olarak çevrilir. *Argarmak* söylenişine de rastlanmıştır.

* **Arkaşmak:** "Dayanışmak" anlamına gelen fiilin cilve yapmak, cilveleşmek şeklinde ikincil anlamları da vardır ki, kadının arkasını (kalçalarını) salındırmasını ifade eder. *Erkeşmek* şeklindeki söyleyiş bu davranışın erkeğe yöneldiğini, *İrkeşmek* biçimi ise sallanma, salınma içeriğini vurgular. Sözcüğün arka arkaya ilerlemek anlamı da vardır ve bu manaya *Argaşmak/Ergeşmek* söylenişi ile de rastlanmaktadır.

* **Arkatmak:** "Nazlandırmak" demek olan kelimenin aldatmak, kandırmak anlamı da bulunur. Sözcüğün nazlandırmak içeriği kişinin elinin birinin sırtına sürerek sevecenlik göstermesi ve böylece onu şımartması ile alakalıdır. Hile yapmak manası ise "Arkadan iş çevirmek" deyimine denk düşer.

* **Arkay:** Türk dillerinin büyük bir kısmında *Arkay/Erkey/İrkey* sözcükleri "Naz" anlamına gelir. Aynı şekilde *Arkayın/Erkeyin/İrkeyin* kelimeleri de nazlı demektir. Sözcüğün kökeninde arka bulmak, birisinden destek bularak şımarmak manası vardır.

* **Arkaz:** "Tembel" olarak çevrilen sözcüğün anlamı tam olarak arkası üstü (sırtüstü) yatan demektir.

* **Arkın:** Aheste içeriği “Salınarak” şeklinde anlaşılmalıdır. Bundan başka “Gerisin geriye” manası da vardır ki, sözcüğün *Ark* kökündeki “Diklemesine” içeriği ile alakalıdır.

* **Arkınçak:** “Sallanan sandalye” manasındaki kavramın “Salıncak” anlamında kullanıldığı da görülmektedir. Arkaya yaslanmak anlamı ile de bağlantılı olan kelime “Arkmak” (sarkmak) ve “Arkınmak” (salınmak) fiillerinden türemiştir. *Argınçak* söylenişi de yaygındır.

* **Arkırmak:** Diğer tarafa geçmek veya karşıya geçmek olarak verilen ilk anlamın yanında “Çaprazlamak” veya “Diklemesine gitmek” manaları da bulunur. Irmağı salla geçerken dümdüz değil de akıntını etkisiyle kayarak çaprazlama gitmek de bu fiille ifade edilir.

* **Arkudak:** *Arkıdak* olarak söylenen ve İkizler (Gemini) burcu manasındaki sözcüğün *Arkıda/Arkuda* (istavroz, haç) kavramı ile bağlantılı olduğu görülmektedir. Her iki kavramın da aslında *Arkırı* (çapraz, diklemesine) sözcüğü ile aynı kökten geldiği görülmektedir. Dolayısıyla bu burcun gökteki görünümünün “Artı işareti”ne benzetilmesi söz konusudur.

* **Arlak:** “İffet” anlamındaki kelimenin Farsça “Ar” kavramı ile hiçbir ilgisi yoktur. Türkçe “Ağır” ve “Ağ” (beyaz, temiz) sözcüklerinden kaynaklanır. Bu bağlamda doğru söyleniş gerçekte Ağarlak şeklindedir. “Ğ” düşmesi ve uzun “A” kısalması ile Arlak şekline dönüşmüştür.

* **Arlamak:** “Temizlemek” manasında kullanılan sözcüğün doğru söylenişi “Ağarlamak” biçimindedir. Ses düşmesi ile aradaki “Ğ” (veya uzun “Â”) kaybolmuştur. Farsça “Ar” (edep) ile bir ilgisi yoktur. Bu fiilden türeyen *Arlanmak* ve *Arlatmak* fiilleri için de aynı ses olayı geçerlidir ve orijinalleri *Ağarlanmak* ve *Ağarlatmak* olup tamamen Türkçe’dirler.

* **Armakçı:** İp bükerek halat ören kişi demektir. Altayca’da ise bu sözcüğe doğrudan “Halat” manası ile rastlanmıştır. Bu durumun nedenini anlamak için bu dildeki ve diğer bazı uzak lehçelerdeki -çı/-çi/-cı/-ci ekinin işlevinin doğru anlaşılması gerekmektedir. En basit biçimiyle yapılabilecek olan açıklama; bu ekin bir işi yapan nesneyi tıpkı bir insanmışçasına tanımlıyor olduğudur, yani cansız bir nesne tıpkı iradesi olan canlı bir varlık gibi algılanarak (eski Şamanist anlayışa göre bir ruhu olduğu kabul edilerek) bir işi yaptığı düşüncesiyle isimendirilir. Bilinen en iyi örnek *Kam* (şaman) sözcüğünden türeyen *Kamçı* (kırbaç) kavramıdır. Kam’ın (şamanın) kullandığı nesne anlamına geldiği gibi aynı zamanda Kam’ı (şamanı) yönlendiren varlık olarak izah edilmesi de mümkündür. *Arçı* (tütsü), *Imçı/Umçu* (biberon), *Kerçi* (mermi), *Kınçı* (zincir), *Kıpçı* (makas), *Mançı* (kürk), *Moyçu* (tasma), *Namçı* (falaka), *Nemçi* (kepçe), *Tamçı* (damlalık), *Tapçı* (mahmuz), *Topçı/Topçu* (düğme), *Tuğçu* (masal) sözcükleri de örnek olarak verilebilir.

* **Arman:** Arzu, istek, dilek manalarındaki kelimenin Farsça kökenli olduğu önyargısı gözden geçirilimelidir. Türkçe *Armak/Ermek* fiili ile olan bağlantısı çok güçlü olup erişilmek istenen şey manası taşıyor olması çok büyük bir olasılıktır. Kelimenin İstihza (alay etme) anlamına da rastlanır fakat ilk anlam grubu ile alakası bulunmadığı görülmektedir.

* **Ars:** “Gelincik” (sansar benzeri yırtıcı bir tür hayvan) manasına sahip olan kelime *Arslan* kelimesi ile de etimolojik olarak bağlantılıdır.

* **Arsamak:** Diş göstermek veya sırıtmak anlamındaki fiil bugüne kadar kökeni bir türlü izah edilemeyen ve başka dillere atıf yapılmaya çalışılan "Arslan" sözcüğünün de kökenini oluşturur. Oysaki "-lan" eki Türkçe'de peç çok hayvanın adının oluşumunda işleve sahiptir *(Kaplan, Sırtlan, Yılan, Baklan, Aplan, Barslan, Caylan, Yamlan, Tulan, Tazlan, Şulan, Kulan, Bavurtlan, Pulan, Çaplan, Tarlan, Tonuzlan, Bolan).* Üstelik "Ars" kelimesi Türkçe'de gelincik (hayvan) manasına gelir ve yine keskin dişleri bulunan bir canlıdır. Kelimenin farklı şive ve lehçelerde küçük anlam farkları ile *Arzaymak/Arzamak/Arsamak/Arçamak* ve *Irçaymak/Irçamak/Irsamak/Irzamak/Irzaymak* söylenişleri bulunmaktadır. Türev kelimeler için de aynı ses dönüşümleri geçerlidir. Yakın konumdaki sessiz harflerin yer değiştirmesi sonucu *Irzamak/Irsamak/Irçamak* biçimleri de mevcuttur.

* **Arsan:** "Sırıtkan" (dişlerini gösteren) manası taşıyan sözcüğün farklı şive ve lehçelerde *Arzan/Arsan/Arçan* ve *Irçan/Irsan/Irzan* söylenişlerine rastlanır.

* **Arsanmak:** "Sırıtmak" ve bağlantılı olarak "Esnemek" (ağız) manaları dışında "Nazar değmek" şeklinde diğer bir anlam daha bulunmaktadır. Türk mitolojinde "Arsan Dolay" adlı açgözlü kötü bir ruh bulunur. Sınırsız servete sahiptir. Kötü ruhların bir kısmının önderi konumundadır. Boynuzlu ve sakallıdır, gölgesi yoktur. Kocaman (veya devasa) bir köpeği vardır. Bu mitolojik bağlantı üzerinden Arsanmak fiilindeki nazar değmek anlamının aynı zamanda bir açgözlülüğü ve biriktirme hırsını ifade ettiği, haset etmeyi anlattığı sonucuna da ulaşılabilir. Kelimenin farklı şive ve lehçelerde küçük anlam farklılıkları ile *Arzanmak/Arsanmak/Arçanmak* ve *Irçanmak/Irsanmak/Irzanmak* söylenişleri bulunmaktadır.

* **Arsmak:** Vahşileşmek, vahşilik etmek, diş göstermek içeriğinden başka "Müdahale etmek" manası da kayıtlarda görülmüştür.

* **Artanmak:** Haddi aşmak, sınırları aşmak (hem gerçek hem mecaz olarak) anlamlarına gelmektedir.

* **Artarlanmak:** "Haklı çıkmak" veya "Berat etmek" anlamındaki kelime *Arı* (temiz) sözcüğü ile alakalıdır.

* **Artuk:** Aslında "Artık" sözcüğünün eski ve farklı bir söylenişinden ibaret olan kavramda anlam içeriği olumlu yönde belirginleşir. Örneğin *Artuklu* sözcüğü kıymetli, değerli, seçkin, üstün demektir. Türkiye Türkçe'sindeki *Artık* kelimesi ise fazlalık, çokluk manalarını bünyesinde barındırsa da anlamdaki vurgu genellikle olumsuz yöndedir (örneğin tüketilen malzemelerden geriye kalan şey, yiyeceklerden arta kalan kısım). Bu nedenle Artuk sözcüğünü ve türevlerini farklı değerlendirmek yerinde olacaktır.

* **Asamak:** Faydalanmak, fayda sağlamak ve sarmaşık türü bitkiler için sarılmak, sarılarak tırmanmak şeklinde iki anlam grubu vardır.

* **Asar:** "Çadır" anlamına gelen bir sözcüktür. "Asmak" fiili ile alakalı görünür. Ayrıca mitolojide mecazen tanrıların yaşadığı "Gökyüzü" demektir. Türklerde ve Moğollarda göğün büyük bir çadır olarak algılanması fikrinin bir başka örneğidir. Çok-tanrılı dinlerin neredeyse tamamında tanrılar topluluğunun insanlardan uzak bir yerde (genelde göklerdeki bir dağda) yaşadığı inancı yaygındır. İskandinav mitolojilerinde dahi benzer bir sözcükle "Aesir" şeklinde tanrılar topluluğunu ifade eden kavramla olan ilişkisi ise net olmamakla birlikte, etimolojik bağlantı uzak görünmektedir. İskandinav kültürüne Türklerden geçtiği veya tam tersine sözcüğün kuzeyli Avrupa kavimlerinden alındığı yönünde acele kararlar vermek doğru değildir. Yine benzer

biçimde “Asarı” sözcüğü de Tibetçe’de göksel tanrıları tanımlamakta kullanılır. Moğolca ile coğrafi ilişkisi bulunan Tibetçe’deki bu sözcüğün bağlantısı da henüz belli değildir.

* **Asarmak:** Şefkat göstermek, bakım yapmak, merhamet etmek, bakımını üstlenmek gibi anlamları olan fiilin *Esermek/Esirmek* bağlantısı ile Türkçe’deki Esirgemek kavramı ile alakası rahatlıkla görülebilmektedir. Sözcüğün *Asramak* biçimindeki başka bir varyantı da evlat edinmek, *Asırmak* ise göğsüne bastırmak, süt vermek, sütannelik etmek manaları taşır.

* **Asırmak:** Emzirmek şeklinde yaygınlaşan anlam gerçekte göğsüne bastırarak korumak şeklindedir. Fakat göğse bastırmak emzirme ile ilişkilendirilerek bu anlam geçerlik kazanmıştır. Bundan başka “Mübalağa etmek” (abartmak) anlamı da bulunur. *Azırmak* biçimi de mevcuttur.

* **Asırgamak:** Türkçe’deki Esirgemek (korumak, himaye etmek) kavramının farklı bir söyleniş biçimi olduğu açıkça görülen kelimenin anlamı oldukça farklılaşarak “Terbiye etmek” içeriğine sahip olduğundan orijinal biçim ile aktarılması tercih edilmiştir. *Azırgamak* söylenişi de vardır.

* **Asman:** “Askı çengeli” anlamının özellikle de lamba asmak (gaz lambası vs.) için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Sözcüğe sonradan yüklenmiş gibi görünen “Avize” anlamının bu içerikle ilgili olması kuvvetle muhtemeldir. Ancak *Farsça Asman/Asuman* (gökyüzü) kavramı ile ilişkilendirilmiş olma ihtimali de bulunmaktadır.

* **Asnarmak:** “Tenzil olmak” (inmek) anlamından başka “İstifa etmek” (işten ayrılmak) manasında kullanıldığı da görülür.

* **Asrama:** Evlat edinme, evlatlık alma anlamı taşıyan sözcük aslında “Himaye” demektir. “Evlatlık” manasında da kullanılır. Ayrıca evde kalarak, orada yaşayarak evin hizmetçiliğini yapan kişiler için de “Asrama” ifadesi kullanılır. Bu biçimiyle Türkçe’deki “Besleme” kavramına denk düşer.

* **Asramak:** “Evlat edinmek” biçiminde anlam daralmasına uğramış olan kavramın gerçek içeriği “Himaye etmek”, “Himayesi altına almak” olarak anlaşılmalıdır. “Beslemek” manasına da *Azramak/Azıramak* biçimleri ile de değişik kayıtlarda rastlanır. Aynı durum *Asranmak* fiili için de geçerli olup evlat edinilmek anlamı aslında himaye edilmek demektir ve beslenmek içeriği de mevcuttur. Bu fiilin de *Azranmak/Azıranmak* biçimleri de bulunmaktadır.

* **Asula:** “Pastoral şiir” demek olan kelimeye *Aşula* biçimiyle “Melodi” manasında rastlanmıştır.

* **Asuvlamak:** “Surat asmak” içeriği “Küsmek” anlamında da kullanılmaktadır.

* **Aşak:** “Kira” manasındaki sözcüğün orijinali “Ajak” biçimindedir.

* **Aşalmak:** *Aş* ve *Almak* sözcüklerinden oluşan bileşik bir kelimedir.

* **Aşanmak:** Dişi için “Çiftleşmek” / “Cinsel birleşmek” anlamındaki kelimenin “Yemek yemek” manası da bulunmaktadır.

* **Aşar:** Olgunlaşmış, yemeye hazır turşu demek olan kelimenin deve sürüsü manası da bulunur.

* **Aşarmak:** Hamile kadının bazı yemekleri canı isteyip bazılarından tiksinmesi için kullanılan fiil Anadolu Türkçesi'ndeki *Aşermek* kavramı ile doğrudan bağlantılıdır. Bileşik kelimeler olan Aş-ermek (yemek canı çekmek) ve Aş-yermek (yemekten tiksinmek) kavramlarının aksine burada doğrudan "Aş" sözcüğünden çekim ekleri ile türemiş bir fiil bulunmaktadır ve bu durumda *Aşermek* sözcüğünün etimolojisinin de *Aşarmak > Aşermek* dönüşümü dikkate alınarak yeniden gözden geçirilmesi uygun olacaktır. *Aşarmak* fillinin ayrıca turşu için olgunlaşmak, yenilebilir hale gelmek içeriği de mevcuttur.

* **Aşıkmak:** Küsüratlanmak, fazlalık meydana gelmek, artmak demek olan kelimenin "Acele etmek" anlamı da vardır.

* **Aşılmak:** Döllenmek, hamile kalmak manalarının Türkçe'deki "Aşı" sözcüğü ile bağlantısı çok belirgindir. Ayrıca "Mayalanmak" anlamı da bulunur ki, bu durumda *Açılmak* olarak kullanıldığı lehçeler de mevcuttur. Kimi lehçelerde ise *Ajılmak* olarak telaffuz edilmektedir. Aynı ses ve mana dönüşümleri fiilin etkin biçimi olan Aşıtmak için de geçerlidir.

* **Aşırga:** "Yankesicilik" veya "Yolsuzluk yapmak" şeklindeki anlam aslında zayıf olup daha kuvvetli ve yaygın olan "Tamah" (gözü doymazlık, aç gözlülük) manasıdır. Fakat bu anlam ses değişimi ile görülen *Açırga* söylenişine daha uygun olup bu nedenle burada ikincil anlam tercih edilmiştir.

* **Aşıtlamak:** Fırsat kollamak, fırsat beklemek olarak verilen açıklama aynı zamanda fırsattan istifade etmek anlamına da sahiptir. Cinsel içerikli olarak da kullanılmaktadır.

* **Aşkar:** *Aşgar* olarak da söylenen kelime meşe palamudu, üzüm çubukları ve üzerlik otunun kaynatılmasıyla elde edilen ve içenlere şifa verdiğine inanılan bir içeceği de tanımlamaktadır. Aşkar söylenişi ile beyaz renkli savaş atı manasında kullanılır. Bu tür efsanevi atların karanlık bir ahırda bazı bitkilerin kaynatıldığı özel sularla yıkanarak güneş görmeden büyütüldüğüne dair halk inanışları mevcuttur.

* **Aşkarlanmak:** "Rengi solmak" (özellikle giysi için) manası da bulunmaktadır.

* **Aşlamak:** "Yemek vermek" manasına gelir. Su eklemek, sulandırmak, yemeğe su katmak, kaynayan sıcak suya soğuk su katmak, çay demlemek, demliğe su eklemek, çayı ikinci kez demlemek, haşlamak, kaynatmak gibi su ile ilgili pek çok anlamın yanında mirasa konmak, şaka yapmak, örerek onarmak gibi manaları vardır. Ayrıca "I" harfi düşmesi ile aşılamak (ağaç) içeriği de bulunur. Bu son anlamla ilgili olarak türev sözcüklerde de aynı ses düşmesine sıklıkla rastlanır. Örneğin *Aşılak > Aşlak* (aşılı ağaç) gibi.

* **Aşlanmak:** "Yemek almak" anlamından başkaca "H" sesi düşmesi ile *Haşlanmak* fiilinin taşıdığı aynı anlam içeriğine sahiptir. Ayrıca semirmek, yiyerek şişmanlamak manası da bulunur.

* **Aşmak:** Sözcüğün eril varlık kastedilerek cinsel birleşmede bulunmak manası da bulunmaktadır. Örneğin hayvanların cinsel birleşme esnasında dişinin üzerine çıkması için bu fiil kullanılır. Bu anlamla ilgili olarak *Aşamak* fiili ile de doğrudan bağlantılıdır.

* **Aşolsun!:** “Aş” (yemek) sözcüğü ve “Olmak” fiilinin çekimli halinin bileşiminden oluşmuştur. *“Aşola!”* biçimi de mevcuttur.

* **Ata:** “Baba” anlamına gelen sözcüğün Türkçe kökenli olmadığı iddiası yanlıştır. Hint-Avrupa kökenli dillerde “Ad/At” kökünden türeyen Baba/Peder (insanın soyundan geldiği kişi) manasında sözcüklere rastlanmaz. Tam aksine Türkçe kökenli dilerde ve hatta komşu kavimlerin dillerinde benzer söyleyişlerle yer alır. Sözcük en iyi köken uyumunu Türkçe ile göstermektedir. Birlik ve üreme ilgili bir kökten gelir. Eski Türkçe’de *Oğ/Og/Ok* sözcüğü baba demektir ve aynı zamanda bir kök olan bu kelime türeyiş ile ilgili kavramlar türetir. Örneğin; *Oğamak* (yaratmak) fiili gibi. Benzer bir durum “At/Ad/Ay” kökü içinde geçerlidir. “Ata” kelimesinin türediği bu kök türeyiş, yaratılış ile ilgili kelimelere kaynaklık teşkil eder. Mesela *Ayama*k (yaratmak) fiili bu kökten türemiştir. Bu bağlamda ata insanın türeyişinin müsebbibi olan kişidir. Ayrıca *Ad* kavramı ile bağlantısı dikkate alındığında “Ata” kök anlamı olarak insana adını veren kişi (veya adı alınan kişi) demektir. İstisnalar hariç insan belleğindeki “Anı”larda yer alan ilk canlıdır. Yakutça’da ve Çuvaşça’da “Atte” biçimine dönüşmüştür. *Adda* kelimesi Sümerce’de soyundan gelinen kişi, yani baba demektir. “Atya” biçimiyle Macarcada yer alır. *Benzeri bir açıklama için Bkz. Ana.*

* **Atavuz:** “Kerpeten” manasındaki kavram *At* ve *Avuz* (Ağuz/Ağız) sözcüklerinin bileşiminden oluşur ve kerpetenin at ağzına benzetilmesinden kaynaklanır.

* **Ataytmaz:** “Dokunulmaz varlık” olarak kayda geçirilmiş olan kavram mitolojik ve halk inançlarına dayalı bir anlayışı ifade eder. Bir tür tabu kastedilmektedir. Ancak sözcüğün yapısı ilk bakışta karmaşık gibi görünmekle birlikte dikkatle incelendiğinde At/Ad (isim) ve Aytmak (söylemek) sözcüklerinden oluşan bileşik bir kelime olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla açıklama aslında “Adı anılmaz varlık” şeklinde olmalıdır. Korkulan doğaüstü varlıklarla, totem hayvanı olarak algılanan canlıların adlarının söylenmesi ile ilgili yasağı akla getirir.

* **Atınmak:** “Nabız atmak” veya kalp atmak manasındaki kavramın kulaç atmak (yüzmek) anlamı da bulunmaktadır.

* **Atkarma:** “Siyaset” demektir. Hem *Atkarma* sözcüğünün hem de Arapça üzerinden aktarılan Osmanlıca karşılığı olan “Siyaset” kelimesinin kendi dillleri içerisindeki türeyişleri ilginç bir biçimde son derece benzerdir. Arapça’da “Siyaset” sözcüğü aslında *at eğitimi* manası taşır. Aynı kökten gelen *Seyis* kelimesi de *at eğiticisi* demektir. Türkçe’deki *Atkarmak* fiili de benzer bir biçimde *At* kökünden türemiştir ve geçmiş çağlardaki anlamı büyük olasılıkla at eğitimi veya at idaresi içeriğine sahiptir.

* **Atkarmak:** “Siyaset yapmak” demektir. Fiilin ayrıca ilk mana ile bağlantılı görünen “İcra etmek” (uygulamak) manasına da rastlanır. “At binmek” olarak görülen diğer anlam ise çok büyük olasılıkla huysuz veya yabani bir atın üzerine binerek onu ehlileştirmek olarak anlaşılmalıdır.

* **Atkıç:** “Sapan” manasındaki kelimenin *Atkış* söylenişi de bulunur.

* **Atyolu:** Sözcüğün geçmişteki anlamı atların gidip gelirken oluşturduğu iz nedeniyle ortaya çıkan yol, yani bir tür patikadır. Günümüzde ise atlıların da trafikte gezebildiği bazı Asya ülkelerinde yolların atlara atlara ayrılmış olan şeritleri ifade eder.

* **Avalamak:** Etrafını çevirmek, kuşatmak manası da bulunmaktadır. Ayrıca "Söz vermek" veya "Vaat etmek" anlamına da rastlanır.

* **Avalanmak:** Devretmek, devridaim etmek anlamına da sahiptir.

* **Avar:** "Rüzgar hortumu" anlamına gelen sözcüğün ve bu kökten türeyen hava ile bağlantılı kelimelerin Arapça/İbranice kökenli "Ava/Awa" (Hava) ile ilgili olduğu düşünülebilir. Gerçekten de bu kökle alakalı kelimelerin bazıları hava kavramı ile ilişkilidir. Fakat bu durum tamamen tesadüfidir ve sözcüğün kökeni bütünüyle Türkçe'dir (Ural/Altay bağlantılıdır). *Ap/Ab/Av/Ev/Eb/Ep* kökü dönmek, döndürmek, çevirmek, çevrilmek, kıvrılmak anlamlarını barındırır. Ses değişimi ile ortaya çıkan *Avarmak* (Değirmen döndürmek) fiili de yine döndürülerek kullanılan bir aracı ifade etmektedir. *Avar* sözcüğünün ayrıca sebze manası da bulunmaktadır.

* **Avarçamak:** "Tetik çekmek" manasındaki fiil aynı zamanda toplu (döner mermi yuvası olan) silahlarda toplunun (mermi yuvasının) dönmesini / döndürülmesini ifade eder. Mekanizma elle bağımsız olarak döndürülebildiği gibi tetiğin çekilmesine bağlı olarak da kendiliğinden bir sonraki yuvaya döner.

* **Avargamak:** Özellikle rulet oynanırken silahın döndürülmesini (anlam genişlemesi ile silahın mermi yuvasının yani toplunun döndürülmesini) ayrıca silahsız olarak özel bir araçla oynanan rulet oyununda bu oyun aracının döndürülmesini anlatmak için kullanılır. Bunun dışında çok dar da olsa topacın döndürülmesini veya bir hayvanın değirmen taşını ya da dibek taşını döndürmesini de ifade eder.

* **Avarlamak:** "Hortum esmek" olarak açıklanan fiilin "Silah doldurmak" manası da vardır. Silahın toplusunun (mermi yuvasının) döndürülerek içine mermi koyulması veya doldurma bittikten sonra kapatılarak yerine oturtulan yuvanın bir tür alışkanlıkla doldurulması kastedilmektedir.

* **Avarmak:** Sözcüğün "Öğütmek" (tahıl vs.) anlamı "Değirmen taşı dönmek/döndürmek" içeriğinden anlam kayması yoluyla ortaya çıkmış görünmektedir.

* **Avay:** Türk kültüründe büyüklerle konuşulurken büyüğün adının yüzüne söylenmesi ayıp sayılır. Bunun yerine erkeklerde "Ata, Ağa" gibi akrabalık belirten sözcüklerin kullanılması gerekir. Hatta bazen daha katı uygulamalarda ismin bir tamlamanın içerisinde bile (örneğin "Ahmet Amca" gibi) kullanılması uygun bulunmaz. Bu nedenle konuşan kişiyle arasında bir akrabalık bağı bulunmuyor olsa bile büyük erkeklere "Abay/Avay" diye hitap edilmesi tercih edilir. Aynı kökten türeyen Avayma ise erkek büyüğe karşı adını telaffuz etmeden saygılı hitap etme manasına gelir.

* **Avaylamak:** Yaşça büyük erkeklerle hürmetli konuşmak ("Avay" veya "Abay" diyerek konuşmak) demektir. Türk halk kültüründe büyüğün adı yüzüne söylenmez. Saygısızlık olarak algılanır.

* **Avcamak:** "Ateş etmek" (silah) manasındaki fiilin orijinali *Ovcamak/Ovçamak* biçimindedir. *Av/Ov* dönüşümü (örneğin *Avcı > Ovçu*) göz önünde bulundurularak ve ayrıca *Avcarmak* (silah patlamak) fiili dikkate alınarak Türkçeye *Avçamak/Avcamak* biçiminde aktarılması daha uygun görülmüştür.

* **Avcar:** "Barut" anlamına gelen kelimenin "Baharat" manası da bulunmaktadır. Her iki kavramın ortak yönü kokulu ve toz halinde olmasıdır. Hangisinin diğerine benzetildiği hakkında kesin bir yorum yapmak

mümkün değildir. Gelin ağıdı (gelinin arkasından okunan türkü) içeriği ise *Ağ/Av* kökü üzerinden *Ağıt* (mersiye) ve *Avut* (feryat) sözcükleri ile bağlantılıdır. Yine Türkçe'ye *Avcar/Avçar* olarak da aktarılması mümkün görünen *Ovçar* kelimesinin "Tüfek" / "Av tüfeği" manası taşıması da hem avlanma, hem barut patlatan nesne, hem de ses çıkaran alet olma içerikleri ile uyumludur.

* **Avcarmak:** "Tüfek patlamak" anlamındaki sözcüğün *Ağcarmak* ("Feryat etmek") fiili ile doğrudan ilgisi bulunmaktadır. Barutun patlamasının feryada benzetildiği görümektedir.

* **Avçarka:** "Av köpeği" anlamına gelen kelimenin orijinali *Ovçarka* biçimindedir. Farklı lehçe ve şiveler arasında görülen "O/A" dönüşümü dikkate alınarak *Avçarka* olarak aktarılması Türkiye Türkçesi'ne daha uygun bulunmuştur. Av köpeğinin itaatkar bir hayvan olması da *Avçarmak* fiilinin riayet etmek, itaat etmek manaları ile de uyumludur.

* **Avdamak:** "İllüzyon yapmak" olarak verilmiş olan anlam aslında yaklaşık olarak illüzyonist kutusu kullanmak veya mantığı tersine çevirerek kutu kullanarak illüzyon yapmak şeklinde izah edilebilir. Bir anlamda şapkadan tavşan çıkarmak gibi bir açıklama da yanlış olmayacaktır. Sözcüğün *Avtamak* söylenişi de bulunur.

* **Avdarmak:** Sözcüğün gerçek anlamı içine koymak, içine yerleştirmektir. Biraz daha dar bir mana ile sandığa koymak, kutulamak şeklinde de anlaşılır. Ancak son derece özelleşmiş bir anlam ile sandığa oy atmayı tanımlamak için kullanılmaktadır. Bunun dışında "Meşgul etmek" (oyalamak) ve "Çevirmek" (döndürmek) anlamları da bulunur.

* **Avgun:** *Avgın* olarak da söylenen ve Vajina (dişilik organı) demek olan kavram *Ak/Ag/Ağ/Av* kökünden türemiştir. Anadolu'da *Avgın* biçimiyle ark (su yolu) anlamına gelmektedir. Ayrıca suyun kanalda dağıtılmasını sağlayan içi oyuk taşlara da *Avgun* denilmektedir. Benzer biçimde *Avgunmak* (cinsel olarak birleşmek) fiilinin de *Avgınmak* söyleyişine yaygın olarak rastlanır.

* **Avışmak:** Cinsel birleşmede bulunmak, seks yapmak demek olan kelimenin birleşme sonrası uyuklamak, yan dönerek uyumak anlamları da vardır. İngilizce'deki "Sleep" (uyumak) fiilinin "With" (ile) bağlacı kullanılarak seks yapmak manasına gelmesine benzer bir durum söz konusudur.

* **Avlu:** Hangi dile ait olduğu bilinmeyen, hangi kökenden kaynaklandığı ispatlanamayan, pek çok iddianın öne sürüldüğü, farklı pek çok dilin köken olarak gösterildiği bir sözcüktür. Söyleyiş farkları ile Köy (Avul/Awul), Ön bahçe (Avlu/Awlu) veya hayvan barınağı (Ağıl) anlamları taşıyan kelimelerin aynı kökten mi geldikleri, aynı kelimenin farklı söyleyiş biçimlerinin ortaya çıkışı ile anlamlarının farklılaşmış mı olduğu, yoksa farklı dillerdeki benzer kelimelerin benzerlikleri nedeniyle birbirlerinin yerine mi kullanıldığı belli olmayıp hepsi birbirine karıştırılmış durumdadır. *Ağal/Ağıl/Ağul/Awul/Avul* ve *Avlu/Awlu/Ağlu/Ağula/Awula/Avula/Avla* söz dizisi ile *Ayıl/Ayul (köy)* kelimeleri için Farsça, Yunanca, Ermenice ve Moğolca, Türkçe hatta Arapça kökenli olduğu iddiaları ortaya atılmış ve bu dillerdeki kullanımları gerekçe olarak gösterilmiştir. Hatta gülünç denecek bir biçimde Arapça "Aile" kelimesi ile dahi ilişkilendirilmiştir. Kesin olan bir şey varsa bu iddiaların hiçbirinin ispatlanamamış olduğudur. Bu nedenli Türkçe'ye de en az diğer diller kadar aittir. Yukarıda sıralanan sözcük dizilerinin tamamındaki Türkçe köklerde *etrafını çevirmek* manası vardır. Şu ana kadar yapılmış en tutarlı açıklama da budur. Üç sözcüğün veya üç anlamın üçü de Türkçe'dir.

* **Avra:** "Dara" (tartıda kabın ağırlığı) manası taşır. Sözcüğün etimolojisi iki biçimde izah edilebilir. Av kökündeki içini doldurmak manası dikkate alınabilir ya da "V/Ğ" dönüşümü ile "Ağra" söyleşinden "Ağır" kelimesi ile bağlantı kurulabilir.

* **Avrama:** "Tekerlekli sandalye" demektir. *Evremek/Avramak* (dönmek) fiilinden türemiştir. Asıl anlamı "dönüş" demektir. *Avramak* fiilinin kurtarmak anlamı da tekerlekli sandalye ile uyumludur. *Avrama/Avraba* kavramı tekerleğin dönüşü ile alakalıdır ve "Araba" sözcüğünün de kökenini oluşturur. Araba kelimesinin kökeni hakkında onlarca tutarsız, saçma, dayanağı olmayan iddia türetilmiş ve özellikle de Arapça bir köke bağlanmaya çalışılmıştır. Buna karşın Arapça'da kelime kökünde hareket edişle ilgili bir anlama rastlanmadığı halde ısrarla sözcüğün Türkçe olmadığı ispatlanmaya çalışılmıştır. Oysaki açıklama çok basittir; *Avrama/Avraba/Araba* dönüşümünde görüleceği üzere *Av/Ev* kökü Türkçe'de dönüş, hız ve hareket ediş bildirir. "Avraba" sözcüğü katışıksız Türkçe olup dönen nesne anlamı içerir. Eski çağlarda arabaların tekerleklerinin (örneğin kağnılarda olduğu gibi) yeterince büyük olduğu dikkate alınırsa gereksiz yere başka dillerde gülünç kökenler arama çabalarına da lüzum kalmayacaktır. "Ara" ve "Araç" sözcükleri ile aynı kökten geliyor olmasını da tesadüfi olarak görmek yine başka bir gerçeği göz ardı etmeye çalışmaktır.

* **Avran**: "Pide fırını" manasına gelen sözcük aslında tam olarak ejderha demektir. Ağzını açmış olarak atılan herşeyi (yakılan odunları, pişmek için içeri kürekle sürülen hamurları) yutan bir ejderhaya benzetilen pide fırını aynı zamanda içerisinde görülen kızıllıklar nedeniyle ağzından ateş saçma motifi ile de tutarlılık gösterir.

* **Avrana:** Obur, doymak bilmez anlamındaki kelimenin karşılığı tam olarak ejderha gibi her şeyi yutan şeklindedir.

* **Avraşmak:** Kutlama yapmak, zafer veya galibiyet kutlamak olarak verilen anlam "Avramak" fiilinin kurtarmak manası ile uyumlu olduğu kadar diğer bir anlam da dalgalanmak şeklinde olup, halkın coşkusunu da tanımlar ve bu yönü ile *Evreşmek* söyleyişine yaklaşır.

* **Avru:** Türkçe'deki Ağrı sözcüğü ile doğrudan bağlantılıdır. Hatta sözcüğün farklı bir söyleniş biçimidir. Ancak anlam genişlemesi ile "Hastalık" manası taşır olmuştur. Bu nedenle orijinal söyleyiş biçimi korunarak sözlüğe dahil edilmiştir.

* **Avsatı:** Av bol olursa iyi bir av hayvanının kutlu bir mekana bırakılacağına dair adak adanır. Buna "Av satma" denir. *Avsatı* ise kendisine av satılan yani av başarılı geçtiği takdirde armağan edileceği söylenerek adak adanan kutsal bir ruh olarak görülür. Sözcük aynı zamanda av duası anlamına da gelir.

* **Avulça:** Köy birliği, köyler arası ittifak demek olan kavram bazı kaynaklarda *Abulça* olarak da yer alır ve sadece "İttifak" manası ile verilir. Abulçamak fiili de "İttifak yapmak" olarak izah edilir. *Abulça/Amulça* sözcüğünün "Soy atası" manası da dikkate alındığında (en azından uygulamanın eski ve ilk biçimlerinde) aynı soydan kelen köylerin veya aşiretlerin birlik oluşturması karşılığında kullanıldığı sonucuna ulaşılabilir.

* **Avur:** Devir, tur manası *Av/Ev* (dönme) kökünden gelirken, Müşkül (dert, sıkıntı) manası *Ağ/Av* (ağırlık, ağrı) kökü ile alakalıdır ve aslında Türkçe'deki *Ağır* sözcüğünün farklı bir söylenişi olarak görünür.

* **Avuz:** Özellikle yeni doğuran hayvanların, kimi zaman da insanların (doğum yapmış kadınların) yavru için besleyici değeri yüksek olan "ilk süt"lerini tanımlayan bir kavramdır. Türk Dünyası'nın hemen her bölgesinde *Ağız/Ağuz/Avuz/Ovuz/Uvuz/Uğuz* söylenişleri ile karşılaşılır.

* **Avzamak:** Yönelmek anlamında verilen kavram tam olarak ağız doğrultusunda ilerlemek demektir ve genellikle binek hayvanları için kullanılır. *Ağzamak* şeklindeki bir kullanım anlamı daha anlaşılır kılacaktır. Dolayısıyla fiil, Türkçe'deki burnunun doğrusuna gitmek deyimine benzer bir manayı ifade eder, tek farkla burada burun yerine ağıza dayalı bir mecaz yapılmaktadır.

* **Avzar:** "Yular" demektir. *Ağız/Avız/Avuz/Ağuz* kavramı ile doğrudan bağlantılıdır. *Ağzar* söylenişi de bulunur.

* **Avzarmak:** Sözcüğün doğru biçimi *Ağzarmak* olmalıdır. *Avzar/Awzar/Ağzar* kelimesi "Yular" demektir ve sözcük "Ağız" kelimesi ile alakalıdır yani ağza takılarak hayvanı yönlendirmeye yarayan araç manası taşır. Kelimenin "Yular çekmek" (yuları çekerek hayvanı durdurmak) anlamı da bulunur. Dolayısıyla "Yönlendirmek" olarak verilen mana bu düzeltme ile aslında *Yuları kullanarak hayvanı yönlendirmek/idare etmek* şeklinde olacaktır. Devirmek, yıkmak manası da çevirmek alt-üst etmek olarak da anlaşılabilir.

* **Aya:** "Hala" (babanın kız kardeşi) anlamı da bulunur.

* **Ayaklamak:** Ayak üstü ziyarette bulunmak deyimine denk düşmektedir.

* **Ayalamak:** Seyahat etmek anlamından başka himaye etmek, korumak anlamı da vardır. Bu mana "Aya" (avuç içi) kavramı ile de bağlantılı olarak değerlendirilebilir. Birşeyi avucunda tutar gibi korumak, üstüne titremek manasına gelmektedir.

* **Ayalak:** "Seyyah" şeklindeki izahat aslında eksik kalmaktadır. Çünkü kavram Türkçe'deki "Ayak" sözcüğü ile doğrudan bağlantılıdır ve genellikle yaya olarak yapılan gezginliği anlatır. Yine de anlam genişlemesi ile araçla veya binekle yapılan seyyahlığı da ifade eder. "Aylak" kavramının ilk biçimidir.

* **Ayalar:** Hayırsever ruhların veya meleklerin genel adıdır. Çoğunlukla gökyüzünde yaşarlar. 17 farklı iyicil ruh kategorisinin tamamını anlatır. Bu ruhlar yeryüzündeki tüm yaratıcılığın, bereketin, sevginin ve sevincin kaynağıdırlar. *Ayamak* (kayırmak, korumak) fiili ile aynı kökten gelir. *Aya* kelimesi Moğolca'da iyilik, müzik, ezgi anlamını da içerir. Karşıtı "Azalar"dır.

* **Ayaldama:** Seyahatte verilen mola manasındaki sözcüğün "Mola yeri" anlamı da bulunur.

* **Ayalga:** Beste, nota, rumuz, lakap, civar, etraf, ihtimam, hürmet, şart, tesir gibi değişik manaları ihtiva eder.

* **Ayamak:** Türkçe'deki en çok anlama sahip olan fiillerden birisidir. Seyahat etmek, yaya yürümek, lakap takmak, merhamet etmek, beste yapmak, hürmet etmek, doğan çocuğu korumak, himaye etmek, pişman olmak, özen göstermek gibi pek çok manayı bünyesinde barındırır. Ayak sözcüğünün kökeni de bu fiildir. *Iyamak* söylenişi ile hesaplamak manasına da rastlanmıştır.

* **Ayanmak:** Korunmak, himaye görmek, himaye edilmek, kendini korumak anlamları da vardır.

* **Ayar:** Sözcüğün dikkat manasının alındığı orijinal yazılış “Ajar” şeklindedir. *Aymak* (dikkat etmek, farkına varmak, farketmek) fiilinden türemiştir. Fark manası ise daha çok *Ayırmak* fiili ile ilişkilidir. Anadolu’da *Ayar* sözcüğünün hileci, düzenbaz manası da bulunmaktadır.

* **Ayarmak:** “Fark etmek” veya “Dikkat etmek” anlamındaki kavramın ayrıca “Yoldan çıkmak” manası da vardır ki, bu daha çok “Ayırmak” ve “Ayrılmak” fiilleri ile de ilişkilidir. Aynı duruma *Ayartmak* fiilinde de rastlanır ve *Ay* kökünün ayak, seyahat, gezme manaları içerdiği dikkate alındığında birini (hem gerçek hem de mecazi olarak) yoldan çıkarma anlamı taşıdığı görülür.

* **Ayat:** “Avlu” (ön bahçe) demek olan sözcüğün Farsça olduğu iddiası yetersiz bilgiye dayalıdır. Tersini öne sürecek Türkçe kökenli olduğu iddiasının da elbetteki ispatlanması gerekir. Fakat bununla ilgili de yeterli veri mevcut değildir. Türkçe *Ay* kökünün içerisinde bir yerin etrafını çevirmek manası da bulunmaktadır. Sözcük “Hayat” olarak da söylenir.

* **Ayavgan:** Kafkas kültüründe doğayı koruma haftası (21-28 Haziran) olarak kutlanır. “Ayav” sözcüğü merhamet ve doğumun ilk haftası anlamları taşır. “Ayanmak” fiili merhamet etmek ve Ayavçan ise merhametli demektir.

* **Ayazma:** Türkçe’de Zemheri veya Zemheri Gecesi anlamına gelir. Rum / Yunan kültüründen geçen “Hagiasma/Hajasma” sözcüğü Türkçe okunuş kolaylığına uygun olarak *Ayazma* şeklinde telaffuz edilmiştir. Rumca’daki bu kelime içmece, şifalı su, kutsal çeşme suyu manası taşır. Zemheri anlamındaki ilk kavram ile hiçbir alakası yoktur.

* **Ayazmak:** “Zemheri çıkmak” manasındaki kelimenin “Hava açılmak” anlamı kışın açık (bulutsuz) havanın soğuk olmasından kaynaklanır.

* **Aybar:** “Dolunay” demek olan sözcüğün *Aypar/Aypara/Aybara* şeklindeki söylenişleri de mevcuttur.

* **Aydama:** “Propoganda” anlamındaki kavramın *Haydama/Haylama* söylenişi de mevcuttur.

* **Aydamak:** “Slogan atmak” biçiminde verilen anlam aslında daha geniş olup “Propoganda yapmak” ve bağlı olarak şevke getirmek, motive etmek gibi yan anlamlar içerir. Ancak çok daha farklılaşmış olan anlam ise “Araba sürmek” olup burada da aslında özellikle de at arabası başta olmak üzere hayvanların çektiği arabaların kullanılması söz konusudur. Hayvanların dehlenmesi veya yüksek sesle bağırılarak koşmalarının sağlanması anlatılır. Bu nedenle bu anlamı karşılayan *Haydamak/Haylamak* (dehlemek) fiili tercih edilmiştir. *Iydamak* söylenişi ile takvim tutmak (gün saymak, gün hesaplamak, ayları takip etmek) içeriğine de rastlanmıştır.

*** Aydav**: “Propoganda” dışında “Slogan” anlamı da bulunur. Bunun dışında hayvanın dehlenmesi manasına da rastlanmaktadır.

* **Aygamak:** İspat etmek, ispatlamak manasındaki sözcüğün Anadolu Türkçesi'ni ses uyumu açısından belirli bir düzeyde zorladığı kanaatiyle aktarılmasında tereddüt edilmiştir. Ayrıca "Aygak" (delil, ispat) ve "Aygaktamak/Aygaklamak" (ispatlamak) kelimelerinin sözlüğe alınmasından yine bu nedenle vazgeçilmiştir.

* **Aygar:** Kelimenin orijinali *Iygar* biçimindedir. *Iy* sözcüğü Türkçe'deki *Ay* kavramının içeriğine sahiptir. Bu sözcükten türeyen *Iygar* ise ayda bir kez gerçekleşen olay manası taşır. Bu nedenle Türkiye Türkçesi'ne daha uygun görünen *Aygar* söylenişine çevrilerek aktarılmıştır.

* **Aygay:** Feryat, figan, gürültü demektir. *Haygay* ve *Yaygay* söylenişleri de mevcuttur. Yaygara kavramı ile alakalıdır.

* **Aygın:** Net, sarih, açık demek olan kelimenin Aykın söylenişi de vardır. Sözcüğün ayrıca "Samimi" manası da bulunmaktadır. Benzer şekilde Aygınlık (netlik) sözcüğü de aynı zamanda "Samimiyet" anlamına gelmektedir.

* **Aygulak:** Balıkların solungaçlarını tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. Büyük olasılıkla Ay ve Kulak kelimelerinin bileşiminden oluşmaktadır. Solungaçların kulağa ve hilale benzer biçimlerinin ay ile ilişkilendirilmesiyle alakalıdır.

* **Ayıl:** Kimi kaynaklarda köy olarak verilen karşılık aslında daha küçük bir birim olan mezrayı ifade etmektedir. Bu nedenle Avul (köy) kavramından ayrı olarak ele alınmıştır. Avul'un farklı bir söyleyiş biçimi olduğu iddiası da elbette dikkate alınmalıdır. Avul sözcüğünün etimolojisinin Türkçe kökenli olmadığı iddiası ile "Avlu" (ön bahçe) kavramı ile ilişkili olup olmadığı ve bu kavramın da Türkçe olup olmadığı süregelen bir tartışmadır. Bunun üzerine "Ayıl" kelimesinin de (tamamen yetersiz bilgi ile) Arapça "Aile" ilişkilendirilmesi işi içinden çıkılmaz bir hale sokmuştur. Oysa ki Moğolca Aymak (Türkçe Oymak) sözcüğü ile aynı kökten gelen kelime için ses benzerliğine dayalı olarak Arapça olduğunu öne sürmek çok kestirme bir çözümdür. Sözcüğün ayrıca "Dehşet" veya "Panik" manası da bulunur ki, bu içerik *Ayımak* (paniklemek) fiilinden türemiştir.

* **Ayımak:** Dehşet duymak, paniklemek, korkmak gibi anlamlara gelen fiil Türkçe'deki "Ayı" sözcüğünün de kökenini oluşturur.

* **Ayındırmak:** "Şimşek çakmak" anlamında kullanılan fiil "Ay gibi ışıtmak" deyimindeki içeriğe denk düşmektedir.

* **Ayınmak:** Sözcüğün birbiri ile zıt gibi görünen iki anlam grubu vardır: "Paniklemek" ve "Kendine gelmek". Ancak ilk manada da aslında uykudan uyanan bir insanın kalkması hatta sıçrayarak kendine gelmesi de panikleme ile ilişkilendirilmektedir.

* **Ayışık:** Muhabbet manası Ayışmak (muhabbet/sohbet etmek) fiilinden kaynaklanır. Mehtap anlamı ise "Ay" ve "Işık" sözcüklerinin bileşik halidir.

* **Aylamak:** "Tavaf etmek" (çevresinde dönmek) manasından başka "Takvim tutmak" (gün saymak, gün hesaplamak, ayları takip etmek) içeriği de bulunmaktadır.

* **Aylanay:** Bir kişinin başkasının yerine ölmeyi kabul etmesidir ve en yetkin örneği Deli Dumrul öyküsünde yer alır. Azrail'e Deli Dumrul'un yerine canını vermeyi karısı kabul eder. Anlatılan insanın ne kadar özveri ve erdem sahibi olduğunun ilahi güç tarafından ölçülmesidir. İnsanın gerektiğinde ailesi uğruna canından vazgeçip geçemeyeceği sınanır. Kelimenin kökeninde çember çizmek, çevirmek, aktarmak, yer değiştirmek manası bulunur. Sesli incelmesi ile görülen *Eylene* sözcüğü "Çember" manasına gelir.

* **Aylanmak:** "Tur atmak" anlamındaki kelimenin "Yer değiştirmek" manası da vardır. *Eylenmek* biçimi de yaygın olarak kullanılmaktadır.

* **Aylatmak:** "Haber vermek" veya "Rapor vermek" anlamındaki kavram ayrıca "Tur attırmak" demektir. Birbirinden son derece uzak olan bu farklılaşma Ay kökünün hem haber verme (Ey/Ay/Hay) hem de döndürme, eğme, çevirme (Ay/Yay) içeriğini barındırması ile ilgilidir.

* **Aylatman:** *Aylatmak* fiilinin hem haber vermek hem de gezmek, dolaşmak manaları ile uyumludur. İki mana birleştirilirse gezerek haber veren kişi demektir.

* **Aymaç:** "Bulamaç" (yiyecek) olarak verilen anlam büyük olasılıkla eksiktir. Çünkü başka bir kaynakta *Aymaş* söylenişi yağda kızartılmış ekmek manası ile açıklanmıştır. Bu nedenle *Aymaç* da yağda kızartılmış bulamaç yiyeceği olarak anlaşılmalıdır.

* **Aymak:** Sözcüğün "Kendine gelmek" anlamına bağlı olarak bilinçlenmek, uyanmak, ayılmak, aydınlanmak içeriği bulunur. Ayrıca söylemek, konuşmak, demek ve gezmek, seyahat etmek, yaratılmak, oluşmak anlamları da görülmektedir. Kelimenin kabile, köy ve sınıf (kategori) manaları da bulunmaktadır.

* **Aymanmak:** Anadolu Türkçesi'ndeki Eymenmek fiilinin farklı bir söyleniş biçimi olarak görülen kavramın anlamı belirgin biçimde farklılaşmış olduğu orijinal söyleniş tercih edilmiştir. *Eymenmek* (imtina etmek, bir şeyi söylemeye veya istemeye çekinmek) demektir. Buradaki mana ise Mahçup olmak şeklindedir. Yakın anlamlar bulunsa da bir farklılaşma mevcuttur.

* **Ayna:** Civar, etraf demektir. Bu ilk mana Aynamak (dönmek) ve Aynalmak (çevrilmek) fiilleri ile aynı kökten gelir. Sözcüğün "Şeytan Yuvası" anlamı yalnızca Farsça kökenli *Ayna* (yansıtıcı nesne) kavramının gizemli veya büyülü bir nesne olarak görülmesi ile ilgili değil, aynı zamanda Türk mitolojisindeki (ve tamamen Türkçe kökenli) *Azna/Ayna* (Şeytani varlık) sözcüğü ile de doğrudan bağlantılıdır.

* **Aynar:** Mani (dört mısralık şiir) anlamındaki sözcük kaynak dilde *Iynar* olarak yer almaktadır. Eldeki verilerle kesin bir sonuca ulaşılamamış olmakla birlikte seslenme ve döngü bildiren *Ay* kökü ile ilişkili olduğu kanaatiyle bu biçimde aktarılmasının söyleyiş açısından daha uygun olacağı fikrine varılmıştır. *Iynamak* (mani okumak) fiili de aynı şekilde *Aynamak* olarak aktarılabilir. Bu fiilin *Oynamak* kelimesi ile bağlantılı bulunma olasılığı da yine görülmüş olmakla birlikte bu yönde ilişki kurmak için başka ara kavramlara rastlanmamıştır. Ancak tıpkı oynamak manasındaki İngilizce "Play" fiilinin ve Almanca'daki "Spielen" fiilinin müzik aleti çalmak içeriğine de sahip oldukları gibi burada da *Oynamak/Iynamak* dönüşümü ile ezgili şiir söylemek anlamında kullanılıyor olması mümkündür. Fakat bu olasılık şu an için zayıf görünmektedir.

* **Ayoz:** Aziz, evliya, ermiş anlamına gelen bir kelimedir. Etimolojisi eldeki verilerle tam olarak tespit edilememiş olmakla birlikte Moldavca veya yakın kültürlerden Grekçe (Yunanca) etkisiyle Türkçeleşmiş

olduğu kanaatine varılabilir. “Hagios/Ajos” sözcüğü Rum/Grek kültüründe kutsallık bildirir. Örneğin: “Hagia Sophia” (Ayasofya) kelimesi Azize Sofya demektir.

* **Ayrak:** Özelde “Alkol” genel olarak ise damıtılmış sıvı, ayrıştırılmış süt ürünü gibi anlamları bulunur. Türkçe *Ayramak* (ayrıştırmak) fiilinden türeyen kelime “Arak” (rakı) sözcüğüne de kaynak teşkil eder. Türkçe Ayran, Araz (süt likörü) gibi kelimeler hep aynı kökten gelmektedir.

* **Ayralaç:** “Parantez” manasındaki kelimenin *Aralaç/Aralaz* biçimlerinde aktarılması da mümkündür.

* **Ayrıç:** Yol ayrımı anlamından başka “çift hörgüçlü deve” manasına da rastlanmıştır. Ancak bu mana çift hörgüçlü develerde iki hörgücün arası olarak anlaşılmalıdır.

* **Aytar:** “Ultimatom” anlamına gelen kelimenin Anadolu Türkçesi’nde günlük dilde birisine çok kızmak, sinirlenmek, terslenmek manasında “Atar yapmak” veya “Atarlanmak” biçimlerinde kullanılan “Atar” kavramı ile ilgisi bulunmaktadır. Hatta basit bir ses dönüşümü ile aynı sözcükler olduğu bile rahatlıkla söylenebilir. Ayrıca Asya Türkçesi’ndeki “Aydar” kelimesi *davet* anlamına geldiği gibi *nezaketsiz söz / davranış manası* da içerir. “Aydarlamak/Aytarlamak” ise ültimatom vermek, davet etmek, nota (uyarı) vermek, celp göndermek gibi anlamlara sahiptir. *Aydar/Aytar* kavramı ayrıca “Nezaketsiz” manasına sahiptir ki, kaba konuşan, nezaketsiz hitap eden, büyüğüne karşılık veren kişi demektir. *Aydarlamak/Aytarlamak (Atarlamak)* da bu bağlamda nezaketsiz ve kaba konuşmak, büyüğe karşılık vermek demektir.

* **Ayzıt:** Güzellik tanrıçasıdır. Bir anlamda Yunan/Grek kültüründeki Venüs’e (Roma mitolojisindeki Afrodit’e) eşdeğerdir. Ancak kendine özgü özellikleri vardır. Ongunu (totemi) kuğudur. Kuğular bu nedenle kutsal sayılır ve dokunulmaz. Gümüş tüylü bir kısrak biçimine bürünebilir ve gökten yeryüzüne bu şekilde iner. Ormanlarda dolaşmayı sever. Ak bir kalpağı (başlığı), çıplak omuzlarında ak bir atkısı vardır. Ayzıt’ın kızları vardır. Onlar da kuğu kılığına bürünebilirler. Ayzıt’ın kızları büyülü beyaz bir tülü giyindiklerinde kuğuya dönüşürler. Kelime anlamı Ay gibi parlak olan demektir.

* **Azak:** Yaklaşık 75 santimetrelik bir ölçüdür. Kavram “Ayak” sözcüğünün farklı bir söyleniş biçimidir (“Y-Z” dönüşümü ile). Ancak burada kastedilen bir ayak ölçüsü değil, adım ölçüsüdür. Ayrıca “Nadir” (az bulunan) ve “Kayıp” anlamları da vardır.

* **Azalamak:** “Zıvanadan çıkmak” (kendini kaybetmek) manasındaki kelimenin “Eziyet etmek” içeriği komşu kültürlerden gelen “Eza” (eziyet) kavramı üzerinden oluşmuş görünmektedir. Bu yabancı kökenli mana ile ilgili olarak *Ezelemek* söylenişi de mevcuttur. Yeri gelmişken belirtmek gerekir ki, burada dikkatli olunması gereken bir husus vardır. Türkçe *Ez/Az* kökü de *Azmak* fiilinde olduğu gibi kötülük manası ihtiva eder, yabancı kökenli Eza sözcüğü ile bu bağlamda çok benzeşir. Bu nedenle *Ez-/Az-* ile başlayan her sözcüğü Türkçe sanmak ne kadar yanlış olacaksa, gerekli incelemeyi yapmadan hemen başka bir dilden geçmiştir demek de o kadar hatalı olacaktır.

* **Azalar:** Yeraltındaki karanlık yurtlarında yaşadığına inanılan kötücül ruhların ve kötü varlıkların tamamına verilen bir addır. Oyratlar’da 13 farklı kötücül ruh kategorisinin tamamını anlatır. *Azar* sözcüğü de yine bu kavrama bağlıdır ve *Azarlamak* fiili de buradan türemiştir. Bir insanı *Azarlamak* (kızgın bir biçimde kötü veya sert sözler söylemek) aslında onun üzerine kötü ruhları çağırmak manası kötü ruhları göndermek demektir.

Eski Moğolca *Ad/Ada*, eski Türkçe *Ada/Aza* sözcükleri tehlike ifade eder. *Azman* kelimesi vahşi hayvanları tanımlar. Karşıtı “Ayalar”dır.

* **Azar:** “Azeri” Türklerini tanımlamak için kullanılır. “Hazar” sözcüğündeki “H” harfinin düşmesiyle oluşmuştur. Tarihte yaklaşık olarak aynı bölgede yaşamış bir Türk kavmi olan Hazar’ların adından kaynaklanır. *Hazarı/Azarı* söyleyişi daha sonra “Azeri” biçimin almıştır. Ülkenin adından ise Hazarya/Azarya biçiminde bahsedilir.

* **Azaşmak:** Yolunu kaybetmek biçiminde izah edilen mana gerçekte şeytanların (veya doğaüstü kötü güçlerin) insanı şaşırtarak yolunu kaybetmesi şeklindedir. Daha dar bir mana ile şeytana uyarak yoldan çıkmak olarak da tanımlanabilir.

* **Azdağan:** Fars kültüründeki Ajdaha/Azdaka (Ejderha) ile doğrudan alakalı olduğu açıktır. Kavramın etkileşimle belirli bir oranda Türkçeleşmiş olduğu söylenebilir. Türkçe *Aç/Aş/Aj/Az* kökü (Aşmak, Azmak, Aç) ile de uyumlu görünmektedir.

* **Azgan:** Kelimenin “Kuşburnu” (ağaç ve meyve) anlamından başka Şehvetli, İtaatsiz, Kafir manaları bulunmaktadır. Üç anlamın da ortak olarak “yoldan çıkmış kişi” şeklinde tanımlanması mümkündür.

* **Azganmak:** Şehvetlenmek, itaatsizlik etmek, küfretmek, küfre girmek manalarının hepsi “yoldan çıkmak” olarak izah edilebilir.

* **Azgırmak:** “Karikatür çizmek” olarak verilmiş olan anlam sonradan ortaya çıkmıştır. Asıl içerik “Saptırmak” veya “Çarpıtmak” olarak anlaşılmalıdır. “Baştan çıkarmak” ya da “Yoldan çıkarmak” deyimlerini de karşılamaktadır. Karikatür çizmek anlamı ile de aslında kişinin görüntüsünün çarpıtılması ya da gerçeğin saptırılması kastedilmektedir.

* **Azıray:** “Şeytan” demek olan kelime kökeninden azdırıcı varlık, yoldan çıkaran manası taşır. *Açıray* söylenişi de bulunur.

* **Azırganmak:** “Gıpta etmek” manasından başka “Hakir görmek” anlamına da gelir.

* **Azırmak:** “Aşırı çoğalmak” manasındaki fiilin “Isırmak” içeriği de bulunur. Azı diş kavramı ile de anlam ve köken olarak alakalıdır.

* **Azıtmak:** Anadolu’da da kullanılan bu sözcük genellikle hayvanları ıssız bir yere bırakarak kaçmayı ifade etse de, yeri geldiğinde insanlar için de kullanılır. Bu bağlamda terketmek manasına da gelir, örneğin evi azıtmak (evi terketmek) gibi… *Izıtmak* biçimi ile “Tehdit etmek” manasına da rastlanmıştır.

* **Azmıç:** Halk inancında bir yol cinidir. Aldatıcı bir yaratıktır. Tek başına yola çıkan insanları kandırıp götüren ve kaybeden kötü ruhtur. İnsanları kandırmak için her türlü kılığa girer. Bir insana en sevdiği kişi veya yakınları (akrabaları, dostları, arkadaşları) gibi gözükebilir. Tanıdığı birisinin sesiyle yolcuya seslenir. Eğer bu sesi duyan kişi geriye dönüp bakarsa onu alır götürür ve kaybeder. Böylece insanları peşine takıp azıtarak (yolunu şaşırtarak), dağa, uçuruma, ırmağa götürüp, buralara düşürerek ölmesine neden olur.

Sözcük anlamı yol şaşırtan ve bırakıp kaçan demektir. Azdıran yani yoldan çıkaran anlamına gelir. Anadolu'da Azıtmak fiili, ıssız bir yerde bırakıp kaçmak demektir. Örneğin; "Köpeği azıtmak" gibi.

* **Aznalamak:** Şeytanlık etmek (kötülük etmek) olarak açıklanan sözcüğün küfretmek, sövmek manası da bulunmaktadır.

* **Aznamak:** "Küfretmek" olarak açıklanan sözcüğün aslında gerçek anlamı Şeytanın adını söyleyerek sövmek demektir. Örneğin: "Lanet Şeytan!" veya "Şeytan görsün yüzünü" gibi. Sözcüğün *Aynamak* biçimi ile bozulmak, yozlaşmak, çürümek anlamları da görülmektedir. İnlemek, ah etmek manaları da bulunmaktadır. Kavramın "Tahrif olmak" veya "Yozlaşmak" anlamı da vardır ancak bu içeriği *Aznalmak* olarak aktarmak daha uygun görünmektedir.

* **Azramak:** "Yoldan çıkmak" demek olan fiilin aslında doğru yazılışı *Azıramak* şeklindedir. Ancak aradaki "I" harfi söylenişte düştüğü için bu biçim tercih edilmiştir. "Kıt bulunmak" şeklindeki ikinci manası da mevcuttur. "Beslemek" manası ise *Asramak* fiilinden kaynaklanmaktadır.

* **Azratmak:** "Yoldan çıkarmak" demek olan fiilin aslında doğru yazılışı *Azıratmak* şeklindedir. Ancak aradaki "I" harfi söylenişte düştüğü için bu biçim tercih edilmiştir.

* **Bacanmak:** "Gayret etmek" veya "Çaba harcamak" manası ile bağlantılı olarak "Efor sarfetmek" ve "İdman yapmak" veya "Spor yapmak" anlamları da bulunmaktadır. Burada fiilin kas gücü kullanmak, bacakları çalıştırmak manalarında "Bacak" sözcüğü ile aynı kökten gelme ihtimalinin yüksek olduğu görülmektedir. Dolayısıyla "Bacak" kavramına etimolojik olarak hiçbir izahat getirilemediği için, sırf bir açıklama yapmış olmak adına Farsça "Paça" kelimesi ile ilişkilendiren yaklaşımın ciddi olarak sorgulanması gerekmektedir. Üstelik Türkçe'nin lehçeleri arasında görülen "Ç/S" dönüşümü ile *Bacmak/Baçmak/Basmak* ve *Bacamak/Baçamak/Basamak* (ayakla itelemek) fiilleri üzerinden *Bacak* sözcüğünün *Basak* (basmaya yarayan organ) kelimesinin farklı bir söylenişi olduğu da rahatlıkla söylenebilir. Kelimenin "İtimat etmek" anlamı ise büyük olasılıkla *Başanmak* (baş başa vermek veya aynı kafadan olmak) sözcüğü ile alakalıdır.

* **Bacarmak:** Türkçedeki *Becermek* ve *Başarmak* fiillerinin her ikisinin içerdiği anlamları da kapsar. Maharet göstermek, üstesinden gelmek gibi manalar içerir.

* **Bağalmak:** Duvarın örülmesini ifade eden sözcüğün "Ğ" düşmesi ile oluşan *Balmak* şeklindeki söylenişi de mevcuttur. Ancak bu söyleyişte fiil edilgin değil etkin olarak (Duvar örmek) görüldüğü için ikincisi de ayrıca alıntılanmıştır.

* **Bağamak:** Kaplamak, örmek, sıva yapmak, taş dizmek, bağlamak gibi manaları bulunur. Benzer biçimde *Bağanmak* fiili de kaplanmak, bağlanmak, sıvanmak, kabuk bağlamak, kabuk tutmak, kabuk sertleşmek gibi manaları ihtiva eder. Kaybolmak, gözden yitmek anlamlarına da rastlanmıştır.

* **Bağanış:** "Rabıta" manasındaki sözcüğün orijinal biçimi *Bayanış* şeklindedir.

* **Bağbagay:** Megachiroptera (Büyük yarasalar) türü yarasalar için kullanılan bir sözcüktür. Bazı şivelerde ise türü ne olursa olsun Kara Yarasaları tanımlar. Modern popüler kültürün etkisiyle Türk Dünyasının bazı yörelerinde halk dilinde kurgusal bir karakter olan "Yarasa Adam"ı ifade edecek biçimde anlam kaymasına

uğramıştır. “Bavbagay/Bawbagay” olarak da söylenir. Sözcüğün ilk kısmı *Bağlanmak* fiili, ikinci kısmı ise *Bağa/Baga* (örtü, kabuk) sözcüğü ile ilgili görünmektedir.

* **Bağçak:** Uyuyan kişinin bir ucunu kendi koluna, diğer ucunu ise kapıya, pencereye, koyunların bacağına veya beşiğe bağlayarak gerektiğinden uyanmasını sağlayan bir tür önlemdir. Uyku bağı veya Tedbir bağı olarak nitelemek mümkündür.

* **Bağda:** Sözcüğün “Ğ” düşmesi (uzun “A” kısalması) ile *Bada* biçimindeki söyleyişi de mevcuttur. Benzer biçimde *Bağdalamak > Badalamak, Bağdamak > Badamak, Bağdanmak > Badanmak, Bağdaşmak > Badaşmak, Bağdaşık > Badaşık* dönüşümlerine de sıklıkla rastlanır. Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde *Bağda* kelimesinin “Beste” karşılığında kullanılması önerilmiştir.

* **Bağdalak:** “Ğ” düşmesi (uzun “A” kısalması) ile Badalak biçimindeki söyleyiş de mevcuttur. Çelme (ayağını bir başkasının ayağına dolama) demektir.

* **Bağdamak:** Bacaklarını sararak oturmak, bağdaş kurmak manasındaki kelime tutuklamak anlamında da kullanılır. Daha genel olarak iç içe geçirmek, düğümlemek anlamını da içerir. Bundan başka mecazen “Kördüğüm etmek” anlamında da kullanılır.

* **Bağdanmak:** Güvenlik güçleri tarafından yakalanmayı (tutuklanmak) ifade eden kavramın kökenindeki anlam; bir kişinin diğeri tarafından sarılarak yakalanması, kollarının (veya ayaklarının) kımıldayamayacak biçimde tutulması veya bağlanması ya da çelme takılarak düşürülmesi demektir. Daha basit bir açıklama ise “Bağlanmak” biçimindedir.

* **Bağdarlamak:** Programlamak, istikamet vermek, gidişat belirlemek, yönlendirmek manalarını içerir.

* **Bağdaşılmak:** Tembellik etmek demek olan sözcük büyük olasılıkla bağdaş kurup öylece oturmak biçiminde anlaşılmalıdır.

* **Bağılamak:** Genel olarak Büyü (sihir) şeklinde çevrilen kavram aslında biraz daha özel bir anlama sahiptir. Bir kişinin bazı yeteneklerinin engellenmesi amacıyla yapılan bir uygulamadır. Anadolu’da “I” harfinin söyleyiş kolaylığına da uygun olarak düşmesi ile “Bağlamak” biçimine dönüşmüştür. Kişinin elinin bağlanması, dilinin bağlanması, aklının bağlanması, basiretinin bağlanması gibi…

* **Bağılçak:** Beşikteki çocuğun düşmemesi için üzerinden geçirilen ipliğe, salıncağın önüne bağlanan sicime veya küçük çocukların ayağını annesinin / babasının ayağına bağlayan önlem ipine verilen isimdir. Daha sonra anlam kayması/genişlemesi ile “Emniyet kemeri” manasındak kullanılır olmuştur.

* **Bağıldak:** Beşik ipi manasındaki sözcüğün nişan yüzüklerini birbirine bağlayan ip için kullanıldığı da görülür. *Baldak/Bağıldak* sözcüğü bazı lehçelerde yüzük veya özelde nişan/evlilik yüzüğü (alyans) manasında da kullanılmaktadır.

* **Bağınmak:** “Rabıta / irtibat kurmak” anlamındaki kelimenin “İtaat etmek” manası da vardır.

* **Bağıt:** “Akit” (sözleşme, antlaşma) manası taşıyan sözcüğün Cumhuriyet döneminde masa başında üretildiği sanılmaktadır. Oysaki Altayca’da yer alan Moğolca kökenli “Magat” kelimesi de birebir aynı anlama galmektedir. *Magat/Mağat/Mağıt/Bağıt* dönüşümü biraz zorlama gibi görünse de aslında mantıksal bir sonuçtur.

* **Bağlak:** Çimentosuz, betonsuz ve hatta çamurdan dahi harçsız sadece taşla örülmüş duvarlara da bu tanımlama yapılır. *Bağlağı* sözcüğü de suyun önüne kurulan bent, baraj demektir.

* **Bahça:** Anadolu Türkçesi’ndeki *Bahçe* (Azerice *Bağça*) sözcüğünün kökeni Farsça’daki “Bağ” (üzüm bahçesi) sözcüğü ile ilişkilendirilir. Ancak “Bağ” kelimesinin de Türkçe’den Farsça’ya geçmiş olması olasılığı asla dikkate alınmamaktadır. Türkçe-Moğolca kökenli “Bağamak” fiili duvar örmek, bir yerin etrafını çevirmek manalarına gelir. Ayrıca “Bağ” sözcüğü Farsça olsa bile “Bakça/Bahça/Bağça” kelimesinin Türkçe’de tamamen bağımsız olarak “Bağ/Bak” kökünden türemiş olma olasılığı çok yüksektir. Çünkü bu sözcüğün farklı söylenişlerle neredeyse tüm Türk dillerine Farsça’dan geçmesi mümkün görünmemektedir. Mantıklı olan daha eski dönemlerde tek bir kaynaktan (Ana Türkçe’den) tüm lehçe ve şivelere yayılmış olmasıdır. Etrafı bağlanarak çevrilen yer veya bakılarak korunan yer anlamı Türkçe’ye daha yakın durmaktadır.

* **Bahşı:** Değişik Türk lehçelerinde *Baksı, Bahçı, Bağşı, Bahsı, Bahşi, Bagşi, Bahçı* olarak söylenen kelime destan anlatıcısı, kam (şaman), büyücü manalarında kullanılır. Aslında Kam (şaman) kavramından bile daha geniş kapsamlıdır. Bilge, öğretmen, saz şairi, şaman, ozan, ermiş, halk hekimi, şifacı, efsuncu, falcı, kahin anlamlarının tamamını tek başına bünyesinde barındırır. Bunlar ilerleyen çağlarda ayrışıp farklı toplumlara göre değişen bazı kısımlar içerik dışı kalmıştır. Mançuca’da *Maksı* kavramı “Dansçı” anlamında kullanılmaktadır. Şamanlar da ayin esnasında dans etmektedirler. Halk ozan (aşık, müzisyen) yönü de kimi zaman ön plana çıkabilir. Geleneksel yöntemlere dayalı halk hekimliği yapabilir, bitkisel ilaç hazırlayabilir. Büyülü sözlerle kötü ruhları kovar. Türk söylencelerinde Irkıl Ata ilk bakşıdır. Budizm ve Lamaizm ile birlikte *Budist Rahip* ve *Lamaist Rahip* anlamlarına da genişlemiştir. Her boyun bahşıları, halk destanlarını kuşaktan kuşağa aktarmışlardır. Çince kökenli bir sözcük olduğu yanlış bir tespittir. Çince’de benzeşen kelimeler bulunmakla birlikte hangi dilden diğerine geçtiği net olmadığı gibi belirli bir oranda ortak kökleri bulunan dillerdeki bu tür benzerliklerin de bulunması doğaldır. Üstelik bu türden benzerliklere sahip kelimelerin etkileşimle biçim veya anlam kaymasına uğraması da sıklıkla rastlanan bir durumdur. Türkçe *Bak/Bag/Bağ/Bah* kökünden türemiştir.

* **Baka:** Pek çok lehçede Bağa (kaplumbağa kabuğu) kavramının farklı bir söylenişi olan kelimenin farklı bir anlamı bulunduğu (değirmen çarkı demek olduğu) için olduğu gibi alınmıştır. Çok büyük olasılıkla değirmen çarkının su taşıyıcı kısımlarının kaplumbağa kabuğuna benzetilmesi veya hatta kaplumbağa kabuğu kullanılması nedeniyledir. Ancak bu kesinlik taşımayan kişisel bir yorumdur.

* **Bakalak:** Türkçe “Göz kulak olma” deyimini karşılamaktadır. Emekleyen çocuğa da bu isim verilir ki hem kaplumbağa (Baga/Baka) gibi yavaş hareket etmesi nedeniyle hem de göz kulak olunması gerektiği için bu tanımlama yapılmaktadır.

* **Bakalamak:** *Bağa > Baka* kelimesi Kurbağa, Kaplumbağa, Tosbağa gibi hayvanların sert veya kuru kabuklarını ya da derilerini tanımlar. Ayrıca bazen bu hayvanların adı olarak da kullanılır.

Bakalamak/Makalamak fiili de kaplumbağa gibi sürünmeyi anlatır ve genelde de bebeklerin emeklemesini ifade eder. Yeni sürünen çocuklara da *Bakalak* denir.

* **Bakalçak:** Salyangoz kabuğunun kaplumbağa kabuğuna (Bağa/Baka) benzetilmesi söz konusudur. Küçültme eki kullanılmıştır. Orijinal söyleyişteki *Bakalşak* yerine *Bakalçak* biçimi tercih edilmiştir.

* **Bakanak:** Hem gözlem kulesi hem de gözlem yapmaya uygun yüksek yer veya manzaralı yer manalarında kullanılmaktadır.

* **Bakar:** Sözcüğün "Kuruş" (bozuk para) manası *Bakır* kelimesi ile alakalı görünmektedir.

* **Bakarak:** Anadolu'da "Bakarak olmak" deyimi "Göz kulak olmak" deyimi ile aynı anlamı karşılamaktadır.

* **Bakıl:** "İnat" ve "Haset" şeklinde iki manası bulunan sözcüğün bu iki kavramın kullanımında da olduğu gibi hem olguyu hem de bu karaktere sahip kişiyi tanımladığı görülür. *Pakıl/Pahıl* söylenişlerine de rastlanır.

* **Bakıncak:** "Silah nişangahı" anlamındaki kelimenin "Dikiz aynası" manasında kullanıldığı da bilinmektedir.

* **Bakındız:** "Astrolog" (müneccim) demek olan kavramın *Bağındız* söyleyişi de mevcuttur. Bu söyleyiş daha çok "Bağı" (sihir) yapan kişi (sihirbaz) manasına yaklaşır.

* **Baklamak:** "Hayran olmak" olarak izah edilen sözcük "Gözünü alamamak" deyimindeki manayı karşılar. Sözcüğün orijinali *Paktamak/Baktamak* biçimindedir.

* **Baklangıç:** Baklava dilimi manasındaki kelimenin *Paklangıç/Paklanguç/Baklanguç* söylenişleri de vardır.

* **Bakramak:** *Bakraymak* olarak da söylenen kelime "gözlerini fal taşı gibi açmak" deyimini karşılar. Bakracın kapağının açılması gibi gözlerini açmak benzetmesi kelimenin kökeninde yer alır.

* **Baksı:** Falcı anlamındaki kelime "Bahşı" (şaman) kavramı ile de doğrudan alakalıdır. Mançuca *Maksı* kelimesi "Dansçı" anlamı taşımaktadır ki, şamanların ayinlerinde dans etmelerinden kaynaklanan bir içerik söz konusudur.

* **Bakyaz:** Düğün yemeği olarak açıklanan kavram aslında yeni evlenen çiftin düğünden sonra verdikleri ilk yemeği tanımlamaktadır.

* **Balak:** Türk Dünyası'nın değişik yörelerinde *Balak/Malak* sözcüğü manda yavrusu veya sığır yavrusu manalarında kullanılır. *Bala* (çocuk) ve *Mal* (sığır) sözcükleri ile doğrudan alakalıdır. Yeri gelmişken ifade etmek gerekir ki, Moğolca kökenli *Mal* (sığır) kavramının Arapça emtia (ticari eşya) anlamındaki *Mal* kelimesi ile iddia edildiğinin aksine ses benzerliği dışında bir ilgisi yoktur. *Balak* sözcüğünün "Paça" anlamı da vardır.

* **Balarmak:** "Yosun tutmak" manasındaki kelimenin "Kararmak" anlamı da bulunmaktadır.

* **Bala-Şaga:** Her ikisi de çocuk anlamına gelen *Bala/Mala* ve *Şaga/Şağa/Çağa* kelimelerinin bileşiminden oluşmaktadır. Çoluk çocuk demektir.

* **Balavur:** Ejderha manasındaki kelimenin *Balağur/Palağur/Palavur* biçimleri de mevcuttur. Duvar veya çatı kirişlerinin de bu sözcükle tanımlanması odundan yapıldıkları için biraz eğri, girintili çıkıntılı biçimlerinin ejderhaya benzetilmesi nedeniyledir.

* **Balavuz:** Bal ve Avuz (Ağuz/Ağız yani koyu süt) sözcüklerinin bileşiminden oluşmuştur. Balmumu demektir. Yeri gelmişken söylemek gerekir ki, "Bal" kelimesini Türkçe kabul etmemek bu bağlantıların tamamını reddetmek anlamına gelecektir. Üstelik Türkçe *Bal* kök ışıltı bildirir ve balın renkli ve ışıltılı bir görünümü vardır. Mançuca "Palta" sözcüğü ise elmas manası taşır ve ışıltılı bir nesneyi tanımlar.

* **Balga:** Çamur veya sıva harcı, inşaat harcı manasındaki kelimenin *Bağalga* biçimi de bulunur. Bal, Balçık, Balgam gibi günümüzde de kullanılan ve koyu akışkanları tanımlayan kavramlar alakası çok nettir.

* **Balgasun:** Şehir manasındaki sözcük tam olarak, etrafı çevrilmiş, etrafına duvar örülmüş yer demektir. Benzer şekilde Balgat ve Balgaz sözcükleri de yaklaşık olarak aynı anlamı ihtiva eder.

* **Balgaş:** Çamur anlamındaki kelimenin "Palgaş" biçimindeki söyleyişinin seramik/çömlek çamuru manasında kullanıldığına rastlanmaktadır. Ancak anlam farklılaşması çok fazla olmadığı için ayrı bir kavram olarak verilmemiştir. *Balkaş* biçimi de mevcuttur.

* **Balıt:** Duvar veya kale suru anlamına gelen kavramın "Palıt" olarak saray manasına geldiğine de rastlanmıştır.

* **Balmak:** Duvar örmek manasındaki fiilin kökeni ile ilgili iki izahat yapılabilir. İlk olarak Bal/Pal kökü Türkçe'de koyu, kıvamlı akışkanlık bildirir. "Bal" sözcüğü arının ürettiği tatlı koyu akışkan besini tanımlar. Pal kelimesi ise çamur manası taşır. "Balık" kavramı da yine sıvının veya çamurun içinde hareket eden canlı demektir. Çok büyük olasılıkla kelime erken dönemlerde çamurun içine saklanan ırmak balıklarını tanımlamak için kullanılmıştır. Yeri gelmişken ifade etmekte fayda vardır ki, burada bahsedilen sözcüklerin tamamı (Balmak, Bal, Balık) Türk-Moğol dilbirliğine aittir. Moğolca'dır diye atılamayacakları gibi bu dilbirliğinden başka bir yerde köken aramak da balığın suya ait olmadığını söylemek kadar gereksiz bir tartışmadır. İkinci olasılık ise Türkçe'de rastlanan "Ğ" düşmesi (veya uzun ünlünün kısalması) ile *Bağal > Bal* dönüşümü sonucu ortaya çıkmış olabileceğidir *(Bağalmak).* Sözcüğün *Palmak* şeklindeki söyleyişinde ise "Seramik yapmak" manasında rastlanmıştır. Buradaki açıklama aslında seramik hamurunun karılması olmalıdır. Daha düşük bir olasılık ise yapılan çömleklerin duvar gibi üst üste veya yan yana dizilmesiyle alakalı olup benzetmeye dayalı bir kullanım söz konusudur.

* **Banlamak:** "İlan etmek" demek olan sözcük eski metinlerde "Ezan okumak" anlamında da kullanılır. İlan etmek demek olan ilk anlamın "Ban" (levha) sözcüğü ile bağlantısı net değildir. Üstelik levha anlamında kullanılan "Ban" sözcüğünün kökeni de net değildir. Buna karşın ikinci mananın (Ezan okumak) ise Farsça kökenli olduğu neredeyse kesin gibidir. "Ban/Baň" kelimesi Farsça'da "Horoz Ötüşü" anlamına gelirken İslamiyet'le birlikte "Ezan" anlamında da kullanılmaya başlanmıştır. *Banlamak* fiili de "Horoz ötmek" manasının yanısıra "Ezan okumak" anlamını da karşılamıştır. Türkçe'ye de bu ikinci mana ile geçmiştir.

Banlaç sözcüğü de "Horoz direği" manası taşıdığı gibi cami için "Şerefe" (imamın ezan okuduğu balkon) anlamında da kullanılmıştır.

* **Bar:** İlah anlamına gelen sözcük Türkçe'de çok sık görüldüğü üzere "B-V" dönüşümü ile *(Bar/Var)* kökünden türemiştir. Var olan demektir. Arapça "Rab" sözcüğünü çağrıştırması (hatta tersten okunuşu olması) tesadüftür. Farsça'ya Türkçe'den geçmiştir.

* **Baravuz:** Bağ çubuğu demek olan sözcüğün *Barağuz* söylenişi de mevcuttur.

* **Barışlık:** Fidye demek olan kelimenin orijinali *Bargışlık* biçimindedir. Barışmak için ödenen para demektir.

* **Barka:** Falaka değneği, bazı lehçelerde ise Kamçı manasındaki kelimenin "Berke" şeklindeki söylenişi de mevcuttur.

* **Barla:** "Göz alıcı" ve "Ziynettar" (süslü) anlamlarındaki sözcüğün *Parla* söylenişi de mevcuttur. Işıldama, aydınlanma, parıldama bildiren *Bar/Par* kökünden türemiştir. Bu bağlamda *Parlak* kelimesi ile yakın akraba olduğu rahatlıkla söylenebilir.

* **Barlamak:** Tasdik etmek (onaylamak) veya Razı olmak, Rıza göstermek şeklindeki ilk manaya son derece yakın olan ikinci mana ise "Evet demek" biçimindedir. Türkçe'ye *Varlamak* olarak aktarılması da mümkündür.

* **Barmak:** "Varmak" söylenişi ile varlığını sürdüren fiilin bu biçimiyle Türkiye Türkçesi'nde kullanımı neredeyse kaybolmuş olmakla birlikte "Peyda olmak" (belirmek, ortaya çıkmak), "Nail olmak" (erişmek, ulaşmak), ayrıca *Barımak* söyleyişi ile de karışarak mülk sahibi olmak, mülk edinmek, yerleşmek, ikamet etmek gibi pek çok manayı ihtiva ettiği görülmektedir.

* **Barsacı:** Yabani hayvan terbiyecisi anlamındaki kelime Bars/Pars sözcüğü ile alakalıdır.

* **Barsamak:** Gıpta etmek anlamı verilen kelime Bar/Var kökünden türemiştir ve Türkçe'ye Varsamak şeklinde aktarılması da mümkündür. Sözcüğün kökenindeki mana bir şeyin var olmasını istemek demektir.

* **Basan:** "Defin" (ölü gömme), "Cenaze" (merasim), "Cenaze yemeği" gibi anlamlarından başka "Kuluçka" manası da mevcuttur.

* **Basava:** "Kapı eşiği" anlamına gelir. Değişik lehçe ve şivelerde *Basaga/Basağa/Basava* ve "O/A" dönüşümü ile *Bosaha/Bosaka/Bosaga/Bosağa/Bosava* ve ayrıca tekrar "O/U" dönüşümü üzerinden *Busaga/Busağa/Busava* söylenişleri ile rastanır.

* **Basıkmak:** Kasvetlenmek anlamına çok yakın olan içi daralmak, içi sıkılmak manası da bulunur.

* **Basınmak:** "Hafakan basmak" haricinde "Kahrolmak" manasına da rastlanmıştır.

* **Basırmak:** “Defnetmek” (ölü gömmek) dışında “Kuluçkaya yatmak/yatırmak” içeriği de bulunur. İlk mana *Pazırmak* söylenişinde de yer alır. Ayrıca bunalmak, içi daralmak, kabus görmek gibi diğer anlamlar da mevcuttur.

* **Basıtmak:** “Kuluçkaya yatmak/yatırmak” anlamından başka “Bunaltmak” ve “Kahretmek” manaları bulunur.

* **Baskak:** Cebri icra memuru, vergi toplayıcı, kamu görevlisi gibi anlamlara gelen kavram “Başkak” olarak da söylenir. Baskı bildiren *Bas* kökü ve başta bulunma bilindiren *Baş* kökü sıklıkla birbirine karışmaktadır ve burada da benzer bir durum söz konusudur. Aynı şekilde Baskamak ve Başkamak fiileri de ayrıca bu fiillerden türeyen kelimeler de birbirinin yerine geçmektedir.

* **Bastırgaç:** “Pres aleti” veya “Cendere” anlamlarında kullanılan kelimenin *Pastırgaç* biçimi de bulunur.

* **Başağar:** “Vakur” anlamındaki kelime *Baş* ve *Ağar* (ağır) sözcüklerinin bileşiminden oluşmuştur.

* **Başalık:** “İçindekiler” (kitap) manasındaki kelimenin orijinali *Bajalık* biçimindedir.

* **Başalmak:** “Önde gitmek” veya “Öne geçmek” anlamındaki kelime *Baş* ve *Almak* sözcüklerinin bileşiminden oluşmuştur. Başını öne eğmek ve öldürmek manalarına da rastlanır.

* **Başargan:** Anadolu Türkçesi’nde de benzer bir anlamla “Polis komutanı” olarak halk kültüründen derlenen sözcük, çok büyük olasılıkla “Başarmak” fiili ile ilişkilendirilerek, belki de anlamın doğru olmadığı kanısıyla ilgi çekmemiş ve rağbet görmemiştir. Oysa ki kökende başarmak değil, başta olmak, başta yer almak, başa geçmek anlamı bulunur.

* **Başavul:** Nahiye (büyük köy) anlamına gelen kavram aslında bileşik bir sözcüktür. Baş ve Avul (köy) kelimelerinden oluşmaktadır.

* **Başbağ:** Başörtüsü demek olan kelimenin alıntılandığı lehçedeki orijinal biçimi “Başbav” şeklindedir. Ayrıca “Başbağ” yazılışı ile bahşiş manasına da rastlanmıştır. Ancak bu uzak bir anlam olarak görüldüğü için tercih edilmemiştir.

* **Başbuğ:** Başkomutan manasındaki kavramın ikinci kısmını oluşturan Buğ sözcüğünün kökeni hiçbir kaynakta netleştirilmiş değildir. Bey sözcüğü ile ilişkilendirmek en mantıklı yol gibi göründüğü için pek çok açıklamayı tercih etmektedir. Oysaki sözcüğün kökeni kadim çağlardaki ongun (totem) anlayışına dayanmaktadır. *Buğ/Buğu* (geyik) Türklerce kutlu sayılan bir canlıdır ve geyik sürüsünün başındaki lideri Türk algılayışı tarafından bu şekilde adlandırılmıştır. Zaten geyiğin kendisi de Türklerce yol gösterici bir varlık olarak kabul edilir.

* **Başçağar:** “Baş” (kafa) fiili ile “Çağmak/Çakmak” fiilinin çekimli halinden oluşan bileşik bir kelimedir. *Başçakar* şeklinde aktarılması da mümkündür. “Migren ağrısı” manası ile verilen kelime asıl kaynakta “Delirtici baş ağrısı” izahatı ile yer almaktadır.

* **Başçanak:** “Baş” (kafa) ve “Çanak” sözcüklerinden oluşan bileşik bir kelimedir. Kafatası demektir.

* **Başçatmak:** “Baş” (kafa) ve “Çatmak” sözcüklerinden oluşan bileşik bir kelimedir. “Baş başa vermek” veya “Kafa kafaya vermek” deyimlerini karşılar.

* **Başdak:** “Rehber” anlamındaki *Baştağ/Baştak/Başdak* kelimesinin *Bastav* şeklindeki söylenişine “Şef” manası ile de rastlanmıştır. *Baş* kökünün Türkçe’nin değişik lehçelerinde *Bas* kökü ile karışması veya yer değiştirmesi sıklıkla görülür.

* **Başık:** “Şarkı” manasındaki kelimenin “Milli marş” anlamı *Paşık* söylenişinden aktarılmıştır.

* **Başırmak:** “Secde etmek” (başını yere koymak) anlamı taşıyan fiilin aslı *Bajırmak* şeklindedir. *Baçırmak* (ibadet etmek) fiili ile de doğrudan bağlantılıdır.

* **Başkarmak:** “Hükmetmek” manası ile bağlantılı olarak “Emir vermek”, “ Komuta etmek” ve “İdare etmek” biçimindeki ikincil anlamlar da bulunmaktadır. *Paşkarmak* biçimi de mevcuttur.

* **Baştağlanmak:** “Başına buyruk hareket etmek” deyimine denk düşer.

* **Baştık:** *Baştık/Baştuk/Paştuk/Paştık* sözcükleri “Muhtar” (köy başkanı) manası taşır.

* **Baştav:** Değişik lehçelerde Danışma bürosu, Kayıt / kabul memurluğu, Resepsiyon gibi manalara gelen kavramın *Baştağ* biçiminde söylendiği de görülmektedir. Aynı durum “Baştavcı” sözcüğü için de geçerli olup *Baştağcı/Baştakçı* söylenişi de bulunur.

* **Bata:** “İkram” ve “Taziye” (ölü evi ziyareti) anlamlarını içerir. Moğolca kelime kökünde sağlamlık, güçlülük anlamları bulunur. Sözcüğün diğer anlamı ise “Süslü çizme” veya “At derisi çizme” demektir. Bu anlamın *Pata* şeklinde söylenişi de vardır.

* **Bataçı:** Sözcüğün mitolojide kullanılan bir isim olmasını da dikkate almak gerekmektedir. Bataçı Han, Moğolların soy atası olarak görülür. Erkek kurt ile dişi geyiğin oğludur. Moğolca “Batçulamak” fiili ülkenin güvenliğini artırmak anlamına gelir. “Batçumak” ise sağlamlaşmak, dayanıklı hale gelmek demektir. At derisinden süslü çizme yapıp satan kişilere de Bataçı denir.

* **Batman:** Bir ağırlık ölçüsü birimi (yaklaşık 7-8 kg) olarak kullanılan kavram “Arı kovanı” manası da taşımaktadır.

* **Batulamak:** “Takviye etmek” haricinde “Tasdiklemek” (onaylamak, birinin söylediği bir sözü desteklemek) içeriğine de sahiptir.

* **Batur:** “Kahraman” anlamına gelen Türkçe/Moğolca kökenli sözcüğün “Bağatur” şeklindeki söylenişi Farsça’da *Bahadır* biçimine dönüşerek Türkçe’ye tekrar geçmiştir. Türk ve Moğol dillerinde onursal bir unvandır. Cengaverler, komutanlar ve destan kahramanları için kullanılır. Örneğin Moğolya’nın Başkenti *Ulanbatur* (Ulağan Bağatur)’un adının anlamı “Kızıl Kahraman” demektir. Bu isim her ne kadar sosyalist rejim tarafından koyulmuş olsa da, Moğol tarihiyle de bağlantılıdır. Slav kökenli dillere de değişik söyleyişlerle geçmiştir.

* **Bav:** Sözcüğün "Kemer" anlamı da bulunur ve *Bağ* sözcüğünün farklı bir söyleniş biçimidir. Ancak doğru anlaşılması gereken asıl anlam daha sık kullanılmaktadır. İçi boşaltılarak kuru ot veya saman doldurulup, bazen doğal kimyevi maddeler sürülerek kurutulmuş hayvanları veya yapılan işlemi tanımlar. Bunlarla ava alıştırılacak olan yırtıcı kuşlar eğitilir. Sözcük bu nedenle bazen de bu tür doldurulmuş hayvanlarla yapılan ava alıştırma eğitimi için de kullanılır. "Bavul" sözcüğü de içi doldurulmuş hayvanların daha uzun süre korunabilmesi için bir tür mumyalanma işlemine tabi tutulmuş olanlarını ifade eder. Kelimenin Fransızca "Bavul" (çanta) sözcüğü ile ispatlanmış herhangi bir ilgisi yoktur. Ancak ilginç bir biçimde özellikle deriden ve içi doldurulup boşaltılabilen bir nesne olması toplumsal ortak bilinçte bir çağrışım yapmış olduğu için son derece yaygınlaşarak çoğu zaman Türkçe bir sözcük olduğu bile zannedilmiştir.

* **Bavlı:** İçi doldurulmuş bir hayvanın önden bir atın arkasına bağlanarak çekildiği böylece yarışan hayvanların onu kovalayarak hızlandığı yarış türüdür. Günümüzde benzer uygulamalar teknik aletlerle yapılmaktadır. Örneğin av köpekleri yarışırken yarış pistinin kenarındaki mekanik bir düzen sahte bir tavşanı önden hızla ilerletir.

* **Bavurganmak:** Şefkat göstermek olarak verilen anlam tam olarak göğsüne bastırmak biçimindedir. *Bavur* sözcüğü de Anadolu Türkçesi'ndeki *Bağır* kavramına karşılık gelmekle birlikte özelleşmiş bir anlamla "Karaciğer" demektir. Karaciğer Türk halk inanışında öfke ve merhamet gibi karşıt duyguların kaynağı olarak görülür.

* **Bavurmak:** Türkçe'deki *Bağırmak* sözcüğünün farklı bir söylenişi olmakla birlikte anlam farklılaşmış olduğu için orijinal biçim korunmuştur. Sözcük göğsünü şişirmek manasını içerir. Mecazen "Gururlanmak" anlamına da gelir. *Bağırmak* fiili de gerçekte bağıran kişinin göğsünün şişmesi ile alakalı görülerek anlam kayması sonucu bugün kullanılan anlam içeriğine ulaşmıştır.

* **Bay:** Sözcüğün zengin, müreffeh, bereketli, verimli manalarının *Pay* söylenişine de rastlanmıştır.

* **Baya:** "Medya" anlamına gelen kelime *<u>BA</u>sın* ve *<u>YA</u>yın* sözcüklerinin kısaltılarak birleştirilmiş halidir. Sözcüğün daha önce, evvelce anlamı da bu ikinci türetilmiş anlam ile belirli bir oranda uyumludur. Daha önce olan biten şeylerin haberlerini veren kuruluşları tanımlar.

* **Bayan:** "Hanımefendi" anlamında kullanılan sözcüğün Cumhuriyetin İlanı'ndan sonra Dil Devrimi ile birlikte uydurulmuş bir kelime olduğu iddiaları doğru değildir, aslında bu iddianın kendisi tümüyle uydurmadır. Eski Türkçe'deki "Bayın" (kadın) sözcüğü Türkiye Türkçesi'ne uyarlanarak yeniden kullanıma sokulmuştur.

* **Bayanmak:** Zengin olmak demek olan kelime Süslenmek bazen de Nazlanmak anlamlarında da kullanılır.

* **Bayar:** "Zengin", "İzzetli", "Bereketli" anlamlarındaki kelimenin *Payar* söylenişine de rastlanmıştır.

* **Bayartay:** "Teşekkürler" manasını karşılayan kavramın şükran bildirme anlamının yanında Festival, Karnaval veya Bayram manaları da bulunur. Fakat bu anlamlar "B-P" dönüşümü ile ortaya çıkan "Payartay" sözcüğünün içeriğinde mevcuttur.

* **Bayatmak:** “Zengin etmek” dışında “Zaman geçirmek” manası da bulunur.

* **Bayçarmak:** Kurban kesmek manasındaki kelimenin Payçarmak söyleyişi de mevcuttur.

* **Bayçura:** *Bay* ve *Çura* sözcüklerinin bileşik halidir. *Bay* kelimesi zenginlik bildirir. *Çura* ise “Çor” sözcüğü ile alakalı olup hayalet, cin, ruh gibi soyut varlık bildiren anlamlar taşır. Bayçura’nın evde yaşayan bir cin olduğuna ve bulunduğu eve bereket getirdiğine inanılır. Bayçura’yı kızdıracak şeyler yapılıp evi terketmesine neden olunduğunda o eve uğursuzluk geleceği inanışı da bulunur.

* **Baydar:** *Baydar/Paydar* kavramı kurban derisi manası taşıdığı gibi flama, bayrak anlamlarında da kullanılır ki, bu durum ilkel çağlarda bayrak olarak kurban edilen hayvanların derilerinin kullanıldığına işaret etmektedir.

* **Baydara:** Kurban derisinin asıldığı sırığı tanımlayan kavram bazı lehçelerde “Gönder” (bayrak direği) manasında da kullanılır ve *Paydara* söylenişi de mevcuttur. *Baydar/Paydar* ise kurban derisi manası taşır.

* **Baydırmak:** Güçlendirmek, kuvvetlendirmek, takviye etmek manasındaki kelimenin “Zaman geçirmek” içeriği de bulunur.

* **Bayga:** At yarışı manasındaki sözcüğün “Beyge” biçimindeki söyleyişi de mevcuttur.

* **Bayınmak:** İmar olmak, refaha ermek, bazı lehçelerde huzur bulmak manalarındaki kavramın “Tahammül etmek” manasına da rastlanmıştır. Ancak zayıf ve uzak görülen bu anlam tercih edilmemiştir.

* **Baykan:** “Muayene kabini” (tıp) anlamındaki kelimenin *Baykamak* (muayene etmek) fiili ile olduğu kadar sözcüğün diğer anlamını da oluşturan “Perde” kavramı ile bağlantılı olduğu görülmektedir. Bu durum muayene kabinin perde çekilen bir yer olması ile alakalıdır. Ayrıca *Maykan/Majkan* (tente, çadır) sözcüğünün farklı bir söylenişi olması da çadıra benzetme olasılığını akla getirmektedir.

* **Baylamak:** “Refaha ermek” (ekonomik olarak durumu düzelmek) anlamlarını içeren fiilin “Nazlandırmak” ve “Tebrik etmek” manaları da vardır. Bunun dışında yasaklanmış sözleri veya isimleri söylemekten kaçınmak içeriği de mevcuttur. Eski dönemlerde kadınların özellikle kocalarının ve onların erkek akrabalarının adlarını söylemeleri yasak sayılırdı. İşte bu isimler yerine lakaplarını söylemek bu fiille tanımlanırdı.

* **Baylanış:** Naz, cilve, işve manalarından başka rastlanan “Cinsel ilişki” içeriği gerçekte “Bağlanış” kelimesinin farklı söylenişinden başka bir kavram değildir.

* **Baylanmak:** “Nazlanmak” manasındaki fiilin “Zengin olmak” anlamı da vardır. Saklanmak, korunmak, erkekten kaçınmak, mahremiyetini muhafaza etmek manaları da vardır.

* **Baylaşmak:** “Cilveleşmek” manasındaki fiilin “Zenginleşmek” anlamı da vardır. *Paylaşmak* söylenişi de mevcuttur.

* **Baylatmak:** “Nazlandırmak”, “Zengin etmek” ve “Yasaklamak” manaları bulunur.

* **Baymak:** “Zengin olmak” manasından başka “Zaman geçmek” anlamı da bulunur.

* **Bayramak:** “Zaman geçmek” anlamındaki sözcüğün *Beyremek* biçimindeki söylenişi de vardır.

* **Baz:** Kalın açılmış yufka manasından başka “Maden ocağı” anlamı da vardır.

* **Bazılmak:** Türkçe’deki “Basılmak” fiilinin farklı bir söylenişi olmakla birlikte, anlam olabildiğince daralarak su veya hava ile dolmak / doldurulmak manasında kullanılır hale gelmiştir. Hatta daha özelleşmiş bir biçimde suyun geniş bir alana dolarak yayılmasını örneğini bir evin zemin katına suyun dolması ya da bir tarlanın su ile kaplanması bu fiille anlatılır. Bu nedenle orijinal söyleyiş tercih edilmiştir. Benzer bir biçimde özelleşmiş anlamlar aynı kökten türeyen *Bazınmak, Bazırmak, Bazışmak, Bazıtmak* fiillerinde de görülür.

* **Bazırtmak:** “Hakaret etmek” anlamından başka “Taşla ezmek” manası da bulunur.

* **Bazıtmak:** “Tazyik uygulamak” manasından başka “Hapse atmak” anlamında da kullanılır.

* **Bazmak:** “Tabaka oluşturmak” olarak verilen anlam daha açık olarak, kalın bir tabaka oluşturacak biçimde yaymak demektir. Örneğin henüz kurumamış tezeği yaymak ve sıkıştırmak için bu fiil kullanılır. Anadolu’da *Basmak* biçimine dönüşmüştür. Örneğin: Tezek basmak… Anadolu’da tezeklik manasında kullanılan “Basmalık” kelimesi yine gerçekte “Bazmalık” kavramından dönüşerek dilimize ulaşmıştır. Ayrıca hamuru tahtaya yayarak kalın bir hamur tabakası halinde açmak için kullanılan *Bazlamak* fiili de aynı kökten gelmektedir. Bunun dışında *Bazmak* fiilinin “Ağırlık çekmek” veya “Ağırlık uygulamak” daha özelleşmiş olarak “Terazi / kantar ile tartmak” manaları da vardır. Ayrıca daha nadir rastlanan “İtimat etmek” içeriği de mevcuttur. Bu anlam aslında mecazi olup terazi gibi doğru tartmak biçimindeki bir algılayış ile alakalıdır.

* **Bazulamak:** “Uzun hava okumak” olarak genişlemiş olan anlam aslında özellikle de doğadan taklit yoluyla develerin böğürmesi, kesilen hayvanların bağırmasını tanımlamak için kullanılmıştır. Daha sonradan benzetme veya çağrışım ile acıklı türkü okumak, yanık sesle koşma söylemek, ağıt okumak anlamlarında da kullanılır olmuştur. *Bazulamak/Bozulamak/Buzulamak ve Muzulamak/Mozulamak* fiilleri ile *Buzlamak/Bozlamak/Mozlamak* fiilleri bu bağlamda birbiri ile ilişkilidir. *Bazula/Mazula* (uzun hava) ve *Bazulak/Bozulak/Bozlak* kelimeleri de yine buradan türemiştir.

* **Beçemek:** “Sünnet etmek” demek olan kavramın *Peçemek* söyleyişi ile “Hadım etmek” manasına da rastlanmıştır. Bağlantılı olarak *Beçelmek* (sünnet olmak) fiilinin ikincil anlamı da *Peçelmek* söyleyişinde “Hadım olmak” şeklindedir. Benzer biçimde *Beçelgen* (sünnet çocuğu) ve Peçelgen (hadım) benzerliği de aynı söyleyiş farklılığından ortaya çıkmıştır. Bu fiil ve türev kavramların tamamı Türkçe kesmek, fazla kısmı kesip ayırmak manalarını içeren *Beç/Biç/Piç/Peç* kökünden kaynaklanmakta olup “E/İ” dönüşümü ile *(Beçemek > Biçemek* ve *Beçelmek > Biçelmek)* değerlendirildiğinde *Biçmek* fiili ile olan bağlantıları daha açık olarak görülmeketedir.

* **Beçet:** Mühür veya damga olarak rastlanan mana çok büyük olasılıkla eksik tanımlama sonucu olarak kestirme bir açıklama ile verilmiştir. Aslında hayvanın (hatta belki de insanların) derisi üzerine kesilerek oluşturulan işareti (bir tür damgayı) ifade eder.

* **Beçkek:** Sünnet derisi demek olan kavram "Biçkek" olarak da aktarılabilir.

* **Begüm:** Hükümdariçe veya Prenses manası taşır. Bey/Beg/Beğ sözcüğünün dişil biçimidir. Türkçe'de dişil sözcükler türetmek için kullanılan bir yol (çok sık olmasa da) "-ım/-im" ekidir. Örneğin: Han ve Hanım (Kral ve Kraliçe).

* **Beğlem:** Deste (10 adetlik bağ) anlamındaki kavram Türkçe'deki *Bağlam* sözcüğünün farklı bir söylenişidir. Benzer bir biçimde *Beğlenmek* (destelenmek) fiili de Türkçe *Bağlanmak* fiili ile doğrudan alakalıdır. Ayrıca hükümranlık, otorite, iktidar manalarına da rastlanmakla birlikte bu ikinci anlam grubu *Bey* kökünden türemiş olup *Beylem* ile ilişkili olarak değerlendirilmiştir. Aynı izahat *Beğlemek* (hükmetmek) fiili için de geçerlidir.

* **Bekimek:** "Sağlamlaşmak" demek olan kelime bir şeyin yerine oturması manasında da kullanılmaktadır. Örneğin binanın temelinin yerine oturması. Ayrıca kaynaşmak anlamına da gelmektedir; kırık kemiğin kaynaşması, vida ile somunun paslanıp kaynaşması gibi… *Pekimek* söylenişi de mevcuttur.

* **Bekinmek:** "İnat etmek" manasındaki fiilin yerine sağlamca yerleşmek, kımıldamaz hale gelmek manaları da bulunur.

* **Bekitmek:** Yerine oturtmak, yerini sağlamlaştırmak manalarında kullanıır. Örneğin vidanın, cıvatanın sıkılırak oynamaz hale getirilmesi bu fiille anlatılır.

* **Bektemek:** "Tahkim etmek" (sağlamlaştırmak) anlamındaki sözcüğün "Nöbet tutmak" manası da vardır. Ancak bu içerik T/D/L dönüşüm ile *Beklemek* fiilinin farklı bir söylenişinden kaynaklanır.

* **Belçek:** "Şüphe" manasındaki kelimenin "Bahis" (iddia) anlamı da bulunur. Her iki sözcük de *Bel/Bil* (işaret) kökünden türemiş olup ilk mana "belirtilerden sonuç çıkarmak"; ikincisi ise "kağıdı işaretleyip kura çekmek" içeriğini ifade eder.

* **Belçemek:** "Şüphelenmek" olarak verilmiş olan anlam aslında tam olarak bir alameti (belirtiyi) görerek sonuç çıkarmak demektir. Bu bağlamda "Tahmin etmek" manasına da yaklaşmaktadır. Bu anlama uygun olarak *Bilçemek* olarak aktarılması da mümkündür. Ayrıca *Belçemek* fiilinin bir şeyi beline asmak manasına da rastlanmaktadır. Örneğin tabancanın bele takılması gibi.. Bunun dışında "Bahse girmek" anlamı da bulunmaktadır.

* **Belçer:** At derisi çizme şeklinde açıklanan kavram atçı çizmesi olarak da açıklanabilir. Her iki koşulda da aslında belirleyici olan özellik çizmenin bele kadar uzanıyor olmasıdır. *Belçir* biçimiyle söyleyişi de mevcuttur. Sözcüğün daha uzak görülen bir anlamı da "Mera" (otlak) şeklindedir. Bu yönüyle bağlantılı olarak rastlanan bir diğer kavram ise *Belçerme* (hayvan otlatma) şeklinde olup bu mana ile aktarma yapılmamıştır.

* **Belçermek:** Giysiyi beline kadar çekmek, elbiseleri yukarı kaldırarak belini açmak, eteği beline kadar kaldırmak manalarını ihtiva eder. Bunun dışında elini beline koymak anlamı da vardır.

* **Belçetmek:** "Şüphelendirmek" anlamındaki fiil *Bilçetmek* olarak da aktarılabilir.

* **Belçimek:** "Kura çekmek" veya "Piyango çekmek" dışında "Otlamak" (hayvan) anlamına da rastlanmıştır. Son anlamın *Belçitmek* (otlatmak) şeklindeki bir türevi de bulunur. *Belçir/Belçer* sözcüğü de Mera (otlak) manası taşır.

* **Beldem:** Kemer (bele sarılan kuşak) manasının yanında etekte bele kadar uzanan yırtmaç manası da taşır. Ayrıca bu tür yırtmacı bulunan etek için de kullanılan bir tabirdir.

* **Beldenmek:** Giysiyi bele kadar açmak anlamı ile birlikte "Cilve yapmak" veya "İşve yapmak" manasına da rastlanmıştır. Bu da büyük olasılıkla kadının belini kıvırmasının cilve yapması daha doğrusu şuh davranması ile ilgili görülmesi nedeniyledir. Diğer bir olasılıkta ise eteğin veya yırtmacın bacağa kadar kasten açılarak karşı cinsin ilgisini çekmek kastedilmektedir.

* **Beldev:** "Çadırın orta kuşağı" manasındaki kelimenin "Süpürgelik" (çıta) anlamında kullanıldığı da bilinmektedir.

* **Beleke:** "Hediye" anlamında kullanılan sözcük aslında tam olarak paketlenmiş şey demektir. Benzer bir durum Anadolu'da derlenmiş olan *Belek* sözcüğü için de geçerlidir. Sürekli olarak "Hediye" şeklinde açıklanan kavram gerçekte daha doğru bir biçimde "Hediye paketi" olarak düzeltilmelidir. Çünkü *Belemek* fiili sarmak, ambalajlamak anlamlarını ihtiva eder.

* **Belemen:** Gözle görülmeyen ruhsal varlık anlamına gelmektedir. Kökenini halk kültüründen alır. Bu yönüyle *Belermek* (aniden ortaya çıkmak) fiili ile da bağlantılı görülür. *Belemek* ise sarmak, bürümek, görünmeyecek biçimde örtmek demektir. Ancak kavram popüler modern kültürün etkisiyle "Görünmez Adam/Kadın" figürü için kullanılır hale gelmiştir.

* **Belençek:** Kundak bezi dışında Beşik ve Salıncak manaları da görülmüştür.

* **Beleşme:** Telefon rehberi, adres defteri manalarındaki kavramın Türkçe'ye *Bileşme* veya *Bilişme* olarak aktarılması da mümkündür. Aynı şekilde rehbere bakmayı ifade eden "Beleşmek" fiili de *Bilişmek* ya da *Bileşmek* şeklinde aktarılarak, verilen içerik bu fiillerin diğer anlamları olarak eklenebilir. *Bel* kökünün işaret içeriği dikkate alındığında numaraları incelemek manası da uyumlu olduğundan orijinal biçimde de herhangi bir sorun yoktur.

* **Beletmek:** Rehberlik etmek demek olan kavram işaret koymak, işaretle yol göstermek, işaretlere bakarak iz bulmak manalarında da kullanılır.

* **Belgeçer:** Belge-geçer sözcüğünün kısaltılması ile oluşturulmuştur.

* **Belgilemek:** "İşaretlemek" dışında "Tespit etmek" veya "Teşhis etmek" anlamları da bulunmaktadır.

* **Belsenmek:** Raks etmek, dans etmek manasında kullanılan sözcüğün giysiyi beline kadar açmak ve bundan başka nazlanmak, naz yapmak manaları da bulunmaktadır ki, bu son anlam cilve yapmak şeklinde algılanmalıdır. Çünkü kadının belini kıvırması ile alakalı görünmektedir.

* **Bengü:** Ebedi, sonsuz manasındaki sözcük diğer Türk dillerinde *Mengü* ve ayrıca Moğol kökenli dillerde *Münge/Münhe* biçiminde söylenir.

* **Bengüt:** “Ölümsüz” manasını içeren kelime *Mangut* sözcüğünden *Mengüt* ara formuna ulaşılarak aktarılmıştır.

* **Beniz:** Aslında yüz, surat, çehre anlamına gelmekte olan kelimenin *Meniz* söylenişine “Vesikalık fotoğraf” manası ile rastlanmıştır. Orijinal biçimi ile aktarmak yerine Türkiye Türkçesi’nde zaten var olan sözcüğe yeni bir içerik olarak eklenmesi daha uygun görülmüştür. “N > Ň/NG (Yumuşak N)” dönüşümü ile *Mengiz* biçiminin “Portre” anlamında kullanılmasına da rastlanır.

* **Bensimek:** Taklit etmek, örnek almak, model almak, modellemek manalarına gelir.

* **Berçi:** Dilenci demek olan kelimenin Türkçe’ye “Verçi” olarak da aktarılması mümkündür. Kökende “Ber” (Ver) diyen kimse manası bulunur.

* **Berge:** Darp izi manası, Anadolu’daki “Bere” (darp morluğu) sözcüğü ile doğrudan bağlantılıdır. *Barka/Berke* ise falaka demek olup yine darp etmeye yarayan aracı tanımlar. *Berk* ise sağlam, kuvvetli anlamına gelir ve sözcüğün kuvvet uygulama yönü ile alakalıdır.

* **Bergü:** “Dua” (rica, verilmesi istenen şey) ve “Nimet” (lütuf, verilen şey) manalarına sahiptir. Ayrıca “Allah vergisi yetenek” anlamını da içermektedir. *Mergü/Margu* söylenişleri de bulunur. *Murgu* biçimine ise “İbadet” manasında rastlanmıştır.

* **Bergülemek:** Tanrı’dan bir şey (özellikle nimet) vermesini dilemek manası taşımaktadır. “Dua etmek” olarak izah edilmiştir. *Mergülemek/Margulamak* söylenişleri de mevcuttur.

* **Berim:** Türkçe *Verim* sözcüğünün lehçesel farklılığa dayalı olarak değişikliğe uğramış bir biçimidir. Ancak anlam da olabildiğince farklılaşarak “Sadaka” (hayır için verilen şey) içeriğini ifade etmek için kullanılır hale gelmiştir. Bu nedenle orijinal biçim tercih edilmiştir. Benzer bir durum aslında *Veriş* olarak aktarılabilecek olan “Beriş” (zekat) sözcüğü için de geçerlidir.

* **Berkelemek:** Zor kullanmak, kuvvet uygulamak, hırpalamak gibi manaları bulunan fiilin ayrıca “Falakalamak” anlamı da vardır. Ancak bu anlam *Barkalamak* fiili ile daha uyumlu görüldüğü için orada verilmiştir.

* **Berkemek:** “Kuvvetlenmek” dışında “Zorlaşmak” manası da vardır.

* **Bermek:** Anadolu Türkçe’sinde *Vermek* biçimine dönüşmüş olan fiil bazı lehçelerde birebir ayı içeriğe sahipken bazı Türk dillerinde Borç vermek ve bazılarında da Sadaka vermek gibi özelleşmiş manalara rastlanmaktadır. Fakat bu anlamsal daralmanın kesin mi olduğu yoksa derleme kaynaklı bir durum mu olduğu netleştirilememiştir. (Derleyicinin dile mutlak hakim olması mümkün olmadığı gibi bu çoğu zaman da kendisinden beklenmez, kendisine veriyi sağlayan kişinin verdiği bilgiyi olduğu gibi kayda geçirir. Örneğin kırsal kesimde derlemeciye *Koşmak* diyen ve bunun karşılığı olarak, ya açıklama ya da örnekleme yoluyla “şiir yazmak” fiilini tarif eden bir kişinin verdiği bu bilgi en basit biçimiyle kayda “Koşmak: Şiir yazmak”

olarak geçmiş olacaktır ve bu fiilin diğer bütün anlamları hatta asıl anlamı olan "hızlı adımlarla gitmek" eğer bir başkasından tesadüfen duyulmamışsa hiç kayda geçmeyecektir. Fakat burada düşülmemesi gereken diğer bir tuzağa da dikkat etmek gerekir; belki de var olduğu zannedilen diğer anlamlar, hatta asıl olduğu zannedilen anlam o bölgenin ortak belleğinde yoktur. Bunun için derlemelerin sonradan bütünsel olarak değerlendirilmeleri gerekir. Böylece belirli bir noktaya kadar bir çözüm sağlanabilir.)

* **Berne:** Sonradan katılan şey olarak yapılan izahat aslında bir genellemedir. Özelde sürüye sonradan katılan hayvan için kullanılan bir tabirdir. *Bernek* sözcüğü de benzer bir anlama sahip olup misafir öğrenci veya sınıfa sonradan katılan öğrenci demektir. Sonradan katılmak şeklinde tanımlanan *Bernemek* fiili de aslında hayvanlar için sürüye sonradan katılmak veya insanlar için bir topluluğa sonradan girmek manasında kullanılır. *Berneşmek* ise sürülerden veya sürü dışındaki bir ahırdan karşılıklı olarak hayvan değiştokuş etmek demektir.

* **Bernek:** Aslında sürüye sonradan katılan hayvan demek olan sözcük anlam kaymasına uğrayarak (belki de öğrenciler arasında bir tür küçümseme amacıyla) misafir öğrenci veya sınıfa sonradan katılan öğrenci manasında kullanılır olmuştur. Anadolu'da *Pernek* sözcüğü ise birden fazla çobanın birleştirdiği sürü anlamı taşır.

* **Bertinmek:** Kendini yaralamak şeklindeki açıklama ile özellikle cenazelerde veya bir ölüm haberi alındığında kişinin yüzünü veya bedenini döverek yaralaması kastedilmektedir.

* **Besirmek:** Gürbüzleşmek, şişmanlamak manasındaki fiilin *Besirmek* söyleyişi de mevcuttur. Aynı fiilin etkini olan *Besertmek* fiili de *Besirtmek* şeklinde de söylenmektedir.

* **Besinmek:** "Beğenmek" manasındaki fiilin *Bisinmek* söylenişi de bulunur.

* **Besmen:** "El kantarı" manasındaki kelimenin *Bezmen* söylenişi de bulunmaktadır.

* **Bestel:** Pekmezli kabak (veya patlıcan) pişirmesini tanımlayan kelimenin *Pestil* kavramı ile benzerliği dikkat çekicidir.

* **Beşen:** "Beş" ve "On" sayılarının bileşiminden oluşmaktadır. Elli demektir. Asıl dilde *Bejen* söylenişi ile yer alır.

* **Beştenmek:** Beş parmağa atıf yaparak elin kastedildiği anlaşılmaktadır. Genellikle hoşa giden bir iş yapan kişi ile onu tebrik etmek için el sıkışmak demektir. Bu bağlamda günümüzdeki "Beşlik çakmak" deyimini de karşıladığı söylenebelir. Türkçe'ye *Beşlenmek* olarak aktarılması da mümkündür. Anadolu'da "Beşten gelmek" deyimi de benzer bir manaya karşılık gelmektedir.

* **Betiklemek:** Vasıflandırmak, nitelik kazandırmak anlamındaki sözcüğünün kökeninde bir şeyin üzerini kaplamak, yüz geçirmek yani bir anlamda imajını düzeltmek içeriği bulunmaktadır. Örneğin yapılmış bir evin çatısını yaparak üzerini kapatmak bu fiille tanımlanır.

* **Betim:** Sözcüğün *Pitim* şeklindeki söylenişi için "Senet" manasına rastlanmıştır. Bu anlam için sözcüğün *Pitimek* (senet imzalamak) ve *Pitişmek* (karşılıklı imzalamak) şeklindeki fiil türevleri de kullanılmaktadır.

* **Betinmek:** Elini yüzünü düzeltmek veya saçını başını düzeltmek olarak da açıklanabilecek olan kavram "Bet" (yüz) sözcüğünden kaynaklanmakta olup yüzünü düzeltmek (görünüşünü düzeltmek, imajını düzeltmek hatta makyaj yapmak) olarak şeklinde de tanımlanabilir.

* **Betire:** Göz hastalığı olarak tanımlanan kavram büyük olasılıkla yüzün biçimini deforme ettiği için bu şekilde adlandırılan bir tür göz şişmesi veya göz kapağı sarkması olmalıdır.

* **Betişmek:** *Biç/Piç/Pit/Bit/Bet* kökü üzerinden değerlendirilirse biçim (harf, yazı) kullanmak yani mektuplaşmak, yalnızca Bet (yüz) ile açıklanırsa yüz yüze görüşmek yani sohbet etmek manalarına ulaşılır. Modern teknoloji (internet) ile anında yapılan yazışma türü sohbetleri birebir karşılayacak bir kavramdır.

* **Betizemek:** "Bet" (yüz) sözcüğünden doğan ve korkmayı ifade eden fiil Türkçe'deki "Beti benzi atmak" deyimini karşılamaktadır. Yüzün şeklinin veya renginin değişmesini ifade eder. *Betizetmek* (korkutmak) fiili için de yaklaşık aynı açıklama geçerlidir.

* **Betizmek:** "Poz vermek" anlamında kullanılan fiilin kök anlamı tam olarak heykel gibi durmak demektir. "Bediz" sözcüğü "Heykel" manasına gelmektedir. Bu sözcüğün farklı bir söylenişi olan "Betiz" ise "Poz" demek olup yine tam manası heykel gibi kımıltısız duruş anlamı taşır.

* **Betsinmek:** Mahçup olmak olarak açıklanan kavrma "Yüzü tutmamak", "Utancından yüzü düşmek", "Yüzü yere eğilmek" gibi deyimlere karşılık gelir.

* **Beyde:** Birinci dereceden prens anlamına gelir. Asya Türk topluluklarındaki çevre kültürlerin etkisi görülür. Mei-dei (Mete) sözcüğünü anımsatmaktadır. Ancak yeterli tarihsel ve etimolojik veri olmadığı için aralarındaki ilişkiyi ispatlamak için benzerlik yeterli değildir.

* **Beyle:** Üçüncü dereceden prens anlamına gelir. Beyze ise dördüncü derece prens demektir. Her iki sözcüğe de Mançu kaynaklarında da rastlanmaktadır. Çevre dillere Türkçe'den geçmiş olma olasılığı çok yüksektir.

* **Beyçe:** Leydi, hanımefendi anlamındaki kavramın "Biyçe" söylenişi de yaygındır.

* **Beyinmek:** Mağrurlanmak olarak izah edilen sözcük tam olarak Bey'e özenmek, Bey gibi davranışlar sergilemek, Bey gibi tepeden bakmak demektir.

* **Beylemek:** Hükmetmek manası *Bey* sözcüğünden türemiştir. *Biylemek* ve *Beğlemek* biçimleri de mevcuttur. Bunun dışında rastlanan rapt etmek, iliştirmek anlamı ise *Bey/Beğ/Bağ* dönüşümündeki *Bağ* kelimesinden kaynaklanmaktadır ve Türkçe'deki *Bağlamak* fiilinin farklı bir söylenişi olarak anlamak gerekir. Aynı şekilde *Beylev* (rabıta) sözcüğü de *Bağlav* olarak aktarılmalıdır.

* **Beyrem:** "Meryem" özel adının Türkçeleşmiş halidir. İbranice "Miriam" ismi, Arapça üzerinden aynen bu dildeki Meryem biçimiyle dilimize geçmiştir. (Türkçe'de bazen halk ağzında bu isim yanlış bir telaffuzla "R" ve "Y" harfleri yer değiştirerek Meyrem olarak da söylenir.) Türkçe'de zaten var olan "Beyrem" kelimesi

İslamiyet'in etkisi ile Meryem adı ile özdeşleşmiştir. Ancak sözcüğün kökenini çok daha eski çağlardan aldığı bir gerçektir. Kelime Tatarca'da birebir "Bayram" demektir.

* **Beyterek:** Yerle göğü birbirine bağladığına inanılan efsanevi kutlu ağaçtır. Türk halk kültürü içerisinde evlerin avlularında yer alan direklere Beyterek ile ilişkilendirildiği için özel bir önem verilir. Bunların başında çoğunlukla tahtadan bir atbaşı simgesi yer alır. "Terek" kelimesi, ağaç, kavak ağacı, direk gibi anlam taşımaktadır. Beyterek ile ilgili pek çok efsane bulunur.

* **Bıçağan:** "Kangren" manasındaki kavramın ayrıca ağacın kuruyup kesilmesine neden olan hastalık ve kesilecek kuru ağaç veya dal manaları da bulunur.

* **Bıçamak:** Ampute etmek (organ kesmek, hadım etmek, neşterlemek) anlamındaki fiilin bazı lehçelerde "Testere ile kesmek" manası da vardır. Bu mana aslında odunların kesilmesi için geçerli olsa da geçmişte ampütasyon işleminin daha ilkel koşullar altında testere ile yapıldığı gerçeği dikkate alınırsa halk kültüründe iki farklı anlam içereğinin ilişkilendirilmesine dair aradaki bağlantı netleşecektir. Sözcüğün *Pıçamak* söyleyişi de mevcuttur. Benzer bir durum fiilin edilgin hali olan "Bıçalmak" (ampute edilmek) için de geçerlidir ve hadım edilmek, neşterlenmek manaları da bulunmaktadır ve *Pıçalmak* söyleyişi ile de karşılaşılır.

* **Bıçanak:** Ampute organ (kesik organ) veya hadım edilmiş organ anlamındaki kelimenin *Pıçanak* söylenişi de bulunmaktadır.

* **Bıçar:** "Hızar" anlamından başka özellikle *Pıçar* söyleyişi ile "Amputasyon testeresi / bıçağı" veya "Neşter" manaları da bulunmaktadır. Bıçarlamak fiili de bu bağlamda ele alındığında "Neşterlemek" anlamının olduğu da görülür.

* **Bıçka:** Sözcüğün "Kibrit" manasının *Pıçka* biçimindeki söyleyişine de rastlanır.

* **Bıçkak:** Ağaç kabuğu olarak verilen anlam gerçekte iki şeyi tanımlar; ilk olarak ağaçların kalınlaşıp kavlamış olan ve elle ya da kesici bir aletle bıçkılanarak ağaçtan ayrılıp yakmak için kullanılan kabuğunu ifade eder. İkinci olarak ise kesilmiş olan ağacın bıçkı ile ayrılacak olan normal kabukları kastedilir. Ayrıca hayvanların bıçakla kesilecek kadar kalınlaşmış olan ayak derileri için ve bundan başka sünnet derisi için de kullanılan bir kavramdır. Son iki anlam özellikle *Pıçkak* söyleyişinde görülür.

* **Bıçkas:** Hükümdara yapılan bağlılık yemini manasındaki kavramın sözcük kökenine bakıldığında kesici bir aletle yapıldığı anlaşılmaktadır. Olasılıkla da yemin eden kişinin sembolik olarak derisini kesip kanını akıtarak kılıç üzerine and içildiği sonucuna ulaşılabilir.

* **Bıklaş: "**Yoğurtlu yumurta" açıklamasıyla verilen kelimeye *Bıklaç* söyleyişi ve "Kıymalı yumurta" manası ile de rastlanmaktadır.

* **Bışkalak:** Peynir suyu, peyniraltı suyu anlamı taşıyan sözcüğün Peynir yağı manasına da rastlanmıştır. *Pışkalak* biçimindeki söyleyiş de mevcuttur. Tam pişmemiş manası da bulunmaktadır.

* **Bışlak:** "Peynir" anlamındaki sözcüğün *Pışlak* söylenişi de bulunur.

* **Bışlamak:** "Mayalanmak" (özellikle peynir oluşmak, peynir mayalanmak) demek olan kavram *Bıjlamak* (hışırdamak) fiili ile de bağlantılı olup sözcüğün diğer anlamı olarak da fokurdamak, pişerken ses çıkarmak olarak görülür. Sözcüğün *Pışlamak* biçimi de mevcuttur.

* **Bışlatmak:** Peynir yapmak, peynir mayalamak manasındaki kelimenin sütü, yoğurdu sıcakta unutarak ekşitmek ve peyniri ateşe tutarak eritmek veya pişirerek eritmek anlamlarında kullanıldığı da görülür. Sözcüğün *Pışlatmak* biçimi de mevcuttur.

* **Bışmak:** "Kesilmek" (pişen süt için) veya bazı lehçelerde özellikle süt ürünleri için "Ekşimek" manasında kullanılan fiil sıklıkla *Bıjmak* biçiminde görülür (*Bıjlamak, Bıjıldamak* türevleri de mevcuttur). "Ekşi sütü karıştırmak" şeklindeki daha özelleşmiş bir içerik de kayıtlarda yer alır. Sözcüğün "Bıçmak" kavramı ile yakınlığı da "Kesilmek" manasını netleştirir. Ancak buradaki kesilme durumu tabiki sütün pıhtılaşıp koyulaşmasını tanımlamaktadır. Ayrıca sıcakta fermente olmak anlamında *Pışmak* söyleyişinin bulunması Türkçe *Pişmek* fiili ile de alakalı olduğunun bir göstergesidir. Ayrıca yeri gelmişken belirtmek gerekir ki açıklanmış bulunan bu anlamlarla ilgili olarak *Bış* kökünden türeyen sözcüklerin neredeyse tamamının *Bıj* veya *Pış* ile başlayan varyantları mevcuttur. Örneğin *Bışlak* (peynir) sözcüğüne küçük anlam farklılıklarıyla *Bıjlak* veya *Pışlak* biçiminde de rastlanmıştır.

* **Biçe:** Kumaş parçası anlamındaki sözcüğün ayrıca *Piçe* söylenişi ile "Kes" (kuru ot, kesilmiş ot) manası da bulunur. Türk dilinin yayıldığı tüm coğrafyada B/P dönüşümü ile neredeyse "Biçe-" şeklinde başlayan tüm kelimeler (özellikle de tarla ve ot ile alakalı olanlar) aynı zamanda "Piçe-" söyleyişi ile de görülebilmektedir. *Biçmek* kökünden türeyen diğer manalar da (örneğin terzilikle ilgili olanlar) işin içine girince hangi anlamın hangi söyleyiş için tercih edileceği tamamen işin içinden çıkılmaz bir durum almaktadır. Örneğin *Biçek* sözcüğü hem terzi makası hem de tırpan veya orak demektir. Böyle bir durumda *Biçek* için iki anlam birden mi verilmelidir yoksa *Piçek* ayrılarak tırpan karşılığı olarak mı gösterilmelidir? Burada yalnızca şu söylenebilir Türk dillerinin genelinde tarımla ilgili olanların çoğunlukla *Piçe-* kökü ile başladığı görülebilmektedir. Fakat bu kelimelerin tamamını bu köke kaydırmak söyleyişe ve kulağa ne derece uyumlu olacaktır? Bu da ayrı bir sorundur.

* **Biçelemek:** "Tırpanlamak" manasındaki fiilin "Dans etmek" manasına *Bicelemek* söylenişi ile rastlanmıştır.

* **Biçemek:** Özellikle ekin veya kumaş için "Biçmek" anlamında kullanılan kelimenin *Miçemek* söylenişi ile "Tedarik etmek" manasına da rastlanmış olmakla birlikte etimolojik açıdan kelime kökü ile bağlantısı netleştirilememiştir. Bir olasılık ekinin biçilip tarladan kaldırılması kastedilerek "Hasat etmek" şeklindeki bir anlam genişlemesine uğramış olabileceğidir. Yine de "Tedarik etmek" izahtından uzak görünmektedir.

* **Biçen:** "Temmuz" ayını ifade eden kelimenin *Piçen* söylenişi de yaygındır ve bu söylenişin "Saman" (veya kurumuş ot) manası da bulunmaktadır.

* **Biçig:** Genel olarak kutsal kitap manası taşır. Özelde ise Kalmukların kutsal kitabını ifade eder. Manas destanında "Biçik" kelimesi Kalmuklarla ilgili olarak kutsal kitap karşılığı kullanılır. "Biçik" sözcüğünün diğer anlamı ise Yazı demektir. "Biçim" kelimesi ile aynı kökten gelen sözcüğün ortaya çıkış biçimi aslında resim yazısı ile alakalıdır. Çin alfabesi şekiller üzerine kurulu olup bunların tıpkı bir resim gibi fırça ile çizilmeleri, en azından estetik bir sanat olarak günümüzde dahi yaygındır. Tarihin esik dönemlerinde Türklerin de komşu Çin kültüründeki yazıyı ilk gördüklerinde bunu resimle (biçim) ilgili sözcüklerle ifade etmiş olmaları son

derece doğaldır. Ayrıca Çince "Pi" kavramının da resim ve fırça ile ilgili olması benzeşime (hatta sadece bir çağrışıma) neden olmuş olabilir. Ancak sözcüğün doğrudan Çince olduğunu öne sürmek doğru bir yaklaşım değildir.

* **Biçimek:** Yazı yazmak demek olan fiil söyleyişte "Biçmek" ile karışmakta hatta bu biçime dönüşmektedir. Fiilin *Bitimek* şeklindeki söylenişi de mevcuttur. Aynı şekilde edilgin hali olan *Biçilmek* fiilinin *Bitilmek* söyleyişi de bulunur.

* **Bigiz:** Çuvaldız demek olan kelimenin Türkçe'de kullanılmakta olan *Biz* (ucu sivri delici demir araç) kelimesi ile alakası çok nettir.

* **Biket:** Sözcüğün "Bekaret" manası *Bikit* (kilit) sözcüğü ile de yakından alakalıdır. Kavramın mecazen kilitli (gizli) bir fazilet olarak algılanması söz konusudur. Eldeğmemiş olmak da yine başkalarından korunmuş, gizlenmiş bir özellik olarak görülmektedir.

* **Bildehiz:** Bazı Türk dillerinde görülen S/H dönüşümü ile gerçekte "Bildesiz" sözcüğünün farklı bir söylenişinden başka bir şey değildir. Ancak son derece farklılaşmış ve özgünleşmiş olduğundan ayrıca Türkiye Türkçesi'ne kulak uyumsuzluğu da bulunmadığından asıl biçim korunmuştur.

* **Bileğeşmek:** Rekabet etmek, tartışmak, çekişmek, yarışmak, bahisleşmek manalarındaki fiil Moğolca'da *Bılaaşmak/Bılağaşmak* biçimi ile yer alır.

* **Bilev:** "Plak" (müzik aleti) manasındaki sözcüğün yuvarlak bileyi taşına benzetildiği görülmektedir.

* **Bilimci:** Süregelen yerleşik tabirle "Bilim adamı" demek mi gerekir, cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldırmak için ayrıca "Bilim kadını" diye bir tabir mi üretilmelidir, yoksa "Bilim insanı" veya tam Türkçe olsun diye "Bilim kişisi" mi demeliyiz? Oysa ki bu tartışmaların hiçbirisine gerek yoktur. "Bilimci" (tıpkı İngilizce'deki "Scientist" kavramında olduğu gibi) terimi hepsini karşılamaya yeterlidir. Bu arada değinmek gerekir ki Türkçe'de -ci/-cı eki ile ilgili çeşitli önyargılar kasıtlı olarak üretilmeye çalışılmakta ve kimi kişiler de düzgün Türkçe kullanımı adına bu tuzaklara düşmektedir. Öğrenciler öğretmenleri için "Tarihçi", "İngilizceci", "Türkçeci" gibi tanımlamalar yaptıklarında hemen tepki gösterilmektedir; tarih mi satıyoruz, İngilizceci İngilizce satan kişi demektir. Diş hekimine "Dişçi" denilemez (ama Türkçe -ci/-cı ekinin Avrupa dillerindeki karşılığı olan -ist eki ile "Dentist") denilebilir, hemen cevabı duyarsınız: dişçi ne demek, diş mi satıyor? Ama nedense "Hukukçu" denildiğinde kimsenin sesi çıkmaz, hukuk mu satıyor diye. "Bilimci" bilim mi satıyor? diye tepki gösterilecektir elbette. İyi de -ci/-cı ekinin Türkçe'de satıcılık eki olduğunu kim söyledi, böyle bir tespiti nasıl ve neye dayanarak yaptı? Veya Türkçe'de satıcılık eki diye bir ek mi vardır?

* **Binçemek:** "Terkiye binmek" (binekte sürücünün arkasına binmek) anlamı taşır.

* **Binçen:** "Süvari" manasındaki kelimenin orijinali *Münçen* şeklindedir.

* **Birbenzeş:** Sözcüğün orijinali *Birmenzeş* şeklindedir. Sözcük kalıplaşmış olduğu için orijinal biçimin korunması gerektiği kanaatine varılmıştır. Ancak az da olsa söyleyiş zorluğu bulunduğu göz önünde bulundurularak Türkçe'ye M/B dönüşümü ile aktarılmıştır. Aynı durum kavramın fiili olan *Birbenzeşmek* için de dikkate alınmalıdır.

* **Birdem:** “Ahenk” manasındaki kavram orijin dilde *Birzem* şeklindedir.

* **Birge:** Sözcüğün “İmza” manası için *Bırga* söyleyişi daha yaygın olmakla birlikte Türkiye Türkçesi için bu söyleyiş daha uygun görüldüğü için tercih edilmiştir. Kavramın ayrıca “Müşterek” ve “Eşit” manaları da bulunur.

* **Birgeleşmek:** İştirak etmek, iştirak oluşturmak, ortaklık etmek, ortaklaşa yapmak, birlikte yapmak gibi manalarının yanında sözcüğün şirket kurmak ve karşılıklı imzalamak anlamları da vardır.

* **Birgenmek:** “İçe kapanmak” manasından başka “İnzivaya çekilmek” anlamı da bulunur.

* **Birişmek:** “Mukavemet etmek” manası çok büyük olasılıkla yaslanmak, dayanmak, sırt vermek olarak anlaşılmalıdır. Bundan başka “Cinsel birleşmek” anlamı da bulunmaktadır.

* **Birmenzer:** Türkçe “Bir benzer” tamlamasının bitişik hali olup arada B/M dönüşümü görülmektedir. Birbenzer biçiminde aktarılması da mümkündür. Ancak sözcük kalıplaşaraka bitişik olarak kullanıldığı için asıl söyleyiş tercih edilmiştir. Aynı açıklamak kavramın fiili olan *Birmenzemek* için de geçerlidir.

* **Bisey:** Harf dönüşümleri göz önünde bulundurulduğunda kediler için kullanılan “Pisi” sözcüğü ile bağlantısı çok rahat görülecektir. Sadece anlamda küçük bir daralma olarak “Kedi yavrusu” için kullanılır hale gelmiştir.

* **Biteç:** “Kalem” manasındaki kavram her ne kadar ilk izlenim olarak biten nesne çağrışımı yapsa da *Bitmek* fiili ile doğrudan bağlantısı yoktur. *Biç/Bit* kökünden biçimlendirici (harf, şekil çizmeye yarayan) araç veya *Pit* (yazı fırçası) ile alakalıdır. İkinci bir açıklamada ise Çince ile ilişkilendirilerek kavram Türkçe dışına itilmeye çalışılmaktadır. Oysa ki Asya Türkçesi aynı coğrafyayı paylaştığı Moğolca, Tunguzca, Korece, Çince, Mançuca hatta belki de Japonca da dahil olmak üzere pek çok dilin (aralarındaki ayrışmanın nasıl gerçekleştiğinin henüz netleştirilemediği) çok eski bir dilbirliği içinde yer alır. Bu dillerde ortak kelimelerin ve köklerin bulunması yadırganacak, inkar edilecek bir durum olmadığı gibi bu bir dilin diğerinden türediğinin ispatı da değildir. Bu türden kelimeler ve hatta kökler yalnızca ortak birer unsurdur. Yukarıda bahsedilen her iki durumda da eski çağlarda harflerin tasvir edici şekillere dayalı olması nedeniyle kalem şekil çizen araç olarak algılanmıştır. (Günümüzde de aslında basitleştirilmiş olmakla birlikte harfler aslında birer şekildir.) Sözcüğün *Piteç* şeklindeki söylenişi de mevcuttur.

* **Bitig:** Kitap anlamına gelen sözcüğün Türkçe olmadığı iddiası doğru değildir. Çok basit bir ses dönüşümü ile *Biçim/Bitim, Biçik/Bitik, Biçimek/Bitimek* kelimeleri hep aynı kökten gelir ve *Biç/Bit/Pit* kökünde şekil çizmek manası bulunur. Eski çağlarda yazıların resim esasına dayalı olduğu göz önüne alındığı takdirde Türkçe’deki *Biçim* (şekil) sözcüğünün de aynı zamanda harf manası taşımasının hiç de şaşırtıcı olmadığı görülecektir. Kavram bazı lehçelerde *Bitik/Pitik/Pitig* olarak da söylenir. *Pitig* söylenişinde fırça yazısı manasına da rastlanmıştır.

* **Bitilmek:** Nihayete ermek, sonlanmak demek olan sözcüğün “Yazılmak” ve “Filizlenmek” manaları da bulunur.

* **Bitinmek:** "İstinbat etmek" (sonuca ulaşmak) manasındaki fiilin "Yazı yazmak" ve "Nüshalamak" (kopyasını yazmak) içeriği de bulunur. Ancak bu mana *Biçinmek* ile de karşılanmaktadır.

* **Bitir:** "İftar" anlamına gelir. Şahsi kanaat olarak ilk akla gelen yorum Arapça "Vitr/Vitir" sözcüğü ile etkileşimi olduğudur. Ancak daha sonra bu yorumun acele olduğu görüşüne varılmıştır. Çünkü aslında göz önüne alınması gereken çok basit bir gerçek vardır, İftar vakti ile Vitir vakti birbirinden farklıdır ve birbirlerine karıştırılamayacak kadar yeterli zaman farkı vardır.

* **Bitiş:** "Mektup" anlamına gelen kelimenin *Betiş/Betiç/Bitiç/Pitiç* söylenişleri de mevcuttur.

* **Bitişmek:** "Mektuplaşmak" demek olan sözcüğün *Betişmek* ve *Bitiçmek* söylenişleri de vardır. *Betişmek* fiili sohbet etmek anlamında da kullanılır.

* **Bititmek:** "Takdir etmek" olarak verilen mana aslında tam olarak "Yazdırmak" demektir (*Biçitmek* varyantı olarak). Kaderi yazdırmak, kaderi tayin etmek anlamı daha uygun olacaktır.

* **Biyemek:** Dans etmek, raks etmek manasındaki kelimenin "Beyimek" söylenişi de vardır. *Biyenmek/Beyinmek* de yine aynı anlamda kullanılır.

* **Biyev:** Dans, raks manasındaki kelimenin "Biyiv" biçimi de bulunmaktadır. *Biyevçi* (dansöz, rakkas) sözcüğünün de *Biyivçi* söylenişi vardır.

* **Bizmek:** Eski Türkçe "Biz" sözcüğü delici, sivri nesneleri tanımlar. Bizmek fiili de sivri bir şey ile delmek manasına sahip olduğu kadar ayrıca kantarın ibresinin hareket etmesi için de kullanılır. Bu da yine olasılıkla ibrenin sivriliği ile alakalıdır. Nefret etmek ve korkup geri çekilmek anlamları da kaydedilmiştir.

* **Bocuk:** Domuz yavrusu manasında kullanılır. Hristiyanlar tarafından beslenen domuz yavrularının büyütülerek Hz. İsa'nın doğumu için yapılan kutlamalarda kesilmesi nedeniyle bu törenlere de bu isim verilir hale gelmiştir. Bocuk kabağı, bocuk domuzu gibi kavramlar buradan kaynaklanmaktadır.

* **Boğak:** "Anjin" (bir tür boğaz hastalığı) ve "Gırtlak" manasındaki kelimenin "Köstek" içeriği *Buğak/Bukak* biçimlerine öncelik verilerek değerlendirilmelidir. "Eziyet" ve "İşkence" anlamları ise *Moğak* söylenişinden aktarılmıştır. Bu içeriklerin kökeninde ise boğucu durum ve insanın boğazını sıkma manaları yer almaktadır.

* **Boğaldak:** Totem direği manasındaki kavram, boğularak (boğumlar halinde) işlenmiş olmayı ifade eder. *Boğuldak* söyleyişi de mevcuttur. *Boğalzak/Boğulzak* biçimine ise "Süslü direk" anlamı ile rastlanmıştır.

* **Boğanak:** Kasvetli hava manasındaki kelime Yağmur rüzgarı anlamıyla da görülür.

* **Boğaran:** Latince kökenli "Boa" sözcüğü ile kısmi benzeşim var gibi gözükse de anlamsal ilişkilendirme daha baskındır. Kökendeki anlam Boa yılanının boğarak öldürmesi ile alakalıdır.

* **Boğat:** "Zulüm" ve "İşkence" anlamlarındaki kelime *Moğak* söylenişinden B/M dönüşümü ile aktarılmıştır. Bu içeriklerin kökeninde ise boğucu durum ve insanın boğazını sıkma manaları yer almaktadır.

* **Boğdamak:** Engellemek (yolu kapatmak) manasındaki fiilin *Buğdamak/Buğudamak* biçimleri de bulunmaktadır.

* **Boğsamak:** Nefes almakta zorlanmak, nefesi tıkanmak manasındaki kelimenin daralmak ve sıkışmak anlamları da vardır.

* **Boğta:** Özel bir tür kadın şapkasıdır. Erkek tarafından hediye edilen bu şapkayı kızlar nişan simgesi olarak takarlar. Böylece kızların nişanlı oldukları dışarıda başkaları tarafından da anlaşılır. *Boğtalamak* (şapka giydirmek) fiili bir kızla nişanlanmak, onu kendi evlilik taahhüdü altına almak demektir. *Boğtalanmak* fiili de kadının şapka takması anlamına geldiği gibi “Nişanlanmak” manası da taşır. Ayrıca sözcüğün *Boğda* (çeyiz bohçası) sözcüğü ile olan etimolojik bağlantısı da dikkate değerdir.

* **Boğuça:** Boğmak fiilinden türeyen *Poğaça/Poğuça/Boğuça/Boğaça/Boğça/Bohça* ve *Boğda,* hatta *Buğuça* kavramları hep birbiri ile alakalıdır ve benzer manalar taşırlar. Bağlanmış, düğümlenmiş, çıkın haline getirilmiş şey içeriğini ihtiva ederler.

* **Boğulday:** Kurt adam olarak verilen karşılık dışında ayrıntılı bilgiye ulaşılamamıştır. Sadece Y/N dönüşümü ile kavramın Türkçe’ye “Boğuldan” olarak da aktarılabilmesinin mümkün olduğu ve buradan hareketle yorum yoluyla “boğucu varlık” veya “boğarak öldüren” sonucuna ulaşılabilmektedir. Diğer bir yorum ise “Boğulta” (bandaj, sargı) sözcüğü üzerinden geliştirilebilir ki, bu takdirde anlam “Mumya” olacaktır ve popüler kültüründen etkisiyle mumyaların ay ışığında canlanabilen varlıklar olduğu inanışından kaynaklandığı görülecektir. Kavramın netleştirilmesinde derleme kaynaklı bir eksikliğin var olduğu anlaşılmaktadır.

* **Boğun:** Hece, demiryolu makası ve mafsal (eklem) anlamları bulunmaktadır. Her bir anlam da aslında başka bir parçayla veya bütünle birleşebilen küçük bir parçayı ifade eder.

* **Boğunsamak:** Mecazen kullanılan “Çaresiz kalmak” manası aslında tam olarak “boğulacak gibi olmak” demektir. Ayrıca “Nefesi kesilmek” anlamını da karşılamaktadır.

* **Boğuz:** “Kurban” demek olan kavramın “Sıkboğaz etme” içeriğini karşıladığı da görülmüştür. Mecazen bir şeyi yaptırmak için kişinin boğazını sıkmak gibi bir etkiyi ifade etmektedir.

* **Boğuzak:** “At sineği” manasındaki kelimenin aslı *Moğuzak/Muğuzak* biçimindedir.

* **Bolaçak:** “Bereket” manasındaki kelimenin “Bereket duası” anlamı da vardır. Ayrıca *Bolaçak/Bolacak* kelmesinin “Müstakbel” (gelecekteki) içeriği de mevcuttur ancak bu mana *Bol > Ol* dönüşümü ile “Olacak” biçiminde anlaşılmalıdır.

* **Bolan:** “Ren geyiği” anlamındaki kelimenin *Bulan* söylenişi de yaygındır.

* **Bolcamak:** “Mühlet vermek” veya “Vade koymak” manasındaki sözcüğün *Bolçamak/Molçamak* biçimindeki söyleyişleri de vardır. Aynı ses dönüşümleri türev fiiller ile türev sözcüklerde de mevcuttur. Ayrıca “Tahmin etmek” ve “Farzetmek” (varsaymak) ile “Taahhüt etmek” manaları da bulunmaktadır. Bu içeriklerde de yine geleceğe dönük bir algılayış söz konusudur. Sözcüklerinin tamamının Türkçe’ye

aktarılırken “U” ile yazılmasının daha doğru olup olmayacağı da dikkate alınmalıdır; *Bulcamak, Bulcalmak, Bulcanmak, Bulcav, Bulcav şeklinde…* Bu durumda kavramlar birşeyi (borcu) bulmak için verilen süre ile ilişkilenmiş olacaktır. Örneğin: *Bulçav* kavramı borcun bulunup ödenebilmesi için gereken süreyi ifade edecektir. Mevcut biçimleri ile ise kavramlar *Ol/Bol* ortak kökü ile ilişkilidir ve olması için gereken süreyi tanımlamaktadır.

* **Bolcaşmak:** “Vaat etmek” demek olan kavramın orijinal dildeki yazılışı “Bulcaşmak” şeklindedir. *Bolcamak* fiili ile ilişkili görüldüğü için bu biçim tercih edilmiştir. Aynı açıklama *Bulcaş/Bolcaş* dönüşümü için de geçerlidir.

* **Bolcav:** “Mühlet” veya “Vade” manasındaki sözcüğün *Bolcav/Bolçav/Molçav* dönüşümü mevcuttur. *Bolca/Molça* kelimesine de “Taahhüt” açıklaması ile rastlanmıştır.

* **Bolkar:** Yüzülmüş hayvan derisi demek olan sözcüğün “Mont” veya “Gocuk” anlamı da yine deriden veya posttan yapılmış giysi ilişkisi ile ilk anlama bağlıdır. Sözcüğün *Bulkar/Bulgar/Bolgar* söyleyişleri de bulunur.

* **Bolmak:** Türkçe *Ol/Bol* kökünden türeyen *Bolmak* fiili pek çok lehçede *Olmak* fiilinin anlamlarını karşılar. Aslında bir ses dönüşümü olmadan ses düşmesi ile kök farklılaşması Türkçe’de sık rastlanan bir durum değildir. “B” sesi düşerek *Bolmak > Olmak* fiili oluşmuştur. Yada daha ılımlı bir izahat ile bu dönüşüm sonucunda *Bolmak* fiilindeki anlamlar zaten var olan *Olmak* fiili ile birleşmiştir. *Bolmak* fiilin “Paylaşmak” (*Bölmek* ilgisi ile) ve “Bereketlenmek”, “Çoğalmak”, “Artmak” manaları bulunur.

* **Bolunmak:** Meydana gelmek, oluşmak, ortaya çıkmak, çoğalmak manalarına gelir. Türkçe’deki *Bulunmak* (bir yerde olmak) fiilinin asıl biçimidir. Bundan başka “Tahmin etmek” anlamı da vardır.

* **Boluşmak:** “Nasihat etmek” anlamı dışında Yardımlaşmak (elinde çok olandan toplayıp az olana vermek) içeriği de yer alır.

* **Boncutmak:** “Gözlerini açmak” olarak izah edilen kelime aslında “Yuvarlak hale getirmek” manasını içermektedir. Özellikle şaşkınlıkla açılan gözlerin boncuğa benzetilmesi söz konusudur. Monçutmak fiili ise “Top haline getirmek” anlamına sahiptir.

* **Boraga:** “Çuval” anlamındaki sözlük tam olarak boruya benzeyen eşya demektir. Bu nedenle “Boruga” olarak aktarılması da mümkün olmakla birlikte orijinal söyleyiş daha kolaydır.

* **Borağan:** *Bor/Boz* kökünden türeyen kelime gri hava manası taşır. *Burağan* (dönen hava, fırtınalı hava) sözcüğü ile de örtüşür.

* **Borarmak:** Sözcüğün “Grileşmek” anlamı yerine biraz daha uzak olan “Morarmak” anlamı tercih edilmiştir. Çünkü birinci anlam her ne kadar “R-Z” dönüşümü ile *Bozarmak/Borarmak* bağlantısıyla kavramsal olarak Boz (Gri) renk manasına daha yakın dursa da, aslında biçim olarak “B-M” dönüşümü ile “Mor” renk anlamıyla da doğrudan ilgilidir. Örneğin kolun veya bacağın bir yere çarpılması ile oluşan berelenmedeki renk dönüşümü “Borarmak” fiili ile ifade edilir ki, deride siyaha çalan bir renk ortaya çıkması kavramın tam izahatını verir.

* **Bordak:** Obez, şişman olarak açıklanan kavram gerçekte “Ayyaş” (şarapçı) olmalıdır. Diğer bir olasılık ise “içki göbeği” denilen olgu ile bağlantı kurularak, içmekten şişmanlamış kişinin kastedilmesidir.

* **Borgalamak:** *Bor* sözcüğü “Şarap” demek olduğu gibi Türkçe’de üzüm ile de alakalı sözcükler türetir. Zaten şarap da asıl olarak üzümden üretilir. *Burgalamak* fiilinin farklı bir söylenişi olarak görülen kelime aslında daha özgün olup üzüm asması gibi veya üzüm salkımı gibi kıvrımla hale getirme, salkım salkım yapma, lüleleştirme anlamlarını içerir.

* **Borşak:** Aslında “Burçak” sözcüğünün farklı bir söyleyişi olduğu halde anlam da farklılaşmış olduğu için bu biçim tercih edilmiştir. *Mırçak/Murçak/Burçak/Burşak/Borşak/Porşak/Porçak* sözcükleri pek çok lehçe ve şivede bezelye, bakla, nohut veya benzeri bitkileri ifade eder.

* **Boşak:** Günah çıkarma demek olan sözcüğün orijinal biçimi *Bojak* şeklindedir.

* **Boşanlık:** Sözcüğün “Rehavet” manası da bulunmaktadır. *Boşan* sözcüğü de Rahat (rehavet içinde bulunan) demektir.

* **Boşarmak**: “İhmal etmek” dışında “Boşa çıkmak” manası da vardır.

* **Boşkurmak:** “İşten çıkmak”, “İşsiz kalmak” anlamlarındaki fiil “Boşa çıkmak”, “Boşta kalmak”, “Açıkta kalmak” anlamlarına da gelmektedir.

* **Boşlay:** Bedava, ücretsiz demek olan kelimenin orijinali *Buşlay* şeklindedir.

* **Boşmak:** Orijinal dilde “Bojmak” olarak yer alan kavramın serbest bırakmak, azad etmek, affetmek, borcu bağışlamak, feshetmek anlamlarının tamamı aradaki mecburiyet bağının veya bağlayıcılığın ortadan kaldırılmasını ifade eder.

* **Boşorun:** Boş ve Orun (makam) sözcüklerinden oluşan kavram boş kadro, münhal makam demektir.

* **Boşuk:** Terkedilmiş, boşaltılmış, tasfiye edilmiş demek olan kavramın “Vahiy” manası da bulunur fakat bu mana orijinal dilde *Bojuk* olarak yer almakta olup Türkçe’ye *Boyuk* olarak aktarılması daha uygun bulunmuştur.

* **Boşukmak:** Terketmek demek olan fiil Türkçe’ye *Bojukmak/Boşukmak* dönüşümü ile aktarılmıştır. Aynı şekilde *Bojulmak/Boşulmak, Bojunmak/Boşunmak* dönüşümleri dikkate alınmalıdır. Vahiy almak manası ise aynı anlamdaki *Boyukmak* fiili ile verilmiştir.

* **Botka:** Kısrak sütü ve yulaftan yapılan bir yemek türünü tanımlmadığı gibi “Pilav” manasında da kullanılmaktadır.

* **Boyalmak:** Boyası karışmak (mesela yıkanan çamaşırların), başka bir şeyin rengini almak, boyası akarak renk vermek anlamlarındaki sözcüğün Boya ve Almak kelimelerinden oluşan bileşik bir fiil olması yüksek bir ihtimaldir. Ancak çekim ile oluşmuş tek kelime ile de uyumludur.

* **Boyav:** “Makyaj” anlamındaki sözcüğün orijinali *Buyav* şeklindedir.

* **Boyçamak:** “Heybetlenmek” şeklinde verilen mana aslında “Boy göstermek” deyimini karşılar.

* **Boygur:** “Müderris” manasındaki sözcüğün *Bojgur/Boşgur* söylenişleri de mevcuttur.

* **Boygurma:** Ders anlamına gelen kelimenin *Boşgurma/Bojgurma* biçimleri de bulunmaktadır. Ayrıca anlamın bazı lehçelerde “Pratik (ders) yaptırma” olarak farklılaştığı da görülmektedir.

* **Boylaşmak:** Edebiyatta “Atışmak” anlamında kullanılan sözcük “Boy ölçüşmek” deyimine de denk düşmektedir.

* **Boylatmak:** “Haddini bildirmek” olarak açıklanan sözcük “Boyunun ölçüsünü göstermek” deyimini karşılamaktadır.

* **Boyna:** Asıl anlamı “Nine” olan sözcüğün çok ilginç ikinci bir anlamı daha bulunmaktadır. Kuyruk bırakmış, kuyruğu kopmuş kertenkeleye de “Boyna” denilir. Bu mana kuyruğu bırakınca sadece boynu kalmış olmakla ilgilidir. *Moyna* söylenişi ile ise “Kürk”, “Post” manasına ratlanmıştır. Burada da olasılıkla “Yele” kastedilmektedir.

* **Boynamak:** “Kibirlenmek”, “Gururlanmak” anlamlarına gelen fiilin tam açıklaması boynunu dikmek, boynu dik gezmek şeklindedir. Bu bağlamda “İnat etmek” manasına da rastlanmıştır. Ayrıca kertenkelenin kuyruk bırakması için de kullanılır, burada da sadece boyundan ibaret olan bir varlığa benzetilme söz konusudur.

* **Boynaşmak:** “Sevişmek” olarak açıklanan fiil aslında tam olarak boyunlarını birbirine sürmek demektir. *Boynuşmak* söylenişine de rastlanır.

* **Boysamak:** “Heybetlenmek” manasındaki fiil “Boy göstermek” deyimini de karşılar.

* **Boysunmak:** “Riayet etmek” demek olan fiil Anadolu Türkçesi’ndeki “Boyun eğmek” veya “Boyun bükmek” manalarını da karşılar.

* **Boyuk:** “Vahiy” demek olan sözcüğün orijinali “Bojuk” biçimindedir.

* **Boyulgamak:** “Kıyaslamak” olarak verilen anlam tam olarak boy ölçmek, boyunu başka biri ile karşılaştırmak, boy ölçüşmek biçimindedir.

* **Boyumak: “**Muhasebe etmek” ve “Kıyaslamak” anlamındaki fiilin orijinali *Bodumak* şeklindedir.

* **Boyunçak:** “Gerdanlık” veya “Kolye” anlamındaki kelime değişik şive ve lehçelerde *Moyunçak/Muyunçak/Munçak/Monçak* biçimlerinde de yer almaktadır.

* **Boyunçar:** “Tasma” (köpek boyunluğu) anlamındaki kelime değişik şive ve lehçelerde *Moyunçar/Muyunçar/Munçar/Monçar* biçimlerinde de yer almaktadır.

* **Boyunlamak:** “İtiraf etmek” manasındaki fiilin orijinali *Moyundamak* şeklindedir. *Boymak* (açıklamak, izah etmek, yorumlamak, tefsir etmek) fiilinden türemiştir. *Moyundav* sözcüğü ise “İtiraf” anlamına gelmektedir.

* **Boyurmak:** Yarı çömelmek şeklindeki açıklama çömelerek boyunu kısaltmak biçiminde olmalıdır. Diğer bir izahat ise *Boyur* (cüce) gibi olmak şeklindedir.

* **Boyursama**: “Tasavvur” veya “Muhayyile” demek olan fiilin orijinal dildeki yazılışı *Boğursama* biçimindedir. Aynı açıklama *Boyursamak* ve *Boyursatmak* fiilleri için de geçerlidir.

* **Bozaç:** Yarma çorbası anlamına sahip olan kavram başka bir dilde “Bozaş” (tarhana çorbası) manası ile görülmektedir. Türkçe’de yemek eki de denilebilecek olan -aç (-eç) ekini taşıyan bir sözcüğe başka dillerde eşdeğeri olan -aş (-eş) eki ile küçük anlam farklılıkları dahilinde rastlanabilmektedir. Bu nedenle bu eklerden biri ile kullanılan yemek adları çok rahatlıkla diğeri ile kullanılabilir.

* **Bozamak:** “Nadasa bırakmak” manası dışında “Gevşemek” anlamı da vardır. Toprağın gevşemesi olarak anlaşıldığında ilk mana ile de uyumludur. Sözcüğün “Silmek” anlamı da bulunur.

* **Bozanmak:** “Nadasa bırakılmak” manasındaki sözcüğün “Silinmek” anlamı da bulunur.

* **Bozatmak:** Tarladaki ekini veya bitkileri sökerek mahsulü toplayıp tarlayı bozmak demektir. Sözcüğün “Gözde leke oluşmak” manası da vardır. Ayrıca “Gevşetmek” anlamı da bulunmaktadır.

* **Bozdan:** “Bekar” manasındaki kelimenin orijinali *Postan* biçimindedir. Türkiye Türkçesi’ne bu biçimde aktarılmasının daha uygun olduğu kanaatine ulaşılmıştır.

* **Bozgalan:** “Tahribat” manasındaki kelimenin orijinali *Buskalan* biçimindedir. Türkiye Türkçesi’ne *Bus/Buz/Boz* dönüşümü ile aktarılmasının daha uygun olduğu kanaatine ulaşılmıştır.

* **Bozguç:** Silgi manasındaki kavramın *Pozguç* söylenişi de mevcuttur.

* **Bozlamak:** Uzun hava okumak demek olan fiilin orijinal dildeki söylenişi “Bozdamak” biçimindedir. *Bazulamak/Bozulamak* ve *Mozlamak/Mozulamak* fiilleri ile de doğrudan alakalıdır. Sözcüğün ayrıca “Nadasa bırakmak” manası da vardır. Benzer bir biçimde *Bozlanmak* (homurdanmak) fiili de “Nadasa kalmak” içeriğine de sahiptir.

* **Bozlanmak:** “Kireçlenmek” olarak verilen anlamdan başka “Homurdanmak”, “Nadasa bırakılmak” manaları da bulunmaktadır. Kireçlenmek anlamı “Boz” renk ile ilgili olmakla birlikte bağırmak, homurdanmak içeriği *Mozlanmak/Mozulanmak* fiillerinden kaynaklanır.

* **Bozlatmak:** Hayvanı (özellikle deveyi veya öküzü değnek dürterek) bağırtmak ve ayrıca kireç serpmek manalarını da barındırır. Kireç ile ilgili anlam “Boz” renk ile ilgilidir ancak bağırtmak içeriği *Mozlatmak/Mozulatmak* fiillerinden ses dönüşümü ile ortaya çıkmıştır.

* **Bozramak:** Hezimete uğramak, dağılmak, darmadağın olmak, saçılmak manalarındaki kavramın orijinali *Botramak* biçimindedir. *Botramak/Butramak/Budramak* dönüşümü ile *Budaklanmak* (dallara ayrılmak) fiili ile de alaka kurulması mümkündür. Aynı şekilde *Bozrak* (dağınık) sözcüğünün asıl biçimi de *Botrak* olarak kayıtlarda yer almaktadır.

* **Bögeymek:** "İtaat etmek" olarak açıklanan sözcüğün tam açıklaması aslında ruhun (ruhsal varlığın) şamana itaat etmesi demektir. Aynı şekilde "İtaat ettirmek" olarak derlenmiş olan *Bögeytmek* fiili de şamanın ruhları kendisine itaat ettirmesi anlamına gelmektedir. *Bög/Bök/Bük* kökü üzerinden Anadolu Türkçesi'ne *Bükeymek* olarak aktarılması da mümkündür. Bu takdirde "Boyun bükmek" veya "Karşısında bükülmek" deyimlerini de karşılaması mümkündür.

* **Böğelme:** Viraj anlamındaki sözcüğün *Büğelme* söylenişi de mevcuttur.

* **Böğürdemek:** Başını yaslanmak şeklindeki izahat yeterli değildir. Başını birinin böğrüne koymak manasını da içerebilme ihtimali olmakla birlikte asıl anlam özellikle hayvanların başlarını kıvırarak başlarını böğürlerine (yan taraflarına) yaslamaları veya kanatlarının altına koymaları kastedilmektedir. Ayrıca fiilin böğründen ses çıkarmak manası da vardır.

* **Bökelemek:** "Hesaplamak" manasındaki kelimenin aslı *Pögelemek* biçimindedir. Zihinsel faaliyetlerle de ilgili görünen *Bög/Bök* kökü ile bağlantısı da dikkate alınarak bu şekilde aktarılmasının daha uygun olduğu kanısına varılmıştır.

* **Bökeleşmek:** "Hesaplaşmak" manasındaki kelimenin aslı *Pögeleşmek* biçimindedir.

* **Bökelmek:** Transa geçmek manasındaki fiil Böge (şaman) kavramı ile bağlantılı görünmektedir. Anlam tam olarak şamanlık etmek, şaman gibi transa geçmek demektir. *Bükelmek* fiiline de bayılmak manası ile rastlanmıştır.

* **Bökenmek:** Salınarak yürümek anlamı kadının yürüyüşünün ceylana benzetilmesi ile alakalı görünmektedir. Bu bağlamda hafiften sıçrayarak koşmak veya sıçrayarak oyun oynamak anlamını da içerir. Daha düşük bir olasılık ise mağrur, yani *Böke* sözcüğü üzerinden şampiyonvari bir yürüyüşü ifade eder.

* **Bökmek:** Hekimlik yapmak, tebabet etmek, tedavi etmek gibi manalar geçmiş çağlarda bu işlemlerin bir tür büyü olarak algılanması nedeniyle ayrıca şamanlık yapmak, sihir yapmak, ayin yapmak, transa geçmek, dua etmek gibi içeriklerle de bağlantılıdır.

* **Bökü:** Hekim, tabip gibi anlamları bulunan kavram "Böge" (şaman) kelimesi ile doğrudan alakalıdır. İlkel topluluklarda şaman aynı zamanda ilaç yapan, hastalıkları sağaltan bir kişi olmasının bir sonucu olarak doktor olarak da algılanmıştır. Hatta tabiplik şamandan ayrışarak ortaya çıkmıştır.

* **Bölçek:** Kısım, cüz anlamlarına gelen gelen kavramın Bölşek söylenişi de mevcuttur. Aynı şekilde *Bölçemek* (kısımlara ayırmak, cüzlere bölmek) fiilinin de *Bölşemek* olarak söylendiği lehçeler de vardır.

* **Böle:** "Aile" anlamındaki kavramın *Büle* söylenişi de mevcuttur.

* **Bölek:** Sözcüğün “Prim” anlamı orijinal dilde *Bülek* şeklindeki söylenişe aittir. “Düğün yemeği” manası ise *Pölek* söylenişinden aktarılmıştır.

* **Bönek:** Sözcüğün “Kederli” manası *Mönek* söylenişinden aktarılmıştır.

* **Börçe:** Tahtakurusu böceği için kullanılan sözcüğün kökeni bu canlının ısırdığı yerin kızarıp kabarmasının *Böre* (gonca) kavramı ile ilişkilendirilmesine dayanır. Diğer bir olasılık ise Börü (kurt) sözcüğünden -çe küçültme eki ile ortaya çıkmış olmasıdır.

* **Börek:** İçerisine et, sebze veya peynir gibi malzemeler koyularak kızartılan açma hamur yemeğidir. Sözcüğün Rusça kökenli olduğu öne sürülse de bu doğru değildir. Katışıksız Türkçe olan kelime *Bürümek* (örtmek), *Böremek* (goncalanmak) ve *Burmak* (kıvırmak, katlamak) fiillerinin tamamı ile alakalıdır. Aynı kökten türeyen *Böremeç/Büremeç* sözcüğünün de bir börek türünü ifade ediyor olması şüpheye yer bırakmayacak şekilde durumu ispatlar niteliktedir.

* **Börkmek:** Sarmak, kaplamak, örtmek manalarındaki sözcüğün *Bürkmek* biçimindeki telaffuzu da mevcuttur. Bu manalarla ilgili olarak türev fiiller için de Ö/Ü dönüşümüne dayalı benzeri açıklamalar doğrudur (Örneğin; *Börkemek/Bürkemek* ve *Börkenmek/Bürkenmek* gibi). Türkçe Bör/Bür kökü örtme, sarma ve kaplama bildirir. Kartalın (veya benzeri yırtıcı kuşların) kanadını yavrularının üzerine örtmesi için de *Bürkmek/Bürkümek* fiili kullanılır.

* **Börte:** Gri anlamındaki kelimenin kökünde Börtmek (fiili) ile bağlantı bulunur. Yanık rengi veya yanmış nesne olan Kül rengi manası vardır.

* **Börtmek:** Böcek ısırmak, böcek ısırığı nedeniyle yanmak, derisi şişmek, kabarmak, derisi iltihaplanmak, kanlanmak anlamları da bulunmaktadır.

* **Bötermek:** Lüle lüle olmak, buklelenmek anlamındaki kavrak *Bödremek* (kıvrışmak) fiili ile bağlantılıdır.

* **Bötük:** Sözcüğün kökeni horozun ibiğinin sarkması nedeniyle *Bötmek/Bötemek* (kıvrılmak) fiili ile ilgili görünmektedir.

* **Böy:** Zehirli örümcek manasındaki kelimenin *Möy* söylenişi de mevcuttur.

* **Böze:** “Çeşme” manasındaki kelimenin *Pöze* söylenişi de bulunur.

* **Bucamak:** Etrafını çevirmek anlamına gelen sözcüğün “Bücemek” söylenişi de bulunur.

* **Buçulatmak:** Aşık atmak, aşık kemikleri ile oyun oynamak anlamındaki fiil Buçul ve Atmak sözcüklerinin bileminden oluşmuş görünmektedir.

* **Buçunmak:** “Mühürlemek” şeklinde verilen mana ile ilgili net bir açıklamaya ulaşılabilmiş değildir. Büyük olasılıkla mührün evrakın köşesine basılması nedeniyle *Buç* (köşe) sözcüğü ile ilişkilendirilmiş olmalıdır. Aslının yerine geçen belge anlamı ile açıklanmış olan *Buçun* kavramı için de benzeri bir acıkama

geliştirilerek; köşesi mühürlenmiş, onaylanmış resmi evrak sonucuna ulaşılabilir. Bir anlamda “Aslı gibidir” damgası vurulmuş belge kastediliyor olmalıdır.

* **Buçur:** “Tomurcuk” veya “Gonca” anlamı taşıyan kelimenin *Puçur* söylenişi de vardır.

* **Buçurga:** “Vinç” manasındaki kelime yine yaklaşık aynı anlamı içeren *Bocurgat* sözcüğü ile bağlantılı görünmektedir.

* **Budalmaç:** Avuç içi kadar küçük ekmek olarak tanımlanan kelime yaklaşık olarak Almanca’daki “Brötchen” (ekmekçik) kavramına denk düşmektedir. Kimi yerlerde ise yağlı ve ince ekmek olarak açıklanmaktadır.

* **Buğa:** Türkçe’deki *Boğa* sözcüğü ile de akraba olan ve bazen de erkek geyik manasındaki kelime Türklere komşu kavimlerden olan Tunguzlarda “Gök Tanrısı”nın adı olarak da kullanılır (*Buga* biçiminde). *Buka/Büke* (ejderha) kelimeleriyle de bağlantılı olan *Buğa/Buga* kelimesi bazı lehçelerde “yılan” yahut “ejderha” manalarına da gelmektedir. Tunguz tanrısı *Buga*, Türklerin soy atalarından olan *Buka* ve Bulgar söylencelerindeki yılan *Buğa* arasında bir ilişki bulunur. Bunların tamamında yılan, boğa, geyik gibi hayvanların kutsallığı, bu varlıklardan soy alındığı düşüncesi ve tanrısal güçleri içermeleri ortak yönleridir.

* **Buğmak:** Aynı anlamı karşılayan *Buğumak* biçimindeki söyleyişte “U” sesinin kaybolması ile karşılaşılır, bu nedenle ayrı bir fiil olarak değerlendirilmemiştir. “Düğümlemek” manasındaki fiil kimi lehçelerde Türkiye Türkçesi’ndeki *Boğmak* fiilini de karşılar. Ancak aynı kökten türemiş gibi görünen *Buğma* (etiket, bandrol) sözcüğünün bağlantısı netleştirilememiştir.

* **Buğrat:** Sözcüğün orijinali *Buyrat* olmakla birlikte *Boğ/Buğ* kökü ile ilişkili olma olasılığı daha güçlü görüldüğü için bu şekilde aktarılmıştır. Daha fazla açıklama bulunamadığı için kesin bir yargıya varmak da mümkün olamamıştır. Ancak yoldaki badalın deve hörgücüne veya kütüğe benzetilmesi söz konusu olabilir.

* **Buğuca:** Anlamı “Buğulama börek” olarak verilmiş olan kavram Anadolu’daki *Poğaça* adlı yiyecek türü ile de bağlantılı görünmektedir.

* **Buğulçak:** “Yutma sorunu” olarak izah edilen kelime asıl dilde *Buvulçak* olarak yer alır. Türkiye Türkçesi’ne söyleyiş kolaylığı açısından bu şekilde aktarılması daha uygun görülmüştür. *Boğ/Buğ/Buv* kökü üzerinden *Boğulmak* fiili ile bağlantılıdır.

* **Buğur:** Kelimenin “Hüzün” manası *Muğur* söylenişinden aktarılmıştır. “Koku” anlamı ise *Bur* kelimesinden “Ğ” türemesi (“U” sesi uzaması) ile ortaya çıkmıştır. “Diyafram” içeriği ise *Boğur* söylenişine daha uygun bulunmuştur (boğucu, kasıcı organ manasında).

* **Buğurlanmak:** “Hüzünlenmek” manasındaki kelimenin orijinali *Muğurlanmak* şeklindedir.

* **Buğurmak:** “Deri germek” (davul, kasnak vs.) anlamındaki kelimenin “Hüzünlenmek” manası *Muğurmak* söylenişinden aktarılmıştır. “Kokmak” manası ise *Puğurmak* söylenişinde verilmiştir. Belirtmek gerekir ki *“Burun”* kelimesinin kökeni tamamı “Kokmak” manası taşıyan *Burmak/Buğurmak/Buhurmak/Puhurmak/Puğurmak/Purmak* söz dizisinden kaynaklanmaktadır.

* **Buğursak:** Merhametli karşılığı verilen sözcük ayrıca çiftleşme zamanında erkek isteyen dişi deve manası da taşımaktadır. Aslında merhamet etmek anlamı taşıyan *Buğursamak* fiili de benzer olarak dişi deve için erkek istemek ve bu nedenle hırçınlaşmak anlamına gelmektedir.

* **Buğursuk:** Kızartılmış bağırsak (kokoreç) manasında verilen kelimenin Türkçe *Bağırsak* sözcüğü ile bağlantısı açıktır. Ancak kelime kökündeki *Buğulama* vurgusu bu yönde özel bir teknikle yapılıp yapılmadığını araştırmayı gerektirir.

* **Buğurzak:** Kelime kökü nedeniyle yağda buğulanmış hamur olarak açıklanması daha doğru gözükse de, uygulamada buğulama yapılıp yapılmadığı için araştırılması gerekir.

* **Bukal:** "Küt" (kesmez) manasındaki kelimenin orijinali *Mukal* biçimindedir.

* **Bukalmak:** Zincirlenmek, zincire vurulmak, eli-ayağı bağlanmak anlamı taşıyan fiilin körelmek, kütleşmek, kesmez olmak manası Mukalmak söyleyişinden aktarılmıştır.

* **Bukay:** Saklanarak yaramazlıklar yapan çocuk manası taşır. Kelimenin "Baldır" (bacağın iç kısmı) manası da bulunmaktadır. Burada da vücudun gizli kısmı veya gizlenmesi gereken yer içeriğinin bulunduğu anlaşılmaktadır ki, "Avret yeri" olarak mananın genişletilmesi de mümkündür.

* **Bukmak:** "Gizlemek" manasındaki fiilin "Eğmek" ve "Sıkmak" anlamları da bulunur. Fakat bu ikinci anlam "Bükmek" sözcüğünün sesli kalınlaşması ile dönüşüme uğramış bir biçiminden kaynaklanır. Aynı açıklama fiilin edilgin biçimi olan *Bukulmak* için de geçerlidir. Bunun dışında *Bukmak* fiilinin nadiren de olsa kesmek, parçalamak, paylara bölmek manasına da rastlanır.

* **Bukrak:** Mitolojide kanatları olmadığı için uçamayan, bu nedenle de uzak mesafeleri sıçrayak geçen, güçlü bacakları, uzun boynu ve çok güçlü pençeleri olan bir ejderhadır. *Bukrak/Bükrek,* Dünya'nın sonundaki tüm denizlerin birbirine bağlandığı büyük okyanusta yaşar. Onun sesini duyan kötü ejderhalar kaçacak yer ararlar. Bir anlatıya göre "Sangal" adlı kötü güçleri temsil eden ejderha ile yaptığı dokuz yıl süren savaşı Bukrak kazanmıştır. Her bin yılda bir kez yeryüzünde göründüğü de söylenir.

* **Bulan:** "Avrupa muzu" izahatı ile kayıtlarda yer almaktadır.

* **Bularmak:** "Kafası karışmak" demek olan kelimenin "Su çıkmak" manası da mevcuttur. Aynı şekilde *Bulartmak* fiili de hem "Kafa karıştırmak" hem de "Su çıkartmak" demektir.

* **Bulcatmak:** "Adres vermek" anlamının yanında "Randevu vermek" anlamı da vardır.

* **Bulçamak:** "Adres sormak" anlamından başka "Keşfe çıkmak" manası da bulunur. Sözcüğün *Bulçumak/Bulcumak ve Bulcamak* söylenişleri de mevcuttur.

* **Buldanmak:** Sıkıntıdan çıkmak, yokluktan kurtulmak, refaha ermek manalarını da içerir.

* **Buldursun:** Deriden (özellikle at veya öküz derisinden) yapılma 9 kuyruklu ceza kırbacıdır. Uçları düğümlü veya metal takılı olabilir. *Bildirsin* olarak da söylenen araç geçmişte suçluları cezalandırmakta kullanılırdı. *Büldürge/Bilderge* ise ucu halkalı bir tür kırbaç veya kırbacın ucundaki halka veya ilmik olarak tanımlanmaktadır.

* **Bulgamak:** Kelimenin anlamı aslında çok net olarak "Karıştırmak" demektir. Bir şeyi bulmak amacıyla ortalığı karıştırmak, altını üstüne getirmek içeriğini de ihtiva eder. *Bulganmak* da "Karışmak" manası taşır.

* **Bulganmak:** "Karışmak" (karışıklık çıkmak) anlamındaki sözcüğün "Kararsız kalmak" veya "Tereddüt etmek" manası da vardır.

* **Bultar:** Genellikle iş için kullanılan düzensiz, karışık, üstünkörü, geçiştirmeci manasındaki sözcüğün *Buldar* söylenişi de bulunur. Benzer biçimde geçiştirmek, üstünkörü iş yapmak, düzensiz iş yapmak anlamlarına sahip olan *Bultarmak* fiilinin de *Buldarmak* söylenişi mevcuttur.

* **Bun:** Ahmaklık, teessür, hafıza kaybı, kafa karışıklığı, akıl yitimi, sıkıntı, keder gibi anlamları olan sözcüğün *Mun* söyleyişine de rastlanır. Bu manalarla ilgili türev kelimelerde de küçük anlam farklılıkları ile B/M dönüşümü sıktır.

* **Bunamak:** Pek çok lehçede *Munamak* olarak rastlanan fiil teessür etmek, afakan basmak veya ahmaklaşmak anlamlarının yanında hafızasını yitirmek manası da taşır. Ancak başka anlama kaymaları da mevcuttur.

* **Bunanmak:** Hafakan basmak, sıkıntı basmak, daralmak anlamlarının yanında *Munanmak* biçiminde "Müteessir olmak" anlamı da verilmiştir. *Muğanmak* fiiline ise "Izdırap çekmek" manasıyla rastlanmıştır.

* **Bunar:** "Serap" anlamı taşıyan sözcük asıl dilde *Munar* olarak yer almaktadır.

* **Bunarmak:** *Munarmak* söyleyişi de bulunan fiil "Kafası karışmak" anlamı dışında "Halüsinasyon görmek", "Serap görmek" manalarına da sahiptir. Bu içeriklerin tamamı birbiri ile uyumlu olup serap görme de bir tür kafa karışıklığı olarak düşünülmektedir.

* **Bunatmak:** Müteessir etmek, canını sıkmak manalarınra kullanılan kelimenin *Munatmak* söylenişinde Türkçe'deki "Cinnet geçirmek" manasına yakın bir açıklama bulunmuştur. Ancak bu biçimin *Mun* sözcüğü ve *Atmak* fiilinin bileşik hali olup olmadığı şüphesi hasıl olmuştur.

* **Bunduz:** "Alzheimer hastası" karşılığında kullanılan sözcüğün *Munduz* biçimindeki söylenişinde "Ahmak" manasına rastlanmıştır.

* **Bur:** Tebeşir taşı demek olan sözcük farklı yörelerde değişik manalar kazanabilmektedir. İç Anadolu'da Pur-taş tabiri beyaz, hafif kırılgan, çimento tutmadığı için çamur harcı ile birbirine tutturulabilen ve diğer duvar taşlarına göre değersiz kabul edilen bir taş türü için kullanılır. Sözcüğün "Koku" manası ise "Ğ" türemesi ("U" sesi uzaması) ile ortaya çıkan *Buğur* başlığında verilmiştir.

* **Buraçan:** *Buraşan* olarak da söylenen kelime iki yönlü ipin arasına sokularak bükmeye ve böylece varsa bağlanan şeyi sıkıştırmaya yarayan demir veya tahtayı tanımlamaktadır.

* **Burağan:** Sözcüğün kökeninde dönmek manası rüzgar hortumu, tayfun kavramları ile de örtüşmektedir. Ayrıca *Purağan* biçimindeki söylenişi ile kar fırtınası manasına da rastlanmıştır.

* **Buramak:** Çevirmek, döndürmek, sıkmak, kıvırmak, bükmek ve bunların kombinasyonlarından oluşan anlamları fardır. Bunların dışında "Koklamak" manası da bulunur ki "Burun" sözcüğü ile bağlantılıdır. Koklamak içeriğine *Burmak/Burumak/Purumak/Puramak/Purmak* söylenişleri ile de rastlanmıştır.

* **Buraz:** Burularak (bükülerek) oluşturulmuş kalın ip demektir.

* **Burç:** Filiz, sürgün (bitki), ince kök manasındaki kelimenin *Purç/Pürç* söylenişi de vardır. Türev sözcük ve fiiller için de aynı ses dönüşümlerine rastlanır *(Burçlamak > Purçlamak > Pürçlemek)*. Kelimenin "Biber" manası ise *Purç* başlığında verilmiştir.

* **Burçalak:** "Yaban lalesi" anlamındaki kelimenin *Burçalık/Burcalık* söylenişi de mevcuttur. Bitkinin güzel kokmasına bir gönderme vardır.

* **Burhan:** Budizm'in kurucusu olan Buda (Budha)'nın Türklerdeki ismidir. Budizm dinine de bu isimden hareketle "Burhancılık" denilir. Tuvalarda Burhan kelimesi doğrudan "Tanrı" anlamında yer alırken, Moğollarda ise "İyi Ruhlar"ı tanımlamakta kullanılır. Moğolca "Bur/Burh" kökü aydınlık anlamı içerir ve Hintçe "Budha" isminin "aydınlanmış" demek olan kök manasına da uygun düşer. "Burkan" kelimesi ise bazı Türk lehçelerinde "Totem" (soyundan gelindiğine inanılan kutlu hayvanın ruhu) anlamında kullanılır. Budha (gerçek adı Siddhartha Gautama) aslında varlıklı bir prens olduğu halde, hayatında ilk kez sarayın bahçesinden dışarıya çıkınca gerçeği aramaya başlamış ve kutlu bir ağacın altında düşünceye dalarak, orada erişmiştir. Daha sonra 1920'lerde Altaylarda ortaya çıkan Akyang (Ak Din) adı verilen bir dini hareketin adı da "Burhancılık" olarak ifade edilmiştir. Fakat Akyang'ın temeli Budacılık'tan daha çok, eski Şamanist geleneğe dayanır. Akyang içerisinde Ak Burhan, yaşlı, beyaz saçlı, aksakallı, beyaz giysili ve ak atı ile koşan bir kişi olarak tarif edilir. Burkan sözcüğü ise Totem (soyundan gelinen varlık ve onu sembolize eden heykel veya direk) demektir.

* **Burka:** Özellikle Afganistan ve Tacikistan bölgesinde kullanılan bir peçe türünü tanımlayan kavramın Türkçe kökenli olma ihtimali yüksektir ve Bur/Bür kökünden türeyen "Bürke" sözcüğünün sesli kalınlaşmasına uğramış biçimine benzemektedir.

* **Burkat:** Put (bazen de içinde put bulunan tapınak) manasındaki sözcüğün farklı bir söyleniş biçimi olarak görülen *Barkat* ise bazı lehçelerde Büst veya Heykel anlamında kullanılır olmuştur. Aynı kökten gelen "Barkan" sözcüğünün ise taştan yapılmış ev manasına gelmesi ise bunların taştan yontulmuş olması ihtimalini güçlendirir. "Burkan" ise "Totem" demektir.

* **Burlamak:** "Etrafını çevirmek" demektir. Sözcüğün "Koklamak" anlamı da bulunur ve bu içeriğin *Purlamak* söylenişi de vardır. Türev fiiler için de benzeri izahatlar geçerlidir; *Burlanmak/Purlanmak* (koklanmak), *Burlatmak/Purlatmak* (koklatmak) ve *Burlaşmak/Purlaşmak* (koklaşmak).

* **Burmaşın:** “Dişçi matkabı” izahatı ile kayıtlarda yer alan kelime Türkçe *Burmak* fiilinden kaynaklanmış gibi görünmektedir. Ancak Almanca “Bohr Maschine” (matkap) kavramı ile de uyumlu durmaktadır. Kelimenin ikinci kısmı Rusça’da ve Türki Cumhuriyetlerde sıkça kullanılan “Maşın” (makine) kavramı ile de bağlantılı olabilir. Bu durum tamamen tesadüfi olabileceği gibi bir benzeşim de söz konusu olabilir.

* **Burnamak:** Atçılık terminolijisindeki “Burun farkı ile öne geçmek” kavramını karşılar. Diğer bir anlam ise elini burnuna götürmek şeklindedir. Benzer biçimde Burnatmak sözcüğü de elindeki birşeyi burnuna götürmek anlamına gelir.

* **Burnaşmak:** Özellikle hayvanların burunlarını birbirine sürtmesini tanımlayan kavramın “Burun buruna gelmek” ve “Burnunun ucundan geçip gitmek” deyimlmerini de karşıladığı anlaşılmaktadır.

* **Burşun:** Türk mitolojisinde bahsi geçen efsanevi ikiz atlardır. Uçabilen bu atların adları *Ak Burşun* ve *Kök Burşun* olarak anılır.

* **Burulgan:** Rüzgar hortumu manasındaki kavramın *Buralgan* söylenişi de mevcuttur.

* **Burundak:** Burun halkası demek olan kelimenin *Burunduk* biçimi de bulunur ancak bu daha çok Türkçe’deki *Burunluk* kavramı ile örtüşür.

* **Burutkan:** Memnuniyetsiz, hoşnutsuz kişileri tanımlamak için kullanılan sözcük aslında burun kıvıran, burun büken demektir. Burutmak fiili de tam olarak “Burun kıvırmak”, “Burun bükmek” deyimlerini karşılamaktadır.

* **Busamak:** Sözcüğün kökeninde pus’un (sisin) ardında yavaş yavaş yitmek, sisin ardındaymış gibi görünmek anlamı yer alır. *Pusamak* fiili ile benzer hatta aynı anlamlar taşır.

* **Busarmak: “**Serap görünmek” manası aslında görünmeyen bir şey için görünür hale gelmek, belirmek, belli belirsiz görünmek, ortaya çıkmak, hayal gibi görünmek şeklinde açıklanmalıdır. Sözcük aslında *Bus/Pus* kökü bağlantısıyla pus’un (sisin) ardındaymış gibi görünmek içeriğine sahiptir.

* **Busmak:** Sözcük aslında *Pusmak* (gizlenmek, pusuya yatmak) fiili ile birebir aynıdır. Fakat yöresel ve bölgesel anlam farklılaşmaları bulunur ve buna bağlı olarak sislenmek, sis kaplamak, dumanlanmak gibi ikincil manalar daha fazla ön plana çıkabilmektedir.

* **Buşalmak:** “Ağlamak” karşılığı ile açıklanan kavram Türkçe’deki *Boşalmak* sözcüğünü farklı bir söylenişidir.

* **Buşanmak:** “Hüzünlenmek” manası taşıyan fiilin “Dertlenmek” içeriği de bulunmaktadır. *Puşanmak* söylenişi de mevcuttur.

* **Buşku:** “Heyecan” veya “Telaş” anlamındaki sözcük *Buşuk* (endişe) ve *Buşak* (hüzün, keder) kavramları ile de bağlantılıdır ve tamamı *Buşmak* (kaynamak) fiilinin mecazi anlamlarından kaynaklanır.

* **Buşmak:** Kaynamak, tahrik olmak, heyecanlanmak, galeyana gelmek, üzülmek, canı sıkılmak, grip olmak, sinüzit olmak gibi birbiri ile bağlantılı anlamları vardır.

* **Buşrunmak:** "Hezeyana gelmek" anlamı taşıyan fiilin *Puşrunmak* söylenişi de vardır.

* **Buştuk:** Şişe mantarı, tıpa demek olan kelime *Muştuk/Mustuk/Musluk* kavramları ile de bağlantılı olup aslında tamamı "Ağızlık" içeriğine sahiptir.

* **Buşuğ:** Sadaka manasındaki sözcüğün *Buşu* söylenişi de bulunur. Sözcüğün *Boşunmak* (tövbe etmek) fiili ile bağlantısı ihtimal dahilindedir.

* **Buşukmak:** "Endişelenmek" anlamı dışında "İdrar yapmak" anlamı da bulunur. Bu ikinci anlam *Boş/Buş* kökünden kaynaklı olarak boşaltım yapmak anlamına gelmektedir.

* **Buşurgamak:** "Telaşlanmak" anlamından başka "Fokurdamak" manası da bulunur. *Puşurgamak* söylenişine de rastlanmıştır.

* **Buşurganmak:** "Canı sıkılmak" anlamındaki fiilin "Gücenmek", "Darılmak" manasına da rastlanmıştır.

* **Buşurmak:** "Rahatsız olmak" anlamındaki fiilin "Hiddetenmek", "Öfkelenmek" manasına da rastlanmıştır.

* **Buta:** İlham olarak çevrilen Buta tabirinin Sanskritçe (Eski Hintçe) olma ihtimali yüksektir. Ancak kavram aslında Asya Türk kültüründe "Kutsal Rüya" anlamında kullanılır. Gece rüyada pir veya eren tarafından üç bade (kadeh) ile verilir. Genellikle bir tür ışık kadehi olarak görünürler. (Buta daha sonraları kelime benzerliğinden de yararlanılarak Farsça "Bade" karşılanmaya başlanmıştır). Uyanınca kişinin ağzından ve burnundan köpük ve kan gelir ve ozan olur. Şamanlara Buta ile "Tanrı Vergisi" yetenekler verilir. Destanlarda bu durum, "Buta vermek" tabiri ile ifade olunur. "Buta"yı aşığa veren kimi zaman Hızır'dır. Böylece Buta'yı (Bade'yi) içen kimse Hak Aşığı olur. Uyandığında doğaçlama kopuz veya bağlama çalma, (yır) türkü söyleme gibi yetenekleri kendiliğinden edinmiş olur. Buta aynı zamanda Azeri kültüründe kumaşa işlenen özel bir tür nakışı ifade eder ve bunlarda da aslında ruhsal esin sembolize edilir.

* **Butak:** Türkçe "Budak" sözcüğü ile bağlantılı hatta aynı olan sözcüğün yalnızca *Branş* (dal, kol) anlamı anlamı ön plana çıkmıştır.

* **Buvala:** "Boğaz ağrısı" olarak izah edilen kelime *Boğ/Buğ/Buv* kökü üzerinden *Boğulmak* fiili ile bağlantılıdır.

* **Buyan:** "Sevap" veya "Hayır" (iyilik) anlamına gelen sözcüğün Sanskritçe (Eski Hintçe) aynı anlamları taşıyan "Punya" kelimesinden kaynaklandığı iddiası ağır basmaktadır. Ancak Türkçe vahiy veya tövbe anlamlarını barındıran *Boy/Boj* kökü ile zenginlik, iyilik, refah, huzur bildiren *Bay* kökü ile olan bağlantısı dikkate alınmalıdır. Sözcüğün *Muyan* söylenişi de mevcuttur.

* **Buyansamak:** Orijinal dilde *Buğansamak* olarak görülen kavram için muhtaç olmak veya ihtiyacı olmak açıklaması verilmiştir. Başkasının Buyan'ına (hayrına, yardımına, sadakasına) gereksinim duymak, o derece

çaresizlik içinde ve zor durumda bulunmak manası içerir. Türkçe'de zaman zaman görülen Ğ/Y dönüşümü tekrar tersine çevrilerek kavram *Buyansamak* olarak aktarılmıştır.

* **Buyantay:** Kutsal gün anlamına gelir. Kandil gecesi kavramına benzer bir mana taşımaktadır. Benzer bir sözcük olan "Buyantoy" da bayram şenliği, bayram ziyafeti ya da bir genelleme ile dinsel bayram anlamlarına gelir. "Buyan" kavramı yaklaşık olarak sevap manası taşır.

* **Buylamak:** Dönmek manasındaki fiilin L/D dönüşümü ile *Buydamak* biçimindeki söylenişinde gözden kaybolmak içeriği bulunur. Büyük olasılıkla bir kişinin köşeden dönerek görüş alanından çıkması kastedilmektedir. Sözcüğün "Bağırmak" manasına da kayıtlarda rastlanmıştır.

* **Buymalmak:** "Hayret etmek" olarak izah edilen kelime aslında tamı tamına "Şaşkınlıktan donakalmak" deyimindeki içeriği karşılamaktadır. Sözcüğün *Muymalmak* biçimindeki söylenişi de bulunmaktadır.

* **Buyralamak:** Talimat vermek, emir vermek içeriğine sahip olan fiilin "Kıvırmak" manası da bulunur ancak, büyük olasılıkla bu mana *Buğ/Buk/Bük* kökü ile ilişkili olup *Buğralamak* (bükmek, bukle yapmak) şeklinde değerlendirilebilir.

* **Buysanmak:** "Kibirlenmek" demek olan fiilin etimolojisi iki biçimde izah edilebilir. İlk olarak fiilin doğru söylenişinin *Boysanmak* olduğu rahatlıkla görülebilir ki, bu durumda kişinin boynu dik yürümesi manası olduğu anlaşılır. Diğer izahat ise Buymak (donmak) fiilinden doğrudan türemiş olduğudur. Bu takdirde insanın çevresine donuk davranması manası üzerinden kibirlenmek içeriğine ulaşılır.

* **Buyuk:** Resim manası aslında "Buduk" şeklinde olup Türkçe'ye söyleyiş uygunluğu bakımından D/Y dönüşümü ile aktarılmıştır. *Buyuk* (donuk) veya *Boyuk* (boyalı) manası ile de uyumlu olması nedeniyle bu şekilde aktarılması tercih edilmiştir. *Budumak* fiili de "Resim yapmak" anlamına gelir.

* **Buyulgan:** Orijinalı *Budulgan* olan sözcüğün "Boyalı" ve "Cesur" manaları birbirinden çok uzak görünmekle birlikte aslında aralarındaki ilişki doğru tespit edildiğinde çok açıktır. Türklerde çok fazla rastlanmamakla birlikte bazı kavimlerde görülen savaş boyası sürme geleneği ile alakalıdır. Cesur olarak izah edilen anlam aslında savaş boyası sürmüş yiğit cengaver demektir.

* **Buyutmak:** Resim yapmak demek olan sözcüğün orijinali "Budutmak"tır.

* **Buzamak:** Buzlanmak demek olan fiilin bağırmak, böğürmek, anlamı da bulunur ki, Buzağı sözcüğünün de kökenini oluşturur. Bu ikinci anlam *Mozulamak/Bozulamak/Buzulamak/Bazulamak* fiilinin de türediği ve bağırmak bildiren *Buz/Boz/Moz* köküyle bağlantılıdır.

* **Buzanmak:** Buzla kaplanmak manasındaki kavramın *Buzunmak* söyleyişi de mevcuttur.

* **Buzancar**: Sözcüğün pek çok farklı söyleyişi mevcuttur *(Budancar, Bodunçar, Budunçar, Buyancar).* Kelimenin kökünde ise "Y-D-Z" dönüşümü ile *Boy/Bod/Bud* yani kavim, kabile, klan manası bulunur. Efsaneye göre Moğolların soy anası olan Alankova çadırına giren bir ışıktan gebe kalır ve doğan bu ilk oğlunun adı Buzancar'dır.

* **Buzatmak:** Buz tutmak manasındaki kavramın *Buzutmak* söyleyişi de mevcuttur.

* **Buzdak:** Dondurma (yiyecek) manasındaki sözlük değişik lehçelerde *Musdak/Muzdağ, Buzdak/Buzdağ/Buzdav* veya *Buzlak/Muzlak/Muslak* şekillerinde de söylenir.

* **Büçe:** “Çeyrek” anlamındaki sözcüğün orijinal söylenişi *Möçe/Müçe* biçimindedir.

* **Büçemek:** Dans etmek, raks etmek anlamındaki fiilin “Büçimek” ve “Bütimek” söyleyişleri de mevcuttur. *Büçe/Büçi* sözcüğü de dans, raks demektir.

* **Büçig:** Dans, raks manasındaki kelimenin *Bütig/Bütik* söylenişi de vardır. Ancak *Büçig* biçimi daha uygun görünmektedir.

* **Büdremek:** “Ayağı kaymak” manası da bulunmaktadır.

* **Büğde:** Hançer demek olan sözcüğün “Bükte” söylenişi de bulunmaktadır.

* **Büğdüz:** Hizmetçi anlamındaki kelime bükülen (hatta abartılı olaram iki büklüm olan) kişi demektir. Mana, hizmetçilerin reverans yapması ile ilgili görünmektedir.

* **Büğemek:** Bükmek, kıvırmak anlamındaki fiilin *Böğemek/Bövemek/Büvemek* söylenişi de bulunur. Sözcüğün ayrıca tıkamak, engellemek, önüne set çekmek manaları da vardır. Aynı şekilde fiilin türevlerinde de *Böğelmek/Büğelmek, Böğenmek/Büğenmek* ve *Böğetmek/Büğetmek* dönüşümlerine rastlanır. Kelime kökenindeki bükülmek içeriği özellikle su setlerinin eğimli olması ile de uyumludur.

* **Büğenmek:** Önü kesilmek olarak verilen mana set çekilmek, bent çekilmek içeriklerini de kapsar ve özellikle de su için kullanılır. Benzeri bir açıklama Büğetmek (önünü kesmek) fiili için de geçerlidir ve set veya bent ile suyun önünü kesmek demektir.

* **Büğnemek:** Sözcük bir kişinin önünü kesmek veya ileriye gitmesine engel olmak manasında da kullanılır.

* **Büğüş:** “Zeka” anlamındaki sözcüğün orijinal söylenişi “Böğüş” biçimindedir. Türkçe’ye Büyüş olarak aktarılması da mümkündür.

* **Bükçey:** “Kambur” manasındaki kelimenin *Bökçey* biçimi de bulunur.

* **Bükeç:** Sözcüğün “Kuvvetli” manası *Büke* (ejderha) kavramı ile ilgili olup tamı tamına “Ejderha gibi” demektir. Benzer bir durum Bükey (kuvvetli, bileği güçlü) sözcüğünde de vardır.

* **Bükelenmek:** *Büke* (ejderha) benzetmesine dayalı sözcüğün yılan gibi (aslında ejderha gibi) kıvrılmak, kabadayılık etmek (ejderha gibi diklenmek), öfkeli konuşmak (ağzından ateş saçmak deyimi gibi) anlamları bulunur.

* **Bükey:** “Baş selamı” manası taşıyan kelime orijin dilde *Mökey* olarak yer almaktadır. *Bökey* olarak aktarılması da mümkün olmakla birlikte Türkiye Türkçesi’ne daha uygun görünen *Bükey* biçimi tercih

edilmiştir. Başın hafifçe eğilerek bu selamın verilmesinin *Bükmek* fiili ile olan bağlantısı bu tercihin yapılmasında etkili olmuştur.

* **Büklembeç:** "Viraj" anlamındaki sözcüğün *Büklenbeç* söylenişi de mevcuttur.

* **Bükreymek:** "Kamburlaşmak" manasındaki sözcük *Bükreymek* olarak da söylenir.

* **Bükse:** Gerdan, boyun anlamındaki kelimenin "Bökse" söylenişi de bulunur. Ancak Türkçe kulak uyumu açısından ilk biçim tercih edilmiştir. Bu mana ile ilgili olarak türev sözcüklerin tamamı için aynı dönüşüm geçerlidir. Kimi lehçelerde ise bu manalar boyun ile değil göğüs ve meme ile ilişkilendirilmiştir.

* **Büksemek:** "Boyun bükmek" olarak verilen mana hem gerçek hem de mecazi olarak geçerlidir. Bundan başka "İtaat etmek" (boyun eğmek) anlamına da rastlanır. Ayrıca *Böksemek* söylenişi ile birlikte elini göğsünü koyarak başını hafifçe eğmek (itaat amaçlı) manası da vardır.

* **Büksenmek:** Gerdan kıvırmak, boynunu oynatmak manalarının dışında *Böksenmek* söylenişinde memesini oynatmak, göğüslerini hoplatmak ve bunlarla bağlantılı olarak mecazen şuh davranışlar sergilemek, cilve yapmak içeriklerine sahiptir.

* **Büksülmek:** Tomurcuklanmak manası ile ilişkili olarak yarılmak (örneğin tohum veya gonca), yarılarak açılmak, çatallanmak (göğüs, meme) manaları da vardır.

* **Büksütmek:** Yarmak (örneğin tohum veya gonca), yararak açmak, degajesini açarak göğsün üst kısmını göstermek (dekolte giyinmek), göğüslerini ileri itmek, göğsünü yukarı kaldırmak anlamları bulunur.

* **Bükünmek:** Raks etmek, dans etmek anlamından başka karın ağrısından kıvranmak manası da bulunmamktadır. Ayrıca mecazi "Kıvranıp durmak" deyimindeki ve yine mecazen "Kıvırmak"(verdiği sözden kaçınmaya çalışmak, söylediğini inkar etmeyi denemek) fiilindeki içerikleri de karşılar.

* **Bükütmek:** "Reverans yapmak" anlamındaki fiil mecazi "Burun kıvırmak" ve "Çark etmek" deyiminlerindeki manaları da içerir.

* **Bülemek:** *Büğlemek* olarak da söylenen sözcük üflemek manasına gelir. Büğü/Büyü sözcüğü ile de alakalı görünen kelimenin aynı zamanda okuyup üflemek (üfürükçülük yapmak) içeriği ile kullanılıyor olması kuvvetle muhtemeldir.

* **Bülte:** "Deste" manasındaki kavramın Türkçe'ye *Bölte* olarak da aktarılması mümkündür. Çünkü sözcük *Bül/Böl* kökünden kaynaklanmış olup Bölmek veya Bölünmek ile ilgilidir.

* **Büremeç:** Niteliği tam olarak netleştirilememiş olmakla birlikte bir tür börek olarak açıklanan kelimenin *Böremeç* söylenişi de bulunmaktadır ve *Börek* sözcüğü ile bağlantısı açıktır. *Püremeç* söylenişine ise "Hamburger" açıklaması ile rastlanmıştır.

* **Bürenmek:** "Tamamlanmak" olarak verilen anlamdan başka "Kemale ermek" ve "Tomurcuklanmak" manalarını da içeririr.

* **Bürkençek:** “Çarşaf” (giysi) anlamından başka *Börkençek* söylenişinde “Pelerin” manasına da rastlanmıştır.

* **Bürkenmek:** Özellikle de havluya, bornoza, çarşafa, pelerine sarınmak manalarında kullanılır.

* **Bürkev:** Sözcüğün anlamı tam olarak kanatları altına alma, üzerini örterek koruması altına alma demektir. Yırtıcı kuşların kanatlarını yavrularının üzerine örtmesi için de *Bürkmek/Bürkümek* fiili kullanılır.

* **Bürkütmek:** Kanatlarını açmak (özellikle de yırtıcı kuşlar için), kanatlarını açarak gökte durmak, kanatlarını üzerine örtmek, kanatlarının altına almak anlamları bulunur.

* **Büskeç:** “Bisküvi” veya “Gofret” anlamına gelen sözcüğün *Püskeç* söylenişi de vardır. Avrupa dillerinden köken alan “Bisküvi” (ve halk ağzındaki söylenişi olan “Püskevi”) sözcüğü ile kısmi de olsa benzeşim görülmekteyse de bu durum çok net değildir. Türkçe *Bişmek/Büşmek/Büşemek* fiileri ile olan bağlantısı da dikkate alınmalıdır. Ancak kanaatimizce bu yöndeki ilişki de kesin değildir.

* **Bütege:** “Mide” anlamındaki kelimenin *Bötege* söylenişi de vardır. “Karın”, “Böbrek” gibi farklı manalarına da rastlanır.

* **Bütürmek:** “İkmal etmek” manasındaki sözcüğün “Yaratmak” anlamına *Büdürmek* biçimi ile rastlanmıştır.

* **Büvelek:** Hayvanlara yapışıp bırakmayan ve hatta acıdan kilometrelerce koşarak kaçmalarına neden olan iri sineklere verilen isimdir. *Büğelek* olarak da söylenen sözcüğün kökenindeki anlam bağlanan, bağlanıp bırakmayan canlı demektir.

* **Büvemek:** İlüzyon yapmak şeklinde verilen anlam aslında *Büğemek* (bağlamak) sözcüğünün farklı bir söylenişinden ibarettir. “Göz bağlamak” veya “Gözbağı yapmak” deyimlerine denk düşer. “Büvez” (illüzyonist) kavramı da *Bağıcı* (gözbağıcı) demektir.

* **Büyü:** “Sihir” manasındaki kavram pek çok lehçede *Böğü/Bögü/Bügü/Büğü* söylenişine sahiptir. Anadolu’da *Buğu* olarak da telaffuz edilir. Sözcüğün kökeninde sıradışı zihinsel yeteneklerin kullanılması içeriği bulunur. *Möğ/Möy/Müy/Büy* kökünün boynuz anlamı da sihirbazların güçlerini simgelemesi ve hatta sihir için boynuzdan yararlanılması anlayışını da ortaya koyar. *Büyüz* (sihirbaz değneği) kelimesi de Müyüz (boynuz) ile doğrudan bağlantılıdır.

* **Büyülmek:** Beğenilmek, sevilmek manasandaki sözcük aslında “Gözünde büyümek” veya “Gönlünde büyümek” deyimlerini karşılamaktadır.

* **Büyürtmek:** Orijinal dilde Büğürtmek olarak yer alan sözcüğün “Ğ” düşmesi (veya uzun “A” kısalması) ile *Bürtmek* biçimi de bulunur. “Hissetmek” (sezmek) demek olan fiil zihinsel daha doğrusu metafizik yeteneklerin kullanılması ile ilgili olan *Bügü/Büğü/Büyü* fiil kökü ile bağlantılıdır.

* **Cabalak:** Yün yığını demek olan kavramın *Cap/Cab/Yab/Yap* kökü üzerinden *Yapağı* sözcüğü ile bağlantılı olduğu görülen kelimenin *Yabalak/Yapalak* söyleyişi de mevcut olmakla birlikte, burada “Kar lapası” manası

daha baskın olduğu için orijinal biçim tercih edilmiştir. Gerçekte lapa lapa yağan karın yün yığınına benzetilmesi söz konusudur.

* **Cabaşkan:** "Zamk" manasındaki sözcük Türkçe'deki *Yapışkan* kelimesinin farklı bir söylenişidir.

* **Cabaşmak:** "Birleşmek" veya "İlişmek" anlamındaki kelime Türkçe'deki *Yapışmak* fiilinin farklı bir söylenişidir.

* **Cabay:** "Barbar" manasındaki sözcüğün Cab/Yab kökü üzerinden *Yaban* kavramı ile bağlantısı vardır ve "Yabani" olarak da açıklanması mümkündür. Tarihsel süreç içerisinde Asya Türkçesi'nden Anadolu Türkçesi'ne geçişte "C" harfi ile başlayan pek çok kelime "Y" ile başlayacak biçimde dönüşmüştür. Bu nedenle "C" ile başlayan sözcüklerin olduğu gibi mi yoksa C/Y dönüşümü ile mi aktarılacağı ciddi bir sorundur. Burada kesin bir formülü olmayan söyleyiş kolaylığı, kulak uyumu gibi göreceli unsurlar ile anlamdaki özgünleşme düzeyi dikkate alınmıştır. Yeterince özgünleşen anlamlarda söyleyiş olabildiğince korunmaya çalışılmıştır.

* **Cağadal:** Astronomi'de "Samanyolu" kavramını karşılayan sözcüğün Türkçe'ye "Yağadal" olarak aktarılması da mümkündür.

* **Cağak:** Anlam kayması ile "Duş" için kullanılan kavram aslında derenin, ırmağın yıkanmaya müsait yerlerini tanımlar. Hafif akıntılı yerler için de kullanılır.

* **Cağan:** Hisar, kale anlamları taşıyan kelime heybet içeriğine de sahiptir. Türkçe'de *Cağ/Yağ/Zağ* kökü büyüklük, irilik, devasalık bildirir. Örneğin *Yağna/Zağna* veya *Yağan/Zağan* sözcükleri "Fil" manası taşır.

* **Cağım:** *Cağ/Yağ/Yak* kökü üzerinden *Yahşı/Yakşı* ve *Yakışık* sözcükleri ile bağlantılı olan kavramın Türkçe'ye "Yakım" olarak aktarılması da mümkündür. Bu durumda *Yakın* sözcüğü ile bağlantısı da "Sempati" manasına uygun düşecektir.

* **Cağlık:** Anadolu halk kültüründe de kullanılan sözcük, odada ahşap bir sekinin veya divanın altında bulunan gizli banyo köşesini tanımlar. Banyo yapılacağı zaman minderler ve örtüler kaldırılır. Köşeden itibaren diğer kısımların aksine çivisiz olarak dizilmiş 8-10 tane tahta yerinden çıkarılır. Alttaki taş veya beton zeminde dışarıya açılan bir su gideri bulunur. Kovalarla odaya su taşınarak hazır hale gelen banyoda yıkanıldıktan sonra seki veya divan eski haline getirilir.

* **Cakarmak:** Direktif vermek, talimat vermek manasındaki kelime gerçekte Türkçe'deki *Yakarmak* fiilinin farklı bir söylenişidir. Ancak anlam *Caka/Yaka* bağlantısı üzerinden yöneltmek (yönlendiricek şekilde konuşmak) içeriğine sahip olduğu için orijinal biçim korunmuştur.

* **Cakşı:** Selam manasında açıklanan kavram gerçekte *Yahşı/Yakşı* (hoş, güzel) kavramının selam sözcüğü olarak kullanılmasından kaynaklanır. Bu mana ile ilgili olmak kaydıyla türev kelimeler için de aynı açıklama geçerlidir.

* **Cal:** Ücret, kira, fiyat gibi anlamlarda kullanılan sözcüğün farklı lehçelerde küçük anlam farklılaşmaları ile *Jal/Yal/Cal/Çal/Şal* biçimindeki söylenişleri mevcuttur. Açıklama bu mana ile ilgili olmak üzere türev kelimeler için de geçerlidir.

* **Calamak**: Zirai aşılama yapmak manasındaki kavramın Türkçe'ye *Çalamak* olarak aktarılması da mümkün olmakla birlikte başka bir kaynakta *Çalamak* karşılığında "Mayalamak" anlamına rastlanmış ve bu nedenle orijinal biçim tercih edilerek her iki kavram kendi anlamı ile aktarılmıştır. "Aşılamak" manasına *Jalamak* biçiminde, "Mayalamak" anlamına *Şalamak* biçiminde de rastlanmıştır.

* **Calayık:** *Çalamak/Şalamak* fiili bez bağlamak (mesela ağaca) anlamında kullanılmaktadır. Burada bir ses dönüşümü ile kundak (bebek sargısı) manasındaki kelimenin *Şalayık/Çalayık/Calayık* biçimine geldiği anlaşılmaktadır.

* **Calın :** "Alev" manasındaki sözcüğün değişik lehçe ve şivelerde *Jalın* söylenişi de bulunmaktadır. Aynı manaya sahip olan Türkçe *Yalın* sözcüğünün farklı bir söylenişi olarak da değerlendirilebilir.

* **Calınmak:** Rica etmek, istirham etmek, dilencilik yapmak, yalvarmak, dalkavukluk etmek, itaat etmek şeklindeki birbiri ile bağlantılı bir dizi anlamı bulunur.

* **Calmağış:** Köpekbalığı anlamında kullanılan sözcük aslında *Yalmavuz/Calmağuz* (dev, canavar) sözcüğünün farklı bir söyleniş biçimidir. Ancak köpekbalığı manasında bu şekilde kullanıldığı için farklı bir sözcük olarak kabul edilmiştir.

* **Camanbay:** Şaman manasında kullanılan kavram aslında kelime anlamı olarak sıradışı işler yapan kişi demektir. *Caman* sözcüğü Türkçe'deki *Yaman* kelimesinin farklı bir söylenişi olup, yaklaşık olarak da benzer manalar taşır. Güçlü, korkutucu, sıradışı hatta duruma göre fena, şerli gibi anlamları bulunur. İkinci kısmı oluşturan *Bay* ise erkek kişi demek olduğu kadar zenginlik ve çok fazla şeye (burada yeteneğe) sahip olmayı anlatır. *Camanlamak* fiili ise "Keramet göstermek" (fevkalade iş yapmak, sıradışı işler başarmak) anlamlarına gelir.

* **Canaş:** Sevgili anlamındaki kavram Farsça "Can" sözcüğü ile alakalı olmayıp Türkçe *Can/Yan* kökünden yanında bulunan, yanaşılan kişi demektir.

* **Canaşmak:** Hizaya girmek, yan yana olmak, aynı hizada olmak, paralel olmak içeriklerini ihtiva eden fiil Türkiye Türkçesi'ndeki *Yanaşmak* fiilinin farklı bir söylenişi olmakla birlikte aralarında önemli bir anlam farklılığı bulunmaktadır. *Yanaşmak* fiili yandan yaklaşmak manası taşırken *Canaşmak* ise aynı yanda olmak, aynı yöne doğru olmak manalarını barındırır.

* **Cankoz:** Karaçayca'da "Kardelen" çiçeği demektir. Ancak çevredeki Kafkas dillerinde de kullanılmaktadır. Sözcüğün yapısı büyük olasılıkla Türkçe olduğunu düşündürmektedir. Ancak etimolojisine dair net bir açıklama yapılamamıştır. Bileşik kelime olma ihtimali de güçlüdür.

* **Canlaşmak:** "Dost olmak" olarak izah edilen kelime Farsça "Can" sözcüğü ile ilişkili görünmekle birlikte (bu durumda anlam içeriği "Can dostu olmak" tabirine de denk düşer), Türkçe *Yan/Can* kökünden de

kaynaklanıyor olabilir. Bu takdirde ise yanaşmak, yan yana gelmek, yanından ayrılmamak manalarını ihtiva ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

* **Caraklanmak:** "Silahlanmak" demek olan sözcüğün "Kibarlık etmek" manası da vardır. Carak sözcüğü de "Silah" manasına geldiği gibi aynı zamanda "Kibar" demektir. Fakat bu iki mananın türeyiş biçimleri farklıdır. *Carmak/Yarmak* fiilinden türeyen *Carak/Yarak* (yarıcı, kesici nesne) sözcüğü silah demektir. Kibar manası ise Car (ses) köküyle ilişkili olup güzel konuşan (veya kompliman yapan) içeriğine sahiptir.

* **Caramak:** "Kompliman yapmak" veya "Kur yapmak" manası gerçekte *Car* kökünün "Seslenmek" içeriği üzerinden mecazen güzel söz söylemek, hatta nağmeli, ahenkli sözler söylemek anlamında kullanılarak ortaya çıkmış görünmektedir. *Yaramak* fiili ile olan bağlantısı da bu anlamı güçlendirmektedir. Türevi olan *Caraşmak* fiili "Serenat yapmak" şeklinde Türkçe'ye çevrilebilir.

* **Caranmak:** Kibarlık etmek, kibar davranmak, iltifat etmek demek olan sözcük Türkçe'deki *Yaranmak* fiilinin eşdeğeri olmakla birlikte anlam farklılaşmış olduğu için orijinal söyleyiş ile aktarılmıştır.

* **Carapazan:** Anlamı "Sahur davulcusu" veya "Ramazan davulcusu" olarak verilen kavram bileşik bir kelime gibi görünmektedir. Car ve Pazmak/Basmak sözcüklerinin bileşmesiyle oluştuğundan Anadolu Türkçesi için "Carabasan" (yani bağıran veya aşırı yüksek ses çıkaran) biçimine de ulaşılabilir.

* **Caraşmak:** Birbirini övmek, birbirine güzel sözler söylemek manalarının yanısıra birbirinden hoşlanmak anlamı da bulunur.

* **Caraştırmak:** Barıştırmak manasındaki kelime aslında birbirlerine karşılıklı olarak güzel sözler söylemelerini sağlamak, birbirlerini hoşnut etmelerini sağlamak demektir.

* **Caratmak:** "İltifat etmek" manasındaki kavram bileşik bir kelime de olabilir. *Car* sözcüğü ve *Atmak* fiili üzerinden "Car atmak" (yani "Laf atmak") manasına da ulaşılabilir.

* **Cargak:** Hymen (kızlık zarı) manasındaki kelime *Car/Yar/Zar* kökünden türemiş olup *Yarmak* fiili ile alakalıdır ve yarılan şey demektir. Türkçeye "Yargak" veya "Yarcak" olarak aktarılması da mümkündür.

* **Cargıl:** Mitolojide "Haberci meleği / tanrısı" manası taşıyan kelimenin *Jargıl* biçimi de mevcuttur. Seslenme, nida etme bildiren *Car/Jar* kökünden türemiştir.

* **Carık:** Nur (kutsal ışık), aydınlık manasındaki kelimenin *Jarık/Yarık* söylenişleri de yaygındır.

* **Carıklık:** Ölmüş bir insandan bahsedilirken söylenir. Yaklaşık olarak "Rahmetli/Rahmetlik" kavramını karşılar. Sözcüğün kökündeki aydınlık (nur) manası dikkate alınarak "Nurlar içinde yatsın" şeklinde çevrilmesi de mümkündür.

* **Carkınlamak:** "Yüzüne nur inmek" deyimindeki manayı karşılar.

* **Carkuday:** “Yar/Car/Cer/Yer” ve “Kuday” (tanrı) sözcüklerinin bileşik halidir. Yer tanrısı, toprak tanrısı demektir. Anadolu’da yarılmış gibi duran dik uçurumlara *Yar* denilir. Bu bağlamda toprağın yarılması veya topraktan çıkma anlayışı ile de alakalı görünür.

* **Carlanmak:** “İlan edilmek” manasındaki kelimenin “Haberdar olmak” anlamı da vardır.

* **Carlaşmak:** Herkes tarafından duyulmak, herkesçe öğrenilmek, haberleşmek, birlikte haber vermek manalarındaki fiil “Kulaktan kulağa yayılmak” deyimindeki manayı karşılamaktadır.

* **Carlık:** Eski Türkçe’de Yarlık/Carlık kelimesi Ferman, Emirname anlamlarına gelir. Ancak 1900’lü yılların başında Altay bölgesinde ortaya çıkmış bir dinsel görüş olan Burhanizm akımı da “Carlık” olarak nitelenmiş ve taraftarlarına da “Carlıkçı” (çoğulu “Carlıkçılar”) denilmiştir. Rus hükümeti tarafından kendisine karşı isyan olarak görülen bu dinsel anlayış silah gücüyle bastırılmış ve onu anlatan “Carlık” kavramı kaynaklarda yanlı bir biçimde olumsuz anlamlar yüklenerek tanımlanmıştır. Günümüzde ise daha nesnel ve tarafsız tarihsel çözümlemeler yapılabilmektedir.

* **Carma:** Türkçe *Yarma* sözcüğü ile doğrudan ilgili olan kelimenin ilk anlamı “Parça” (bölünmüş şey) olup, ikinci anlam ise *Yarma* (kırılmış buğday veya bulgur) kavramı ile ilişkili olsa da belirgin bir farklılaşma ile “Bakliyat” kastedilir olmuştur.

* **Carmalık:** “Pazar alanı” şeklinde açıklanan sözcüğün “Hububat pazarı” manası taşıması da olasıdır. *Carma/Yarma* kelimesi buğday, bulgur, bakliyet anlamlarına gelmektedir.

* **Casak:** Türkçe’deki *Yasak* sözcüğünün farklı bir söylenişi olmakla birlikte yasa (kanun) ile yapılmış düzenleme içeriği ile “Vergi” veya “Harç” (devlet gücüyle alınan para) anlamında kullanılmaktadır. Bu nedenle orijinal söyleyiş ile alınmıştır.

* **Casmak:** “Tedavi etmek” manasındaki fiilde “Parmaklarını gevşetmek / açmak” gibi son derece özelleşmiş bir içeriğe de rastlanmıştır.

* **Caşıl:** Türkçe *Yeşil/Yaşıl* sözcüğünün farklı bir söylenişi olan kavramın anlamı farklılaşarak “Sebze” (“Yeşillik” de denildiği gibi) karşılığında kullanılır olmuştur.

*** Cavankul:** Orduda askeri diziliş içerisinde sağ cenahı tanımlayan kavrama *Cavankul/Çavankul/Savankul/Sağankul* olarak da rastlanır.

* **Caya:** Yaratıcı, yayıcı, dağıtıcı gücü ifade eder. Kelime *Cay/Yay/Yaz* köküden türemiştir. *Yaz* bağlantısı ile kaderi yazan manasını da ifade eder. Ancak bu anlam geri plandadır ve belirgin değildir.

* **Cayamak**: Türkçe “Yaya” sözcüğü ile de bağlantılı gözüken kavram “Çayamak” (su kabarmak) fiili ile de ilişkilidir. Bitkilerin filizlenip büyümesi, çocuğun ayaklanıp yürümesi (bir anlamda varoluşa katılması) da bu kavramla ifade edilir. Sözcüğün “Yaratmak” manası da bu ilişki çerçevesinde değerlendirilmelidir.

* **Cayalmak:** “Bahar gelmek” demek olan fiilin Cay/Yay kökü üzerinden *Yayılmak* fiili ile da bağlantısı bulunur. Baharın, enerjinin, sıcağın, çiçeklenmenin her yana yayılmasını ifade eder. Ayrıca *Yaratılmak* manasını da içerir.

* **Cayık**: Tufan veya sel manasında kullanılan kelimenin farklı lehçe ve şivelerde *Çayık/Cayık/Jayık/Yayık* biçimlerine yaygın olarak rastlanır. Ayrıca mitolojide ırmak tanrısının adı olarak da kullanılmaktadır.

* **Caylanmak:** Türkçe “Yaylanmak” fiili ile de ilişkili görünen kavram sekmek, sekerek gitmek, sıçramak manalarına gelir. Caylan (ceylan) sözcüğünün de bu fiille alakalı olma ihtimali dikkate alınmalıdır.

*** Caynamak:** “Feshetmek” anlamına gelen kelimenin “Bunalmak” manasına da rastlanmıştır. Ayrıca “Rica etmek” anlamı da kayıtlarda yer alır.

*** Cazgırmak:** Birinin ayıbını söylemek, günahını herkese söylemek, ifşa etmek manasına gelir. Türkçe günah, suç, ayıp bildiren *Cas/Caz/Yaz/Yas* kökünden türemiştir.

* **Cebsemek:** Silah aramak, silah bulmak, silah çekmek anlamındaki fiil “Cebe” (silah) sözcüğünden türemiş olup aradaki “E” harfi düşmüştür. Sözcüğün *Cepsemek* biçimindeki söylenişi de mevcuttur.

* **Cebsel:** Mühimmat (silah) manasındaki kelimenin *Cepsel* biçimi de tercih edilebilir.

* **Cebsenmek:** Silahlanmak demek olan fiil “Cebe” (silah) sözcüğünden türemiş olup aradaki “E” harfi düşmüştür. Sözcüğün *Cepsenmek* biçimindeki söylenişi de mevcuttur.

*** Cedek:** “Dizgin” anlamına sahip olan kelime ayrıca körlere yol gösteren “Rehber köpek” ve “Rehber çocuk” (kör kişinin elinden tutarak yol gösterip onu gezdiren çocuk) manalarında da kullanılır.

*** Cedindirmek:** Çocuğu elinden tutarak, köpeği tasmasının bağından tutarak veya atı dizgininden tutarak çekip yürümeye zorlamak demektir.

* **Ceğeken:** “Kutup Porsuğu” manasındaki kelimenin *Çeğeken* söylenişi de vardır. Ayrıca *Değeken* söylenişi ile genel olarak “Porsuk” anlamına da rastlanmıştır. Ancak burada anlam az da olsa farklılaşarak özgünleştiği için bu kelime ayrıca verilmiştir.

* **Ceğeren:** Antilop, dağ keçisi, ceylan gibi açıklamalarla verilen sözcük için eldeki verilerle en doğru mana “Moğol ceylanı”dır. Kavram da zaten Moğolca kökenli gözükmektedir. Bu mana tercih edilmiştir. *Ceyeren* biçimi ile rastlanan kavram Türkçe’de *Ceren* olarak yer alan kelimenin de ilk ve orijinal biçimidir. *Ceyren* olarak söylendiğine de rastlanır.

* **Celbev:** *Cel/Yel* kökünden türeyen kelime çadırın rüzgarda uçmaması için bağlanmasında kullanılan ipi tanımlar. Türkçe’ye *Yelbev* (Yelbeğ: Yel bağı) olarak aktarılması daha doğru göründüğü halde anlam ve söyleyiş yeterince özgün bulunduğu için orijinal dildeki biçimi ile alınmıştır.

* **Celbezek:** Türkçe'ye *Yelbezek* biçiminde aktarılması mümkün olan Solungaç anlamındaki kelime için asıl söyleyiş tercih edilmiştir. *Yelbezek* söyleyişi için hafifmeşrep, hercai, aklı havada anlamlarına rastlanmış ve kelime bu içerikler ile aktarılmıştır.

* **Cengetey:** *Cenge* yani Türkçe *Yenge* sözcüğü ile bağlantılı olduğu görülen kelime büyük olasılıkla başka kadınları fuhuş yaptırmak için kullanan kadın (Patroniçe) manasında kullanılmaktadır.

* **Cer:** Toprak, parsel**,** vatan ülke gibi manalar Yer sözcüğünün farklı bir söylenişinden kaynaklanır. Bundan başka dilencilik, bağırarak yardım toplama, açık artırma ile mal satma gibi manaları da bulunmaktadır ancak bunlar Car (ses) kökü ile bağlantılı görünmektedir.

* **Cereşmek:** Cer/Yer kökü bağlantısıyla (yere çömelerek oturmak yani barış görüşmesi yapmak veya karşılıklı dinginleşip oturarak savaşı bırakmak) içeriğinde olduğu tahmin edilen fiilin "Mütareke yapmak" (silah bırakmak) manası silahların gömülmesi geleneğinden kaynaklanan eski bir anlayışa da dayanıyor olabilir. Bu durumda Cer (Yer) ve Eşmek kavramlarının bileşik hali olduğu da öne sürülebilir.

* **Cerge:** *Yer/Cer/Çer* kökünden türeyen ve saf, sıra (dizi) manalarındaki kelimenin *Çerge* söylenişi de mevcuttur. Sözcüğün ve türevlerinin C/Ç dönüşümü ile birbirlerine karıştığı pek çok örnek vardır ve ayrıştırılmaları da her zaman mümkün olmamaktadır. Örneğin *Cergeşmek* fiili sıraya girmek, saf oluşturmak, hizaya girmek anlamları ile görünürken *Çergeşmek* ise kamp kurmak, ordugah kurmak içeriklerine sahiptir. Bu kavramların ve karşılıklarının farklı şivelerde yer değiştirdikleri görülmektedir. Ancak hepsinde ortak nokta olarak sıraya girme, düzene girme, askeri bir düzen oluşturma, yerleşme anlamları bulunur.

* **Cerlemek:** "Öfkeyle bağırmak" anlamı *Carlamak* (bağırmak) fiilinden kaynakanır. *Cer/Yer* kökünden gelen "Topraklamak" (toprakla örtmek) manası ise *Yerlemek* başlığında verilmiştir.

* **Cerleşmek:** *Çer/Cer/Yer* kökünden türeyen fiilin "Topraklaşmak" (toprak olmak, toprağa karışmak) anlamı bulunur. *Yerleşmek* fiilinin içeriğine eklenmesi de mümkündür.

* **Cerme:** Büyük olasılıkla "Sırık biberi" kastedilmektedir.

* **Cermek:** *Yer/Cer* kökünden türeyen fiil yere saplamak, bir şeyi yere dikmek anlamı taşır. *Cerek* sözcüğü de yere saplanacak olan uzun sırık anlamına gelir. Örneğin *Fasülye cereği* gibi.

* **Ceye:** Parantez olarak açıklanan kavram *Cey/Cay (Yay)* sözcüğü ile alakalıdır. Parantezin yaya benzetilmesi ile alakalıdır.

* **Ceyme: "**Çarşaf (yatak örtüsü)" anlamındaki kelime *Ceymek (Yaymak)* fiilinden türemiştir.

* **Cığışmak: "**Güreşmek" manasında kullanılan kavram Türkiye Türkçesi'ndeki *Yığışmak* fiilinden başka bir şey değildir. Fakat anlam son derece özgünleştiğinden orijinal biçim korunmuştur. Güreşen kişilerin üst üste binmesinden veya birbirlerini alta almalarından kaynaklanan bir tanımlamadır.

* **Cığra:** "Anason" demek olan kelimenin *Cığıra* biçimindeki söylenişi de bulunur.

* **Cılgamak:** "Kaymak" veya "Akmak" (daha özel bir anlamla "Paten kaymak") karşılığında kullanılan *Yılgamak/Çılgamak/Cılgamak/Jılgamak* fiili ayrıca yeni yıla girmek demektir, fakat bu mana *Yılgamak* kavramında verilmiştir. Sözcüğün kökeninde uzamak, uzayıp gitmek anlamı yer alır. Örneğin *Cılga/Yılga* sözcüğü ırmak (nehir) manası taşır. *Ilganus* ise iri, uzun ve hızlı hareket eden ırmak balıklarına verilen bir addır. Aynı ses dönüşümleri türev sözcüklerde de farklı lehçe ve şiveler içerisinde görülür. Örneğin *Jılgan* (kaygan) kelimesine başka bir lehçede *Cılgan* biçiminde rastlanır.

* **Cılgayak:** "Paten pisti" manasındaki sözcüğün aslı *Cılgayah* biçimindedir. Kelime kökeninde kökeninde uzamak, uzayıp gitmek anlamları bulunmaktadır. *Cılga/Yılga* sözcüğü ırmak (nehir) demektir. Sözcüğün kavramsal olarak ortaya çıkışında ise büyük olasılıkla donmuş ırmakların paten kaymak için kullanılıyor olması belirleyici olmuştur. Ayrıca "Kızak" manasına da rastlanmıştır. Bundan başka "Et bayramı" anlamı da kayıtlarda yer alır, fakat bu içerik "Yılgayah" (yeni yıl) başlığında değerlendirilmelidir.

* **Cır:** *Ir/Yır/Jır/Cır* sözcükleri küçük anlam farklılıkları ile pek çok lehçe ve şivede şarkı, türkü, melodi, nağme, ötüş, cırlama içeriklerini ihtiva eder.

* **Cıygı:** İstif, stok anlamları verilen kavram *Cıy/Cığ/Yığ/Yıy* kökünden türemiş olup Anadolu Türkçesi'ndeki Y*ığmak* fiil ile doğrudan bağlantılıdır. Sözcüğün kökensel açıklaması tam olarak yığılmış şeyler demektir.

* **Ciyde: "**Yabani İğde" ağacı için kullanılan kavramın değişik lehçelerde anlam farklılaşmaları ile *Cide/Ciğde/Yiğde/Yiyde* biçiminde farklı söylenişleri bulunur. Bu anlamlar bazen kavak veya söğüt ağacını kastedecek derecede farklılaşabilmektedir. Türkçe *İğde* sözcüğü ile bağlantısı son derece belirgindir.

* **Ciyelek:** "Kiraz" anlamındaki sözcük *Ciyelek/Ciğelek/Çiğelek* dönüşümü ile *Çilek* sözcüğüne bağlantılıdır. Ancak anlam son derece farklılaşmış olduğundan farklı bir kavram olarak değerlendirilmiştir. Sözcüğün *Çiyelek* biçimine de rastlanır. *Çiye/Şiye* ise vişne demektir.

* **Col:** Talih, baht, şans anlamındaki kelime Türkçe *Yol* sözcüğünün farklı bir söylenişidir. Eski Türk kültüründe Yol kavramı insanın hayat çizgisi ile ilişkilendirilmekteydi. Burada da bu durumun bir yansıması söz konusudur.

* **Comak:** "Masal" anlamı taşımaktadır. Türk Dünyası'nın değişik bölgelerinde *Domok/Comok/Comak/Cumak/Jomak/Jomak/Yomok/Yumak/Yomak/Nomak/Numak/Numah/Nuvah* söz dizisindeki kelimeler masal, destan, efsane, halk hikayesi, bilmece anlamlarında kullanılır. Kelime kökünde anlatmak, söylemek, büyülü söz, efsun içerikleri bulunur. Tunguz ve Mançu dillerinde "Nımka/Nımak" olarak yer alır ve şamanlık yapmak, hikâye anlatmak geçmişten haber vermek gibi mânâları da içerir. *Yom* (baht, tâlih) kavramı ile de bağlantılıdır. *Cumak* kelimesine "Cinas" (söz oyunu) manasında da rastlanmıştır.

* **Congala:** "Kabus" demek olan kelimenin *Jongala* söylenişi de bulunur.

* **Cortan:** "Lor peyniri" olarak verilen anlam *Cortan/Yortan/Yoğurtan* bağlantısı ile *Yoğurt* sözcüğü ile ilişkilidir. Lor peynirinin yoğurda benzetilmesi söz konusudur.

* **Cöke:** Ihlamur anlamındaki kelimenin *Cöğe/Çöğe/Çöke* söylenişleri de mevcuttur.

* **Cörme:** İçine kokoreç doldurularak sarılıp kızartılan işkembeyi tanımlayan özel bir tür yemeğin adı olan kelime *Yörmek/Cörmek/Çörmek* (sarmak, etrafına dolamak) fiilinden türemiştir. *Çörgem/Cörgem* (mumbar dolması) ve *Yörgemeç* (kokoreç) sözcükleri ile de doğrudan bağlantılıdır.

* **Cuğur:** Mısır (bitki) manası, çok büyük olasılıkla bitkinin çana veya üflemeli çalgılara benzetilmesi nedeniyledir. Rumeli'de *Cuğur* sözcüğü büyük çıngıraklar için *Çuğur* ise Türk Dünyası'nın değişik yörelerinde düdük, kaval anlamlarında kullanılır. Atın sırtındaki sürtünme nedeniyle kılları dökülmüş bölgeye de *Cuur/Cuğur* denildiği bilinmektedir.

* **Cuğurt:** Orijinal dilde *Cuvurt* olarak yazılmış olan kelimenin "Cacık" anlamı bulunmaktadır. *Cuğurt/Coğurt* dönüşümü üzerinden *Yoğurt* sözcüğü ile olan bağlantısı dikkate değerdir.

* **Culbanmak:** Anadolu'da *Cılbanmak* fiili soyunmak, giysilerini çıkarmak anlamında kullanılır. Burada ise tamamen yılanını deri değiştirirken eski deriyi soyup çıkarması için verilen bir açıklama vardır. *Cul/Yul/Yül* kökü Türkçe'de traş olmak, tüy dökmek, tüysüz kalmak, çıplaklaşmak bildirir.

* **Culbuğa:** "Yılanının değiştirdiği deri" manasındaki sözcüğün kaynaklandığı *Culbanmak/Cılbanmak* fiili soyunmak demektir. Sözcüğün ikinci kısmı ise ayrıca Buğa (ejderha, yılan) kavramı ile de bağlantılı görünmektedir. Bu takdirde anlam tam olarak soyunmuş yılan olarak görülür. Diğer bir olasılık ise *Bağa* (kabuk) sözcüğünden dönüşmüş olmasıdır.

* **Culduz:** *Ulduz/Ildız/Yıldız/Yulduz/Culduz* dönüşümü ile Yıldız sözcüğü ile de doğrudan bağlantılı olan kavramın derleme esnasındaki bir tarif hatası veya yanlış anlama nedeniyle mi bu şekilde tanımlandığı yoksa gerçekten yöresel olarak bu içeriğin mi kastedildiği anlaşılamamıştır. Fakat *Cul/Yul* kökünün hayvanların tüyleri veya kuyrukları ile ilgili kavramlar türettiği de kesindir. Burada bir benzetme yapılmış da olabilir.

* **Culgu:** Kuş türünden hayvanların tüylerini kabartmasını tanımlayan kavrama *Çulgu* biçimiyle de rastlanmaktadır.

* **Curamak:** Sözcük *Curamak/Cuğramak/Yuğramak/Yoğramak* dönüşümü ile *Yuğurmak/Yoğurmak* fiillerine bağlıdır.

* **Curmak:** Dilmek, dilimlere ayırmak demek olan fiil *Carmak/Curmak/Cırmak/Yırmak/Yarmak* dönüşümü içerisinde değerlendirilmelidir.

* **Cürek:** İskambil oyunlarında "Kupa" anlamında kullanılır. Şeklin kalbe benzetilmesinden kaynaklanır. Ayrıca "Cesaret" anlamı da vardır. Türkçe *Yürek* sözcüğünün farklı bir söylenişinden ibarettir.

* **Cürekey:** Bağırtlak kuşu manasındaki sözcüğün *Çürekey* söylenişi de mevcuttur.

* **Cüzün:** "Eşkal" (dış görünüm) manası taşıyan sözcük *Cüz (Yüz)* kelimesinden kaynaklanmaktadır.

* **Çabak:** Kimi şivelerde tatlısuğu balıklarına verilen genel bir isim olan kavram kimilerinde tatlısu balıklarının bazı özel türlerini tanımlamak için kullanılır. Anadolu Türkçesi'nde "Çapak balığı" olarak bilinen

türün adı ile de doğrudan alakalıdır. Bir veya iki lehçede ise tamamen daha genel bir anlamla "Balık" kavramını karşılar. Ayrıca Balık Burcu'nun adı olarak da görülür.

* **Çaçık:** Kaymağın saçılarak (serilerek) kurutulması nedeniyle S/Ç dönüşümü ile *Saçmak/Çaçmak* fiilinden türemiştir.

* **Çağakmak:** Çağ ve Akmak sözcüklerinin bileşik biçimi gibi görünen fiilin, *Çağıkmak* söylenişi dikkate alındığında tek bir sözcükten oluşma ihtimali de vardır. Her iki söyleniş de zaman için "Geçmek" manasında kullanılmaktadır.

* **Çağan:** Bayram, Yeniyıl başlangıcı, Ocak ayı manaları dışında temiz, parlak, aydınlık, beyaz anlamları da bulunur.

* **Çağat:** Sözcük her ne kadar "Saat" kelimesinden benzeşim yoluyla oluşmuş gözükse de (hatta bu ihtimal gerçekten çok yüksek olduğu halde), Türkçe *Çağ/Çak* (zaman) kökü ile tam bir uyum içerisinde olup yabancı bir sözcük olarak nitelemek için bile herhangi bir neden bulunmayacak kadar Türkçe olduğu söylenebilir.

* **Çağaz:** Farsça "Kağıt" sözcüğü ile etkileşim olup olmadığı net değildir. Sondaki "T-Z" dönüşümü etkileşimi akla getirse de baştaki "Ç" sesi "K" dönüşümü ile uyumlu değildir. *Çağmak* (beyazlamak, ışıklanmak) fiili kağıdın renginden ve ışık geçirmesinden dolayı bu sözcüğün kökünü oluşturur.

* **Çağban:** Oruç manası taşır. "Çağbanmak" fiili ise oruç tutmak demektir. Kelimenin kökeni maalesef net değildir. Ancak yorum yoluyla sonuca varılmaya çalışılabilir. Mançu, Türk ve Moğol kültürlerinde kullanılan "Baçağ" (oruç) sözcüğündeki "Ç" ve "B" harflerinin (sözcüklerin lehçeleri arasında geçişinde nadiren de olsa rastlanan bir durumla) yer değiştirmesi ile form değişikliğine uğradığı izlenimi uyandırmakla birlikte sesli harflerin diziliminde değişiklik meydana gelmesi bu kanaati zayıflatmaktadır. Diğer akla gelen bir husus ise İslam kültüründe üç aylar olarak bilinen ve oruç tutma geleneğinin uygulandığı ayların ikincisi olan "Şaban" sözcüğünden kaynaklanmış olabileceğidir ki, buradaki eksik kalan nokta da her ne kadar Şaban ayında da isteğe bağlı olarak oruç tutuluyor olsa da İslam inancındaki asıl oruç ayının Ramazan olduğu gerçeğidir. Dolayısıyla oruç sözcüğü ile özdeşleşmesi gereken kelime Ramazan'dır. Diğer izahat ise kelimenin etkileşim dahi olmaksızın Türkçe olduğunu kabul ederek etimolojik bir çözümleme yapmaktır. Buradaki en mantıklı açıklama ise şu şekilde olmalıdır: Sözcük "Çağ" (vakit) kavramından türemiştir. Belirli bir vakte kadar bekleme (aç durma) anlamı kastedilmektedir.

* **Çağdamak:** "Asayişi sağlamak" manası verilen kavram, büyük olasılıkla "Açığa çıkarmak" veya "Aydınlatmak" içerikleri üzerinden bu anlama evrilmiştir. *Çağ* kökündeki aydınlık bildirme en azından bir bağlantı olarak dikkate alınmalıdır. Karanlık bir alana fener veya meşale tutarak aydınlatıp orada suç işlenme olasılığını ortadan kaldırmak veya işlenmiş suçu görmek asayişin sağlanmasını ifade eder. Ayrıca *Çağ* kökünde ispiyonlamak, haber vermek anlamları da yer alır.

* **Çağılga:** "Abonelik" anlamı taşıyan kavram orijinal dilde *Çakılga* biçimindedir. Türkçe'ye *Çağ* (zaman) bağlantısı dikkate alınarak "Ğ" ile aktarılmıştır. Ancak esas söyleyişteki "Çakılıp kalma" manası geri planda kalmaktadır. Bu nedenle orijinal biçimde tercih edilebilir. Aynı açıklama sözcüğün fiili olan *Çağılgamak/Çakılgamak* için ve bu mana ile bağlantılı olmak kaydıyla türev sözcükler için de geçerlidir.

* **Çağılmak:** Sözcüğün orijinali *Çagulmak* şeklindedir. “İftiraya uğramak” dışında “İtham edilmek” manası da bulunur. İhbar edilmek, ispiyonlanmak manalarına da rastlanır.

* **Çağımgaç:** İlk bakışta *Çağ* (zaman) sözcüğü ile ilgili görünmekle birlikte *Çav/Sav* köküyle de bağlantılı olup, buradan *Çava/Sava* (haber) kavramıyla da alakalıdır.

* **Çağınmak:** Tarih belirlemek, gün atmak anlamlarından başka samimiyet göstermek, samimi davranmak içeriği de vardır.

* **Çağır:** “Şarap” anlamındaki sözcüğe Şağır biçimiyle “Kırmızı şarap” açıklaması ile rastlanmıştır. Çakır/Şakır söylenişleri de mevcuttur.

* **Çağırga:** Davetiye, celp kağıdı anlamındaki kelimenin Şemsiye manası da bulunur, ancak bu mana *Çağmak* (ışımak, ışık vurmak) fiili ile alakalıdır.

* **Çağışmak:** Ağız dalaşı yapmak ve körüklenmek (ateş) manaları bulunur. *Çağıştırmak* fiili de tartıştırmak, ağız dalaşı yaptırmak, ateşi körükletmek anlamlarına gelir.

* **Çağıtmak:** Sözcüğün orijinali *Çagutmak* şeklindedir. “İftiraya atmak” dışında “İtham etmek” manası da bulunur. İhbar etmek, ispiyonlamak manalarına da rastlanır. *Çagutmak* fiili de benzer anlamları içerir. *Çagu* (iftira), *Çaguçu* (iftiracı) kelimeleri de aynı kökten türemiştir. Böcek, yılan, akrep, arı gibi hayvanlar için sokmak, ısırmak anlamlarına da gelir.

* **Çağmak:** Işık vurmak, güneş değmek manalarındaki fiilin *Çavmak/Şavmak* söylenişleri de vardır.

* **Çağnamak:** Yerde yuvarlanmak manasındaki kelime eşek, katır, köpek gibi hayvanların yere yatarak güneş ışığı altında debelenmelerini tanımlar. Ayrıca “Çağmak” fiilinin güneş ışığının bir yere vurması anlamı dikkate alındığında kavramın içeriği biraz daha netleştirilebilir.

* **Çağra:** “Ezan” anlamı verilen kavramın ilk olarak Çağrı (davet) ve Çağırmak (davet etmek) sözcükleri ile bağlantısı belirgin biçimde görülse de “Çağ” (zaman) içeriği ile olan alakası da göz ardı edilmemelidir.

* **Çağramak:** Sözcüğün “Parlamak” anlamından başka “Beyazlaşmak” manasına da rastlanır. Bundan başka “Bağırarak seslenmek”, “Davet etmek” anlamları da bulunmaktadır. “Ezan okumak” için kullanıldığı da görülmektedir.

* **Çağraşmak:** Sözcüğün “Ezan okumak” manasının Türkçe’de var olan *Çağrışmak* fiilinin içeriğine aktarılması da mümkündür.

* **Çakağçak:** Saat durması veya veya verilen sürenin dolması için kullanılan kavram gerçekte halk inançlarından kaynaklanır. Evrenin durduğu bille (alemin durduğu an) olarak bilinen anlayışa göre Nevruz’da tam gece ile gündüzün eşitlendiği anda bütün doğa ve tüm kainat, canlı cansız tüm varlıklar bir anlık bir uykuya dalar, sonra geri uyanırlar. Irmaklar bir an için durur sonra yeniden akmaya başlar. Herşey bir an için ölüp geri dirilirler. Dünya tanrısal bir güç tarafından sanki yeni baştan yaratılmaktadır. Dolayısıyla her yıl yinelenen o bir an aslında yaradılıştan bu yana geçen tüm zamanları içinde barındırmaktadır.

* **Çakanak:** *Şıganak/Çıganak/Çığanak/Çağanak/Çakanak/Çıkanak* söz dizisi "Dirsek" anlamında kullanılmaktadır.

* **Çakılgağan:** Moğolca'da ve dar bir alandaki çevre Türk kültürlerinde elektrik demektir. Aslında sözcüğün açıklanmaya ihtiyaç duyan hiçbir yönü yoktur. Yalnızca ifade edilmesi geren şey şudur; Türkçe'nin bilimsel terim üretemeyeceği, üretilen sözcüklerin kulağı tırmalayacağı, üretilen karşılıkların aslının yerini tutmayacağı, Türkçeleştirmeye ne gerek olduğu iddialarına verilebilecek en güzel yanıt, halk kültürü tarafından türetilmiş olan ve halen de kullanılan örnek denilebilece yetkinlikteki "Çakılgağan" kelimesidir. "Aktarma Sözlüğü"nün ortaya çıkışına esin veren sözcüktür.

* **Çakınmak:** "Dikkat etmek" manası dışında "İftiraya uğramak", "Pişman olmak" ve "Töhmet altında kalmak" içeriklerine de rastlanır.

* **Çakırım:** Kilometre manasında kullanılan kelimenin kökeninde aslında çığlığın duyulabileceği mesafe anlamı vardır.

* **Çakızmak:** Flaş patlamak manasında kullanılan fiilin orijinal anlamı deniz fenerinin ışığının dönüşlerle artıp azalması (daha doğrusu uzaktan göründüğü biçimi ile yanıp sönmesi) demektir.

* **Çaklamak: "**Tahmin etmek" olarak verilen anlam gerçekte geleceğe yönelik çıkarımda bulunmak (veya belki de daha geniş olarak geçmişe ya da geleceğe dönük varsayımda bulunmak) şeklinde izah edilmelidir. Çünkü *Çak/Çağ* kökünden türeyen fiil zaman bildirir. Türkçe'ye *Çağlamak* şeklinde aktarılması da mümkün olan kavram "Zamanlamak" (zamana dayalı öngörüde bulunmak) içeriğini barındırmaktadır. Sözcüğün ayrıca birşeyin değerini belirlemek, kıymetini takdir etmek manası da bulunmaktadır.

* **Çaknaşmak:** Vuruşmak, çarpışmak, toslaşmak manalarındaki fiilin orijinal dildeki söylenişi *Çaknışmak* biçimindedir. Sözcüğün "Karışmak" ve "İnfial çıkmak" manası da bulunur. Çaknaştırmak (vuruşturmak) kelimesinin de benzer şekilde "Karıştırmak" ve "İnfial çıkarmak" manaları vardır.

* **Çakramak:** Kelleşmek, saçı dökülmek anlamındaki kavram aslında "Çağramak" (parlamak, beyazlaşmak) fiilinin farklı bir söylenişi olup kel kalan başın parlaması veya beyaz görünmesi nedeniyle anlam kayması yaşanmıştır. Aynı ilişki *Çağrak* (parlak) ve *Çakrak* (kel) sözcükleri için de geçerlidir.

* **Çalağan:** Isırgan otu anlamındaki kelimenin Akbaba kuşu manası da vardır. Bu mana yine Akaba demek olan *Çalagay* ile bağlantılı hatta farklı bir söylenişi olarak değerlendirilmelidir.

* **Çalağız:** "İftiracı" veya "Yalancı" olarak açıklanan bileşik kelime *Çalmak* fiilinin kökünü oluşturan Çal ve Ağız sözcüklerinden oluşur. Yani "Kara çalan" kişi demektir.

* **Çalakay:** "Derme çatma" anlamındaki kelimenin *Çalagay/Şalagay/Şalakay* biçimleri de mevcuttur.

* **Çalama:** "Mayalama" demek olan gelen kelimenin "Ağaca çaput bağlama" ve "Atın kuyruğunu örme" manaları da bulunur. Altay şamanizminde kurbanın bağlandığı kayın ağacından başka bir ağaca çekilen beyaz ve kırmızı kurdelalar ile süslenmiş şeritten ise *Calama* adıyla bahsedilir.

* **Çalamak:** “Mayalamak” demektir. Anadolu halka ağzındaki “Çalmak” sözcüğünün doğru söyleniş biçimidir. Örneğin: Yoğurt çalmak/çalamak, Maya çalmak/çalamak gibi. Diğer anlamları ise ağaca çaput bağlamak ve atın kuyruğunu örmek veya atın kuyruğuna bez veya kurdela bağlamak demektir. Fakat bu ikinci anlamların “Şalamak” şeklinde söylenişi de mevcut olduğundan ilk anlam tercih edilmiştir.

* **Çalanmak:** “Mayalanmak” anlamındaki fiilin “Gevezelik etmek” şeklindeki ikinci bir anlamı daha mevcuttur. *Çalan* sözcüğü ise geveze demektir ve Anadolu’da “Çalçene” olarak ifade edilen kavramla doğrudan alakalıdır.

* **Çalap:** Rab (İngilizce Lord karşılığı) anlamına gelir. Sözcüğün kökenini Süryanice haç anlamına gelen “Şalib” ile ilgilendiren görüş neredeyse genel kabul görmüştür. Ancak, bilimsel hiçbir dayanağı olmayan bu görüş haç kelimesinin Hz. İsa ve dolaylı olarak Tanrı ile ilişkilendirildiği iddiasına dayanır. Oysa ki, Türkçe’de çok yaygın olarak görülen “Y/Ç” dönüşümü dikkate alınırsa sözcüğün Türkçe olduğu görülecektir. “Yalap” (nur, aydınlık) kelimesinin “Çalap” biçimine dönüşmesi olasılığı Süryanice’ye dayalı açıklamadan şu an için daha mantıklı görünmektedir.

* **Çalarmak:** Rengi değişmek olarak verilen genel mananın yanında Bozarmak (grileşmek) şeklindeki daha dar bir anlam da bulunmaktadır.

* **Çalaş:** Sözcüğün muharebe, cenk manasından başka baraka, kulübe, tarlalara veya bağlara korunma ya da gözetleme amaçlı yapılan derma çatma barınak anlamı da vardır.

* **Çalatmak: “**İdam etmek” olarak açıkanan sözcük kılıçla, palayla vurmak veya başını vurmak anlamını ihtiva eder. Süslemek, bezemek manaları ise kurdela takmak, süs bağlamak olarak anlaşılmalıdır. Bu ikinci anlam grubunun *Şalatmak* söylenişi de vardır.

* **Çalav:** Sözcüğün “Kira” manası *Cal/Çal/Yal* (ücret) kavramından kaynaklanır ve orijinal dilde *Calav* olarak yer almaktadır. *Çalav* biçiminde ise şaman tefi ve ruh tasviri (idol) manalarına da rastlanmıştır.

* **Çalayak:** “Yalınayak” olarak açıklanan bileşik kelimenin ilk kısmında *Yal* (Türkçe “Yalın” yani çıplak) bağlantısı dikkate alınmalıdır. (*Çal/Cal* ile başlayan kimi bileşik kelimelerde yalın, çıplak anlamları ile ilgili olmak kaydıyla benzeri bir durum sözkonusudur ve bir tür ön-ek niteliği taşır.) İkinci kısım ise net olarak *Ayak* sözcüğüdür. Sözcüğün *Çılazak* söylenişi ile de karşılaşılmıştır. Kavramın “Yankesici” anlamı da bulunmaktadır.

* **Çalbar:** “Deri pantolon” izahatı ile verilen kelimenin *Şalvar* kavramı ile bağlantısı açıktır. *Şalvar* sözcüğünün her ne kadar Farsça kökenli olduğu genel kabul görse de Türkçe *Sal/Çal/Şal* kökü ile ilişkisi dikkate alınarak yeniden değerlendirilmelidir. Türk dillerinin konuşulduğu pek çok bölgede *Çalbar/Çalbur/Şalbur/Şalbar* kelimeleri pantolon veya (yerel farklılıklarla da olsa) benzeri giysileri tanımlamakta kullanılır.

* **Çaldamak:** *Cal/Çal/Yal* (ücret) sözcüğünden türeyen kavramın *Caldamak* söylenişi de mevcuttur. Sözcüğün para karşılığı, ücretle müzik yapmak veya sokak çalgıcılığı yapmak içeriğine de rastlanır. Bu son anlam tam olarak para verildiğinde müzik çalan (yani önce parayı alan) bahşişli sokak müzisyenliğini

tanımlamaktadır. Fiilin ayrıca *Aldamak/Yaldamak/Jaldamak/Caldamak* bağlantısı üzerinden "Hile yapmak" manasıyla da ilişkisi bulunmaktadır. Bu durumda *Çalmak* (hırsızlık yapmak) kavramına da belirli bir oranda yaklaşma söz konusudur. *Saldamak* söylenişi ile "Kemirmek" manasına da rastlanmıştır.

* **Çaldaşmak:** "Kare oluşturmak" olarak açıklanan fiil Türkçe'deki "Çaprazlamak" sözcüğüne benzer bir anlam içerir. Yani karşılıklı olarak köşelere geçmek, çaprazlama durmak şeklindeki izahat daha daha doğrudur.

* **Çaldırmak:** Bozuk konuşmak olarak genel bir anlamla aktarılan kelime aslında aksanlı konuşmak, kötü diksiyonla konuşmak veya yabancı dili bozuk konuşmak manalarını kapsamaktadır.

* **Çalgamak:** "İlave etmek" (sonuna eklemek) manasındaki sözcüğün *Calgamak* söylenişi de bulunur.

* **Çalgır:** Sazende olarak verilen mana tam olarak saz çalabilen, enstrüman çalan kimse şeklindedir. Ayrıca telli sazları çalan kimsenin elinin yaptığı hareketlerin felçli bir kimseninkilere benzetilmesi söz konusudur.

* **Çalgıt:** "Melez" manasındaki kelimenin orijinali *Şalgıt* biçimindedir.

* **Çalgıtay:** Bando, mızıka takıma anlamındaki kavramın orijinal söylenişi *Çalgıtan* biçimindedir. Türkçe'ye daha uygun göründüğü için N/Y dönüşümü ile aktarılmıştır.

* **Çalık:** Felçli, solmuş (bitki), kaprisli, huysuz manaları bulunur.

* **Çalıkmak:** "Felç olmak" manasındaki fiilin *Şalıkmak* söylenişi ile bitkiler için "Kurumak" / "Solmak" içeriğine de rastlanmıştır.

* **Çalın:** "Ekin biçme" veya "Maaş" şeklinde iki belirgin manası mevcuttur. *Cal/Çal/Şal* kökü ve türeyen kelimeler ücret, maaş, kira, fiyat gibi anlamları ihtiva eder. Gerçekten de sözcüğün "Maaş" manasına *Şalın* biçimi ile de rastlanmıştır.

* **Çalıt:** Hasat, ekin biçme şeklindeki mana aslında "Tırpan/Orak sallama" şeklinde olmalıdır. *Çalıtmak* fiili de "Tırpan/Orak sallamak" demektir. Gerçekte kılıç veya pala gibi aletlerde dahil olmak üzere kesici nesnelerin sallanması veya sallayarak bir şey kesilmesi için kullanılır. Bu bağlamda *Çalatmak* (kılıçla idam etmek) fiili ile de doğrudan ilişkilidir. Hatta aynı fiilin farklı bir söyleniş biçimidir.

* **Çalıtmak:** "Ekin biçmek" manası gerçekte "Tırpan/Orak sallamak" olmalıdır. Bundan başka "İftira etmek" anlamı da bulunur ki, bu durumda "Kara çalmak" deyimini de karşılar.

* **Çalkama:** "Ayran" anlamında kullanılan kelimenin *Salkama* ve *Şalkama* biçimlerine de rastlanmıştır.

* **Çalkı:** "Tırpan" anlamı taşıyan sözcüğün "Ot süpürge" manası da vardır. Gerçekte bazı tür çalıların kesilerek biraz düzeltilip bağlanması ile yapılan bir tür süpürgedir. Hem *Çalkı* sözcüğünün hem de yapıldığı malzeme olan *Çalı* kelimesinin aynı kökten (Çal/Şal) türemiş olması dikkate değerdir. Anadolu'da *Çalgı* olarak da söylenir. "Çalgı'ya gitmek" ifadesi mevsimi geldiğinde Çalkı yapmak için bu çalıları kesip toplamak

amacıyla köyün dışına çıkmayı anlatır. Değişik şive ve lehçelerde *Şalgı/Şalkı* olarak söylendiği de görülmektedir. Ancak bunlarda genellikle Tırpan veya Orak anlamı görülür.

* **Çalma:** "Kement" manasındaki sözcüğün *Salma* biçimindeki söylenişi de bulunmaktadır. "Metal nakışı" açıklamasına rastlanmış fakat mana netleştirilememiştir, çok büyük olasılıkla metallerin kenarlarına veya üzerlerine demir baskı veya çekiç ile işlenen desenler kastedilmektedir.

* **Çalpaşmak:** Cıvıklaşmak manası haricinde "Eli ayağına dolaşmak" deyimini de karşılar.

* **Çalramak:** "İhmal etmek" manasındaki kelimenin aslı *Şalramak* biçimindedir.

* **Çalsınmak:** "Sakarlık etmek" açıklaması aslında tam olarak sanki felç olmuş gibi bir durumla eli tutmaz olup bir şeyleri kırıp dökmek demektir. Bu bağlamda Türkçe'deki "Eli ayağına dolaşmak" ve "Eli ayağı birbirine dolanmak" deyimlerini de karşılar.

* **Çalsıtmak:** "İşleri karıştırmak" izahatı ile verilen kavram Türkçe'deki "Elini ayağına dolaştırmak" veya "Elini ayağını birbirine dolaştırmak" (başkasının işleri karıştırmasına neden olmak) deyimlerini de karşılar.

* **Çamalak:** Orijinali "Çamlak" olan dava (hukuki) anlamındaki kavram, *Çama* (niza, çekişme) sözcüğü ile olan bağlantısı dikkate alınarak *Çamalak* şeklinde Türkçe'ye aktarılmıştır. *Çamla/Çamala* sözcüğü de yine dava (hukuki) ve niza manaları taşır.

* **Çamalamak:** Dava açmak, dava etmek manaları taşıyan ve orijinali "Çamlamak" olan kavram *Çamalaşmak* (niza etmek, çekişmek) fiili ile olan bağlantısı dikkate alınarak *Çamalamak* şeklinde Türkçe'ye aktarılmıştır.

* **Çamçağız:** Orijinaline "Çamçağaz" olarak rastlanan sözcüğün Türkçe'ye "Çamçağız" olarak aktarılması daha uygun görülmüştür. Çam dalı olarak açıklanan manada ise eksiklik olup olmadığı kanaatine de varılamamıştır. Anlam gerçekten de tam olarak bu şekilde olabileceği gibi, daha özelleşmiş olarak süs amaçlı ya da belirli günlerde farklı törensel amaçlarla kullanılan çam dalları da kastediliyor olabilir. Fakat her iki yönde de kesin yargıya ulaşmak eldeki verilerle mümkün olamamıştır.

* **Çamlamak:** Kötü konuşmak, nefretle anmak manasına gelen sözcük Türkçe'deki "Çam devirmek" deyimi ile de alakalıdır. Bu bağlamda "Pot kırmak" ve "Rencide edici söz konuşmak" anlamlarına da yaklaşmaktadır.

* **Çanakaymak:** Çana (kızak) ve Kaymak sözcüklerinin bileşiminden oluşan kelimenin Şanakaymak biçimine de rastlanmıştır.

* **Çanakbaz: "**Enginar" anlamındaki sözcüğün *Çanakbaş* söyleyişi de mevcuttur. Tanımlama enginarın şeklinden kaynaklanmaktadır.

* **Çanamak:** "Tozmak" manasındaki sözcük *Çaň/Çang/Şang/Şaň* (toz) kelimesinden türemiş olmalıdır. *Çaňamak/Şaňamak* söylenişlerinin mevcut olması da bu durumu biçim açısından desteklemektedir.

* **Çanayaz:** Zemheri, kuru soğuk, yakıcı soğuk anlamlarında kelimenin "Çalayaz" söylenişi de bulunmaktadır. Çal- ile kullanıldığında *Yal* (Türkçe Yalın yani çıplak) bağlantısı Çan- kullanımı dikkate alındığında ise *Yan* (Yangın yani yakıcı) bağlantısı göz önünde bulundurulmalıdır. Kavramın "Berrak" manası ise ayaz çıkmadan önceki gecelerde gökyüzünün bulutsuz ve açık olması nedeniyle insanların gökyüzüne dayalı olarak kışın ertesi günün soğuk geçeceğini tahmin edebilmelerinden kaynaklanmaktadır. Ancak "Berrak" tanımlaması burada genel olmayıp büyük olasılıkla yalnızca göküyüzü için kullanılmaktadır. Zaten *Ayaz* kelimesi de benzeri bir mantıkla oluşmuştur. Ayın gözüktüğü gecelerde (göğün bulutsuz olmasından dolayı) ertesi soğuk geçmesi bu kavramla tanımlanmıştır. Anadolu'da benzeri bir biçimde "Çatayaz" tabnliri de kullanılır.

* **Çandırmak:** Çaprazlamak, iç içe geçirmek, çapraz olarak birleştirmek manaları taşıyan fiil tıpkı iki elin parmaklarının iç içe geçmesi gibi, tahtaların veya kütüklerin uçlarının üst üste bindirilmesi manasını da ifade eder. Zaten iki elin parmaklarının iç içe geçirilmesi anlamında da kullanılır. Daha sonra parmaklar büküldüğünde bitişmiş olan eller Çan'a benzer bir biçim almış olur. Sözcük ayrıca "Melezlemek" anlamını da ihtiva eder. *Çamdırmak* biçiminde söylendiği de görülür. *Çantırmak* biçimindeki söyleyişte "Vazgeçirmek" manasına da rastlanmıştır.

* **Çanga:** "Atlı kızak" anlamı Rusça aynı manadaki Tsanga/Zanga kelimesinden kaynaklanıyor olmalıdır. Ayrıca yine "Kar kızağı" manasındaki *Çana* sözcüğünün *Çaňa/Çanga* dönüşümü ile bu Rusça kelimeye bağlanması ihtimal dahilindedir.

* **Çangal:** Hintçe'den Dünya dillerine İngiliz sömürgesi döneminde İngilizce üzerinden geçmiş olan "Jungle" ("Cangıl" olarak okunur) kelimesinin Türkçeleşmiş halidir (Almanca "Dschungel"). Ancak sözcüğün evrilmesindeki farklılık ve özgünlük İngilizce aracılığı ile değil de doğrudan Hintçe'den veya Sanskritçe'den (Eski Hintçe'den) alınmış olduğu izlenimi vermektedir. Fakat bu durumun kesin olarak netleştirilebilmesi için eldeki veriler yeterli değildir. Sözlü gelenek üzerinden aktarılarak derlemelere sınırlı olarak giren kelimeye dair herhangi başkaca yazılı kaynaklarda da izlenebilecek bir bilgi akışına rastlanamamıştır. Bundan başka köpeklerin boynuna takılan "Çengelli tasma" anlamı da bulunur. Bu tür tasmalar kurtlar köpeğin boynunu ısırmaya kalktığında ağızlarına batması için yapılır. Bu içerik ise Farsça "Çengel" kelimesi ile ilgili görünmektedir.

* **Çangatmak:** "Tehdit etmek" veya "İkrah etmek" anlamındaki sözcüğün tam karşılığı "Pençe göstermek" (pençesini göstererek korkutmak) şeklindedir. *Cangatmak* biçimindeki söylenişine de rastlanmıştır.

* **Çapınmak:** "Hücum etmek" şeklindeki izahat sözcüğün köküne ve türev kavramlarla bağlantısına bakıldığında kuvvetle muhtemeldir ki, "Atla hücum etmek" veya "At koşturmak" biçiminde olmalıdır. Ancak anlamın genişleyerek (atlı veya atsız) hücum etmek biçimine dönüşmüş olması ihtimali de yok değildir. Fakat en azından sözcüğün ilk biçiminde at vurgusu bulunduğuna neredeyse kesin olarak bakılabilir.

* **Çapıştay:** Büyük çaplı at yarışlarını tanımlamakta kullanılan bir kelimedir. Günümüzde yaklaşık olarak hipodromlardaki "Kupa Yarışları"nı karşılayan bir kavramdır. Ancak geleneksel anlamda farklı boyların (kabilelerin) veya avulların (köylerin) katılımıyla düzenlenen ve zaman zaman yemekli bir şenliğe dönüşen at yarışlarını ifade etmek için kullanılır.

* **Çapıtmak:** “Taarruz etmek” biçimindeki açıklama sözcüğün kökenine ve türev kavramlarla bağlantısına bakıldığında, “Atla taarruz etmek” veya “Atlı saldırı yapmak” biçiminde olmalıdır. Anlam genişlemesi ihtimali de elbetteki vardır.

* **Çapkı:** Sözcük “Çapmak” (hızlı hareket etmek) fiilinden bu aletin hızlı kol hareketleriyle kullanılıyor olmasından kaynaklanmış görünmektedir. Fakat *Çap* kökünde az da olsa kesmek manasıyla ilgili kelimelere de rastlandığı da gerçektir. Bundan başka Ç/S dönüşümü ile *Çap/Sap* kökenine de bağlantı kuralarak sapından tutularak kullanılan alet manasına ulaşılabilir. Aynı açıklama *Çapkıç* (satır, kasap bıçağı) sözcüğü için de geçerlidir. Bu bağlamda *Çapkılamak* fiili de kesici bir aleti sapından tutarak kullanmak manasını ihtiva eder.

* **Çapkılamak:** “Tırpanla / orakla” biçmek manasındaki sözcüğün “El sallamak” manası da vardır.

* **Çapmak:** Sözcüğün yöresel olarak değişen pek çok anlamı bulunur. Bunların en önemlileri; koşmak (daha çok at için), hızlı gitmek, hızlanmak, at sürmek, at koşturmak, hızlı hareket etmek, hızlı gitmek, baskın yapmak, hücum etmek, acele etmek, fırlamak olarak sıralanabilir. Bu kavramların ortak noktaları hızla ilgili olmalarıdır. Ancak bu anlam grubundan başka bağlantısız içeriklere de rastlanabilmektedir. *Şapmak* biçimindeki söyleyişi de mevcuttur. Türev fiiller için de aynı ses dönüşümü geçerlidir.

* **Çapun:** “Kırbaç” şeklindeki açıklama bir genelleme olup, yeterli değildir. *Çapun* sözcüğü gerçekte at ve boğa penisinden yapılan özel bir tür kırbacı tanımlar. *Çap/Çav* kökü Türkçe’de cinsel organlarla ilgili anlamlar türetir. Örneğin *Çav* (penis), *Çavan* (vajina), *Çavun* (hayvan penisi) gibi…

* **Çarna:** Rus hükümdarının karısı anlamındaki kelime Rusça’da aslında *Tzarina (Çarina)* şeklindedir. Türkçeleşmiş biçimi olan *Çarıça* ise dışsal etkilerle *Çariçe* söylenişine dönüşmüştür. Yine Slav kökenli “Hükümdar” manasındaki *Kral* sözcüğünden türeyen “Hükümdariçe” manasındaki *Kralna (Kralina)* kavramında da benzer bir durum ortaya çıkmıştır ve Türkçeleşmiş biçimi olan *Kralça* dışsal etkilerle *Kraliçe* haline dönüşmüştür.

* **Çaram:** Plato (yayla) manasındaki sözcüğün kökeni *Çar/Yar* kökü ile ilişkili görünmektedir. Yani büyük olasılıkla yarılmış yer manası taşır. Genellikle yayla bölgesi, son derece aşağılarda kalan derin bir yarık oluşturan bir akarsu tarafından yarılmış gibi göründüğü için bu benzetme yapılmış olmalıdır. Fakat bu durumda kavramın karşılığının “Vadi” olarak düzeltilmesi de mümkündür.

* **Çaramak:** “Nikah kıymak” manasındaki sözcük seslenme bildiren *Car* kökünden türemiş gözükmektedir. Yani yüksek sesle duyurmak manası ön plana çıkmaktadır ki, nikah memurunun bu işlemi yüksek sesle yapması anlam içeriğine belirgin olarak etkide bulunmuştur. Sözcükten türemiş olan *Çaraşmak* (nikahlanmak) fiili de yine eşlerin nikah esnasında yanıtlarını yüksek sesle bildirmeleriye ilişkilidir ve aslında anlam tam olarak karşılıklı yüksek sesle hitapta veya beyanda bulunmak demektir. Bu fiilin *Caraşmak* olarak söylendiği de görülür. Kavramlarda araya “Ğ” eklendiği takdirde (aslında harfin var olup da düşmüş olması varsayımıyla) *Çağramak* ve *Çağraşmak* biçimlerine de ulaşılır ki, bu durumda davette bulunmak (öneride bulunmak, çağrı yapmak), seslenmek içerikleri rahatlıkla görülebilir.

* **Çaraşmak:** Nikahlanmak anlamından başka barışmak içeriğine de rastlanır. Birbirine söz vermek, ateşkes yapmak, nikah yoluyla akrabalık bağı kurarak barışı sağlamak şeklindeki yan anlamlar hep aynı mantık çizgisini izlemektedir.

* **Çarbak:** "Çizgili sincap" olarak verilen anlam bazı lehçe ve şivelerde *Şarbak* söylenişi ile daha genel olarak "Sincap" şeklinde açıklanmıştır.

* **Çarılga:** Emir, talimat, direktif anlamındaki kavramın kökenine dair iki açıklama geliştirmek mümkündür. *Car* (ses) sözcüğünden türemiş olması ilk akla gelen izahattır. Diğeri ise *Çağrılga* kavramından "Ğ" düşmesi ile türeme olasılığıdır.

* **Çarıştay:** Sözcüğün kökeni *Çarsmak* (at yarışı yapmak) fiilinden türeyen "Çarstay/Çarıstay" kelimesidir. *Çarıştay/Carıştay* dönüşümü ile atlarla oynanan farklı oyunların bir araya toplandığı geniş katılımlı yarışmaları tanımlamak için kullanılır olmuştur. Daha sonradan özleştirme çalışmaları esnasında benzeri bir anlam içeriği ile (anlam daha da genişletilerek) "Yarıştay" sözcüğünü karşılamak için önerilmiştir. Sözcüğün seslenme bildiren *Car* kökü ile olan bağlantısı ise yarışlarda yapılan tezahüratlarla da uyumludur. *Carışmak/Çarışmak* (müsabaka yapmak) fiili ise Türkçe'deki *Yarışmak* sözcüğünün farklı bir söylenişidir.

* **Çarıt: "**Emir" demek olan kelimenin Car (ses) kökü ile bağlantılı olduğu görülmektedir. Diğer bir olasılık ise *Çağrıt* kelimesinden dönüşmüş olmasıdır. Aynı açıklama *Çarıtmak* (emretmek) filli için de geçerlidir ve *Çağrıtmak* olarak aktarılması imkanı dikkate alınmalıdır.

* **Çarıtmak:** "Emretmek" manasından başka "Aydınlatmak" anlamı da bulunur. Ancak bu içerik aynı manaya sahip olan *Carıtmak* fiilinden kaynaklanmaktadır. Yine de "İzah etmek" (açıklamak) şeklindeki dolaylı bir anlamla da uyumlu görünmektedir.

* **Çarlağan:** "İtirazcı" (her şeye itiraz eden kişi) manasındaki sözcük "Tutukluk yapan silah" anlamında da kullanılır.

* **Çarlamak:** Sözcüğün asıl anlamı "İtiraz etmek"tir. Bu mana Anadolu Türkçesi'ndeki *Carlamak* (yüksek sesle konuşmak, gereksiz konuşmak) fiili ile doğrudan bağlantılıdır. Ancak sözcüğün ikinci anlamı ise daha özgün olup, silahın tututluk yapması veya arabada motorun çalışmaması demektir.

* **Çarlan: "**İtirazcı" (herşeye karşı çıkan) kişileri tanımlayan kavram tutukluk yapan silahlar için de kullanılır.

* **Çarlanmak:** "Şikayetlenmek" olarak açıklanan fiil *Car* (ses) kökü ile ilişkili olup *Carlanmak* biçiminde de söylenir ve kökenindeki anlam aslında "Kendi kendine söylenmek"tir.

* **Çarmak:** "Şikayet etmek" demek olan kavramın *Çağırmak/Çağarmak/Çaarmak/Çarmak* dönüşümüne uğramış olma ihtimali vardır. Fakat bağımsız olarak değerlendirilmesi de mümkündür. Ayrıca anlam yeterince özgündür.

* **Çasak:** Haram veya mahrem anlamındaki kavram Türkçe "Yasak" sözcüğünün farklı bir söylenişidir.

* **Çasakçı:** Muhafız alayı askeri anlamındaki kelimenin kökenine dair iki açıklama geliştirmek mümkündür. İlk olarak Türkçe "Yasak" sözcüğünün farklı bir söylenişi olan *Çasak* (haram, mahrem) kavramından kaynaklanması olasılığıdır. Bu durumda hükümdarın en yakınında bulunan, mahrem yaşantısına kadar onu koruyan kişi demektir. Çasakçılar'ın en güvenilir askerler arasından seçildiği bilinmektedir. Dolayısıyla bugünkü tabirle "Yakın Koruma" olarak açıklanması da mümkündür. Diğer izahat ise Yazmak/Çazmak fiilinden kaynaklanan *Çazak* (ferman) sözcüğü ile ilgili olup, Ferman ile görevlendirilmiş özel asker veya koruma görevlisi şeklindedir. Bu takdirde "Yasa" (kanun) ile de ilişkilendirilebilecek olan kelime "Yasa koruyucusu" ya da "Yasanın koruma yetkisi verdiği kişi" olarak da anlaşılabilir.

* **Çaşınmak: "**Kamufle olmak" olarak verilen anlamın aslında pek çok açılımı vardır. Gizli iş yapmak, gizlice izlemek, saklanarak gözlemek, casusluk yapmak, kamufle olmak, gizlice görüşmek, istihbarat toplamak bu anlamların başta gelenleridir. *Yaşınmak/Yeşinmek* diğer lehçe ve şivelerdeki söyleniş biçimleridir.

* **Çaşıtmak: "**Gizlemek" olarak verilen anlamın "Kamufle etmek", "Kılık değiştirmek" içerikleri de bulunmaktadır.

* **Çaşkan:** "Fare" demek olan kelimenin değişik lehçe ve şivelerde farenin farklı türlerini tanımlayan az da olsa farklılaşmış anlamları genellikle söyleyiş farklılıkları ile ortaya çıkar. *Taşkan/Tuşkan/Tışkan/Tıçkan/Tuçkan* ve *Çuçkan/Çuşkan/Çaşkan/Çışkan/Çıçkan/Çaçkan* kelimelerinin tamamı Türkçe'deki *Sıçan* (Eski Türkçe "Sıçgan") sözcüğü ile bağlantılı olup fareyi ve fare türlerini tanımlar.

* **Çaşmak:** "Gizlemek" veya "Saklamak" anlamları bulunan kelimenin *Yaşmak* (örtmek) fiili ile de doğrudan bağlantısı vardır. Kavramın "Mahçup olmak" manası da bulunur ve "Utancından saklanacak yer anlamak" deyimine yaklaşmaktadır.

* **Çata:** Apış arası, iki bacak arası anlamı taşıyan kelimenin *Şata* söylenişi de mevcuttur. Bacakların çatılmış iki değneğe benzetilmesi söz konusudur.

* **Çatağ:** Çadırın direklerini ortada birleştiren halka kastedilmektedir.

* **Çatan:** Saat için "Akrep" manasında verilen kavram olan *Çıyan/Çayan/Çadan* sözcüğü (gerçek anlamda) akrep demektir. Büyük olasılıkla anlam kayması ile verilen mana dikkate alınmış, asıl gözden kaçırılmıştır. Fakat *Çatmak* (iç içe geçirmek) fiili ile bağlantısı da dikkate alındığında *Çadan/Çatan* kavramının saat akrebi manasında kullanılması son derece yerindedir ve halk zekasının bir ürünüdür.

* **Çatara:** *Çatarı* olarak da söylenen kelime pamuklu ipek kumaş demektir. Üç iplik pamuk, bir iplik ipekten dokunarak oluşturulur.

* **Çatarmak: "**İç içe geçirmek" anlamı "İskelet kurmak/oluşturmak" olarak netleştirilebilir. Sözcüğün daha bağımsız görünen "Surat asmak", "Surat yapmak" manalarına da rastlanır ki, bu durumda "Kaş çatmak" deyimini de karşılar. *Çat* kökü Türkçe'de özellikle tahta, demir, kemik malzemenin iç içe geçerek bir yapı oluşturması içeriğini ihtiva eder. Benzer bir açıklama "Çataşmak" (iç içe geçmek) fiili için de geçerledir ve aslında iç içe geçerek bir iskelet veya yapı oluşturmak demektir.

* **Çatınmak:** "Surat asmak" olarak verilen mana tam olarak "Kaş çatmak" deyimine denk düşer. Benzer bir anlama "Çatıkmak" fiilinde de rastlanır.

* **Çavaş:** "Sakin" manasındaki kelimenin Türkçe Yavaş kelimesi ile ilgili olduğu görülmektedir. Ayrıca yine sakin, halim manasında *Çuvaş* biçimindeki söyleyişi de bulunur.

* **Çavgar:** Posta güvercini demek olan kelimenin belki de rengi dolayısıyla "Çavga" (boz karga) ile ilişkilendirilmiş olması mümkün olduğu gibi *Çavmak* (hızlı gitmek, süratli hareket etmek, bir tarafa sapmak) fiili ve *Çav/Sav* kökü üzerinden *Sava* (haber) kelimesi ile de bağlantılıdır.

* **Çavmak:** Hızla uzaklaşmak, hızlı gitmek, süratlenmek, hızla sağa sola sapmak, gözden kaybolmak gibi çok netleştirilememiş anlamlara sahip esnek bir sözcüktür. "Meşhur olmak" anlamı da kaydedilmiştir. Namı, şöhreti hızla yayılmak olarak anlaşılabilir.

* **Çavruncu:** "Sihirbaz" anlamındaki kelimenin Farsça bir ekle "Çavrunbaz" türevi de mevcuttur. Sözcüğün kökeninde Çav (haber) manası Çağ (zaman, davet) manaları bulunur. Dolayısıyla gelecekten haber veren, gaybı anlatan, doğaüstü güçleri çağıran, ruhları davet eden kişi demektir.

* **Çavruntu:** Siyah buğday tanesi olarak açıklanan sözcüğün başka bir kaynaktaki karşılığı yabani ot olarak açıklandığı görülmektedir. Buradan bir genelleme yaparak düzeni bozan şey, sıradışı veya istisnai durum ya da nesne açıklamasına ulaşılabilir.

* **Çavzanmak:** "İnat etmek" anlamındaki kavram "Dirsek diremek/dayamak" deyimini de karşılamaktadır. Sözcük "Protesto etmek" içeriğini de karşılar.

* **Çayık:** "Sel" anlamında verilen sözcük, Çay'ın (derenin) kabarması olarak açıklanabilir. Değişik lehçe ve şivelerde *Çayık/Cayık/Jayık/Yayık* söylenişleri altında tufan, sel, geniş ırmak, taşkın gibi manaları içerdiği gibi mitolojik olarak Irmak Tanrısı ile de ilişkilendirilir. Su kabarmak, sel gelmek anlamındaki "Çayıkmak" fiilinin de *Cayıkmak/Jayıkmak/Yayıkmak* söylenişleri mevcuttur.

* **Çayınmak:** Derede yıkanmak veya dere kenarında birşeyler yıkamak, durulamak, bu amaçla suya girmek gibi manalar içeren kelimenin çamaşır, bulaşık yıkamak için dere kenarına inmek veya bacaklarını sıvayarak suyun içine girmek, ayaklarını suyun içine sokarak durmak, bu şekilde durarak bir şeyler yıkamak manaları da vardır. Su kabarmak, çalkalanmak, sel gelmek kelimenin öteki anlamlarıdır. Diğer bir anlamı ise *Şayınmak* biçimi ile de rastlanan "Metal kaplanmak" demektir. Bu manada büyük olasılıkla aslında "Kalaylanmak" gibi özel bir anlamın genişlemesi ile ortaya çıkmıştır.

* **Çayıtmak:** Suyun (çayın) önünü kesmek ve böylece suyun yükselmesini sağlamak demek olduğu gibi çamaşırı, bulaşığı suda yıkamak, durulamak anlamı bulunur. Bu anlam çay (dere) kenarına inilerek suyla durulama yapma nedeniyle oluşmuştur. Ayrıca "Metal kaplamak" veya büyük olasılıkla daha özelde "Kalaylamak" anlamı da vardır ve kalaylanan kapların suda çalkalanır gibi işlem görmesi veya bu işin dere kenarında yapılmasının tercih edilmesi ile alakalıdır. Bundan başka adını vermeden, kendisini tanıtmadan konuşmak veya karşısındaki insanın adını ağzına almadan resmi veya mesafeli, soğuk bir tarzda konuşmak manası da vardır.

* **Çaykama:** “Gargara” manasındaki kelimenin *Saykama* söylenişi de mevcuttur.

* **Çaykamak:** Çalkalamak, su ile yıkamak, suda çalkalayarak temizlemek anlamlarındaki kelimenin *Şaykamak/Saykamak/Caykamak* söylenişleri de yaygındır. Türev fiiller için de aynı ses dönüşümü geçerlidir.

* **Çaykanmak:** Çalkalanmak manasındaki kelimenin suya girerek yıkanmak anlamı da vardır. Hristiyanlarda “Vaftiz edilmek”, Müslümanlarda “Gusül abdesti almak” anlamında kullanıldığı da görülür. *Şaykanmak/Saykanmak/Caykanmak* söylenişleri de yaygındır.

* **Çaykara:** Anadolu’da *Çaygara* olarak da söylenen kelime “Çaykamak” (çalkalamak, kaynamak) fiilinden türemiştir. Çalkalanarak çıkan su kaynağı manası taşır. Daha çok akarsu kenarlarında küçük kaynaklar için kullanılan bir tabirdir.

* **Çaykatmak:** Su kaynatmak, karıştırmak, hareketlendirmek, galeyana getirmek gibi birbiri ile bağlantılı manaları vardır.

* **Çaylamak:** Dedikodu yapmak manası dışında uykuda sayıklamak anlamı da bulunur.

* **Çaylanmak:** Küçük akıntıların birleşerek Çay (dere) oluşturması anlamında kullanılan bir fiildir. Derenin akıntılı hale gelmesine veya başka bir akarsuyun birleşip katılması sonucu akıntı meydana gelmesi de bu fiille anlatılır.

* **Çaytan: “**Manastır” manasındaki sözcüğün *Çaydan* söylenişine de rastlanmıştır. *Çaytı/Çaydı* kavramı ise “Mabet” anlamı karşılığında kayıtlarda yer almaktadır. Her iki kelimenin de kökeni hakkında net bir kanıya ulaşılamamıştır. Yabancı kökenli (Çince, Tibetçe) olma ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır.

* **Çazak:** Sözcüğün “Ferman” manası Türkçe *Yazmak* fiili ve *Casa/Yasa* (kanun) kavramları ile doğrudan bağlantılıdır. Dolaylı olarak *Çizmek* fiili ile de ilişkilendirilebilir.

* **Çazal:** Sözcüğün “Metal” anlamı *Çes/Çez/Çaz/Cas/Ces/Cez/Yez* dönüşümü ile pek çok lehçe ve şivede metal veya özelleşmiş manalarla değişik madenleri (demir, prinç, tunç, bakır vs.) tanımlamak için kullanılan bir kavramdan (daha doğrusu yukarıda sıralanan kavram dizisinden) kaynaklanır. Bu ana kavramın Farsça kökenli olduğu da öne sürülür. *Casal* şeklinde söylenişine de rastlanan kelimenin Türkçe üretme, imal etme, oluşturma bildiren *Cas/Yas* kökü ile bağlantılı olması da ihtimal dahilindedir.

* **Çazalma:** “Sahte” anlamına gelen sözcüğün *Casalma/Yasalma* biçimleri de vardır.

* **Çazalmak:** “İmal edilmek” anlamına gelen sözcüğün *Casalmak/Yasalmak* biçimleri de vardır.

* **Çazamak:** “İmal etmek” manasındaki fiilin yine bu mana karşılığında *Cazamak/Casamak/Yasamak/Yazamak* söylenişleri de bulunmaktadır. Kelimenin “Oluşturmak” manasındaki “Meydana getirmek”, “Ortaya çıkarmak” deyimlerini de karşıladığı görülür. *Çasamak* yazılışı ile “Ferman buyurmak” (ferman çıkarmak, kanun koymak) anlamını Türkçe’deki *Yasamak* fiili ile ilişkilendirilmesi de mümkündür. Fermanın süslenmesi ya da süslü bir yazı ile yazılması ise sözcüğün

“Süslemek” manası ile de alakalıdır. *Yazmak* fiili ile doğrudan ve ayrıca *Çizmek* fiili ile de dolaylı olarak bağlantılı görünmektedir.

* **Çazamal:** “Mamül” anlamına gelen sözcüğün *Casamal* biçimi de mevcuttur.

*** Çazanışmak:** “İyi giyinmek” olarak izah edilen kelime “Giyinip kuşanmak” deyimindeki manayı da karşılamaktadır.

* **Çazanmak:** “Donanmak” (bazen de modaya uygun giyinmek) şeklinde izah edilen kavram ayrıca teçhiz olmak, kalıba girmek ve kılığına kıyafetine dikkat etmek, süslenmek, düzgün giyinmek demektir. Aynı şekilde “Çazandırmak” fiili de “Modaya uydurmak” demek olsa da asıl anlamı kalıba dökmek, kılığını kıyafetini düzeltmek ve mecazen bir şeyi kılıfına uydurmak anlamları taşımaktadır. Sözcüğün Türkçe’ye *Yasanmak* şeklinde aktarılması da mümkündür. Sözcüğün *Cazanmak* biçimi de bulunmaktadır.

* **Çazatmak:** Sözcüğün “Teçhiz etmek” anlamı dışında “Donatmak” ve “Süslemek” içerikleri de bulunur.

* **Çebek:** “Alkış” (el çırpma) anlamındaki kelimeye Anadolu’da *Çepik* biçiminde rastlanır.

* **Çeber:** Tasarruflu, mahir, usta, ihtiyatlı, çalışkan, becerikli, marifetli, hünerli gibi manalarda kullanılan kelimenin *Şeber* biçimi de mevcuttur.

* **Çeberlemek:** “Tasarruf etmek” anlamındaki fiilin *Şeberlemek* telaffuzu da yaygındır. “İhtiyatlı davranmak” anlamında kullanıldığı da görülür. Sözcüğün *Çemerlemek* söylenişinde ise “Maharet göstermek” manasına rastlanmıştır. *Çeber* kelimesinin de “Mahir” ve “Usta” anlamları bulunur.

* **Çeçerel:** “Rezonans” anlamındaki kelimenin Türkçe’ye Ç/S dönüşümü ile “Seserel” olarak aktarılması da mümkündür. Bu durumda anlam sesten kaynaklanan titreşim (belki radyo frekansı/dalgası) şeklinde de anlaşılabilecektir. Aynı uyarlama “Rezonans yapmak” manasındaki *Çeçeremek* fiili için de yapılarak *Seseremek* haline getirelebilir. Bu durumda “Radyo frekansı/dalgası yaymak” biçiminde bir mana da türetilebilir.

* **Çedik:** “Mes” (iç ayakkabı) manasındaki kavramın İç ve Edik (ayakkabı) sözcüğünün bileşik biçimi olduğunu öne süren kaynaklar vardır. Son derece doğru bir tespit olmakla birlikte yine de Çetmek (ağ, file örmek) ve Çeçmek (kabuğunu soymak) fiilleri ile olan bağlantısı da dikkate alınmalıdır.

* **Çediker:** “Küçükayı” takımyıldızını ifade eder. Takımyıldızdaki yedi belirleyici yıldız sözcüğün de asıl unsurunu oluşturur. Aslında sözcüğün Türkçe’ye doğru aktarılış biçimi “Yediger”dir. Fakat orijinal biçim tercih edilmiştir. Diğer lehçelerde farklı söyleyişler de mevcuttur: *Cediger/Cedeger/Yeteger* gibi… (*Yetigen* ise “Büyükayı” takımyıldızıdır.)

* **Çedirgemek:** İğrenmek, tiksinmek olarak verilen anlam ses dönüşümleri ile *Yadırgamak* fiili ile bağlantılı olduğu gibi *Tedirgemek* (endişelenmek) kavramı ile de çok net bir biçimde ilişkilidir. Anadolu’da “İdrar” için *Sadır* sözcüğünün kullanıldığı görülür ve “Amonyak” anlamındaki *Çedir* kavramı ile aralarındaki ilişki dikkate alınırsa, *Çedirgemek* fiilinin kötü kokudan dolayı tiksinmek, midesi bulanmak manasını ihtiva ettiği anlaşılabilir.

* **Çeğenek:** Embriyo, cenin anlamından başka *Çiğenek* söylenişi ile "Midye" karşılığına da rastlanmıştır. Fakat bu söyleniş farklı bir anlam içeriğine sahip olduğu için ayrılarak verilmiştir.

* **Çeğender:** "Yaban pancarı" anlamına gelen kelimenin değişik lehçe ve şivelerde pancar veya farklı türlerini tanımlayan az da olsa farklılaşmış anlamları aynı zamanda söyleyiş farklılıkları ile ortaya çıkar. Bu anlamla bağlantılı olarak *Çeğender, Çağundur, Çuğundur, Çöğender, Çökündür* kelimelerinin tamamı küçük ses farkları ile çok daha fazla çeşitlenerek telaffuz edilebilmektedir.

* **Çeğenmek:** "Embriyo oluşmak" biçimindeki mana büyük olasılıkla bitkilerle ilgili gözlemden kaynaklanmaktadır. Ancak *Çiğ/Çeğ* kökünün "Pıhtılaşmak" ile ilgili anlamlar türettiği dikkate alınırsa, mesela ölü doğan hayvanların özellikle de cenin niteliği taşıyacak kadar küçük olanların, ya da hamile olduğu bilmeden kesilen hayvanların karnından çıkan yavruların (embriyoların) da benzetme yoluyla fiilin oluşumuna sebebiyet verdiği tahmini yapılabilir. Ancak halk kültüründeki mantığın başka yollardan gelişmiş olması da mümkündür. Sözcüğün *Çiğenmek* söylenişi de mevcuttur, ayrıca *Çiğinmek* (kistleşmek) fiili ile çok yakın bir anlam ilişkisi bulunmatadır.

* **Çeğet:** Yoğurt ve yumurtadan yapılan yapılan bir tür peynirdir. Çuvaş kültürüne özgüdür. Peynir manasında *Çığıt, Çiğit* olarak söylenen kelimeler de bu kavramla ilişkilidir. *Çeğetmek* (pıhtılaştırmak) fiilinin "Kesilmek/Kestirmek" (süt, yoğurt, çorba vs.) olarak verilen bir diğer manasının da kavramla ilişkili olarak değerlendirilmesi mümkündür. Türk kültüründe çiğ sütten yapılan peynirlerle ilgili değişik kavramlarla da karşılaşılmakla birlikte verilmiş olan açıklamada peynirin hammaddesi olarak süt yerine yoğurttan bahsedilmektedir. Yoğurdun yine pişirilerek mi yoksa çiğ olarak mı kullanıldığı da burada araştırılması gereken bir husustur. Yeri gelmişken belirtmek gerekir, tüm Türk Dünyası'ndaki yemek ve yiyecek tariflerinin, yapılış yöntemlerinin olabildiğince ayrıntılı olarak açıklandığı ve tek bir kaynakta toplanıp değerlendirileceği bir çalışmanın yapılması pek çok açıdan faydalı olacaktır.

* **Çek:** Sınır, hudut ve kenar manalarını içeren sözcüğün K/T dönüşümü ile *Çet* söylenişi de bulunur. Sözcüğün *Şek* biçimine de rastlanmıştır. İblis, şeytan manasına *Cek* biçimi ile kötü ruh içeriği ile de rastlanmıştır.

* **Çekçi:** "Gümrük memuru" manasının Avrupa dillerindeki "Check" kontrol anlamı ile uzaktan veya yakından hiçbir alakası yoktur. Türkçe *Çev/Çeğ/Çeg/Çek* (sınır, etrafını kapatma bildirir) kökünün de bir parçasını oluşturan *Çek* (sınır, hudut) sözcüğünden türemiştir.

*** Çekebir:** "Aralık" ayı anlamındaki kelimenin *Cekebir* söylenişi de vardır.

* **Çekel:** "Pınar" olarak verilen mananın "Su kuyusu" olma ihtimali yüksektir. Kuyudan su çekmek için kullanılan çıkrıktan veya basitçe bir iple salınarak yukarı çekilen kovadan bahsediliyor olması da yine mümkündür. Ancak bununla ilgili henüz yeterli somut bilgiye ulaşılamamıştır. Diğer bir olasılık ise *Çekel/Çeykel/Çaykal* dönüşümü ile *Çaykamak* (kaynamak, kaynayarak çıkmak) fiiline bağlanmasıdır. Spatula anlamına ise "Çeykel" biçiminde rastlanmış, ancak Türkçe *Çekmek* fiili ile ilişkilendirilerek bu biçimde aktarılması tercih edilmiştir. Fakat yine de *Çeykelmek* ya da *Çeykelemek* (sağa sola yalpalamak) fiilinin spatulanın kullanılırken oluşturduğu hareket ile ilişkisi göz ardı edilmemelidir.

* **Çekerleme:** “Karantina” demektir. *Çekerlemek* fiili ise “Sınırlandırmak”, “Hudut çekmek”, “Limit koymak” anlamlarına gelmektedir ve “Karantinaya almak” manası da bulunmaktadır ve bu da aslında ilk anlamların biraz farklılaşması ile ortaya çıkmıştır. Bulaşıcı hastalıklarda bir yerin etrafını çevirip veya bir çizgi çekerek sınır belirleyip insanların diğer tarafa geçmesine engel olunması ile alakalıdır.

* **Çekilgen:** “Resesif” anlamından başka çabuk geri çekilen, insanı yüzüstü bırakıp giden, kaytaran içeriğine de sahiptir.

* **Çeklemek:** Sınırlamak, sınır koymak, hat çekmek, limit belirlemek manalarından başka izole etmek (toplumdan uzaklaştırmak) içeriği de vardır.

* **Çekletmek:** Kısıtlamak, hasretmek (münhasır kılmak), izole etmek manaları vardır.

* **Çekmen:** “Yağmurluk” manası taşıyan kelimenin “Ceket” anlamı *Şekmen* söylenişinden aktarılmıştır.

* **Çelebi:** “Yalap” (aydınlık) sözcüğünden “Y/Ç” dönüşümüyle Yalabı > Çalabı > Çelebi dönüşümüyle oluşmuştur. Aydınlanmış kişi demektir. Sözcüğün kökenini Süryanice’ye bağlayarak Süryanice’de bile bulunmayan bir kelimenin türediğini iddia etmek son derece akıl almazdır. *Çelbiş* kelimesinin ise mahir, yetenekli anlamına geldiği kayıtlarda bulunmaktadır.

* **Çelbeğen:** “Ejderha” manasınadaki kelimenin *Celbeğen/Yelbeğen* söylenişleri de vardır. *Yelbeğen* biçimi “Uçurtma” manası ile verilmiştir. Kelime *Yel* (rüzgar) kavramı ile ilişkili olup *(Çel/Cel/Yel)* kökünden türemiştir.

* **Çeldek:** Sözcüğün kökeni aslında çok net bir biçimde *Yel/Cel/Çel* (rüzgar) kavramından kaynaklanmaktadır. Anadolu’daki “Yel girmesi” anlayışı ile de alakalı bulunan kavramın “Yeldek” olarak aktarılması da mümkündür.

* **Çeleğeş:** “Gökkuşağı” anlamındaki kelimenin *Çelemek* (boşaltmak), *Çilemek* (yağmur çiselemek) fiilleri ile doğrudan ilgili olduğu görülmektedir. Yağmur yağdıktan sonra ortaya çıkan görüntü anlamına gelebileceği gibi, tersine bir mantıkla yağmur yağdıran oluşum manasını da içeribilir. Çünkü gökkuşağı gerçektende havada asılı su tanecikleri (çilenti) sayesinde oluşmaktadır. Sözcüğün *Çelegeş* söylenişi de mevcuttur.

* **Çelek:** “Kova” anlamaındaki sözcüğün “Fıçı” manası *Şelek* söylenişinden aktarılmıştır.

* **Çelemek:** “Boşaltmak” manası ile verilen fiilin *Çilemek* (yağmur çiselemek, çiseleyerek yağmak) sözcüğü ile doğrudan bağlantısı bulunmaktadır. “Boşaltmak” olarak verilen anlama “Doldurmak” olarak da rastlanmaktadır. Bunun nedeni bir kabı doldurmak için kullanılan başka bir kabın boşaltılıyor olmasıdır. Hatta birbirlerinin farklı birer söyleyişi olduğu kanaatine bile varılabilir. Ancak *Çelemek* söylenişinde daha çok bir araç kullanılması vurgusu bulunur. Sözcüğün ayrıca “İçine dolmak” veya “İçine çekmek” manasına da rastlanmaktadır. Dolayısıyla *Çelemek* ve Çeletmek fiilleri sıvılar için *Aktarmak* manası ile de karşılanabilir.

* **Çelgi:** Sözcüğün “Tırpan” manasının Anadolu Türkçesi’ndeki (çalınan yani sallanın şey anlamındaki) “Çalgı” kavramının farklı bir söyleniş biçiminden kaynaklandığı görülmektedir.

* **Çelişmek:** Birbirlerine çelme takmak manasında “Güreş yapmak” olarak açıklanan kavramın “Judo” için kullanıldığına da rastlanmıştır.

* **Çemremek:** Paçalarını sıvamak, pantolonun paçalarını katlamak, kolunu sıvamak, yenlerini katlamak, eteği toplayıp yukarı çekmek, eteğini çekerek kısaltmak gibi bir dizi benzer anlamı vardır. “M/R” yer değiştirmesi ile *Çermemek* söylenişine ve türev fiillerde *Çemrelmek/Çermelmek* ve *Çemrenmek/Çermenmek* dönüşümlerine rastlanır.

* **Çenek:** Asıl kaynakta “Şarj” şeklinde verilmiş olan anlam Türkçe’ye “Şarjör” olarak uyarlanmıştır.

* **Çenermek:** “Üst üste kapanmak” (midye kabuğu gibi) manasındaki fiilin “İç içe geçmek” anlamına da rastlanmıştır.

* **Çenetmek:** Cevizin veya midyenin kabuğunu ikiye ayırmak manası vardır. Türkçe *Çen* kökünde iki parçadan oluşma, iki parçanın birleşmesi veya birbirinden ayrılması içerikleri bulunur. Yeri gelmişken belirtmek gerekir ki, tartışmasız Türkçe olan ve bu kökten türeyen *Çene* sözcüğünü Türkçe’nin dışına itmeye çalışmanın elle tutulur hiçbir tarafı yoktur. Üstelik *Çeyne/Çene* dönüşümüyle *Çiynemek/Çeynemek* fiili ile olan bağlantısı da apaçık ortada iken üzerinde durmaya, tartışmaya bile değmez bir konudur. Bu sözcük başka dillerde görünüyorsa bile Türkçe’den o dillere geçtiği kuşku götürmezdir.

* **Çer:** “Konum” olarak verilen anlam Türkçe Yer sözcüğü ile alakalıdır, hatta farklı bir söylenişinden ibarettir. Maraz, ağrı, hastalık, dert manası ise *Çor* (maraz, cin) kavramıyla bağlantılı olup Türkçe *Yermek* fiili ile uzaktan da olsa ilişkilendirilmesi mümkündür. Bunlardan başka “Vakit” ve “Zaman” açıklamalarına da rastlanmıştır.

* **Çerçe:** “Fincan” manasında kullanılan kelimenin *Çirçe* söylenişi de bulunur.

* **Çerçi:** Köyleri gezen “Seyyar satıcı” manasındaki sözcüğün kökenine ilişkin birkaç açıklama geliştirmek mümkündür. *Çer/Yer* kökünden yerleri (her yeri) gezen, *Çerimek/Yerimek* (yürütmek) fiilinden yürüyerek gezen ve ticaret yapan, *Cer/Car* bağlantısı ile *Carçı* (bağırıcı) yani bağırarak satış yapan kişi şeklindeki anlamlar ihtimal dahilindedir. Anadolu’da 1980’li yıllarda dahi kamyonetlerle hatta eşek veya katır ile gezen çerçilere rastlamak mümkündü.

* **Çereklemek:** “Şırıldamak” şeklindeki anlam *Şırlamak/Şirlemek/Şerlemek/Çerlemek* dönüşümü ile alakalı olabileceği gibi *Çerek* (dere) sözcüğü üzerinden dere gibi ses çıkarmak manasının da kastediliyor olması ihtimal dahilindedir.

* **Çereşmek:** “Nişanlanmak” anlamı çiftlerin arasındaki bağı simgeleyen ağaç dallarının, daha sonraki çağlarda kırmızı kurdela ipinin toprağa gömülmesi ile bağlantılı olabileceği gibi sıra, dizi, yer, konum bildiren *Çer/Cer/Yer* kökü bağlantısıyla merasim esnasında insanların bir yerde sıralanarak ayakta durmasının anlatılması da söz konusu olabilir.

* **Çergi:** Tezgah manası *Çer/Cer/Yer* kökü üzerinden tam olarak yere açılan nesne ya da üzerine eşya yerleştirilen araç demektir.

* **Çerkeşmek:** Kökendeki mana tam olarak cin çarpmış gibi sağa sola koşturmak / kaçışmak şeklindedir.

* **Çerlemek:** Felakete uğramak, belaya yakalanmak, bilinmez dertlere yakalanmak, dert sahibi olmak, marazlanmak manalarını barındırır.

* **Çerlenmek:** "Ordugah kurmak" veya "Karargah kurmak" manası ile verilen sözcük "Kamp kurmak" veya "Konuşlanmak" olarak da anlaşılabilir. Ayrıca *Çer* kelimesi *Yer>Çer>Cer* dönüşümüyle "Konum" anlamına geldiği gibi *Çor>Çur>Çer* dönüşümüyle maraz, dert, ruhsal rahatsızlık gibi anlamlar da içerir. Bu bağlamda marazlanmak, ruhsal rahatsızlığa yakalanmak manalarına da gelir. Türkçe'ye *Yerlenmek* olarak da aktarılması mümkün olan kavram "Çeri" (asker) kelimesi ile olan ilgisi nedeniyle orijinal biçim korunmuştur.

* **Çermek:** Sözcüğün biriktirmek manası *Dermek/Termek/Çermek* dönüşümü ile bağlantılı gözükmektedir. Ancak daha çok bir havuzda su toplamak veya samanlığa saman yığmak gibi içerikler için kullanılır. *Çermenmek* fiili de rezervde toplanmak, sarnıçta veya kuyuda su dolmak anlamlarına gelmektedir.

* **Çermik:** Suyun toplandığı yer demektir. "Çer" kökü Türkçe'de ve Moğolca'da "Yer" ile ilgili anlamlar taşır. Ermenice "Çerm" (sıcaklık, ısı) sözcüğünden geldiği öne sürülür ve bu mana ile de uyumludur. Çok uzak da olsa Latince "Termik" (ısıl) sözcüğü ile ilişkilendiren kaynaklar da mevcuttur. Ermenice Çerm ile Latince Term sözcüklerinin ikisinin de ısı ile ilgili manalar bildiriyor olması ise büyük olasılıkla tesadüfidir, ancak bu husus bahsi geçen dillerin etimolojisiyle ilgilidir.

* **Çert:** "Yemin" demek olan kelimenin kökeni yeterince net olmayıp *Çor/Çer* (maraz, dert, kötü ruh) kökeni ilişkilendiren açıklamalar mevcuttur. Bu takdirde eğer yeminini yerine getirmezse başına bir kötülük gelmesini ve kötü bir varlığın musallat olmasını dileme söz konusudur. *Çort* sözcüğü "Şeytan" demektir. Anadolu'daki *"Şart olsun ki…"* deyiminin kökenini de Arapça "Şart" sözcüğünde değil burada aramak gerekir. Çertilmek (helak olmak) fiili de yine bu anlayışla ilgili olup, kötü ruhlar tarafından mahvedilmek manasını içerir.

* **Çertemek: "**Parmakları üst üste atmak" manası "Yemin etmek" veya "Yemin bozmak" içerikleri ile ilişkilendirildiği gibi çocukların birbirleri ile küsmeleri veya küslüğü kaldırmaları ile de alakalı olduğundan sözcük için bu tür karşılıklara ve açıklamalara da rastlanmaktadır. Aslında küslük de bir tür yemin olarak algılanabilir ve çocukların baş ve işaret barmaklarını üst üste geçirmeleri bu bağlamda değerlendirilebilir.

* **Çerten:** "Alabalık" anlamına gelen kelimeye *Çortan* söylenişi ile "Turnabalığı" manasında rastlanmıştır. Fakat anlam yeterince farklı olduğundan bu söyleniş farklı bir kelime kabul edilerek ayrıca verilmiştir.

* **Çertenmek:** "Yemin etmek" manasındaki sözcüğün kökeni "Çert" (yemin) kelimesinden kaynaklanır. *Çert* aynı zamanda tehlikeli ruhsal varlıkları da tanımlar. Dolayısıyla fiilin tam açıklaması ruhsal varlıkların adını anmak demektir. Yani kişi yeminini tutmadığında bu varlıkların kendisine zarar vermesini göze almaktadır. *Çertemek/Şertemek* fiili ise parmakları üst üste atmak veya birbirinin üzerinden fiske vurur gibi kaydırmak demektir. Parmakların üst üste atılmasının ise pek çok kültürde yemin etme veya yemin bozma ile alakasının olduğuna inanılır.

* **Çertinmek:** Kendini dövmek olarak açıklanan kavram "kendini helak etmek" veya "başını dövmek" olarak da anlaşılabilir. *Çert* (şeytan, kötü ruh) anlayışı ile de bağlantılı görünen sözcük bu nedenle "başına bela

almak” şeklinde de yorumlanabilir. Sözcüğün somut bir davranışa dair açıklaması ise elini yumruk yaparak hafifçe başına vurmak şeklindedir.

* **Çertmek:** “Mızrap vurmak” veya “Fiske vurmak” anlamları taşıyan kavram parmakla ilgili olan türev sözcükler türetir. *Şertmek/Şirtmek* söylenişleri de yaygındır. Ayrıca *Çirtmek* söylenişine de rastlanmaktadır. Sözcüğün ayrıca *Soyunmak* manası da bulunur. Türev kavramlarda da aynı ses dönüşümü mevcuttur. Örneğin *Çirtinmek/Çertinmek/Şertinmek* (dövünmek) veya *Çertik/Şertik* (fiske) gibi…

* **Çeşiniv:** “Striptiz” açıklaması ile verilen kavrama *Teşiniv* biçiminde de rastlanmıştır.

* **Çeşinmek:** Soyunmak, giysilerini çıkarmak demek olan sözcüğün *Teşinmek* söylenişi de mevcuttur. Ancak bu söyleyiş daha çok Türkçe’deki *Deşinmek (içini açmak, iç dökmek)* fiiline yakın bulunmuştur. Bunun dışında Türkçe’ye uyumu daha zayıf görünen *Şeşinmek* biçimine de rastlanmıştır.

* **Çeşmek:** “Soymak” ve “Çözmek” anlamları bulunan fiilin *Şeşmek* söylenişi de vardır. Türev sözcüklerde de aynı ses dönüşümü bulunur.

* **Çet:** Sınır, hudut ve kenar manalarını içeren sözcüğün T/K dönüşümü ile *Çek* söylenişi de bulunur. Sözcüğün *Şet* biçimine de rastlanmıştır.

* **Çeten:** Saman yüklenen kağnı, at arabası veya traktör römorkunun boyunu yükseltmek için yaklaşık insan kolu kalınlığında tahta veya sırıklardan oluşturulan bir tür çittir. Böylece daha fazla saman taşınabilir. *Çit/Çet* kökü kafes tarzı yapıları veya hasır, file türü örgüleri tanımlayan sözcükler türetir. Bu nedenle değişik lehçe ve şivelerde bu kökten türeyen sözcükler anlam farklılaşmaları ve “İ/E” dönüşümü ile görülebilmektedir.

* **Çetir:** Aslında *Çadır* sözcüğünün farklı bir söylenişinden başka bir kelime değildir. Türkçe “Çatmak” fiilinden türediği apaçık ortada olan Çadır sözcüğünü eski kaynaklarda sırf ilk olarak Farsça yazılı metinlerde geçtiği için Farsça kökenli olarak kabul etmek nasıl izah edilebilir diye, sormadan geçmemek gerekir. Üstelik Türkçe *Çet* kökünün kafes örmek manası da çadırın ahşap kafesi ve yan direkleri ile doğrudan alakalıdır.

* **Çetken:** Dizgin manasındaki kelime aslında “Çekmek” fiilinden türemiştir ancak bazı Türk dillerinde rastlanan “T/K” dönüşümüne uğramıştır.

* **Çetlevük:** “Kuruyemiş” olarak genellenen kelimeye kimi lehçelerde “Fındık” veya “Kabuklu fıstık” olarak daha özelleşmiş anlamlarla rastlanabilmektedir. Kavramın *Şetlevük* söylenişi de mevcuttur. “T/K” dönüşümü ile *Çeklevük* biçiminin var olduğu da bilinmektedir. Ayrıca *Çötlevük* ve *Çörtlevük* biçimlerine de rastlanmıştır.

* **Çetmek:** İç içe geçirmek, örmek, kafes yapmak, file oluşturmak anlamları bulunur.

* **Çevgen:** At üzerinde, tahta veya deriden bir top ile oynanan ve kökeni milattan önceki çağlara dayanan, bir oyundur. Orta-Asya Türkleri ve komşu kavimler tarafından bilinir. Farsça *Çevgen/Çevgan/Çavgan* sözcüğünün de kökeninin Türkçe olma ihtimali yüksektir. Çevgen veya Çavgan sözcüğü *Çevmek/Çavmak/Çapmak* fiilleri ile bağlantılıdır. Sözcüğün sonundaki -gen/-gan eki de Türkçe ile uyumlu görünmektedir. *Çapmak* kelimesi at sürmek manası taşır. *Çıvmak/Çavmak* sözcüğü atlamak, sıçramak, zıplamak, hızla gitmek, çarpıp yön değiştirmek, sekmek, çavmak, sapmak demektir. Çünkü bu oyun

Türklerden komşu kültürlere geçmiştir, dolayısıyla isimlerin, hele de Türkçe köklere uyumlu sözcüklerin başka bir dilden alınmış olması pek mantıklı görünmemektedir. Ayrıca sözcüklerin Arap harfleri ile (Osmanlıca, Farsça) yazımında "Vav" harfi Latin alfabesindeki "V" harfini karşıladığı gibi O/Ö, U/Ü seslerini göstermeye de yarar. Bu durumda bazen bu sesleri göstermek için kullanılan "Vav" sanki "V" gibi algılanarak okunabilmektedir. (Kimi zaman da tam tersi durumlarla karşılaşılmaktadır.) Dolayısıyla "Çöğen" sözcüğünün farklı bir okunuşuna denk gelme olasılığı da vardır.

* **Çevşemek: "**Ağlamak" olarak verilen anlama "Gözü sulanmak" olarak da rastlanır. Toprağın suyla karışıp (tarlanın altından su çıkması veya su basması gibi nedenlerle) çamurlaşıp ağırlaşmasını da tanımlamaktadır. Bu bağlamda daha genel bir anlamda "Sulanmak" olarak da izah edilebilir.

* **Çeyin:** "Kadar" (-e/-a kadar) manasındaki kelime *Çeyin/Teyin/Teğin* dönüşümü ile Türkiye Türkçesi'ndeki Değin kavramına bağlanır.

* **Çeyir:** Zift veya katran anlamındaki kelimenin *Şeyir/Şayır/Çayır* söylenişleri de bulunmaktadır.

* **Çeykelmek:** Sözcüğün "Yalpalamak" anlamı *Çaykalmak* (kaynamak) fiili ile bağlantısından kaynaklanır. *Çeykel* (sarhoş) sözcüğü de bu fiilden türemiş olup sarhoş kişinin sağa sola yalpalaması nedeniyle yapılmış bir tanımlamadır.

* **Çeykem:** Sözcüğün anlamı tamı tamına kaynayan, fokurdayan yer demektir. Türemiş olduğu *Çeykemek* fiili de *Çaykamak* (kaynamak) kavramı ile doğrudan bağlantılıdır.

* **Çığarak:** "Baca" manasındaki kelimenin *Şığarak* söylenişine de rastlanmıştır.

* **Çığarma:** "İstisna" manasındaki kavram Türkçe "Çıkarma" sözcüğünün farklı bir söylenişinden ibarettir. Fakat anlam son derece özgün bir biçimde değişmiş olduğundan orijinal biçim tercih edilmiştir.

* **Çığılmak:** Bir araya gelmek, toplanmak anlamındaki sözcüğün *Cığılmak/Cıyılmak* şeklindeki söyleyişleri de mevcuttur. Türkçe *Yığılmak* fiili ile de doğrudan bağlantılıdır.

* **Çığım:** "Masraf" demek olan kelimenin Türkçe'ye "Çıkım" olarak aktarılması da mümkündür.

* **Çığındırık:** "Omuz terazisi" olarak da tanımlanabilecek olan kavram omuza uzatılan basit bir çubuktan dahi oluşabilmekte olduğu gibi daha özel olarak yapılmış türleri de vardır. İki ucuna dengeli ağırlıkta yükler asılarak taşıma yapılır.

* **Çığlama:** Çiğ sütten yapılan peynir manasındaki sözcüğü Türkçe *Çiğ* sözcüğü ile bağlantısı çok açıktır.

* **Çığma:** Divan, sedir, kanepe olarak açıklanan kavramın Türkçe'ye "Çıkma" olarak aktarılması da mümkündür. Ancak söyleyişte bir sorun görülmediği için orijinal biçim tercih edilmiştir.

* **Çığmak:** Toplamak, bir araya getirmek anlamlarındaki sözcüğün *Cığmak/Cıymak/Yıymak* dönüşümü ile Türkçe *Yığmak* fiiline bağlandığı görülür.

* **Çığrık:** *Çıkrık* sözcüğü ile doğrudan bağlantılı hatta farklı bir söylenişi olan makara manasındaki kelime dönme, yuvarlanma bildiren Türkçe *Çığ/Çık* kökünden kaynaklanır. *Çıkrık* kavramını Hintçe'ye, Sanskritçe'ye bağlamak Türkçe köklerden bihaber olmaktan başka bir şeyle izah edilemez. Kaldı ki *Çıkarmak* fiili üzerinden dahi kuyudan su çıkaran nesne anlamına bağlanabilmesi de mümkün olan kelimeyi ses benzerliği nedeniyle yabancı kavramlarla ilişkilendirmek zorlama bir hayalgücü gerektirir.

* **Çığrıtmak:** "Çark döndürmek" olarak izah edilen kelimenin "Makara sarmak" manasına da rastlanmıştır.

* **Çıkanak:** Bir coğrafi terim olarak "Burun" anlamındaki *Çukanak* sözcüğünün de Türkçe'ye *Çıkanak* şeklinde (bu kelimenin diğer bir manası olarak) aktarılması mümkündür. *Şığanak/Çığanak* kelimesinin de yine aynı mana da kullanıldığı görülür.

* **Çılamak:** "Terlemek" anlamındaki kelime *Çilemek* (nemlenmek, ıslanmak) fiili ile de bağlantılıdır. Ayrıca "Yorulmak" manasına da rastlanmıştır (mecazen "Terlemek" anlamı ile uyumludur).

* **Çılamaz:** "Yorulmak bilmez" anlamındaki kelimenin aslı *Çılabaz/Çılabas* biçimindedir.

* **Çılandak:** Tarla yılanı demektir. "Çılan" (Yılan) sözcüğünden benzetme eki ile oluşmuştur. Yeri gelmişken belirtmek gerekir ki, "Yılan" kelimesinin Türkçe olmadığını ispatlamak için pek çok çaba sarfedilmiştir. Ancak ne kadar zorlanırsa zorlansın bu sözcüğün Türk-Moğol ortak dil kökeninden başka bir yerde sonuca ulaşılamaz. Sözcük yalınlık ve soyunma içeriği bulunan Türkçe Yal (Moğolca Şıl/Şal) kökü ile de bağlantılıdır. Moğolca'daki "Şaldan/Şaldang" (eski Moğolca "Sıldang") ve eski Türkçe "Yalang" sözcükleri ise çıplak manasına gelir ve yılanın tüysüz olmasıyla alakalıdır, yani çıplak canlı demektir. Asıl kökenin Çinçe yılan manasındaki "Lu/Lung" kelimesi söylenir fakat Türkçe'den Çince'ye geçmiş olma ihtimali olduğu gibi, benzer kelimelerin birbirine uyarlanmış olması da mümkündür. Üstelik "Lu" kelimesinden Yılan sözcüğüne ulaşacak ses dönüşümleri Türkçe'ye uygun değildir. Buna karşın Türkçe'den başka dillere geçişinde bu sıkıntı yer almaz. Örneğin Türkçe'den Almanca'ya kadar ulaşan sözcük bu dilde ise "Schlange" (okunuşu Şılange) olarak yer alır ve ses dönüşümü rahatlıkla izlenebilir (Çılang > Şılang).

* **Çılanmak:** "Soyunmak" anlamındaki sözcük Türkçe "Yılan" kelimesinin kökenini de oluşturur. Ayrıca "Islanmak" manası da vardır (*Çiylenmek/Çıylanmak/Çığlanmak/Çılanmak* dönüşümü). Sözcüğün kökeninde terden giysilerini çıkarmak veya bu nedenle soyunduktan sonra terli ve çıplak olarak görünmek manası bulunur. Aynı şekilde *Şılanmak* (merhem sürmek) fiili de insanın terli bir görünüm sergilemesi ile alakalıdır. Sesli harf değişimi ile *Yalınmak > Yılanmak (Şalınmak > Şılanmak)* fiilerinin yılanın çıplak bir varlık olarak algılanması ile doğrudan alakalı olduğu rahatlıkla görülebilir. *Cılanmak/Çılanmak/Sılanmak* fiilinin sarılmak, dolanmak, kıvrılmak manalarına da rastlanır ki, yine yılanın kıvrılan bir hayvna olması ile de uyumludur.

* **Çılaş:** Türkçe *Çıy/Çığ/Çiğ/Çiy* kökü nem, rutubet, ıslaklık bildiren kelimeler türetir. Bu sözcükte de büyük olasılıkla "Ğ" düşmesi mevcuttur. Bu takdirde aslı "Çığlaş" şeklinde olacaktır. *Çılaşmak* fiili de aynı şekilde *Çığlaşmak (Çiyleşmek)* şeklinde düzeltilebilir.

* **Çılazmak:** "Kelleşmek" biçimindeki mana "Soyunmak" içeriği ile ilgili olup ayrıca çıplaklaşan başın terli görünümü ile de bağlantılıdır.

* **Çılçağan:** Kavram *Yılçağan* olarak ses dönüşümüne uğratıldığı takdirde "Yılan" kelimesi ile bağlantısı çok açık olarak görülür.

* **Çıldamak:** "Ateşle dağlamak" ve "Cin kovmak gibi" iki manası bulunur. Aslında bu iki mana birleşiktir. Eskiden bazı ruhsal hastaların bedenlerinin ateşle dağlanarak cinden kurtulacakları inancının bir sonucudur. Cin kovma manasındaki "Çıldak" sözcüğü de bu bağlamda değerlendirilmelidir. Günümüzde dahi Anadolu'da daha hafifletilmiş uygulamalarının olduğu bilinmektedir. Ancak elbetteki bilimsel düşünce geliştikçe giderek bu tür zararlı eylemlerden vazgeçilmektedir. *Çıl/Yıl (Çal/Yal)* kökü dikkate alındığında *Yaldamak* (ateş tutmak) fiili ile de bağlantısının kurulması mümkündür.

* **Çılga:** Toka (özelde saç tokası) manasındaki kelime ile Uzak Doğu kültüründe yaygın olarak kullanılan şiş şeklindeki tokaları kastediliyor olması muhtemeldir. Çünkü aynı kökten türeyen *Çılgan* sözcüğü mızrak manası taşır.

* **Çılgayak:** Türk dillerinin pek çoğunda *Cılgayah/Cılgayak/Çılgayak/Çılgayah/Yılgayah/Yılgayak* olarak kullanılan kelimenin Yeniyıl (kış mevsiminde 21 Aralık) veya Nevruz Bayramı (21 Mart) gibi Gündönümü/Gündenkliği esasına dayalı olarak ya da veya günümüzdeki uygulama ile 31 Aralıkta olacak şekilde yeni bir yılın başlangıcını ifade eden sözcüğün buz pateni pisti anlamı da mevcuttur. Fakat burada sadece "Çılgayak/Çılgayah" söyleyişine özgü olmak üzere uzun süren (örneğin Türkiye'deki ÖSS veya KPSS gibi birkaç saat uzunluğunda) sınavları da tanımlamak için kullanılan başka bir anlam daha mevcuttur. Bu anlamın "Çılga" (test, imtihan) ve "Çılgı" (akıl, zeka) sözcükleri ile bağlantısı dikkate alınmalıdır.

* **Çılık:** *Ilık/Yılık/Cılık/Çılık* dönüşümü ile "Ilık" kelimesinin farklı bir söylenişinden ibarettir. Türev sözcüklede de aynı dönüşüm söz konusudur.

* **Çıltak:** "Sebep" veya "Bahane" manasındaki sözcük *Çığıldak/Çığıltak* söyleyişinden dönüşmüş olmalıdır. *Çığ/Çık* kökünden *Çığmak/Çıkmak* fiili ile ilişkili görünmektedir. Sözcüğün "İftira" manasına da rastlanmıştır.

* **Çımak:** Orijinal kaynakta "Yaralanmak" olarak verilen anlam büyük olasılıkla "Çıban" sözcüğü ile de bağlantılıdır. Bu takdirde mana iltihaplanmak, irinlenmek, çıban çıkmak olarak anlaşılabilir. Sözcüğün "Çıymak" söylenişi de bulunmaktadır.

* **Çına:** Sözcüğün "Kurşun" manası Ukraynaca *"Tsına"* kelimesi ile alakalı görünmektedir.

* **Çınakay:** Serçe parmağı demek olan kavramın "Çınatay/ Şınatay" söylenişleri de mevcuttur.

* **Çınamak:** Sözcüğün "Zannetmek" ve "Muhakeme etmek" manaları Çince kaynaklı *Çın/Çin* kökü ile alakalıdır.

* **Çınavul:** Av kuşu terbiyecisi demek olan kelimenin *Çığavul* söylenişi de bulunur.

* **Çınayak:** Fincan anlamındaki kelimenin *Şınayak* söylenişi de vardır.

* **Çınmak:** "Doğru konuşmak", "Hakikati söylemek" ayrıca "Vuku bulmak" (gerçekleşmek) manalarındaki fiilin kökeni Çince kaynaklı *Çın/Çin* (hakikat) sözcüğüdür. Bu bağlamda gerçeği ortaya çıkarmak demektir.

Aynı kökten türeyen *Çıngay* sözcüğü emin, güvenilir kişiler için kullanılır ve Türkçe'deki "Hakikatli adam/kadın" manasını karşılar. *Çıntay* ise asil demektir. *Bu kökten türeyen "Çınamak" (tetkik etmek), "Çıngarmak/Çınarmak" (tahkikat yapmak), "Çınıkmak" (hak etmek), "Çınsamak" (tahkik etmek) kelimelerinin net bir biçimde Çince kaynaklı olması, ayrıca Türkçe ile söyleyiş ve anlam uyumsuzlukları nedeniyle sözlüğe eklenmesinden vazgeçilmiştir. "Çınmak" fiiline ise yalnızca yabancı sözcüklerin ne düzeyde Türkçeleşebildiklerine bir örnek olması amacıyla yer verilmiştir.*

* **Çıray:** Sima, çehre anlamındaki kelime Moğolca kökenlidir. Fakat Moğolca'ya Farsça'dan geçip geçmediği araştırılmalıdır. *Şıray* telaffuzu da bulunmaktadır.

* **Çırmaşmak:** Dolaşmak, sarılmak anlamındaki kelimenin "Kol kola girmek" manası da mevcuttur.

* **Çırtmak:** "Düdük çalmak" anlamındaki fiilin *Çığırtmak* kavramı ile "Ğ" düşmesi (uzun "I" kısalması) sonucu oluşan bir bağlantısı vardır. Kelimenin "Islık çalmak" anlamı da mevcuttur.

* **Çırtman:** Ağaç dalından yapılmış kamçı olarak açıklanan kelimede Türkçe'nin çok ilginç benzetmelerinden birine dayalı bir söz oyunu vardır. İnce ve yaş ağaç dalı sallandığında ıslığa veya tiz bir düdük sesine benzer bir ses çıkardığı için bu ad verilmiştir.

* **Çıvgacı:** Kavramın ek almamış kısmını oluşturan *Çıvga* sözcüğünün manasının ökse çubuğu olduğu dikkate alınırsa; "Değnekçi" olarak verilen karşılık, ökse çubuğu ile kuş avlayan kişi olarak anlaşılabilir.

* **Çıvgın:** "Mermi" manasındaki kelimenin *Çivgin* söylenişi de vardır.

* **Çıygamak:** "Şişmek" anlamındaki kelimenin *Sıygamak* söylenişi de bulunmaktadır.

* **Çıygarmak:** "Kabarmak" anlamındaki kelimenin *Sıygarmak* söylenişi de bulunmaktadır.

* **Çıykan:** "Çıban" sözcüğü ile akrabalığı açıktır. *Çıban* kelimesinin ilk biçiminin de *Çıyban* olduğu görülmektedir. *Çıymak* (sivrilmek, kabarmak, şişmek) fiilnden türedikleri anlaşılmaktadır.

* **Çıyramak:** "Ciyaklamak" manasındaki fiil "Y/Ğ" dönüşümü ile *Çığramak* söylenişi de vardır.

* **Çibeğen:** "Sperm" manasına gelen sözcük *Çıv/Çiv/Çib* kökünden türemiş olup tam olarak hızlı giden, veya saçılan şey demektir. Bu bağlamda Türkçe'ye *Civeğen* olarak da aktarılması mümkündür. *Çibemek* fiili ise içine işlemek, çivi benzeri bir aletle nakış işlemek manasına gelir. Dolayısıyla burada hem erkek cinsel organına bir benzetme hem de cinsel birleşmeye dair bir çağrışım da bulunur. *Çime/Çöme* sözcükleri tohum veya sperm anlamlarına gelir. "Ğ" veya "Y" düşmesi (uzun "İ" sesinin kısalması) ile *Çiybeğen/Çiğbeğen/Çibeğen* dönüşümüne uğramış olması ihtimali dikkate alındığı takdirde akma, yağma, damlama bildiren *Çiğ/Çiy/Siy/Siğ* kökünden türemiş olması da yine güçlü bir olasılıktır.

* **Çibin:** "Sivrisinek" manasındaki sözcüğün *Cibin/Çibin/Çıbın/Şıbın/Şibin* biçimlerindeki söylenişleri mevcuttur.

* **Çider:** "Köstek" veya "Zincir anlamında kullanılan kelimenin *Şider* varyantı da bulunur.

* **Çiginey: “**Prenses” anlamındaki kelime *Tigin/Çigin* (prens) kavramından türemiştir. Sonda bulunan -ey/-ay ekinin zaman zaman dişil kavramlar türetmede işe yaradığı başka kelimelerde de görülmektedir.

* **Çiğelek:** “Yumak” manasındaki kelime Anadolu’da aynı anlamda kullanılan “Çile” sözcüğü ile de ilgili görünmektedir. Bu durumada *Çiğele/Çile* dönüşümünün var olduğu görülebilir. *Çeğ/Çiğ* kökü yumaklaşma, topaklaşma, pıhtılaşma, embriyo oluşturma içeriği ile ilgili sözcükler türetir.

* **Çiğenek:** Midye veya midye içi anlamındaki kelime başka *Çeğenek* (embriyo) kavramı ile doğrudan bağlantılıdır.

* **Çiğilmek: “**Düğümlenmek” anlamına gelen kavramın “Endişelenmek” içeriğine de rastlanır. Ancak bu anlamın Türkçe’deki “Boğazı düğümlenmek” (paniklemek) deyimine denk düştüğü görülmektedir.

* **Çiğinmek:** Düğümlenmek, kistleşmek, yumrulaşmak gibi somut manaları bulunan fiilin aynı zamanda “Endişe etmek” gibi soyut ikinci yan anlamı da mevcuttur. Bu da aslında Anadolu Türkçesi’ndeki “Korkudan boğazı düğümlenmek” deyiminde olduğu gibi mecazi bir anlamı içermektedir. *Çiyinmek* söyleyişine de rastlanan sözcüğün *Çeğenmek* (embriyo oluşmak) fiili ile çok yakın bir anlam ilişkisi bulunmatadır. *Çiğirdek* sözcüğü Türkiye Türkçesi’ndeki *Çekirdek* kelimesinin farklı bir söylenişinden ibaret olsa da çekirdeğin oluşum sürecine vurgu daha fazladır.

* **Çiğremek:** “Gına gelmek” manasındaki kelimenin *Çiğrimek* söylenişi de bulunmaktadır. Aynı dönüşümü *Çiğretmek/Çiğritmek* fiilinde de görmek mümkündür.

* **Çiğsimek: “**Midesi bulanmak” şeklindeki mana aslında tam olarak çiğ besin yemiş gibi hissetmek şeklindedir. Pişirilerek yenen yiyeceklerin tam pişmediği hissine varmak da yine yaklaşık aynı söylenişe sahip olan *Çiğsemek* fiili ile anlatılır.

* **Çiğsinmek:** “İğrenmek” demek olan kelime *Çiğsinmek/Çiksinmek/Tiksinmek* dönüşümü ile aslında *Tiksinmek* fiilinin farklı bir söylenişidir.

* **Çiksinmek:** “Ç/T” dönüşümü ele *Tiksinmek* fiilinin farklı bir söylenişi olduğu çok açıktır.

* **Çileğen:** “Duş” (armatür) manasındaki kelime *Çiyleğen* sözcüğünden dönüşmüştür. *Çiy* (su taneceği, su zerresi) kavramından türeyen sözcük Çiy (su tanesi) üreten nesne demektir. Yeri gelmişken değinmek gerekir ki bu mana (su, nem, rutubet hatta tükrük) ile ilgili olmak kaydıyla *Çile-* ile başlayan kelimeleri *Çiyle-* olarak değerlendirmek de mümkündür. Örneğin; *Çilemek > Çiylemek…* Sözcüğün *Şileğen* biçimi de mevcuttur. *Şilekey/Çilekey* kavramı da salya, tükrük, burun akıntısı anlammlarında kullanılır.

* **Çileklemek:** “Çilek toplamak” olarak izah edilen kelime asıl kaynakta *Cilektemek* biçimi ile “Yemiş toplamak” (meyve toplamak) olarak izah edilmiştir. *Cilek/Ciilek(/Ciylek)* sözcüğü Türkiye Türkçesi’nden farklı olarak daha genel bir anlamla “Yemiş” / “Meyve” anlamına gelmektedir. Bu kelime başına gelen eklerle farklı meyveleri tanımlar: *Uy-Cilek* (Sığır çileği - Ahududu), *Cer-Cilek* (Yer çileği - Çilek), *Agaş-Cilek* (Ağaç çileği - Frambuaz), *Koy-Cilek* (Koyun çileği - Böğürtlen), *Üzüt-Cilek* (Can çileği - Karadut)…

* **Çilem:** Tutkal Balığı'nın adı yapıştırmak manasındaki *Yelimek/Celimek/Çelimek* veya "E/İ" yer değiştirmesi ile *Yilemek/Cilemek/Çilemek* fiilinden türemiştir. Okçulukta yay yapımında kullanılan tutkalların üretilmesi için kullanılan balıklara verilen genel bir ad olabileceği gibi bu balıkların özel bazı türlerini de tanımlaması da mümkündür. Sözcüğün aynı zamanda "Balık tutkalı" (balıktan elde edilen yapıştırıcı) manasını kastediyor olması da ihtimal dahilindedir. Bu tür tutkallar genellikle bazı tür balıkların hava keselerinden elde edilir.

* **Çilemek:** Yağmur çiselemek, damlalar halinde su dökülmek anlamlarındaki fiilin *Şilemek* biçimi de vardır.

* **Çilen:** Göçmen bir kuş olması ve göç ettiği bahar ve güz mevsimlerinde yağmurlar yağması nedeniyle leyleğin yağmur getiren bir kuş olarak algılanması sözcüğün oluşumunda etkili olmuş olabilir, çünkü *Çiylen > Çilen* dönüşümü ile kelime *Çiylenme* manası da taşır. *Şulan/Şülen* sözcükleri Asya Türkçesi'nde yine leylek veya balıkçıl kuşu ve çamurcun kuşu anlamlarına da gelir. Ayrıca "bir tür çilek" olarak rastlanan açıklamalar da mevcuttur.

* **Çilenmek:** Nemlenmek, rutubetlenmek demek olan kelime çok net bir biçimde *Çiylenmek* sözcüğünden dönüşümle oluşmuştur. Yağmurlu rüzgar esmek anlamı da mevcuttur. *Çilenti* (nem, rutubet) kelimesi de benzer bir biçimde aslında *Çiylenti* olan söyleyişten dönüşmüştür.

* **Çilimek:** Sigara içmek, pipo içmek olarak verilen anlam gerçekte *Yel/Cel/Cil/Çil* (rüzgar) sözcüğü ile alakalıdır. Sigaranın dumanının oluşturduğu hafif esinti görünümünün rüzgar ile ilişkilendirilmesi söz konusudur. Sigara içmek de bu esintili dumanın içe çekilmesi olarak algılanmıştır. *Çilitmek* (duman tüttürmek) fiili de dumanı yele/havaya salmak olarak anlaşılabilir. Ayrıca çok düşük bir olasılık da olsa, "İ" sesi düşmesi ile *İçlimek > İçilimek > Çilimek* dönüşümü de dikkate alınabilir ki, bu takdirde mana "İçine çekme" ile ilişkilenidirilebilir.

* **Çiltemek:** "Hürmet etmek" manasına gelen kelimenin *Şiltemek* söylenişinde ilk içeriğin tersine "Lanet etmek" anlamına rastlanmıştır. Bu nedenle farklı köklerden türemiş olabilecekleri dikkkate alınarak iki fiil ayrı başlıklar halinde verilmiştir.

* **Çinemek:** "Kuvvetlenmek" anlamındaki sözlüğün "Süslemek" ve ayrıca "Ölçmek" manaları da bulunmaktadır.

* **Çingemek:** Birlikte şarkı söyleyerek, el çırparak alkış tutup kadın erkek karışık biçimde dans etmek demektir. *Çinge* ise bu tür dansları ve eğlenceleri tanımlar. *Çingene* kavramının her ne kadar yabancı dillerden alınmış olsa da benzeşim yoluyla bu fiil üzerinden Türkçe'de yeniden türetilmiş olma ihtimali dikkate alınmalıdır.

* **Çingeçey:** "Elti" demek olan sözcüğün Türkçe *Yenge* kavramı ile alakalı olduğu görülmektedir. Sözcüğün eki kaldırıldığında esas kavramı *Yenge/Çenge/Çinge* dönüşümüne uğramıştır. Türkçe'ye *Yengeçey* olarak aktarılması da mümkündür.

* **Çinit:** "Perçin" demek olan sözcük, Türkçe *Çenet* sözcüğünün farklılaşmış biçimidir. Anlam yeterince özgünleşmiş olduğu için orijinal söyleyiş tercih edilmiştir.

* **Çiritmek:** Kötü kokutmak, kötü koku yaymak manasındaki kelime *Çiğritmek/Yiğritmek/İğritmek* veya *Çiretmek/Çiğretmek/Yiğretmek/İğretmek* dönüşümü ile Türkçe'deki *İğrenmek* kavramı ile de ilişkilidir. Dolayısıyla kötü koku yayarak mide bulandırmak daha doğru bir izahat olacaktır. Ayrıca *Çürütmek* sözcüğü ile olan bağlantısı da dikkate değerdir. Çürüyen şeylerin kötü koku yayması da anlamsal bağlantıyı tamamlar.

* **Çirkemek:** İğrenç davranışlar yapmak anlamındaki sözcüğün *Çirkimek* biçimi de mevcuttur.

* **Çirkenç:** Kötü görünümlü, çirkin manasındaki kelimenin *Çiyirkenç/Çiyirgenç* söylenişi de mevcuttur. Sözcüğün *Çiy/Çiğ* kökü dikkate alındığında, "Çiğ" kavramının Türkçe'de olgunlaşmamışlık gibi bazı olumsuz anlamlar barındırdığı da göz önünde bulundurulabilir.

* **Çirkenmek:** "İğrenmek" olarak izah edilen sözcük aslında tam olarak "Surat ekşitmek", "Yüzünü buruşturmak" şeklinde bir karşılığa sahiptir. İğrendiği, tiksindiği için yüzünü kötü bir şekle sokmak kastedilmektedir. Sözcüğün *Çiyirkenmek/Çiyirgenmek* ve *Çirkinmek* söylenişleri de mevcuttur. Bu söyleyiş *Çiyirgenmek/Çiğirgenmek/Yiğirgenmek/İğirgenmek* dönüşümü ile kavramı Türkçe *İğrenmek* fiiline bağlar. Ayrıca *Sirkenmek* biçimine de rastlanmaktadır, ancak bu söyleyişte daha çok kötü kokudan dolayı iğrenmek anlamı vardır ki, kötü kokuya vurgu daha belirgindir. *Çirkinmek* söyleyişi ise *Çirkin* kavramına bağlanır ki, bu sözcüğün Farsça olduğu iddiası kesinlikle yanlıştır.

* **Çirkey: "**Sirke sineği" demek olan kelimenin *Sirkey* söylenişi de vardır. Farsça olduğu söylenen "Sirke" sözcüğü ile bağlantısı tamamen bir tesadüf müdür, Farsça'dan bir etkilenme mi vardır, yoksa tam tersine sirkenin üzerindeki sineklere verilen Türkçe bu isimden yola çıkarak mı Farsça'da "Sirke" sözcüğünün oluştuğu konusunda net bir kanaate varmak şu an için mümkün değildir. Fakat kesin olan şey *Sirkey/Çirkey* kelimesinin Türkçe köklerle büyük bir uyum içinde bulunduğu ve büyük olasılıkla da Türkçe olduğudur.

* **Çirmek:** Kötü kokmak demek olan fiilin *Çirimek* söylenişi de vardır.

* **Çisemek:** İnce yağmur yağmak manasındaki kelime *Çiysemek* sözcüğünden dönüşmüştür. Türkçe *Çi-* ile başlayan bazı sözcükler su püskürtmek manası ile ilişkilidir.

* **Çitir:** Dikilmeden, kendiliğinden yetişen, sürgün olarak çıkan fidan demektir.

* **Çitirik:** Kavram "Kalamar" anlamında kullanılır. Sözcük bu canlının etinin yenebilmesi öldükten sonar için yere vurularak yumuşatılması nedeniyle oluşmuştur. Bu bağlamda Türkçe'deki *Çitilemek* (çamaşırı ovalamak, yere veya tahtaya vurarak yumuşatmak) fiili ile de bağlantılıdır.

* **Çitme:** Pencere kafesi, pencere parmaklığı anlamındaki kelimenin *Çıtma* söylenişine de rastlanmıştır. Aynı şekilde *Çitmek* (kafes örmek) fiilinin de *Çıtmak* biçimi de mevcuttur.

* **Çivek:** Sözcüğün "Nakış" anlamı Türkçe'deki *Çivi* sözcüğü ile aynı kök üzerinden *(Çib/Çiv)* bağlantılı olup, bir şeyin içine işlemiş olan, çivi benzeri bir aletle kazınarak yapılan ya da iğne ile batırılarak işlenen desen demektir. Asıl dildeki yazılışı ise "Çibek" biçimindedir.

* **Çivemek:** Nakış işlemek anlamındaki kelime çivi ile kazıyarak veya oyarak hakketmek (nakşetmek), ya da iğne işi desen yapmak şeklinde anlaşılabilir. Asıl dildeki orijinal biçim "Çibemek"tir.

* **Çiye:** Sözcüğün "Vişne" manası, *Ciyelek* (kiraz) ve *Çilek* kavramları ile de bağlantılıdır. Bu sözcüklerin tamamı, kelimenin ikinci anlamı olan düğüm içeriği ile alakalıdır ve düğümler halinde oluşan meyve tanımlamasından kaynaklanır. Kiraz ve vişnenin düğümler halinde birbirine bağlanması ya da çekirdeklerinin düğüme benzetilmesi, çileğin ise dallarını uzatarak yere düğümlenmesi sözcüklerin oluşum mantığını açıklar. *Şiye* söylenişi de yaygın olarak kullanılmaktadır. Türev kavramlar için de aynı dönüşüm geçerlidir; *Çiyelenmek/Şiyelenmek* gibi.

* **Çiysek:** *Çiy* sözcüğünden kaynaklanan rutubetli, nemli, hafif ıslak anlamındaki kelimenin *Çığşak/Çıyşak/Çiyşek/Çiğşek* veya "Ş/S" dönüşümü ile *Çığsak/Çıysak/Çiysek/Çiğsek* biçimindeki söylenişleri mevcuttur. Aynı dönüşüm *Çiysemek* (nemlenmek, rutubetlenmek) fiili için de geçerlidir. Son derece uzak gibi görünen *Çığşamak* fiili de aslında aynı anlamı içerir.

* **Çizge:** "Şema" anlamındaki kelimenin asıl dildeki orijinal yazılışı *Sızga (Çızga)* biçimindedir. Söyleyiş uyumu açısından bu şekilde aktarılmıştır.

* **Çizgeç:** "Cetvel" anlamındaki kelimenin asıl dildeki orijinal yazılışı *Sızgaç (Çızgaç)* biçimindedir. Söyleyiş uyumu açısından bu şekilde aktarılmıştır.

* **Çizginmek:** "Başa dönmek" şeklinde verilen anlam gerçekte dairesel bir çizgi üzerinde ilerleyip tekrar başa varmak demektir. "Daire çizmek" karşılığı da uygun olacaktır. *Tezginmek* (tur atmak, tavaf etmek) fiili de kökensel olarak bağlantılıdır.

* **Çoğanmak:** Toplanmak olarak verilen açıklama aslında "Ateş başına toplanmak" şeklinde düzeltilmelidir. Hatta kelimenin tam olarak izahatı ateşin başında çömelerek elini ateşe uzatmak, ateşin ısısından yararlanmaktır. Ancak anlam genişlemesi ve sözcüğün ilk mantığının toplum tarafından unutulmuş olması da mümkündür.

* **Çoğarmak:** Korlaşmak, köz haline gelmek anlamındaki kelimenin İrtifa kazanmak (yükselmek) içeriği de bulunmaktadır. Ancak bu mana tamamen farklı bir kökten kaynaklanmaktadır. *Çoğarmak/Coğarmak/Yoğarmak/Yuğarmak/Yukarmak* dönüşümü ile "Yukarı" sözcüğüne bağlanır.

* **Çoğartmak:** Ateş yakmak biçimindeki mana ateşi korlaştırmak, köz haline getirmek olarak da izah edilebilir.

* **Çoğaştırmak:** Genelde "Toplamak", özelde ise "Adam toplamak" olarak verilen anlam aslında geceleyin fener veya meşale ile dolaşıp birilerini çağırmak veya insanların ateşin başına gelmesini sağlamak olarak anlaşılmalıdır.

* **Çoğlandırmak:** Teşvik etmek, şevklendirmek, şevke getirmek manasındaki kelime aslında tam olarak közü canlandırmak, ateşi artırmak anlamına sahiptir. *Çuğlandırmak/Suğlandırmak* biçimleri de mevcuttur.

* **Çoğlanmak:** “Közlenmek” anlamı dışında *Çovlanmak* söylenişi ile hepbir ağızdan konuşmak manasına da rastlanmıştır. Bu anlam ateş başında toplanıp konuşmak içeriği ile ilgili olduğu kadar *Çuğlanmak* (yağmur duası için toplanmak) anlamı ile de bağlantılıdır. “Şevklenmek” manasında da kullanıldığı görülür.

* **Çoğlaşmak:** Celse yapmak, toplanmak, bir araya gelmek demek olan kelime aslında ateş başında toplanmak demektir. Avcılığa, tarım ve hayvancılığı dayalı eski hatta, işbölümüne dayalı ayrışmanın henüz bütünüyle gerçekleşmediği ilkel veya yarı ilkel toplumsal sistemlerde gündüz herkes çalıştığı için adaletle veya bu toplulukların idaresiyle ilgili kararların ancak akşam hava karardıktan sonra yakılan ateşin ısı ve/veya ısısından yararlanılarak etrafında toplanarak alınması söz konusudur. Hatta ilerleyen dönemlerde bu alışkanlığın bir kalıntısı olarak bu tür toplantılarda geleneksel olarak sembolik ateşlerin yakılmasına da rastlanır ki, bu durumun ateşe tapmayla veya ateş kültü ile hiçbir ilgisi yoktur. Sözcüğün ayrıca “Korlaşmak” manası da bulunur.

* **Çoğramak**: Sözcüğün ve türev kavramların “Kaynamak” içeriği bu mana ile ilgili olmak kaydıyla hem ateşte suyun veya başka sıvıların kaynamasını hem de ısının etkisiyle nesnelerin birbiri ile birleşmesini ifade eder ki, örneğini *Çoğratmak* (kaynatmak) fiili Türkçe’deki (teknik alet kullanarak) “Kaynak yapmak” manasında da kullanılır. *Çoğraşmak* (kaynaşmak) da eriyerek birleşmeyi anlatır. Sözcüğün nadiren rastlanan suyun yerden çıkması manasındaki kaynaklanmak anlamı ise aslında ateşte kaynayan suya bir benzetmeden dolayıdır. Sözcüğün *Çokramak* söylenişi de mevcuttur.

* **Çokraşmak:** Kaynaşmak anlamındaki kelimenin *Çoğraşmak* söylenişi de bulunmaktadır.

* **Çoğtağan:** “Müşterek” anlamındaki kelimenin orijinali *Çuğtağan* şeklindedir. Türkçe söyleyişe uygunluğu kesin değilse de aktarılmasına karar verilmiştir.

* **Çoğuklamak:** “Şura yapmak” anlamına sahip olan kelime asıl kaynakta *Çoğuktamak* biçimiyle “Konferans vermek” olarak açıklanmıştır. Ancak yazımın ve anlamın bu şekilde düzeltilmesi Türkiye Türkçesi’ne daha uygun görülmüştür. Kavramın tam açıklaması ise belirli bir amaç için bir araya gelmek, toplanmak, toplantı yapmak demektir.

* **Çoğuklaşmak:** Orijin dilde *Çoğuktaşmak* olarak yazılan sözcük şura toplamak, konsey oluşturmak anlamlarına gelir ki, toplanarak tartışmak, karar almak içeriğini ihtiva eder. Sözcüğün kökeninde ateşin başında toplanarak tartışma yapmak ve karara bağlamak anlayışı bulunur. *Çoğ* kelimesi kor, köz, ateş demektir.

* **Çoğuldaşmak:** Celse toplamak, ortak karara varmak, çoğunluk kararı almak, kararlaştırmak, görüş birliğine varmak demektir.

* **Çoğuluş:** Asıl kaynakta “Meclis” olarak açıklanan kavram Türkçe’ye “Celse” olarak aktarıldı.

* **Çokamak:** İzahatı “Nişanlamak” (söz kesmek) olarak verilen sözcüğün kök anlamı gerçekte kafa ile alakalı görünmektedir. Nişanlanan kızın başına nişan sembolü olarak bir şapka takılması kastedilmektedir. Diğer bir olasılık ise daha eski çağlarda nişanlanan kızların hatta erkeklerin de başlarına kayın ağacı dalından taçlar taklması geleneğinin sözcüğü kaynak teşkil etmiş olmasıdır. Bunun dışında Hıristiyan Türklerde nişan töreninde rahibin çiftlerin başlarına haç kaldırarak kutsaması da anlammla uyumludur. Sözcüğün *Çoğ/Çok*

kökü de toplanarak merasim yapılması manası ile örtüşür. Bu kökün kor, ateş içeriği üzerinden ateş başında merasim yapmak tanımına da ulaşılabilir.

* **Çoklamak:** Orijinal biçimi "Çoktamak" olan ve akıntıya dik yüzmek veya akıntıya karşı yüzmek olarak açıklanan kelime aslında tamı tamına kafasının (kafatasının) dikine gitmek demektir. Bu bağlamda Türkçe'deki "başının dikine gitmek" deyimini de karşılar.

* **Çokman:** "Palto" demek olan kelimenin orijinali *Çukman* biçimindedir

* **Çokna:** Sıra arkadaşı (okul arkadaşı veya asker arkadaşı) anlamı aslında *Çoknamak/Çoknaşmak* (kaynamak/kaynaşmak) yani birbiri ile iç içe geçmek fiilinden ortaya çıkmaktadır. Omuz omuza durmak yani birbiri ile kaynaşmış gibi olmak kastedilmektedir.

* **Çokratmak:** "Kaynatmak" (sıvıyı ateşle ısıtmak) manasındaki kelime "Kaynak yapmak" anlamına da gelir.

* **Çokuk:** Istavroz çıkaran kişileri tanımlar. Asya'da sürekli olarak Istavroz çıkaran manasında "Hıristiyan" kavramı karşılığında da kullanılmıştır.

*** Çolankul:** Orduda askeri diziliş içerisinde sol cenahı tanımlayan kavrama *Solankul* söyleyişiyle de rastlanır.

* **Çolanmak:** Sakatlanmak manasındaki kelimenin "Sakarlık etmek" olarak da izah edilebilecek bir içeriği de mevcuttur. Ayrıca sarılmak, dolanmak manalarına da gelir, örneğin "Kefene çolanmak" gibi.

* **Çolbağa:** Bileşik kelimede, "Çöl" sözcüğü ile alakalı görünen ilk kısım (Çol) susuzluk, karasallık bildirir. İkinci parça daha net olup, "Bağa" (kabuk) sözcüğüdür.

* **Çolgamak:** Genel olarak "Sarmak" demektir. Ayrıntılı olarak ele alındığında iki farklı anlam grubunda "Bandajlamak" (sargı yapmak) ve "Muhasara etmek" veya "Ablukaya almak" (bir yerin etrafını sarmak) manaları ön plana çıkar.

* **Çolmak:** Ampute olmak (kesilmek, körelmek) demek olan kelimenin diğer bir anlamı da kolunu arkasına (sırtına) kıvırmak, arkaya saklamak demektir ki, dolaylı olarak ilk mana ile de uyumludur. Yani ampute olmuş gibi kolunu (belki de bacak için de geçerli olan) gizlemek gibi bir benzetme yapılmaktadır. Bu yönüyle Çalmak fiiline de "kolunu sırtına çalmak" veya "bacağını altına çalmak" manasında yakınlaşır.

* **Çolpamak:** "Seyahat etmek" veya "Seyahate çıkmak" manasındaki kelimenin *Çol/Col/Yol* dönüşümü ile Türkçe *Yol* kelimesi ile de alakalı olduğu görülmektedir. Bu nedenle kavramın *Yolpamak* olarak da aktarılması mümkündür. Aynı şekilde "Çolpan" kelimesinin de *Yolban/Yolpan* (seyyah) sözcüğü ile bağlantılı olabileceği dikkate alınmalıdır.

* **Çolpan:** Türk-Moğol kültüründe Venüs gezegenine verilen isimdir. Mitolojide ise bir Tanrıça'nın adıdır. Adı gökyüzündeki en parlak gezegenlerden biri olan Venüs'e verilmiştir. Türklerde dişil olarak algılanmıştır. (Moğollar ise eril olarak kabul ederler). Bir kelime benzerliği nedeniyle yanlış olarak "*Çoban Yıldızı*" dendiği de olur. Bir başka görüş ise de çobanların bu yıldızı yön bulmakta kullandığı ve bu nedenle de Çolpan'ın aynı zamanda bir *Çoban Tanrıçası / Sürü Tanrıçası* olduğudur. Çoban kılığında dağlarda gezdiği söylenir. Eski

Moğolca *Solbun* (gök cismi) sözcüğü ile bağlantılıdır. *Yolban/Yolpan* (seyyah) sözcüğü ile bağlantılı olması çok büyük bir olasılıktır. Bu durumda aslında yolculuk yapanların, seyyahların kendisine bakarak yön buldukları ve hatta belki de yola çıkanlara şans getirdiğine inanılan gök cismi manasına ulaşılır.

* **Çolpanak:** "Gayrı meşru" anlamı verilen kelime büyük olasılıkla evlilik dışı doğan çocuğu tanımlamak için kullanılmaktadır. Yani açıklamada bir eksiklik var gibi gözükmektedir. Mana bu şekilde düzeltilmelidir. Kelimenin kökeninde ise *Çol* (eksiklik) yani babanın bulunmayışı anlayışı yer aldığı gibi, *Çolpan* (Venüs) kavramı ile de bağlantılı olup, gezegenin talih, kader ile ilişkilendirilmesi dolayısıyla mecazi bir ilgi kurulmaktadır. Ayrıca *Çol/Yol* kökü üzerinden yol kenarında gerçekleştirilen cinsel birleşme veya yol kenarında gizlice yapılan doğum gibi bir benzetme de olasılık dahilindedir.

* **Çolpar:** Seyyah veya turist anlamındaki kelimenin Türkçe'ye *Yolpar* olarak da aktarılması mümkündür.

* **Çolpu:** Kepçe anlamı taşıyan sözcüğün *Şolpu* söylenişi de bulunmaktadır.

* **Çolutmak:** "Kolunu bükmek" olarak verilen mana aslında başka birinin kolunu bükerek kullanmasına engel olmak, yani sanki tek kolu varmış gibi bir hale getirmek demektir. Ayrıca kolu bükülen kişinin dirseğinin belirginleşmesi de ampute edilmiş gibi bir görünüme neden olmaktadır.

* **Çoma:** Yetim (babasız) manasındaki kelime aslında bir yanı eksik olan kişi demektir.

* **Çomaç:** Altı katlanmış dürüm şeklindeki yiyeceği tanımlayan sözcük *Çom* kökünün kütleşmek, ucu körelmek manaları ile alakalıdır. Sözcüğün ayrıca *Çomaş* söylenişi ile "Kıymalı yufka dürümü" manasına da rastlanmıştır.

* **Çomalanmak:** Şımarmak manasındaki sözcüğün *Şomalanmak* biçimi de vardır.

* **Çomalatmak:** Şımartmak manasındaki sözcüğün *Şomalatmak* biçimi de vardır.

* **Çomata:** Şenlik, eğlence anlamındaki kelimenin "Şamata" sözcüğü ile benzerliği dikkat çekicidir.

* **Çommak:** Suya girmek veya suya batmak manasına gelen fiil İslamiyet sonrası "Abdest almak" (özellikle de Gusül abdesti almak) manasında da kullanılmıştır. Kırsal bölgelerde özellikle yaz mevsimlerinde Boy abdestinin akarsu veya göletlerin derin yerlerinde üç kere suya batıp çıkmak şeklinde gerçekleştirilmesi günümüzde bile rastlanan bir uygulamadır.

* **Çomuk:** Abdestli kişileri tanımlar. Asya'da abdest alan veya abdestli dolaşan kişi manasında "Müslüman" kavramı karşılığında da kullanılmıştır.

* **Çomulmak:** Kulağı düşmek şeklindeki mana at, eşek, kedi, köpek gibi hayvanların dik duran kulaklarının aşağıya düşmesini tanımlar. Sözcüğün kökeninde kısalmak, kütleşmek manası vardır.

* **Çomunmak:** "Abdest almak" anlamındaki fiilin *Somunmak/Şomunmak* söylenişleri ile "Banyo yapmak" manasında kullanıldığı da görülür.

* **Çomurmak:** "Suya dalmak" olarak verilen anlam bazen "Gusül abdesti almak" şeklinde de açıklanmaktadır. Kelimenin gonca açmak manası ise *Tomurmak > Çomurmak* dönüşümü ile ortaya çıkmıştır.

* **Çomurtmak:** "Suya daldırmak" olarak verilen anlam herhangi bir şeyi suya batırıp çıkarmak şeklinde de anlaşılır. Daha özelleşmiş olarak çocuğu suya batırıp çıkararak vaftiz etmek demektir.

* **Çonak:** "Eli tutmayan" olarak verilen anlamın aslında "Parmağı kesik" (veya "Parmakları kesik") olması da ihtimal dahilindedir.

* **Çonay:** Çoban yamağı anlamındaki kelimeye farklı lehçe ve şivelerde *Çona/Çonay/Şonay/Şona* söylenişleri ile rastlanır.

* **Çondurmak:** *Çon* (halk, topluluk) kökünden adam toplamak, insanları başına toplamak manası vardır. Türkçe *Çon/Çoň/Çoğ* kökünün biraraya gelmek içeriği ile alakalı görünmektedir.

* **Çonkaymak:** "Çömelmek" manası taşıyan kelimenin *Sonkaymak* biçimine de rastlanmıştır.

* **Çonmak:** "Sakatlanmak" olarak açıklanan fiil eli ayağı tutmaz olmak, felç olmak şeklinde anlaşılmalıdır. *Çon* (halk, topluluk) kökünden toplanmak, biraraya gelmek manası da bulunur.

* **Çont:** "Felçli" anlamı doğru olmakla birlikte daha çok felçli el için kullanılan bir sözcüktür. Felç olan elin içe doğru bükülmesi nedeniyle eklemin belirginleşip çıkıntılı bir görünüm oluşması nedeniyle ampute edilmiş organlara bir benzetme söz konusudur.

* **Çontay:** Torba, çanta, para kesesi, cüzdan anlamındaki sözcüğün *Sontay/Şontay* biçimleri de kullanılmaktadır.

* **Çontuk:** Ampute edilmiş organ manasındaki kelimenin Anadolu'da söylenen *Çonduk* ile ilgili olduğu görülmektedir. *Çonduk* sözcüğü telleri / kılları dökülmüş süpürge demektir ve kesik bir organa ya da küt bir ağaca benzetilmektedir.

* **Çonuşmak**: "Cemaat olmak" manası *Çon* (halk, topluluk) sözcüğünden türemiştir.

* **Çor:** "Cin" demektir. Ruhsal rahatsızlıkları, bilinmez korkutucu güçleri ve varlıkları da ifade etmekte kullanılır. Kelime kökeni hastalık ve gözle görülmeme, eksiklik, yarımlık anlamları taşır. Arapça *Şer* sözcüğü ile bir bağlantısı yoktur. Moğolca Şor sözcüğü şiş anlamına gelir ve boynuzu çağrıştırır. Boynuz ise kötü güçlerle de alakalı görülür. *Çornamak* fiili bürümek, sarmak, dolanmak manaları taşır ve mecazen musallat olmak içeriğine de sahiptir. Anadolu'da cin çarpmış ve ruhsal hastalıklı anlamında "Çorlu" tabiri kullanılır. *Çort, Çert, Czart* gibi söyleyişlerle Slav topluluklarının halk inanışlarına ve Rus/Ukrayna kültürüne de girmiştir. Türklere komşu kavimlerden olan Ermenice'de "Çor" hastalık ve dert anlamına gelir. Farsça'ya "Şur" (uğursuzluk) biçiminde geçmiştir. Sözcüğün Farsça kökenli olduğu iddiası kesinlikle doğru değildir. Türkçe'de *Ço/Çu/Şu/Şo* ile başlayan kökler yarımlık, eksiklik, hastalık, sakatlık bildirir. Mesela *Çol, Çon, Çot, Çop* köklerinde hep bu anlamlar bulunur. Öteki alemlere ait olduğu düşünülen varlıklar da Türk kültüründe hep bu içeriklerle ilişkili varlıklar olarak görülür. Hiçbir tereddüte yer olmadan söylenebilir ki *Çor/Çur/Şur/Şor* hatta Moğolca *Çul/Şul* kökü Türk/Moğol (hatta Ural/Altay) kökenlidir. Bu kökten Türkçe'de

halk ağzında türeyen sözcüklerle Farsça'daki bu sözcük ile ilişkili olan diğer kelimelerin sayısını karşılaştırmak durumu anlamak için yeterli olacaktır. Buna benzer örneklerde Farsça'nın Moğolca ile etkileşiminin fazlalığı da sıklıkla gözden kaçırılmaktadır.

* **Çoramak:** "Cin çarpmak" veya "Cin girmek" (bazen de "Cin çağırmak) anlamları dışında "yoğurmak, harç karmak, hamur haline getirmek manaları da bulunur. Birbirine uzak gibi görünen bu iki anlam odağının ortak noktası şekil değişikliğidir. Cin çarpması vakalarında kişilerin bedenlerinin bazı bölümlerinin eğrileceği veya amorf hale geleceği inanışı çok yaygındır. Hamur veya harç yoğurma işleminde de amorflaşma (şekilsizleşme) söz konusudur. *Şoramak* biçimi de mevcuttur.

* **Çorana:** Kuraklıktan sonra yağmur yağdığında her evin katkısıyla toplanan yiyeceklerle düzenlenen bir şenliktir. Gençler evleri gezerek yiyecek ve meyve toplarlar. Biraraya gelinerek toplanılan yerin özellikle yağmurun değdiği ıslak bir toprak olmasına dikkat edilir. Çorak (kuru) sözcüğü ile olan kökensel bağlantısı ve Çor (cin) kavramı ile alakası dikkate alındığında geçmiş çağlarda yağmur yağdıran ruhsal varlığa bir teşekkür niteliği taşıdığı anlaşılmaktadır.

* **Çoraz:** Çamur veya çimentodan oluşan inşaat harcı manasındaki kelime *Çoğraz/Yoğraz* dönüşümü üzerinden Türkçe Yoğurmak fiiline bağlanır.

* **Çorgala:** Sözcüğün *Çorhala* söylenişine de rastlanmaktadır. Pazı (pancar) demektir.

* **Çorgan:** Kelime aslında Türkçe'deki "Yorgan" sözcüğünün farklı bir söyleyiş biçimidir. Fakat anlam "Battaniye" şeklinde farklılaşmış olduğu için orijinal telaffuz korunarak verilmiştir. Bazı lehçelerde *Çoğurgan/Çowurgan/Çovurgan/Çuvurgan/Cuvurgan/Yuvurgan* biçiminde benzer manaları kastederek söylenir. "Örtü" anlamındaki *Çorga* kelimesi de yine *Yorgan* sözcüğü ile bağlantılıdır.

* **Çorgu:** "Musluk" demek olan kavram "Soğurgu > Sorgu" sözcüğünden dönüşümle oluşmuştur. Soğurmak fiili "İçine çekmek" anlamı içerir. Ayrıca "Sorguç" kelimesi pompa manasına gelir ve ikinci anlamı da horoz ibiği (ya da genel olarak kuş ibiği) şeklindedir. Dolayısıyla burada da aynı zamanda musluğun kuş ibiğine benzetilmesi söz konusudur. Diğer bir olasılık ise musluğun bir tür sürgü (kilit) olarak algılanmasıdır. Belki de musluğun ilkel biçimlerinin basit bir sürgüye benzemesi ile alakalıdır. (Bu tür çözümlemeleri "deli saçması" veya benzeri tabirleri kullanarak küçümseyen, alaya alan, dalga geçen kafaları aslında ciddiye alıp yanıt vermek bile gereksiz ve boşunadır. Ancak tam yerine geldiği için iki tane örnek vermeden de geçmek olmuyor. İngilizce'de musluk için "Cock" (horoz), Almanca'da ise "Wasserhahn" (tam çeviri ile Su horozu) denilmesi de milyonlarca vatandaşı olan iki milleti deli saçmalığını uygulayan topluluklar haline mi getirmektedir? Etimoloji kitaplardan kuru bir biçimde sözcüğün geçmişini geriye doğru takip etmek demek değildir. Halkın anlayış biçimini kavrayıp, sözcükleri nasıl türettiğini anlamaya çalışmaktır.

* **Çorlamak:** Hem insanın tüylerini hem de kesilmiş hayvanların tüylerini yakmak için kullanılan bir tabirdir.

* **Çorlanmak:** Cine tutulmak anlamından başka çok aşır yemek yiyerek rahatsız olmak ve tenhalaşmak, terkedilerek ıssızlaşmak manaları da bulunur ki her iki içerik de yine ruhsal varlıklarla ilişkilendirilmektedir.

* **Çorlatmak:** Sinirlendirmek, kızdırmak manasındaki kelime Anadolu'da bu manalarda yaygın olarak kullanılan "Cinlendirmek" tabirini karşılamaktadır. Sözcüğün kökeninde cinleri musallat etmek içeriği bulunur. *Çorlanmak* da benzer bir biçimde "Cinlenmek" (kızmak, öfkelenmek) anlamına gelir.

* **Çornamak:** Sarmak, bağlamak, düğümlemek anlamlarından başka "Meşgul etmek" manasında da kullanılmaktadır.

* **Çornavuk:** Sarmaşık (daha çok zehirli sarmaşık) manasındaki kelimenin *Çormavuk* söylenişi mevcuttur.

* **Çortan:** "Turnabalığı" manasındaki kelime *Çerten* (Alabalık) sözcüğü ile de alakalı görünmektedir. *Sortan* söylenişinde ise "Yağmur suyu oluğu / akağı" anlamına da rastlanmıştır.

* **Çortma:** "Lağım" manasındaki kelime asıl dilde *Yortma* şeklindedir. *Çor* kökündeki bataklık, kirli su manaları ile daha uyumlu görüldüğü için bu biçimde aktarıldı. Örneğin *Çorlan* sözcüğü kirli su birikintisi manası taşımaktadır.

* **Çotak:** *Çot* kökünden türeyen kelime kabzanın arkasının kütlüğü ile alakalıdır.

* **Çoy:** Sözcüğün "Günah" manasına *Çuy* söylenişi ile rastlanmıştır.

* **Çoygan:** Ladin ağacı manasındaki kelimeye farklı değişik lehçe ve şivelerde *Çoygun/Coygun/Coygan* söylenişleri ile de rastlanmaktadır.

* **Çoygur:** "Hile" demek olan sözcüğün orijinali *Çuygur* şeklindedir.

* **Çoyuk:** "Günahkar" anlamındaki sözcüğün orijinali *Çuyuk* şeklindedir.

* **Çoyun:** Pota (eritme kabı) anlamındaki kelimenin "Tencere" manası da bulunmaktadır. Bunun dışında eritilmiş maden olarak verilmiş olan diğer bir içerik ise büyük olasılıkla eritilerek kalıba dökülüp şekillendirilmiş metal olmalıdır. Bu mana ile alakalı olarak pik (dökme) demir demek olan *Çuğun* kelimesine de rastlanır.

* **Çoyunmak:** Özellikle metal için "Erimek" manasında kullanılan sözcüğün *Çuyunmak* biçimi ile "Günah işlemek" anlamı da bulunmaktadır.

* **Çozamak:** "Disiplinize etmek" şeklindeki anlam aslında tam olarak "Baskı altına almak" şeklindedir.

* **Çozunçak:** "Havlu" demek olan kelimenin anlamı tam olarak (yüze) bastırılan şey şeklindedir.

* **Çöğür:** Bağlama türünden bir telli çalgının adıdır. Ancak aynı ses dönüşüm silsilesi içerisinde yer alan *Çüğür/Çuğur/Çoğur* sözcüklerine düdük, kaval gibi (veya benzeri) üflemeli çalgıların isimleri olarak rastlanır.

* **Çöğütmek:** "Aşağı indirmek" manasındaki kelimenin *Söğütmek* biçimi ile "Diz çökmek/çöktürmek" anlamına da rastlanmıştır.

* **Çökelemek:** Diz çökmek, çömelmek anlamındaki sözcüğün “Çöklemek” söylenişi de vardır.

* **Çökeletmek:** Diz çöktürmek, çömeltmek anlamındaki sözcüğün “Çökletmek” söylenişi de vardır.

* **Çökemek:** “Diz çökmek” anlamındaki kelimenin “Hayalkırıklığına uğramak” manası da bulunur.

* **Çökremek:** Deprosyona / buhrana girmek manasındaki kelimenin orijinal dildeki söylenişi *Çöküremek* şeklindedir. Söyleyiş kolaylığı açısından Türkçe’ye bu şekilde aktarılması daha uygundur.

* **Çökür:** Bir yanı balta diğer yanı kazma olan alete bu ad verilir. “Diken” manasına ise *Şökür* söyleyişi ile rastlanmıştır.

* **Çökütmek:** “Diz çökmek/çöktürmek” ve benzer olarak “Bağdaş kurmak/kurdurmak” ile bunların dışında “Çökerek çukur oluşmak/oluşturmak” anlamları da bulunur.

* **Çöldemek:** Çölde kalmak anlamı taşıyan fiilin aslı *Şöldemek* biçimindedir. Türkçe’ye “Çöl” kavramı ile bağlantısı dikkate alınarak Ş/Ç dönüşümü ile aktarılması daha uygun bulunmuştur.

* **Çölemek:** Sözcüğün anlamı tam olarak insan bulunmayan, ıssız yerlere gitmek demektir.

* **Çölerge:** Terkedilmiş diyar, hayalet kasaba anlamındaki kelimenin orijin dildeki söylenişi *Çölürge* biçimindedir.

* **Çölmek:** “Kurumak” veya “Kuraklaşmak” manasındaki kelimenin *Şölmek* biçimi de bulunur.

* **Çöne:** Sözcüğün “Peygamber” ve “Asistan” olmak üzere iki anlamı bulunur. Hatta Anadolu ağzında çoban yamağı yardımcısı manasında da kullanılır. Bu durum eski kültürde Peygamber kavramının Tanrı’nın yardımcısı olarak algılanmasından kaynaklıdır. *Çönemek* fiili de “peygamberlik etmek” anlamına geldiği gibi bir şeyi bir yere veya başka bir kaba aktarmak anlamına da gelir. Örneğin: Çönek kelimesi “kepçe” manası taşır ve sıvıları aktarmakta kullanılan araç demektir. Peygamber de Tanrı’dan aldığı bilgiyi başkalarına aktaran kişidir. *Çönümek* fiili ise dermansızlaşmak, gücü kesilmek anlamları barındırır. Bu durum Peygamberin yaptığı işin zorluğu ile de alakalı görünür.

* **Çönmek:** Dermansızlaşmak, bitap olmak anlamındaki kelimenin bağlantılı yan anlamlar olarak Bunamak ve İhtiyarlamak içerikleri de mevcuttur. Ayrıca Dalmak manası da bulunur.

* **Çörge: “**Çit” olarak verilen anlam aslında bir yerin etrafını çevriren şey demektir. Dolayısıyla çevre duvarı, bahçe çiti olarak bütünsel manada anlaşılması daha doğru olacaktır.

* **Çörgem:** “Rulo”, bazen de “Kodeks” (sarılmış, rulo yapılmış belge) manasındaki kelimenin *Cörgem* söylenişi ile “Mumbar dolması” anlamında kullanıldığı da görülmektedir. Her durumda *Çör/Cör/Yör* bağlantısıyla sözcüğün kökenindeki mana sarılmış şey demektir. Mumbar dolması manasında Türkçe’ye *Yörgem* olarak aktarılması da mümkün görünmektedir. Gerçekten de *Yörgemeç* sözcüğünün de Kokoreç anlamına geldiği görülmektedir.

* **Çörgemek:** Sarmak, rulo yapmak manasındaki kelimenin etrafını çevirmek, muhasara etmek anlamıyla *Cörgemek* biçimine de rastlanmıştır. Aslında bu içeriklerin tamamı birbiri ile alakalıdır.

* **Çörgemiş:** "Fasülye" manası *Cörgemek/Çörgemek* (sarmak) fiilinden kaynaklanmakta olup bitkinin sarılıcı olması ile alakalıdır. Sözcüğün orijinali *Çörgemeş* biçimindedir. Bundan başka *Cörgemiş* söylenişi ile Karadul örümceği anlamına da rastlanır. Bu anlam da sarılarak ağ ören canlı demektir. Bu biçimiyle daha özelleşmiş bir manaya sahip olduğu için ayrı bir kavram olarak verilmiştir.

* **Çörten:** Çatı oluğu, su oluğu manasındaki kelimenin *Çürten* söylenişi de bulunmaktadır. *Şörten* sözcüğünün ise "Köşe" manasına rastlanmıştır, ancak aradaki ilişki netleştirilememiştir.

* **Çötker:** Şeytan, bela, felaket, tehlike manalarındaki kelimenin *Çetker/Cetker* biçimleri de bulunur.

* **Çötkermek:** "Şeytan çıkarmak" manasına gelen sözcüğün ikinci anlamı ise "Öksürmek"tir. Şeytanın (kötü ruhların) öksürüğe neden bir varlık olarak görülmesi ile alakalıdır. Veya öksürerek insanın içine girmiş olan kötü ruhu çıkarmay çalıştığı inancı da bulunuyor olabilir. Öksürmek anlamının Türkçe'ye *Yötkermek* olarak aktarılması da mümkündür.

* **Çövek:** Telve (kahve çöküntüsü) anlamındaki sözcüğün *Çöğek* söylenişi de mevcuttur. *Çöv/Çöğ/Çök* kökü bağlantısı ile çökelti manası taşır. Ayrıca *Çövemek* fiilinin şişmek, kabarmak içeriği ile telvenin kabarık bir görünüm oluşturması arasında da bir ilgi bulunur.

* **Çöynemek:** Kelimenin kökenindeki mana çivilenmiş gibi çakılıp kalmak demektir.

* **Çuğak:** Yağmur duası havası olarak verilen anlam gerçekte esas kaynakta "Kötü hava" olarak açıklanmıştır. Kastedilen şey tam olarak yağmur duasına çıkmayı gerektirecek kadar kötü, bunaltıcı havadır.

* **Çuğal:** "Edebiyat" anlamındaki kelimenin orijinali *Çugal* şeklindedir. Türkçe ses uyumu nedeniyle bu şekilde aktarılmıştır. Kelimenin kökenine dair net bir açıklamaya ulaşılamamıştır. Ancak *Çuğ* kökü bağlantısıyla yağmur duasındaki gibi kafiyeli, ahenkli bir dille konuşma gibi uzak bir anlam ilişkisi bulunabilir. Bu durumda mana "Belagat" olarak da anlaşılabilir.

* **Çuğan:** *Çoğan* olarak da söylenen "Sabun" manasındaki kelimenin köpürücü bir madde olan *Çöğen/Çöven* otu ile alakalı olduğu görülmektedir. *Çuğun* kelimesine bazı lehçelerde *Çöven*'in farklı bir söylenişi olarak rastlanmaktadır. Çoğanotu beyaz çiçekleri olan kökü ve dalları sabun gibi köpüren, kaynayan sudaki çamaşırların içine atıldığında kir çıkartan bir bitkidir. Bronşit ve astıma iyi geldiği de söylenen bitki suda kaynatılıp bununla yıkanıldığında hasta kişinin iyileştiğine de inanılır.

* **Çuğay:** "Narin" demek olan kelimenin Türkçe'ye *Yuğay* olarak aktarılması da mümkündür. Bu durumda *Yuka* (ince, sığ) kelimesi olan bağlantısı net olarak görülebilir.

* **Çuğmak:** Toplanmak, birikmek, bir araya gelmek manasındaki *Çoğmak/Çokmak* fiili ile doğrudan bağlantılı olduğu anlaşılan kavram kimi zaman bu genel anlamlarla kullanılsa da, *Çuğ (*yağmur duası) anlamı üzerinden özelde yağmur duası etmek için bir araya gelmek, daha genel olarak ise dua / ibadet etmek için toplanmak içeriklerini karşılar. Anlam kayması ile "Dua etmek" manası da daha nadir olsa da bulunur.

Bunun dışında *Çuğ* kökündeki olumsuz içerikler dikkate alındığında gözden kaçmış olabilecek; toplanarak hep beraber lanet okumak, birlikte beddua etmek manalarını taşıması da olasıdır.

* **Çuğmaş:** "Dağ sıçanı" manasındaki kelimenin *Cumaş* söylenişi de mevcuttur. *Çuvran/Çuğran* sözcüğünün de "Fare" anlamına geldiği görülmektedir.

* **Çuğul:** "Hakaret" anlamındaki kelimenin değişik lehçe ve şivelerde yaygın olarak *Şuğul* söylenişi de bulunur. Sözcüğün her iki söyleyişle de sık rastlanan bir diğer manası ise "İspiyon / Gammaz" olarak belirginleşir. Benzeri ses ve mana dönüşümleri türev sözcükler için de geçerlidir. Örneğin; *Çuğulmak/Şuğulmak* kelimesi hem hakarete uğramak hem de gammazlanmak (ihbar edilmek) manalarını ihtiva eder. *Çuğuldamak/Şuğuldamak* ise hakaret etmek veya ihbar etmek (ispiyonlamak) demektir. "Çuğul" sözcüğünün *Şakül* anlamı ise doğrudan bu kelime ile bir ses benzerliğine dayalı görünmektedir. Ancak bu durum kesin değildir.

* **Çuğulgamak:** "İtiraz etmek" olarak verilen anlam Türkçe'ye "Terslenmek" olarak da aktarılabilir. Bu içerik kelimenin kökündeki hakaret manası ile daha uygun görünmektedir.

* **Çuğulgaşmak:** "Niza etmek" (çekişmek) veya "Münakaşa etmek" (tartışmak) olarak verilen anlamlar olumsuz içeriklere sahiptir. Türkçe'ye *Çoğulgaşmak* olarak da aktarılması mümkün görünmektedir.

* **Çuğun:** Pik (dökme) demir demek olan kelime Çoyun (eritme potası ve kalıba dökülmüş metal) kavramı ile doğrudan bağlantılıdır. Hatta ses dönüşümü söz konusu olup, muhtemelen aynı sözcüklerdir.

* **Çuğuz:** *Çuğ/Çoğ/Çok* (kor, eritilmiş maden ve çokluk bildirir) kökünden türeyen kelime eritilmiş madenden yapılmış para veya çok olan (kağıt paraya kıyasla) para demektir.

* **Çukal:** "Zırh" anlamındaki kelimenin *Çokal* söylenişine de rastlanır. Kor ve maden eritme bildiren *Çuğ/Çoğ/Çok* kökü üzerinden eritilerek dökülmüş demir veya dökme demirden eşya demektir.

* **Çula:** Meşale veya fitil manasındaki kelimenin aslı *Çuğla/Çoğla* olmalıdır. *Çoğ/Çuğ* kökü Türkçe'de köz, kor, ateş manaları bildirir. Bu mana ile ilgili olmak kaydıyla türev kelimelerin tamamı için aynı dönüşüm geçerlidir.

* **Çulamak:** "Meşale yakmak" veya "Ateş yakmak" manasındaki kelime *Çuğlamak/Çoğlamak* sözcüğünden "Ğ" düşmesi ile türemiş olabilir.

* **Çulatmak:** Ateş almak manası iki türlü anlaşılabilir ve ikisi de doğrudur. Bir şeyin kendiliğinden yanmaya başlaması ve başka birisinin verdiği ateşle bir şeyi tutuşturmak manalarında kullanılır. Örneğin bir meşaleyi yanan başka bir meşale ile yakmak, veya yanan bir sigara ile sigara yakmak gibi. Örneğin *Çoğlanmak/Çuğlanmak/Çulanmak* (ateşlenmek) fiilinde olduğu gibi.

* **Çulguz:** "Hırsız" anlamındaki kelimenin *Çulguş* biçimi de vardır.

* **Çulmak:** Hırsızlık yapmak anlamındaki kelimenin Türkçe *Çalmak* fiili ile doğrudan alakalı olduğu görülmektedir. Fakak *Çalmak* fiilinin diğer anlamlarına (enstrüman çalmak, sallamak, vurmak vs.) *Çulmak* söylenişiyle eldeki mevcut kaynaklarda rastlanmamıştır.

* **Çumağ:** "Veba" manasındaki kelimenin *Çuma* söylenişi de mevcuttur.

* **Çumarık:** "Dağ kekliği" manasındaki kelimenin *Cumarık* söylenişi de mevcuttur.

* **Çunmak:** Muhtaç olmak demek olan sözcüğün kötüye gitmek, durumu kötüleşmek manası da bulunmaktadır.

* **Çura:** "Hayalet" manasındaki sözcük *Çor* (cin) kavramı ile de bağlantılı görünmektedir.

* **Çurgul:** Sonradan gelip de oyuna katılmak isteyen çocuk "Çulgur" diye bağırır. Böylece oyuna girmeye hak kazanır. Ancak oyundakilerden birisi önce davranarak "Çulgur" diyerek seslenirse, artık oyuna giremez. Sözcüğün "Çulgur" olarak söylendiği de bilinmektedir.

* **Çuruk:** "Resim" veya "Tablo" anlamındaki kelimenin değişik lehçelerde "Harita" (*Yuruk* söylenişi ile) veya "Fotoğraf" (*Curuk* söylenişi ile) manaları da mevcuttur. Ağustos ayına da *Çuruk* denilir.

* **Çuva:** "Korse" manasındaki kelimenin orijin dildeki söylenişi *Çuba* biçimindedir.

* **Çuvağan:** Kederli, elemli demek olan sözcüğün *Çubağan* ve *Çubayan* söylenişleri de bulunmaktadır.

* **Çuvakan:** Hünnap bitkisi için kullanılan sözcüğün orijinali *Çubakan* biçimindedir.

* **Çuvalmak:** Dolaşmak, karışmak (ip, tel) anlamlarına sahip olan kelimenin orijinali *Çubalmak* biçimindedir. *Çubal* sözcüğü de "Keder" demektir ve yine aynı mantıkla teselli edilecek durum manası taşımaktadır. *Çubalan* ise "Kederli" anlamına gelir.

* **Çuvamak:** Orijinali *Çubamak* olan ve dolaştırmak, karıştırmak (ip, tel) manalarındaki kelimenin "Teselsül etmek" (peşpeşe gelmek) anlamı da bulunmaktadır. Ayrıca "Rahatlamak" manasına da rastlanır.

* **Çuvanmak:** "Kederlenmek" manası orijinali *Çubanmak* olan sözcükten aktarılmıştır. Bu içerikte gerçekte tersine bir mantık geliştirme söz konusudur. Aslında aynı kelimenin farklı bir söylenişi olan *Yuvanmak* sözcüğü "Tesselli olmak" manası taşır ve *Çuvanmak* biçimi ise aslında tam olarak tesselli edilecek duruma düşmek demektir.

* **Çuvarmak:** Orijinali *Çubarmak* olan kelimenin *Çuvarmak/Çuğarmak/Çığarmak/Çıkarmak* dönüşümü ile Türkçe *Çıkarmak* fiili ile bağlantısı olması ihtimal dahilindedir. Fakat anlam belirli bir oranda farklılaşarak Soymak (giysi çıkarmak) içeriğine dönüşmüştür. Benzer bir dönüşüm *Çuvartmak* (soygun yapmak) fiili için de geçerlidir.

* **Çuvaşmak:** Sakinleşmek, halimleşmek manalarındaki kelimenin *Çavaşmak* söylenişi de mevcuttur. Sözcüğün hüzünlenmek manasına da rastlanmıştır. Ayrıca *Çubaşmak* söylenişi ile "Silsile oluşturmak" anlamı da bulunur.

* **Çuvran:** "Fare" demek olan sözcüğün *Çuğran* söylenişi de vardır. *Cuburan* kavramı tarla faresi anlamı taşımaktadır. *Çuğran* sözcüğünün "Şeytan" manası ise büyük olasılıkla farenin şeytani varlıklarla ilişkilendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Ancak cin, hayalet içeriklerini barındıran *Çor/Çur* kökü kökü ile "Şeytan" anlamının ilgili olması da ihtimal dahilindedir. *Çoran* kavramı içine cin girdiğine inanılan kişileri tanımlamakta kullanılır. Bütün bunlar dikkate alındığında farenin mi Şeytan'a benzetildiği, yoksa tersine bir mantıkla Şeytan'ın mı fare ile ilişkilendirildiği ya da farklı biçimlerde ortaya çıkmış iki kelimenin tesadüfen mi ses benzerliği gösterdiği hususları net değildir.

* **Çuvurgan: "**Battaniye" manasındaki kelime *Çorgan/Yorgan* kavramı ile de bağlantılıdır. *Cuurkan/Cuğurgan* söylenişleri de vardır.

* **Çuyur:** Sözcük yalan, hile, aldatma, iftira, hakaret bildiren *Çoy/Çuy/Çuğ* kökünden türemiştir. Ancak sözcüğün anlamsal yapılanması tersine bir oluşumla bütün bu olumsuz niteliklerden uzaklaşma anlayışıyla bağışlama, affetme, merhamet etme içeriğini ifade eder hale gelmiştir.

* **Çülgü:** "Törpü" anlamındaki kelimenin "Tırnak makası" ve "Çakı" (cep bıçağı) anlamları da bulunmaktadır. *Yülgü* (ustura) sözcüğü ile de bağlantılı görünmektedir.

* **Çüsen:** Sağanak yağmur anlamındaki kelimenin *Çüysen/Çiysen/Çisen* dönüşümü ile *Çiselemek* fiiline bağlandığı görülmektedir. *Çüsenmek* (sağanak yağmur yağmak) fiili de benzer biçimde *Çüysenmek/Çiysenmek/Çisenmek* dönüşümü içerisinde değerlendirilebilir. Sözcüğün *Çüzen* söylenişi de mevcuttur.

* **Çüşemek:** Minder, yatak, yaygı yaymak anlamlarındaki kelime *Çüşemek/Tüşemek/Töşemek* dönüşümü ile *Döşemek* fiiline bağlanır. *Çüşek* (minder) kelimesi de aslında *Döşek* sözcüğünün farklı bir söylenişinden başka bir şey değildir.

* **Çüvek:** Penis (erkek cinsel organı) manasındaki kavram Türkçe *Çiv/Çüv* kökünden türemiştir ve delici nesne demektir. Asıl dilde ise *Çübek* olarak yer alan kelime Türkçe'ye B/V dönüşümü ile aktarılmıştır. Kökene ve ses dönüşümüne dair bu açıklama türev sözcükler için de geçerlidir. Örneğin *Çübeşmek/Çüveşmek* (cinsel olarak birleşmek) fiilinde olduğu gibi.

* **Çüyemek:** Sözcük çok açık bir biçimde *Çüyemek/Çiyemek/Çiğemek* dönüşümü üzerinden *Çiğnemek* fiili ile aynı kökten gelir. Bu bağlamda *Çiğnemek* ve *Çüynemek* fiilleri de birebir aynıdır.

* **Çüyşe:** "Cam" manasındaki sözcük *Şüyşe/Şiyşe* dönüşümü ile Türkçe *Şişe* kavramına bağlanmaktadır.

* **Çüyürmek:** "Tersine çevirmek" demek olan kelime "Tersyüz etmek" anlamında da kullanılmaktadır. Örneğin yastık, yorgan kılıflarının içinin dışına çevrilmesi gibi.

* **Çüz:** “Renk” anlamındaki kelime Türkçe *Yüz* (görünüm) sözcüğünün farklı bir söyleniş biçimidir. Ancak anlam son derece farklılaşmış olduğu için özgün söyleyiş korunmuştur.

* **Dabazlanmak:** Kurdeşen olmak (alerji olmak, ürtiker olmak) manasındaki kavramın “Yerinde duramamak” içeriği Anadolu’daki “Kurtlanmak” (kımıldayıp durmak) veya “Altında kurt kaynamak” deyimlerini karşılar.

* **Dağaça:** Devasa, dev gibi olarak çevrilen kelime aslında tam olarak “dağ gibi” demektir. Orijinal dilde *Tağaça* olarak yer almaktadır.

* **Dağıtman:** Distrübütör manasındaki sözcük asıl dilde *Takıtman* şeklinde yer almaktadır.

* **Dağlan:** Isırgan otu demek olan kelime *Dalamak (veya Dalanmak)* fiilinden *Dalan > Dağlan* dönüşümüyle ortaya çıkmış olmalıdır. Ancak Farsça kökenli Dağ (ateş, köz) kavramı ile de uyumlu görünmektedir. Bu takdirde mana yakıcı ot olarak açıklanır ancak kavramın Türkçe olmadığı sonucuna ulaşılır. *Dalayan* ve *Dağlayan* sözcüklerinin de yine Isırgan otu manasına geldiği bilinmektedir ve benzeri bir açıklama burada da geçerli olacaktır.

* **Dalaç:** Dalış ekipmanı manasındaki sözcük asıl dilde *Talağaç* şeklinde yer almaktadır. Türkçe’ye söyleyiş uyumu açısından “Ğ” kaldırılarak (uzun A kısaltılarak) aktarılmıştır.

* **Dalarga:** Denizaltı manasındaki kelime orijinal dilde *Talargı* şeklinde geçmektedir.

* **Dalay:** “Okyanus” manasındaki kelimenin “Deniz” anlamında kullanıldığı da görülmektedir. Ural-Altay dilbirliği içerisinde engin derinliği tanımlamak için kullanılan kavram Tibet Budizmi’ne de Moğolca’dan geçerek bu dinin ruhani liderinin bir sıfatı olarak Tibetçe’ye yerleşmiştir. Sözcüğün *Talay* ve *Taluy* söylenişlerine de rastlanmaktadır.

* **Dalaycı:** “Denizci”, “Bahriyeli”, “Tayfa” manalarında kullanılan sözcüğün *Talaycı/Talayçı* biçimleri de bulunur.

* **Dalaz:** Su ile ilgili olarak “Girdap” / “Anafor”, yelle ilgili olarak “Hortum” (rüzgar çevrintisi) ve ateşle ilgili olarak ise dönerek yükselen alev çevrintisi manalarını içerir. Hepsinde de dönerek oluşma ortak noktadır. Bunlardan başka verilen kasırga, alev, şiddetli akıntı manaları bu şekilde anlaşılmalıdır. *Talaz* biçiminin “Dalga” manası ise bu başlık altında ayrıca verilmiştir.

* **Daldız:** Ağaçtan yapılmış arı kovanı olarak açıklanan kelimenin arı kovanının içindeki peteği almak için kullanılan ucu çengelli çubuk manası da bulunur.

* **Dalman:** Anlamı “Pelerin” olarak verilen kavram Dolman (Macar ceketi) sözcüğü ile de alakalı görünmektedir.

* **Damaklanmak:** Canı çekmek, ağzı sulanmak anlamındaki kelimenin kökündeki *Damak* kavramının Arapça “Tamah” kavramı ile benzeşerek açgözlülük etmek, tamah etmek içeriğine de ulaştığı görülmektedir.

* **Damaksamak:** Anlamı canı çekmek, canı istemek (yiyecek veya içecek için) olarak verilen kavramın tam karşılığı tadına bakmak istemek, az da olsa yemeyi arzulamaktır. Bu bağlamda “Ağzı sulanmak” deyimini de karşılamaktadır.

* **Damarmak:** İçinden akmak veya içinden geçmek manası taşıyan fiilin *Tamarmak* söylenişi de bulunur.

* **Damaz:** Damlayarak birşeyin içerisine giren sıvı madde anlamı taşımaktadır. Bu bağlamda Maya veya Sperm manalarında kullanılır. Tamaz söylenişi de mevcuttur.

* **Damçırmak:** *Tamçırmak* söylenişi de bulunan “Damlamak” manasındaki kavram sıkılan zeytinin yağının sızarak damlamasını yahut da yoğurdun suyunun torbadan sızmasını veya suyun yüksek bir yerden damla damla akmasını da ifade eder. Örneğin eriyen buzun damlardan veya çatılardan damla damla akması bu fiille anlatılır. Bu durumların tamamında bir tür ayrışma söz konusudur.

* **Damışmak:** Özellikle sıvılar için birbirinden “Ayrışmak” (ayrışarak damlamak) manası taşır. *Tamışmak* söylenişi de bulunur.

* **Damız:** Sözcüğün kökeni Sümer tanrısı “Tammuz” ile ilişkilendirilmektedir. Ancak *Tam/Dam* Türkçe’de kapalı mekan anlamına gelir. Ayrıca *Tam/Dam* kökü damlamak ve döllemek manalarını barındırır. Yani hayvanlarda döllemenin gerçekleştiği alanı da belirtir. “Damızlık” sözcüğü de buradan kaynaklanır. *Damaz* ise maya veya sperm (dölleyici) anlamına gelmektedir. (*Tam/Dam* kökündeki bahsi geçen manalarla ilgili sözcüklerde T/D dönüşümü çok yaygındır.)

* **Damızlaç:** Sığır dölleme istasyonu manasındaki kelimenin orijinali *Tamızlaç* şeklindedir.

* **Damızmak:** “Ejaküle olmak” (sperm boşalmak) anlamındaki kelimenin *Tamızmak* biçimi de bulunur. Türev fiiler için de aynı ses dönüşümüne rastlanır.

* **Danamak:** Tuhafına gitmek, tuhaf bulmak anlamındaki kelimenin “Ayıplamak” ve “Yadırgamak” içeriği de bulunmaktadır. Şaşırma, garipseme, tuhaf bulma, mucize manaları ile ilgili olmak kaydıyla *Dan/Tan* kökü bir bütünlük arz eder ve lehçelere, şivelere hatta yöresel ağızlara göre bu kökten türeyen neredeyse tüm kelimeler D/T dönüşümü ile kullanılır. Örneğin buradaki *Danamak* fiilinin *Tanamak* kullanımı da çok yaygındır. Benzer biçimde *Tansımak* (garipsmek) fiilinin de *Dansımak* şeklinde kullanıldığına sıklıkla rastlanır. Bu durum bu kökten gelen ve şaşırma içeriği ile ilgili olan neredeyse tüm türev kelimeler için geçerlidir.

* **Danarak:** Yemin, ant demek olan kelimenin *Tanarak* biçimi de yaygın olarak kullanılır. *Danarmak* (yemin etmek) fiili de yine *Tanarmak* biçiminde de kullanılır. Kuran-ı Kerim’deki Fecr suresinin giriş ayetinin *“Tan’a tanarak”* (şafağa yeminle…) şeklindeki tercümesi dikkat çekicidir.

* **Dangalamak:** Aklını yitirmek demek olan fiil şaşırma, hayret, mucize bildiren *Dan/Tan* kökünden türemiştir. Aynı kökten türeyen *Dangalak* sözcüğünün yansıma ses “Dan” ile izah edilmesi yersizdir. Kendini şaşırmış, aklını yitirmiş veya görenin şaşırdığı davranışlar yapan kişi demektir.

* **Danışık:** Mütala anlamındaki kavramın *Danışkı* söylenişi de bulunur. Ancak ilk biçim söyleyiş kolaylığı açısından daha uygun görünmektedir. Danışmak fiilini ve buradan türeyen kavramları Farsça kökenli

oldukları iddiasıyla Türkçe'nin kapsamından çıkarmaya çalışmak son derece yersiz ve yanlıştır. *Dan/Tan* kökü Türkçe'de karşılıklı olarak etkileşimde bulunmayı ihtiva eder. Örneğin *Tanımak, Tanışmak, Tanıtmak* fiillerinde olduğu gibi. Aslında anlamlarının belirli bir düzeyde ama tamamen de kopmadan farklılaşması ile küçük bir ses değişimi içinde birbirinin aynı olan *Tanışmak/Danışmak* kavramlarından birini Türkçe diğerini Farsça kabul etmek anlaşılabilir bir şey değildir.

* **Daraymak:** Giysinin küçük gelmesini tanımlar. Örneğin büyüyen bir çocuğa giysilerinin dar gelmesi gibi. Bu bağlamda Türkçe'deki *Daralmak* kavramına da denk düşer.

* **Daraz:** "Kasvet" demek olan sözcüğün orijinali *Taraz* şeklindedir.

* **Darazmak:** "Kasvetlenmek" manasındaki kelime elbise için daralmak anlamında da kullanılır.

* **Dargamak:** Sıkmak manası taşır. *Targamak* biçimine ise disiplin altına almak, disiplinize etmek manası ile rastlanmıştır.

* **Dargak:** "Kızak köpeği" olarak verilen açıklama orijinal kaynakta "Eskimo köpeği" şeklindedir. Sözcüğün etimolojisi netleştirilememiştir.

* **Darganmak:** Sıkılmak veya sıkışmak manasındaki kelime aslında sıkışıp kalmış gibi hissetmek içeriğine sahiptir ve Türkçe'deki "Canı sıkılmak" deyimini de karşılamaktadır. Baskı hissetmek, daralmak, nefessiz kalmak anlamları da bulunmaktadır.

* **Darınmak:** Sözcüğün kökenindeki anlam dar bir yerde kalmış gibi hissetmek demektir. Mahçup olmak ve Rencide olmak manalarında kullanılır.

* **Darlamak:** "Eziyet etmek" şeklindeki izahat Türkçe'de "Hor görmek" veya "Horlamak" (itip kakmak) olarak da anlaşılabilir.

* **Darlan:** Balmumu rengi olarak verilen mana bazı kaynaklarda Alaca (karışık renk) veya Ela olarak da açıklanmaktadır.

* **Darmatura:** Harabe veya virane manasındaki sözcük bileşik bir kelimedir. Anlam içeriği Türkçe'deki "Darmaduman" kavramına da yaklaşmaktadır.

* **Daruga:** Yaklaşık olarak "Belediye Başkanı" manasını karşılayan sözcük, Moğolca'nın da etkisi altında görülmektedir ve Türkçe ile uyumu tartışmaya açıktır. *Darga* (şef, amir) sözcüğü ile *Dargan/Targan/Tarkan/Darkan* (eşraf, imtiyazlı kişi, nüfuzlu insan) kelimeleri ile de doğrudan alakalı olduğu anlaşılan kavramın tarihsel geçmişi oldukça eski dönemlere uzanmaktadır.

* **Daşka:** Rusça'da el arabası demektir. Ancak kelimenin Türkça *Daş/Taş* kökü üzerinden "Taşımak" fiili ile ilgili olma olasılığı dikkate alınmalıdır. Rusça'ya Türkçe'den geçmiş pek çok kelime doğru çözümlemeler ile anlaşılabilmektedir.

* **Davağan:** Kavramın bileşik kelime olma ihtimali vardır. Bu takdirde Dav (dağ) ve Ağmak (yukarı çıkmak, öte tarafa aşmak) sözcükleri dikkate alınabilir.

* **Davlağan:** Devasa, dev gibi manasındaki kelimenin ilk başta Hint/Fars kökenli "Dev" sözcüğü ile ilgisi var gibi gözükmekle birlikte aslında Türkçe Dağ/Dav/Tav kavramından türemiştir ve tamı tamına "dağ gibi" demektir.

* **Davulmak:** Türkiye Türkçesi'ndeki *Dağılmak* fiilinin farklı bir söyleniş biçimidir. Ancak anlam belirli bir oranda farklılaşmıştır.

* **Dayanç:** "Metanet" ve "Mesnet" manaları bulunan sözcüğün *Tayanç* biçimi ile "Himaye" anlamına da rastlanmıştır.

* **Dayançak:** "Koltuk arkalığı" (sırtlık) anlamındaki kelimenin "Koltuk değnesi" manası da vardır.

* **Dayanış:** Orijinal dildeki söyleyiş *Tayanıç* şeklindedir. İltimas manasındaki sözcüğün Türkçe'deki *Dayanışmak* fiili ile bağlantısı çok açıktır. Fakat anlamdaki olumsuz vurgu ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle Türkçe'ye *Tayanış* olarak aktarılması da mümkündür.

* **Dayarlamak:** "Hazırlamak" demek olan kavramın Anadolu Türkçesi'ndeki uzantısı "Dayayıp döşemek" deyimidir. Kelime kimi lehçe ve şivelerde *Tayarlamak* şeklinde de söylenmektedir. Bu ikinci söyleyişte daha çok teçhiz etmek, donatmak vurgusu öne çıkar. Sözcüğün Moğol etkisi altındaki bölgelerde *Zayarlamak* şeklindeki (silahlandırmak, savaşa hazırlamak) biçimindeki daha da daralmış bir anlamına da rastlanmaktadır. Bu biçim *Zay/Zağ* (savaş, kuvvet) kökü ile de uyumludur. Hazır manasındaki *Dayar* kelimesinin de *Tayar/Zayar* biçimleri de bulunur.

* **Dayarmak:** "Teçhiz etmek" (donatmak) demek olan kelimenin *Zayarmak* (silahlandırmak, savaşa hazırlamak) biçimindeki bir anlamına da rastlanmaktadır.

* **Dayaşmak:** "İltimas görmek/yapmak" olarak verilen anlam aslında "Birbirine yaslanmak" veya "Destekleşmek" demektir. Bu bağlamda "Sırtını (başkasına) yaslamak" deyimini de karşılamaktadır. Orijin dildeki söyleyiş ise *Tayaşmak* biçimindedir. *Dayaşkan* (iltimasçı) sözcüğü de aslında başkasına yaslanan veya sırtını başkasına yaslayan demektir.

* **Dayaz:** Suyun sığlığını ifade eden kavramın orijinali *Tayaz* şeklindedir. *Tayazmak* fiili de sığlaşmak veya suyun çekilmesi manasında kullanılır.

* **Dayça:** Teyze demek olan kelime "Dayı" sözcüğünden türemiştir. *Dayça/Dayza/Tayza* dönüşümü ile de kavramların birbirlerine bağlandığı görülmektedir. Bu örnekte de görüleceği üzere dişilik bildiren -çe/-ça ekinin sonradan uyduğurulduğu, Türkçe'de böyle bir ek bulunmadığı iddiası gerçeği yansıtmaz. Hatta ekin -ze/-za biçiminde kullanılışına da sıklıkla rastlanır.

* **Daydaş:** Dayı çocukları anlamındaki sözcüğün Türkçe'ye *Dayıdaş* olarak aktarılması da mümkündür.

* **Dayıkın:** Mitolojide bebekleri koruyan ve onları ellerinden tutup ayağa kaldırarak yürüten tanrıçanın adıdır. Asya halk inanışlarına göre çocuğun uykusunda gülmesi, Dayıkın'ın onunla oynadığını gösterir. Çocukları korur. Yeni yürümeye hazırlanan çocukların ayağa kalkması için kullanılan "Day Durmak" fiili de bu tanrıça ile ilgilidir.

* **Daylamak:** Sözcüğün anlamı aslında tam olarak "Bir yere yaslanarak ayağa kalkacak hale gelmek" demektir. Takat toplamak, tutunarak kalkmak, ayağa kalkmak, güçlenmek gibi açıklamalar da yapılabilir.

* **Dazlamak:** Saçı dökülmek olarak açıklanan kavramın "Kusur aramak" veya "Ayıp aramak" içeriğinde kullanıldığı da görülmektedir.

* **Değeç:** Yiyeceklerin ilk lokmalarının, içeceklerin ilk yudumlarının doğaya, suya veya ateşe atılması uygulamasıdır. Bunların Yar-Su kutsal ruhlarına sunulması inancına dayanır.

* **Değeken:** "Porsuk" demek olan kelime ile *Ceğeken* (kutup porsuğu) sözcüğü birbirinin farklı söylenişlerinden ibarettir. Ancak anlam az da olsa farklılaşmış olduğu için ayrıca verilmiştir.

* **Değim:** "Liyakat" anlamındaki sözcüğün orijinali *Tegim* biçimindedir.

* **Değinmek:** "Temas etmek" anlamından başka *Tiyinmek* biçimi ile "İsabet etmek" manasına da rastlanmıştır.

* **Değir:** Merdane anlamındaki kavramın *Diğir* biçimindeki söylenişi de mevcuttur.

* **Değirçek:** Bobin veya Rulman anlamındaki kelimenin orijinali *Diğirçek* şeklindedir.

* **Değirlenmek:** Dönmek anlamı daha çok silindir, merdane, değirmentaşı, loğtaşı gibi ağırlığı olan ve hareketini nispeten yavaş olarak gerçekletiren bu tür nesneler için kullanılır.

* **Değirmek:** Döndürmek, çevirmek, yuvarlamak manalarındaki kelimenin *Teğirmek* ve *Teyirmek* söyleyişleri de mevcuttur. Dönmek manası ile kullanıldığı da görülmektedir. *Teğirmek* biçiminin *Teker* sözcüğü ile olan bağlantısı nettir. *Değmek* fiili ile bağlantılı olarak "İsabet etmek" anlamına ise *Tiyirmek/Tiğirmek* biçimi ile rastlanmıştır.

* **Değirtmek:** Döndürtmek, çevirtmek, yuvarlatmak manalarındaki kelimenin mecazen sözünden dönmek, lafı çevirmek, söylediğini inkar etmek, sözlerini çarpıtmak anlamları da bulunmaktadır. *Teğirtmek* biçimi de bulunur.

* **Değiş:** Sözcüğün "Rastlantı" manasının aktarıldığı kavramın orijinali *Tegiş* biçimindedir. *Tiyiş* sözcüğünün ise "İsabet" anlamı bulunur.

* **Değişmek:** Rastlamak, rastlaşmak manalarındaki kelimenin orijinali *Tegişmek* şeklindedir. Sözcüğün kökenindeki mana Türkiye Türkçesi'ndeki "Değişmek" fiilindekinden farklıdır. *Değmek* fiilinden türemiş olup "birbirine değmek" anlamını içermektedir. *Tiyişmek* fiilinin "İsabet etmek" manası bulunmaktadır.

* **Değizdirmek:** Temas etmek veya temas ettirmek olarak açıklanan kelimenin cinsel içeriği bulunmaktadır. Kadınlara rızası olmadan dokunmak, hatta argo tabirle “Fortçuluk yapmak” şeklindeki manayı karşılamaktadır.

* **Değrinmek:** Dönmek şeklindeki açıklama aslında tam olarak yeterli değildir. Bir şeyin sabit bir yerde, bir yuvada veya bir yere bağlı olarak dönüş kastedilmektedir. Örneğin değirmen taşının dönüşü, tekerleğin dönüşü bu fiille anlatılır. Sözcüğün *Teğrinmek* ve *Teyrinmek* biçimlerine de rastlanır. *Devrinmek* kavramı ile son derece yakın anlamlara sahiptir. Hareket ve dönme manaları ile ilgili olarak *Dev* ve *Değ* kökünden türeyen kavramların sıklıkla söyleyişlerinin V/Ğ dönüşümüne uğrayarak birbirinin yerine kullanıldığı hatta bazen de karışıklıklara neden olduğu görülmektedir. Sözcüğün “Başa dönmek” manası da mevcuttur.

* **Değrişmek:** “Birlikte dönmek” anlamının dışında “birbirinin etrafında dönmek” manası da mevcuttur. Ayrıca “aynı anda dönmek” içeriğiyle de kullanılabilmektedir.

* **Demirgen:** Ham demir, işlenmemiş demir manalarındaki sözcüğün sonundaki gen eki bütünüyle halk kültürü tarafından eklenerek kullanılmakta olup, sözcüğün orijinali *Temirgen* biçimindedir. Buradan hareketle işlenmemiş metallerin ve hatta belki de kimyasal elementlerin adlarında bu ekin kullanılması mümkün görünmektedir. Örneğin: Bakırgan gibi..

* **Deneşmek:** “Birbirini denemek” dışında hesaplaşmak (birbirine hesap sormak), boy ölçüşmek (güçlerini sınamak) gibi anlamları da bulunmaktadır.

* **Dengeser:** Cambaz, akrobat manasındaki kelime başkalarını kullanan, insanları parmağına takıp oynatan, rol yapan kişileri de tanımlar. Bazen de dengesiz kişilikli insanlar için kullanılmaktadır.

* **Denizek:** Sözcüğün orijinali *Tengizek* biçiminde kaydedilmiştir. Anlam ise “göl” olarak verilmiştir. Sözcüğün “Deniz” kelimesinden türediği çok açıktır. Türkçe’ye İç-Deniz (göle benzer biçimde kapalı ama başka bir denizle çok küçük bir bağlantısı olan deniz) manası ile aktarılmıştır. Yeri gelmişken “Deniz” sözcüğünün etimolojisine de kısaca değinmek uygun olacaktır. Bu kelimenin etimolojisini açıklayamayanlar yine her zamanki gibi çeşitli biçimlerde Türkçe değildir diyerek işin içinden çıkmaya çalışmışlardır. Hatta o kadar ki, Türkler yaşadıkları coğrafya gereği gölden daha büyük su kütlesi görmemişlerdi, bu nedenle denizi tanımlamaya ihtiyaçları yoktu, bu kavram da olsa olsa deniz görmüş, deniz kıyısında yaşayan kavimlerin dilinden gelmiştir gibi akla ziyan açıklamalar bile yapılmıştır. Ancak bu kavmin hangisi olduğu, “Deniz”e benzer bir sözcüğün hangi yabancı dilde yer aldığı da hiçbir zaman bulunamamıştır. Oysa ki bugün ilkel diye nitelediğimiz çok eski çağlarda yaşayan insanların anlayışına göre (bunu çeşitli anlatılarda görebilmekteyiz) ucu görünmeyen her su kitlesi denizdir. Bu bağlamda büyük göllerin hepsi deniz olarak algılanmıştır. Hatta karşı kıyısı göründüğü halde bile büyük ırmaklara da deniz benzetmesi veya tanımlaması yapıldığı bilinmektedir. Yani herşeyden önce “Deniz” kavramını” türetmiş olmak için deniz görmeye asla gerek yoktur. Üstelik Türklerin hiç deniz görmediği iddiası da zaten ayrıca gülünçtür. İnsanlar en ilkel çağlar hariç ticari amaçla bile olsa çeşitli diyarlara mutlaka yolculuklar yapmışlardır. Birileri de denizi görerek geri dönmüştür. Ancak birazdan bahsedileceği üzere Türkler “Deniz” kavramını zaten başka bir mantıkla türetmişlerdir ki, bu mantık için bugünki ölçülerde bir deniz görmüş olmaya hiç gerek yoktur. Fakat kesin olan şudur, bugüne kadar “Deniz” kelimesinin etimolojisi gerçekten de net olarak açıklanamamıştır. Oysa ki açıklama zeka ürünü muhteşem bir benzetmeye dayalıdır. *Tenger* sözcüğü Türkçe’nin değişik lehçe ve şivelerinde gökyüzü demektir. *Teng/Teg/Tek* kökü ise dönüş bildirir, örneğin göğün dönüşü gibi. Tengiz ise

sondaki eşitlik belirten -iz eki ile göğün eşiti olan varlık demektir. Burada akla gelecek olan son soru da elbetteki, niye göğün eşiti olduğudur? Yanıt aslında çok basittir. Deniz göğün maviliğini yansıttığı için… Deniz kıyısında (veya yeterince büyük bir gölün kenarında) duran bir kişi ufka doğru baktığında uçsuz bucaksız sonsuzlukta birbirinin eşiti olan ve birbirinin rengine sahip olan iki varlık görecektir; *Tenger ve Tengiz…* Bu durumu desteklemekte olan bir hususu da belirtmekta fayda olacaktır. Macarca'da *Tenger* sözcüğü "Deniz" manasına gelmektedir.

* **Derilmek:** "Kanaat / fikir edinmek" manasındaki kelimenin aslı *Terilmek* biçimindedir.

* **Derinlemek:** "Derin düşüncelere dalmak" deyimindeki anlamı karşılar.

* **Dernemek:** Sözcüğün "Kahyalık etmek" etmek anlamı da mevcuttur. Ayrıca "Terkip etmek" veya "Sentezlemek" anlamına da rastlanmıştır.

* **Dernetmek:** Tertiplemek, tertip etmek, terkip etmek manaları daha çok organizasyon, eğlence, şenlik, toplantı gibi durumları ifade etmek için kullanılmaktadır.

* **Dernev:** Kelimenin "Organizasyon" anlamı haricinde rastlanan "Tahlil" manasında kayıt kaynaklı bir hata mı yoksa gerçekten de bütüne değil de parçaya vurgu yapılan bir içerik mi bulunduğu anlaşılamamıştır. Çünkü sözcüğün karşılığının "Terkib" veya "Sentez" olması gerektiği kanaati hasıl olmuştur. Türkçe'de *Derlemek* ve *Dermek* fiillerinin toplamak, biriktirmek, bir araya getirmek manalarını ihtiva ettiği çok net olarak hemen herkesçe bilinen bir husustur. Ancak burada tahlilden kastedilen kavramın hastanelerdeki tahlil sonuçları olması da mümkündür. Bu durumda laboratuvardan çıkan pek çok tahlil unsurunun biraraya getirildiği bir sonuç kağıdının bu şekilde tanımlanması anlam içeriğine de ters düşmeyecektir.

* **Deşinmek:** "İtiraf etmek" olarak açıklanan anlam gerçekte "İçini dökmek" deyimini de karşılar. *Teşinmek* biçimindeki söyleyişte soyunmak, giysilerini çıkarmak manaları da vardır.

* **Deşirmek:** "İfşa etmek" manasındaki kelimenin aslı *Teşirmek* biçimindedir.

* **Devildemek:** Mana tam olarak hareket halinde olmak, hareketli bir biçimde uğraşmak şeklindedir. Hareketlenmek manasında kullanıldığına da rastlanmaktadır.

* **Devilmek:** Devrilir gibi olmak anlamına gelmektedir.

* **Devre:** İsyan, infial ve zıtlık, muhaliflik, aksilik, terslik anlamlarının üçü de Türkçe olup, "Devirmek" fiilinden türemiştir. Arapça "Devir/Devr" (çağ, dönem) sözüğü ile ses benzerliğinden öte bir bağlantısı yoktur.

* **Devrengüç:** Pandül (sarkaç) anlamındaki kelimenin orijinali *Tevrengiç/Tevrengüç* biçimindedir.

* **Devretmek:** Türkçe hareket bildiren *Dev/Tev* kökünden türemiştir. Azmettirmek, tahrik etmek anlamları harekete geçirmek manasından kaynaklanır. Arapça "Devir/Devr" (çağ, dönem) sözüğü ile ses benzerliğinden öte bir ilgisi yoktur.

* **Devrinmek:** Kımıldamak, olduğu yerde oynamak, sağa sola dönmek gibi manaları bulunur. Örneğin gözlerin yuvası içerisinde hareket etmesi bu fiille anlatılır.

* **Devşirci:** Köy köy dolanıp dilencilik yapan gezgin manasındaki kelimenin *Deşirci* söylenişi de bulunur.

* **Deyiklemek:** "Nişanlamak" olarak verilen mana Anadolu'daki "Sözlemek" (söz kesmek) kavramına da denk düşmektedir.

* **Deyikleşmek:** Birbirine evlenme vaad etmek, nişan yapmak, sözleşmek, söz kesmek manalarına gelmektedir.

* **Dıngırak:** Trampet (davul benzeri vurmalı bir çalgı) manasındaki kelimenin Anadolu Türkçesi'ndeki *Tıngırdamak* fiili ile bağlantısı çok açıktır.

* **Dışlamak:** Orijinali "Taşlamak" olan kelimenin "Boşamak" (evliliği bitirmek) anlamı, fiilin Türkiye Türkçesi'ndeki bilinen içeriğinden (taş atmak) oldukça farklıdır. *Taş/Tış/Dış* dönüşümü ile aktarılması daha uygun bulunduğu için tercih edilen *Dışlamak* biçimi de Türkiye Türkçesi'nde zaten var olan bir fiildir, fakat bu sözcüğün bilinen anlamları içerisinde de "Boşamak" içeriği yine yoktur. *Taşlanmak > Dışlanmak* (boşanmak) ve *Taşlaşmak > Dışlaşmak* (birbirini terk etmek) fiilleri için de aynı ses dönüşümleri ve benzeri açıklamalar geçerlidir.

* **Dışlan:** "Tatil" manasındaki sözcüğün aslı *Tıştan* biçimindedir. Uygun ses dönüşümleri ile bu şekilde aktarılması daha uygun bulunmuştur. "Dışarıya çıkma" veya "dışarıya gitme" mantığı ile anlaşılmalıdır.

* **Dışlanmak:** "Boşanmak" anlamına gelen fiilin aslı *Taşlanmak* olup Türkiye Türkçesi'ndeki içeriklerinden oldukça uzak görünmektedir. Ancak herhangi bir hata bulunmayıp *Taş/Tış/Dış* dönüşümü içerisinde değerlendirildiğinde *Dışlanmak* biçimine ulaşılır ki böylece daha anlaşılır hale gelir. *Tıştanmak* biçiminden aktarılan "Tatile gitmek" anlamı da bulunur.

* **Dışsamak:** Sözcüğün anlamı bir şeyin dışarıda kalmasını istemektir. Bu bağlamda "aralarına veya yanına kabul etmemek" içeriği ile Türkiye Türkçesi'ndeki *Dışlamak* fiiline de yaklaşmaktadır. Aslında kişinin kendisinin de bir yerin veya durumun dışında kalmak istemesini de anlatır.

* **Dızıkmak: "**Diz çökmek" manası aslında "tek dizinin üzerine çökmek" olarak düzeltilmelidir, ayrıca diz çökerek selam vermek, tek dizinin üzerinde oturmak anlamlarına da gelir. *Tızıkmak* biçimi de mevcuttur. Özellikle çevre kültürlerdeki, örneğin Slav toplumlarındaki şövalyelik merasimlerinin de diz çökerek gerçekleştirilmesi nedeniyle şövalye olmak için diz çökmek anlamında da kullanıldığı görülmektedir. *Dizikmek* (diz selamı vermek) biçimindeki söyleyiş ise ayrı bir kavram olarak verilmiştir.

* **Diğ:** Verem (tüberküloz) demek olan kelime Türkçe'de sık rastlanan D/Y dönüşümü ile *Yiğ/İğ* (hastalık, maraz, delici ağrı) kavramı ile doğrudan bağlantılıdır.

* **Dikeç:** Ağaç dikme çubuğu olarak açıklanan kavram aslında iki anlamı ihtiva eder. Ağaç dikerken nemli toprakta ağacın dikileceği deliği açmaya yarayan biraz kalınca ucu sivri, uzun bir çubuk için kullanıldığı gibi dikilen ağacın yanına devrilmemesi için çakılarak bağlanan değneklere de denir.

* **Dikelemek:** “Dik duruma getirmek” anlamından başka “Dik bakmak” veya “Gözlerini dikmek” deyimlerindeki manalara denk düşen bir içeriğe de sahiptir. *Tikelemek* biçimi de mevcuttur.

* **Dikgen:** “L” harfine benzer olarak duracak biçimde iki tahtanın birleştirilmesi oluşturulan ve kaykılmış, yan yatan ya da yıkılmakta olan duvar, saman yığını, odun yığması gibi şeylerin devrilmesini engellemek amacıyla kullanılan direme tahtası düzeneğidir. Kimi zaman çaprazlama (köşegen gibi) duran üçüncü bir tahta ile de desteklenir. Bazen de bu durumda alttaki tahta kullanılmadan sadece yere yaslanan çapraz ve dik tahtalar yer alabilir. Her halükarda köşegeninden simetrik olarak ikiye bölünmüş bir dikdörtgene benzer bir geometrik şekil vardır. Ancak halk ağzı tarafından türetilmiş olan buradaki -gen eki geometride kullanılandan farklı olarak “en” anlamında değil birşeyi gerçekleştirmeye yarayan manasında kullanılmıştır ki, kelime de tam olarak dik tutmaya yarayan araç demektir.

* **Diknit:** “Licam” olarak tanımlanan sözcük deriden ince kesilmiş şerit, deri kırbaç, deriden yapılma kırbaç anlamlarına gelir. Eski kayıtlarda *Tiknit/Tiknid* olarak da yer alır.

* **Dilbelemek:** Dil ve Belemek (veya Bevlemek yani Bağlamak) sözcüklerinden oluşan bileşik kelimenin anlamı “Söz kesmek” demektir. Nişandan önce yapılan bir uygulamadır.

* **Dilbev:** *Dil* ve Bev *(Bav/Bağ)* sözcüklerinden oluşan kavram nişandan önce söz kesme uygulaması için kullanılır. Anadolu’da “Dil bağlama” olarak da bilinen bir merasimdir. Telbev söylenişine ise “Dizgin” manası ile rastlanmıştır.

* **Dilbezek:** Dil ve Bezek (süs) sözcüklerinin bileşiminden oluşan kavram, sözü süsleyen kişi yani “Demogog” veya “Laf ebesi” manasına gelir. Aynı şekilde bileşik bir sözcük olan *Dilbezemek* fiili de aslında lafı süslemek, etkiliyeci ve süslü konuşmak, belagat yapmak demektir.

* **Dilçek:** “Küçük dil” manasındaki sözcüğün *Tilçek* biçimi de bulunur. İkinci söyleyişte de aslında bir sıkıntı yoktur ve tercih edilmesi mümkündür.

* **Dildemek:** “Hakaret etmek” anlamında kullanılır. *Tıldamak* biçimine ise “Bahane bulmak” manası ile rastlanmıştır. Tildemek biçimi ise “Haber vermek” anlamıyla kayıtlarda yer alır. *Tildeşmek/Dildeşmek* ise “Haberleşmek” demektir.

* **Dilengir:** Son dönemlerde moda halinde kullanılan İngilizce “Influencer” (etkili konuşan kişi) tabirini birebir karşılamaktadır. Kapıya gelen satıcıların etkileyici bir biçimde konuşarak birşeyler satmaya çalışmaları için de *Dilengirmek* fiili kullanılmaktadır.

* **Dilep:** “Teşekkür” manası ile verilen kelimeye aslında *Tilep* biçiminde “Memnuniyet” izahatı ile rastlanmıştır. Ancak memnuniyet bildirme anlamında “Teşekkür” karşılığı *Dil/Til* kökündeki anlam içeriklerine daha uygun görünmektedir.

* **Dileple:** “Memnuniyetle” manasındaki sözcüğün asıl *Tileplev* biçimindedir. T/D dönüşümü ile aktarılan sözcüğün sonundaki “V” harfi Türkiye Türkçesi’nde kaldırılması daha uygun bulunmuştur.

* **Dilge:** “Dilbaz” veya “Tatlı dilli” anlamlarına denk düşer.

* **Dilgi:** “Dilim” (şerit halinde kesilmiş parça) manasındaki kelimenin orijinali *Tilge* biçimindedir.

* **Dilkev:** “Konuşma güçlüğü” anlamı taşıyan kelimenin aslı *Tilkev* şeklindedir.

* **Dilmer:** “Lisan” anlamındaki kelimenin aslı *Tilmer* söylenişi de bulunur. Bu ikinci biçimin “Kuş dili” (özel haberleşme dili) manasına da rastlanmıştır.

* **Dinçemek:** “Teskin olmak” anlamında kullanılan sözcüğün orijinali *Tinçemek* biçimindedir.

* **Dinçetmek:** “Teskin etmek” anlamında kullanılan sözcüğün orijinali *Tinçetmek* biçimindedir.

* **Dinşirgeç:** “Steteskop” anlamındaki kelimenin orijinali *Tinşirgeç* biçimindedir.

* **Dinşirmek:** İşitmek demek olan sözcüğün orijinali *Tinşirmek* biçimindedir.

* **Dipçeme:** “Tahkikat” (soruşturma, gerçeği araştırma) manasındaki sözcüğün etimolojik izahatı dibine/köküne bakma demektir. *Töpçeme* biçimi de mevcuttur. Bir bitkiyi söküp kökünü görmek de *Töpçemek* fiili ile anlatılır.

* **Dipçemek:** Bitkiyi sökerken beli, küreği tam dibinden olabildiğince derine kadar sokmak bu fiille anlatılır. Elle bitki sökerken de dibine yakın bir yerden tutarak köküyle beraber çıkarmak kastedilir. Bir şeyin aslını araştırmak, kökenine bakmak manasında da kullanıldığı görülür. Bu içerik daha çok aynı manalara sahip olan *Töpçemek* fiiline yakındır (uygun ses dönüşümleri ile *Dip* ve *Töp* kelimeleri aslında aynı kavramı tanımlamaktadırlar).

* **Dirçelmek:** “Hayata dönmek”, “Ölümden dönmek” veya “Yeniden canlanmak” gibi anlamları bulunan sözcüğün Budist kültür içerisinde “Reenkarne olmak” (yeniden Dünya’ya gelmek) şeklinde ikincil bir anlamı daha oluşmuştur.

* **Direj:** Uzun boylu insan olarak açıklanan kavram tam olarak “Direk gibi uzun” demektir. Sözcüğün “Direk” kavramı ile kökensel bağlantısı vardır. Sondaki “J” harfi ise Türkçe’ye “Z” olarak dönüştürülebilir ki, bu takdirde sözcük “Direz” olarak aktarılabilir.

* **Diren:** Şeytanlaşmış insan manasında kullanılır. Bu bağlamda “Eren” kavramının zıddıdır. İnsanların her tür isteklerini yerine getiren kötücül ruhlara da bu ad verilir. Fakat bu ruhun karşısındaki insan o kadar kötüdür ki, onun tarafından kandırılır. İşte bu kişilere Diren denilir. Ayrıca Dirgen adlı üç çatallı tarım aracının bazı lehçelerdeki farklı bir söyleniş biçimidir, ki çatal mızrak pek çok kültürde Şeytan’la alakalı görülen bir araçtır.

* **Direşmek:** “Sebat etmek” anlamından başka *Tireşmek* söylenişi ile rastlanan “Zıtlaşmak” veya “İnatlaşmak” manası da vardır.

* **Direviç:** “Payanda” anlamındaki sözcüğün aslı *Tireviç* şeklindedir.

* **Dirgeç:** Küfür, hakaret manalarındaki kelimenin *Tirgeç* söylenişi de bulunur.

* **Dirgeşmek:** Küfretmek, hakaret etmek manalarındaki fiilin aslı *Tirgeşmek* şeklindedir.

* **Dirgi:** “Sofra” anlamındaki kelime asıl dilde *Tirgi* biçiminde yer almaktadır.

* **Dirgitmek:** “İhya etmek” haricinde “Sofra kurmak” manası da bulunmaktadır.

* **Dirgizdirmek:** “Canlandırmak” demek olan kelimenin “Rol yapmak” manasında kullanıldığı da görülmektedir. *Tirgizdirmek* biçimi de mevcuttur. “Ateşi canlandırmak” anlamı da bulunur.

* **Dirgizme:** Çizgi film olarak açıklanan ve orijinali *Tirgizme* olan kavram aslında “Animasyon” (canlandırma) demektir. Her iki anlamı da tam olarak karşılamaktadır.

* **Dirgizmek:** “Canlanmak” manasındaki kelimenin *Tirgizmek* biçimi de mevcuttur.

* **Dirinmek:** Cemaat oluşturmak, bir araya gelmek manasındaki fiilin *Tirinmek* biçimi de bulunmakla birlikte aslında her iki varyant da aslında *Dermek* (toplamak, bir araya getirmek) fiili ile alakalı olup *Derinmek* türevinden dönüşmüş olmalıdır.

* **Dirişmek:** “Faaliyet geçmek” manasındaki fiilin “Dikkat kesilmek” anlamı da vardır.

* **Diriz:** “Canlı” manasındaki sözcüğün “Biyo-” şeklindeki ön-ekin yerine de kullanılması mümkündür. Bu takdirde *Dirizgen* ise “Biyonik” anlamına gelebilir. “İtina” manası ise *Tiriz* söyleyişinden aktarılmıştır.

* **Dişendirmek:** “Diş çekmek” şeklindeki açıklama yeterli değildir. Anlatılmak istenen şey, çocuğun oynayan dişini çekerek alttaki dişin çıkmasını sağlamak şeklinde anlaşılmalıdır.

* **Dişmek:** “Kemirmek” anlamındaki kelimenin *Tişmek* biçimi de vardır.

* **Dişmir:** Afacan, yaramaz anlamındaki kelimenin *Tişmir* söylenişine de rastlanmaktadır. Sözcük çok büyük olasılıkla yeni diş çıkaran ve bu nedenle herkesi ısıran çocuk manasında kullanılmaktadır.

* **Diz:** Halk kültüründe namazda “Rekat” için kullanılan sözcük dizin yere kaç kere değdiğinin sayılması ile ilgilidir. Örneğin; Dört diz namaz (dört rekat namaz) gibi…

* **Dizbev:** Çok açık olarak “Diz” ve “Bev” (bağ) sözcüklerinin bileşiminden oluşmuştur.

* **Dizemeç:** Boncuk, tespih tanesi, kurutulmuş sebzeler gibi ipe dizilmiş nesneler için kullanıldığı gibi kuyruk (sıra) manasında da kullanılmaktadır.

* **Dizginmek:** “Sıralanmak” anlamındaki sözcüğün *Tizginmek* biçimi de bulunur.

* **Dizinmek:** Kelimenin “Teselsül etmek” (ard arda gelmek, dizi oluşturmak) manası *Tizinmek* biçiminden aktarılmıştır. Ayrıca “Diz çökmek” (tek dizinin üstüne çökmek) anlamı da bulunur.

* **Doğ:** İlkbahar anlamındaki kelimenin aslı *Toğ/Tov* şeklindedir.

* **Doğar:** *Toğar* olarak da söylenen kelime hayvanların yaşını ifade etmek için kullanılır. Genellikle hayvanların yaşı ana karnında kaldığı süre dikkate alınarak, doğduktan sonra da bu periyot bir yaş sayılarak hesaplanır. Örneğin köpeğin hamilelik dönemi yaklaşık iki aydır. Dolayısıyla 12 aylık olan bir köpek bu hesaba göre 6 yaşında olacaktır. Kavramın *Duğar/Tuğar* (sayı, rakam) sözcüğü ile de doğrudan kökensel bağlantısı vardır.

* **Doğramaç:** Papara (ekmeği doğrayarak üzerine etsuyu ve biraz haşlanmış et ve patates ile bazen de yoğurt ekleyerek yapılan yemek) manasındaki sözcüğün *Doramaç* veya *Doğrambaç/Dorambaç* söylenişleri de mevcuttur. *Toğramaç* kelimesine “Söğüş”, ayrıca *Toğramaş* biçimine ise “Cacık” manası ile rastlanmıştır.

* **Doğuluş:** İzahatı “Tevellüt” olarak verilen kelimenin esas dildeki söylenişi *Tuğuluş* biçimindedir.

* **Dokunç:** “Hakaret” veya “Küfür” manalarında kullanılan sözcüğün aslı *Tokunç* biçimindedir.

* **Dokurcun:** Dokumacı kuşu manasındaki kavramın *Tokurcun* söylenişi de mevcuttur.

* **Dokurga:** Dokumacı tezgahı demek olan kelimenin orijinali *Tokurga* biçimindedir.

* **Dolama:** Tırnak iltihabının pişmiş kelle soğanın yaranın üzerine sarılıp bir süre beklendikten sonra aynı işlemin bir iki kez daha tekrarlanması sonucu iyileştiği söylenmektedir. Sözcüğün “Viraj” manası da bulunmaktadır.

* **Dolgunay:** Bedir (dolunay) manasındaki kelimenin *Dolganay*/*Tolganay* söylenişleri de bulunmaktadır.

* **Dolman:** Macarca’ya, oradan da İngilizce’ye ve başka dillere de geçen sözcük Türkçe *Dolamak* fiilinden türemiş olup, ön tarafı birbiri üzerinden sarılarak bele uzanacak kadar geniş olan bir tür ceketi tanımlamaktadır. Dolayısıyla *Dolaman* sözcüğünden ses düşmesi yoluyla oluşması ihtimali çok yüksektir. Bazen kadın ceketi olarak da açıklanan kavram kimi kaynaklarda bir çeşit pelerin olarak da izah edilmektedir.

* **Dolunmak:** Şarj olmak (yüklenmek, dolmak) anlamı dışında kişinin aşırı öfke veya üzüntü nedeniyle sinirlerine hakimiyetini kaybedecek veya ağlayacak duruma gelmesini de ifade eder (“İçi dolmak” deyimi). Hatta bu bağlamda gözlerin dolup gözyaşı birikmesi de bu fiille anlatılır. Çok sevinmek olarak verilen mana da yine aslında sevinçten ağlayacak gibi olmak şeklinde anlaşılmalıdır. Ay veya Güneş’in batarken iri yusyuvarlak görünmeleri de bu fiille tanımlanır. *Tolunmak* biçimi de mevcuttur.

* **Donaklamak:** “Teçhiz etmek” manasındaki kelimenin aslı *Tonaklamak* biçimindedir.

* **Donamak:** “Giydirmek” (elbise, kıyafet) anlamı taşıyan sözcüğün aslı *Tonamak* şeklinde kayıtlarda yer almaktadır. Giysi, giyinme, teçhizat, teçhiz olma, kılık değiştirme manaları ile ilgili olmak kaydıyla *Don/Ton* kökünde D/T dönüşümüne çok sık rastlanır.

* **Donaşmak:** “Donar gibi olmak” anlamından başka (hem tekil olarak hem de birlikte) “Süslenmek” manasına da sahiptir.

* **Donaştırmak:** “Süslemek” manasındaki kelime “Takıp takıştırmak” deyimindeki anlamı da karşılar.

* **Donuşmak:** Donup kalmak manası dışında mecazen şaşkınlıktan donmak, donmuş gibi durmak, küsüp donmuşçasına bir tavır sergilemek anlamlarında da kullanılır.

* **Dora:** Şahika, zirve anlamındaki kelimenin Türkçe *Doruk* sözcüğü ile aynı kökten geldiği çok açıktır.

* **Doran:** Dağın, piramidin ya da bir kayanın zirvesi gibi sivri yerleri tanımlar.

* **Doydu:** Papağan demektir. Arapça “Tuti” sözcüğünden farklılaşma yoluyla oluştuğu neredeyse kesindir. Fakat bu farklılaşma ile asıl sözcükten türediği anlaşılamayacak düzeyde biçimsel olarak uzaklaşılmıştır. Bazı lehçelerde ise Tavus Kuşu manasında kullanılır.

* **Döğdü:** İngilizce’de “Poll” olarak adlandırılan ve balta, keser gibi aletlerin kesici olmaya küt tarafını tanımlayan sözcük *Düğdü* şeklinde de bilinmektedir.

* **Dökmeç:** Orijinali *Tökmeç* olan ve “Pekmezli yufka tatlısı” şeklinde açıklanan kavram ayrıca krep veya yağ ile yapılan bir tür ekmek açıklamaları ile de rastlanır. Anadolu’da yapılan derlemelerde “Dökmeç” biçiminde kayda geçirilmiş olan kelime “Yufka kırıntısı ve dövülmüş ceviz döşenip, üzerine eritilmiş yağ ve pekmez şerbeti dökülen tatlı” olarak izah edilmiştir.

* **Döleşmek:** Yerleşmek, yerini bulmak, bir yer bulup oturmak ayrıca dengelenmek, rahatlamak anlamlarına gelir. Çocuğun ana karnına tutunması manasında “Rahime yerleşmek” olarak açıklanması da mümkündür. Cenin (Alak) halindeki canlının ana karnında asılı durması veya dengede durması da anlam içeriği ile örtüşmektedir. Ayrıca kelimenin “Polenleşmek” manası da bulunmaktadır ve bu içerik esas olarak tercih edilmiştir.

* **Dölnemek:** “Yavrulamak” manasındaki kelimenin aslı *Tölnemek* biçimindedir.

* **Dönenbey:** Kırgız efsanelerinde öldükten sonra ruhu “Dönenbey (Dönenbay)” adlı bir kuşa dönüşen kutlu bir kadından bahsedilir. Mezarı kutsal kabul edilir. Mezarlıkların üzerinde dönerek uçan kuşlara da bu isim verilir.

* **Döner:** Aslında bir Türk yemeği olmakla birlikte Dünya’nın ortak kültür unsurlarından birisi haline gelmiş bir yiyecektir. İlk önceleri özellikle Almanya’ya işçi olarak çalışmak üzere giden Türkler döner lokantaları açarak Avrupa’nın diğer ülkelerine de yayılmasına vesile olmuşlardır. Dünya dillerine “Doner” yazılışı ile geçmiş olmakla birlikte farklı ama benzeri yazılışlarına da rastlanır. Günümüzde Kanada’nın Halifax şehri ile

özdeşleşmiş olan "Donair" (*Doneyr* gibi okunur) adı verilen kebap Türk dönerinin farklı bir türüdür. Süt kreması ile yapılan özel bir sos ile sunulmaktadır.

* **Dönge:** Sözcüğün "Ceza boyunduruğu" anlamı da bulunur.

* **Döngelek:** "Çark" manasındaki sözcüğün orijinali *Töngelek* biçimindedir.

* **Döngeme:** "Atıf" veya "Referans" manasındaki kelimenin aslı *Tönkeme* şeklindedir. *Töngeme* kelimesine ise sözünden dönen, ne dediğini bilmeyen, dediğini inkar eden manası ile rastlanmıştır ve bu içeriğin de *Döngeme* biçimi ile aktarılması mümkün görünmektedir.

* **Döngemek:** "Atıf yapmak" veya "Referans göstermek" anlamındaki kelime bir kişiye, bir duruma, bir habere veya bir bilgiye geri dönmek kastedildiği için aslında "Rücu etmek" içeriğine de uygun düşmektedir. Hatta "Geri bildirimde bulunmak" manasında kullanılması dahi mümkündür. *Tönkemek* biçimi de mevcuttur.

* **Dönüş:** Türkiye Türkçesi'nde bulunmayan bir anlamdır. "Ters bakış" demektir. Sözcüğün aslı olan *Tönüş* biçiminden aktarılmıştır. "Ters bakmak" manasındaki *Tönüşmek* fiili de yine *Dönüşmek* biçimine çevrilerek alıntılanmıştır.

* **Dönüşmek:** "Ters bakmak"" manasındaki *Tönüşmek* fiili T/D dönüşümü ile aktarılmıştır. Kabul gördüğü takdirde Türkçe'de zaten var olan kelimeye yeni bir anlam içeriği eklenmesi gerekecektir.

* **Dörden:** "Dört" ve "On" sayılarının bileşiminden oluşmaktadır. Kırk demektir. Orijinali *Törten* biçimindedir.

* **Dördenme:** Hıristiyan Türkler arasında "Istavroz" manasında kullanılan kelimenin orijinali *Törtenme* biçimindedir. Istavroz çıkarırken yukarı, aşağı, sağa, sola elle yapılan dört yönlü hareket nedeniyle bu tanımlamanın yapıldığı çok açıktır. T/D dönüşümü ile aktarılmıştır. *Dördenmek* ("Istavroz çıkarmak") fiili için de aynı ses dönüşümü uygulanmıştır.

* **Dörtmüyüz:** Dört ve Müyüz/Mügüz (boynuz, köşe) sözcüklerinin bileşiminden oluşan kelime dört köşesi olan cisim ("Dörtgen") anlamına gelmektedir.

* **Dövelek:** *Döğelek/Düğelek* söylenişleri de bulunan ve kavun, karpuz türü meyveler için "Kelek" anlamında kullanılan kelimenin *Divlek* (kalın kabuklu kavun) kavramı ile de etimolojik bağlantısı vardır. *Düğlek/Düvlek* biçiminin Acem kavunu (Ebucehil kavunu), ayrıca *Dövlek* kelimesinin ise bir genelleme olarak kavun manasına geliyor olması ise kavramların anlam içeriğini netleştirip sabitlemeyi son derece zorlaştırmaktadır.

* **Döven:** İnek, öküz veya atlara çektirilen, alt kısmına keskin taşlar çakılı, üzerine binilerek ekinlerin üzerinde döndürülen bir harman aracıdır. Döven/Döğen sözcüğünün Türkçe'den mi Yunanca'ya geçtiği yoksa Yunanca'dan mı Türkçe'ye geçtiği bir tartışma konusudur. Yunanca olduğunu öne sürenler sözcüğün Asya Türkçesi'nde bulunmadığını bir delil olarak gösterirler. Gerçekte birebir aynısı olmasa bile buna benzer bir kelimenin Asya Türkçe'sinde bulunup bulunmadığına dair özel bir çalışma da yapılmamıştır. Fakat teknolojinin ortaya çıkışıyla birlikte kelimelerin sonradan türeyişine ilişkin çok güzel bir ister tek başına

isterse “Biçer-Döver” tamlamasının içerisinde kullanılsın “Döver” kelimesidir ve kavram da yine bir tarım aracını (motorlu bir taşıttır) anlatmaktadır. Aynı şekilde Türkler döveni bir tarım aracı olarak Rum/Yunan kültüründen edinmiş olsalar bile hatta sözcük Yunanca’dan evrilerek alınsa bile Türke’deki dövmek fiili ile uyumludur ve yeterince Türkçeleşmiştir. *Dövmek* fiilinin Türkçe’de tarımsal terminoloji içerisinde kullanılmadığı ise bütünüyle yanlış bir bilgidir. Örneğin harman dövmek veya ekin dövmek tabirleri Anadolu’da sıklıkla rastlanan tabirlerdir.

* **Duduk:** *Dudak* sözcüğü ile de kökensel bağlantısı bulunan kavram kekeme, peltek demektir. Sözcük “Tutuk” olarak da söylenir.

* **Duğar:** “Numara” (sayı) veya “Rakam” demektir. *Toga, Togan, Togar* sözcüklerine yine aynı manalar ile rastlanmıştır. *Togarlamak* fiili de tıpkı *Duğarlamak* gibi “Numaralandırmak” manası taşır. *Tog/Toğ/Doğ/Duğ* kökünün rakam, sayı, hesap ile ilgili kelimeler türettiği görülmektedir.

* **Duğlamak:** “Set çekmek” veya “Bent vurmak” manasındaki sözcüğün *Toglamak/Tuglamak/Tuğlamak/Tuvlamak* varyantları da mevcuttur.

* **Dulama:** Kaftan manasındaki kavram *Dolama* sözcüğünün farklı bir söylenişidir. Dolanarak (sarılarak) giyilen giysi demektir. *Dolman* sözcüğü de benzer biçimde önden dolanarak giyilen ceketi tanımlamaktadır.

* **Dulmak:** “Batmak” demek olan sözcüğün “Gözden yitmek” manası da bulunmaktadır. *Tulmak* biçimi de mevcuttur. “Dulda” (gölge) sözcüğü de gözden yitilen veya gözden yitiren yer demektir. Gök cisimleri için “Batmak” manasında kullanıldığı da görülür.

* **Dulunmak:** “Suya dalmak” demektir. *Tulunmak* biçimi de bulunur ve Ay ve Güneş için “Batmak” manasında kullanılır.

* **Dumağ:** Nezle veya Grip demek olan sözcüğün *Dumağı/Tumağı/Tumağ/Tumav* biçimlerindeki söylenişleri de mevcuttur.

* **Dumak:** “Örtmek” demek olan kelimenin *Tumak* söylenişi de yaygındır. *Duvak/Tuvak/Tumak* (gelin örtüsü) kavramı ile de doğrudan alakalıdır. *Dummak* ise suya dalmak manasında kullanılır.

* **Dumaz:** Süzülmüş yoğurt veya yoğurt kaymağı anlamında kullanılan kelimenin *Dumas/Dumaz/Tumaz/Tumas/Tomas/Tomaz* dönüşmü ile farklı pek çok söylenişi vardır ve yörelere göre bazı küçük anlam farklılıkları gösterebilmektedir.

* **Dura:** Beka (kalıcılık) ve Sübut (sabitlik) anlamlarının dışında arzu, istek, heves, şehvet manaları da bulunan kelimenin bu içeriklerine daha çok “Tura” biçiminde ve bu biçim üzerinden ortaya çıkan türev kavramlarda rastlanmaktadır. Bu nedenle bu anlamlar “Tura” kavramı içerisinde değerlendirilmiştir. Yine de Türkçe’ye hangi biçimle aktarılmasının daha doğru olacağı tartışılmalıdır.

* **Durgurmak:** “Mola vermek” manasındaki kelimenin aslı *Turgurmak* biçimindedir.

***** **Durumkay:** “Dayanıklı” anlamı taşıyan sözcüğün aslı *Turumkay* olarak kayıtlarda geçmektedir.

*** Durunmak:** “Mola vermek” demektir. *Torunmak* fiilinin “İkamet etmek” manasının diğer bir içerik olarak aktarılıp aktarılmayacağı değerlendirilmelidir.

*** Duruş:** “Sebat” veya “Azim” (kararlılık) anlamı Türkiye Türkçesi’de (zaten var olan sözcükte) bulunmayan bir içeriktir. Orijinali *Turuş* biçimindedir.

*** Duruşacı:** “Avukat” manasındaki kelimenin orijinali *Turujaçı* biçimindedir.

*** Duruşluk:** “Dayanıklılık” manasındaki kelimenin orijinali *Turuştuk* biçimindedir.

*** Duruşmak:** “Sebat etmek” veya “Azmetmek” (kararlılık göstermek) anlamı Türkiye Türkçesi’de bulunmayan bir anlam içeriğidir. Orijinali *Turuşmak* biçimindedir.

*** Duşak:** Köstek, pranga manasına gelen kelimenin *Tuşak* söylenişi de bulunur. Ayrıca Tuşav (zincir) kavramı ile de doğrudan kökensel bağlantısı vardır.

*** Duvağ:** Perde, peçe, paravan kumaşı anlamındaki kelimenin orijinal dildeki söylenişi “Duva” biçimindedir, Türkçe söyleniş uyumu açısından bu söyleniş tercih edilmiştir. *Duvak* (gelin örtüsü) kavramı ile aynı kökten gelen sözcüğün türediği *Duvmak* (örtmek, peçelemek, perdelemek) fiili Türkiye Türkçesi’nin söyleyiş kolaylığına uymadığı için *Duğmak* veya *Tuğmak* biçimi tercih edilebilir.

* **Duvamak:** “Örtmek” (peçe, perde vs.) veya daha özelleşmiş izahatlarla “Peçelemek” veya “Perdelemek”, “Yüzünü örtmek”, ayrıca genel olarak birşeyin “Önünü kapatmak” veya “Önüne set çekmek” manalarını içeren fiilin *Togamak/Tugamak/Tuğamak/Tuvamak/Duvamak/Duğamak* varyantları bulunur.

*** Duysamak:** Duymaya çalışmak anlamı Türkçe’deki “Kulak kabartmak” deyimini karşılamaktadır.

*** Duysu:** “His” veya “Sezgi” manasındaki kelimenin aslı *Tuysu* biçimindedir.

*** Düğ:** Darı unu veya Mısır unu anlamında kullanılan kelimenin *Tüğ* telaffuzu da bulunur.

*** Düğelemek:** Düğümlemek demek olan kavramın “İlaçlamak” manasına da rastlanmıştır, ancak bu içerik Türkiye Türkçesi’ne uzak görünmektedir.

*** Düğelenmek:** Düğümlenmek demek olan kavramın “İlaçlanmak” manasına da rastlanmıştır, ancak bu içerik Türkiye Türkçesi’ne uzak görünmektedir.

*** Düğenek:** Nasır (deri sertleşmesi) manasındaki kelimenin asıl dildeki söylenişi *Düyenek* biçimindedir.

*** Düğünçek:** “Kına gecesi” (kelime köküne göre; düğüne benzer eğlence, küçük düğün) manasındaki kavramın orijinali *Tüğünçek* şeklindedir.

*** Düğü:** “Tahıl kabuğu” manasındaki kelimenin *Tüğü/Tükü* biçimleri de bulunur.

* **Düğürmek:** Çevirmek, döndürmek manasındaki fiilin *Tüğürmek/Tüvürmek* biçimleri de vardır.

* **Dülek:** Saksı anlamına gelen sözcüğün açıklaması iki türlü yapılabilir. İlk olasılık *Döl/Dül* kökü üzerinden bitkinin döllendiği (türediği) yer demektir. İkinci olarak ise *Düğ* (tohum, tanecik) kavramı ile alakalı olarak, tohumun ekildiği yer anlamına gelir *(Düğlek > Dülek)*. Benzer şekilde *Dülemek* (polen dökmek, tohum saçmak) fiili de *Düğlemek* (tohumlamak) dönüşümü ile izah edilebilir. *Düleşmek* ise polenleşmek, polenlerin uçuşması ile dölleme yapmak demektir.

* **Dünenmek:** Dün (önceki gün) ve Tün (akşam) kavramları ile alakalı bulunan fiil aynı zamanda *Dönenmek* bağlantısı ile "Gün dönmek" deyimine de denk düşmektedir.

* **Dünük:** Sözcüğün "Tarih" (geçmiş) manası *Dün/Tün* (önceki gün) kelimesinden türemiştir. *Dünük/Tünük/Tüňük/Tüğük* dönüşümü üzerinden *Tüğük* biçimi de bulunur.

* **Dünüşmek:** "İtaat etmek" manasındaki kelimenin aslı *Tünüşmek* biçimindedir.

* **Dürge:** Daha çok elle ve hızlı bir biçimde sarılarak yapılan basit paketleri tanımlar. Örneğin bir köfte dürümünün bir kağıda rulo şeklinde sarılarak paketlenmesi gibi.

* **Dürgüç:** "Dürüm" ve "Makara" şeklinde belirli oranda uzak iki manası bulunan sözcüğün *Türgüç* biçimi de mevcuttur.

* **Dürtkemek:** İtelemek, dürterek harekete geçirmek, böylece belirli bir yöne doğru gitmesini sağlamak anlamları vardır.

* **Dürtkün:** Dişi domuz anlamındaki kelimenin *Türtkün* söylenişi de vardır.

* **Düşgel:** Rastlantı, tesadüf manasına gelen ve (Düşmek ve Gelmek fiillerinden oluşmuş gibi görünen) bileşik bir kelime kanısı uyandıran kelime aslında *Tuşgal/Tüşgel* biçimindeki bir dönüşümle ortaya çıkmış olup *Tuşlamak* (rastlamak, isabet etmek) fiilinden türemiştir.

* **Düşmel:** "Rüya tabircisi" anlamı taşıyan kelimenin aslı *Tüşimel/Tüşmel* biçimindedir.

* **Düşündüz:** Orijin dilde *Tüşündüz* olarak geçen kelimenin halk kültüründeki manası çok düşünen kişi şeklindedir. Hatta tam olarak oturup kımıltısızca uzun zaman boyunca birşeyler düşünen insan demektir. Düş (hayal) kökü ile olan bağlantısı da sözcüğün Filozof veya Mütefekkir olarak aktarılmasında bir sakınca olmadığı kanaati uyandırmıştır. Aynı şekilde *Düşündemek* fiili de kımıldamadan öylece durup düşünmek, tefekkür etmek, felsefe yapmak manası taşımaktadır.

* **Düşünmek:** Türkiye Türkçesi'nden farklı bir içeriğe sahip olup "Fakirleşmek" demektir. Doğrudan *Düşmek* fiilinden türemiştir ve bu bağlamda *Düşkünleşmek* anlamına yaklaşmaktadır.

* **Düşütmek:** "Not düşmek" / "Şerh düşmek" demektir. Ayrıca "Fakirleşmek" manası da *Düşkünleşmek* kavramına benzer bir içeriği tanımlar.

* **Düynemek:** Haccetmek, hacca gitmek manasındaki kelimenin kökensel bağlantıları netleştirilememiş olmakla birlikte *Düymek* fiilinin sabretmek, tahammül etmek manalarına geldiğine kayıtlarda rastlanmıştır.

* **Düyü:** Pirinç bitkisi ve tanesi anlamındaki kavramın Düğü (tahıl tanesi) sözcüğünden dönüşmüş olması çok büyük bir olasılıktır.

* **Düzenmek:** Nizama girmek, intizamlı hale gelmek, muntazamlaşmak anlamlarındaki sözcüğün süslenmek manası da bulunmaktadır.

* **Düzer:** "Dozer" sözcüğünden benzeşim yoluyla ortaya çıktığı kesin olan kavramın Düzlemek fiili ile bağlantısı bulunmaktadır. Yol düzleyen araç demektir.

* **Düzgü:** "Tertip" manasındaki sözcüğün *Tüzgü* söylenişi de vardır. Ancak buradaki mana "Disiplin" olarak özetlenebilecek şekilde açıklanmaktadır.

* **Ebermek:** Elinde tutmak, eliyle taşımak olarak verilen açıklamanın genel bir anlam mı olduğu yoksa Ebe bağlantısı üzerinden yeniden doğmuş çocuğun kucakta taşınmasının mı kastedildiği yeterli veri bulunmadığı için anlaşılamamıştır. *Ebeşmek* fiilinin sırtta taşımak manası da yine büyük olasılıkla çocukların ninelerinin sırtında taşınmaları ile alakalıdır.

* **Ebirkey:** "Kadın / anne göğsü" manasındaki kelimenin *Evirkey* veya *Everkey* olarak aktarılması da mümkündür.

* **Eceten:** Hükümran anlamındaki sözcük büyük olasılıkla anaerkil bir egemenlik anlayışını tanımlanmaktadır. Dolayısıyla hükümdar eşleri ile de alakalı olması mümkündür. Egemenlikle ilgili kavramlar her ne kadar ataerkil toplumlarda çoğu zaman eril kelimeler üzerinden türemiş olsa da Türkçe'nin pek çok lehçe ve şivesinde kadın ve erkek akrabalık bağlarını tanımlayan sözcükler sıklıkla yer değiştirebilmektedir. Yani eril olduğu düşünülerek bu yönde bir açıklama geliştirilen bir kavramın başka bir lehçedeki manası dikkate alınırsa bu kez tam tersine dişil yönlü bir açıklama yapmak gerekebilir ve elbetteki bunun tersi de geçerlidir. Mesela bir lehçede dayı manasında kullanılan bir kelime başka bir lehçede hem de hiçbir ses değişikliği dahi olmadan, birebir aynı söylenişle teyze manasına gelebilmektedir. Üstelik Türkçe'de dişil kelimelerin eril kelimeler üzerinden türetilmesi yaygın olduğu halde yine de bu kesin bir kural olmayıp, eril kelimelerin dişil kavramlar üzerinden türetilmesine dahi rastlanır. Örneğin; *Bay > Bayan* dönüşümünde görüleceği üzere erilden dişile doğru türetme mümkün olduğu gibi, *Kız > Kızan (oğlan çocuğu)* dönüşümünde olduğu gibi dişilden erile doğru türetme de mümkündür… Yani Türkçe mutlak anlamda eril vurgunun bulunduğu bir dil değildir. Gerçekten de buradaki diğer bir olasılık ise Türkçe'deki dişil *Ece* kavramının aksine Moğol kültürü etkisinde *Etse/Eçe/Ese* sözcüğünün (abi, büyük erkek kardeş) ve *Etseg/Eçeg/Eseg* sözcüğünün de baba manası taşıyor olması dikkate alındığında Türkçe söyleyiş kolaylığına dayalı bir dönüşüme uğradığıdır. *Ecetenge* sözcüğüne de "Hükümranlık" veye "Hakimiyet" manaları ile rastlanır.

* **Ecimek:** Türkçe'deki *Acımak* fiilinin farklı bir söylenişi olduğu anlaşılan kavramın anlam içeriği de benzerdir.

* **Ecit-Meçit:** Yecüc-Mecüc kavramının Türk kültürüne uyarlanmış biçimi gibi gözükmektedir. Yecüc-Mecüc kavramı İslam kültüründe bahsi geçen kavimlerdir. Diğer dinlerde de farklı adlarla rastlanır (Örneğin Hristiyanlıkta “Gog ve Magog”). Ecit-Mecit tamlaması Türk kültüründe yoldan çıkmış, yozlaşmış toplumları tanımlamakta kullanılır.

*** Eçitmek:** “Sirke yapmak” manasındaki kelime “Turşu kurmak” anlamında da kullanılır. Açıtmak (mayalamak) fiili ile de doğrudan alakalıdır.

* **Eden:** Divanın aşağı kısmı (kapıya yakın olan bölümü), çadırın alt tarafı olarak izah edilen mana oturma düzeni içerisindeki değersiz bölgeyi tanımlar. Başköşenin tersidir. Protokoldeki arka sıralarda bu sözcükle anlatılır. *İden* söylenişi de mevcuttur.

* **Ediklemek:** “Edik” (ayakkabı) sözcüğünden türeyen kavramın Anadolu’daki “Topuklamak” (kaçıp gitmek, gözden kaybolmak) deyimini karşıladığı görülmektedir. Ayrıca sağımdan önce inek, koyun gibi hayvanların yavrusuna biraz süt emdirerek sağımın kolaylaştırmak içeriği de bulunur fakat bu mana *İdeklemek* fiilinde verilmiştir.

* **Edil:** Sözcüğün “Hayır” (iyilik) manası Edi/Eyi/İyi sözcüğü ile alakalıdır. “Melodi” ya da “Nağme” içeriği ile bağlantılı olarak “Nehir” anlamı da vardır ve nehirlerin melodi yapan bir unsur olarak görülmesi ile ilgilidir. (Aynı benzetmeye Ir (şarkı) ve Irmak (nehir) sözcüğünde de rastlanır.) “İdil” kelimesi bir ırmağa özel ad olarak verilmiştir. *Edilçe* ise küçük ırmak, dere demektir.

*** Edilemek:** “Müzik yapmak olarak yapılan açıklamaya “Ağıt yakmak” olarak da rastlanmaktadır. Sözcüğün “Eydilemek” (şiir okumak) ve çok daha zayıf görünen “Eğdilemek” (müzik aleti kullanmak) fillerinden dönüşmüş olma olasılığı dikkate alınmalıdır. *Eğdilemek* (eğri alet kullanmak) kavramındaki “Eğdi” sözcüğü değişik manalardaki farklı nesneleri tanımlar. Çapa, ağaç çekme çengeli, kirmen bunlardan en önemlileridir. Bu araçların hepsinin ortak özelliği eğri olmaları veya eğri bir çengele sahip olmalarıdır. Burada en mantıklı görünen olasılık müzik aletinin kirmene (yün eğirme aletine) benzetilmesi (ya da yün eğirme sırasındaki hareketlerin enstrüman çalma ile özdeşleştirilmesi ayrıca kirmenden çıkan seslerin müzik aletinden çıkan seslerle ilişkilendirilmesi) ile belirginleşir.

*** Edilgemek:** Çok büyük olasılıkla sessiz bir biçimde müzik dinlemek veya okunana ağıda saygıdan dolayı susmak manası taşımaktadır.

* **Edirge:** “Harman” veya “Hasat” olarak izah edilmiş olan sözcük ve bağlantılı olarak *Edirmek* (hasat etmek) fiili *Edir* (gün) kavramı ile ilişkilidir. Belirli bir zaman dilimi sonunda ürün kaldırmak, harman gününün sonunda ürün elde etmek içeriği kavramları birbirine bağlamaktadır. Farklı söyleniş biçimleri olan *İderge* (süt sağımı) *İdermek* (süt sağmak) sözcüklerinde de anlamlar her ne kadar farklılaşmış olsa da aslında aynı mantık zinciri üzerinden ortaya çıkmışlardır. Hayvanların yayılıp beslendiği bir günün sonunda sağım yaparak süt elde etmek. Dolayısıyla her iki mana da genellenerek “Günlük hasılat elde etmek” olarak özetlenebilir. *Edirge/İderge* kelimesi de “Hasılat” demektir.

* **Edişmek:** Birlikte yapmak olarak izah edilen sözcüğün “Cinsel ilişkide bulunmak” manası da vardır. Bu içerik aynı zamanda *Et* sözcüğü ile de alakalıdır ve *Etişmek* biçimindeki söyleyiş bu durumu daha da

belirgenleştirir. Et (vücut) olarak birleşmek şeklindeki bir açıklama yapmak mümkündür. Tartışmak, karşılık vermek anlamı ise *Eytişmek/Eydişmek* (karşılıklı konuşmak) fiilinden "Y" sesi düşmesi ile ortaya çıkmıştır.

* **Efecen:** "Afacan" sözcüğünün farklı bir söylenişi gibi görünen kelime büyük olasılıkla bu kavramın ilk biçimidir. Yunanca kökenli olma ihtimali yüksek olan Efe (zeybek) kavramı ile de bağlantılı gibi duran sözcük Türkçe "Evecen" (hızlı hareket eden, yerinde duramayan) kelimesinden de evrilmiş olabilir.

* **Egemen:** Hükümran (hakimiyet sahibi) manasına gelen sözcüğün Türkçe olmadığı iddiası doğru değildir. Her ne kadar dil devrimi ile türetilmiş olsa dahi, Türkçe kök ile uyumlu olan sözcük tamamen Türkçe eklerle oluşturulmuştur. Fransızca "Hegemoniya" sözcüğünün taklit edildiği tamamen bir yorumdan ibaret olup o yorumu yapan kişinin şahsi görüşünden öteye gitmeyecek kadar hiçbir veriye dayanmayan bir bakış açısıdır. Türkçe *Ağa/Aga/Aka/Eke/Ege* kökü toprağa hakimiyet anlamı içerir. Büyük erkek kardeş manası da taşıyan bu sözcükler boyun eğilmesi gereken bir akrabalık ilişkisini tanımlar. Moğolca'da ise "Eke" kelimesi anne demektir. Yine itaat edilmesi, saygı duyulması gereken bir kişi olarak Egemenlik kavramı için farklı ve alternatif bir etimolojik bakış açısı oluşturur.

* **Egev:** Törpü bazen de tırnak törpüsü manasında kullanılan kelimenin *İgev* söylenişi de bulunmaktadır. Her iki biçim de *Eğe* kelimesinin farklı söylenişleridir.

* **Eğçinmek:** Temayül etmek (meyillenmek) manasındaki sözcük kişisel bir durumu ifade etmekte olup birine veya bir şeye karşı eğilim duymayı anlatır.

* **Eğdiş:** "Kepçe" demek olan kelimenin *Eğdiz* söylenişi de vardır.

* **Eğek:** "Çene" anlamında kullanılan kelimenin *İğek/İyek* söylenişleri de yaygındır. Bazı kaynaklarda "Çene kemiği" anlamında verilen "Engek" sözcüğü de genizsil N harfinin dönüşümden kaynaklı bir söyleyiş farkıdır *(Enek < Eňek (Engek) > Eğek)*. Ayrıca "Eğe" (kaburga kemiği) terimi üzerinden kavramın kökensel olarak "Kemik" içeriği ile bağlantılı olduğu da görülmektedir.

* **Eğekleşmek:** "Münakaşa etmek" manasındaki sözcük Türkçe'deki "Çene çalmak" ve "Ağız dalaşı yapmak" deyimlerini karşılamaktadır. *Enekleşmek* olarak rastlanan söyleyiş ise genizsil "N" harfinin iki yönlü dönüşümünden kaynaklanmaktadır *(Enekleşmek < Eňekleşmek (Engekleşmek) > Eğekleşmek)*. Kavramın *İğekleşmek* biçimi de bulunmaktadır.

* **Eğerme:** *İğerme* veya genizsil "N" harfi ile söylenen *İňirme/İňerme/Eňerme* biçiminde de telaffuz edilen kelime iki biçimde izah edilebilir. İlk olarak *En/Eň/Eğ/İğ/İň/İn* kökü üzerinden aşağıya inen, süzülen şey demektir. İkinci olarak ise bu kökün burmak, bükmek, döndürmek manası ile ilişkili olup süzülecek yoğurdun koyulduğu bez torbanın bükülmesinden kaynaklanır. Gerçekten de *İğermek* fiili çevirmek, *Enermek* fiili birinin kulağını bükmek, *Eğermek* ise torbanın ağzını büzerek kapatmak (burada ise torbanın kendisini bükmek) manaları taşırlar. Başka bir lehçede yine "Süzme yoğurt torbası" anlamı taşıyan *İnerçek* sözcüğü ile bağlantılı olduğu çok barizdir. Bütün bunlar topluca değerlendirildiğinde *Enerme/Eğerme/İğerme/İnerme/İnirme* kelimelerinin süzme yoğurt ve *Enerçek/Eğerçek/İğerçek/İnerçek/İnirçek* sözcüklerinin ise yoğurt süzme torbası veya torbanın içinde bulunan süzülmüş yoğurt anlamına geldiği netleştirilebilir.

* **Eğeşmek:** Anadolu Türkçesi'nde sataşmak, birine takılmak, inatlaşmak anlamına gelen sözcük *İğeşmek/İyeşmek* biçiminde de söylenir ve bu içerik "Eğek" (çene) kavramı ile de doğrudan bağlantılı olup "Çene çalmak" manasını da kapsar. Ancak aktarılan bu yeni mana musiki icra etmek, müzik yapmak, müzik aleti çalmak anlamlarına gelmektedir. Burada "Ezgi" sözcüğüyle doğrudan kavramsal bir bağlantı vardır. *Eğeşmek/Eğezmek/Ezmek* dönüşümü ile ortaya çıkan "nağme yapmak" anlamı üzerinden "Ezgi" kelimesi name, melodi anlamına gelir. Dolayısıyla bu sözcüğün özgün biçimi de "Eğezgi" olmalıdır. *Eez (Eğez)/Ez* sözcüğü koruyucu ruh (sahip) anlamına gelmekle birlikte özelleşmiş olarak çalgının (müzik aletinin) ya da hatta doğrudan çalınan melodinin koruyucusu olan soyut varlık için de kullanılır. Bu bağlamda *Eğezin/Ezin/Esin* (ilham) kavramı ile bağlantılı olduğu görülür. Bu durum dikkate alındığında *Eğezmek/Eğeşmek* fiili kutsal ruhlarla iletişime geçmeyi (ilham yoluyla müzik yapmayı veya onların verdiği yetenekle çalgı çalmayı, hatta onunla birlikte çalmayı) ifade etmektedir. *Eğeşik/Eğezik* sözcüğü de "Müzik" demektir. Sataşmak, çekişmek, tartışmak içeriği ise *Eyeşmek* fiilinde verilmiştir.

* **Eğeşmen:** Enstrüman (müzik aleti) manası Türkçe'ye Müzisyen olarak aktarıldı. Yine de orijinal anlamın tercih edilmesi de mümkündür.

* **Eğez:** Müzik demektir. "Ez" yani sahip (koruyucu ruh veya ilham verici ruh) sözcüğü ile doğrudan alakalı olan kelimenin *Eğezin* (ilham) kavramı ile de hem kökensel hem de anlamsal bağlantısı vardır. Kavramın Eğiz (ağız) kelimesi ile de kökensel bağlantısı bulunmaktadır ve büyük ihtimalle müziğin şarkı söylemek içeriği ile ilgilidir. Genizsil "N" ile söylenen *Engez* ise müzik aleti (enstrüman) demektir.

* **Eğeznemek:** "Koruyucu ruh" anlamındaki *Eez (Eğez)/Ez* sözcüğünden türemiştir. Kişinin koruyucu ruhunun gelmesi, onunla irtibat haline geçmesi durumlarını tanımlamaktadır. *Eğeznemek/Eznemek* dönüşümü ile *Esnemek* fiiline de bağlanır ki, bu durum esnerken insanın ağzından içeriye ruhların girdiğine dair eski bir inanışın sonucudur.

* **Eğildek:** "Narin" olarak verilen mana tam olarak çabuk eğilen demektir. *Eğeldek* söylenişi de yaygındır. Aynı dönüşüm *Eğildemek/Eğeldemek* (nezaket göstermek, narin davranmak, kibar davranmak) fiilinde de görülür ve türev fiiller için de geçerlidir.

* **Eğin:** Sırt ve Vücut (beden) manalarıyla verilen sözcüğün *Eyin* söylenişi de yaygındır.

* **Eğindemek:** Sırtını bir yere dayamak manasındaki kelimenin *Eyindemek* söylenişi de mevcuttur. Türkçe'ye *Eğinlemek/Eyinlemek* biçiminde aktarılması da mümkündür.

* **Eğirdek:** Simit veya Gevrek olarak bilinen hamurdan yapılan yiyeceğe verilen isimdir. Asıl dilde *Eyirdek* olarak geçer. Lokma tatlısı manasında kullanıldığı da görülmektedir.

* **Eğirmen:** Yün eğirmeye yarayan araç manasındaki kelime *Eğirmen/Egirmen/Ekirmen/Kirmen* dönüşümü ile *Kirmen/Kirman* biçimine de ulaşmıştır. (Sondaki ince harfin kalınlaşmasına bazı şivelerde rastlanmaktadır ve *Kirman* söylenişinde de benzeri bir durum söz konusudur.) *Eğirçek/İğirçek/İgirçek* ve *Eğirgeç/İğirgeç* sözcükleri de yine aynı anlama gelmektedir.

* **Eğiz:** Şive veya Aksan anlamındaki kelimenin Ağız sözcüğü ile bağlantısı çok açıktır. Hatta sesli incelmesi ile aynı sözcük olduğu dahi görülebilir. Ancak *Eğmek* fiili ile de ilgili olduğu dikkat çeker. Bu bağlamda

Eğizdirmek (aksanlı konuşmak, şiveli konuşmak) fiilinin ağzı eğerek konuşmak şeklinde açıklanması mümkündür.

* **Eğizmek:** Memnun olmamak, memnuniyetsizlik göstermek olarak verilen açıklama "Ağzını eğmek" veya "Suratını asmak" deyimlerini karşılamaktadır.

* **Eğleç:** Araçlar için "Park yeri" manasındaki kelimenin "Eyleç" biçimi de mevcuttur ve söyleyişte iki kelimeyi birbirinden ayırt etmek neredeyse imkansızdır. *Eğlemek/Eylemek* fiilleri Anadolu halk ağzında hareketli bir taşıtı durdurmak, park etmek manasına gelir.

* **Eğlek:** "Park alanı" manasındaki kelimenin "Eylek" biçimi de mevcuttur ve söyleyişte iki kelimeyi birbirinden ayırt etmek neredeyse imkansızdır.

* **Eğnemek:** Omza veya sırta almak anlamındaki sözcük *Eğin/Eyin* (sırt) kelimesinden türemiştir. *Eynemek* biçimi de mevcuttur. *Eğnetmek* (omza atmak) fiilinde de yine Ğ/Y dönüşümü ile *Eynetmek* söylenişine de rastlanmaktadır.

* **Eğnez:** Nazik, narin anlamı taşıyan kelime *Eynez* olarak da kayıtlarda yer alır. *Eğnezmek* (kibarlaşmak) fiili de *Eynezmek* biçiminde de görülmektedir. Sözcüğün kökeninde *Eğilmek* fiili ile bağlantısı vardır ve narinlik kavramı eğilgenlik ile benzeştirilmektedir. Anadolu Türkçesi'ndeki Enez (zayıf, sıska, çelimsiz) kelimesi ile de "Ğ" düşmesinden kaynaklanan bir alaka mevcuttur. "İhmalkar davranmak" manasındaki *Eğnezlenmek* fiili de *Enezlenmek* biçiminde de söylenir, kökende ise yine salınarak hareket etmek içeriği bulunmaktadır. Gerçi bu fiilde zayıf da olsa *Enez* (hadımağası) çağrışımı da dikkate alınabilir ve hadımağası gibi ağır hareket etmek şeklinde de algılanabilir.

* **Eğreme:** Asıl kaynakta *Ereme* olarak geçen ve (keçi, koç, sığır için) eğri boynuz manasına gelen sözcüğün doğrusu *Eğreme/Eğreyme* olmalıdır.

* **Eğseren:** Et dövme demiri veya hamur dövme demiri anlamındaki kelimenin *Enser/Eğser* (büyük başlı çivi, mıh) kelimesi ile olan bağlantısı incelenmelidir. Benzer kavramlar bulunduğu takdirde aralarındaki ilişki netleştirilebilir.

* **Eğze:** "Kambur" demek olan kelimenin *Enze* biçimi aslında genizsil "N" ile söylenir (*Engze* gibi).

* **Ekemek:** Sözcüğün "Törpülemek" manasına da rastlanmıştır (*Eğe/Ege/Eke* dönüşümü ile "Törpü" manası üzerinden). Burada yaylı çalgının törpü kullanmaya benzetilmesi ve çıkan sesin de törpü sesi ile ilişkilendirilmesi söz konusudur.

* **Ekev:** Çift (ikili) manasındaki kelime daha çok arabaya, kağnıya veya sabana koşulan öküz, at gibi hayvanlar için kullanılır. *Ek/İk* kökünden "İki" kavramı ile bağlantısı çok nettir. *Ekevlen* söcüğü de iki kişi, evli çift (karı-koca) manasına gelmektedir.

* **Ekevlen:** "Karı-koca" manasındaki sözcük aslında tam olarak "İki kişi" demektir. *İkevlen* söylenişi de mevcuttur.

* **Ekilemek:** “Kararsız kalmak” demek olan fiil Türkiye Türkçesi’ndeki İkilemek sözcüğünün farklı bir söylenişidir. Bu bağlamda *Ekilem* (tereddüt, kararsızlık) kelimesinin *İkilem* kavramı ile aynı manayı karşılıyor olması anlam içeriğindeki bağlantıyı açıkça göstermektedir. Ancak anlam yeterince farklılaşmış olduğu için asıl söyleyiş ile aktarılmıştır. *Ekilenmek* (tereddüt etmek) yani iki durumdan birini seçemiyor olmak fiili için de aynı açıklama geçerlidir.

* **Ekilev:** “Tereddüt” manasındaki kelimenin *İkilev* olarak aktarılması da mümkündür.

* **Ekinmek:** Bitki için kendiliğinden yetişmek anlamına gelen sözcük insan için kendisini yetiştirmek, kendini geliştirmek, kültürünü artırmak içeriklerini de tanımlar.

* **Ekirmek:** Patates, soğan gibi yumrulu bitkileri veya kökü bulunan fide ya da ağaç fidanını toprağa gömerek ekmek demektir.

* **Ekizmek:** Kusur etmek manasındaki fiil *Eksi* sözcüğü ile aynı kökten gelir.

* **Elbermek:** El ve Bermek/Vermek sözcüklerinin bileşimini akla getiren sözcük “Bilmece” sormak manası ile açıklanmıştır. Mecazi bir içerik olması mümkündür.

* **Elbirmek:** İştirak etmek veya İttifak yapmak, İşbirliği yapmak olarak açıklanan fiil bileşik bir kelimedir. El ve Birmek (Bermek/Vermek) sözcüklerinden oluşmaktadır. *Birmek* biçiminin “Bir” sözcüğü ile olan kökensel bağlantısı birlikte hareket etmeyi de içerir.

* **Elbiz:** Değişik lehçelerde *Elbis/İlbis/İlbiz* olarak telaffuz edilen ve Türkçe *Yal/Yel/Hal/Al/El/İl* kökünden türeyen kelime “Şeytan” anlamına gelir. Şeytani özellikleri anlatan “Yelbi” sözcüğü ile aynı kökten türemiştir. “Yelvi” ise sihir manası taşır. *Al/Hal* kökü kötülüğü ve uzak bir anlam olarak ateşi çağrıştırır. “Yel” kökü ise ruhsallığı, hızı ve görünmezliği ifade eder. “Albıs” adlı varlık ile de alakalı görünür. “El” kökü üzerinden ise tutmak, yakalamak manalarını içerir. Arapça “İblis” ile tesadüfi olarak biçimsel hatta anlama dayalı benzerlik dışında etimolojik bir ortak yönü yoktur. Zannedildiği üzere “İblis” kelimesindeki “L” ve “B” harflerinin yer değiştirmesiyle ortaya çıkan yanlış bir söyleyiş kesinlikle değildir. Kelimenin harf dizilimi kesinlikle doğrudur ve tamamen Türkçe’dir.

* **Elcemek:** Mukavemet etmek, karşı koymak olarak açıklanın sözcük çok büyük bir olasılıkla eliyle dayanmak, ellerini kullanarak karşı koymak şeklindeki bir içeriği ifade etmektedir. Örneğin kişinin elleri ile kapıya yaslanarak açılmasına engel olmak istemesi veya birini itelemesi gibi.

* **Elcinmek:** “El açmak” ve “Başkasının eline bakmak” deyimlerini karşılayan fiil sadaka toplamak, dilencilik yapmak olarak izah edilmiştir. Elini havaya kaldırarak vuracakmış gibi korkutmak anlamında da kullanılmaktadır.

* **Elcirmek:** Sıla hasreti çekmek, memleketini özlemek demek olan kelimenin Alcımak (aklını yitirmek) fiili ile de bağlantısı vardır ve buradan hareketle “Yerini yurdunu unutmak” deyimini karşıladığı anlaşılmaktadır.

* **Elçeğen:** Merkep, eşek manasındaki kavramın *Elcigen/Elciğen/Elceğen* söylenişleri de vardır. *Elçik/İlçik* (eşek arısı) ile aralarındaki kökensel bir bağlantı bulunmakla birlikte kavramsal ilişki netleştirilememiştir. Hangi kavramın diğerinin üzerinden türetildiğine dair bir sonuca varılamamıştır.

* **Elçekmek:** El ve Çekmek sözcüklerinin bileşik halidir. Feragat etmek, vazgeçmek manası taşır.

* **Elçik:** Eşek arısı manasındaki sözcüğe *İlçik* söylenişi ile rastlanır. Farklı şivelerde ise eşek arısı, yaban arısı, üzüm arısı, arı gibi küçük anlam farklılıkları ile kullanılabilmektedirler.

* **Eldemek:** "Elde etmek" anlamı dışında "Manüple etmek" (elle yönlendirmek) manası da bulunur ki, bir şeyi elde etmek için uğraşmak, ele geçirmek için çabalamak demektir.

* **Eldermek:** "Refakat etmek" olarak açıklanan kavram tam olarak elinden tutarak yardım etmek veya el ele verip birlikte davranmak demektir. *Eltermek* biçimindeki söylenişi de mevcuttur. Aynı şekilde *Elder* (refakatçi) kelimesinin de *Elter* söylenişi vardır.

* **Eldeşmek:** El ele verip başkasını kandırmak demektir. *El/Al* dönüşümü ile fiil *Al* (hile, aldatma) köküne de bağlanmaktadır.

* **Eldirmek:** "Elini uzatmak" anlamının dolaylı olarak "Yardımcı olmak" içeriği ile kullanıldığı da görülmektedir. Ayrıca "Nakletmek" ve "Sevketmek" anlamları da bulunmaktadır. Sözcük kökeninde elden ele geçirmek manasını içerir.

* **Eleğri:** Hırsız veya Kleptoman (hırsızlık alışkanlığı bulunan kişi) manasındaki sözcük El ve Eğri kavramlarının bileşiminden oluşmaktadır. Anadolu'daki aynı anlamlara sahip olan "Eli eğri" tabiri ile örtüşmektedir.

* **Eleklemek:** Alay etmek, dalga geçmek, istihzada bulunmak demek olan kelimenin orijinali *Elektemek* biçimindedir. Sözcüğün *İlektemek/İleklemek* biçimi üzerinden birisine ilişmek, takılmak manalarını içerdiği görülmektedir. *Eliklemek* biçimi de mevcut olup, iki söyleyiş arasında tercih yapılmadığı için ayrı başlıklar halinde verilmiştir.

* **Elenek:** "Kelepçe" (el bağı, kol bağı) anlamındaki sözcüğün mecazi kullanımı da vardır. "Kolbağı olmak" (ayakbağı olmak gibi) yani birisini oyalamak, iş yapmasına engel olmak içeriğine sahiptir. *İlenek* (bağ, kement, köstek) sözcüğü ile de doğrudan alakalıdır.

* **Elermek:** Vasıl olmak manasındaki sözcüğün izahatı tam olarak kişinin elinin bir şeye uzanması, bir olaya müdahale edebilmesi, bir yere kolunun yetişmesi şeklindedir. "El erimi" kavramı da elin altında bulunacak kadar yakın bir mesafeyi tanımlamaktadır. Dolayısıyla kavramın da "El" ve "Ermek" kelimelerinden meydana gelen bileşik bir sözcük olma ihtimali de bulunmaktadır.

* **Eleşmek:** "El ele tutuşmak" demek olan fiilin "İşbirliği yapmak" veya "Yardımlaşmak" şeklindeki dolaylı bir anlamı da vardır. Ayrıca "İleşmek" (flört etmek) kavramı ile de doğrudan alakalıdır.

* **Eletmek:** El sallamak, eliyle selam vermek, eliyle işaret etmek manalarındaki kelime Anadolu'da da kullanılan "El etmek" fiilinin bitişik hali gibi durmaktadır. Farklı bir biçimde türeyen "Köhneleştirmek" anlamına da rastlanmıştır.

* **Elez:** "Hayalet", "Fantoma" veya "Silüet" manalarında kullanılan sözcüğün *Eles* söylenişi de bulunmaktadır. *İlez* (halüsinasyon) kavramı ile söyleyiş ve küçük bir anlam farkına sahiptir.

* **Elezmek:** Eziyet etmek, işkence yapmak anlamında kullanılan kavram bileşik bir kelimedir ve "El" (başkası) ile "Ezmek" kavramlarından oluşmaktadır. Yine de eliyle karşısındakini itip kakmak, eliyle vurmak, elle taciz etmek şeklinde izah edilebilecek olan doğrudan "El" sözcüğünden türeyen bir fiil olması ihtimali de dikkate alınmalıdır.

* **Elgemek:** Ekin akmak şeklindeki açıklama büyük olasılıkla tohum saçmak olarak anlaşılmalıdır. Bele bağlanan tohum torbasından el ile tohumların alınıp saçılması nedeniyle ortaya çıkmış bir kavramdır.

* **Elgezek:** "İşgüzar" anlamından başka çok yakın bir içeriğe sahip olan "Hamarat" anlamı da bulunmaktadır. Kavramın türediği Elgezmek fiili "El" ve "Gezmek" sözcüklerinden oluşmaktadır. Kapı kapı dolaşıp iş yapmak, herkesin işini yapmak için yardıma koşmak biçiminde açıklanması mümkündür. "Kalbur" manası da elden ele gezen eşya benzetmesine dayalıdır.

* **Elgiç:** "Kanca" anlamındaki kelimenin *Elgüç* ve *İlgiç* söylenişleri de mevcuttur. Sözcüğün ayrıca işaret parmağının kancaya benzer bir biçimde kıvrılarak gel işareti manasında kullanılmasını da tanımladığı görülür. Hatta tüm el ile gel işareti yapılması da yine bu kavramla izah edilir. *Elgüçeke* adı verilen ve parmaklara geçirilen iple oynanan oyunun adı da yine parmakların çengele benzetilmesi ile alakalıdır.

* **Elgin:** Gurbetteki yalnız insan, garip kişi manasındaki sözcüğün kökeninde *İl/El* kavramı vardır. Başka elde (ilde) bulunan insan demektir. Toplumda tuhaf davranışlar sergileyen ve hakkında çok fazla şey bilinmeyen insanların başka diyarlardan geldiği algısı (gerçekten öyle olsa da olmasa da) "Garip" sözcüğünün "Tuhaf" içeriği ile kullanılmasının altında yatan temel nedendir.

* **Elginmek:** Uzaklaşmak, elden çıkmak, elinden kurtulmak, memleketinden başka yere gitmek manalarını ihtiva eder.

* **Elgitmek:** Uzaklaştırarmak, elden çıkmak, elinden kurtulmak, kovmak anlamlarına sahiptir.

* **Elgüçek:** *Elgüçeke/Elgüçek/Elgiçek/Elgiçeke* olarak da adlandırılan oyun parmaklara geçirilen iple oynanır.

* **Eli:** El parmakları bitişik durumda, açık başparmak ile işaret parmağı arasında dik bir açı oluşur. Elin küçük parmağından başparmağın ucuna kadar olan mesafedir. Kapalı karış olarak izah edilebilir. Normal karışın üçte ikisi kadar bir uzunluk verir. Bu da yaklaşık olarak 12 santimetredir.

* **Eliklemek:** "Taklit etmek" anlamından başka "İstihza yapmak" (alay etmek) açıklamasına da rastlanmaktadır. Birbirinden çok uzak gibi görünen bu iki anlam birleştirilerek değerlendirilirse aslında ortaya çok net bir tanım çıkar; "Birinin taklitini yaparak alay etmek"… Aynı şekilde *Elik* sözcüğü de hem taklit hem de istihza (alay etme) manasına gelmektedir. Ancak kelimenin kökenindeki mana "El" (yabancı)

sözcüğü ile bağlantılı olup yabancı birisinin veya başka bir kişinin davranışlarını sergilemek, başka birisi gibi olmaya çalışmak (taklit etmek, özenmek) demektir. Birkaç lehçede karşılaşılan kelimenin *Eliktemek* söylenişi de bulunmaktadır. Okşamak, sevmek, ovmak manaları da mevcuttur. "Dağ keçisi avlamak" anlamına da rastlanmıştır.

* **Elikmek:** Sözcüğün "Muhtaç olmak" manası "Eline bakmak" veya "Eline düşmek" deyimlerinin içeriği ile de benzeşmektedir. "İstihza (alay) etmek" içeriği ise başka bir söyleniş biçimi olan *İlikmek* fiilinde verilmiştir.

* **Elindirmek:** Manüple etmek manasının etimolojik olarak izahatı el ile itelemek, el ile harekete geçirmek, eliyle kullanmak demektir. *Elincek* (salıncak) sözcüğü de bu mana üzerinden türemiş olup el ile hareket ettirilen nesne tanımlaması yapılması mümkündür.

* **Elinmek:** El ile tutmak, el ile kullanmak demektir. Ayrıca minnet veya mahcubiyet duygusuyla yahut da saygıyla birisinin eline sarılmak, ellerine kapanmak, elini öpmek için eğilmek demektir.

* **Elişken:** Maharetli biçiminde açıklanan kavram elinden her iş gelen, eli işe yatkın, eli işli içeriklerini karşılamaktadır.

* **Elitmek:** Anlam tam olarak "eliyle iş yapmak" (yorum yoluyla; "eliyle servis yapmak") demektir. Eliyle tutmak, yakalamak anlamı da mevcuttur.

* **Eliye:** Karaçay-Balkarlar'ın eski inançlarınnda yer alan Yağmur Tanrısıdır. Kazanının yuvarlanmasıyla oluşan ses gök gürültüsüne neden olur. İbranice "Eliyah" (İlyas) ile bağlantılı gözükse de gerçekte Türkçe El/İl kökünden kaynaklanma olasılığı da vardır. Sözcük aynı zamanda evcil şahin kuşu anlamına da gelir ki, bu mana İnsanların ellerine konuyor olması ile alakalıdır.

* **Eliz:** Mitolojide bakirelerin koruyucu tanrıçası olarak açıklanan isim "Eles" adlı bakire ruh ile de doğrudan bağlantılıdır. Hatta çok büyük olasılıkla iki kavram da aynı varlığı tanımlamaktadır ve aynı sözcüğün farklı söylenişleridir. Her iki kavram da *El* kökünden türemiş olup yaklaşık olarak "El değmemiş" tabirine denk düşerler.

* **Elkesmek:** Mani olmak (engellemek) anlamına gelen kelime "El" ve "Kesmek" sözcüklerinin bileşik halidir.

* **Elkeşmek:** "El sıkışmak" manası dışında "Başkasına muhtaç olmak" anlamında kullanıldığı da görülmektedir. Bunun nedeni birisinin elini tutarak ondan yardım istemek (belki de Keşmek/Kesmek dönüşümü ile elini kesmek, yani elini kolunu sıkıca tutmak biçimindeki bir davranışla muhtaçlığını dile getirmek) şeklinde anlaşılmasıdır. "Başkasının eline bakmak" deyimi ile de benzer anlamlar taşımaktadır.

* **Elkimek:** "Yıldırım düşmek" manasındaki kavramın *Alkımak* (gökkuşağı oluşmak) fiili ile ilişkili olduğu görülmektedir. "Alkım" sözcüğünün gökkuşağı anlamına gelmesi bu fiilin ışıkla ve gökyüzü ile alakalı olduğunun açık bir göstergesidir. *Alkın/Elkin* kelimesi ise yıldırım veya şimşek demektir.

* **Elkişen:** El ve Kişen (zincir) sözcüklerinin bileşik halidir. "Kelepçe" manası taşımaktadır. *Kişemek* fiili "Bağlamak", "Kösteklemek", "Zincirlemek" manaları taşır.

* **Ellez:** Anadolu'daki "Ellez" (İlyas) adı İslam öncesi çağlardan köken alır. Yurt sahibi demektir. *Alay* (askeri birlik) ve *Halay* sözcükleri ile aynı kökten gelir. *El/İl* ise yurt demektir. İnsanın yeteneğinin kullanımını sağlayan organı ve emeğinin en önemli simgesi olan *El* kavramıyla da bağlantısı dikkate değerdir. Türk mitolojisindeki "Elley" adlı ilk insanın ismi ile benzerliği bu görüşü destekler niteliktedir.

* **Ellikleşmek:** Beraber yapmak, birlikte gerçekleştirmek, birlikte hareket etmek, ortaklaşa çalışmak manalarını ihtiva eder. Örneğin ekin biçen insanların uyum içerisinde aynı hareketi yapmaları, tırpanı aynı anda sallamaları bu fiil ile ifade edilir.

* **Elmek:** "Hizmet etmek" manası eliyle sunmak, el ile iş yapmak şeklinde izah edilebilir. Avuçlamak, eline almak, tutmak anlamları da vardır.

* **Elmeşmek:** "Takas etmek" manasından başka "Mübadele etmek" anlamı da vardır.

* **Elsek:** "Kibar" anlamındaki kelimenin ve türediği *Elsemek* (kibarlık etmek) fiilinin iki biçimde açıklanması mümkündür. El (yabancı, başkası) sözcüğü üzerinden başkalarını dikkate alan, başka insanlara iyi davranan veya kendi eliyle insanlara hizmet eden, eliyle ikramda bulunan.

* **Elsenmek:** İkram etmek, ihtimam göstermek (üstüne düşmek, üzerine titremek), kibar davranmak manalarının ortak noktası kendi eliyle ilgilenmek şeklinde özetlenebilir.

* **Elsinmek:** Yadırgamak, yabancılamak, yabancı olarak görmek bazen de dışlamak manalarında kullanılır.

* **Eltmek:** Refakat etmek, eşlik etmek manasındaki kelimenin kökeninde elinden tutmak içeriği bulunur. Nakletmek, sevketmek, irsal etmek, teslim etmek anlamlarını da içerir. Akrabalık bağı bildiren "Elti" sözcüğü de bu fiilden türemiştir. *Elter/Elder* kelimesi de "Refakatçi" demektir.

* **Em:** İlaç demek olan sözcük aynı zamanda Türkçe bir köktür. Ağız anlamı da bulunur. Argo dişilik organı manasındaki *Am* sözcüğü de yine bu kökle bağlantılıdır. Moğolca *Amağ/Amağa* kelimesi de ağız manası taşımaktadır. Bu vesile ile belirtmek gerekir ki ilaç, tedavi, rahatlama, huzur, dişilik, emzirme bildiren Türkçe *İm/Em/Am* kökünün Moğolca kaynaklı olduğu iddiası ile reddedilmesi son derece yanlış bir yaklaşımdır. Bu anlayış yüzlerce kelimeyi Türkçe'nin dışına itmeye çalışmak anlamına gelir. Herşeyden önce Türkçe ve Moğolca aynı coğrafyada aynı tarihi binlerce yıl paylaşmış olmanın ötesinde aynı dil birliğinden (herkesçe bilinen Ural-Altay dil ailesinden) köken alırlar ve bu dilbirliği içinde de Türkçe'ye en yakın konumda duran dildir (Çuvaşça, Yakutça, Altayca dilleri Türkçe kabul edilerek). Ortak kökenden kaynaklanan dillerde az ya da çok ortak kökler ve kelimeler bulunması kaçınılmazdır. Örneğin: Batı dillerindeki *Nw/Nv* kökünden gelen "Yeni" manasındaki sözcükler ortak kökene sahiptir. Örneğin İngilizce *New*, Almanca *Neu,* Latince *Nova* gibi. Ancak tarih içinde bu dillerle aynı kökten geldikleri ispatlanmış olan Farsça'daki "Nev" kelimesi de yine birebir aynı anlamla "Yeni" demektir. Fakat bu diller ile Farsça arasındaki her tür uzaklık Türkçe ile Moğolca arasındaki uzaklıktan çok daha fazladır. Üstelik Farça tarih içerisinde Avrupa dillerinden çok daha önce ayrışmıştır. Öyleyse "Nev" sözcüğü Farsça'ya aittir ve diğer dillerin hiçbirinin etimolojik ilgi alanına girmemelidir. Peki bu yaklaşım ne derece doğrudur? Çince kaynaklarda ilk kez kaydedilmiş olan Türkçe ile ortak sözcükleri atılsın, Mançu, Tunguz dillerine daha yakın duranları da atılsın, Moğolca'dır diyerek binlerce kelimeyi Türkçe sayılmasın. Şunlar şüphelidir, şüpheliyse kesin Türkçe değildir diyerek bir kenara bırakılsın. Bunlar kesinlikle bilimsel yönteme aykırıdır.

* **Emçek:** “Meme” anlamındaki kelimenin *Emçik* ve *Emşek/Emzek* söylenişleri de mevcuttur.

* **Emegel:** Süt annesi manasına gelen sözcük, mitolojide çocukların koruyucu tanrıçasının da adı olarak kullanılır. Bu tanrıçanın çocukları ve bebekleri koruduğuna inanılır. Küçük çocukların başlarına gelecek kazaları önceden görür ve engel olur. Çocuklar hastalandıklarında kadın şamanlara onlar için uygun ilaçları hazırlama yollarını gösterir.

* **Emegen:** Kafkas Nart efsanelerinde çirkin, bazen çok başlı devasa yaratıklar olarak betimlenir. Emegenlerin sayıları oldukça fazladır ve her üç ayda bir doğum yaparlar. Her doğumda yüzden fazla çocuk dünyaya getirirler. Emegenlerin yer almadığı hiçbir Nart destanı yoktur.

* **Emeget:** Put, fetiş, totem manasındaki kelimenin kökeninden ve bağlantılı sözcüklerden dişi olduğu hatta belki de “Ana Tanrıça”yı simgelediği anlaşılmaktadır. Şamanist gelenekte **“**Şaman Ruhu” anlamı da bulunur. Bu ruh olmadan şaman olunamaz. Şaman öldüğünde kuş görünümünde dışarı çıkar ve mezarının yanında veya üstünde büyüyen ağaçta yaşar ve mezarın saygınlığını, temizliğini korur. *Amagat* ise farklı bir söyleyiş biçimi olarak kaynaklarda yer alır. Etimolojik olarak ilgili görünen *Emen/Emeğen* sözcüğü ruh, can manası taşır, ayrıca ağaç dikmek için açılan çukuru da ifade eder. Tunguzlarda koruyucu ruhlara *Amaka* denir. Teleğüt Türkleri ise bu ruha *Emegen* adı verirler.

* **Emegey:** “Nine” manasındaki kelimenin *Amagay* söylenişi de bulunur. *Emegtey* ise dişi, kadın manasına gelmektedir.

* **Emel:** İlaç tedavisi, kür bazen de fırsat anlamındaki kelimenin Arapça kökenli “Emel” (istek, arzu) sözcüğü ile hiçbir alakası olmayıp Ural-Altay dilbirliğinden kaynaklanmaktadır. *Amal* (çare, derman) kavramı ile hem kökensel hem de anlam bakımından doğrudan bağlantısı vardır. Aynı kökten türeyen *Amalçak/Emelçek* kelimesi geleneksel yöntemlerle tedavi yapan halk hekimi, şifacı demektir.

* **Emeleşmek:** Orijinali *Emelezmek* olan fiil Türkçe’ye en yakın söyleyiş uyumu ile bu biçimde aktarılmıştır. “Kadın bulmak” olarak verilen açıklama net değildir. Evlilik için mi yoksa gayrı ahlaki anlamda mı olduğu açıklanmamıştır. Ancak dişilik bildiren *Em* kökünden türediği görülen fiilin her iki durumda da öncelikle *Eme* (hala) kavramı ile de alakalı olduğu akla gelmektedir. Bu takdirde ister evlenmek için olsun isterse evlilik dışı bir amaçla olsun bir kadın bulmak için aracılık yapan bir kadına başvurulduğu izahatına ulaşılması mümkündür.

* **Emelsemek:** “Çare aramak” veya “Derman aramak” anlamındaki kelimenin “Kadın istemek” (evlenmek istemek) içeriği de bulunmaktadır.

* **Emelzek:** Halk hekimi (kocakarı, geleneksel yöntemlerle tedavi yapan kişi) manasındaki sözcük yine aynı içeriği tanımlayan *Amalçak* kavramı ile doğrudan alakalıdır, hatta aynı kelimenin farklı söyleniş biçimleri olarak dahi değerlendirilebilmeleri mümkündür. *Emelzemek* fiili de ilaca ihtiyaç duymak, tedavi olmak için kocakarıya gitmek, kocakarıdan ilaç istemek anlamlarına sahiptir.

* **Emen:** Sözcüğün Meşe ağacı manasının *İmen* söylenişi de mevcuttur.

* **Emenmek:** “Zahmet çekmek” anlamındaki kelimenin *Emgenmek* söylenişi de bulunur.

* **Emer:** Rahat(lık) manasındaki kelimenin *Amar/Amur* (huzur, tesselli, sakinlik) sözcüğü ile kökensel bağlantısı bulunmaktadır. Kavram *Emek* sözcüğü ile aynı kökten kaynaklanmakta olup gerçekte bir çabadan, uğraşıdan sonra dinginliğe erişmek, sakinleşmek demektir.

* **Emertmek:** Rahatlatmak, huzur vermek gibi manaları bulunan sözcüğün yarışta öne geçmek şeklinde ikinci bir anlamı daha vardır.

* **Emetmek:** “Zahmet vermek” veya “Rahatsız etmek” anlamlarındaki kelimenin *Emgetmek* söylenişi de bulunur. *Emgemek* fiili de zahmet çekmek, çaba harcamak, uğraşmak demektir ve bu kavramların tamamı *Emek* sözcüğü ile aynı kökten gelmektedir.

* **Emez:** “Hayır!” (değil) manasında kullanılan bir kelimedir. *Emes* söylenişi de vardır.

* **Emkemek:** “Tadına bakmak” olarak verilen mana büyük olasılıkla “Lezzet almak” veya “Haz duymak” olarak anlaşılmalıdır. *Emke* sözcüğü de lezzetli, zevkli, haz veren demektir.

* **Emlek:** Bedenen veya ruhsal olarak şifa bulunan bir yerleşim birimini veya yöreyi ifade eder. Çoğunlukla o bölgede bulunan evliya mezarları ile ilişkilendirilir. Anadolu’da bu adı taşıyan köyler hatta pek çok köyün toplamından oluşan yöreler vardır. Mitolojik bir kişilik olan Uluğ Türk’ün oğlu olan “Amlak” adı ile de alakalı görünmektedir. Bu isim de şifa vericiliği temsil eder. *Am/Em/İm* kökünden türeyen kelime şifa veren, tedavi eden demektir. *Emlemek* fiili ilaç vermek, iyileştirmek, sağaltmak anlamlarına gelir. *Emnek* ise “Tedavi” demektir. Sözcüğün ayrıca Müşfik (şefkatli) anlamı da bulunmaktadır.

* **Emlemek:** İlaçlamak, ilaç vermek demek olan fiilin *Emdemek, Emnemek* söylenişleri de vardır. Aynı şekilde *Emletmek* (ilaçlatmak) fiilinin de *Emdetmek* ve *Emnetmek* söyleyişleri de vardır.

* **Emlenmek:** İlaç almak, ilaç kullanmak içeriği *Emdenmek* biçimiyle de görülür. *Emnelmek* fiilinin de yine aynı anlamda kullanıldığına rastlanır. Ancak Türkçe’ye söyleyiş kolaylığı açısından bu şekilde aktarılması tercih edilmiştir. *Emlenmek* fiilinin “bir kadın ile evlenmek” manasına da rastlanır. *Emlenmek > Eblenmek > Evlenmek* dönüşümü ile “İzdivaç yapmak” anlamındaki *Evlenmek* sözcüğüne de bağlandığı görülmektedir. Dolayısıyla *Evlenmek* fiili ev sahibi olmak demek olduğu kadar dolaylı olarak eş (kadın) sahibi olmak, onunla birlikte yaşamaya başlamak demektir. *Emlü/Emli (Emtü/Emti)* kavramı ise “evli erkek” (karısı olan kişi) anlamında kullanılır.

* **Emleş:** Tıbbi manada “Aşı” demektir. *Emleç* ise aşı yapmaya yarayan nesne (enjektör, şırınga) anlamında kullanılır.

* **Emlik:** Huysuz ve kendisini sağdırmayan ineklerin altına koyulan samanla doldurulmuş dana derisinden yapılmış bir tür kukladır. Böylece inek bu kuklayı kendi yavrusu sanarak sağılmasına izin verir.

* **Emsek:** Zampara veya Kazanova (kadın avcısı erkek) manasındaki sözcüğün bebekler için meme isteyen çocuk, emmek isteyen çocuk manası da vardır.

* **Emselik:** Zenne (kadın kılığına girmiş erkek) veya kadınsı davranışlarda bulunan erkek anlamındaki sözcüğün Transeksüel (cinsiyet değiştirmiş erkek) manasında kullanıldığı da görülmektedir. *Emselek* söylenişi de mevcuttur.

* **Emsemek:** Erkek için "Kadın istemek" (veya evlenmek istemek) anlamındaki kelimenin bebekler için "Emmek istemek" manası da bulunmaktadır.

* **Emze:** Dul kadın demek olan kelimenin ilk biçimi *Emeze* olmalıdır. *Eme* (hala, büyükanne) kavramı üzerinden bir benzetme veya anlam yakınlaştırma söz konusudur.

* **Emzek:** "Biberon ağzı" anlamında kullanılan kelimenin Türkiye Türkçesi'ndeki *Emzik* (yalancı meme, oyuncak meme) sözcüğü ile yakın benzerliği dikkat çekicidir.

* **Emzemek:** "Tadına bakmak" anlamındaki kelimenin *Amzamak* biçimi de bulunur.

* **Emzitmek:** Su çektirmek şeklindeki izahat aslında daha özelleşmiş bir anlama sahiptir. Tulumbaya veya su motoruna ilk su çekişi sağlamak için su koymak veya suyu koyduktan sonra ilk çekişi yaptırmak anlamında kullanılır.

* **Enç:** "Rahatlık" veya "Huzur" anlamlarındaki kelimenin bazı şivelerde *İnç* söylenişi de vardır. Kavramın "Miras", "Çeyiz" ve "Tahsisat" manaları da bulunur. Bu son üç anlam *Ençi* olarak da söylenir.

* **Ençek:** Kedi, köpek, kurt, tilki gibi hayvanların yavrusu manasındaki kelime *Ençik/Encik* olarak da söylenir ve aslında *Ang/Aň/An* (hayvan) kavramından türemiştir ve aslı *Aňçık/Ançık* (yani küçük hayvan) biçimindedir. Evcil hayvanlar için ise *Ençek* söylenişi üzerinden *Enemek* (kulak kesmek) bağlantısıyla kulağı çentilerek işaretlenecek olan hayvan demektir. Bu tür hayvanların başkaları ile karışmaması için kulakları kesilerek işaret vurulması genellikle küçük yaşlarda yapılmaktadır. Sözcüğün "Benek" manası da bulunmaktadır ki bunlar da bedendeki bir tür işaret olarak algılanmaktadır.

* **Ençlemek:** "Rahatlamak" anlamındaki kavram, söyleyiş kolaylığına dayalı olarak "İ" harfi düşmesi ile aslında biraz daha farklı bir kelime olan *Ençilemek* ("Miras kalmak" veya "Mirastan pay almak") fiilinin de içeriğini ihtiva eder hale gelmiştir. *Ençi* sözcüğü de kimi lehçelerde "Miras", kimilerinde ise "Çeyiz" manasında kullanılır. Benzer biçimde türev fiillerde de "İ" düşmesi görülmektedir. *En* kökünün işaret koyma içeriği de miras paylaşma, kimin ne kadar alacağını belirleme anlamı ile uyumludur.

* **Ençlenmek:** Sözcük, Anadolu'daki "Rahata konmak", "Hazıra konmak" ve "Mirasa konmak" deyimleri ile de uyumludur. *Ençilenmek* söyleyişi de bulunur. Kavramın ayrıca "Tahsisat almak" manası da vardır.

* **Ençleşmek:** "Miras bölüşmek" demek olan kelimenin "Rahatlaşmak" (rahata kavuşmak) içeriği de bulunmaktadır ve her iki anlam da uyumludur. *Ençileşmek* söyleyişi de mevcuttur.

* **Ençletmek:** "Miras bırakmak" olarak açıklanan kelimenin "Rahatlatmak" manası da vardır. Birisine maaş bağlayarak (gelir tahsis ederek) veya mirastan pay bırakarak rahatlamasını sağlamak biçimindeki bir izahat her iki içerik arasındaki bağlantıyı kurmak için yeterlidir. Bu bağlamda "Tahsis etmek" şeklindeki diğer bir

açıklama da doğrudur. *Ençiletmek* söyleyişinin "Çeyiz vermek" veya "Çeyiz götürmek" anlamı da bulunmaktadır.

* **Ençmek:** Fiilin rahatlamak, rahata ermek, huzura kavuşmak, huzur bulmak manaları bulunur.

* **Endemek:** "Yemin etmek" veya "Mühürlemek" anlamlarını taşıyan kelime *En* (işaret) kökünden türemiş olup Türkçe'ye *Enlemek* olaraka aktarılması da mümkündür. Fiilin isme dönüşmüş hali olan *Endek* kavramı da "Yemin" ya da "Mühür" demektir. Yemin ederken bir yere işaret koyulması Türk halk kültüründe zaman zaman rastlanan bir durumdur. Yemin benzeri bir kesinlik bildirmek üzere kullanılan ve bir tür uyarı veya hatırlatma niteliği taşıyan *"Buraya yazıyorum"* tabiri de işaret parmağını bir yere işaret koyar gibi sürerek söylenir. Ayrıca çok daha eski çağlarda çok büyük bir yemin ederken kişinin kanını akıtmak üzere bıçakla kolunu çizdiğine de rastlanır. Fiilin "Mühürlemek" içeriği de yine bir yere işaret koyma ya da kızgın dağlama demiri ile hayvanlara damga basma uygulamasından kaynaklanmaktadır.

* **Endermek:** "Boca etmek" olarak verilen mana özellikle kova gibi nesneler için "Devirmek" içeriğini karşılar. *Entermek* biçiminde de söylenen kelime *Antarmak* (ihtilal yapmak) ve *İndirmek* kavramları ile kökensel olarak bağlantılıdır. Kovalarla taşıyarak bir yerden suyu "Tahliye etmek" anlamında da kullanılmaktadır.

* **Endeş:** Aynı damgayı taşıyan hayvanlara bu ad verilmektedir. Aynı boyda olan kişiler için de bu tanımlamanın yapıldığı görülmektedir. Fakat bu ikinci içeriğin algılanış biçimi biraz farklıdır. Çocukların boyları ölzçülürken kapı, duvar, ağaç gibi yerlere ya kalemle ya da bıçakla boy hizasından bir işaret koyulur. İşte aynı işaret seviyesine sahip olan çocuklar için bu ifade kullanılır. *En* sözcüğü işaret, kertik, damga anlamlarına gelir.

* **Enek:** Pek çok farklı manası bulunan bir sözcüktür; hadım, testis (erkek yumurtalığı), sermaye, kumarda öne sürülen para, bilye, sabanın sivri ağzı, saban kulpu, aşık kemiği, diz kemiği, kulağa vurulan damga (hayvanlarda), kulağa atılan kesik (hayvanlarda)…

* **Enemek:** Keserek işaretlemek, işaret koymak, hadım etmek, kulağını kesmek, kulağa kesik atmak, ampute etmek, kulağını bükmek anlamları bulunmaktadır.

* **Enermek:** Kavramın kelime anlamı aslında kulağını bükmektir. (*Enemek* fiili hayvanın kulağını kesmeyi veya işaretlemeyi anlatır.) Anlam kaymasına uğrayan sözcük müzik aletini akord etmek manasında kullanılır olmuştur. Özellikle telli çalgının akord burgularının bükülmesi kulağın bükülmesi ile benzeştirilmiştir.

* **Eneşmek:** Andropoza girmek veya İktidarsızlaşmak (erkek için cinsel gücünü yitirmek) manasındaki sözcüğün *En/İn* kökü üzerinden iki türlü açıklanması mümkündür. "İnmek" fiili ile bağlantısı üzerinden erkek cinsel organı ile ilgili mecazi bir benzetme yapılmaktadır veya "İne" (anne, nine) benzetmesi ile kadına benzemek, nine gibi olmak anlamını ihtiva etmektedir.

* **Enetmek:** "Himaye etmek" manası özellikle işaretlenmiş, damgalanmış bir hayvanın ya da üzerinde mensubu olduğu boyun damgasını (simgesini) taşıyan bir kişinin güvende olması, başka insanların onlara zarar vermemesi, böylece kimsesiz veya sahipsiz zannedilmesinden kaynaklı saldırılara uğramaktan

kurtulması biçiminde anlaşılabilir. Ayrıca “Ene” (anne, nine) sözcüğü üzerinden annelik etmek, anaç davranışta bulunmak içerikleri ile de bağlantı kurulabilir.

* **Enev:** “Dağlama” (yakma) izahatı kızgın demirle dağlayarak işaretleme olarak anlaşılmalıdır. Sözcüğün asıl söylenişi *İnev* biçimindedir. Ancak özellikle de vücut üzerinde işaretleme ile ilgili sözcükler türeten *En* kökünden dönüşümle ortaya çıktığı dikkate alınarak Anadolu Türkçesi’ne bu biçimde aktarılmasının daha uygun olduğu kanaatine varılmıştır. Türev kelimeler için de aynı dönüşüm gerçekleştirilmiştir.

* **Engiz:** “Tescil” manası taşıyan sözcük *En/Eň* (işaret) kökünden türemiştir. Genizsil “Ň” (Yumuşak N) harfinin “NG” sesine dönüşmesi mümkün olduğu gibi normal “N” sesine de dönüşebilir. Bu nedenle Türkçe’ye *Eniz* olarak aktarılabilir.

* **Enişmek:** Sakinleşmek, rahatlaşmak manasındaki kelime Türkiye Türkçesi’ndeki “İnişmek” fiilinin farklı bir söylenişidir. Ancak söyleyiş kolaylığı görüldüğü için orijinal biçim ile aktarılmıştır.

* **Enremek:** Kükremek olarak izah edilen kelimenin Türkçe’deki *Anırmak* sözcüğü ile kökensel bağlantısı vardır.

* **Ensemek:** “Tembellik etmek” olarak açıklanan kavram aynı manadaki *Ençemek* fiilinden söyleyiş kolaylığı nedeniyle Ç/S dönüşümü ile aktarılmıştır. Orijinal biçim Anadolu Türkçesi’ndeki “Eni boyunu geçmek” (aşırı şişmanlamak) deyimini de karşılar ki *En* (genişlik) kavramı üzerinden sözcüğün “Yan gelip yatmak” deyimine de denk düştüğünü söylemek mümkündür. *Ensemek* söylenişi ile Türkçe’ye aktarıldığı takdirde “Ense yapmak” (tembellik etmek, ense üzeri yatmak) deyimi ile örtüştüğü görülür.

* **Enser:** Türkçe’nin ilginç tanımlamalarından birisi sonucu ortaya çıkmış bir kavramdır. *Eğser/Engser/Enser* dönüşümü dikkat alındığında çakıldıktan sonra dışarıda bırakılan kısmı eğilen çivi manası bulunur. *En* kökü üzerinden ise *Enemek* fiili bağlantısıyla baş kısmı kesilen, koparılan çivi anlamıyla da uyumludur. Yabancı kökenli terimlerle olan alakası tamamen tesadüfidir ve olsa olsa bir benzeşim söz konusudur. *Eğseren/Eyseren* denilen et veya hamur dövme demirinin de bu kavramla ilişkisinin bulunma olasılığı yüksektir.

* **Epeylenmek:** Hava atmak, caka satmak anlamlarındaki fiil ayrıca Türkçe’deki “Burnu havaya kalkmak” ve “Yukardan bakmak” deyimlerini de karşılamaktadır.

* **Eplemek:** Sebep olmak, sebebiyet vermek anlamındaki kelimenin *Epmek* (ekin ekmek, tohum saçmak) fiili ile dolaylı ilgisi bulunmaktadır. “Ciddiye almak” ve “Dikkatli davranmak” manası ise günümüz Türkçe’sine sokak jargonunda “İplemek” biçimi ile ulaşmıştır. Bundan başka sözcüğün “Kıvırmak” manası da vardır ve bu içerik çevirme, döndürme bildiren *Ev/Eb/Ep* kökü ile alakalıdır. “Maharet göstermek” anlamına da rastlanmıştır.

* **Erde:** Kemal (olgunluk) manasındaki sözcük *Erdebey/Erdibey* (olgun erkek, kamil adam) ve *Erdebike/Erdibike* (olgun kadın) sözcüklerinde de görülür.

* **Erdişken:** İhmalkar demek olan kelimenin *Ertişken* söylenişi de bulunur. Aynı şekilde *Erdişmek* (ihmalkarlık etmek) fiilinin de *Ertişmek* biçimi mevcuttur. Kavramın *Ert/Erd* kökü *Ertelemek* fiilini de türetmiş olup, yaptığı işi sürekli erteleyen kişi anlamı taşımaktadır.

* **Erek:** "İrade" ve "Gaye" (hedef, maksat) manalarını barındıran kelimenin "Çift hörgüçlü deve" anlamı da vardır. "İrade" manasına *İrek* biçimi ile rastlanmış ancak söyleyiş kolaylığı ve kök/anlam uyumu açısından *Erek* olarak aktarılması uygun görülmüştür. Ayrıca "Daha da" anlamında da kullanılmaktadır. Bunlardan başka "Hürriyet", "Serbesti" manaları da mevcuttur.

* **Ereke:** Erkek anlamındaki kavramın "Etil Alkol" manası *Araka* (rakı) sözcüğünden kaynaklanmış görünmektedir.

* **Erekey:** "Lala" (erkek dadı) anlamındaki sözcüğün "Başparmak" manasına da rastlanmaktadır. "Ernek" sözcüğünün paşparmak manasına geldiği kesin olarak bilinmektedir. Bu iki kavram arasında kökensel bir bağlantı bulunmakla birlikte sözcüğün *Ereken* (dede) kavramı ile yakınlığı nedeniyle başparmağın burada dedeyle mecazi olarak ilişkilendirilmesi olasılığı halk kültürü içerisinde araştırılmalıdır. Eski Türk kültüründe ruhun başparmakta bulunduğuna inanıldığından da yine bazı metinlerde bahsedilmektedir. *Erektey* ise erkek manasında kullanılan başka bir sözcüktür.

* **Erekey:** Erek kelimesi hem amaç, gaye hem de açık alan anlamı taşımaktadır. Erekleşmek (randevulaşmak) fiili de her iki anlam ile de uyumludur. Bir hedef (yer, zaman) belirleyip ona göre buluşma kararlaştırmak ya da açık bir alanda bir araya gelmek açıklamalarının her ikisi de doğru olacaktır. Ancak ikinci anlam (açık alan) içeriğine dayalı olarak toplanmak, miting yapmak manasında kullanıldığı da görülmektedir.

* **Erelemek:** "Istırap vermek" manasındaki fiilin "Azap etmek" anlamı da bulunmaktadır. Ancak *Er* kökü dikkate alındığında kök ve anlam ilişkisi yeterince sağlam görünmemektedir. Bu nedenle *İğrelemek/Eğrelemek/Erelemek* dönüşümü ile ortaya çıktığı kanaatine ulaşmak mümkündür. Bu durumda kök de *Eğ/İğ* olacaktır.

* **Ereleşmek:** Orijinali *Erelezmek* olan fiil Türkçe'ye en yakın söyleyiş uyumu ile bu biçimde aktarılmıştır. "Koca bulmak" olarak verilen açıklama Anadolu Türkçesi'ndeki "Kocaya varmak" deyimi ile örtüşmektedir. Orijinal yazılışı *Ereleşmek* olan fiil ise "Münakaşa etmek" olarak izah edilmiştir. Bu içerik ise *Aralaşmak* (araları açılmak) fiili ile alakalı olabileceği gibi *Eğreleşmek/İğreleşmek* (birbirine eziyet etmek, karşılıklı hakaret etmek) biçiminden de dönüşmüş olması olasılık dahilindedir.

* **Erelsemek:** "Hasret çekmek" anlamındaki kelimenin "Koca istemek" (evlenmek istemek) içeriği de bulunmaktadır ve ilk anlam ile de uyumludur.

* **Eremçek:** "Lor peyniri" manasında kullanılan sözcüğün *Erimek* fiili ile bağlantılı olduğu görülmektedir. Türkçe'ye *Erimçek* olarak da aktarılması uygun olabilir.

* **Eremlemek:** "Müjdelemek" veya "Müjde vermek" manasındaki kelimenin "Razı olmak" anlamına da rastlanmıştır.

* **Eretme:** “Sünnet” demek olan kavram ve fiil hali olan *Eretmek* sözcüğü Er (erkek) ve Etmek sözcüklerinden oluşan bileşik bir kelime gibi durmaktadır.

* **Erevil:** Kavramın alınmış olduğu sözlükte “Grev” manası ile verilen kelimeye eski kaynaklarda *Erevül* söylenişiyle askeri “Gözcü birliği” veya “Öncü birliği” anlamlarında rastlanır. Dolayısıyla burada grevin kendisi değil, grev gözcülüğüne bir gönderme yapılmakta ve belki de anlam buradan genişletilmektedir.

* **Erezlemek:** “Mert davranmak” olarak açıklanan sözcüğün kadınlar için “Erkek gibi davranmak” veya “Erkeksi davranışlar sergilemek” manası da bulunmaktadır. *Erez* sözcüğü de “Mert” anlamına geldiği gibi aynı zamanda erkeksi davranışlar sergileyen kadınlar için de kullanılır. Kavramın “Kilitlemek” manası da bulunmaktadır.

* **Erge:** Esas, asıl manası bulunan kelimenin cevher, maden yatağı, temel (binada, inşaatta) anlamları da vardır. Ayrıca *İrge* söylenişine de rastlanmıştır.

* **Ergemek:** “Biriktirmek” (rezervde depolamak) manasından başka “Döllemek” anlamı da kayıtlarda yer alır. Bu ikinci anlam *Erkemek* (erkeklik çağına girmek) fiili ile de bağlantılı olup “Ergenlik” kavramının da kökenini oluşturur. Ayrıca maden ocağından çıkarılan madenlerin biriktirilmesi hatta yer altında madenin doğal olarak birikmiş olması yine bu sözcükle anlatılır. Ergenlik çağına giren bir erkeğin testislerinde sperm biriktirmeye başlaması da yine halk kütlüründe bu kavramla bağlantılı olarak görülür.

* **Ergermek:** Muvaffak olmak anlamındaki kelimenin asıl dildeki söylenişi *İrgermek* biçimindedir.

* **Ergeşmek:** Birleşmek, kavuşmak manaları hayvanların bir araya gelerek kervan oluşturmasını, araçların konvoy meydana getirmesini derelerin veya küçük akarsuların birleşerek ırmağa dönüşmesini ya da bir ırmağın başka bir ırmağa kavuşmasını, insanların toplanarak kalabalığa dönüşmesini ifade etmekte kullanılır.

* **Erigen:** Peynir eritmesi yemeği anlamı taşıyan kelimenin orijinali *İrigen* biçimindedir.

* **Eriktirmek:** Derisini morartmak olarak açıklanan kavram aslında cinsel bir içeriğe sahiptir. Gece cinsel birleşme esnasında eşi tarafından ısırılması ile ilgili görülen kadının bedenindeki morlukların oluşumu için kullanılan bir ifadedir. *Eriktirmek/Eriktizmek/Erikdizmek* dönüşümü ile Anadolu’da “Erik dizmek” deyimine evrilmiştir. Bu deyim üzerinden eriğin mor rengine gönderme yapıldığı açıkça görülmektedir. Eriğe benzer bir dizi morluk oluşmak/oluşturmak anlamında kullanılmaktadır. Fiilin Avarelik etmek, başıboş dolaşmak manası da bulunur.

* **Erinçek:** Üşenmek anlamındaki sözcüğün *Erincek* ve *Erinşek* söyleyişleri de yaygındır.

* **Erinmek:** Meyve, sebze için olgunlaşmak manasındaki sözcüğün kar için eriyip yumuşamak anlamı da bulunmaktadır. Anadolu Türkçesi’nde ise yaygın olarak üşenmek anlamıyla kullanılır.

* **Erkecenge:** Yaklaşık olarak “Demokrasi” manasıa sahip olan sözcük Mançuca kökenli olup, bu dilde *İrgecenge* olarak yer alır. Türkçe’ye *Erkesenge* veya *Erkeşenge* biçiminde aktarılması da mümkündür.

* **Erkecey:** Sözcüğün "İrkecey" şeklindeki farklı bir söyleyişi nazlı, şımarık anlamına gelir. Masalda zaten anlatıldığı üzere sonradan doğduğu için çok fazla nazlandırılan bir kız çocuğudur.

* **Erkelemek:** Destek olmak, nazlandırmak, şımartmak, sırtını okşamak manaları ünlü kalınlaşması ile *Arka* sözcüğü üzerinden *Arkalamak* kavramıyla da bağlantılıdır. Türkçe'deki "Arka çıkmak" deyimi verilen manaların tamamını karşılamaktadır. Ayrıca *Erk* (güç, otorite, iktidar, nüfuz) kavramı üzerinden kişinin nüfuzunu, gücünü kullanarak birini kollayıp koruması içeriğiyle de uyuşmaktadır. Üstelik *Erk/Erke* sözcüğünün "Naz" manası da bulunur. Ancak bu mana ile ilgili sözcüklerin kelime kökündeki uyum nedeniyle bazı başka lehçelerde ve şivelerde görülen *İrk/İrke* biçimi üzerinden verilmesi uygun görülmüştür.

* **Erkenek:** Türk halk anlatılarında adı geçen bir masal kahramanıdır. Avrupa masallarındaki "Parmak Çocuk" karakteri ile ilginç bir biçimde büyük oranda uyumludur. Kurnaz, zeki, talihli bir çocuk olarak görünür. Yine de Erkenek'in özgün bir kişiliği ve özellikle Grimm masallarında bahsi geçen Parmak Çocuk'tan farklı yönleri de bulunmaktadır. Çünkü eski Türk-Moğol kültüründe başparmağın insan ruhu ile de alakası olduğu düşünülür. Erkenek kurnaz, çokbilmiş, hazırcevap bir çocuk olarak tanımlanır. Değişik maceralarda zekası sayesinde sorunların üstesinden gelir. Bu maceralarda farklı diyarlara yolculuklar yapar. *Ernek* sözcüğü başparmak anlamına gelirken, *Ergenek* ise sandık, kutu demektir. Dolayısıyla bir sandığa ya da kutuya sığacak kadar küçük olduğu yorumu yapılabilir. *İrgeyek* ise cüce anlamı taşır.

* **Erkesemek:** Erkek istemek (cinsellik) anlamındaki kelimenin *İrgesemek* biçimi de vardır. Fakat burada mana cilve yapmak, işve yapmak olarak yer alır. *Erge/Erke/İrke/İrge* sözcüğü naz, işve, cilve içeriğine sahiptir. Dolayısıyla tüm bu manaları özetleyecek biçimde şuhluk etmek, şuh davranmak biçiminde de izah edilebilir.

* **Erkeşmek:** Yaramazlık etmek, haylazlık yapmak, gülüp eğleşmek, birinin arkasından konuşup dalga geçmek, makara yapmak (gırgır yapmak) anlamlarının dışında cilveleşmek, oynaşmak içerikleri de mevcuttur.

* **Erkinmek:** Serbest davranmak veya başıboş olmak anlamlarını içeren kelimenin Temayül etmek (eğilim göstermek) anlamı da vardır.

* **Erklemek:** Zorlamak, cebir uygulamak manası da bulunur. Bu içeriğe *İrklemek* söylenişinde rastlanmıştır.

* **Erklenmek:** Zorlanmak (icbar olmak), mecbur edilmek manası da bulunur. Bu içeriğe *İrklenmek* söylenişinde rastlanmıştır.

* **Erksinme:** Kaynaklarda "Hakimiyet" olarak açıklanan kelime, günümüz Türkiye Türkçesi'ndeki eklerin anlam oluşturucu içerikleri dikkate alındığında birebir bu manayı karşılamaz. Kavramda dolaylı bir etki vardır ve bu da daha çok bir istek olarak algılanmaktadır. Çok ilginç bir biçimde ilk kez Alman filozof Nietzsche tarafından felsefe terminolojisine yerleştirilen "Güç istenci" (Almanca "Wille zur Macht") kavramı ile birebir örtüşmektedir.

* **Erksinmek:** Kaynaklarda hakimiyet kurmak, egemen olmak anlamı ile verilen fiil Türkiye Türkçesi içerisinde "Nüfuz istemek" olarak açıklanabilir. Kavram "Hakimiyet kurmak istemek" veya "İktidara gelmek istemek" biçiminde de izah edilebilir.

* **Erleg:** Türkçe'ye "Erlik" olarak yerleşen kelime burada orijinal biçimiyle alınmıştır. Kötülüklerin kaynağı olarak görülen tanrıdır, bu bağlamda "Şeytan" olarak tercüme eden kaynaklar varsa da aslında tamamen farklı ve kendine özgü bir varlıktır; bu nedenle "Kötülük Tanrısı" olarak tanımlamak daha doğrudur. Mitolojideki anlatılara göre kara bir Güneş ile aydınlatılan yeraltında akan ırmağın kenarındaki, yüksek bir dağın eteğinde kırk köşeli taş veya demir sarayında yaşar.

* **Erlemek:** Mert davranmak manası ayrıca mertçe dövüşmek olarak da anlaşılmaktadır.

* **Erlenmek:** "Erkek sahibi olmak" içeriği kadın için "Kocaya varmak" (evlenmek) manasında kullanılmaktadır. *Erlü/Erli (Ertü/Erti)* kavramı ise "evli kadın" (erkeği olan kişi) anlamında kullanılır.

* **Ermen:** Kutsal, aziz (kutlu kişi) anlamlarının yanında Pelin otu manası bulunur. Ayrıca kimi Türk lehçelerinde "Sincap" karşılığında kullanıldığı da görülür. Ancak bu anlam "Erlen" (hamster) sözcüğü ile ilişkili görünmektedir. Aslında kastedilen canlı "Yer Sincabı" olup en azından dış görünüş olarak da hamsteri çağrıştırmaktadır. Meşe ağacı manasına da rastlanmıştır.

* **Ersek:** Erkek düşkünü kadın (nemfoman) manasına gelmektedir. Bazı lehçe ve şivelerde *İrsek* biçiminde de söylenir. Argoda "Orospu" manasında da kullanılır.

* **Erselen:** Moğol mitolojisindeki efsanevi beş renkli aslandır. Budizmin etkisi görülür. Ancak sözcük etimolojik olarak Türkçe "Arslan" sözcüğü ile ilişkilidir.

* **Erselik:** Bilimsel olarak "Hermafrodit" manasına gelen kelime halk ağzında özellikle de *Erselek* biçimiyle "Erkeksi kadın" (erkek gibi giyinip davranan) anlamında da kullanılmaktadır.

* **Ersemek:** *İrsemek* söylenişi ile argo "Orospuluk etmek" anlamına da rastlanmıştır.

* **Erte:** Sabah anlamı taşıyan kavram ayrıca gerdek gecesinden sonraki ilk sabah ve bu günde gelinin eşine ve ailesine hediye dağıtma merasimi anlamında da kullanılır. Önemli günlerin ilk sabahı olarak ifade edilebilecek bir genelleme ile açıklanması da mümkündür. Böylesi günlerde verilen yemeğe de "Ertelik" denilmektedir.

* **Erteği:** Masal manasındaki kelime aslında devamı ertesi güne kalan şey demektir. Masalların geçmiş dönemlerde özellikle akşam hava karardıktan sonra kalabalık bir ortamda, kışın ateş başında, yazın ise basit lambaların aydınlattığı ortamlarda günler, hatta haftalar boyunca anlatılması nedeniyle yapılan bir tanımlamanın sonucu oluşmuş bir kavramdır. Sözcüğün değişik lehçe ve şivelerde *Ertegi/İrtegi/İrteği* gibi değişik söylenişleri de bulunmaktadır. Günümüzdeki "Arkası yarın" tabirine denk düşmektedir.

* **Erten:** İmsak vakti manasındaki sözcük "Günerten" şeklinde bileşik kelime olarak da kullanılır.

* **Ertencek:** Aslında tam olarak "Sabahın köründe" kavramını karşılamaktadır.

* **Ertişmek:** *İrtişmek* olarak da söylenen fiil oyalanmak, zaman harcamak, zamanı boşa geçirmek, verilen işi savsaklamak, zamanında yapmamak manaları bulunmaktadır.

* **Ertmek:** *İrtmek* biçimiyle de görülen fiil zaman geçmek, vazgeçmek, yok olmak, ortadan kaybolmak, yanında geçmek, geçip gitmek gibi aralarında net olmayan ilişkiler bulunan bazı anlamlara sahiptir. *Ert/İrt* sözcüğü ise "Vergi" anlamına gelmekte olup ödeme kavramının zaman ile ilişkiendirilmesinin bir sonucudur ve daha sonradan ödenecek olan şey demektir.

* **Eryiğit:** "Mert" anlamındaki kelimenin orijinali *İryiğit* biçimindedir. "Er/İr" (erkek) ve "Yiğit" sözcüklerinin bileşik halidir.

* **Erze:** "Dul erkek" anlamındaki kelimenin Eski Türkçe'deki *Erzi* (veli, evliya) sözcüğü ile de hem kökensel hem de anlamsal açıdan ilişkili olduğu görülmektedir.

* **Erzemek:** "Amaç edinmek" veya "Gaye edinmek" manasındaki kelimenin izahatı tam olarak bir şeye erişmek istemek, bir amaca ulaşmak için irade göstermek şeklindedir.

* **Esdemek:** *Estemek* söylenişine de sahip olan sözcük "Ses işitmek" olarak izah edilmiştir. Ancak bu izahatın doğru anlaşılması gereklidir. *Es* kelimesi "Rüzgar sesi" (halk inanışlarına göre rüzgarın söylediği söz) demektir ve fısıldanan sözü rüzgarın işiterek alıp götürdüğüne inanılır. Bilimsel olarak da bazen esinti ile seslerin çok uzaklara kadar taşınabildiğine rastlanmaktadır. Bunun dışında (özellikle dağlarda gerçekleşen) sesin yankılanmasının rüzgarla ilişkilendirildiği görülür. Bu nedenle bu fiil çift yönlü olarak kullanılır. İnsan için ses duymak, gaipten ses işitmek içeriğinde kullanılırken; rüzgar için ses çıkarmak, ses getirmek, ses taşımak manası taşır. *Esdelmek/Estelmek* ise "Sesi yayılmak" veya "Sesi duyulmak" anlamını içerir.

* **Esege:** "Baba" anlamına gelen sözcüğün *Etseg/Etsege* söylenişi Moğol lehçelerinde yaygındır. *Eçege* biçimi ise daha çok "Abi" (büyük erkek kardeş) manasında kullanılır.

* **Esegey:** Sözcüğün "Kral" veya "Hükümdar" manası bulunmaktadır ve *Ezegey* söylenişi de vardır.

* **Esendemek:** L/D dönüşümü ile Türkçe'deki *Esenlemek* kavramının farklı bir söylenişi olan sözcüğün "Selam vermek" anlam içeriği ile "Esen" (selam) ve "Demek" kelimelerinin bileşimine de uygun düştüğü görülmektedir.

* **Esengilemek:** "Sıhhat dilemek" (sağlık ve afiyet temenni etmek) demek olan kelimenin Eski Türkçe *Esengü/Esengi* (sıhhat, afiyet) sözcüğünden türediği görülmektedir.

* **Esenlemek:** "Selamlamak" veya "Sıhhat dilemek" anlamı taşıyan kelimenin başka bir lehçede "İzenlemek" biçimi de bulunmaktadır. Bu manalarla ilgili olmak kaydıyla türev sözcükler için de aynı ses dönüşümleri geçerlidir.

* **Esenleşmek:** "Selamlaşmak" demek olan fiilin *Esendeşmek* söylenişinde "Selametleşmek" (selamete ermek) içeriğine de rastlanmıştır.

* **Eseylenmek:** Aniden kızmak, birdenbire sinirlenmek anlamındaki kelime "Hey-heyleri gelmek" deyimini karşılar.

* **Esiç:** Tencere demek olan kavramın farklı lehçe ve şivelerde *Eşiç/İşiç/İsiç/Isıç* söylenişleri bulunmaktadır. *Is/İs* kökünden *Isı* kavramı ile alakalı görünmektedir.

* **Esirmek:** Ani tepki vermek, birden sinirlenmek anlamlarındaki kelime "Heyheyleri gelmek" deyimini de karşılamaktadır. *İzirmek* biçimi ile "Bayılmak" manasına başka bir lehçede rastlanmıştır. Bu mana *Esrimek* (sarhoş olmak, kendinden geçmek) fiili ile doğrudan alakalıdır. Gerçekten de *Esrimek* fiilinin kendi anlam içerikleri ile *Esirmek* olarak söylendiği de görülmektedir.

* **Esirtki:** "Narkoz" veya "Anestezi" anlamındaki kelimenin orijinali *İzirtki* biçimindedir. Türkçe'ye *Esritki* olarak aktarılması da mümkündür.

* **Esirtmek:** Tuhaflık yapmak, acayip davranmak anlamlarındaki kelime "Zıvanadan çıkmak" deyimini de karşılamaktadır. *İzirtmek* biçimi ile ("Narkoz vermek" içeriğinde dahi kullanılan) "Bayıltmak" manasına da rastlanmıştır. Bu mana *Esritmek* (sarhoş etmek) fiili ile doğrudan alakalıdır.

* **Esitmek:** Aynı manaları taşıdığı *İşitmek* (duymak) fiili ile da alakalı görünün sözcük özelleşmiş bir anlamla "Telefonla konuşmak" veya "Telefon görüşmesi yapmak" içeriğine de sahiptir. Ayrıca "Uzatmak" ve mecazen "Lafı uzatmak" anlamları da vardır.

* **Esiz:** Hayıf, eyvah anlamı taşıyan kelimenin aptallık, budalalık, sersemlik gibi yeterince kuvvetli ikincil bir anlam grubu ve fenalık, şer gibi daha zayıf üçüncü bir anlam grubu vardır. Kavramın *İsiz* söylenişi de vardır.

* **Esizmek:** "Kendini kötü hissetmek" ve "Kendini aptal / salak gibi hissetmek" deyimlerine denk düşer.

* **Eskermek:** Akılda tutmak, hafızaya almak, hatırlamak, hayal kurmak anlamlarındaki kavramın *İskermek* biçimindeki söylenişi de mevcuttur.

* **Eskertme:** "Tembih" veya "Telkin" manalarındaki sözcüğün *İskertme* söylenişinin "İhtar" içeriğinin "Not" (hatırlatma), "Dipnot" anlamlarında kullanımı da yaygındır. Aynı şekilde *Eskertmek* (ihtar etmek, hatırlatmak, tembihlemek, telkin etmek) fiilinin de *İskertmek* biçimi farklı lehçe ve şivelerde görülmektedir. *Eskertmek/İskertmek* kavramının "Dikkat çekmek" manasında kullanıldığına da rastlanır.

* **Eskirgen:** "Köhne" veya "Külüstür" olarak açıklanan sözcüğün "Arkaik" (eski çağlara ait) ve "Antika" anlamlarına da rastlanmıştır.

* **Eslemek:** "Farketmek" manası "Dikkat etmek" içeriğine de yaklaşmaktadır.

* **Eslenmek:** "Farkedilmek" demek olan kelimenin düşünmek, mantık yürütmek, akıl yürütmek anlamları da vardır.

* **Esletmek:** "Dikkat çekmek" biçimindeki izahat birinin birşeyin farkına varmasını sağlamak olarak anlaşılmalıdır.

* **Esre:** Arap alfabesinde İ (veya ses kaymasıyla I) sesi veren noktalama işaretidir. Türkçe "Asra" (aşağıda olan) sözcüğünden kaynaklanmaktadır. Osmanlıca'da oluşturulmuş bir terimdir. İşaretin harflerin altına koyulmasından dolayı bu isim verilmiştir. Arapçası "Kesre/Kesra" şeklindedir.

* **Esremek:** "Aklı başından gitmek" olarak izah edilen kelimenin "Açgözlülük etmek" manasına da rastlanmıştır.

* **Esrimek:** "Sarhoş olmak" manasındaki kelimenin "E/Ö" dönüşümü ile *Ösrümek* biçimine de rastlanmıştır. Türev fiiller ve sözcükler için de aynı ses dönüşümü mevcuttur.

* **Estelmek:** Sesi yayılmak, rüzgarla sesi dağılmak, yankılanmak, sesi uzaklardan işitilmek anlamlarını ihtiva eder.

* **Eşbilmek:** *Eş* ve *Bilmek* sözcüklerinin bileşiminden oluşmuştur ve birşeyleri birbirinin eşdeğeri kabul etmek anlamı taşır.

* **Eşdek:** Rahatlık anlamı taşıyan kelimenin *Eştek/Eştik/Eşdik* söylenişleri de vardır.

* **Eşenmek:** Kötüye gitmek, zorlaşmak, ağırlaşmak manaları bulunur.

* **Eşetmek:** Zorlaştırmak, ağırlaştırmak manaları bulunur.

* **Eşim:** "Saç örgüsü" ve "Hamaratlık" manalarından başka "Samimiyet" anlamı da vardır. *İşim* söylenişine de rastlamıştır.

* **Eşinmek:** Özellikle eşek, katır, at, sığır türü hayvanları için ayağıyla yeri eşmek anlamında kullanılır. Ancak inat etmek, öfkeli davranmak, belasını aramak gibi mecazi manaları da vardır. Bunlardan başka suya girmek, suya girerek yıkanmak anlamına da rastlanmıştır.

* **Eşme:** "Su kuyusu" demek olan kelimenin "Saç örgüsü" ve "Kızıl hastalığı" şeklinde birbiri ile son derece uzak iki anlamı daha vardır.

* **Etenmek:** "Embriyo oluşmak" biçiminde açıklanan kavram Türkçe'deki "Ete kemiğe bürünmek" deyimine denk düşer. *Etene* (plasenta) kelimesinin kökenini oluşturur.

* **Eteşmek:** "Şişmanlamak" olarak açıklanan kavram aslında "Etlenmek" içeriğini ifade etmektedir ve Türkçe'deki "Et bağlamak" deyimine denk düşer.

* **Etinmek:** "Hazırlanmak" demek olan sözcüğün bu manası *Edinmek* fiili ile alakalı görünmektedir. Ayrıca söyleyiş kolaylığından kaynaklanan "E" düşmesi ile *Etinemek* fiilinden gelen "Gök gürlemek" anlamı da vardır. *Ey/Ay* kökü üzerinden *Eytinmek* (kendi kendine konuşmak) fiilinin dönüşümü ile ortaya çıkmış olma olasılığı dikkate değerdir. Bu takdirde gök gürlemesi bir tür konuşmaya veya daha basit olarak çığlığa benzetilmekterdir. *Edilemek* ise "Müzik yapmak" veya "Ağıt yakmak" anlamlarına gelir. Aynı şekilde Anadolu'ya kadar gelmiş olan *Etiş* (gürültü) sözcüğü de büyük olasılıkla *Eytiş* (sohbet, hep bir ağızdan konuşma) kelimesinden dönüşmüştür.

* **Etizmek:** “Vücut bulmak” manası haricinde “Ulaşmak” anlamı da vardır. Ancak bu içerik *Etizmek/Yetizmek/Yetişmek* bağlantısı ile açıklanabilir görünmektedir.

* **Etkesmek:** Et ve Kesmek sözcüklerinden oluşan bileşik bir kelimedir.

* **Etügen:** Mitolojide Toprak Tanrıçası’dır. Toprağı ve yeryüzünü, ayrıca toprağa dayalı üretimi, tarımı ve hasadı temsil eder. Toprağı ve toprakla ilgili tüm unsurları, bitkileri ve hayvanları koruduğuna inanılır. Konur (kahverengiye çalan kızıl) saçları vardır. Onun yaşadığı Ötügen (Ötüken) şehri Türklerin yeryüzünde ilk var olduğu ve oradan Dünya’ya dağıldığı yerin adı olarak da kabul edilmektedir. Orhun Irmağı kaynaklarını bu bölgeden alır ve Göktürk Devleti’nin başkenti de yine burada kurulmuştur. İnanca göre bütün büyük devletlerin başkenti burada kurulmalıdır ki, devletler uzun ömürlü olabilsin.

* **Evçelmek:** “Fuhuş yapmak” içeriği feminal bir izahata sahiptir, yani kadının fuhuş yapmasını ifade eder. Bundan başka “Sulh yapmak” manası da vardır fakat bu *Evzelmek* fiilinin farklı bir söylenişi olarak anlaşılmalıdır.

* **Evçemek:** “Fuhuş yapmak” veya “Fuhşa gitmek” manasındaki sözcük daha çok erkek için kullanılır. *Ev/İv* kökünden türemiş olup *İvçemek* biçimi ile de söylenmektedir. Kavram gerçekte *İvmek* (hızlanmak, acele etmek) fiili ile bağlantılıdır ve hızlı hareket etmek içeriği cinsel ilişki esnasındaki erkeğin hareketlerine atıf yapmaktadır (hızla gidip gelmek). Bu mana ile ilgili olmak kaydıyla türev kavramlarda da aynı dönüşüm vardır. Örneğin *İvçel* (seks, cinsel ilişki) > *Evçel* (fuhuş) dönüşümünde olduğu gibi. Fakat sözcüğün bu biçimi de fuhuş yapılan yer benzetmesi üzerinden “Ev” kavramı ile de uyumludur. *İvçemek* fiili ve türev sözcükler de ayrıca verilmiştir.

* **Evdemek:** “Tahrip etmek” anlamı taşıyan kelimenin *İvdemek* söylenişine de rastlanmıştır. Türev sözcükler için de aynı ses dönüşümü geçerlidir. *Ağ/Av/Ev* kökü ile olan bağlantılar dikkate alındığında “Altını üstüne getirmek” deyimine denk düştüğü sonucuna ulaşılabilir. Bu bağlamda *Evdeci* (tahripkar) sözcüğü de alt-üst eden, bir yerin altını üstüne getiren biçiminde açıklanabilir; hatta mecazen nifakçı, fitneci olarak dahi anlaşılabilir.

* **Evdermek:** “Ev” ve “Dermek” sözcüklerinden oluşan fiil “Ev dizmek” ve “Ev kurmak” deyimlerine denk gelir. “Tahrip etmek” anlamı ise *Ağ/Av/Ev* kökünden alt-üst etmek, devirmek, yıkmak içerikleri ile alakalı görünmektedir.

* **Evdirmek:** Acele ettirmek, telaş ettirmek anlamlarında kullanılan kelime *İvdirmek* (hızlandırmak) sözcüğünün farklı bir söylenişinden ibarettir.

* **Evelek:** Labada bitkisi manasındaki kelimenin *Evelik, Efelek* gibi değişik söylenişleri de bulunur.

* **Everne:** Örümcek ağı anlamında kullanılan kelime *Evirmek* (döndürmek, çevirmek) fiilinden türemiştir. Benzetme, örümcek ağının yuvarlağa benzer şekli ile alakalıdır.

* **Eveşlenmek:** Ehlileşmek manasındaki kelimenin *İveşlenmek* söylenişi de vardır.

* **Eveşlenmek:** Ehlileştirmek manasındaki kelimenin *İveşletmek* söylenişi de vardır.

* **Evet:** Acele, telaş manası ile verilen sözcük *Evmek/İvmek* (acele etmek) fiilinden türemiştir.

* **Evetmek:** Sözcüğün "Tasdiklemek" manası, etimolojisi günümüzde de netleştirilememiş olan *Evet* sözcüğü ile alakalı görünmektedir. "Tasdikname" olarak da anlaşılması mümkün görünen *Evetilge* kavramı da orijin dilde fatura vaya makbuz manasında kullanılmaktadır. Bunun dışında "Ev" ve "Etmek" kelimelerinin bileşiminden oluşan "Ev kurmak" anlamına da halk ağzında rastlanır.

* **Evez:** Akçakavak ağacı ve Balmumu anlamları vardır. İkinci anlam *Avaz/Ağaz/Ağız* (yapışkan, koyu sıvı) kavramı ile bağlantılıdır.

* **Evger:** *Evker* olarak da söylenen kavramın "Tekerlek" ve "Yuvarlak" manaları bulunur. Benzer biçimde *Evgermek* (dönmek) fiilinin de *Evkermek* söylenişi de mevcuttur.

* **Evgin:** Telaşlı, aceleci olarak açıklanan sözcük aynı manadaki *İvgin* kelimesinin farklı bir söylenişidir.

* **Evinç:** "Aciliyet" izahatı ile verilen kavram söyleyiş kolaylığı nedeniyle halk ağzında İvinç sözcüğünüden dönüşmüştür.

* **Evinmek:** Tanelenmek (tahıl başağında tane oluşmak) içeriği ile izah edilen fiilin "Telaşlanmak" manası aynı açıklamaya sahip olan *İvinmek* fiilinden gelmektedir.

* **Evirgenmek:** Çember çizmek manası başladığı yere geri dönmek olarak anlaşılmalıdır. Ayrıca hergün aynı işi yapmak, rutin olarak yapmak, günlük olarak ev işi yapmak manalarını da ifade eder.

* **Evirgetmek:** "Çember / halka oluşturmak" anlamından başka "Hamaratlık yapmak" manası da taşıyan kavram bu bağlamda "Çekip çevirmek" deyimini karşılamaktadır.

* **Eviş:** Acele, telaş ve Evvel (daha önce) manaları ile verilen sözcük *Evmek/İvmek* (acele etmek) fiilinden türemiştir. Aynı açıklama *Evişmek* (acele etmek, önce davranmaya çalışmak) fiili için de geçerlidir.

* **Evlek:** Sözcüğün "Parsel" manası aslında bir evin kurulabileceği kadar bir alanı ifade etmektedir. Tarlada ya da bahçede bitki ekmek için sabanla veya kürekle bölümlendirilen kısım veya buralardaki küçük su yolları manasındaki Rumca kökenli *Evlek* sözcüğü ile hiçbir ilgisi yoktur. Sonradan etkileşimle anlam kaymasına uğramış olması ihtimali de mevcuttur. Kelimenin bundan başka "On lira" / "On kilo" manalarına da rastlanır.

* **Evleşmek:** "Binalaşmak" demek olan sözcüğün "Uzlaşmak" (uyumlaşmak, barışmak, anlaşmak) manaları da bulunmaktadır.

* **Evmek:** "Acele etmek" veya "Telaş etmek" anlamına gelen kavram yaklaşık aynı manaları da içeren *İvmek* (hızlanmak, hızlı gitmek) fiilinin farklı bir söylenişidir.

* **Evreğen:** Peş peşe gelen "E" harfleri ve son hecedeki "Ğ" harfi bükülgen bir söz dizimi oluşturmaktadır; tıpkı ejderhanın kıvrılması gibi. "Evren" biçimindeki yazımına göre bu biçim daha doğrudur. Sözcüğün kökeni

"Evrilmek" fiilinden gelmektedir. Kıvrılmak anlamı ejderhanın yılana benzer yapısı ile ilgilidir. *Abran/Abrağan/Avrağan/Awrağan/Ewreğen/Evreğen/Ebreğen* ve devamında *Ebren/Evren* şeklinde sıralanabilecek uzun bir dönüşüm zinciri hep Ejderha, Yeraltı Canavarı, Yeraltı Denizi Yılanı, Yeraltı Ejderhası gibi anlamları içerir. Anadolu'da su girdabına *Eyren/Eğren/Evren* denilmesi de yine hem kökensel olarak *Evremek* (bükülmek, çevrinmek) fiiliyle olan bağlantısından hem de girdabın su ejderine benzetilmesinden hatta onun tarafından oluşturulduğuna inanılmasından kaynaklanmaktadır.

* **Evreşmek:** İhtilafa düşmek (anlaşmazlığa düşmek) anlamındaki sözcüğün birbirinin önünü kesmek içeriği ile alakalı olması yüksek bir olasılıktır. Sözcüğün diğer manası ise yılan için deri değiştirmek demektir. Burada da ilginç bir biçimde halk anlayışına göre yılanın değiştirdiği derisi kendisinin zıttını oluşturmaktadır (yılan açısından artık istenmeyen bir şeydir) ve dolayısıyla ilk mana ile dolaylı da olsa bir uyum vardır.

* **Evrişme:** Kelimenin "Şekil değiştirme" olarak verilen anlamı aslında yeterli değildir. Buradaki anlam içeriğine göre değişimde aslında bir süreklilik söz konusudur. *Evrişmek* (müşakale etmek, inkılap etmek) fiili de tam olarak "Şekilden şekile girmek" veya "Kılıktan kılığa girmek" olarak açıklanabilir. Yılanın deri değiştirmesi de küçük bir ses farkı ile *Evreşmek* fiili ile anlatılır.

* **Evriştirmek:** Hem Latince kökenli "Reform" sözcüğünün yeniden biçimlendirme anlamı hem de Arapça "İnkılap" kavramının yeniden kalıpa sokma içeriği ile birebir örtüşmekte olup, "İnkılap yapmak" veya "Reform yapmak" manalarını karşılamaktadır. Ayrıca "Eşkalini değiştirmek" anlamında da kullanıldığı bilinmektedir.

* **Evselemek:** "Harman savurmak" (rüzgarda savurarak içindeki çöp ve samanı ayırmak) demek olan kelimenin *Avsalamak* söylenişi de bulunur. *Ağzalamak/Ağsalamak/Avsalamak* ve *Evselemek/Eğselemek/Eğzelemek* dönüşümleri dikkate alındığında *Eğ/Ağ* kökü üzerinden yukarıya doğru kaldırmak, havaya savurmak içeriği ile bağlantılı olduğu görülür (*Ağmak* fiili göğe yükselmek demektir).

* **Evselmek:** Asker için "Terhis olmak" anlamına gelen kelimenin orijinali *Evzelmek* biçimindedir.

* **Evsetmek:** Asker için "Terhis etmek" anlamına gelen kelimenin orijinali *Evzetmek* biçimindedir. Anadolu'da rastlanan *Evsetmek/Evsitmek* fiili ise bir kabın içerisinde pirinç, bulgur gibi erzakın taşının ve çöpünün ayıklanması ve bunu yaparken bir iki karış yükseklikten dökerek üflemek demektir. Harman savurma işleminin basit ve küçük ölçekli bir uygulamasına benzer. *Evsetmek/Evzetmek/Eğzetmek/Ağzatmak* dönüşümü ile *Eğ/Ağ* kökünden türeyen sözcük hem *Ağmak* (havalanmak) fiili hem de üflemek bağlantısı üzerinden *Ağız* sözcüğü ile ilişkilidir. Bu bağlamda *Eğzetmek* fiilinin ağızla üflemek içeriğine sahip olduğu da söylenebilir.

* **Evzelme:** Sulh (barış) veya Ateşkes manasındaki sözcüğün *Evseme* biçimindeki söylenişi daha yaygındır. Aynı şekilde fiil biçiminde de aynı dönüşüm görülür; *Evzemek>Evsemek* (sulh yapmak).

* **Evzemek:** Barış çağrısı yapmak, barış görüşmesi yapmak anlamındaki kavramın (görülemeyen başka bir olasılık yoksa) iki türlü açıklanması mümkün görünmektedir. *Ağzamak/Avzamak/Evzemek* yani sözel olarak (belki de ses karşı taraftan duyulsun diye eli ağza götürerek) bağırmak ve barışmak istemek ilk ihtimaldir. İkincisi ise bir çatı (ev) altında bir araya gelerek konuşmak.

* **Evzin:** Siper demek olan kelimenin *Evsin* biçimi de yaygındır. Ayrıca *Avsın/Avzın* söylenişine de rastlanmaktadır.

* **Evzinmek:** Sipere yatmak şeklinde izah edilen kavram *Eğzinmek/Eğsinmek* (eğilerek görülmeyecek hale gelmek) biçiminden dönüşmüş olmalıdır. Haylazlık etmek, yaramazlık yapmak içeriği de yine bu mana ile ilişkilidir.

* **Eyder:** Bir topluluk adına konuşan kişi yani sözcü, lider anlamına gelir. Sözcüğün Arapça'da aslan anlamına gelen ancak Türk kültüründe Rüzgar Ruhu ile ilişkilendirilen Haydar ismi ile olan alakası netleştirilmiş değildir. Kazaklar harman vakti rüzgar esmeye başlamamışsa, "*Mir Heyder*" dedikleri bu ruhu yüksek sesle çağırırlar. Azeriler hasat zamanı harman bitince *"Haydar Baba, gel payını götür!"* diyerek ona seslenirler. Alevi kültüründe Türküler içerisinde de *"Yürü be Haydar!"* gibi veya benzeri başka ifadelerle sık sık rastlanan bu isim, Anadolu'da Pir Sultan Abdal'ın gerçek adı olmasından kaynaklanıyor gibi görünse de kökeni aslında burada aramak gerekir. Eski Türkçe'deki "Aldar/Aydar" ismi ile de uyumlu görünmektedir. *Ayıtmak/Eyitmek* (*Ey!* ünlemi ile de bağlantılıdırlar) ve *Haykırmak* fiilleri ise konuşmak, bağırmak, seslenmek, hitap etmek gibi anlamlar içerirler. Haydar, her ne kadar Arapça kökenli bir isim olsa da Türk kültüründeki kavramlarla ilişkilendirilmiş olması muhtemeldir.

* **Eydiş:** Muhabbet, sohbet manasındaki kelimenin *Eytiş* biçimi de bulunmaktadır. Benzer olarak *Eydişme* (Röportaj) kavramının *Eytişme* söylenişine de rastlanır. Ayrıca bu söylenişte "Münazara" anlamına da rastlanmaktadır. Ancak bu içerik *Aytışma/Atışma* kavramına yaklaşmaktadır. Benzeri bir açıklama sözcüğün fiil biçiminde *Eydişmek/Eytişmek/Aytışmak* dönüşümü için de geçerlidir.

* **Eydivermek:** Eyitmek ve yardımcı fiil olarak kullanılan Vermek sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır. İtiraf etmek ve Ağzından kaçırmak manalarını ihtiva eder.

* **Eyer:** Atın sırtına koyulan oturacak anlamına gelen kavramın *Eyer/Eğer/İğer/İyer* dönüşümü ile farklı söyleniş biçimlerine değişik lehçe ve şivelerde rastlanır. Türev sözcükler için de aynı ses dönüşümleri geçerlidir.

* **Eyir:** İlaç anlamındaki kelime kaynaklarda *Eğir* olarak yer almaktadır. Ancak *İy/Ey* kökü üzerinden iyileştirici madde manası bu biçimin daha doğru olduğunu göstermektedir. Büyük olasılıkla derleme esnasında "Ğ" ve "Y" arasındaki farkın işitsel olarak anlaşılamamış olmasından kaynaklanmaktadır. Türev sözcükler için de aynı dönüşüm geçerlidir.

* **Eyişmek:** "Sözle sataşmak" veya "Laf atmak" açıklaması ile verilen kavram Anadolu Türkçesi'ndeki yaklaşık aynı manaları içeren *Eğeşmek* fiili ile bağlantılıdır. Ayrıca *Ey* kökünün konuşma ve seslenme bildirdiği de dikkate alınmalıdır.

* **Eylenmek:** Tur atmak, tavaf etmek, kendi etrafında dönmek anlamlarındaki sözcük yine yaklaşık aynı manaları taşıyan *Aylanmak* fiilinin farklı bir söyleniş biçimi olarak değerlendirilebilir.

* **Eyletmek:** Hayır (iyilik) yapmak demek olan kelime *Eyi/İyi* sözcüğü ile bağlantılıdır. Sözcüğün "Aman vermek" manası da bulunmaktadır.

* **Eymenmek:** İmtina etmek, hicap etmek manasındaki kelimenin *İymenmek* biçimi de vardır.

* **Eyremek:** “İstirahat etmek” manasına gelen kavramın *Eğremek* biçimindeki söylenişi de vardır. *Eyrenmek* (mola vermek) fiilinin de *Eğrenmek* biçimi bulunmaktadır.

* **Ezegey:** “Lor yemeği” olarak açıklanan sözcüğün içeriği tam olarak netleştirilememiştir. Lor peynirinden yapılan bir yemek mi, yoksa bir tür püre mi olduğu anlaşılamamıştır. *Eçegey* söylenişinin bulunduğu da bilinmektedir.

* **Ezeklemek:** “Eziyet etmek” anlamından başka “İç çekmek” veya “İç geçirmek” anlamına da kayıtlarda rastlanmıştır.

* **Ezelemek:** Sözcüğün “Eziyet etmek” manası komşu kültürlerden gelen “Eza” (eziyet) kavramı üzerinden oluşmuş görünmektedir. *Azalamak* biçiminde de söylendiği görülür. Fakat burada çok dikkatli olunması gereken bir durum vardır. Türkçe *Ez/Az* kökü de *Ezmek* fiilinde olduğu gibi karşıdaki kişiye baskı yapmak, kötü davranmak manalarını ihtiva eder, yabancı kökenli Eza ve Eziyet sözcükleri ile çok benzeşir. Bu nedenle bu manalarla ilgili olan ve *Ez-/Az-* ile başlayan her sözcüğü Türkçe sanmak ne kadar yanlış olacaksa, gerekli incelemeyi yapmadan hemen başka bir dilden geçmiştir demek de o kadar hatalı olacaktır. Bunlardan başka *Ez* (sahip) sözcüğü ile bağlantılı olarak “Sahip olmak” içeriği de bulunur.

* **Ezelenmek:** “Sahiplenmek” manası dışında “Hafifçe ezilmek” içeriği de bulunur.

* **Ezemek:** “Ezberlemek” veya “Aklında tutmak” izahatları eski halk inanışlarından köken almaktadır. *Ez/Eze* yani “Sahip” (koruyucu ruh) tarafından verilen “Esin” (ilham) ile hatırlamak demektir. Hatta koruyucu bir ruhun, doğrudan söylediği şeylerin aynen tekrarlandığına dahi inanıldığı zaman zaman görülür. Örneğin bazı destanların koruyucu ruhları tarafından okutturulduğu inanışı bulunur. *Ezeme* (ezber) kavramı da *Eseme* (mantık) ile yakından alakalıdır ve kökensel olarak aralarında bağlantı vardır. Türkçe’deki “Esnemek” sözcüğü ile aynı manada kullanıldığına da rastlanır. Bunun dışında “Tahrip etmek” manası da mevcuttur.

* **Ezeşmek:** Sözcüğün farklı ve Türkçe’de söylenmesi daha zor bir biçimine “Eğezeşmek” olarak rastlanır. *Eğeşmek/Eğezmek/Eğezeşmek* dönüşümünde ruhlarla iletişim kurma manası rahatlıkla görülebilmektedir. *Eez (Eğez)/Ez* sözcüğü ilham getiren ruh ya da hatta doğrudan çalınan melodinin koruyucusu olan soyut varlık için de kullanılır. Bu durum dikkate alındığında fiil kutsal ruhlarla iletişime geçerek onların verdiği yetenekle çalgı çalmayı, hatta onunla birlikte çalmayı ifade etmektedir. *Esin* (ilham) sözcüğünün ilk biçiminin de “Eğezin” olması çok yüksek bir ihtimaldir.

* **Ezlemek:** “Zulmetmek” manası dışında *Ez* (sahip) sözcüğü ile bağlantılı olarak “Sahip olmak” içeriği de bulunur.

* **Ezlenmek:** “Sahiplenmek” manası dışında “Zulme uğramak” içeriği de bulunur.

* **Fenikmek:** Korkmak, başı dönmek (iki içeriğin bileşimi ile korkudan başı dönmek) manalarındaki kelimenin *Penikmek* biçimi de mevcuttur.

* **Ferikmek:** Paniklemek manasındaki kelimenin *Perikmek* biçimi de mevcuttur.

* **Gakay:** Moğolca'da ve bu dilin etkisi altındak bazı komşu Türk dillerinde "Domuz" veya "Yaban domuzu" manası taşır. Bu dilde tamlama yoluyla Yunus balığını da ifade eder olmuştur; "Dalayın gakay" yani *Deniz domuzu* (Türkçe'deki *Su aygırı, Deniz aslanı* tamlamaları gibi).

* **Gala:** "Kaz" demek olan sözcüğe Moğolca'da *Galu* olarak rastlanır.

* **Galağun:** "Yaban kazı" anlamına gelen sözcük *Galu* (kaz) kavramı ile de bağlantılıdır. Dolayısıyla *Galagun/Kalagun* olarak da söylenen kelimenin ilk biçiminin *Galugun* olma ihtimali yüksektir ve Moğolca etkisi görülmektedir.

* **Galav:** "Şehvet" manasındaki sözcük *Gal/Qal* yani ateş kavramından türemiştir. Mecazi anlamda yine bu içeriği de karşılar. Örneğin "Ateşli kadın" tabirinde olduğu gibi.

* **Galcır:** Çiftleşmek isteyen hayvanları tanımlamak için kullanılan bir sözcüktür. Ancak köken anlamı "Ateş basmış" demektir. Bu bağlamda çiftleşme mevsimindeki hayvanlar için kullanılan "Kızışmış" tabiri ile eşdeğerdir. Bu sözcükten türeyen *Galcırmak/Galçırmak* fiili de çiftleşmek istemek şeklinde izah edilmekle birlikte gerçek anlam "Ateş basmak" veya "Kızışmak" olacaktır.

* **Galça:** *Galcaş/Galçaş/Kalcaş* ve *Galça/Galca/Kalca* söylenişleri bulunan kelime "Etsuyu çorbası" manası taşımaktadır. *Gal/Kal/Qal* (ateş) kökünden türemiştir.

* **Galtaş:** Sözcüğün Kor, köz manası sondaki -taş eki ile de uyumludur. Bu bağlamda aslında bileşik kelime olmadığı halde sırf biçimsel olarak ses benzeşimi nedeniyle ateşte korlaşmış taş veya taş gibi dağılmadan duran köz parçası anlamlarında algılandığı da görülmektedir.

* **Galtaşmak:** Birisine sataşmak olarak açıklanan sözcüğün kökenindeki anlam tam olarak birine veya birbirine ateş atmak şeklindedir. Sataşmak anlamı mecazen ortaya çıkmıştır.

* **Galuç:** Tüpgaz ocağı anlamındaki kelime *Gal* (ateş) kavramından türemiştir.

* **Garıldamak:** Karından ses çıkarmak, karından ötmek, karından konuşmak olarak izah edilen sözcüğün *Gar/Kar* kökü üzerinden *Karın* sözcüğü ile bağlantısı çok açıktır.

* **Gebelmek:** Karnı şişmek manası hem hamilelik nedeniyle karnın büyümesini hem de fazla yemekten dolayı karında şişlik oluşmasını veya karın bölgesinden belirgin olarak alınan kilolar nedeniyle şişmanlamayı ifade eder.

* **Gecgere:** Basitçe bir tahtadan kasa görünümlü, iki ucunda uzun kulpları olan tekerleksiz bir taşıma aracıdır. İki kişi ile kulplardan tutularak genellikle ahırlardaki hayvan dışkılarının dışarı çıkarılması amacıyla kullanılır. Tek kişi tarafından da kullanılabilmesi mümkündür, çünkü yeterince uzun oldukları için boşta kalan taraftaki kulplar yerde sürüklenerek çekilebilir. *Geçgere/Gezgere/Gejgere* biçimleri hatta yöresel olarak daha farklı söylenişleri de mevcuttur. Aynı araca *Tesgere/Teskere/Tezkere* adı verildiği de bilinmektedir.

* **Geğiz:** Deniz börülcesi manasındaki kelimenin *Gengiz/Geňiz* söylenişleri de vardır.

* **Geğlemek:** Tavuğun yumurtlamadan önce gıdaklama benzeri bir ses çıkarmasını tanımlar.

* **Geleme:** Flört manasındaki kelime aslında flörtle (görücü usulü olmadan) yapılan evlilik veya bu sonuca varan arkadaşlık olarak anlaşılmalıdır. Sözcüğün kökeninde kendiliğinden gelme içeriği yer alır. Diğer bir olasılık ise "İ" sesi düşmesi ile "Sahiplenme" manasında *İgeleme > Geleme* dönüşümüne uğramış olmasıdır. Aynı kökten türeyen "Nişanlanmak" anlamındaki *Geleşmek* (kimi lehçelerde *Gelezmek*) fiilinin de *İgeleşmek* dönüşümüne uğrama ihtimali dikkate alınırsa bu kelimenin de "Sahipleşmek" (birbirini sahiplenmek) içeriği ile kullanıldığı görülür. *Geleymek* fiilinin ise "Gelin gelmek" anlamında kullanıldığı da bilinmektedir. Burada da *İgeleymek/İgelenmek* fiilinin kökte yer alması da "Sahiplenilmek" içeriğinin kastedildiği anlaşılır.

* **Geleni:** Farklı yörelerde yer sincabı, tarla faresi, küçük köstebek türleri gibi toprağı kazarak yaşayan canlılara verilen isimdir. *Geleği* olarak da söylenir.

* **Gelesi:** Ertesi veya sonraki manalarındaki kelimenin orijinali *Kelesi* biçimindedir.

* **Geleşmek:** Nişanlanmak (sözlenmek) anlamındaki fiilin *Keleşmek* söylenişi de yaygındır.

* **Geleştirmek:** Nişanlamak (sözlemek) anlamındaki fiilin *Keleştirmek* söylenişi de yaygındır.

* **Gelez:** Nişanlı kızı tanımlamak için kullanılan kelimenin aslı *Kelez* biçimindedir. *Güdez/Küdez* (nişanlı erkek) kavramı ile birlikte ikili oluşturur.

* **Gelezlenmek:** "Nişanlanmak" (sözlenmek) anlamındaki kelimenin asıl dildeki söylenişi Kelezlenmek biçimindedir. *Gelez/Kelez* ise"Nişanlı kız" demektir.

* **Gelgindi:** "Ecnebi" (yabancı) demek olan sözcüğün orijinali *Kelgindi* şeklindedir. Kök anlamı bir yere sonradan gelen şeklindedir. "K/G" dönüşümü ile Türkçe *Gel* köküne bağlanır. *Kelginmek* (bir yere sonradan gelmek, sonradan gelip yerleşmek) fiili de aynı şekilde *Gelginmek* olarak aktarılmıştır.

* **Gelik:** Sözcüğün "Patik" manası *Gil* kökünün içi oyuk nesne içeriği ile alakalı durmaktadır. Örneğin Anadolu'da küçük simit biçimindeki ortası delik hamur işi yiyeceğe *Gilik* adı verilmektedir. "Hayalet" manası ise *Kelik* biçiminden aktarılmıştır ve içi boş olma mantığı ile yine uyumludur.

* **Gelikmek:** Tezahür etmek, belirmek, ortaya çıkmak, birden görünmek manalarındaki fiilin *Kelikmek* biçimi de mevcuttur.

* **Gelimsek:** "Muhacir" demek olan kelimenin orijinali *Kelimsek* biçimindedir. Sözcüğün ayrıca bir yere sık sık gelen veya gelme eğilimi taşıyan kişi manası da bulunmaktadır.

* **Gelindeş:** Elti (iki erkek kardeşin karıları) manasındaki sözcük asıl lehçede *Kilindeş* biçimindedir.

* **Gelirmek:** Oluşmak, meydana gelmek, ortaya çıkmak anlamlarına sahiptir.

* **Gelizgen:** Bir yere gelerek yerleşen kişi demektir.

* **Gelizmek:** “Vasıl olmak” (ulaşmak, kavuşmak, erişmek) manası verilen sözcüğün içeriği oldukça geniş görünmekle birlikte tam olarak netleştirilmiş bir karşılığı da bulunamamıştır. Bir şehirden başka bir şehre gelip yerleşmek anlamına geldiği gibi başka bir eve yerleşmek, zaten kurulmuş olan bir çadıra gelin gelmek manalarını da ihtiva eder.

* **Gemişmek:** Sarkmak, sallanmak manalarındaki sözcüğün orijinali *Kemişmek* şeklindedir.

* **Gence:** Kimi lehçe ve şivelerde *Kence* biçimiyle de rastlanan sözcük “en küçük evlat” (evin en küçük çocuğu) manası taşımaktadır.

* **Gencelemek:** Geride / arkada kalmak manasındaki kelimenin orijinali *Kencelemek* şeklindedir. Ses ve anlam uyumu açısından Anadolu Türkçesi’ne bu şekilde aktarılması daha uygun bulunmuştur. *Kenceletmek* > *Genceletmek* (geride / arkada bırakmak) fiili için de aynı durum söz konusudur.

* **Genergemek:** Yayılmak, umumileşmek anlamındaki kelimenin *Kenergemek* biçimi de bulunur.

* **Genermek:** Yaygınlaşmak, yayılmak, genelleşmek, genişlemek, açılmak manalarındaki fiilin *Kenermek* biçimi de mevcuttur.

* **Geneşik:** “Müşavere” veya “Konsültasyon” manasındaki sözcük *Keneş* (konsey, komite) kavramı ile bağlantılıdır. Sözcüğün *Keneşik* söylenişi de vardır.

* **Geneşmek:** “Müşavere etmek” veya “İstişare etmek” yahut da “Konsültasyon yapmak” manasındaki sözcüğün *Keneşmek* söylenişi de bulunmaktadır. Türev fiillerde de farklı lehçe ve şivelere içerisinde aynı ses dönüşümü görülür.

* **Genez:** “Kolay” (veya “Basit”) ve “Umuma açık” anlamları birbiri ile çok uzak görünmekle birlikte ikisi de aynı mantığa dayalı olarak ortaya çıkmıştır. Herkesin yapabileceği kadar kolay ve herkesin yapabilme / erişebilme imkanı bulunan durum veya iş demektir. *Kenez* söylenişi de yaygındır.

* **Genezmek:** “Kolaylaşmak” veya “Basitleşmek” manalarına sahip olan fiilin *Kenezmek* biçimi de görülmüştür.

* **Genitmek:** Sözcük aslında suçluların teşhir edilmesi manası ile *Kinitmek* biçiminde kaydedilmiştir. Bu dar anlam ceza bildiren *Kin/Kın* kökü ile örtüşür. Ancak burada anlam genişletilerek herhangi bir şey için “Teşhir etmek” (umuma göstermek) olarak Türkiye Türkçesi’nin söyleyiş kolaylığına uygun olarak verilmiştir. Bu içerik ise *Gen/Ken* kökü ile uyumludur.

* **Genlik:** “En” (bir şeyin yatay boyutu) anlamındaki sözcüğün orijinali *Kenlik* biçimindedir.

* **Gense:** “Büro” veya “Devlet dairesi” manası taşıyan sözcük asıl dilde *Kense* olarak yer almaktadır.

* **Gerdek:** Sözcüğün kökeni neredeyse tüm kaynaklarda Farsça olarak gösterilmektedir. Oysa ki Moğolca "Ger" (çadır) kelimesinin dikkate alınması gerekir.

* **Gerdeme:** "Tere otu" anlamındaki kelimenin *Kerdeme* söyleyişi de mevcuttur.

* **Gerdenmek:** Hava atmak, caka satmak demek olan kelime "Gerinmek" fiii ile aynı kökten gelmekte olup "Göğsünü germek" deyimini karşılar.

* **Gerege:** Çadır, tente, gölgelik anlamları taşıyan sözcük asıl dilde *Kerege* olarak yer alır. Ayrıca çadır iskeleti, çadır kafesi manaları da bulunmaktadır.

* **Gereklemek:** Mecbur etmek, mecbur kılmak, zorunlu kılmak, vacib etmek manalarını ihtiva eden fiilin aslı *Kereklemek* biçimindedir. Talep etmek anlamı da bulunmaktadır.

* **Gerelteç:** Gölge oyunu perdesi veya sinema perdesi anlamı taşır.

* **Gereş:** "İhtiyaç" ve "Cilve" şeklinde iki farklı anlama sahip olan kelime aslında *Kereş* biçimindedir fakat Türkiye Türkçesi'ndeki *Gerekmek* fiili ile olan kökensel bağlantısı dikkate alınarak K/G dönüşümü ile aktarılmıştır. *Kereşmek* (muhtaç olmak) fiili de benzer olarak *Gereşmek* biçiminde alınmıştır.

* **Gerez:** Odalık, cariye, esire anlamındaki sözcük "Ger" çadır kavramından kaynaklanır ve çadıra kapatılan, çadırda bekleyen kadın demektir.

* **Gergeç:** Kasnak, gergef (nakış kasnağı) manalarına rastlanan sözcüğün *Gergiç/Gergeç/Kergeç/Kergiç* söylenişleri farklı şive ve lehçelerde mevcuttur.

* **Geriş:** Niza (çekişme) anlamı taşıyan kelimenin orijinali *Keriş* biçimindedir. Fiil biçimi olan *Gerişmek* (çekişmek, niza etmek) sözcüğü de aynı şekilde asıl dilde *Kerişmek* olarak yer almaktadır.

* **Gerkinmek:** Vücudu hareket ettirmek manasındaki *Gerkmek* fiilinin türevidir. "Seks yapmak" içeriği cinsel birleşme esnasında bedenin ileri geri hareket ettirilmesinden dolayı anlam kayması ile oluşmuştur. *Girkinmek* söylenişine de rastlanmıştır. Bu takdirde anlam içeriği *Girmek* fiili ile de ilişkili olacaktır.

* **Gerkmek:** Jimnastik yapmak, ısınma hareketi yapmak, vücudu esnetmek, vücudunu hareket ettirmek, kalçalarını oynatmak, bedenini ileri geri oynatmak şeklinde birbirine benzer bir dizi netleşmemiş anlamı vardır. *Kerkmek* telaffuzu da bulunan sözcüğün kökeninde "Sarsmak" manası vardır.

* **Gerlenmek:** Tıpkı Türkiye Türkçesi'ndeki "Evlenmek" sözcüğünde olduğu gibi "Nikahlanmak" anlamı aslında sonradan ortaya çıkmıştır. *Ger* (çadır) sahibi olmak ve *Ev* (hane) sahibi olmak bu fiillerin ilk anlamlarıdır. Geleneksel olarak kişinin kendi evini veya çadırını açabilmesi için bir kızla nikahlanması gerekir. Bu nedenle *Evlenmek* ve *Gerlenmek* fiillerinin bu ikinci anlamları dolaylı olarak ortaya çıkmıştır. Ger sözcüğü ise Türk-Moğol kökenli olup başka dillerden gelip gelmediğini aramak bile gereksizdir. Çok açık bir biçimde *Germek* fiili ile bağlantısı bulunur ve gerilerek kurulan barınak manası taşır. Moğolca üzerinden yapılacak izahatlarda başka anlamsal bağlantıların bulunması ile de kesinlikle karşılaşılacaktır. Sözcüğün ayrıca "Laf atmak" (sataşmak) manası da bulunur.

* **Gernemek:** Vücudu esnetmek, ısınma hareketleri yapmak, jimnastik yapmak manaları vardır.

* **Gers:** *Gerz* olarak da söylenen ve genç kız, ergen kız manasındaki sözcük çok büyük olasılıkla *Gerez* (çadırda duran kişi yani çadırda bekleyen evlenmemiş genç kız) içeriğine sahiptir.

* **Geser:** Cesur, yiğit, kahraman, cengaver, korkusuz manalarındaki sözcüğün *Gezer/Kezer/Keser* söylenişlerine de rastlanır. Türkçe'nin farklı lehçe ve şivelerinde saçın, baş üzerine topuz şeklinde düğümlenmesi de yine bu kelimelerle ifade edilmekte olup özellikle erkekler için bir tür cesaret veya yiğitlik simgesi olarak kabul edildiği görülür. Fakat bu iki anlam grubunun birbiri ile bu şekilde kesişmesi tesadüfi midir? Bu konuda eldeki verilerle şu an için kesin bir şey söylemek zordur. Saçın topuz yapılarak özellikle erkekler için bir tür statü simgesi olarak kullanıldığı bu anlayışın çevre kültürlerden (Çin, Tibet veya bunlardan aktarılan Moğol etkisiyle) gelmiş olma ihtimali yüksektir. Saç ile ilgili manalarında sözcük Türkçe'ye daha yakın durmaktadır ve *Kesmek* kökü ile ilişkilendirilmesi mümkündür. Yine de sözcüğünün saç ile alakasının da Hint-Avrupa kökenli olduğu iddiası da bazı Avrupa kaynaklarında öne sürülmüştür. Cesur, yiğit manaları için ise etimoloji daha karanlıktır. "Gesar/Kesar" söylenişleri üzerinden Batı kökenli imparatorluk ünvanları olan "Kayzer" ve "Sezar" kavramları ile ilişkilendiren araştırmacılar dahi olmuştur. Ayrıca kimi kaynaklarda Tibetçe'de yeniden doğuş manası ile bağlantı kurulduğu da bilinmektedir.

* **Gevermek:** Kazmak, eşmek manasındaki fiilin *Kevermek* biçimine de rastlanmıştır.

* **Gevirmek:** Gevezelik etmek, çene çalmak anlamlarında kullanılan sözcük *Gevmek, Gevelemek, Gevişlemek* fiilleri ile aynı kökten türemiştir. Orijinali *Gepirmek* biçiminde olan kelime Türkçe'ye bu şekilde aktarılmıştır. *Gepirgen* (geveze) kavramı da yine *Gevirgen* olarak Türkçe'ye taşınmıştır.

* **Gezerev:** Karavan manasındaki kavram "Gezmek" fiili ve "Ev" sözcüğünden oluşan bileşik bir kelimedir.

* **Gezgen:** "Hovarda" manasına sahip olan sözcüğün aslı *Kezgen* biçimindedir.

* **Gezik:** "Devriye" (tur atma) anlamına gelen kelime orijin dilde *Kezik* olarak yer alır. Aynı dönüşüm türev kelimeler için de geçerlidir. *Kizik* biçimi ile "Seyahat" manasına da rastlanmıştır.

* **Gıcmak:** "Kaşımak" manasındaki fiilin *Kıcmak/Kıçmak* biçimleri de bulunur.

* **Gıcıtmak:** "Sinir bozmak" anlamı taşıyan sözcüğün "Diş gıcırdatmak" manası da vardır ve her iki içerik biribiri ile uyumludur, çünkü dişleri gıcırdatmak sinir bozucu bir davranıştır. *Kıcıtmak/Kıçıtmak* söylenişleri de bulunmaktadır.

* **Gıygalamak:** Müzik aletlerinden özellikle de yaylı çalgılardan kötü ses çıkmak veya beğenilmeyen melodiler çalınmak anlamında kullanılır.

* **Gidemeç:** "Antre" veya "Hol" demek olan sözcüğün *Gedemeç* söylenişi de bulunmaktadır.

* **Gidey:** "Cimri" anlamına gelen kelimenin orijinali *Kidey* şeklindedir.

* **Gij:** Ahmak, sersem, aptal, ukala manalarındaki kelimenin *Gic/Giç* söylenişleri de bulunur. Anadolu'da kullanılan "Gıcık" tanımlaması ile yakından alakalıdır (*Gijik/Gicik/Gıcık* yani sinir bozucu kişi).

* **Gijelmek:** "Başı dönmek" olarak verilen anlam aslında tam olarak "Sersemlemek" demektir. Sözcüğün Anadolu Türkçesi'ne *Gicelmek* olarak aktarılması da mümkündür. *Gijeltmek/Giceltmek* fiili de "Sersemletmek" manası taşır.

* **Gijemek:** "Tahriş olmak" veya "İrrite olmak" manasındaki sözcüğün *Gicemek/Gıcamak/Gıjamak* söylenişi de mevcuttur. Türev fiillerde de benzeri ses dönüşümleri görülür. Anadolu'da halk ağzında *Gicişmek* fiili kaşınmak anlamında kullanılır.

* **Gil:** İskambilde "Maça" anlamına gelen sözcüğün "Aile" anlamı da bulunur. Fakat Türkiye Türkçesi'nde bu anlamla ilgili olarak daha çok bir ek şeklinde istifade edilmektedir. Örneğin; Mehmetgil… *Gildi* sözcüğü de mecazen bir tür aile birliği olarak görülen Lonca teşkilatı veya Ahi teşkilatı manasında kullanılmıştır.

* **Gilit:** "Kurabiye" manası ile izah edilmiş olan kelime orijinal dilde *Gelit* olarak geçer. Anadolu'daki *Gilik* (ortası delik küçük simit çöreği) kavramıyla olan bağlantısı nedeniyle bu şekilde aktarılmıştır. *Gelit/Gilit* sözcüğünün tanımladığı kurabiye tarzı bir yiyeceğin de aslında ortasının delik olması ihtimali yüksektir.

* **Girde:** "Hol", "Hasılat" ve "Küre" şeklindeki üç farklı anlam üç farklı lehçeden elde edilmiştir. Hasılat anlamının Türkiye Türkçesi'nde bugün de kullanılan *Girdi* sözcüğü ile alakası çok açıktır. Sadece anlamda belirgin bir farklılaşma vardır. Hol manası ise gerçekte "Apartman koridoru"nu anlatmaktadır. *Girdeş* kelimesinin "Apartman komşusu" anlamı da buradan kaynaklanmaktadır. Sözcüğün "Küre" manasının kökeni ise eldeki verilerle netleştirilememiştir.

* **Giremeç:** "Antre" demek olan sözcüğün *Geremeç* (çadırın girişine gerilen gölgelik) kavramı ile de alakalı olduğu görülmektedir. Çünkü burada da bir anlamda giriş kısmı oluşmaktadır.

* **Girgi:** "Sancı" (vücuda giren ağrı) anlamındaki sözcüğün *Girki* söylenişi de vardır.

* **Girindi:** "Evlatlık" anlamına gelen kelime orijinal dilde *Kirindi* şeklindedir.

* **Girinmek:** "Üye olmak" manasındaki sözcüğün "Evlatlık olarak gelmek" veya "İç güveysi gelmek" manası da bulunur fakat bu içeriğe *Kirinmek* söylenişi ile rastlanmıştır.

* **Girindirmek:** "Evlatlık almak" veya "İç güveysi almak" manasındaki fiilin aslı *Kirindirmek* söylenişi ile yer almaktadır.

* **Girizdirmek:** Başlatmak, yerleştirmek, istihdam etmek anlamlarında kullanılır.

* **Girme:** Coğrafi olarak "Burun" manasına sahip olan sözcük orijin dilde *Kirme* olarak geçer. Türkçe'ye K/G dönüşümü ile aktarılması daha uygun görüldüğü için bu biçim tercih edilmiştir. Ayrıca anlam içeriğinin de Türkiye Türkçesi'ne "Burun" (çıkıntı) olarak değil de "Körfez" (girinti) olarak aktarılması da daha uygun görünmektedir. Ayrıca *Girme* söylenişinin "Çalılık" manasına da rastlanmıştır. Sonradan bir ülkenin vatandaşlığına geçen kişiler için *Kirme (Girme)* tabirinin kullanıldığı kaydedilmiştir.

* **Giyev:** Kız isteme (talip olma) izahatına sahip olan kavramın *Giyiv* söylenişi de bulunur. Kelimenin bundan başka "Şıklık" (güzel giyinme, kılık kıyafetine dikkat etme) içeriğini de bünyesinde barındırır

* **Gizci:** "Ajan"(casus) anlamı taşıyan kelimenin orijinali *Kizçi* biçimindedir.

* **Gizek:** Kemençe manası taşır. *Gezek/Gejek/Gecek/Gicek/Gıcak* kavramları farklı şive ve lehçelerde Keman, Kabak kemane, Kemençe gibi yaylı çalgıları tanımlar. Sözcüğün kökeninde gıcırdama bildiren bir yansıma sesten ibaret olan *Gıc/Gic* kökü bulunur.

* **Gizermek:** Muhafaza etmek, emanete almak, sır saklamak, içinde tutmak içeriklerini barındırır.

* **Gizey:** "Harem" (yasaklanmış alan) anlamı taşıyan sözcüğün *Kizey* biçimi de mevcuttur.

* **Gizikmek:** Özellikle kadınlar için "Yüzünü örtmek" (peçe vs. ile) veya "Yüzünü gizlemek" manasındaki fiilin asıl biçimi Kizikmek olarak kayıtlarda yer alır. *Giz/Kiz* kökünden türeyen kavramın Anadolu Türkçesi'ne bu K/G dönüşümü ile aktarılması daha uygun olacaktır. *Kizik/Gizik* kelimesi de "Peçe" anlamına gelmektedir.

* **Gocunmak:** Ortaya söylenen bir lafı üzerine almak, zoruna gitmek anlamındaki kelime aslında "Kaşınmak" manasına sahiptir.

* **Gona:** "Olgun" (meyve) anlamındaki sözcüğün "Eylül ayı" manası da bulunmaktadır. Her iki içerik için de *Kona* söyleyişine de rastlanır. Aynı ses dönüşümü (özellikle meyveler için) "Olgunlaşmak" manası taşıyan *Gonamak* fiilinde de vardır ve *Konamak* söyleyişi de mevcuttur.

* **Gondarmak:** Sözcüğün orijinal telaffuzu aslında gırtlaktan seslendirilen kalın bir "G" veya "K" (Q) iledir. Uydurmak, kurgulamak demek olan sözcüğün Türkçe'ye *Kondarmak* olarak da aktarılması mümkün olduğu halde söyleyişte bir sorun görülmediği için orijinal biçim tercih edilmiştir.

* **Gonka:** Rusça'da "Atlı tramvay" manasında yer alan sözcüğün pek Türk lehçe ve şivesine yayıldığı görülmektedir ve "Konka" telaffuzu da yaygındır.

* **Gorulday:** İskete kuşu anlamı ile rastlanan kelime *Koğurdamak* (genizden ses çıkarmak) fiili ile alakalı görünmektedir. Bu takdirde *Koğrulday* ve *Korulday* olarak aktarılması da mümkündür. Ayrıca *Korultaz* kelimesi de mitolojik "Anka kuşu" anlamında kayıtlara geçirilmiştir.

* **Goşa:** Edebiyatta "Mani" (dört mısralık şiir) demek olan kavram aslında "Çift" (ikili) manası taşımaktadır. Bu manada *Koşa* (çift, ikili) sözcüğünün farklı bir söylenişinden ibarettir. İki beyitten (yani iki kere ikiden dört mısradan) oluşması nedeniyle bu şekilde adlandırılmıştır. *Goşak* ise "Beyit" manasına gelmekte olup iki parçadan biri içeriğini ifade ettiği gibi ikili (iki dizeli) olarak anlaşılması da mümkündür. Ayrıca *Koçak* (şiir) kelimesi ile de bağlantılı görünmektedir.

* **Goşak:** "Beyit" manasına gelmekte olup iki parçadan biri içeriğini ifade ettiği gibi ikili (iki dizeli) olarak anlaşılması da mümkündür. Ayrıca *Goşak/Goçak* dönüşümü üzerinden *Koçak* (şiir) kelimesi ile de bağlantılı

görünmektedir. Anadolu'da halk edebiyatında pek çok örneği bulunan *Koçaklama* (yiğitlik şiiri) sözcüğü de bu kavramsal dizinin farklı bir tezahürüdür.

* **Govşak:** *Govşak/Kovşak/Koğşak* dönüşümü ile içi boşalmış, dağılmaya yüz tutmuş yer manası taşımaktadır.

* **Gozar:** "Kalbur" anlamına gelen sözcük, ünlü harflerin kalınlaşması ile Anadolu Türkçesi'ndeki aynı manayı içeren *Gözer* sözcüğü ile bağlantılıdır. Gözeneklere sahip olan alet manası taşır.

* **Gozamak:** Ünlü harf incelmesi ile *Gözemek* biçiminde aktarılması da mümkündür. Kelime kökünde "Gözeneklerden geçirmek" içeriğine sahiptir. "Elemek" (elekten geçirmek) demektir.

* **Gozar:** Ünlü harflerin kalınlaşması ile Anadolu Türkçesi'ndeki aynı manaya sahip olan *Gözer* sözcüğünün farklı bir söylenişidir. "Kalbur" (büyük gözenekli elek) demektir.

* **Göbemek:** "Karnı şişmek" (ve belki de "Göbeklenmek") anlamı taşıyan fiilin orijinali *Köbemek* biçimindedir. Türkiye Türkçesi'ndeki *Göbek* sözcüğü ile doğrudan alakalı olduğu için K/G dönüşümü ile aktarılmıştır. Aynı dönüşüm türev fiiller için de geçerlidir.

* **Göcek:** Tavşan yavrusu manasındaki sözcüğün *Köcek* söylenişi de vardır.

* **Göcen:** Tavşan yavrusu manasındaki sözcüğün *Köcen* söylenişi de vardır.

* **Göçeymek:** "Uzaklaşmak" anlamı taşıyan fiilin orijinali *Köçeymek* biçimindedir. Türkiye Türkçesi'ndeki *Göç* sözcüğü ile doğrudan alakalı olduğu için K/G dönüşümü ile aktarılmıştır. Örneğin Asya Türkçesi'nde *Köşpendi* kelimesi bedevi, nomad anlamı taşır ve Türkçe'ye "Göçmenci" olarak çevrilmesi mümkündür.

* **Gödele:** Tulum peyniri topağı anlamındaki kelimenin *Hödele* söylenişi de bulunmaktadır.

* **Gödeşmek:** Kelime "Göt" (kalça, kıç) sözcüğü ile ilgilidir ve kalça kısmı ya da karın bölgesi şişkin insan demektir. Ayrıcaca kalçası yere yakın manası da bulunur.

* **Gödeşmek:** Sırt sırta vermek şeklindeki izahat aslında "Göt" (kalça, kıç) sözcüğü ile alakalı olup, arkalarını dönerek birbirine yaslanıp yere oturmak olarak anlaşılmalıdır. "Birbirine sırtını dönmek" veya "Birbirlerine arkasını dönmek" anlamı da taşımaktadır.

* **Göğenmek:** Ellerini göğe kaldırmak, başını yukarı göğe doğru dikerek bakmak (gözlerini yukarı doğru çevirerek) içerikleri bulunur. Ayrıca mavileşmek, morarmak, yeşilleşmek anlamları da vardır.

* **Göğermek:** "Mavileşmek" manasındaki sözcük kimi şivelerde ve ağızlarda "Yeşilleşmek" anlamında kullanılır. *Gövermek* veya *Güğermek* söylenişi de mevcuttur. *Köğermek* fiilinin ise "Küflenmek" anlamında kullanıldığı görülmektedir.

* **Göğert:** "Küf" anlamındaki kelimenin orijinali *Köğert* biçimindedir.

* **Göğet:** “Meyve” anlamındaki kelimenin orijinali *Köğet* biçimindedir.

* **Gökgömbez:** *Gök/Kök* ve *Gömböz/Gömbez/Köbmbez/Kümbez* (kubbe) sözcüklerinin oluşan bileşik bir kelimedir.

* **Göleğez:** Nilüfer bitkisi ve çiçeği manasındaki kelime kökensel olarak gölde yetişen bitki izahatına sahiptir.

* **Gölermek:** Gölleşmek, su birikmek manasındaki kelimenin utanmak, hicap etmek, yüzü kızarmak, soğuktan veya hastalıktan yüzü morarmak içeriği de mevcuttur.

* **Gömeç:** “Ebegömeci” bitkisi için kullanılan sözcük *Gümeç* olarak da söylenmektedir. Bitkilerde sapın genişlemiş yassı ucu üzerinde çiçeklerin yan yana toplanması durumu da *Gömeç/Kömeç* olarak tanımlanır.

* **Gömekey:** “Define” anlamındaki kelime orijin dilde *Kömekey* olarak yer alır.

* **Gömerge:** Orijinali “Kömerge” olan kelime *Gömmek* fiili ile ilişkili olduğu için “Gömerge” olarak aktarılmıştır. Sözcük mezar, kabir manası taşır.

* **Gömevül:** Orijinali “Kömevül” olan kelime *Gömmek* fiili ile ilişkili olduğu için “Gömevül” olarak aktarılmıştır. Bataklık anlamına gelir.

* **Gömüç:** Orijinali “Kömüç” olan kelimenin bu şekilde aktarılması Türkiye Türkçesi’ne daha uygun bulunmuştur. Define demektir.

* **Gömünmek:** “Defnolmak” anlamı taşıyan sözcüğün orijinali *Kömünmek* biçimindedir.

* **Gömütmek:** “Defnetmek” anlamı taşıyan sözcüğün orijinali *Kömütmek* biçimindedir.

* **Gömzek:** “Saksı” anlamı taşıyan sözcüğün *Kömzek/Kömsek* söylenişleri de mevcuttur. Sözcüğün topraktan / kilden yapılmış küp veya testi manasında kullanıldığına da rastlanmıştır. Ancak çok büyük olasılıkla burada da içerisine bitki veya çiçek dikilen bir kap olma özelliği mevcuttur.

* **Gömzemek:** “Bitki dikmek” anlamındaki sözcüğün *Kömzemek/Kömsemek* söylenişleri de mevcuttur.

* **Göndürge:** “Eyer göğüslüğü” manası taşıyan kelimenin *Köndürge* biçimi de vardır.

* **Gönelmek:** “Razı olmak” anlamı taşıyan sözcüğün orijinali *Könelmek* biçimindedir.

* **Gönenmek:** Memnun olmak, tatmin olmak, hoşnut olmak manalarını içermektedir. Sözcüğün *Könenmek* söylenişi de mevcuttur.

* **Gönük:** “Şemsiye” demek olan kelime orijinal dilde *Könük* olarak yer alır. *Kön/Gön/Gün* kökünden türediği dikkate alındığında iki türlü izah edilmesi mümkündür. İlk olarak *Gün (Güneş)* altında kullanılan araç içeriği bulunması muhtemeldir (bu durumda kelimenin “Günük” olarak aktarılmasının doğru olup

olmayacağı da dikkate alınmalıdır). Diğer bir olasılık ise *Gön* (deri) sözcüğü ile ilişkisi bağlamında deriden yapılmış araç şeklinde bir açıklamaya ulaşılabilir.

* **Gönükmek:** "Rencide olmak" anlamındaki fiilin *Gönül* kelimesi ile kökensel olarak yakın akrabalığı vardır ki, "Gönlü kırılmak" ve "Gönül koymak" deyimlerinin anlam içeriklerine de sahipir.

* **Gönülemek:** "Doğrulamak" anlamı taşıyan sözcüğün orijinali *Könülemek* biçimindedir. Türev fiiller için de aynı ses dönüşümü geçerlidir.

* **Gönülmek:** "İspatlanmak" anlamı taşıyan sözcüğün orijinali *Könülmek* biçimindedir. Türev fiiller için de aynı ses dönüşümü geçerlidir. "Denk olmak" (denk hale gelmek) ve "Düzleşmek" manaları da mevcuttur. "Duygulanmak" anlamına da rastlanmıştır.

* **Görçek:** "Ufuk" manasındaki kelimenin *Körçek* söylenişi de vardır. Bu ikinci söyleyiş *Kör* köküyle bağlantılı olup gözün görebildiği son nokta / çizgi veya gözün artık körleştiği son görme sınırı anlamı ile de uyumludur.

* **Gördemek:** İftira etmek anlamındaki sözcüğün *Kördemek* söylenişi de mevcuttur. Görmediği şeyi görmüş gibi anlatmak demektir.

* **Göreç:** Vizör (kamera, fotoğraf makinası), kapı dürbünü ve büyüteç anlamlarındaki kelimenin *Göreğeç* söylenişine de rastlanmıştır.

* **Göreze:** "Fal" veya "Kehanet" anlamındaki sözcüğün orijinali *Küreze* biçiminde olup, her iki söyleyiş de Türkiye Türkçesi'ne uyumlu bulunduğu için ayrı başlıklar halinde verilmiştir.

* **Görezmek:** Şekillenmek, şekil almak, asıl şeklini bulmak, suretlenmek, görülmeye değer hale gelmek, güzelleşmek anlamlarını ihtiva eder. Özellikle kızlar için görücüye çıkacak yaşa ulaşmak manasında da kullanılır.

* **Görgen:** Edepli, terbiyeli, nezaketli manasındaki sözcüğün *Körgen* biçimine de rastlanmıştır.

* **Görgezme:** Fuar, Sergi veya Pazar manalarına sahip olan sözcük başka lehçelerde *Körgezme/Kürgezme* ve *Korgazma* olarak da telaffuz edilmektedir. Kavramın rastlanmış olan "Talim" (uygulama) hatta "Talimat" anlamı da bulunur fakat buradaki içerik biraz daha farklılaşarak görülmesi (yapılması) gereken iş olarak anlaşılmalıdır ki bu mana Türkçe'deki "Görev" sözcüğüne de yaklaşmaktadır. Dikkat edilmesi gereken bir husus ise kavramın kimi lehçelerde yer alan "Direniş" anlamındaki *Görkezme* sözcüğü ile karıştırılması ihtimalidir.

* **Görgezmek:** "Pazar gezmek" (hatta fuar gezmek, sergi gezmek) olarak verilen açıklama aslında görerek incelemek, dikkatlice bakmak (muayene etmek) demektir. *Görmek* ve *Gezmek* fiillerinden oluşan bileşik bir kelime gibi dursa da çok büyük ihtimalle yalnızca bulundukları lehçelerdeki çekim ekleri ile oluşmuşlardır *(Körgezmek/Kürgezmek)*. Ancak bileşik fiilin vereceği mana ile de büyük bir uyum içerisindedir. *Görgez* (fuar, sergi) sözcüğü için de aynı durum geçerlidir. *Görk* (ihtişam) sözcüğünden türeyen *Görkezmek* fiili "Direnmek" (karşı çıkmak, dik durmak) manasına gelir ve *Görgezmek* ile karıştırılmamalıdır.

* **Görgüz:** “Centilmen” manası *Körgüz* söylenişinden aktarılmıştır.

* **Görk:** “Haşmet”, “İhtişam” manasından başka “Zerafet” ve “Endam” anlamlarına da rastlanmıştır. Farklı lehçe ve şivelerde *Körk* söylenişi de mevcuttur. *Körkle* sözcüğü de nazik, narin, zarif manalarında kullanılır.

* **Görkem:** Sözcüğün Türkiye Türkçesi’nde bulunmayan “Letafet” (belki de “Zerafet” olarak düzeltilmesi gerekmektedir) manasına *Kürkem* söylenişi ile rastlanmıştır.

* **Görkemek:** “Haşmetlenmek” (ihtişam kazanmak) manasındaki fiilin “Hoşlaşmak” (hoş hale gelmek) anlamı da bulunur. *Körkemek/Körkeymek* biçimleri de mevcuttur.

* **Görketmek:** “Hürmet etmek” anlamındaki kelimenin *Körketmek* söylenişi ile “Talimat vermek” manası da vardır. Bu ikinci anlamda birisine iş gördürmek, görev vermek içeriği bulunmaktadır.

* **Görkezmek:** Belirginleşmek, ortaya çıkmak, meydana gelmek, göze görünür hale gelmek anlamlarını ihtiva eder.

* **Görnek:** Levha, pano, tablo manasındaki sözcüğün orijinali *Körnek* şeklindedir.

* **Göründeş:** “Ayna” olarak izah edilen sözcük aslında kişinin aynadaki görüntüsü olmalıdır. Sözcüğün orijinali *Köründeş* şeklindedir.

* **Göründeşmek:** Özellikle ayna için “Yansımak” anlamında kullanılan sözcüğün orijinali *Köründeşmek* şeklindedir.

* **Görür:** “Kader” manasındaki kelimenin orijinali *Körür* biçimindedir.

* **Göv:** Ham (olgunlaşmamış) manasına gelen kelimenin *Gövde* (beden) sözcüğü ile akrabalığı bulunmaktadır ve bu bağlamda vücut bulmanın ilk evrelerini tanımlamaktadır. Ayrıca *Gök/Göğ/Göv/Göy* bağlantısı ile yeşil veya mavimsi renk bildirir ki, yeni oluşmakta olan meyve sebzenin de rengi ile alakalıdır. *Göy* söylenişinin “Taze” manasında kullanıldığı da görülmüştür.

* **Gövrük:** “Davul” manasındaki kelime asıl dilde *Kövrük* biçimindedir.

* **Göymen:** “Yanık” manası taşıyan sözcük yanma bildiren *Köy/Göy* kökünden türemiştir ve *Köymen* söylenişi de vardır.

* **Göynemek:** “Kaşınmak” anlamındaki fiilin *Gönemek* söylenişi de bulunur ve *Gön* (deri) kelimesi ile bağlantısı çok belirginleşir.

* **Göynetmek:** “Kaşındırmak” anlamındaki fiilin *Gönetmek* söylenişi de bulunur.

* **Göynümek:** “Kederlenmek” demek olan kelimenin *Göymek/Köymek* (yanmak) fiili ile bağlantısı vardır ve mecazen ortaya çıkmış bir anlam bulunmaktadır. Tıpkı Anadolu’da “Yanmak” kavramının çok üzülmek

anlamında kullanılmasına benzer bir durum vardır. Gerçekten de *Köynümek* biçiminin Güneş'te yanmak / kurumak, bronzlaşmak manalarında kullanıldığı da görülür.

* **Göynütmek:** "Kederlendirmek" demek olan kelimenin *Köynütmek* biçiminin Güneş'te yakmak / kurutmak, bronzlaştırmak manalarında kullanıldığı da görülür.

* **Gözbe:** Sözcüğün orijinali *Köspe/Közpe* biçimindedir. "Sihirli ayna" izahatı ile rastlanmıştır.

* **Gözbeğen:** Televizyon anlamına gelen kavram *Köspeğen/Közpeğen* sözcüğünden uyarlanmıştır. *Köspe/Közpe* kelimesi "Sihirli Ayna" anlamına gelir. *Köspeğen/Közpeğen* ise bu sözcükten türemiş olup benzeri bir mana ile "Sihirli Küre" (veya bazen de yine aynı anlamla "Sihirli Ayna") demektir ve mecazen televizyonu da ifade eder. Bilinmeyene dair görüntüleri gösterme anlayışı her iki sözcüğün içeriğinde de vardır. Türkçe'nin bilimsel terim üretme gücünün en güzel ve en yetkin örneklerinden birisidir.

* **Gözbev:** Göz ve Bev (Bav/Bağ) sözcüklerinin bileşiminden oluşmuştur. Anadolu Türkçesi'nde "İlüzyon" anlamında kullanılan "Gözbağı" kavramının farklı bir söylenişidir.

* **Gözdeğiş:** "Göz" sözcüğü ve "Değmek" fiilinin çekimli halinin bileşiminden oluşmaktadır. Asıl dilde *Közdeğiş* biçimi ile yer alır.

* **Gözdeğmek:** "Göz" ve "Değmek" sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır. Sözcüğün *"Gözdeğişmek"* biçimindeki aynı anlamda kullanılan bir türevi de mevcuttur.

* **Gözeğen:** "Mercek" manasındaki kelimeye *Küzeğen* biçimiyle "Ayna" manasında rastlanmıştır.

* **Gözeğer:** Hoş (göze hoş görünen, cazibeli) ve Hoppa anlamlarına sahip olan sözcüğün *Gözeger/Gözegir/Gözeğir* söylenişleri de vardır. "Göz" ve "Eğmek" kelimelerinin bileşimine de uygun düşen kelime bu takdirde gözünü oynatan, kaş göz işareti yapan kadın olarak anlaşılabilir.

* **Gözeğmek:** "Göz" ve "Eğmek" kelimelerinden oluşan bileşik bir kelime gibi görünmektedir. Gözle işaret etmek, kaş-göz işareti yapmak anlamlarından başka, yan gözle bakmak (kötü gözle bakmak) içeriğine de sahiptir.

* **Gözemek:** "Yandan yandan bakmak" veya "Çaktırmadan bakmak" gibi anlamlar içeren sözcüğün yine bu anlamlarla da uyumlu olan öğrenciler için "Sınavda kopya çekmek" manası da bulunmaktadır. Ayrıca "Yamamak" (yama yapmak) içeriği de bulunmaktadır ve bu anlamda kullanıldığında *Közemek* biçimine de rastlanmıştır. *Küzemek* söyleyişiyle "Aynaya bakmak" anlamı da mevcuttur.

* **Gözen:** Kelime "Kertenkele" anlamında kullanıldığında *Közen* söylenişine de rastlanır. Bundan başka "Hoş" (göze güzel görünen) anlamı da mevcuttur. Fakat Türkiye Türkçesi'ndeki *Gözel > Güzel* dönüşümü örneksenerek bu mananın "Güzen" biçiminde aktarılması uygun bulunmuştur.

* **Gözene:** "Tül peçe" manasındaki sözcüğün özellikle arıcılıkta kullanılan "File başlık" ("Tül başlık" veya "Tel başlık") anlamı da mevcuttur. Ancak bu içerik *Közene* başlığında verildiği için tekrarlanmamıştır.

* **Gözenek:** Türkiye Türkçesi'nde zaten var olan kelimenin "Tel kafes" ve "Yama" anlamları farklı iki lehçedeki *Közenek* söyleyişinden aktarılmıştır.

* **Gözenmek:** "Göz kırpmak" manasından başka "Yamanmak" (yama yapılmak) içeriği de bulunmaktadır.

* **Gözer:** Kelimenin "Kalbur" anlamından başka "Cazibeli" (gözün kendisine çevrildiği kişi) anlamı da mevcuttur. Fakat Türkiye Türkçesi'ndeki *Gözel > Güzel* dönüşümü örneksenerek bu mananın "Güzer" biçiminde aktarılması uygun bulunmuştur. İskambil (kağıt oyunu) manasındaki *Közer* sözcüğü K/G dönüşümü ile aktarıldığı takdirde Anadolu Türkçesi'nde zaten var olan *Gözer* kelimesine yeni bir anlam içeriği olarak eklenmelidir. *Gözür* sözcüğünün "Kumar" manası taşıması da aslında aynı kavramın anlam farklılaşmasına uğramış farklı söylenişleri olma ihtimalini güçlendirmektedir.

* **Gözerge:** Sözcüğün "Gurur" manasına *Közerge* biçimi ile rastlanır. Türev sözcükler için de aynı durum geçerlidir.

* **Gözergemek:** Asıl biçimi *Közergemek* olan fiil Türkçe'ye K/G dönüşümü ile aktarılmıştır. Çünkü "Gururlanmak" şeklindeki bir izahata sahip olan sözcüğün *Göz* kavramı ile bağlantısı ön plana çıkarılırsa görsel açıdan dikkat çekici olma içeriği daha belirleyici olacaktır. Bu durumda mana "Fiyakalanmak" (veya "Caka satmak") şeklinde düzeltilebilir. En azından bu içeriklere daha yakın görünen "Mağrurlanmak" anlamının tercih edilmesi de mümkün görünmektedir.

* **Gözermek:** "Göz" ve "Ermek" kelimelerinin bileşimi gibi görünmektedir. Ancak Göz sözcüğünden çekim eki ile türemiş olması da muhtemeldir. Bir şeyi gözüyle arayıp bulmak manası "Gözüne takılmak" deyimi ile de örtüşür. Bunun dışında *Gözer* (kalbur) sözcüğünden türeyen kalburdan geçirmek, elemek anlamı da bulunur.

* **Gözeşmek:** "Bakışmak" manası taşıyan sözcüğün *Közeşmek* söylenişi ile "Yardımlaşmak" anlamı da vardır.

* **Gözet:** "Bekleme" veya "Nöbet" anlamındaki kullanıma *Küzet* söylenişi ile rastlanmıştır. Sözcüğün *Közet* biçimi ile"Kule" manasında kayıtlarda yer aldığı da görülmüştür. Bu izahat olasılıkla aslında "Gözetleme kulesi", "Nöbet kulesi" veya (gözlenerek işaret alınan yer manasında, haberleşme amaçlı) "Ateş kulesi" şeklinde düzeltilmeyi gerektirmektedir. Ancak bu konuda yeterli veri bulunamamıştır.

* **Gözetmek:** Türkiye Türkçesi'ndeki yaygın manası olan "Himaye etmek" dışında "Göz" ve "Etmek" kavramlarından oluşan bileşik bir fiil olarak (kıskanmak, haset etmek içeriği de dahil olmak üzere) "Nazar etmek" anlamı taşır. Ayrıca yine bileşik fiil olarak "Göz kırpmak" ve "Gözüyle işaret etmek" manalarını da barındırır. "Nöbet tutmak / beklemek" anlamına ise "Küzetmek" söyleyişi ile rastlanmıştır.

* **Gözev:** Sözcüğün "Menba" (su kaynağı, su gözesi) manasına *Küzev* biçimi ile de rastlanmıştır.

* **Gözgeş:** Kelimenin "Bakış" manası orijinali *Gözgüş/Gözküş* olan söylenişten aktarılmıştır. "Serap" ve "Hayalet" manaları ise *Gözügeş* sözcüğünden alıntılanmıştır.

* **Gözmek:** “Gözünü dikmek”, “Gözünü dikerek bakmak”, “Gözünü ayırmadan bakmak” deyimlerini de karşılayan sözcük gözünü bir noktaya sabitleyip bakmak veya birşeyi gözünden kaçırmadan bakışlarıyla takip etmek içeriklerine sahiptir.

* **Göznek:** “Pencere” anlamındaki kelimenin orijinali *Köznek* şeklindedir.

* **Gözündürmek:** “Göz kırpmak” olarak açıklanan sözcüğün pek çok yan anlamı bulunur. Tek gözünü (eliyle) kapatarak bakmak, tek gözünü bir yere (deliğe vs.) yaslayıp bakmak, bir şeyi tek gözüne yaklaştırarak bakmak manaları ile fotoğraf makinesinin / kameranın vizöründen tek gözle bakmak, dürbünü gözüne yaslamak içeriklerinin tamamını mantıksal olarak kapsamaktadır. Sözcüğün *Közündürmek* biçimine “Fotoğraf çekmek” anlamı ile rastlanmıştır ki aslında göz ile vizörden bakmak kastedilmekte iken daha sonra anlam kayması ile oluşmuştur. *Gözündü* sözcüğü ise “Göz kırpma” anlamına gelmektedir.

* **Gözüngü:** Aslında “Ayna” anlamı taşıyan kelime daha sonraları “Fotoğraf” için de kullanılır olmuştur. Fotoğrafın bir tür aynaya benzetilmesi söz konusudur. Asıl dilde *Közüngü* biçimiyle yer alır.

* **Gözünmek:** “Aynaya bakmak” manasındaki fiilin aslı *Közünmek* biçimindedir.

* **Gözünür:** Kelime köküne bakıldığında “Modern” anlamı büyük olasılıkla giyim kuşam açısından yapılan bir değerlendirmeyi ifade ettiği için “Şık” manası da eklenmiştir. Orijinali *Közünür* biçimindedir.

* **Gözürge:** Rulet (oyun ve alet) manasındaki kelimenin orijinali *Közürge* biçimindedir.

* **Gözüv:** “Sıra” (düzen, dizi) anlamındaki kelimenin asıl biçimi kayıtlarda *Közüv* olarak yer alır. Türkçe’ye K/G dönüşümü ile aktarılması ses uyumu açısından daha uygun bulunmakla birlikte bu biçimi ile yine de söyleyiş açısından zorluk içerdiği kanaati oluşmuştur.

* **Gulaş:** Macarların geleneksel yemeklerindendir. Genellikle dana eti, soğan ve biberden yapılır. Ayrıca sarmısak, kimyon, domates, yeşil biber ve patates de konulur. Bir iddiaya göre bu yemeğin adı Avrupa seferlerindeki Osmanlı ordusunda yeniçerilere dağıtılan “kul aşı” denilen yemekten gelmektedir ve Türkçe kökenlidir. Ancak daha tutarlı görünen açıklama ise Macarca “sığır” anlamındaki “Gulya” sözcüğünden geldiğidir. Macarca’da sığır çobanlarına da “Gulyas” adı verilir. Buna göre Gulaş’ın ortaya çıkışı Macar çobanların yediği bir haşlama et yemeğine dayanır. Ve Türk kültüründeki “Çoban Kavurma” yemeğini akla getirir ancak aralarında önemli bir fark vardır; “Gulaş” bir tür haşlamadır.

* **Gücün:** “Cebir” (zorlamak) anlamındaki kelimenin orijinali *Küsün* biçimindedir. *Güç/Güs/Küs* dönüşümü ile oluşmuştur.

* **Güçelmek:** “Zorlaşmak” anlamındaki fiilin *Gücelmek* söylenişi de mevcuttur. Farklı lehçe ve şivelerde ise *Küçelmek* biçimine de rastlanır.

* **Güçemek:** *Gücemek ve Küçemek* söylenişleri de bulunan fiilin zor kullanmak, kuvvet uygulamak, mecbur kılmak, zorla yaptırmak, zorlamak, cebretmek gibi anlamları vardır. *Güçeymek/Küçeymek* biçimlerine de rastlanır.

* **Güçetmek:** "Kuvvetlendirmek" anlamındaki fiilin *Gücetmek* söylenişi de mevcuttur. Farklı lehçe ve şivelerde ise *Küçetmek* biçimine de rastlanır.

* **Güçey:** "Zorba" manası taşıyan kelimenin orijinali *Küçey* biçimindedir.

* **Güçeymek:** "Kuvvetlenmek" anlamındaki kelimenin orijinali *Küçeymek* şeklindedir. Türev fiiller için de aynı izahat geçerlidir.

* **Güçlemek:** "Takviye etmek" anlamı taşıyan fiilin *Küştemek* biçimi ile "Zorlamak" manasına da rastlanmıştır.

* **Güçmen:** Orijinali *Küçmen* olan kelime kudretli, nüfuzlu, itibarlı demektir. Türkçe "-men/-man" ekinin sonradan uydurulduğunu veya başka dillerden alındığını iddia edenlere verilebilecek en güzel yanıt bu sözcüktür. Radloff'un Asya Türkçesi'ne ait pek çok sözlüğü inceleyerek 1800'lü yılların ikinci yarısında derlediği sözlük çalışmalarına giren bu kelimenin yanı sıra bu eklerle biten başka kavramlara da rastlanır. Türkçe "-men/-man" eki aslında mastar belirten "-mek/-mak" üzerinden türemiştir. Yani gerçekte mastara uygulanan gerçekte "-n" eki söz konusudur. Nasıl ki mastar eki olan "-mek/-mak" sondaki "-k" sesinin düşmesi ile "-me/-ma" biçimine dönüşüyorsa değişik lehçe ve şivelerde "-men/-man" ve "-mel/-mal" son eklerinin oluşmasına da sebebiyet vermiştir. Burada da günümüz Türkiye Türkçesi'nde kullanılmayan *Güçmek/Küçmek* (kuvvetlenmek, kudretlenmek) fiilinden türemiş olduğu görülmektedir.

* **Güçünmek:** "Gayret etmek" anlamındaki sözcüğün yaygın olmamakla birlikte "Mülahaza etmek" manası da bulunmaktadır.

* **Güdez:** Nişanlı erkeği tanımlamak için kullanılan kelimenin aslı *Küdez* biçimindedir. *Gelez/Kelez* (nişanlı kız) kavramı ile birlikte ikili oluşturur.

* **Güdüşmek:** "Randevulaşmak" anlamına gelen fiil asıl dilde *Ködüşmek* biçiminde yer alır. Ses dönüşümleri zayıf görünmekle birlikte Türkiye Türkçesi'ne daha uygun göründüğü için inisiyatif kullanılarak *Güdüşmek* olarak aktarılmıştır.

* **Güğergen:** "Küflenmiş" veya "Küflü" anlamındaki sözcüğün *Göğergen/Gövergen* ve *Kökergen* biçimlerine de farklı şive ve lehçelerde rastlanmıştır.

* **Güğermek:** "Mavileşmek" veya "Yeşillenmek" manasında kullanılan *Göğermek* fiilin farklı bir söylenişinden ibaret olan kelimenin "Küflenmek" içeriği de yine küflenen yerin mavi veya yeşil renk alması ile alakalıdır. *Köğermek/Küğermek* söylenişlerine de başka lehçe ve şivelerde rastlanır.

* **Gülçermek:** Tebessüm etmek anlamı taşıyan kavramın *Gülçürmek* biçimi de bulunmaktadır.

* **Gülermek:** "Mesut olmak" manasına gelen sözcük "Yüzü gülmek" (huzura ermek) deyimini de karşılamaktadır.

* **Gülüçen:** "Matrak" (gülünç) manasındaki sözcüğün orijinali *Kölüçen* şeklindedir.

* **Günçek:** “Şemsiye” anlamındaki kelimenin *Künçek* söylenişine de rastlanmıştır.

* **Gündeğmek:** “Sabah olmak” anlamında kullanılan fiil *Gün* (Güneş ışığı) sözcüğü ve *Değmek* fiilinin bileşiminden oluşmuştur.

* **Gündek:** Orijin dilde *Kündek* olarak yer alan ve “Harem odası” açıklamasıyla rastlanan sözcük bir ihtimalle Türkçe'deki “Gündelik oda” (oturma odası) kavramını karşılamaktadır ve anlam kayması söz konusudur.

* **Gündizmek:** “Takvim tutmak” anlamındaki fiil *Gün* kelimesi ve *Dizmek* fiilinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Gündük:** “Pencere” manasındaki sözcüğün *Kündük* söylenişi de mevcuttur. Kavram daha eski dönemlerde çadırın yan penceresi manasında kullanılmıştır.

* **Gündülemek:** Kelimenin manası “Hürmet etmek” olarak verilmiştir. Sözcüğün *Gönül* kelimesi ile olan kökensel bağlantısı dikkate alındığına asıl biçimin *Göndülemek* şeklinde olduğu kanaatine ulaşmak mümkündür. *Kündülemek* biçimine de rastlanmıştır. *Günülemek* (haset etmek, kıskanmak) fiilinde de yine benzer bir dönüşüm *(Gönülemek > Günülemek)* görülmektedir ki, bu durum *Gön* (deri) kavramının bir örtü gibi insanın iç benliğini kapladığına inanılmasıyla alakalıdır. Yani *Gönül* insanın derisinin altında gizlenen bir yetidir ve pek çok duygu orada gizlenmektedir. *Kündü* sözcüğü ise “Hürmet” anlamına gelmektedir. *Kündülen* ise “Hürmetkar” demektir. Türev fiiller ile sözcüklerin tamamı için aynı ses dönüşümü geçerlidir.

* **Gündür:** “Güneşlik yer” anlamındaki kelimenin aslı *Kündür* biçimindedir.

* **Güneç:** Anlaşılması gereken şey tam olarak günlük yiyecek, günlük rızk biçimindedir.

* **Günel:** “Vade” anlamındaki sözcüğün *Künel* biçimindeki söylenişi de mevcuttur. “Müsamaha” şeklindeki diğer anlam ise daha doğru bir kavramla “Opsiyon” şeklinde karşılanmalıdır.

* **Günemek:** Gün vermek, gün belirlemek, tarih belirlemek, tarih koymak, vade belirlemek, opsiyon sağlamak manalarını barındırır.

* **Günendirmek:** Aydınlatmak olarak izah edilen kelime pencereyi / perdeyi açarak içeriye gün ışığının girmesini sağlamak olarak anlaşılmalıdır.

* **Günermek:** “Vadesi gelmek” / “Eceli gelmek” manasındaki kelimenin *Gün* ve *Ermek* sözcüklerinin bileşik hali olma ihtimali yüksek görünmektedir. “Sabah olmak” anlamına da rastlanmakla birlikte bu içeriğin bileşik olmadığı, yapım ekleri ile oluştuğu izlenimini vermektedir. Ancak kesin bir şey söylemek zordur.

* **Günkeş:** “İçtima” anlamındaki sözcüğün “Meşveret” manasına *Könkeş* söylenişi ile rastlanmıştır.

* **Günü:** “Haset” manasındaki sözcüğün aslı *Gönü* olmalıdır. *Gön* (deri) bir örtü gibi insanın iç benliğini kaplamaktadır ve bu bağlamda *Gönü/Günü* kavramı da derinin altında saklanan kötü bir duygudur. *Künü* sözcüğü ise “İtaat” şeklinde açıklanmıştır. Ancak -varsa- aradaki bağlantı ve farklılaşma ilişkisi netleşirilememiştir.

* **Günüklen:** “Mutat” veya “Sıradan”olarak açıklanan sözcük tam olarak “Her gün olan / gerçekleşen” demektir. Orijinal söyleyiş *Künüklen* biçimindedir.

* **Günüz:** “İyi niyetli” veya “Samimi” anlamındaki sözcüğün *Künüz* söylenişi de yaygındır. “Gübre” manası ise *Künüz* başlığında verilmiştir.

* **Günüzek:** “Aktüalite” anlamındaki sözcüğün orijinali *Könüzek* biçimindedir.

* **Gürelmek:** Çoğalmak, üremek manasındaki sözcüğün dişi için “Hamile kalmak” anlamında da kullanıldığı bilinmektedir.

* **Güremek:** Kuvvetlenmek anlamından başka (hayvan veya insan için) “Cinsel birleşmede bulunmak”, erkek cinsel organı için “Ereksiyon olmak” manalarına da sahiptir.

* **Güretmek:** Çoğaltmak, üretmek manasındaki sözcüğün erkek için “Hamile bırakmak” anlamında da kullanıldığı bilinmektedir.

* **Gürneş:** Koyunların birbirine sokulmasını tanımlar. Ancak soğuktan veya korkudan birbirlerine sarılan, biraraya toplanarak birbirine sarılan veya otobüs, banliyö treni, tramvay gibi toplu taşıma araçlarında yoğun bir kalabalık halinde bulunan insanlar için de kullanıldığı görülür. Sözcüğün başka iki lehçede yine neredeyse aynı anlamda *Kürneç/Kürneş* söylenişlerine de rastlanmıştır. Aynı şekilde özellikle koyun sürüsü için *Gürneşmek* (bir araya gelmek, birbirbine sokulmak) fiilinin *Kürneçmek/Kürneşmek* söyleyişleri ve *Gürneştirmek* (sürüyü bir araya toplamak) fiilinin de *Kürneçtirmek/Kürneştirmek* söyleyişleri bulunmaktadır.

* **Gürsemek:** *Gur/Gor/Kor/Kur/Kür/Gür* kökünden türeyen sözcüğün *Gorsamak/Korsamak* veya *Kursamak/Kürsemek* şeklindeki söyleyişleri de mevcuttur. Kök dizisi ise aynı zamanda ateş ve köz ile de alakalı görünmektedir. Bu durum yoğurdun mayalanırken sıcak tutulması gerekliliği ile ilgilidir.

* **Gürzek:** Ağaç, bitki, ot, çimen, saç, kıl gibi varlıklar için bol veya sık manasında kullanılan sözcüğün Türkçe’ye *Gürsek* olarak da aktarılması mümkündür. Ancak söylenişte bir zorluk ve sıkıntı bulunmadığı için mevcut haliyle alıntılanmıştır.

* **Gürzelek:** Bol bulunan manasında kullanılan sözcüğün Türkçe’ye *Gürselek* olarak da aktarılması mümkündür. Ancak söylenişte bir zorluk ve sıkıntı bulunmadığı için mevcut haliyle alıntılanmıştır.

* **Gütme:** “İcra” (yürütme) demek olan sözcüğün orijinal dilde *Kütme* biçiminde yer aldığı görülür.

* **Gütmek:** “İcra etmek” (yürütmek) manasındaki kelime orijinal dilde *Kütmek* biçiminde yer alır. Türkçe’de “K/G” dönüşümü ile zaten var olan bu fiile yeni bir anlam içeriği olarake eklenmelidir.

* **Güzgü:** Sonbahar başı anlamındaki sözcüğün orijinali *Küzgü* olup Türkçe’ye “K/G” dönüşümü ile aktarılmıştır.

* **Haçan**: “Ne zaman?” veya “O vakit” manalarındaki sözcüğün *Kaçan* (vakit, zaman, vade, mühlet) kelimesi ile de bağlantılı olduğu görülmektedir.

* **Haçırgamak:** Cinsel birleşmede bulunmak, çiftleşmek (cinsel) anlamındaki kelimenin *Kaçırgamak* söylenişi de vardır.

* **Haçlamak:** Ermenice kökenli "Haç" sözcüğünden türemiştir. "Vaftiz etmek" manası taşımaktadır. Hristiyanlık inancına göre Şeytan kovmak için haç göstermeyi de ifade eder.

* **Haçlanmak:** Ermenice kökenli "Haç" sözcüğünden türemiştir. "Vaftiz olmak" manası taşımaktadır. Hristiyanlıkta Şeytan için haçla kovulmak manası da taşır.

* **Hadak:** "Karakol" şeklinde izah edilen kavramın günümüzdeki tabirle "Polis noktası" veya "Güvenlik noktası" olarak anlaşılması daha doğru olacaktır. *Kadak* ve *Kadaz* kelimeleri kazık, direk içeriğine sahiptirler. Bir işaret direği veya flama dikilerek asker veya polisin nöbet yerini belirleyen bir uygulamanın sonucu olarak ortaya çıkmış bir kavram olduğu görülmektedir.

* **Hadas:** "Nöbet" olarak açıklanan sözcük *Kadaz* (kazık) kelimesi ile doğrudan bağlantılıdır. Nöbet yerini belirleyen bir işaret kazığının veya direğin (bayrak direği de olabilir) yanında asker veya polisin beklemesi nedeniyle ortaya çıkmış bir anlam kayması mevcuttur.

* **Hağız:** "S/H" dönüşümü ile *Sağız* sözcüğünün farklı bir söylenişidir. "Bal" demektir. Sağılarak (veya kendisi sağarak yani salgılayarak) elde edilen besin manası taşımaktadır. *Sakız* kavramı da yine kimi bitkilerin (kenger gibi) özsuyunun akıtılması nedeniyle oluşmuştur. Ayrıca asıl haline ulaştıktan sonra dahi yine yumuşak, esnek bir yapıya sahip olduğu görülür. Petekli balların sakız gibi çiğnenebildiği de yine içerikle uyumludur. Bu nedenle kavramın "Petekli bal" olarak açıklanması daha uygun gibi görünmektedir. Bundan başka *Ağız/Ağuz/Avuz* (memeli canlıların kıvamlı ilk sütü) kavramı ile de bağlantılıdır. Aynı ses dönüşümü "Bal arısı" anlamındaki *Sağızak > Hağızak* sözcüğü için de geçerlidir.

* **Hak:** Muhafaza (koruma) anlamına gelir. Arapça kökenli gerçeklik ve hukukilik bildiren "Hak" sözcüğü ile ses benzerliği dışında hiçbir bağlantısı olmayan Türkçe bir kelimedir. Türkçe'de bazı lehçelerde görülen "S/H" değişimi ile *Sak > Hak* dönüşümünde ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda *Saklamak* fiili ile aynı kökten gelmektedir. *Sakçı/Hakçı* kelimesi de "Muhafız" demektir.

* **Hakırmak:** Boğazı (öksürerek) temizlemek (bu esnada ses çıkarmak) anlamında kullanılan bir fiildir ve *Kakırmak* biçimi de mevcuttur.

* **Haklamak:** Arapça kökenli "Hak" sözcüğü ile ses benzerliği dışında hiçbir bağlantısı yoktur. Türkçe bir kelimedir. "S/H" değişimi ile *Sak > Hak* dönüşümünde ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda *Saklamak* fiilinin farklı bir söylenişidir ve muhafaza etmek anlamına gelir.

* **Halaç:** "Simit" (gevrek, hamurişi bir tür yiyecek) anlamındaki sözcüğün *Kalaç* ve *Kolaç* söylenişleri de vardır. *Halaş/Kalaş* ise ortası basık bir tür ekmeği tanımlamaktadır.

* **Halagay:** Asya'daki pek çok Türk şive ve lehçesinde bir tür Rus şapkasını tanımlayan kelimenin *Kalagay* biçiminde söylendiği de görülür. Sözcüğün Rusça kökenli olup olmadığı netleştirilememiştir.

* **Halal:** Osmanlıca'da ilk hecesi inceltilerek "Helal" biçiminde söylenen kelime Arapça'da E/A farkı bulunmadığı için aslında böyle bir ses incelmesine tabi değildir. Türk dillerinin yayıldığı bölgelerin neredeyse tamamında hatta bir terim olarak geçtiği Dünya üzerindeki diğer dillerde de "Halal" biçiminde telaffuz edilmektedir.

* **Halamak:** Arzulamak, çok istemek ve hoşlanmak, hoşuna gitmek anlamları da bulunur.

* **Halaşmak:** Birbirini arzulamak ve birbirinden hoşlanmak anlamları da bulunur.

* **Halasamak:** Kadınsı davranışlar sergilemek olarak izah edilebilecek olan sözcüğün kökenindeki anlam tamı tamına hala'lığa özenmek, hala gibi davranmaya heveslenmek şeklindedir.

* **Halay:** Ateş etrafında dönmek ile alakalı olduğu anlaşılamayan sözcüğe sırf bir köken bulmuş olmak için Yunanca olduğu öne sürülen askeri birlik anlamındaki "Alay" sözcüğüne bağlamak binlerce yıllık bir Türk oyununa "Aceba Yunan kültürü ile Anadolu'da tanışmadan önce bu oyuna ne ad verilmekteydi?" sorusuna cevap aramayı gerektirmez miydi? Yanıt Azerice'de durmaktadır. Aynı oyunun adı bu dilde "Yallı" olarak bilinir. Köken ise aynıdır: *Qal/Gal/Hal/Al/Yal* kök dizisi. Yani bağlantılı olarak ateş etrafında dönme veya dönüşün enerjisi ile bedenlerin ısınması bağlamında *Qalay/Galay/Halay* dönüşümü ile sözcük çok net olarak bu manaları ihtiva etmektedir. Türkçe bir metal alaşımını ifade eden *Qalay/Kalay/Galay* kelimesiyle bağlantılı olarak ateş üzerinde kabın veya sıvı alaşımın döndürülerek kalaylama işleminin yapılması ile halaydaki dönme eylmenin neredeyse aynı kelimelerle tanımlanıyor olması kesinlikle tesadüfi değildir. Türkçe'deki "Alay" kelimesine dönüştüğü öne sürülen Yunanca askeri birlik anlamındaki sözcüğün gerçekte Türkçe'den bu dile geçip geçmediği tartışmasını başlatmaya dahi gerek olmadan Türkçedeki anlamın ateş etrafında toplanarak birlik oluşturmak olduğu çok net olarak ortadadır. Üstelik aynı kökten türeyen ve Moğol kabile birliğine isim oluşturan "Halha" sözcüğü de yine kabile temsilcilerenin ateş etrafında toplanmaları ile de bağlantılıdır.

* **Halaymak:** Toplanmak, bir araya gelmek, kalabalık oluşturmak, sürü oluşturmak anlamları bulunur.

* **Halazmak:** *Alaza/Halaza* kendigelen (insan tarafından dikilmeden veya bir önceki senenin ürünlerinden dökülen tohumlardan kendiliğinden çıkan) bitki demektir. *Halazmak/Alazmak* fiili de bitkinin kendiliğinden yetişmesini tanımlar. *Alazmak* fiilinin aynı zamanda havanın ısınmasını ifade ediyor olması da bu tür bitkilerin havanın ısınması ile ortaya çıkmasıyla alakalıdır.

* **Halça:** Kilim veya bazen de küçük boyutlu halı (Azerice'de ise genel olarak halı) manasında kullanılan kelimenin *Halıça > Halça* dönüşümüne uğramış olduğu görülmektedir.

* **Haldak:** "Penis" (erkek cinsel organı) manasındaki sözcüğün *Haldav/Kaldav* (zıpkın) kelimesi ile kökensel bağlantısı çok nettir. Burada mızrak, kargı, zıpkın gibi delici aletlere bir benzetme söz konusudur.

* **Haldamak:** "Zıpkınlamak" anlamında kullanılan kelimenin *Kaldamak* olarak aktarılması da mümkündür.

* **Halha:** Bir kavim olarak Moğolları (bazen de Moğol tanımlaması içindeki yaklaşık yüzde 75 orana sahip en büyük topluluğu) ifade eden bir sözcüktür. Moğol kabile birliği manasına da gelmektedir. Halhalar dışında başka Moğol toplulukları da bulunmaktadır. Örneğin "Dörbetler" (dörtlüler) adından anlaşılacağı üzere dört

kabileden oluşan bir Moğol topluluğudur. “Halha” sözcüğü aynı zamanda Moğol kabile birliğini tanımlamakta da kullanılır. Kelime anlamına bakıldığında ise Türkçe “Kalkan” sözcüğüyle aynı kökten *(Türk-Moğol dil birliğindeki Hal/Kal kökü)* gelmektedir. Sözcükteki “H” harfleri ise aslında gırtlaksı seslerdir (Azerice’deki “X” gibi, İngilizce: KH sesi). Bu anlam dışarıya karşı birlikte savunma yapmayı, korunmayı içerir. Arapça “Halka” sözcüğü ile hiçbir alakası yoktur. Anlam kabile temsilcilerenin ateş etrafında toplanmaları ile alakalıdır.

* **Halık:** “Hava” (atmosfer) demek olan sözcük *Kal/Hal* kökünden gelen *Kalkmak* fiili ile bağlantılıdır. Hem *Kal/Hal* kökünün kendisi birer sözcük olarak hem de türeyen *Kalığ/Kalık/Halık/Halığ* sözcükleri hava (atmosfer) manası taşırlar. Bunların tamamı yukarıda bulunan veya yukarıya kaldıran şey içeriğini barındırırlar. Salkın > Halkın dönüşümünde olduğu gibi kökende “Rüzgar” anlamı da yer almaktadır. Yeri gelmişken belirtmek gerekir ki başka dillerde köken aranan “Halı” sözcüğünün kökeni de çok büyük olasılıkla buradaki “Yukarı kaldırmak” anlamı ile bağlantılı bulunmaktadır.

* **Halkın:** “H/S” dönüşümü ile “Salkın” (rüzgar) sözcüğünün farklı bir söylenişidir. Öze isim olduğu için olduğu gibi alıntılanmıştır.

* **Halma:** “Erişte” (makarna benzeri hamur işi yiyecek) izahatı ile verilen kelime “H/S” dönüşümü ile aynı manadaki *Salma* kavramının farklı bir söylenişinden ibarettir. Ancak bulunduğu coğrafyada kendine özgü bir niteliği veya farklı bir özelliği olup olmadığı anlaşılamadığı için orijinal söyleyiş ile verilmiştir. *Salma* sözcüğü hamurun uzun ince şeritler halinde kesilerek ip veya çıt üzerine asılarak (sallanarak, salarak) kurutulması nedeniyle ortaya çıkmıştır. Bu asma işlemi “Salmak” fiili ile tanımlanır.

* **Halpamak:** “S/H” dönüşümünden hareketle *Halpamak/Salpamak/Çalpamak* fiiline kadar ulaşılır ki karıştırmak, harç karmak, hamur yapmak anlamları açıkça görülmektedir.

* **Halpatmak:** Bir genelleme olarak “Yiyeceklerin içine ekmek doğramak”, özelde ise “Yoğurdun içine ekmek doğrayıp katmak” (bazen de süt için) anlamında kullanılır.

* **Haluçka:** *Haluşka* olarak da bilinen yemek küçük parçalar halinde kesilmiş hamurun haşlanarak üzerine tereyağı ve peynir dökülmesi ile yapılır. Hem yemeğin hem de kelimenin çevre Kafkas kültürlerinden etkilenmiş veya alınmış olma ihtimali incelenmelidir.

* **Haman:** *Ham/Kam/Kab/Kap* kökünden türemiştir. Çuval manası taşır. Kapsayan, içine alan nesne demektir. Aynı kökten türemiş olan *Hamak/Kamak* sözcüğü ise toptan, bütünüyle, tamamen, topyekün manalarını içerir.

* **Hamışmak:** Karışmak manasındaki kelime bütünleşmek, birleşmek, kaynaşmak, entegre olmak biçiminde anlaşılmalıdır. Hamak sözcüğü

* **Hamıştırmak:** Karıştırmak, birleştirmek manasındaki kelimenin *Hapıştırmak* söylenişi de vardır.

* **Han:** Sözcüğün anlamı “Kral” demektir. Kavramın başına gelenler, Bahaeddin Ögel’in muhteşem ifadesi ile “Türkçe talana açık bir hazine gibidir” tespitine kanıt teşkil eder nitelikteki örneklerden birisidir. Kavramın türediği Türkçe Kan (soy) sözcüğü bir kenara atılarak hatta bu tespiti yapmış olanların kökü yanlış buldukları

öne sürülerek Çince bir köken aranıp bulunmuştur. İddiya göre kelime Çin hanedanlarından birinin adından gelmektedir. Tarihin derinliği içerisinde aynı coğrafyada yan yana ortaya çıkmış iki medeniyette ortak sözcükler bulunması kadar doğal bir şey olamaz. Bunların bazen hangisinin ürünü olduğunu tespit etmek bile mümkün değildir. Burada yapılacak en insaflı ve makul açıklama budur. Fakat ille de bir tespit yapılacaksa (başka bir hanedanın değil de yalnızca burada) bahsi geçen Çin hanedanının adının hiçbir sebep yokken ve toplumsal bir gereklilik ve dilin gerektirdiği bir zaruret olmadan bir unvan olarak mı kullanılmasının daha mantıklı olduğu yoksa Türkçe genetik, ırsiyet, veraset, soy manalarını barındıran kavramın mı başka kültürlere yayılmasının ve onlar tarafından bir unvan olarak tercih edilmesinin mi akla daha yatkın olduğu sorusu sorulmalıdır. Bunlara "Hanedan" sözcüğünün kökeni nedir? sorusu da ilave edilmelidir ve böylece tartışma geniş kapsamlı olarak ele alınmalıdır. Ayrıca Hint kültürüne yayılarak isim olarak bile kullanılan ve Avrupa terminolojisine'de giren kelimenin artık evrensel bir nitelik kazandığı da göz ardı edilmemelidir.

* **Hanaydam:** Teras anlamında kullanılan kelimenin bileşik bir sözcük olduğu anlaşılmaktadır. *Hanay* kavramı villa, köşk manalarına geldiği gibi "Hol" (salon) içeriğine de sahiptir. Hatta Amerikan kültüründeki "Saloon" (geniş bir salon şeklindeki konaklama mekanı) kavramını dahi karşıladığı söylenebilir. *Dam* ise çatı manası taşımaktadır.

* **Handala:** "Kan" ve "Dalamak" sözcüklerinden oluşmuş gibi görünen *Kandala* bileşik kelimesinin farklı bir söylenişidir. Kan emici canlı manası taşır ve "Kene" böceği demektir. Ancak burada "Tahtakurusu" manası ile bir anlam kayması (hatta asıl içerikten uzaklaşma) görülmektedir. Bu nedenle orijinal söyleyiş korunmuştur. Sözcüğün "Bit" manasında kullanıldığı lehçeler de vardır.

* **Handugaç:** *Sandugaç* sözcüğünün "Bülbül" manasında kullanıldığı bilinmektedir. "H/S" dönüşümü ile sözcüğün farklı bir söyleniş biçimi olduğu görülmektedir. Ancak anlamda da belirgin bir ayrıntı dikkat çekmekte olup "Tepeli bülbül kuşu" olarak izah edilmiştir. Kavramın ilk kısmını oluşturan hece de "Han" (kral) sözcüğü ile uyumlu olup bülbülün başındaki sorguç kısmı taç ile de ilişkilendirilmiş olabilir.

* **Hanım:** Hanım (Kraliçe) sözcüğünün türeyişi şu şekilde anlatılır. Mete Han (Moğollar ise bu olaydaki kişinin Cengiz Han olduğunu söylerler) gelip kendisine saygı sunan herkesin *"Han'ım"* şeklinde hitap ettiği bir ortamda, içeri giren eşini görünce; *"İşte bu da benim Han'ım,"* der. O günden bu yana kadın yöneticilere "Hanım" denir. Etimolojik olarak doğruluğu tartışılsa da, sosyal hayat algısı olarak kadının eski Türklerdeki bu önemli konumu tartışılmaz bir gerçektir. Türklerde *Han ve Hanım*, Moğollarda ise *Han ve Hatan* hükümdarı ve karısını ifâde eder.

* **Hanlatmak:** "Han/Kan" (kral) sözcüğünden türemiş olup birini kral yapmak, kral ilan etme, tahta çıkarmak demektir. *Kanlatmak* söylenişi de bulunur.

* **Hanzak:** Kavram "Han" (kral) sözcüğü ile uyumludur. Ancak gerçekte *Hağız/Haňız (Sağız/Saňız)* yani "Bal" kavramı ile alakalı olan ve "Arı" anlamına gelen *Hağızak/Haňızak (Sağızak/Saňızak)* sözcüğünden dönüşmüş görünmektedir.

* **Hanturgay:** Kanarya kuşu anlamına gelen sözcük bileşik bir kelimedir. *Han* ve *Turgay* (tarla kuşu) sözcüklerinin bileşiminden oluşur.

* **Haralamak:** “Hara” (nerede) kelimesinden türeyen fiil “Yoklamak yapmak” manası taşır. Ayrıca *Har/Kar* kökü bakmak, görmek, gözlemek içerikleri ile alakalıdır. Orijinal söylenişi ise *Haradamak* biçimindedir.

* **Haramak:** Çok sayıda anlamı bulunan bir fiildir. Farlı lehçelerdeki farklılaşmış anlamlar ile *Karamak/Qaramak* gibi söyleyiş değişiklikleri ve bunları bağlı anlam kaymaları da dikkate alındığında bir hayli fazla yan anlam ortaya çıkmaktadır. Kelimenin kökeninde “görmek/bakmak” anlamı bulunur. “Kötü gözle bakmak” ise ikinci en kuvvetli anlamdır ve kelimenin “Kara” köküyle olan ilgisine de uygun düşmektedir. Nazar etmek, haset etmek, teşhir etmek (cinsellik), hırsızlık/soygun için gözlemek ve doğrudan “Kara” kelimesinden ortaya çıkan lanetlemek, beddua etmek manaları bulunur.

* **Haranday:** *Haranda* olarak da söylenen kelime çok büyük olasılıkla içinde kazan veya tencere kaynayan yer anlamındadır ve düğün çadırı açıklaması buradan kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda *Haran* (tencere, kazan) sözcüğü ile alakalıdır.

* **Harayak:** “Har” (siyah) ve “Ayak” sözcüklerinin bileşiminden oluşur. *Buzağı* (sığır yavrusu) demektir. Türkçe’ye *Karayak* (Kara-ayak bileşimi ile) olarak aktarılması da mümkündür. Kara rengin değişik tamlamalarda sığır türü hayvanlar için kullanıldığına zaman zaman rastlanır. Örneğin “Karamal” (sığır) bileşik kelimesinde olduğu gibi.

* **Harcıl:** Bir tür kuş olduğu ve kelimenin Hintçe’den geldiği açıklaması dışında başka bir bilgiye ulaşılamamıştır. Kelime yapısından Türkçe olma ihtimali bulunduğu veya Türkçeleştiği kanaati oluşabilir. Kalın ve gırtlaksı “H” sesi ile telaffuz edildiği için *Qarcıl/Karcıl* biçimine son derece yakındır. Türkçe’de *Kar* kökünden türeyen değişik kuş adları bulunmaktadır. Fakat bu sözcükle ilgili bu yorumun tamamen kişisel olduğu ve yeterli veri olmadan yapıldığı asla gözden kaçırılmamalıdır.

* **Harga:** “Kalbur” anlamı taşıyan kelimenin *Hargaç/Hargaş* söylenişleri de vardır.

* **Harkıt:** Torbasıyla bacadan inerek insanları kaçıran kötü bir varlık olduğuna inanılır. Bir anlamda Noel Baba figürünün karşıtı olarak anlaşılabilir. *Karkıt* olarak da söylenir. “H/S” dönüşümü ile *Sarkıt* biçimi üzerinden “Sarkmak” fiili ile de uyumludur.

* **Harlas:** Aralık ayı anlamında kullanılan kavram kimi lehçelerde *Kırlaş* olarak geçer.

* **Harmalamak:** “Karıştırmak” manasındaki kelimenin *Karmalamak* sözcüğünün farklı bir söylenişi olduğu çok açıktır.

* **Harmalanmak:** “Bunalmak” olarak izah edilen sözcük *Karmalanmak* sözcüğünün farklı bir söylenişi olup tam olarak kendi içinde karmakarışık olmak, karışık duygular hissetmek demektir.

* **Hata:** Türkçe “Kat” sözcüğü ile doğrudan bağlantılı olan kavram Anadolu Türkçesi’ne “Kata” olarak da aktarılabilir. Katlanarak (tekrar, defa, kere) manasındaki bu kelimeden türeyen *Katalamak* fiili de aynı şekilde *Katlanmak* fiili ile akrabadır ve tekrarlamak anlamına gelir.

* **Hatan:** Türkçe “Hatun” sözcüğünün Moğolca’da ve Moğol etkisi altında bulunan bölgelerdeki biçimidir.

* **Hayamak:** “Hay” sesinden türeyen kelime “Atla gezmek” olarak izah edilmiştir. “At sürmek” veya “Dehlemek” olarak anlaşılması da mümkündür. *Ayamak* (seyahat etmek) fiili ile de bağlantılı görünmektedir. Hayatmak fiili de benzer içeriklere sahiptir ve at koşturmak, atı dörnala koşturmak, dehlemek manalarını barındırır.

* **Hayan:** “Ne taraf?” manası *Ha? (Ne?)* ve *Yan* sözcüklerinin bileşimi ile ortaya çıkmıştır. Hovarda anlamı ise *Çapmak* (at sürmek) fiilinden *Çapkın* kavramının ortaya çıkışındaki mantık ile birebir aynıdır. Atla köy köy gezip kadınların peşinden koşan kişi demektir ve Hayamak (at sürmek) fiilinden türemiştir.

* **Haydama:** “Propoganda” anlamındaki kelimenin *Haylama* söylenişi de vardır. *Haydama* kelimesine ayrıca Macarca’da “Atlı eşkıya” manası ile rastlanır. *Haydamak* fiilinin Türkçe’deki “At sürmek” veya “At dehlemek” manası ile büyük bir uyum içerisinde olan bu kelimenin de Ural-Altay kökenli olduğuna neredeyse kesin gözüyle bakılabilir.

* **Haydamak:** Anadolu Türkçesi’nde de yer alan *Haylamak* fiilinin farklı bir söylenişi olarak görünen sözcüğün farklı lehçelerde birbirine yakın değişik manaları bulunmaktadır. Tüm bu manaların hepsinin *Haylamak* fiilinde toplanması yerine bazılarının *Haydamak* söylenişiyle korunması daha uygun görünmektedir. Çünkü söyleyişte bir problem ve Anadolu Türkçesi ile bir uyumsuzluk olmadığı kanaatine varılmıştır. Bu içeriklerden en önemlileri “Galeyana getirmek”, “Şevklendirmek”, “Propoganda yapmak”, “Tezahürat etmek” olarak belirlenmiştir. Soygun yapmak, yağmalamak, talan etmek manalarına da rastlanmıştır.

* **Haygamak:** Anadolu Türkçesi’ndeki “Haykırmak” (bağırmak) kavramı ile bağlantılı olan fiilin *Aygamak* söylenişi de mevcuttur.

* **Hayış:** “İstirham” veya “Rica” anlamı taşıyan kelime “H/S” dönüşümü ile Türkçe *Sayış* kavramının farklı bir söylenişinden ibarettir. Farsça’da yaklaşık olarak aynı manaları barındıran “Hayiş/Haiş” (genellikle gırtlaksı “H” sesi ile söylenir) sözcüğünün Azerice’de yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Ancak bu benzerlik tamamen rastlantısaldır. *Hayışmak* (rica etmek, istirham etmek) fiili için de aynı ses dönüşümü geçerli olup *Sayışmak* söylenişi dikkate alındığında anlam içeriği daha net olarak belirginleşmektedir. İnsanların karşılıklı olarak birbirlerini saymaları (saygı göstermeleri) anlayışına dayalıdır.

* **Haylamak:** At, deve, eşek gibi hayvanlar için “Dehlemek” anlamına gelen kelime, günümüzün otomobil çağında günlük hayata girmiş olan “Gaz vermek” (birini şevke getirmek) deyimindeki içeriğin atlı kültürdeki karşılığıdır. “Tezahürat etmek” içeriğini de barındırmaktadır.

* **Haylav:** “Propoganda” izahatı ile verilmiş olan kavramın “Tercih” veya “Seçim” anlamına da rastlanmıştır. Ancak bu içerik “H/S” dönüşümü ile *Saylav* kelimesinin farklı bir söylenişi olarak ortaya çıkmıştır. İlk anlam içeriği (propoganda) ise haykırma, dehleme, teşvik etme bildiren *Hay* kökünden türemiştir.

* **Hayramak:** “Rica etmek” manasındaki sözcük Türkçe *Hay/Kay* kökünden türemiştir. Arapça “Hayır” (iyilik) kelimesi ile hiçbir alakası yoktur. Sözcüğün “Lütfetmek”, “İkram etmek” veya “İhsan etmek” şeklindeki ikinci anlam grubu da yine Türkçe *Kayramak* fiilinin farklı bir söyleniş biçimidir.

* **Hayzamak:** "Uykuda konuşmak" olarak izah edilen fiil "H/S" dönüşümü üzerinden *Sayzamak* biçimi ile Anadolu Türkçesi'ndeki aynı manaya sahip olan *Sayıklamak* fiiline bağlanır. Aynı ses dönüşümü türev kavramlar için de geçerlidir.

* **Hayzan:** "H/S" dönüşümü ile *Sayzan* sözcüğünün farklı bir söylenişi olup, aynı manayı içeren Arapça kökenli "Hezeyan" sözcüğü ile hiçbir etimolojik bağlantısı yoktur. *Sayıklamak* sözcüğü ile doğrudan alakalıdır.

* **Hazak:** Ses dönüşümleriyle "Kızak" kelimesi ile bağlantılı görünmektedir. Ancak anlamda farklılaşma ile "Paten" manası bulunmaktadır.

* **Hazanak:** Tencere olarak açıklanan sözcük *Kazan* kavramı ile bağlantılıdır.

* **Hazar:** Arapça meskun (yerleşik), ekilip biçilen yeşillik bir yerde yaşayan manasındaki *Hadar/Hazar* sözcüğünün tam aksine Türkçe *Hazar* kavramı göçebe, gezgin, gezici, başıboş, başına buyruk, serbest, hür, özgür manalarını içerir. *Kazar/Hazar* ve *Kazak* kelimeleri aynı kökten türemiştir. *Hazar/Azar/Adar/Ayar* şeklindeki zayıf bir dönüşüm zinciri ile gezmek, başıboş olmak, yürümek manalarına bağlanır. *Gezer/Gazar/Kazar/Hazar* şeklindeki bir dönüşümle "Gezmek" fiiline bağlayan görüşler de mevcuttur.

* **Hazaran:** En uzun gündüz (21 Haziran) şeklinde açıklanmış olan kelime Süryanice kökenli ay adı olan "Haziran" ile ilişkili görünmektedir. Derleyici kaynaklı bir yanlış anlama ihtimali de mevcuttur. Öte yandan zorlama denebilecek bir izahat ise şöyle geliştirilebilir: *Sararan/Sazaran/Hazaran* dönüşümündeki *Sara/Sarı* sözcüğü Türk-Moğol dil birliğinde "Beyaz" manası taşımaktadır. R/Z ve S/H dönüşümleri de görülebilen bir durumdur. Yine de bu tür bir açıklamada son derece temkinli olmak gerekir. Bahsi geçen dönüşümü destekler nitelikte ara kavramlar ile bağlantı kurulmadıkça geçerliliğinin ispatlanması şu an için zordur. Çünkü "Haziran" kavramı ile olan bağlantı daha ağır basmaktadır.

* **Hazarmak:** *Sararmak/Sazarmak/Hazarmak* dönüşümündeki *Sara/Sarı* sözcüğü Türk-Moğol dil birliğinde "Beyaz" manası taşımaktadır. R/Z ve S/H dönüşümleri de görülebilen bir durumdur. Sözcüğün bundan başka "Başıboş dolaşmak" manası da bulunmaktadır.

* **Hecik:** "Ecik" olarak da bilinen basit bir çocuk oyunudur. Bebeklik çağının sonundaki küçük çocuklara bakarak kişi yüzünü elinin veya o anda orada bulunan perde, pencere, dolap kapağı, elbise gibi şeylerin ardına saklayarak kısa bir süre bekler ve sonra hızlıca yüzünü göstererek "Hecik" veya "Ecik" diye seslenir. İlginç bir biçimde neredeyse bahsi geçen çağdaki tüm bebeklerin bu oyuna tepki vererek güldüğü görülmektedir.

* **Hepçemek:** Sıkıştırmak, kıstırmak manasındaki kelime yine yaklaşık olarak aynı anlamları içeren *Kapçamak* fiili ile alakalı görünmektedir. Örneğin yengecin kıskaçları ile birşeyi yakalaması Kapçamak fiili ile anlatılır. *Hepçemek* biçiminde ise kucaklamak, sımsıkı sarılmak manalarına da rastlanmıştır. Yeri gelmişken belirtmek gerekir ki *Hem/Hep/Hap/Kap/Kam/Ham* kökündeki sözcüklerin tamamı birbirine sıkı sıkıya bağlı olup kapsamak, bir araya gelmek, birlikte bulunmak, tutmak, kapatmak manalarını içerirler.

* **Heptemek:** Türkçe'ye "Heplemek" olarak aktarılması da mümkündür. Hepsini birden almak (örneğin oyunda ortaya konan şeyi kazanırken), hepsini sahiplenmek (mirasta) en belirgin anlam içerikleridir.

* **Hıbızgı:** Kelimenin *Sıbızgı* söylenişi de bulunmaktadır. Farklı lehçe ve şivelerde düdük, flüt, kaval, zurna gibi manalarda kullanılmaktadır.

* **Hın:** Kısas ve Ceza manalarına rastlanan kavramın Türkçe *Kın/Hın* kökünün de içerisinde yer aldığı görülmektedir. Bu bağlamda Türkçe *Kınamak* kelimesi ile doğrudan bağlantılıdır. *Hınç* kelimesi de yine bu kökten türemiştir.

* **Hınmak:** "Kın" kökü üzerinden "Kısas Cezası Uygulamak" ve "S-H" dönüşümüyle "Sın" kökü üzerinden "Buhrana Girmek" veya "Kriz Geçirmek" manaları bulunur.

* **Hırda:** Türkçe *Kırmak* fiili ile alakalı görünen sözcüğün "Kırda" olarak aktarılması da mümkün olmakla birlikte orijinal biçim Anadolu Türkçesi'nin söyleyiş uyumuna daha uygun bulunmuştur.

* **Hırlaşmak:** Düşmanlık etmek, husumet etmek, dalaşmak, araları bozulmak manalarını ihtiva eden fiilin *Hığırlaşmak* söylenişine de rastlanmıştır.

* **Hırtlak:** "Gırtlak" sözcüğünün farklı bir söyleyişi olduğu aşikardır. *Hirtlek* kelimesi de yine aynı manadadır.

* **Hışkıl:** "Turşu" manasındaki kelimenin *Kışkıl* söylenişi de bulunmaktadır. Aynı şekilde "Turşulaşmak" veya turşu için "Ekşimek" manası taşıyan *Hışkılamak* fiilinin de *Kışkılamak* söylenişi de vardır. Aynı ses dönüşümü diğer türev kavramlar için de geçerlidir.

* **Hızmak:** "Şerit çekmek" olarak açıklanan fiil *Hızmak > Sızmak > Çızmak* dönüşümü ile Türkçe *Çizmek* fiiiline bağlanır. Aynı ses dönüşümü çizgi, hat, şerit manaları ile ilgili olmak kaydıyla türev sözcükler için de geçerlidir.

* **Hıznamak:** "Arzulamak" manası taşıyan kelimenin *Kız/Hız* kökünden türediği görülmektedir. "H" sesi orijinalinde gırtlaksı ve kalındır. *Kızmak* fiili ile bağlantılı olan kavramın Türkçe'ye *Kıznamak* olarak aktarılması da mümkündür. Ancak orijinal söyleyişte de herhangi bir uyumsuzluk yoktur.

* **Hiçinsemek:** Farsça kökenli "Hiç" sözcüğünden türemiştir.

* **Him:** "İşaret direği" veya "Trafik tabelası" anlamında kullanılan kelime aslında Türkçe'deki İm (işaret) sözcüğünün anlam kaymasına uğramış ve biraz farklı bir söylenişidir. Yeri gelmişken belirtmek gerekir ki bir dönem Türkçe olarak kabul edilen sonradan Farsça kökenli olduğuna karar verilen "Sim" (işaret) sözcüğü de aslında *İm > Him > Sim* dönüşümü ile yine Türkçe'dir. Farsça'daki mana aynı bile olsa tamamen bağımsızdır. Anadolu'da, evin temel çukurlarınada *Him* denilir ki yine evin işareti, planı, krokisi manasına gelir.

* **Himeşmek:** *Him* (temel, kroki) ve *Eşmek* sözcüklerinin bileşimidir. Temel kazmak demektir.

* **Himiz:** Logo veya Marka (işaret) açıklaması ile verilmiş olan kelime *Him/İm* (işaret) kökünden türemiştir. Ayrıca şişman, obez manasına da rastlanmıştır, fakat bu içerik *Semiz/Simiz/Himiz* dönüşümü ile ortaya çıkmış gözükmektedir.

* **Himlemek:** Türkiye Türkçesi'ndeki *İmlemek* (işaretlemek) kavramının farklı bir söylenişidir. Ancak son derece özgün anlamlara rastlanmıştır. Kerterek direğe işaret koymak, işaret direği çakmak, direk çakarak sınır belirlemek bunların en dikkate değer olanlarıdır.

* **Himleşmek:** "İşaretleşmek" olarak açıklanan kavram aslında çok daha geniş bir içeriğe sahiptir. İşaretleşerek haberleşmek, belirlenmiş bir yere işaret bırakarak anlaşmak, işaret ışığı ile iletişim kurmak manalarına rastlanmıştır.

* **Hin:** Mağara demek olan sözcüğün Türkiye Türkçesi'ndeki "İn" kelimesinin farklı bir söylenişi olduğu çok açıktır. Bu nedenle sözlükte yer verilip verilmemesi konusunda tereddüt edilmiştir. Ancak söyleyiş açısından bir sorun bulunmadığı için ve Türkçe'nin ses değişimlerine de basit ama güzel bir örnek teşkil etmesi bakımından alıntılanmasında bir mahzur görülmemiştir.

* **Hiyzik:** Son derece bilimsel bir terim niteliği taşıyan kavramın tıp terminolojisinde ve ilaç prospektüslerinde "İdrar" karşılığında kullanılması yerinde olacaktır. Ancak kavramın etimolojik açıdan ortaya çıkış çizgisini de incelemek yerinde olacaktır. *Sidik > Siydik > Siyzik > Hiyzik* dönüşümü çok net bir biçimde kavramın Türkçe içerisindeki bağlarını izah etmeye yeterlidir.

* **Hizgi:** *Sezgi/Sizgi/Hizgi* dönüşümü ile Türkçe *Sezmek* fiiline bağlanır. Ancak anlamda az da olsa bir farklılaşma meydana gelerek "Feraset" (sağduyu) içeriğinde kullanılmaktadır. Ayrıca *İzgi* (sevap, iyilik) kavramı ile de dolaylı bir bağlantı mevcuttur.

* **Hoca:** "Koca" sözcüğünden evrilmiştir (Türk coğrafyasındaki farklı dillerde *Qoca/Goca* olarak da söylenir). Örneğin Dede Korkut Öyküleri'nde sıklıkla *Kazılık Koca, Duha Koca, Uşun Koca* gibi isimlere rastlanır. Türk kültürü içerisinde tecrübeyi ve bir işin özünü anlamış olacak kadar bilgili, bilinçli, ustalaşmış, uzmanlaşmış, teknik bilginin ötesinde bir anlayışa sahip kişiyi ifade etmekte kullanılan bir sıfat veya doğal bir unvandır. Yaşlı, görmüş geçirmiş, bilge, bilgili demektir. Bir başka görüşe göre ise Farsça efendi, ağa, saygıdeğer, yaşlı kimse, evin büyüğü manasındaki "*Hace/Hvace/Hoce*" kelimesi anlam benzeşimi ve Türkçe'nin yapısına da uygun olan ses değişimi ile "Hoca" haline gelmiştir. Bu bağlamda günümüz Türkçesinde öğretmen veya imam anlamında da kullanılan bir sözcüktür. *Kocamak* fiili de hem yaşlanmayı hem de tecrübe edinmeyi içerir. Bu fiilin farklı şive ve lehçelerde kalın K/Q harfi ile *Qocamak* ve gırtlaksı H harfi ile *Hocamak* söylenişi de bulunur.

* **Hokuz:** Kelime gerçekte Türkçe'deki "Öküz" sözcüğünün farklı bir söyleyiş biçiminden ibarettir *(Öküz > Okuz > Hokuz).* Anlam farklılaşmış (manda, camız) olduğu için orijinal biçim korunmuştur.

* **Hola:** "Delta" anlamındaki kelimenin "H/K" dönüşümü ile Türkçe *Kol* sözcüğü ile açık bir bağlantısı bulunur ve (ırmak için) kollara ayrılmış olan demektir.

* **Holuz:** "Eleme düzeneği" olarak izah edilen sözcük *Kol* kelimesi ile alakalı gözükmektedir. Kol gücüyle sallanan büyük elekler veya mekanik kollar tarafından hareket ettirilen tahıl eleklerinin kastediliyor olması ihtimal dahilindedir. Büyük kalburların yorulmayı azaltmak için elden ele dolaştırılması ile de alaka kurulabilir. İri delikli büyük kalburlara da bu ismin verildiği bilinmektedir.

* **Homudal:** “Şikayet” manasına gelen sözcüğün orijinali *Komudal* şeklindedir. Ancak *Homudamak* fiili ile doğrudan bağlantılı olduğu anlaşıldığından bu biçimde aktarılması terci edilmiştir. *Komudal* (şikayetçi) kavramı için de bu duruma olarak bağlı aynı ses dönüşümü uygulanmıştır.

* **Homudamak:** *Homurdamak* ve bağlantılı olarak *Homurdanmak* (yüksek sesle söylenmek, şikayetlenmek) fiilleri ile alakalı bulunan sözcüğün “Şikayet etmek” manası vardır. *Komudamak* söylenişi de bulunur. Türev fiil olan *Homudanmak* için de *Komudanmak* biçimi de bulunmaktadır. *Kom/Hom* kökünde hareket etmek, harekete geçirmek ve söz iletmek içerikleri mevcuttur (emir vermek, hareketlendirmek manasındaki “Komutmak” fiilinde olduğu gibi). “Komut” sözcüğünün Türkçe olmadığı, Latince “Command” (emir) kavramından etkilenerek sonradan uydurulduğu, eski kaynaklarda rastlanan *Komutmak* fiilinin “emir vermek” ile hiçbir ilgisininin bulunmadığı, yalnızca “hareket ettirmek” manasına sahip olduğu iddiaları eksik bilgiye dayalıdır. Aynı kökten türemiş olan *Homudamak/Komudamak* (şikayet etmek) örneğinde görüleceği üzere her iki içerik de kökte mevcuttur. Şikayet etmek aynı zamanda bir hareketlenme halidir ve şikayetin yöneldiği kişiyi veya merciyi de harekete geçirir. “Komut” kavramı da sonradan türetilmiş olsa da kök içeriği ile bütünüyle uyumludur. *Homudal* kelimesi de “Şikayet” manası taşımaktadır.

* **Homuz:** Türklerin ulusal çalgısını tanımlayan “Kopuz” sözcüğünün farklı bir söylenişi olduğunda hiçbir tereddüt yoktur. Ancak burada kelimenin telli bir çalgı değil de flüt için kullanılıyor olması dikkat çekicidir. Ayrıca “Katkomuz” (akordeon) sözcüğü de dikkate alındığında *Kopuz/Komuz/Komus/Kumıs/Humıs/Homız/Homuz* söz dizisi içerisindeki kavramların Türk kültüründe herhangi özel bir ayrıma tabi olmaksızın pek çok değişik türde telli, yaylı, üflemeli hatta tuşlu çalgılar için kullanılabildiği anlaşılmaktadır.

* **Honak:** Türkiye Türkçesi’ndeki hatta diğer pek çok lehçe ve şivedeki *Konak* kelimesinin K/H dönüşümüne dayalı farklı bir telaffuzudur. Ancak burada anlam son derece farklılaşmıştır ve geçmişte han (kervansaray) günümüzde de otel veya motel anlamında kullanıldığı görülmektedir. Bu nedenle özgün söyleyiş ile aktarılmıştır.

* **Horay:** *Hora/Horay* kelimesinin “Halay” manası Anadolu’da Karadeniz bölgesindeki *Horon* adlı topluluk halinde oynanan halk dansını akla getirmektedir. Ayrıca *Orayda/Horayda* (koro) kelimesi de bağlantılı bir sözcük olarak görünür. Bu nedenle bu kavramların hepsi birlikte ele alınıp değerlendirilmelidir. *Horon* kelimesinin etimolojisi araştırıldığında Yunanca “Horos” (toplu müzik, toplu dans) ile ilişkilendirildiği dikkat çeker. Tarihsel olarak da Anadolu’da, özelde ise bu dansın oynandığı kuzey bölgelerinde Türkçe’ye kelime aktarımı düzeyinde Yunanca’nın etkisi belirgin olarak görülür. Üstelik Türkçe kelime kökleri incelendiğinde bu durumun aksini ortaya koyacak şekilde müzikle bağlantılı bir anlam içeriğine *Hor/Kor* kökünde yeteri düzeyde rastlanmaz. Bu nedenle Yunanca ile ilişkilendirme doğru bir tespit gibi görünmektedir. Yunanca “Horos” sözcüğü Avrupa dillerindeki (farklı Hint-Avrupa dillerindeki söyleyişten kaynaklanan değişik biçimleriyle) “Koro” kelimesiyle de bağlantılıdır. Buraya kadar da itiraz edilecek herhangi bir durum yok gibidir. Fakat etimolojik kaynaklarda Yunanca kökenli “Horos” kelimesinin (dolayısıyla da “Koro” sözcüğünün) kökeni bu dilde etrafı çevrili alan, avlu gibi anlamlarla ilişkilendirilmekte ve bunlar Hint-Avrupa dillerinde başka örneği olmadığı söylenen *Ghor* ve *Gher* köküne bağlanmaktadır. Burada aslında tam tersi bir kanaate sahip olduğumuz halde başka kaynaklarda görülen bu son açıklamalar üzerinden hareket etmek eğer doğru çözümleme çizgisi ise (ki şahsi görüş olarak belirtmek gerekir ki, burada da doğruluğu şüpheli bir ilişkilendirme vardır) şu tespiti yapmak zorunlu hale gelmektedir, bahsi geçen kökler (Ghor ve Gher) Türk-Moğol ve daha geniş olarak Ural-Altay kökenlidir. Örneğin *Ger* sözcüğü Moğolca “Çadır” manası taşır. Bütün

bunların üzerine Türk dilleri içerisinde görülen *Horakay* (cemaat, halk) ve Farsça kökenli olduğu söylenen *Horanta* (aile halkı, kalabalık) sözcükleri de eklenince işin içinden çıkılmaz bir hal almaktadır. Türk halk kültüründeki özel ezgili bir şiir türü olan "Hoyrat" kavramı da dikkate alınarak çözümlenin kapsamı genişletildiğinde dahi bu kelimelerin Türkçe olduğunu söylemek için yeterli bağlantı yoktur, ancak tersine Avrupa dillerinden kaynaklandıklarını net bir biçimde ortaya koymak da eldeki verilerle yine mümkün değildir.

* **Horga:** Kale burcu manasındaki kelimenin *Korga/Koruga* dönüşümü ile *Korgan/Korugan* (kale) kavramına bağlandığı açıktır.

* **Horguç:** "Hacamat aleti" (kan akıtma pompası) anlamı taşıyan sözcük *Sorguç* (pompa) kelimesinin farklı bir söylenişidir. Bir başka şivede ise tıbbi bir alet olan "Oksijen maskesi" anlamında kullanıldığı da görülür.

* **Horhar:** *Horkar/Korkar* söylenişleri de bulunan sözcük "Nargile" manasına gelir. Aynı ses dönüşümü sözcüğün fiil biçimi olan *Horharmak* için de geçerlidir. *Korkur* kelimesi ise horultu manası taşımaktadır.

* **Horkunçak:** İlk intiba "Mıknatıs" manasındaki sözcüğün S/H dönüşümü ile *Sorkunçak/Sorgunçak* kelimesinden dönüşmüş olması gerektiğidir. *Sor* kökünün emmek, içine çekmek, içmek manalarını ihtiva ettiği bilinmektedir. *Soğurmak/Soğrumak/Sorumak* dönüşümü içerisinde yer alan fiiller de yine aynı anlamları bünyelerinde barındırırlar. Ancak *Sorkunçak/Sorgunçak* sözcüğüne başka bir lehçede "Pipo" veya "Sigara ağızlığı" manası ile rastlanmıştır. Her ne kadar bu içerikler ilk bakışta birbirlerine son derece uzak görünseler de, yukarıdaki açıklamalar dikkate alındığında "Pipo" / "Sigara ağızlığı" manasının kelime kökü ile uyum içinde olduğu görülür. Yani aslında aynı kelimeye iki farklı bakış açısıyla iki uzak halk kültürü tarafından iki farklı anlam yüklenmiştir.

* **Hoşal:** "Memnun" manasındaki *Hoşal* ile fiil biçimi olan *Hoşalmak* (memnun olmak) kelimeleri Farsça "Hoş/Huş" sözcüğünden kaynaklanmış gibi görünmektedir.

* **Hoşna:** "Hoppa" veya "Hafifmeşrep" izahatında anlam kayması oluşmuş gibi durmaktadır. Herşeyden önce şunu belirtmek gerekir ki anlam içeriği yönünden de uyumlu gözükse de kelime Farsça kökenli değildir ve bu dildeki "Hoş/Huş" sözcüğü ile hiçbir alakası yoktur. Türkçe *Koş* (iki, çift) kökünden türemiş olup bir başkasına eşlik eden, yarenlik eden kadın demektir. Günümüzdeki tabirle "Eskort" manasına gelmektedir. *Hoşnamak* (hoppalık etmek, cilve yapmak) fiili de benzer şekilde bir erkeğin yanında ahlaken pek de hoş görülmeyen bir ilişki nedeniyle, olasılıkla para karşılığı dolaşmak, eskortluk etmek şeklinde anlaşılmalıdır. Sözcüğün "Komşu" manası ise *Koşna* kavramı içerisinde verilmiştir.

* **Hotan:** Pelikan kuşu anlamına gelen sözcük *Kutan/Kotan* (balıkçıl kuşu) kelimesi ile de etimolojik olarak bağlantılıdır.

* **Hotay:** Yakut kültüründe "Akrep burcu"na verilen isimdir. Fakat kök anlamının "Akrep" kavramı ile bir ilgisi yoktur. Yakutça *Hotoy* (Türkçe uyarlama *Hotay*) kelimesi "Kartal" manası taşır. Kuday (tanrı) kavramı ile de bağlantılı görünen anlam içeriği kartalın tanrısal (Kut taşıyan) bir varlık olarak algılanması ile alakalıdır.

* **Hoylamak:** "Şiir okumak" (bazen de "Destan okumak") manasındaki kelime *Soylamak/Söylemek* fiili ile bağlantılıdır.

* **Hoyra:** “Nara” (bağırma) manasındaki kelimenin *Oyra* söylenişi de bulunmaktadır. Türev sözcükler ve fiiller için de aynı ses düşmesine rastlanır.

* **Hozamak:** “Yalnız bırakmak” anlamı dışında “Nadasa bırakmak” anlamı da vardır.

* **Höbelek:** Kuzugöbeği mantarını veya baharda toprağı kabartarak çıkan mantarlara verilen bir isimdir. Öbek halinde olduğu (aynı kökten çıkan bir çok daldan meydana geldiği veya yayvan bir biçimde belirginleştiği) için bu şekilde tanımlanmıştır. *Hömelek* söyleyişine de rastlanır. Ayrıca kelimenin hamur topağı manası da bulunmaktadır.

* **Höl:** Anadolu Türkçesi’nde halk ağızlarında sıklıkla rastlanan kavramın ve türev sözcüklerin hepsinde nem, rutubet, ıslaklık bildiren manalar bulunur. Bunların da yine neredeyse hepsinin *Höl/Öl* dönüşümüne uğradığı da sıklıkla görülür. Bu nedenle bu kavramın *Öl* söylenişi de yaygındır.

* **Höleme:** “Başlık parası” manasındaki kelime ile ilgili net bir açıklamaya ulaşılamamıştır. Yapılabilecek en mantıklı yorum, sözcüğün aslında gelinin başından saçılan para anlamı taşıdığıdır. *Hölemek* (su serpmek) fiili ile bu noktada bağlantısının bulunma ihtimali çok yüksektir.

* **Hölemek:** “Su serpmek” olarak verilen izhat Anadolu’daki “Islamak” kavramına da denk düşer ve nemlendirmek, rutubetlendirmek, hafifçe yaşartmak içeriklerini karşılar. Örneğin kuru olarak bekletilen yufka ekmeğin üzerine hafifçe su serpilmesi veya ütülenen kumaşın üzerine su serpiştirilmesi bu fiille anlatılır.

* **Hölen:** Sulak arazi manası taşıyan kelime ıslaklık, nem, rutubet bildiren *Öl/Höl* kökünden türemiş olup *Ölen* (çimen, çayır) sözcüğüne de kaynaklık teşkil etmiştir.

* **Hölenmek:** Rutubetten veya nemden yeşermek demektir. *Ölenmek* olarak da söylenir. Nemden duvarın küflenmesi, rutubetli ortamlarda özellikle de patates, soğan gibi tohumların çillennmesi, arazinin ıslaklığın etkisiyle çimlenmesi, nemli toprakların ve duvarların yosunlanması gibi durumları ifade etmekte kullanılır.

* **Hölünmek:** Nemlenmek, rutubetlenmek manasındaki kelimenin *Ölünmek* söylenişi de vardır.

* **Hölütmek:** Islatmak, nemlendirmek, rutubetlendirmek manasındaki kelimenin *Ölütmek* söylenişi de vardır.

* **Hömek:** Anadolu halk ağzındaki “Ümük” (boğaz, gırtlak) sözcüğü ile bağlantılıdır. Saman yığını anlamı da bulunur, ancak bu mana *Öbek/Ömek* kavramının bir varyantıdır.

* **Hömey:** Gırtlak manasındaki sözcük *Kömey* biçimi ile gırtlaktan söylenen özel bir şarkı türü anlamı taşır.

* **Hörengeç:** Yular anlamı taşıyan kelimenin *Örengeç* söylenişi de bulunur.

* **Hörenmek:** “Nara atmak” demek olan sözcüğün Anadolu halk ağzındaki *Höğürmek* (bağırmak, böğürmek) fiili ile bağlantılı olduğu anlaşılmaktadır.

* **Höyek:** Fildişi veya yabandomuzlarının iki yandaki sivri dişleri için kullanılan kavram "Kemik" manasındaki *Söyek/Süyek* kelimesinin lehçeler arasındaki söyleyiş farklılığından kaynaklanır. Ancak görüldüğü üzere anlamda da ciddi bir kayma ve daralma meydana gelmiştir.

* **Höylem:** Kelime gerçekte Türkçe'deki "Söylem" (ifade) kavramının farklı bir söyleyiş biçimidir. Anlam farklılaşarak "Cümle" kavramı karşılığında kullanılır olduğu için orijinal söyleyiş tercih edilmiştir. Aynı ses dönüşümü *Söylemek > Höylemek* biçiminde (cümle kurmak) fiili için de görülür.

* **Höyleş:** Kelime Türkçe'deki "Söyleş" (sohbet) kavramının farklı bir söyleyiş biçimidir. Anlam az da olsa farklılaşarak "Hasbıhal" (hal hatır sorma) kavramı karşılığında kullanılır olduğu için orijinal söyleyiş kullanılmıştır. Aynı ses dönüşümü *Söyleşmek > Höyleşmek* biçiminde (hasbıhal etmek, sohbet etmek) fiili için de görülür.

* **Höyük:** Tümülüs (yığma tepe mezar) manasına gelen sözcüğün değişik lehçe, şive ve ağızlarda *Üyük/Hüyük/Höyük/Öyük* söylenişleri çok yaygındır. Genellikle içerisinde eski çağlardan kalma mezarlar yer alır. Yapılış teknikleri farklılıklar göstermekle birlikte taş ve ahşap kullanımı yaygındır. Üzeri toprakla örtülü olduğu için çoğu zaman çevredeki doğal oluşumlardan ayırt etmek ilk bakışta mümkün olmayabilir, ancak dikkatli bir gözle bakıldığında çeşitli faktörlerden yapay bir tepe olduğunu fark etmek sadece gözlemle dahi çok da uzun sürmeyebilir. Kavramın etimolojisi açıklanırken hep Öy/Üy (ev) sözcüğü üzerinden gidilmiştir ve muhtemelen yanlış bir yaklaşım da değildir. Ancak asıl kökeni *Üymek* (üst üste yığmak) fiilinde aramak gerekir.

* **Höz:** Kelime gerçekte Türkçe'deki "Söz" kavramının farklı bir söyleyiş biçimidir. Anlam farklılaşarak "Hece" kavramı karşılığında kullanılır olduğu için orijinal söyleyiş korunmuştur. "Öz" (temel unsur) içeriği ile de uyumludur.

* **Hözde:** Türkçe'deki "Sözde" (güya) kavramının birebir aynısıdır.

* **Hözdemek:** Kekelemek ve Hecelemek anlamları bulunur. İki mananın birbirine benzetilmesi söz konusudur. *Höz/Söz* kökünden türemiştir.

* **Hubulgan:** Moğolca etkisi altındaki bir sözcüktür. Türkçe "Kabulgan" kavramı şekil değiştirme manası taşır. Türkçe *Kab/Kap* kökünden türemiş olup *Kabuk* sözcüğü ile de ilişkilidir. Moğolca'ya kadar *Kubulgan* ara formu üzerinden ulaşmış olmalıdır. Ancak burada sözcük şekil değiştirme işlemini değil şekil değiştirdiğine inanılan bir varlığı göstermektedir. *Kabulmak* ve *Kabulgamak (Hubulmak* ve *Hubulgamak)* fiilleri şekil değiştirmek, kılık değiştirmek, tebdili kıyafet etmek anlamlarına gelir. İlginç bir örnek vermek gerekirse; Yarasa adam, Örümcek adam, Süpermen gibi popüler kültüre ait kahramanların kılık değiştirmeleri tam olarak bu kavrama örnek teşkil etmektedirler ve herhalde bundan daha güzel bir fiil ile de ifade edilemezler.

* **Huğanga:** "Kuşkonmaz" bitkisi anlamındaki sözcük *Suğanga* kelimesinin farklı bir söyleniş biçimidir. Ancak *Suğanga* söylenişi "Pırasa" manası taşımaktadır. Her iki sözcüğün de Anadolu Türkçesi ile asıl bağlantısı *Soğan* kavramıdır. Dikkat edildiğinde her ikisinin de soğansı köklü ve yeşil soğan gibi uzun dalları olan bitkiler olduğu görülür.

* **Hulgamak:** Hırsızlık yapmak, çalmak anlamındaki sözcüğün birkaç biçimde açıklanması mümkündür ve ses dönüşümlerinin ilginç bir biçimde son derece esnek bir yerinde durmaktadır. *Kulgamak/Kolgamak* dönüşümü ile kolunu, elini kullanmak, başkasının malına el uzatmak biçiminde izah edilebilir. *Hulgamak/Sulgamak/Çulgamak* dönüşümü üzerinden *Çulma/Çalmak* (hırsızlık yapmak) fiiline kadar uzanan bir bağlantı kurulabilir. Bundan başka zorlama sayılabilecek başka ilişkiler de dikkate alınabilir. Örneğin *Ulgamak/Ilgamak* bağlantısıyla talan etmek anlamına ulaşılır. Bu fiilden türeyen *Kulgay/Hulgay ve Kulgar/Hulgar* sözcükleri de "Hırsız" manası taşır.

* **Hulgana:** Bozkır faresi manasındaki kelimenin *Hulgamak* fiili üzerinden hırsızlık yapan canlı içeriği bulunmaktadır. Farelerin evlerrdeki yiyecekleri çalmalarından kaynaklanan bir benzetme vardır.

* **Huna:** Kulaksız koyun anlamındaki kelimenin *Kuna* söylenişi de vardır. Bu söylenişte "Buzağı" veya "Dana" içeriğine de rastlanmıştır. Eski kayıtlarda ise "Erkek geyik" açıklaması da bulunmaktadır. *Hun/Kun* kelimesinin ise Eski Türkçe'de koyun manası taşıdığı bilinmektedir.

* **Hunar:** Elbise manası ile izah edilmiş olan sözcüğün etimolojisi netleştirilememiştir. Bütünüyle kişisel bir yorum olarak, doğruluğu konusunda kesinlik iddia etmeden *Hun* (koyun) kavramı ile ilişkili olma ihtimali bulunduğu söylenebilir. Bu durumda ise yünden yapılmış giysi, koyun postu pelerin, yünden yapılmış kürk olarak anlaşılabilir.

* **Hunda:** Çuval olarak açıklanan kelimenin etimolojisi ne değildir. Kesin olmasa da *Hun* (koyun) kavramı ile ilişkili olma ihtimali dahilinde koyun postundan yapılmış çuval anlamına ulaşılabilir.

* **Hundacı:** "Hırsız" manasındaki kelimenin *Kundaçı/Kundacı* biçimindeki söylenişi de mevcuttur.

* **Huraldamak:** Celse yapmak, meclis toplamak olarak açıklanan kelimenin Türkçe'ye *Hurallamak* olarak aktarılması da mümkündür. Kelimenin Türkçe "Kural" kavramı ile bağlantısı da dikkate alındığında anlamın yasamak (kanun koymak, taknin etmek) veya yasama toplantısı yapmak şeklinde genişletilmesi de mümkündür.

* **Huramak:** "Toplamak" (bir araya getirmek) anlamına sahip olan fiilin *Kuramak* söylenişine "Tesis etmek" veya "Teşkil etmek" manaları ile de rastlanmıştır. Türev fiiller için de aynı ses dönüşümü görülmektedir.

* **Hurbay:** Sıkma börek manası taşıyan kelimenin *Hurmay* şeklinde söylenişi de mevcuttur. Yine bir tür sıkma hamur işi olan Kalburabastı tatlısının İçanadolu Bölgesi'nde *Hurma* adıyla tanınıyor olması da bu kavramla alakalıdır.

* **Hurçak:** Kemer manasındaki sözcüğün *Kurçak/Kurşak* söylenişleri de bulunmaktadır. Bu mana ile ilgili olan türev sözcüklerde de aynı ses dönüşümleri görülmektedir.

* **Hurlamak:** Bandajlamak, sargı sarmak manasındaki kelimenin şişmanlamak anlamı da vardır.

* **Hurmak:** Ses dönüşümleri ile Türkiye Türkçesi'ndeki *Ürümek* fiili ile bağlantılıdır.

* **Hurt:** Solucan manasındaki *Kurt* sözcüğünün farklı bir söylenişi olduğu çok açıktır.

* **Husmak:** "Kusmak" (dışarı atmak) fiili ile olan bağlantısı çok açık olup, "K/H" dönüşümü ile aynı sözcüğün değişik bir söyleniş biçiminden ibaret olduğu görülmektedir. Fakat anlam son derece özgünleştiği için orijinal biçim ile aktarılmıştır. Hastalık döküntüsü olmak, hastalıktan dolayı vücutta kabarıklıklar ve kızarıklıklar meydana gelmesi demektir.

* **Husunç:** "Traş" anlamına gelen kelime asıl dilde "Husun" olarak yer almaktadır. *Husunmak* (traş olmak) fiilinden türeyen sözcüğün sonuna, Türkçe ses/anlam uyumu açısından "Ç" sesi eklenmesi uygun bulunmuştur.

* **Husunmak:** "Traş olmak" manasındaki sözcüğün S/Ş dönüşümü ile *Huşunmak* olarak aktarılmasının uygun olup olmadığı değerlendirilmelidir. Ancak daha mantıklı görünen aynı zamanda "H" türemesi ile *Uşanmak* (ufalanmak) fiilinden türemiş olma ihtimalidir.

* **Husutmak:** "Traş etmek" manasındaki sözcüğün S/Ş dönüşümü ile *Huşutmak* olarak aktarılmasının uygun olup olmadığı değerlendirilmelidir. "H" türemesi ile *Uşatmak* (ufalamak) fiilinden türemiş olma ihtimali de dikkate alınmalıdır.

* **Husur:** Anadolu Türkçesi'ndeki *Kısır* (çocuğu olmayan) kelimesinin ses dönüşümleri ile farklılaşmış bir biçimidir.

* **Huşunmak:** "H" harfi türemesi ile *Uşmak/Uşamak* (ufalamak) fiilinden türemiş olma ihtimali yüksektir. Bu nedenle *Uşunmak* biçimiyle aktarılması da mümkün görünmektedir.

* **Huşunmak:** "H" düşmesi ile *Uşuntu* olarak aktarılması da mümkündür.

* **Hutag:** Kutsallık, kudsiyet, mukaddeslik anlamlarındaki kelimenin "K/H" dönüşümü ile *Kut* sözcüğünden türemiş olduğu açıkça bellidir.

* **Huvalamak:** *Huvalamak/Uvalamak/Ufalamak* dönüşümünden anlaşılacağı üzere ezmek şeklinde verilen mana parçalamak, kırmak, bölmek şeklinde netleştirilmelidir.

* **Huvasan:** Kaynaklarda verilen bilgilere göre Çince kökenli bir kelime olup "Rahip" demektir. İki farklı lehçede "Huvasan" (rahip) ve "Hüvesen" (rahibe) sözcüklerine rastlanmıştır. Ancak bu anlam ve ses farklılaşmalarının Türkçe'ye geçtikten sonra mı ortaya çıktığı yoksa Çince'de de bulunup bulunmadığı netleştirilememiştir. Araştırılması gerekmektedir.

* **Huyma:** Derme çatma kulübe manası taşıyan sözcüğün Anadolu'daki *Hayma* (gölgelik, tente) kavramı ile alakası vardır.

* **Huyuk:** Canavar demektir. *Guyuk/Kuyuk* söylenişi de yaygındır. *Hoyuk* sözcüğü Anadolu halk ağzında bostan / tarla korkuluğu anlamına gelir.

* **Hüren:** Türkçe'nin değişik lehçe ve şivelerinde *Kören/Küren/Hüren* sözcükleri özellikle "Kahverengi" olmak üzere"Kestane rengi", "Eflatun" ve "Mor" gibi renkler için kullanılmaktadır.

* **Hüvesen:** Çince kökenli olup "Rahibe" demektir. Ayrıntılı açıklama için *Bkz. Huvasan* ("Rahip") maddesi.

* **Hüzmek:** Türkçe *Süzmek* fiilinin farklı bir söyleniş biçimi olduğu açıktır. "H/S" dönüşümü görülmektedir. Türev sözcükler için de aynı dönüşüm vardır. "H" sesi düşmesi ile ortaya çıkan *Üzmek* fiilinin ise Anadolu Türkçesi'nde "İnceltmek" (kalınlığını, koyuluğunu azaltmak) anlamı da bulunur.

* **Içanmak:** *Iç/İç* kökü ile bağlantısı kurulduğunda kendi içine (vicdanına) göre davranmak anlamına da ulaşılır. Ancak dikkat etmek, ihtimam göstermek manası büyük olasılıkla *Açanmak* şeklinde de Türkçe'ye aktarılabilecek olan bir fiilden dönüşümle ortaya çıkmıştır.

* **Içkınmak:** "Müptela olmak" manasındaki sözcüğün *Işkınmak* söylenişi de vardır. Serbest kalmak, azad olmak, kaçmak, kurtulmak anlamı ise *Izkınmak* fiilinden dönüştüğü için bahsi geçen başlık altında değerlendirilmiştir. Bundan başka "Mütehayyir olmak" (şaşırmak) anlamına da rastlanmıştır. *Içkıvaz/Işkıvaz* kavramı da "Müptela" anlamına gelir.

* **Içlak:** Astar demektir. *Iç/İç* kökünden türemiştir, bir şeyin içinde bulunan veya içte yer alan manasını ihtiva eder. Burada elbisenin içinde yer alan kısım anlamına gelir.

* **Içtan:** "Külot" veya "İç çamaşırı" manası taşıyan sözcük orijin dilde *Iştan* biçiminde yer alır. *Iç/İç* kökünden "Ç/Ş" dönüşümü ile içe giyilen giysi demektir. *Istan* söylenişi de mevcuttur.

* **Içtanmak:** İç çamaşırı giyinmek anlamındaki kelime orijin dilde *Iştanmak* biçiminde yer alır. *Iç/İç* kökünden "Ç/Ş" dönüşümü ile ortaya çıktığı için bu biçim tercih edilmiştir.

* **Idağ:** Muhafaza, koruma manasındaki sözcüğün orijinali "Ida" biçimindedir. Türkçe ses uyumu açısından daha uygun olduğu kanaatiyle bu şekilde aktarılmıştır. Aynı açıklama *Idaçı > Idağçı* dönüşümü için de geçerlidir.

* **Idalamak:** Köpeği kışkılamak (başkasının üzerine saldırtmak) olarak verilen mana aslında etkin değil edilgin bir içeriğe sahiptir. Doğru açıklama gerçekte kişinin kendini koruması için köpeğini harekete geçirmesi şeklindedir. Yani yapılan bir saldırıyı savuşturma amacı bulunmaktadır. Ayrıca *Italamak/İtelemek* bağlantısı ile ileri sürmek içeriği de mevcuttur. *Iyıta/İyite* sözcüğü de *İt* (köpek) kavramı ile doğrudan bağlantılı olup *Iytalamak/Iydalamak* biçimi de köpeği saldırtmak veya köpeğin dalamasını/talamasını (saldırarak ısırmasını) sağlamak içeriğini barındırır.

* **Idanmak:** Uzaklaşmak manası taşıyan kelimeni *Itanmak* biçimi de mevcuttur.

* **Idarmak:** Uzaklaştırmak manası taşıyan kelimeni *Itarmak* biçimi de mevcuttur.

* **Idığan:** Azad edilerek doğaya salınmış hayvan demektir. Dinsel bir amaçla başıboş bırakma şeklinde gerçekleşen kurban. *Itığan* olarak da söylenir. Böylesi hayvanlar Türk kültüründe çoğu zaman doğuya doğru sürülür ve genellikle üzerine bir işaret koyulur. (Eski Araplarda bu işaret koyma çoğu zaman hayvanın

kulağını yarma şeklinde gerçekleştirilirdi.) Bu şekilde salının hayvana bir daha kimse elini süremez. Bazen de bu salıverme şarta bağlanır. Mesela, tıpkı adak kavramında olduğu gibi herhangi bir dilek gerçekleşirse salınması öngörülürdü. Kuran-ı Kerim'de Maide Suresi - 103. ayette bu kavramın Arapça'daki (uygulama açısından) yaklaşık karşılığı olan tabirlerden (Bahire, Saibe, Vesile) bahsedilerek hayvanların bu ve benzeri biçimlerde doğaya salınması anlayışı yasaklanmıştır. Tefsirlerde eski Arap geleneğinde özellikle develerin; "Sırtı korundu," denilerek azad edildiği söylenmektedir. Ayrıca belirli sayıda doğum yapan veya yavru veren hayvanların salındığı da tarihsel bilgiler arasındadır. *Idık/Idıg/Idıga/Idıka* sözcükleri "Azad kurbanı" anlamına gelir.

* **Iğaç:** *Ağaç* sözcüğünün farklılaşmış bir söyleniş biçimi olduğu çok barizdir. Ancak manada da bir kayma veya daralma olduğu görüldüğünden alıntılanması uygun görülmüştür.

* **Iğalamak:** *Ivalamak* söylenişi de mevcut olan sözcüğün Türkçe *Ovalamak* fiili ile bağlantısı bulunur. Fakat anlam kayması ile "Cilalamak" içeriği ortaya çıktığı için orijinal biçim tercih edilmiştir. Türev olarak *Iğalanmak/Ivalanmak* (Cilalanmak) fiilinde de aynı anlam ve ses ilişkileri mevcuttur.

* **Iğar:** İlginç bir dönüşümle Türkçe "Ağır" kelimesinin ünlü harflerinin yer değiştirdiği görülür *(Ağır > Ağar > Iğar).* Aynı zamanda bir anlam kayması da mevcuttur ve "Kıymetli" içeriği baskın hale gelmiştir.

* **Iğıldamak:** Yavaşça akmak manasındaki kelimenin su için hafifçe dalgalanarak akmak içeriğinin bulunduğu da anlaşılmaktadır. Ses dönüşümleri ile *Uğuldamak* bağlantısı üzerinden şırıldayarak akmak manasına geldiği de görülür.

* **Iğınmak:** *Ikınmak/Igınmak/Iğınmak/Iyınmak* dönüşümü ile dört farklı biçim de aynı manaya sahiptir. Anadolu Türkçesi'nde *Ikınmak* biçimi kullanılmaktadır.

* **Iğırçamak:** Yaylanmak, salınmak anlamları bulunur. Bunun dışında yaydan titreşim sesi çıkmak içeriği de mevcuttur. *Iğırçamak/Inğırçamak/Iňırçamak/Inırçamak* dönüşümü ile *Inırçamak* fiilinin hayvanın sırtına binmek manası arasındaki bağlantı at veya eşek gibi hayvanlara binmek isteyen kişinin bacakları üzerinde yaylanma hareketi yapması nedeniyledir.

* **Iğırçatmak:** Yaylandırmak, salındırmak manaları vardır. Ayrıca bir yaydan titreşim sesi çıkartmak, gıcırdatma anlamını da ihtiva eder. Bu anlamların tamamı yaylı çalgılarla uyumlu olup kolun yaptığı yaylanma hareketi ve enstrümanın çıkardığı sesi de içerir. Bu nedenle keman çalmak veya yaylı çalgı çalmak manasında da kullanılır.

* **Iğırdamak:** Gıcırdamak, yay sesi çıkarmak, (metal için) ses çıkarmak, gıcırdayarak sallanmak, gıcırdayarak hareket etmek manası da vardır. Örneğin kapının gıcırdayarak açılması veya kapanması gibi. *Iğırdamak/Inğırdamak/Iňırdamak/Inırdamak* fiilleri benzer manalara sahiptirler.

* **Iğırmak:** Aydınlanmak, gün doğmak içeriğine sahip olan sözcük *Ağarmak* kavramının farklı bir söylenişinden ibarettir.

* **Iğışmak:** Tur atmak, gezinmek olarak açıklanan sözcük *Ağışmak* sözcüğü ile de bağlantılıdır. *Ağ/Iğ* kökünden ağ oluşmak veya ağ örer gibi dönmek manasını ihtiva eder.

* **Iğlamak:** Türkiye Türkçesi'ndeki *Ağlamak* fiilinden yalnızca çok küçük bir ses farkı ile ayrıştığı çok açıkça görülmekte olan fiilin "Feryat etmek" veya "Figan etmek" manası vardır.

* **Iğlınmak:** Aynı manadaki *Ağlınmak* fiilinin bir varyantı olarak görülür. Salınmak manasındaki sözcüğün salınarak ağlamak içeriği de bulunmaktadır.

* **Iğşak:** Orijinali *Iğışak* şeklindedir. Sözcüğün ortasındaki "I" sesinin söyleyişte kaybolması nedeniyle bu biçimde aktarılması tercih edilmiştir. *Iğışak/Ağışak/Ağşak/Ağçak* dönüşümünden de görüleceği üzere kavram doğrudan *Ağ* sözcüğü ile alakalıdır. Türemiş olduğu *Iğışmak* fiili de tur atmak, gezinmek, ağ oluşmak içeriklerini barındırır.

* **Ijkırmak:** "Islık çalmak" manasındaki sözcüğün Anadolu Türkçesi'ne *Işkırmak* olarak aktarılması da mümkündür. *Iskırmak* (düdük çalmak) fiili ile de yakından bağlantılıdır. Benzer şekilde *Ijkırık* (ıslık) kelimesi de *Işkırık* olarak aktarılabilir.

* **Ikmak:** İlginç anlam değişimlerinden birinin görüldüğü bir sözcüktür. *Ihmak/Ikmak* fiili aslında büyükbaş hayvanların (özellikle de devenin) çökmesi demektir. Ancak burada görülen "Süt sağmak" manası tamamen fiilin süt sağan insanın sağım yapabilmesi için hayvanın bacakları arasına yakın bir konumda yere çökmesi anlamında kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Yani bu kullanımda yere çöken kişi hayvan değildir insandır.

* **Ilamak:** *İle/Ila* kökünden türeyen fiil iki şeyin arasında rabıta kurmak, iletişimi sağlamak demektir. *Ulamak* fiili ile de bağlantılı görünmektedir.

* **Ilçınmak:** Hoppalık etmek, hafifmeşrep davranışlar sergilemek anlamına sahip olan sözcüğün *Yılçınmak* söylenişi de vardır ve *Yılışmak* fiili ile kökensel olarak doğrudan bağlantılıdır.

* **Ildam:** Hız, sürat anlamındaki kelimenin *İldem* söylenişi de vardır ve anlam "Acele" şeklinde küçük bir kaymaya uğramıştır. Aynı şekilde *Ildamak/İldemek* (sürat yapmak > acele etmek) ve *Ildanmak/İldenmek* (hızlanmak > telaşlanmak) dönüşümleri de mevcuttur.

* **Ildırış:** Parıltı, ışıltı demek olan kelimenin *Yıldırış* söylenişinin *Yıldırım* kavramı ile bağlantısı çok nettir.

* **Ildırmak:** Tıpkı aynı manayı içerdiği "Parlamak" fiilinin hem ışığı artmak hem de mecazen birdenbire hiddetlenmek demek olduğu gibi bu kavramda aynı iki anlamı bünyesinde barındırır.

* **Ilgamak:** "Hücum etmek" manasındaki kelimenin Moğolca kökenli "Seçmek" içeriği de bulunmaktadır. Bu anlamın *Ilganmak* (seçilmek), *Ilgatmak* (seçtirmek), *Ilgaşmak* (birlikte seçim yapmak) türevleri de bulunmaktadır.

* **Ilganus:** Farklı şivelerde değişik büyük tatlısu balık türleri için kullanılan bir kelimedir. *Ilga/Yılga/Jılga* kelimesi nehir manası taşır. Ayrıca sözcüğün kökeninde hızlı hareket içeriği bulunur. Daha sonradan nadiren de olsa bazı ağızlarda "Yunus balığı" manasında da kullanılır olmuştur.

* **Ilımdama:** "İtidal" anlamı taşıyan kelimenin *Ilımlama* olarak aktarılması da uygun olabilir. Aynı durum sözcüğün fiil hali olan *Ilımdamak/Ilımlamak* için de geçerlidir.

* **Ilıngaç:** Salıncak manasındaki kelimenin *Iğlıngaç* biçimi de mevcuttur ve manayı daha doğru karşılamaktadır (*Ağlınmak/Iğlınmak* fiil bağlantısıyla). Fakat söyleyiş kolaylığı açısından *Ilıngaç* daha uygundur.

* **Ilız:** "Zayıf" manasındaki kelime *Ilız/Yılız/Jılız* dönüşümü ile Anadolu Türkçesi'ndeki *Cılız* kavramına bağlanır. Sözcüğün *İliz* söylenişi de mevcuttur.

* **Ilkım:** "Serap" demek olan sözcüğün Türkçe'deki *Alkım* (gökkuşağı) sözcüğü ile bağlantılı olduğu görülmektedir. Her iki kavramın ortak yönü doğal olarak oluşan geçici birer görüntü (bir tür yanılsama) olmalarıdır.

* **Ilma:** "Vahiy" manasındaki sözcüğü *Almak* fiilinden *Alma > Ilma* dönüşümü ile ortaya çıkmış olması ihtimali yüksektir. Bu bağlamda alınan şey demektir. *Ilmak* (almak) fiili de yine vahiy almak içeriğinde de kullanılır. Ancak hem sözcüğün hem de fiil biçiminin Anadolu Türkçesi'ne uygunlukları net değildir.

* **Imçı:** "Biberon" manasına gelen sözcüğün U/I dönüşümü ile *Umçu* biçimi de bulunmaktadır. Her iki söyleyiş de ayrı bir başlık olarak verilmiştir.

* **Imızganmak:** Yarı uyur yarı uyanık bir halde veya uykudan uyanma esnasında anlaşılmaz biçimde konuşmak demektir.

* **Imızmak:** Hafiften hareketlenmek, kıpırdanmaya başlamak manasındaki kelimenin Anadolu'da şikayetlenmek, tadı kaçmak, (yemek için) bozulmak, oyunbozanlık etmek içeriklerine sahip olduğu görülür. *Imzımak* söylenişine de rastlanır. Ayrıca "I" sesi düşmesi ile *Mızmak* (oyunbozanlık etmek, mızıkçılık yapmak) fiiline dönüşmüş olması da büyük bir olasılıktır. En azından aralarında bir ilgi bulunduğu kesindir.

* **Imlaç:** *Im/İm* (işaret) kökünden türemiştir. "İşaret direği" veya "İşaret kazığı" demektir. Modern toplumda "Trafik tabelası / direği" manasında da kullanılır hale gelmiştir. Aynı kökten *(Im/İm/Him)* gelen *Himleç* (trafik lambası) ile de benzerlik taşıdığı için anlamın bu şekilde düzeltilmesi de mümkün olup, doğru bir değerlendirme yapılması gerekir.

* **Imlık:** *Im/İm* (işaret) kökünden türemiş olup "Ünlem işareti" manasına gelir. Ancak kavramın anlam genişlemesi yoluyla genel bir kavram olarak "İmla işareti" anlamında kullanılması da ihtimal dahilindedir.

* **Inam:** İman, itikat manasındaki *Inam* sözcüğünün *İnam* söylenişi de yaygındır. Bazı lehçelerde karşılaşılan yalnıza ilk hecedeki sesli harfin incelmesi durumu büyük ünlü uyumuna aykırı gibi görünse de bu sözcüklerin Türkçe olmadıkları anlamına kesinlikle gelmez.

* **Inamak:** Şehadet etmek, dine girmek anlamındaki sözcüğün *Onamak* kelimesi ile de etimolojik bağlantısı bulunmaktadır. *Ingamak* fiili ise "Tasdik etmek" anlamına gelmektedir. *İnamak* olarak da rastlanan kelimenin bazı lehçe ve şivelerde *İnemek* biçiminde kullanılıyor olması da sözcüğün bütün seslerinin incelebildiğini de göstermektedir.

* **Inanmak:** Türk dillerinin bazı lehçelerinde (örneğin Azerice'de) sıklıkla görülen ilk hecedeki "I" harfinin incelerek "İ" sesine dönüşmesi ancak büyük ünlü uyumuna aykırı olarak diğer hecelerdeki kalın seslerin olduğu gibi kalmasına zaman zaman rastlanır. Mesela Azerice "İldırım" kelimesi Türkçe "Yıldırım" sözcüğünün eşdeğeridir. Bu durumun Anadolu Türkçesi'ndeki en bariz örneği olan *İnanmak* fiili de *Inanmak* biçiminden dönüşmüştür. Bu gibi örnekler o kelimenin Türkçe olmadığı anlamına gelmeyeceği gibi, Türkçe kabul etmemek için de yeterli bir bahane değildir. Üstelik bazı lehçe ve şivelerde *İnenmek* biçiminde kullanılıyor olması da sözcüğün bütün seslerinin incelebildiğini de göstermektedir. Üstelik *Inanç/İnanç* sözcüğünün bir varyantı olan İnenç kelimesinin ibadet, ayin, kurban gibi manaları da bulunmaktadır. *Izanmak/Işanmak/Ijanmak/İjenmek/İşenmek/İzenmek* ve *Inanmak/İnanmak/İnenmek/Ünenmek/Unanmak/Onanmak* fiil dizisi hep benzer ve bağlantalı manalar içermektedir.

* **Incalmak:** Türkçe *İncelmek* kelimesinin farklı bir söylenişidir.

* **Incamak:** *Incamak/İncemek* dönüşümüyle *İnce* kelimesi ile akrabadır. Rencide olmak demektir.

* **Inçamak:** Gamlanmak, hüzünlenmek manası ile verilen kelimenin inlemek, ah etmek içeriği de bulunmaktadır.

* **Indırmak:** Anadolu Türkçesi'ndeki "Harman kaldırmak" veya "Ürün kaldırmak" ve benzeri deyimlerdeki *"Kaldırmak"* kavramı tersine bir yaklaşımla *"Indırmak" (indirmek)* olarak kullanılmaktadır. Burada da ürünü harman yerine indirmek, samanlığa indirmek, ambara indirmek gibi yaklaşımlar geliştirilebilir. *Indırmak/Iňdırmak/Iğdırmak/Ağdırmak* biçimindeki bir gelişim çizgisi (aradaki bağlar zayıf da olsa) anlam içeriğinin alt üst etmek, havaya savurmak ile ilişkili olduğu tespitinin yapılmasını sağlayabilir.

* **Inır:** Orijin dilde *Ingır* olarak yer alan sözcük *Ingır/Iňır/Inır* dönüşümü ile aktarılmıştır. *Ingır/Angır* dönüşmesi üzerinden "Ang" (hayvan) kavramına da bağlanan kelime hayvanın sırtı olarak izah edilmiştir.

* **Inırçak:** Semer veya palan demek olan sözcüğün orijinali *Ingırçak* biçimindedir. *Ingır* (hayvan sırtı) kavramından türemiştir ve sırta koyulan şey demektir.

* **Inırçamak:** Hayvanın sırtına binmek anlamındaki kelimenin orijinali *Ingırçamak* biçimindedir. *Inırçamak/Iňırçamak/Inğırçamak/Iğırçamak* dönüşümü ile *Iğırçamak* (yaylanmak) fiiline bağlanır ki, at veya eşek gibi hayvanların sırtına binmek isteyen kişi bacakları üzerinde yaylanmaya benzer bir hareket yaptığı için bu ilişki bulunmaktadır.

* **Ipramak:** Korezyona uğramak (aşınmak) demek olan sözcüğün "Y" sesi düşmesiyle Türkiye Türkçesi'nde "Yıpranmak" fiili ile bağlantısı açıkça görülebilmektedir. Bu nedenle *Yıpramak* olarak aktarılması da mümkündür.

* **Ir:** Türkçe *Ir/Yır/Cır* kökü ses manası ile alakalı olduğunda birbirine sıkı sıkıya bağlı olup özellikle *Ir/Yır* kısmının Türkiye Türkçesi'nde farksızlaştığına sıklıkla şahit olunur. Bu kök ayrıca yansıma ses olarak "Hır" ve "Zır" kökleri ile bağlantılıdır. Görüldüğü üzere kelime kökünün de bir parçası olan *Ir/Yır* sözcükleri şarkı manası taşımaktadır.

* **Ira:** Aynı anlamı taşıdığı “Ara” (mesafe) kelimesi ile bağlantılıdır.

* **Irabakan:** “Irak” (uzak) ve “Bakmak” fiilinden oluşmuştur. İlk biçimi “Irağa bakan” olmalıdır.

* **Irabakmak:** “Irak” (uzak) sözcüğü ve “Bakmak” fiilinden oluşan bileşik bir kelimedir. İlk biçimi “Irağa bakmak” olmalıdır. “Ira” sözcüğünün karakter manası da dikkate alınırsa aslında karşısındaki kişinin karakterini inceleyerek yorum yapmak içeriği ortaya çıkar ki, falcılığın bilimsel olarak anlaşılabilir tek yönünü ifade etmektedir.

* **Irakay:** “Uzak” manasında kullanılan kelimenin orijinali *Iragay* şeklindedir. Benzer olarak *Iragaymak* (uzaklaşmak) fiili de *Irakaymak* olarak aktarılmıştır.

* **Iraklamak:** Uzağa bakmak, ufka doğru bakmak, gözleri uzaklara dalmak, dalıp gitmek (düşüncesiyle bulunduğu ortamdan uzaklaşmak), gözden uzaklaşmak, uzağa gitmek gibi manaları vardır.

* **Iraksamak:** Uzağı göremediği için ileriye bakarken gözleri kısılmak demektir.

* **Iraksanmak:** Gözleriyle uzaklara dalmak, dalıp gitmek (düşüncesiyle bulunduğu ortamdan uzaklaşmak), dalgınlaşmak, dalgın bakmak anlamlarına gelmektedir.

* **Iraksatmak:** Uzağı görebilmek için gözlerini kısarak bakmak şeklinde anlaşılmalıdır.

* **Iraktamak:** Kement atmak şeklinde izah edilen sözcük aslında daha genel bir mana ile uzağa bir şey atmak, fırlatmak olarak da anlaşılabilir. Bunun dışında uzaklara bakmak, ufka doğru bakmak anlamı da mevcuttur. “Bakış fırlatmak” deyimini karşıladığı da söylenebilir.

* **Iralgan:** “Hipermetrop” karşılığı ile verilen sözcük anlaşıldığı kadarıyla kavramı “uzağı görebilen” şeklinde tanımlamaktadır. (Böylece “yakını göremeyen” anlamı dolaylı olarak ortaya çıkmaktadır.)

* **Iralmak:** Başkasından huy kapmak, yeni huy edinmek, huy değiştirmek, karakteri değişmek manaları vardır. Ayrıca birisinden huylanmak ve bu nedenle o kişiden uzaklaşmak, arasına mesafe koymak içeriğine de sahiptir.

* **Irçamak:** Tartmak, çekmek, ağır gelmek içeriğine sahip olan kavramın “Sırıtmak” manası da vardır, ancak aynı anlamdaki *Irzamak* sözcüğünün farklı bir söylenişi olduğu için bu içeriğin bahsi geçen biçimde aktarılması daha uygun olacaktır (Ayrıca *Irzamak/Irsamak/Arsamak* dönüşümü de dikkate alınmalıdır).

* **Irçanmak:** Ağır konuşmak (kötü söz söylemek) manasındaki kelimenin *Arçanmak* (sataşmak, laf atmak) fiili ile de alakası vardır.

* **Irçaymak:** “Dişlerini göstermek” anlamındaki sözcüğün *Irsaymak* söylenişi de vardır.

* **Irçmak:** “Sırıtmak” anlamındaki sözcük *Arsmak* (diş göstermek) fiili ile de alakalı durmaktadır.

* **Irgamak:** “Sarsmak” veya “Sallamak” manasındaki kelimenin “Sıkmak” anlamına da rastlanmıştır. Aslında ikinci anlam çok zayıf olmakla birlikte, ikisini birleştirmek daha doğru bir sonuca ulaştıracaktır. Böylece sıkıca tutarak sallamak, sıkarak sarsmak içeriğine ulaşılır. Örneğin ağaç için dalından tutarak sallamak veya bir insanı kolundan ya da omuzlarından tutup sarsmak manasında kullanılır. Yine de ikinci mananın ön plana çıktığı örnekler de vardır. Örneğin *Irgak* (çamaşır mandal) sözcüğünde olduğu gibi.

* **Irgaşmak:** Asıl kaynaktaki açıklama “Boğuşmak” şeklindedir. Ancak tam olarak birbirini (kolundan, omzundan, boğazından) tutarak sarsmak anlamına gelir.

* **Irgın:** Anadolu Türkçesi’ndeki *Argın* (bitap, mecalsiz) kavramının farklı bir söylenişi gibi durmaktadır, en azından aralarında çok yakın bir bağlantı vardır. Ancak alıntının yapıldığı kaynakta “Hasta” şeklinde tek bir izahat vardır. Dolayısıyla anlamda az da olsa bir farklılaşma vardır. Fiil hali olan Irgınmak (hastalanmak) kelimesinin de *Argınmak* (bitap düşmek) fiili alakalı olduğu anlaşılmaktadır.

* **Irık:** “Kehanet” manası taşıyan kelimenin eski kaynaklarda *Irk* söylenişi daha yaygındır. Arapça “Irk” (soy) kavramı ile ses benzerliğinden öte hiçbir alakası olmadığını söylemeye dahi gerek yoktur aslında. Türkçe *Ir/Yır* kökünden türemiştir.

* **Irım:** Kehanet manası taşıyan sözcüğün *Iram* söylenişi de vardır, ancak yaygın değildir. Benzer şekilde *Irımçı/Iramçı* (kahin) ve *Irımçılamak/Iramçılamak* (kehanette bulunmak) dönüşümleri de bulunmaktadır.

* **Irkıl:** Kelime anlamı olarak ele alındığında falcı veya kahin demektir. Mitolojide ise bu adı taşıyan bir kişilik bulunur. Irkıl Ata kamların (şamanların) atası olarak kabul edilir. İnanışa göre o yeryüzündeki ilk şamandır. Türk kam törenlerinin ilk oluşturucusu olarak da bilinir. Gelecekten ve geçmişten haber verir. Anlatıldığına göre o kadar güçlüdür ki, bir gün bu durumun farkına varan Tanrı onu yanına çağırtarak kendisine boyun eğmesini ister. O ise hiçbir yüce güç tanımadığını ve yaptıklarının kendi gücüyle olduğunu söyleyerek Tanrı’ya karşı saygısızlık yapar. Tanrı bunun üzerine, Irkıl’ı ateşe attırarak yaktırır. Onun yandığı bu ateş gelecekte doğacak olan diğer kamların ruhlarını oluşturur. Adı Oğuz Şecerelerinde (soy kütüklerinde) “Irkıl Hoca” olarak yer alır.

* **Irkmak:** Fal bakmak, kehanet etmek, şamanlık yapmak, şaman ayini yapmak gibi birbiri ile bağlantılı pek çok manası vardır. Bunların çok büyük bir kısmı “Gaipten haber vermek” olarak özetlenebilir. Bundan başka “Şaman dansı yapmak” anlamına *Irkımak* biçimi ile rastlanmıştır, fakat sözcüğün ortasındaki “I” sesi Anadolu Türkçesi’nde söyleyişte etkisiz kalmaktadır.

* **Irlamak:** İspiyonlamak, ihbar etmek, jurnallemek manasındaki kelimenin şarkı söylemek içeriği de mevcuttur ancak bu mana *Yırlamak* başlığında verilmiştir. Ninni söylemek veya ninni söyleyerek beşik sallamak, başka bir kaynakta ise ilahi söylemek anlamlarına da rastlanmıştır.

* **Irlaşmak:** Anadolu’daki *Hırlaşmak* (sataşmak, laf atışmak, dalaşmak, ağız dalaşı yapmak) sözcüğünün farklı bir söylenişi olarak görünmektedir.

* **Isar:** Menkul (taşınır) anlamına gelen kavram “Ismak” (nakletmek, sevketmek) fiilinden türemiştir.

* **Isarmak:** Korumak şeklindeki izahat yeterli değildir. *Is* (sahip) kökünden türediği için bir yeri sahiplenerek korumak ve bu amaçla karşı tarafı korkutmak biçimindeki açıklama daha doğru olacaktır. Örneğin köpeğin bir yeri sahiplenmesi ve bunun için yabancılara saldırması bu fiille anlatılır. Bu bağlamda mananın ikinci kısmı "Diş göstermek" deyimini hem gerçek hem de mecazi anlamı ile karşılar ki, *Isırmak* fiili ile olan bağlantısı da bu durumu netleştirir.

* **Isıdam:** Isı (sıcaklık) ve Dam (çatı, oda) kavramlarından oluşan bileşik bir kelimedir.

* **Isık:** "Hararet" manasındaki sözcüğün *Issık* söylenişi de vardır. Ayrıca sıcaktan mayışmış içeriği de bulunmaktadır. Yanık izi veya kızgın damga izi (dağlama izi) içeriği de mevcuttur.

* **Isıyah:** Baharda doğanın yenilenmesini, gücün çoğalmasını gösteren ve bereketi simgeleyen bir bayramdır. Daire şeklinde toplanılıp kımız içilir ve meydanda yakılan odunun üzerinden atlanır. Daire şeklinde yapılan bu şenlikler halayı çağrıştırmaktadır. Yakutlara göre ilk ata olan *"Elley"*, başlatıcısı olduğu bu bayramı kendi yurdunda kutlamıştır. Kelime kökündeki anlam Isınma/Isıtma vakti demektir. Mevsimsel döngülere bağlı sıcaklık değişikliklerini akla getirecek biçimde *Isı* kökünden türemiştir ve *Isınmak* fiili ile bağlantılıdır.

* **Iska:** *Ismak* (nakletmek, sevketmek, hareket ettirmek) fiili ile aynı kökten gelir. Kelimenin "Kelle soğan" manası da vardır.

* **Iskımak:** Değişik lehçe ve şivelerde ıslık çalmak, düdük çalmak, flüt çalmak, fısıldamak, fısıltılı konuşmak anlamlarını barındıran kelimenin *Iskımak/Izkımak/Ijkımak/Işkımak* biçimlerinde söylendiği görülür. Ayrıca *Işkımak/Içkımak/Hıçkımak* dönüşümü ile göğüsten ses çıkarmak içeriğine bağlanır. Bu manalar ile bağlantılı olmak kaydıyla türev sözcükler için de aynı ses dönüşümleri geçerlidir.

* **Iskınmak:** Hırıltıyla solumak manasındaki kelimenin burnu tıkandığı için ağzından solumak anlamı da bulunmaktadır. Burada da tıkalı olan burundan veya sürekli ağızdan solunduğu için boğazdan hırıltılı bir ses duyulması söz konusudur.

* **Iskır:** Düdük anlamı taşıyan kelimeni *Işkır* söylenişi de mevcuttur. *Ijkır* (ıslık) kavramı ile de alakalıdır.

* **Iskıran:** Hamur kesme demiri olarak izah edilmiş olan sözcüğünü *Iskaran* biçimine de rastlanmıştır.

* **Iskırmak:** Sözcüğün "Islık çalmak" ve "Düdük çalmak" şeklinde iki anlamına rastlanmıştır. Gerçekte ise anlam tek olup (ıslık çalmak) aslında burada ilginç bir algı oyunu vardır. Üflendiğinde ıslığı çalan düdük olmaktadır. *Ijkırmak/Işkırmak* (ıslık çalmak) fiili ile de doğrudan ilişkilidir.

* **Ismak:** Nakletmek, sevketmek, irsal etmek demektir. *Izmak* söylenişinde sürgün etmek, sürgüne göndermek içeriğine de rastlanmıştır.

* **Ismarış:** "Şipariş" manasındaki sözcüğe Anadolu'da *Ismarıç* olarak rastlanır.

* **Isot:** Isı (sıcaklık) ve Ot sözcüklerinin bileşiminden oluşmuştur. Kelimeler kaynaşırken aradaki "I" sesi düşmüştür. Acı biber anlamı taşımaktadır. İlk biçiminin "Isığ-ot" olması da muhtemeldir.

* **Istamak:** *Is/İs* kökünden türemiştir. "İs çıkarmak" içeriğine sahiptir ve Türkçe'ye *İslemek* olarak aktarılması da mümkündür.

* **Istatma:** *Is/İs* kökünden türemiştir. "İs (duman) çıkaran şey" demektir. Türkçe'ye *İsletme* olarak aktarılması da mümkün olmakla birlikte orijinal biçim daha uygun bulunmuştur. Sigara içmek, duman tüttürmek anlamına sahip olan *Istatmak* fiili de yine ses dönüşümleriyle Türkiye Türkçesi'ndeki *İsletmek* sözcüğünün eşdeğeridir.

* **Işan:** Gaye, hedef, amaç anlamı *Işanmak* (itimat etmek, iman etmek) fiilinden kaynaklanır ve inanılan, iman edilen gaye yani "Ülkü" demektir. "Şafak" manası ise *Işımak* fiili ile alakalıdır. Mecazi olarak gece karanlığında ulaşılmak istenen sabah manası iki içeriği birbirine bağlar.

* **Işandırmak:** Güvence vermek, güvendirmek, teminat vermek, kefil olmak, garanti vermek gibi anlamları bulunmaktadır. Bunun dışında ikna etmek manasında da kullanıldığı görülür.

* **Işanmak:** Güvenmek, emin olmak, inanmak, iman etmek gibi anlamları bulunmaktadır. Bunun dışında ikna olmak manasında da kullanıldığı görülür. Sözcüğün *İşenmek* söylenişi de bulunur.

* **Işarmak:** "Rahatlamak" anlamındaki kelimenin "Tebessüm etmek" manası *Izarmak* fiilinden dönüşümle ortaya çıktığı için bu maddede değerlendirilmiştir.

* **Işınlamak:** Bilim-kurgu filmleri sayesinde Türkiye Türkçesi'nin söz varlığına katılmış olan muhteşem bir kavramdır. Ancak maalesef neredeyse tüm kaynaklarda sözcüğün "Teleportasyon" (ışık hızında yolculuk) manası eksik bırakılmaktadır. Bu nedenle sözlükte yer verilmesi uygun görülmüştür.

* **Işlaç:** "Projektör" manasındaki sözcük *Işılaç* biçiminde de telaffuz edilmektedir.

* **Işnar:** "Fosfor" anlamındaki kelimenin orijinali *Işınar* şeklindedir.

* **Iy:** Anadolu Türkçesi'ndeki "Ay!" ünleminin değişik bir söylenişidir.

* **Iyığ:** Türk mitolojisindeki iyi ruhları tanımlamakta kullanılan "Ayığ" kavramı ile hem biçimsel hem de anlam açısından bağlantılı görünmektedir. Sözcüğün mukaddes varlık içeriği bulunmaktadır.

* **Iyık:** Kelimenin "Hafta" anlamı *Iy/Ay* kökünden türemiş olup ay'ın bölümü, ay'ı oluşturan parça içeriğine sahiptir. Ayrıca birbirinden ve ilk anlamdan oldukça farklı ve bağlantısız görünen "Mukaddes" ve "Omuz" anlamlarına da rastlanmıştır.

* **Iylamak:** "Feryad etmek" manası taşıyan kelime *Iylamak/Iğlamak/Ağlamak* dönüşümü ile Türkçe *Ağlamak* kavramına bağlanır. Ayrıca "Koklamak" içeriği de bulunmaktadır.

* **Iyşak:** Hediye, armağan anlamındaki kelime kaynak dilde *Iyışak* olarak yer almaktadır.

* **Izalanmak:** “Alay edilip gülünmek” içeriğini barındıran kelimenin kaynaklarda “Hiddetlenmek” manasına da rastlanmıştır.

* **Izanmak:** Kefil olmak (başkasının borcunu silsile yoluyla üzerine almak) olarak izah edilen kavram “Is” (sahip) kavramı üzerinden *Isanmak* (sahiplenmek) fiili ile alakalıdır. Ayrıca *Işanmak* (itimat etmek) sözcüğü ile de bağlantılı görünmektedir.

* **Izargan:** “Sırıtkan” (dişini göstererek gülen) manasına sahip olan kelime “Mütebessim” anlamında da kullanılır. Asıl kaynakta *Işargan* olarak geçen sözcüğün ses dönüşümleri ve bağlantılı kavramlarla anlam içerikleri dikkate alındığında “Ş/Z” dönüşümü ile aktarılması gerektiği kanaatine ulaşılmıştır. *Isırmak* fiil ile de uzaktan ilişkili bulunmaktadır.

* **Izarmak:** “Sırıtmak” (dişini göstererek gülmek) anlamındaki kelime “Tebessüm etmek” içeriği ile de kullanılır. *Isarmak* biçiminde söylendiği de görülür. Asıl kaynakta *Işarmak* olarak geçer. Sözcüğün yakın konumdaki sessiz harflerin yer değiştirmesi sonucu *Irzamak/Irsamak/Irçamak* biçimleri de mevcuttur.

* **Izgar:** Ayaz (yakıcı soğuk) manası taşıyan sözcüğün Türkçe’ye Azgar olarak aktarılmasının doğru olup olmayacağına karar verilememiştir. Is/Iz kökünden türemiş görünmekle birlikte Isı sözcüğü ile olan alakasını netleştirmek için de yeterli bağlantı bulunamamıştır.

* **Izgış:** “Polemik” veya “Nifak” anlamlarını içeren kelimenin Türkçe’ye *Azgış* olarak taşınması da mümkün görünmektedir. Aynı durum sözcüğün fiil hali olan *Izgışmak* (polemiğe girmek, ağız dalaşı yapmak) için de geçerli olup *Azgışmak* biçiminde aktarılabilir. Türev kavramlar için de aynı dönüşüm geçerlidir. Kelime kökü *Is/Iz* ise sıcaklık ve hararet bildirmekte olup buradan hareketle sözcük insanların aralarının kızgınlaşması, ortamın ısınması anlamlarını ihtiva etmektedir.

* **Izırak:** “I” sesi düşmesi ile *Izrak* biçiminde aktarılması da Anadolu Türkçesi’ne aynı derece uygundur.

* **Izırga:** *Isırga* telaffuzu da bulunan kelimenin farklı pek çok lehçe ve şivede “I” sesi düşmesi ile *Sırga* biçimi görülür. “Küpe” manası taşımaktadır.

* **Izkınmak:** Serbest kalmak, azad olmak, bağlarından kurtulmak, özgür kalmak, firar etmek manalarını içerir. *Içkınmak/Iskınmak* söyleyişleri de vardır. *Is* (sahip) kelimesi üzerinden değerlendirildiğinde ise sahipsiz kalmak, sahibinin elinden kaçıp kurtulmak anlamlarına ulaşılır. Türev sözcükler için de benzer anlam ilişkileri ve ses dönüşümleri geçerlidir.

* **İçdenet:** İç ve Denet (teftiş, kontrol) sözcüklerinin bileşik halidir.

* **İçenmek:** Küsmek manasındaki kelimenin itimat etmek, güvenmek içeriği *İşenmek/İjenmek* fiiline aktarılmıştır.

* **İçerge:** “Samimiyet” veya “Kemal” (içsel olgunluk) anlamındaki kelimenin *İçergi* söylenişi de bulunmaktadır, bu biçim “İç” ve “Ermek” kavramlarının bileşiminden oluştuğuna dair bir şüphe uyandırmıştır.

* **İçergen:** “Samimi” veya “Kamil” anlamındaki kelimenin *İçergin* söylenişi de bulunmaktadır.

* **İçetmek:** “Zimmetine geçirmek” anlamındaki sözcük “İç” ve “Etmek” kelimelerinin bileşiminden oluşmuş görünmektedir.

* **İçev:** “Apartman dairesi” anlamındaki sözcük “İç” ve “Ev” kelimelerinin bileşik halidir.

* **İçgermek:** Türkiye Türkçesi’ndeki *İçermek* fiilinin bir farklı ve önsel bir biçimidir.

* **İçkemek:** İçine çekmek manası hava ve sigara için kullanıldığı gibi pipetle / kamışla sıvıların emilmesini de ifade etmektedir. Bu fiilden türeyen *İçkek* kavramı da kan içen manasında “Vampir” demektir.

* **İçkezik:** “İç” sözcüğü ve “Kezmek” (Kesmek) fiilinin bileşiminden oluşan bir sözcük olarak görünmektedir. Türkçe’ye *İçkesik* olarak aktarılmasının uygun olup olmayacağı ayrıca değerlendirilmelidir. *Kezik* kelimesinin “Tifüs” manasında kullanıldığına da rastlanmıştır.

* **İçkezmek:** “İçten içe kemirmek” veya “İçten içe yemek/tüketmek” deyimlerini karşılar. İnsanı içten tüketen hastalıkları veya bağırsaklarla ilgili ağrılı ya da ishale neden olan hastalıklara tutulmak tanımlar. Özelde ise Tifo hastalığına yakalanmak manasında kullanılır. Türkçe’ye *İçkesmek* olarak aktarılması da mümkündür.

* **İçkir:** Riyakar olarak açıklanan kelime “İçten pazarlıklı” deyimini karşılamaktadır. İnsanları belli etmediği bazı şeyleri içinde tutan, içinde saklayan demektir.

* **İçkirmek:** Türkiye Türkçesi’ndeki “İçinde tutmak” (kimseye belli etmemek) ve “İçine atmak” (kimseye söylememek) deyimlerine denk düşmektedir.

* **İçköynek:** Bileşik bir sözcüktür. İç ve Köynek (gömlek) kelimelerinden oluşmakta olup “Fanila” anlamına gelir.

* **İd:** “D/Z” dönüşümü ile *İz* kavramın bağlanmaktadır. Rakam ve sembol manaları bulunmaktadır. Ayrıca işaret, alamet, belirti içeriklerini de barındırır. Bu manalar ile bağlantılı olan türev kavramlarda da aynı ses dönüşümü dikkate alınmalıdır. Latin kökenli “İd” (kimlik) kavramı ile hiçbir etimolojik bağı yoktur.

* **İdeğsiz:** Kelime anlamı “İşaretsiz” demektir. Üzerine boya veya damga ile kime ait olduğunu gösteren işaret vurulmamış hayvanları tanımlamakta kullanılan bir sözcüktür. Bu nedenle başıboş, sahipsiz gibi manalarda da kullanılır.

*** İdeklemek:** Sağım öncesi inek, koyun gibi hayvanların yavrusuna biraz süt emdirerek sağımın kolaylaşmasını sağlamak demektir. *Ediklemek* söyleyişi de bulunmaktadır.

* **İdemek:** İşaret etmek, işaretlemek, iz sürmek, iz aramak, izleri takip ederek araştırmak manaları vardır. Bu içeriğin “D/Z” dönüşümü ile *İzemek* fiiline aktarılması da uygun olablir.

* **İderge:** "Süt sağımı" olarak açıklanmış olan kelimenin doğru anlaşılabilmesi için herşeyden önce *Edir* (gün) kavramı ile arasındaki bağlantının açıklanması şarttır. Çünkü hayvanların yayılıp beslendiği bir günün sonunda sağım yaparak süt elde etme içeriği asıl belirleyicidir. *İderge* (süt sağımı) ve türediği fiil olan *İdermek* (süt sağmak) sözcüklerinin farklı söyleniş biçimleri olan *Edirge* (hasat) ve *Edirmek* (hasat etmek) kelimelerinde anlamlar her ne kadar farklılaşmış olsa da aslında aynı mantıkla ortaya çıkmışlardır. Sözcüklerin hepsi *Edir* (gün) kavramı ile ilişkilidir. Belirli bir zaman dilimi sonunda ürün kaldırmak, gün sonunda ürün elde etmek içeriği hepsinde ortak olarak yer alır. Dolayısıyla her iki mana da genellenerek "Günlük hasılat elde etmek" olarak özetlenebilir. *Edirge/İderge* kelimesi de bu bağlamda aslında "Hasılat" demektir.

* **İderzek:** Güğüm (süt kabı) manası taşıyan kelimenin Türkçe'ye *İdercek* olarak aktarılması da mümkündür. *İdizek/İdezek* (*İdecek* olarak aktarılabilir) sözcüğü de yine aynı anlama gelir.

* **İdeşme:** Haberleşme olarak çevrilen kavram aslında tam olarak işaretleşme demektir. Anlam genişlemesi ile her tür işaretle haberleşme (el, duman, şifre, telgraf) sözcüğün kapsamına girmiştir. *İdeşmek* fiili de işaretleşmek, haberleşmek, telgraf çekmek, şifreli haber göndermek anlamlarına gelir.

* **İdeyik:** Faraza (eğer ki, diyelim ki) manasındaki keliminin *İteyik* söylenişi de bulunmaktadır.

* **İdi:** "Rab" manasındaki *İzi* sözcüğü ile aslında aynı kavramlar olup farklı lehçelerdeki farklı söylenişleri olarak görülürler.

* **İdiz:** "İlahi" anlamı taşıyan kelimenin "Yüce" manası *Ediz* sözcüğünden kaynaklanmaktadır.

* **İgil:** İki telli çalgı izahatı ile verilmiş olan kavramın *İg/İk* kökü üzerinden İki kelimesi ile bağlantısı çok açıktır. Hatta Türkçe'ye ikili (çift) içeriğine tam karşılık gelen "İkil" biçimiyle aktarılması da daha uygun bile olabilir. *İğil* söylenişine de rastlanmıştır.

* **İğ:** Maraz, dert, patoloji, anomali tehlike, zehir manalarını ihtiva eden sözcük aynı zamanda bir köktür. Ayrıca sivri ve delici nesne, şiş (sivri örgü aracı), çivi, sivri demir gibi anlamları da bulunmaktadır. Özellikle bu manalarla ve ilave olarak aldatma, kötülük, delicilik, zıtlık içerikleri ile ilgili olarak bu kökün ve türettiği sözcüklerin "Ğ/Y" farksızlaşmasına bağlı olarak *İğ-/İy-* dönüşümü ile söylendiğine ve yazıldığına sıklıkla rastlanır.

* **İğdemir:** İğ (sivri nesne) ve Demir sözcüklerinin bileşiminden oluşan kavram çivi sökme demiri manası taşır. Bazen de tahta oymada kullanılır.

* **İğdilemek:** Özellikle akrep veya bazı böcekler için iğnesini batırarak zehirlemek anlamını içerir. Mecazen içindeki kini veya nefreti dışa vurmak manası da taşır. İğne ile kurcalamak manası ise mecazen bir konuyu gereksiz bir biçimde en ince ayrıntısına kadar inceleyip araştırmak içeriğine de sahiptir. Sözcüğün *İvdilemek* biçimi de mevcuttur.

* **İğdilenmek:** Özellikle akrep veya bazı böcekler tarafından iğne batırılarak zehirlenmek manasına gelmektedir.

* **İğenmek:** “İnat etmek” dışında “Sitem etmek” manası da bulunur.

* **İğer:** Farklı şive ve lehçelerde tazı, zağar, av köpeği manalarında kullanılan kelimenin *İger/İğer/Eğer/Eger* söylenişleri mevcuttur.

* **İğeşmek:** İnatlaşmak manası ile verilen kavrama Anadolu’da *Eğeşmek* biçimi ile rastlanır. Ancak anlam farklılaşarak ağız dalaşı yapmak, sataşmak, laf atmak/atışmak olarak görülür.

* **İğilmek:** Beli bükülmek olarak açıklanan fiilin Türkçe *Eğilmek* sözcüğünün değişik bir telaffuzundan başka bir şey olmadığı çok açıktır. Lakin derleme esnasındaki tariften kaynaklanan bir anlam daralması bulunup bulunmadığını da dikkate almak gerekmektedir. Yeri gelmişken derlemelerle ilgili rastlanabilecek bu tür anlam kaydırmalarına/daraltmalarına bir örnek teşkil etmesi bakımından kısaca kurgusal bir canlandırma yapmak yararlı olacaktır. Teknolojik etkileşimin az olduğu hatta motorlu ulaşım araçlarının bile kolaylıkla bulunamadığı dönemlerde uzak bir dağ köyüne derleme için giden bir araştırmacıya (ki belki de bu kişi Türk bile olmayabilir) *İğilmek* fiilinin anlamını açıklamayı beceremeyen bir kişinin tarif etmek amacıyla yapacağı ilk davranış büyük olasılıkla eğilme hareketi yaparak belini bükmek olacaktır. Derlemeci de tam olarak anladığı kanısıyla açıklamayı belini bükmek veya beli bükülmek olarak kayda geçirecektir. Oysa böylece anlamı daraltmış veya kaydırmış olacaktır (kimi zamanda tersine anlam genişletilmekte, hatta nadiren de olsa kısmen veya bütünüyle yanlış bile anlaşılabilmektedir). Bu anlatılan olay elbetteki gerçekleşmiştir diyemiyoruz, çünkü derleme esnasında orada ne gibi bir iletişimin ve etkileşimin gerçekleştiğini bilmek neredeyse hiçbir zaman mümkün değildir. Ancak bu hayali olay, derleme esnasındaki tarif ve anlama kaynaklı hata veya kaydırmaların en azından bir olasılık olarak değerlendirilmesinde ve kimi benzeri durumlarda bu gibi olasılıklar nedeniyle temkinli davranılmasında fayda bulunacağını göstermektedir.

* **İğin:** Kuyruk, sıra, dizi manalarındaki kelimenin orijinali *İvin* biçimindedir. Türkçe söyleyiş uyumu açısından bu şekilde aktarılması uygun bulunmuştur. *İğinki/İvinki* ise “Sıradaki” demektir.

* **İğinmek:** “Zayıflamak”, “Zafiyet geçirmek” manasındaki sözcük iğne gibi incelmek demektir. Sıraya girmek, kuyruğa girmek anlamı ise *İvinmek* söylenişinden aktarılmıştır.

* **İğir:** Kelimenin “Kerahat vakti” (günün ibadetin yasaklandığı bölümleri) manası özellikle Güneş’in doğuş ve batış zamanları ile ilgilidir. İslam dininin etkisi ile Türk kültürüne girmiş olan bu durum aslında İslam öncesi halk inanışları ile de uyumludur. Her ne kadar İslamiyet’te bu uygulama ibadetlerin Güneş’le ilişkilendirilmesinin önüne geçmek amacıyla olsa da eski Türk inançlarında çok farklı bir yoldan, bu vakitlerde kötü güçlerin ortaya çıktığı inanışıyla, bu vakitler tehlikeli olarak kabul edilmiştir. *İğ* kökü üzerinden kötülük ve tehlike bildiren kavram *İnir/İňir* (akşam) kavramı ile de bağlantılı görünmektedir.

* **İğirçek:** “Topaç” anlamındaki kelimenin Anadolu’da “Kirmen” manası ile *Eğirçek* söylenişi de bulunur. Kirmenin özellikle üst kısmının topaca benziyor olması da aradaki ilişkiyi anlamsal olarak da güçlendirmektedir.

* **İğirçemek:** Suyun delikten dönerek akması, çevrinerek boşalması manası taşır.

* **İğit:** Türkçe’nin neredeyse tüm lehçe ve şivelerinde *İğit/İgit/Yigit/Yiğit/Ciğit/Cigit* söz dizisi kahraman, cesaretli kişi manası taşır. Ancak burada “Kurnaz” hatta “Hileci/Hilebaz” içeriğine rastlanmıştır. Aradaki

bağlantı masallarda ve anlatılarda yiğitlerin aynı zamanda kurnaz, plan yeteneği güçlü, taktik geliştiren hatta hileler yapan kişiler olarak tanımlanmaları üzerinden kurulabilir. Ancak bu bağ eldeki verilerle zayıf görünmektedir. Çünkü *İğ/Yiğ* kökünde daha çok olumsuz manalara rastlanmaktadır. Ancak olumsuz içeriklerin tersine çevrilerek güç ve yetenek bildirir hale geldiği de Türkçe'de zaman zaman görülen bir durumdur. Örneğin "Yavuz" kelimesinde olduğu gibi… Burada da benzeri bir anlamsal içerik dönüşümü mümkündür. Yine de şu an için bu konuda kesin bir şey söylemek doğru değildir.

* **İğlemek:** Maraz çıkarmak, dert çıkarmak, problem çıkarmak, fesat çıkarmak, fitne çıkarmak, nifak çıkarmak gibi birbiri ile bağlantılı ama sınırları netleşmemiş pek çok manayı ihtiva eder. Bundan başka istihza etmek (alay etmek) manası da vardır ki Türkçe'deki mecazi "İğnelemek" fiiline de denk düşmektedir. Bunun dışında zayıflamak manasına da rastlanmıştır.

* **İğleşik:** "Sivri dilli" deyimini karşılamaktadır.

* **İğrek:** "Bilinmez" manasındaki kelime bilinmeyen kötü güç, tanımlanamayan yabancı varlık, açıklanamayan ruhsal kötülük içeriklerini de barındırır. *Yiğrek* (matematikte bilinmeyen değer) kavramı ile de bağlantılı görünmektedir.

* **İğremek:** Negatif enerji almak, huylanmak, gıcık kapmak anlamlarının yanı sıra ayrıca bu nedenlerden dolayı uzaklaşmak, kaçmak, gözden kaybolmak olarak da anlaşılmalıdır.

* **İğreşmek:** Birbirlerinden huylanmak, karşılıklı gıcık kapmak manalarına gelmektedir.

* **İğsenmek:** Salınmak, dönmek (hatta manalar birleşerek; dönerek salınmak) içeriklerine sahiptir.

* **İken:** "İki" ve "On" sayılarının bileşiminden oluşmaktadır. Yirmi demektir.

* **İkevlen:** "İki kişi" manasındaki sözcüğün *Ekevlen* söylenişi de mevcuttur.

* **İkeze:** "Nekahat" (hastalık sonrası iyileşme / dinlenme dönemi) manası taşıyan sözcüğün orijinali *İgeze* biçimindedir.

* **İkilev:** Türkiye Türkçesi'ndeki *İkilem* (tereddüt) kelimesi ile hem mana hem de biçim açısından son derece yakındır. "Kararsızlık" anlamı taşır.

* **İkişmek:** Fiilin "İki ayağını yanlara açmak" manası özellikle süt sağarken ineklerin arka ayaklarının arasını açmasını tanımlamak için kullanılır. Bundan başka yine at, deve gibi hayvanların ayaklarını açmalarını ifade eder. Ayrıca oyun oynayan çocukların bazı oyunlarda ayaklarını yanlara doğru açmalarını anlatır. İnsanların birbirlerine iki kollarını açarak sarılmaları veya sarılmak için kollarını açma hareketi yapmaları da diğer anlamlarıdır. Bundan başka flört etmek, karşı cinsle arkadaşlık etmek içerikleri de bulunur. "Çiftleşmek" (cinsel birleşmede bulunmak) manasına da rastlanmıştır.

* **İkitmek:** "Hayvan terbiye etmek" anlamındaki kelime *İkitmek/İgitmek/İğitmek/Eğitmek* dönüşümü ile Türkiye Türkçesi'ndeki *Eğitmek* sözcüğüne bağlanır. Bu nedenle sözcüğün daha genel bir anlamla terbiye etmek anlamına sahip olduğu da söylenebilir. Ancak buradaki asıl anlam özellikle de köpekler için "İki ayağı

üzerine kaldırmak / iki ayağı üzerine kalkmayı öğretmek” içeriğinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla aslında bir anlam kayması olduğu görülmektedir. Köpekler (veya kedi, ayı, sincap gibi bunu başarabilen diğer hayvanlar) için kullanılan *İkinmek* (iki ayak üzerine kalkmak) fiili de bu açıklamayı destekler niteliktedir. *İkitmek* sözcüğünün bundan başka “Kuluçkaya yatırmak” anlamı da mevcuttur. Ancak bu anlamın *Ikıtmak* (çöktürmek, yatırmak, ıkındırmak) fiilinden sesli harf incelmesi ile ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

* **İlbilik:** İl (ülke, devlet) ve Bilig/Bilik (doktrin, ansiklopedi, arşiv) sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır. “Devlet arşivi” anlamı taşıyan kavramın “Kütüphane” (devlet kütüphanesi, milli kütüphane) manasında kullanılması da mümkündür.

* **İlbiz:** Değişik lehçelerde *Elbiz/Elbis* veya *İlbis/İlbiz* olarak telaffuz edilen ve Türkçe *Yal/Yel/Hal/Al/El/İl* kökünden türeyen kelime “Şeytan” anlamına gelir. Zannedilebileceği üzere Arapça kökenli “İblis” kelimesindeki “L” ve “B” harflerinin yer değiştirmesiyle ortaya çıkan yanlış bir söyleyiş kesinlikle değildir. Kelimenin harf dizilimi kesin olarak doğrudur ve tamamen Türkçe’dir. Salyangoz manasındaki kelimenin aslında bu canlının insanüstü bir varlığa benzetilmesi ile alakalı olduğu görülmektedir. *Albız* (örümcek) kavramında da yaklaşık olarak aynı benzetme yapılmaktadır.

* **İlçer:** Kilit halkası manasındaki kelimenin İlçir (zincir halkası) kavramı ile doğrudan bağlantılı olduğu çok açıktır, hatta aynı sözcüğün farklı söyleniş biçimleridir. Ancak anlamda farklılaşma bulunduğu için sözcükler ayrı olarak verilmişlerdir.

* **İlçi:** Bürokrat, kamu görevlisi, devlet görevlisi demek olan sözcüğün *Elçi* (diplomat) kavramı ile bağlantılı olduğu açıktır ve birbirleri ile karıştırılmaları da mümkündür.

* **İlçmek:** Ateşlenmek, hararetlenmek, vücut ısısı artmak manası taşıyan fiilin başka bir biçimi *İlçimek* olarak kayıtlarda yer alır, ancak söyleyişte orta hecedeki “İ” sesi neredeyse hiç farkedilemez olduğu görülür.

* **İlderme:** İl (şehir, devlet) kelimesi ve Dermek fiilinden oluşan bileşik bir sözcüktür. “Belediye” anlamı taşımaktadır. *İlterme* söylenişi de bulunur.

* **İldermek:** Şehir yönetmek, devlet idare etmek manası taşıyan sözcüğün *İltermek* söylenişi de vardır. *İlter* (vali) ve *İlteriş* (şehir / devlet kurucusu) kavramları ile de bağlantılıdır.

* **İldirme:** İdam urganı, darağacı ve idam manalarında kullanıldığı görülür. *İldirmek* fiili ise asmak, aşağı sarkıtmak, yere indirmek, yere koymak ve ayrıca ilmiklemek, ilmik atmak, düğüm atmak içeriklerini barındırır.

* **İleğmek:** “Rencide olmak” manası bulunan kelimenin *İlemek* şeklindeki söyleyişi de mevcuttur. Anlam *İlenmek* (beddua etmek) fiili ile bağlantılıdır.

* **İlek:** Paranın yazı tarafı demektir. Çengel, kanca manalarına *İlgek* söylenişi ile de rastlanır. İstihza (alay) anlamı ise *İğlek* sözcüğünden “Ğ” düşmesi ile ortaya çıkmıştır.

* **İlekçe:** “Çengel” anlamı taşıyan *İlek* ve “Kopça” anlamındaki *İlekçe* kelimelerinin Anadolu Türkçesi’ndeki *İlik* (düğme deliği) kavramı ile bağlantısı çok nettir. Ancak Türkçe’de her bir harfin anlamı nasıl

değiştirebildiğinin en güzel örneklerinden birisi mevcuttur. *İlik/İlikçe/İlikçek* biçiminde edilginlik bulunup içerisine bir şey yerleştirilebilen bir boşluğu tanımlar. *İlek/İlekçe/İlekçek* ise etkin olup başka bir şeye takılabilen bir nesneyi ifade eder. Bu bağlamda İlik ve İlek karşılıklı olarak birbirini tamamlayan iki parçadır.

* **İleklemek:** Çengele asmak, kancaya geçirmek manasındaki kelimenin İstihza (alay) etmek içeriğine de rastlanır, fakat bu mana *İğleklemek* fiilinden dönüşmüş olmalıdır.

* **İlemek:** Takmak, bağlamak, birleştirmek, iliklemek, ilmik atmak anlamlarındaki sözcüğün deri tabaklamak içeriğine de rastlanmıştır.

* **İlengeç:** Mavi yengeç manası taşıyan kelime orijin dilde *İlengeş* olarak söylenir. Kelimenin kökenindeki anlam ise çengelleri (kıskaçları) olan canlı şeklinde izah edilebilir.

*** İlenmek:** Beddua etmek, lanet etmek, rencide etmek manaları bulunan sözcük aslında *İğlenmek > İlenmek* dönüşümü ile ortaya çıkmıştır. "İğ" kökü kötülük ve dert, maraz ile ilişkilidir. Dolayısıyla kötülüğü veya kötülük getiren soyut varlıkları birine yönlendirmek (musallat etmek, tebelleş etmek) anlamlarını içerir. Ayrıca heyecanlanmak, yalvarmak, bıkmak manalarına da rastlanmıştır.

*** İlermek:** Öne çıkmak, yaklaşmak, yakınlaşmak, belirmek, vuku bulmak, ortaya çıkmak, aşikar olmak, alenileşmek anlamları vardır.

*** İlertmek:** Öne çıkartmak, yaklaştırmak, yakınlaştırmak, belirginleştirmek, gerçekleştirmek, ortaya çıkarmak, aşikar etmek, alenileştirmek anlamları vardır. Ayrıca yanına çekmek manasında kullanıldığı da bazı kayıtlarda bulunmaktadır.

* **İley:** Cinsel organ anlamından başka ön taraf, karşı taraf, yan taraf içeriklerini ihtiva eder. Huzur (makam), nezd manaları da bulunmaktadır.

* **İlez:** "Halüsinasyon" manasında kullanılan kelime *Elez* (hayalet) kavramı ile söyleyiş ve küçük bir anlam farkına sahiptir.

* **İlezmek:** "Filizlenmek" olarak açıklanan sözcük aslında tam olarak "Sivrilmek" (İğ'in ucu gibi sivrileşmek) demektir. Bu bağlamda *İğlezmek* biçiminden "Ğ" düşmesi ile dönüşmüş olmalıdır. *İlez/İliz* ve *İlezik/İlizik* sözcükleri de "Filiz" manası taşımaktadır.

* **İlge:** Model veya kalıp anlamındaki sözcüğün *Elge* biçimi de mevcuttur.

* **İlgemek:** "Sevk etmek" manasındaki kelimenin "Nakletmek" içeriği özellikle organ nakli yapmak anlamında kullanılmaktadır, sözcüğün ayrıca "İç içe geçirmek" şeklindeki ikinci anlamı da bu kullanımı desteklemektedir. Çengele asmak, kancaya takmak anlamı da mevcuttur. *İlgemek/Elgemek* dönüşümü ile *Elemek* fiilinin farklı bir söylenişi olarak da görülmektedir.

* **İlgençek:** "Ceza kırbacı" anlamındaki kelimenin "Falaka" manasında *Elgençek* söylenişi de bulunmaktadır. Her iki kelimede değişik açılardan izah edilebilir. *İlgenmek* (iç içe geçmek) fiili ile bağlantısı kamçının veya

falakanın darbelerinin derinin içine işlemesi ile alakalıdır. Ayrıca el ile kullanılan ceza aleti anlamına gelmektedir. *İlgen* (delil, ispat) kavramı ile bağlantısı ise dikkat çekicidir.

* **İlgenmek:** “Sevk edilmek” veya “Nakledilmek” manasındaki kelimenin “İç içe geçmek” anlamında kullanıldığı da görülmektedir.

* **İlger:** Kancalarla asılan nesne, bir yere tutturulan şey içeriğinde “Raf” anlamı taşır.

* **İlgermek:** “Raptetmek” (tutturmak) veya “Zaptetmek” (tutmak) demektir. Ayrıca bir yeri veya bir ülkeyi “Fethetmek” veya “İşgal etmek” anlamında kullanıldığı da görülmektedir.

* **İlgevür:** Vestiyer anlamındaki sözcük tam olarak kancalardan oluşan ve bir şeyler tutturulan nesne manası taşır. *Elgevür* söylenişi de mevcuttur.

* **İlgezek:** İl ve Gezmek sözcüklerinin bileşiminden oluşan “Seyahat” veya “Turizm” anlamından başka elek veya kalbur manası vardır. Bu ikinci içerik *İlgemek/Elgemek/Elemek* (elle kullanılan bir araçla ayırmak) kavramından türemiştir. “Meraklı” veya “Zeki” olarak verilen diğer bir anlam grubu ise *İlgi* sözcüğü ile bağlantılı olup *İlgizek* söylenişi de mevcuttur. Burada mananın “Entelektüel” olarak düzeltilmesi de daha uygun görünmektedir.

* **İlgimek:** Ait olmak, alakalı olmak, rabıtalı olmak, alaka göstermek, tespit etmek ve sulh yapmak (barışmak) gibi birbirleri ile bağlantılı anlamları bulunmaktadır. Kancaya / çengele asmak içeriği ise *İlgemek* fiilinden kaynaklanmaktadır.

* **İlgitmek:** Tespit etmek olarak izah edilen kavramın kökeninde anlam tam olarak kancaya / çengele asmak biçimindedir.

* **İlikmek:** “İstihza (alay) etmek” içeriğindeki sözcüğün *Elikmek* biçimi de mevcuttur.

* **İlimlemek:** “Rabıta kurmak” anlamındaki kelimenin orijinali *İlimtemek* biçimindedir.

* **İlin:** “Hafif” manasına gelen kelimenin ses dönüşümleri ile “Yel” (rüzgar) kavramı ile bağlantılı olması ihtimal dahilindedir. Bu takdirde tıpkı rüzgar gibi ağırlığı olmayan içeriğini barındırır. *Yilin/Yelin* olarak aktarılması da mümkündür.

* **İlinçe:** *İlinçe/İğlince/İğlence* dönüşümü ile Türkiye Türkçesi’ndeki *Eğlence* kavramına bağlanır.

* **İlinge:** “Bürokrasi” anlamındaki sözcüğün orijinali *İlingi* biçimindedir. Söyleyiş uyumu açısından bu şekilde aktarılmıştır.

* **İlinmek:** İnternet kavramı olarak linke tıklamak, linke gitmek anlamlarına gelir. Kökenindeki mana ise bağlanmak, bağlantı kurmak, alaka kurmak, alakadar olmak, takılmak, dokunmak şeklindedir.

* **İlkinmek:** Dili tutulmak anlamındaki kelimenin yerinden sıçramak manasına da rastlanır. Her iki kavramın ortak noktası şaşkınlık, korku, heyecan gibi bir nedenle tepki verilmesidir.

* **İlkitmek:** Sesini kesmek anlamındaki kelimenin yerinden sıçratmak manasına da rastlanır.

* **İlsüyer:** Kelimenin orijinali “İlsüyer” biçimindedir. Vatasever, yurtsever anlamına gelmektedir.

* **İlsüymek:** Kelimenin orijinali “İlsüymek” biçimindedir. Vatanperverlik etmek, yurdunu sevmek anlamına gelmektedir. Kelimenin ikinci kısmının kökünü oluşturan *Süymek* fiili Türkiye Türkçesi’ndeki *Sevmek* fiilinin eşdeğeridir.

* **İlsüret:** Tehcir (zorunlu göç), toplu sürgün manasındaki kelimenin orijinal dildeki söylenişi *İlsiret* biçimindedir. Ses uyumu açısından Türkçe’ye *İlsüret* olarak aktarılmıştır. Aynı şekilde *İlsiretmek* (yurdundan etmek, topluca sürgüne göndermek, tehcir etmek) fiili de *İlsüretmek* biçimine çevrilerek alınmıştır.

* **İm:** “İşaret” anlamı taşıyan kelime değişik lehçe ve şivelerde *Im/İm/Him/Sim* biçimlerinde söylenir (H/S dönüşümü bazı Türk dillerinde mevcuttur).

* **İmçinmek:** Şevke gelmek, galeyana gelmek, heyecana gelmek manasındaki kelimenin orijinali *İmtinmek* biçimindedir. T/Ç dönüşümü ile aktarılmasının Anadolu Türkçesi’nin ses uyumuna daha uygun düşeceği kanaatine varılmıştır. Sözcüğün etimolojisi ise netleştirilememiştir.

* **İmçizer:** “İm” (işaret) ve “Çizmek” sözcüklerinin bileşik halidir. Steno/Stenograf anlamında kullanılır.

* **İmçizmek:** “İm” (işaret) ve “Çizmek” sözcüklerinin bileşik halidir. Genelde “İşaret çizmek”, özelde ise “Steno yazısı yazmak” manaları bulunur.

* **İmdemek:** İşaret etmek, kaş göz işareti yapmak, davet etmek, dikkat etmek manalarını barındırmaktadır.

* **İmir:** Değişik lehçelerde kırağı, sis, alacakaranlık gibi anlamlara gelmektedir. Özellikle İç Anadolu’da kullanılan “İmir’in iti gibi titremek” deyiminin kökeninde bu kavram bulunur. Bu deyim daha sonraları Arapça kökenli “Emir” sözcüğü ile de kullanılmış ve hatta Sivas yöresini ele geçiren Emir Timur ile de alakalı olduğu düşünülmüştür. “İmre (İmere)” adlı Cemre Cini de aslında yine bu varlığın farklı bir yansımasıdır. Bulgarlardaki *Zemire* adlı cinin bu kavramın en eski biçimi olduğu anlaşılmaktadır. Baharda toprağa düştüğüne inanılan “Cemre” kavramı ile ilişkilendirilmiştir. Ayrıca *İymir* söylenişi de mevcuttur. Türkçe’de *İy* ve *İm* kökleri koku ile ilgili manaları da barındırır ki sis, duman, is, tütsü gibi kavramlar kokunun görüntüsü olarak algılanmışlardır. *Ümür* sözcüğüne ise pus, sis, duman anlamları ile rastlanmıştır.

* **İmirçenmek:** Kafası karışmak, kafası dumanlanmak, aklı karışmak, aklı bulanmak deyimlerini karşılayan kelime *İymir/İmir* (duman, sis) kavramından türemiştir. Kökeninde sis için yoğunlaşarak çökmek anlamı bulunmaktadır.

* **İmlemek:** İşaretlemek anlamına gelen kelimenin *İmdemek* söylenişi de vardır. *İmnemek* biçimine ise işmar etmek (kaş göz işareti yapmak) manası ile rastlanmıştır.

* **İmremek:** Çok istemek, arzulamak, aşırı sevmek, hasret duymak, gıpta etmek, heveslenmek manalarına sahiptir. *Imramak* biçimi de bulunur ve türev sözcükler için de aynı sesli harf kalınlaşması geçerlidir. *İmremek/Imramak/Amramak/Emremek* dönüşümünde ise şehvetlenmek, aşık olmak içeriklerine de ulaşılır.

* **İmrez:** Hasetçi demek olan kelimenin *Imraz* biçimine de rastlanmıştır.

* **İmsimek:** *İy/Iy* kökünün koku ile ilgili kelimeler türettiği dikkate alındığında "Koklamak" anlamı taşıyan kelimenin *İyimsinmek* biçiminden dönüşmüş olması olasılık dahilindedir. Söyleyişte kelimenin ilk hecesindeki -iy- sesinin farkedilemez hale geldiği de açıkça görülmektedir. Koku manası ile ilgili olmak kaydıyla aynı ses dönüşümü türev sözcükler için de geçerlidir.

* **İncesen:** Meltem anlamı taşıyan kavram İnce ve Esmek fiilerinden oluşan bileşik bir kelime gibi görünmektedir.

* **İneç:** "Kurbanlık hayvan" anlamı *İnek* sözcüğü ve *İnemek* (kurban etmek) fiili ile doğrudan alakalıdır. "Mahzen" manası inilen yer içeriğine sahip olup *İnmek* fiilinden türemiştir. Ayrıca yine *İnmek* fiilinden rampa, yokuş, meyil anlamlarını da barındırır.

* **İnehsit:** Sözcük anlamı doğum hemşiresi (ebe) demektir. Mitolojide ise doğum tanrıçasının adıdır. Gülerek (gülümseyerek veya kahkahalarla) doğum yapan kadına hatta doğuran ev ve ahır hayvanlarına yardım eder. Moğolca'da *İneh* fiili gülmek demektir ve Tunguz dillerinin tamamında da yine gülme anlamı içerir. "İye" sözcüğü ile de alakalıdır. *Enehsit* ise nine anlamına gelir ve geçmişte doğum ebelerinin yaşlı, tecrübeli kadınlar olması ile de bağlantılıdır.

* **İnelmek:** Dua etmek, yalvarmak, salat etmek, ibadet etmek ve bağlantılı olarak kurban edilmek, kurban olmak manalarını ihtiva eder. Istırap çekmek anlamı ise Anadolu Türkçesi'ndeki *İnlemek* fiili ile yakından alakalıdır.

* **İnemek:** "Kurban etmek" manasındaki fiilin "İman etmek" ve "Tasvip etmek" içerikleri de bulunmaktadır. Bu içerikler ilk mana ile çelişik olmamakla birlikte aslında "Inamak/İnamak" fiilinin farklılaşmış bir söyleyişinden ibarettir. Bu nedenle ilk anlam tercih edilmiştir. Moğolca'dan Türkçe mastar eki ile *İnemek/İneğmek* şeklinde aktarılabilecek olan fiil ise "Gülmek" manası taşır. *İnesemek/İneğsemek* ise "Gülümsemek" demektir. Söyleyişte hiçbir problem olmadığı halde anlam içeriklerinin Türkçe *İn* kökü ile bağlantısı yeterince uyumlu görünmemektedir. Türkçe'de veya lehçelerinde bu kökün gülmek ile ilgili anlamlar türettiğine dair başka örnekler bulunamamıştır. Ancak diğer Ural-Altay dillerinde bu içeriğe rastlanır. Örneğin Tunguz-Mançu dillerinde rastlanmaktadır.

* **İnen:** Dişi deve manasındaki kelimenin *İngen* biçimi de bulunmaktadır.

* **İnengi:** *İn/İň* kökünden türeyen ve günün bölümleri ile ilgil olan kavramlar genellikle akşam ve Güneş'in batışı içerikleri ile ilgili olmaktadır. Alacakaranlık manası da aslında yine akşam Güneş'in batışı ile alakalı olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle sözcüğün burada "Sabah" manasında verilmesi derleme kaynaklı bir hata gibi görünmektedir. Dolayısıyla "Akşam" veya "akşam alacakaranlığı" olarak düzeltilmesi gerektiği kanaati hasıl olmuştur.

* **İnenmek:** Diz çökmek, diz çökerek dua etmek, secde etmek manalarına sahiptir. *İnanmak/Inanmak* fiili ile de bağlantılıdır bu bağlamda iman etmek manası da vardır.

* **İnez:** "Zayıf" manasındaki kelimenin ilk biçimi *İğnez* olmalıdır. Bu durumda iğne gibi ince, İğ gibi sivri içeriğine sahiptir.

* **İnir:** "Akşam" demek olan kelimenin "Alacakaranlık" manası *İngir* söylenişinden aktarılmıştır. Ayrıca demirci kıskacaı anlamı da kayıtlarda yer almaktadır.

* **İnirçek:** Aralardaki eksik bağlantılar da doğru olarak yerleştirildiğinde değişik lehçe ve şivelerdeki *Enerme/Eğerme/İğerme/İnerme/İnirme* kelimelerinin süzme yoğurt ve *Enerçek/Eğerçek/İğerçek/İnerçek/İnirçek* sözcüklerinin ise yoğurt süzme torbası anlamına geldiği görülebilir.

* **İnirge:** "Yıldırım" anlamındaki kelimenin orijinali *Nirge* biçimindedir. Sözcüğün "İ" sesi düşmesi ile oluştuğu kanaatine varılarak Türkçe'ye ayrıca bu şekilde aktarılmasına da karar verilmiştir.

* **İnirgemek:** "Yıldırım düşmek" anlamındaki kelimenin orijinali *Nirgemek* biçimindedir. Sözcüğün "İ" sesi düşmesi ile oluştuğu kanaatine varılarak Türkçe'ye ayrıca bu şekilde aktarılmasına karar verilmiştir. Türev fiiller için de aynı izahat geçerlidir.

* **İniz:** "Derin" manasındaki sözcüğün *İngiz* biçimi de mevcuttur.

* **İnkiş:** "Eşek arısı" veya "Yaban arısı" anlamındaki kelime *İnkiş/İñkiş/İğkiş* dönüşümü ile *İğ* (sivri ve delici nesne, acı) kavram köküne bağlanır ki arının iğnesi hatta kendisinin uçarkenki görüntüsü ve soktuğunda verdiği acı ile alakalıdır.

* **İpinmek:** Mana tam olarak "İp gibi uzamak" demektir. Ayrıca "Hareket etmek" veya "Hareketlenmek" manası da vardır. Ancak bu içerik *İvinmek* söylenişi ile alakalı görünmektedir.

* **İpsemek:** İp gibi uzamak, uzayıp gitmek manası dışında urgan, halat gibi kalın iplerin incelmesini, küçük ipçiklerin koparak tel tel olmasını da ifade etmektedir. *İpsimek* biçimi de mevcuttur.

* **İrbiç:** "Porsuk" olarak açıklanmış olan sözcüğe *İrbiz* söylenişi ile "Leopar" manasında rastlanmıştır. Anlamlar yeterince farklı olduğundan her iki kelime de olduğu gibi alınmıştır.

* **İrdemek:** Halk ağzında "Kurcalamak" manasına sahiptir.

* **İrdenmek:** "Kendini incelemek" anlamındaki kelime kılık kıyafetinin orasını burasını düzeltmek olarak izah edilebilir. Bundan başka yerinde duramamak, yaramazlık etmek, haylazlık etmek manası da vardır.

* **İrdeştirmek:** Analiz etmek, tahlil etmek manasındaki fiil halk kültüründeki "Alıcı gözüyle bakmak" deyimini de karşılamaktadır.

* **İremçek:** *İrimçek* söylenişi de bulunan ve Labne peynir veya lor peynir olarak açıklanan kavramın ilk hecelerdeki sesli harflerin yer değiştirmesi ile *Erimçek* biçiminde aktarılması da mümkündür. *Erimek* fiili ile olan bağlantısı çok açıktır.

* **İrgeyek:** "Cüce" demek olan kavram *Erkenek/İrkenek* (parmak çocuk) ve *Erkecey/İrkecey* (parmak kız) sözcükleri ile bağlantılı görünmektedir.

* **İrişmek:** Dolmak, şişmek anlamı taşıyan kelimenin "Meşgul olmak" manası da bulunur ki anlam kayması yoluyla ilk manalardan kaynaklanır. Anadolu'daki "Başı dolmak" deyimine denk düşer. *İriştirmek* fiili de doldurmak, şişirmek ve meşgul etmek anlamlarını barındırır. Balonun şişirilmesi bu kavramla da tanımlanır.

* **İritme:** Labne peyniri manasındaki sözcüğün *Eritme* kelimesinin farklı bir söylenişi olduğu çok açıktır. Gerçekten de Türkiye'de bu tür peynirler için "Eritme peyniri" tabiri sıklıkla kullanılır.

* **İrke:** Pek çok Türk dilinde küçük anlam değişimleri ile kullanılmakta olan kelime söyleyiş farklılıklarına sahiptir. *Arka/Arga/Erge/Erke/İrke* söz dizisi naz, şımarıklık, cilve, işve gibi manalar içerir. Türkiye Türkçesi için en uygun olan söyleyişin *İrke* olduğu kanaatiyle bu biçim tercih edilmiştir. *İrkey/Erkey/Arkay* söylenişlerine de rastlanır. *İrkeyin/Erkeyin/Arkayın* (eski kaynaklarda *Erköyün/Arkoyun*) sözcükleri ise nazlı manası ile izah edilir. Bu anlamlarla ilgili olmak kaydıyla tüm türev sözcükler için de aynı ses dönüşümleri geçerlidir. Örneğin *Arkamak/Argamak* (şımartmak, arkalamak, destek vermek) fiili *İrkemek* (nazlanmak) biçiminde de görülür.

* **İrkecey:** Sözcüğün *Erkecey* şeklindeki farklı bir söyleyişi "Parmak kız" olarak da bilinen masal kahramanının adıdır. Masalda zaten anlatıldığı üzere sonradan doğduğu için çok fazla nazlandırılan bir kız çocuğudur. "Fettan" manasına *İrketey* biçimi ile de rastlanır.

* **İrkişi:** *İr/Er* (erkek) ve Kişi (insan) sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır. *Gişi/Kişi* kavramı Anadolu'da bugün dahi erkek veya (kadın için) koca manasında kullanılır. *Erkişi* kavramı da yine Anadolu'da erkek demektir.

* **İrkitmek:** Biriktirmek anlamına sahip olan sözcüğün lor peyniri yapmak manası da bulunmaktadır. Bu anlam *Erkitmek/Ergitmek/Eritmek* ile bağlantılı görünmektedir. Bu durumda mana peynir eritmek veya eritme peynir yapmak olacaktır. Fakat bu içerik lor peynirinin yapılışı ile örtüşmez. Dolayısıyla bu takdirde *İrkit* sözcüğünün "Lor peyniri" manasını da "Labne peynir" (eritme peynir) olarak düzeltmek gerekecektir. Fakat diğer bir olasılık ise *İrkitmek* fiilinin biriktirmek manası ile lor peynirin suyunun süzülerek biriktirilmesi arasındaki ilişkiyi dikkate alarak lor peyniri manasını korumaktır. "Ürpertmek" manası ise daha çok Ü/İ dönüşümü ile *Ürkütmek* fiilinden kaynaklanmış görünmektedir.

* **İrkmek:** "Ürpermek" manası Ü/İ dönüşümü ile *Ürkmek* fiilinden kaynaklanmış görünmektedir.

* **İrlemek:** Peynir mayalamak anlamı dışında sözü uzatmak, tartışmayı sürdürmek, lafı sağa sola çekmek anlamı da vardır. Eğirmek, döndürmek, çevirmek anlamı ise *İğirlemek* sözcüğünden dönüşmüş olmalıdır.

* **İrmek:** Zevk, haz, eğlence manalarındaki sözcük fiil olarak zevklenmek, haz duymak, eğlenmek anlamlarını içerir. Ancak bıkmak, usanmak anlamlarına da rastlanır.

* **İrzi:** Evliya anlamındaki kelimenin Sanskritçe (Eski Hintçe) kökenli olduğuna dair bu dildeki benzer bir kelime nedeniyle kuvvetli bir ihtimal bulunmaktadır. Ancak Türkçe *İr/Er* kökü ile bağlantılı olarak *İrzi/Erzi* sözcüğünün Türkçe ile tam bir uyum gösterdiği ihmal edilmemeli ve Hintçe olduğu iddiasına temkinli yaklaşılmalıdır. Örneğin aynı kökten türeyen "Eren" (İren) ve "Ermiş" (İrmiş) sözcükleri de Türkçe'de yine evliya anlamı taşımaktadırlar. Ayrıca Sanskritçe "İrşi" kavramının peri (daha genel olarak ruhsal varlık) manası taşıması kavramların belirli bir oranda karışmasına neden olmaktadır.

* **İrtçek:** "Saat" anlamındaki sözcük *Ertmek/İrtmek* (zaman geçmek) fiilinden kaynaklanır. Ayrıca *İğirtçek > İrtçek* dönüşümü ile *İğ* (dönen nesne, ibre) ve *İğirtmek* (döndürmek) kavramlarına bağlanır.

* **İsilmek:** Sıcaktan terlemek, terleyip kaşınmak, sıcak nedeniyle vücudunda küçük kabarıklıklar meydana gelmek manalarını ihtiva eder. *İssilmek* olarak da söylenir.

* **İsinmek:** Sıcak basmak, sıcaklamak, vücut ısısı artmak, ateşlenmek, sıcaktan ter basmak, ateş basmak manalarına gelir. *İssinmek* olarak da söylenir.

* **İsirmek:** Gözü kararmak olarak açıklanan kavram sıcaktan bunalmak, bayılacak gibi olmak, sıcak basmak, sıcaktan dolayı gözünün önü kararmak olarak anlaşılmalıdır. Aslında sözcük aşırı sıcak nedeniyle görüntünün dalgalanmasını, havanın titreşiyormuş gibi görünmesini ifade etmektedir. *İssirmek* olarak da söylenir.

* **İskekçi:** Cımbızla tüy (veya kaş) alan kişiyi ifade etmekte kullanılır. Mecazen "Müsthehzi" (alaycı kişi) manasına da gelir. Ancak buradaki alaycılık daha çok karşı tarafın biraz da canını sıkacak türdedir, tıpkı kişinin cımbızla tüyü alınırken canının yanması gibi.

* **İskemek:** "Mayalamak" manasındaki kelimenin "Koklamak" anlamı da vardır. Bu ikinci anlama *İskimek* söylenişi ile de rastlanmıştır. *İy/Iy* kökünün koku ile ilgili kelimeler türettiği dikkate alındığında bu içerik ile ilgili olmak kaydıyla *İyiskimek/İyiskemek* biçiminden dönüşmüş olması da ihtimal dahilindedir.

* **İskertme:** "İhtarname" manasında kullanılan kavramın sözcük anlamı tam olarak "Hatırlatma" demektir. Bu bağlamda "Not" (hatırlatma kağıdı) anlamında kullanımı da bulunmaktadır.

* **İskertmek:** "Hatırlatmak" (ayrıca "İhtar etmek") demek olan sözcüğün yaklaşık aynı anlamlara sahip olan *Eskertmek* (tembihlemek) fiilinin farklı bir söylenişi olduğu görülmektedir.

* **İssi:** "Hararet" anlamındaki sözcüğün Türkiye Türkçesi'ndeki *Isı* kavramı ile hem anlamsal hem de biçimsel bağlantısı çok açıktır.

* **İssimek:** Isısı / sıcaklığı artmak ("Hararetlenmek") olarak izah edilen kavram bedensel çalışmadan veya spordan dolayı vücut ısısı artmak içeriğinde de kullanılır. Bu bağlamda "Kalori yakmak" anlamını karşıladığı sonucuna da ulaşılabilir. Vücut ısısı artmak (ateşlenmek) manasında kullanıldığı da görülür. Otomobiller (daha genel olarak taşıt motorları) için "Hararet yapmak" (su kaynatmak) anlamını karşıladığına da rastlanmıştır.

* **İstepmek:** Halay çekerken "İs/İss" biçimindeki bir ses çıkarılmasından kaynaklanmaktadır. "Tepmek" fiili ile birleşik bir sözcük oluşturmaktadır. *İsdepmek* söylenişi de bulunur.

* **İsteri:** Kişiye kendisini kaybettirecek düzeydeki aşırı istek anlamında türetilmiş olan kelime Yunanca kökenli bir psikoloji terimi olan ve krizlerle belirginleşen bir tür rahatsızlığı tanımlayan "Histeri" (İsteria) sözcüğü ile benzeşim gösterir ve büyük olasılıkla bu kelimeden etkilenerek oluşturulmuştur. Ancak Türkçe "İstemek" fiili ile büyük bir uyum gösterdiği için sözlüğe alınmıştır.

* **İşbörü:** Bileşik kelimenin ilk kısmını oluşturan "İş" sözcüğü Moğolca'da ve Moğol etkisi altındaki Türk kültürlerinde dişilik bildirir. Gerçekten Eski Türkçe'de *Eş* kelimesi de kadın manasında da kullanılmıştır. Bu bağlamda *Er ve Eş (İr ve İş)* kavramları ikili olarak erkek ve kadın anlamına gelmektedirler. İkinci kısımdaki "Börü" kelimesi ise kurt demektir.

* **İşbüke:** "İş" sözcüğü özellikle Moğolca'da dişilik bildirir. İkinci kısımdaki "Büke" kelimesi ise ejderha anlamına gelmektedir.

* **İşdermek:** "İş" ve "Dermek" fiillerinin bileşiminden oluşan sözcük iş kurmak, işyeri açmak manalarında kullanılmaktadır.

* **İşdişi:** Kadınlık bildiren "İş/Eş" sözcüğü ile "Dişi" kavramının bileşiminden oluşmuştur. Böylece kadınlık, dişilik iki kez vurgulanmış olmaktadır. Dilber (etkileyici, çekici kadın) manası taşımaktadır.

* **İşenmek:** "İtimat etmek" manasındaki sözcüğün *İjenmek* ve *Işanmak* söylenişleri de mevcuttur. *İzenmek* (iman etmek) fiili ile de arasında kuvvetli bir bağ bulunmaktadır.

* **İşgörev**: "İş" ve "Görmek" sözcüklerinden oluşan bileşik bir kelimedir. Hizmet veya servis manasına geir.

* **İşgüder**: "İş" ve "Gütmek" sözcüklerinden oluşan bileşik bir kelimedir. İş takipçisi anlamı taşımaktadır. Yine bir bileşik kelime olan *İşgütmek* fiili de aynı kavramlardan oluşmuştur.

* **İşil**: "Feminal" anlamındaki sözcüğün Türkçe'ye *Eşil* olarak aktarılması da mümkündür. "İş" kelimesi / kökü Moğolca'da dişilik bildirir.

* **İşinmek:** "Kendine iş edinmek" olarak açıklanan sözcük "Üzerine vazife edinmek" deyiminin içeriğine de yaklaşır. Bunlardan başka suya girmek, suya girerek yıkanmak anlamına da rastlanmıştır.

* **İşke:** Narin manası taşıyan kelimenin *İğişke* (iğ gibi uzun ince) biçiminden evrilmiş olma ihtimali vardır.

* **İşkek:** Kadın, dişi anlamındaki sözcük Türk-Moğol dilbirliği içerisinde dişilik bildiren *İş/Eş* kökünden türemiştir. Kayıkçı küreği anlamı ise *İşgek* söylenişinden aktarılmıştır ve *İğişgek* (dönen/döndürülen nesne) biçiminden evrilmiş olma ihtimali bulunmaktadır.

* **İşkelemek:** Angarya (para almadan karşılıksız) çalışmak anlamını ihtiva eden sözcük sürekli çalışmak, durmadan bir iş üretip onunla iştigal etmek, boş durmamak içeriklerinde de kullanılır. Burdan başka ovalamak manası da bulunmaktadır.

* **İşkert:** *İşkerti/İşkirti/İşkirt* söylenişleri de bulunan ve tekstil, kumaş özelde ise "İpek kumaş" manası taşıyan sözcük ilginç bir biçimde İngilizce'deki "Fabric" (kumaş) sözcüğünün kökensel olarak ortaya çıkışındaki aynı mantıkla oluşmuş görünmektedir. İşlenerek oluşturulan, atölyede ortaya çıkartılan ürün demektir. Elbetteki bu durum İngilizce'den tamamen bağımsız olup insan zihninin bazı olguları ortak bir algıyla aynı biçimde yorumlamasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle kelimelerin oluşum süreçlerinde birbirinden çok uzak coğrafyalardaki farklı kültürlerde ve akrabalığı bulunmayan dillerde bile kavramları tanımlayan sözcükler aynı veya benzer anlayışlarla oluşturulabilmektedir. İpek kumaşların dokunabilmesi için özel tezgahlara ihtiyaç duyulması da sözcüğün oluşmasında etkili olmuştur.

* **İşleşmek:** "Birlikte çalışmak" manası "Yardımlaşmak" olarak da anlaşılmaktadır.

* **İşmek:** "Örmek", "Dokumak" ve "Çalışmak" anlamlarından başka "Kürek çekmek" manası da vardır. Ancak bu içeriğin *İğişmek* (döndürmek) biçiminden evrilmiş olma olasılığı mevcuttur.

* **İştelmek:** "Hazır olmak" anlamındaki sözcüğün "Alışmak" ve "Rahatlamak" anlamlarındaki *Eştelmek* sözcüğü ile de yakından bağlantısı bulunmaktadır. "Duymak" manası Türkçe'deki *İşitmek* fiili ile kökensel olarak bağlantılıdır.

* **İştemek:** "Hazırlamak" manası bulunan sözcüğün *Eştemek* (alıştırmak, rahatlatmak) fiili ile bağlantısı vardır. Ayrıca "Konuşmak" anlamına da rastlanmıştır. Bu mananın *Iştamak* biçiminde söylendiği de görülmüştür.

* **İştenmek:** "Hazırlanmak" anlamı taşıyan kelimenin "İşlerlik kazanmak" deyimine de denk düştüğü görülmektedir. Bu bağlamda "Faaliyete geçmek" olarak anlaşılması da mümkündür.

* **İştirmek:** "Rivayet etmek" manasındaki sözcüğün "Kürek çektirmek" anlamı da bulunmaktadır.

* **İtek:** "Çizme" manasındaki sözcük *İtek/İdek/İdik/Edik* dönüşümü ile *Edik* (ayakkabı) kavramına bağlanır. İtilerek giyinilen eşya manası taşımaktadır ve giyinilirken çizmenin tutulup ayağın itilmesi nedeniyle bu tanımlama yapılmıştır. Zincirdeki kelimeler kimi lehçe ve şivelerde ayakkabı, çizme, mes, papuç veya benzeri manalar taşırlar.

* **İtereç:** "El arabası" demek olan kelime anlam kayması ile "Market arabası" veya "Bebek arabası" manasında kullanılır olmuştur.

* **İtik:** *İti* kelimesinin keskinlik anlamı dikkate alındığında *İtik* sözcüğünün "Alet" olarak verilen manasının "Kesici alet" olarak düzeltilmesi ihtimal dahilindedir. Ancak yine de bağımsız bir manaya da sahip olabilir.

* **İtilemek:** Keskinleştirmek anlamından başka saldırtmak, kışkırtmak manaları da bulunur. Ayrıca kesici bir aletle kesmek, kılıçla vurmak gibi anlamları da vardır.

* **İtilenmek:** "Keskinleşmek" anlamına gelen sözcüğün duyuların keskinleşmesi, güdülerin belirginleşmesi manasında "Hassaslaşmak" içeriği de bulunmaktadır. Örneğin hamile bir dişide (insan veya hayvan) annelik içgüdüsünün ortaya çıkması bu fiille ifade edilir. Ayrıca bir yiyeceğin tadının keskinleşmesi, acılaşması

anlamında da kullanılır. Türkçe *İy* kökü duymak, hissetmek, koklamak, keskin bir burunla koku almak, hassas burun içeriklerini barındırmaktadır. Bu nedenle sözcüğün ilk biçiminin *İytilenmek* olması muhtemeldir.

* **İtinmek:** "Teçhizatlanmak" anlamına gelen kelimenin kesici aletlerle donanmak manasında "Silahlanmak" olarak anlaşılması da mümkündür. Ayrıca "Kendini zorlamak" manası da mevcuttur.

* **İvçel:** "Seks" (cinsel ilişki, cinsel birleşme) manasındaki sözcük ve fiil biçimleri olan *İvçemek/İvçelmek* (seks yapmak, cinsel ilişkide bulunmak) kavramları *Ev/İv* kökünden türemiş olup *Evçel* ve *Evçemek/Evçelmek* biçimleri ile de söylenmektedirler. Kavramlar *İvmek* (hızlanmak, acele etmek) fiili ile bağlantılıdır ve hızlı hareket etmek içeriği cinsel ilişki esnasındaki kadın ve erkeğin yapmış oldukları hareketlerine atıf yapılmaktadır (hızla gidip gelmek).

* **İvdirmek:** "Hızlandırmak" manasındaki sözcük *Evdirmek* (acele ettirmek, telaşlandırmak) fiilinin farklı bir söylenişi olarak değerlendirilebilir.

* **İve:** *İve/İbe/Ebe* dönüşümü ile Türkçe'deki *Ebe* sözcüğünün farklı bir söylenişi olarak değerlendirilmesi mümkündür. "Hemşire" (kadın sağlıkçı) anlamında kullanılır.

* **İvgi:** Telaş, acelecilik manasındaki sözcüğün *Evgi* söylenişi de vardır.

* **İvgin:** Telaşlı, aceleci manasındaki sözcüğün *Evgin* söylenişi de vardır.

* **İvmek:** "Hızlanmak" manasındaki sözcük *Evmek* (acele etmek, telaşlanmak) fiilinin farklı bir söylenişi olarak değerlendirilebilir.

* **İydilemek:** "İyi" ve "Dilemek" kavramlarının bileşik halidir, ancak kelimeler birleşirken aradaki "İ" sesi düşerek kaynaşmıştır. *İydilek* (hayırdua) sözcüğünde de aynı ses dönüşümü mevcuttur.

* **İye:** Sözcüğün asıl anlamı "Sahip" veya "Malik" demektir. Anlam genişlemesi hatta anlam kayması ile bir şeyin koruyucu ruhu manasında kullanılır. Nesnelerin içinde olduğuna inanılan ve onunu özelliklerini taşıyan gizli güçtür. Daha basit bir tanımmla koruyucu, iyiliksever ruhlara verilen isimdir. Örneğin; Su İyesi içinde bulunduğu su kaynağını korur veya Ocak İyesi bir tek varlık olmayıp her ocağın kendi koruyucu ruhu vardır. Türk mitolojisinde pek çok doğa unsurunun (özellikle de belirli bir anlamı ve değeri bulunanların) mutlaka bir İyesi vardır; Ağaç İyesi, Dağ İyesi gibi… *Eze/İze/İye/İğe/İge/Ege/Eğe* ve *Ez/Es/Is* söz dizilerinin değişik lehçe ve şivelerde koruyucu ruh, sahip manalarında kullanıldığı görülmektedir. *İge* biçiminde "Ruh" açıklamasına da rastlanmıştır, buradan ulaşılabilecek diğer bir sonuç ise eski Türk kültüründe insan ruhunun da kişinin sahibi olarak algılandığıdır.

* **İyecilik:** Günümüzde geçerli olan dinbilimsel terminoloji içerisindeki "Animizm" kavramını karşılar. Ancak Türk kültürüne özgü yönleri vardır. Batılı Dünya'nın (hatta modern toplumların tamamının) içinde bulunduğumuz dönemdeki bakış açısıyla anlayamayadıkları ve inananları tarafından son derece gerçek bir durum olarak kabul edildiğini bir türlü kavrayamadıkları bir inanıştır. Bu inanışa göre doğal varlıkların içindeki doğa ve hatta kainat ile arasında bir bağ bulunur, her varlığın bir ruhu vardır. Bu ruhlar da yine doğaya ve diğer ruhlara bağlıdır. Yani her varlık ve onların ruhu birbirlerine bağlı ve hatta bağımlıdır. Türk kültüründe bu ruhlara "İye" (sahip) denilir. Yani doğanın ve doğadaki canlı ve cansız varlıkların sahibi insan

değildir, tam tersine Yaratıcı'nın tahsis ettiği ruhlardır. Buna benzer inançlara pek çok eski toplulukta rastlanır ancak elbetteki herbirinin kenidine has özellikleri bulunur. Örneğin Afrika'dan köle olaraka Amerika'ya ve çevredeki adalara getirilmiş olan ve günümüzde bu kıtanın ve adaların kırsal kesimlerinin yerlileri haline gelmiş olan zenciler de animist inanışlar yaygın olarak bulunur.

* **İyege:** Kaburga kemiği (göğüs kafesini oluşturan kemilklerin her biri) manasındaki sözcüğün Türkçe "Eğe/Eye kemiği" ile aynı kavramı ifade ettiği ve aynı kelime kökünden (Ege/Eğe/Eye/İye/İğe/İge) geldiği görülmektedir.

* **İyenmek:** "Gıpta etmek" manasındaki sözcük tam olarak bir şeye "Sahip olmayı istemek" içeriğini barındırır.

* **İyerçen:** "Peyk" (uydu) anlamı taşıyan kelime *İye* (sahip) kavramı üzerinden açıklandığında sahiplenilmiş olan şey anlamına gelebileceği gibi, sahibinin / efendisinin etrafında dönen varlık manasında da tanımlanabilir. *İyemek* fiiinin "Cezbetmek" (çekmek) manası dikkate alındığında başka bir şeyin çekimine kapılmış olan şeklindeki bir izahata da ulaşılabilir. Ancak daha mantıklı görünen diğer bir çözümleme ise "Ğ/Y" dönüşümü ile *İğerçen* sözcüğünden dönüşmüş olması ihtimalidir. Bu takdirde dönüş bildiren *İğ* kökünden türemiş olduğu görülür ki, başka bir şeyin etrafında dönen cisim anlamını içerdiği anlaşılır. Bu bağlamda Türkiye Türkçesi'ne *İğerçen* olarak aktarılması da mümkün, hatta söyleyiş kolaylığı bakımından daha uygundur.

* **İyinmek:** Zorlanmak, hastalıktan kurtulamayıp sıkıntılı bir dönem geçirmek, kanlı ishal olmak, basur (hemoroit) olmak gibi değişik manaları vardır.

* **İyite:** Tazı (av köpeği) demek olan kelimenin köken anlamı koklayan (burnu iyi koku alan) veya kendisine bir şey koklatılan şeklindedir. *İyirmek* fiili koklamak, *İyitmek* ise koklatmak anlamı taşır. Bu durum av köpeğinin burnunun iyi koku alması ve bu nedenle gerektiğinde avı veya başka bir şeyi bulabilmesi için birşeyler koklatılması ile alakalıdır. İyite/İyit/İt dönüşümü ile Anadolu Türkçesi'nde ise genel olarak köpek manasında kullanılır olmuştur.

* **İylemek:** Deri işlemek, deri tabaklamak manasına gelen sözcüğün koklamak anlamı da vardır. *İlemek* biçimi de mevcuttur.

* **İymiş:** *İmiş* biçimi de bulunan "Meyve" anlamındaki kelime Türkçe'deki aynı manaya sahip olan *Yemiş* (bazı lehçelerdeki *Yimiş ve Zimiş*) kavramının farklı bir söylenişidir.

* **İzdelmek:** Takip edilmek anlamındaki kelimenin ihtiyaç duyulmak, talep edilmek manaları da vardır. Bu bağlamda "İstelmek" fiiline de yaklaştığı görülmektedir.

* **İzdeş:** Yol arkadaşı olarak izah edilen kavram tam olarak aynı izin üstünde gidin kişilerin her biri demektir. Bir yolda peş peşe giden insanlar kastedilmektedir. Örneğin karlı, çamurlu veya tehlikeli bir yolda ard arda ilerleyen kişiler için kullanılan bir tabirdir. Mecazen başka birinin fikrinde veya savunduğu görüşte ilerleyen kişi anlamı da taşır.

* **İzemek:** İz bırakmak, iz oluşturmak manasındaki sözcüğün “Tahrip etmek” içeriği *Ezmek* kavramı ile doğrudan alakalı bulunan *Ezemek* fiiline aktarılmıştır.

* **İzelmek:** İz kalmak, iz oluşmak manasındaki sözcüğün “Harap olmak” içeriği *Ezilmek* fiilinin belirli bir düzeyde anlam farklılaşmasına uğramış değişik bir söyleniş biçimi olarak görünmektedir.

* **İzenlemek:** “Takdis etmek” manası bir dine giriş töreni yapmak, özellikle de Hristiyanlıkta kutsayarak dine kabul etmek olarak anlaşılmalıdır. *Esenlemek* (selamlamak) sözcüğünün farklı bir söyleniş biçimi olarak “Tebrik etmek” manası da mevcuttur.

* **İzenmek:** “Emin olmak” anlamı “İman etmek” olarak da anlaşılabilmektedir. Sözcüğün kökeninde bir iz üzerinde şaşmadan ilerlemek manası bulunur. *İjenmek/İşenmek* (güvenmek, itimat etmek) fiili ile doğrudan bağlantılıdır.

* **İzertmek:** “Ardında iz bırakmak” anlamına gelen sözcük bazı lehçelerde “Ardından götürmek” manası da taşımaktadır. Aslında bu fiil çok daha özelleşmiş bir mana ile karda, kumda, çamurda yürürken arkadan gelen kişinin izleri takip etmesi hatta öndekinin izlerine basarak yürümesi demektir.

* **İzetmek:** “Haber vermek” manası “İşaret etmek” veya “İşaret bırakmak” (işaret bırakarak haber almasını, bir şeyi anlamasını sağlamak) şeklinde izah edilebilir.

*** İzge:** Mukaddes, mübarek, aziz gibi anlamlara gelen kelime Hıristiyan Türklerde Hz. Meryem için de kullanılan bir ifadedir (“İzge Ana” yani Kutsal Anne).

*** İzgi:** Sevap, hayır (iyilik) manalarından başka İlahi (dinsel musiki) anlamına da rastlanmıştır. Ancak bu içerik *Ezgi* (nağme, melodi) kavramı ile alakalı görünmektedir.

*** İzginmek:** Gittiği yoldan geri dönmek, giderken izlediği yoldan tekrar geri gelmek, dairesel bir çizgi üzerinde ilerleyerek başladığı yere dönmek manalarını içermektedir.

*** İzgüder:** “İz” ve “Gütmek” sözcüklerinden oluşan bileşik bir kelimedir.

*** İzgüver:** “İz” ve “Güvemek” (peşine takılmak, ardından gitmek) sözcüklerinden oluşan bileşik bir kelimedir.

* **İzi:** Rab veya ilah demektir. Farklı lehçelerde “İdi” biçimiyle de söylenir. Karahanlı Türkçesinde birebir “Tanrı” manasına gelir. Divan-ı Lügat-it Türk’de ise “İzi” biçimiyle sahip ve efendi manasında yer alır. Bu anlamlarıyla Arapça “Rab” sözcüğünü karşılar. Kuran-ı Kerim’in, Cumhuriyet döneminde yapılan ilk Türkçe meallerinde “Rabbena!” sözü “Ey İzi'miz!” (yani Ey Rabbimiz!) olarak çevrilmiştir. Batı dillerindeki Tanrı ve/veya Hz. İsa için kullanılan “Lord” sözcüğüne de denk düşmektedi. Türkçe *İz/Iz/Id/İd/İy/İç* kökünden türemiştir.

* **İzik:** *Is/İs* kökünden dönüşümle ortaya çıktığı anlaşılan sözcüğün Isı kavramı ile doğrudan bağlantısı bulunmaktadır. Dolayısıyla Türkiye Türkçesi’ne *İsik* olarak aktarılması da mümkündür. Sıcak kompres manası taşır. *İziklemek* (sıcak kompres yapmak, yakı yakmak) fiilinin de *İsiklenmek* biçimine çevrilmesi imkanı vardır.

* **İzinmek:** Takip etmek, iz sürmek, bir hat üzerinde ilerlemek, başkasının/başkalarının adım izlerini takip etmek manalarına gelmektedir.

* **İzişmek:** "İşaretleşmek" (işaretlerle haberleşmek) şeklinde açıklanan fiilin *İzeşmek* biçimi de bulunmaktadır.

* **İzlev:** "Takibat" manası taşıyan kelimenin *Izlav* söylenişine de rastlanmıştır. *İzlemek* fiilinin ise ünlü kalınlaşması ile *Izlamak* biçimi de görülmüştür.

* **İzme:** Kelimenin "Hamur" manası *Ezmek* fiilinin farklı bir telaffuzu olan *İzmek* kavramından türemiştir. Bu bağlamda Türkiye Türkçesi'ndeki *Ezme* sözcüğünün birebir aynısıdır, fakat anlam ciddi olarak farklılaşarak "Hamur" manasını taşıdığı için orijinal biçim tercih edilmiştir. Türkçe'de ise *Ezme* kavramı ezilerek yapılan bir tür mezeyi tanımlar.

* **Jalgın:** *Yalaz, Yalın, Yalım* gibi ateşle ilgili sözcüklerle bağlantısı nedeniyle Türkçe'ye *Yalgın* olarak da aktarılması da ihtimal dahilinde olmakla birlikte mitolojide ateş tanrısına ait bir özel ad olduğu için orijinal biçim korunmuştur.

* **Jayık**: Mitolojide ırmak tanrısının adı olarak da kullanılan kelimenin *Çayık/Cayık/Jayık/Yayık* (tufan, sel) sözcükleri ile alakalı olduğu görülmektedir.

* **Jır:** *Ir/Yır/Jır/Cır* sözcükleri küçük anlam farklılıkları ile pek çok lehçe ve şivede şarkı, türkü, melodi, nağme, ötüş, cırlama içeriklerini ihtiva eder.

* **Kabalak:** "Yün başlık" anlamındaki kelimenin *Kamalak* söyleyişi de bulunur. Sözcüğün ayrıca "Devetabanı" (bitki) manasında kullanılması da yaygındır.

* **Kabardak:** "Balon" manasındaki sözcüğün *Kavardak* biçimindeki söylenişi de mevcuttur.

* **Kabaylamak:** "Beşik sallamak" anlamındaki kelimenin "Kundaklamak" (bebek sarmak) manası da bulunmaktadır. Türev fiiller için de aynı izahat geçerlidir.

* **Kabaylanmak:** Tam olarak "Beşik gibi sallanmak" demektir. *Kabay* sözcüğü beşik manası taşır.

* **Kablavuç**: Tabansız terlik şeklindeki açıklama tam olarak anlaşılamamıştır. İnce tabanlı terlik kastediliyor olabileceği gibi her tarafı aynı kalınlıklıktaki deriden yapılmış bir tür ayakkabıyı da ifade etmesi ihtimal dahilindedir. Bu takdirde mana "Mes" (iç ayakkabı) olarak düzeltilmelidir. Türkçe'ye *Kaplavuç* olarak aktarılması mümkündür.

* **Kabulçak**: "Maske" manası taşıyan kelimenin orijinali *Kubulçak* olup, Türkçe'ye (türediği *Kubulmak > Kabulmak* fiilindeki dönüşüm çok açık olduğu için) "U/A" dönüşümü ile aktarılması daha uygun bulunmuştur.

* **Kabulmak:** Şekil değiştirmek (dış görünüşünü değiştirmek) manasına gelen sözcüğün kök anlamı tam olarak kabuk değiştirmek, demektir. Bu bağlamda "Tebdil-i kıyafet etmek" (giysilerini değiştirerek başka bir görünüme bürünmek) deyimini de karşılar. Kavram "Kap" sözcüğü ile de bağlantılıdır. İçinde bulunan suyun farklı bir kaba aktarılması halinde şeklinin sınırsızca değişmesi nedeniyle, içinde insan ruhunun yer aldığı bedeni çağrıştırır. Örneğin *Kabulta* kavramı yaklaşık olarak "Metamorfoz" anlamında kullanılır. *Kabulbaz* kelimesi ise "Zarf" (mektup kabı) manası taşır. Bu bağlamda eşkalini (kılığını) değiştirmek ve hatta kamufle olmak şeklinde de anlaşılabilir. Moğolca *Hubılgan/Hubilgan* yine "başka bir şekle girme" manası taşır. Mitolojide (masallarda ve efsanelerde) ise başka bir varlığa dönüşme anlamında kullanılır. Bu durum Türk halk anlatılarında genelde silkinilerek gerçekleşir. Örneğin güçsüz görünümlü bir masal kahramanı silkinerek daz başlı (kel kafalı) yenilmez bir yiğide dönüşür. Herhangi bir hayvanın şekline girme öykülerinin önemli bir kısmı Şamanist gelenekten, daha az bir kısmı da Türklerin Asya'da bir dönem tabi oldukları Budizm'den kaynaklanmaktadır. En çok güvercin, kuğu, kaz, nugas (yaban ördeği), bürküt (kartal), laçın (şahin) gibi kuşların ve boynuzlu yabani hayvanların (maral, elik, sığın) donuna girme yaygındır. Biçim değiştirmeye tasavvuf geleneğinde de sıklıkla rastlanır. Sözcüğün "Parlamak" manasına da rastlanmıştır fakat bu içerik çok büyük olasılıkla *Kavulmak* biçiminden dönüşmüş olup "Tutuşmak" (ateş almak) olarak anlaşılmalıdır. Sözcüğün *Kubulmak/Hubulmak* söylenişlerine de değişik şive ve lehçelerde rastlanmaktadır.

* **Kacalmak**: "Sersemlemek" anlamı taşıyan fiilin *Gijelmek* (başı dönmek) kelimesi ile bağlantısı bulunmaktadır.

* **Kaçağan**: Sözcüğün "Antisosyal" manası insanlardan, toplumdan kaçan kişi içeriğine sahiptir. Ayrıca "Ateşböceği" ve "Eşek arısı" manalarında kullanıldığı görülmektedir. Hatta başka bir kaynakta "Eşek" anlamına da rastlanmıştır.

* **Kaçalamak:** Kaçarcasına uzaklaşmak, biraz uzaklaşıp durmak anlamlarındaki kelime "Sallamak" manasına da sahiptir. Bu içeriğin *Kaçaylamak* söylenişi de mevcuttur.

* **Kaçav:** Muhalefet demektir. *Haçav* söylenişi de mevcuttur.

* **Kaçıkmak:** İstemediği birini görünce karşılaşmamak için veya tehlikeli bir durumu görünce yönünü değiştirmek manasına gelir. Bıkmak, usanmak anlamı da mevcuttur.

* **Kaçınsamak:** "İmtina etmek" anlamı taşıyan sözcüğün *Kaçımsamak* söylenişi de vardır. Aynı şekilde *Kaçınsak* (imtina eden) kelimesinde de *Kaçımsak* dönüşümüne rastlanır.

* **Kadağan:** Azerice'de yasak veya illegal anlamında kullanılan bir sözcüktür. Arapça "Kada/Kaza" (yargılama, hüküm verme) kökünden türediği düşünülmektedir. Ancak Türkçe "Kadamak" (çivilemek, hapsetmek, etrafını çevirmek) fiili ile ilgisi göz ardı edilmemelidir. Etrafı çevrilmiş, çivi gibi sabitlenmiş veya biraz daha uzak bir olasılıkla hapse neden olan davranış anlamları bulunur. Türkçe gerçek manası ise mıhlanmış, çakılmış demektir.

* **Kadak:** Mıh (büyük çivi) veya kazık anlamındaki sözcüğün "200 gram"lık ağırlık ölçüsü birimi manasında kullanıldığı da görülür. Ayrıca nöbet yeri veya karakol anlamı da taşır ki, bu içerik bu tür yerlerdeki bayrak direkleri ile alakalı olarak ortaya çıkmıştır ve aynı zamanda sabitlenmiş yer, tespit edilmiş görev noktası demektir. "Kazık" sözcüğü ile etimolojik akrabalığı vardır. Bina temeli anlamında kullanıldığı da görülür ve

bu anlama *Kadık* biçimi ile de rastlanır. *Kadı* ise mıh manası taşır. *Kadak* sözcüğünün değişik lehçe ve şivelerde *Hadak* söylenişine ve bağlantılı olarak *Kadamak* (çakmak, sabitlemek) fiilinin de *Hadamak* biçimine sıklıkla rastlanır. Bu anlam içerikleri ile bağlantılı olmak kaydıyla aynı ses dönüşümü tüm türev kelimeler ve fiiller için geçerlidir. Duruma göre çivi ve mıh ile ilgili neredeyse tüm mecazi manaları da bünyelerinde barındırmaktadırlar. Bunun dışında “Panik” ve “Telaş” anlamları da kimi kayıtlarda yer alır.

* **Kadakçı:** Karakol nöbetçisi, kulübe nöbetçisi anlamındaki sözcüğün kökeninde *Kadak* (çivi, mıh, kazık) kavramı yer alır. Kelime karşılığı aslında tam olarak “Kazıkçı” (kazık çakan kişi) demektir. Bu bağlamda kelime iki biçimde yorumlanabilir. Nöbet yerini işaretleyen bir kazığın / direğin yanında duran kişi veya çivilenmiş gibi duran kişi olarak anlaşılması mümkündür.

* **Kadaklamak:** “Mıhlamak” (çivi çakmak) manasından başka “Paniklemek” veya “Telaşanmak” anlamları da mevcuttur.

* **Kadalgak:** “Çakal eriği”, “Göğüs sancısı”, “Sarp kayalık”, “Müşkülpesent” manaları vardır.

* **Kadalgan:** “Kahraman” şeklindeki açıklama yeterli değildir. Mevziyi terketmeyen asker, düşman karşısında olduğu yerde duran savaşçı manası taşır.

* **Kadalmak:** “Çakılmak” ve ayrıca “Sımsıkı bağlamak” manasındaki kelime mecazen “Taciz etmek” ve “Tebelleş olmak” (askıntı olmak) anlamlarında da kullanılmaktadır. Ayrıca “Dik durmak” manası da mevcuttur.

* **Kadamak:** “Çakmak” (özelde kazık çakmak, çivi çakmak), saplamak, sabitlemek, tıka basa doludurmak, birini sıkıştırmak, taciz etmek anlamlarını ihtiva eder. “D/Z” dönüşümü ile *Kazmak* fiili ile akrabalığı bulunur. *Hadamak* (gırtlaksı “H” sesi ile) ve *Gadamak* (gırtlaksı “Q” sesi ile) söylenişleri bulunur. “Hapsetmek” ve “Yasaklamak” manalarına da rastlanır.

* **Kadana:** “Çivili tasma” demektir. Kurtlar köpeğin boynunu ısırmaya kalktığında ağızlarına batması için yapılır.

* **Kadanmak:** Hapsolmak manası ile verilen kelimenin anlamı tam olarak çakılıp kalmak, olduğu yerde kımıldayamaz biçimde durmak, hareket edemez hale gelmek, sıkışıp kalmak şeklindedir.

* **Kadar:** Kilit, sürgü manalarından başka “Sabit” (sabitlenmiş şey) içeriğine de sahiptir. Bu anlama *Hadar* söylenişi ile rastlanmıştır. Hayvan sürüsü anlamının ise Arapça kökenli “Katar” (dizi) kelimesinden kaynaklanmış olması ihtimali de bulunmakla birlikte Türkçe çokluk bildiren *Kad/Kat* kökünden (örneğin *Katmak* fiilinde olduğu gibi) türemiş olması da ihtimal dahilindedir. *Kadarçı* sözcüğü de çoban, sürünün başında duran kişi manası taşır.

* **Kadarmak:** Taciz etmek manası sıkıştırmak, sıkıştırarak kımıldayamaz hale getirmek, eve kapatmak (özellikle kadın için) içeriklerinde kullanılır. Ayrıca bir yere kilitleyerek muhafaza etmek, emanette saklamak, kasada korumak anlamları da vardır.

* **Kadaşmak:** Yarenlik etmek, dostluk etmek anlamları Türkçe'deki "Sıkı fıkı olmak" deyimini karşılamaktadır. Karşılıklı olarak birbirini sıkıştırmak içeriğini de barındırmaktadır. Sözcüğün *Hadaşmak* biçimi de bulunur.

* **Kadavul:** Nöbet bekleyen asker veya polisler için kullanılan kelime eski kaynaklarda kale nöbetçisi veya sur nöbetçisi olarak da açıklanmaktadır. *Katavul/Katağul* söylenişleri de bulunur.

* **Kadaz:** "Kazık" olarak açıklanan sözcük *Hadas* (nöbet) kelimesi ile doğrudan bağlantılıdır. Bir işaret kazığının veya bayrak direğinin nöbet yerini tespit etmesi ile alakalı görünmektedir.

* **Kadır:** Hiddetli, şiddetli, kuvvetli anlamlarındaki kelimenin Türkçe "Katı" sözcüğü ile bağlantılı olma ihtimalinin yanında Arapça "Gadr" (acımasızlık) kelimesinden dönüşmüş olması da mümkündür.

* **Kadırmak:** Reddetmek, demiri ateşte kızdırmak, at eğitmek manaları vardır.

* **Kadız:** "Tarçın" olarak izah edilen kelime aslında "Kabuk tarçın" olarak anlaşılmalıdır. *Katız* sözcüğü ağaç kabuğu anlamına gelir ve tarçın da aynı adı taşıyan ağacın kabuğundan elde edilir. Dolayısıyla *Kadız/Katız* kavramı genel olarak ağaç kabuğunu tanımlamakla birlikte *Kadız* biçiminde anlam daralması bulunduğu için ayrı olarak alıntılanmıştır.

* **Kağança:** "İmparatoriçe" (hükümdar karısı) anlamına gelen sözcüğün dışsal etkilerle *Kağaniçe* olarak söylendiği de görülür.

* **Kağanmak:** "Göz gezdirmek" şeklinde izah edilen sözcük aslında arslan, kurt gibi hayvanların yatarken başını kaldırarak çevresine bakınmasını tanımlamaktadır. "Alev almak" manası ise *Kavanmak* fiilinden kaynaklanmaktadır.

* **Kağbal:** "Eşek arısı" anlamındaki kelimenin *Kağıbal* söylenişi de mevcuttur.

* **Kağıldamak:** Vaklamak olarak izah edilen kelime göğsünden ses çıkarmak, göğsü hırıldamak manalarına da sahiptir.

* **Kağınmak:** "Zatürre olmak" manası taşıyan fiil aslında hırıltıyla nefes almlak, balgam çıkarmak demektir. *Dövünmek* (kendi kendine çakmak / vurmak) manası da vardır.

* **Kağmak:** Küfretmek (sövmek), azarlamak, terslemek manalarındaki kelimenin bu ilk anlam grubu *Kağımak* fiilinden "I" sesinin düşmesi ile ortaya çıkmıştır. Ayrıca "Ğ/K" dönüşümü üzerinden *Kakmak* fiilinden kaynaklanan silkelemek, silkeleyerek dökmek, çakmak, direk dikmek, vurmak içerikleri de bulunur.

* **Kağnak:** Kelimenin "Mukus" (balgam, sümük) manasının *Kağanak* biçimindeki söyleyişi de vardır.

* **Kağrak:** "Balgam" demek olan sözcüğün *Kağrık* biçimi de vardır.

* **Kağsırık:** "Balgam" demek olan sözcüğün *Kansırık* biçimi de vardır.

* **Kağumak:** Köpek için “Havlamak” manasında kullanılan kelimenin *Kavumak* biçimi de bulunur.

* **Kağuz:** “Balmumu” demek olan sözcüğün *Kavuz* ve *Kağız* telaffuzları da yaygındır.

* **Kahaşmak:** Özellikle meyve için “(Güneşte) Kurumak” manasına sahip olan fiilin *Kahaçmak/Kahacmak* ve *Kahacımak* biçimleri de mevcuttur. *Kak* sözcüğü Anadolu’da kurutulmuş meyveleri tanımlar.

* **Kajay:** “Kolye” anlamındaki kelimenin *Kaşay* biçimindeki söylenişi de bulunmaktadır.

* **Kakışmak:** Tokuşmak, vuruşmak manalarını içeren sözcüğün *Kağışmak* biçimine de rastlanır.

* **Kakıtmak:** Hırpalamak anlamındaki sözcüğün *Kağıtmak* biçimindeki söylenişi de mevcuttur.

* **Kal:** “Hava” (atmosfer, gök) anlamı taşımaktadır. Gırtlaksı “H” harfi ile *Hal* söylenişi de vardır. Uçak veya kuş için havalanmak manasında kullanılan *Kalkmak* fiili ile aynı kökten gelir ki, bu kavramın ilk hali *Kalıkmak* biçimindedir. Bu kökten türeyen kavramlar hava ve havalanmak ile ilgili kavramlar türetir. Örneğin, *Kalangırmak* fiili havaya sıçramak manası taşır. Sözcüğün “Kar küreği” anlamı da bulunur ki, ek alarak ortaya çıkan benzer içerikli kavramlara da rastlanır, örneğin; *Kalaç* (kürek), *Kalak* (mala) gibi… “Vahşi” anlamı ile bağlantılı olarak da yine bu kökten kavramlar türediği görülmektedir. “Güya” manası da kayıtlarda yer almaktadır. Ayrıca “Kaba saba” (kişi) anlamına da rastlanmıştır.

* **Kalabaştırmak:** Karıştırmak, karmakarışık etmek, kalabalıklaştırmak, kalabalık etmek demektir.

* **Kalaç:** “Kürek” (olasılıkla fırıncı küreği) manası taşıyan kelimenin “Simit” (gevrek, hamurişi bir tür yiyecek) anlamı da bulunur ve bu içerik daha çok *Halaç* söylenişinde görülür. *Kalaş/Halaş* kelimesi ise ortası basık bir tür ekmeği tanımlar. Nazar değmesine karşı çocukların omzuna tutturulan böcek kabuklarına da bu isim verilir.

* **Kalagay:** “Isırgan otu” manası taşır. Kelimenin Asya’daki pek çok Türk şive ve lehçesinde bir tür Rus şapkasını tanımladığı da görülür. Ancak bu ikinci anlam *Halagay* maddesinde verilmiştir.

* **Kalakça:** Kerata (ayakkabı çekeceği) demek olan sözcüğün küçültme eki ile inşaatçı malasına (Kalak) benzetilmesi söz konusudur.

* **Kalaklı:** Kendini beğenmiş, burnu havada anlamındaki sözcüğün kökeninde “Kalak” (hava) kavramı vardır. Dolayısıyla “Havalı” olarak çevrilmesi de mümkündür.

* **Kalamak:** Yığmak, kutulamak, stoklamak manalarındaki sözcüğün ayrıca birbirinden bağımsız başka anlamları da vardır: Tercih etmek, beğenmek, hoşlanmak, ertelemek, geciktirmek, tutuşturmak, yakmak, sıvamak…

* **Kalancı:** Tarlayı hasat eden çiftçi ürünü kapalı bir yere veya işlenecekse harman alanına taşır, ancak vergi tahsildarının alacağı kısmı tarlada bırakır, buna tarlada bırakılan, tarlada kalan ürün manasında “Kalan” denilir. Bunları toplayan kişiye de “Kalancı” adı verilir. “Kalan” sözcüğünün başlık parası manasındaki “Kalın”

kavramı ile benzerliği dikkat çekicidir. Başlık parasının da bir tür vergi gibi algılandığını gösteren bu bağlantı etimolojik açıdan da uyum gösterir. “Kalın” kelimesi bir yerde kalan, bir yerde bırakılan demektir.

* **Kalaş:** Ortası basık bir ekmek türüdür. Başka birkaç lehçe ve şivede görülen *Kalaç/Halaç* (simit, gevrek) sözcüğü ile kökensel ve anlamsal benzerliği çok açıktır. Bundan başka *Halaş/Kalaş* kelimesinin nazarlık, nazar boncuğu anlamı taşır ki, burada da ortalarındaki yuvarlak kısımlar nedeniyle iki kavramın birbirine benzetilmiş olması muhtemeldir.

* **Kalatmak:** Durdurmak, bekletmek, ertelemek, tutmak, alıkoymak manalarını içermektedir.

* **Kalav:** Kelimenin “Stok” manası *Kalamak* (yığmak) fiilinden türemiş olup “Arzu”anlamı *Gal/Qal* yani ateş kavramından kaynaklanmaktadır. Bu içeriğin *Galav* biçimi de mevcuttur.

* **Kalca:** İskambilde “El” anlamında kullanılan kelimenin *Kalca/Kalça* ve *Kalcan/Kalçan* söylenişleri vardır.

* **Kalcamak:** İskambilde kağıt dağıtmak, el dağıtmak manası taşıyan kelimenin *Kalçamak* söylenişi de yaygındır. Türev fiiller için de aynı ses dönüşümü geçerlidir.

* **Kalcatmak:** Zar atmak, zar oyunu oynamak manası taşıyan kelimenin *Kalçatmak* söylenişi de yaygındır.

* **Kalcımak:** “Vahşileşmek” manasındaki kavram *Galcımak* (ateş basmak) fiili ile etimolojik olarak bağlantılıdır. *Kalçamak/Kalçımak* söylenişleri de mevcuttur.

* **Kalcırmak:** Azmak, azgınlaşmak, şehvetlenmek, kızmak, kızışmak manalarındaki fiilin *Kalçırmak/Kalçarmak* söylenişleri de bulunmaktadır. Sözcük ateşle ilgili kavramlar türeten *Kal/Gal/Qal* kökünden türemiştir.

* **Kalça:** “Kel” manasındaki sözcüğün “Kalçay” söylenişi de mevcuttur. Bütünüyle saçsız olan kişiyi tanımlayan *Kel/Kal* sözcüğünün aksine, bu kökten türemiş olan *Kelce/Kalca/Kalça* kavramı aslında saçlarının tamamı değil, kafasının üst kısmı dökülmüş olan kişiyi ifade eder. Ancak kavramlar zamanla eşdeğer olarak kullanılır hale gelmiştir. “Etsuyu çorbası” manası ise *Galça* kavramının farklı bir söylenişidir.

* **Kalçamak:** “Espri yapmak”, “Nükte yapmak” manası taşımaktadır. Ayrıca iskambil oyununda “Kağıt dağıtmak” (veya “Kağıt çekmek”) ve zarla oynanan oyunlarda “Zar atmak” anlamlarına ise farklı iki lehçede rastlanmıştır. Fakat bu içerikler *Kalcamak* başlığında verilmiştir.

* **Kalçan:** Kavramın “Kel” (saçsız) ve “Nüktedan” (espirili) anlamları birbirinden çok uzak durmakla birlikte Türk halk kültüründe kellik aynı zamanda hazırcevaplılık ve nüktedanlıkla alakalı görülür. *Kalçan* sözcüğü gerçekte doğal bir kelliği değil sonradan ustura ile kazıtarak oluşturulan bir dazlaklığı tanımlar. Saçlarını sık sık kazıtan kişinin fiziksel hatta cinsel gücünün ve bazen de zekasının artacağına inanılır.

* **Kalçanmak:** “Sözünden dönmek” ve “Saçlarını kazıtmak” anlamlarının arasındaki bağlantı netleştirilememiştir. Ancak sözünden dönen veya verdiği sözü tutmayı başaramayan kişilerin bir tür kefaret veya ceza olarak saçlarını kestirdiklerine değişik kültürlerde rastlanır. Dolayısıyla bu yönde bir yorum geliştirilmesi mümkün gözükmektedir.

* **Kalçarmak:** Saçları dökülmek, kelleşmek demektir. Vahşileşmek manası ise *Kalcırmak* başlığında verilmiştir.

* **Kalçav:** Nükte/espri manasındaki kelimenin (ve fiil formu olan “Kalçamak” sözcüğünün) etimolojik kaynağı ateşle ilgili kavramlar bildiren *Qal/Gal/Kal* kökü ile alakalı görünmektedir. Nükteli/esprili sözün karşı tarafa atılan bir tür ateş kıvılcımı olarak algılanması söz konusudur. Yani anlam mecazidir. Fakat burada asıl dikkat çekici olan diğer husus saçsızlık bildiren ve Türkçe olup olmadığı tartışma konusu yapılan *Kel/Kal* kökü ile ilgisidir. Türk mitolojisinde kellik güç, zeka ve kurnazlık göstergesidir. Kel kahramanlar daima hazırcevap ve nüktedan olurlar. Fakat “Kalçav” sözcüğü ile kellik arasındaki kavramsal bağlantı kurulamamıştır. Fakat bu konuyla ilgili bir araştırma belki de durumu izah edebilecek yeterli veriyi eski metinlerden sağlayabilir.

* **Kaldamak:** Yerleşmek, süreğenleşmek, kronikleşmek, beka etmek manaları taşır.

* **Kaldırak:** “Zırh” manasındaki kelimeye *Kalturak* biçiminde de rastlanır.

* **Kaldırgaç:** “Kriko” anlamındaki kelimenin orijinali *Kalturgaç* biçimindedir. Orijinal söyleyiş ile aktarılmasının daha uygun olup olmadığı tartışılabilir.

* **Kalgançı:** Sözcük birebir “Kıyamet” kavramını karşılar. Kıyamet gününü ifade eder. İyilik tanrısı Ülgen’le, kötülük tanrısı Erlik arasında çıkacak büyük savaşın sonunda tüm insanlık yok olacaktır. Denizin dibindeki dokuz çatallı *Karataş* dokuz yerinden ayrılacak ve demirden atlara binmiş dokuz savaşçı yeryüzüne saldıracaktır. Tanrı Bay-Ülgen tüm canlıların öldüğünü, kendisinden başka kimse kalmadığını görünce; “Kalkın ey ölüler!” diye bağıracaktır. Onun bu çağrısı üzerine ölüler mezarlarından kalkacaklardır. Sözcük *Kalgamak* (sıçramak) fiilinden türemiştir. Moğolca’da *Halgah (Kalkah)* fiili korkmak anlamına gelir ki, bu bağlamda “Korku Günü” demek de olabilir.

* **Kalığ:** “Hava” anlamındaki kavramın aynı içerikte *Kal, Kalı, Kalık, Kalak* söylenişleri de bulunur.

* **Kalığlanmak:** “Havalanmak” manasındaki fiilin *Kalılanmak* söylenişi de bulunmaktadır. Türev fiiller için de aynı ses (“Ğ”) düşmesi geçerlidir.

* **Kalıklanmak:** Düşmek olarak açıklanmış olan kelime “Kalık/Kalak” (hava) sözcüğünden türemiş görünmektedir. *Kalaklanmak* olarak söylendiğine de rastlanır. Bu bağlamda mananın düşmek değil yükselmek olması gerekir. Bir kayıt hatası olup olmadığı dikkatle değerlendirilmelidir.

* **Kalır:** Türkçe’nin lehçeleri içerisinde kullanıldığı neredeyse hiç görülmeyen ve “Uğultu” izahatı ile rastlanan sözcüğün doğadan yansıma bir sesten köken almadığı anlaşılmaktadır. Gırtlaksı “H” ile *Halır* söylenişinden dönüşüp dönüşmediğine dair de bir bilgi elde edilememiştir.

* **Kalıramak:** “Uğuldamak” izahatı ile rastlanan sözcüğün söyleniş kolaylığı açısından Türkçe’ye *Kalramak* olarak aktarılması da mümkündür.

* **Kalıtmak:** “Genleri aktarmak / aktarılmak”, “Miras bırakmak / bırakılmak” manasındaki fiilin “Sıçratmak” (zıplatmak) anlamı da vardır.

* **Kalkalamak:** “Kilitlemek” izahatı “Koruma altına almak” olarak da anlaşılabilir.

* **Kalkalanmak:** “Kilitlenmek” izahatı “Koruma altına alınmak” olarak da anlaşılabilir.

* **Kalkamak:** “Havalanmak” (havaya kalkmak) anlamına gelen fiilin “Kalkan kaldırmak” anlamı da bulunmaktadır ve her ikisi de birbiri ile uyumludur. Bu fiil bazı lehçelerde “Kalkaymak” olarak da telaffuz edilir ve bu ikinci söyleyişin sipere yatmak, siper almak anlamı ile de yine uyumluluk gösterir. Ayrıca elini gözüne götürerek (siper ederek, kalkanlayarak) bakmak manası da vardır.

* **Kalkanmak:** Ellerini / kollarını havaya kaldırarak kendini korumak demektir.

* **Kalkarmak:** “Havalanmak” açıklaması mecazidir. “Hava atmak” manasına yaklaşır.

* **Kalkımak:** Havalanmak, yükselmek, yukarı çıkmak manalarında kullanılır.

* **Kalkıtmak:** “Havaya kaldırmak” manasındaki sözcük binek hayvanlarını koşturmak anlamında da kullanılır ki, “Dört nala kaldırmak” deyimindeki içeriği karşılamaktadır.

* **Kalkıra:** Grus türünden turna kuşunu ifade eden kelimenin *Karkıra* söylenişi de mevcuttur. Savaşlarda cesaret simgesi olarak veya kadınlar tarafından süs amaçlı olarak başa takılan büyük tüyleri tanımlamak için kullanıldığı da kayıtlarda yer alır.

* **Kalkuday:** “Kal/Hal” (hava, atmosfer) ve “Kuday” (tanrı) sözcüklerinin bileşik halidir. Gök tanrısı demektir. Eski Türkçe’de atmosfer ile gökyüzü ayrı kavramlarla nitelenir ve atmosfere *Kal* denilir. Bu bağlamda bu tanrı hava olayları ile alakalı görünür.

* **Kalkma:** Şamandıra veya duba anlamındaki sözcüğün orijinali *Kalkıma* şeklindedir. Aradaki “I” sesi Anadolu Türkçesi’nde telaffuzda kaybolduğu için (tabiri caizse kör bir noktada bulunduğu için) aynılaştıkları görülür. Bundan başka “Duvar” ve “Bent” (su seti) anlamları da bulunmaktadır.

* **Kaltaban:** Yankesici, dolandırıcı, haydut manasındaki sözcüğün *Kaltaman* biçimi de mevcuttur.

* **Kaltarmak:** “Üzerine düşmek” manası hem gerçek hem de mecazi olarak kullanılır.

* **Kaltırmak:** “Titremek” veya “Sarsılmak” manasındaki kelimenin *Kaltıramak* söylenişi de bulunur.

* **Kamaçav:** Gaile, meşgale manasındaki kelime barikat veya bariyer anlamında kullanılmaktadır. Ancak anlam/ek uyumu açısından Türkiye Türkçesi’ne gaile, meşgale içeriği ile aktarılması uygun bulunmuştur. Barikat, bariyer manaları ise aynı kökten türeyen “Kamaçar” kavramında mevcuttur.

* **Kamak:** Zindan, mahpushane anlamına sahip olan kavramın kökenindeki mana gerçekte insanın etrafını çeviren ve böylece çıkmasına engel olan yer demektir.

* **Kamak:** Etrafını çevirmek, üzerini örtmek, hapsetmek, tutmak anlamlarındaki kelime *Kam/Kab/Kap* kökünden türemiştir ve *Kapatmak* fiili ile akrabadır. Önünü kesmek, engellemek içeriklerine de sahiptir. Örneğin; *Kamaçav* kelimesi barikat, bariyer anlamı taşımaktadır.

* **Kamalak:** "Sedir ağacı" anlamındaki kelime ışıktan gözleri kamaşmış olma halini de tanımlamaktadır. Ancak her iki içeriğin türeyiş biçimleri farklıdır.

* **Kaman:** Cesur, gözüpek, aman vermez gibi manaları bulunur. Ayrıca "Kam" kelimesinden "Şaman" sözcüğüne benzeşimle türetme yoluyla sonradan oluşturulmuş bir anlamı daha bulunur. Ancak bu yapay bir mana olsa da asıl anlamlarına da ters düşmez.

* **Kamanmak:** Sıkışmak, daralmak ve mecazen yüreği sıkışmak, göğsü daralmak manalarını içeren sözcüğün "Kam'lık bahşolunmak" (şamanlık yeteneği almak) anlamı da bulunmaktadır. Her ne kadar birbirinden uzak görünen iki anlam içeriği bulunsa da, rüyada veya trans yoluyla şamanlık yeteneği alınması kişiye sıkıntı veren göğsünü daraltan hatta hastalandıran bir süreçle ortaya çıkar.

* **Kamarlamak:** Esir almak, tutsak etmek anlamlarındaki sözcük "Kamar" (hücre, zindan) kavramı üzerinden hücreye kapatmak, zindana atmak olarak da anlaşılabilir.

* **Kamaz:** "Hortum" (rüzgar anaforu) manası taşıyan kelimenin "İlham" anlamı da bulunur. Bu ikinci içerik insanı yakalayıp, etrafını çeviren, kaçmasına izin vermeyen ilahi bir tür rüzgar olarak algılandığını göstermektedir. Veya en azından bu yönde bir benzetme yapılmaktadır. Dolayısıyla "Vahiy" kavramına daha yakın bir manaya sahip olduğu söylenebilir. Sözcüğün *Hamaz* söylenişi de vardır.

* **Kambar:** Sözcük Türkçe olup Yunanca ve Arapça ile ilişkilendirilmesi benzeşime ve yetersiz bilgi nedeniyle bu benzeşimin anlaşılamamış olmasına dayalıdır. Bu isim *Kam* (şaman) sözcüğü ile doğrudan bağlantılıdır ve Kam'ın yanında duran kişi demektir. Yani şaman yardımcısı kastedilmektedir. Gökkuşağına Asya'da bazı topluluklarda "Kambarkuşak" adı verilir. Bu gökkuşağının şamanın üzerinden yardımcı bir ruhun yardımıyla geçerek göğe yükseldiği bir köprü olarak algılanması ile alakalıdır. Eski Türk kültüründe atları koruyan bir ruh olarak da tanınır. İskitlerden bu yana Türklerle iç içe veya komşu olarak yaşayan ve etkileşim halinde bulunan Taciklerde ise yıldırım tanrısı olarak görünür. Türklerde atların yıldırımdan yaratıldığı inanışı kabul görmüştür. İslamiyet'i kabul sonrasında ise Hz. Ali'nin atlarından sorumlu kölesinin (veya uşağının) adının "Kamber" olduğu ve birlikte yolculuklar yaptıkları anlatılır. Yunan kültürünün etkisiyle çalgıcıların koruyucusu olarak tanımlandığı da görülür. *"Kambersiz düğün olmaz,"* sözcüğü bu anlamda kullanılır. Yunanca'da "Kamber" kelimesi ise aslında damat demektir. Böylece aslında çok eski çağlardan beri Türk halk inanışı içerisinde atların koruyucu ruhu olarak görülen bir tanrıya çeşitli sözcük benzerlikleri nedeniyle dışsal ve yeni anlamlar yüklenerek özelliklerinin genişletildiği anlaşılmaktadır.

* **Kamçat:** Kunduz demektir. Büyük olasılıkla bu hayvanın kuyruğunun kamçıya benzetildiği anlaşılmaktadır. *Kamdat* söylenişine de rastlanır. *Kamdı* ise su samuru anlamında kullanılmaktadır.

* **Kamdırmak:** Orijin dilde *Kamturmak* olarak yer alan kelime Türkçe'ye ses dönüşümleri ile bu şekilde aktarılmıştır. Fiiin, bir şeyin içeriğinde bulunmak, muhtevasına katılmak şeklindeki bu ilk manası *Kam/Kab/Kap* kökünden türemiş olup ayrıca ikincil olarak tamı tamına "sesi kısılana kadar bağırmak"

manası da bulunur. Bu ikinci anlam "Kam" (şaman) sözcüğü ile alakalı olup kamın ayin esnasında sesinin kısılana kadar bağırıp sesler çıkarması ve şarkı söylemesi ile bağlantılı olarak ortaya çıkmıştır.

* **Kamgalak:** "Sigorta" (hukuki güvence) manasındaki kelime aslında başka birkaç lehçe ve şivede kalın ve koruyucu kabuk demektir. Örneğin ağaçların dış kabuğu, enginar kabuğu veya sarımsak kabuğu bu sözcükle ifade edilir. Kavramın "Nöbet" manasına da rastlanmıştır.

* **Kamgazak:** "Sarımsak" (bazen de "Diş sarımsak") anlamı taşır. *Kamgak* kelimesinin de yine sarımsak anlamı taşıdığı görülür. Sondaki -zak ekinin benzerlik veya küçültme amaçlı kullanıldığı kabul edilirse sarımsağın tümünün değil de sarımsak diş'inin kastediliyor olması ihtimali daha yüksektir. Kökendeki mana ise kalın kabuklu bitki demektir. *Kamga* (kalın kabuk, ağaç kabuğu) sözcüğünden türemiştir. *Kamgalak* ise bir şeyin etrafını saran kalın kabuk manasına gelir ve sarımsak kabuğu anlamında da kullanılır.

* **Kamılmak:** Dövülmek anlamı "Kamçı" kavramı ile kökensel olarak akraba olup kamçılanmak, kırbaçlanmak, falakaya yatırılmak olarak da anlaşılabilir. Afallamak, sersemlemek anlamı ise "Kam" (şaman) kavramı ile alakalı olup aslında tam olarak şaman gibi kendini kaybetmek, şuurunu yitirmek demektir. Bunlardan başka fırlatılmak manası da bulunur. Söyleyişte ise *Kamulmak* biçimi de mevcuttur.

* **Kamınmak:** Dövünmek manası dışında kendinden geçmek (şaman gibi vecde gelmek, transa geçmek) anlamları da bulunur. Ayrıca fırlamak, fırlayıp gitmek manasında kullanıldığı da görülür. *Kamunmak* biçimi de mevcuttur.

* **Kamıtmak:** Dövdürmek anlamından başka afallamak/afallatmak, sersemlemek/sersemletmek manaları da bulunmaktadır. Bunlardan başka fırlamak/fırlatmak anlamları da mevcuttur. *Kamutmak* söylenişi ile kullanıldığı da görülür.

* **Kamlamak:** Şamanlık yapmak, şaman ayini gerçekleştirmek, şaman dansı yapmak içerikleri *Kam* (şaman) kavramından kaynaklanmaktadır. Bu manaların *Kamdamak* biçiminde söylendiği yaygın olarak görülür. Gırtlaksı "H" ile *Hamlamak* biçiminde telaffuz edildiğine de rastlanmıştır. Ayrıca sarmak, yumak yapmak anlamları da bulunmaktadır. *Kamlatmak/Hamlatmak* ise şamanlık yaptırmak, şaman dansı yaptırmak demektir.

* **Kamos:** Arapça *Kabus* sözcüğüyle de ilgili gibi görünmekle birlikte çok büyük olasılıkla Türkçe *Kam/Kab/Kap* kökünden türemiştir. Bu bağlamda *Kapmak* fiili ile de bağlantılıdır ve kapıp götüren veya insanın üzerine kapanan varlık anlamına gelmektedir. *Kamaz* sözcüğü rüzgar demektir ve esinti daima ruhsal varlıklarla ilgili görülmüştür.

* **Kamşak:** "Istakoz" manası ile açıklanmış olan kelimenin *Kamjak* söylenişi
haşere (böcek) manası ile yer almaktadır. Bu ikinci anlamda bir genelleme bulunmakla birlikte bazı deniz canlılarına da böcek denildiği bilinmektedir ve böylece anlam biraz daha daralarak ilk içeriğe yaklaşmaktadır. Fakat gerçekte hangisinin kastedilmiş olduğuna dair başkaca bir izahat bulunamamıştır.

* **Kamu:** Umum, amme, toplum, cumhur manalarındaki sözcüğün Türkçe olmadığı iddiaları doğru kökle ilişkilendirilmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Oysa ki doğru analiz edildiğinde görülmektedir ki, *Kap/Kab/Kam/Ham/Hem/Hep* kökü kapsama, ihtiva etme, kapatma, etrafını çevirme, toplama manaları ile

neredeyse tüm Türk lehçelerinde yer alır. Türklere komşu başka bir dilde benzeri manada yakın söyleyişe sahip bir kelime varsa (ki “Kamag” biçimiyle Sanskritçe’de görülmektedir), bu takdirde bu dile Türkçe’den geçmiş olması ihtimali neredeyse kesin gibidir. (Aslında Sanskritçe olduğu öne sürülen “Kamag” söyleyişi Cumhuriyetle birlikte yeniden türetilen “Kamu” biçiminden bile daha fazla Türkçe’dir. *Kamag > Kapag* dönüşümü bunun net bir örneğidir.) *Kamuga* ise mülk (devlet, idari varlık) manası taşır. (Etimolojik araştırmalarda çok sık rastlanan ve gerçekten içine düşmeden geçilmesi çok zor ve yaygın bir tuzak bulunmaktadır. Bir kelimenin ilk kez bir dilin kaynaklarında yazıya geçirilmiş olması, hatta o dilde yerleşerek yazılı metinlerde kullanılıyor olması o kelimeyi o dilde türemiş hale getirmez. Ancak bu tuzağa sıklıkla düşülmektedir. Örneğin yazıyı tanımayan bir Afrika kavminin dilinden önce İspanyolca’ya ve Portekizce’ye sonra da diğer Batı dillerine 1600’lü yılların başında geçerek kullanılmaya başlanan *“Bonana/Bonan veya Banan/Banana/Banane”* (muz) kelimesine ilk kez bir Batılı kaynakta rastlanır. Ama aradan neredeyse yarım yüzyıl geçtiği halde yine de yazıyı tanımamış olmaya devam eden bu kabilenin durumdan haberi ise herhalde hiç olmamıştır ve Afrika sömürgeciliğine entegre olarak sürdürdükleri kültürel yaşamlarında bir alfabeye yaklaşık 1960’dan sonra sahip olmuşlardır (üstelik bahsedilen küçük bir kabile değil yaklaşık 5 milyonluk Wolof kavmidir).

* **Kamuç:** “Kepçe” manasındaki sözcüğün *Kamıç* söylenişi de vardır.

* **Kamuk:** “Kara yılan” manasındaki sözcüğün *Kamık* söylenişi de vardır. Şamanın giysisindeki kara yılan tasviri de bu adla anılır.

* **Kamutay:** Sözcüğün gerçek anlamı topluma ait olan, herkese ait olan ya da halkın birlikte yaptığı çalışma şeklindedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye Büyük Millet Meclisi’ni tanımlamak için Parlamento veya Senato anlamında kullanılmıştır. Ancak daha doğru olarak Cumhuriyet (Republik) kavramını karşılamaktadır. Kamu sözcüğünün Türkçe olmadığı iddiaları ise bütünüyle eksik bilgiye dayanmakta olup *Kap/Kab/Kam/Ham/Hem/Hep* kökü kapsama, ihtiva etme, kapatma, etrafını çevirme, toplama manalarını içerir ve neredeyse tüm Türk lehçelerinde bu kökten ve kökün *Kam/Ham/Hem* kısmından türeyen pek çok kelime bulunur. Sözcüğün hatta kökün aynı zamanda Sanskritçe (Eski Hintçe) ve Farsça ile uyum göstermesi Türkçe olmadığını göstermediği gibi hangi dilden hangisine geçtiği (veya geçip geçmediği) bile bilinmediği halde kestirme çözümlerle Türkçe’nin dışına itmeye çalışmak anlaşılır olmaktan uzaktır. Sırf Dünya’daki pek çok dilde hem de benzer manalarla bulunduğu için *Kom* kökünün de Türkçe olmadığını iddia etmek ne derece mantıklıdır?

* **Kamutmak:** İhtiva etmek, içermek, kapsamak manalarını bünyesinde barındıran kelimenin orijinali *Kamtumak* biçimindedir. Türkçe’ye bu söyleniş ile aktarılması daha uygun bulunmuştur.

* **Kanakmak:** “Kan” ve “Akmak” sözcüklerinden oluşan bileşik bir kelime gibi durmaktadır. Ancak yine de özsuyu akmak, sıvı boşalmak manasında tek bir sözcük olması da mümkündür. Örneğin kauçuk ağacının veya kenger bitkisinin usaresinin akması bu fiille tanımlanır.

* **Kanalmak:** “Kan” ve “Almak” sözcüklerinden oluşan bileşik bir kelime gibi durmaktadır.

* **Kanar:** “Çuval” manasından başka balık için “Yüzgeç” anlamı da bulunur. Bu ikinci anlam “Kanat” kelimesi ile aynı kökten gelir.

* **Kanarmak:** Kanlanmak, yara için kanla dolmak (morarmak) manası taşır. Örneğin; gözün kanlanması bu fiille ifade edilir.

* **Kanaşmak:** "Kan kardeş olmak" manası kelime kökenindeki kanlarını değiştirmek içeriğinden kaynaklanır. Mukavele yapmak, antlaşmak, sözleşme yapmak manaları da yine kanları üzerine yemin etme uygulamasına dayanmaktadır. Bundan başka kuşlar için "Tüy dökmek" anlamı da bulunur ki, bu içerik ise Kana" (tüy) sözcüğünden ortaya çıkmıştır.

* **Kanav:** Kelimenin "Zenne" (kadın kılığına girmiş erkek) ve "Hendek" (başka bir lehçede ise "Şarampol") şeklinde birbirinden bağımsız iki anlamı vardır. Daha zayıf görünen "Zulüm" manası da kayıtlarda yer alır.

* **Kancagay:** "Emniyet kemeri" demektir. *Kancaga* kelimesine "yük veya çocuk bağlamakta kullanılan eyer kayışı" izahatı ile rastlanmıştır. Büyük olasılıkla bu kavrama bir benzetme ya da anlam kayması vardır.

* **Kanç:** Ölümcül yara, kan kaybına neden olan yara manasındaki kelimenin *Hanç* söylenişi de mevcuttur. Şimdiye dek gözden kaçırılan bu kavram bugüne kadar değişik açıklamalar yapılan ama bir türlü kökeni netleştirilemeyen "Hançer" kelimesinin de kökenine dair yeni bir bakış açısı geliştirmekte de faydalı olabilecektir. *Kançar/Hançar* (delici, kanatıcı, öldürücü silah) kavramının bu sözcükten türediği çok açıktır. Elbetteki Farsça ve Arapça köklerle ilişkilendirilemediği için bu dillere nereden geçtiği bilinmeyen "Hançer" sözcüğünün Türkçe "Kançar"dan türediğinden kesin olarak emin değiliz, böyle kesin bir iddiada bulunmak da imkansızdır. Zaten müthiş bir tesadüfi benzerliktir diyerek konuyu kapatmak da mümkündür. Sözcüğün bundan başka "Pençe" manası da vardır ki, ölümcül kanlı yaradan kastedilen şey pençe yarası da olabilir.

* **Kançamak:** Sözcüğün gerçek anlamı pazarlık etmek daha doğrusu "*Kança? (Kaça, ne kadara?)*" diye sormak demektir. Anlam daralması ile fuhuş pazarlığı yapmak manası taşımaktadır.

* **Kançura:** "Kan" ve "Çur/Çura" (cin) sözcüklerinin bileşimiden oluşan ve kan emici yaratık, kan içen kötü ruh anlamındaki kelimenin yine bu anlamla bağlantılı olarak "Kan Kirlenmesi Hastalığı" manası da bulunmaktadır. Bu bağlamda "Kançıra/Kançıran" (kangren) kavramı ile de etimolojik olarak doğrudan alakalıdır.

* **Kandala:** "Kan" ve "Dalamak" sözcüklerinden oluşmuş gibi görünmektedir. Kan emici canlı manası taşır ve "Kene" böceği demektir. *Kandalay* biçimi de mevcuttur. *Handala/Handalay* söylenişine "Tahtakurusu" manasında rastlanır.

* **Kandar:** Kan davası güden kişi manasındaki kelimenin *Kantar* söylenişi de bulunmaktadır.

* **Kanday:** "Nasıl?" manasındaki kelimenin *Handay* söylenişi de vardır.

* **Kanırsamak:** "Cinsel birleşmek" manasındaki sözcüğün *Kanırçamak* söylenişi de mevcuttur. Türev fiiller için de aynı ses dönüşümü geçerlidir.

* **Kankaz:** "Kuğu" anlamı taşıyan kelime "Kan/Han" (kral) ve "Kaz" sözcüklerinden oluşan bileşik bir kelimedir. Kuğunun görkemli, soylu bir kaz olarak algılanmasından kaynaklanan bir benzetme vardır.

* **Kankıldamak:** Özellikle tavuk için "Gıdaklamak" açıklaması ile verilen kelime aslında yumurtlamak üzere olan tavuğun veya kümes hayvanlarının çıkardığı değişik bir sesi ifade etmektedir. Bu nedenle "Yumurtlama sesi çıkarmak" şeklindeki bir izahat daha doğru olacaktır. *Kankıldağan* kelimesi de yumurtlamak üzere olan ve bu tür sesler çıkaran kümes hayvanlarını tanımlar.

* **Kankıran:** Dejeneratif (soy bozan, genetik yapıyı bozan) anlamındaki kelimenin kısmi benzeşim yoluyla "Kangren" manası da bulunmaktadır.

* **Kankırmak:** Dejenere etmek (soy bozmak, genetik yapısını bozmak) manasındaki kelime "Kan" ve "Kırmak" sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Kanlamak:** Kurban kanını önce orta parmağa sonrada bu parmakla alna sürmek demektir.

* **Kanrak:** "Çan" demek olan kelime pek çok lehçe ve şivede aynı veya (zil, el çanı, boğaz çanı gibi) benzer manalar taşıyan *Kongrak/Koňrak/Konrak* sözcüğünden A/O dönüşümü ile ortaya çıkmıştır.

* **Kansamak:** Kansız kalmak, kansızlık hastalığına yakalanmak ve bu nedenlerle beti benzi atmak, yüzünden kanı çekilmek anlamları taşır. Aslında kelime kökünde kana ihtiyaç duymak içeriği bulunur. Ayrıca zalim kişiler için mecazen "Kana susamak" manasında da kullanılmaktadır.

* **Kansar:** Kansızlık hastalığına tutulmuş olan kişi anlamındaki sözcüğün *Kansır* biçimi de bulunmaktadır.

* **Kansık:** "Kan tutması" rahatsızlığı anlamındaki kelimenin orijinali *Kanzık* şeklindedir. Türkçe'ye söyleyiş uyumu açısından bu şekilde aktarılması uygun görülmüştür. Aynı durum *Kanzıkmak* (kan tutmak) fiili için de geçerli olup *Kansıkmak* biçiminde aktarılmıştır. Kansık sözcüğünün ayrıca ana veya baba bir üvey kardeş anlamı da bulunur.

* **Kansıldamak:** "Titremek" (özellikle soğuktan) manasındaki kelimenin *Kanzıldamak* telaffuzu da mevcuttur.

* **Kansımak:** Ayrıcıa Anadolu Türkçesi'ndeki "Kan çekmek" deyimini karşılar.

* **Kansır:** "Kindar" anlamındaki kelimenin *Kanzır* biçimi de mevcuttur.

* **Kansıramak:** "Kanı çekilmek" anlamındaki kelimenin *Kanzıramak* biçimi de mevcuttur.

* **Kansırmak:** "Kin gütmek" anlamındaki fiilin *Kanzırmak* biçimi de mevcuttur.

* **Kansıtmak:** Sempati duymak olarak izah edilen sözcük Anadolu Türkçesi'ndeki "Kanı kaynamak", "Kanı ısınmak" ve "Kan çekmek" deyimlerini karşılar. Aralarında soy bağı olan birine karşı bu durumdan haberdar olunmasa bile kişinin içinin ısınmasını tanımlamaktadır.

* **Kansorguç:** Daha eski dönemlerde "Hacamat aleti/düzeneği" ve günümüzde "Kan alma aleti/düzeneği" için kullanılan kavram "Kan" sözcüğü ve (doğrusu *Soğrumak/Soğurmak* olan emmek, çekmek, pompalamak manasındaki) "Sorumak/Sormak" fiilinin bileşiminden oluşmaktadır. Dolayısıyla kavramın doğru biçiminin

Kansoğurguç olduğu da söylenebilir. Sözcüğün farklı bir söyleniş biçimi olan *Kansorguş* kelimesi “Vampir” (kan emici yaratık) anlamına gelir. Burada büyük olasılıkla bir kan alma aletinin bu hayali varlığa benzetilmesi söz konusudur.

* **Kansorma:** “Kan” sözcüğü ve (hesap sormak manasında) “Sormak” fiilinin çekimli halinin bileşiminden oluşmaktadır. Kan davası demektir. Kan davası gütmek ise *Kansormak* fiili ile ifade edilir.

* **Kanşamak:** “Sarhoş olmak” şeklinde izah edilen fiil aslında sağa sola yalpalamak manası taşır. *Kağşamak* (harap olmak, gevşemek, dağılmak) fiiline *Kanşamak/Kaňşamak/Kangşamak/Kagşamak* dönüşümü ile bağlanır.

* **Kanşav:** Bir yanına doğru devrilen, sağa sola salınan, gevşeyen içeriğini bünyesinde barındıran sözcük “Lale” anlamına gelmektedir. Çiçeğin boynunu bükmesi, rüzgarda salınması ile alakalı olarak bu isim verilmiştir.

* **Kantalamak:** “Kan” ve “Talamak/Dalamak” sözcüklerinden oluşan bileşik bir kelimedir. Türkçe’ye Kandalamak olarak aktarılması da mümkündür. Kangren olmak manası uzvun mosmor olmasının kanın yayılması (dalaması) şeklinde tanımlanmasından kaynaklanmaktadır.

* **Kantalav:** “Kangren” manasındaki sözcüğün Türkçe’ye *Kandalav* olarak aktarılması da mümkündür.

* **Kantarga:** Moğolca’da ise “Dizgin” manası taşıyan kelime Kazak/Kırgız coğrafyasında ise çok daha özelleşmiş bir anlam ile “Dizgini atın yelesine bağlama” demektir.

* **Kantarmak:** Devirmek, bağlamak ve çekmek şeklinde birbirinden oldukça uzak üç anlama rastlanmıştır. Dizgin çekmek ise daha özelleşmiş bir anlam olduğu için tercih edilmiştir.

* **Kanzamak:** “Pipo içmek” manasındaki kelimenin *Tanzamak* söylenişine de rastlanmıştır. *Kanza/Tanza* (pipo) kavramının Çince kökenli olduğu anlaşılmaktadır.

* **Kanzar:** “Rahatsız” manasındaki kelimenin *Kanzır* söylenişi de bulunmaktadır.

* **Kapança:** “Kaftan” anlamı taşıyan sözcüğün Bulgarca üzerinden İtalyanca’ya geçen “Kapaniçe” biçimine dönüştüğü görülür. Aynı kökle ilişkili olduğu görülen “Kaban” (kışlık mont, kısa palto) sözcüğünün ise gülünç bulunabilecek bir pervasızlıkla Arapça, Süryanice, Samice, İbranice, İtalyanca (Sicilya lehçesine de ayrıca gönderme yapılır), Latince ve Fransızca pek çok dilde menşei bulunduğu öne sürülür de yalnızca Türkçe’yle (Kab/Kap kökü ile) ilişkili olabileceğini düşünmek bile çeşitli biçimlerde yaftalanmak için yeterlidir.

* **Kapaşmak:** Birbirine sımsıkı sarılmak, birbirinin üzerine kapanmak anlamındaki kelime cinsel birleşmede bulunmak manasında da kullanılır.

* **Kapçagay:** Çok hızlı hareket ederek aniden avını yakalayan, yere hızla inerek birdenbire kapıp götüren kapıcı kuş manasındaki sözcüğün *Kapşagay* söylenişi de bulunmaktadır. *Kapçagaylamak/Kapşagaylamak* fiili ise yırtıcı kuş gibi kapmak demektir.

* **Kapçak:** "Koza" veya "Maşrapa" (özellikle ahşaptan yapılma) manalarında kullanıldığı görülür. Ayrıca kelimenin ırmakların kavuştuğu yer anlamına da rastlanır ancak bu mana *Kavşak/Kavçak/Kabçak/Kapçak* dönüşümü ile alakalı görünmektedir. Bunun dışında "Talan" (bazı kaynaklarda "Hücum") manasına da rastlanmıştır, ki bu içerik aslında sözcüğün kalelerin ele geçirilmesinde kullanılan ve ucuna halat bağlanan büyük kancalara da *Kapçak* denilmesinden kaynaklanmaktadır.

* **Kapçamak:** "Koza örmek" manasından başka "Talan etmek" (bazı kaynaklarda "Hücum etmek") ve "Mengenelemek" manaları da bulunur.

* **Kapçarma:** "Fermuar" manasındaki kelimenin *Kapçırma/Kapsırma* söylenişleri de bulunmaktadır. Hangi söyleyişin tercih edileceği konusunda kararsız kalındığından *Kapçarma* ve *Kapsırma* biçimlerinin her ikisi de ayrı birer başlık olarak verilmiştir.

* **Kapçırmak:** "Kapılıp gitmek" anlamı farklı durumlarda kullanılabilmektedir. Örneğin kişinin kendisinin veya eşyasının akıntıya ya da rüzgara kapılıp gitmesi, birisine aşık olması (gönlünü kaptırması), ipin sökülmeye devam etmesi, fermuarın çekilmesi gibi. Türkçe'deki *Kaptırmak* fiiline yakın anlamlar içerdiği görülmektedir.

* **Kapınmak:** Tutuşmak (alev almak), aşık olmak, mikrop kapmak, ateşlenmek (hastalık), kaşınmak manalarını içerir. Ayrıca paniklemek, telaşlanmak anlamları da vardır. Bundan başka evcil hayvanların yiyecekleri kaparak yemesini de ifade eder.

* **Kapsak:** "Cüzdan" manası taşıyan kelimenin *Kapsık* söylenişi de bulunur.

* **Kapsırma:** "Fermuar" manasındaki kelimenin *Kapçarma* söylenişi de Türkiye Türkçesi'ne son derece uyumlu olduğundan her iki biçim de ayrı birer başlık olarak verilmiştir. Bundan başka *Kapçırma* söylenişi de mevcuttur.

* **Karabağa:** "Kara" ve "Bağa" (kalın, sert kabuk) sözcüklerinden oluşan bileşik bir kelimedir. *Harabağa* biçimi de mevcuttur. Kara kaplumbağası anlamında kullanılır.

* **Karabasmak:** Kabus görmek, karabasan çökmek anlamındaki kelime "Kara" ve "Basmak" sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır. *Harabasmak/Harbasmak* biçimleri ile de rastlanmıştır.

* **Karaburç:** "Kara" (siyah) ve "Burç" (biber) sözcüklerinden oluşan bileşik bir kelimedir.

* **Karaçalmak:** "Kara" (siyah) ve "Çalmak" sözcüklerinden oluşan bileşik bir kelimedir. İftira atmak demektir.

* **Karaçura:** *Kara* ve *Çura* sözcüklerinin bileşik halidir. *Kara* kelimesi kötülük (zarar vericilik) bildirir. *Çura/Çora* ise hayalet, cin, ruh gibi soyut varlık bildiren anlamlar taşır.

* **Karadanmak:** Sözcüğün aslı *Karağdanmak* olmalıdır. Bu takdirde Türkçe'ye *Karağlanmak* şeklinde aktarılması da mümkündür. "Şüphelenmek" manası tam olarak "Kara düşünmek" olarak izah edilebilir.

* **Karagay:** *Haragay* olarak da söylenen kelime farklı lehçe ve şivelerde Köknar ağacı, Karaçam ağacı, Çam ağacı gibi anlamlarda kullanılır.

* **Karağ:** "Matem" ve "Körlük" olarak açıklanan kavram Anadolu Türkçesi'nde "Kara" şeklinde ifade edilir olmuştur. Örneğin; "Gözlerine kara inmek" deyiminde olduğu gibi. *Karağı* sözcüğü ise "Tavuk karası hastalığı" manası taşır. Ayrıca aynı zamanda köz karıştırma demiri, dağlama demiri manası da taşıyan *Karağı* kavramı ile *Karağ* sözcüğünün "Körlük" manası arasında da bir alaka bulunmaktadır ki, geçmiş çağlarda kızgın demir ile göze mil çekilerek kör etme cezası uygulanmasının ilişkilendirilmesinden kaynaklanmaktadır.

* **Karağa:** Harem ağası manasındaki kelime "Kara" ve "Ağa" sözcüklerinin bileşimi gibi durmaktadır. Aradaki peş peşe gelen "A" seslerinden birisi ise düşmüş olmalıdır.

* **Karak:** Göz, gözbebeği, mercek, pencere, yol kesme, felç, dağ horozu gibi birbiri ile bağlantılı olan veya olmayan pek çok manayı içerir. Sözcüğün *Harak* söylenişi de bulunur. Özellikle "Pencere" manası ev üzerindeki gözlere benzetilmesinden kaynaklanmaktadır.

* **Karakçı:** *Karak* (göz) kelimesinden türeyen kavramın "Gözcü" manasının yanı sıra bağlantılı olarak "Röntgenci" (dikizci, izinsiz pencereleri gözleyen kişi) ve "Eşkıya" (yolları gözleyerek baskın yapıp, yol kesen haydut) anlamlarına da rastlanır.

* **Karakçık:** "Gözbebeği" anlamına gelen sözcüğün *Karağçık/Karaçık/Haraçık/Harağçık/Harakçık* biçiminde pek çok farklı söylenişi mevcuttur.

* **Karaklamak:** Gözlemek, röntgenlemek (dikizlemek), göz atmak, göz gezdirmek manalarını ihtiva eder. Ayrıca talan etmek, soygun yapmak anlamlarına da rastlanır.

* **Karaksak:** "Hipermetrop" anlamı taşıyan kavram orijin dilde *Haraksak* olarak yer almaktadır.

* **Karalgan:** "Miyop" karşılığı ile verilen sözcük anlaşıldığı kadarıyla kavramı "yakını görebilen" şeklinde tanımlamaktadır. (Böylece "uzağı göremeyen" anlamı dolaylı olarak ortaya çıkmaktadır.) Ayrıca namussuz, iftiracı gibi manalarına da rastlanmaktadır. Sözcüğün *Haralgan* söylenişi de mevcuttur.

* **Karalmak:** Loşlaşmak, sönmek, karanlıklaşmak manasındaki kelimenin mecazen namussuzlaşmak, namussuzluk etmek anlamı da bulunur. Ayrıca iftiraya uğramak, kara çalınmak anlamlarına da rastlanır fakat bu içerikler "Kara" ve "Almak" sözcüklerinin bileşiminden kaynaklanmış gibi görünmektedir.

* **Karaltmak:** Loşlaştırmak, söndürmek, karanlıklaştırmak manasındaki kelimenin mecazen fuhuş yaptırmak, fuhşa sürüklemek, kötü yola düşürmek, iftira atmak anlamları da bulunur.

* **Karamak:** "Nazar etmek" (kem göz etmek), kötü gözle bakmak içeriğine sahip olan fiilin gerçek anlamı aslında seyretmek, izlemek, muayene etmek demektir. Olumsuz anlamlar daha sonra "Kara" kavramından doğan çağrışımlar nedeniyle ortaya çıkmıştır. *Haramak* söylenişi ile lanetlemek manasına da rastlanmıştır. Bundan başka şikayet etmek manası da bulunmaktadır. Sözcüğün Anadolu'da "İftira atmak" manasında kullanıldığı da bilinmektedir.

* **Karamat:** “Karabasan” (kabus) olarak tercüme edilen sözcük gerçekte kötü rüyalara neden olan bir varlığın adıdır. Hezeyanlar ve psikolojik bozukluklar ortaya çıkaran kötü bir ruhtur. Tatarca’da ise tam tersi bir mana ile “hayırsever ruh” veya “koruyucu ruh” demektir. Azerice’de kullanılan “Karamat Basmak” (kabus görmek) deyiminde yine bu varlıkla ilişkili olarak olumsuzluk içeren bir kavram ile karşılaşılır. Kelime anlamı ise Karartan (göz karartan) demektir. Udmurtça’da bu kelime şeytan, kötü ruh gibi anlamlar taşır. Yakutça’da uğursuz, lanetli anlamında kullanılan “Karımıt” sözcüğü de yine bu kavramla yakından alakalıdır. *Karamak* sözcüğü kötülemek, hor görmek anlamlarını barındırır. Sözcüğün sadece biçimsel benzerliğine bakarak “olağanüstü olay” anlamındaki Arapça kökenli “Keramet” kavramı ile ilişkilendirilmesi makul değildir.

* **Karamay:** “Petrol” manasında kullanılan sözcük “Kara” (siyah) ve “May” (yağ) sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır. Ayrıca “Alüvyon” açıklaması ile *Karama* sözcüğüne de rastlanmıştır ki, kuvvetle muhtemelen derleme kaynaklı bir eksiklik olup sondaki “Y” sesinin anlaşılması güç olduğundan dolayıdır ve bu nedenle büyük olasılıkla bu manayı içeren kavramın da *Karamay* şeklinde düzeltilmesi gerekmektedir. Alüvyon siyah koyu kıvamlı bir yağa benzetilmektedir.

* **Karamazdan:** Yaklaşık olarak “Rağmen” manasını karşılayan kavram orijin dilde *Karamastan* olarak söylenmektedir.

* **Karan:** Nazar eden (kem gözlü) manasının yanında biraz küçük bir anlam değişikliği ile bazı lehçelerde hasetçi, hasis, cimri anlamlarını da taşır. Sersem, ahmak, enayi gibi manaları da bulunmaktadır. Ayrıca dibi görünmeyen çukurları veya kuyuları da tanımlamakta kullanılır. Sözcüğün *Haran* söhlenişi de bulunmaktadır.

* **Karançamak:** “Belirmek” karşılığı kavramı açıklamak için yeterli değildir. Belli belirsiz ortaya çıkmak, gölgesi belirmek, karanlığın içinden yavaş yavaş belirginleşmek, karanlıktan sonra ışığa gözleri alışmak içeriklerine sahiptir.

* **Karangat:** Siyah frenk üzümü anlamındaki sözcüğün *Karangat/Karaňat/Karanat* dönüşümü ile farklı söylenişleri bulunur.

* **Karanlamak:** Nazar etmek (kem gözle bakmak), kötü gözle bakmak, haset etmek anlamlarını içeren fiilin *Karandamak* biçimindeki söylenişi de mevcuttur. Feda etmek (kendini) anlamı ise *Kayranlamak* fiili ile ilişkilidir.

* **Karanmak:** Şikayetlenmek, dedikodu yapmak, fesatlanmak, fesatlık etmek, hasislek etmek, cimrilik etmek anlamlarına sahiptir.

* **Karanyatma:** “Karantina” anlamındaki kelime “Karan” (müşahade altında olma durumu) ve “Yatmak” sözcüklerinin bileşik halidir. *Karanyatmak* fiili ise karantinada yatmak, müşahade altında olmak manalarında kullanılır.

* **Karar:** Arapça kökenli “Karar” (fikir kesinleştirme) sözcüğü ile ses benzerliği dışında hiçbir ilişkisi yoktur. Türkçe *Karamak* (bakmak, görmek) fiilinden türemiştir. Rasat (gözlem), görüş, muayene anlamlarına gelir.

Yine de özellikle “Görüş” manasının Arapça “Karar” sözcüğünün anlam içeriğine belirli bir düzeyde yakınlaştığı da söylenebilir.

* **Karasav:** “Kara” ve “Sav” (iddia) sözcüklerinin bileşimi ile uygun görünmektedir. Ancak net bir açıklama bulunamamıştır. İftira manası taşımaktadır.

* **Karaş:** “Bakış”, “Görüş” ve dolaylı olarak “Telakki” manası taşımaktadır. Ters bakış, yan bakış anlamlarında kullanıldığı da görülür.

* **Karatma:** “Muayene” anlamındaki kelimenin Anadolu’da pekmezle yapılan “Kar Helvası” anlamı da mevcut olmakla birlikte bu ikinci içerik *Kar* kelimesi ve *Atmak* fiilinin çekimli biçiminden oluşan bileşik bir kelime gibi görünmektedir.

* **Karav:** “Nazar” (kem göz), kimi lehçelerde “Kabus”, bir başkasında ise *Harav* söylenişi ile “Lanet” manasına gelen bir sözcüktür. Röntgen (dikizcilik) manasında kullanıldığına da rastlanır. Kökendeki anlamı ise “Seyir” veya “Müşahade”, “Muayene” demektir. Olumsuz anlamlar daha sonra “Kara” kavramından doğan çağrışımlar nedeniyle ortaya çıkmıştır. “Yağma” (talan) anlamı da yine bu olumsuz içerikler arasındadır.

* **Karavaş:** “Cariye” manası taşıyan kelimenin kimi kaynaklarda *Karabaş* sözcüğünden evrildiği söylenir. “B/V” ses dönüşümüne uygun olan bu açıklamada mananın da içinin doldurulması gerekir. Bir olasılık kara bahtlı, kara talihli kişi manasında kullanılıyor olmasıdır. İkinci bir ihtimal ise kara rengin burada özgür insana göre ikinci sınıf olmayı, daha aşağı bir tabakada yer almayı simgelemesidir.

* **Karavcı:** Nazarı çok değen kişi, kem gözlü insan manasında kullanıldığı gibi kabuslara neden olan kötü ruh veya cin anlamına da gelir. Ancak kelimenin asıl manası “Seyirci”, “Muayeneci”, “Bakıcı” demektir. Bazen de röntgenci (başkalarını izleyen kişi) anlamında da kullanılır.

* **Karbak:** “Olta” anlamındaki kelimenin *Karmak* söylenişi ile “Çengel” veya “Kanca” manası da bulunmaktadır. Ancak anlam farklılaşmış olduğu için her iki biçim de sözlüğe alınmıştır.

* **Karbaş:** Sözcük *Karbaş/Karmaş/Karmaç* dönüşümü ile de aktarılabilir. *Karmak* fiilinden türemiştir ve “Mesir macunu”nun karışık bitki ve baharatlardan yapılıyor olması ile alakalıdır. *Karba/Karma* sözcüğü de benzer bir biçimde baharat karışımlarını tanımlar.

* **Karcaşmak:** İnfial oluşmak, galeyana gelmek, karışıklık oluşmak manaları taşır.

* **Karçamak:** Doğrudan “Kar” kelimesinden türeyen ve “Kar küremek” anlamına gelen sözcüğün diğer anlamı infial oluşmak, fitne çıkmak, karmakarışık olmak demektir ve *Karışmak* fiili ile akraba olan bu ikinci anlam grubu *Karcamak* fiilinin farklı bir telaffuzu olarak değerlendirilmelidir.

* **Karçana:** Kar kızağı demektir. *Çana* sözcüğünün *Çaňa/Çanga* dönüşümü ile Rusça “Atlı kızak” manasındaki *Tsanga/Zanga* kavramına bağlanması ihtimal dahilindedir. Ayrıca halk kültürü içerisinde Ayaz Ata’nın (veya Şahta Baba / Noel Baba’nın) çok güzel bir kız olan torununun adı olarak anılır. Çocuklara hediyeler dağıtır. Genellikle mavi elbiseler giyer. İsmin sonundaki *Çana* sözcüğü *Çına* (Şına, Şono) yani kurt manasını akla

getirir. Ayrıca Kartoy (Kartuy/Kartay) denilen kış şenliklerinde Asya'da genç kızlar mavi giysilerle Karçana kılığına girip Ayaz Ata ile birlikte çocuklara armağanlar verirler. Bazı yörelerde Rus kültüründeki Snegurochka/Snegurka ("Kar Kız") motifinin de etkisi altında kalmıştır.

* **Karçanmak:** Cimrilik etmek, hasislik etmek, açgözlülük etmek manalarındaki fiilin *Karçınmak* söyleyişine de rastlanır. Ayrıca Kar'a batmak, kar'a gömülmek, karda bata çıka yürümek anlamlarında kullanıldığı da görülür.

* **Karçar:** Genel olarak "Küreyici" veya özelde ise "Kar küreyicisi" manasındaki Sözcüğün diğer anlamı Fitneci (ortalığı karıştıran) demektir. "Karçamak" fiilinden türemiştir. Özel ad olarak da kullanılan sözcük, Korkut Ata'yı öldürmeye çalışan kişinin de ismidir. Dede Korkut Kitabı'nda "Deli Karçar" olarak anılır. Bamsı Beyrek ile Banı Çiçek'i evlendirmek istemesi üzerine Korkut Ata'yı öldürmeye kakışmış ve ona saldırmış fakat çarpılmıştır.

* **Karçık:** "Gözbebeği" anlamındaki kelimenin *Karçuk* söylenişi de bulunmaktadır.

* **Kargamak:** "Elemek" olarak verilen anlamda küçük bir açıklamaya ihtiyaç vardır. İyi olanı seçmekten ziyade kötü olanı ayırmak içeriği belirgindir. Bu bağlamda "Dışlamak" ve hatta "Kovmak" anlamında kullanıldığı da görülmektedir. Ayrıca "Lanetlemek" ve "İntizar etmek" manaları da mevcuttur. Kelimenin *Hargamak* söyeyişine de rastlanır.

* **Karganak:** Eski değirmenlerde taneleri taşın arasına boşaltmaya yarayan oynak koldur.

* **Karganmak:** "Elenmek" içeriği "Dışlanmak" ve "Kovulmak" anlamlarında da kullanılmaktadır.

* **Karganmış:** Dışlanmış, kovulmuş, lanetlenmiş demektir. Yeri gelmişken belirtmek gerekir ki; eski kayıtlarda "*Kargamış"* sözcüğünde de yine aynı "Dışlanmış" açıklamasına rastlanmaktdadır. Aslında ses dizimi ve anlam ilişkisi açısından doğru görünmemekle birlikte çok ilginç bir biçimde, tabiri caizse bir çember çizerek verilen anlamı karşılamaktadır. Sözcüğün tam manası (kendisini) "Dışlamış" demektir ve kendisini toplumadan soyutlamış, ıssız yerlerde yaşayarak kötülükler yapan kişileri kastetmektedir. Böylece "Dışlamış" manası aslında "Dışlanmış" olarak anlaşılmaktadır.

* **Kargaşmak:** Karşılıklı olarak birbirine lanet okumak, birbirine küfretmek manası taşıyan kelime aynı zamanda olumsuzlayıcı bir tür yemin etme biçimini de tanımlar. Eğer haksızsa başına büyük bir bela gelmesini aksi takdirde karşı taraf haksızsa onun çok büyük bir felakete uğramasını dilemek demektir. Bu yemin ve lanet bileşimi uygulama karşılıklı olarak da yapılabilmektedir. *Kargışmak* (karşılıklı küfür etmek) fiili ile doğrudan alakalıdır.

* **Kargay:** "Kuru" anlamındaki kelimenin orijinali *Hargay* biçimindedir.

* **Kargımak:** "Beddua etmek" / "İntizar etmek" veya "Lanet okumak" anlamındaki sözcüğün "Küfür etmek" manası da bulunmaktadır.

* **Kargınmak:** "Lanetlenmek" manasındaki kelimenin kendisine lanet okumak (kendine beddua etmek) anlamında kullanıldığı da görülür.

* **Kargırlamak:** "Hırıldamak" manası taşır. Ancak bu fiil Altay destan ve müzik geleneğinde özel bir tür ezgiyi tanımlar. Okuyucu iki tür ses çıkarır. Bu seslerden biri gırtlaktan gelirken diğeri dudaktan çıkarılır.

* **Kargışmak:** Karşılıklı olarak küfür edişmek, birbirlerine lanet okumak, beddualaşmak, hakaret edişmek anlamlarına gelmektedir. *Kargaşmak* fiili de benzer anlamlar içermektedir.

* **Kargıtmak:** "Dürtüklemek" (özellikle değneğin veya sivri bir şeyin ucuyla) anlamına gelen fiilin "Küfrettirmek" manasına da rastlanır.

* **Karguy:** "Atmaca kuşu" anlamındaki kelimenin değişik lehçe ve şiveler ile eski kaynaklarda *Kırguy/Kırgay/Kırgıy/Kırgı* biçimlerinde değişik türde yırtıcı kuşların adı olarak kullanıldığı görülür.

* **Karıkmak:** İhtiyarlamak, güçten kesilmek, görme gücünü yitirmek (çoğu zaman yaşlanmayla ilişkilendirilir), gözü fersizleşmek anlamları bulunur. Kardan dolayı gözü kamaşmak, kara bakmaktan gözü ağrımak içeriği de mevcuttur. Yaşı geçmek, yaşlanmaya başlamak manalarında da kullanılır. Bundan başka "Melezleşmek" manasına da rastlanır, ki bu içerik erkeğin cinsel gücünü yitirerek kadın gibi (karısı gibi) olması algısı ile örtüşmektedir. "Boğulmak" manasının ise *Garıkmak* biçiminde değerlendirildiğinde Arapça kökenli "Gark" boğulma kelimesi ile ilişkili olduğu kanaatine varılmıştır.

* **Karılamak:** "Dirsekle ölçmek" manası kumaş, ip gibi nesnelerin ucundan elle tutularak dirseğe kadar olan kısmının bir birim sayılması ve aynı hareketin tekrarlanarak kaç birim oluşturduğunun bulunmasını ifade eder. *Karış* (el ölçüsü) sözcüğü ile de alakalı görünen kavramın *Karışlamak* olarak anlaşılmasının doğru olup olmadığı konusunda yeterli bilgi bulunamamıştır. Çünkü *Karış* kavramı dirsek ölçüsünü değil, açık parmaklarla el ölçüsünü anlatır. Sözcüğe eski kaynaklarda gırtlaksı "H" harfi ile *Harılamak* biçiminde de rastlanır.

* **Karılmak:** "Takatten kesilmek", özellikle de yaşlılığa bağlı olarak güçten düşmek ve ayrıca küçük bir anlam kayması ile "İhtiyarlamak" manasına gelen sözcüğün biraz daha farklılaşmış olarak, yine yaşlanma ile ilişkilendirilen "Sesi kısılmak" anlamı bulunmaktadır. "Boğazında kalmak" manası da mevcuttur. Bundan başka "Cinsel ilişkide bulunmak" manası da vardır ve bu içerik etimolojik olarak birbirine karışmak, iç içe geçmek hatta karınlarını birleştirmek olarak izah edilebilir.

* **Karımak:** İhtiyarlamak, yaşlanmak manası taşıyan kelimenin *Kerimek* biçimine de rastlanmıştır. Ayrıca caymak, oyunbozanlık etmek anlamlarına da rastlanır.

* **Karışka:** "Karınca yuvası" manasında kullanılan kavramın "Karınca" anlamı da bulunmaktadır. *Karıçka/Karışka* ve *Karınçka/Karınşka* kelimelerinin bazı lehçe ve şivelerde "Karınca" anlamı taşıdığı bilinmektedir.

* **Karışkal:** Küçük taneli tolu (tolu/dolu, buzlaşmış yağış türü) olarak izah edilen sözcüğün Karışka'ya (karınca yuvasına veya karınca sürüsüne) benzetilmesi söz konusudur. Kelimenin "Kaos" anlamında kullanıldığı da görülmektedir.

* **Karıtmak:** Başkasını ihtiyarlatmak veya yaşlanmasına neden olmak anlamına gelen sözcüğün bu kullanımları genellikle mecazidir. Genellikle bir şeyi anlamadığı veya verilen bir işi yapamadığı için birisini çok yormak, bitap etmek içeriği ile kullanılır. Bundan başka evlenmeden yalnız başına ihtiyarlamak manasıda bulunur.

* **Karız:** "Nadas" demek olan kavramın *Karmak* fiilinden türediği görülmektedir. Tarlanın sürülerek alt üst edilmesi ve ekilmeden böylece bırakılması kastedilmektedir. Kelimenin, tarlanın başkasına ektirilmesi anlamında kullanımı ise Arapça "Karz" (ödünçleme) kavramı ile alakalı olduğu kanaatine varılmıştır. Büyük olasılıkla Türkçe'de "Nadas" manası ile zaten var olan kelimenin Arapça'da var olan benzer söylenişli "Karz" kelimesinin etkisi ile anlamının halk kültürü içerisinde kaydırıldığı sonucuna ulaşılabilir.

* **Karlanbaç:** "Karlı pekmez" anlamındaki kavramın *Karlambaç* olarak söylendiği de görülür.

* **Karlankuş:** Ağaçtan yapılmış konik kubbe biçimindeki çatıları veya bu görünüme sahip kulübeleri tanımlar. Burada kırlangıç yuvalarına yönelik bir benzetme yapılmaktadır. Kırlangıçlar tarafından küçük ağaç parçalarından ve çer-çöpten yapılan yuvalar çamurla sıvanır. "Karlankuş" sözcüğü birebir "Kırlangıç" demektir. Hatta "Kırlangıç" biçiminin bu ilk söyleyişten evrildiğini öne süren görüşler bulunmaktadır.

* **Karlığaç:** *Karlağaç/Karlığaç/Karluğaç* söylenişlerine sahip olan kelime "Kardelen çiçeği" demektir.

* **Karlığan:** *Karlağan/Karlığan/Karluğan* söylenişlerine sahip olan kelime "Kardelen çiçeği" demektir. Ancak "Kuş üzümü" manasında kullanıldığı da görülür.

* **Karmaç:** Lapa veya püre şeklinde genel bir manaya sahip olan sözcük özelde kepek ve suyun karıştırılarak yapıldığı lapa görünümlü tavuk yemini tanımlar.

* **Karmak:** "Çengel" anlamındaki kelimenin *Karbak* söylenişi ile "Olta" manası da bulunmaktadır. Yine "Olta" manasına *Kırmak* biçiminde de rastlanır.

* **Karmalamak:** Karıştırmak manasındaki fiilin ayrıca "Olta atmak" ve "Şansını denemek" veya "Teşebbüs etmek" anlamları da bulunmaktadır. Bu ikincil anlamlar "Karmak/Karmağ" (olta) sözcüğünden türemişlerdir (Karmağlamak). Buradaki mana da aslında olta atarak balığın gelmesini beklemek düşüncesinin mecazi bir yansımasıdır ve "Olta atmak" ya da "Yem atmak" tabirleri bugün de Anadolu'da benzeri manalarla mecazen kullanılmaktadır. Tutmak, yakalamak içerikleri de kaynaklarda yer alır. Sözcüğün "Hissetmek" manasına da rastlanmış olmakla birlikte bu mana ile olan etimolojik ilişkisi netleştirilememiştir.

* **Karmanmak:** "Yardım almak" anlamı taşıyan sözcüğün "Tırmanmak" manası da vardır.

* **Karmaş:** "Tabldot" manasındaki kelimenin *Karma* ve *Aş* sözcükleriin bileşiminden oluştuğu görülmektedir.

* **Karsalamak:** "Sıçramak" anlamındaki fiilin "Karıştırmak ve "Yoğurmak" manaları da bulunmaktadır. Bundan başka "Ütülemek" manasına da rastlanmıştır.

* **Karsalanmak:** Ürpermek, ürperti gelmek, olduğu yerde aniden (ve bazen de nedensiz olarak) sıçramak manalarını ihtiva eder.

* **Karsamak:** “Kar biriktirmek” anlamındaki fiilin tuluma veya kaba kar doldurmak manası da bulunur ve ilginç bir biçimde *Kars* (post) sözcüğü ile de uyum göstermekte olup postun veya posttan yapılmış bir tulumun içine kar doldurmak olarak anlaşılması daha doğru olacaktır. Daha genel olarak yığmak, doldurmak anlamlarında kullanıldığı da görülmektedir. Örneğin bir kaba, çuvala bir şeyler doldurmak, boş bir alana bir şeyler yığmak gibi. Bundan başka kar yağmayan veya karın az olduğu bir yılda kar yağmasını istemek, karın yağmasını beklemek anlamında da kullanılır.

* **Karsambaç:** Kar kullanılarak yapılan bir tür tatlıyı tanımlayan sözcüğün *Karsanbaç* biçimi de bulunmaktadır.

* **Karsanba:** “Arefe günü” manasındaki sözcüğün kökü Türkçe görünmekle birlikte (aynı anlama başka bir lehçede *Karsan* biçimi ile rastlanması bu durumu destekler niteliktedir) *Karsanba* söylenişinde kısmi benzeşimle de olsa Farsça etkisi -kesin değilse de- mümkündür. Çünkü Ortadoğu ve Ön-Asya geleneğindeki haftanın günlerinin isimlendirilmesiyle uyumlu bir biçimde *Karşanba* söylenişine de rastlanmıştır. Ancak bu durumda yine de Farsça -şenbe/-şanba ekinin tamamı değil de -be/-ba kısmı sonradan alınmış olmalıdır.

* **Karsanmak:** Karın lapa lapa yağarak yığılması, yeryüzünü doldurması da bu fiille ifade edilir. Buna karşın daha genel olarak yığılmak, dolmak anlamında kullanıldığı da görülür.

* **Karsık:** Acuze (kocakarı) manasındaki kelimenin sarkık karın etini veya sarkık göbeği tanımlamakta kullanıldığı da görülür ki bu durum yaşlılıkla ilişkili olarak algılanır.

* **Karşak:** Tencere demektir. Bundan başka iki elin karşılıklı olarak bitiştirilmesini veya karşı karşıya getirilmesini de tanımlamaktadır. İlk mana Karıştırmak fiili ile ikinci mana ise *Karşı* sözcüğü ile bağlantılıdır.

* **Karşamak:** İki eli karşı karşıya getirmek veya karışılıklı olarak bitirmek anlamındaki fiilin el ile ölçmek manası da bulunmaktadır. Bu içerik “Karış” (açık el ölçüsü) sözcüğünden türemiştir. Ayrıca bir kabın içerisinde karışmak, aynı potada erimek anlamlarına da rastlanmıştır.

* **Karşılatmak:** Zıtlaştırmak, zıtlık oluşturmak, karşı karşıya getirmek, karşısına koymak anlamlarına gelmektedir.

* **Karşınmak:** “İtiraz etmek” olarak izah edilen fiil Anadolu Türkçesi’ndeki “Karşı çıkmak”, “Karşı koymak”, “Karşı gelmek” deyimlerine denk düşer.

* **Kartalaç:** Yufka ekmek ince olarak açılan hamurdan yapılıp sacda pişirildikten sonra üst üste yığılarak kuru olarak saklanır, böylece uzun süre bayatlamadan kalması sağlanır. İşte bu kuru ekmeğe “Kartalaç” adı verilir. Yenileceği zaman üzerine elle veya basit bir tahta araçla çok hafiften su serpeleyerek yumuşaması sağlanır. Yemeklerin yanında yenebileceği gibi kimi zaman arasına tereyağı veya kaymak sürüp üzerine de şeker, bal veya reçel döktükten sonra düremeç yaparak da yenilmesi kırsal kesimde yaygın bir alışanlıktır. *Kartalaş* sözcüğüne mayasız hamur pidesi manasında rastlanmıştır. Aslında aynı sözcüğün lehçesel telaffuz farkından

ibaret olsalar da belirli bir oranda farklılaşmış bir anlam içeriğine rastlandığı için her iki sözcük de ayrı olarak verilmiştir.

* **Kartamak:** Pençelemek, tırmalamak, kaşımak ve kaşıyarak kanatmak manaları taşıyan kelime "Kartal" sözcüğünün kökenini oluşturur. Sözcüğün "Tedavi etmek" manası da bulunur ki, bu durum kartalın kutsal bir hayvan sayılması ve şamanların ruhlarının kartal şeklinde olduğunun da kabul edilmesi ile ilgilidir. *Kartımak/Kartmak* söylenişleri de bulunmaktadır.

* **Kartay:** "İhtiyar" (yaşlı) manasındaki sözcüğün Anadolu Türkçesi'ndeki yaklaşık aynı manayı da içeren *Kart (*sert, kuru) sözcüğü ile bağlantısı çok nettir. *Kartaygan* (ihtiyar, yaşlı) biçimine de rastlanır.

* **Kartaza:** "Hardal" manası taşıyan kelimenin orijinali *Kartıza* biçimindedir. Türkiye Türkçesi'ne ses uyumu açısından bu şekilde aktarılmıştır.

* **Kartmak:** "Tırmalamak" (olasılıkla "Yaralamak") anlamına gelen fiilin Türkçe'de bazen rastlandığı üzere tersine bir içerikle "Kabuk bağlamak" (yara) manasında izah edildiği de görülmektedir.

* **Karzalamak:** Ütülemek (sıcak demir basarak düzeltmek) anlamındaki sözcüğün *Karsalamak* söylenişi de mevcuttur. Elde yeterli veri bulunmamakla birlikte A/O dönüşümü ile Kor sözcüğü ile alakalı olması mümkün görünmektedir. Bu takdirde *Korzalamak* biçiminde aktarılması daha uygun olacaktır. Diğer bir olasılık ise aslında bir yönüyle yansıma bir sözcüğe de benzeyen ama pek çok kaynakta Arapça "Hararet" kavramı ile bağlantılandırılan (gerçekten de bu yaklaşım şu an için daha geçerli görünmektedir) ve bu nedenle Türkçe kökenli olmama ihtimali çok yüksek olan "Har" (ateş, sıcaklık) sözcüğünden türemiş olmasıdır. Gırtlaksı "H" sesinden yine gırtlaksı "K" (Q) sesine dönüşme ise Türkçe'de sıklıkla rastlanan bir durumdur. Bu takdirde *Harzalamak* söylenişi tercih edilmelidir.

* **Karzan:** "Saçı beyazlamış" manası ile aktarılan sözcüğün alıntılanan dilde rastlanan ilk anlamı "İhtiyar" (yaşlı) biçimindedir. Bu durumda anlam içeriği *Kart* (yaşlanmış, sert, kuru) sözcüğü ile bağlantılı olacaktır. Beyazlamış saç ile ilişkilendirildiğinde ise *Kar* kavramının beyazlığı ile alakasının kurulması ihtimal dahilindedir.

* **Karzanmak:** "Beyazlaşmak" manası tam olarak kar gibi bembeyaz olmak şeklinde izah edilebilir. Sözcüğün "İhtiyarlamak" anlamı ise hem saçları beyazlaşmak şeklinde anlaşılabileceği gibi hem de yığılmak, yığılıp kalmak içeriği üzerinden *Karsanmak* fiili ile de bağlantılıdır.

* **Kasalmak:** Mağrurlanmak, kibirlenmek anlamındaki sözcüğün Anadolu Türkçesi'ndeki aynı manada kullanılan *Kasılmak* fiili ile alakası çok açıktır.

* **Kasanak:** Kapalı, bulanık, basık hava manasındaki kelime aslında yağmur yağacakmış gibi görünen ancak bir türlü yağmayan, insanı daraltan, bunaltıcı hava durumu olarak anlaşılmalıdır.

* **Kaskar:** "Kurt köpeği" şeklinde izah edilmiş olan kelimenin *Kaskır/Kaşkır* (kurt) kavramı ile bağlantılı olduğu görülmektedir. Büyük olasılıkla benzetmeye dayalı bir anlamı kayması söz konusudur.

* **Kaslamak:** “Talep etmek” manası ile açıklanmış olan kavramın orijinali *Kastamak* biçimindedir. Sözcüğün kökenindeki mana netleştirilememiş olduğu için aktarılmasında tereddüt duyulmuş ve hangi biçimle aktarılacağında da ayrıca kesin bir kanaate ulaşılamamıştır (Ayrıca “T/L” dönüşümünün doğru olup olmayacağından da emin olunamamıştır). Daha derin olarak araştırılması gereken bir kelimedir.

* **Kasmak:** Kelime farklı kaynaklarda “Taş kömürü” ve “Kazanın / tencerenin dibinde kalan yiyecek” şeklinde açıklanmaktadır. Kazanın veya tencerenin dibindeki artığın yanarak taş gibi sertleşmiş yani kömürleşmiş olması şeklinde anlaşılırsa birbiriyle alakasız gibi görünen iki içeriğin aslında çok basit bir benzetme ile bağlı oldukları görülebilir.

* **Kaşagay:** “Kabuk” manasındaki kelimenin aslı *Kajagay* biçimindedir.

* **Kaşalan:** “Kaş” ve “Almak” sözcüklerinden oluşan bileşik kelime cımbız manası taşımaktadır. “Kaşalmak” (cımbızla kaş yolmak) fiili de aynı şekilde oluşmuş bir bileşik kelimedir.

* **Kaşamak:** Taramak, tırmıklamak, törpülemek, tırmıklamak, kaşağılamak anlamlarındaki kelimenin “Kaşımak” fiili ile olan kökensel bağlantısı çok açıktır. Körelmek, kesmez olmak şeklindeki anlam içeriği ise *Kaşaymak* fiilinden dönüşümle ortaya çıkmıştır. Bundan başka “Kaş” sözcüğünden türeyen kaşları uzamak, kaşları çıkmak manası da bulunmaktadır. *Kajamak* biçimine de rastlanmıştır. “Laçkalaşmak” manası ise *Kağşamak* fiilinden “Ğ” düşmesi sonucu kaynaklanmaktadır.

* **Kaşanay:** Özellikle kadınlar için saç örgüsü, özelde ise uzun tek saç örgüsü anlamına gelen kelimenin *Kajanay* biçimindeki söylenişi de bulunmaktadır.

* **Kaşarmak:** Körelmek, kesmez olmak manası taşır.

* **Kaşatmak:** “İdrar yaptırmak” (işetmek) manasında kullanılan fiilin kaşıyla bir şeyin olmayacağını işaret etmek içeriği de bulunur. Ancak bu içerik “Kaş” sözcüğü ile “Atmak” fiilinin bileşiminden oluşmuştur.

* **Kaşbasmak:** “Kaş” ve “Basmak” kelimelerinin bileşiminden oluşan sözcük Anadolu’daki “Kaş çatmak” deyimindeki aynı anlama karşılık gelmektedir.

* **Kaşırtkan:** “Isırgan otu” anlamındaki kelimenin *Kışırtkan* telaffuzu da mevcuttur.

* **Kaşkalak:** “Orman ördeği” manasındaki sözcüğe “Su tavuğu” açıklaması ile de rastlanır. *Kaşkaldak* kelimesine ise “Karabatak” (kuş) anlamında rastlanmıştır.

* **Kaşkamak:** “Saçı / kaşı dökülmek” anlamındaki kelime arazinin veya tepelerin ağaçsız kalmasını tanımlamak için de kullanılır ve daha çok bu içeriklerle ilgili olmak üzere “Kurumak” manasına da sahiptir.

* **Kaşkan:** Eski Kafkas kültüründe düğünün başladığı gün (genelde Perşembe) damat kendi evinden çıkıp sağdıcın veya bir arkadaşının evine gider ve düğün bitene kadar (genelde Pazar günü) orada arkadaşlarıyla birlikte kalırdı. Bu kavramın Türkçe’ye *Kaçkan* (kaçılan yer) olarak aktarılması da mümkün görünmektedir.

* **Kaşkay:** *Kaşka* biçimi ile de rastlanan kelime alnı açık (hem mecazen alnı ak hem de gerçek anlamı ile saçları dökülmüş, yarı kel) kişi demektir. Ayrıca alnında akıtma (aklık) bulunan at için de bu tabir kullanılır. Cesur, cesaretli anlamı ise Türk halk kültüründe kelliğin cesaret simgesi olarak görülmesi ile alakalıdır.

* **Kaşlak:** Sahil, plaj, deniz kıyısı, ırmak kenarı manasındaki sözcük kimi lehçe veya şivelerde *Kaştak* olarak yer alır. "Kaş" sözcüğünün de aynı veya benzer anlamlarda kullanıldığı görülür.

* **Kaşlamak:** Batmak, dalmak manasındaki sözcüğün sahilde gezmek, ırmak kenarına inmek, plaja gitmek anlamları da bulunmaktadır ve bu içerikler *Kaştamak* biçimi ile de söylenir. Anadolu'da ise yükselmek, yukarıya doğru ilerlemek manalarında kullanıldığı bilinmektedir.

* **Katağ:** "Enerji" manasındaki kelimenin *Katak* biçimi de mevcuttur.

* **Katalmak:** Katılaşmak, koyulaşmak, kıvamı artmak, kıvamlanmak manalarına gelir. Anlam daralması ile "Kabız olmak" (dışkı katılaşmak) manasında da kullanılır.

* **Katanmak:** "Kaplanmak" manasındaki kelimenin Türkçe'deki "Kat kat giyinmek" deyimindeki içeriği de karşıladığı kayıtlardan anlaşılmaktadır ("Birkaç giysiyi üst üste giyinmek").

* **Katarmak:** Geri dönmek, geri gelmek, gidip gelmek anlamlarına sahip olan fiil gerçekte "Kaytarmak" fiilinin farklı bir söyleniş biçimidir. (Kaytarmak fiili Türkçe'dekinden biraz farklılaşmış anlamlara sahiptir. Türkçe'deki işten kaçmak manası da gerçekte işi bırakıp geri dönmek şeklindedir.) Bu fiilden türeyen "Posta güvercini" veya " Avcı kuşu" manasındaki "Katar" kelimesi de aynı şekilde "Kaytar" sözcüğünün bir türevidir. Anlaşılacağı üzere anlam bu kuşların geri dönmesi ile alakalıdır. *Katarmak* fiilinin mızrak saplamak, süngülemek manaları da eski kayıtlarda yer almaktadır.

* **Katavuz:** "İngiliz anahtarı" veya "Ayarlı pense" manasındaki kavram *Kat* ve *Avuz* (Ağuz/Ağız) sözcüklerinin bileşiminden oluşur.

* **Kataymak:** Sertleşmek, koyulaşmak, yoğunlaşmak, pekişmek anlamlarındaki fiilin Türkiye Türkçesi'ndeki "Katı" sözcüğü ile kökensel bağlantısı çok barizdir.

* **Katbaş:** Pile anlamındaki sözcüğün orijinali *Katpaş* şeklindedir. Ancak ses uyumu açısından bu şekilde aktarılması daha uygun bulunmuştur. *Katmaş* olarak aktarılması da mümkündür.

* **Katıklamak:** Özellikle yoğurt başta olmak üzere ayran, lor gibi sütten yapılma yiyecekleri veya sütü ekmek ile birlikte yemek anlamında kullanılan bir fiildir. Yoğurdun veya sütün içine ekmek doğranmasana da *Katıklama* denilmektedir. *Kadıklamak* biçimi ile çaya süt katmak anlamında da kullanıldığı da bilinmektedir.

* **Katımay:** "Katı" ve "May" (yağ) sözcüklerinin bileşiminden oluşan kelime margarin manası taşımaktadır.

* **Katınmak:** "İştirak etmek" anlamı taşıyan fiilin "Sertleşmek" manası da vardır.

* **Katırga:** "Ağaç kabuğu" manasındaki kelimenin *Kadırga* söylenişi de vardır.

* **Katırılmak:** “Kurumak” olarak verilen mana aşırı genel olup açıklanması gerekmektedir. Yaranın kuruyup kabuk tutması, çamurun kuruyup kabuklaşması, tıbbi olarak bir organın alçıya alınması (aslında alçının kuruması), cesedin koruyucu kimyevi akışkanlarla kaplanara sargılarla mumyalanması için kullanılmaktadır. *Katurulgan* sözcüğünün de “Mumya” anlamı taşıdığı görülür.

* **Katırmak:** Özellikle yara için “Kabuk bağlamak” veya “Sertleşmek” / “Kurumak” anlamı taşımaktadır. Yenidoğan çocuğun veya hayvan yavrusunun göbak bağının kuruyup düşmesi de yine bu fiille izah edilir. *Katurmak* biçiminde “Mumyalamak” anlamına da rastlanmıştır. “Pişman olmak” manası da mevcuttur.

* **Katkamak:** Özellikle ekmek ve hamurdan yapılma yiyecekler için “Bayatlamak” olarak izah edilen kelime aslında beklediği için kuruyarak katılaşmak olarak anlaşılmalıdır.

* **Katkomuz:** “Katkomuz” sözcüğü *Kat* ve *Komuz/Kopuz* kelimelerinin bileşiminden oluşmaktadır. Komuz kelimesinin Türklerin ulusal çalgısını tanımlayan “Kopuz” sözcüğünün farklı bir söylenişi olduğu açıktır. Ancak buradaki bileşik kelime telli bir çalgı için değil de tuşlu ve körüklü bir müzik aleti olan “Akordeon” manasında kullanılmaktadır.

* **Katmar:** Farsça kökenli olarak gösterilen “Katmer” kelimesinin doğru söyleniş biçimidir. Sözcük Türkçe’den Farsça’ya geçmiştir. Geçerken de küçük bir ses değişikliğine uğramıştır. Katlar halindeki ekmek manası taşır. Başka bir Türk lehçesindeki -“M/P” dönüşümü ile farklı bir söyleniş biçimi olan- *Katpar* kelimesinin “Tabaka” anlamına geliyor olması çok açık olarak Türkçe olduğunu göstermektedir.

* **Katmaş:** Pile anlamı taşıyan kelimenin *Katpaş* söylenişi de bulunmaktadır.

* **Katnamak:** “Çarpmak” (çoğaltmak) şeklinde açıklanan kelimenin (özellikle ordu için) “Sefere çıkmak” veya (kervan için) “Gidip gelmek” ve “Birbiri ile görüşmek” şeklindeki diğer bir anlam grubuna daha rastlanmıştır, fakat bu manaların etimolojisi netleştirilememiştir. Bunun dışında *Kaynamak* içeriği ise T/(D/)Y dönüşümüyle ortaya çıkmıştır.

* **Katnaşmak:** İştirak etmek, münasebet kurmak, görüşmek, gidip gelmek, misafirlik edişmek manalarını içermektedir.

* **Katrak:** “Haşin” anlamındaki kelime *Katı* kavramından türeyen *Katırak* sözcüğünden “I” düşmesi ile oluşmuştur.

* **Katurulgan:** “Mumya” manasındaki kelimenin Türkiye Türkçesi’ne *Katırılgan* olarak aktarılmasının daha uygun olup olmadığı tartışılmalıdır.

* **Kavara:** “Bal peteği” demek olan kelimenin kökenindeki mana içi boş, oyuk, kuru, kabuklanmış nesnedir. Aynı kökten türeyen *Kava* kelimesi yüzük manası taşır.

* **Kavarmak:** “Nasırlaşmak” anlamındaki fiilin kökenindeki kabuk bağlamak manasının yanı sıra B/V dönüşümü ile *Kabarmak* fiili olan bağlantısı da kabuğun veya kabuksu oluşumun kalınlaşmasını ifade ettiğini ortaya koymaktadır.

* **Kavaşmak:** Harp etmek, savaşmak, dövüşmek manasındaki fiilin *Kavga* kelimesi ile aynı kökten geldiği görülmektedir. *Kavçamak/Kavçımak* fiilinin ise hücum etmek, saldırmak anlamında kullanıldığı görülür.

* **Kavçamak:** Hücum etmek, saldırmak anlamındaki kelimenin *Kavçımak* biçimi de mevcuttur.

* **Kavımak:** Köpek için "Havlamak" anlamına gelen kelimenin *Kavumak* biçimindeki söylenişi de bulunmaktadır. Türkçe'ye *Havımak* biçiminde aktarıldığı takdirde "Havlamak" fiili ile olan kökensel bağlantısı açık olarak görülebilir.

* **Kavızgaç:** "Buji" manasındaki sözcüğün *Kabızgaç* söylenişine de rastlanmaktadır.

* **Kavızgamak:** Ateşleme yapmak, şerare yapmak, ateş çıkarmak, kıvılcım sıçramak manalarını içerir. Sözcük aslında ağaç kabuğu veya kuru odunların üzerinde çakmaktaşı kullanılarak ateş yakılması esnasında kıvılcım çıkmasını veya ateşin etrafa sıçramasını ifade eder. Aynı şekilde günümüzdeki çakmakların çakılırken taşından kıvılcımlar saçılması da yine bu fiille anlatılır.

* **Kavızmak:** Ateş almak, tutuşmak manasındaki kelime aslında çıra, kuru odun, ağaç kabuğu gibi nesnelerin sert bir odun ile sürtülerek yakılması için kullanılmaktadır. *Kabızmak* biçimi de mevcuttur.

* **Kavlamak:** Anadolu Türkçesi'ndeki (kabuğu) "Soyulmak" anlamından farklı olarak "Ambalajlamak" şeklindeki bir manaya sahiptir. Bu içeriğin *Kaplamak/Kablamak/Kavlamak* dönüşümü ile ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

* **Kavratmak:** "Alerji yapmak" manasındaki sözcüğün kökenindeki anlam aslında yakmak, tutuşturmak demektir. Ayrıca "Azarlamak" anlamına da kayıtlarda rastlanmıştır.

* **Kavşalmak:** "Dallara ayrılmak / kollara ayrılmak" (veya ayrılmak, dallanmak) manasındaki kelimenin "Ufalanmak" veya "Parçalanmak" anlamlarına da rastlanmıştır. Her ne kadar birbirine yakın ve bağlantılı gibi görünse de her iki anlam grubu farklı yollardan ortaya çıkmıştır. "Ayrılmak" manası aslında tersine bir mantıkla kavuşulan bir noktadan geriye doğru açılmak mantığı ile oluşmuştur. "Ufalanmak" içeriği ise *Kağşamak* (dağılmak, laçkalaşmak) sözcüğünden dönüşmüş gözükmektedir. Kolların iki yana düşmesini tanımlamak için de kullanılan fiil *Kavşalmak/Gavşalmak/Gevşelmek* dönüşümü ile *Gevşemek* fiiline bağlanır.

* **Kavşamak:** Birleşmek (özellikle yol, akarsu için) manasındaki sözcüğün esnemek, yumuşamak, gevşemek içerikleri ise aslında *Kağşamak* fiili ile alakalıdır. Bundan başka afallamak (çok şaşırmak) manasına da rastlanmıştır. "Kılıç kuşanmak" şeklinde özelleşmiş bir anlam içeriği de kayıtlarda yer almaktadır.

* **Kavşatmak:** Birleştirmek manasındaki sözcük kolların birbirine kavuşturulması veya birine sarılarak kolların arkadan birleştirilmesi için de kullanılmaktadır. Esnetmek, yumuşatmak, gevşetmek içerikleri ise aslında *Kağşatmak* fiili ile alakalıdır.

* **Kavunmak:** "Böbürlenmek" anlamındaki fiilin kökenindeki anlam "Şişinmek" (kendi kendine şişmek) kavramı ile aynıdır. Diğer bir izahat ise daha dolaylı olup "Kavuk takınmak / sarınmak" (yani büyük adam havalarına girmek) şeklinde izah edilebilir. *Kavurt* (haşmet) sözcüğü de aynı kökten türemiştir ve yaklaşık olarak benzeri biçimlerde açıklanması mümkündür.

* **Kavutmak:** “Ezmek” manasından başka özellikle tahıllar için “Kabuğunu soymak” anlamı da bulunmaktadır. Her iki mana birleştirilerek “Ezerek kabuğunu çıkarmak” şeklinde açıklanabilir.

* **Kavuz:** “Tahıl kabuğu” anlamı taşıyan sözcüğün “Balmumu” manası *Kağuz* başlığında verilmiştir. Kanal (suyolu) içeriği ise her ne kadar ilk bakışta Arapça kökenli “Havuz” kavramının bozulmuş bir söyleyişi olarak görünse de Türkçe içi boş olma bildiren *Kav/Kov* kökünden türemiş olma ihtimali de dikkatle değerlendirilmelidir.

* **Kavzamak:** “Muhafaza etmek” manasındaki kelime *Kavzamak/Kabzamak/Kapzamak* dönüşümü ile *Kap* sözcüğüne bağlanır. *Kabzamak* söylenişi Arapça “Kabz” (elde tutma) kökü ile her ne kadar uyumlu olsa da sözcük hem biçim olarak hem de anlam açısından kesinlikle Türkçe’dir. “İhtiva etmek” içeriği ise Türkiye Türkçesi’nde var olan *Kapsamak* fiilinin uzak bir varyantı gibi görünmektedir. Bundan başka “Kazmak” (kazarak çıkarmak) anlamı da bulunmaktadır.

* **Kay:** Şiir şeklindeki epik söylencelerdir. Sözcüğün *Hay* biçimindeki söylenişi de mevcuttur. Göğüsten ve/veya gırtlaktan, bazen de damaktan çıkan seslerle “Kayçı/Hayçı” adı verilen destancılar tarafından ezbere okunur. Destan söylemek de bu terimle bağlantılı olarak *Kaylamak* fiiliyle ifade edilir. Kaylar iki bin ile sekiz bin dize arasında değişen şiir biçiminde (manzum) eserlerdir. Bazen onbin mısrayı geçtiği de olur. Okunmaları ise uzunluğuna göre bazen dört, beş gün veya bir hafta sürer hatta bir iki aya kadar uzayabilmektedir. Yine başka bazı lehçelerde *Kaylap/Haylap* sözcüğü de destan manası taşımaktadır.

* **Kayarlamak:** Kelimenin “Nallamak” manasından başka “Küfretmek” (sövmek) anlamında kullanıldığı da görülür.

* **Kayarlanmak:** Kelimenin “Nallanmak” manasından başka “Küfür işitmek” anlamında kullanıldığı da görülür.

* **Kayçan:** *Hayçan* olarak da söylenen kelime “Mühlet” (süre) anlamı taşımaktadır.

* **Kayçanmak:** “Zaman / vakit geçirmek” manasında kullanılan kelime “Vakit öldürmek” deyimini de karşılamaktadır.

* **Kaydamak:** Sözcüğün tam karşılığı “Nerede olduğunu sormak” şeklinde olmalıdır.

* **Kaydalamak:** Sözcüğün tam karşılığı “Nerede olduğunu sormak” şeklinde olmalıdır.

* **Kaydatmak:** “Sürgün etmek” manasından başka “Def etmek” anlamına da rastlanır. Kelime kökünde neresi olduğu bilinmeyen bir yere göndermek içeriği yer alır.

* **Kaygırmak:** “Endişelenmek” anlamı dışında ayrıca “Hayıflanmak” manasında kullanıldığı da görülmektedir. Bu ikinci içeriğin *Haykırmak* fiili ile dolaylı da olsa bağlantılı olma ihtimali mevcuttur.

* **Kayıklamak:** “Kayık kullanmak” manasındaki fiil orijinal dilde *Kayıktamak* olarak yer alır.

* **Kayılmak:** “Eriyip yayılmak” olarak izah edilen kelimenin “Aşınmak” manası da bulunur. *Kayı* (sel) sözcüğü ile olan alakası dikkate alındığında sel gelmek, (sel için) dağılıp yayılmak anlamına da ulaşılır. Ayrıca dağlardaki karların eriyerek sele dönüşmesi ve toprağın sel suyu ile eriyip akması için de bu fiilin kullanılıyor olması bu tespiti destekler niteliktedir. “Üst üste yığılmak” manası da Anadolu’da mevcuttur.

* **Kayıltmak:** “Eritip yaymak” şeklinde açıklanan kelimenin “Aşındırmak” manası da bulunur. Selin toprağı eriterek götürmesi de yine bu fiille anlatılır.

* **Kayın:** Türklerce her çağda kutsal sayılmış bir ağaçtır. Mitolojideki bir anlatıya göre tanrı Kayra Han, Yeryüzünü yarattıktan sonra dokuz dallı bir kayın ağacı dikmiştir. Bu ağaç yerle göğü birbirine bağlayan Yaşam Ağacı “Uluğ Kayın”dır. İnsanların atası olan dokuz kişi bu ağacın dallarından türemiş ve Dokuz Boy (yani Dokuz Irk) bu kişilerin soyundan ortaya çıkmıştır. Bu ağaç Dünya’nın, yeraltının ve göğün tam merkezinde yer alır. Gökleri delip bilinmez yüksekliklere çıkar. Dalları gökyüzünü ayakta tutar, kökleri ise toprağın tüm katlarını delip yeraltı okyanusuna kadar uzanır. Tepesinde Tanrı Ülgen oturur. Efsanevi Öksökö kuşu etrafında dönerek uçar ve bazen de zirvesine konar. Değişik pek çok efsanede bu ağaçla ilgili inanışlara rastlanır. Eski çağlarda evlilikler bu ağacın altında yapıldığı için aynı zamanda hısımlık bağını da anlatır. Bu bağları tanımlayan bir kavram olarak kullanıldığında oluşturduğu bileşik kelimelerde ikinci hecedeki “I” sesinin düştüğü sıklıkla görülür. Örneğin; *Kayın-ana > Kaynana, Kayın-ata > Kaynata, Kayın-aka > Kaynaka, Kayın-açа > Kaynaça…*

* **Kayın-aka:** “Kayın birader” manasında kullanılan kelimenin *Kayın-ağa* biçimi de bulunur.

* **Kayınlamak:** Nişanlamak (söz kesmek) manasındaki sözcüğün orijinali *Kayındamak* biçimindedir. Geçmiş çağlarda evlilik veya nişanlanma merasimlerinde kayın ağacı dalının kullanılması ile alakalı olarak ortaya çıkmıştır.

* **Kayınlık:** Evlilik yoluyla hısım olmayı, nikahla kurulan akrabalık bağını tanımlar. Eski Türk kültüründe “Kayın” sözcüğü akrabalık bağlarını içeren bir kavramıdır. Örneğin; Kayın-Ana (Kaynana) veya Kayın-Ata (Kaynata) gibi. Bu sözcükler geçmiş çağlarda evlilik törenlerinin kutlu sayılan “Kayın Ağacı” altında yapılması ile ilgilidir. Türkçe’de Kayın/Katın/Kazın/Hazın, Moğolca’da ise Kadun/Hadun biçimleriyle değişik şive ve lehçelerde yer alan bu ağacın (eski çağlarda muhtemelen “gelin” anlamında kullanılan) Türkçe Kadın (Hatun/Katun) ve Moğolca Hatan (Hotun/Hoton) sözcükleriyle alakası ilgi çekicidir.

* **Kayınmak:** Reddetmek, iptal etmek, vazgeçmek, inkar etmek anlamlarında kullanılır. Ayrıca “Kayak yapmak” (kayakla kaymak) veya “Kızak kaymak” anlamlarında kullanıldığı da görülür.

* **Kayır:** Kum, himaye, lütuf, masal, sarp yer manaları vardır.

* **Kayırlanmak:** “Kumlamak” anlamıyla birlikte gemi için “Karaya oturmak” (Kuma saplanmak) içeriği de bu fiille ifade edilir. Bazı lehçelerde “Hayırlanmak” biçiminde de telaffuz edilir. Ancak bu söyleyiş biçiminde baştaki “H” harfi gırtlaktan çıkarılan bir sestir.

* **Kayışlama:** Kayış bağlama manası taşıyan kavram öküz, at gibi hayvanların kağnıya veya arabaya koşulmasını, kayışlarla araca bağlanmasını tanımlar.

* **Kayıtkamak:** Asker için “Terhis olmak” manasında kullanılan kelime aslında (evine, memleketine) geri dönmek demektir.

* **Kayıtmak:** “Rücu etmek” (dönmek) manasındaki fiilin *Kaytmak* biçimi de yaygındır.

* **Kaykınmak:** “Geriye yatmak” veya “Ardına yaslanmak” şeklinde izah edilen sözcük arabayla, kızakla veya benzeri araçlarla giderken aracın hızından dolayı geriye doğru yatmayı veya koltuğa yaslanmayı da ifade etmekte kullanılmaktadır.

* **Kaylanmak:** Süt, yoğurt için kaymak tutmak, toprağın yüzeyinde kireçsi tabaka oluşmak, sirke ve turşu üzerinde küf bağlamak, pekmezin üzerinde köpük oluşmak anlamlarında kullanılır.

* **Kaylaşmak:** Hep bir ağızdan şiir okumak veya birlikte marş söylemek anlamı taşır. Ayrıca dönüşümlü olarak destan okumayı ve hatta şiir / destan okuma yarışması yapmayı da tanımlar.

* **Kaymak:** Aslı *Kayımak* olan fiilde “I” sesi söyleyişte kaybolmuştur. Bir eşyanın veya giysinin kenarlarına nakış işlemek veya çeşitli malzemelerden süsler yapmak manasında kullanılır. Arda arda yerleştirmek veya üst üste koymak içeriğini barındırır.

* **Kaynatma:** “Hoşaf” (kaynatılmış meyve suyu) manasındaki kelimenin “Reçel” veya “Marmelat” manasına *Kaynatpa* biçimi ile rastlanmıştır.

* **Kayra:** Lütufkar veya ihsan eden (iyilik yapan) demektir. *Kayırmak* fiili ile aynı kökten gelir ve bu bağlamda ele alındığında kavram “Kayıran” manası taşır. *Kayramak* kelimesi ise korumak, kollamak, himaye etmek, lütfetmek demektir. Moğolca *Hayra* sözcüğü aşk anlamına gelir. Arapça “Hayır” (iyilik) sözcüğü ile hiçbir alakası yoktur. Anlamlardaki kısmi benzerlik dahi bütünüyle tesadüfidir.

* **Kayraç:** “Bileği taşı” manasındaki sözcüğün *Kayrağaç* söylenişi de bulunmaktadır (“Ğ” düşmesi gibi görünen ses olayı aslında uzun “A” sesinin kısalması durumudur).

* **Kayrakan:** Mitolojide Baştanrı’nın ismi olarak kullanılır. Aslında “Lütuf Tanrısı” olarak da izah edilebilir. “Kayra” ve “Han/Kan” kelimelerinin bileşiminden oluşur. Eski Türk dininde ve Şamanist halk inancında tanrıların en büyüğü ve en önde gelenidir. Diğerlerine göre mutlak üstünlüğü vardır.

* **Kayralmak:** Lütuf görmek, ihsan görmek anlamlarından başka bileylenmek, keskinleşmek anlamları da bulunmaktadır.

* **Kayramak:** Lütfetmek, ihsan etmek anlamları *Kayıramak* fiilinden “I” sesinin düşmesi ile ortaya çıkmıştır. Bundan başka bileylemek, keskinleştirmek ve ayrıca geriye yatmak anlamları da bulunmaktadır.

* **Kayratmak:** Bileylemek, bileyletmek manaları “Keskinleştirmek” olarak da açıklanır.

* **Kayravaç:** “Bileyleme çarkı” anlamındaki kelimenin *Kayrağaç* biçimi de mevcuttur.

* **Kayrık:** Bir tür karga şeklinde açıklanan kelimenin orijinali *Kayruk* olup, Türkçe'ye I/U dönüşümü ile aktarılmasında bir sıkıntı görülmemiştir. Bahsedilen kuşun türüne dair ise net bir bilgiye ulaşılamamıştır.

* **Kayrın:** "Nefs-i müdafa" (kendini savunma) anlamı taşıyan kelimenin orijinali *Kayrun* biçimindedir.

* **Kaysak:** "Şımarık" demektir. *Kaysayak* kelimesi de yine aynı anlama sahiptir. Kaysak sözcüğünün ayrıca yara kabuğu veya çamur kabuğu (çamurun üstünde kuruyan kısım) manası da bulunur.

* **Kaysalmak:** "Gerilemek" manasındaki fiilin az görülen T/K dönüşümü ile *Taysalmak* biçimi de bulunmaktadır.

* **Kaysamak:** Kelime kökünde tam olarak "Arkasını dönmek" demek olan fiil şımararak sırtını dönmek manasında kullanılır. Az görülen T/K dönüşümü ile rastlanan *Taysamak* fiilinin "Geri dönmek" manası bu içerikle uyumludur.

* **Kaytar:** Sözcük "Kayıtmak" (geri dönmek) fiiilinden türemiştir. Anlam tam olarak "geri dönen" demektir *(Kayıtar > Kaytar)*. Posta kuşlarının geri dönmesi nedeniyle bu isim verilmiştir. "Kaytar Kuş" şeklinde de kullanılır.

* **Kaytarmak:** "İşten kaçmak" olarak açıklanan sözcüğün kökenindeki anlam "Rücu etmek" (geri dönmek) şeklindedir.

* **Kaytavul:** Mecburi askerlik görevini yapan (mesleği askerlik olmayan) kişileri tanımlar. Kelime anlamı aslında (görevini tamamlayarak terhis olup) geri dönecek olan asker demektir. Sözcüğün kökeninde geri dönüş manası bulunmaktadır.

* **Kaytış:** "Fesih" manası taşıyan kelime *Kayıtış* sözcüğünden dönüşerek oluşmuştur.

* **Kazalamak:** "Düzensiz kazmak" (gelişigüzel kazmak) manasındaki fiilin "Hızlı koşmak" manasına da rastlanmıştır.

* **Kazalmak:** "Kibirlenmek" manası kaz gibi diklenerek durmak / yürümek içeriğinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca başka bir mantıkla türediği anlaşılan ancak etimolojik açıdan tam olarak netleştirilemeyen "İğne (veya delici sivri nesne) batmak" anlamına da kayıtlarda rastlanmıştır.

* **Kazanak:** Mezar, mezar çukuru ve lahit anlamlarının yanında kulübe, baraka, gecekondu gibi anlamlarda vardır ve bu ikinci anlam grubu büyük olasılıkla derme çatma yapıların mezara benzetilmesinden kaynaklanmaktadır.

* **Kazarma:** Kışla (askeri bina), ordugah, karargah, kamp alanı gibi manalarının yanısıra taşlık alan ve taş bina şeklinde taş ile alakalı ikinci bir anlam grubu daha mevcuttur.

* **Kazıramak:** "Zulmetmek" manasındaki kelimenin Türkiye Türkçesi'ne "I" sesi düşmesi ile *Kazramak* olarak aktarılması da mümkündür. Aynı durum türev fiiller için de söz konusudur: *Kazıranmak > Kazranmak* ve *Kazıratmak > Kazratmak*.

* **Kazmal:** “Maden” (yeraltı rezervi) anlamı taşıyan sözcüğün *Kazımal* biçimindeki söylenişi de mevcuttur.

* **Kazna:** Arapça “Hazine/Hazina” ve “Hazne/Hazna” (rezerv) kelimelerinden ses dönüşümüne uğramış olma ihtimali bulunsa da Türkçe *Kazmak* fiilinden türemiş olması ihtimali daha kuvvetli görünmektedir ve bu durumda kazılarak çıkarılacak nesne veya kazılacak alan manası taşıdığı söylenebilir.

* **Keçik:** “Başörtüsü” manasındaki sözcüğün başörtüsünün başın arkasından düğümlenerek bağlanması anlamı da vardır.

* **Keçilmek:** “Affedilmek” manasına sahip olan sözcüğün orijinali *Keşilmek* biçimindedir. Türkçe’ye *Geçilmek* biçiminde aktarılması da mümkün görünmektedir.

* **Keçir:** “Helal” (yenilmesine izin verilmiş besin, kelime köküne göre affedilmiş olan yiyecek) anlamına gelen sözcüğün *Keşir* biçimi de mevcuttur. Ayrıca *Kiçir* söylenişine de rastlanmıştır.

* **Keçirmek:** “Affetmek” anlamına gelen fiilin Türkiye Türkçesi’ne *Geçirmek* olarak da aktarılması mümkündür. *Kiçirmek* biçimi ile de söylenir.

* **Keçirtke:** “Kıkırdak” (esnek kemik) alamındaki kelime asıl dilde *Keçertke* olarak yer almaktadır. Türkçe söyleyiş kolaylığı açısından bu şekilde aktarılmıştır.

* **Kedeğen:** “At sineği” manasına sahip olan sözcüğün kökenindeki anlam atın (veya büyükbaş hayvanların) arka kısmına konan (veya konarak ısıran) canlı demektir.

* **Kedim:** “Zırh” olarak açıklanan sözcük ihtimalle kalın hayvan derisinden yapılma göğüs zırhını tanımlamaktadır. Ancak kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır.

* **Kediş:** Eski çağlardaki Türklerin görüşüne göre gönül, göğüs derisinin altındadır ki yaklaşık olarak kalbin bulunduğu yeri tanımlar. (Zaten “Gönül” kavramı da benzer bir mantıkla deri anlamındaki “Gön” sözcüğünden türemiştir. Bu sözcük de benzeri bir anlayışla oluşmuştur.) Razı olma, rıza gösterme insanın göğsünün altındaki gönül ile ilişkilendirilmiştir.

* **Kelegey:** Kekeme, peltek anlamındaki sözcüğün *Kilegey* biçimi de mevcuttur.

* **Kelemek:** “Enstrüman (müzik aleti) çalmak” manasından başka “Dua etmek” anlamı da bulunmaktadır. *Kilemek* fiili ise “Dilemek” manası taşır. Moğolca’da ise konuşmak, söylemek manaları bulunur.

* **Kelenmek:** “Dua etmek” olarak verilen anlamın ilahi (dinsel musiki) okumak veya enstrüman eşliğinde dinsel musiki yapmak içeriklerini kapsıyor olması olasılığı da dikkate alınmalıdır. *Kilenmek* fiili ise “Dilenmek” manası taşır.

* **Keleşmek:** Orkestra ile çalmak şeklinde özetlenen anlam içeriği karşılıklı enstrüman çalmak, birlikte müzik yapmak olarak da izah edilebilir.

* **Keletmek:** "Ayin yapmak" şeklinde izah edilen fiilin *Kelemek* (enstrüman çalmak) ve *Kelenmek* (dua etmek) aynı kökten geldiği mutlaka nazarı dikkate alınmalıdır.

* **Keley:** "Lehim" anlamı taşıyan sözcüğün (ünlü harf incelmesiyle) *Kalay* kelimesinin farklı bir söylenişi olduğu kanaatine varılmıştır. Ancak anlamda ciddi bir farklılaşma görülmektedir.

* **Kelte:** Sözcüğün "Tüfek" manasının aslında yine tüfek için "Dipçik" manası taşıyor olması ihtimali de vardır. Bundan başka çalıdan yapılma süpürge anlamına da rastlanır.

* **Keme:** Sözcüğün "Filika" manası *Keme/Kemi/Gemi* dönüşümü ile Türkçe *Gemi* kavramına bağlanır. "Lağım faresi" (veya büyük fare türü) anlamına ise *Geme* söylenişi ile de rastlanır.

* **Kemsimek:** "Hakir görmek" ve "Pişmanlık duymak" şeklinde iki anlamı bulunmaktadır. Anadolu'da *Kimsimek* söylenişine de rastlanmıştır.

* **Kemsinmek:** "Tahkir olmak" (aşağılanmak, hakir görülmek) anlamından başka "Pişman olmak" anlamına da gelir. Buradaki anlam aslında kişinin kendini hakir görmesidir ki, daha doğru bir karşılık Arapça'daki (ve Osmanlıca'daki) "Melamet etmek" kavramına denk düşmektedir. Anadolu'da *Kimsinmek* söylenişine de rastlanmıştır.

* **Kemsitmek:** "Tahkir etmek" (aşağılamak, hakir görmek) anlamındaki kelimenin Anadolu'da *Kimsitmek* söylenişine de rastlanmıştır.

* **Kendil:** "Ken/Gen" ve "Dil" sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır. Geniş dilli yani aklına her gelen şeyi söyleyen, gizlisi saklısı olmayan kişi demektir.

* **Keneş:** Şura, konsey, konsül, komite manasındaki kelimenin *Geneş* biçimine de rastlanır. *Keňeş (Kengeş)* söylenişinin "Sovyet" (şura) karşılığında kullanıldığı da nadiren olsa mevcuttur.

* **Keneşmek:** Bir araya gelmek, toplanmak, kafa kafaya vermek, istişare etmek, sıkı fıkı olmak, birleşmek, kavuşmak, kenetlenmek, manalarını ihtiva eder. Ayrıca "Uzlaşmak" manasına ise *Kingeşmek* biçimi ile rastlanmıştır.

* **Keneştirmek:** Bir araya getirmek, toplamak, birleştirmek, kavuşturmak, kenetlemek anlamlarına gelir. Parmakların iç içe geçirilerek birleştirilmesi de yine bu fiille ifade edilir. Ayrıca "Arabuluculuk etmek" ("Uzlaştırmak") manasına ise *Kingeştirmek* biçimi ile rastlanmıştır.

* **Kepenek:** "Gece kelebeği" anlamındaki sözcüğün (özellikle iki kanatlı olanlar için) "Kapı kanadı" veya "Pencere kanadı" manası da bulunmaktadır. Bu içeriğin *Kepenk* (kapı pencere için dış kapak) sözcüğü ile hiçbir alakası olmayıp tamamen kelebeğin kanatlarına benzetme söz konusudur.

* **Kepilgen:** "Meyhane" anlamına gelen kelimenin orijinali *Kebilgen* olarak kayıtlarda yer alır.

* **Kerçmek:** Sözcüğün orijinali "Kerçimek" şeklindedir. Parçalamak, delmek demektir. Ancak aradaki "İ" sesi Türkiye Türkçesi'nde belirsizleşeceği için bu söyleyiş tercih edilmiştir. Parçalamak anlamındaki sözcük "Kertmek" fiili ile de Ç/T dönüşümü üzerinden doğrudan bağlantılıdır.

* **Kerek:** Farz (görev), vecibe anlamı Türkiye Türkçesi'ndeki *Gerek* sözcüğünün farklı bir söylenişi olarak ortaya çıkmıştır. Daire olarak verilen ikinci anlam ise *Kermek/Germek* fiilinden türemiş olup çok büyük olasılıkla "Kasnak" (ortasına bir şey gerilen çember) kastedilmektedir.

* **Kermen:** Sözcük kale, hisar ve anlam genişlemesi ile şehir, kent manalarına gelir. Ayrıca Eğirmen (yün eğirici) anlamı da taşır. Sözcüğün Kirmen/Germen biçimleri de aynı şekilde çift anlamlıdır. Türk tarihinde kalelerin kurulması ile ilgili olarak anlatılan bir öykü şu şekildedir. Bir hisar yapmak için arazi almak gerekir fakat arazinin sahibi ihtiyar adam bir manda derisi kadar alanı vereceğini söyler. Bunun üzerine usta bir deri yüzücüsü bulunur. Deri ustası deriyi yavaş yavaş gererek yüzer ve bir hisar yapılacak kadar bir alana ulaşır. Her ne kadar hikayenin etimolojik olarak "Germek" fiili ile olan ilişkisi net değilse de en azından ilginç bir rastlantı olarak dikkat çekicidir.

* **Kertemek:** Anadolu'da "Kertmek" (özellikle "Beşik kertmek") olarak ifade edilen fiil nişanlamak, sözlemek, çocuklarını evlendireceklerine dair birbirlerine vaatte bulunmak manalarında kullanılır. Kertmek fiili aslında işaret koymak, çentik atmak, kesik atarak işaretlemek anlamlarına gelir ve verilen sözün bir yere işaret ile kazınarak tespit edilmesi anlayışından kaynaklanır.

* **Kertme:** "Aşılı ağaç" olarak izah edilmiş olan sözcüğe *Kertpe* biçimi ile "Armut" manasında da rastlanır. Ancak bu ikinci içeriğin "aşılanmış yaban armudu" olma ihtimali de vardır. Çünkü sözcüğün kökeninde manaya bakıldığında armut meyvesinin şekil itibariyle belirli bir yerden sonra daraldığı için kertilmiş gibi durması ilk olasılıktır, aşılama esnasında ağacın kertilmesi (kesilmesi, çizilmesi, yarılması) nedeniyle bu benzetmenin yapılmış olması ise ikinci olasılıktaki mantığı oluşturur.

* **Kesek:** "Parça", "Lokma", "Grup" anlamları taşıyan sözcüğün yine benzer manaları içeren *Kisek* kavramının farklı bir söylenişi olduğu anlaşılmaktadır. Anlamlar çok fazla farklılaşmadığından ayrı başlıklar olarak değerlendirilmemiştir.

* **Kesenmek:** "Ufalanmak" manasındaki sözcüğün "Kemirilmek" anlamında kullanıldığı da görülür. Örneğin yaprakların böcekler veya asalaklar tarafından yenilerek parçalanması bu fiille anlatılır.

* **Kezerme:** Orijinali *Kezerme* olan ameliyat, cerrahi operasyon manasındaki sözcük Türkçe'ye *Keserme* olarak aktarılmıştır.

* **Kesetmek:** "Tehdit etmek" anlamı taşıyan fiile *Kisetmek* biçimi ile "İhtar etmek" manasında rastlanmıştır. Aynı kavramın farklı söyleniş biçimlerine dayalı anlam farklılaşması olduğu görülmektedir.

* **Keseyen:** "Çöl faresi" manasına gelen sözcüğün *Keseğen* söylenişi de bulunmaktadır.

* **Kesirge:** Dağarcık (küçük torba) anlamına gelen sözcüğün orijinali *Kesürge* biçimindedir.

* **Kesitmek:** "Ortadan ikiye bölmek" manası taşıyan fiilin "Gıybet etmek" anlamı da mevcuttur.

* **Keskiç:** Çelik kalem veya oyma kalemi manasındaki sözcüğün orjinali *Keskiş* biçimindedir.

* **Kesme:** “Erişte” ve “Mağara” olmak üzere iki farklı anlamı bulunmaktadır. “Makarna” manasına aslında *Kespe* söylenişi ile rastlanır. Fakat Türk halk mutfağında makarna değil de benzer bir yiyecek olan erişte yapılmaktadır. Makarna daha sonra Avrupa kültüründen fabrikasyon ürün olarak gelmiş ve yaygınlaşmıştır. Bu nedenle kavramın aslında ilk başta erişteyi tanımlaması daha sonra benzerlik nedeniyle makarna için kullanılır hale gelmiş olması büyük bir olasılıktır. Ya da derleme esnasında erişte ve makarna arasındaki fark anlaşılamadığı için bu benzerliğe dayalı bir anlam kaydırması da gerçekleşmiş olabilir. Anadolu’da ince şeritler halinde kesilmiş hamur işine *Kesme* denilmesi de bu görüşü destekler niteliktedir. Bunun dışında sözcüğün “Meşe” (ağaç) ve “Ahşap sürgü” (kilit) anlamlarına da rastlanmıştır.

* **Kesmik:** “Pıhtı” manası özellikle süt ürünleri için kullanılır. *Kesmük* söylenişi de yaygındır.

* **Kestirmeç:** Kaynar süte soğuk yoğurt veya ayran katılarak pıhtılaşması sağlanır ve bir tür çökelek elde edilir.

* **Keş:** Süzülmüş yoğurt tuzlanır, yaklaşık olarak yumurta büyüklüğünde olmak üzere bölünerek güneşte kurutulur.

* **Keşegey:** Saç örgüsü (özellikle erkekler için) manası taşıyan kelime değişik lehçelerde *Kejegey* ve *Keçegey/Kiçegey* (veya *Keçege/Kiçege*) olarak da yer alır. Bazı Türk boyları saçlarını kazıtır ancak tam tepelerinde bir tutam saç bırakarak onu uzatır ve örerler.

* **Keşme:** “Vapur” manası ile açıklanmış olan kelimenin *Geşme* söylenişi de mevcuttur. “Kestane” manası da Anadolu Türkçesi’nde mevcuttur.

* **Keşmek:** “Affetmek” anlamına gelen fiilin *Keçmek* biçimine rastlanmıştır.

* **Ketez:** Aslında kağnı veya at arabasının tahta tekerleğinin dış yüzüne çakılan metal çemberdir. Ancak halk kültüründe benzetme yoluyla bisikletin jant çemberine de bu isim verilmiştir.

* **Ketik:** “Yoğurt” manası taşıyan kelimenin Anadolu’daki *Katı*k (yoğurt veya yağsız yoğurt) sözcüğü ile benzerliği dikkate değerdir.

* **Ketkizmek:** Dört ayak üzeri düşmek manasındaki fiilin kökeninde “Kedi” sözcüğü bulunur. Daha zor olan *Kedkizmek* söyleyişinin bu şekle dönüştüğü görülmektedir. Fakat atın şaha kalkması için kullanılan *Ketkirmek* fiili de yine ayaklarla ilgili bir mana türetmiş olup buradaki kökün “Kedi” kelimesi ile hiçbir ilgisi olmadığı açıktır. Dolayısıyla “Ketkizmek” fiilinin de aslında “Kedi” ile bir alakasının olup olmadığı şüphesini akla getirmektedir. Fakat iki fiil arasındaki kavramsal bağlantı da kurulamadığı için bu ihtimaller incelenmesi gereken birer soru olarak bırakılmıştır.

* **Ketmek:** Ayırmak (daha doğrusu kimyasal olarak ayrıştırma yapmak) anlamından başka dörtnala gitmek, seyirtmek, hızla kaçmak, koşar adım yürümek gibi birbirine çok benzer ikinci bir anlam dizisi daha bulunmaktadır. Birinci mana “Kesmek” fiili ile ikincisi ise “Gitmek” fiili ile yakınlık gösterir.

* **Ketmen:** “Çapa” demek olan kelimenin *Kitmen* söylenişi de bulunur. Ancak bu ikinci söylenişin “Bel” (sivri kürek) manasına da rastlandığı için ayrıca verilmiştir.

* **Kevenmek:** Şarkı mırıldanmak, melodik sesler çıkarmak manalarını içerir. *Keve* kelimesi nağme, melodi demektir.

* **Kevşir:** Sözcüğün “Lehim” manası Farsça aynı anlamdaki *Kepşir* sözcüğünden türemiş görünmektedir.

* **Keyitmek:** “Anestezi yapmak” anlamında kullanılan fiilin gerçek anlamı uyuşturmak, hissizleştirmek demektir. Kelime kökünde ise aslında gerçek olmayan bir durum oluşturmak manası bulunur. Bu anlam ilişki “Keylenmek” (sayıklamak) fiili ile daha da belirginleşir. Ayrıca kelime kökündeki *Tehir/Tecil etmek* manası da kişinin uyanmasının daha sonraki bir zamana ertelenmesi mantığı ile uyumludur.

* **Keymek:** Aslında bayılmak veya bayılmış gibi uyumak manası taşıyan kelime komaya girmek manasında da kullanılır olmuştur.

* **Keyneşme:** “Flört” manasındaki kelimenin orijinali *Kiyneşme* şeklindedir.

* **Keyneşmek:** “Flört etmek” şeklinde açıklanmış olan fiilin orijinali *Kiyneşmek* biçimindedir. *Keynemek* (ev / yuva değiştirmek) fiili olan kavramsal bağlantısı dikkate alınarak İ/E dönüşümü ile aktarılmıştır. Bu bağlantı kesinleştirilidiği takdirde anlamın da aslında toplum tarafından hoş görülmeyen bir evde evlilik dışı olarak birlikte yaşamak içeriğine sahip olduğu sonucuna varılabilir.

* **Kezbe:** *Kezbe/Gezbe/Gezme* dönüşümü ile Türkiye Türkçesi’ne bağlanan sözcük görüldüğü üzere “Gezmek” fiili ile ilişkilidir. Seyyar satıcı manası taşımaktadır.

* **Kezdemek:** Arşınlamak (arşın ile ölçmek) şeklinde verilen izahat aslında “Kez” ile ölçmek demektir. (“Kez” bir uzunluk ölçü birimidir.) Kökendeki anlam ise tekrarlayarak ölçmek demektir. Geçmiş çağlarda ölçünün kollarla alınması esnasında ipin veya kumaşın tekrar tekrar kol üzerinden geçirilmesi uygulaması nedeniyle türemiş bir kavramdır. Türkçe’ye *Kezlemek* olarak aktarılması da mümkündür.

* **Kezeklemek:** Sırasıyla yapmak, nöbetleşe yapmak, vardiya yapmak manalarından başka sıralamak, sıraya koymak içeriklerine de sahiptir.

* **Kezen:** *Kez* (kere) sözcüğünden türeyen ve “Milat” (başlangıç tarihi) veya “Devir” şeklinde birbirine çok yakın ve bağlantılı iki anlamı bulunan kelimenin ayrıca “Kudret helvası” anlamına da rastlanmıştır. Ancak bu mana *Kez* (kere) ile alakalı görünmez.

* **Kezenmek:** Devrolmak, devridaim etmek, tekrarlamak anlamlarını barındırır. Parmak sallayarak tehdit etmek anlamına da rastlanmıştır.

* **Kezer:** Cerrah (ameliyat doktoru) manasındaki sözcüğün Türkçe *Kesmek* fiili ile alakası çok net olup Türkçe’ye “Keser” olarak aktarılmasının daha uygun olup olmayacağı tartışılmalıdır. Aynı mananın *Kezerçi*

biçiminde ortaya çıktığı da görülür fakat Türkiye Türkçesi'ne uygun bulunmadığı için aktarılmamıştır. *Kezerme* (ameliyat, cerrahi operasyon) sözcüğü ise *Keserme* olarak alınmıştır.

* **Kezetmek:** "Tembihlemek" olarak tercüme edilen kavramın asıl kök anlamı tekrarlamak (tekrar tekrar söylemek, tekrarlayarak hatırlatmak) demektir. Türkçe "Kez" sözcüğünün fiil halidir. İkrah etmek (korkutmak, tehdit etmek) anlamı da bulunmaktadır.

* **Kezişkin:** "Ameliyat" (cerrahi operasyon) anlamına gelen sözcük S/Z dönüşümü üzerinden *Kesmek* fiili ile alakalıdır. Türkiye Türkçesi'ne *Kesişkin* olarak aktarılması da mümkündür.

* **Kıçarmak:** Kavga çıkarmak, bağırmak, gürültü etmek anlamlarından başka ayıplamak manası da bulunmaktadır.

* **Kılağ:** "Katarakt" anlamı taşıyan sözcüğün *Kılav* söylenişi de bulunmaktadır.

* **Kılav:** "Ahlak" anlamı dışında "Şevk", "Heves", "Şehvet" ve "Keskinlik" manalarına da rastlanır. Bu son dört mana aslında kelime kökündeki bileylenme, keskinleşme içeriğinden kaynaklanmaktadır. "Katarakt" manası ise *Kılağ* başlığında verilmiştir.

* **Kılbark:** "Kıl" ve aradaki "A" sesi düşerek "Bark" biçiminde söylenen "Barak" (tüylü köpek) sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır. Fino köpeği, uzun tüylü köpek, kıvırcık tüylü köpek manalarına gelmektedir. "Barak" kavramının mitolojik içeriği de bulunmaktadır.

* **Kılındırmak:** Üretmek, oluşturmak, meydana getirmek , vücuda getirmek manaları vardır. Ayrıca yaptırmak manasına da rastlanmıştır.

* **Kılınsak:** Edalı, cilveli, işveli, şuh içeriklerini barındıran kelimeye *Kılansık* biçimi ile de rastlanmıştır. *Kılansak* şeklinde aktarmanın daha uygun olup olmayacağı da değerlendirilmeledir.

* **Kılınsamak:** Cilve yapmak, işve yapmak, eda yapmak anlamlarını taşıyan kelimeye *Kılansımak* biçimi ile de rastlanmıştır. *Kılansamak* şeklinde aktarmanın daha uygun olup olmayacağı da değerlendirilmeledir.

* **Kılışmak:** "Yardımlaşmak" anlamındaki sözcüğün kökeninde "Birlikte yapmak" içeriği bulunur.

* **Kımaç:** "Çekik göz" manasındaki sözcüğün "Gamze" anlamı taşıyan *Kıymaç* kelimesi ile doğrudan alakası bulunmaktadır. Cilveli bakış, göz süzme manalarında kullanıldığı da görülür. Eski Asya Türk kültüründe gözün kenarlarının kaşa yakın olması özellikle kadınlar açısından estetik ve çekici bir unsur olarak algılanmaktaydı. Bu tür gözleri tanımlamak için de yine *Kımaç* tabiri kullanılırdı. *Kımak* kelimesinin ise kurnaz, sinsi bakış anlamı taşıdığı kayıtlarda yer almaktadır.

* **Kımızlanmak:** Fıkırdamak bazen de kıpırdamak manaları ile rastlanan sözcük aslında tam olarak kımız gibi hareketlenmek demektir. Mayalanan kımızın fokurdayarak kımıldamasına bir benzetme vardır.

* **Kınalmak:** Ayıplanmak, ceza almak, eziyet çekmek manalarını ihtiva eder.

* **Kınç:** Kelimenin “Meyil” (eğim) manasının *Kıyınç* biçimi de mevcuttur.

* **Kındırmak:** “Muzdarip etmek” (ızdırap vermek, eziyet etmek) anlamlarındaki fiilin ayıpları ifşa etmek, suçlarını ortaya dökmek manaları da vardır. Ayrıca bu ilk içeriklerine son derece uzak olan “Cilve yapmak” manası da bulunur.

* **Kınlamak:** “İsabet etmek” manasından başka kılıç, hançer gibi kesici silahlar için “Kılıfa sokmak” anlamına gelir. Ayrıca *Kındamak* söylenişi ile “Kemere asmak” manasına da rastlanmıştır. Bu son içerikte de silahı kemerdeki kılıfın içine koymak kastedilmektedir.

* **Kıpçı:** “Makas” anlamındaki sözcüğün *Kıptı* söylenişi de bulunmaktadır.

* **Kıragay:** Vahşi, yabani anlamına gelen sözcüğün *Kırgay* biçimine de rastlanır. *Kıragaylanmak/Kırgaylanmak* fiili ise vahşi davranışlar sergilemek, yabanilik etmek manalarında kullanılır. *Kırgay* sözcüğünün “Atmaca kuşu” (veya benzeri yırtıcı kuşların adları) için kullanıldığı da dikkate alınırsa bahsi geçen fiilin yırtıcı bir kuş davranmak / saldırmak içeriğine de sahip olduğu söylenebilir.

* **Kıralna:** Slav dillerinden köken alan “Hükümdariçe” manasındaki *Kralna (Kralina)* kavramının Türkçeleşmiş biçimi olan *Kralça* (doğrusu okunuşa dayalı olarak *Kıralça* olmalıdır) dışsal etkilerle *Kraliçe* haline dönüşmüştür. (“Hükümdar” manasındaki *Kral* sözcüğü aslında Türkçe’de *Kıral* olarak söylenir.)

* **Kırcalamak:** Kıvırmak, bükmek manası taşıyan kelimenin bilemek, bileylemek manasına da rastlanmıştır.

* **Kırcalanmak:** Kıvrılmak, bükülmek manası taşıyan kelimenin bilenmek, bileylenmek manasına da rastlanmıştır.

* **Kırçamak:** “Grileşmek” (bozarmak) anlamındaki sözcüğün “Yaralamak” anlamı da bulunmaktadır.

* **Kırçalmak:** “Grileşmek” manasındaki kelime ayrıca rengi solmak, kirlenmek anlamlarında da kullanılır.

* **Kırçıldamak:** “Gıcırdamak” manasına sahip olan kelimenin Anadolu Türkçe’sindeki benzer anlam içeriklerini taşıyan sözcüklerle akrabalığı dikkate alındığında *Gırçıldamak* olarak aktarılması daha uygun olabilir.

* **Kırgamak:** “Öfkelenmek” manasındaki kelimenin “Rendelemek” anlamı da bulunur .

* **Kırgavul:** “Sülün” anlamındaki kelimenin *Kırgavur* biçimi de yer alır.

* **Kırgay:** “Atmaca” anlamındaki kelime farklı lehçe ve şivelerde *Kırgı/Kırgu/Kırguy* söylenişleri ile değişik yırtıcı kuşların adı olarak kullanılır. *Kıragay* (vahşi) sözcüğünün varyantı olarak kullanıldığı da görülür.

* **Kırguç:** “Avcı uçağı” manası ile verilmiş olan kavramın etimolojisine dair herhangi bir açıklamaya ulaşılamamıştır. *Kırgı/Kırguy/Kırgay* (atmaca) sözcüğü ile benzerliği ve bağlantısı üzerinden hareket edildiğinde yırtıcı kuşlara benzetme yapıldığı yorumu yapılabilir.

* **Kırındamak:** “Raks etmek” veya “Dans etmek” manasındaki fiilin *Kırınlamak* şeklinde aktarılması da mümkündür.

* **Kırınlak:** Kıvrak anlamındaki sözcüğün *Kıvrınlak/Kığrınlak/Kırınlak* dönüşümü ile ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

* **Kırınmak:** “Raks etmek” veya “Dans etmek” anlamı taşıyan sözcüğün *Kıvrınmak/Kığrınmak/Kırınmak* dönüşümü ile ortaya çıkmış olduğu görülmektedir. Benzer bir dönüşüm *Kırıtmak* fiili için de geçerlidir. Kelimenin ayrıca “Traş olmak” manası da bulunmaktadır.

* **Kırkbastı:** Doğumdan sonra 40 gün geçmesine rağmen iyileşememiş, doğumun sıkıntılarını üzerinden atamamış kadınların içinde bulunduğu durumdur. *Kırkbasan* olarak da bilinir.

* **Kırkbasmak:** Doğumdan sonra lohusa kadında ortaya çıkan bunalıma girme, güçten düşme, ateşlenme, humma gibi rahatsızlıkların süresinin uzamasını (simgesel olarak 40 boyunca sürmesini) tanımlamak için kullanılan bir fiildir. Genellikle doğaüstü güçlerle ve kötü varlıklarla ilişkilendirilir. *Kırk* sözcüğü ve *Basmak* fiilinin bileşik halidir. Yaşanan sıkıntılara *Kırkbasan* denilir. Kadını ve çocuğu kötülüklerden ve hastalıklardan korumak için uzun bir ipe veya uzun ince bir beze 40 düğüm (bazı yörelerde 20 düğüm) atılırak beşiğin etrafına sarılır. Belirli bir süre (özellikle 40 gün) sonra ise düğümler açılır. Bu uygulamaya “Kırkbasan düğümü” adı verilir.

* **Kırklamak:** Kötü bir alışkanlığa (özellikle büyük günahlara) tövbe eden kişinin başından aşağı hamamda (veya ırmakta) başka birisi tarafından 40 tas su dökülmesini ifade etmektedir. Bundan başka bir işi uzun bir süreye yayarak yapmak manasında kullanıldığı da görülür. Ancak en özgün ve daralmış mana “Boğazı ovuşturmak” şeklindedir.

* **Kırlaç:** Ocak ayı için kullanılan kavram Türk Dünyası’nın değişik yörelerinde söyleyiş farklılıkları ile ortaya çıkar: *Kırlaş, Karlaç, Karlaç, Hırlaş, Hırlas*…

* **Kırlamak:** Otların kuruması, tarlanın/ekinlerin bozarması, saçın veya sakalın grileşmesi gibi aslında “Kır” (boz, gri) renk üzerine kurulu anlamların yanında “Kabuğunu soymak”, “Çukur açmak” ve kesici aletleri “Bileylemek” ve “Kıkırdayarak gülmek”, “Bozkırda yürümek” (belki “Kır gezintisi yapmak”), “Dağlarda gezmek” gibi anlamları da vardır.

* **Kırma:** Sözcüğün “Tabanca” anlamı büyük olasılıkla mermi koymak için bükülerek açılan silahların yapısından kaynaklanmaktadır. Aynı benzetme “Kırmalı tüfek” kavramında da mevcuttur. Kelimenin bundan başka “Cevizli pekmez sucuğu” ve “Ökse otu” anlamları da vardır.

* **Kırmaçak:** Buğdayın ihtiyacı olanlara dağıtılan kısmını tanımlar. Büyük olasılıkla hasadın ihtiyaçtan fazlası olan arta kalan kısmı demektir. *Kırmaç* (yemeğin artan kısmı) sözcüğü de yine dipte kalma, artık olma ile alakalıdır.

* **Karmak:** *Kırmak/Karmak/Karbak* sözcükleri değişik Türk dillerinde olta veya çengel/kanca manalarına sahiptir.

* **Kırmalaşmak:** "Ufalanmak" olarak verilen mana Anadolu'daki "Un ufak olmak" deyimine de yaklaşan bir içeriğe sahiptir. Özellikle tahıllar için ezilmek, kepeği ayrılmak manalarına gelirken taş, kaya gibi nesneler için kırılmak, çakıl haline dönüşmek anlamlarını bünyesinde barındırır.

* **Kırsıntaş:** "Çakıl" açıklaması ile verilmiş olan kelimenin ikinci kısmı net olup "Taş" sözcüğü görülmektedir. İlk kısımda ise *Kırmak* fiilinden türemiş bir sözcük mevcuttur, fakat çekim eki ile anlam arasındaki ilişki sık rastlanan bir türden değildir.

* **Kırşamak:** "Derisi beyazlamak" şeklinde izah edilmiş olan sözcük "Kır" kökünden türemiş olup aslında daha genel bir açıklama ile "Beyazlaşmak" (beyaza çalmak, beyazlaşmaya başlamak) olarak anlaşılabilir. Bu bağlamda Türkiye Türkçesi'ne *Kırçamak* olarak aktarılması da mümkündür.

* **Kırtışlanmak:** Orijinali *Kırtıştanmak* olan kelime için "Nefret etmek" açıklaması verilmektedir. Ancak "Kırtış" kavramının yüzdeki kırışıklık, surat buruşukluğu, çiçek bozuğu izi anlamları dikkate alındığında "Surat asmak", "Yüzünü buruşturmak" olarak anlaşılması daha doğru olacaktır.

* **Kısırgamak:** Kıskanmak, esirgemek anlamındaki fiilin *Kızırgamak* söyleyişi de mevcuttur.

* **Kıska:** Kelimenin "Arpacık soğanı" veya "Soğan tohumu" manası Türkçe'de zaman zaman rastlanan K/T dönüşümü üzerinden aynı anlamları taşıyan *Tıska* kelimesinin farklı bir söylenişi olarak değerlendirilmelidir. Sözcüğün "Kısa" manası ise "Not" (kısa yazı) şeklindeki bir anlam kaymasına da uğramıştır.

* **Kıskalamak:** Fiilin "Kısaltmak" manasının bulunduğu da göz önüne alındığında "Not almak" içeriği kısaltarak yazmak, kısa hatırlatma (not) yazmak olarak anlaşılabilir. *Kıska* sözcüğünün aynı zamanda "Kısa" anlamına (bağlantılı olarak *Kıskalmak* fiilinin de "Kısalmak" anlamına) geldiği de dikkate alınırsa "Özetlemek" olarak çevrilmesi de ihtimal dahilindedir. Fiilin "Parçalamak" manası da bulunur.

* **Kıskırmak:** Haykırmak, bağırmak manalarına gelen kelimenin *Hıskırmak* söylenişi de mevcuttur. *Hışkırmak* ara formu üzerinden *Hıçkırmak* fiiline de bağlandığı görülebilir.

* **Kıslamak:** Nadasa bırakmak (tarlayı ekmeden bir yıl bekletmek) demek olan fiilin etimolojisine dair net bir bilgiye ulaşmak mümkün değildir. *Kıslanka* sözcüğü "Nadas" manası taşımaktadır. En mantıklı izahat *Kış/Kıs* dönüşümü üzerinden "Kışı geçirmek" (yani ekmeden bir kış beklemek) şeklindedir. Bu bağlamda Türkiye Türkçesi'nde zaten var olan "Kışlamak" fiiline bu anlam içeriğinin ilave edilmesi de değerlendirilmelidir.

* **Kıstamak:** Preslemek, sıkıştırmak manalarını sahip olan sözcüğün "Israr etmek" veya " Taciz etmek" anlamlarında kullanıldığı da görülür.

* **Kışak:** "Kızak" kavramının ön biçimi veya farklı bir söylenişi olup olmadığı araştırılmalıdır.

* **Kışkılamak:** Turşu kurmak, turşu yapmak anlamlarındaki sözcüğün *Hışkılamak* söylenişi de mevcuttur.

* **Kışkırmak:** "Tahrik olmak" anlamındaki sözcüğün "Bağırmak" manası da kayıtlarda yer alır. Ancak bu içerik boğazdan veya ağızdan ses çıkarma ve bağlantılı anlamlar (ıslık çalma gibi) bildiren

Ijkırmak/Işkırmak/Içkırmak/Hıçkırmak/Hışkırmak/Kışkırmak/Kıçkırmak dönüşümü içerisinde değerlendirilmelidir.

* **Kışkırtı:** "Provakasyon" anlamı taşıyan sözcüğün *Kışkıltı* söylenişine de rastlanmıştır.

* **Kıvandırmak:** "Gururlandırmak" anlamına gelen fiilin *Kuğandırmak* biçimi ile "Memnun etmek" manasına da rastlanmıştır.

* **Kıvanış:** "Memnuniyet" anlamındaki sözcüğün orijinali *Kuğanış/Kuvanış* biçimindedir.

* **Kıvanmak:** "Gururlanmak" anlamına gelen fiilin *Kuğanmak* biçimi ile "Memnun olmak" ve "Hoşlanmak" manalarına da rastlanmıştır. *Kubanmak* ise "Kibirlenmek" demektir. *Kubanmak/Kuvanmak/Kuğanmak/Kığanmak/Kıvanmak* dönüşümü içerisindeki tüm fiiller aslında aynı kavramın farklı söylenişi olmakla birlikte zaman zaman az veya çok anlam farklılaşmalarına rastlanır. Bu farklılıklar kimi zaman belirgin değildir.

* **Kıvraşmak:** Bükülmek, kıvrılmak, kırışmak, buruşmak, kıvranmak anlamlarını içerir.

* **Kıyamak:** "Tahammül etmek" izahatına sahip olan sözcük aslında sınıra varmak, kıyısına gelmek, kenarına ulaşmak içeriklerine sahiptir. Bu bağlamda "Sabrın sınırına ulaşmak" deyimini karşılamaktadır.

* **Kıyant:** Oğuz Kağan destanında adı "Kıyand" biçimiyle geçen canavardır. Gergedan olup olmadığı tartışılan bir varlıktır. Fakat mitolojik tek boynuzlu bir hayvandan bahsediliyor olması akla daha yatkındır. Başının ortasından çıkıp ileri doğru uzanan tek boynuzu vardır. Burada boynuz gücü simgelemektedir. Kaynaklandığı Türkçe "Kıy" kökü acımasızlık, güçlülük ve sıradışılık bildirir.

* **Kıyav:** "Noksan" manasındaki sözcüğün "Yetersizlik" anlamına da rastlanır.

* **Kıyça:** Kenara yakın manası ile açıklanmış olan sözcük büyük olasılıkla "Kıyıça" şeklinde olup aradaki "I" sesi düşmüştür.

* **Kıyımak:** Eğrilmek, kenara çekilmek, kenara gelmek, ucuna varmak, uzaklaşmak anlamları bulunur.

* **Kıynalmak:** "Zorlanmak" anlamındaki fiilin "Azap çekmek" / "Istırap çekmek" manası da bulunur.

* **Kıynamak:** "İşkence etmek" veya "Eziyet etmek" manasına gelen fiil "Zorlamak" içeriğini de bünyesinde barındırır ki, aslında bu iki anlam grubu bileşik olarak da anlaşılabilir: Eziyet / işkence ile bir şeyi yapmaya zorlamak.

* **Kıynatmak:** "Cezalandırmak" manasındaki fiilin "Zorlatmak" içeriği de mevcuttur.

* **Kıynız:** "Zıpkın" veya "Kargı" manalarına rastlanan kelimenin "Boynuz" anlamındaki *Kıynaz* kavramı ile bağlantısı aşikardır.

* **Kıyran:** Harabe, virane anlamına gelen kelimenin *Kıyrağan* biçimine rastlanmıştır.

* **Kıysamak:** “Çaprazlaşmak” manası dışında “Çarpılmak”, “Çarpıklaşmak” manaları da bulunur. Türev sözcükler için de benzeri içerikler geçerlidir.

* **Kıyşanmak:** “Sendelemek” olarak açıklanan fiilin “Cilvelenmek” (cilve yapmak, kırıtmak) manası da bulunur. Birbirinden uzak gibi görünen anlam aslında “Kırıtmak” (belki de “Kırıtarak yürümek”) şeklindeki ortak bir içeriğin sonucudur. Örneğin *Kıyşandav* kelimesi cilveli, oynaşkan, kırıtkan manalarına gelir. Bunun dışında “Eli ayağı birbirine dolaşmak” gibi daha uzak bir manaya da rastlanmıştır.

* **Kıyşanlamak:** Orijinali *Kıyşandamak* olan fiil “Elini dolamak” manası ile açıklanmıştır. Ellerini birbirine dolamak kastediliyor olabileceği gibi kolunu birinin boynuna veya beline dolamak anlamına geliyor olması da mümkündür.

* **Kızaç:** “Sac kavurma” yemeği için kullanıldığı gibi “Kavurma sacı” (gereç) anlamında da kullanılmaktadır.

* **Kızgana:** *Kızgına* söyleyişi de bulunan kelime evlenmemiş kadın manasına sahiptir. Almanca’daki “Fräulein” kavramına denk düşmektedir.

* **Kızıkmak:** Arzu etmek, heveslenmek anlamındaki fiilin heyecanlanmak manası da vardır.

* **Kızınmak:** “Şehvetlenmek” manasına gelen fiilin asıl anlamı “Hararetlenmek” veya “Ateş basmak” (benzeri olarak “Ateşlenmek”) şeklindedir. Bu manalar günümüzde de cinsel çağrışımlar içermektedir. Bundan başka “Tahammül etmek” anlamı da bulunmaktadır. “İhtiyaç duymak” manasına da rastlanmıştır. “Cimrilik etmek” içeriği ise *Kısınmak* fiilinde verilmiştir.

* **Kiçeme:** “Zahmet” anlamı taşıyan sözcüğün Türkiye Türkçesi’ne *Geçemek* şeklinde aktarılmasının uygun olup olmayacağı tartışılmalıdır. Türev sözcükler için de aynı durum geçerlidir.

* **Kidiz:** “Keçe” anlamındaki kelimenin *Kiyiz* biçimi de mevcuttur.

* **Kilenmek:** “Dilenmek” anlamı taşıyan fiilin anlamı “Dua etmek” manasındaki *Kelenmek* sözcüğü ile yakından bağlantısı olduğu hatta büyük olasılıkla aynı fiilin küçük anlam farklılıklarına uğrayan farklı söyleniş biçimleri oldukları görülmektedir.

* **Kiliş:** Sulh (barış) demek olan sözcüğün Türkçe’ye *Geliş* olarak aktarılmasının daha uygun olup olmayacağı değerlendirilmelidir. Benzer bir açıklama “Sulh yapmak” manasındaki *Kilişmek* fiili için de geçerlidir ve *Gelişmek* şeklindeki bir aktarmanın uygunluğu araştırılmalıdır. Çünkü bu sözcükler Türkiye Türkçesi’nde zaten mevcut olup farklı anlam içeriklerine sahiptirler. Bu nedenle böyle bir kanaate varıldığında aktarım mevcut sözcüklere yeni anlamlar eklenmesi şeklinde olacaktır.

* **Kilişmek:** *Kelişmek* olarak da söylenen sözcük “Sulh yapmak” ve “Mutabık olmak” manalarını içermektedir.

* **Kinek:** “Cezalı” ve “Sakat” manaları birbirinden oldukça uzak durmaktadır. Fakat kısas cezası uygulanarak sakat bırakılmış olma içeriği iki kavramı olasılıkla birbirine bağlar.

* **Kinemek:** “Cezalandırmak” olarak çevrilen sözcüğün “Sakatlamak” manası da bulunmaktadır. Bu durum aslında fiilin “Kısas cezası uygulamak” manasının ikiye ayrılmasından kaynaklanmaktadır. Türkçe’de *Hın/Kın/Kin* kökü cezalandırma, ayıplama, kısas yapma manaları içerir ve bu kökten türeyen fiiller ve kelimeler kesinlikle yabancı bir dilden geçmiş değillerdir.

* **Kineşme:** Sözcük Türkçe’de ceza bildiren *Hın/Kın/Kin* kökünden türemiş olmakla birlikte ortak karar verme, şura oluşturma, komisyon kurma, istişare etme, konsültasyon bildiren *Keneşme/Geneşme* sözcüğü ile de son derece uyumludur. Çünkü kavramın “Ceza mahkemesi” manası, bu mahkemelerin genellikle birden fazla hakimle/yargıçla (örneğin Tükiye’deki gibi üç hakimle) karar almasından kaynaklandığı sonucuna da ulaşılabilir.

* **Kineşmek:** Müzakere etmek, istişare etmek, oturum yapmak, celse toplamak anlamları bulunur ve benzeri içeriklere sahip olan *Keneşmek/Geneşmek* fiili ile doğrudan bağlantılıdır.

* **Kipirdetmek:** “Göz kırpıştırmak” manasındaki sözcüğün mecazen “Ağlamak” anlamında kullanılması da yaygındır.

* **Kiremet:** Tabu alanı, yasak alan, mistik bölge gibi manalara gelir. Çuvaşlara göre ölen kişinin ruhunun yerleştiği yerdir. Hemen her köyün kendi Kiremet’i bulunur. Çuvaş köylerinin yakınındaki pek çok yerde bunlara rastlanır. Genellikle buralarda yaşayan ruhsal varlıkların kızdıklarında insanlara kötülük yaptıklarına inanıldığı için bu yerlere saygılı davranılır. Ayrıca Tatarlar arasında da Kiremet inancına rastlanır ve eskiden ona kurban sundukları bilinir. Bu bölgelerin etrafı çitlerle, telle veya alçak duvarlarla çevrilerek kapatılır. *Ker/Kir/Gir* kökünde türeyen sözcük girilmeyen alan anlamı taşır. *Girmek* fiili ile aynı kökten olumsuzlama yoluyla gelir. “T-Z” dönüşümüyle *Kiremet>Kiremez>Giremez* biçimi rahatlıkla görülebilir. Arapça “Keramet” kavramı ile hiçbir ilgisi yoktur.

* **Kireslemek:** Slav kökenli *Kires* (Vaftiz) sözcüğünden türeyen ve “Vaftiz etmek” manasına gelen fiilin orijinali *Kirestemek* şeklinde olup Türkçe’yeT/L düzeltmesi ile aktarılmıştır.

* **Kirimek:** “Banyo yapmak” açıklaması ile rastlanan kelime gerçekte Kir sözcüğünden türemiş olup “Kirden arınmak” (kirlerinden temizlenmek) olarak anlaşılmalıdır. Hatta belki de banyoda “Kese yapmak” (keselenerek kirlerini çıkarmak) şeklindeki bir izahat dahi mümkün görünmektedir. Sözcüğün bundan başka “İnat etmek” veya “Aksilik etmek” manası da mevcuttur ancak bu içerik *Kiri* (ters, aksi) sözcüğünden kaynaklanmaktadır.

* **Kirişmek:** “Borçlanmak” anlamındaki kelimenin Türkçe’ye *Girişmek* olarak aktarılması daha uygun görünmektedir. Bu takdirde zaten var olan sözcüğe yeni bir anlam içeriği eklenmelidir. Türkiye Türkçesi’ndeki “Borca girmek” deyimine denk düştüğü söylenebilir.

* **Kiritmek:** “İnat etmek” (üstelemek, ısrar etmek) manası ile Türkçe’ye *Giritmek* şeklinde aktarılması mümkündür. Bunun dışında “Temizlemek” (kirden arındırmak) anlamı da mevcuttur. Fakat bu ikinci içerik doğrudan “Kir” kavramından kaynaklanmıştır.

* **Kirizme:** “Saban” manası taşıyan sözcük Rusça kökenlidir.

* **Kirmek:** Güneş, Ay gibi gök cisimleri için “Batmak” manasında kullanılan sözcüğünTürkçe’deki *Girmek* fiilinin farklı bir söylenişi olduğu açıktır.

* **Kirşe:** “Taciz” manası taşıyan kavramın Türkçe’ye *Girşe* olarak aktarılması mümkündür. Türev sözcükler için de aynı ses dönüşümü uyumludur. Benzer olarak *Girçe* sözcüğü “Tecavüz” anlamına gelmektedir.

* **Kirşemek:** Taciz etmek, haddi aşmak, sınırı zorlamak, çizgiyi geçmek gibi manaları ihtiva eder. Türkçe’ye *Girşemek* olarak aktarılması da uygun olabilir.

* **Kirtelemek:** “Set çekmek” anlamından başka “Duvar örmek” manası da bulunur.

* **Kirti:** Kavramın etimolojisi netleştirilememiştir. Hakikat, doğru gibi anlamları vardır. Hakikati ve doğruyu söylemek üzere yapılan yemini de ifade eder. “Kirtigün” (gerçek gün) sözcüğü kıyamet günü anlamında kullanılır.

* **Kirtinmek:** “Kirti” sözcüğünün *Yemin* ve *Hakikat* manalarına bağlı olarak fiilin gerçeği söylemek “İman etmek”, “Şehadet etmek” (hem dinsel hem de adli anlamda) veya “Tasdik etmek” gibi anlamları bulunmaktadır. Bunun dışında yeminli ifade vermek ve hakikati söylemek (doğru konuşmak) manaları da yine anlam içeriğinde yer alır. *Kirtine* sözcüğü “İman” anlamına gelmektedir.

* **Kirtlek:** Yanan çayırlıklarda mantar patlaması yaşandığı sıklıkla rastlanan bir durumdur. Bu mantarların lezzetinin farklı olduğu da söylenir.

* **Kirtmek:** “Düğüm atmak” manasından başka “Tasdik etmek” ve “Doğrulamak” anlamları da mevcuttur, ki geçmiş çağlarda iplere düğüm atarak anlaşmaların veya sözleşmelerin kesinleştirilmesi uygulamalarına rastlanırdı . Ayrıca “İçine sokmak” ve “Yerleştirmek” manaları da bulunur.

* **Kiselmek:** Ses dönüşümleri ile Türkiye Türkçesi’ndeki *Kesilmek* fiilinin farklı bir söylenişi gibi görülmektedir. Ancak sözcüğün “Parçalanmak” içeriğinden anlamda da biraz da olsa farklılaşma olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca sesli harflerin incelmesi sonucu *Kısalmak* fiili ile bağlantısı da dikkate değerdir.

* **Kisey:** “Tülbent” manasındaki sözcüğün ses dönüşümleri ile *Gizey* biçiminde aktarılmasının doğruluğu dikkatli olarak değerlendirilmelidir. Bundan başka *Kese* sözcüğü ile de bağlantısı anlam açısından zayıf olsa da biçimsel olarak ses dönüşümlerine uygun görünmektedir.

* **Kişemek:** “Bağlamak”, “Kösteklemek”, “Zincirlemek” manaları taşır.

* **Kiyik:** Boynuzlu yabani hayvanlar için kullanılan sözcük Türkiye Türkçesi’nde *Geyik* biçimine dönüşerek yalnızca bir tür hayvanı tanımlar hale gelmiştir.

* **Kizelmek:** Altı yanmak, dibine tutmak, kesilmek (süt, yemek vs.) anlamları taşıyan sözcüğün Anadolu Türkçesi’ndeki aynı anlamları içeren *Kesilmek* fiiline ses dönüşümleri ile bağlandığı çok açıktır.

* **Kizik:** *Giz/Kiz* kökünden türeyen kavramın Anadolu Türkçesi'ne bu K/G dönüşümü ile *Gizik* biçiminde aktarılmasının daha uygun olup olmayacağı değerlendirilmelidir..

* **Kobarmak:** "Karnı şişmek / şişirmek" manası taşıyan fiilin Anadolu'da özellikle hindi, tavus kuşu gibi hayvanlar için "Tüyleri kabarmak / kabartmak" anlamında kullanılan *Kubarmak* fiili ile alakalı olduğu görülmektedir.

* **Kobramak:** Toplamak, biriktirmek, bir araya getirmek içeriklerine sahip olan fiilin *Kop (Hep)* sözcüğünden türediği anlaşılmakta olup ilk biçiminin *Kopramak* olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Türev fiiller için de aynı dönüşüm geçerlidir.

* **Kobuk:** Kehrüba taşı anlamındaki kelimenin *Köpük* sözcüğü ile benzerliği dikkate değerdir.

* **Kobzamak:** Özelde "Kopuz çalmak", genelde ise "Enstrüman (mazik aleti) çalmak" anlamlarını ihtiva eden fiilin *Kopuz* kelimesinden türediği açıkça görülmektedir. *Kopzamak* söylenişi de mevcuttur ve mecazen "Dalkavukluk etmek" anlamında da kullanılır. Kelimenin *Kopsamak* biçimi ise "İlahi söylemek" manasında yer alır. *Kopuz/Komuz/Komus/Kumıs* kavramının Türk coğrafylarında pek çok değişik türde telli, yaylı, üflemeli hatta tuşlu çalgılar için kullanıldığı görülür.

* **Koçagan:** Bahar gündönümünde 21-22-23 Mart tarihlerinde düzenlenen bereket törenidir. Bazı yörelerde yaklaşık olarak kuzuların yüz günlük olduğu dönemde, Navruz'a birkaç gün kala veya bir hafta önce başlayabilmektedir. İnsanlar (özellikle çocuklar) bu törende ev ev dolaşıp pay (buğday, tahıl, un, yemiş, meyve, ekmek vs.) toplarlar. Akşamüzeri topladıklarını yığarak bir şenlik yaparlar. İslamiyet öncesi dönemlerde bereket tanrısı "Koça Han (Kosa Han)" adına düzenlendiği bilinmektedir. Bu törenleri idare eden kam (şaman) bir maske takarak dolaşır. İslamiyet sonrası hocaların dua ettiğine sıklıkla rastlanır. Anadolu'daki Kosa töreniyle de yakından ilgilidir.

* **Koçaklamak:** Kafayla vurmak (birine ya da bir yere), kafayı değdirmek, kafayı değdirerek selam vermek hatta mecazen başvuru yapmak anlamlarına gelen kelimeni birine sarılmak manasına da rastlanmıştır fakat bu ikinci içeriğin *Kucaklamak* fiili ile bağlantılı olduğu görülmektedir. İlk anlam grubu ise "Koç" sözcüğü ile alakalı olup, kafa vurma (toslama) hareketinin koçun yaptığı bir davranış olarak algılanması nedeniyledir.

* **Koçaklaşmak:** Hem sarılmak (kucaklaşmak) hem de kafaları değdirmek içerikleri ile ilişkilendirilmesi mümkün olan fiilin "Selamlaşmak" manası bu içerikler ile uyumludur. Kafaları değdirerek selamlaşmak veya baş ile selamlaşmak şeklinde anlaşılması da doğru olacaktır.

* **Koçana:** Büyükanne, nine anlamındaki kelime "Koca" (ihtiyar) ve "Ana" sözcüklerinin kaynaşması ile oluşmuş görünmektedir.

* **Koçata:** Büyükbaba, dede anlamındaki kelime "Koca" (ihtiyar) ve "Ata" sözcüklerinin kaynaşması ile oluşmuş görünmektedir.

* **Koçmar:** "Damızlık koç" manası taşıyan kelimenin "Bukalemun" anlamına da rastlanmıştır.

* **Koçur:** Sözcüğün "İstihza" (alay) anlamının *Kocur/Gocur/Goçur* biçimlerine de rastlanır.

* **Koçurgamak:** “İstihza (alay) etmek” manası taşıyan fiilin *Gocurgamak* söylenişine de rastlanmıştır.

* **Koçuşmak:** Toslaşmak, kafa kafaya vuruşmak anlamını ihtiva eden fiilin karşılıklı olarak birbirleriyle alay etmek içeriği de mevcuttur. İkincisi mecazi olan bu iki anlam grubu birbiri ile uyumludur. Ayrıca kucaklaşmak, sarılmak manalarına da rastlanır.

* **Kodan:** Türkçe’nin değişik lehçe ve şivelerinde *Kodan/Kotan* sözcükleri çiftlik, hara (at çiftliği), ahır manaları taşır.

* **Koduk:** Sıpa (eşek yavrusu) anlamına gelen kelimenin bodur, kısa manasındaki *Koyduk* kavramı ile de bağlantılı olduğu görülmektedir.

* **Koğçun:** Kelimenin *Kovçun* biçiminde aktarılmasının daha doğru olup olmadığına karar verilmelidir.

* **Koğçunmak:** “Rivayet etmek” bazen de “Hikaye etmek” şeklinde izah edilen fiil aslında tam olarak “Görmediği bir şeyi / konuyu anlatmak” demektir. Söyleyişte “Ğ/V” farkı sözcük içlerinde kimi zaman (her zaman değil ama bazı durumlarda) farkedilemeyecek düzeyde olmaktadır ve bu harflerin içinde bulunduğu heceler neredeyse aynı biçimde seslendirilmektedir. Burada da bu duruma örnek teşkil edebilecek bir kelime bulunmaktadır. Bu nedenle *Kovçunmak* biçiminde aktarılmasının daha doğru olup olmadığına karar verilmelidir.

* **Koğdamak:** “Müdafa etmek” olarak açıklanan kelimenin “Himaye etmek” anlamına da rastlanmıştır. İlk anlam büyük bir olasılıkla “Birini sözlü olarak savunmak” şeklinde anlaşılmalıdır. Sözcüğün Türkiye Türkçesi’ne *Koğlamak* şeklinde aktarılma olasılığı dikkate alındığında Anadolu’da zaten var olan bu fiilin “Dedikodu yapmak” (birinin arkasından konuşmak) veya “Gıybet etmek” içeriklerine sahip olduğu görülür. Dolayısıyla sözel bir davranışın kastediliyor olması baskın gelmektedir.

* **Koğlamak:** “Gıybet etmek” olarak açıklanan sözcük “Arkasından konuşmak” deyimine denk düşer. “Şikayet etmek” anlamı da mevcuttur.

* **Koğşak:** “Gevşek” manasındaki kavramın *Kağşak* (harap, dağınık) kelimesi ile de yakından bağlantılı olduğu söylenebilir.

* **Koğşamak:** “Gevşemek” manasındaki kavramın *Kağşamak* (harap olmak, dağılmak) fiili ile de yakından bağlantılı olduğu söylenebilir.

* **Koğurçak:** “Oyuncak bebek” manasına gelen kelimenin *Kuğurçak* biçimine de rastlanmıştır. Aynı anlamları taşıyan *Korçak/Kurçak/Korşak/Kurşak* kavramının farklı bir söylenişi olduğu anlaşılmaktadır. Ancak sözcüğün insan tarafından hareket ettirilerek seslendirilen “Kukla” veya “Vantrolog bebeği” için kullanıldığı da görülür. Gölge oyunu kuklaları için de yine bu kavram kullanılmaktadır. Oyuncak bebek manası *Kurçak* sözcüğünde verilmiş olduğu için daha az rastlanan bu ikincil anlamlar tercih edilmiştir.

* **Koğursak:** “Gırtlak” anlamındaki kelimenin *Kursak* (kuşların boğazındaki yiyecek toplama organı) kavramı ile bağlantısı bulunmaktadır.

* **Koğuşmak:** “Birbirine sokulmak” manasındaki fiilin “Feryat etmek” anlamı da bulunur.

* **Koklanmak:** Burnunu çekmek, sürekli olarak birşeyleri koklar gibi yapmak, özellikle köpek için sağı solu koklayıp durmak manalarında kullanılır.

* **Kokrak:** “Göğüs” manasındaki kelimenin Anadolu Türkçesi’ndeki aynı anlamı taşıyan *Kökrek* sözcüğünün farklı bir söylenişi olduğu görülmektedir. *Kok/Kök/Kük* dönüşümü üzerinden “Kükremek” fiili ile *Kok/Kök/Gök/Göğ* dönüşümü ile de doğrudan “Göğüs” kavramı ile bağlantılıdır. Kelimenin “Davul” manası da bu dönüşümlerle ilişkili olup ayrıca davulun göğüse benzetiliyor olması da olasılık dahilindedir.

* **Kolaçık:** “Cömert” anlamı taşıyan kelime “Kol” (el) ve “Açık” sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır. Türkiye Türkçesi’ndeki “Eli açık” kavramına denk düşmektedir.

* **Kolaçık:** “Şınav” manasındaki kelime “Kol” (el) sözcüğü ve “Açmak” fiilinin çekimli halinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Kolamak:** “Kamp kurmak” olarak izah edilen sözcüğün “Gıybet etmek” manası da bulunur fakat bu içerik *Koğlamak* fiilindeki “Ğ” düşmesi nedeniyle ortaya çıkmıştır. “Talep etmek” anlamı da kayıtlarda yer almaktadır.

* **Kolanmak:** “Bahşiş almak” anlamı taşıyan fiil “Kol” (pek çok lehçede “El” manasına gelir) sözcüğünden türemiş olup Türkçe’deki “El açmak” deyimine yakın bir içeriği de karşılar. Elini açarak para almak şeklinde izah edilmesi mümkündür.

* **Kolarba:** Bileşik bir kelimedir. “Kol” ve “Arba” (teker) sözcüklerinin bileşiminden oluşur. Kol sözcüğü pek çok lehçede “El” manası taşır. Anlam tam olarak “El arabası” demektir.

* **Kolatmak:** “Kol” (el) sözcüğü ve “Atmak” fiilinin bileşiminden oluşmaktadır. Kulaç atmak demektir.

* **Kolatmak:** “Kol” (el) ve “Bala” (çocuk) kelimelerinin bileşik halidir. Evlatlık anlamına gelmektedir. İnsanın sonradan kendi eliyle yanına aldığı çocuk olarak açıklanabilir.

* **Kolbasa:** Salam, bazen de Sosis manasında kullanılan sözcük Rusça kökenli olarak gösterilse de (bazen de kökenin belirsiz olduğu belirtilmektedir) hiçbir tereddüt bulunmayacak biçimde Türkçe’dir. “Kol” (bazı lehçelerde “El” demektir) sözcüğü ve “Basmak” fiilinin bileşimidir. Kol ile basılarak doldurulan yiyecek manası salamın veya sosisin hayvan bağırsağına doldurularak yapılan bir yiyecek olması ile alakalıdır. Türkçe “Külbastı” yemeği ile ilişkilendiren kaynaklar bulunsa da bu biraz daha uzak bir olasılıktır çünkü bu yemeğin yapılışı daha farklıdır.

* **Kolbuğuş:** “Kol” (el) sözcüğü ve “Buğmak/Bukmak” (bükmek) fiilinin bileşiminden oluşmaktadır. “Mikser” (mutfak gereci) anlamına gelir.

* **Kolbukav:** “Kol” (el) ve “Bukav/Bukağ” (pranga) sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır. “Kelepçe” manası taşımaktadır.

* **Kolburga:** “Kol” (el) sözcüğü ve “Burmak” (Bükmek) fiilinin çekimli halinden oluşan bileşik bir kelimedir. “Matkap” anlamına gelir. Büyük olasılıkla elle döndürülen elektriksiz matkap kastedilmektedir.

* **Kolçadır:** “Kol” (el) ve “Çadır” sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır. “Şemsiye” anlamına gelmektedir. Elde tutulan çadır olarak izah edilebilir.

* **Kolçana:** “Kol” (el) ve “Çana” (kızak) sözcüklerinin bileşik halidir. Küçük kızak olarak izah edilmiş olan sözcük aslında elle itilen veya elle kullanılan kızak manasına gelmektedir. *Kolçanak* söyleyişine de rastlanmıştır.

* **Kolçapmak:** “Kol” (el) sözcüğü ve “Çapmak” fiilinin bileşiminden oluşmaktadır. “Alkışlamak” anlamına gelir. Sözcüğün ikinci kısmı Anadolu Türkçesi’ndeki “Çalmak” manasına gelen *Çepmek* fiilinin ünlü kalınlaşmasına uğramış bir versiyonu olarak anlaşılmalıdır. Ayrıca hızlı hareket etmek içeriği de *Çapmak* fiilinin anlamları arasında yer alır.

* **Koldamak:** “Himaye etmek” izahatı ile verilen kelime Türkçe’deki *Kollamak* fiili ile de uyumludur. Kavramın diğer anlamı ise “Taraf tutmak” olup asıl manadan belirli bir farklılaşma mevcuttur. “Tezahürat etmek” manasına da rastlanmıştır. Kelime kökünde “Elle tutmak” içeriği de bulunur.

* **Koldamga:** “İmza” anlamı taşıyan kelime orijinal dilde *Koltamga* biçimindedir. “Kol” (el) ve “Tamga/Damga” (mühür) sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Koldanmak:** “Taraftar olmak” açıklaması ile verilen sözcüğün “Kullanmak” anlamına da rastlanmıştır. Ancak burada *Koldanmak/Kuldanmak/Kullanmak* dönüşümü görülür.

* **Koldaş:** “Silah arkadaşı” manasına gelen kelime aslında taraftar, yandaş gibi daha geniş anlamlar da taşımaktadır. Sözcüğün kökeninde ise kolm kola girme manası bulunmaktadır. Askerlik arkadaşları da fiilen kol kola girmeseler bile bu durum hem mecazen geçerlidir hem de safta askerler kolları birbirine değecek kadar yakın dururlar. Birbirini kollamak anlamında kullanılan *Koldaşmak* fiili de yine benzer biçimde kök anlamı olarak kol kola girmek demektir. Avrupa dilleri dahil pek çok dilde “Kol” (örneğin Almanca ve İngilizce’de “Arm”) kavramı asker, polis, zabıta ve ordu ile ilişkili sözcüklere köken teşkil eder (örneğin ordu manasındaki “Army” sözcüğü gibi). Türkçe’de de aynı durum geçerlidir. Türkiye’de polis için “Kolluk kuvvetleri” kavramı günümüzde de kullanılır. Sözcüğün *Kuldaş* biçimine “Asistan” (yardımcı) manası ile de rastlanmıştır,

* **Koldaşmak:** “Birbirini kollamak” şeklinde izah edilen fiilin kök anlamı tam olarak “Kol kola girmek” demektir.

* **Koldayak:** “Kol” (el) sözcüğü ile “Dayamak” fiilinin çekimli halinden oluşmaktadır. “Koltuk değneği” anlamına gelir.

* **Koldu:** Şamdan manası taşıyan sözcüğün “D/L” dönüşümü ile *Kollu* sözcüğünün farklı bir söyleniş biçimi olma ihtimali yüksektir. *Kollu* şeklinde aktarılması halinde Anadolu’da zaten var olan bu sözcüğü yeni bir anlam içeriği olarak eklenmesi gerekir.

* **Koldurmak:** “Tezahürat etmek” manasına sahip olan kelimenin “Rica etmek” anlamı da bulunmaktadır. *Kolturmak* söylenişi de mevcuttur. *Koltur* kelimesi ise “Rica” demektir.

* **Kolgamak:** Tevkif etmek (tutuklamak) anlamına gelen fiil aslında kişinin koluna kelepçe takmak manasından anlam kayması ile oluşmuştur (“Kol” bazı lehçelerde el manasında kullanılır). Biraz daha zayıf bir anlamla kişinin kaçmaması için koluna girilerek götürülmesini de tanımlıyor olabilir. *Kulgamak* söylenişine de rastlanır.

* **Kolgav:** “Tevkif” (tutuklama) anlamındaki sözcüğün orijinali *Kulga/Kulgav* biçimindedir. “Kol” (el) sözcüğü ile ilişkisi nedeniyle Türkiye Türkçesi’ne *Kolga/Kolgav* şeklinde aktarılması daha uygun görülmüştür.

* **Kolmak:** Sözcüğün yakalamak, tutmak manaları doğrudan “Kol” (el) sözcüğünden kaynaklanır. Kolunu (elini) kullanarak birini tutmak veya daha zayıf bir ihtimalle birini kolundan tutmak demektir. Ayrıca rica etmek, tövbe etmek, merhamet dilemek manaları da bulunmaktadır.

* **Kolpunay:** “Frambuaz” anlamına gelen sözcüğün *Kulpunay* söylenişi de mevcuttur.

* **Kolsala:** İmza manası taşıyan kelimenin orijinali “Kolsalga” biçiminde olup, Türkçe’ye “G” sesinin düşürülerek aktarılması söyleyiş kolaylığı açısından daha uygun bulunmuştur.

* **Kolşam:** Bileşik bir kelimedir Kol (el) ve Şam sözcüklerinden oluşur. “Şam” (mum, mumluk) sözcüğü Farsça’dır. Yani melez bir kelime söz konusudur.

* **Kolunmak**: “Rica etmek” manasındaki gelen sözcüğün “Koluna girmek” anlamı da vardır.

* **Kolyazmak**: “El ile yazmak” veya benzeri olarak “El yazısı yazmak” manasına gelen sözcük “İmzalamak” anlamında da kullanılır. (“Kol” sözcüğü bazı lehçelerde tam olarak el demektir).

* **Kolyuğuç**: “Kol” (el) kelimesi ve “Yumak/Yuğmak” (yıkamak) fiilinin çekimli halinin bileşiminden oluşmaktadır. Lavabo anlamına gelmektedir.

* **Kom:** Vaftiz manası yanında deve hörgücü yağı anlamına da gelir. Hristiyanlıktaki kutsama törenlerinin yağ ile yapılıyor olmasının iki manayı birbirine bağlaması çok büyük olasılıktır. Ayrıcı “Kom” kökü ibadetle ilgili sözcükler türetir. İnsanların toplanarak ayin yapmaları da, bir araya gelme bildiren *Köm/Kom* kökü ile alakalıdır.

* **Komar:** Kelimenin “Miras” ve “Adet” (alışkanlık, gelenek) şeklinde iki farklı anlamı vardır. Miras manasına *Kumar* biçimi ile de rastlanır. *Koymak/Kuymak* fiilinin halk ağzındaki “Y” düşmesi ile ortaya çıkan *Kumak/Komak* söylenişlerinden kaynaklanmaktadır. Her iki içerikte de kelime kökünde koyulan (bırakılan) şey manası vardır. *Kumartı/Komartı* sözcüğünün ise “Vasiyet” anlamında kullanıldığı görülmektedir. *Kumartmak/Komartmak* ise “Vasiyet bırakmak” demektir.

* **Komurgay:** *Homurgay* söylenişi de bulunan “Kaval” manasındaki kelime *Hom/Kom/Kop* kökü üzerinden “Flüt” anlamı taşıyan (ve aslında *Kopuz* kelimesinin farklı bir söylenişi olan) *Homuz* sözcüğü ile akrabadır.

Komurgay/Homurgay/Omurgay dönüşümü ile Omurga/Amurga (boynuz) kavramına da bağlanır ki, buradan çalgının daha eski çağlardaki ilk türlerinin boynuzdan yapıldığı sonucuna rahatlıkla ulaşılabilir.

* **Konakbay:** "Misafirperver" manasındaki sözcüğün "Ev sahibi" anlamı da vardır. *Konukbay* söylenişi de mevcuttur.

* **Konaktamak:** "Ziyaret etmek" anlamındaki fiilin Türkçe'ye Konaklamak olarak aktarılması tartışılmalıdır. Bu durumda zaten var olan fiile yeni bir anlam içeriği eklenmesi gerekecektir.

* **Konamak:** "Konaklamak" (bir yerde geçici olarak kısa süreli ikamet etmek, geceyi geçirmek) anlamındaki fiilin özellikle meyveler için kullanılan "Olgunlaşmak" manası *Gonamak* başlığında verilmiştir.

* **Konanmak:** Kuşların ağaç dalına veya benzeri bir yere konmasını tanımlayan bir fiildir. Bundan başka (*Kunanmak* söyleyişi ile de görülen) "Zimmetine geçirmek" (suç) ve "İrtikap etmek" içeriğine de sahiptir ve Türkçe'deki "Üzerine konmak" deyimini karşılamaktadır.

* **Konar:** "Kahve" (çekirdek veya içecek) olarak izah edilmiş olan sözcüğün *Konur* (kestane rengi veya koyu kızıl renk) sözcüğü ile alakalı olduğu kanısı akla gelmektedir. Her ne kadar renk benzerliği nedeniyle bir bağlantı kurulduğu yorumu mümkün görünse de aradaki kavramsal bağlantı netleştirilememiştir. Ayrıca "U/A" dönüşümüne dair de kesin bir çözümleme yapmak mümkün olmamıştır. En olası açıklama *Konur/Kongur/Kongar/Konar* dönüşümü ile renk belirten *Konur* sözcüğünün farklı bir söylenişi olduğu ve renge dair asıl anlamının derleme esnasında anlaşılamayarak kayıtlara geçirilmemiş olduğudur.

* **Konaşmak:** Türk geleneğine göre "Oba kurmak" anlamındaki fiilin günümüzde "Kamp kurmak" olarak izah edilmesi de mümkündür.

* **Koncala:** "Kıl torba" manası taşıyan sözcüğün *Konçala* söylenişine "Kıl çorap" anlamı ile de rastlanmıştır.

* **Koncalak:** "Kıl çuval" anlamındaki kelime alıntılanan kaynakta *Konçalak* olarak geçer. Yaklaşık aynı manayı ihtiva eden *Koncala* kavramına yakınlığı nedeniyle bu şekilde aktarılmıştır. Kıl, yün bildiren *Konc/Konç* kökünde "C/Ç" ayrımı çok belirgin değildir ve bu seslerin dönüşümü çok kolay ve çok fazladır.

* **Konça:** Sözcüğün "Bohça" manasının değişik lehçe ve şivelerdeki "Kıl torba" veya "Çuval" şeklinde farklılaştığı görülür. Ayrıca *Honça* söylenişi ile rastlanan "Düğün hediyesi" veya "Doğum hediyesi" manaları ile doğrudan alakası mevcuttur. Burada da büyük olasılıkla hediyenin koyulduğu bohçanın kıldan yapılmış olması belirleyicidir. Ancak kesin bir bilgi kaynaklarda bulunamamıştır.

* **Konçak:** "Kuş yuvası" anlamındaki kelimenin *Konc/Konç* kökü ile bağlantısı dikkate alındığında ince dallardan veya kuş tüylerinin kullanılarak yapılması tanımın belirleyici unsuru olmalıdır. Ayrıca *Konmak* fiili ile de (konulan yer anlamında) uyumlu görünmektedir. Sözcüğün ayrıca "Uzun tabak" manasına da kayıtlarda rastlanmıştır.

* **Kondarma:** "Uydurma" (kurgusal, fiktif, sahte) anlamındaki sözcüğün "İstikamet" (yön, rota) manası da bulunmaktadır.

* **Kondarmak:** “Uydurmak” (kurgulamak) anlamındaki sözcüğün “İstikamet vermek” (yönlendirmek) manası da bulunmaktadır.

* **Kongalak:** “Salyangoz kabuğu” anlamına gelen kelimenin “Ceviz kabuğu” manasına da rastlanır. Kökende ses çıkaran içi boş nesne içeriği yer alır.

* **Konar:** *Konur/Koňur/Kongur/Kongar/Koňar/Konar* dönüşümü ile renk belirten *Konur* (kestane rengi) sözcüğüne bağlanıyor olması yüksek bir olasılıktır.

* **Kongra:** “Zil” veya “Çan” manasındaki sözcüğün *Konra/Koňra/Kongra/Kongura* söylenişleri de mevcuttur. Aynı ses dönüşümleri türev kelimeler için de geçerlidir.

* **Kongramak:** *Konramak/Koňramak/Kongramak/Konguramak* biçimlerine rastlanan fiilin “Ötmek”, “Zil çalınmak”, “Çınlamak” gibi birbirine çok yakın manalarının bulunduğu tespit edilmiştir. *Kanramak/Kaňramak* fiilinin ise “Çan çalınmak” anlamına sahip olduğu yine kayıtlarda yer alır ve bu sözcüğün de aslında aynı fiilin farklı bir söyleniş biçimi olduğu kanaatiyle ayrıca bir başlık olarak verilmesine gerek görülmemiştir. Aynı izahat türev sözcükler için de geçerlidir. Örneğin *Kanratmak/Konratmak/Koňratmak/Kongratmak/Konguratmak* (çan çalmak, zil çalmak, çınlatmak, öttürmek) fiilinde olduğu gibi. Aynı kökten türeyen *Kong* kelimesinin “Karga” manası taşıması da *Kongramak* fiilinin “Karga gibi ötmek” şeklinde yorumlanmasına imkan tanır.

* **Kongul:** “Mağara” anlamına gelen kelimenin *Hongul/Hongıl* söylenişleri de mevcuttur. Yine aynı anlama sahip olan *Ünkür/Üngür/Üngir/Öngür/Höngür* kavramına da sözcüğün sonundaki seslerde ortaya çıkan “L/R” dönüşümü ile bağlandığı söylenebilir.

* **Kongura:** Uğurlu sayılan bir nesne olan “Şaman halkası” izahatı ile açıklanan kelimenin *Kon/Koň/Kong* kökünden yapılabilecek bir çıkarımla zilinkine benzer ses çıkaran bir nesne olduğu sonucuna varılabilir. *Koňıra/Koňura/Kongura/Kongra/Koňra/Konra* biçimleri bulunur. Çıkardığı seslere korkutarak kaçırdığı kötü ruhlardan şamanı koruduğuna inanılır.

* **Kongurak:** Hayvanların (koyun, inek vs.) boynuna takılan “Çan” manasındaki sözcüğün *Koňrak/Kongrak* söylenişleri de mevcuttur. *Kongur* sözcüğü ise zil (çalgı) anlamı taşır.

* **Konguz:** Sözcük “Hamamböceği” açıklamasına sahiptir. *Komguz* kelimesine de daha genel bir kavramı ifade eden “Böcek” izahatı ile rastlanmıştır. Bu dönüşümde Türkçe’nin değişik kollarında zaman zaman rastlanın M/N dönüşümünün mevcut olduğu anlaşılmaktadır.

* **Konramak:** Zil çalmak / çalınmak manasındaki fiilin *Koňramak/Kongramak* ve *Kangramak/Kaňramak* biçimleri de bulunmaktadır. Türev fiiller için de aynı ses dönüşümleri geçerlidir.

* **Konrul:** *Kongrul/Koňrul* biçimleri de yaygın olan ve “Anka kuşu” (efsanevi devasa kızıl kuş) için kullanılan kavram Türk mitolojisinde çoğu zaman yine aynı varlığın bir anlamda ikizini tanımlayan *Toğrul/Tuğrul* kuşu ile birlikte anılır.

* **Konumak:** Konaklamak, geceyi geçirmek, duraklamak anlamlarındaki fiilin *Honumak* söylenişi de bulunmaktadır.

* **Konurmak:** "Sökmek" anlamındaki fiilin Türkiye Türkçesi'ndeki benzer anlamlara sahip olan *Kanırmak* fiili ile bağlantılı olma ihtimali dikkate alınmalıdır. "İftihar etmek" manası ise *Kunurmak* söyleyişinden aktarılmıştır.

* **Konurtmak:** "Sökmek/Söktürmek" anlamındaki fiilin Türkiye Türkçesi'ndeki benzer anlamlara sahip olan *Kanırtmak* fiili ile bağlantılı olma ihtimali dikkate alınmalıdır.

* **Koplamak:** "İftira atmak" manasındaki sözcüğün "Tamamlamak" anlamı da bulunmaktadır.

* **Koplanmak:** "Çoğalmak" manasındaki sözcüğün "Tamamlanmak" anlamı da bulunmaktadır.

* **Kopturmak:** "Huzurda durmak" (saygı duruşunda durmak, el pençe divan durmak) manasındaki kelime "Kop" (hep, tam) kavramı ve "Turmak/Durmak" fiilinin bileşiminden oluşmuştur. Türkçe'ye *Kopdurmak* biçiminde aktarılması da mümkündür. Tam bir saygı ile, bütünsel bir dikkatle birinin huzurunda beklemek içeriği kastedilmektedir.

* **Kor:** "Köz" ve "Maya" (ferment) şeklinde iki farklı anlamı bulunmaktadır. İki anlam arasındaki bağlantı mayalanma işleminin sıcaklıkla olan ilişkisinden de kaynaklanır. "Maya" (ferment) anlamı farklı lehçelerde ve şivelerde farklı biçimlerde söylenir. *Gur/Gor/Kor/Kur/Kür/Gür* dönüşümündeki kelimelerin tamamı farklı bölgelerde "Maya" manasında kullanılır. Gırtlaksı "G/K" (Q) sesi ile söylenişi yaygındır. Bu sözcüklerin tamamı aynı zamanda ateş ve köz ile de alakalı görünmektedir. Bu durum yoğurdun mayalanırken sıcak tutulması gerekliliği ile ilgilidir. Aynı zamanda Türkçe bir kök olan *Gur/Gor/Kor/Kur/Kür/Gür* şeklindeki söz dizisinin içeriğinde "Kuvvet" ve "Çoğalma" anlamları da yer alır. Örneğin *Gorsamak/Kursamak/Kürsemek/Gürsemek* fiilleri mayalanmak manası taşıdığı gibi çoğalmayı ve kuvvetlenmeyi de ifade eder. "Gor-" ile başlayan ve mayalanmak manası ile ilgili olan fiiller ve bağlantılı kelimeler "Kor-" biçimine dönüştürülerek aktarılmıştır. Baharda yeryüzüne düşen "Gor/Kor" (Cemre) anlayışı da yine mecazen yeryüzünün mayalanması ile alakalıdır.

* **Kora:** Kelimenin "Alabalık", "Tencere", "Temmuz ayı", "Kilit", "Ham" (olgunlaşmamış), "Ahır", "Avlu", "Duvar" gibi birbirinden farklı ve oldukça uzak anlamları bulunmaktadır.

* **Koraçan:** "Izgara" anlamındaki sözcüğün *Kor* (köz) kavramı ve *Açmak* fiilinin bileşiminden oluşmuş olması ihtimali vardır.

* **Koral:** "Silah" anlamından başka "Teçhizat" ve "Tesisat" manaları da bulunan kelimenin *Kural* söyleyişi de vardır. Ayrıca "Nasip" veya "Kısmet" içeriklerine de rastlanmaktadır.

* **Koralma:** "Hınç" veya "Hırs" manalarındaki kelimenin *Kuralma* söyleyişi de bulunur.

* **Koralmak:** "Közleşmek" (kor haline dönmek) manasından başka "Nefret etmek" veya "Hınçlanmak" anlamı da bulunmaktadır. Burada bir benzetme söz konusudur ve nefretin kişinin içindeki bir kor gibi algılandığı şeklinde izah edilmesi mümkündür. Diğer bir olasılık ise mecazen öfkeden kor gibi olmak veya

kıpkırmızı kesilmek biçimindeki bir açıklamadır. Bu durumda sözcüğün "Öfkelenmek" içeriği de diğer bir anlam olarak kavrama eklenmelidir.

* **Koramak:** Közde pişirmek, közün üstüne koymak manalarından başka "Zayıflamak", "Eksilmek", "Zarar görmek" anlamlarına da rastlanmıştır. Ancak bu ikinci anlam grubunun "O/A" dönüşümü ile *Karamak* sözcüğü ile alakalı olma ihtimali dikkatle değerlendirilmelidir. Bundan başka *Koramak/Goramak (Guramak/Kuramak)* biçimlerinde "Mayalamak" manası da mevcuttur.

* **Koramaz:** Değişik lehçelerde *Guramaz/Kuramaz/Küremez/Köremez/Göremez* ve *Kölemez* olarak da söylenen sözcükler yoğurt, ayran ve süt üçlüsünden ikisinin bileşimini ifade eder. Kelime anlamı "Mayalanmaz" (maya tutmaz) demektir. *Koramak* fiili de közde pişmek anlamına geldiği gibi "Mayalanmak" manası da taşır. Anadolu'da *Göremez* sözcüğü çiğ sütten yapılmış yağ ve bazı yörelerde ise ekşi süt ile taze süt karışımı koyu yiyecek anlamında kullanılır. *Kölemez* ise kaymaklı süt demektir.

* **Koran:** "Karaca" (hayvan) anlamındaki sözcüğün *Kuran* söylenişi de mevcuttur. "Kasım ayı" manası da bulunmaktadır. *Kur* kavramı da yine "Karaca" (hayvan) anlamını ihtiva eder. "Kahverengi" içeriği ise *Küren* başlığında verilmiştir.

* **Koraş:** Örme duvarlı taş fırın için kullanılan kelimenin "Tuhaf" veya "Acayip" anlamına da rastlanmıştır.

* **Koraşmak:** "Kor gibi ısınmak" veya "Köz haline gelmek" anlamından başka "Tuhaflaşmak" manasında da kullanılmaktadır.

* **Koratmak:** Ateşi kor haline getirmek manasından başka "Zayıflatmak", "Eksiltmek", "Zarar vermek" anlamlarına da rastlanmıştır. Ancak bu ikinci anlam grubunun "O/A" dönüşümü ile *Karatmak* sözcüğü ile alakalı olma ihtimali dikkatle değerlendirilmelidir.

* **Korav:** "Muhafaza" ve "Avlu" anlamlarından başka "Kırağı" içeriği de bulunmaktadır. Fakat burada *Korav/Korağ/Korağı/Kırağı* dönüşümünün olup olmadığı ayrıca dikkatli bir değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. Çünkü bu güne kadar *Kırmak* fiilinden türediği kabul edilen "Kırağı" sözcüğünün *Kor* (ateş, yakıcılık) kökü ile de alakalı olma ihtimali ortaya çıkmaktadır.

* **Korbolko:** Ateşi insanlara getiren söylencesel kuş. Tanrı Ülgen tarafından gönderilerek bazı söylencelerde ateşi, bazen de yakmaya yarayacak olan çakmaktaşlarını getirdiği söylenir. Sözcük anlamına bakıldığında "ateşi bulan" demektir. "Kor" (ateş) ve "Bol/Bul" köküyle bağlantılı olarak "Bulmak" manasını içerir. "Ateş Şehzadesi / Ateş Prensi" anlamına geldiği de ileri sürülür.

* **Korçak:** Türkçe'nin neredeyse tüm lehçe ve şivelerinde farklı söyleyişlerle *(Korçak/Kurçak/Korşak/Kurşak/Gurşak/Gurçak ve Koğurçak/Kuğurçak/Kuğurzak)* rastlanan kelime söyleyiş farklarına bağlı olarak kukla, oyuncak bebek, biblo, heykel gibi manalar taşır.

* **Korçalmak:** "Olgunlaşmak anlamı taşıyan fiilin "Mayalamak" içeriği *Kor* (maya) ve *Çalmak* sözcüklerinin bileşiminden oluşmuş görünmektedir.

* **Kordamak:** “Arzulamak” ve “Ummak” manalarına sahip olan fiilin D/L dönüşümü ile *Korlamak* biçiminde aktarılmasının doğru olup olmayacağı dikkatle değerlendirilmelidir. Bu dönüşümün anlam ve ses arasındaki bütünlüğü bozacak bir etkiye sahip olmadığına karar verilmelidir.

* **Korga:** Sözcüğün “Avlu” (ön bahçe) manasının *Korgav* söylenişine de rastlanmıştır. Yine aynı anlamdaki *Korav* sözcüğü ile de doğrudan alakalıdır.

* **Korgan:** Sporda, özellikle futbolda “Kale” anlamına gelen kelimenin askeri yapı manasındaki *Korugan* sözcüğü ile doğrudan bağlantısı bulunduğu, hatta aynı sözcüğün farklı söyleniş biçimleri oldukları açıktır. Fakat anlam özelleşmiş olduğu için ayrı olarak verilmişlerdir. *Korgan* kelimesinin “Himaye” ve “Muhafaza” içerikleri de mevcuttur.

* **Korgançak:** Burç (kale) manasındaki kelimenin *Korugançak/Korgançak/Kurgançak* ve *Korugança/Korgança/Kurgança* söylenişleri de bulunmaktadır.

* **Korguş:** Köz üzerine koyulan nesne veya köz gibi ısınan eşya manasına gelen sözcük *Kor* (ateş, köz) sözcünden türemiştir. *Korguç* söylenişine mısır patlatmak için kullanılan tava manası ile rastlanmış ve anlam belirli bir düzeyde farklılaşmış olduğu için ayrıca verilmesi uygun bulunmuştur. *Kurguş* biçimindeki söylenişine ise “Arpa kavurma kabı” manası ile rastlanmıştır.

* **Korkoy:** Moğolların çölde yaşadığına inandıkları, devasa bir solucan görünümündeki yeraltı canavarıdır. Moğol halkının büyük bir kısmının bu canlının gerçekten var olduğuna inandıkları bilinmektedir. Boyunun iki ile beş metre arasında değiştiği öne sürülür. Kızıl kahverengi bir görünüşlü, büyük ve korkunç bir tırtılı andıran bu yaratığın dikenleri olduğu söylenir. Asit kustuğu veya uzaktan elektrik boşalmasına benzer bir etki ile zarar verebildiğine inanılır. Kurak ve özellikle kumlu bölgelerde yaşar. Çünkü asıl hareket kabiliyetini kumda sağlayabilmektedir. Haziran ve Temmuz aylarında daha fazla görüldüğü iddia edilir. Kış aylarında ise yeraltında uykuya yattığı düşünülür. Kelimenin kökeninde Türkçe “Korkmak” fiili ile Moğolca “Horhuy” (solucan, kurtçuk) sözcükleri vardır.

* **Korkurmak:** Fokurdamak, fıkırdamak,horuldamak, hırıldamak manaları taşıyan kelimenin *Horharmak* ve *Korkarmak* söylenişleri de bulunur. Bu fiilden türeyen *Korkar/Horhar* ve *Korkuratma* sözcükleri “Nargile” manası taşır.

* **Korlamak:** Kelime *Gurlamak/Gorlamak/Korlamak/Kurlamak* dizisi içerisinde “Mayalamak” (fermente etmek) manasına sahiptir. Bu içeriğin *Kurlamak* olarak aktarılması da mümkün olup, hangi söyleyişin Türkiye Türkçesi’ne uygun olduğuna karar verilmelidir. Aslında sözcüğün orijinali gırtlaksı “G/K” (Q) sesi ile söylenmektedir. “Müdafa etmek” manasının (“Muhafaza” veya “Müdafa” anlamındaki) *Koru/Koruğ* sözcüğünden kaynaklanan *Korulamak/Koruğlamak* fiilinden dönüşmüş olduğu rahatlıkla söylenebilir. “İsraf etmek” manası ise Farsça kökenli “Hor” sözcüğü ile bağlantılı görünmektedir ve Türkçe’deki “Hor kullanmak” deyimine denk düşmektedir. Yine bu kökenle bağlantılı olarak “Hakir görmek” manasına da rastanmıştır ki, Türkiye Türkçesi’ndeki *Horlamak* fiilin H/K dönüşümü ile farklı bir söylenişidir. Bu fiilden türemiş olan *Korlav* kelimesi için de benzeri bir durum söz konusudur ve Farsça kökenli görünen “Tahkir” (hakir görme) ile “İsraf” manalarının yanında Türkçe kökenli “Himaye” anlamı bulunur. Benzeri açıklamalar türev fiiller için de geçerlidir.

* **Korlanmak:** “Mayalanmak” (fermente olmak) demek olan sözcüğün *Kurlanmak* olarak aktarılması da mümkün olup, hangi söyleyişin Türkiye Türkçesi’ne uygun olduğuna karar verilmelidir. Aslında sözcüğün orijinali gırtlaksı “G/K” (Q) sesi ile söylenmektedir.

* **Korluk:** “Skandal” manasındaki kelimenin orijinali *Korduk* biçimindedir. Farsça kökenli *Horluk* sözcüğünün Türk dilleri içerisindeki farklılaşmış bir söyleyişi olması ihtimali dikkate alınmalıdır.

* **Kormaç:** “Popkorn” (patlamış mısır) demek olan kelimenin *Kurmaç* söylenişi de bulunur. Sözcüğün Kor (ateş) kavramı ile bağlantısı nettir. *Koğurmak/Kuğurmak* (Kavurmak) fiiliyle ilişkili olarak *Koğurmaç/Kuğurmaç > Kormaç/Kurmaç* dönüşümü de ihtimal dahilindedir.

* **Kormak:** “Göğüs kafesi” anlamına gelen sözcüğün *Hormak* biçimi de mevcuttur. Bu söylenişteki “H” sesi gırtlaksı ve kalındır.

* **Korocak:** “Mangal” manasındaki sözcük *Kor* (köz) ve *Ocak* kelimelerinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Korsamak:** *Gur/Gor/Kor/Kur/Kür/Gür* sözcükleri farklı lehçe ve şivelerde “Maya” anlamına gelmektedir. *Korsamak* fiili de maya tutmak, mayalanır gibi olmak, ekşimeye başlamak manalarını ihtiva eder.

* **Korşak:** “Kemer” demek olan kelime *Korşamak*/*Kurşamak* (sarmak, muhasara etmek) fiilinden türemiştir. *Korşak* sözcüğünün “Heykel” manası ise *Korçak/Kurçak* (kukla, oyuncak bebek) kavramının farklı bir söylenişidir.

* **Kortalmak:** Kesmez olmak, körelmek, kütleşmek demektir.

* **Kortmaç:** “Kek” veya “Pasta” anlamlarında kullanılan kelimenin *Kortmaş* söylenişi de vardır.

* **Kortuşkan:** “Acem köstebeği” türü hayvanı tanımlar. *Kor* (kör, görmez) ve *Tuşkan* (fare, sıçan) sözcüklerinin bileşiminden oluşmuştur. *Tuşkan/Tışkan/Tıçkan/Tuçkan* ve *Çuşkan/Çışkan/Şışkan* kelimeleri Türkçe’deki *Sıçan* (Eski Türkçe “Sıçgan”) sözcüğü ile bağlantılıdır ve fareyi veya bazı fare türlerini tanımlar.

* **Korugan:** Kale, hisar anlamını gelir. Farklı sözlüklerdeki veriler incelendiğinde *Korugan/Korgan/Kurgan* dönüşümü içerisinde *Kurgan* (yığma mezar, türbe) kavramı ile ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum her iki kavramın ortak kelime kökünde korunan yer manası bulunmasından kaynaklanmaktadır. *Kurukan/Korukan* kelimesine ise “Çadır” manasında rastlanması da yine aynı nedenledir.

* **Koruk:** “Tabu” manası taşıyan kelimenin yasaklanmış kutlu sayılan bir yeri, alanı veya bölgeyi ifade ettiğini söylemek mümkündür. Türkçe’deki *Koruluk* (küçük orman) sözcüğünde de benzeri bir anlam söz konusudur. *Korukan* (orijinali *Kurukan*) kelimesi de yine ormanlık alan manasına sahiptir. *Korucu* kavramı da bu tür alanları koruyan kişileri tanımlamaktadır.

* **Korulgan:** “Leblebi” manasındaki sözcük ile yine bu manadaki *Kavrulgan* kelimesinin aslında aynı kavramın farklılaşmış söyleniş biçimleri oldukları kesin gibidir. Türemiş olduğu fiilin *Korulmak>Kavrulmak* dönüşümü bu durumu doğrular niteliktedir. *Kavrulmak* fiili *Kav/Kab/Kap* kökü üzerinden değerlendirildiğinde kabuğun yanmasını veya ateşte kuruyup kavlamasını ifade eder. Diğer bir olasılık ise

doğrudan “Kor” (köz) kelimesinden türemiş olmasıdır. Ancak bu durum *Korulgan* ve *Kavrulgan* sözcükleri arasındaki bağlantıyı açıklamak için yeterli değildir.

* **Korulmak:** “Közlenmek” manasındaki fiil *Korulmak/Koğrulmak/Kovrulmak/Kavrulmak* dönüşümü ile Türkçe *Kavrulmak* fiiline bağlanır, hatta aynı kavram olduklarını söylemek de yanlış olmayacaktır. Çünkü Türkçe’nin değişik lehçeleri arasında “O/A” dönüşümü zaman zaman görülebilmektedir.

* **Korultaz:** “Anka kuşu” anlamına gelen kavramın sonundaki “-taz” kısmı kelliği çağrıştırmaktadır. Bu durumda kafası kel olan Akbaba kuşunun efsanevi Anka kuşuna benzetilmiş olması ihtimali mutlaka dikkate alınmalıdır. Türk mitolojisinde hem insanlar hem de hayvanlar için kelliğin bir güç simgesi olarak algılandığı bilinen bir olgudur. İlk kısım ise “Anka kuşu” anlamına gelen *Konrul* kavramından *Kongrul/Koñrul/Koğrul/Korul* dönüşümü ile oluşmuş olabilir.

* **Koruşmak:** “Bulanıklaşmak” olarak izah edilen kelimede aslında görüşün netliğinin kaybolması kastedilmektedir. Fiil aslında tam olarak sıcaktan görüntünün dalgalanması, titreşmesi için kullanılır. Örneğin yanan bir ateşin etrafına yahut da yazın sıcak kayaların veya asfalt yollara doğru bakıldığında görüntünün dalgalanarak titreştiği herkesçe bilinen doğal bir olgudur. Sözcüğün bundan başka “Kor (köz) haline gelmek” manası da mevcuttur.

* **Koruşturmak:** “Közleştirmek” (kor haline getirmek) manasındaki sözcüğünün “Gözünü almak” veya “Gözünü kamaştırmak” manası özellikle ışık saçan nesneler (kaynak makinası gibi) ve görüntüyü bulanık veya dalgalı hale getiren aşırı sıcak cisimler için kullanılır.

* **Korut:** Türk Dünyası’nın farklı yörelerinde *Kurut/Korut* sözcüğü bekletilerek nemi alınmış veya azaltılmış peynirleri tanımlamak için kullanılır. *“Kurut”* kavramı yağı alınmış yoğurdun kurutulmasıyla yapılan özel bir peynir türünü de ifade eder. Bunlar dikkate alındığında *“Korut”* kelimesini genelleme yaparak “Kaşar” şeklinde izah etmek yerine “Eski Kaşar” olarak tanımlamak daha doğru olabilir. Ancak yorum yoluyla açıklanan bu konuda kesin bir bilgiye ulaşılabilmiş değildir.

* **Korutmak:** “Közlemek” (köze tutmak, közün üzerinde pişirmek) demek olan kelimenin “İltimas geçmek” (torpil yapmak), “Himaye etmek”, “Müdafa etmek” manaları da bulunmaktadır. “Zarar vermek” manasına da rastlanmıştır.

* **Kosa:** “Tırpan” veya “Orak” manasındaki sözcüğün Yunanca veya Rusça kökenli olduğu çeşitli kaynaklarda yer alır. Türkçe’nin lehçeleri içerisinde rastlanan *Kos* sözcüğünün “Tarım aleti” manası ile kayıtlara geçirilmiş olması Rusça ile ilişkili olma ihtimalini güçlendirmektedir. “Köse” (saçsız ve/veya sakalsız) sözcüğünün farklı bir söylenişi olması da bu anlamın büyük olasılıkla Farsça kökenli olduğunu gösterir. “Saç örgüsü” anlamının etimolojisi net değildir. “Nevruz bahşişi” anlamının kökeni ise çok daha karanlıkta kalmış olup, bu konuda yeterli bilgi ve veri yoktur. Kanaatimizce eski Türk kültüründeki *Koça* adı verilen törenlerle ilişkili olup bu içerik tamamen Türkçe kökenlidir.

* **Kosamak:** Saç örmek olarak izah edilen fiil aslında saçın iki belik (örgü) halinde örülmesini tanımlamaktadır. “S/Ş” dönüşümü ile *Koşamak* fiili içerisinde değerlendirilmesi de mümkündür.

* **Kosar:** “Tırpan” manasındaki kelimenin “Yedek” anlamı *Koşar* başlığında verilmiştir.

* **Kosatmak:** “Kütleştirmek” manasındaki fiilin “Ağacı kısa kesmek” şeklindeki özelleşmiş bir içeriği de mevcuttur. Sözcüğün Farsça “Köse” (saçsız ve/veya sakalsız) kavramı ile bağlantısı net olmayıp aradaki ilişki zayıf görünmektedir.

* **Kosayak:** “Kanguru” demek olan sözcük aslında bileşik bir kelimedir. *Kos/Koş* (çift, iki) ve *Ayak* sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır. Türkçe’ye “Koşayak” şeklinde de aktarılabilir.

* **Kosma:** “Aşure malzemesi” anlamı taşır. Türkçe’nin değişik lehçe ve şivelerinde *Kosma/Kospa* ve *Kosmaç/Kosmaç/Kospaç/Kospaş* sözcükleri “Türlü” (yemek) ve “Aşure” (yemek) anlamlarına gelir. Kimi zamanda bu yemeklerde kullanılan karma malzemeyi tanımlar. Her durumda çeşitli malzemelerin karıştırılarak yapıldığı yemek veya yiyeceği ifade ediyor olması ortak belirleyici unsurdur. Kelimeye kaynaklık teşkil eden *Kosmak* (karıştırmak, katmak) fiili “S/Ş” dönüşümü ile *Koşmak* (bağlamak, birleştirmek) fiiline bağlanır.

* **Kosulmak:** “S/Ş” dönüşümü ile Türkiye Türkçesi’ndeki *Koşulmak* (katılmak, birleşmek, eşleşmek) fiilinin farklı bir söylenişi gibi görünmektedir.

* **Koşak:** Şiir, neşide anlamlarına gelen sözcük *Koşmak* fiilinin bağlamak, birleştirmek, eşleştirmek içeriğinden türemiştir. “Beyit” (iki mısra) manasında kullanıldığında ise sözcüğün diğer bir anlamı olan “Çift” (ikili) içeriği ile doğrudan bağlantılı olduğu net olarak görülür. Bundan başka kelimenin “Naz” manasına kayıtlarda rastlanmıştır. Sözcük bazı lehçelerde *Kojak* biçimi ile yer alır ve aynı ses dönüşümü türev fiiller ile sözcükler için de geçerlidir. Sözcüğün *Kosak* söylenişi ise “Karı-koca” manasında yer almaktadır.

* **Koşaklamak:** Çiftlemek (ikili hale getirmek), eşleştirmek demektir. Şiir yazmak, beyit dizmek manasında kullanıldığı da görülür. Sözcük bazı lehçelerde *Kojaklamak* biçimi ile yer alır ve aynı ses dönüşümü türev fiiller ile sözcükler için de geçerlidir.

* **Koşaklanmak:** “Riyakarlık etmek” anlamına gelen fiil “İkiyüzlülük etmek” ve “İkili oynamak” deyimlerini de karşılamaktadır. Ayrıca “Nazlanmak” manasına da rastlanmıştır.

* **Koşamat:** “Lakap” (takma ad) anlamındaki kelimenin orijinali *Kuşamat* biçimindedir. Türkçe’ye doğrudan *Koş* (çift, yedek) kökü üzerinden aktarılması daha uygun bulunmuştur. Bileşik kelime olma ihtimali de yüksektir. Bu ihtimali sondaki “-at” eki akla getirmektedir. “Ad” (isim) sözcüğü neredeyse Türkçe’nin tüm lehçe ve şivelerinde “At” biçimi ile yazılmaktadır.

* **Koşarba:** “Bisiklet” manasına gelen sözcük aslında bileşik bir kelimedir. *Kos/Koş* (çift, iki) ve Arba (teker) sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır. Bazı lehçelerde “Kosarba/Kojarba” olarak da söylenmektedir.

* **Koşargamak:** “Katıştırmak” manasına gelen sözcüğün orijinali *Kuşargamak* biçimindedir. Koş (çift) kökü üzerinden “Eşleştirmek” veya “Çiftleştirmek” anlamına sahip olduğunu söylemek de mümkündür.

* **Koşat:** Kelimenin “Çift (iki) at” manası *Koş* (çift, ikili) ve *At* sözcüklerinin bileşiminden kaynaklanmaktadır. Özellikle çift at tarafından çekilen arabalardan bahsedilirken kullanılmaktadır. Sözcüğün diğer içeriği olan

“Şart” ise geniş bir anlam yelpazesine sahip olan *Koşmak* fiilinden türemiştir (tıpkı aynı manaya sahip olan *Koşul* kelimesi gibi). Bundan başka “Mertek” şeklinde daha özel bir anlama daha rastlanmıştır.

* **Koşbaş:** *Koş* (çift, ikili) ve *Baş* sözcüklerinin bileşiminden oluşur. Çiftbaşlı demektir.

* **Koşçak:** Sözcük farkedilmeyecek düzeyde bütünleşmiş iki kelimeden oluşmaktadır. *Kos/Koş* (çift, iki) ve *Çak* (teker) kelimelerinin bileşik halidir.

* **Koşkar:** Türkçe’nin farklı lehçe ve şivelerinde *Koçkar/Koşkar/Koskar* sözcüğü “Kutup Yıldızı” (Polaris) anlamında kullanılır.

* **Koşlamak:** “Şiir okumak” veya “Mani okumak” şeklinde izah edilen fiilin kelime kökenindeki anlam tam olarak “Çiftlemek” (ikili hale getirmek) veya “Eşlemek” demektir. Erkek için “Cinsel birleşmede bulunmak” manasında da kullanılmaktadır. Dolayısıyla iki mısrada aynı kafiyenin bulunduğu seriler halinde şiir okumak olarak yorumlandığında beyitlerden oluşan şiir okumak veya “Beyit okumak” şeklinde açıklanması da mümkündür. Ayrıca “Çiftlemek” içeriğine bağlı olarak iki atla yolculuk etmek anlamında kullanıldığı da görülür. Bundan başka “Yumak sarmak” şeklinde ilk anlam grubundan daha bağımsız bir içeriğe de rastlanmıştır.

* **Koşlanmak:** “Eşlenmek” manasındaki kelimenin “Eş bulmak” (özellikle kadınlar için “Koca bulmak”) anlamında kullanıldığı da görülür. Dişi için “Cinsel birleşmede bulunmak” manasında da kullanılmaktadır.

* **Koşlaşmak:** “Çift olmak” (ikili hale gelmek) ve “Oyunda eşleşmek” manalarından başka “Çiftleşmek” (cinsel birleşmede bulunmak) manası da bulunmaktadır. Bu ikinci anlam “Hoşlaşmak” şeklinde de söylenir ancak burada baştaki “H” harfi gırtlaktan çıkarılır (Azerice “X”). Anlam kayması ile karşı cinse ilgi duymak manasında da kullanılmaktadır.

* **Koşmak:** “Muadil” (eşdeğer) manası taşıyan kelimenin “Nakarat” anlamı ise *Koşumak* sözcüğünden aktarılmıştır. Aradaki “U” sesinin Türkiye Türkçesi’ne ses dizimi açısından uygun olmadığı ve söyleyişte büyük oranda bu sesin kaybolduğu kanaatine varılarak zaten var olan (isim niteliğindeki) *Koşmak* sözcüğüne anlam aktarması yapılması daha doğru bulunmuştur. Sözcüğün ayrıca “Deve semeri” manası da bulunmaktadır.

* **Koşna:** Sözcüğün “Hoppa” veya “Hafifmeşrep” manası *Hoşna* başlığında değerlendirilmiştir.

* **Koşnaç:** Kutsal kitaplara bakarak gelecekten haber verdiğine ya da gaybı gördüğüne inanılan kişilere verilen bir isimdir. *Koşanaç/Kuşanaç/Kuşnaç* biçimlerine de rastlanır.

* **Koştaksamak:** “İçine cin girmek” (cinlenmek, cin tutmak) demek olan fiilin kökeninde tam olarak “Eşleşme hissiyatı yaşamak” anlamı bulunur.

* **Koştamak:** “İkilemek” (çift hale getirmek) ve “İlave etmek” sözcüğün asıl anlamlarıdır. Ancak bu iki anlamın etkileşimi sonucu erkeğin kadına yönelik cinsel birleşme eylemini tanımlamakta kullanılır olmuştur. Türkçe’ye *Koşlamak* şeklinde aktarmak mümkün olsa da söyleyişte ve ses uyumunda herhangi bir sıkıntı olmadığı için olduğu gibi alınmıştır.

* **Koşuk:** Genel olarak "Şiir", daha dar bir içerikle "Halk şiiri" anlamları taşıyan sözcüğün *Kojuk* söylenişi de mevcuttur.

* **Koşulgan:** "Teçhizatlı" (donanımlı) şeklindeki genel anlamından başka koşuma hazır at (veya bazen de koşulmuş at, hazırlanmış at) şeklindeki özelleşmiş bir anlamı da bulunur. Ayrıca "Alakalı/Alakadar" (ilgili, ilintili) manası da vardır. Sözcüğün *Kuşulgan* söylenişine "Karışık" manasında rastlanmıştır.

* **Koşulmak:** "Teçhiz edilmek" (donatılmak) anlamının yanında, başka birisinin fikrine katılmak manası da bulunur. Bundan başka "Dahil olmak" anlamı da mevcuttur.

* **Koşun:** Saf (dizi, yan yana duranların oluşturduğu sıra) şeklindeki anlamı genişleyerek "Ordu" manasında da kullanılmaktadır. Ayrıcı değişik dillerde *Kojon/Kojun/Koşun* biçimleriyle "Güfte" (şarkı sözü) veya "Şiir" anlamlarına gelmektedir. Bu son mana Türkçe'deki *Koşma, Koşuk* gibi şiirle ilgili kelimelerle de bağlantılıdır. Altay lehçelerinde "Sarın" (beste) kavramı ile birlikte bahsedildiğine sıklıkla rastlanır. *Koşun* sözcüğünün "Testi" manasına da kayıtlarda rastlanmıştır.

* **Koşundurmak:** "Şiir yazmak" manasındaki kelimenin "Sıraya sokmak" veya "Hizaya sokmak" anlamı da bulunmaktadır.

* **Koşunmak:** Birleşmek, katılmak, sıra oluşturmak, safta durmak anlamlarına gelen fiilin sağa sola koşuşturmak, kendi kendine koşmak manalarında kullanıldığı da görülür.

* **Koşur:** "İlave" manası taşıyan kelimenin *Kojur* söylenişi de mevcuttur.

* **Kotan:** Çiftlik, ahır, çitle çevrili alan manalarından başka "Çarpık bacaklı" anlamına da rastlanmıştır.

* **Kotanayak:** *Kotan/Köten* (çarpık bacaklı) ve *Ayak* sözcüklerinden oluşan bileşik bir kelimedir. Özellikle futbol oynayanlar arasında topa vurmayı beceremeyenler veya atışı doğru yapamayanlar için kullanılmaktadır.

* **Kotarılmak:** Sözcüğün *Kutarılmak* biçimi ile "Serbest bırakılmak" veya "Azad edilmek" anlamlarına da rastlanmıştır.

* **Kotarmak:** "Tahliye etmek" (boşaltmak) ve "Aktarmak" anlamlarından başka "Kopyalamak" manasına da rastlanmıştır. Fiilin ek almamış hali olan *Kotmak* biçiminin de birincil anlama benzer olarak "Tahliye etmek", "Boşaltmak", "Dökmek" manalarına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Fakat bu *Kotmak* fiilinin özellikle çekimli hallerinde Türkiye Türkçesi'nin söyleyiş kolaylığına pek uygun olmadığı söylenebilir. Sözcüğün *Kutarmak* biçimi ile "Serbest bırakmak" veya "Azad etmek" anlamlarına da rastlanmıştır.

* **Kotaz:** "Nazarlık" (nazar boncuğu) manasındaki kelimenin *Kutaz* (kutsal nesne) kavramı ile doğrudan bağlantısı vardır. Hatta aynı sözcüğün farklı lehçelerdeki farklı söyleyişleridir. Bu kavramları kutsal (totem hayvanı) sayılan *Kotuz* (yaban öküzü) ile ilişkilendiren araştırmacılar da mevcuttur. Gerçekten de *Kotuz/Kotaz/Kotas* sözcüklerinin farklı kaynaklarda yaban öküzü, dağ öküzü, yak sığırı, tibet boğası gibi tanımlamalarla yer aldığı görülür.

* **Kotur:** Uyuz hastalığı şeklindeki özel bir anlamdan başka daha genel olarak iltihaplı, enfeksiyonlu yara manası da bulunur. Yara kabuğu anlamı da mevcuttur.

* **Koturmak:** "Tahrik olmak" şeklinde izah edilmiş olan fiilin aslında *Kudurmak* fiilinin farklı bir söyleniş biçimi olduğu görülmektedir. Ancak anlamda önemli ölçüde bir farklılaşma olduğu için orijinal biçimi ile aktarılmıştır. Aynı durum *Koturtmak* ("Tahrik etmek") ve *Kudurtmak* fiili arasındaki ilişki için de geçerlidir. Eski kaynaklarda "Uyuz olmak" (hastalık) manası da mevcuttur.

* **Kovaktaş:** *Kovak* (gök) ve *Taş* sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır. Meteor anlamına gelir.

* **Kovarmak:** Ağaç ve bitkiler için kurumak, solmak, kuruyarak içi boşalmak anlamlarına gelen fiilin *Kuvarmak/Kovarmak/Koğarmak* söylenişleri mevcuttur. Sözcüğün türediği *Koğ/Kov/Kof* kökünde içi boş olma içeriği bulunmaktadır. O/A dönüşümü ile *Kav* köküyle olan bağlantı dikkate alındığında ise kelime kuruyak sadece kabuğu kalmak veya yanmaya müsait hale gelecek kadar kurumak şeklinde de izah edilebilir. *Kuvarık/Kovarık/Koğarık* ise kurumuş, solmuş, içi boşalmış demektir.

* **Kovsatmak:** *Koğ/Kov* (dedikodu) sözcüğü ve *Satmak* fiilinin bileşiminden oluşma ihtimali vardır. "Laf taşımak" anlamına gelmektedir. Sözü (dedikoduyu) başkasına satmak (başkasının diline vermek) içeriğine sahiptir. *Koğsatmak* söylenişi de mevcuttur.

* **Kovşamak:** "Harap olmak" manası taşıyan fiil Anadolu Türkçesi'ndeki *Kağşamak* (gevşemek, dağılmak) fiilinin farklı bir söylenişidir. Ancak "Terkedilmek" gibi daha özel ve farklılaşmış bir içeriğe de sahip olduğu için orijinal biçimi ile aktarılmıştır. Bunun dışında "Perdahlamak" gibi son derece uzak bir manaya rastlanmış olmakla birlikte aradaki bağlantı netleştirilememiştir. "Laçkalaşmak" manasında kullanılan *Kovzamak* fiili ile de doğrudan alakası bulunur.

* **Kovumsak:** "Antipatik" anlamındaki sözcüğün "N/M" dönüşümü ile *Kovunsak* biçimi de mevcuttur.

* **Kovumsamak:** "İstiskal etmek" anlamındaki sözcüğün "N/M" dönüşümü ile *Kovunsamak* biçimi de mevcuttur.

* **Kovuş:** Kelimenin "Petek" manası Türkçe'deki *Koğuş* (yatakhane) kavramı ile de bağlantılı görünmektedir. Bu nedenle bu şekliyle alıntılamak yerine *Koğuş* sözcüğüne yeni bir anlam içeriği olarak eklenmesi değerendirilmelidir. Sözcüğün bundan başka "Kadeh" manası da bulunmaktadır.

* **Kovuşmak:** Birbirini kovmak, karşılıklı olarak birbirlerini defetmek anlamı taşır. Cinsel birleşmede bulunmak manası ise O/A dönüşümü ile *Kavuşmak* fiilinden kaynaklanıyor olmalıdır.

* **Kovuz:** Cin kovma, Şeytan kovalama, eksorsizm anlamlarına gelir. Kötü ruhların uzaklaştırılması işlemidir. *Koğuz/Koğuç/Kovuç/Kuvuç/Kuğuç/Kuğuz* söylenişleri de bulunur. Ruhları görüp insanlardan uzaklaştırabilen kişilere *Kovuçu (Kuvuçu/Kuğuçu)* denir. Kovma işlemi için tütsüleme yapılması yaygın bir uygulamadır. Şaman cin çarpmış veya ruh tutmuş kişinin yüzüne su serperek ya da üzerinde ateş dolaştırarak "Kovuç, Kovuç!" diyerek seslenir.

* **Kovzamak:** "Laçkalaşmak" anlamındaki fiil *Kağşamak* (gevşemek, dağılmak) ve *Kovşamak/Koğşamak* (harap olmak) fiilinin farklı bir söylenişidir. Ancak "Laçkalaşmak" gibi biraz daha özel bir izahata rastlandığı için orijinal biçimi ile aktarılmıştır. Ayrıca daha uzak bir Türk dilinde "V" sesi düşmesi ile yine "Gevşemek" anlamında *Kozamak* biçimine de rastlanmıştır.

* **Kovzatmak:** "Laçkalaştırmak" anlamındaki fiile ("V" sesi düşmesiyle) "Gevşetmek" izahatı ile *Kozatmak* biçiminde de rastlanmıştır.

* **Koyan:** "Eklem romatizması" anlamından başka "Omuz kası" ve "Rüzgar hortumu" içeriklerine de rastlanır. Ayrıca "Kır tavşanı" manası da vardır, ancak bu anlam *Kuyan* başlığında verilmiştir.

* **Koyaş:** *Kuyaş/Koyaş* kavramı bazı lehçelerde "Güneş" veya "Güneş ışığı" manası taşımaktadır. *Kuyaş* varyantı söyleyiş kolaylığı açısından Türkiye Türkçesi'ne daha uygun bulunduğu için "Güneş ışığı" izahatı ile aktarılmıştır. Ancak *"Koyaş"* ise mitolojide Güneş Tanrısı'nın özel adı olarak kullanıldığından burada ayrıca verilmiştir.

* **Koyralmak:** Eğilmek, bükülmek manasındaki fiilin *Koyrulmak* biçimindeki söylenişi de mevcuttur. Kökensel olarak *Koy/Kuy* kökü üzerinden *Kuyruk* kavramı ile bağlantılı olup tıpkı kuyruk gibi kıvrılmak şeklinde izah edilebilir.

* **Koyraltmak:** Eğriltmek manasındaki fiilin *Koyrultmak* biçimindeki söylenişi de mevcuttur.

* **Koyruğan:** "Engerek yılanı" manasındaki kelime *Kuyruk* sözcüğü ile kökensel olarak ilişkili durmaktadır. Bu nedenle *Kuyruğan* olarak aktarılması da mümkün görünmektedir. Ancak söyleyişte bir sıkıntı olmadığı için asıl biçim korunmuştur.

* **Koyrung:** "Yılan" anlamındaki kelime *Kuyruk* sözcüğü ile O/U dönüşümü üzerinden kökensel olarak ilişkili durmaktadır. "N "harfi ise genizden seslendirilmektedir (Ň).

* **Koyuk:** Kelimenin "Hüzün" ve "Pıhtı" şeklinde iki anlamı vardır. "Pıhtı" manasında *Kuyuk* söylenişine de rastlanır.

* **Koyultmaç:** "Lor peyniri" olarak açıklanan kelimeye *Koyultmaş* söyleyişi ile "Lor peyniri yemeği" manasında rastlanmıştır. Birbirine çok yakın içeriklere sahip oldukları için ikinci biçim ayrı bir kavram olarak verilmemiştir. Anadolu'da "Muhallebi" manasında kullanılması da yaygındır.

* **Koyunmak:** "Su dökünmek" manasındaki sözcüğün *Kuyunmak* biçimi ile "Banyo yapmak" izahatına da rastlanır.

* **Koyurmak:** Kelime "Pıhtılaşmak" anlamıyla değerlendirildiğinde Türkiye Türkçesi'ndeki *Koyulmak* (yoğunlaşmak) fiilinin farklı bir söyleyişle anlam farklılaşmasına uğramış biçimi olarak algılanabilir. Ayrıca "Serbest bırakmak" ve "Azad etmek" manaları da mevcuttur.

* **Koyuşmak:** Cinsel birleşmede bulunmak manasından başka karar almak, antlaşmak anlamları da bulunmaktadır.

* **Koz:** Ceviz (ağaç, meyve) manası taşıyan sözcüğün *Kos* biçimindeki söylenişine de rastlanmıştır.

* **Kozamak:** "Süslemek" manası *Gözemek/Gozamak/Kozamak* dönüşümü ile "Göz" kavramına bağlanıyor gibi görünmektedir. Bu durumda göze hoş görünecek bir hale getirmek şeklinde açıklanması tamamlayıcı olacaktır. Karayca *"Koz"* kökünün "Göz" ile doğrudan ilişkili olduğu bilinmektedir. Sözcüğün "Gevşemek" anlamı ise *Koğşamak/Koğzamak/Kovzamak/Kozamak* dönüşümü üzerinden *Kağşamak* fiili ile bağlantılıdır. Bu içerik *Kovzamak* fiilinde ele alındığı için ayrıca tekrar verilmemiştir. Aynı durum *Kozanmak* (süslenmek) ve *Kozatmak* (süsletmek) fiilleri için de geçerlidir.

* **Kozçuğun:** *Koz* (ceviz) ve *Çuğun* (helva) sözcüklerinden oluşan bileşik bir kelimedir. "Ceviz helvası" demektir.

* **Kozdurcu:** "Tahrik edici" manasındaki sözcüğün Türkçe'ye (araya "U" sesi eklenerek) *Kozdurucu* biçiminde aktarılması da imkan dahilindedir. Ancak söyleyiş uyumunda sıkıntı olmadığı için orijinal biçim ile aktarılmıştır.

* **Kozdurmak:** "Tahrik etmek" veya "Coşturmak" manası taşıyan fiilin *Kor/Koz* kökeninden kaynaklanan anlam içeriği kızdırmak, ısıtmak, kor gibi sıcak hale getirmek olarak açıklanabilir.

* **Kozgalmak:** "Tahrik olmak" (hareketlenmek) manasından başka "Heyecanlanmak" içeriği de bulunmaktadır. İsyan etmek (ayaklanmak), galeyana gelmek anlamları da kayıtlarda yer alır. Bu fiilden türeyen *Kozgalış* sözcüğü "İsyan" / "Galeyan" anlamına gelir.

* **Kozgamak:** Galeyan etmek, tahrik etmek, isyan etmek, hareketlendirmek, heyecanlandırmak gibi birbirine benzer birkaç manası vardır.

* **Kozlamak:** "Doğurmak" anlamı ile verilmiş olan kelime için "Yumurtlamak" manası da mevcuttur. "Yumurtayı folluğa koymak" şeklinde son derece özelleşmiş bir açıklamaya daha rastlanmıştır, ancak bu izahat tavuğun yumurtasını folluğa bırakması olarak anlaşılmalıdır. Sözcüğün *Koz>Köz>Göz* dönüşümü ile *Gözlemek* fiilinin farklı bir söyleyiş biçimi olduğu da anlaşılmaktadır (özellikle Karayca'da).

* **Kozlanmak:** Ceviz, çam, meşe, palamut gibi ağaçlar için meyve veya tohum oluşmak / oluşmaya başlamak manasında kullanılmaktadır.

* **Kozuk:** "Ceviz içi" anlamına gelen kelimenin *Kosuk* biçimi ile "Fındık" manasında kayıtlarda yer aldığı görülmüştür. Ancak inisiyatif kullanılarak "Fındık içi" olarak aktarılması daha uygun bulunmuştur. Ayrıca *Kuzuk* biçimine "Çam fıstığı" manası ile de rastlanır.

* **Kozulmak:** "Tahrik olmak" manasından başka "Katılmak" anlamına da rastlanmıştır.

* **Kozunmak:** "Şevklenmek" manası taşıyan sözcüğün "Gücenmek" anlamı da bulunur.

* **Kozutmak:** Teşvik etmek, tahrik etmek manalarını içerir.

* **Köçenmek:** Tatile gitmek anlamı taşıyan fiilin *Göçenmek* olarak aktarılması da mümkündür.

* **Köçermek:** "Filizlenmek" (filiz vermek) manasındaki fiilin *Köçermek/Köğçermek/Göğçermek* dönüşümü ile yeşillenmek, yeşermek anlamına bağlanması büyük bir olasılık dahilindedir.

* **Ködezmek:** "Nöbet tutmak" olarak izah edilen kelimenin Türkçe'ye *Ködeşmek* olarak aktarılmasının daha doğru olup olmayacağına karar verilmelidir. Z/Ş dönüşümü dikkate alındığında mananın aslında "Nöbetleşe yapmak" şeklinde olduğu daha açık olarak görülmektedir.

* **Ködürmek:** Sözcüğün "Kurban kesmek" ve "Yükseltmek" anlamları her ne kadar çok uzak gibi görünseler de kesilen kurbanın (bazen de ruhunun veya ateşe atılan etinin dumanının) Tanrı'ya yükseltildiği inancı, daha eski dönemlerde ise kurbanın transa geçen şaman tarafından göğe götürülerek Tanrı'ya ulaştırılıdığı inanışı ile tam bir uyum içerisindedirler ve bu bağlamda iki anlam bir bütünlük arz ederler.

* **Köğenek:** "Kürk" veya "Elbise" açıklamalarına rastlanan kelimenin Anadolu'da bugün dahi kullanılan *Köynek* (gömlek veya atlet) sözcüğü ile doğrudan bağlantılı olduğu açıktır *(Köğenek/Köyenek/Köynek/Küynek/Künek)*.

* **Köğmek:** "Taklit etmek" anlamındaki fiilin orijinali *Köğümek* şeklindedir. Ancak aradaki "Ü" sesinin Türkiye Türkçesi'nde söyleyişte kaybolması nedeniyle *Köğmek* olarak alınmıştır.

* **Köğtey:** Müzik aleti için"Akordlu" manasında kullanılan sözcüğün *Küğtey* veya *Köktey* biçiminde aktarılması da mümkündür.

* **Köğür:** "Ötüş" manasına gelen sözcüğün *Köğ/Kök/Gök/Göğ* köküyle bağlantılı olarak *Göğüs* kavramı ile bağlantısı bulunmaktadır. Kelime kökünde göğüsten çıkan ses manasını içerdiğini söylemek mümkündür.

* **Köğürmek:** "Derin soluk almak" bazen de "Göğüs şişirmek" anlamına gelen sözcük *Köğürmek/Göğürmek* dönüşümü üzerinden *Göğüs* kavramı ile ilişkilidir. *Köğrümek* söylenişi de mevcuttur ve *Körümek* (şişirmek, pompalamak) fiili ile de doğrudan bağlantısı vardır.

* **Köğüspek:** "Bluz" (kolsuz gömlek) veya "Tişört" demektir. Kavramın ilk kısmını oluşturan *Köğüs* sözcüğü çok net olarak *Göğüs* kelimesinin farklı bir söylenişinden ibarettir.

* **Köğüz:** Kelimenin "Manzume" anlamı *Küğ/Köğ/Köy/Küy* (şiir) sözcüğünden kaynaklanır. "Sine" manası ise çok açık bir biçimde *Göğüs* kelimesinin farklı bir söylenişi olması nedeniyledir. Şiirin göğüsten çıkarılan ses olarak algılandığını göstermektedir.

* **Kökel:** Farsça kökenli "Kakül" sözcüğünün farklı bir söylenişi olmasına karşın Türkçe *Kök* sözcüğü ile uyumlu göründüğü için alıntılanmıştır (sözcüğün yabancı kökenli olduğu bilinmese tıpkı bir kökten uzarmış gibi salınan saç tutamı anlamında Türkçe bir sözcük olduğu zannedilebilecektir). Halk ağzında yabancı kökenli sözcüklerin telaffuzlarının ne derecede Türkçe ile uyumlu hale getirilebildiğinin güzel örneklerinden birisidir.

* **Kökemek:** “Kök salmak” anlamı haricinde mecazen “İnat etmek” manası da bulunur. İki anlam arasındaki uyum rahatlıkla görülebilir. Tıpkı bitkinin bir yere tutunarak kökünü sağlamlaştırması ve zor sökülmesi gibi kişinin bir konudaki fikri de kök salarak sağlamlaşmışsa kolay kolay sökülüp atılamayacak ve bunu savunarak görüşlerinde direnecektir.

* **Kökermek:** “İlkbahar gelmek” manasındaki sözcüğün “Yeşermek” anlamı da bulunur. Her iki içerik de aslında ses dönüşümleri ile *Göğermek* (yeşillenmek) fiiline bağlanır.

* **Köklemek:** “Akord etmek” manası *Köğlemek* (şarkı okumak), *Köylemek* (beste yapmak), *Küğlemek* (şiir okumak) fiilleri ile de doğrudan alakalıdır. Bunun dışında kökünden sökmek, dibine kadar batırmak, sıkıca dikmek, çiviyle sabitlemek, bahar gelmek, baharda hayvanları çıkarıp otlatmak içeriklerini de ihtiva eder. Ayrıca “ekini daha tarlada iken, hasat edilmeden önce satmak” gibi son derece özelleşmiş bir anlamı da vardır. *Köktemek* söylenişi ile “Soya çekmek” (ırsi olarak atasına çekmek) manası da bulunmaktadır.

* **Kökleşmek:** Sözcüğün *Köktesmek* biçimi ile “Akraba olmak” manasına da rastlanır.

* **Kökmek:** “Sökmek” şeklinde izah edilmiş olan kelime “Kökünden sökmek” olarak da anlaşılabilir. “İnat etmek” manasına da rastlanmıştır.

* **Kökrek:** “Göğüs” anlamı taşıyan kavramın *Kükrek* söylenişi de mevcuttur. *Kükrekçek/Kökrekçek* ise “Sütyen” manası taşır.

* **Kökremek:** “Hızlı nefes alıp vermek” manasındaki fiilin *“Kükremek”* manası ise bu kelimenin farklı bir söylenişi olmasından kaynaklanır. Benzer bir durum da *Kökreşmek* fiili için de geçerli olup (birlikte gerçekleştirilen) bağrışmak, böğrüşmek anlamları *Kükreşmek* fiilinin farklı bir söylenişi olması ile doğrudan ilişkilidir.

* **Kökse:** “Meme” manasındaki sözcüğün *Kükse* söylenişi de yaygındır.

* **Kökseğiz:** *Kök/Gök* (yeşil renk veya bitki anlamında) ve (“Sakız” sözcüğünün farklı versiyonları olan) *Seğiz/Seňiz/Sengiz/Sangız/Saňız* kavramlarının bileşik hali gibi görünmektedir. Sakız ağacı manası taşımaktadır.

* **Köksemek:** *Küksemek* telaffuzu da mevcut olan ve özelikle süt veren genç dişi hayvanlar ve genç kızlar için kullanılan fiilin “Memesi çıkmak” (ergenlikle beraber memesi belirginleşmeye başlamak) anlamından başka “Tazir etmek” (azarlamak) manasına da rastlanmıştır. Birbirlerine çok uzak gibi görünseler de her iki anlam da *Kök/Gök/Göğ* kökü üzerinden *Göğüs* kavramına bağlanır. İkinci anlam çok büyük olasılıkla göğüsten yüksek çıkararak bağırmak içeriğine sahiptir. Bu durumda açıklama aslında “Birine bağırmak” veya “Bağırarak azarlamak” şeklinde netleştirilmelidir.

* **Köktemek:** “Baharı geçirmek” demektir. Soya çekmek” (ırsi olarak atasına çekmek) manasının *Köklemek* olarak aktarılması da mümkündür. İçerik aslında “Köke çekmek” (soyunun kökenindeki kişilere benzemek) olarak açıklanabilir. “Dikiş dikmek” anlamına da rastlanmıştır.

* **Köktürmek:** Sözcüğün orijinal anlamı “Kök söktürmek” demektir. Fakat mecazen inat etmek manasına gelmektedir. “Kök söktürmek” deyimi Anadolu’da birisine inatla bir şeyi yaptırmak için onu zorlamak manasında kullanılmaya devam etmektedir.

* **Kökümek:** “Meme emmek” anlamından başka “İnat etmek” manasına da rastlanmıştır. Fakat bu ikinci içerik *Kökmek/Kökümek* dönüşümü içinde birlikte değerlendirilmelidir. Çünkü *Kökmek* fiili de yine “İnat etmek” manasına sahiptir.

* **Köküşmek:** Göğüs için kullanılan “Kabarmak” veya “Şişmek” içerikleri “Göğsü kabarmak” mecazı ile gururlanmak, mağrurlanmak manalarında da kullanılmaktadır. Ayrıca hindi (culuk), tavus kuşu gibi hayvanların tüylerini kabartmaları da yine bu fiille anlatılır. Büyük olasılıkla göğüsün havayla dolmasına benzetme yoluyla balon için de yine “Şişmek” manasında kullanıldığı görülür. *Köküzmek* fiilinin de benzer manalara sahip olması nedeniyle farklı bir söylenişi olduğu kanaatine varılarak ayrıca verilmemiştir. *Köküştürmek/Köküzdürmek* fiili de aynı şekilde “Göğsünü kabartmak”, “Göğsünü şişirmek” anlamlarını hem gerçek hem de mecaz olarak ihtiva eder.

* **Kölben:** “Havuz” anlamındaki sözcüğün Türkçe’ye *Gölben* veya *Gölmen* olarak aktarılması da mümkün görünmektedir.

* **Kölçemek:** “Gölgelenmek” manasındaki sözcüğün Türkçe’ye *Gölçemek* olarak aktarılması da mümkündür. “Gölge” kavramı ile aynı kökten türemiş olduğu çok açıktır.

* **Kölek:** Sözcüğün “Silüet” anlamı *Köl/Göl* kökü üzerinden *Gölge* kavramı ile doğrudan bağlantılıdır. *Kölenke* sözcüğü de yine gölge, silüet manası taşır.

* **Köleme:** Asma çileğinin sürgününe (filizine) verilen isimdir. Sözcüğün *Göleme* söylenişi aslında daha yaygındır. Bir olasılık kavramın “Ğ” düşmesi sonucu *Göğleme>Göleme>Köleme* dönüşümü ile ortaya çıkmış olmasıdır. Bu durumda kavramın “Göğ” (yeşil) sözcüğünden türemiş olduğunu söylemek mümkündür. Diğer bir olasılık ise “*Köl”* köküne bağlı olarak takip etmek, bağlı olmak içerikleri ile alakalı olmasıdır.

* **Kölemek:** “Gölge düşmek / oluşmak” anlamındaki sözcük *Köl/Göl* kökü üzerinden *Gölge* kavramı ile doğrudan bağlantılıdır ve *Kölümek* söylenişine de rastlanır. Türkçe’ye *Gölemek* olarak aktarılması da mümkün görünmeketedir. Ayrıca bir bitkinin dalından uzanarak yeni bir kök çıkmak (özellikle üzüm asması veya çilek için) manası da taşır. Olasılıkla bu içerik “Ğ” düşmesi sonucu (yeşillenmek, yeşermek manasında) *Göğlemek>Gölemek>Kölemek* dönüşümü ile ortaya çıkmıştır. Bu manada kullanıldığında *Gölemek* biçiminin daha yaygın olması bu durumu destekler niteliktedir.

* **Kölemen:** Para biriktirerek özgürlüğünü satın alan köle anlamı taşır. Eski uygarlıklarda, örneğin Roma İmparatorluğu’nda yaygın bir uygulamadır. Ayrıca başa yollarla örneğin azad edilerek hürriyetine kavuşan eski kölelere de yine bu tanımlamanın yapıldığı görülür. Tarihte Mısır’da kurulan Memluk Devleti de yine özgürleşen Türk kökenli kölelerin kurduğu bir devlettir.

* **Kölengen:** “Aşık” (sevgili) izahatı ile verilmiş olan kelimenin “Karasevdalı” anlamı taşıyor olması daha muhtemel görünmektedir. Bu ihtimal doğrulandığı takdirde kelime kökenindeki anlam sevgilisinin veya aşkın kölesi olmuş kişi şeklinde açıklanabilir.

* **Kölenmek:** Ardı sıra gitmek, peşine takılmak anlamı aslında tam olarak; kişiyi gölgesi gibi izlemek tanımına sahiptir. *Köl/Göl* kökünden türeyen fiil “Gölge” sözcüğü ile açık olarak bağlantılıdır. Ayrıca saklanmak, gizlenmek manaları da bulunmaktadır ki yine burada da farkedilmeden yanısıra gitmek veya farkettirmeden takip etmek ya da gölge gibi gizlenmek şeklinde bir yoruma ulaşılabilir. Bundan başka aşık olmak, karasevdaya tutulmak, ihtirasa kapılmak manaları da tamı tamına sevgiden köle gibi olmak anlamını barındırır ve bu bağlamda “Köle” sözcüğü ile de alakalıdır.

* **Kölünge:** “Vasıta” (taşıt) anlamındaki kelimenin orijinali kaynaklarda *Kölüngü* olarak geçer. Türkçe’ye ses uyumu açısından bu biçimde aktarılmıştır. Yine de Türkiye Türkçesi’nin söyleyiş kolaylığı açısından ele alındığında dile yerleşmesi sıkıntı arz edecek bir sözcüktür.

* **Kömeltmek:** “Öbek yapmak” demektir. Örneğin kumu avuçlarıyla iterek biraraya getirip yığmak bu fiille anlatılır.

* **Kömenmek:** “Hamile kalmak” demek olan sözcük *Kömenmek > Göbenmek* dönüşümü ile *Göbek* sözcüğüne bağlanır. Kelime kökünde göbeği çıkmak, göbeklenmek anlamı vardır.

* **Kömer:** Servet biriktiren kişi şeklinde izah edilen sözcüğün “Cimri” veya “Eli sıkı” olarak anlaşılması da mümkün görünmektedir. *Gömmek* fiili ile alakasına dair yeterli veriye ulaşılamamış ve anlam içeriği ile kelime kökü arasında net bir bağlantı kurulamamıştır. Bu nedenle Türkçe’ye *Gömer* şeklinde aktarılmasına dair kesin bir öneri geliştirilememiştir. Aynı durum türev fiiller için de geçerlidir: *Kömerlemek > Gömerlemek* (?) ve *Kömerlenmek > Gömerlenmek* (?)

* **Kömey:** Gırtlaktan söylenen özel bir şarkı türünü tanımlar. *Hömey* sözcüğü “Gırtlak” demektir.

* **Kömren:** “Ada soğanı” anlamı taşıyan kelimenin *Gömren* söylenişi de yaygındır.

* **Kömsümek:** “Yemek yanmak” izahatından ziyade “Dibine tutmak”olarak açıklamak daha uygun görünmektedir. “Yemeği yakmak” olarak açıklanan *Kömsütmek* fiili için de “Dibine tutturmak” manası tercih edilmiştir.

* **Kömüldürük:** At göğüslüğü manasındaki sözcüğün *Kümüldürük* söylenişine atın göğsüne takılan gerdanlık şeklindeki süs anlamında rastlanmıştır.

* **Kömülgen:** “Mahzen” manasındaki kelimenin *Gömülgen* olarak aktarılmasının Türkiye Türkçesi ile daha uyumlu olup olmayacağına karar verilememiştir. Bu nedenle orijinal söyleyiş ile alıntılanmıştır.

* **Kömün:** “Stok” manasındaki kelimenin *Gömün* olarak aktarılmasının Türkiye Türkçesi ile daha uyumlu olup olmayacağına karar verilememiştir. Bu nedenle orijinal söyleyiş ile alıntılanmıştır.

* **Kömürge:** “Ambar” veya “Depo” manasındaki kelimenin *Gömürge* olarak aktarılmasının Türkiye Türkçesi ile daha uyumlu olup olmayacağına karar verilememiştir. Bu nedenle orijinal söyleyiş ile alıntılanmıştır.

* **Köndemek:** “Yaka kesmek” veya “Yaka yırtmak” olarak çevrilen sözcüğün tam anlamı ölen kişinin elbisesinin yakasını kesmektir. Bir yas adeti olarak uygulanır. Sözcük giysi manası barındıran *Gön/Kön* kökünden türemiştir. Kimi zaman ölen kişinin ardından yas tutan kişinin kendi yakasını yırtması manasında da kullanılmaktadır.

* **Könermek:** “Hidayet etmek” (doğru yolu göstermek) anlamına çok yakın olan “Rehberlik etmek” manası da mevcuttur. Gönermek şeklinde aktarmanın daha uygun olup olmayacağına karar verilememiştir, hatta orijinal söyleyiş daha yeterli bulunmuştur.

* **Könkermek:** Tersyüz etmek, alt üst etmek, altını üstüne getirmek manalarındaki fiil K/T dönüşümü ile *Tönkermek* (devirmek) fiili ile de doğrudan bağlantılıdır.

* **Könmek:** Hayvanın sahibine alışması manasının yanısıra gelinin yeni evine alışması, taşınanların yeni yurtlarına alışması manaları da vardır. Ayrıca razı olmak, rıza göstermek anlamında da kullanılır. *Köngen* sözcüğü sahibine alışkın hayvanları tanımlar.

* **Könükme:** “Antrenman” veya “Egzersiz” demektir. Sözcüğün *Künükme* söylenişine “Spor” / “İdman” manaları ile rastlanmıştır. Aynı ses dönüşümü (Ö/Ü) türev sözcükler ve fiiller için de geçerlidir. Örneğin *Könükmek/Künükmek* fiili “Antrenman / idman / spor yapmak” manalarına gelir. “Könüküş” sözcüğü de yine kayıtlarda antrenman olarak açıklanmıştır. Sözcüğün kökeninde (*Könükmek* fiilinde) “Alışmak” içeriği yer alır.

* **Köpeltmek:** Teksir etmek (kopyalamak, kopyasını çıkarmak) anlamında kullanılan sözcüğün çoğaltmak, artırmak manalarına gelen *Kübeltmek* fiilinin varyantı olduğu barizdir.

***** **Köpeymek:** Çoğalmak, artmak manalarındaki sözcük *Kübeymek* fiili ile eşdeğerdir.

* **Köpsünmek:** “Fazla bulmak” (çoğuna gelmek) demek olan fiilin *Küpsünmek* biçimi de mevcuttur.

* **Köpümek:** “Dikiş dikmek” manasındaki fiilin *Köbümek/Kübümek* biçimleri de mevcuttur.

* **Köpütgen:** “Teleferik” manasındaki sözcüğün kökünde iki yeri birbirine bağlayan nesne anlamı bulunur. *Köpümek* fiili iki şeyin arasını birleştirmek demektir. “Köprü” kelimesi de aynı kökten türemiştir *(Köpürü > Köprü)* ve iki yeri birleştiren şey manası aynen mevcuttur. Köprü sözcüğünün Türkçe bir kökten türemediği veya kökeninin bulunamadığı iddiası tamamın yersizdir.

* **Köpüşmek:** “Kavuşmak”, “Birleşmek” anlamlarındaki sözcüğün “Köpürmek”, “Köpüklenmek” manaları da bulunur.

* **Körcelenmek:** Boş işlerle uğraşmak, gereksiz şeylerle vakit geçirmek, yararsız konularda vakit kaybetmek anlamlarını ihtiva eder. Kökende ise tıpkı kör karanlıktaymış gibi görmeden bir şeylerle uğraşmak içeriği bulunmaktadır.

* **Körçelmek:** Özellikle kesici aletler için kesmez olmak, körelmek manasında kullanılan fiilin *Körşelmek* biçimi de yaygındır.

* **Körçemek:** Karanlıkta görmeye çalışmak, zar zor görmek, karanlıkta el yordamıyla hareket ederken görmek için gözlmerini kısmak manalarını içermektedir.

* **Körege:** Uzun tepsi veya uzun tabak manasındaki sözcüğün *Köreke/Körke/Kürke/Kürge* telaffuzları da vardır.

* **Köreğen:** "Ufuk" manasındaki kelime *Kör* köküyle bağlantılı olup gözün görebildiği son nokta / çizgi veya gözün artık körleştiği son görme sınırı anlamı taşır. Bu bağlamda "Kör nokta" manasının içeriğe eklenmesi de mümkün görünmektedir.

* **Köreğlemek:** "Ufka bakmak" olarak açıklanan sözcük tam olarak kör gibi bakmak, neredeyse kör (kapalı) hale gelecek şekilde gözünü kısarak bakmak demektir.

* **Körelemek:** Ayıbını gizlemek, ayıbını örtmek, kusurunu saklamak, sümenaltı etmek anlamlarını içermektedir. Etimolojik olarak ele alındığında görünmez kılmak manası vardır.

* **Köremez:** Aslında "Sütlü ayran" için kullanılan *Koramaz* sözcüğünün farklı bir söylenişi olmakla birlikte anlam az da olsa farklılaşarak (süt yoğurt karışımı) özelleşmiş olduğundan ayrı bir başlık açılmıştır. Ancak derleme esnasında ayran ve yoğurt farkının anlaşılamamış olmasından kaynaklanan bir hata da yapılmış olması büyük bir olasılıktır. Üstelik iki tanım arasındaki fark yalnızca ayran oluşturmak için yoğurda katılan suyun eksik olmasıdır. Anadolu'da *Göremez* sözcüğü çiğ sütten yapılmış yağ ve bazı yörelerde ise ekşi süt ile taze süt karışımı koyu yiyecek anlamında kullanılır. Tahtadan yapılmış yağ küleklerine de yine *Köremez* denilir.

* **Körenmek:** Karanlıkta geçici olarak göremez olmak veya karanlıktan sonra aniden ışığa geçince gözleri açamamak anlamlarında kullanılır. Tam olarak kör gibi olmak demektir. *Kürenmek/Körenmek* fiilinin "Lanet okumak" veya "İntizar etmek" manası da bulunur.

* **Köreş:** Gece savaşını tanımlamak için kullanılan kavramın tam manası karanlıkta yapılan kavga veya "Kör döğüşü" şeklindedir. *Köreşmek* (savaşmak) fiili de aynı şekilde gece "Kör döğüşü yapmak" şekinde mecazi bir manaya da sahiptir. Konu açılmışken değinilmesi gereken bir husus da "Kör" sözcüğünün Türkçe olmadığı iddiasıdır. Türkçe *Gör/Kör* kökünden gelen kelimenin başka bir dilde hangi kökten türediğine dair yeterli bir açıklama yapmadan kestirme kanaatlere ulaşmak son derece sakıncalıdır. *Gör/Kör* kökünden geldiği tespitine yöneltilen en önemli itiraz bu kökün Türkçe'de görme bildirdiği, görmezlik gibi ters bir mananın uyum göstermediği yönündedir. Oysaki pek çok kök ters manaları da ihtiva eder. Örneğin Kar kökü Türkçe'de hem kara renk bildirir (Kara kelimesi) hem de "Kar" (yağış türü) sözcüğünde olduğu gibi beyaz bir kavramı tanımlar. Buna benzer farklı köklerde yüzlerce örnek verilebilir.

* **Köreşmek:** Uygun ses dönüşümleri ile *Güreşmek* fiiline bağlanmaktadır. "Harb etmek" (savaşmak) manasındaki fiil "Kör döğüşü yapmak" (kör gibi dövüşmek) şekinde mecazi bir manaya da sahiptir.

* **Köretmek:** *Kör* sözcüğü ile *Etmek* fiilinin bileşik hali gibi görünmektedir. Körleştirmek demektir.

* **Körlemek:** Karanlık çökmek olarak açıklanan fiil tam olarak “Kör karanlık olmak” deyimini karşılar. İnsanın gözünün önünü göremeyeceği bir karanlığı çökmesini tanımlar. Bundan başka “Horlamak” (hor / hakir görmek) manasına da rastlanmıştır.

* **Körsemek:** Gözleri bulanmak, gözünün önü kararmak anlamlarını ihtiva eder.

* **Körülmek:** Şişmek, şişirilmek anlamlarına gelen sözcük *Körülmek/Köğrülmek/Göğrülmek* dönüşümü üzerinden *Göğüs* kavramı ile ilişkilidir.

* **Körüm:** “Fal” veya “Kehanet” manası taşımaktadır. Bu anlamın Türkçe *Görüm* sözcüğüne eklenmesi mümkün görünmekle birlikte falcılığın / kehanetin kimi zaman gözler kapatılarak (hatta bazen kör kişiler tarafından) yapılıyor olması nedeniyle orijinal söyleyişin *Kör* sözcüğü ile uyumunu korumak amacıyla asıl biçimiyle aktarılması tercih edilmiştir. Kahinin (şamanın) bazı uygulamalarda bu dünya ile ilişkisini kesmekte olduğuna yani bir anlamda maddi aleme yönelik olarak körleştiğine dair örtülü bir anlayış olduğunu söylemek mümkündür.

* **Körümek:** “Şişirmek” bazen de “Pompalamak” anlamına gelen sözcük *Köğrümek/Göğrümek* dönüşümü üzerinden *Göğüs* kavramı ile ilişkilidir.

* **Körümlük:** Fal oku, fal taşı, fal kemiği gibi “Fal araçları” anlamında kullanılan bir kavramdır. Orijinali *Körümdük* biçimindedir, Türkçe’ye D/L dönüşümü ile aktarılmıştır.

* **Körünmek:** “Şişmek” olarak verilen anlam aslında “Şişinmek” (kibirlenmek) olmalıdır. Sözcüğün kökeninde göğsünü şişirmek manası vardır.

* **Körütmek:** Şişirmek, pompalamak, hava basmak, havalandırmak anlamlarını ihtiva eder.

* **Kösek:** Sözcüğün “Soroga balığı” manasının *Közek/Gözek* söylenişlerine de rastlanmıştır.

* **Kösel:** Arzulu, şehvetli, şuh, cezbedici manalarındaki kelimenin *Küsel* biçimine yaklaşık aynı anlamlarla rastlanmıştır.

* **Köselmek:** Şehvetlenmek manasındaki kelimenin *Küselmek* biçimine rastlanmıştır.

* **Kösemek:** Arzulamak, şehvet duymak anlamlarındaki sözcüğün *Küsemek* biçimi de mevcuttur. *Kösendirmek* (arzu uyandırmak) fiilinin de *Küsendirmek* söylenişine rastlanır.

* **Kösenmek:** “İştahlanmak” demek olan fiil aynı zamanda “İhtiyacı olmak” manasına da gelir. Bu ihtiyacı gidermek için çaba sarfetmeyi de ifade eder. Bu nedenle “Çabalamak” olarak da çevrilir. Sözcük sıcaklık manası barındıran *Kös/Köz* kökünden türemiştir. Bu bağlamda kişinin içinde mecazen bir tür ateş yanması kök anlamlarında belirleyicidir. Örneğin benzeri bir manayı karşılayan “Kösnemek” (cinsel arzu duymak, şehvetlenmek) fiilinde bu anlayış çok belirgindir. *Kösüş* ise “Arzu” demektir. Ayrıca kişi belirli bir çaba sarfettiğinde (efor yaptığında) beden ısısı artacaktır. Ayrıca *Kösünmek* (ayağı bağlanmak) fiilinin diğer söylenişi olarak da görülür.

* **Köspek:** “Ceket” demektir. *Köğüspek/Göğüspek* (bluz, kolsuz gömlek) kelimesinin ses düşmesi sonucu farklı bir söylenişidir. Ancak anlam da önemli ölçüde farklılaşmıştır.

* **Köstemek:** Zincire vurmak anlamındaki fiilin nişan almak, hedeflemek içeriği Kös/Köz/Göz kökü üzerinden *Gözdemek* başlığında verilmiştir.

* **Köşege:** “Perde” demek olan kavramın *Köjege* söylenişi de mevcuttur. Ayrıca *Közege* biçimine de rastlanmıştır. Türev sözcükler için de aynı ses dönüşümü geçerlidir.

* **Köşek:** “Deve yavrusu” manasındaki sözcüğün *Küşek* biçimindeki telaffuzu da bulunur.

* **Köşemek:** “Perdelemek” anlamı taşıyan kavramın *Köjemek* söylenişi de mevcuttur. Ayrıca *Köşümek* biçimine de rastlanmıştır. Türev fiiller için de aynı ses dönüşümleri geçerlidir.

* **Köşgek:** “Nazar boncuğu” demek olan kelimenin *Köşgek/Közgek/Gözgek* dönüşümü ile *Göz* kavramına bağlanıyor olması ihtimal dahilindedir.

* **Köten:** “Saban” anlamındaki kelimenin *Kotan* söyleyişi de yaygındır. Ayrıca “İskemle” manası da mevcuttur. Bunun dışında *Kotan/Köten* sözcüklerinin “Çarpık bacaklı” içeriği ile kullanımına da rastlanmıştır.

* **Kötere:** “Toptan” demek olan sözcüğün Türkçe’deki *Götürü* kelimesi ile aynı anlama sahip olduğu çok açıktır.

* **Kötermek:** “Yukarı kaldırmak” anlamındaki sözcüğün “Set çekmek” manası da bulunur. *Kütermek* söylenişi de mevcuttur.

* **Köy:** Hem gerçek anlamlar hem de mecaz anlamlar bağlamında ateşle ilgili anlamlar bildiren *Küy/Köy* kökünden türeyen sözcüklerde bu anlamlarla ilgili olmak kaydıyla “Ü/Ö” dönüşümü çok kolay gerçekleşmektedir. Bu nedenle hangi biçimin tercih edileceği sorusuna bir yanıt bulmak çok sıkıntılı olmaktadır.

* **Köydürmek:** “Tahriş etmek” anlamındaki fiilin kökeninde “Yakmak” içeriği bulunur.

* **Köyente:** İki omzun üzerinden uzatılan sağlam bir değneğin iki ucuna bağlanan kovalardan oluşur. Böylece dengeli bir biçimde su taşınabilir. Bu nedenle “Su tartısı” (su terazisi) adı da verilir.

* **Köyezlenmek:** “Cilvelenmek” olarak izah edilen sözcük ateş ve yanma bildiren *Köy/Küy* kökünden türemiştir. Dolayısıyla “Şuh davranmak” (ateşli davranmak) şeklinde açıklanması daha doğru olacaktır.

* **Köykenek:** “Bozdoğan” (kuş) manası ile verilmiş olan sözcüğü Türkçe’nin değişik lehçe ve şivelerinde farklı yırtıcı kuşların adı olarak benzer söyleyişler ile rastlanır *(Köygenek/Köykenek/Küykenek/Küygenek). Kökenek* kelimesi ise “Kerkenez kuşu” manasıyla kayıtlarda yer alır.

* **Köylek:** “Bluz” (kolsuz gömlek) veya “Atlet” (iç gömlek) anlamı taşıyan sözcüğün “Cadı” manası da bulunmaktadır. İlk mana *Köynek* (gömlek) kelimesi ile bağlantılı ve hatta belki de her ikisi de aynı kavramın

farklı söylenişleri gibi durmaktadır (bu takdirde pek sık görülmeyen L/N dönüşümü söz konusudur). Belki de daha ilkel çağlarda gömleklerin güneşte kurutulan hayvan derilerinden yapılıyor olması sözcüğün içeriğine gizlenmiş durumdadır. Cadı anlamı ise yine dış görünüşle alakalı olup yanmış, aşırı bronzlaşmış (belki de kızarmış) bir deriyi akla getirmektedir. Bu nedenle birbirine çok uzak gibi görünen bu iki mana aslında birbirine bağlıdır.

* **Köylemek:** Asıl kaynakta yer alan "Tertiplemek" açıklamasında çok büyük olasılıkla genel bir anlamdan ziyade müzik eserini düzenlemek kastediliyor olmalıdır. Buradaki müzik eserini "Aranje etmek" veya "Nota tertiplemek" manaları beste, vezin ve şiir bildiren *Küğ/Küy* kökünün "Ü-Ö" ses dönüşümü ile alakalıdır. Dolayısıyla "Beste yapmak" veya "Aranjman yapmak" şeklindeki bir izahat daha doğru görünmektedir. Kelimenin *Köğlemek* söylenişi de mevcuttur ve "T/L" dönüşümü ile görülen *Köğtemek* biçimi "Akord etmek" anlamına sahiptir. *Köğtemek>Köktemek* dönüşümü ise sözcüğü yine aynı (akord etmek) manayı taşıyan *Köklemek* fiiline bağlar.

* **Köylenmek:** "Tempolanmak" (müzikal anlamda hızlanmak, ritmi artmak) manası hararet (sıcaklık) bildiren *Köy/Küy* kökünden gelir. Temponun artışı harareti de artıracaktır. Örneğin dans esnasında olduğu gibi.

* **Köylev:** Ritim, tempo ayrıca beste, aranjman, akord gibi anlamlar içermektedir. Yine aynı kökten türeyen *Köylep* sözcüğü ise beste demektir.

* **Köymek:** "Güneşte yanmak" (bronzlaşmak) veya daha genel olarak "Yanmak" anlamına sahip olan kelime aynı zamanda mecazen "Hasret çekmek" daha doğru bir tanımlamayla özlemle yanıp kavrulmak içeriğine de sahiptir. *Göymek* biçimine de rastlanır. Hem bu fiile hem de türevlerine farklı şive ve lehçelerde Ö/Ü dönüşümü ile sıklıkla rastlanmaktadır. Örneğin *Köymek > Küymek* veya *Köyünmek > Küyünmek*…

* **Köyrenmek:** "Ateşte ısınmak" anlamındaki fiilin "Gösteriş yapmak" (veya "Caka satmak") anlamı da bulunmaktadır.

* **Köyrez:** "Meltem" (rüzgar türü) manası taşıyan kelimenin *Göyrez* ve "Y" düşmesi ile *Görez* biçimleri de mevcuttur.

* **Köysemek:** "Hasret çekmek" anlamındaki fiilin *Küysemek* söylenişi de bulunmaktadır. Sözcük aslında tam olarak "İçi yanmak" (hasretten, özlemle) deyimindeki anlamı karşılamaktadır.

* **Köyülmek:** "Yakılmak" anlamındaki fiilin *Küyülmek* söylenişi de bulunmaktadır.

* **Köyünç:** Kahır, gam, keder anlamlarını içerir. *Küyünç* biçimindeki söylenişi de mevcuttur.

* **Köyünçek:** Hasetçi manasındaki sözcüğün *Küyünçek* söylenişi de bulunur.

* **Köyünmek:** Kahırlanmak, gamlanmak, kederlenmek anlamlarını içerir. *Köyünüş* ise kahır, gam, keder manalarına gelir. Sözcüğün kökeninde *Köymek/Göymek* (yanmak) fiili vardır. *Küyünmek* söylenişine "Acı çekmek" ve "Haset etmek" anlamları ile de rastlanmıştır.

* **Köyünsemek:** Gıpta etmek, arzulamak, imrenmek, haset etmek manalarındaki sözcüğün *Küyünsemek/Küyünzemek* biçimlerindeki telaffuzu da bulunmaktadır.

* **Köze:** "Hücre" manası taşıyan kelimenin Türkiye Türçesi'ndek *Göze* kavramının farklı bir söylenişi olduğu çok açıktır.

* **Közeği:** "Ateş karıştırma demiri" manası taşımaktadır. Benzer bir kelime olan *"Közevi"* ise ucu yanmış değnek / sopa demektir. Çok büyük ihtimalle ikinci sözcük de ateş karıştırmak için kullanılan tahta bir sopayı ifade etmektedir ve karıştırma esnasında ucu yandığı için bu içerikle de uyumludur. *Közev/Kösev/Köseğ* kelimeleri hep benzer manalar içermektedir.

* **Közene:** Özellikle arıcılıkta kullanılan "File başlık" (tül başlık) veya bazı türlerinde "Tel başlık" anlamı taşıyan kelime Anadolu Türkçesi'nde *Gözene* biçimiyle de yer alır ve bu söyleyişin "Tül peçe" manasına da rastlanmıştır.

* **Közer:** Kavramın *Göz* sözcüğü (ve dolayısıyla *Gözlemek* fiiliyle) bağlantısı dikkate alınarak Türkçe'ye K/G dönüşümü ile *Gözer* şeklinde aktarılması mümkün görünmekle birlikte, anlam yeterince özelleşmiş olduğu için asıl biçimin korunması tercih edilmiştir. *Gözür* sözcüğünün "Kumar" manası taşıması da dikkate değer diğer bir husustur. Aynı kavramın anlam farklılaşmasına uğramış farklı söylenişleri olma ihtimalini güçlendirmektedir.

* **Köznemek:** "Gözü bulanmak" veya "Bulanık görmek" olarak izah edilen fiil her ne kadar K/G dönüşümü ile *Göz* kavramı ile ilişkili görünse de aslında *Köz* (kor) kavramı daha belirleyici gibidir. Sıcaktan görüntünün dalgalanması, titreşmesi nedeniyle gözün bulanık görmesi kastediliyor olmalıdır.

* **Közüçer:** Gündüz görmekte zorlanıp gece görmesi netleşen kişiler için kullanılan bir tabirdir. Tıbben "Gündüz körlüğü" adı verilen hastalıktan muzdarip olanlar bu kavrama uymaktadır. Ancak halk inanışları ile ilgili bir yönü olup olmadığı da ayrıca araştırılmalıdır. Türkçe'ye *Gözüçer* olarak aktarılması da mümkündür.

* **Közügeş:** "Hayalet" manası taşıyan kelimenin Türkiye Türkçesi'ne *Gözügeş* olarak aktarılması da mümkündür.

* **Közündür:** Fotoğraf makinelerinin ilk türlerinde fotoğrafçı vizörden bakarken aletin içine ışık sızmaması için başını bir örtünün altına gizlemektedir. Sözcük bu örtüyü tanımlar. Türkiye Türkçesi'ne *Gözündür* olarak aktarılması da mümkündür.

* **Kubanmak:** "Kibirlenmek", "Mağrurlanmak", "Gururlanmak" demek olan sözcüğün kökeninde "Kabarmak" (mecazen göğsü kabarmak) manası yer alır. Ayrıca "Hoşlanmak" ve "Rahatlamak" manalarına kayıtlarda rastlanmıştır. Bu fiilden türemiş olan *Kubanış* ise "Gurur", "Hoşlanma/Beğeni" ve "Rahatlama" anlamlarına gelmektedir. *Kubanmak/Kuvanmak/Kıvanmak* dönüşümü içerisinde yine "Gururlanmak"manasına sahip olan *Kıvanmak* fiiline bağlanır.

* **Kubaşmak:** Tüyleri kabarmak anlamındaki sözcüğün yardımlaşmak, işbirliği yapmak, elbirliği yapmak içerikleri de bulunmaktadır.

* **Kubultay**: “Maskeli balo” manası taşıyan kelimenin orijinali *Kubultay* şeklindedir. Türkçe’ye (türediği *Kubulmak > Kabulmak* fiilindeki dönüşüm çok açık olduğu için) “U/A” dönüşümü ile aktarılması da mümkündür.

* **Kuçamak:** Kucaklamak, kucağına almak manasına sahip olan sözcüğün *Kucamak* biçimi de mevcuttur (“Ç/C” farkı çok belirgin değildir). “Kucak” sözcüğü ile doğrudan bağlantılıdır.

* **Kuçuk:** Köpek yavrusu demek olan kelimenin *Guçuk* söylenişi de vardır.

* **Kuçuşmak:** Kucaklaşmak anlamına gelen kelimenin *Kucuşmak* biçimi de mevcuttur.

* **Kuçutmak:** Dizine / kucağına oturtmak veya kucağına almak anlamına gelen kelimenin *Kucutmak* biçimi de mevcuttur.

* **Kuda:** “Dünür” veya “Hısım” (evlilik bağı akrabası) anlamındaki kelimenin değişik şive ve lehçelerde *Huda/Hoda/Koda* söylenişleri de yaygındır..

* **Kudaşa:** Evlenen damatla gelinin kız ve erkek kardeşleri birbirine “Kudaşa” olurlar.

* **Kuday:** Sözcüğün Farsça “Hüda” kelimesinden türediği doğru değildir. Türkçe *Kut* kökünden kaynaklanan kavramın Farsça ile etkileşimi dahi söz konusu değildir. Kavramlar sonradan birbirine benzetilerek gereksiz ve yanlış tespitler yapılmıştır. Kuday kavramı kökenini tarih öncesi dönemlerden alır. Türkçe’de erkek ismi olarak kullanılan “Kutay” sözcüğü ile de doğrudan alakalıdır. *Kotay/Kutay* sözcüğünün “Mübarek” veya “Mukaddes” manalarını içerdiği bilinmektedir.

* **Kuğak:** “Funda” veya “Çalı” olarak açıklanan kelimenin *Kuvak* söylenişi de mevcuttur.

* **Kuğu:** Kelimenin kökeniyle ilgili bugüne kadar net bir açıklama yapılamamıştır. Oysa ki Türkçe’de “Kıvanmak” (gururlanmak) şeklinde yer alan fiil Asya Türkçesi’nde “Kuğanmak” biçiminde söylenir ve küçük bir anlam farklılaşması ile mutluluk duymak, huzur bulmak, sevinmek içeriğine sahiptir. Anlatılan bir efsaneye göre, adamın biri uçan dokuz kuğu görür. Kuşlar göle inerler ve üzerlerindeki tüylü giysileri çıkarınca dokuz güzel kıza dönüşürler. Kızlar tam yıkandıktan sonra geri uçmaya hazırlanırlarken adam giysilerden birini sakladığı için içlerinden biri geride kalır. Adam bu kızı alır ve evlenir. Onbir tane çocukları olur. Böylece adam *kuğanır* (mutlu olur, huzur bulur, gurur duyar). Ancak bir gün arkadaşlarının tekrar göle geldiğini gören kadın gizlice elbisesini giyerek kaçar. Ayrıca *Kuğumak* (takip etmek, peşinden gitmek) fiilinin kuğuların ard arda yüzmesi veya arka arkaya uçmaları ile alakası da dikkat çekicidir.

* **Kuğunmak:** “Takip etmek” olarak izah edilen sözcük için “Ardından gitmek” içeriği daha doğru görünmektedir (aradaki fark çok belirgin olmasa da). *Küğünmek/Kuğunmak* fiilinin “Merhamet etmek” manası da mevcuttur (*Küğülmek/Kuğulmak* fiili de yine “Merhamet etmek” anlamına sahiptir).

* **Kuğurmaç:** “Tahıl kavurması” veya “Kavrulmuş buğday” manası taşır. Farklı lehçe ve şivelerde *Koğurmaç/Kormaç/Kurmaç* sözcükleri yaklaşık aynı manalarda kullanılmaktadır. “Un kavurması yemeği” anlamında *Kuğurmaş* söylenişi de bulunur. Bu sözcüklerin tamamı Türkçe’deki *Kavurmaç* kelimesi ile eşdeğerdir.

* **Kuğurmak:** Türkiye Türkçesi'ndeki *Kavurmak* fiilinin farklı bir söylenişi olduğu görülmektedir. "Harap etmek" manası da bulunmaktadır.

* **Kuğurtmak:** Türkiye Türkçesi'ndeki *Kavurtmak* fiilinin farklı bir söylenişi olduğu görülmektedir.

* **Kula:** Kestane rengi (açık kahverengi) manası taşıyan kelimenin *Hula* biçimindeki söylenişi de vardır.

* **Kulagay:** "Rüşvetçi" anlamındaki kelimenin *Kulgay* (sahtekar, hırsız) sözcüğünün farklı bir telaffuzu olduğu anlaşılmaktadır. Ancak anlam önem arz edecek derecede farklılaşmış olduğu için ayrı bir başlık olarak verilmiştir. Diğer bir olasılık ise derleme esnasında anlamın yanlış anlaşıllmış olmasıdır.

* **Kulağakan:** *"Kulak"* sözcüğü ve *"Akmak"* fiilinin bileşiminden oluşmuştur. "Kulağa+Akan" bileşik sözcüğünde aradaki "A" sesinin birisi düşmüştür. "Kulağa giren bir böcek türü" olarak izah edilen kelime değişik yörelerde farklı böcekler için kullanılsa da yaygın olarak bilimsel adı "Forficula auricularia" olan canlıyı tanımlamaktadır. Kulağa girdiğinde insanları sağır ettiğine de inanılır.

* **Kulaklamak:** "Kulak vermek", "Kulak kesilmek", "Kulak kabartmak" deyimlerine denk düşer.

* **Kulamak:** "Kulağına söylemek" anlamındaki kelimenin sözcüğün "Düşmek" (devrilmek, yıkılmak) anlamına da kayıtlarda rastlanmış ancak kökensel olarak (kök ve anlam ilişkisi) açıklığa kavuşturulamamıştır.

* **Kulanmak:** "İtaat etmek" anlamındaki kelimenin sözcüğün kökeninde "Söyleneni yapmak" manası yer alır. Ayrıca daha zayıf görünen "Kulluk etmek" içeriği *Kulunmak* fiiline daha yakındır .

* **Kulancı:** "Müzisyen" anlamındaki kelimenin orijinali *Kulanşı* şeklindedir. Türkiye Türkçesi'ne Ş/Ç dönüşümü ile *Kulançı/Kulancı* olarak aktarılmıştır.

* **Kulaş:** Altayca'da "Ayak uzunluğu" anlamına gelen kelimenin Türkçe'deki *Kulaç* sözcüğü ile yakınlığı dikkat çekicidir (Ç/Ş dönüşümü). Ancak Türkçe'de Kulaş kavramı "Kol uzunluğu" manasına gelmektedir.

* **Kulaşmak:** "Fısıldayarak konuşmak" manasındaki kelime tam olarak "Birbirinin kulağına söylemek" demektir.

* **Kulay:** Aslında "Kolay" kelimesinin farklı bir söyleyiş biçimi olmakla birlikte anlam belirli bir biçimde farklılaştığı için ("Rahat" manasında kullanıldığından) orijinal söyleyiş tercih edilmiştir.

* **Kulbuğa:** "Su samuru" anlamındaki tamlamanın ikinci sözcüğü olan *Buğa/Buga* değişik Türk dillerinde "Ejderha" anlamına gelir. Dolayısıyla burada su samurunun da su ejderine benzetilmesi söz konusudur.

* **Kuldaş:** "Mürit" demek olan kelimenin "Asistan" manası *Koldaş* söyleşinde verilmiştir.

* **Kulga:** "Sumru kuşu" anlamındaki kelimeye ayrıca *Kuluga* biçimi ile de rastlanmıştır. *Kulga* söylenişinin "Güvercin" manasında kullanıldığı da görülür.

* **Kulgav:** Hırsızlık, yankesicilik, sahtekarlık ve ayrıca dilencilik manalarında kullanılır. Sözcüğün "Tevkif" (tutuklama) anlamının *Kolgav* maddesine aktarılması uygun bulunmuştur.

* **Kulgavcı:** Sözcüğün asıl biçimi iki farklı lehçede "Dilenci" anlamında *Kulgaçı/Kulgavçı* ve "Hırsız" manasında *Hulgaçı/Hulgavçı* şeklinde olup sondaki ekin Türkçe'ye Ç/C dönüşümü ile aktarılması daha uygun bulunmuştur. Olasılıkla sözcüğün kökeninde *Kul/Kol* dönüşümü üzerinden kol (el) uzatma manası bulunmaktadır. Dilencilik ve hırsızlık için de kolun (elin) kullanılması (birine veya bir yere uzatılması) gerekmektedir. Sözcüğün *Kulgayçı/Hulgayçı* biçimlerine de rastlanmaktadır.

* **Kulgay:** Hırsız, yankesici, sahtekar manalarındaki kelimenin *Hulgay* söylenişi de mevcuttur. *Kulagay* biçiminde ise rüşvetçi manasına rastlanmıştır.

* **Kullatmak:** "Hizmet etmek" anlamına gelen fiilin *Kuldatmak* söyleyişi ile "İtaat ettirmek" anlamı da yer almaktadır.

* **Kulmak:** "Merhamet" ve "Merhamet etmek" anlamlarına gelen sözcüğün orijinali *Kulbak* olup Türkçe'ye B/M dönüşümü ile aktarılması daha uygun bulunmuştur. Kelimenin fiil olarak kullanımında ise *Küğülmek/Kuğulmak* biçimlerine de rastlanır. Bu durumda "Ğ" düşmesi (bu sözcükte uzun "U" kısalması) ile oluştuğunu söylemek de olasıdır.

* **Kulnak:** Yavrusu bulunan atı tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. Kulun (tay) sözcüğünden türemiş olduğu çok açıktır *(Kulunak > Kulnak)*. At için "Yavrulamak" manasını içeren *Kulnamak* fiilinde benzeri bir açıklama geçerlidir.

* **Kuluk:** "Hayvan" manasındaki kelimenin *Külük* söylenişine de rastlanmıştır.

* **Kumağan:** "İbrik" manası taşıyan kelime *Kuymak/Koymak* fiilinin halk ağzına daha yakın olan *Kumak/Komak* biçimlerinden kaynaklanmaktadır. Su koymaya yarayan araç demektir. *Kumgan/Komgan* sözcükleri de yine "İbrik" veya "Sürahi" anlamlarına gelir.

* **Kumar:** Hisse, pay manası taşır. *Koymak* fiilinden *Koymak/Kuymak/Kumak* dönüşümü ile türemiş olması ihtimal dahilindedir. Kelime kökünde koyulan (bırakılan) şey manası vardır. Miras manası ise *Komar* başlığında verilmiştir.

* **Kumlak:** Sahil, plaj manasındaki kelimenin orijinali *Kumdak* biçimindedir.

* **Kumurska:** Farklı şive ve lehçelerde *Komurska/Kumurska* ve "R" düşmesi ile *Komuska/Kumuska* sözcükleri ya genel olarak "Karınca" manasında ya da büyük karınca türlerini ifade etmekte kullanılır.

* **Kumuş:** Madeni para (bozuk para) anlamı taşıyan kelimenin para birimi olarak "Kuruş" manasında kullanıldığı da görülmektedir. *Gümüş* sözcüğünün farklı bir telaffuzu olması çok büyük bir olasılıktır. Bakır gibi değersiz metallerden önce gümüşün madeni para yapımında kullanılması tüm Dünya'da çok yaygındır.

* **Kumzak:** "Şerbetçiotu" manası taşıyan kelimenin *Kumsak* söylenişi de vardır.

* **Kuna:** Sözcüğün “Ayıp” manası ses dönüşümü ile ayıplamak, kınama bildiren *Kın/Hın* köküyle bağlantılı görünmektedir. Ancak buradaki “U/I” dönüşümü pek sık rastlanan bir durum değildir ve kesin olduğunu söylemek için gereken bağlantılar zayıftır. Dolayısıyla sözcüğün Türkiye Türkçesi’ne aktarılması *Kına* (veya *Kınağ* hatta *Kınak*) şeklinde olmalıdır. Kelimenin diğer içeriğini oluşturan “Dana” anlamı ise *Kunan* (tay) kavramı ile alakalı görünmektedir.

* **Kunak:** “Darı” manasındaki sözcüğün “Mısır” (bitki) anlamında *Konak* biçiminde kullanılması da yaygındır.

* **Kunaş:** Talih, baht, şans anlamındaki kelimenin *Kunaj* söylenişi de bulunur. Talih getiren bir hayvan olarak görülen *Kunaz* (leylek) sözcüğü ile de benzerliği dikkat çekicidir. *Konmak/Kunmak* fiilinden türeyen kelimenin, talihin başa konan bir kavram olarak algılanması ile de alakası bulunması ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır.

* **Kuntabak:** Ayçiçeği manası taşıyan sözcü *Kun* (Gün, Güneş) ve *Tabak* sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Kur:** “Mezar” anlamındaki kelimenin *Gur* söylenişi de yaygındır. Türkçe’ye başka bir dilden geçmiş olma ihtimali yüksektir. Kelimenin Türkçe olduğu anlaşılan “Sıra” (dizi) ve “Mertebe” manaları da bulunur. Ayrıca “Karaca” (hayvan) anlamına da rastlanır, fakat bu içerik aynı kökten türeyen *Kuran/Koran* sözcüğünde de mevcuttur. “Kemer” manasına da rastlanmıştır.

* **Kurakan:** “Damat” manası taşıyan sözcüğün *Kurkan* ve *Küreken/Küregen/Kürgen* biçimleri de bulunur. *Küreken* söylenişinin “Enişte” ve ayrıca *Kürgen* söylenişinin ise “İçgüveysi” manasına da rastlanmıştır.

* **Kuralmak:** “Tesis edilmek” (hazır hale getirilmek) ve “Hazırlanmak” anlamlarındaki kelimenin “Mağrurlanmak” (kabarmak, gerinmek) ve “Kin tutmak” manalarında kullanıldığı da görülür.

* **Kurama:** “Tesisat” anlamındaki kelimenin “Teşkilat” manası *Hurama* söylenişinden aktarılmıştır.

* **Kuramak:** “Tesis etmek” veya “Teşkil etmek” anlamlarına sahip olan fiilin *Huramak* söylenişi “Toplamak” (bir araya getirmek) manası ile de görülmüştür. Sözcüğün “Yama yapmak” manasına da kayıtlarda rastlanmıştır. Türev fiillerde de aynı ses dönüşümü görülmektedir.

* **Kuranmak:** “Teşekkül etmek” anlamındaki fiilin “Tuzak kurmak” manası da bulunur.

* **Kuraş:** Sözcüğün ses dönüşümleri ile “Güreş” kavramının farklı bir söyleyişi olduğu açıktır. Türev sözcükler için de aynı izahat geçerlidir.

* **Kuraştırmak:** Asıl manayı oluşturan “Güreştirmek” dışında “Tesis etmek” manası da mevcuttur.

* **Kurav:** “Tesisat” manasının *Kurağ* biçimine de rastlanmıştır.

* **Kurcanmak:** Kımıldanmak, kaynaşmak (yerinde duramamak) manalarındaki kelimenin *Kurcunmak* ve *Kurdanmak* söylenişleri de vardır.

* **Kurcatmak:** Karıştırmak, kurcalamak manalarındaki kelimenin *Kurcutmak* söylenişi de vardır.

* **Kurç:** Sivri, keskin, sert anlamlarındaki kelime mecazen "Sivri zeka" / "Keskin zeka" anlamlarında da kullanılır.

* **Kurçak:** Farklı lehçelerde değişik söyleyişlerle *(Korçak/Kurçak/Korşak/Kurşak/Kurzak)* rastlanan kelime kukla, oyuncak bebek, biblo, heykel gibi manalar taşır.

* **Kurdalamak:** "Karıştırmak" demek olan sözcük çok net olarak "Kurcalamak" fiilinin C/D dönüşümü ile farklı bir söylenişidir.

* **Kurdalanmak:** "Karıştırılmak" demek olan sözcük çok net olarak "Kurcalanmak" fiilinin C/D dönüşümü ile farklı bir söylenişidir.

* **Kurdanmak:** "Kuşak sarınmak", "Kemer bağlamak" manasının dışında "Kımıldanmak" olarak izah edilen kelime ilginç bir biçimde "Kurtlanmak" (yerinde duramamak) ve "Kurt kaynamak" deyimlerindeki anlamlara karşılık gelen bir içeriğe sahiptir.

* **Kurdaşan:** "Ürtiker" (alerjik kaşıntı) manasında Türkçe'de zaten var olan *Kurdeşen* sözcüğünün farklı bir söylenişidir. *Kurdaşaň/Kurdaşang* ve *Kurdaşanç* biçimlerine de rastlanmıştır.

* **Kurdukmak:** Kurt sürüye yaklaştığında koyunlar bazen kaçmaları gerekirken (bir ihtimalle köpek zannederek) şaşkınlıkla ve sanki hipnotize olmuşçasına kurdun peşine düşüp gidebilirler. *Kurdukmak* fiili işte bu durumu anlatır. Kimi zaman sürünün koruyucu köpeği araya girerek bu duruma engel olur. *Kurduklamak* fiili koyunun kurt tarafından kapılmasını, *Kurduklatmak* ise koyunu kurda kaptırmayı ifade eder.

* **Kurdulamak:** Hızlı yürümek olarak izah edilen kelime aslında tam olarak kurt gibi sessiz ve hızlı yürümek anlamı taşımaktadır.

* **Kurgamak:** Duvarla / surla çevirmek anlamlarını ihtiva eden fiilin *Korgamak* söylenişi de bulunmaktadır. *Kurukan/Kurugan/Korugan* (kale) sözcüğünün de kökenini oluşturmaktadır.

* **Kurgun:** "Köprücük kemiği" ve "Mezar" olmak üzere iki ayrı anlamı bulunmaktadır.

* **Kurlamak:** "Kundaklamak" (kundak sarmak) ve "Kuşak sarmak" ayrıca kimi şivelerde "Kefenlemek" manaları taşıyan fiilin bu içerikleri için *Hurlamak* biçimine de rastlanmıştır. "Mayalamak" anlamı ise *Korlamak* söyleyişine de sahip olup bu başlıkta verilmiştir. Türev fiiller için de benzer açıklamalar geçerlidir.

* **Kurlanmak:** "Kundaklanmak" (kundak sarılmak) ve "Kefenlenmek" anlamlarındaki fiilin bu içerikler için *Hurlanmak* biçimine de rastlanmıştır. "Mayalanmak" anlamı ise *Korlanmak* başlığında verilmiştir.

* **Kurluk:** *Korluk/Gorluk/Gurluk* olarak da söylenen sözcüğün anlamı birebir "Mezarlık" demektir. Anadolu'da *"Korluğum kefenliğim…"* şeklinde dillendirilen tabirin de kökenini oluşturur. Bir kişinin "Kefen parası" manası taşır.

* **Kursaçmak:** “Kur” (güç, kuvvet) ve “Saçmak” sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır. Zor kullanmak, şiddet uygulamak despotluk etmek anlamlarına sahiptir.

* **Kurşamak:** Sarmak (kuşak sarmak, sarık sarmak, bandaj sarmak), muhasara etmek / ablukaya almak (etrafını sarmak, kuşatmak) gibi birbiri ile bağlantılı anlamları bulunan sözcüğün *Korşamak/Kurşamak/Kurçamak* söyleyişleri de mevcuttur. Türev fiiller için de aynı durum söz konusudur.

* **Kurşanmak:** Sözcüğün *Korşanmak/Kurşanmak/Kurçanmak* biçimlerinde söylendiği görülür.

* **Kurşatmak:** Sözcüğün *Korşatmak/Kurşatmak/Kurçatmak* biçimlerinde söylendiği görülür.

* **Kurşav:** Sözcüğün “Muhasara/Abluka” manasından başka “Duvar” anlamı da kayıtlarda yer almaktadır. Ancak bu ikinci içerik büyük olasılıkla bir yerin etrafını çeviren nesne manasına sahip olduğu için her tür duvar ifade eden bir genelleme olmaktan ziyade “Bahçe duvarı” veya “İstinat duvarı” şeklindeki izahatlar daha doğru görünmektedir. *Korşav* söylenişi de mevcuttur.

* **Kurtkan:** İhtiyar anlamındaki kelimenin *Kurtka* biçimine de rastlanmıştır.

* **Kurtmak:** “Isırmak” manasındaki fiilin *Hurtmak* şeklindeki söylenişi de mevcuttur.

* **Kurumsak:** Tanrısal veya dini bir amaçla kurban edilen hayvan demektir. Aynı zamanda kurban törenini de ifade eder. Sözcüğün kökeninde ünümüzdeki tabirlerle “kurumsallaşmış uygulama” ve “kurumsal tören” (geleneksel merasim) manaları da vardır. “Kurum” sözcüğü is, kül demektir ve eski çağlarda kurban edilen hayvanın daha sonra yakılması ile de bağlantılıdır. Moğolca’da “Hurım/Kurım” sözcüğü düğün, şölen, şenlik anlamlarına gelmektedir.

* **Kurumsamak:** İs tütmek, islenmeye başlamak anlamındaki kelimenin rehberlik etmek, hidayet etmek, yol göstermek anlamları da bulunmaktadır.

* **Kurunmak:** “Vesvese yapmak” (kendi kendine gerçek dışı düşünce kurmak) anlamından başka “İslenmek” (duman lekesi olmak) manası da bulunur ki, Anadolu Türkçesi’ndeki “Kurum” (duman lekesi) kelimesi ile aynı kökenden kaynaklanır.

* **Kurzak:** “Oyuncak bebek” demek olan *Korçak/Kurçak* sözcüğünün farklı bir söylenişinden ibaret olan kavram için *“Kurmalı oyuncak”* anlamı önerilebilir.

* **Kusalanmak:** “Heyecanlanmak” olarak izah edilen fiil aslında aşırı heyecan verici bir durum karşısında midenin bulanmasını (içinin kalkmasını) tanımlamaktadır. Örneğin yüksek bir yerde veya hızlı bir araçta yaşanan duyguda olduğu gibi.

* **Kuskaç:** “Kerpeten” demek olan sözcüğün *Kıskaç* kavramının farklı bir biçimi olduğu görülmektedir. Fakat anlam özelleşmiş olduğu için asıl haliyle aktarılmıştır.

* **Kuşkamış:** Bileşik kelime olma ihtimali çok yüksektir (*Kuş* ve *Kamış* sözcüklerinden). “Kuşkonmaz” (bitki) demektir.

* **Kutak:** Kutsal enerji manasındaki kelimenin “Sihir” anlamına *Kudak* söyleyişi ile rastlanmıştır.

* **Kutalmak:** “Bereketlenmek” ve ayrıca “Saadet bulmak”, “Mesut olmak” manalarındaki kelimenin *Kut* ve *Almak* sözcüklerinin bileşiminden oluşması da ihtimal dahilindedir. Bu durumda ilahi bir güçten kutsal enerji almak içeriği ile de uyumlu olduğunu söylemek mümkündür. Böylece bereketi sağlayanın tanrısal bir enerji olduğuna inanıldığı da içerikten anlaşılmış olmaktadır. Sözcüğün “Gevezelik etmek” manasına da rastlanmıştır. Fakat etimolojik açıdan bağlantı netleştirilememiştir.

* **Kutan:** “Balıkçıl kuşu” anlamına gelmektedir. *Kutan/Kotan*/*Hotan* sözcükleri değişik lehçe ve şivelerde suya dalıp çıkan farklı kuşların adı olarak kullanılmaktadır. Örneğin “Pelikan” manası yaygındır.

* **Kutanmak:** Takdis edilmek anlamı taşıyan fiilin “Mesut olmak” ve “Memnun olmak” içerikleri de bulunmaktadır.

* **Kutarmak:** Sözcük aslında “Mezun etmek” manasına sahiptir. Fakat tıpkı *Kurtarmak* kavramında olduğu üzere başkasına yöneldiği gibi kendisine dönüşü de ifade eden bir içeriğe sahiptir. Örneğin “Kurtardım…” cümlesi ile başkasını kurtarmış olmak da kastediliyor olabilir, kişi kendisinden de bahsediyor olabilir. Burada da benzer biçimde *Kutarmak* fiili “Mezun olmak” manasını da ihtiva etmektedir. Ayrıca “Tebrik etmek” manası da mevcuttur. Bundan başka kelimenin “Azad etmek” anlamı da bulunmaktadır ki “U/O” dönüşümü üzerinden *Kotarmak* (serbest bırakmak) fiili ile de uyum gösterir. Eski Türk inanışlarında bazı hayvanların Tanrı’ya adanarak (kutlu kılınarak) doğaya salınıp serbest bırakılmasını anlatmaktadır. Bu hayvanlara bu amaçla işaret koyularak insanlar tarafından yakalanmasına veya avlanmasına engel olunurdu. Bu hayvanlara *Kutargan* (azad edilmiş, mübarek, kutsanmış) denilirdi. İslamiyet bu uygulamayı yasaklamıştır.

* **Kutay:** Mitolojide “Ateş Tanrısı”nın adı olarak kullanılan kelime büyük olasılıkla “Kut” denen ilahi enerjnin ateş ile ilişkili görülmesinden kaynaklanmaktadır. *Kotay/Kutay* sözcüğü ise “Mübarek” veya “Mukaddes” manalarını içermektedir.

* **Kutaymak:** “Bereketlenmek” manası taşıyan fiilin *Kotaymak* biçimine “Güzelleşmek” anlamında rastlanmıştır. Fakat bu ikinci içerik kelime köküne uzak görünmektedir. Çok büyük olasılıkla Türkçe’deki “Yüzüne nur inmek” deyimi fiili açıklamak için daha uygun durmaktadır.

* **Kutaz:** *Kutas* olarak da söylenen “Kutsal nesne/eşya” veya “Mukaddes işaret” manasındaki kelimenin *Kotaz* (nazar bonzuğu) kavramı ile doğrudan bağlantısı vardır. Hatta aynı sözcüğün farklı lehçelerdeki farklı söyleyişleridir.

* **Kutkarmak:** “İflah etmek” anlamındaki sözcüğün “Halas etmek” (kurtarmak) manası da bulunur. “Azad etmek” ve “Serbest bırakmak” içeriklerine de rastlanır. *Kutkurmak* fiilinin “Tebrik etmek” manasının da bu kavrama eklenmesi Türkiye Türkçesi’nin söyleyiş kolaylığı ve ses dizimiyle anlam uyumu açısından daha uygun görünmektedir.

* **Kutku:** “Kotku” biçimi de bulunan kelime mübarek, vakur, mütevazı gibi anlamlara gelir.

* **Kuvurdak:** “Kızartma” (yemek) anlamındaki kelimenin Türkçe’ye *Kavurdak* olarak aktarılması da mümkündür.

* **Kuvuşkan:** “Semer” veya “Palan” anlamındaki kelimenin Türkçe’ye *Kavuşkan* olarak aktarılması da mümkündür.

* **Kuyan:** “Yabani tavşan” veya “Kır tavşanı” anlamı taşıyan sözcüğün *Koyan* biçimi de mevcuttur. “Eklem romatizması” manası *Koyan* başlığında verilmiştir.

* **Kuyaş:** “Güneş” veya “Güneş ışığı” manasına gelmektedir. *“Koyaş”* söylenişi ise mitolojide Güneş Tanrısı’nın özel adı olarak kullanıldığından ayrı bir başlıkta verilmiştir.

* **Kuyguç:** “Huni” (sıvı doldurma konisi) manasındaki sözcüğün *Koyguç* olarak aktarılması da mümkündür.

* **Kuykalama:** Canlı hayvanların kafasındaki tüyleri hafif kızgın demirle dağlayarak işaret koyma, kesilmiş hayvanların kafalarını ateşe tutarak tüylerini ütme manalarında kullanılır.

* **Kuylamak:** “Saklamak” izahatı ile verilen fiil Anadolu Türkçesi’ndeki *Kuyulamak* kavramını akla getirmektedir. Dolayısıyla gömerek veya mahzende saklamak içeriği daha belirgin durmaktadır.

* **Kuylanmak:** “Saklanmak” açıklamasına sahip olan kavramın “Müteessir olmak” manasına da rastlanmıştır. Bu mana ile ilgili olmak kaydıyla *Huylanmak* (şüphelenmek, etkilenmek, huysuzlanmak) sözcüğünün farklı bir söylenişi olduğunu akla getirmektedir.

* **Kuymaç:** Eritilmiş peynir açıklaması ile görülen kavramın *Kuymaş* söylenişi de bulunmaktadır. Anadolu’daki *Kuymak* (mısır unlu peynir eritmesi) sözcüğü ile benzerliği dikkat çekicidir.

* **Kuymak:** Sözcüğün “Sokmak” ve “İçine yerleştirmek” manaları Koymak fiilinin farklı bir söylenişi olmasından kaynaklı durmaktadır. Ancak metal için “Kalıba dökmek” manası ise son derece özgündür.

* **Kuyrulmak:** Peşpeşe dizilmek, art arda sıralanmak, sıra oluşmak, kuyruk oluşmak anlamlarındaki fiilin *Koyrulmak* söylenişine kıvrılmak, eğrilmek, bükülmek manaları ile rastlanmıştır. Her iki anlam grubu da kökensel olarak *Kuyruk* kavramı ile bağlantılı olup ilk grup kuyruk gibi uzamak, ikinci grup ise tıpkı kuyruk gibi kıvrılmak şeklinde izah edilebilir.

* **Kuyukmak:** Sözcüğün “Pıhtılaşmak” anlamı “Koy/Kuy” kökünden kaynaklanır, bu bağlamda *Koyu* kelimesi ile akrabadır. Ayrıca “Yolunu kaybetmek” manası da bulunur ki, bu mana da *Kuytu* (ıssız) sözcüğü ile aynı kökten türemiştir.

* **Kuyulgaç:** “Girdap” / “Anafor” manası taşıyan kelimenin *Kuyulgak* biçimi de mevcuttur.

* **Kuyulmak:** “Kuyu açılmak” (hem insan eliyle hem de toprağın doğal olarak çökmesiyle çukur açılmak) manasına gelen sözcüğün ayrıca yüksekten dökülmek (özellikle su için) veya eritilmiş madenin kalıba dökülmesi manaları da vardır. Sözcük ayrıca coşmak, hezeyan etmek anlamlarına da gelmektedir. Bu

manalarda da kişinin duygularının taşarak bir şelale gibi dökülmesi benzetmesi yer alır. “Romatizma ağrısı tutmak” veya “Sancı girmek” anlamında kullanıldığı da görülür.

*** Kuyunmak:** “Hortum oluşmak” (rüzgar) veya “Fırtına çıkmak” manasındaki fiil ayrıca “Banyo yapmak” veya “Su dökünmek” gibi anlamlar da içerir ki *Koyunmak* (dökünmek) fiili de benzer bir içeriğe sahiptir. Bu nedenle bu anlamlar ikincil olarak tercih edilmiştir.

* **Kuyutmak:** Kuyu / çukur açmak anlamındaki kelimenin korkutmak, ürkütmek manası da kayıtlarda yer almaktadır. Ancak etimolojik olarak sözcük köküyle bağlantısı netleştirilememiştir.

* **Kuzuk:** Sedir ağacı cevizi anlamındaki kelimenin“Çam fıstığı” manasına da rastlanır. *Kozuk/Kosuk* (ceviz içi) kavramı ile de yakından alakalıdır.

*** Kuzulak:** Yeni doğmuş kuzu anlamındaki kelimenin aradaki “U” sesinin düşmesi ile *Kuzlak* söyleyişine de rastlanır.

*** Kuzulmak:** Ayazda kalmak, ayazda donmak, ayazda yanmak (bitkiler için soğuktan donarak ölmek) manalarını ihtiva etmektedir.

*** Kübelek:** “Kükürt mantarı” (rüzgar) ve “Renkli kelebek” şeklinde iki farklı manaya sahiptir.

*** Kübeymek:** Çoğalmak, artmak manalarındaki sözcüğün *Köpeymek* fiilinin varyantı olduğu açıktır. Türkçe’ye *Küpeymek* şeklinde aktarılmasının da doğru olup olmayacağına karar verilmelidir. Türev fiiller için de aynı izahatlar geçerlidir.

* **Küçemek:** “Yağmalamak”, “Talan etmek” manası taşıyan sözcük *Gücemek/Güçemek* (zor kullanmak, zorlamak) fiilinin diğer bir söylenişidir. Ancak anlamda önemli ölçüde farklılaşma medana geldiği için orijinal biçimi ile aktarılmıştır.

* **Küçergeç:** “Fotokopi makinesi” demek olan kelimenin *Göçürgeç* olarak aktarılması gerektiği halde söyleyişte herhangi bir sıkıntı olmaması ve yeterince özgün bir anlama sahip olduğu için asıl biçim korunmuştur.

* **Küçermek:** “Kopyalamak” manasındaki kelimenin Türkiye Türkçesi’ne -doğru ses dönüşümleriyle- *Göçürmek* şeklinde aktarılması mümkün olmakla birlikte ses dizimi ile anlam içeriği arasındaki ilişkinin orijinal söyleyişte daha uyumlu bulunması nedeniyle asıl biçimi ile alıntılanmıştır. Aslında *Küsermek* fiili aynı içeriklere sahip (aynı kavramın farklı söylenişleri) oldukları halde aralarında bir tercih yapılamadığı (hangi söyleyişin Türkiye Türkçesi’ne daha uygun olduğunda kararsız kalındığı) için her iki biçim de ayrı başlıklar halinde verilmiştir. Türev sözcükler ve fiiller için de aynı açıklamalar geçerlidir.

* **Küçürgemek:** “Kibirlenmek” açıklaması ile verilmiş olan kelime aslında başkasını hakir görmek, küçük görmek anlamlarını içermektedir.

* **Küçürmek:** "Hırsızlık yapmak" manasındaki fiilin *Küç/Köç/Göç* dönüşümü üzerinden *Göçürmek* fiilinin farklı bir söylenişi olma ihtimali çok yüksektir. Bu durumda başkasının malını aşırmak, alarak başka yere götürmek, kendi üzerine geçirmek anlamlarını ihtiva ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

* **Küdeğen:** "İçgüdü" olarak çevrilen kelime aslında Yakutlar'da koruyucu ruh (İye) anlamında kullanılan bir sözcüktür.

* **Küğ:** "Şiir" anlamı taşıyan kavramın Türkçe'nin değişik lehçe ve şivelerinde *Köğ/Köy/Küy/Küğ* biçimlerindeki telaffuzları da yaygındır. Şiir, nazım, vezin, melodi, beste, şarkı, müzik gibi anlamlarla ilgili olmak kaydıyla bu kökten türeyen tüm sözcükler için de aynı ses dönüşümleri mevcuttur.

* **Küğcü:** "Şair" anlamındaki sözcüğün Türk dilleri konuşulan değişik coğrafylarda *Küğçü/Köğçü* söylenişleri yaygındır.

* **Küğde:** "Demet" veya "Bukle" manası taşıyan sözcüğün orijinali *Küde* biçimindedir. Üzerinde çok düşünülmüş ama buna rağmen kesin bir yargıya varılmamış olmakla birlikte kavramın Türkiye Türkçesi'ne *Küğde* biçiminde aktarılmasının önerilmesi kanaatine ulaşılmıştır. Bu durumda "Demet yapmak" manasındaki *Küdelemek* fiili de *Küğdelemek* dönüşümüne uğratılmalıdır.

* **Küğermek:** *Göğermek/Köğermek/Küğermek* dönüşümü ile birbirine bağlanan kavramlar "Mavileşmek" manasını ihtiva etmekle birlikte yan anlamlar ortaya çıktığı görülür. Sözcüğe bu söylenişi ile "Küflenmek" açıklamasıyla rastlanmıştır.

* **Küğlemek:** Sözcüğün *Küylemek* telaffuzu da bulunmaktadır. Ayrıca *Köylemek* (beste yapmak, aranje etmek) fiili ile de doğrudan alakalı olup, büyük olasılıkla aynı kavramın farklı Türk dillerindeki farklı söyleniş biçimlerinden ibarettirler. *Küğ/Küy/Köy/Köğ* kökü müzik, beste, vezin, melodi ile ilgili anlamlar türetir. *Küğlemek/Köğlemek/Köylemek/Küylemek* dizisi küçük anlam farklılıkları ile şarkı okumak, bestelemek, makam oluşturmak (müzik), şiir okumak, şiir dizmek, şiir yazmak, sözü vezinlemek manalarını ihtiva etmektedir.

* **Küğşüm:** "Müzik" anlamı taşıyan kelime asıl dilde *Köğşüm* biçimiyle yer almaktadır. Türkiye Türkçesi'ne "Ö/Ü" dönüşümü ile aktarılması söyleyiş açısından daha uygun bulunmuştur. *Köğ/Küğ* kökünün beste, melodi, musiki içerikleri iki söyleyişte de yitmeksizin mevcuttur. Türev kavramlar için de aynı izahat geçerlidir.

* **Küğşünmek:** "Şarkı okumak", "Terennüm etmek" anlamlarına sahip olan kelime orijin dilde *Köğşünmek* biçimiyle yer alır. Kendi kendine şarkı söylemek, şarkı mırıldanmak içeriği de mevcuttur.

* **Küğüklemek:** "Şiir okumak" (özellikle doğaçlama olarak) manasındaki fiilin orijinali *Küğüktemek* biçimindedir. *Küktemek* fiiline ise "Şarkı söylemek" anlamıyla rastlanmıştır.

* **Küğüldemek:** Vızıldamak, uğuldamak anlamlarındaki kelimenin *Küyüldemek* söylenişi de mevcuttur.

* **Küğünçek:** "Merhametli" anlamına gelen kelimenin *Küğünzek* söylenişi de bulunmaktadır.

* **Küğünmek:** “Merhamet etmek” manasındaki fiilin *Kuğunmak* biçimi de mevcuttur (*Küğülmek/Kuğulmak* kavramı da yine “Merhamet etmek” demektir).

* **Küğürge:** “Enfiye” olarak izah edilen sözcüğün *Köğürge* söylenişine de rastlanmıştır.

* **Küklemek:** “Yıldız falı bakmak” anlamındaki fiilin Türkçe’ye *Göklemek* (göğe bakmak manasında) olarak aktarılması da mümkündür. *Kük/Kök* sözcükleri *Gök* kavramının farklı söylenişleridir.

* **Kül:** Türkçe’de geometrik şekilleri tanımlamanın en önemli yöntemlerinden birisi “-kül” takısı kullanmaktır. Örneğin: *Üçkül* (üçgen), *Dörtkül* (dörtgen), *Beşkül* (beşgen), *Altkul* (altıgen), *Yedkül* (yedigen) gibi…

* **Külçer:** “Gerdanlık” anlamındaki sözcüğün *Kölçer* söylenişi de vardır. “Zincir” içeriği ile bağlantılı olan *Köl* kökü ile alakalı görünmektedir.

* **Külçüge:** “Mangal” demek olan kelimenin *Kölçüge* söylenişi de bulunmaktadır.

* **Külçümek:** Közün üzerini külle örtmek olarak açıklanan fiilin *Kölçümek* söylenişi de mevcuttur. Aynı ses dönüşümü türev fiiller için de geçerlidir.

* **Küleçin:** “İblis” veya “Şeytan” açıklaması ile rastlanan sözcük aslında *Küle/Küleğ* (rüzgar) kavramı ile alakalı olup tam olarak “Rüzgarcı” demektir. Yani rüzgar getiren, rüzgar gibi gelen manalarını içermektedir. Dolayısıyla esintiyle ilişkilendirilen kötü bir ruhtan bahsedilmekte olup “Rüzgar ruhu” şeklindeki bir izahat daha doğru olacaktır. Rüzgarın aynı zamanda bedene giren bir varlık olarak algılanması da bu anlayışla ilgilidir. Tıpkı Anadolu’daki “Yel” kavramında olduğu gibi rüzgarın kendisi de bazen gizemli bir varlık olarak düşünülür (örneğin “Yel değmek” veya “Yel girmek” deyimleri).

* **Külem:** “Hacim” ve “Ebat” şeklinde birbirine çok yakın iki anlamı bulunan kelimenin *Kölem* söylenişine de rastlanmıştır. Anadolu Türkçesi’ne daha uygun bulunduğu için *Külem* söylenişi tercih edildi.

* **Külemek:** “İçini doldurmak” (havuz, kap) anlamının yanında “Bağlamak” manasına da rastlanmakla birlikte bu da büyük olasılıkla suyun önünü bağlayarak bendin arkasında suyun dolmasını sağlamak olmalıdır. “İhtiva etmek” (kapsamak, içermek) manası ise aslında kavramın içerik olarak çok da farklı olmayan soyut yönünü oluşturur ve bir şeyin içeriğini oluşturmak demektir. Kelimenin ayrıca bu anlamlarla bağlantılı görünmeyen “tek ayak üstünde durmak” anlamı da bulunmaktadır. Bundan başka “hayvanı yere yatırmak” (olasılıkla daha doğru görünen bir kısım hastalıklara iyi geldiği düşüncesiyle “küle yatırmak”) anlamına da rastlanmıştır.

* **Külençek:** “Çocuk havuzu” anlamında kullanılan kelimenin gerçek manası su birikintisi demektir. *Gölençek* olarak aktarılması da mümkündür.

* **Külte:** “Demet” manasındaki kelimenin *Költe* söylenişine rastlanmıştır. Sözcük ayrıca özel bir ekmek katlama yöntemini de tanımlar. Üç adet yufka ekmek ayrı ayrı ikiye katlanır, sonra bunlar üst üste koyularak tekrar hepsi birlikte ikiye katlanır.

* **Kümbez:** Türbe demektir. Gerçekte “Kümbet” kelimesinin farklı bir söyleniş biçimidir. Sözcüğün kökeni eski çağlarda taşların üstü üste yığılarak oluşturmasıyla ilgilidir. *Gömmek/Kömmek* fiilinden türemiştir. *Küme* sözcüğü ile aynı kökten gelir. *Köm* kelimesi Anadolu’da bir araya getirilmiş veya yığılmış şeyleri ifade eder. *Kümbet/Kümbez* ve *Kümböz* kavramları Farsça “Gunbad/Günbed” (kubbe) kelimesi ile de ilişkilendirilir. Hatta kimi kaynaklarda *Küm* kökü ve *Küme, Kümelenmek* gibi sözcükler Türkçe olarak kabul edilmez. İlginçtir ki aynı kaynaklar *Köm* kökünü ve türeyen kelimeleri Türkçe’nin söz varlığı içerisinde göstermeye devam ederler. Oysaki *Köm/Küm* kökünde çok basit bir ses değişikliği vardır ve aralarında anlam farklılaşması da neredeyse bulunmayan bu iki kökü ayrıştırmak mümkün değildir. Dolayısıyla *Köme* sözcüğünü Türkçe kabul ederken *Küme* kelimesini yabancı saymak makul değildir hatta şaşırtıcıdır. Elbetteki Kümbet kelimesi Farsça’ya da aittir. Ancak hangi dilden diğerine geçtiğini veya zaten var olan benzer kavramların şeklen ve anlam olarak biribirlerinden ne derece etkilendiklerini tespit etmek artık neredeyse imkansızdır. Bu yüzden bu kavramı ve benzer nitelikteki kelimeleri iki hatta duruma göre birkaç dile birden ait kabul etmekten başka yapacak bir şey yoktur.

* **Kümsemek:** Özensizce yığmak, gelişigüzel olarak üst üste koymak manasındaki fiilin *Kömsemek* söylenişi de yaygındır.

* **Künbet:** Güneş gören yüzey, Güneş’e bakan cephe demektir. Türkçe Kün (Gün) ve Bet (yüz) sözcüklerinin bileşimidir. Kümbet (yığma taştan türbe) ile bir ilgisi yoktur.

* **Künçük:** “Susam” manasındaki kelimenin değişik şive ve lehçelerde *Künçü/Küncü/Güncü* ve *Künçük/Küncük/Güncük* biçimleri de mevcuttur. Ayrıca *Künçür/Küncür* (tahin, susam ezmesi) ve *Künçüt/Küncüt* (susam yağı) kelimelerinin de aynı kökten *(Kün/Gün)* kaynaklanması bu kökün susamla ilgili kavramlar türettiğini göstermektedir.

* **Künde:** Ucu eğri değnek, ucu çengelli sopa, saban, el prangası manalarından başka kuş yuvası, pusu anlamları da bulunur.

* **Kündem:** “Ayçiçeği” anlamı taşıyan kelime *Gün/Kün* kökünden tıpkı *Çiğdem* çiçek adında olduğu üzere -dem eki ile türemiştir.

* **Kündemek:** “Güneşlenmek” olarak izah edilmiş olan kelime Türkçe’ye *Gündemek* veya *Günlemek* şeklinde de aktarılabilir.

* **Kündeş:** “Rakip” veya “Hasım” anlamındaki kelimenin *Köndeş/Göndeş/Gündeş* ve *Kündez* biçimleri de küçük anlam farklılıkları ile Türkçe’nin değişik şive ve lehçelerinde kullanılmaktadır. Örneğin *Köndeş* söyleyişine “Kuma” anlamı ile rastlanır, ki bu tanımlama bir erkeğin iki karısının birbirlerine rakip olarak algılanmasının da bir sonucudur.

* **Kündün:** “Güneş ışığı” anlamındaki sözcüğün *Gündün* olarak aktarılması da mümkün olmakla birlikte söyleyişin daha kolay bulunması nedeniyle orijinal biçim tercih edilmiştir.

* **Küneyek:** “Hindiba” (bitki) manasındaki kelimenin Türkçe’ye *Güneyek* olarak aktarılması da mümkün görünmektedir.

* **Küngür:** “Bateri” (davul) manası taşıyan kelimenin *Küňür* ara formu üzerinden dönüşümle *Künür* söylenişi de mevcuttur.

* **Künüz:** “İyi niyetli” veya “Samimi” anlamındaki sözcüğün *Günüz* başlığında verilmiştir. “Gübre” manasının da yine *Günüz* söylenişi de bulunmaktadır.

* **Küpçemek:** “Mayalanıp kabarmak” anlamındaki fiilin *Köpçemek* söylenişi de mevcuttur.

* **Küpçemek:** “Mayalayarak kabartmak” anlamındaki fiilin *Köpçetmek* söylenişi de mevcuttur.

* **Küpemek:** “Çiğnemeden yutmak” şeklinde izah edilen sözcük aslında tam olarak “Tümlemek” demektir. Burada tüm olarak yutmak kastedilmektedir.

* **Küpkemek:** “Tıka basa yemek” olarak açıklanan fiil gerçekte “Fullemek” (tamamen doldurmak) anlamına gelmektedir. *Küpkek* kavramı ise “Mide” manası taşımaktadır.

* **Kürem:** *Kür/Kör/Gör* kökünden türeyen “Fal” manasındaki kelimenin Türkçe’ye *Görem* (daha doğru bir biçimde *Görüm*) olarak aktarılmasına gerek görülmemiştir. Yeterince özgün olduğu kanaatine varılmıştır ve orijinal söyleyişte de herhangi bir sıkıntı yoktur.

* **Küren:** “Kahverengi”, ”Kestane rengi”, “Eflatun”, “Mor” gibi manalara farklı lehçelerde rastlanır. Ancak bu içerikler *Hüren* söylenişinde verildiği için sözcüğün “Lanet” manasına öncelik verilmiştir. “Kavim”, “Kabile” anlamları da bulunmaktadır. “Çadır yeri” manasına da rastlanmıştır.

* **Kürenmek:** “Lanet okumak” manasındaki kelimenin “Aldanmak” anlamı da bulunmaktadır.

* **Kürevik:** “Yaban çileği” manasındaki kelimenin *Kürevük* söylenişi de mevcuttur.

* **Küreze:** “Fal” manasındaki kelime *Kür/Kör/Gör* kökünden türemiş olup Türkçe’ye *Göreze* olarak aktarılması da mümkündür. Her iki söyleyiş de Türkiye Türkçesi’ne uyumlu bulunduğu için ayrı başlıklar halinde verilmiştir.

* **Kürlemek:** Sözcüğün “Bağırmak” manası her ne kadar ilgisiz görünse de ilk içerik olan “Kuvvet / güç uygulamak” ile doğrudan bağlantılıdır. Türkçe’deki *Gürlemek* fiilinin farklı bir telaffuzudur.

* **Kürmez:** Hayalet, ruh hatta melek manalarına sahip olan sözcük Türkçe’nin değişik lehçe ve şivelerinde *Körmez/Körmöz/Körmös* olarak da yer alır. Mitoloji’de Fars kökenli “Hürmüz” ile de sırf ses benzerliği nedeniyle özdeşleştirilmiştir.

* **Kürüç:** “Indica” türü uzun pirinç (bitki ve tane) için kullanılan sözcüğün *Gürüç* biçiminde genel olarak “Pirinç” anlamında kullanıldığı da görülür.

* **Küsemek:** “Dikte etmek” (birebir aynısını yazmak) anlamındaki kelime *Göç/Köç/Küç/Küs* dönüşümü ile türemiştir. Ayrıca *Güç/Güs/Küs* kökü üzerinden “Kuvvet uygulamak” (zorla yaptırmak) içeriği ile de

uyumludur. Sözcüğün arzulamak, şehvet duymak şeklindeki ikinci bir anlam grubu bulunmakla birlikte aslında “Kösemek” (arzulamak) fiilinin farklı bir söylenişidir.

* **Küsenmek:** *Küsmek* fiili ile de bağlantılı olan “Darılmak” manasındaki kelimenin Anadolu Türkçesi’ndeki *Gücenmek* sözcüğü ile doğrudan alakası bulunmaktadır. Hatta farklı bir söyleniş biçimi olduğunu söylemek dahi mümkündür.

* **Küsermek:** Suret çıkarmak, nüshalamak, kopyasını almak anlamlarındaki kelime *Göç/Köç/Küç/Küs* dönüşümü ile türemiştir. Türkiye Türkçesi’ne *Göçürmek* olarak aktarılması mümkün olmakla birlikte orijinal söyleyiş son derece özgün olduğu için asıl biçimi ile alıntılanmıştır. Aslında *Küçermek* fiili aynı içeriklere sahip (aynı kavramın farklı söylenişleri) oldukları halde aralarında bir tercih yapılamadığı (hangi söyleyişin Türkiye Türkçesi’ne daha uygun olduğunda kararsız kalındığı) için her iki biçim de ayrı başlıklar halinde verilmiştir. Türev sözcükler ve fiiller için de aynı açıklamalar geçerlidir.

* **Küseyen:** “Küstüm çiçeği” anlamındaki kelimenin *Küseğen* söylenişi de mevcuttur.

* **Kütermek:** Özellikle delici nesneler ve aletler için “Sivriliğini yitirmek” (kütleşmek) manasında kullanılan kelimenin “Yukarı kaldırmak” manası da bulunur. Ancak bu içerik *Kötermek* fiilinde verilmiştir.

* **Kütey:** Cop (bekçi veya polis değneği) anlamındaki sözcük aslında yuvarlak uçlu (küt) sopa demektir.

* **Küy:** Yanma ve ateş ile ilgili sözcükler türeten *Küy/Köy* kökünde “Ü/Ö” dönüşümü çok kolay gerçekleştiği için türev sözcükleri sadece bir grup altında toplamak yerine söyleyiş kolaylığı dikkate alınarak aktarılmışlardır.

* **Küyek:** “Çiftleşme mevsimi” olarak açıklanan kelime aslında “Kızışma mevsimi / dönemi” demektir. *Küy/Köy kökü* Türkçe’de sıcaklık, kızgınlık, ateş ve mecazen şehvet, öfke, haset gibi anlamları içermektedir. Bu kökten türeyen sözcüklerde “Ü/Ö” dönüşümüne çok sık rastlanır.

* **Küyemek:** “Ateşlenmek” manası hem vücut ısısının artamasını hem de mecazen şehvetlenmeyi ifade etmektedir.

* **Küyezlenmek:** Sözcüğün “Mağrurlanmak” ve “Boynu tutulmak” gibi birbiri ile alakasız görünen iki anlamı vardır. Oysa ki aslında boynunu dikerek yüremek şeklindeki ortak bir izahat her iki manayı da anlamaya yetecektir.

* **Küylemek:** “Ateş basmak” veya “Sıcak basmak” hatta “Hararet yapmak” deyimlerine denk düşen sözcüğün “Şiir okumak” veya “Şarkı okumak” içerikleri *Küğlemek* başlığında verilmiştir (Ğ/Y dönüşümü ile).

* **Küymek:** Yanmak, ısınmak, kavrulmak, kurumak, ateşlenmek, tutuşmak, kızmak içeriklerini hem gerçek hem de mecazi manalarıyla bünyesinde barındıran fiilin Türkçe’nin neredeyse tüm lehçe ve şivelerinde kolaylıkla gerçekleşen “Ü/Ö” dönüşümü üzerinden *Küymek/Köymek* söyleyişleri ile yer aldığı anlaşılmaktadır. Aynı ses dönüşümü bütün türev sözcükler ile fiiller için geçerlidir. Beklemek anlamı da kayıtlarda yer almaktadır.

* **Küymenmek:** “Tereddüt etmek” manasındaki fiilin “Bahane bulmak” anlamında kullanıldığı da görülür.

* **Küyremek:** “Hezimete uğramak” manasından başka yine çok yakın bir içerikle “İflas etmek” anlamında da kullanılır.

* **Küyüldemek:** Vızıldamak, uğuldamak, sürü haline gelerek uğultu çıkarmak anlamlarındaki kelimenin *Küğüldemek* söylenişi de mevcuttur.

* **Küyünmek:** “Güneşte yanmak” manasındaki kelimenin “Gıpta etmek” / “Kıskanmak” anlamı da vardır.

* **Küzeç:** “Testi” demektir. *Küze/Küyze/Küyzeç* sözcükleri de yine aynı anlamda kullanılır.

* **Küzen:** “Firavun sıçanı” anlamı taşıyan kelimenin “Ağaç sansarı” manasında kullanıldığı da görülür.

* **Küzgeneş:** “Gözenek” veya “Petek” anlamındaki kelimenin Türkiye Türkçesi’ne *Gözgeneş* şeklinde aktarılması da mümkün görünmektedir.

* **Laçık:** “Kulübe” veya “Baraka” anlamına gelen kelime yaklaşık aynı manadaki “Alaçık” sözcüğünün başındaki “A” harfinin düşmesi ile oluşmuştur.

* **Laçın:** Gerçekte mesaj taşıyan kuş manasına gelir. Ayağına bağlanan bir kağıdı alıştırıldığı kişiye götürür. “Ulamak” fiilinden türeyen Ulaçın/Ilaçın sözcüğünden baştaki “U/I” harfinin düşmesi ile oluşmuştur. Moğolca’da “Laçin” şeklinde söylenmektedir.

* **Lağ:** Çamur, balçık anlamındaki kelime yine yaklaşık olarak aynı manalara sahip *Alağ/Alah/Alak* (bataklık) sözcüğünün başındaki “A” harfinin düşmesiyle oluşmuştur. “Ğ/Y” dönüşümü ile *Lay* biçimi de mevcuttur ve türev sözcükler ile fiillerin tamamında aynı duruma sıklıkla rastlanır.

* **Lağlatmak:** “Çamur etmek” veya “Çamurla kirletmek” manasındaki fiilin mecazen “Çamur etmek” deyimine de karşılık geldiği anlaşılmaktadır.

* **Lağzın:** *Alağ* (çamur) sözcüğünden *Alağzın > Lağzın* dönüşümü ile oluşan kelime tam olarak çamuru seven, çamurda yaşayan canlı *(Alağçın / Alağçı)* demektir ve “Domuz” manası taşır.

* **Lak:** *Oğlak > Olak > Ilak > Lak* dönüşümü ile oluşan kelime keçi yavrusu demektir.

* **Laşmak:** Salda veya sandalda kürek değişmek anlamındaki kelimenin aslı “Alaşmak” şeklindedir. Kürek değiştirerek sal veya sandal kullanan kişilere de Laşman denir ki, bunun aslı da “Alaşman” olmalıdır. Baştaki “A” sesleri düşmüştür.

* **Lav:** Mum veya bazı lehçelerdi ise mühür mumu anlamında kullanılan kelime *Alav* (alev, ateş) sözcüğünün başındaki “A” harfinin düşmesiyle oluşmuştur.

* **Lavlamak:** “Mum eritmek manası” özelleşmiş bir içerik olup genel olarak “Harlamak” (ateş), “Alevlendirmek” anlamlarını taşır.

* **Lavlanmak:** Harlanmak (ateş) ve alevlenmek manaları taşıyan fiilin mumun eriyerek dibine damlaması anlamında kullanıldığı da görülür.

* **Lay:** İstihza (alay etme, dalga geçme) anlamındaki kelime yine yaklaşık olarak aynı manalara sahip *Alay* sözcüğünün başındaki "A" harfinin düşmesiyle oluşmuştur. Ğ/Y dönüşümü ile *Lağ* söylenişi de mevcuttur.

* **Leçek:** Ağaçlarda açan "Meyve çiçeği" manasındaki kelimenin çiçek desenli başörtüsü veya çiçek bezemeli fular anlamında kullanıldığı da görülür.

* **Lığ:** Alüvyon anlamında kullanılan sözcüğün bugüne kadar net bir etimolojik açıklaması yapılamamış ve pek çok kaynakta kökenin belirsiz olduğu ifade edilmiştir. Kelime çamur, balçık, bataklık anlamındaki *Alığ/Alağ/Alah/Alak* sözcüğünün başındaki "A" harfinin düşmesiyle oluşmuştur. Bu bağlamda "Lağ" (çamur) kelimesi ile de doğrudan alakalıdır. *Lığa* ise "Katışık" (karışmış) manası taşır.

* **Lığırtmaç:** Akarsu yatağı çamuru veya kıyı çamuru manasındaki kelimenin *Lırtmaç* söylenişi de mevcuttur.

* **Lığlamak:** Suyu emerek ağırlaşan toprağın göçmesi, heyelan etmesi anlamı taşır. Örneğin dağ yüzeyindeki gevşek toprağın yağmurdan sonra kayması, dik ırmak kenarlarının suya çökmesi bu fiille ifade edilir. Bundan başka mecazen insanın yere yığılması manasında da kullanılır. Ayrıca çömlekçi çamurunun ayarının tutturulamayışı nedeniyle gevşeyerek yığılmasını da tanımlar.

* **Loğ:** İki ucunda uzun kulplar bulunan ortası delik silindir biçimli büyük bir taştır. Toprak damları veya ahır tabanı gibi zeminleri düzeltmek için kullanılır. "Loğtaşı" olarak da adlandırılır. İki ucuna takılan saplara "Loğdur", ortasından geçirilen demir veya tahta dingile ise "Loğcak" denir. Loğtaşı ile toprağın sıkıştırılıp düzlenmesi ise *Loğlamak* fiili ile anlatılır.

* **Lur:** Mitolojide bahsi geçen efsanevi yaban ördeğidir. Sulara dalarak çamur çıkarmış ve o böylece yeryüzü meydana gelmiştir. Nivih halkının mitolojisine göre uçmaktan canı sıkılınca suyun altından balçığı çıkararak Dünya'nın oluşumuna neden olmuştur ve bu efsane Türk mitolojisinin yaradılış öykülerine paraleledir. Nivihler Türklere komşu bir kavimdir. "Luvr" ördeğinin öyküsü Cengiz Aytmatov'un "Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek" adlı öyküsünde de yer alır.

* **Mağdaklamak:** Methetmek, övmek, övgü dizmek anlamındaki fiilin orijinali *Madaktamak* şeklindedir. Asıl söyleyişin "Ğ" düşmesi ile oluştuğu kanaatine varılmış ve *Mağda* (hamd) sözcüğü ile bağlantılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

* **Mağdamak:** Hamdetmek, övmek, yüceltmek anlamlarındaki fiilin Türk Dünyası'nın değişik yörelerinde *Mağtamak/Maktamak/Mahtamak* ve hatta "I" sesi türemesi ile *Imağtamak* ve "M/B/P" dönüşümü ile *Paktamak* söylenişlerine de rastlanır. Moğolca'dan geçmiş olma ihtimali de yüksektir. Ancak Arapça kökenli olduğu iddiası kesinlikle doğru değildir. Türev fiiller ve sözcükler için de aynı ses dönüşümleri geçerlidir.

* **Maka:** *Bağa* > *Baka* > *Maka* dönüşümü ile ortaya çıkmış olan kelime Kurbağa anlamında kullanılır. *Bağa* kelimesi Kurbağa, Kaplumbağa, Tosbağa gibi hayvanların sert veya kuru kabuklarını ya da derilerini tanımlar.

* **Mal:** Moğolca kökenli olan sözcük büyükbaş hayvanları tanımlamakta olup geçmişte zenginliğin en önemli ölçütlerinden birisi sayılmaktaydı. Bu benzerlik üzerinden sözcük doğruca Arapça "Mal" (emtia) kavramı ile ilişkilendirilmiş ve Moğolca'ya Arapça'dan geçtiği iddia edilmiştir. Anadolu Türkçesi'nde de sığır manasında kullanılan sözcüğün aslında Moğolca'dan Arap dillerine kadar ulaşmış olma olasılığı asla dikkate alınmamıştır. Çünkü sözcüğün kapitalizm öncesi dönemlerde ortaya çıktığı dikkate alınırsa ticari mal anlamının ilk anlama (büyükbaş hayvan) bağlı olarak daha sonradan oluşması mantıksal olan açıklamadır. (Benzer bir durum ticari mal anlamında Rusça'ya Türkçe'den geçen *Tovar/Tavar* yani küçükbaş hayvan sözcüğünde de vardır.) Üstelik Türkçe'deki *Malak/Balak* (sığır veya manda yavrusu) sözcüğünün "Mal" kelimesi ile olan bağlantısı dikkate alınmalıdır. Eski Türkçe çamur ve balçık ile ilişkili *Mal/Bal* kökünden gelen *Bağal/Mağal* sözcükleri de yine kökteki anlamı ihtiva ederler. Camızların çamura giren canlılar olması bu bağlamda dikkate alınmalıdır. Ancak bu açıklama yeterli değildir ve sözcüğün Moğolca kökenli olduğunu ispat için yeterli kavramsal bağlantı henüz yoktur.

* **Malak:** Sığır yavrusu manasındaki *Balak* sözcüğünün farklı bir söylenişidir.

* **Malay:** Oğlan çocuğu, erkek çocuk manasındaki kelime B/M dönüşümü ile *Bala* (çocuk) sözcüğü ile doğrudan alakalıdır. Hatta küçük bir anlam farklılığı ile birbirlerinin farklı söyleniş biçimleridir *(Balay/Bala/Mala/Malay).*

* **Malayzar:** "Evlat" anlamındaki kelimenin *Malazar* biçimi de mevcuttur ve *Bala/Mala* (çocuk) kavramından türemiştir.

* **Malsamak:** Mal biriktirmek, cimrilik etmek, varyemezlik etmek, açgözlülük etmek anlamlarındaki sözcüğün *Malzamak* söylenişi de bulunmaktadır.

* **Maltamak:** Vurarak kesmek, kırarak kesmek anlamlarını içeren fiil "M/B" dönüşümü üzerinden *Balta* kavramı ile de kökensel olarak bağlantılıdır. Türkçe'ye *Baltamak* olarak aktarılması da mümkün görünmektedir.

* **Malzak:** Varyemez, cimri, mal biriktirmeyi seven kişi manasındaki sözcüğün Türkçe'ye *Malsak* şeklinde aktarılması da mümkündür. Ancak orijinal söyleyişte de bir sıkıntı olmadığı için öncelik verilmiştir.

* **Manamak:** "Ehemmiyet göstermek", "Önemsemek" anlamındaki fiilin yine bu ilk içerikle bağlantılı olarak "Nöbet tutmak" manası da bulunmaktadır. Önemli görülen bir nesnenin veya birinin başında bekleyerek bir şeyi dikkatlice gözlemek demektir.

* **Mankurt:** Ünlü yazar Cengiz Aytmatov'un 1980 yılında yazdığı "Gün Olur Asra Bedel" adlı eserinde, Kırgız destanlarından yararlanarak yeniden işlediği bir kişiliktir. Anlatılan Mankurt haline getirilmek istenen kişinin başı kazınır, ıslak deve derisi sarılır ve böylece elleri kolları bağlı olarak güneş altında bırakılır. Deve derisi kurudukça gerilir ve başı mengene gibi sıkar. Bunun sonuncunda insana inanılmaz acılar vererek aklını yitirmesine neden olur. Ters yönde uzamaya başlayan saçlar onun büyük acılar çekmesine sebebiyet verir. Böylece bir müddet sonra hafızasını yitirir, düşünemez hale gelir. Hatta anne-babasını bile tanımaz. Efendisi ne söylerse itaat eder. Her isteneni sorgulamadan yerine getiren bilinçsiz bir köleye dönüşür. Öyküde Mankurt en sonunda kendi annesini öldürür. Kitabın ardından tüm Dünya literatüründe ilgi gören bu kavram siyasi sistemler içerisinde öz benliğini yitirerek kendisini kimliksizleştiren kukla haline gelmiş zavallı

insan tipini simgeler. O geçmişiyle bağlarını koparmış, hafızasız kalmıştır, aklını başkalarının insafına terketmiştir. Yani düşüncesi, anlayışı ve hatta vicdanı artık özgür değildir. Dolayısıyla bir anlamda yaşayan bir ölüye dönüşmüştür.

* **Manramak:** "Melemek" (koyun, kuzu) manasında kullanılmakta olan fiilin *Mańramak/Mağramak/Maramak* söylenişleri de mevcuttur. Türev fiiller için de aynı ses dönüşümleri geçerlidir. Örneğin *Manraşmak/Mańraşmak/Mağraşmak/Maraşmak* (karşılıklı meleşmek) fiilinde olduğu gibi. Ayrıca "B/M" ses değişimi ile *Manramak/Mańramak/Mangramak* > *Bangramak/Bańramak/Bağramak* dönüşümü üzerinden *Bağırmak* fiili ile de alakalıdır.

* **Markışmak:** *Margışmak* söylenişi de bulunan fiil iddialaşmak, iddiaya girmek, iddiaya tutuşmak, bahisleşmek, bahse girmek, bahse tutuşmak manalarını içerir. Aynı kökten geldiği anlaşılan *Margumak/Margımak* fiili "Münakaşa etmek" demektir.

* **Markut:** Güneş'in simgesi olan Kartal Tanrı'dır. Yeniden doğuşu ve ölümsüzlüğü temsil eder. O kadar büyüktür ki, ay onun sol kanadını, Güneş de sol kanadını ancak kapatır. Şamanın kendinden geçerek yaptığı yolculukta eşlik eder. İlk şamanları yeryüzüne Markut getirmiştir. Sibirya inançlarına göre Tanrı insanlara yardım etmesi için kartalı yeryüzüne göndermiştir. İnsanlar onun dilini anlamayınca da kartal bir ağacın altında uyuyan kadını gebe bırakır ve doğan çocuk şaman olur.

* **Maşak:** *Başak* sözcüğünün farklı bir söylenişidir. Fakat içerik farklılaşarak (belki de benzetme yoluyla) "Ok ucu" anlamında kullanılmıştır. *Majak* biçimi de mevcuttur.

* **Mayak:** "Deniz feneri" manasındaki sözcük tam olarak "yağ yakılan yer" demektir. Kelimenin "Gübre" manası da mevcuttur.

* **Maydalama:** "Kuşbaşı et" anlamı *Maydalamak* fiilinin Farsça kökenli "Parçalamak" anlamı ile ilgili olduğu kadar *May* (yağ) manası üzerinden yağda kavrulan et manası ile de ilişkilidir.

* **Maydalamak:** "Ateş yakmak" olarak çevrilen kelime gerçekte yağa batırılmış meşaleyi yakmak demektir. Şenlik ateşi yakmak manası da taşır. Burada da yine yağ (veya petrol) yakılması mananın içinde bulunmaktadır. Sözcüğün ayrıca "Ovalamak" anlamı vardır ve bu da yine aslında "Yağ ile ovmak" demektir. Diğer bir anlam ise parçalamak, bölmek şeklindedir. Fakat bu anlamın Farsça "Pay" ve ondan türeyen "Payda" sözcüğü ile olan ilişkili olma ihtimali dikkate alınmalıdır. Fakat bu ilişki netleştirilmemiş olup, acele sonuca varmamak gerekir ve tersi bir sonuca da ulaşılabilir.

* **Maykan:** Çadır, tente anlamındaki kelimenin *Majkan* söylenişi de bulunur. *Baykan* (perde) sözcüğü ile de doğrudan alakalıdır.

* **Maymak:** "Paytak" manasındaki sözcüğün *Baymak* telaffuzuna da rastlanmıştır.

* **Maymak:** "Paytak yürümek" anlamına gelen fiil "Maymun" kelimesinin kökenini oluşturur. Bu fiil bize etimoloji konusunda kesin bilgi gibi görünen açıklamaların yeniden gözden geçirilmesi gerektiğinin hatta net açıklamalar gözüyle bakmak yerine temkinli yaklaşmak gerektiğinin en güzel örneklerinden birisini vermektedir. Bugüne kadar Yunanca/Grekçe kökenli olarak gösterilen ve bu dilde taklit etmek manası ile

ilişkilendirilen “Maymun” sözcüğünün Türkçe’den Yunanca’ya geçmiş olma ihtimali dikkate alınmalıdır. Çünkü coğrafi olarak maymunları daha önce ve daha fazla tanıyan kavimler Asya’dakilerdir. Elbetteki kısmen kozmopolit ve kültürel etkileşimi yüksek eski Grek medeniyetinin maymunu tanıdığı ve başka yerlerden getirilen maymunlara sahip oldukları bir gerçektir. Ancak yine de daha da geriye gidildiğinde bu hayvanı daha önce başka toplumların isimlendirmiş olması ve bu ismin de çevreye yayılmış olması beklenir. Elbetteki sonradan kendi dillerinin imkanları ile kavramın tanımlanması mümkündür. Yunan dili içerisinde maymunların taklitçiliği dikkate alınarak bir kelime türetilmiş olabilir halk kültürü tarafından. Fakat maymunların paytak (bacakları eğri) yürümesi daha dikkat çekici bir durumdur ve Türk dili içerisinde de buna uygun bir isimlendirme yapılmış olması da akla daha yatkındır. Ancak şunu da kabul etmek gerekir ki sözcük Yunanca ile de uyumludur. Bu durumuda en makul açıklama şu şekildedir, Türkçe’de zaten var olan kelime belki de Türklerin Anadolu’ya gelişinden bile çok önce Batı’ya maymunların ticaret gemileri ve kervanlarla gelmesi ile ulaşmış ancak Yunan/Grek diline de uyarlanmıştır.

* **Meçik:** “Zombi” veya “Vampir” olarak tercüme edilen kelimenin aslında Batı dillerindeki kavramlarla tam bir karşılığı yoktur. İnanışa göre yaşarken kötülük edenlerin ölünce Meçik’e dönüşeceğine inanılır. Daha gömüldüğü gece mezarından kalkar. “Meçik” sözcüğü aynı zamanda tokmak, sopa, uzun sakal, zift gibi anlamlar da içerir ve bu varlığın özellikleriyle de bağlantılıdır. Olumsuz manaları bulunan bu kelime kimi zaman hakaret amacıyla (“Meçik gelin, Meçik kaynana, Meçik adam” gibi) veya kimi zamanda beddua ya da korkutma amaçlı olarak (“Seni Meçik yesin”, “Önüne Meçik çıksın” gibi) kullanılır. *Miç/Meç/Mes/Beç/Biç/Piç* kökünden türemiştir. Moğolca’da *Meç*, eski Türkçe’de ise *Biçin/Piçin* sözcükleri maymun manası taşır. Türklerde masal ve söylencelerde maymuna benzer varlıklara rastlandığı dikkate alındığında bu anlam ile bağlantısı netleşecektir. Tatarca’da *Meçe* veya *Pesi,* Başkurtça’da *Besey*, Boşnakça’da (Sırpça ve Hırvatça’da) *Maçka,* Macarca’da *Macska*, Kazakça’da *Mısık*, Moğolca’da *Muğus*, Uygurca’da ve Özbekçe’de *Muşuk,* Anadolu Türkçesi’nde *Pisik* veya Azerice’de *Pişik*, Buryatça’da *Mis* sözcükleri kedi manası taşır. *Möşük* söylenişine ise “Yaban kedisi” anlamında rastlanmıştır. Kediler kimi efsanelerde tıpkı kurtadamlar gibi şekil değiştirilerek kılığına girilen varlıklar arasında görünür. Sözcük Biçmek (kesmek) fiili ile de alakalıdır. Moğolca *Mes* kelimesi ise silah demektir. Bu bağlamda pençe, diş gibi silahları olan ya da tehlikeli bir varlığı işaret eder.

* **Meçin:** Sözcüğün söyleyişinde pek çok varyant vardır. Moğolca’da *Meç*, eski Türkçe’de ise *Biçin/Piçin,* diğer lehçelerde *Mesin, Pisin, Pitsin* dikkate değer farklardır. Süreyya takımyıldızı karşılığında kullanıldığı da kayıtlardan anlaşılmaktadır.

* **Meker:** Anadolu halk kültüründeki ve Türk dünyasının bazı bölgelerinde adı geçen aldatıcı bir varlıktır. İnsanları kandırıp, hile yaparak tanıdığı bir kişinin kılığına bürünür veya tanıdık birisinin sesiyle kişiyi çağırıp götürerek kaybeder. Aldatıcı bir cin olarak da algılanır. Sözcüğün Arapça “Mekr” (hile, aldatma) kelimesinden türediğine neredeyse kesin gözüyle bakılmaktadır. Fakat gerçekte Moğolca “Mekelemek” (aldatmak, kandırmak) fiilinden türediği hiç dikkate alınmamıştır. Örneğin aynı Moğolca kökten gelen “Mekeçi” (hileci) sözcüğünün varlığı bu durumu destekler niteliktedir. Arapça “Mekr” kökü ile uyum göstermesi tamamen büyük bir tesadüf eseridir.

* **Mekey:** Sözcüğün kökeni nereden aldığı netleştirilememiştir. Halk hikayesi, efsane ya da gerçek bir kişinin adından mı kaynaklandığına dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Kibar hırsız tanımlaması akla Batı edebiyatındaki “Arsen Lüpen” karakterini getirir. Fakat bu romanlarla ilgili de bir karşılık bulma çabasına rastlanmamıştır. Fakat bunlar kişisel çabalar olup daha fazla olanakla sonuca ulaşılabilir.

* **Meklemek:** Anadolu Türkçesi'nde özellikle bebekler için "Sürünmek" manasında kullanılan *Emeklemek* fiilinin başındaki "E" harfinin düşmesi ile oluşmuş görünmektedir.

* **Mekteş:** "Kumar" manası taşıyan kelimenin Mançuca yine aynı manadaki *Mekten* sözcüğü ile yakınlığı dikkat çekicidir.

* **Mençek:** Mülkiyet, sahiplik anlamındaki sözcüğün *Ben/Men* kökünden türemiş olduğu açıktır. Dolayısıyla birinci tekil şahıs bildiren "Ben" kavramı ile doğrudan alakalıdır. *Mençemek* (sahiplenmek) fiili için de yine aynı izahat geçerlidir.

* **Mençemek:** "Sahiplenmek" manası taşıyan fiilin Türkçe'ye *Bençemek* olarak aktarılması da mümkündür.

* **Mendeş:** Dilbilgisinde "Eşsesli / Sesteş" manası taşıyan kelimenin Türkiye Türkçesi'ne *Bendeş* şeklinde aktarılması da mümkün olmakla birlikte son derece özgün bir terim anlamı niteliği taşıdığı için orijinal söyleyiş tercih edilmiştir.

* **Menek:** Cilt lekesi anlamındaki kelimenin Türkçe "Benek" sözcüğünün farklı bir söylenişi olduğu çok açıktır.

* **Menerik:** Şamanlık bahşedilmesi anlamına gelir. Şamanların kendinden geçerek vecde gelmesini de ifade eder. Şaman hastalığı da denir. Bir kişi bu hastalığa yakalanınca ağzından kan gelir ve böylece şaman olur. Şamanlığa doğuştan gelen bir yeteneği olan kişilerde görülen ve coşkuya (vecde, transa) erişmesini sağlayan sinirsel hastalığa denir. Altaylarda şamanlık, soydan gelen (kalıtsal) bir özellik olarak görülür ve özellikle çocukluk çağında saraya benzer nöbetlerle ortaya çıktığına inanılır. Meneriğe tutulan aday önce büyük bir yorgunluk hisseder; gövdesi kasılıp titrer, bedeni hissizleşir, göğsü daralır, tuhaf sesler çıkararak ağlar, gözleri döner. Sonra aniden sıçrayarak ayağa kalkar ve deli gibi dönmeye başlar. Nihayet ağzından köpükler saçarak yere yığılır. Bu durum birkaç gün hatta birkaç hafta sürer. Bazen de şaman olacak kişi ormanlara kaçar, davulunu alıp çalmaya başladığında dinginleşerek kendine gelir. Kendisine bu görev verildiği halde şaman olmak istemeyen kimselerin ya delirdiği ya da genç yaşta öldüğü söylenir. Şamanlığı bırakan kişilerde bu hastalığın yeniden başladığı pek çok defa kaydedilmiştir.

* **Menermek:** Sözcüğün kendinden geçmek, vecde gelmek, zihinsel yetileri geçici olarak durmak, dumura uğramak, ahmaklaşmak, şuurunu kaybetmek, komaya girmek gibi birbiri ile ilişkili bir dizi anlamı vardır. Aynı zamanda ruhsal varlıklarla iletişime geçme nedeniyle aklının alınması, baygınlık geçirilmesi gibi manalar da yine hep bağlantılıdır. Arapça kökenli *Abdal* (Türkçeleşmiş biçimiyle *Aptal*) sözcüğünün hem Dünya'dan vazgeçmiş derviş hem de akılsız kimse anlamlarında kullanıldığı gibi bu fiilden türeyen sözcükler de benzeri biçimde iki yönlü bir içeriğe sahiptirler. Türk-Moğol dilbirliği içerisinde *Men/Man* kökü akıl yitimi ile ilgili manalar türetmektedir. *Manarmak* söylenişi de bulunan sözcüğün "Ebedileşmek" anlamı da bulunur.

* **Menge:** "Binek" (hayvan) anlamı taşıyan kelimenin Türkçe'ye *Binge* olarak aktarıması da mümkündür. *Mengemek* (binek hayvanına binmek) fiili de *Bingemek* (üzerine oturmak) fiili ile birleştirilebilir.

* **Mengiz:** “Portre” (yüz resmi) demektir. Aslında *Bengiz/Beňiz/Beniz/Meniz/Meňiz/Mengiz* kelimelerinin tamamı farklı lehçe ve şivelerde yüz, surat, çehre anlamına gelmektedir. *Meniz* söylenişine ise “Vesikalık fotoğraf” manası ile de rastlanmıştır.

* **Mengü:** “Neşe”, “Saadet” manalarına sahip olan kelimenin “Ebedi”, “Sonsuz” anlamı ise *Bengü* söylenişinde verilmiştir. Sözcüğün *Mingi* biçimine “Rahat/Rahatlık” manası ile rastlanmıştır.

* **Menzeş:** Dilbilgisinde “Eşanlamı / Anlamdaş” manasındaki sözcüğün Türkiye Türkçesi’ne *Benzeş* biçiminde aktarılması da mümkündür. Ancak özgün bir terim anlamına sahip olduğundan orijinal söyleyiş tercih edilmiştir. Bundan başka “Mecaz” manasına da rastlanmıştır. “Mecaz yapmak” anlamı taşıyan *Menzeştirmek* fiili ise Türkçe’deki *Benzeştirmek* fiilinin aslında farklı bir söyleşidir.

* **Mergelemek:** “Fal bakmak” manasındaki kelimenin aslı *Mergedemek* biçimindedir. Sözcüğün “Atmak” (belki “Ok atmak”) ve “Nişan almak” manaları da bulunmaktadır.

* **Mergemek:** “Nişan almak” (hedeflemek) manasından başka “Marifet göstermek” ve “Tefekkür etmek” anlamları da bulunmaktadır. *Mergenze/Mergençe* sözcüğü arif, pir, bilge demektir.

* **Merküt:** Türkçe’nin değişik şive ve lehçelerinde *Markut/Merküt/Berküt/Bürküt* sözcükleri küçük anlam farklılıkları ile kartalın değişik türlerini tanımlar. *Markut* ise mitolojide Kartal Tanrı’nın adı olarak geçmektedir.

* **Meşgeldek:** “Angut kuşu” anlamında kullanılan sözcüğün orijinal biçimi *Mejgeldek* olarak kayıtlarda yer alır. Türkiye Türkçesi’ne “J/Ş” dönüşümü ile aktarılması söyleyiş açısından daha uygun bulunmuştur.

* **Meşik:** “Tabut” manası taşımaktadır. “B/M” dönüşümü ile *Beşik* kavramına bağlanması ise ilgi çekicidir. İnsanın ilk yatağı da son yatağı da birbirine benzetilmektedir. Tabutun taşınırken sallanan bir nesne olması bağlantıyı pekiştirmektedir.

* **Meyde:** “Bozuk para” manasındaki sözcük Farsça kökenlidir. Farsça’da “Parça” anlamını içerir.

* **Mışar:** “Testere” veya “Hızar” anlamındaki kelime *Bıçmak/Bışmak/Mışmak* (kesmek) fiilinden türemiştir.

* **Mızgan:** İtalyanca kökenli bir kelime olan “Mızıka” sözcüğünü karşılar. Mızgan kelimesinin “Mızıka” ile benzeşimle ortaya çıkmış olabileceği gibi doğadan bir ses taklidi olan “Mız” kökünden ve bağlı olarak “Mızmak” fiilinden tamamen bağımsız olarak türemiş olması da muhtemeldir. Türkçe’de *Mızıldamak* fiii anlamsız sesler çıkarmak manasında kullanılır.

* **Minçin:** “Kunduz” demektir. *Miyinçin/Minçin* dönüşümü ile *Miy* (kedi) kavramına bir benzetme söz konusu olabilir. Ancak bu yorumu destekleyecek bir veri bulunamamıştır.

* **Mindemek:** Üzerine çıkmak, üzerine basmak, sırtına binmek anlamlarındaki *Bindemek* fiilinin farklı bir söylenişidir. Bundan başka tavuk, ördek, kaz ve kuşu türünden hayvanlar için “Tüy yolmak” manası da bulunmaktadır. Ayrıca bu hayvanların kanatlarını başlarının üzerine örtmeleri de bu fiille tanımlanır.

* **Minder:** Yer yastığı anlamındaki kelimenin kökenine dair şimdiye dek net bir açıklama yapılamamıştır. Oysaki *Binder > Minder* dönüşümü ile "Binmek" fiilinden türemiştir. *Mindemek* (bir şeyin üzerine oturmak) fiili de bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. *Mindeşmek* fiilinin kuş türünden hayvanlar için "Tüy dökmek" manası ise *Minder* kavramının içi tüyle doldurulmuş eşya şeklinde açıklanabilmesine dair bir ipucu vermektedir. *Min* (belki de *Miyin*) sözcüğünün "Tüy" manası taşıyor olması da muhtemeldir.

* **Minez:** *Minez/Menez/Benez* dönüşümü ile "Ben" kavramına bağlanması ihtimal dahilinde olup huy, karakter, mizaç manasında kullanılan sözcüğün Türkçe'deki "Benlik" kavramına yakın bir içeriğe sahip olduğu görülmektedir.

* **Minezlemek:** "Vasıflandırmak" anlamındaki sözcüğün aslı *Minezdemek* biçimindedir.

* **Mite:** Bitlenmeye neden olarak algılanan varlık olarak görülür. Üstü başı pislik içinde ihtiyar bir kadın kılığındadır. Ormanlarda ve dağlarda yaşar. İnsanların arasına girip dolaşarak genç ve saf kızları kandırıp evine götürür. Sonra da onlara başındaki bitleri ve pireleri temizletir. Kızların dizkapaklarından kanlarını emer ve birkaç gün sonra öldüklerinde ise onları yer. Etrafına uyuz hastalığı ile bit, pire saçar. Kavram Türkçe *Mit/Bit/Pit* kökünden ve eklembacaklı asalak bir böcek türünü ifade eden "Bit" kelimesinden türemiş olup bitli veya bit yayan demektir. Bitler'in bilimsel adı olan "Phthiraptera" terimi ise eski Yunanca "Phtheir" sözcüğü ile birlikte Türkçe Bit kökü ile de bağlantılı görünmektedir. Avrupa dillerindeki "Mite" kelimesinin kökeni yine Türkçe'deki Bit (Tatarca "Bet") ile alakalıdır. "Mite" adı verilen bu canlılar nemli topraklarda ve en çok da evlerdeki halılarda ve tüylü ortamların içerisinde ürer ve yaşarlar. İnsan vücudundan dökülen tozlaşmış deri parçacıklarıyla beslenirler. Çıplak gözle toz zerresinden ayırt edilemeyen bu böcekler yoğun olarak halı, koltuk, yatak gibi yerlerde bulunurlar ve astım hastalığına veya alerjiye de neden olabilirler. Bilimsel sınıflandırma içerisinde uyuz böceği ile akrabadır. Bu canlıların insan derisiyle beslenmesi ve Mite karakterinin de insan kanını emmesi bağlantılıdır.

* **Miy:** "Kedi" anlamındaki kelimenin *Migiy* biçimindeki söylenişi de vardır.

* **Mogay:** Moğolca'da ve kısmen çevre Türk kültürlerinde kullanılan kelime Moğolca gibi algılanmakla birlikte Türk-Moğol dilbirliği içindeki *Mog/Moğ/Boğ/Bog* kökünden türemiştir. Moğolca'da genel bir kavram olarak "Yılan" demektir. Piton yılanı veya avını sarılarak yakalayan veya boğan benzeri yılan türlerinin gözlemlenmesi ile ortaya çıkmış bir sözcük olma ihtimali çok yüksektir. Bu bağlamda "Boğmak" fiili ile aynı kökten gelmektedir.

* **Monçur:** *Monçur/Moncur/Boncur* dönüşümü üzerinden *Boncuk* kavramı ile bağlantılı olan kelime "Küre" manası taşımaktadır.

* **Morocak:** "Boru" ve "Ocak" sözcüklerinden oluşan bileşik bir kelimedir. *Bor/Mor* sözcüğü boruya benzer silindirik bir bacayı tanımlar. Türkçe'ye *Borocak* şeklinde aktarılması da mümkündür. Ayrıca *Mora* kelimesinin de yine baca manasında kullanıldığı görülür.

* **Mozay:** "Buzağı" demektir. *Mozay/Mozağ/Muzağ/Buzağ/Buzav* dönüşümündeki sözcüklerin tamamı aynı kavramı (inek yavrusu) ifade eder. *Mozulamak/Bozulamak/Buzulamak* (bağırmak, böğürmek) fiili sözcüğün kökenini oluşturur ve bu bağlamda bağıran canlı manası taşır.

* **Möçek:** “Haşere” anlamı taşıyan kelimenin *Böcek* sözcüğünün farklı bir söylenişi olduğu barizdir.

* **Mögüz:** *Mögüz/Mögez/Möğez/Möğüz/Müğüz/Müyüz/Möyüz* sözcükleri değişik Türk lehçe ve şivelerinde “Boynuz” anlamına gelmektedir.

* **Mölçer:** “Doz” veya “Miktar” manalarında kullanılan kelimenin *Bölçer* olarak aktarılması da mümkündür.

* **Möngürmek:** *Möngürmek/Möňürmek/Möğürmek* dönüşümü ile *Böğürmek* fiilinin farklı bir söylenişidir.

* **Mugal:** Hindistan Moğol’u anlamındaki kelime tarihteki Babür devleti ile Hindistan’a yerleşen Moğol kökenli halkı tanımlamakta kullanılır. Günümüzde de Mugallar’ın soyundan gelenler Hindistan’da yaşamakla birlikte bazı geleneklerini devam ettirmekte iseler de birlikte büyük oranda Hintleşmişlerdir ve Mugalca (Hint Moğolcası) ölü bir dildir. *Mugalya* ise artık tarihte kalmış olan “Babür Ülkesi” (Hindistan Moğolları’nın yurdu) manasına gelir.

* **Muğuz:** Moğolların geleneksel mantı yemeğidir. *Buğuz/Boğuz* dönüşümü ile *Buğ/Boğ* köküne bağlanan sözcük sıkılarak yapılan yiyecek manası taşır.

* **Mun:** Ahmaklık, teessür, hafıza kaybı, kafa karışıklığı, akıl yitimi, sıkıntı, keder gibi anlamları vardır. *Mün* söylenişine ise “Günah” manası ile rastlanmıştır. *Mut* ve *Mun* kavramları tezat oluşturur.

* **Munça:** “Hamam” anlamı taşıyan kelime bunaltıcı yer içeriğine sahiptir.

* **Munçak:** “Nazar boncuğu” demektir. Kişiyi kötü bakışın etkisiyle oluşan “Bun/Mun” (sıkıntı, bunalım) halinden koruyan nesne demektir. *Muyunçak/Moyunçak* (kolye) sözcüğü ile olan bağlantısı boyuna asılan bir nesne olduğuna da işaret eder. “Boncuk” kavramı ile de etimolojik olarak bağlantılıdır. *Mınçak* söylenişine ise “Tespih” (boncuklardar oluşan eşya) anlamında rastlanmıştır.

* **Munçala:** “Kese” (hamam, banyo) manasındaki sözcük aslında tam olarak sıkıntı veren, bunaltan nesne demektir.

* **Munçuk:** Değersiz mücevher, kıymetsiz takı şeklinde açıklanmış olan kelime aslında *Boncuk* sözcüğünün farklı bir söylenişi olup Türkçe’deki “Cıncık boncuk” tamlamasındaki manayı içermektedir.

* **Muran:** “Okyanus” demek olan kelime daha çok Moğolca’da ve etkisi altında olan bölgelerde kullanılmaktadır. *Müren* biçimi de yaygındır. *Mur/Mür* ise nehir veya geniş (karşı kıyısı uzakta olan) akarsu anlamı taşır.

* **Musan:** “Hayalet” demektir. *Musmak/Busmak/Pusmak* (saklanmak, gizlenmek) fiilinden türemiştir.

* **Musluk:** Etimolojisi bugüne kadar netleşitirilebilmiş değildir. “Muştuk” sözcüğü farklı Türk lehçelerinde sigara ağızlığı anlamına gelir. *Mustu*k söylenişine ise huni (sıvı doldurma aracı) manası ile rastlanmıştır. Kelime kökünün “Ağız” kavramı ile bağlantısı bu iki içerikte de görülmektedir. Daha güçlü bir olasılık ise “Buzluk” kelimesinin farklı bir söyleyiş biçimi ile ortaya çıkan bu sözcüğün Anadolu Türkçesi’ne bu şekliyle taşınmış olmasıdır. Buz veya kar dolu kapalı kapların içinden eriyen suyun veya karın alınabilmesi için açılan

kapağı ifade etmektedir. Yine sözcüğün kökeninin kedi manası ile de bağlantılı olduğu dikkat çekicidir. *Mus* kelimesi kavis manası taşır ve musluğun eğimli şekli ile alakalıdır. Ayrıca *Müyüz/Müyüz/Muyuz/Muyus* (boynuz) kavamına da yine şeklen benzetilmiş olma ihtimali mevcuttur. Deriden yapılma su kapları olan kırbalara ağızlık olarak boynuz takılması da yine rastlanan bir uygulamadır.

* **Muştamak:** "Miyavlamak" (kedi) manasındaki kelimenin *Muşlamak* olarak aktarılması da mümkündür. Ancak orijinal söyleyişte de bir sıkıntı yoktur.

* **Mut:** Saadet, huzur, neşe anlamlarına gelen sözcüğün kökeni net değildir. Bugün kadar yapılmış en tutarlı gibi görünen açıklama Hint-Avrupa dilbirliğinden kaynaklanan ve bugünde İngilizce'de kullanılan "Mood" (ruh hali) kelimesi ile ilişkilendirmektir. Fakat İngilizce'de ortaya çıkan bu sözcüğün Türklere komşu eski Hint kavimlerindeki kullanılış biçimi, o dönemki anlamı ve Türkçe'ye geçişindeki dönüşüme dair bilgi yoktur. Dolayısıyla tutarlı gibi görünen bu açıkmlama oldukça zorlamadır. Oysa ki, Türkçe'de zaman zaman görüldüğü üzere baştaki sesli harfin düşmesini dikkate almak sonuca daha mantıklı bir biçimde ulaşmayı sağlayacaktır. Bu çerçevede ele alındığında *Umut > Mut* dönüşümündeki umutlu (beklentisi yüksek olan) manasında anlam kayması ile ortaya çıktığı söylenebilir. Ural-Altay dilbirliğinde "Amu" kökü ise yine huzur ve rahatlık, sakinlik, teselli bildirir. Buradan türeyen olası bir "Amut" (rahatlık, memnuniyet) kelimesinden "A" harfinin düşmesi ise yine diğer bir ihtimaldir. *Mut* ve *Mun* kavramları tezat oluşturur.

* **Müçe:** "Uzuv", "Organ" manasının *Muça* söylenişi de bulunur.

* **Müçel:** 12 Hayvanlı Takvim manasına geldiği gibi 12 yıllık bir dönemi de ifade etmektedir. "Müçe" kelimesi unsur, element demektir ve dolayısıyla Müçel'de insan hayatındaki 12 yıllık bir unsur manasına gelir. Beş unsur 60 yıla, altı unsur ise 72 yıla denk gelir ki bunlar yaklaşık olarak insan ömürleridir.

* **Mügez:** *Mügez/Mügüz/Müğüz* dönüşümü ile *Müyüz* (boynuz) kavramına bağlanan kelime "Açı" anlamında kullanılmaktadır ki, boynuzların arasındaki açıklığa benzetme yapılmaktadır.

* **Müngüz:** Boynuzdan yapılma tarak manası taşıyan kelimenin *Müňüz/Müğüz/Müyüz* dönüşümü ile "Boynuz" kavramına bağlandığı çok açıktır. Tarağın dişlerinin boynuza benzetilmesi de söz konusudur.

* **Mürgü:** Uyuklama anlamındaki kelimenin Türkçe'ye *Bürgü* olarak aktarılmasının doğru olup olmayacağı değerlendirilmelidir.

* **Müyüz:** Köşe anlamındaki kelime bir ek olarak da kullanılır. Örneğin; "Üçmüyüz" sözcüğü üçköşesi olan şekil demektir ve üçgen anlamında kullanılır. Dolayısıyla "-müyüz" takısı geometride Türkçe'deki "-gen" takısını karşılar, tek farkla; ilki köşe belirtirken ikincisi kenara vurgu yapar. *Mögüz/Mögez/Möğez/Möğüz/Müğüz/Müyüz/Möyüz/Möyüş/Müyüş/Müyüs* şeklinde dönüşen söz dizisinin tamamı değişik Türk lehçelerinde "Boynuz" anlamına gelir ve boynuzun sivri ucundan benzeşimle "Köşe" manası da taşır. Müyüz sözcüğünün "Gergedan" manası da bulunmaktadır.

* **Naç:** "Dost" anlamındaki kelime *Inaç* (kendisine inanılan kimse) sözcüğünden "I" sesinin düşmesi ile ortaya çıkmıştır. *Nac/Nacı/Naycı* biçimleri de vardır.

* **Naçın:** “Şahin” anlamındaki *Laçın* sözcüğünün farklı bir söylenişidir. Ancak özelleşmiş bir anlamla “Paçalı şahin kuşu” içeriğine sahip olduğu için ayrı bir başlık olarak verilmiştir.

* **Nağalmak:** Hileye uğramak, dolandırılmak, aldatılmak *(Nağalmak > Yağalmak > Yanalmak > Yanılmak)* anlamındaki kelime ayrıca “Yayılmak” ve “Genişlemek” manalarından başka “Süslenmek” anlamı da taşımaktadır.

* **Nağanay:** “Kadına saygılı hitap sözü” olarak açıklanan kelimenin orijinali *Naanay* biçimindedir. “Nine/Nene” kavramının kökenini oluşturmaktadır.

* **Nağıl**: Azerice’de “Masal” manasına gelir. Bazen de halk masalı, halk hikayesi gibi anlamlar taşır. Kırsal kesimde köy odalarında veya insanların topluca bulunduğu başka bir ortamda özellikle de kışın ateş etrafında anlatılırlar. Bu olağanüstü öyküler bazen günlerce, hatta aylarca sürecek kadar uzundurlar. Bu nedenle de anlatan kişinin hafızasına ve yeteneğine bağlı olarak zamanla değişikliğe uğrar, uzar veya kısalır ya da üzerine yeni öyküler eklenir. Sözcüğün etimolojisi Arapça “Nakil” (Naql) kavramı ile açıklanmaktadır. Ancak süslemek anlamı da bulunan “Nağalmak” (*Nağılmak>Yağılmak>Yayılmak* yani genişlemek, herkesçe duyulmak) ile “Nağalamak” (yenilemek ve sahtesini yapmak) fiileri bütünü ile göz ardı edilmiştir. Üstelik Hakasça’daki “Nağılanmak” (yankılanmak) fiili ve “Naarpah” (masal) kelimesi bu bağlantıyı daha açık olarak ortaya koymaktadır. Dolayısıyla her ne kadar Arapça Nakil sözcüğü ile uyumlu gözükse de bu durum yanıltıcıdır ve köken çok daha eski Asya Türkçe’sindedir.

* **Nağır:** “Masal” manasındaki kelimenin *Nağar* biçimi de bulunmaktadır.

* **Nağırmak:** “Masal anlatmak” manasındaki kelimenin *Nağarmak* biçimi de bulunmaktadır.

* **Nama:** Sözcük *İme/Ima/Yıma/Nıma* dönüşümü ile dağ keçisi anlamına gelen sözcük ayrıca Budizmin etkisi ile “Keşiş” veya “ Budist Rahip” anlamı da taşır. Bu durum kutlu sayılan kişilerin geyik veya benzeri hayvanlar ile özdeşleştirilmesi anlayışının bir sonucudur. *Nama* kelimesi Altay söylencelerinde daha sonra Hz. Nuh veya benzer özellikler taşıyan bir kişi ile özdeşleştirilmiştir.

* **Nan:** “Siyasi görüş” ve “Siyasi parti” anlamlarına gelen sözcük Türkçe “Yan” (taraf) kelimesinin “Y-N” dönüşümü ile farklılaşmış bir söyleniş biçimidir.

* **Nanmak:** “İkna olmak” anlamındaki kelime aslında “Inanmak” (Türkçe’deki “İnanmak”) fiilinin başındaki “I” veya “İ” harfinin düşmesi ile ortaya çıkmıştır. Türev fiiller için de aynı ses düşmesi geçerlidir *(İnandırmak > Nandırmak).*

* **Nardoğan:** 21 Aralıktan (Kış Gündenkliği) başlayıp sonraki ilk dolunaya kadar kutlanan yeni yıl bayramıdır. Bu tarihte Güneş’in ölüp ertesi gün yeniden doğduğuna inanılır. Ön Türklerde ve Sümerlerde de aynı adla anılan yeni yıl bayramıdır. Kelimenin anlamı “Doğan Güneş” demektir. Moğolca’da *Nar*/*Nara,* Oyratça *Narn* (hatta Macarca *Nap*) sözcükleri Güneş anlamına gelir. Türklere komşu olan halklardan Udmurtlar *“Nardugan”,* Zırizyalar *“Nardava”,* Mokşalar ise *“Nardvan”* olarak adlandırırlar.

* **Nartlar:** Aynı adı taşıyan destanlarda bahsedilen bir halktır. Bu isimle anılan bir toplumun geçmişte gerçekte yaşayıp yaşamadığı bilinmemektedir. Öyküler içerisinde Nart kahramanlarının nasıl doğduğu,

serüvenleri ve ölümleri ayrıntılarıyla anlatılır. Nart Destanları Kafkasya halklarının sözlü geleneği içerisinde aktarılan ve günümüzde büyük ölçüde derlenebilmiş bir anlatılar bütünüdür. Türk, Çeçen, Oset, Abhaz, Avar kökenli toplulukların binlerce yıldır birlikte yaşadığı, Kafkas halklarının ortak ürünüdür. Destan en geniş biçimi ile Adigeler arasında bulunmaktadır. Nart sözcüğünün kökeni tam olarak netleştirilebilmiş değildir. Kahraman, yiğit, alp, gözüpek, korkusuz, pehlivan gibi anlamlar taşıdığı öne sürülür. Şor Türkçesinde "Nartpak" sözcüğü masal manası taşır. Moğolca "Nar/Nara" (Güneş) veya "Nert" (ünlü, meşhur) kelimeleri ile veya Adigece "Ne" (göz) sözcüğüyle ilişkilendirenler de bulunur.

* **Naymalza:** Moğolca'da "Ahtopot" anlamına gelen sözcük, kavramın Latince "Okta-Pod" (sekiz kollu) manasını karşılar. "Nayman" kelimesi Moğolca'da sekiz demektir ve Naymalza'da sekizli manasına gelir. Bu durum ahtopotların sekiz kollu olması ile alakalıdır. Ayrıca *Naymal/Yaymal* dönüşümü ahtapotların suya yayılarak hareket etmelerini de ifade eder.

* **Nayramak:** "Ahenklenmek" (uyum sağlamak) anlamına gelen kelimenin "Zayıflamak" şeklinde ikinci bir anlamı daha bulunmakla birlikte burada "Narinleşmek" veya "Nazikleşmek" içeriğinin bulunma ihtimali de vardır. Buradan "Nezaket göstermek" sonucuna da ulaşılabilir ki bu da ilk anlam (Ahenklenmek) ile belirli bir oranda uyumludur.

* **Negiz:** Asıl, esas, öz, mahiyet manalarındaki kelimenin Türkiye Türkçesi'ne *Neğiz* olarak aktarılması da mümkündür.

* **Nek:** Sözcüğün "Sığır" anlamı çok açık olarak Türkçe *İnek > Nek* dönüşümünde baştaki sesli harfin düşmesinin bir sonucudur. "Timsah" manası ise büyük olasılıkla çevre kültürlerden gelmedir. Yine de bir olasılık olarak *Yek > Nek* dönüşümü ile şeytan benzetmesi bulunabilir. *Nekti* ise "Su yılanı" anlamına gelen kelime "Nek" (timsah) kavramı ile de alakalı görünmektedir. Fakat her iki kelimenin de etimolojisi netleştirilebilmiş değildir.

* **Nekeli:** Nişanlı (sözlü) anlamındaki sözcük aslında örgülü (saçı örülü) demektir. "Neke" kelimesi örgü veya saç örgüsü demektir. İki kavram arasındaki bağlantı nişanlanan kızların saçlarının belirli bir biçimde örülüyor olması ile ilgilidir. Böylece kızın nişanlı olduğu da belli olmaktadır. Diğer bir bağlantı ise "Neke" kelimesindeki fiyonk/kurdela anlamıdır ki, yine nişan esnasında bir ipe veya kumaş şeride atılan düğümle oluşan fiyonk ile ilgilidir. Günümüzde de kurdela kesme geleneği bulunur.

* **Nekemek:** "Tazmin etmek" manasındaki kavramın daha eski orijinal anlamı "Örmek" şeklindedir. Fiil aslında yırtığı yamayarak kapatmayı ifade eder. Tazmin etmek (eksiltileni yerine koymak) manasına ulaşan son derece özgün bir kelimedir.

* **Nekey:** Post veya kürk olarak çevrilen kavram gerçekte efsanevi bir postu ifade eder. Tanrı Ülgen insanları koruması için köpeği yaratır. Fakat köpek çıplak olduğu için üşür. Bunun üzerine Yeraltı tanrısı Erlik gelerek köpeğe bu postu verir. Sözcüğün Moğolca Nokay (köpek) kavramı ile de ilgisi görülmektedir. Ayrıca kürklü gocuk manası da bulunur.

* **Nemiş:** Rahatlıkla görülebileceği üzere "Yemiş" sözcüğünün farklı bir söylenişidir.

* **Nerelge:** Genel bir kavram olarak “Distilasyon” anlamına gelen sözcük, özelde şarabın damıtılmasını ifade etmektedir. Aynı şekilde *Neremek* fiili de genel bir anlamla *“Distile etmek”* manası ile verilmekle birlikte aslında özelde “Şarap damıtmak” demektir.

* **Nirge:** “Yıldırım” anlamındaki kelimenin “İ” sesi düşmesi ile oluştuğu kanaatine varılarak Türkçe’ye ayrıca “İnirge” şekilde aktarılmasına da karar verilmiştir. Aynı durum Nirgemek > İnirgemek (yıldırım düşmek) fiili için de geçerldir.

* **Nokay:** Moğolca’da Köpek anlamına gelen sözcük bazı yerel Türk lehçelerinde Kurt Köpeği demektir. Kaynaklarda Moğollar tarafından kutsal sayıldığı söylenmektedir. Moğollarda köpeğin Türklerdeki kurt kavramının karşılığı olarak algılandığı kabul edilir. Oysaki Lessing yazmış olduğu Moğolca Sözlük’te, geçmişte Moğolların da kutlu saydıkları kurdun adını anmaktan çekindikleri için (tabu, yasak nedeniyle) onun yerine “Nokay” dediklerini fakat duruma göre bu ismi Kurt olarak algıladıklarını söyler.

* **Noyalamak:** “Hüküm vermek” anlamındaki fiilin bağlantılı olarak “İdare etmek” ve “Egemen olmak” manaları da bulunmaktadır. Fiil “Noyan” sözcüğünün de kökenini oluşturmaktadır.

* **Nuvurtka:** “Yumurta” manasındaki kelimenin *Novurtka* söylenişi de mevcuttur. Farklı şivelerde *Nomurtka/Numurtka* biçiminde de söylenir.

* **Obur:** Doymaz, iştahlı, çok yiyen demektir. Türkçe *Up/Ub/Ob/Op* kökü açgözlülük, doymazlık, yutma anlamları içerir. Aynı kökten türeyen *Obruk, Obram, Obuz* gibi sözcükler girdap, su çevrintisi, bataklık, su çukuru manaları taşır ve hep suyun yutulması veya başka varlıkları yutması ile ilgili görülür. Obur kavramı Farsça çiğnemeden yutan anlamındaki “Avbar” (Arap alfabesindeki yazımı “Obar” olarak da okunur) kelimesi ile de ilişkilendirilir. Fakat bu düşük bir olasılıktır. Hatta Türkçe’den Farsça’ya geçmiş olma ihtimali de mevcuttur. Slav dillerinde ise ısırmak manası ile ilişkili görülür.

* **Ocanmak:** Alev almak, tutuşmak (yanmak), kıvılcımlanmak manasıdaki kelimenin *Oçanmak* söyleyişi de bulunur.

* **Oçan:** “Şaman asası” anlamındaki sözcük bazen “Sihirli Değnek” olarak da çevrilir. Bu da ilk anlama ters düşmez, çünkü şamanın bu asa ile olağanüstü işler başarabildiğine inanılır. Sözcüğün kökeninde *Oç/Ot/Od* (yani kıvılcım, ateş) kavramları bulunur. Mantıkal bir izahat bunun aslında bir tür Meşale veya başka sert bir nesneye vurulduğunda kıvılcımlar saçan ucunde çakmaktaşı bulunan bir sopa olduğudur. Daha dolaylı veya mecazi bir açıklama ise bu değneğin ateşin gücüne sahip olduğunun düşünülmesidir. Etimolojik bağlantılarla ise *Oç/Öç* kökünden intikam almak (şamanın verdiği hükümle suçluları cezalandırması) veya *Oç/Uç* kökünden uçmak (şamanı göğe taşımak yeteneğinin bulunması) sonuçlarına da ulaşılabilir.

* **Oçaran:** “Rastlantı” manasındaki kelimenin aslı orijin dilde *Uçaran* olarak yer alır. *Oçramak* (rastlamak) fiili ile bağlantısı dikkate alınarak bu şekilde aktarılmıştır.

* **Oçarmak:** “Ticaret yapmak” şeklinde izah edilen kelimenin kökünde “Karşı karşıya gelmek” anlamı bulunmaktadır. *Uçarmak* fiili ise “Haber almak” manası taşır ki aslında birisiyle karşılaşıp bilgi edinmek, karşılaştığı birinden malumat almak şeklinde açıklanması daha doğrudur. Dolayısıyla *Oçarmak* fiili de başka birisiyle karşılaşıp ürünler hakkında bilgi alarak, fiyat sorarak alışveriş yapmak biçiminde anlaşılmalıdır.

* **Oçkun:** “Şerare” veya “Kıvılcım” manasındaki kelimenin *Uçkun* biçimi de bulunur. Ancak bu ikinci söyleyiş O/U dönüşümü ile ortaya çıkmış olmalıdır. Ateş ile ilgili kelimeler türeten *Od/Ot/Oç* kökü ile daha uyumludur.

* **Oçramak:** “Vuku bulmak” anlamına gelen fiilin ayrıca “Rastlamak” veya “Tesadüf etmek” manaları da bulunmaktadır. Sözcüğün *Oçaramak* söylenişi de mevcuttur. Ayrıca *Osramak* ve *Uçramak* biçimleri de bulunur.

* **Oçraş:** “Müsabaka” veya “Maç” demektir. *Uçruş* kelimesinde verilen “Spor” / “İdman” manası derleme hatası (veya eksiği) olmalıdır; “Spor müsabakası” olarak düzeltilmelidir.

* **Oçraşmak:** “Müsabaka yapmak” olarak izah edilen kelime aslında “Karşılaşmak” ve “Rastlaşmak” anlamlarına sahiptir. *Oçaraşmak* söylenişi de mevcuttur. Ayrıca *Osraşmak* ve *Uçraşmak* biçimleri de bulunmaktadır. *Uçruşmak* fiilinde verilen “Spor yapmak” manası da bir derleme hatası (veya eksiği) olmalıdır; “Spor müsabakası yapmak” olarak düzeltilmelidir.

* **Odalmak:** Alevlenmek, ateş almak manasındaki kelimenin “Od” (ateş) ve “Almak” sözcüklerinin bileşiminden oluşması ihtimali yüksektir. Ancak doğrudan “Od” (ateş) kelimesinden türemiş olması imkan dahilindedir. Türev nitelikteki *Odalışmak* (tutuşmak) fiili için de aynı izahat geçerlidir.

* **Odanmak:** “Kederlenmek” olarak izah edilen sözcük aslında *Od* (ateş) sözcüğünden kaynaklanmakta olup “İçine ateş düşmek” veya “İçi yanmak” deyimlerini karşılamaktadır.

* **Odarba:** Bileşik bir sözcüktür. “Oda” ve “Arba” (teker, araba) kelimelerinin bileşiminden oluşmaktadır. Odalardan oluşan tekerlekli araç (yani “Tren”) demektir. Baştaki “Oda” sözcüğündeki “A” harfi Arba’ya ait kabul edilirse “Od” (ateş) kavramı buharlı trenlerin ateş gücüyle çalışıyor olmasını da ikincil olarak kastediyor olabilir.

* **Odkurmak:** “Od” (ateş) ve “Kurmak” sözcüklerinin bileşiminden oluşmuştur. Ateş hazırlamak, ocak yapmak, soba kurmak, yakılacak odunları çatmak, ateş yakmak manalarında kullanılmaktadır.

* **Odukmak:** Fiil “Ateş gibi yanmak” deyimine denk düşmektedir ve mecazen “Öfkelenmek” manasında kullanılır. “Hayret etmek” manası ise *Hodukmak* söylenişinden aktarılmıştır.

* **Odulamak:** “Tahrik etmek” manasındaki fiilin *Udulamak* biçimi de bulunur. *Od* (ateş) kavramıyla ilişkili olduğu kanaatiyle *Odulamak* söylenişi tercih edilmiştir. Sözcüğün kökeninde ateşlemek, ateşlendirmek içeriği vardır. *Odulanmak* ise “Tahrik olmak” demektir.

* **Oğay:** Aslında *Oğay/Oňay* dönüşümü ile *Onay* (tasdik, kabul) sözcüğünün farklı bir söylenişi olması gereken sözcük tam aksi bir içerikle “Red” manası ile açıklanmıştır. Burada içeriğin doğru mu yoksa bir derleme veya kayıt hatası olup olmadığı konusunda net bir yargıya varmak mümkün olmamıştır. Bu nedenle *Oğaylamak* (reddetmek), *Oğaylanmak* (reddedilmek) ve *Oğaylatmak* (reddettirmek) fiillerini türetmenin doğru olup olmayacağına da ayrıca karar verilmelidir.

* **Oğrak:** “Saat” manasındaki kelime *Oğramak/Uğramak* fiilinden türemiştir. *Oğrak/Uğrak* kavramı istasyon (durak) anlamına geldiği gibi, saatte akrebin uğradığı yer manasında da kullanılmaktadır. Bir yere veya bir kişiye yapılan ziyaretin ortalama süresini tanımlamaktadır. Örneğin; “Bir uğraklık yanına gitmek”. Türkiye Türkçesi’nde *Uğrak* biçimi ile kullanılmasının daha doğru olup olmayacağına karar verilmelidir.

* **Oğramak:** “Niyet etmek” manasından başka “Rastlamak” anlamı da bulunmakla birlikte bu ikinci içerik *Uğramak* fiiline daha uygun ve ait görünmektedir.

* **Oğranmak:** “Niyetlenmek” anlamı taşıyan fiilin *Uğranmak* fiili ile de bağlantılı olarak “Hırsızlık yapmak” veya “Gizli iş çevirmek”, ayrıca “Cine tutulmak” (daha doğrusu ruhsal varlıklara yakalanmak) gibi anlamları da bulunmaktıdır. Bunların dışında “Kişnemek” manası da vardır. Fakat bu son anlam *Okramak* (kişneyerek tehlikeyi bildirmek) fiilinin farklı bir söylenişi nedeniyle ortaya çıkmıştır.

* **Oğraşmak:** “Azmetmek”, “Sebat etmek” manasından başka kayıtlarda yer alan “Rastlaşmak” anlamı ise *Uğraşmak* (karşılıklı olarak birbirine uğramak) fiiline eklenmelidir.

* **Oğru:** Hem O/U dönüşümü ile *Uğru* (gizli, saklı) hem de A/O dönüşümü *(Oğru/Avru/Ağru)* ile *Ağrı* kavramlarının farklı bir söylenişi olan kelime ilginç bir biçimde her iki içerikle de uyumlu olarak, gizli dert, sebebi anlaşılamayan hastalık, nedeni bilinmeyen ağrı anlamlarına gelmektedir.

* **Oğruk:** “Gizli” (görünmez) veya “Saklı” (kendini göstermeyen) anlamına gelen kavramın ayrıca “Ruhsal rahatsızlık” manası da bulunur. Bu ikinci anlam da aslında ilki ile örtüşmekte ve anlaşılmaz dert demek olduğu gibi, ruhsal rahatsızlıklara görünmez varlıkların neden olduğuna dair çok daha eski bir inanca da dayanmaktadır.

* **Oğruşmak:** Genelleme ile “Rahatsızlanmak” şeklinde ifade edilen kelime aslında *eklemler için* “Ağrımak” hatta ayrılacaklarmış gibi ağrımak veya bazen de doğrudan “Ayrılmak (eklemler)” anlamında kullanılır. Bunun dışında “Gizli derde yakalanmak” manası da vardır.

* **Oğulduruk:** “Rahim” (dölyatağı) anlamına gelir. *Ivıldırık/Uvulduruk* (balık yumurtası, havyar) kavramı ile de doğrudan alakalıdır. Yine “Rahim” (dölyatağı) manasıyla kayıtlarda yer alan *Ulduruk* biçimi ise *Uğulduruk* söylenişinden “Ğ” sesi düşmesi (uzun “U” kısalması) ile ortaya çıkmıştır.

* **Oğunmak:** “Kendisini” ovalamak manası taşıyan fiilin “Kriz geçirmek” (sinir krizi geçirmek) içeriği *Uğunmak* fiilinde verilmiştir.

* **Oğurçak:** Aslında *Ok/Og/Oğ* kökünden türeyen ve “Kirmen (eğirmen)” anlamına da gelmekte olan sözcük, dönüşle ilgili olmak üzere anlam kayması ile “Yelkovan (saat)” veya genel olarak “Saat İbresi” bazen de “Kurmalı Saat” manasında kullanılmaktadır. “Yelkovan” manası üzerinden “Dakika” anlamında kullanıldığı da görülür. Kelime kökeninde *Omur/Onur/Oňur/Oğur* dönüşümü dikkate alındığında kemik, dik durma, eksen içerikleri yer alır. Aynı kökten türeyerek akraba olduğu *Oğralanmak/Uğralanmak* (salınmak, titremek) fiili ile de uyumlu görünmektedir.

* **Oğurga:** Eski kayıtlarda *Oğurka* söylenişi ile "Eğe kemiği" olarak açıklanan kavramın halk kültüründe "Saat ibresi" ile arasında benzetme yapıldığı anlaşılmaktadır. *Omurga/Onurga/Oňurga/Oğurga* dönüşümü ile ortaya çıktığı sonucuna ulaşılabilir. Türkçe'ye *Oğurgaç* şeklinde aktarılması da önerilebilir.

* **Oğurlamak:** Çalmak (hırsızlık yapmak), kaçırmak, gizli iş yapmak anlamlarına gelmektedir. Sözcük aynı manaları içeren *Oğrulamak/Uğrulamak* fiilinin farklı bir söylenişidir. *Oğurlanmak* fiili de çalınmak (hırsızlık) ve kaçırılmak manalarında kullanılır.

* **Oğurlanmak:** "Çalınmak" (hırsızlanmak) manasından başka "Buharlanmak" anlamı da bulunur.

* **Oğursak:** Hasret çeken kişiyi tanımlamakta kullanılan kelime daha özel olarak evladından ayrı kalmış kimseyi tanımladığı gibi yavrusundan ayrı kalan hayvanlar için de kullanılır (*Uğursak* söylenişi ile "Yavrusu ölmüş" (hayvan) anlamına da rastlanmıştır).

* **Oğursamak:** "Hasret çekmek" manası taşıyan fiilin *Uğursamak* söylenişi ile rastlanan "Yalnız yaşamak" anlamı da vardır.

* **Oğuşmak:** Temerküz etmek, bir nokta etrafında toplanmak, merkeze toplanmak manalarını içermektedir.

* **Oğutmak:** "Gizlemek" anlamı taşıyan fiil Türkçe'deki "Öğütmek" fiili ile bağlantılı olarak "Parçalamak" manası taşıdığı gibi özelde büyük Tezek parçalarının gübre amaçlı kullanıldığında ufalanarak tarlaya saçılmasını da ifade eder. Bu nedenle "Gübrelemek" şeklinde de çevrilir.

* **Okatan:** *Ok* kelimesi ve *Atmak* fiilinin çekimli halinin bileşiminden oluşmaktadır. "Okçu" demektir. Astronomide "Yay burcu" manasında da kullanılır.

* **Okatar:** *Ok* kelimesi ve *Atmak* fiilinin çekimli halinin bileşiminden oluşmaktadır. "Arbalet" (kurmalı yay silahı) demektir.

* **Okatmak: "**Nakşetmek", "Nakış işlemek", "Hakketmek" (kazıyarak şekil oymak) olarak açıklanan fiil tam olarak ok (sivri nesne) ile oyarak şekil çizmek demektir. "Öğretmek" manası da mevcuttur.

* **Oklaç:** "Oklava" sözcüğünün eş anlamlası olan kelimenin *Oklağaç* biçimi de mevcuttur.

* **Okramak:** Hayvanların özellikle de atların tehlikeyi sezerek kişnemesi, huysuzlanarak ayağıyla yeri eşelemesi ve başını yukarı aşağı sallaması anlamında kullanılır. Bu davranışlar aynı zamanda tehlikeyi bildirme anlamında bir uyarı niteliği de taşımaktadır.

* **Okruk:** Sözcüğün "Kement" anlamının *Ukruk* söylenişi de mevcuttur. Ayrıca "Eyalet" manasına da sahiptir.

* **Oksağan:** "Pırasa" demektir. Bitkinin ok'a benzetilmesi söz konusudur ve ok gibi uzun manasına gelir.

* **Oksamak:** *Oksa/Uksa/Ükse/Ükçe/Ökçe* dönüşümü dikkate alındığında "Ökçelemek" (adımlamak, adımlayarak ölçmek) anlamının kökeni daha açık olarak görülebilir. "Ok" sözcüğü üzerinden ise ok boyu

hesabı ile ölçmek manasını içermektedir. “Benzemek” manası ise Azerice’deki yine aynı manayı taşıyan *Oxşamaq* (kalın gırtlaksı H sesi ile söylenen *Ohşamak*) sözcüğünün farklı bir söylenişidir, hatta belki de ilk ve doğru biçimidir. *Oksamak* fiilinden S/Ş dönüşümüne uğrayarak Azerice’ye geçmiştir.

* **Oksarmak:** Ok atımı mesafesinde olmak, ok menziline girmek anlamlarında kullanılır.

* **Okşalamak: “**Elini sürmek” manasındaki kelimenin *Okçalamak* biçimi de mevcuttur.

* **Oktaşmak:** Ok atışmak (birbirine ok atmak), ok atma yarışı yapmak, ok atarak kura çekmek manalarına sahiptir.

* **Okturmak:** “Kinaye yapmak” olarak izah edilen sözcük aslında tam olarak “Ok batırmak”, “Okun ucunu değdirmek” manalarını içerir. Türkçe’deki mecazi “İğnelemek” fiiline ve “Laf vurmak” deyimine denk düşer.

* **Okurmak:** “Bağırarak okumak” ve “Bağırarak ilan etmek” manalarından başka kükremek, böğürmek anlamlarına da rastlanmıştır.

* **Okyılan**: “Platyceps Najadum” (Latince) türü yılandır. Bu yılan hareket ederken aniden vücudunun ön kısmını dik hale getirdiği için “Ok” benzetmesi yapılmaktadır.

* **Olagay:** *Olu/Ulu* (büyük) ve *Agay/Aga/Ağa* (abi) sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır. Aradaki “U” sesi düşmüştür. İhtiyar adam manası taşır. *Olakay* ve *Ölekey* söylenişleri de mevcuttur. Türkçe’ye *Ulagay* şeklinde aktarılması da mümkündür.

* **Olanay:** *Olu/Ulu* (büyük) ve *Anay/Ana* (anne) sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır. Aradaki “U” sesi düşmüştür. Büyükanne, nine manası taşır. Türkçe’ye *Ulanay* şeklinde aktarılması da mümkündür. Bundan başka *Olmak* fiilinden türeyen basit, sıradan, tekdüze manaları da mevcuttur.

* **Olasay:** *Olu/Ulu* (büyük) ve *Asay/Açay/Aça* (teyze, anne) sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır. Aradaki “U” sesi düşmüştür. İhtiyar kadın manası taşır. *Olaçay* ve *Ölesey* söylenişleri de mevcuttur. Türkçe’ye *Ulaçay* şeklinde aktarılması da mümkündür.

* **Olatay:** *Olu/Ulu* (büyük) ve *Atay/Ata* (baba) sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır. Aradaki “U” sesi düşmüştür. Büyükbaba, dede manası taşır. Türkçe’ye *Ulatay* şeklinde aktarılması da mümkündür. Bundan başka *Olmak* fiilinden türeyen “Rutin” manası da mevcuttur.

* **Olcalamak: “**Mühlet vermek” manasındaki kelimenin “Esir almak” ve “İşgal etmek” anlamları da bulunmaktadır. Ancak bu içerikler *Ulcalamak/Ulçalamak* fiilinde verilmiştir. *Olçalamak* ise “Ganimet almak” manası ile aktarılmıştır.

* **Olcaşmak:** *Ölceşmek/Ölçeşmek* söylenişleri de bulunan fiilin “Selamlaşmak” manasından başka “Büyüklerle tanışmak” şeklinde özelleşmiş bir anlamına da eski kayıtlarda rastlanmıştır.

* **Olçalamak:** Yağmalamak, talan etmek, ganimet almak, işgal etmek manalarında kullanılır. *Ulçalamak* biçimi “Esir etmek” manası ile verilmiştir.

* **Olçamak:** Saygı göstermek amacıyla bir elini alnına götürerek veya başının üzerine koyarak diz çökmek, eğilerek karşısındaki kişinin (büyüğünün) dizini öpmek demektir. Sözcüğün *Ölçemek/Ölcemek* söylenişleri de mevcuttur. “Büyüklere hediye sunmak” manasına da rastlanmıştır.

* **Olturmak:** Yerleşmek, oturmak, çökmek, yığılıp kalmak manalarını içerir.

* **Olungu:** “Destan” manasındaki sözcüğün “Oloňgo” veya “Olonho” söyleyişi daha yaygındır. Ancak Anadolu Türkçesi’ne daha uygun göründüğü için Asya’daki bazı yerel ağızlarda kullanılan *Oloňgu/Oluňgu* biçimi tercih edilmiştir. Kendi halk kültürleri içerisinde ayrı bir öneme sahip olan Yakut Olongoları binlerce hatta onbinlerce mısradan oluşabilirler. Örneğin; “Nuyurgun Boğotur” bunların içinde en ünlü ve uzun olanıdır, şiir 36.000 dizeden oluşur. Anlatıcılara *Olongosut*/*Olonhosut* (Olongocu) adı verilir. Yakutça’da destan anlatmak ise “Olongolo/Olonholo“ (yani *Olongolomak*) fiili ile karşılanır.

* **Olunmak:** “Vuku bulmak” (meydana gelmek) ve “Vakur davranmak” şeklinde iki belirgin manası bulunmaktadır.

* **Omaç:** Ekmek doğranmış sahanda yumurta manasına gelir. *Oğmaç* söylenişi de mevcuttur. *Omaş* biçimine ise çırpılmış yumurta anlamı ile rastlanmıştır. Büyük bir olasılıkla iki tanımın birleştirilmesi gerekmektedir. Çırpılmış yumurtanın bol yağda pişirilerek omlet haline getirilmesi ve üzerine doğranmış ekmek katılması daha ayrıntılı ama daha doğru bir tanımdır.

* **Omaka:** Amut (başının üzerinde durma) anlamındaki sözcüğün

* **Omaklamak:** “Kibar konuşmak” veya “Kibarlık etmek” anlamındaki kelimenin “Cüret etmek” / “Cesaret etmek” manası da bulunur. *Omaktamak* söylenişine de rastlanmıştır.

* **Omay:** “Şifacı” (şifa dağıtan kişi, halk hekimi, geleneksel tıp veya eczacılık uygulamaları yapan insan) manası mitolojideki Ana Tanrıça’nın adı olan *Umay* ile de doğrudan bağlantılıdır.

* **Omramak:** “Gururlanmak” anlamı taşır. *Omur* kavramı ile bağlantılıdır ve *Omuramak > Omramak* dönüşümü ile ortaya çıkmıştır. Kelime kökenindeki içerik “Dik durmak” olarak anlaşılmalıdır.

* **Omurçak:** “Kolan” (eyer kayışı) anlamındaki kelimenin M/N dönüşümü ile *Onurçak* söylenişi de mevcuttur.

* **Omurga:** Abluka, muhasara anlamındaki kelimenin orijinali *“Homurga”* şeklindedir. Türkçe söyleyiş uyumu açısından bu biçimiyle aktarılması yetkin bulunmamıştır. Bu nedenle “H” düşmesi ile *Omurga* veya “H/K” dönüşümü ile *Komurga* biçimlerinin daha uygun olabileceği kanaatine varılmıştır. İkinci biçimin ise *Kamurga* söyleyişi ile aynı manada zaten var olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle Türkçe’de zaten başka bir mana ile var olan *Omurga* sözcüğüne yeni bir anlam içeriği olarak eklenmesi önerilmektedir. *Homurgatmak* (muhasara etmek, ablukaya almak) fiilinin de aynı dönüşümle *Omurgatmak* olarak aktarılması gerekecektir.

* **Omurmak:** İkiye bölmek olarak izah edilen kavramın tam karşılığı diklemesine ikiye ayırmak, ortadan bölmek şeklindedir. Dik bir eksen oluşturacak biçimde iki eş parçaya ayırmak olarak da açıklanabilir. Bunun dışında fiilin "Eğmek" manası da bulunur. M/N dönüşümü ile *Onurmak* söylenişi de mevcuttur.

* **Omzamak:** "Omuz" kelimesinden türeyen ve "Omuzda taşımak" veya "Omuza almak" şeklinde tanımlanan sözcük bağlantılı olarak "Hamallık etmek" biçiminde de açıklanmaktadır.

* **Onalmak:** "G" sesi düşmesi (Ň > N dönüşümü) öncesi *Ongalmak* biçimindedir. "İflah olmak" veya "Islah olmak" manalarında kullanılır. *Onulmak (Ongulmak)* fiili ile aynı anlama sahiptir.

* **Onaltmak:** "G" sesi düşmesi (Ň > N dönüşümü) öncesi *Ongaltmak* biçimindedir. "İflah etmek" veya "Islah etmek" manalarında kullanılır. *Onultmak (Ongultmak)* fiili ile aynı anlama sahiptir.

* **Ongay:** "Rahat" veya "Kolay" manası taşıyan sözcüğün başka bir lehçede *Ingay* söylenişine de rastlanmıştır. "Ucuz" (uygun fiyatlı) manası da bulunmaktadır. *Ongay* kelimesinin eski kaynaklarda "Jüpiter" gezegeninin adı olarak kullanıldığı da görülür. *Ongaylamak* fiili ise rahatlamak, kolaylaşmak, ucuzlamak anlamlarında kullanılır.

* **Ongu:** Sözcüğün "Kâr (kazanç)" anlamı *Onmak* fiilinden türemiştir. "Flama" manası ise "Ongun" (totem) ve "Ongan" (arma) kavramları ile alakalıdır. Ongun, soyundan gelindiğine inanılan hayvan ruhlarını temsil eden bir totemdir. Ongan ise her ne kadar arma olarak çevrilse de aslında tam olarak hayvanlı armadır ve genellikle soyluluk alameti olarak kullanılır. Ongu ise üzerinde hayvan resmi bulunan flamadır. Bunun dışında "Ongu" kelimesinin aşık kemiği manasına geldiği de bilinmektedir.

* **Onlamak:** Askerler ve öğrenciler için sağ ellerini öne uzatarak hizaya girmek, sırayı nizama sokmak anlamında da kullanılır.

* **Onmak:** "İflah olmak" manasına gelen sözcüğün *Unmak* biçimine "Muvaffak olmak" anlamı ile rastlanmıştır.

* **Onulmak:** "G" sesi düşmesi (Ň > N dönüşümü) öncesi *Ongulmak* biçimindedir. "İflah olmak" veya "Islah olmak" manalarında kullanılır. *Onalmak (Ongalmak)* fiili ile aynı anlama sahiptir.

* **Onultmak:** "G" sesi düşmesi (Ň > N dönüşümü) öncesi *Ongultmak* biçimindedir. "İflah olmak" veya "Islah olmak" manalarında kullanılır. *Onaltmak (Ongaltmak)* fiili ile aynı anlama sahiptir.

* **Onur:** "Selamet" veya "Felah" manalarındaki kelime Türkçe *Onmak/Oňmak/Ongmak* (iflah olmak, felah bulmak, selamete ermek) fiilinden türemiş olup daha eski dönemlerde Ongur söylenişine sahiptir. Avrupa dillerindeki şeref, itibar anlamlarını içeren "Honor/Honour" sözcüğünden Türkçe'ye geçmiş olduğu öne sürülen aynı manadaki "Onur" kavramı ile hiçbir alakası yoktur.

* **Onuşmak:** Selamete ermek, huzur bulmak, iflah olmak manalarını barındırır.

* **Oplanmak:** "Kurnazlık etmek" anlamı taşıyan fiilin aslı *Optanmak* biçimindedir. Türkçe'ye T/L dönüşümü ile aktarılmıştır.

* **Orat:** “Zirai sulama” manası ile kayıtlarda yer alan kelimeye A/O dönüşümü ile *Arat* biçiminde de rastlanmıştır. Aynı şekilde “Zirai sulama yapmak” anlamındaki *Oratlamak* fiilinin de *Aratlamak* biçimi mevcuttur.

* **Oray:** Sözcüğün en belirgin anlamı “Civar” demektir. (Farklı bir söylenişi gibi görünen *Uray* sözcüğü mahalle manası taşır.) Bundan başka “Beşik” manası da bulunur ancak bu içerik *Uğralanmak/Oğralanmak* (titremek, salınmak) fiili ile alakalı görünmekte olup *Uğray/Oğray* biçiminden dönüşmüş olmalıdır. “Akşam” (aslında “Geç vakit”) manasının *Oruy/Oroy* biçimindeki söylenişi de bulunmaktadır.

* **Orayda:** Sözcüğün “Çok sesli müzik” açıklaması “Koro” olarak düzeltilmiştir. *Horayda* biçimi de mevcuttur. *Hora/Horay* (halay) kavramı ile de bağlantılı görünmektedir.

* **Oraylamak:** “Koro halinde şarkı söylemek” manasındaki kelimenin orijinali *Oraydamak* şeklindedir ve *Horaydamak* (halay çekmek) fiili ile de yakından alakalıdır. “Geç kalmak” manası ise *Oruylamak/Oroylamak* fiilinden aktarılmıştır.

* **Oraylanmak:** “Gecikmek” manasındaki fiil *Oruylanmak/Oroylanmak* biçiminden aktarılmıştır.

* **Orçulan:** “Alem” (kainat) manasındaki *Orçılan/Orçulan* kavramının eski kaynaklarda Hint kültüründen gelen “Samsara” (Yaşam Döngüsü) manasında yer aldığı da bilinmektedir.

* **Orda:** “Devlet” olarak verilen anlam en baskın olduğu için tercih edilmiştir. Sözcüğün halk, topluluk, birlik, yerleşim yeri, kamp alanı, eyalet, şehir, askeriye gibi pek çok manası vardır. Ayrıca han çadırı, hükümet konağı, saray manalarında kullanıldığı da bilinmektedir. *Ord/Orda/Ordu/Urdu/Urda* kelimeleri hep bu manalar ile ilişkilidir. Bu vesile ile belirtmek gerekir ki Türkçe *Or* kökünün Moğolca hatta Hint/Avrupa kaynaklı olduğu iddiası son derece yanlış bir yaklaşımdır. Dünyadaki dillerde az ya da çok tesadüfi ortak kökler ve hatta kelimeler bulunması kaçınılmazdır. Üstelik Türkçe ve Moğolca’nın kelime köklerinin kesişim alanı oldukça fazladır ve hangi kökün hangi dile ait olduğunu anlamak bazen mümkün olmadığı gibi böylesi bir paylaşım yapmaya çalışmak da gereksiz ve bilimsel olmayan bir girişimdir. Hint/Avrupa kökenli olduğu iddiası ise tesadüfi örnekler dışında tam aksini yani Türkçe’den diğer dillere geçtiğini göstermektedir.

* **Ordakand:** “Devlet” manasındaki *Orda* ve Hint-Avrupa kökenli *Kend/Kent/Kant/Kand* (şehir) sözcüklerinin bileşik halidir.

* **Organ:** “Göbek bağı” anlamındaki sözcüğün Latince kökenli *“Organ”* (uzuv, canlı varlıkların bedensel kısımları) sözcüğü ile hiçbir alakası yoktur. Türkçe *Urk/Ork/Örk (Urg/Org/Örg)* kökü bağ, bağlanma, ip, dokuma, filizlenme bildiren kelimeler türetir; *Örk* (halat), *Örgen* (tekstil), *Örken* (filiz), *Urgan* (sicim), *Urk* (bükülmüş ip)… Burada da “Göbek bağı” bir tür ipe benzetilmektedir.

* **Orkul:** Bahtlı, talihli manasındaki kelimenin *Urkul* söylenişi de mevcuttur.

* **Orkunmak:** “Firar etmek” anlamına gelen sözcüğün *Orgunmak/Urgunmak/Urkunmak* biçimleri de bulunmaktadır.

* **Ormak:** Biçmek, kesmek anlamı taşıyan fiilin ekin biçmek hatta "Hasat etmek" manasında kullanıldığı da bilinmektedir. "Sarmak" anlamı da kayıtlarda yer alır.

* **Ornalmak:** "İskan olmak" manasındaki sözcük etimolojik olarak "Kök salmak" içeriğine sahiptir.

* **Ornamak:** "İkamet etmek" veya "Meskun olmak" (yerleşik olmak) manasındaki sözcüğün kökeninde "Temel kazmak" anlamı bulunur. *Or/Ur* kökü Türkçe'de temel kazma, çukur eşme, kuyu kazma, maden ocağı açma manaları ile alakalıdır.

* **Ornaşmak:** Yer değişmek, yerine geçmek, mübadele olmak, ikame olmak manalarını içermektedir. Yerleşmek, konuşlanmak anlamları da mevcuttur. Sözcüğün *Urnaşmak* biçimine de rastlanmıştır.

* **Ornatmak:** "İskan etmek", "Yerleştirmek" manalarındaki fiilin "Yerine koymak" anlamı da bulunmaktadır.

* **Ortarmak:** Ortaya koymak, ortaya çıkarmak, meydana çıkarmak, biraraya getirmek anlamlarına sahiptir.

* **Orun:** "Mevki" / "Makam" manasındaki kelimenin *Urun* biçimine "İtibar" (belki "Nüfuz" daha uygun olacaktır) anlamı ile rastlanmıştır.

* **Osak:** "Mangal" veya "Izgara" açıklamalarıyla verilmiş olan sözcük Türkçe'nin lehçeleri arasında zaman zaman rastlanan "Ç/S" dönüşümü ile aslında *Ocak* kavramından başka bir şey değildir. Ancak özelleşmiş bir anlam bulunduğu için orijinal biçimi ile alıntılanmıştır. Ayrıca "Üçayak" (sac ayağı) anlamı ile rastlanan *Oşak* kelimesi de yine aslında aynı *Ocak* kavramından farklılaşmıştır.

* **Osal:** "Kaza" (zararlı olay) manasındaki sözcük *Usal* (kötü insan, tembel, gafil) kavramı ile de yakından bağlantılıdır. Fakat burada zarar verici insan anlamı yerine zarar verici durum içeriği karşımıza çıkmaktadır.

* **Osamak:** Kıyaslamak, mukayese etmek anlamı taşıyan fiil aslında *Us* (akıl) sözcüğünden türeyen *Usamak* (akıl yürütmek, mantık yürütmek) kavramının farklı bir söylenişidir. Ancak anlam yeterince farklılaşmış olduğu için orijinal biçim ile alıntılanmıştır.

* **Osamay:** "Kuyruk yağı" manası taşıyan kelimenin son kısmı çok açık olarak *May* (yağ) sözcüğünden oluşmaktadır. İlk kısım ise *Uca/Usa/Osa* dönüşümü ile pöç, kuyruk sokumu manasındaki *Uca* sözcüğünden kaynaklanmış görünmektedir.

* **Oslamak:** "Beyhude çabalamak" olarak izah edilen fiil "Boşa kürek çekmek" deyimindeki anlam içeriğine denk düşer.

* **Oşamak:** "Benzemek" demektir. *Oğşamak* söylenişinden "Ğ" düşmesi ile ortaya çıkan fiil Azerice'deki yine aynı manaya gelen *Oxşamaq (Ohşamak)* sözcüğüne bağlanır. *Uşamak/Yuşamak* biçimleri de vardır.

* **Oşukturmak:** "Acele ettirmek", "Telaşlandırmak" manalarındaki fiilin "Aşık oyunu oynamak" şeklinde daha özel bir anlamı da bulunmaktadır. *Oşuk/Oşık* kavramı Anadolu'da *Aşık* olarak bilinen ve koyunların veya keçilerin arka bacaklarındaki dört yüzlü kemikle oynanan bir oyunu tanımlar.

* **Otaçmak:** Zararlı otları keserek ekilen yeri temizlemek, otsuz alan açmak, ot ayıklamak manasında kullanılan fiil *Ot* ve *Açmak* sözcüklerinin bileşiminden oluşmuş gibi görünmektedir.

* **Otalmak:** *Ot* ve *Almak* sözcüklerinin bileşik halidir. Özellikle ekilen alanlarda zararlı veya gereksiz olanlar için bitki toplamak, ot yolmak manalarında kullanılır.

* **Otarmak:** Hayvan otlatmak, yaymak manasındaki kavramın bağlantılı olarak ortaya çıkan diğer anlamı "Gütmek" demektir. Anlam genişlemesiyle de "Sömürgecilik yapmak" (başkalarını yönetmek) kavramını da karşılar hale gelmiştir. *Oturmak > Otarmak* bağlantısı ile de "İstila etmek" manasını içerir.

* **Otaş:** Farsça "Ateş" sözcüğü ile benzeşim bulunsa da Türkçe *Od/Ot* (ateş) kökünden türemiştir.

* **Otaşmak:** Tutuşmak, alev almak, yanmaya başlamak demektir. Ayrıca zararlı ot ayıklamak anlamındaki *Otaçmak* kelimesinin de farklı bir söylenişidir.

* **Otaştırmak:** Tutuşturmak (yakmak) anlamındaki fiil daha özelleşmiş bir içerikle tarlalardaki zararlı bitkileri yakmak, kuru otları yakmak, -gereksiz olduğu düşünülerek- anız yakmak manasında da kullanılır. *Ataş > Otaş* (Ateş) benzeşimi bu ikinci anlam üzerinde etkilidir.

* **Otav:** Aslında *Otağ* (büyük çadır) sözcüğünün küçük bir telaffuz farkından ibarettir. Bu nedenle ayrı bir başlık olarak verilmesine gerek olmadığı halde anlam "Zifaf odası" / "Gerdek odası" şeklinde son derece farklılaşmış olduğundan sözlükte bu biçimiyle yer alması uygun bulunmuştur. Yine de bu anlamların *Otağ* kavramına yeni bir içerik olarak eklenmesi de tartışmaya açıktır.

* **Otra:** "Cephe" manasındaki kelimenin *Otru* biçimi de mevcuttur.

* **Otranmak:** "Cephe kurmak", "Konuşlanmak" manalarındaki kelimenin *Otrunmak* biçimi de mevcuttur.

* **Ovçar:** "Tüfek" veya "Av tüfeği" manasındaki kelimenin *Avçar* olarak aktarılması da mümkündür. *Av/Ov* dönüşümü (örneğin *Avcı > Ovçu*) ve ayrıca *Avcarmak* (silah patlamak) fiili dikkate alındığında bu ses değişimi uygun görünmektedir.

* **Ovga:** "Masaj" anlamındaki kelimenin *Ovka* telaffuzu da mevcuttur.

* **Ovgalamak:** "Masaj yapmak" anlamındaki kelimenin *Ovkalamak* telaffuzu da mevcuttur. Ayrıca *Avkalamak* (sarsmak, hırpalamak) fiili ile de doğrudan alakalıdır.

* **Ovuz:** *Avuz/Ağuz/Ağız* (hayvanların ilk sütü), yapışkan bitki özü kavramı ile doğrudan bağlantılıdır. Mum veya balmumu manalarına gelir.

* **Oyalmak:** Fikir edinmek, fikir sahibi olmak, fikir sormak anlamlarına gelmektedir.

* **Oyanmak:** "Vites değişmek" olarak tercüme edilen kelime aslında tam olarak "Vites yükselmek" manasına sahiptir. Sözcüğün genel bir kavram olarak "Yükselmek" anlamı da bulunur. Bundan başka "Bilinçlenmek" anlamı da mevcuttur.

* **Oyatmak:** İradeli davranmak, iradesi ile hareket etmek manaları taşıyan sözcük Türkçe “Oy atmak” (Rey vermek) manası ile de uyumludur. Sözcüğün ayrıca ikaz etmek (uyarmak) anlamı da vardır.

* **Oygarmak:** “Aday olmak” manasındaki kelimenin az görülen bir ses dönüşümü (O/I aslında O/A/I) ile *Iygarmak* biçimine de rastlanmıştır.

* **Oymak:** “Aşiret” ve “Yüzük” şeklinde birbiri ile bağlantısız iki anlamı bulunmaktadır. “Aile” manasındaki *Omak* sözcüğünün “Y” sesi düşmesi sonucu bu kavramdan kaynaklanmış olması ihtimali yüksektir. “Çukur” manasındaki *Oybak* sözcüğünün “B/M” dönüşümü ile *Oymak* kelimesinin farklı bir söyleyiş biçimi olduğu görülmektedir. Gerçekten de Anadolu’da insan veya hayvan eliyle kazılmış, çıkan toprağın hemen yan tarafta kümelendiği çukurlara da *Oymak* denilmektedir.

* **Oynaksamak:** Laf çevirmek, lafı dolandırmak, güvenilmez hareketlerde bulunmak, karşıdakini oyalamak anlamlarını içeren kelime mecazen “Kıvırmak/Kıvırtmak” fiilindeki anlamı içeriğine denk düşmektedir.

* **Oynalanma:** Numara (rol yapma) demektir. *Oynalanmak* fiili ise “Oyun oynamak” (gerçekdışı davranmak, aldatmak), “Oyun yapmak”, “Numara yapmak” deyimlerindeki manalara denk düşer. *Oynalaşmak* fiili de benzer içeriklerle “Alavere yapmak”, “Dalavere çevirmek”, “Oyun çevirmek” deyimlerini karşılar.

* **Oynalatmak:** “Aldatmak” olarak açıklanan fiil aslında tam olarak “Oyuna getirmek” demektir.

* **Oyulgamak:** Kaba dikiş yapmak, teyellemek, seyrekçe dikmek, zikzaklı dikiş atmak manalarında kullanılmaktadır. Ayrıca mecazen “İçerlemek” (bir sözden veya davranıştan etkilenip üzülmek) anlamında kullanıldığı da görülür.

* **Oyulgatmak:** Özellikle kumaş için yama yapmak, deliği dikerek kapatmak anlamlarında kullanılır.

* **Oyunhay: “**Olimpiyat” veya “Olimpik Oyun” manası verilen kelime Mançuca kökenli olup bu dilde *Ooyunhui* (Oğyunhuy) şeklinde yer alır. Mançuca’ya ise Çince *Aoyunhui* sözcüğünden geçtiği kabul edilir. Türkçe “Oyun” kavramı ile bağlantısı büyük olasılıkla biçimsel bir tesadüftür. Ancak kesin sonuç için Çince ve Mançuca manaların ve bunların etimolojilerinin ayrıntılı olarak incelenmesi gerekir.

* **Oyunlatmak:** “Kandırmak” olarak izah edilen fiil aslında tam olarak “Oyuna getirmek” deyimindeki manayı karşılamaktadır.

* **Oyutmak:** Bir yerin altını kazmak ve dolayısıyla tünel açmak, lağım kazmak gibi anlamlara gelen fiilin “Mayalamak” şeklinde ikinci bir anlamı daha bulunmakla birlikte “Uyutmak” fiilinin başka bir söyleniş biçimi olan bu ikinci anlam öncelikli olarak tercih edilmemiştir.

* **Ozak:** “Vajina” (döl yatağı) manasındaki kelimenin ilk biçimi *Oğzak* olmalıdır. Türkçe *Og/Oğ* kökü yaratma, üreme, üretme, çocuk ve doğurma ile ilgili kelimeler türetir.

* **Ozamak:** “Öne geçmek” demek olan fiil ayrıca “gelecekle ilgili tahmin yapmak” anlamı da taşımaktadır. Ata ruhu anlamına gelen “Ozar/Ozor” sözcüğü ile aynı kökten gelen fiilin bu nedenle ruhsal varlıklarla veya

ata ruhları ile iletişime geçilerek kehanette bulunmak şeklinde anlaşılması gerektiği düşüncesi hasıl olsa da kaynaklar da bu yönde herhangi bir bilgiye rastlanmadığı için bu tahminde bulunma işleminin mantıksal süreçlerle olduğunu ifade ettiği kabul edilmiştir. Dolayısıyla bir anlamda "Futurizm yapmak" olarak da düşünülebilir. Bu nedenlerden ötürü aynı kökten gelen ve tahmin manası taşıyan "Ozav" kavramı da *Futurizm* olarak çevrilmiştir.

* **Ozatmak:** "Refakat etmek" anlamına gelen kelimenin "Uğurlamak" (yola salmak) şeklinde ikinci bir anlamı da bulunur. Bu da *Oza/Uza* kökünden uzağa gönderme anlamı ile ilişkili olmakla birlikte büyük olasılıkla uğurlanan kişi veya kişilerle yolun bir bölümünü birlikte yürümek manasını da bünyesinde barındırmaktadır.

* **Ozmak:** Önde gitmek, öne geçmek anlamı taşıyan fiilin "Şiir okumak" manası da bulunur. Buradaki anlam şairin veya aşığın şiir okurken öne çıkması ile alakalıdır. Dolayısıyla *Ozan* sözcüğü de aslında şiir okuyan kişi ve insanların arasında öne çıkan kişi şeklinde iki anlama sahiptir. Burada diğer insanlara göre bir farklılaşmaya da vurgu yapılmaktadır aslında.

* **Ozuk:** "Rızk" manasındaki kelimenin doğru ses dönüşümleri ile Anadolu Türkçesi'ndeki *Azık* kavramına bağlandığını söylemek mümkündür.

* **Öcelmek:** "Kinlenmek" manasındaki kelimenin *Öçelmek* biçimi de bulunmaktadır. Kin, intikam, hırs, öfke, ateş, iddialaşma manaları ile ilgili kelimeler türeten *Öc/Öç* (genişletilmiş *Öce/Öçe*) kökünde "C/Ç" farkı son derece belirsizleşmektedir. Bu nedenle hangi durumda hangi biçimin tercih edilmesine karar vermek de zor olmaktadır.

* **Öcemek:** Ateşi karıştırmak, kızıştırmak, harlamak içeriğine sahip olan fiil aynı zamanda ortaya bir laf atarak tartışmaya neden olmak veya bir tartışmayı kızıştırmak, insanlar arasında iddialaşmaya neden olmak manalarını da barındırır. Bundan başka "İnat etmek" anlamına da rastlanmıştır. Bu fiilden türeyen diğer *Öcermek, Öceşmek* gibi sözcüklerde de bahis (iddiaya girme) anlamlarını bulunmakla birlikte kökende hep ateşin karıştırılması veya kızıştırılması ile bağlantılı bir anlam yatar. Sözcüğün *Öçemek* söylenişi de mevcuttur. Türev fiiller için de benzer ses dönüşümleri geçerlidir.

* **Öcenmek:** Ateş için "Harlanmak" manasındaki kelimenin tam tersi bir içerikle "Sönmeye başlamak" anlamına da rastlanmıştır. Bu iki karşıt açıklama ateşin harlanmaya ihtiyaç duyacak kadar geçmesi ve böylece üzerine odun veya başka bir yakacak atarak yeniden canlandırılması yahut da karıştırılarak biraz daha yanmayı sürdürmesinin sağlanması nedeniyle ortaya çıkmış olmalıdır. Yani tanımın biri ateşin canlandırılmaya muhtaç hale gelecek kadar geçmesi, diğeri ise yeniden alevlendirilmesi üzerine kuruludur.

* **Öçemek:** "Kinlenmek" manasındaki kelimenin *Öçeymek* söylenişi de vardırb

* **Öçüğ:** "Beddua" demek olan kavram bazı lehçelerde "T-Ç" dönüşümü ile "Dua" anlamında da kullanılmaktadır (Ötüğ). Ancak ilk mana dikkate alındığında Öçüğ ve Ötüğ birbirine karşıt iki kavram olarak görülür. *Öçükmek* (kin beslemek) fiili de bu durumu destekler niteliktedir.

* **Ödlemek:** "Mühlet vermek" manasındaki fiil Türkçe zaman, süre, süreye dayalı işlem bildiren *Öd/Öt* kökünden türemiştir.

* **Öğne:** “Vakit” (zaman dilimi) manasındaki kelimenin “Ğ/Y” dönüşümü ile *Öyne* söylenişi de bulunur. *Öğün* sözcüğü ile akrabadır.

* **Öğnemek:** “Vakti gelmek” veya “Vakti girmek” manasındaki kelimenin “Ğ/Y” dönüşümü ile *Öynemek* söylenişi de bulunur.

* **Öğür**: Grup, hizip, fırka manasındaki kelimenin “Ğ/Y” dönüşümü ile *Öyür* söylenişine de rastlanmıştır.

* **Öğürlenmek:** “Üye olmak” manasında kullanılan kelime aslında bir gruba girmek, topluluğa katılmak demektir.

* **Öğürsek:** Arkadaş canlısı, sosyal, girişken veya değişik ortamlara girip çıkan kişileri tanımlar. Ayrıca bazı lehçe ve şivelerde karşı cinsten bir eş arayan veya flört etmek isteyen insanlar için kullanıldığı gibi çiftleşmek isteyen hayvanları da ifade eder. *Üğürsek* söylenişi ise ayrı bir başlık olarak “Çiftleşmek isteyen” (hayvanlar için) açıklaması ile verilmiştir. Her iki biçimde de sıkıntı bulunmadığı için biri diğerine tercih edilememiştir.

* **Öğürsemek:** Arkadaş edinmek istemek, karşı cinsten bir eş aramak, flört etmek istemek veya hayvanlar için çiftleşmek istemek manalarında kullanılan bir fiildir. *Üğürsemek/Üyürsemek* biçimleri de bulunmaktadır ve çiftleşmek istemek manası ile ayrı başlık olarak verilmiştir.

* **Öğüz:** Sözcüğün “Nehir” ve “Göğüs kafesi” şeklinde iki belirgin manası vardır. Ayrıca “Göğüs kafesi” içeriğinin mecazen “Merhamet” anlamında kullanıldığı da görülür. *Öngüz/Öňüz* kelimesinin eski kaynaklarda yine “Merhamet” manası ile geçiyor olması da insanın göğsünün ön tarafının acıma duygusu ile ilişkilendirildiğini göstermektedir. (Ň/Ğ dönüşümü de aradaki bağlantıyı netleştirmeye yeterlidir.) *Öngüzremek/Öňüzremek/Öğüzremek* fiili ise “Merhamet etmek” anlamına gelir. Nehir, dere anlamı ise Anadolu’da “Öz” biçiminde de söylenir. Örneğin; “Kaldırak Özü”.

* **Ökelemek:** “Zekice konuşmak” manasındaki fiil Türkçe zeka, akıl bildiren *Ög/Ök* kökünden türemiştir. “Sınıflandırmak” manası ise *Öğelemek* söylenişinde verilmiştir. “Masaj yapmak” içeriği ise *Ökelemek/Ögelemek/Öğelemek/Oğalamak/Ovalamak* dönüşümü içerisinde değerlendirilmelidir.

* **Öklemek:** “Akıl vermek” (fikir vermek) manasındaki sözcüğün *Öglemek/Öğlemek* söylenişlerine de rastlanmıştır. *Öğ/Ög/Ök* kökü Türkçe’de akıl, zeka, fikir, öğretme ile ilgili sözcükler türetir. Ayrıca “Tespit etmek” ve “Tesadüf etmek” anlamları da bulunmaktadır. Bundan başka *Ök/Ük* kökünün “Ökçe” içeriği ile bağlantılı olarak “Tökezlemek” (ökçesi takılmak), “Tekmelemek” (ökçe ile basmak) manaları da vardır.

* **Öklenmek:** “Akıllanmak” demek olan kelime hemen zekanın gelişmesini veya aklını kullanmayı hem de sakin davranmayı, sakinleşmeyi ifade eder (tıpkı *Uslanmak* fiili gibi). Bu bağlamda “Dinlenmek” anlamında kullanıldığı da görülmektedir. Sözcüğün *Öglenmek/Öğlenmek* söylenişlerine de rastlanmıştır.

* **Öksemek:** Fiilin orijinali *Öksö-/Öksöh-* şeklindedir. Asıl mana içeriğini oluşturan “Yükselmek” *Ök/Yök/Yük/Yuk* kökünden türemiş olup bu diziye daha uzak olsa da *Ok* kökünü bağlmak da mümkündür. Örneğin bu bağlamda değerlendirildiğinde “Ok” kavramı yukarıya (göğe) çıkan bir nesneyi tanımlamaktadır. Anadolu Türkçesi’ndeki “Yukarı” kelimesi yine bu kökle bağlantılıdır. Daha çok Altay/Oyrat Türkçesi’nde bu

içeriklerle ilgili kavramlar *Ök-* ile başlayan kelimelerle ifade edilir. Kelimenin ikincil olarak birbirine zayıf biçimde bağlı değişik anlamları bulunmaktadır. Ağlamak, hıçkırmak (veya ikisi birlikte hıçkırarak ağlamak), hasret çekmek, yalnızlık çekmek bunların başlıcalarıdır.

* **Öksümek:** "Arzulamak", "Murat etmek" ve "Özlemek" anlamlarına gelen fiilin *Ögsümek/Öğsümek/Övsümek* biçimleri de mevcuttur. "Mahzun olmak" (kendini yalnız hissetmek) anlamında da kullanılır.

* **Öksünmek:** "Niyetlenmek" manasındaki fiilin *Ögsünmek/Öğsünmek/Övsünmek* biçimlerine de rastlanmıştır. Ayrıca "Özlemek" ve "Hüzünlenmek" anlamında kullanıldığı da görülür.

* **Ökülmek:** "Hevesi kaçmak" manasından başka "Halka olmak/oluşturmak" ve "Bir araya gelmek" anlamları da bulunur.

* **Ökünmek:** Özellikle olumsuz bir biçimde, mesela dalga geçmek amacıyla birisinin konuşmasını, mimiklerini, davranışlarını, hareketlerini "Taklit yapmak" demektir. Büyük olasılıkla "Y" sesi düşmesi sonucu türediği *Öykünmek* (özenmek, taklit etmek) fiili ile son derece benzer manalar içermekle birlikte *Ökünmek* kavramı Anadolu'da daha çok olumsuz içeriklerle kullanılmaktadır. Örneğin "Ağzını ökünmek" deyimi kişinin konuşmasını, ağız hareketlerini alaycı bir biçimde taklit etmek manası taşır. Dolayısıyla aradaki bu küçük farklılık nedeniyle iki fiil ayrı başlıklar halinde verilmiştir.

* **Ökürmek:** Tövbe etmek, istiğfar etmek anlamlarında kullanılır. *Öğürmek* (kusmak, midesi bulanmak) fiili ile de kökensel olarak yakından alakalıdır ve kişinin pişman olduğu düşünceyi (olayı, sözleri) aklından dışarı atması manasına gelmektedir. Ancak sözcüğün ilk hecede "Ğ" ile başlayan ve biraz daha yansıma bir ses gibi duran *Öğ-* yerine "K" harfi ile *Ök-* şeklinde başlıyor olması düşünsel boyutuna vurgu yapmaktadır. (Türkçe *Ög/Ök* kökü akıl, zeka ile alakalıdır.)

* **Ölçem:** "Ebat" manasındaki sözcüğün "Hesap" anlamı *Ülçem* biçiminden aktarılmıştır.

* **Ölçer:** "Ölçü aleti" (Avrupa dillerindeki Latince kökenli "Meter") manasındaki kelime sınavlar için "Yanıt anahtarı" manasında da kullanılır. Bundan başka "Fiyat" karşılığında kullanılması ise değerlendirilmelidir. Halk kültüründe ise "Ateş karıştırma demiri" demektir.

* **Ölçerlemek:** Kalibre etmek, kalibrasyon yapmak, tarifelendirmek, ölçüyü kontrol etmek, ölçüyü düzeltmek, nizami hale getirmek manalarını içerir.

* **Ölçermek:** "Canlanmak" şeklinde izah edilen kelime "Ölümden dönmek" deyimindeki anlamı karşılamaktadır. Bu içerik sönmek üzere olan ateşin karıştırılarak yeniden canlanmasını da tanımlar. Tahrik olmak, kımıldanmaya başlamak, zamlanmak (fiyatı yükselmek) manalarında da kullanılmaktadır.

* **Ölçertmek:** "Canlandırmak" şeklinde izah edilen kelime "Ölümden döndürmek" deyimindeki anlamı karşılamaktadır. Ateşi yeniden canlandırmak, tahrik etmek, zam yapmak (fiyatı yükseltmek) manalarında da kullanılmaktadır.

* **Ölçev:** "Standart" anlamındaki kelimenin "Doz" manası *Ülsev (Ülçev)* biçiminden aktarılmıştır.

* **Ölçünmek:** Kendi boyunu ölçmek, kendini ölçmek (kendisini denemek), teemmül etmek (düşünüp taşınmak) manalarında kullanılır.

* **Ölen:** Çimen, çayır manaları taşır. Islaklık, nem, rutubet bildiren *Öl/Höl* kökünden türemiş olan sözcük aslında *Hölen* (sulak arazi) sözcüğünün farklı bir söylenişinden ibarettir. *Ülen* biçimi de mevcuttur.

* **Ölenk:** "Şiir" manasındaki kavramın aslı *Öleng/Öleň* biçimindedir. Çok eski dönemlere kadar izlenebilen bir kelimedir. Bir ihtimal çok daha ilkel devirlerde ise zeka, akıl ile ilişkili olan *Öğ* köküyle bağlantılı olarak *Öğleng/Öğleň* söylenişine sahip olmalıdır. *Olongo/Olonho* (destan) sözcüğü ile de alakası vardır.

* **Öleşmek:** Leş için kokmak, çürümek, şişmek manalarında kullanılır. Bundan başka "Ölü gibi yığılıp kalmak" deyimindeki manayı da karşılamaktadır.

* **Ölez:** "Bitap" veya "Mecalsiz" manasında kullanılan sözcük tam olarak "Ölü gibi" veya "Ölecek gibi" demektir. Işık için "Sönük" anlamına *Ülez* biçimi ile rastlanmıştır.

* **Ölezmek:** "Bitap düşmek" olarak açıklanan fiil tam olarak "Ölecek gibi olmak" veya "Öle yazmak" deyimlerindeki içeriğe denk düşmektedir. Ayrıca ateş için alevi sönmek anlanımda da kullanılmaktadır.

* **Ölüköydürme:** Bileşik bir kelimedir Ölü ve Köydürme (yakma) sözcüklerinden oluşur. Ölünün yakılmasını ifade eder.

* **Ölüşmek:** Özellikle hayvan ve bitkiler için "Topluca ölmek" manasından başka gevşemek, yumuşamak, laçkalaşmak, ılıklaşmak, halsizleşmek, mecalsizleşmek, solgunlaşmak, solmak, az pişirilmek, az kavrulmak anlamlarında kullanıldığı da görülür. *Ölüştürmek* fiili de tüm bu manaların etkin biçimi olarak kullanılır.

* **Ömek:** Hizip, grup, fırka manasındaki kelime "M/B" dönüşümü ile Türkiye Türkçesi'ndeki *Öbek* sözcüğünün farklı bir söylenişidir.

* **Ömermek:** Kafa tutmak, diklenmek, karşı çıkmak anlamı taşıyan fiilin *Hömermek* söylenişi de mevcuttur.

* **Öndelemek:** "Hazırlamak" anlamındaki fiilin "Pusuya yatmak" içeriğine de rastlanmıştır.

* **Öndemeç:** "Propoganda" manasındaki sözcük *Ön* ve *Demeç* kelimelerinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Öndürmek**: "Tahsil etmek" anlamındaki kelimenin bazı şivelerde "İmal etmek" anlamı da bulunur. Fakat kelimenin kökündeki asıl anlam "Yönlendirmek" (önde giderek yol göstermek) demektir.

* **Önelemek:** *Ön* ve *Elemek* kelimelerinin bileşik hali olan sözcük delegasyon usulü seçim yapmak veya iki basamaklı seçim yapmak anlamına gelir. "Öne" (öncelik) ve "Önel" (avans) kelimesinden türeyen ikincil anlamlar ise, öncelik tanımak, öne çekmek ve "Avans vermek" şeklindedir. Altayca'da ise "Sessizce yaklaşmak" manasına rastlanmıştır.

* **Önenmek:** “İmamlık etmek” şeklinde çevrilen sözcüğün kök anlamı aslında “Öne geçmek” ya da “Önde durmak” şeklindedir. Kelimenin “Renklenmek” manası ise aslında *Öngenmek* fiilidir ve *Önk/Öng* (renk) sözcüğünden kaynaklanır. Anlam kayması ile “Çiçeklenmek” (çiçeklerin rengarenk açması) için de kullanılmaktadır.

* **Önez:** “Pusu” demektir. “Küf” manası ise *Ünez* söylenişinde verilmiştir.

* **Önmek:** Önünü kesmek, önüne çıkmak, öne geçmek, rehberlik etmek ve ayrıca pusu kurmak, pusuya yatmak, gizlice izlemek, saklanarak gözetlemek manaları bulunur.

* **Önremek:** “İkaz etmek” manasındaki fiilin kökenindeki içerik “Önceden söylemek” şeklindedir.

* **Önük:** “İbik” manasındaki kelime muhtemelen bir benzetme ile “Peruk” anlamında da kullanılmaktadır. *Öňük/Öğük/Övük* biçimlerine de rastlanmıştır. *Öngük* kavramı ise “Yastık ucu nakışı” şeklinde son derece özelleşmiş bir manaya sahiptir. Bu sözcüğün de Türkçe’ye *Önük* şeklinde aktarılması uygun görünmektedir.

* **Önürdemek:** “Siftah etmek” anlamındaki kelimenin Türkçe’ye *Önürlemek* şeklinde aktarılması da mümkündür. Ancak orijinal biçiminde de söyleyiş açısından bir sıkıntı görülmediği için dönüştürmeye gerek görülmemiştir.

* **Önüz:** *Öňüs/Önüs/Önüz* biçimleri de bulunan kelime “Erkek hayvan” (her tür) manasına gelir.

* **Örçünmek:** Sarmaşık, fasülye gibi bitkilerin sarılarak büyümesini ifade etmektedir. *Ürçümek/Örçümek* fiili de büyümek manası taşır.

* **Örçütmek:** “Rahatsız etmek” olarak verilen içerik aslında laf uzatmak, birisine sürekli sataşmak, durmadan laf varmak şeklinde anlaşılmalıdır.

* **Ördemek:** “Tohum / fidan ekmek için çukur açmak” olarak açıklanan kelime ile aslında tam olarak çukur açıp tohumu / fidanı diktikten sonra ekilen yeri temizlemek, düzenlemek, tekrar toprakla doldurulan yerin etrafını hafifçe yükselterek belirginleştirmek kastedilmektedir. “Stoklamak” veya “Yığmak” anlamı ise *Ürdemek* fiilinde verilmiştir.

* **Öre:** Borç, kolon (inşaat), tay (üç yaşında), kirmen, duvar, ileri gibi birbirinden son derece uzak manaları bulunmaktadır.

* **Örek:** Sözcüğün ilk anlamı “Hayalet” demektir. Ayrıca başıboş gezen hayvan sürülerine de “Örek” denir. Bu bağlamda hayaletlerin başıboş gezmeleri de mananın içerisinde gizlidir. Hayvanların serbestçe gezebildikleri otlaklara da yine *Örek* denilmektedir. (*Ören* sözcüğü de harabe anlamına gelse de aslında sözcüğün kökeninde terkedilmiş, başıboş yer manası vardır. Hatta çağrışım yoluyla başıboş ruhların gezdiği yer demektir.) *Öz/Ör/Yör* kelimesi aynı zamanda bir kök olarak da ruh ile alakalıdır. *Öyrek* ise bazı dillerde ördek anlamına gelir ve bu hayvanların ruh ile ilişkilendirilmesinin en güzel örneklerinden biridir.

* **Örelemek:** “Borç vermek” anlamı taşıyan fiilin yalan yanlış, düzgün olmayan bir biçimde hızlıca örgü örmek manasında kullanımı da bulunur. “İlerlemek” anlamı da vardır.

* **Ören:** Virane, harabe manasındaki kelimenin orijinal biçimi *Öreğen/Öyreğen* şeklindedir. Hayaletlerin, ruhların başıboş dolaştığı yer demektir.

* **Örene:** Derme çatma, taşların üst üste harç kullanmadan yığılarak yapıldığı duvar demektir. Sözcüğün diğer anlamı da "Taş yığını" şeklindedir.

* **Örenlemek:** Bir konunun üzerinde dönüp durmak, sürekli tekrarlamak, bıktırana kadar uğraşmak manalarını içerir.

* **Örenmek:** Kaymak tutmak, kaymak bağlamak, kaymaklanmak manasındaki kelimenin *Örünmek* söylenişi de bulunur.

* **Örkeç:** Kurutulmuş süt (gıda sanayisinde "Süt tozu") manası taşımaktadır. Sütü değişik yöntemlerle kurutmak geleneksel bir uygulamadır. Sözcüğün "Kambur" manası ise *Hörgüç/Hörgeç* dönüşümü içerisinde değerlendirilmelidir.

* **Örkemek:** Genel olarak "Bağlamak" anlamı vardır. "Kazık çakmak" manası *Örge/Örke* (kazık) sözcüğü ile alakalıdır. "Mikrop bulaşmak" ve "Filizlenmek" anlamları ise *Ör/Ür* (tohum) kavramı ile bağlantılı görünmektedir ve bu içeriklerin *Ürkemek* söylenişi de vardır.

* **Örkenmek:** "Bağlanmak" anlamındaki kelimenin "Filizlenmek" manası da bulunur.

* **Örkeş:** Değişik lehçe ve şivelerde *Hörküç/Hörgüç/Hörgüş/Hörgeş/Hörgeç/Hörkeç/Hörkeş* ve *Örküç/Örgüç/Örgüş/Örgeş/Örgeç/Örkeç/Örkeş* ayrıca *Ürküç/Ürgüç/Ürgüş/Ürgeş/Ürgeç/Ürkeç/Ürkeş* sözcüklerinin tamamı devenin sırtındaki çıkıntı veya insanda kambur manası taşır.

* **Örlemek:** Genel bir anlam olarak "Belirmek" fiilini de karşılayan sözcük aslında "Güneş / Ay doğmak" veya "Yükselmek (Güneş / Ay)" için kullanılmaktadır.

* **Örpe:** "Peçe" demektir. Kavramın sonuna eklenen değişik harflerle oluşan *Örpek, Örpen, Örpeç, Örpeş* gibi kelimeler peçe, başörtüsü, çarşaf (giysi), türban gibi manalar taşır. Ancak Türk Dünyası'nın değişik yörelerinde halk ağzına ait olan bu sözcükler Türkiye Türkçesi'nin ortak kullanımında söyleyiş kolaylığı açısından pek uygun bulunmamıştır.

* **Örtenmek:** Ateşlenmek (vücut ısısının artması) manasında kullanılan fiil mecazen çok üzülmek anlamına da gelmektedir. Aslında geçmişte vücut ısısının artmasının aşırı üzüntüden kaynaklandığı anlayışı ile de bağlantılıdır. Öfkelenmek, hiddetlenmek manalarına da rastlanır.

* **Örü:** Duvar, tekstil, mera (otlak), belik (saç örgüsü), ağıl, bitki sapından örülerek yapılan hevenk, sele karşı taş ve çubukların örülmesiyle yapılan set, hayvanların / sürünün gece otlatılması veya yemlenmesi, insanların geceleyin karnını doyurması gibi birbirinden çok uzak bir dizi manayı içerektedir. Mayıs ayının ilk haftasınada o yılın yeni kuzuları geceleyin ilk kez otlatmaya çıkarılır ve bu uygulamaya da *Örü* denilir. Çobana armağan ve bahşişler verilir ve mümkünse kendisine bir koyun veya koç hediye edilir.

* **Örülmek:** Saldırmak olarak açıklanan kelime “Yakasına yapışmak”, “Yakasını tutup bırakmamak” manalarını içerir.

* **Örünmek:** Hayvanlar için gece otlamak, insanlar için gece beslenmek manasındaki fiilin *Oray/Oruy/Oru* (akşam, geç vakit) sözcüğü ile bağlantısının bulunması kuvvetle muhtemeldir. “Kaymak tutmak” manası ise *Örenmek* fiilinde verilmiştir.

* **Örüşmek:** “Kavga etmek” anlamında kullanılan fiil tam olarak “Birbirine girmek” deyimini karşılamaktadır. Hatta kökende örülerek iç içe geçmek manası vardır.

* **Örütmek:** “Duvar örmek” manasındaki fiilin ayrıca hayvanları gece otlattıktan sonra ağıla sokmak manası da bulunmaktadır.

* **Örüz:** Nehir, akarsu manasındaki kelimenin *Örüs* söylenişi de yaygındır.

* **Örüzdürmek:** “Ürkütmek” manasındaki fiilin *Ürüzdürmek* biçimi de mevcuttur.

* **Örüzmek:** “Ürkmek” manasındaki fiilin *Ürüzmek* biçimi de mevcuttur. Sözcük mitolojide aynı zamanda ürkütücü bir cengaverin de adıdır.

* **Ös:** “Can” anlamındaki kelimenin *Öz* sözcüğünün farklı bir söylenişi olduğu çok açıktır. Fakat anlam kesin olarak farklılaşmış bulunduğu için ayrı bir başlık halinde verilmesi uygun görülmüştür.

* **Ösmek:** Çoğalmak, kabarmak, şişmek, şişkinleşmek manalarındaki fiilin boyu uzamak ve büyümek (bitki) içerikleri Üsmek başlığında verilmiştir.

* **Ösükmek:** “Canı çekmek” anlamındaki fiilin *Özükmek* biçiminde aktarılması da mümkündür.

* **Öşek:** “Vaşak” demektir. Sözcükte kesinlikle bir benzeşim bulunmayıp kökende “kulaklarını diken” veya “kulakları dikili duran” hayvan manası yer alır. *Üşek* söylenişi de mevcuttur.

* **Öşelme:** “Dedikodu” olarak izah edilen fiil aslında tam olarak kulak kabartıp belli etmeden dinleyerek yine başka birinin kulağına fısıldamak demektir.

* **Öşelmek:** “Gizlice (farkettirmeden) dinlemek” manasındaki sözcük “Kulak misafiri olmak” veya “Kulak vermek” deyimlerindeki içeriğe denk düşmektedir. Sözcüğün kökeninde kulaklarını dikmek anlamı bulunur.

* **Öşünmek:** “Şarj olmak” manasındaki fiil *Ösünmek/Özünmek* dönüşümü ile *Öz* kavramına bağlanır. Dolayısıyla kelime kökünde “İçi dolmak” içeriği bulunur. Türev fiiller için de benzer ses dönüşümleri geçerlidir.

* **Ötkermek**: “Tehir etmek” / “Tecil etmek”ayrıca özel olarak namaz için “Kazaya bırakmak” manalarında kullanılır. *Ütkürmek/Ütkermek* söyleyişleri de bulunur.

* **Ötkürmek**: “Nükte yapmak” / “Espri yapmak” anlamına gelir. Ayrıca “Yolcu etmek” (yolculamak, uğurlamak, geçirmek) manasında da kullanılır.

* **Ötre:** Arap alfabesinde U (veya ses kaymasıyla Ü) sesi veren noktalama işaretidir. Türkçe “Öt” kökünden “Ötmek” fiili ile bağlantılıdır. Osmanlıca’da oluşturulmuş bir terimdir. Arapçası “Demma/Damma” şeklindedir.

* **Ötüken:** Türklerin ilk var olduğu ve oradan Dünya’ya dağıldığı yerin adı olarak kabul edilmektedir. Orhun Irmağı kaynaklarını bu bölgeden alır. İnanca göre bütün büyük Türk devletlerinin başkenti burada kurulmalıdır. Göktürk Devleti’nin de başkenti yine bu yörededir. Gerçekten de pek çok Türk ve Moğol Devleti biraz genişledikten sonra başkentlerini bu bölgeye taşımışlardır. Kavram aynı zamanda “Etügen” adlı toprak tanrıçası ile de doğrudan bağlantılıdır.

* **Öven**: “Avlu” (ön bahçe) anlamındaki kelimenin *Üven* söyleyişi de mevcuttur.

* **Övremek**: Birine veya birine alışmak demek olan fiilin “Öğremek” söyleyişi de mevcuttur.

* **Övrenişmek**: Hayvanlar için “Sahibine alışmak” manasındadır. Anadolu’da *Öğrenişmek* fiili alışmak, uyum sağlamak anlamlarında kullanılır.

* **Öy:** Farklı Türk lehçe ve şivelerinde *Öv/Öğ/Öy/Üy/Uy* kelimeleri “Ev” manası taşır.

* **Öydürmek:** “Yolcu etmek” anlamına gelir. Kelime kökünde *Öy* (ev) kavramı bulunur. Eve yollamak veya evden çıkarak uğurlamak demektir.

* **Öyegiren:** “İç güveyi” (karısının ailesinin yanında yaşayan erkek) demektir. *Öy* sözcüğü (ev) *Girmek* fiilinin çekimli halinden oluşan bileşik bir kelimedir. İç güveyi olmak ise *Öyegirmek* fiili ile anlatılır.

* **Öykemek**: Gücenmek, darılmak manasındaki kelimenin “Ayakkabı vurmak” anlamı *Üğkemek* başlığında verilmiştir.

* **Öyleşmek:** Özellikle yeni evlenen çiftlerin ana babalarının yanından ayrılarak kendilerine yeni ev açmalarını, yeni eve çıkmalarını ifade etmektedir.

* **Öymek:** Ezmek, karıştırmak, sinmek (is, duman), nüfuz etmek, azmak (yara), bulaştırmak, yığmak, istiflemek manaları vardır. *Öyük/Höyük* (Tümülüs) sözcüğünün kökenini oluşturur ve bu kavramın yabancı kökenli olduğunu iddiası tamamen asılsız ve eksik bilgiye dayalı bir husustur. *Öyükmek* (toprağa gömülmek, yere batmak) şeklinde son derece özel bir fiil bile vardır.

* **Öyürme**: “Hortum” (rüzgar) manası taşır. “Tipi” içeriği ise *Öyerme* söylenişinden aktarılmıştır.

* **Özbilmek:** *Öz* (kendi) ve *Bilmek* sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır. “Kendini bilmek” veya “Haddini bilmek” manasında kullanılır.

* **Özden:** “Asil”, “Timüs bezi” (tıp) ve “Irmak” olmak üzere birbiri ile alakasız üç mana tespit edilmiştir. “Irmak” manası *Östen* biçiminden alınmış olup asıl kaynakta “çayların birleşmesi ile oluşan ırmak” ve “küçük derelerle beslenen nehir” açıklamaları yer almaktadır. *Öz* sözcüğü de akarsu, dere, ırmak anlamlarında kullanılır. *Üzden* söylenişine ise “Su kanalı” manası ile rastlanmıştır.

* **Özdenet:** *Öz* (kendi) ve *Denet* (kontrol, teftiş) sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır. “Otokontrol” demektir.

* **Özdenetim:** *Öz* (kendi) ve *Denetim* (kontrol, teftiş) sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır. “Otokontrol” demektir.

* **Özdeşmek:** Aynılaşmak, tıpatıp aynısı olmak, birebir aynı hale gelmek manalarını içerir.

* **Özdevingen:** *Öz* (kendi) sözcüğü ve *Devinmek* (hareket etmek) fiilinin çekimli halinin bileşiminden oluşmaktadır. “Otomatik” demektir. *Özdevinmek* fiili de kendiliğinden harekete geçmek, otomatik olarak çalışmak anlamlarında kullanılır.

* **Özek:** “Merkez” manasındaki kelimenin bitki için ortadaki ana-dal, ana-kol ve arabada ön ve arka dingilleri ortalarından birbirine bağlayan düz çubuk (otomobillerde “Şaft” kavramına denk düşer) anlamları da vardır. Ruh, can, gönül gibi manalara da rastlanır.

* **Özeleşmek:** Özellikle sıvı ve akışkan maddeler veya yemek için karıştırılan maddelerin kaynaşıp birleşmesi, ayrışmaz hale gelmesi manasında kullanılır. Örneğin pirinç unu, nişasta, süt ve şekerin kaynatılması sonucu muhallebi oluşmaya başlaması veya salçanın suyun içinde karışarak erimesi bu fiille tanımlanır. *Özeleştirmek* ise kaynaştırmak, bileştirmek, yedirmek (içine işletmek) anlamlarına sahiptir.

* **Özetmek:** “Saflaştırmak” şeklinde izah edilen kelime “Özüne döndürmek” deyimindeki manaya denk düşmektedir. “Sindirmek” anlamı da bulunur.

* **Özetmen:** “Temel faktör” manasındaki kelime *Öz* ve *Etmen* sözcüklerinin bileşiminden oluşmuştur.

* **Özgermek:** “Tebdil olmak” (biçimi değişmek) demek olan sözcüğün “Tadil olmak” (aslına dönmek) anlamı da bulunmaktadır. Duruma göre bu ikinci anlam öne çıkabilir.

* **Özgertmek:** Tebdil etmek (biçim değiştirmek) demek olan sözcüğün “Tadil etmek” (aslına döndürmek) anlamı da bulunmaktadır. Duruma göre bu ikinci anlam öne çıkabilir.

* **Özgörev:** “Misyon” manasındaki kelime *Öz* ve *Görev* sözcüklerinin bileşiminden oluşmuştur.

* **Özmek:** Kabuğunu soymak, içini çıkarmak (yemiş), özünü çıkarmak, çekirdeğini çıkarmak manalarını içermektedir.

* **Özükmek:** “Namuslu davranmak” veya “Dürüst davranmak” anlamındaki fiilin “Koyulaşmak” / “Yoğunlaşmak” manası da bulunur.

* **Özülmek:** Kabuğu soyulmak, özü çıkmak, çekirdeği çıkmak manalarını içerir.

* **Özüncemek:** “Rafine olmak” ve “Aslına dönmek” anlamlarındaki sözcüğün mecazen “Kendine gelmek” veya “Kendine dönmek” manaları da mevcuttur.

* **Özüncetmek:** “Rafine etmek” ve “Aslına döndürmek” anlamlarındaki sözcüğün mecazen “Kendine getirmek” veya “Kendine döndürmek” manaları da mevcuttur.

* **Paçak:** Baçak söylenişi de bulunan sözcük birbiri ile bağlantılı iki anlam grubunu barındırır. Karpuz, kavun, kabak gibi bitkilerin kalın kabukları anlamında kullanılır. Ayrıca “Zırh” veya “Diz zırhı” manalarına sahiptir.

* **Paktagan:** Saban Bayramı olarak 22-23 Eylül Güz Gündenkliği’nde düzenlenen bir şenliktir. İnsanlara yemek dağıtılır. Azerbaycan köylerinde bu gecede çeşitli oyunlar oynarlar. Özellikle Şor Türklerinde ise bu törenin düzenli olarak kutlandığı bilinmektedir. Saban tanrısı “Pakta Han” ile ilgili olduğu kadar lütuf tanrısı Baktı Han’ın adıyla da alakalıdır.

* **Palağur:** “Hatıl" (duvar içi destek kirişi) veya Hezen (çatı kirişi) manasında da kullanılan sözcüğün *Palavur/Balavur/Balağur* biçimleri de mevcuttur. Kavramın gerçek manası “Ejderha” demek olup duvar veya çatı kirişlerinin (özellikle de odundan yapıldıklarında az ya da çok eğri, girintili çıkıntılı biçimlerinin) ejderhaya benzetilmesi söz konusudur.

* **Palanka:** Surlarla çevrili köy olarak izah edilen kelime “İç-kale” manasındaki “Sitadel” (Latince kökenli *Citadelle*) sözcüğüne de denk düşmektedir. Türkçe bağ, duvar, çamur ile ilgili kelimeler türeten *Bal/Pal (Bağal/Pağal)* kökünden türemiştir.

* **Palar:** “Kum tepesi” manasındaki kelimenin *Balar* söylenişi de bulunur.

* **Palaz:** Yunanca kökenli olan “Kuş yavrusu” manasındaki sözcüğün “Domuz yavrusu” anlamına da rastlanmıştır. Ancak Türkçe yavru, yavrulama ve çocuk ile ilgili kavramlar türeten *Mal/Bal/Pal* köküyle uyumlu olması dikkat çekicidir. *Malak/Balak* (camız yavrusu) veya *Bala* (çocuk) gibi…

* **Palçan:** “Seramik şişe” anlamı taşıyan sözcük balçık, çamur bildiren *Bal/Pal* kökünden türemiştir.

* **Papaklanmak:** “Papak” (kürk şapka) gibi kabarmak demektir. Benzetme yapılmaktadır. *Papaklamak* ve *Papaklaşmak* türevleri de aynı manada kullanılır.

* **Papatya:** Latince “Matricaria” türü çiçeğin Türkiye’deki adıdır. Sözcüğün etimolojisine dair net hiçbir bilgi yok gibidir. Son derece bilimsel yöntemler kullandığını iddia eden kaynaklar (ve kişiler) bile Yunanca kökenli “Papazın karısı” şeklinde bir izahatla konuyu geçiştirmektedir. Peki bu açıklama nereden kaynaklanmaktadır? sorusunun yanıtı ise bu bilimsel kaynaklarda (ve kişilerde) bulunamaz. Araştırıldığında ise halk arasında dolaşan bir söylentinin esas alındığı görülür. (Oysa ki aynı kaynaklar ve kişiler farklı Türkçe sözcüklerin halk kültürü, efsaneler, mitoloji ve eski kam gelenekleri ile açıklandığını gördüklerinde ise ya tamamen kayıtsız kalmakta ve görmezden gelmekte ya da hakarete varan saldırılarda bulunabilmektedirler, ki çelişkinin ve ön yargının ötesinde iyi niyet sınırlarının dışına çıkan yaklaşımlardır bunlar.) Papatya’nın açıklaması olan ve gerçekten de son derece yaratıcı olan hikaye şöyledir. İki tane Türk askeri (Selçuklu veya

Osmanlı dönemlerinden birisi olması muhtemel görünmektedir) Rum kökenli önemli bir papazı bir konuda fikrine başvurulmak üzere bulup getirmekle görevlendirilmişlerdir. Evine gittiklerinde papazın kendisinin orada olmadığını görürler ve karısı olduğunu tahmin ettikleri bir kadınla karşılaşırlar. Türkçe bilmeyen kadınla Rumca bilmeyen iki Türk askeri iletişim kurmaya çalışırlar. Amirlerine konu hakkında bilgi verirken doğru biçimde aktarmak amacıyla kadının adını öğrenmeye çalışırlar. Kadın kendisini "Papadia Margarita" yani "Papazın karısı Margarita" olarak tanıtır. Unutmamaları için de hemen yakında gördüğü ve Batı dillerinde "Margarita" olarak bilinen çiçeği -adını bildiklerini sanarak- askerlere gösterir. Ancak askerlerin aklında söylenen tamlamanın ilk kısmı olan "Papadia" (papazın karısı) kalır.

* **Parag:** Türk mitolojisinde köpek başlı insan manasında kullanılan kelime *Barak* (tüylü köpek) sözcüğünün varyantıdır. Ancak içerik olabildiğince özgünleşmiş olduğu için bu biçimi ile aktarılmıştır.

* **Parmak:** Şiirde "Hece ölçüsü" anlamında kullanılan kelimenin *Barmak* telaffuzu da mevcuttur. Sözcüğün izahatı ise şu şekilde yapılabilir. Heceler sayılırken bir yandan heceleme yapan kişi öte yandan parmakları ile (baş parmağını diğer parmaklarına götürerek) saymaktadır.

* **Pasmar:** "Tecavüz" anlamındaki kelimenin *Basmar* şeklinde aktarılması da mümkündür.

* **Paştama:** "Bayramın ilk günü" anlamındaki kelimenin *Baştama* şeklinde aktarılması da mümkündür.

* **Paştamak:** "Siftah etmek" anlamı Türkçe'deki *Başlamak* fiili ile bağlantılıdır. "İdare etmek" şeklindeki ikinci bir mana ise başta bulunmak anlam içeriği ile ilgilidir. Türkiye Türkçesi'ne *Baştamak* şeklinde aktarılması da mümkün görünmekle birlikte orijinal söyleyişte de zorlanma yoktur.

* **Patlangaç:** *Patlangıç* olarak da bilinir. Genelde çocukların kamıştan yaptıkları patlama sesi çıkaran bir oyuncaktır. İçerisinden geçirilen ipin hızla çekilmesi ile yan tarafta ipe bağlanan sert nesneler kamışa çarparak ses çıkarır.

* **Pavkırmak:** Aniden alev almak (ateş), aniden sinirlenmek / öfkelenmek, aniden gülmeye başlamak, aniden çığlık atmak, aniden kükremek (hayvan) gibi manalarda kullanılan kelime "Aniden olmak" veya "Aniden yapmak" şeklinde özetlenmiştir.

* **Pavurgan:** Uçar sincap (Pteromyini) demek olan kavram farklı lehçelerde Bavurgan/Baburgan biçimlerinde de telaffuz edilir. Kelimenin kökeninde *Bawur/Bavur/Bağır* kelimesi bulunur. Bu sincap türünün havada atlarken kollarını açarak göğsünü havada süzülmek için kullanmasının sözcükteki yansımasıdır.

* **Payalanmak:** "Kendine pay çıkarmak" anlamında kullanılan kelime Farsça kökenli "Pay" sözcüğünden türemiştir.

* **Payçar:** Kurban eti anlamı taşıyan kelimenin Farsça kökenli "Pay" (hisse, nasip) kavramı ile hiçbir ilgisi olmayıp Türkçe zenginlik, kutsallık, bereket bildiren *Bay/Pay* kökünden türemiştir. Sözcüğün *Bayçar* söylenişi de yine "Kurban" veya "Kurban eti" anlamlarında kullanılır. Günümüzde Türk-İslam coğrafyasında yaygın olarak uygulanan kurban etinin dağıtılması (pay verme) geleneğini tanımlayan Farsça kökenli "Pay"

sözcüğü ile kısmi etkileşim bulunması ihtimali de mümkündür. Bu durumda eski Türk kültüründe zaten var olan *Payçar* kavramına da uyum gösteren "Pay" sözcüğü benimsenmiş olmalıdır.

* **Paydar:** "Kurban derisi" anlamındaki kavramın *Baydar* söylenişi de yaygındır. Türkiye Türkçesi açısından bir sıkıntı bulunmadığı ve hangisinin daha uygun olduğuna karar verilemediği için her iki söyleyiş de ayrı birer başlık olarak verilmiştir.

* **Paynagan:** Kış Gündönümü olan 21-22 Aralık'ta düzenlenen bir tür bayramdır. Güneş'in ölüp ertesi gün yeniden doğduğuna inanılır, çünkü kışın en uzun gecesinden sonra gündüzler uzamaya başlar. Bu bayramın koruyucu ruhu olan "Payna Han" (Bayna Han) adına düzenlenen bir törendir aynı zamanda. Paynagan bayramında genç erkek ve kızlar bir araya gelerek karşı cinsten beğendikleri kişilere çiçek vererek evlenecekleri kişiyi seçerler.

* **Paysınmak:** "Kendine pay çıkarmak" anlamında kullanılan kelime Farsça kökenli "Pay" sözcüğünden türemiştir.

* **Pazık:** "Kasvetli" anlamındaki kelime *Basık* sözcüğünün farklı bir lehçedeki söylenişidir.

* **Pazınmak:** "Eziyet çekmek" manası taşıyan sözcük Türkçe'ye *Basınmak* fiiline yeni bir anlam içeriği eklenerek de aktarılabilir (*Basınmak:* Hafakan basmak, Kahrolmak).

* **Pazırmak:** "Defnetmek" manası aslında Anadolu Türkçesi'ndeki *Basırmak* fiilinin farklı bir söyleniş biçimi olmasından kaynaklanır. Yine her iki biçimde de "Kabus görmek" ve "Kuluçkaya yatırmak" içerikleri de mevcuttur. Sözcüğün "Dava açmak" manası ise daha ilgi çekicidir ve büyük olasılıkla *Pazmak* (mühürlemek) fiili ile alakalı olup, dava açılmasına resmi makamlarca onay verilmesinin mühür ile ilişkilendirilmesi nedeniyledir. Diğer bir ihtimal ise dava açmanın bir tür kuluçkuya benzetilmesidir. Bu izahat her ne kadar zorlama gibi görünse de halk anlayışının ilginç benzetmeler yapması çok sık rastlanan bir durumdur.

* **Pazıtmak:** "Eziyet etmek" manası taşıyan sözcük Türkçe'ye *Basıtmak* fiiline yeni bir anlam içeriği eklenerek de aktarılabilir (*Basıtmak:* Bunaltmak, Kahretmek).

* **Pazmak:** "Mühürlemek" olarak izah edilen kelime Anadolu Türkçesi'ndeki *Basmak* fiilinin varyantıdır. Bu bağlamda "Mühür basmak" tamlaması daha uygun bir açıklama olarak görünmektedir.

* **Peçelek:** Biçilecek ot veya ekin anlamı taşıyan kelime *Biçelek* sözcüğünün farklı bir biçimidir. *Piçelek* söylenişi de mevcuttur.

* **Peçelemek:** "Ziyan etmek" anlamında kullanılan fiilin "Peçe" (yüz örtüsü) kavramı ile hiçbir alakası yoktur. Türkçe *Beç/Biç/Piç/Peç* kökünün heder etmek, heba etmek, zayi etmek, ziyan etmek manalarını da ihtiva ettiği burada açıkça görülmektedir.

* **Peçelgen:** Kurumuş tarla manasındaki kelime *Biçelgen* sözcüğünün farklı bir biçimidir. Biçilecek hale gelmiş demektir.

* **Peçen:** “Mera” (otlak) olarak izah edilen sözcük aslında biçilmeye hazır çayırlık demektir. *Beçen/Biçen/Piçen/Peçen* kelimeleri farklı lehçe ve şivelerde çimenlik, çayırlık, otlak, kes (biçilmiş ot), saman manaları taşır.

* **Peçene:** “Bisküvi” manasındaki kelimenin *Beçene/Beçine* söylenişleri de bulunur.

* **Pediçin:** “Tatlısu levreği” anlamındaki kelimenin *Pidiçin* söylenişi de bulunmaktadır.

* **Peg:** Harabe, virane, yıkıntı manasındaki kelimenin Türk Dünyası’nın değişik yörelerinde *Pek/Peg/Peğ/Pey* biçimlerindeki söyleyişleri vardır. Anadolu’da “Çöplük” manasında kullanılan *Peğlik* sözcüğü de doğrudan bu kavramdan türemiştir.

* **Pekinmek:** Koyulaşmak, katılaşmak manalarındaki fiilin *Bekinmek* söylenişi de bulunur. Ancak *Bekinmek* fiilinde yerine sağlamca yerleşmek içeriği daha fazla ön plana çıkmaktadır.

* **Pekişmek:** Sağlamlaşmak, katılaşmak manalarındaki fiilin *Bekişmek* söylenişi de yaygındır.

* **Pekiştirmek:** Sağlamlaştırmak, katılaştırmak manalarındaki fiilin *Bekiştirmek* söylenişi de yaygındır.

* **Pekitmek:** Koyulaştırmak, katılaştırmak manalarındaki fiilin *Bekitmek* söylenişi de vardır. Ancak *Bekitmek* fiilinde yerine oturtmak, yerini sağlamlaştırmak içeriği ön plana çıkar.

* **Pelen:** Gazel (geyik) anlamına geldiği gibi mitolojide Yol Tanrıçası’dır. Kelimenin “Belen” biçimindeki söylenişi aniden beliren ruhsal varlık manası ile ilişkilidir. Gazel ile olan bağlantısı ise geyik türü hayvanların kutsal sayılmaları ile alakalı olmakla birlikte yol kenarlarında aniden görünüp kaybolmaları ile de ilişkilendirilimiş olması muhtemeldir.

* **Pergemek:** Sarmak, örtmek anlamlarındaki fiil *Pergemek/Pürgemek/Bürgemek/Bürkemek* dönüşümü ile aynı manaları içeren *Bürkemek* fiiline bağlanır. Türev fiiller ve sözcükler için de aynı izahat geçerlidir.

* **Peremeç:** Tatar mantısını tanımlayan kelime *Peremeç/Püremeç/Büremeç* dönüşümü üzerinden değerlendirildiğinde bürülerek, sarılarak yapılan yiyecek manası taşır. Türemiş olduğu *Peremek/Püremek/Büremek/Bürümek* fiili de sarmak, örtmek anlamlarını içerir.

* **Pertlemek:** “İnfilak etmek” (patlamak) manasındaki fiilin *Partlamak* söylenişi de vardır. Aynı ses dönüşümleri türev fiiller ve sözcükler için de geçerlidir.

* **Peşekmek:** *Biş/Piş/Peş* kökünden türeyen sözcük *Pişmek* fiili ile doğrudan bağlantılıdır. Bahçedeki veya tarladaki bitkilerden ya da ağaçlardan kopartılan ham ya da yarı ham meyve ve sebzelerin kendiliğinden olgunlaşması anlamında kullanılır. Bazen de bu meyve sebzeler güneşe koyularak olgunlaştırılır veya kurutulur. Bu nedenle “Güneşte olgunlaşmak” veya “Güneşte kurumak” şeklindek izahatlar da doğrudur.

* **Pıçamak:** “Hadım (iğdiş) etmek” anlamındaki fiil aslında benzer manalar (ampute etmek, neşterle kesmek) içeren *Bıçamak* fiilinin farklı bir formudur. Ancak buradaki “P” ile başlayan söyleyişte hadım etmek, iğdiş etmek, enemek (bir hayvanın veya insanın erkeklik organını kesmek) içeriği çok daha belirginleşmiştir.

Bu nedenle ayrıca verilmesi uygun bulunmuştur. “Kesmek” ile ilgili alt manalar içeren *Bıç/Pıç* kökünde “B/P” dönüşümü çok sık görülür ve bu kökten gelen sözcüklerin neredeyse tamamının hem “B” hem de “P” ile söylenen biçimleri bulunur.

* **Pıçkı:** “Testere” manasındaki kelimenin *Pışkı* söylenişi de vardır.

* **Pırkıldamak:** Ekşiyip köpürmek, kabarmak manasındaki fiilin “P/F” dönüşümü ile *Fırkıldamak* biçimi de bulunur.

* **Pırlanmak:** Dönmek, uçmak, fırlamak, telaşla sağa sola koşuşturmak anlamlarının hepsini birden kapsayan kelimenin “Tozlanmak” şeklinde açıklanan başka bir anlamı daha vardır. Ancak bunun aslında dönerek toz kaldırmak şeklinde algılanması daha doğru olacaktır. (Örneğin rüzgarın hortum oluşturması veya yükselen bir hava aracının ardından toz kalkması gibi.)

* **Pinez:** “Kümes” (patlamak) manasındaki kelimenin *Pines* söylenişi de yaygındır.

* **Pit:** “Yazı fırçası” manasındaki sözcüğü eldeki tarihsel verilere göre her ne kadar Çin kültürüne ait olsa da Türkçe *Biç/Bit* kökü ile kusursuz olarak uyumludur. Bu kök şekil, yazı, resim, suret, tasvir bildiren kelimeler türetir. Türkçe de dahil olmak üzere içerisinde pek çok Asya dilinin yer aldığı eski bir dilbirliğindeki ortak bir unsurdur. Eski çağlarda harflerin betimleyici şekillerden oluşması yani bir tür resim olarak algılanması ve ayrıca kalemin ise fırçadan ibaret olması nedeniyle resim fırçası aynı zamanda kalem demektir .

* **Poğdarha:** “Ejderha” anlamına gelen kelime *Boğmak/Poğmak* fiili ile ilgili görünmektedir. *Boga/Buga/Buğa* sözcükleri de yine aynı manaya (ejderha) sahiptir. Ayrıca *Poğdargamak* fiili gururlanmak, kibirlenmek ve dolayısıyla büyüklük bildirir. Sözcüğün ikinci kısmında ise etkileşim ve hatta benzeşim bulunması çok büyük bir olasılıktır.

* **Porhan:** Ruhlar alemiyle iletişime geçebilen kişileri (Medyum) tanımlar, bazen de şaman manasında kullanılır. Cinlerle iletişime geçebildiklerine inanılır. Farsça Peri kelimesinden türeyen “Perihan” ile bağlantılı gösterilse de, aslında *Bur/Pur/Por* kökünden türeyen sözcük “Bur Han” veya “Bura Han / Pura Han” gibi Türkçe kökenli bir anlayıştan gelmektedir (bazı lehçelerde *Porkan/Purkan* olarak da söylenir). Bir görüşe göre Porhan kavramı “Burhan” (şaman ruhu) sözcüğünün farklı bir söyleyiş biçimidir ve Fars kültürünün etkisiyle Perihan şekline dönüşmüştür.

* **Pozak:** “Şubat” ayının adı olarak kullanılan kelimenin *Pözek* söylenişi de vardır. *Pozuk* sözcüğüne ise “Mart” ayı manasında rastlanmıştır. Bu kavramlar farklı yörelerde farklı söyleyişlerle de olsa yaklaşık olarak aynı dönemi tanımlamaktadır.

* **Puç:** Iskarta (değerini yitirmiş mal) veya bazen Hurda anlamına gelen sözcük ikramiye çıkmamış piyango biletlerini tanımlamak için de kullanılır. İskambilde elde tutulmasına gerek olmadığı için kenara ayrılan kağıtlar da bu şekilde adlandırılır.

* **Puğbay:** “Beşik” manasındaki kelimenin *Buğbay* biçimi de bulunmaktadır.

* **Puğurmak:** *Burmak/Buğurmak/Buhurmak/Puhurmak/Puğurmak/Purmak* fiillerinin tamamı "Kokmak" manası içerir ve *"Burun"* kavramının da kökenini oluşturur. Safra kesesi manasındaki *Puğur* sözcüğü ise tam olarak "kokan organ" demektir ki çok büyük olasılıkla kesilen hayvanların safra keseleri yanlışlıkla kesildiğinde yayılan kötü koku ile alakalıdır.

* **Pulaysımak:** Sözcüğün tam ve doğru açıklaması "Haram yediği için hastalanmak" şeklindedir. Pulaysı/Bulaysı kelimesi Türkçe *Bul* kökünden türemiş olup, tam olarak anlamı hak edilmeden bulunmuş şey demektir.

* **Pulgamak:** "Lekelemek" manasındaki sözcüğün Farsça "Pul" kavramı ile hiçbir alakası yoktur. B/P dönüşümü ile *Bulgamak* (karıştırmak) fiilinin farklı bir telaffuzundan ibarettir.

* **Pur:** Beyaz, hafif kırılgan, çimento tutmayan, göreceli olarak değersiz kabul edilen bir taş türüdür. Sözcüğün "Koku" manası ise *Bur/Buğur* dönüşümü içerisinde değerlendirilmelidir.

* **Puramak:** "İlave etmek" manasına gelen sözcüğün "Kokmak" anlamı da bulunur ki, *Pur/Bur* kökü Türkçe'de koku (özellikle de güzel koku) ile alakalıdır, örneğin *Burcumak* (güzel kokmak) fiilinde olduğu gibi. *Burun* kelimesinin kökeni de yine buradadır. *Purmak/Burmak* fiili de aynı manayı içerdiği için burada ilk mana tercih edilmiştir.

* **Purç:** "Biber" anlamındaki kelimenin *Murç/Burç* söylenişleri de bulunur. *Bur/Pur* kökünde "Kokmak" içeriği bulunur ve biberin kendine özgü bir kokusu olması sözcüğün belirleyici özelliğini oluşturur *(Buruç/Puruç > Burç/Purç)*.

* **Purmak:** "Kokmak" manasındaki fiilin "Ğ" türemesi ("U" sesi uzaması) ile ortaya çıkan *Puğurmak* söylenişi de bulunur. Her iki söylenişin de ayrı birer başlık olarak verilmesi uygun bulunmuştur.

* **Pusamak:** Saklanmak, gizlenmek, kamufle olmak, görünmez olmak, sipere yatmak manalarını ihtiva eden fiilin *Busamak* söylenişi de mevcuttur.

* **Pusanak:** Siper anlamında kullanılan kelimenin *Busanak* olarak söylenişi "Gölgelik" manasına gelir. Burada da aslında altına sığınılacak yer içeriği bulunur.

* **Pusmak:** Sipere yatmak, sinmek, gizlice gözlemek manalarındaki fiilin *Püsmek* biçimine de rastlanmıştır.

* **Pürçek:** Sözcüğün "Zülüf" veya "Kakül" manalarının *Bürçek/Börçek* söylenişleri de vardır.

* **Püşemek:** "Olgunlaşmak" anlamındaki fiilin *Büşemek/Püşemek/Pişemek* dönüşümü üzerinden *Pişmek/Bişmek* fiiliyle olan bağlantısı çok açıktır.

* **Sabak:** "Koçan" demek olan sözcüğün asıl anlamı "Mısır Koçanı"dır. Ancak daha sonra "Demet" veya "Deste" manasında da kullanılır olmuştur. Bunların dışında "Değnek" veye "Sopa" anlamı da vardır. "Meyveli dal / sap", "Düğüm" ve "Tel" anlamlarına da rastlanmıştır.

* **Sacalamak:** “Karartmak” şeklinde verilmiş olan tanım hakkında net bir açıklamaya ulaşılamamıştır. Yorum yoluyla ekmek, hamur gibi yiyecekleri sacda fazla pişirerek renklerinin kararmasına neden olmak şeklinde bir izahat yapılabilir. Sözcüğün Ukraynaca’dan köken aldığı da bazı kaynaklarda yer almaktadır. Gerçekten de *“Saja”* kelimesi bu dilde “Kurum” (is tozu) anlamına gelmektedir. “Kararmak” manasındaki *Sacalanmak* fiili için de benzeri bir açıklama geçerlidir.

* **Saçayıran:** “Toka” manasındaki sözcük *Saç* kelimesi ve *Ayırmak* fiilinin çekimli halinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Saçbağ:** “Bandana” manasındaki sözcük *Saç* ve *Bağ* kelimelerinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Saçılga:** Doğaya dökülerek verilen yiyecek ve içecek şeklindeki kurbanı ifade eder. Özellikle ateşe “Saçı Verme” geleneği geçmişte oldukça yaygındır. Ayrıca geçmişte belirli bir öneme sahip olan *Sac* (pişirme aracı) ile de *Saçılga* uygulamasının yine alakası bulunur. Kızgınlaşan sacın üzerine kullanmadan önce eski halk inancına göre tuz, un veya pişirilecek yiyeceklerden bir parça “Saçı” olarak atılır. Eski Türk geleneğinde bahar aylarında derelere ve göllere dökülen sütler, çökelekler, peynirler, ekmekler hem bir Saçı, hem de buralardaki canlılar için bir besin niteliği taşır. Farklı uygulama türleri de mevcuttur. Örneğin; *Tahılga/Takılga* (tahıl sunusu) veya *Yağaşga/Yağışka* yani yakılarak sunulan yiyecekler gibi. Özellikle kümes hayvanlarının önüne saçılarak verilen yemlere de *Çaçılga* denilmektedir (“S/Ç” dönüşümü ile *Saçmak > Çaçmak*).

* **Saçkı:** Gübre, yakacak olarak kullanılan gübreli saman karışımı, tarlayan saçılan gübre karışımı manalarında kullanılan kelimenini genel olarak “Saçılan şey” manasında kullanıldığı da görülür. *Saçgı* söylenişi de vardır.

* **Saçkırmak:** “Saç dökmek” manasındaki sözcük *Saç* ve *Kırmak* kelimelerinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Sağan:** “Bayağı doğan” türü kuşu tanımlar. Bundan başka “Süt” veya “Süt rengi” manası da taşır. Ayrıca “Sığır” veya “İnek” anlamına da rastlanmıştır. Moğolca *Sagağan* sözcüğünün “Beyaz” renk anlamı taşıyor olması bu ikinci anlam grubu ile etimolojik bağlantısı açısından dikkat çekicidir. “Sağım” (süt sağma) anlamı da bulunmaktadır.

* **Sağaymak:** “Ayılmak” (baygınlıktan uyanmak, komadan çıkmak) manasındaki kelime “Dinçleşmek” demek de olduğu gibi “Tedavi olmak” anlamında da kullanılır.

* **Sağaytmak:** “Ayıltmak” (baygınlıktan uyandırmak, komadan çıkarmak) manasındaki kelime “Dinçleştirmek” demek de olduğu gibi “Tedavi etmek” anlamında da kullanılır.

* **Sağbakış:** “Basiret” anlamındaki sözcük *Sağ* ve *Bakış* sözcüklerinden oluşan bileşik bir kelimedir. *Sağ* ve *Bakmak* sözcüklerinin bileşimi olan *Sağbakmak* fiili ise “Basiretli davranmak”, “Dikkat etmek”, “Uyanık olmak” manalarında kullanılır.

* **Sağdamak:** “Teselli etmek” manasındaki fiilin “D/L” dönüşümü ile *Sağlamak* şeklinde aktarılması da mümkündür. Bu durumda Türkçe’de zaten var olan *Sağlamak* fiiline yeni bir anlam içeriği eklenmesi gerecektir.

* **Sağdan:** “Dost”, “Yaren” anlamları taşıyan kelimenin “Ğ” düşmesi (uzun “A” kısalması) ile *Sadan* biçimi de bulunmaktadır.

* **Sağdanmak:** “Teselli olmak” manasındaki fiilin “D/L” dönüşümü ile *Sağlanmak* şeklinde aktarılması da mümkündür. Bu durumda Türkçe’de zaten var olan *Sağlanmak* fiiline yeni bir anlam içeriği eklenmesi gerecektir.

* **Sağdaşmak:** “Hısım olmak” (evlilik bağı ile akrabalık kurmak) anlamında kullanılan fiil aynı zamanda sünnet olan çocuğa kirvelik yapan kişi ile hısımlık kurulmuş sayılmasını da ifade eder. Günümüzde zayıflamış olsa da yakın dönemlere kadar devam eden bir anlayışa göre Türk kültüründe kirve olmak bir akrabalık bağı oluşturmaktadır. Buna benzer bir algıya Avrupa kültüründe vaftiz babalığı uygulamasında da rastlanır.

* **Sağğı:** “Şifa” veya “Derman” manasındaki kelimenin aslı *Savgu* biçimindedir. Orijinal haliyle aktarılmasınını mı yoksa *Sağğı* biçimine çevrilmesinin mi daha doğru olacağı konusunda kararsız kalınmıştır. “Ğ” ile yazımının *Sağ* ve *Sağlık* sözcükleri ile uyumlu olması ve sondaki ekin ise “I” harfi ile “-gı” biçiminde söylenmesinin Türkiye Türkçesi’ne daha uygun bulunması nedeniyle bu biçime öncelik verilmiştir.

* **Sağın:** “Kıvılcım” manası *Çağın* biçiminden dönüşmüş olmalıdır.

* **Sağınç:** “Merak” anlamının dışında bazı lehçelerde “Tereddüt” manası da bulunmakla birlikte Anadolu Türkçesi’ne bu mana biraz uzak olduğu için tercih edilmemiştir. Bu mana “Dikkat” veya “İhtiyat” anlamında kullanılan *Sakınç* kelimesine daha yakın olmakla birlikte yine de yeterince uyumlu bir içerik olarak görülmemektedir. Bunlardan başka “Tasavvur” anlamına da rastlanmıştır. Aynı şekilde *Sağınmak* fiilinin de “Merak etmek” anlamından başka “Hasret çekmek” (özlemek), “Tereddüt etmek” ve “Tasavvur etmek” anlamları da vardır.

* **Sağındırmak:** “İlgi uyandırmak” / “Merak uyandırmak” manasındaki fiilin “Hatırlatmak” anlamı da bulunmaktadır.

* **Sağınma:** “Tefekkür” manasındaki sözcük *Sağınmak* fiilinden türemiştir. Bu fiil “Tefekkür etmek” anlamından başka varsaymak, farketmek, merak etmek, aklında tutmak, hatırlamak, muhasebe etmek, muhakeme etmek içeriklerini de bünyesinde barındırır,

* **Sağırmak:** “Sakinleşmek” manasından başka “İşitmemek” veya “İşitmez olmak” anlamı da vardır.

* **Sağızgan:** Türk astronomisinde bu isimle tanımlanan iki yıldıza rastlanmıştır; “Ak-Sağızgan” ve “Al-Sağızgan”. Maalesef elde yeterince tanımlayıcı bilgi bulunmadığı için bunların hangi yıldızlar olduğu kesinleştirilememiştir. Ancak eski kaynaklardaki izahatlardan elde edilen verilerle bunların gökyüzündeki önemli ve belirgin yıldızlar olduğu anlaşılmaktadır. Çin kaynakları ile de yapılan karşılaştırmalar da dikkate alındığında *Ak-Sağızgan* yıldızının “Sirius” olduğu, *Al-Sağızgan* yıldızının ise “Antares” olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir.

* **Sağkal:** *Sağ* sözcüğü ile *Kalmak* fiilinin çekimli halinin bileşiminden oluşan kelime “Hoşçakal” veya “Elveda” demektir. Orijinali ise *Savkal* biçimindedir.

* **Sağna:** “Sanduka” manasındaki kelimenin *Sağana* biçimi de mevcuttur.

* **Sağrak:** “Güğüm” ve “Külek” şeklindeki iki farklı anlamı bulunan sözcüğün *Sakrak* söylenişine de “Sürahi” manasıyla rastlanmıştır.

* **Sağramak:** “İdrar yapmak” (işemek) manasındaki kelimenin *Saňramak/Sanramak* söylenişlerine de rastlanır.

* **Sağsınmak:** Ölmüş bir kişiyi yaşıyor saymak, öldüğünü kabul etmemek manalarında kullanılır.

* **Sakalak:** “Bıyıklı balık” türünü tanımlayan kelimenin *Sagalak* söylenişi de bulunmaktadır.

* **Sakaldırık:** Çene (sakal) altından bağlanan şapka manası taşıyan kelimenin *Sağaldırık* biçimine de rastlanmıştır.

* **Sakıl:** “Hint sincabı” manası taşıyan kelimenin “Bozkır tilkisi” manasında kullanıldığına da rastlanmıştır. Bu durum büyük olasılıkla uzun kuyrukları nedeniyle hayvanların birbirine benzetilmesinden kaynaklanan bir farklılıktır. *Sahıl* telaffuzu da bulunan sözcüğün İskitçe kökenli olduğunu öne süren kaynaklar mevcuttur.

* **Sakımak:** “Serap görmek” / “Hayal görmek” / “Sanrı görmek” anlamlarındaki kelimenin “Korumak” ve “Beklemek” manaları da vardır.

* **Sakızak:** Başıboş dolaştığına inanılan ruhları ifade kavramın “Sağızak” (arı) sözcüğü ile benzerliği hatta neredeyse biçimsel eşdeğerliği dikkat çekicidir.

* **Saklaşmak:** “Dikkat kesilmek” manasındaki fiilin “Birlikte saklanmak” anlamı da bulunur.

* **Sakramak:** Hayal görmek, hayalet görmek manalarındaki fiilin *Sakıramak* biçimi de mevcuttur. Ancak aradaki “I” sesi söyleyişte neredeyse farkedilmez hale gelmektedir.

* **Sakranmak:** Cin çarpmak, ruh tutmak manalarındaki fiilin *Sakıranmak* biçimi de mevcuttur. Ancak aradaki “I” sesi söyleyişte neredeyse farkedilmez hale gelmektedir.

* **Saksavul:** Eski kaynaklara göre yapraklarındaki sütü tedavi veya şifa amaçlı kullanılan bir ağaçtır.

* **Salışmak:** Karşılaşmak, müsabaka yapmak, boy ölçüşmek, birbirini kıyaslamak manalarını içerir. *Selişmek* söylenişine de rastlanmıştır. Türev sözcük ve fiiller için de aynı ses dönüşümü mevcuttur (örneğin *Salıştırmak > Seliştirmek*).

* **Salıtmak:** “Azad etmek” manasından başka “Haber salmak” ve “Davet göndermek” anlamları da bulunmaktadır.

* **Salkınmak:** “Rüzgar çıkmak” anlamındaki fiilin S/H dönüşümü ile *Halkınmak* varyantı da mevcuttur, ancak bu biçim Anadolu Türkçesi’nin söyleyiş kolaylığına uygun görünmemektedir.

* **Salkmak:** "Esmek" manasındaki fiilin S/H dönüşümü ile *Halkmak/Halkımak* varyantı da mevcuttur, ancak bu biçim Anadolu Türkçesi'nin söyleyiş kolaylığına uygun görünmemektedir.

* **Salma:** Genel olarak "Asılarak kurutulan hamur işi" özelde ise "Makarna" manasındaki kelimenin "H/S" dönüşümü ile *Halma* söylenişi de vardır. Ancak bu biçime "Erişte" izahatı ile rastlandığı için ayrı bir başlık olarak verilmiştir. Sözcüğün bundan başka harç (vergi), üçetekli giysinini herbir parçası, çeyiz, düğünde istenen hediye, atın bağlandığı ip, ayakkabı bağcığı gibi manaları da bulunur.

* **Salmak:** Sözcüğün "Ciddiye almak" içeriği Anadolu'daki *Sallamak* fiilinin mecazi "Önemsemek" veya "Kaale almak" (negatifi olan "Önemsememek" veya "Kaale almamak manasındaki *Sallamamak*) fiili ile de doğrudan alakalıdır. Bunun dışında "Erişte kesmek" anlamı da bulunur ki aslında biraz daha geniş bir izahatla erişteyi kesip kuruması için ipe asmak şeklinde de anlaşılabilir.

* **Saltan:** Türkçe "Salt" (tek, mutlak) kökünden türeyen sözcük "Bekar" demek olduğu gibi "Sultan", "Kral", "Monark" gibi anlamları da karşılar. Arapça *Sultanat/Saltanat* kelimeleri ile de tam bir uyum gösteren kavramda *Sultan* sözcüğü ile etkileşim veya benzeşim bulunması da ihtimal dahilindedir. Ancak Türkçe tek olma, mutlak hükümdar olma anlamı da kelime kökü ile çelişmediği gibi bağımsız olarak ortaya çıkmış olması kuvvetle muhtemeldir.

* **Saltbaş:** "Yalnız" veya "Bekar" anlamına gelen kelime *Salt* ve *Baş* sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Salvar:** "Akbaba" (kuş) manasındaki sözcüğün *Çalvar* söylenişi de bulunur.

* **Sanaç:** Fikir, kanaat, tasavvur manasındaki kelimenin deri torba, kırba manası *Sağnaç* söylenişinde verilmiştir.

* **Sanamak:** "Hesaplamak" demek olan kelimenin bazı lehçelerde "Tefekkür etmek" (derin düşünmek) ve "Niyet etmek" manaları da bulunmaktadır.

* **Sanaşmak:** "Tekerlemek okumak", "Hesaplaşmak", "Yüzleşmek", "Atışmak" (tartışmak), "Paylaşmak" manalarında kullanılır.

* **Sanız:** *Sangız* söylenişi de olan kelime "Sakız" kavramı ile doğrudan bağlantılıdır. Genizsil harfler olan "Ğ" (Yumuşak G) ve "Ň" (Yumuşak N) dönüşümüne bağlı olarak *Seğiz/Seňiz/Sengiz/Sangız/Saňız/Sağız* sözcükleri Türkçe'nin farklı lehçe ve şivelerinde kısmen akışkan, koyu kıvamlı, yapışkan maddeler olan reçine, balmumu, çamsakızı, ağda, sakız, katran, zift gibi kavramları tanımlamakta kullanılır.

* **Sanızdamak:** Reçine akmak/akıtmak, reçine damlamak/damlatmak manalarındaki fiilin Türkiye Türkçesi'ne *Sanızlamak* şeklinde aktarılması da mümkündür.

* **Sanza:** "Kadayıf" manası ile izah edilmiş olan kelimenin etimolojisi netleştirilememiştir. Yabancı kökenli olması ihtimali ağır basmaktadır. "Baklava" anlamı ise *Samza* (M/N dönüşümü) söylenişinden aktarılmıştır.

* **Sapalamak:** “Tevzi etmek” (dağıtmak, pay etmek) manasındaki kelimenin “Yanlış yola girmek / gitmek” anlamı da bulunur.

* **Sarançka:** Kimi Türk lehçelerinde Yusufçuk böceği bazılarında ise Peygamberdevesi böceğini karşılayan bir sözcüktr. Türkçe Sarı sözcüğüyle ve “Sarılmak” (bükülmek, kıvrılmak) fiili ile aynı kökten gelir. Ayrıca “Sarsmak” fiili ile de uzaktan da olsa bağlantılıdır. Sarı renk ise yeşil renk ile birlikte ejderhaları sembolize eder. Avrupalıların bazen “Ejdersineği” (İngilizce; “Dragonfly”) adı verdikleri Yusufçuk Böceği’ne kimi Türk lehçelerinde “Sarıska/Sarınçka/Sarınskan”, Moğol dillerinde ise “Sarsa/Carca/Carcaha” denilmesi yine bu canlının ejderhaya benzetilmesiyle de ilgilidir.

* **Saraş:** “Sahur” (oruç tutmaya hazırlanmak için gece yemeği) demektir. Sözcüğün başında *Sarı* kavramının bulunması muhtemeldir, sonundaki “-aş” kısmı yemek kavramına işaret ediyor gibi durmaktadır. Bu durumda “Sarı-aş” bileşik kelimesinden “I” sesi düşmesi ile kaynaşarak ortaya çıkmış olabilir. Ancak *Saraşan* kelimesine de yine aynı “Sahur” anlamı ile rastlanmıştır ki bu durumda *Saraşmak* gibi bir fiilden türemiş olduğu yönünde bir izlenim edinilmektedir fakat arada anlamsal bir ilişki kurmak güçtür.

* **Sarbakan:** “Hallaç” (yün çırpıcı) manasındaki kelimenin aslı *Sarbaykan* biçimindedir. Türkiye Türkçesi’ne “Y” sesi düşmesi ile aktarılması söyleyiş kolaylığı açısından daha uygun bulunmuştur.

* **Sarbakşın:** “Maymun” demektir. *Sarbamak* (parmak ayırmak, parmakların arasını açmak) fiilinden türemiş görünmektedir. Maymunların parmaklarını açarak yere basması ve bu şekide yürümesi ile alakalıdır. *Çarbak/Şarbak* kelimesi ise “Sincap” anlamına gelir ki, maymunun pek çok açıdan sincaba benzetilmesi söz konusu da olabilir.

* **Sarbamak:** “Parmaklarını ayırmak” gibi son derece özel ve ilginç bir anlamın yanısıra “Atmak”, “Savurmak” ve bu içeriklerle bağlantılı olarak “Yün çırpmak” manası da bulunur. *Sarbaymak* biçimi de mevcuttur.

* **Sargamak:** “Elemek” manası dışında “Ismarlamak” şeklinde başka bir anlamı daha mevcuttur.

* **Sargayah:** Bahar Bayramı niteliği taşır. Özellikle Slav kavimleri ve Ruslarla komşu olarak hatta birlikte yaşayan Hristiyan Türkler tarafından hatta çevrelerinde Slavlarca kutlanan bir bayramdır. Hristiyan geleneğindeki “Maslenitse” bayramının Türkçe karşılığıdır.

* **Sarnamak:** Bestelemek, beste yapmak, kaside okumak, şarkı söylemek, ilahi söylemek manalarına sahiptir.

* **Satalamak:** “Bağırarak satış yapmak” anlamındaki kelimenin “Bir lafı sürekli tekrarlamak” manası da bulunur. Bu ikinci içerik satıcının aynı sözleri durmadan tekrarlayarak mallarını satmaya çalışması ile de uyumludur.

* **Satan:** Türkçe *Satmak* fiilinden türeyen sözcüğün “Hain” anlamı İbranice kökenli “Satan” (Arapça: Şeytan) sözcüğü ile de belirli bir oranda uyumludur. Elbetteki bu durum tamamen tesadüfi olup aralarında etimolojik bir ilişki yoktur.

* **Sava:** “Haber” veya “Mesaj” manası taşıyan sözcüğün *Saba* ve *Çava* söylenişleri de vardır.

* **Savlama:** “İddia” veya “Hipotez” manasındaki kelimenin orijinali *Savdama* biçimindedir.

* **Savulçak:** “Silahlı tenya” (Latince “Taenia Solium”) adlı parazit “Domuz tenyası” olarak da bilinmektedir.

* **Savutlamak:** Silah çekmek, silah çıkarmak, silahla saldırmak manalarında kullanılır.

* **Say:** “Zırh” anlamı *Zay* (cenk, harp) kavramı ile alakalı görünmektedir. Bunun dışında yassı ve yuvarlak iri taşları da tanımlamaktadır. Rastlanan diğer anlam ise “Nehir Yatağı” şeklindedir. Fakat bu sözcük aslında *Say > Tsay > Çay* dönüşümü ile Anadolu Türkçesi’nde küçük akarsuları tanımlamakta kullanılmaktadır. Kabuk, tebeşir, yiv gibi birbiri ile alakasız diğer anlamlara da rastlanır.

* **Sayagan:** Hayvancılığa dayalı ekonominin ön planda olduğu toplumsal dönemlerde bir anlamda “Sürü Bayramı” olarak kutlanan bir gündür. 21-22 Haziran’daki Yaz Gündenkliği’nde sürülerin koruyucu ruhu “Saya Han” adına düzenlenen bir törendir. Sayacılar (genelde çocuklardır) bu günde keçi veya koyun derisine bürünüp evlerden *Saya* (bir tür hediye olarak çocuklara verilebilecek her şey, ayrıca tahıl) toplarlar.

* **Sayalanmak:** 21-22 Haziran’daki Yaz Gündenkliği’nde çocukların evleri gezerek “Saya” adı verilen hediyeleri almalarını tanımlar.

* **Sayalgan:** Azad edilmiş köleleri tanımladığı gibi bağları çözülmüş veya doğaya salınmış hayvanları da ifade eden bir kavramdır.

* **Sayalmak:** “Azad olmak” manası aslında “Bağları çözülmek” demek olup genellikle hayvanlar için kullanılan bir fiildir. Anlam genişlemesi ile “Çözülmek” olarak da izah edilir. Türeyen *Sayaltmak* fiili de “Azad etmek” veya “Bağlarını çözmek” ya da daha genel olarak “Çözmek” demektir.

* **Saydılamak:** “Yoklama yapmak” manasındaki fiilin *Sağdılamak/Sadılamak* biçimlerine de rastlanmıştır. Hürmet etmek, saygı göstermek, saygı gösterisinde bulunmak manalarında kullanıldığı da görülür.

* **Saygak:** “Mezar taşı” demek olan kavramın “Saygah” (şaman ruhu) sözcüğü ile ilgisi ve benzerliği dikkate değerdir. Çok büyük olasılıkla şamanın (hatta genel olarak insanların) ruhlarının mezar taşları ile ilişkili olduğu, şamanların yardımcı ruhları gibi insanın yanıbaşında beklediği, bu taşların ruhu temsil ettiği inancının bir sonucudur. Hatta mezar taşı mecazen kişinin ruhu gibi algılanmaktadır.

* **Saygarma:** Psikanaliz manasına gelen sözcük aslında tam olarak şamanın ruhu incelemesi olarak tanımlanmaktadır.

* **Sayhan:** Sözcük üst düzeyde saygı gösterilmesi gereken bir kişiyi bildirir. Tıpkı hanlara karşı gösterilene eşdeğer bir saygı söz konusudur. Günümüzdeki tabirle “VIP” (İngilizce “Very Important Person) kavramını belki de daha üzeri bir düzeydeki kişiyi karşılar.

* **Sayınmak:** Aklında hesaplamak, kendi hesabını yapmak, içinden hesap yapmak, kendince hesap etmek manalarını içerir.

* **Sayışmak:** "Hesaplaşmak" manasındaki kelimenin "Vuruşmak" anlamı *Zayışmak* biçiminden dönüşmüştür. *Zay/Day* kökü savaş ve silahla ilgili sözcükler türetir.

* **Saylamak:** "Tercih etmek", "Seçmek" veya "Vekalet vermek" anlamlarından başka "Kabuğunu soymak" manası da bulunmaktadır. Fakat bu son anlam aslında "Çaylamak" fiili olmalıdır. Çünkü *Çay* kökü *kaplamak* manası ile de alakalıdır. (Örneğin *Çayınmak* fiili *metal kaplanmak* anlamı taşımaktadır.) Burada ise tersine bir anlam ile kabuktan arındırma söz konusudur. Sözcüğün ayrıca "Sinir krizi geçirmek" şeklinde bir manası daha bulunur ki, bu da Anadolu Türkçesi'ndeki *Sayıklamak* (hezeyan etmek, uykuda konuşmak) fiili ile doğrudan alakalıdır.

* **Saylanmak:** "Tercih edilmek" veya "Vekalet etmek" anlamlarından başka "Kabuğu soyulmak" manası da bulunmaktadır. Fakat bu anlam aslında "Çaylanmak" fiili olmalıdır. (Çünkü *Çay* kökü *kaplamak* manası ile de alakalıdır.) Örneğin *Çayıtmak* fiili *metal kaplamak* anlamı taşımaktadır. Burada ise tersine bir anlam ile kabuktan arındırma söz konusudur. Sözcüğün ayrıca "Siniri bozulmak" şeklinde bir manası daha bulunur ki, bu da Anadolu Türkçesi'ndeki *Sayıklamak* (hezeyan etmek, uykuda konuşmak) fiili ile doğrudan alakalıdır. Bunun dışında "Talep etmek" ve "Heveslenmek" manamlarına da rastlanmıştır.

* **Sayralmak:** "Enderleşmek" veya "Nadideleşmek" anlamları taşıyan kelimenin "Harap olmak" manasına da rastlanmakla birlikte bu "Sayrılmak" (hastalanmak) fiilinin anlam kaymasına uğramış bir varyantı olarak görülebilir. Asıl anlamlar ise "Seyrelmek" fiili ile bağlantılıdır.

* **Sayramak:** "Karaya oturmak" manası "Seyremek" (sığlaşmak) fiili ile alakalı olup suyun çekilerek geminin kuma batmasını ifade eder. Bundan başka "Şarkı söylemek", "Şakımak", "Ötmek" ve "Şuh davranmak" (açılıp saçılmak) anlamları da bulunmaktadır.

* **Saysanak:** "Domino" oyunu anlamındaki kelimenin *Sayzanak* söylenişi de bulunur.

* **Sayşu:** "Düello" anlamındaki kelimenin *Sayju* söylenişi de bulunur.

* **Sazakan:** Baharda yağmurdan önce ortaya çıkıp, yaz mevsiminde ise bulutların arasında dolaştığına inanılan bir su ejderidir. Kışın sonuna doğru hiç beklenmedik bir kar fırtınası veya tipi bastırırsa yahut da baharda aniden sağanak yağmur başlarsa, "Sazakan Oynuyor" denilir. Yağmurlar bittikten sonra yerin altına girip kaybolur ve girdiği yerde derin bir çukur oluşur. *Sazgan/Sazğan* kelimesi eski Türkçe'de yılan veya ejderha manası taşır. Balık türlerini ifade eden *Sazan* ve *Sazar* kelimeleri ise kıvranma manası taşırlar ve aynı kökten gelirler. Ayrıca "R/Z" ses dönüşümü dikkate alınırsa "Sarkan" adlı ejderha ile de alakalı olması muhtemeldir. Bataklık yer anlamındaki Saz/Sazlık kelimesi ile de bağlantılı görünmektedir, çünkü bu varlığın toprakta çamurlu bir çukur açarak kaybolduğu söylenir. Sazağan (girdap, anafor) sözcüğü de yine bu varlığa benzetilmesi veya onun tarafından oluşturulması ile alakalı görüldüğü için bu şekilde tanımlanmıştır.

* **Seçilemek:** Sözcüğün "İç çekmek" manası *Çeçilemek* (titremek) fiilinden Ç/S dönüşümü ile ortaya çıkmış olmalıdır. *Seçmek* fiilinden türeyen "Tercih etmek" veya "Tercih yapmak" manası da bulunur.

* **Seçilenmek:** Sözcüğün "İçi ürpermek" veya "İçi titremek" manası benzer manalara sahip olan *Çeçilenmek* fiilinden Ç/S dönüşümü ile ortaya çıkmış olmalıdır. *Seçmek* fiilinden türeyen "Tercih edilmek" manası da bulunur.

* **Seğelmek:** Bayılmak, düşmek, (iki mana birleştirilerek; "Bayılarak yere düşmek",) toprağa düşmek (tohum) ve sesi kesilmek, sesi kısılmak, nefesi kesilmek anlamlarına sahiptir.

* **Seğeltmek:** Bayıltmak, düşürmek, tohum saçmak ve sesini kesmek, sesini kısmak, nefesini kesmek anlamlarına sahiptir.

* **Seğirtke:** "Pire" demektir. Türkiye Türkçesi'ndeki *Çekirge* kavramına da köken teşkil eden *Seğertki/Seğirtke/Şeğirtke/Çekirtke/Çeğirtke* sözcükleri farklı türlerdeki zıplayan böcekleri tanımlamakta kullanılır.

* **Seğmen:** "Milis" veya "Zeybek" manalarında kullanılan kelimenin *Seymen* söylenişi de bulunur. Kelimenin kökeninin "Köpek bakıcısı" manasındaki Farsça *Sekban/Sagban* ile ilişkilendirilmesi tamamen yersizdir ve yanlış bir tespittir. Türkçe bir kavrama etimolojik bir açıklama geliştirilemediğinde eksik, yetersiz bilgiyle hatta hiçbir veriye gerek duymadan tamamen biçimsel benzerliklere (üstelik yeterince benziyor olmasa bile) dayalı olarak hemen Farsça'dan veya Arapça'dan köken aramak bir tür takıntıya hatta marazi bir rahatsızlığa dönüşmüş durumdadır. Oysaki "Seğmen" kelimesinin kökenini anlamak için dilbilim uzmanı olmaya gerek yoktur. Bir tür halk dansı olan "Seğmen oyunu" izlemek yeterlidir. *Sekmek > Seğmek* fiili ile bağlantılı olarak ele alındığında izahatın ne kadar basit olduğu anlaşılır çünkü bu oyunu oynayan kişilerin tek ayakları üstünde sektikleri dolunay gibi apaçık izlenebilir. *Seğmek* fiili "Ç/S" dönüşümü ile *Çeğmek* fiili ile de alakalı olup her ikisi de "Eğmek/Eğilmek" manalarını da sahiptir ki "Selam vermek", "Saygı göstermek" mecazlarını içerir.

* **Sekmen:** Sözcüğün "Atlet" (giysi) manası Türkçe kökenlidir (Çekmen > Sekmen). "Divan" veya "Sedir" (oturak) anlamının ise Yunanca'dan gelmiş olma ihtimali yüksek görünmektedir.

* **Sekremek:** Sıçramak, zıplamak manasındaki fiilin *Sekrimek/Sekirmek/Sekiremek* söylenişleri de vardır. Aynı ses dönüşümleri türev fiiller için de geçerlidir.

* **Semrük:** Bazı Türk lehçelerinde gerçek kuş adları (özellikle de Keklik) için kullanıldığı da bilinmekle birlikte eski kaynaklarda efsanevi devasa bir kuş olarak bahsi geçer. Güneş'te yanar ve her gün kendi küllerinden yeniden doğar. Tüyleri bakır rengindedir. Köpek başlıdır ve pençeleri de tıpkı bir arslanınki gibidir. Farsça kuş manasındaki "Simurg" sözcüğü etkileşimle Altayca'da "Semrük" biçimine dönüşmüştür. Bu dönüşüm Türkçe *Sem* kökü ile alakalı görünmektedir. Örneğin; *Semirmek* (irileşmek, beslenmek) fiili.

* **Senelmek:** Sözcüğün "Karşı çıkmak" / "Karşı gelmek" / "Karşı durmak" manaları hem "İtiraz etmek" hem de fiilen "Karşılamak" (karşısına çıkarak engel olmak veya karşısına çıkarak selamlamak) içeriklerini kapsar.

* **Senir:** Dağ yolu veya dağ yamacı şeklinde birbiri ile bağlantılı iki manası bulunan kavramın eski söylenişi *Seňir/Sengir* biçimindedir..

* **Senmek:** “İkna olmak” anlamı aslında tam olarak “Sen (karşısındaki kişi, başkası) gibi düşünmeye başlamak” olarak izah edilebilir. Bundan başka “Katılaşmak”, “Sertleşmek”, “Bayatlamak” veya bu içeriklerin bileşiminden oluşan “Bayatlayarak sertleşmek” manaları da vardır.

* **Serenk:** “Kibrit” demektir. *Serenke* ve *Sernek* sözcüklerinin de aynı anlamda kullanıldığı görülür.

* **Serepe:** Kuş tuzağı manası taşıyan kelimenin orijinali *Serebe* biçimindedir. Türkçe’ye söyleyiş uyumu açısından “B/P” dönüşümü ile aktarılması daha uygun bulunmuştur.

* **Serlenmek:** “Teşhir edilmek” anlamından başka “Hafızası zayıflamak” manası da vardır.

* **Servenlemek:** “Seyahat etmek” manasındaki kelimenin orijinali *Servendemek* biçimindedir. Türkiye Türkçesi’ne sondaki ek *“-demek > -lemek”* dönüşümü ile aktarılmıştır.

* **Sesbeğen:** “Radyo” manasındaki sözcüğün orijinali *Sespeğen* şeklindedir. Kelime kökünde “Ses veren alet” manası bulunur.

* **Sesinmek:** Sesli düşünmek, niyetini açığa vurmak, ağzından kaçırmak manaları vardır.

* **Seskenmek:** “Ürkmek” veya “Şaşırmak” olarak açıklanan sözcük aslında tam olarak bir ses duyarak ürkmek, sesten etkilenip şaşkınlıkla bakmak demektir. Heyecanlanmak, tedirgin olmak, işkillenmek maanalarında da kullanılır.

* **Setikçi:** “Esnaf” manasındaki kelimenin *Satıkçı* kavramının ünlü harf incelmesi ile oluştuğu açıktır.

* **Sezikmek:** “Şüphelenmek” veya “Endişelenmek” manasındaki kelimenin hamile kadın için “Hassaslaşmak” manasında kullanıldığı da görülür. Aslında birbirine uzak gibi görünen bu iki içerik arasında yakın bir ilişki vardır. Hamile kadınların hassaslaştığı dönemlerde pek çok şeyden korktukları veya asılsız kuşkular duydukları bilinen bir gerçektir. Sözcüğün *Sizikmek* söylenişi de bulunmaktadır. Aynı şekilde “Gebelik hassasiyeti” veya “Şüphe” manasındaki *Sezik* kavramının da *Sizik* söylenişi de vardır.

* **Sıbır:** Fısıltı, anlaşılmaz söz manasındaki kelime Anadolu Türkçesi’ne çok uyumlu bulunmamıştır. Bu nedenle yalnızca bu ana kavrama bir başlık açılmış fakat ondan türeyen *Sıbırak:* Sihirli söz, *Sıbırakçı:* Efsuncu, *Sıbıramak:* Sihirli söz söylemek, *Sıbırlamak:* Fısıldamak*, Sıbırlaşmak:* Fısıldaşmak sözcüklerine yer verilmemiştir.

* **Sıbızgı:** Kelimenin *Hıbızgı* söylenişine “Düdük” manası ile rastlanmıştır.

* **Sıdırga:** “Kar küreği” anlamındaki kelimenin “D/Y” dönüşümü ile *Sıyırga* biçiminde aktarılması da mümkündür.

* **Sıdırmak:** “Kar küremek” anlamındaki fiilin “Deri yüzmek” (kesilmiş hayvan için) manasında kullanıldığı da görülür. Sözcük aslında “D/Y” dönüşümü ile *Sıyırmak* fiilinin farklı bir söylenişinden başka bir şey değilidir.

* **Sığat:** “Mesih” (el sürme) anlamı taşıyan kelimenin “Ğ/V” dönüşümü ile *Sıvat* söyleyişi de mevcuttur.

* **Sığatlamak:** "Meshetmek" (elini sürmek) manasındaki fiilin "Ğ/V" dönüşümü ile *Sıvatlamak* söyleyişi de bulunur.

* **Sığatlanmak:** "Meshedilmek" manasındaki fiilin "Ğ/V" dönüşümü ile *Sıvatlanmak* söyleyişi de bulunur.

* **Sığaz:** "Merhem" veya "Krem" manalarındaki sözcük aslında koyu kıvamlı yağ veya yağlı madde anlamı taşır. Krem, merhem gibi nesneler de yağlı olduğu için anlam genişlemesi (veya anlam kayması) ile bu kavramları da tanımlar olmuştur. "Mesh" (el sürme) anlamındaki *Sıvaz* kelimesi ile de doğrudan alakası vardır ve kimi zaman bu kavramın farklı bir söyleniş biçimi olarak da bu içerikte kullanıldığına da sıklıkla rastlanır.

* **Sığazlamak:** "Merhemlemek" veya "Kremlemek" (krem sürmek) anlamlarındaki fiil aslında tam olarak "Yağla ovalamak" (yağlı maddelerle ovalamak) demektir. "Ğ/V" dönüşümü ile *Sıvazlamak* (meshetmek, el sürmek, yağ sürmek) fiili ile aynı anlamda kullanımı da yaygındır. Türev fiiller için de aynı ses dönüşümü geçerlidir ve benzeri küçük anlam kaymalarına rastlanır.

* **Sığırgan:** Sığır kurbanı, sığır kesme töreni anlamından başka "Sığırcık kuşu" manası da bulunur.

* **Sığlamak:** "Ağlamak" veya "Feryat etmek" anlamındaki kelimenin *Sığdamak* biçimi de mevcuttur. Ayrıca *Sığlamak/Sıňlamak/Sınlamak* dönüşmü ile de ortaya çıkan söylenişleri bulunmaktadır. "Teyellemek" (gevşek dikiş atmak) manası ise *Sığılamak* söylenişinden "I" sesinin düşmesi ile oluşmuştur. "Fullemek" (ağzına kadar doldurmak) anlamı da "Ğ" düşmesi ile *Sılamak* biçimine dönüşmüştür, bu içerik benzeri manalara sahip *Silemek* fiili ile de bağlantılıdır.

* **Sığrık:** Büyükbaş hayvan anlamındaki kelimenin *Sığır* sözcüğü ile bağlantısı çok açıktır. *Suğruk* söylenişi de mevcuttur.

* **Sığrış:** "Islık" manasındaki kelimenin *Sığırış* söyleyişi de bulunmaktadır. *Sığrışmak* (karşılıklı ıslık çalmak) fiilininde *Sığırışmak* söyleyişinden dönüştüğünü söylemek mümkündür.

* **Sılamak:** "Badana yapmak" ve daha geniş olarak "Boyamak" manalarına sahip olan sözcük "Şılamak" (merhem sürmek) ve dolaylı olarak "Çılamak" (terlemek) fiilleri ile de bağlantılı görünmektedir. Ayrıca "Fullemek" (tam doldurmak, ağzına kadar doldurmak) anlamına da rastlanmıştır fakat bu içerik Silemek fiilinin farklı bir söylenişi olarak değerlendirilmiştir.

* **Sılanmak:** "Sırnaşmak" manası taşıyan fiilin Türkçe'deki *Sulanmak* kavramının aynı içeriği ifade eden mecazi anlamı ile bağlantısı dikkat çekicidir. *Cılanmak/Çılanmak/Sılanmak* fiilinin sarılmak, dolanmak, kıvrılmak manaları bulunur.

* **Sılavuk:** "Sırnaşık" anlamındaki sözcüğün *Cılavuk/Çılavuk* söylenişlerine de rastlanmıştır.

* **Sıltamak:** "Bahane etmek" manasındaki fiilin *Çıltamak* biçimi de bulunur. Farklı Türk dillerinde *Sıltamak/Çıltamak/Şıltamak* fiilleri kapris yapmak, yaygara çıkarmak, bahane etmek, mazeret bulmak anlamlarında kullanılır.

* **Sımaşmak:** Tırmanmak, sarmaşmak, dolanarak büyümek manalarındaki fiilin S/Ş dönüşümü ile *Şımaşmak* biçimine de rastlanmıştır.

* **Sımda:** Çil kuşu anlamındaki sözcük *Sımday* ve *Sında/Sınday* söylenişlerine da sahiptır.

* **Sınalga:** "İmtihan" veya "Deneme" manası taşıyan kelime *Sınamak* ve edilgin biçimi olan *Sınalmak* fiillerinden türemiştir.

* **Sınalmak:** Test edilmek, imtihan edilmek, denenmek manalarındaki fiilin "Görüntü kaydetmek" (kamera ile kaydetmek, görüntü almak) ve "Sinyal almak" (özellikle televizyon için) anlamlarına da rastlanmıştır. Elde edillen bilgilere göre bu ikinci anlam grubu bileşik bir kelimenin içeriğini oluşturmaktadır. Bu bileşik kelime *Sın* ve *Almak* sözcüklerinden oluşmaktadır ve Kırgızca'da (hatta Kırgızca etkisi altındaki sınır bölgelerinde Kazakça'da) "Televizyon" manasında kullanılan *Sınalgı* kelimesinin de kökenini oluşturmaktadır. Tam da bu noktada değinilmesi gereken husus bu kavram üzerinden bitmek bilmeyen bir tartışmanın süregeldiğidir. Her ne kadar Türkiye Türçesi'nin dil yapısına (özellikle anlam ve biçim ilişkisine) uygun bulunmadığı için *Sınalgı* kelimesi bu sözlüğün kapsamı dışında bırakılmışsa da Türkçe'nin sınırları aşan, geniş coğrafyalara yayılan ve yabancı dillerle etkileşim kuran (başka dilleri etkileyen ve onlardan etkilenen) kapsayıcı yönünün en ilginç örneklerinden birisini oluşturduğu için bu tartışmaya değinmek faydalı olacaktır. Öncelikle *Sınalgı* kelimesinin öz be öz Türkçe olduğunu savunanlar ile Çince'den Uygurca'ya (günümüz Türkistan Türkçesi'ne) *Sinalgu* şeklinde geçerek oradan Orta Asya'ya ulaştığını savunanlar karşı karşıya gelmektedir. Çince kökenli olduğunu savunanlar tarafından, Uygurca'ya geçerken söyleyişin Türkçeleştiği ve aslında Çince'deki kaynak sözcüğün manasının ise "Kamera" olduğu da iddia edilmektedir. Öte yandan sözcüğün tamamen Türkçe kökenli olduğunu öne sürenlerin kavramın (bileşik bir kelime olduğu ön kabulü ile) ikinci kısmını oluşturan *"-algı"* kelimesinin açıklanmasında hiçbir sıkıntı çekmedikleri ancak baştaki "Sın" kelimesinin içeriğini doldurmakta ciddi sorunlar yaşadıkları bir gerçektir. Öncelikle "algı" kavramı ile biten başka örnekler de destekleyici hatta ispatlayıcı olarak gösterilmektedir. Örneğin; *Ünalgı* (*Ün* yani ses alan aygıt manasında "Radyo" veya "Rekorder") ve *Şanalgı* (*Şan/Şaň* yani toz alan aygıt manasında "Elektrikli süpürge") gibi… "Algı" kavramı bu örneklerde görüldüğü üzere alıcı, alan (alma işini yapan) manasında kullanılmaktadır ve ille de aktarma yapılacaksa Türkçe'ye bileşik kelime içerisinde *"-alan"* veya *"-alır"* yahut da *"-algaç"* şeklinde çevrilmesi daha uygun görünmektedir. Ancak asıl tartışma "Sın" kavramı üzerinde dönmekte ve yoğunlaşmaktadır. Kimileri tarafından kavram *Sın/Sin* dönüşümü ile de değerlendirilmeye çalışılmaktadır. "Sın" kelimesinin endam, boy-pos, eşkal, dış görünüş, gövde, vücut, sıfat, unvan, paye, uzunluk, belkemiği, tecrübe, deneme, imtihan, muayene, vasıf, karakter, sıradağ, yamaç, tenkit, eleştiri gibi birbiri ile alakalı veya alakasız pek çok manasına hem farklı lehçe ve şivelerde hem de eski kaynaklarda rastlanır. Ancak ne Kırgız/Kazak bölgesinde ne de Uygur (Türkistan) diyarında bulunamayan asıl çözüme çok daha uzak bir yörede konuşulan Çuvaşça'da rastlandığı ifade edilmektedir. Gerçekten de bu dilde yüz, çehre, imaj, suret, şahsiyet, hayal, tarz, görüntü, görünüş, portre, fotoğraf manalarında kullanıldığı görülür. (Bu bağlamda "Simge" kavramının kökü de aslında *Sim* değil *Sin* olmalı ve kelime de *Singe* > *Simge* dönüşümüne uğramış olmalıdır.) Bütün bunlar da dikkate alındığında Çince'deki sözcük yapıları benzer olmakla birlikte *Sınalgı* kavramının bu dilden kaynaklandığını açık olarak gösterecek kadar benzerlik bulunduğunu söylemek de mümkün değildir. Fakat bir örnekleme veya benzeşim yapıldığı kabul edilebilir. Çince'deki bazı kavramlara örnek vermek gerekirse son derece özgün olanlar şöyle sıralanabilir; *Şiangji* (kamera), *Şouyinji* (radyo), *Dianji* (televizyon), *Luşiangji* (kayıt cihazı)…

* **Sındağ:** “Sıradağ” anlamındaki sözcük *Sın* (boy, uzun) ve *Dağ* kelimelerinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Sındırmak**: Sözcüğün asıl içeriğini oluşturan “Kırdırmak” anlamına bağlı olarak “İftar etmek”, “Açlığını bastırmak”, “Perişan etmek”, “Mağlup etmek”, “Darmadağın etmek”, “Sindirmek” manaları da bulunur.

* **Sıngan**: “Müflis” (iflas etmiş) olarak izah edilen sözcüğün aslı “Sungan” biçimindedir. Aynı şekilde *Sıngamak* (İflas etmek) fiilinin orijinali *Sungamak* olarak kayıtlarda yer alır.

* **Sınılmak:** “Dağılmak” manasındaki fiilin “Krize girmek” veya “Buhrana girmek” manasında kullanıldığı da görülür.

* **Sınırmak:** “Pişmek” manasındaki kelimenin *Isınırmak* fiilinden baştaki “I” sesinin düşmesi ile oluşmuş olması büyük bir olasılıktır. Bu durumda *Isınmak* kavramı ile doğrudan bağlantılı olduğu rahatlıkla söylenebilir. Türev fiiller için de aynı durum söz konusudur.

* **Sınışmak**: “Hoşlanmak” veya “Kanı kaynamak” manalarındaki kelime *Isınışmak* fiilinden baştaki “I” sesinin düşmesi ile ortaya çıkmış olmalıdır.

* **Sınlamak:** “Nitelemek” manasındaki fiilin bağlantılı olarak “Unvan vermek” veya “Paye vermek” anlamı da vardır. Bunun dışında “Tenkit etmek” manası da mevcuttur. Feryat etmek, ağlamak içeriği ise Ň/Ğ (Genizsil N > Genizsil Ğ) dönüşümü nedeniyle *Sığlamak* fiilinde verilmiştir. *Sındamak* biçimi ile “Kesmek” manasına da rastlanmıştır.

* **Sınmak**: Kırılmak, kesilmek, parçalanmak, bozulmak, dağılmak, sona ermek, mağlup olmak, yılmak, bıkmak manalarını içerir.

* **Sıralmak:** Camlaşmak, cam gibi olmak, cam gibi kayganlaşmak (buz, metal, taş, zemin vs.), cam gibi parlaklaşmak anlamlarında kullanılır. Ayrıca “Savrulmak” ve “Dikilmek” manaları da vardır.

* **Sırga:** “Küpe” manasındaki kelimenin *Isırga/Asırga* biçimleri de mevcuttur.

* **Sırış:** “Hoşaf” manasındaki kelimenin *Sırıç* biçimindeki söylenişi de bulunmaktadır.

* **Sırtaş**: “Çini” veya “Seramik” anlamında kullanılan sözcük *Sır* (cam) ve *Taş* kelimelerinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Sıtka:** “Dua” ve “Niyaz” manaları taşıyan sözcük *Sığıtkama* kelimesinden “Ğ” düşmesi (uzun “I” harfinin kısalması) ile oluşmuştur. Türev sözcükler ve fiillerin tamamı için aynı ses dönüşümü geçerlidir. Bu bağlamda *Sığıtmak* (matem tutmak) fiili ve *Sığıt* (matem, yas, ağlama, feryat) kavramaları ile doğrudan alakalıdır.

* **Sıtkamak:** “Dua etmek” ve “Niyaz etmek” manalarındaki fiil *Sığıtkamak* kelimesinden “Ğ” düşmesi (uzun “I” harfinin kısalması) ile oluşmuştur. Türev fiillerin tamamı için aynı ses dönüşümü geçerlidir.

* **Sıtmak:** Kesmek ve kırmak manalarından başka “Ağlamak” anlamına da rastlanmıştır.

* **Sıvaz:** “Mesh” (el sürme) manasındaki kelimenin *Sığaz* söylenişi de bulunur. Anadolu’da “Masaj” anlamında kullanıdığı da görülür. (*Sığaz* kelimesinin “Merhem” veya “Krem” anlamları da vardır.)

* **Sıvazlamak:** “Meshetmek” (el sürmek) manasındaki kelimenin *Sığazlamak* söylenişi de bulunur. (*Sığazlamak* kelimesinin “Merhem / Krem sürmek” anlamları da vardır.) Türev fiiller için de aynı ses dönüşümleri geçerlidir.

* **Sıvlanmak:** “Nemlenmek” anlamı taşıyan fiilin H/S dönüşümü ile *Hıvlanmak* biçimine de rastlanmıştır. *Sıv/Suv/Su* kökünden türemiştir ve Sıvı kelimesi ile doğrudan alakalıdır. *Sıvlanmak/Suvlanmak/Sulanmak* dönüşümü ile “Su” kavramına bağlanır.

* **Sıy:** “Şeref”, “Haysiyet” manasındaki kelimenin *“Soy”* sözcüğünün farklı bir söylenişi olduğu kanaatine varılmıştır ancak yine de kesin bir sonuca ulaşmak için araştırılması gerekmektedir. Ayrıca *“Sıy”* biçiminin Türkiye Türkçesi’ne uyumlu olduğunu söylemek çok zordur. “Hediye”, “Armağan” anlamı da bulunmakla birlikte bu içerikle ilgili olan türev sözcüklerin Türkçe’de kabul görmesi ihtimali düşüktür.

* **Sıyalmak:** “Hediye almak” manasındaki fiil *Sıy* (hediye, armağan) ve *Almak* sözcüklerinin bileşiminden oluşmuş gibi görünmektedir. “Rüşvet almak” anlamında da kullanılır, fakat bu içerik aynı manadaki *Suyalmak* fiiline daha yakın durmaktadır.

* **Sıyınma:** “Cinsel birleşme” manasındaki sözcük *Sıyınma > Sığınma* dönüşümünde görüleceği üzere Türkçe bir kelimenin farklı bir söyleyişinden ibarettir ve aslında kelime “Yerleşme” ve “İçine sığma” demektir ve anlam kaymasına uğradığı görülmektedir. “S/H” dönüşümüne uğramış olan *Hıyınma* biçiminde ise tıpkı Türkiye Türkçesi’ndeki gibi sözcüğünün “İltica” (siyasi anlamda başka bir ülkenin himayesine girmeyi isteme) içeriği ile kayıtlarda yer almaktadır.

* **Sıyışmak:** *Sıyışmak/Sığışmak/Siğişmek* dönüşümü ile Anadolu Türkçesi’ndeki cinsel birleşmekle ilgili argo fiillere bağlanmaktadır.

* **Sıymak:** “İbadet bozmak” şeklinde açıklanmış olan fiil büyük ihtimalle “Abdest bozmak” içeriği ile açıklanmalıdır. Bu nedenle bu ikinci mana da eklenmiştir. *Siğmek/Siymek* kelimesinin “İdrar yapmak” manasında kullanıldığı bilinmektedir ve ünlü harflerin kalınlaşması ile görülen *Sıymak* biçiminin anlam kaymasına uğramış olması mümkündür. Dolayısıyla aralarında çok yakın bir bağlantı vardır. Hatta “Abdest bozmak” deyiminin dolaylama ile “İdrar yapmak” anlamıyla da kullanılır. Çince kökenli olduğu öne sürülen *Suy* kelimesi ise “Kabahat” anlamı taşır ki *Suymak* (kabahat işlemek) fiili ile de alakalı olduğunu söylemek mümkündür. Zaten *Sıy/Suy* kökünden türeyen kelimelerin bir bölümünün suç, kabahat, zina, fuhuş, rüşvet gibi olumsuz manalar içerdiği anlaşılmaktadır.

* **Sıypamak:** “Mesh etmek” (elini sürmek) anlamındaki fiilin Ğ/Y dönüşümü ile *Sığpamak* ilk biçminden dönüşmüş olmalıdır. Sığ/Sıv kökünün “Mesh” (el sürme) ile ilgili sözcükler türettiği bilinmektedir.

* **Sıyramak:** Sözcüğün “Okşamak” manası “Ğ/Y” dönüşümü üzerinden *Sığramak* biçiminden kaynaklanıyor olmalıdır ki *Sığ/Sıv* kökünün el sürmek, meshetmek manalarıyla ilgili sözcükler türettiği aşikardır. Sözcüğün *Hıyramak* biçiminden “H/S” dönüşümü ile aktarılan “Cinsel birleşmek” (erkek için) manası da dolaylı da olsa bu içerikle uyumludur. *Hıyraşmak* biçiminden aktarılan “Cinsel birleşmede bulunmak” (kadın ve erkek için)

anlamındaki *Sıyraşmak* türev fiilinin de yine “Birbirini okşamak” manasına sahip olduğu da görülür. “Ayak dayamak” / “Ayağını yaslamak” anlamının ise *Siyremek/Siremek* biçimleri de bulunmaktadır. Ancak *Siyremek* biçimi “Ayakta işemek” (ayakta durarak idrar yapmak) anlamında da kullanılmaktadırlar.

* **Sızaç:** “Kavurma et yemeği” anlamındaki kelimenin *Sızaş* söyleyişi de bulunur.

* **Sızık:** “Kavurma et” manası taşıyan kelimenin *Cızık* biçimi de bulunmaktadır. “Hayvanın iç yağından yapılan kavurma” şeklinde daha özelleşmiş bir açıklamaya da rastlanmıştır. “Şerit” (yol çizgisi) manası ise *Çizik/Çızık/Sızık* dönüşümü ile ortaya çıkmış olmalıdır. Gökkuşağının her bir rengini oluşturan şeritlerin de bu şekilde adlandırıldığı kayıtlarda yer alır. “S-H” dönüşümü ile sözcüğün “Hızık” versiyonu da mevcuttur.

* **Sızıkça:** “Tire işareti” anlamındaki sözcük *Çizikçe/Çızıkça/Sızıkça* dönüşümü ile ortaya çıkmış olmalıdır. Bu nedenle aynı anlam *Çizikçe* başlığı altında ayrıca verilmiştir.

* **Sızıkmak:** İz oluşmak veya iz bırakmak manasındaki fiil aslında *Çızıkmak/Çizikmek* kelimesinin farklı bir söylenişidir. Hat veya şerit manasında kullanılan *Sızık* sözcüğü de aslında “Çızık” (çizik) ile aynı kökenden gelir hatta aynı kelimedir, sadece kavram biraz farklılaşmıştır.

* **Sızmak:** Çizmek veya boyamak anlamında kullanılan kelime Türkiye Türkçesi’ndeki *Sızmak* (hafifçe akmak, bir çatlaktan yavaşça akmak) fiilinden farklıdır. *Çizmek/Çızmak/Sızmak* dönüşümü ile ortaya çıkmıştır.

* **Sızıt:** “Kuyruk yağı” anlamındaki kelimenin *Sızgıt* biçimindeki söylenişi de mevcuttur.

* **Sibelemek:** “Çiselemek” (ince taneler halinden hafifçe yağmur yağmak) manasındaki fiil *Çiybelemek/Çiğbelemek/Çibelemek/Sibelemek* dönüşümü ile ortaya çıkmış olmalıdır. Bu durumda akma, yağma, damlama bildiren *Çiğ/Çiy/Siy/Siğ* köküne bağlı olduğu çok açıktır.

* **Sile:** Sözcüğün bir ağırlık ölçüsü birimi olarak “Yarım kilogram” (0,5 kg) manasında, uzunluk ölçüsü birimi olarak ise başparmakla işaret parmağı arasındaki mesafe manasında kullanıldığı anlaşılmaktadır. “Full” (ağzına kadar dolu) manasının *Sıla* biçimi de mevcuttur.

* **Simiş:** “Kuruyemiş” anlamındaki kelime *Simiş/Çimiş/Çimiş/Yimiş/Yemiş* dönüşümü ile Türkçe’deki Yemiş kavramına bağlanır.

* **Sirçe:** “Cam kavanoz” manasındaki sözcüğün *Sırça* (cam eşya) kelimesinin ünlü incelmesine uğramış biçimi olduğu çok açıktır.

* **Sirek:** “Kızılağaç” ve “Zeki” manalarındaki sözcüğün etimolojisi netleştirilememişir. “Nadir” veya “Ender” içeriği ise çok net olarak *Seyrek/Siyrek/Sirek* dönüşümü ile ortaya çıkmıştır ve *Seyrek* kelimesinin farklı bir söylenişidir.

* **Sirekey:** “Sivrisinek” manasındaki kelimenin *Sirkey/Şirkey/Çirkey (sirke sineği)* sözcüğünün farklı bir biçimi olduğu açıktır.

* **Sirelmek:** "Ayağa kalkmak" anlamı bir yere tutunarak veya destek alarak ayağa kalkmak şeklinde anlaşılmalıdır. *Siyremek* biçimi de mevcuttur. Az rastlanan bir dönüşümle ("S>Ç>T>D" ses değişimi içeresinde "Ç" ara formu atlanarak) *Tirelmek/Direlmek* fiiline de bağlandığını hatta farklı bir söylenişi olduğunu söylemek dahi mümkündür.

* **Siremek:** "Ikınmak" anlamındaki fiilin "Ayak dayamak" / "Ayağını yaslamak" manası da vardır. *Siyremek* söylenişi "Ayakta işemek" (ayakta durarak idrar yapmak) anlamında da kullanılmaktadırlar. "S>Ç>T>D" ses değişimi içeresinde *Tiremek/Diremek* fiiline de bağlandığını söylemek de mümkündür.

* **Sirenmek:** "Dayanmak" veya "Yaslanmak" olarak açıklanan fiil ayakta bir yere tutunarak veya yaslanarak durmak şeklinde anlaşılmalıdır. *Siyrenmek* biçimi de mevcuttur. "S>Ç>T>D" ses değişimi içeresinde *Tirenmek/Direnmek* fiiline de bağlandığını söylemek de mümkündür.

* **Sirkenmek:** "İğrenmek" veya "Tiksinmek" olarak izah edilen sözcük yaklaşık aynı manaları ihtiva eden *Çirkenmek/Çiyirkenmek/Çiyirgenmek*/*Çiğirgenmek/Yiğirgenmek/İğirgenmek* söz dizisine bağlıdır. *Çirkenmek* fiilinde görülen birşeyden tiksinmek söz konusu iken bu söyleyişte daha çok kötü kokudan dolayı iğrenmek anlamı bulunmaktadır. Yani *Sirkenmek* fiilinde kötü kokuya vurgu yapılmaktadır.

* **Siymek:** "İdrar yapmak" (işemek) manasındaki sözcüğün D/Y dönüşümü ile *Sidmek* biçimi de bulunmaktadır. *Siğemek/Siyemek/Sidemek* fiili de yine aynı anlamda kullanılmaktadır. "Penis" manasında kullanılan argo *Sik* sözcüğü de bu fiilden türeyen *Siyek/Siyik* kavramından dönüşümle ortaya çıkmıştır.

* **Soğak:** "Ayaz" anlamındaki sözcüğün orijinali Sovak biçimindedir. *Soğuk* kelimesi ile akrabalığı dikkate alınarak V/Ğ dönüşümü ile alınmıştır.

* **Soğanlama:** "Soğan yahnisi" manasındaki kelimenin orijinali *Soğanlamay* biçimindedir. Türkiye Türkçesi'ne sondaki "Y" sesinin düşürülerek aktarılması daha uygun bulunmuştur.

* **Soğrulmak:** "Emilmek" manasındaki sözcük Anadolu Türkçesi'nde "Ğ" düşmesi (uzun "U" sesinin kısalması) ile *Sorulmak* biçimine dönüşmüştür. Orijinal biçim daha doğru görünmektedir.

* **Soğrutmak:** "Emdirmek" manasındaki sözcük Anadolu Türkçesi'nde "Ğ" düşmesi (uzun "U" sesinin kısalması) ile *Sorutmak* biçimine dönüşmüştür. Orijinal biçim daha doğru görünmektedir.

* **Soğulçak:** "Tenya" manasındaki kelimenin *Solucan* kavramının farklı bir söylenişi olan *Soğulcan* sözcüğü ile bağlantısı dikkate değerdir.

* **Soğulmak:** "Sütü kesilmek" anlamındaki sözcüğün ırmak, dere, göl, kuyu için "Suyu çekilmek" veya "Suyu kurumak" anlamı da vardır. Ayrıca göz için "Görme gücü zayıflamak" manasında kullanıldığı da görülür.

* **Soğur:** Sözcüğün "Adatavşanı" manası farklı yörelerde başka hayvanları tanımlayacak biçimde değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin yaygın olarak "Dağsıçanı" manasında da kullanılır.

* **Sonurgamak:** "Merak etmek" manasındaki kelimenin *Soñurgamak/Sonurgamak* dönüşümüne de rastlanır.

* **Soğuşmak: “**Buzlanmak” (buzlanmaya başlamak) veya “ayaz çıkmak” manalarında kullanılan kelimenin “titreme tutmak” anlamında kullanıldığı da görülmektedir. “İç içe geçmek” anlamı ise *Sokuşmak* fiilinin içeriğinde yer almalıdır.

* **Sokağ:** “Saban” manası taşıyan kelimenin *Soka/Sokay* telaffuzları da bulunur.

* **Soklamak:** Dalmak, girişmek, atılmak manaları ile verilen fiil aslında gözünü yumup dalmak, gözünü kapatıp girişmek, kör gibi gitmek, körlemesine dalmak deyimlerindeki manaları karşılamaktadır. Sözcüğün kökeninde “Kör” içeriği yer almaktadır.

* **Soklanmak:** “Haset etmek” manası taşıyan fiilin *Soklunmak* söylenişine de rastlanır. Ayrıca “Körlenmek” (körelmek) anlamı da bulunur.

* **Sokudaş:** “Havan eli” manasındaki kelime *Soku* (havan) ve *Daş/Taş* sözcüklerinin bileşiminden oluşmuş gibi görünmektedir.

* **Solunga:** “Gökkuşağı” demek olan sözcük Moğolca’nın etkisi altında görünmektedir. Moğolca’nın lehçe ve şivelerinde *Solongo/Solonho* ve *Holongo/Holonho* kelimeleri de aynı manaya gelmektedir.

* **Solunmak:** “Meraklanmak” manası taşıyan fiilin “Tereddüte düşmek” anlamında kullanıldığı da görülmektedir. “Değişmek” manasına da rastlanmıştır. Türev *Solutmak* fiilinin “Değiştirmek”, *Soluşmak* fiilinin ise “Değişim geçirmek” / “Dönüşmek” anlamları bulunur.

* **Soluşmak:** “Birlikte / aynı anda hızlı hızlı nefes alıp vermek” manasındaki fiilin “Aynı havayı teneffüs etmek” deyimindeki içeriğe denk düştüğü görülür. Ayrıca “Nefes nefese kalmak” anlamında da kullanılmaktadır.

* **Somalmak:** Cinsel organ için “Erekte olmak” manasındaki fiil aslında katılaşmak, sertleşmek anlamlarını taşımaktadır.

* **Somunmak:** “Banyo yapmak” anlamındaki fiilin *Şomunmak* söylenişine de rastanmıştır. *Çomunmak* biçiminde ise “Abdest almak” manasında kullanıldığı da görülmektedir.

* **Somurmak:** “Absorbe etmek” manası taşıyan kelime *Soğmurmak* biçiminden “Ğ” düşmesi ile oluşmuş olmalıdır. *Soğ* kökünün emmek, içine çekmek, içmek ile ilgili manalar taşıyan kelimeler türettiği bilinmektedir. Ayrıca Türkçe’deki *Sömürmek* fiili ile de bağlantılı görünmektedir.

* **Sona:** “Deniz kızı” anlamında kullanılan sözcük “Su-Ona” (Su Ana) tamlamasından aradaki “U” sesinin düşmesi ile ortaya çıkmış gibi görünmektedir.

* **Sonalamak:** “Tehir etmek” manasındaki kelimenin “Bahane bulmak” veya “Bahane / Mazeret üretmek” anlamına da rastlanmıştır ki, aslında bu içerik “Bahane / Mazeret bularak bir işi ertelemek” şeklinde anlaşılmalıdır.

* **Sonramak:** “Tecil etmek” manasındaki kelimenin “Bahane bulmak” anlamına da rastlanmıştır. Ancak bu içerik “Bahane bularak sonraya bırakmak” şeklinde anlaşılmalıdır.

* **Sorgunçak:** “Sigara ağızlığı” manasındaki kelimenin *Surgunçak* biçimi de mevcuttur.

* **Sorgunmak:** “İçine çekmek” manası taşıyan fiilin *Sorkunmak* telaffuzu da bulunmaktadır.

* **Sorsumak:** “Sesli / hırıltılı nefes almak” manası taşımaktadır. *Sorsmak* biçimindeki söylenişi de yine aynı anlamları içerir.

* **Soruşmak:** “Hal-hatır sormak” manasındaki sözcüğün “Asimile olmak”, “Suyunu çekmek” içerikleri *Soğruşmak* biçiminden dönüştüğü için bahsi geçen başlık altında verilmiştir.

* **Sorutmak:** “Meraklanmak” manasındaki sözcüğün “Emmek” içeriği *Soğrutmak* biçiminden dönüştüğü için bahsi geçen başlık altında verilmiştir.

* **Soyak:** Sözcüğün “Sülale” manası *Suyak* biçiminden aktarılmıştır.

* **Soyalmak:** “Menşelenmek” (kaynaklanmak, kökenlenmek) manası taşıyan fiilin *Soy* ve *Almak* sözcüklerinin bileşik hali olma ihtimali yüksektir. Ancak doğrudan *Soy* sözcüğünden türemiş olması da biçimsel olarak mümkündür.

* **Soyarıtmak:** “Öjeni yapmak” olarak izah edilebilen fiil bileşik bir kelimedir. *Soy* ve *Arıtmak* sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Soyavarmak:** “Tevarüs etmek” manasındaki fiil bileşik bir kelimedir. *Soy* ve *Varmak* sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Soykırmak:** “Genosit yapmak” manasındaki fiil bileşik bir kelimedir. *Soy* ve *Kırmak* sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Soylama: “**Manzume” veya “Şiir” anlamı taşıyan sözcük *Söyleme* kavramı ile doğrudan alakalıdır (ünlü incelmesi).

* **Soylamak:** “Şiir / manzume okumak” içeriği *Söylemek* fiili ile bağlantılıdır. “Soyu sürmek” anlamı ise *Soydamak* biçiminden aktarılmıştır. “İkram etmek”, “Misafir ağırlamak” ve “Hediye vermek” manaları ise *Sıylamak* fiili ile de alakalıdır, ihtimalle farklı bir söylenişidir.

* **Soylaştırmak:** Hediyeleştirmek, karşılıklı hediyeler vererek barışmalarını sağlamak, asil davranışlarda bulunulmasına vesile olmak, karşılıklı güzel sözler söylettirmek manalarını ihtiva eder ve tamamı birbiri ile uyumludur.

* **Soyuk:** “Soyulmuş meyve / sebze” veya “Kabuğu kuruyup kavlamış ağaç” anlamlarındaki kelimenin “Fahişe” anlamında kullanıldığı da görülür. *Soyukmak* fiili de özellikle ağaç için “Kabukları kuruyup kavlamak” manası taşır.

* **Soyurgal:** “Tevazu”, “İnayet”, “Merhamet” ve “Muafiyet” manalarında kullanılmaktadır. “Madalya” manası ise farklı bir söylenişi olan *Suyurgal* başlığında verilmiştir.

* **Soyurgamak:** “Tevazu göstermek”, “İnayet etmek”, “Hediye etmek”, “İkram etmek”, “Merhamet etmek” ve “Muaf tutmak” manalarında kullanılmaktadır. Bu fiilden türeyen *Soyurgatmak* sözcüğü de “Tahttan indirmek” manasının yanısıra “Bahşiş vermek” anlamına da sahiptir.

* **Sozmak:** “İhmal etmek” anlamına gelen kelimenin asıl anlamı “Uzatmak” demektir. Birbiri ile alakası yokmuş gibi görünen bu iki anlam arasında bir bağ bulunmaktadır. İhmal etmek, zamanında yapılması gereken bir işi uzatmak veya daha sonraya bırakmak şeklinde düşünüldüğünde halk kültüründeki kavramsallaştırma rahatlıkla anlaşılabilir.

* **Sozuk:** “Uzun sesli harf” (şapkalı harf) anlamına gelir. *Sözük* kelimesine ise “Sesli harf” / “Ünlü harf” manası ile rastlanmıştır.

* **Sozulmak:** “İhmal edilmek” olarak izah edilen kelimenin asıl anlamı “Uzamak” demektir.

* **Söğe:** “Temel kazığı” manasındaki sözcüğün *Söve* biçimi de mevcuttur. “Ğ/Y” dönüşümü ile *Söye* formunun *Söy* (çivi, mıh) kavramı ile ilişkilendirilmesi de mümkündür. *Söğke/Söyke* kelimesi “Payanda” veya “İstinat direği” anlamına gelir.

* **Söğek:** “Mezar” / “Kabir” demek olan kavram aynı zamanda bir ruh çağırma sözüdür. Şamanların yaptığı ruhlarla iletişime geçme ayinlerinin içerisinde duaların veya mistik sözlerin sonunda tekrarlanarak söylenir. *Söğek/Söyek/Süyek/Süğek* sözcükleri farklı lehçelerde mezar anlamında kullanıldığı gibi kemik manasına da gelirler. Dolayısıyla ölünün kemiğine sesleniş söz konusudur. Eski Türk inançlarında ruhu kemikte olduğu inanışı mevcuttur. *Söyeklemek/Söğeklemek* fiili ruh çağırmak manasına geldiği gibi aynı zamanda kemikle süt serpmek anlamına da gelir. Bu uygulama sunu törenlerinde yapıldığı gibi ruh çağırma ayinlerinin de bir parçasıdır. Yeri gelmişken anımsatmak gerekir ki Şamanizm içerisindeki ruh çağırma ayinleri modern kültürdeki uygulamalardan hem şekil hem de amaç açısından önemli farklılıklar içerir. Dolayısıyla “Ruh çağırma” deyiminden filmlerde görülen ve bir masanın etrafına toplanarak fincana el koyup “Ey ruh!” diye seslenilen sahneleri anlamak kesinlikle yanlış bir algı oluşturacaktır. Doğru çağrışım için ayrıntılar atlanarak kısaca şöyle bir özetleme yapılabilir: Bir köyün yakınındaki açık bir alanda veya yüksekçe bir yerde insanların toplandığı bir gecede önce ateş yakılarak şamanın gelmesi beklenir. Bir süre sonra şaman hazırlığını yapmış olarak ve çoğunlukla dansa benzer ritmik hareketlerle, dua okuyarak veya ahenkli sözler söyleyerek veya anlaşılmaz sesler çıkararak gelir. Ateşe ve toprağa saçılar serperek ayin devam eder. Ruhlarla iletişim anında ise kendinden geçme (trans) hali söz konusudur.

* **Söğelmek:** “Sertleşmek” manasındaki kelime “Kazık gibi olmak” (sertleşmek manasında) deyimine denk düşmektedir.

* **Söğemek:** “Dayamak” / “Yaslamak” manasındaki kelimenin *Söyemek* biçimine de rastlanmıştır.

* **Söğenmek:** “Dayanmak” / “Yaslanmak “manasındaki kelimenin *Söyenmek* biçimine de rastlanmıştır.

* **Söğermek:** Hem gerçek hem de mecazi olarak bir yere sırtını dayamak, sırtını birine yaslamak, birine dayanmak / yaslanmak manalarında kullanılan sözcüğün *Söyermek* biçimi de mevcuttur.

* **Söğkemek:** “Payanda vurmak” anlamındaki kelimenin *Söykemek/Süykemek* biçimi de bulunur.

* **Söğkenmek:** “Yaslanmak” (dayanmak) anlamındaki kelimenin *Söykenmek/Süykenmek* biçimi de bulunur.

* **Söğülmek:** “Kızartılmak” veya “Ateşte pişmek” anlamlarında kullanılan kelimenin *Söğlümek* söylenişi de vardır. Türev sözcükler için de aynı ses değişimi geçerlidir. *Söğlün/Söklün* kelimesi “Kızartma” (yemek) anlamı taşır. *Söğlen/Söklen* sözcüğüne ise “Kebap” manası ile rastlanmıştır.

* **Söğültmek:** “Kızartmak” veya “Ateşte pişirmek” manasındaki kelimenin *Söğlütmek* söylenişi de bulunur.

* **Söğürmek:** “Közlenmek”, “Közde pişmek” manasındaki kelimenin *Söğrümek* söylenişi de mevcuttur. Türev sözcükler için de aynı ses değişimine rastlanır. *Söğrük* kelimesi ise “Kebap” anlamı taşır.

* **Söğürtmek:** “Izgara yapmak”, “Kebap yapmak”, “Közlemek” anlamlarında kullanılan sözcüğün Söğrütmek söylenişi de bulunmaktadır.

* **Sölde:** “İlik” veya “Kemik” manaları ile rastlanan sözcük “Ruh” veya “Can” manasındaki *Sülde/Zülde* kavramı ile doğrudan bağlantılıdır. Hatta aynı kelimenin farklı söyleniş biçimleridir. Bu durum eski Türk-Moğol inançlarında ruhun kemiğin içinde yer aldığı inancından kaynaklanmaktadır.

* **Söveşmek:** “Savaş narası atmak” şeklinde izah edilmiş olan sözcüğün Anadolu Türkçesi’ndeki *Sövüşmek* (karşılıklı olarak küfretmek) fiili ile benzerliği dikkat çekicidir. Buradan hareketle savaş meydanında karşılıklı olarak birbirlerini öfkelendirecek, sinirlerini bozacak hakaret içeren sözlerin bağırarak söylenmesinin, sinir bozucu çığlıklar atılmasının de kavramın içeriğinde yer aldığını söylemek mümkündür.

* **Sövünç:** “Küfür” (hakaret) anlamındaki kelimenin *Söğünç* biçimi de bulunur. Eski kayıtlarda *Sögünç/Sökünç* olarak da rastlanır.

* **Sövünmek:** *Söğünmek* biçimi de bulunan fiil kendine küfretmek veya mırıldanarak başkalarına küfretmek anlamlarını içerir.

* **Söyerke:** “Metres” olarak izah edilmiş olan kelime *Söğermek/Söyermek* (birine, bir yere sırtını dayamak) fiilinden türemiş olmalıdır. Bu bağlamda büyük ihtimalle kelime kökenindeki mana “Başka birisine sırtını dayayan kişi” demektir.

* **Sözbilmek:** “Belagat etmek” (güzel konuşmak, konuşmayı bilmek) anlamı taşıyan sözcük *Söz* ve *Bilmek* kavramlarının bileşiminden oluşmaktadır. Türev sözcükler de bu fiilin çekimli halidir.

* **Sözbölmek:** Birinin “Sözünü kesmek” anlamındaki kelime *Söz* ve *Bölmek* kavramlarının bileşiminden oluşmaktadır. Türev sözcükler de bu fiilin çekimli halidir.

* **Sözçekmek:** “Ağızdan laf almak” manasındaki kelime *Söz* ve *Çekmek* kavramlarının bileşiminden oluşmaktadır. Türev sözcükler de bu fiilin çekimli halidir.

* **Sözcen:** “Geveze” anlamındaki kelimenin Sözçen biçimi de bulunur. “C/Ç” ayrımı belirgin değildir. Aynı durum *Sözcenmek/Sözçenmek* (gevezelik etmek) fiili için de geçerlidir.

* **Sözdemek:** “Söz söylemek” manasındaki fiilin *Söz* ve *Demek* kelimelerinin bileşiminden oluşma ihtimali vardır. Ancak D/L dönüşümü dikkate alınırsa *Sözlemek* fiilinin farklı bir söylenişi de olabilir. “Kekelemek” ve ayrıca “Teklif etmek” anlamlarına da rastlanır. “S/H” dönüşümü ile *Hözdemek* biçimi de bulunmaktadır.

* **Sözdenmek:** “Dublaj yapmak” (seslendirmek) olarak izah edilen fiil aslında “Kendi kendine konuşmak” demektir ve anlam kaymasına uğramış görünmektedir. Kuklanın, oyuncağın seslendirilmesi, yabancı bir dildeki filmin üzerine dublaj yapılması, radyoda konuşmalar yapılması hep bu fiille ifade edilir.

* **Sözdermek:** “Laf toplamak” (belki “İstihbarat toplamak”) manasındaki sözcük *Söz* ve *Dermek* kavramlarının bileşiminden oluşmaktadır. Türev sözcükler de bu fiilin çekimli halidir.

* **Sözdizmek:** “Nahiv yapmak” (cümleyi doğru kurmak) ve “Aralıksız konuşmak” anlamları taşıyan sözcük *Söz* ve *Dizmek* kavramlarının bileşiminden oluşmaktadır. Türev sözcükler de bu fiilin çekimli halidir.

* **Sözdük:** “Lügat” veya “Kamus” manasındaki kelime D/L dönüşmü ile Türkçe *Sözlük* kavramının farklı bir söylenişidir.

* **Sözlemek:** “Söz vermek” olarak izah edilmiştir. Bu mana Anadolu Türkçesi’ndeki içeriklere oldukça yakındır. Ancak S/H dönüşümü ile *Hözlemek* biçimine “Hecelemek” veya “Harflemek” (harflerine ayırarak okumak) anlamı ile de rastlanmıştır. Bu anlamların kelimeye eklenmesi uygun görünmektedir.

* **Sözürbe:** “Balık ağı” manasındaki kelimenin Türkçe’ye *Süzürbe* veya *Süzürme* biçiminde aktarılması da mümkün görünmektedir. Ancak orijinal biçimde de bir sıkıntı yoktur.

* **Subark:** “Su” ve aradaki “A” sesi düşerek “Bark” biçiminde söylenen “Barak” (tüylü köpek) sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır. Bileşik kelime “Kunduz” anlamında kullanılır ve bu hayvanın tüylü bir köpeğe benzetilmesi söz konusudur.

* **Subasar:** “Hidrofor” demektir. *Su* kelimesi ve *Basmak* fiilinin çekimli halinin bileşiminden oluşmaktadır. Türev sözcükler de bu fiilin çekimlenmesinden oluşmaktadır.

* **Subasmak:** “Su içinde kalmak” anlamındaki sözcük *Su* ve *Basmak* kavramlarının bileşiminden oluşmaktadır. Türev sözcükler de bu fiilin çekimli halidir.

* **Subuğa:** *Su/Suv* ve *Buğa/Buga* (ejderha) kelimelerinin bileşiminden oluşmaktadır. *Suvbuga* söylenişi de bulunur. “Su ejderi” demektir.

* **Subuyar:** Kırmız bitkisi manasındaki kelimenin ikinci kısmı olan "-buyar" sözcüğü "-boyar" olarak anlaşılmalıdır. Bu bitkinin geleneksel iplik boyamacılığında suyu kırmızı renge boyaması nedeniyle bu şekilde adlandırılmış olmalıdır.

* **Suçak:** "Maşrapa" veya "Sürahi" anlamında kullanılır. Kelime kökünde *Su* kavramı ile ilişkisi neredeyse kesin gibidir. *Süçek/Sücek* sözcüğüne ise "Vazo" manası ile rastlanmışıtır.

* **Suçılan:** *Su/Suv* ve *Çılan/Çılaň/Çılang/Cılang/Cılaň/Cılan* (yılan) kelimelerinin bileşiminden oluşmaktadır. "Su yılanı" demektir.

* **Sudalamak:** Özellikle gemi, kayık gibi su araçları ile kıyılardaki bölgeler ve yerleşim yerleri, binalar, tarlalar için dalga vurmak, dalga çarpmak manalarında kullanılır. Çok büyük olasılıkla *Su* ve *Dalamak* sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Sudur:** Sanskritçe "Sutra" sözcüğünün Türkçeleşmiş biçimidir. Sutra Budizm'in kutsal sayılan kitaplarından birisidir. İçeriği Budha'nın özdeyişlerinden oluşur. Ancak çevre Türk kültürlerinde bazen fal kitabı olarak algılanmıştır. (Bu durum halk kültürü için geçerlidir, bilinçli saray alimleri veya edebiyatçılarında durum farklıdır.) Bu nedenle "Sudurçu" sözcüğü kahin manasında kullanılır hale gelmiştir. *Sudurlamak* fiili de kehanet etmek manası taşımaktadır. Türev fiiller ile sözcükler için de aynı izahat geçerlidir.

* **Sufşamak:** "Sufle vermek" manasındaki fiil aslında "Fısıldamak" demektir. Fakat anlam kayması ile bir tiyatro/sinema terimi haline gelmiştir. *Şuvsamak* fiili de yine "Fısıldamak" anlamı taşır.

* **Suğanga:** "Pırasa" bitkisi anlamındaki sözcük Anadolu Türkçesi'ndeki *Soğan* kavramı ile doğrudan bağlantılıdır. Pırasa burada yeşil soğana benzetilmektedir.

* **Suğona:** Mitolojide Su Tanrıçası'dır. Aslında bileşik bir kelimedir Suğ/Suv (Su) ve Ona (Ana) kelimelerinin kaynaşmasıyla oluşmuştur.

* **Suğota:** Mitolojide Su Tanrısı'dır. Aslında bileşik bir kelimedir Suğ/Suv (Su) ve Ota (Ata) kelimelerinin kaynaşmasıyla oluşmuştur.

* **Suğunmak:** "Peruk takmak" demek olan fiilin "Çoku" (kafatası) manası ile ilgili görünmektedir. Ayrıca "Kalabalıklaşmak" şeklinde ikinci bir anlamına daha rastlanmaktadır. Fakat ses dönüşümleri dikkatlice incelendiğinde bu manayı veren kelimenin aslında "Çoğunmak" olduğu anlaşıldığından anlam içeriğine dahil edilmesi uygun görülmemiştir. "Ağzına atmak" anlamı da kayıtlarda geçmektedir.

* **Suğunotu:** *Sığınotu/Sıgınotu/Sugunotu* da denen ve "Sığın" adlı kutlu geyiklerin yediklerinde ölümsüzlük kazanmalarını sağladığına inanılan bir bitkidir. Kökü insan bedenine benzer hatta erkeği ve dişisi bulunduğu söylenir (Bu nedenle "Adamotu" da denir.) Çok çeşitli rahatsızlıkların giderilmesi için kullanılır, ancak aynı zamanda zehirlidir. *Sagun* kelimesi hekim anlamına gelir ve bu kavramla bağlantılı olarak *Sagunotu* (hekim otu) dendiği de olur.

* **Suğurmak:** "Tövbe etmek" olarak açıklanan kavramın iki yönlü bir açıklamasının olması muhtemeldir. İlk olarak *Suğurmak/Soğurmak/Çoğurmak* dönüşümü ile "Çokurmak" yani elini alnına vurmak (yani pişman

olmak) fiiline bağlanması ikincisi ise “Suyurmak” yani su ile arınmak. İkinci manada pek çok dinde suyun arınma ve pişmanlık aracı olarak görüldüğü dikkate alınmalıdır. Örneğin Hıristiyanlıkta günah çıkaranların kutsal suyu üzerlerine serpmeleri, Müslümanlıkta geleneksel olarak büyük günahlardan tövbe edenlerin boy abdesti almaları hatta geleneksel olarak kırklama denilen kırk kez su dökünme uygulaması, Hinduizmde Ganj nehrinde yıkanarak arınmaları gibi.

* **Suğutmak:** Peynir, yoğurt gibi yiyecekler için “Suyunu ayırmak” manasında kullanılan kelimenin *Suvutmak* söylenişi de bulunur. *Suğ/Suv* yani “Su” kavramından kaynaklanmaktadır.

* **Suğuzar:** “Ağaç sansarı” manasındaki kelime “Ğ” düşmesi (uzun “U” sesinin kısalması) ile *Susar/Suzar* (sansar) sözcüğü ile bağlantılıdır. Bu sözcüğün farklı bir söylenişi olmakla birlikte daha özel bir anlama rastlandığı için ayrıca verilmiştir.

* **Sulaş:** *Sulu* ve *Aş* sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır. Aradaki “U” sesi düşmüştür.

* **Sumluca:** Ecnebice lisan, yabancı dil, anlaşılmaz dil manalarında kullanılır. *Sumlumak* fiili de “Yabancı bir dilde konuşmak” (ecnebice konuşmak, anlaşılmaz bir dilde konuşmak) anlamları taşır. *Semlimek* fiiline de Türkçe bilmemek, Türkçe’den başka bir dille konuşmak, anlaşılmaz sözcükler söylemek manaları ile rastlanmıştır. *Sum/Sam/Sem* kökünün konuşamamak, kötü konuşmak, kötü hitabet, kendi kendine konuşmak, anlaşılmaz sözler mırıldanmak, dilsizlik, susmak ile ilgili sözcükler türettiği görülür. Türkçe’nin en ilginç ama en az bilinen köklerinden birisidir.

* **Sundağan:** Sözcüğün “Kadeh” manası *Hundağan* söylenişinden aktarılmıştır.

* **Sunkar**: “Kızıl şahin” manasındaki sözcüğün *Şunkar* biçimi de bulunur. “Şahin” manasındaki *Sungur* kelimesi ile doğrudan bağlantılıdır hatta farklı bir söyleniş biçimidir. Ancak daha özelleşmiş bir açıklamaya rastlandığı için ayrı bir başlık altında değerlendirilmiştir.

* **Suraç**: “Kavrulmuş tahıl” anlamındaki kelimenin *Suraş* ve *Suruş* söylenişleri de vardır.

* **Suraltay**: “Bayramlaşma” olarak açıklanan sözcük aslında tam olarak “topluca, hep beraber hal-hatır sorma için bir araya gelme” demektir.

* **Suramak:** “Rica etmek” manasındaki kelimenin Sur/Sor kökü üzerinden Türkiye Türkçesi’ndeki *Sormak* fiili ile doğrudan bağlantası vardır. Yeri gelmişken belirtmek gerekir ki *“Sur-”* kökünden türeyen pek çok kelimenin (tamamının değil) içerisindeki bu kök *“Sor-”* haline getirilerek de Türkçe’ye aktarılabilir. Ancak anlam ve ses ilişkisi dikkate alınarak söyleyiş zorluğu bulunmayışı da göz önünde bulundurularak asıl biçimler korunmuştur. Sözlükte izlenen yöntem zaten gerekmedikçe sesleri değiştirmemek yönündedir.

* **Surga:** “Ders” manasındaki kelime Türkçe’ye “Sorga” şeklinde de aktarılabilir.

* **Surkaç:** Zamk, tutkal, yapıştırıcı anlamlarındaki kelimenin daha eski biçimi *Suğurkaç/Soğurkaç* olmalıdır. Kendine çekmek, içine çekmek manaları için kullanılan *Soğurmak/Suğurmak* fiili Anadolu’da dahi *Sormak/Sorumak* ve bazı diğer lehçelerde de *Surmak/Surumak* olarak dönüşmüştür.

* **Surt:** Kuzey Asya şivelerinde Hane (ev) manasında yer alan kelime aslında Yurt/Curt sözcüğünün farklı bir biçimidir. Anlam aşırı farklılaştığı için yeni bir kelime olarak tasnif edilmiştir.

* **Surtmak:** "Ovalamak" manasındaki kelimenin *Sürtmek* fiilinin ünlü harf kalınlaşmasına uğramış biçimi olduğu çok açıktır.

* **Surulçama:** "Hal-hatır sorma" manasındaki kelimenin Türkçe'ye *Sorulçama* biçiminde aktarılması da mümkündür.

* **Suruşmak:** Anadolu Türkçesi'ndeki "Soruşmak" fiilinin farklı bir söylenişidir. Fakat anlam o kadar kendine özgü ve özgün bir biçimde farklılaşmıştır ki, Türkçe'nin olanaklarının ve kavramsallaştırma gücünün müthiş bir örneğini ortaya koymakta olan kelimenin olduğu gibi korunmasının daha doğru olduğu kanaatiyle hiç en ufak bir değişiklik yapılmadan alınmıştır.

* **Sus:** Çadırın tepesindeki Tündük'ten (duman deliğinden) içeriye girerek doğacak çocuğa hayat veren ışıktan oluşan yaşam enerjisine verilen isimdir. Mitolojide aynı adı taşıyan bir yağmur tanrıçası da bulunur. *Susu/Susuğ* kavramının ise sıhhat, şifa manaları taşıdığı görülür.

* **Susaçmak:** "Su serpmek" manasındaki kelime *Su* ve *Saçmak* sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Susalmak:** "Kanala / tarlaya su bağlamak" manasındaki kelime *Su* ve *Salmak* sözcüklerinin bileşik halidir.

* **Suska:** "Domuz" anlamı taşıyan sözcüğün *Çuçka/Çoçka* biçimleri de mevcuttur.

* **Suskuç:** "Faraş" ve benzetme yoluyla "Dozer ağzı" veya "Ekskavatör ağzı" manalarında kullanılan kelimenin *Susguç* söylenişi de tercih edilebilir.

* **Sutara:** "Bilezik" anlamı ile rastlanan kelime yabancı kökenli olduğu izlenimi vermektedir. Ancak yeterli bilgiye ulaşılamamıştır.

* **Sutuğan:** "Akvaryum" demek olan sözcük "Su" ve "Tuğmak" (bağlamak, örtmek, sarmak) fiilinin bileşik halidir.

* **Sutuşkan:** Bileşik sözcük aslında tam olarak "Su faresi" demektir ve aslında "Kanalizasyon faresi" kastediliyor olmalıdır. İki farklı mana ile rastlanan *Sutuçkan* ile *Sutuşkan* kelimeleri gerçekte birbirinin birebir aynıdır. Sadece farklı iki lehçede "Ş/Ç" dönüşümü ile küçük bir söyleyiş farklılığı oluşmuştur. Ancak burada asıl dikkat çekici husus anlamdaki farklılaşmadır. *Sutuçkan* kelimesi de "Kanalizasyon faresi"ni ifade etmesi gerekirken halk kültürünün ortak zekası ile kanalizasyon temizlemek için kullanılan spiral mekanizmasına benzetilmiştir.

* **Suvak:** Kanal (suyolu) anlamındaki kelimenin *Suğak* söylenişi de vardır.

* **Suvanda:** Mançuca'da "Sarımsak" manası taşıyan kelime *Suvanda/Suğanda/Soğanda* dönüşümü üzerinden Türkçe *Soğan* kavramı ile akrabadır.

* **Suvar:** “Hayvan sulama” anlamındaki kelimenin *Suğar* söylenişi de vardır. Türev sözcükler ile fiillerde de aynı ses dönüşümü yaygındır.

* **Suvkuday:** “Suv/Suğ” (Su) ve “Kuday” (Tanrı) sözcüklerinin bileşik halidir. Su tanrısı demektir. Bu bağlamda bu tanrı su olayları ile alakalı görünür.

* **Suvşayan:** “Karides” manasındaki sözcük *“Suv/Suğ”* (Su) ve *“Çayan/Şayan”* (Akrep) sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Suy:** “Kabahat” (bağlantılı olarak rüşvet, zina, fuhuş gibi farklı suç türleri) manasındaki sözcüğün Çince kökenli olduğu öne sürülmektedir. Gerçekten de Türkçe’deki ilgili köklerle bağlantısı kısmen zayıf görünmektedir. Fakat buna karşın günümüz Çince’sinde “Hu” kökü bu mana ile ilişkili durmaktadır (Türkçe’ye “S/H” dönüşümü ile bağlandığı öne sürülebilir). Eski Çince’ye dair bağlantıların ve ses dönüşümlerin ise uzmanlık düzeyinde incelenmesi gerekmektedir. Şu an için eldeki verilerle mantıklı görünen izahat ortak bir kök olabileceğidir hatta belki de Türkçe olma ihtimalinin ağır bastığını söylemek dahi mümkündür. Farklı lehçe ve şivelerde bu kökten türeyen kelimelerin *Sıy-* ayrıca *Suğ-* ve biraz daha nadir olmakla birlikte *Soy-* biçimlerine de rastlanır. “Suç” kavramının etimolojisi ise büyük olasılıkla "*Suyuç > Suğuç > Suç* dönüşümü ile izah edilebilir. *Suğ/Suy/Sıy* kökünden türeyen olumsuz içerikler bu kavramla ilişkilidir.

* **Suyak:** “Sülale” manasındaki sözcüğün *Soy* kavramı ile ilişkisi dikkate alınarak *Soyak* biçiminde aktarılması da uygundur.

* **Suykucu:** “Fahişe” anlamı taşıyan kelimenin *Suyukcu* biçimi de bulunmaktadır.

* **Suyma:** “Masaj” manasındaki kelimenin *Suymu* biçimine de rastlanmıştır.

* **Suymak:** “Suç işlemek” manasındaki kelimenin “Yalan söylemek” anlamına da rastlanmıştır.

* **Suyukmak:** “Kabahat işlemek” manasındaki kelimenin *Sıyıkmak* biçimi ile “Fahişelik / fuhuş yapmak” anlamına da rastlanmıştır. *Suyukmak* fiilinin “İçki içmek” anlamında kullanıldığı da görülür ve bu içeriğin *Suykumak* söylenişi de vardır.

* **Suyulmak:** Deri kabarmak, yara / deri su toplamak, suda çok durmaktan derisi buruşmak anlamlarında kullanılır. *Suyulmak/Sıyılmak* fiilinin “Fuhuş yapmak”, daha ayrıntılı bir izahatla erkeği baştan çıkarmak için, fuhuş yapmasını sağlamak, ayartmak amacıyla “Cilve yapmak” manası da bulunur fakat bu içerik kabahat bildiren *Suy/Sıy* kökünden türemiştir.

* **Suyurgal:** “Madalya” manasındaki kelimenin *Soyurgal* söylenişi de vardır.

* **Suyurgan:** “Teneşir taşı” manasındaki kelimenin Y/Ğ dönüşümü ile *Suğurgan* biçimi de bulunmaktadır.

* **Suyurganmak:** “Tövbe etmek” ve Hristiyanlıkta “Günah çıkarmak” manasında kullanılan kelimenin *Suğurganmak* söylenişi de vardır.

* **Suyutmak:** “Boğulmak” veya “Boğulma tehlikesi geçirmek” anlamındaki sözcük *Su* ve *Yutmak* kelimelerinin bileşiminden oluşmaktadır .

* **Südünmek:** *Sütünmek* olarak da söylenen kelime “Soya çekmek” olarak izah edilmiştir. Ancak tam olarak “Süte çekmek” (anasından emdiği sütün özelliklerini taşımak) şeklinde açıklanmalıdır.

* **Süğlüç:** Baş ve işaret parmaklarının gergin açılmasıyla oluşan dik açı ölçüsünü ifade eden bir terimdir.

* **Süğülmek:** “Yıldız kaymak” anlamındaki kelimenin *Süyülmek* biçimine de rastlanmıştır.

* **Süke:** “Balta” manasındaki kelimenin *Söke* söylenişi de bulunur.

* **Sükemek:** “Çökmek" manasındaki kelimenin *Sükeymek* söylenişi de vardır.

* **Sülde:** Ulusal bilinç veya milli ruh şeklinde tanımlanabilecek olan sözcüğün mitolojik kökeni de yine kavramla bağlantılı olmakla birlikte kişileştirme de söz konusudur ve kabileyi koruyan bir tür savaş tanrısı olarak da algılanır. Bu kişinin benliğini veren ve kendi boyuna (kabilesine) bağlılığını sağlayan bir savaşçı ruhtur. Moğol inancında tüm insanların “Sülde (Sulda)” adı verilen koruyucu ruhları vardır. Sülde Han bunların başında yer alır. Savaşçılara ve ordulara yardım eder. Türk ve Moğol halk inancında kendi soyuna bağlı olmayanın kişiliği gelişemez hatta benliği olmaz. Bu nedenle Sülde insanı toplumsal ruha (yani ortak benliğe) bağlı kılan ruhtur. Toplumsal değerleri umursamayan, kurallara uymayan insanlara “Süldesi Kesik” denilerek kişiliksiz, benliksiz kabul edilirdi. Geçmişte Cengiz Han’ın koruyucu tanrısı olduğuna inanıldığı kayıtlarda mevcuttur. *Sölde* kelimesinin kemik, ilik, iskelet anlamları taşıdığı bilinmektedir. Zülde ise kabileyi ve onu koruyan ruhu simgeleyen bir tür damga veya armadır.

* **Sümelemek:** “Hile yapmak” manasındaki kelimenin “Yün eğirmek” anlamına da rastlanmıştır.

* **Sün:** Şamanizm’e göre insanın birden fazla ruhu vardır. Eski Türk inancında ise ruhun iki türü vardır: Sabit ruh ve hareketli ruh. Hareketli kısmına *Sün (Süne/Sünezin)* adı verilir. İnsanın eceli yettiğinde hareketli ruhu (Sün) ölmeden kırk gün önce bedeni terkettiğine inanılır.

* **Sür:** Eski Türk inancında ise ruhun sabit kısmına *Sür (Süre/Sürezin)* adı verilir. İnsanın eceli yettiğinde sabit ruhu (Sür) ise ölüm anında çıkar. Bazen de ölümden kırk gün sonra evi terkettiğine inanılır.

* **Sürdemek:** “Sevk etmek” manasındaki sözcüğün *Sürlemek* olarak aktarılması da mümkündür. Sözcüğün “Hayret etmek” anlamının ise etimoloji netleştirilememiştir.

* **Sürdenmek:** “Sefere çıkmak” manasındaki sözcüğün *Sürlenmek* olarak aktarılması da mümkündür.

* **Süremek:** Fiilin “Bağırmak” şeklinde verilen manasının yorum yoluyla “Bağırarak -davar sığır gibi-hayvanları sürmek” olarak düzeltilmesinin uygun olduğuna inisiyatif kullanılarak karar verilmiştir.

* **Sürenke:** Açık bir alanda dokuz tane iri ve yassı taşın üst üste dizilerek devrilmeye çalışılması ile oynanan bir çocuk oyunudur. Anadolu’nun pek çok yöresinde bazı kural farklılıkları ile de olsa asıl mantığı aynı kalan oyun değişik adlarla da bilinir.

* **Sürgeç:** “Lif” (banyo) manasındaki sözcüğün “Sünger” (mutfak) anlamı *Süregeç* kelimesinden aktarılmıştır.

* **Sürgit:** “Daimi”, “Devamlı” veya “Payidar” manasındaki kelime *Sürmek* ve *Gitmek* fiilerinin mastarlarından oluşmaktadır.

* **Sürgitmek:** “Devam etmek” manasındaki kelime *Sürmek* fiilinin mastarı ile *Gitmek* fiilinden oluşmaktadır.

* **Sürlemek:** *Sür* kavramı “Ruh” manası taşımaktadır. *Sürlemek* ise büyük olasılıkla ruhlar için tütsü yapmak demektir. Sözcüğün “Tütselemek” anlamı buradan kaynaklanıyor olmalıdır. Diğer bir ihtimal ise *Sür* kelimesinin “Tütsü” manasında kullanılıyor olmasıdır ki, şekilsiz dumanın ruha benzetilmesi söz konusu olabilir.

* **Süsünmek:** “Cilvelenmek”, “İşvelenmek” manasındaki fiil “Aşırı derecede, dikkat çekmek için süslenmek” anlamını da ihtiva eder.

* **Sütemer:** Memedeki süt çocuğu anlamındaki kullanılan kavram bileşik bir kelimedir. *Süt* sözcüğü ile *Emmek* fiilinin çekimli halinden oluşur.

* **Sütyüz:** “Kaymak” (krema) anlamındaki kelime *Süt* ve *Yüz* sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Süyeklemek:** Kemikle süt, su gibi sunuları serpmek anlamında kullanılan fiilin orijinali *Süyektemek* biçimindedir.

* **Süyülmek:** Sünmek (esneyerek uzamak) manası taşıyan fiilin Şöyülmek/Söyülmek biçimleri de bulunur. “Y” düşmesi ile *Sülmek* varyantı da vardır.

* **Şaga:** “Vali” anlamı taşıyan sözcüğün Türkçe’ye çevre dillerden geçmiş olma olasılığı yüksek görünmektedir.

* **Şakar:** “Çakmak” (araç) demektir. Ş/Ç dönüşümü ile *Çakar* kelimesinin farklı bir söylenişi olduğu açıktır.

* **Şakmak:** Arı, böcek, akrep gibi hayvanlar için “Sokmak” (iğne batırmak) manasında kullanılan fiil *Çakmak* sözcüğünün farklı bir söylenişidir. Ancak anlam özelleşmiş olduğu için orijinal biçim korunmuştur.

* **Şala:** “Çöl” (belki “Issız yer”) manası taşıyan kelimenin Türkçe’ye *Çala* şeklinde aktarılması da mümkün görünmektedir. Örneğin; “Çala yer” gibi… *Şal/Çal* kökünden türeyen çok kelimenin Ş > Ç dönüşümü ile aktarılması olasılık dahilindedir.

* **Şalamak:** Ağaca çaput bağlamak ve atın kuyruğunu örmek veya atın kuyruğuna bez veya kurdela bağlamak demektir. *“Çalamak”* şeklinde söylenişi de mevcuttur.

* **Şalay:** “Kurdela” anlamındaki kelimenin Türkiye Türkçesi’ne *Çalay* olarak aktarılması da mümkündür.

* **Şaldamak:** “Soymak” manasındaki fiilin *Jaldamak* söylenişi de bulunur.

* **Şaldanmak:** "Soyunmak" manasındaki fiilin *Jaldanmak* söylenişi de bulunur.

* **Şalgı:** "Tırpan" demektir. Anadolu'da *Çalgı* sözcüğünün yine "Tırpan" veya "Orak" anlamında kullanıldığı bilinmektedir.

* **Şanalan:** "Elektrikli süpürge" manasındaki kelimenin aslı *Şan/Şaň* (toz) ve *Algı* sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır. "Almak" fiilinden türeyen ikinci kısım inisiyatif kullanılarak *"Alan"* biçimine çevrilerek aktarılmıştır.

* **Şangımak:** "Tozmak" anlamına gelen kelimenin *Çangımak/Çıngımak/Şıngımak* biçimleri de bulunur. "Toz" anlamındaki *Şan/Şaň/Şang* sözcüğünden kaynaklanmaktadır.

* **Şanlamak:** "Çınlamak" anlamı taşıyan fiilin aslı *Şandamak* biçimindedir. *Çındamak/Çınlamak/Şınlamak/Şındamak* ve *Çandamak/Çanlamak/Şanlamak/Şandamak* dönüşümü içerisindeki fiillerin tamamı yaklaşık aynı manaları içermektedir.

* **Şapbaz:** Dansçıya verilen bahşiş, halk oyunu oynayan kişinin alnına yapıştırılan para, dansöze takılan banknot manalarında kullanılır. Türkiye Türkçesi'ne *Şapmaz* veya *Çapmaz* olarak aktarılmasının daha doğru olup olmayacağı değerlendirilmelidir.

* **Şarpan:** "Cin" veya "Şok" şeklinde iki anlamı bulunan sözcüğün *Çarpan* kelimesine Ş/Ç dönüşümü ile bağlandığı çok açıktır.

* **Şavarma:** "Döner" (yemek) manasındaki kelime Türkçe *Çevirme* sözcüğünden evrilerek Arap ve Ortadoğu kültürlerine geçmiştir.

* **Şayan:** "Haylaz" manası taşıyan kelimenin "Akrep" (saat) içeriği *Çayan* (akrep) sözcüğünden kaynaklanmaktadır. Ayrıca "Masa" anlamına da rastlanmıştır.

* **Şelme:** Atkı veya şal anlamındaki kelimenin Türkiye Türkçesi'ne *Çelme* biçiminde aktarılması da mümkündür.

* **Şeşekey:** Ağaçların meyveye dönüşen çiçeği manasındaki kelime *Tsetsek/Çeçek/Şeşek* (Çiçek) kavramı ile doğrudan alakalıdır.

* **Şevre:** Kenarları işlenmiş oyalı mendil anlamındaki sözcüğün *Çevre* kelimesinin farklı bir söylenişi olduğu çok açıktır.

* **Şığırmak:** "Şarkı söylemek" anlamındaki sözcük Anadolu'da *Çığırmak* (Türkü okumak, bağırarak ahenkli sözler söylemek) biçiminde yer alır.

* **Şığrık:** "Çember" veya "Mekik" (ip sarma aracı) manasındaki kelime *Şığrık/Çığrık* dönüşümü ile Çıkrık kavramı ile doğrudan alakalı hatta farklı bir söyleniş biçimidir.

* **Şılamak:** Sürmek (merhem, krem, pomat vs.) anlamı taşır. Benzer manalar taşıyan *Sığlamak/Sılamak* kelimeleri ile de bağlantılıdır. Anadolu'da bu fiil parıldamak manasında kullanılır fakat bu içerik *Işılamak* fiilinden "I" sesi düşmesi ile ortaya çıkmıştır. Yine de krem sürülen yerlerin ışıldaması, parıldaması ilk anlam ile uyumludur. Moğolca kökenli "Sondaj yapmak" manasına da kayıtarda rastlanmıştır.

* **Şıltak:** Kapris, yaygara, bahane, iftira, hakaret anlamlarında kullanılan kelimenin *Çıltak* ve hatta daha uzak bir dönüşümle *Tıldak* biçimleri de bulunur. Aslında tam olarak haksız veya suçlu iken bu durumu bastırıp üste çıkmak için gürültülü konuşmak ve bu amaçla bahaneler üretmek, mazeret uydurmak, başkasına iftira atmak, hakaret etmek demektir. Yani verilen manaların tamamını suçunu örtbas etmek için gerçekleştirme söz konusudur. Türev sözcükler için de aynı izahat geçerlidir.

* **Şırpı:** Çer çöp manası taşıyan sözcüğün Anadolu Türkçesi'ndeki *Çırpı* kavramının farklı bir söylenişi olduğunda herhangi bir şüphe yoktur.

* **Şiltemek:** "Lanet etmek" manasına gelen kelimenin *Çiltemek* söylenişinde ilk içeriğin tersine "Hürmet etmek" anlamına rastlanmıştır. Bu nedenle farklı köklerden türemiş olabilecekleri dikkkate alınarak iki fiil ayrı başlıklar halinde verilmiştir.

* **Şişerkeler:** "Bukalemun" manası taşıyan sözcük *Şişmek* fiilinin çekimli hali ile *Keler* (kertenkele) kelimesinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Şoğur:** "Flüt"demektir. *Çöğür/Çoğur/Şoğur/Şöğür* sözcükleri farklı üflemeli çalgıların adı olarak kullanılır.

* **Şok:** "Zarar" manasındaki kelimenin Avrupa dillerinden gelen *Şok* (çarpma etkisi, travma) sözcüğü kavramı ile hiçbir ilgisi yoktur. Türkçe'de *Ço/Çu/Şu/Şo* ile başlayan kelimeler yarımlık, eksiklik, hastalık, sakatlık bildirir. Öteki alemlere ait olduğu düşünülen varlıklar da Türk kültüründe hep bu içeriklerle ilişkili varlıklar olarak görülür. Sözcüğün "Kötü niyet" manasının bulunması da yine buradan kaynaklanmaktadır.

* **Şomay:** "Şımarık" veya "Haylaz" manasına gelen kelimenin "Y" düşmesi ile *Şoma* biçimi de bulunur. Aynı durum *Şomaylanmak* (şımarıklık etmek) fiili için de geçerlidir ve *Şomalanmak* söylenişi de vardır.

* **Şontay:** "Torba" anlamındaki kelime *Şontay/Çontay/Çantay* dönüşümü ile *Çanta* kavramına bağlanır.

* **Şorçun:** "Eşek arısı" anlamındaki kelimenin *Şorşun* söylenişi de vardır.

* **Şölder:** "Çöl/Şöl" kavramından türemiş olup çölde yaşayan (bitki) demektir. *Çölder* biçiminde aktarılması da mümkün görünmekle birlikte orijinal söyleyişte sıkıntı olmadığı için olduğu gibi alıntılanmıştır.

* **Şubar:** Türk mitoloji kahramanı Alpamış Han'ın atıdır. Uçabilir, konuşur, bir aylık yolu bir günde gider, sahibinin ne durumda olduğunu hissederek ona göre davranır, onu önceden uyarır, yaralıyken yalnız bırakmaz. Altın yeleli, gümüş üzengili, kuyruğu dokuz örgülü, dokuz kolanlı olarak betimlenir. *Çob/Çop/Çup/Çub/Şub* kökünden türeyen sözcük "Boz renkli" demektir. Türkçe *Çubar*, Moğolca *Çabdar* sözcükleri boz renk ifade eder. Çok renkli, üstünde yuvarlak lekeler bulunan hayvana "Çubar" denir. Çilli insanlara da şaka olsun diye söylenir.

* **Şuğuldamak:** “Uğuldamak” anlamındaki kelimenin *Şuvuldamak* söylenişi de bulunur.

* **Şuğuldaşmak:** “Uğuldaşmak” anlamındaki fiil “Hep bir ağızdan konuşmak” deyimindeki manayı da karşılar. *Şuvuldaşmak* söylenişi de bulunmaktadır.

* **Şulan:** “Balıkçıl kuşu” manası taşıyan kelime, büyük olasılıkla aynı sözcükten ünlü harf incelmesi ile oluşan *Şülen* (“Çamurcun kuşu”) kavramı ile birlikte ikili oluşturur.

* **Şulbuz:** “Şeytan” anlamındaki kelimenin *Şulmus/Şulbus/Şulbuz ve Ş/Ç dönüşümü ile Çulmus/Çulmuz/Çulbuz/Çulbus* söylenişleri de mevcuttur.

* **Şülen:** “Çamurcun kuşu” manasındaki *Şülen* ve “Balıkçıl kuşu” manasındaki *Şulan* kavramları birlikte ikili oluşturur.

* **Tabalamak:** “İtiraz etmek” anlamı taşıyan fiilin *Tabaylamak* biçimi de mevcuttur. Tab/Tap kökü zemin, ayak altı, temel, alt kısım manalarını içerir. Dolayısıyla bu fiil de Türkçe “Taban” kavramı ile akrabadır. Bu bağlamda fiil aslında ayak altıyla çiğnmek, ayağının altı ile itmek anlamlarına sahiptir.

* **Tabamak:** Sözcüğün kök anlamı ayağın tabanını diremek veya ayağının tabanıyla bir şeyi itmektir. Mecazen inat etmek manasına da dönüşmüştür.

* **Tabanmak:** “İnat etmek” demektir. Kelime kökeninde ayağın tabanını sıkıca yere basmak manası vardır.

* **Tağar:** 83 kilogramlık ağırlık ölçüsünü tanımlayan kavram büyük örme çuval veya geniş ağızlı büyük hacimli su küpü manasında da kullanılmaktadır.

* **Tağuşkan:** “Marangoz” anlamındaki sözcüğün *Tavuşkan/Tavışkan (Tavuşgan/Tavışgan)* biçimleri de mevcuttur. Kavramın kelime kökeni kimi eserlerde *Tavışmak* (hızlı hareket etmek) fiili ile ilişkilendirilir.

* **Tağudar:** “Heybetli” veya “Devasa” anlamındaki kelime *Tağ/Dağ* kökünden türemiş olup “dağ gibi (büyük, iri)” manası taşımaktadır. Ancak sondaki -dar eki tam olarak netleştirilememiştir ve bu ekin yabancı kökenli olma ihtimali gözden kaçırılmamalıdır.

* **Tahılga:** Doğaya saçılan tahıl sunusunu tanımlar ve *Takılga* söylenişi de vardır. *Takıl* kelimesinin ise “Kurban” manası bulunur. Zaten doğaya verilen sunular bir tür kansız kurban olarak da algılanır.

* **Takav:** “Nal” manasındaki sözcüğün *Takağ* söylenişi de bulunmaktadır.

* **Takça:** “Raf” anlamındaki sözcüğün *Tekçe* biçimindeki söylenişi de bulunur.

* **Taklaşmak:** “Sataşmak” veya “El kol hareketi yapmak” manalarında kullanılır. İki içeriğin “El kol hareketi yaparak sataşmak” şeklinde birleştirilmesi de mümkündür.

* **Takya:** “Horoz” anlamı taşıyan sözcüğün etimolojisi netleştirilememiştir. Yabancı kökenli olma ihtimali mevcuttur. Asya’daki çevre kültürlerden geçmiş olabilir. Ancak yine de *Taguk/Tagak (Tavuk)* sözcüğü ile *Tag/Tak* kökü üzerinden akraba olması da mümkündür.

* **Tala:** “Saha” (alan) veya “Step” (bozkır) manası taşıyan kelimenin *Dala* söylenişi de bulunur. “Taraf” anlamına da rastlanmıştır.

* **Talaka:** “İmece” olarak açıklanan kavram aslında komşuların veya akrabaların bir araya gelip toplanarak yoksul ya da zor durumda olan birisinin işini karşılık beklemeden, ücretsiz olarak yapmaları demektir.

* **Talanmak:** “Hırsızlık etmek” şeklinde izah edilen fiil bir eve, bir araziye veya bir bölgeye musallat olarak sürekli hırsızlık yapmak, azar azar da olsa sürekli bir şeyler çalmak, gizlice bir şeyler almaya devam etmek olarak anlaşılmalıdır. Bu içeriğin *Dalanmak* söylenişi de bulunur. *Talanmak* fiilinin bundan başka “Yaralanmak” anlamına da rastlanmıştır.

* **Talasmak:** “Müsabaka yapmak” manası taşıyan fiil T/D ve S/Ş dönüşümü ile Anadolu Türkçesi’ndeki *Dalaşmak* fiiline bağlanır. Bu fiil sataşmak, dövüşmek, kavga etmek, birbirine laf atmak, sözle takılmak, kapışmak (rekabet etmek, birbirine girmek, maç yapmak) manalarını içerir. *Talaşmak* fiili ile eşdeğer olduğu ve büyük oranda aynı içerikleri taşıdığı halde *Talasmak* biçiminde “Müsabaka yapmak” manası ön plana çıktığı ve netlik hatta kesinlik kazandığı için ayrıca verilmesi uygun bulunmuştur.

* **Talaşmak:** Birşeylerin (yiyecek, mal, para, hediye vs.) orada bulunanlar tarafından ya da aralıklarla gelenlerce kapışılarak elde edilmesi anlamı taşır.

* **Talay:** *Dalay/Talay* kavramı okyanus, deniz manaları taşır. Özel olarak ise çoğu zaman “Talay Han” şeklinde okyanus tanrısının adı için kullanılır.

* **Talbay:** Çuhadan yapılan bir tür şapkayı tanımlayan kavramın *Dalbay* biçimi de bulunur.

* **Talbınmak:** Kimi ağızlarda *Talpınmak* olarak da söylenen ve “Heyecanlanmak” olarak izah edilen kelimenin kök anlamı aslında “Çırpınmak” demektir. Ayrıca *Dal/Tal* kökü üzerinden suya dalmış gibi elini kolunu oynatmak veya dalda duran kuşun kalkarken yaptığı gibi kanat çırpmak manaları ile alakalıdır.

* **Talkan:** Yulaf unu, kavrulmuş buğday unu ezmesi, mısır unu bulamacı gibi benzer ama farklı anlamlar kaydedilmiştir.

* **Talkılamak:** “Ayakla çiğnemek” manasındaki fiil özellikle derinin ayakla çiğnenerek işlenmesi ve karın ayakla çiğnenmesi için kullanılır.

* **Talmak:** “Hastalık krizi / nöbeti geçirmek” veya “Bayılmak” anlamındaki fiilin Anadolu Türkçesi’ndeki Dalmak fiili ile bağlantısı çok açıktır. *Dalmak* Türkçe’de zihnen birşeyler düşünürken çevreye olan ilgisini kesmek veya bazen de kendinden geçmek (örneğin “Uykuya dalmak”) manasında da kullanılan bir kavramdır. Talmak’da ise anlam biraz daha keskinleşmiştir ve baygınlık geçirmeyi, zihnin kapanmasını ifade eder hale gelmiştir. Sözcüğün “Bitap olmak” (yorulmak) manası da bulunur. Bu da hastalık krizi geçiren kişinin kendine geldiğinde mecalsiz kalması ile alakalıdır.

* **Tamaklamak:** “Nefes almak” demektir. Ancak benzetme yoluyla “Sigara içmek” (sigaradan nefes çekmek) anlamında da kullanılır olmuştur. Türkçe *Damak* kelimesinin farklı bir söylenişi olan *Tamak* kavramı sözcüğün kökenini oluşturur ve farklı lehçelerde boğaz, gırtlak manalarına gelir.

* **Tamgaç:** “Mühür memuru” (mühür basmakla görevli memur) manasındaki kelimenin *Tağmaç* biçimine de rastlanmıştır. Ancak *Tamga/Damga* kavramı ile ilişkisi dikkate alınarak bu ikinci söyleyiş tercih edilmemiştir.

* **Tamzırmak:** “Emzirmek” anlamına gelen fiilin *Damzırmak* söylenişi de bulunmakla birlikte ilk biçimin ses uyumu Anadolu Türkçesi’ne daha uygun bulunmuştur.

* **Tanaçmak:** “Şafak sökmek” olarak düzeltilen anlam aslında “Aydınlanmak” şeklindedir. *Tan* (şafak) ve *Açmak* sözcüklerinin bileşiminden oluştuğunu söylemek mümkündür.

* **Tanak:** Sözcüğün “Horoz” manasının *Tangak/Taňak* biçimi de bulunur. Tan vaktinde öten hayvan demektir. “Burun içi” anlamı da bulunmaktadır.

* **Tanap:** Yaklaşık 36 metrekarelik bir alanı tanımlayan kavramdır. Sözcüğün “kazığa bağlanan çadır ipi” manası ölçünün nasıl ortaya çıktığının da izahatıdır. Bir kazığa bağlanan ipin diğer ucuna da bir değnek iliştirilir. Sonra kazık merkez olacak biçimde gerilen ipin ucundaki değnek yere değecek biçimde kazığın etrafında dönülür. Böylece yere bir çember çizilmiş olur ve çadırın yaklaşık sınırları ile çevreye çakılacak tutturma kazıklarının yerleri belirlenir. Hatta çadırın kurulması esnasında bu iş genellikle boşta oldukları için çocuklara yaptırılır. Elbetteki bu alan her çadıra göre az ya da çok farklılık gösterse de ve yöreden yöreye tercih edilen çadır boyutları farklı olsa da ortalama bir büyüklükten söz etmek mümkündür. Elbetteki her çadırın kendi ölçü ipi korunacaktır.

* **Tanaş:** “Hayret” ve “Tarhana” olmak üzere iki anlamı vardır. Ancak “Tarhana” anlamı bileşik bir sözcükten kaynaklanmaktadır. Sondaki *Aş* (yemek) kısmı net olup baştaki *Tan* sözcüğünün ise kavramsal olarak ilişkisi açıklanamamıştır. Anadolu’da *Tana* dendiği bilinmektedir. Bu takdirde *Tana* ve *Aş* bileşiminde ortadaki “A” harfinin düştüğü söylenebilir. Ancak bu durumda da *Tana* sözcüğü açıklanmaya muhtaçtır.

* **Tanaşmak:** “Hayret etmek” anlamından başka “Parlamak”, “Kızarmak” manaları da bulunur.

* **Tanatmak:** “Sabah olmak” veya “Şafak sökmek” manasındaki fiil *Tan* (şafak) ve *Atmak* sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Tangara:** “Dümbelek” veya “Davul” manalarında kullanılan sözcüğün *Dangara* söylenişi de mevcuttur.

* **Tangayaz:** “Bulutsuz sert soğuk hava” anlamı taşıyan kelime *Tanayaz/Taňayaz/Tangayaz* dönüşümü içerisinde değerlendirilmelidir. Bir bileşik kelime olması kuvvetle muhtemel bulunduğu için “Tan-Ayazı” (sabah soğuğu) izahatı da mümkün görünmektedir. Çarpan, şok etkisi yapan soğuk ya da çıplak ayaz yorumları da ihtimal dahilndedir.

* **Tanıksamak:** “Tanır gibi olmak” şeklinde izah edilen sözcük “Gözü ısırmak” deyimindeki manayı da karşılamaktadır.

* **Tanlamak:** "Taaccüp etmek" (şaşırmak) veya "Hayret etmek" demektir. "Şafak sökmek" manası ise *Tandamak* söylenişinden aktarılmıştır. "Seçmek" olarak verilen başka bir anlamı daha mevcuttur, fakat bu anlam aslında "Göz seçmek" (ayırd etmek) olmalıdır. Şafağın sökmesiyle beraber gözün etrafındaki nesneleri seçmeye başlaması kastedilmektedir. Bundan başka sözcüğün "Nazar değmek" manası da yine tıpkı şafak ışığının gözü kamaştırması gibi birine gözü ile enerji göndermek anlayışına dayanmaktadır. Ayrıca "İtiraz etmek" içeriği "Hayretler içinde karşı çıkmak" deyimindeki manaya da denk düşer. "Sitem etmek" ve "Azarlamak" anlamları da kayıtlarda yer alır.

* **Tanlaşmak:** Belirmek, meydana çıkmak, ortaya çıkmak anlamlarını içerir. Ayrıca şaşırıp kalmak manasına da rastlanmıştır.

* **Tanmak:** "Kehanet etmek" manası verilen fiilin "Feragat etmek", "İnkar etmek", "Reddetmek", "Mucize gerçekleşmek", "Şaşırmak" gibi ikinci bir anlam grubu daha vardır. Aslında bunların tamamında ya aklın almadığı bir durumun oluşması veya mantığın kabul etmediği bir olayın gerçekleşmesi nedeniyle kişinin bunu kabul etmemesi hali söz konusudur. *Danmak* söylenişi de bulunmakla birlikte *Tanmak* biçimi Türkiye Türkçesi'ne daha uyumlu bulunmuştur. "Bağlamak" anlamı da kayıtlarda yer alır.

* **Tanmay:** "Körebe oyunu" manası taşıyan sözcüğün *Taňmay/Tangmay* söylenişleri de bulunmaktadır.

* **Tansımak:** Tuhaf bulmak, garipsemek, acayibine gelmek anlamlarını içerir. "İstihza etmek" (alay etmek) manasına da rastlanmıştır.

* **Tansıramak:** "Öfkeden kıpkırmızı olmak", "Sinirden beti benzi atmak", "Sinirinden rengi atmak" deyimlerindeki manalara karşılamaktadır.

* **Taplamak:** "Rıza göstermek" veya "Razı olmak" anlamındaki fiilin ezmek, eliyle yassılaştırmak, ayakla sıkıştırmak, düzlemek, hafifçe vurmak gibi manaları da mevcuttur.

* **Tapuz:** "Bilmece" anlamındaki sözcük "Bulma" bildiren *Tab/Tap* kökünden türemiştir. *Tapız/Tabız/Tabuz/Tavuz* söylenişleri mevcuttur. Aynı ses dönüşümleri "Bilmece sormak" manasındaki *Tapuzmak* fiili için de geçerlidir.

* **Tapuzmak:** "Bilmece sormak" manası taşıyan kelime *Tapuşmak* ("birlikte bulmak" manasında buluşmak) fiiline bağlanır. *Tapızmak/Tabızmak/Tabuzmak/Tavuzmak* söylenişleri de mevcuttur.

* **Taracın:** "Çiftçi" veya "Rençber" manasındaki sözcüğün *Tarağcın* biçimi de mevcuttur. Türkçe *Tarım* kavramı ile aynı kökten geldiği çok açıktır. Türkiye Türkçesi'ne *Taracı* veya *Tarağcı* olarak aktarılması da mümkündür.

* **Tarakan:** "Hamam böceği" anlamındaki kelimenin Rusça olduğu kimi kaynaklarda belirtilir. Ancak *Tarakağan* kelimesinin Sakaca'da "Pire" manası taşıdığına da kayıtlarda rastlanmıştır.

* **Taramak:** "Bölümlere ayırmak" veya "Sınıflara ayırmak" manası taşıyan fiil *Tar/Dar* kökünden gelmekte olup Türkçe "Dar" sözcüğü ve "Daraltmak" fiili ile akrabadır. Kelime kökünde "daha dar hale getirmek"

içeriği yer alır. *Daramak* biçiminde aktarılmasının daha doğru olup olmayacağı tartışılmalıdır. *Taram* (sınıf) ve *Tarav* (bölüm, kısım) sözcükleri de yine aynı kök ve mana grubu ile ilişkilidir.

* **Taramlamak:** "Sınıflandırmak" demek olan fiilin orijinali *Taramdamak* biçimindedir.

* **Taray:** "Saten kumaş" manası taşıyan sözcüğün *Daray* biçimine "İpekli kumaş" manası ile rastlanır. Bundan başka *Tara/Taray* kelimesi "Budama bıçağı" anlamı taşır. *Taraylık* ise "Budanacak ağaç" demektir.

* **Tarbalak:** "Pantolon" anlamındaki sözcüğün *Darbalak* söylenişi de bulunmaktadır.

* **Tarbamak:** "Dik durmak" veya "Ayakta durmak" anlamından başka "Taramak" veya "Tırmıklamak" manası da mevcuttur. Ayrıca "Dönmek" ve "Çevrinmek" anlamlarına da rastlanmaktadır. Sözcüğün sihir yapmak ile de ilişkisi bulunur.

* **Tarbuz:** "Karpuz" demektir. *Tarvuz* varyantına ise "Su kabağı" manası ile rastlanmıştır.

* **Tarçanak:** *Tar/Dar* ve *Çanak* (tabak, kase) sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktardır. Mecazi bir anlam bulunmaktadır. Türkçe'ye *Darçanak* olarak aktarılması da mümkündür.

* **Tardağan:** "Palmiye ağacı" demektir. *Dardağan* kavramı ise "Dağınık" manası taşır. Büyük olasılıkla palmiye ağacının dallarının dağılarak, yayılarak açılması, çevreye doğru genişlemesi iki kavram arasındaki bağlantıyı oluşturmaktadır. "Tar" kelimesi ise Hintçe'de "Palmiye ağacı" demektir. Fakat aradaki ilişki net değildir. Kavramın ilk hecesinin tesadüfi bir benzerliğe mi dayalı olduğu anlaşılamamıştır, aksi takdirde "-dağan" kısmının (bir kelime olarak kabul edilerek) kavramın içeriğine uygun biçimde izah edilmesi gerekecektir. Ancak şu an için böyle bir sonuca da ulaşılamamıştır.

* **Targın:** "Mahçup" demekir. Aslında Türkçe'deki *Dargın* (küskün) kelimesinin farklı bir söylenişi gibi görünen sözcükte önemli bir anlam farklılaşması bulunduğu için orijinal biçimi ile verilmiştir.

* **Tarhat:** "Yeşilbaş ördek" manası taşıyan kelimenin *Tarkat* biçimi de bulunur. Aslında orijinal söyleyişte "H" harfi gırtlaksıdır ve bu sesin Q/K seslerine dönüşümüne sıklıkla rastlanır.

* **Tarılga:** Şaman giysisinin parçası olan büyükçe bir düğmedir. Genellikle Ay vey Güneş biçimli olarak tasvir edilen metal bir nesnedir. Sözcüğün başka lehçelerde ise "Hasat" kavramını karşıladığı da görülür.

* **Tarkatma:** "Propoganda" anlamı taşıyan sözcüğün kökeninde "Dağıtma" içeriği bulunur. Özellikle Sovyet Devrimi, İkinci Dünya Savaşı dönemlerinde ve Anti-Kapitalist söylemlerin yaygınlaştırıldığı zamanlarda propagandanın kağıt dağıtılarak gerçekleştirilmesi nedeniyle bu benzeşim ortaya çıkmış olmalıdır.

* **Tarla-tonç:** "Bağ - bahçe" veya "Mal - mülk" gibi manalarda kullanılan bir kelimedir. *Tonç* sözcüğü tek başına "Tarla sınırı" veya "Bahçe sınırı" gibi anlamlara sahiptir.

* **Tarlık:** Sözcüğün "Bela" anlamı Türkiye Türkçesi'nde sıkıntı, dert, güçlük manalarında kullanılan *Darlık* kavramanın farklı bir söylenişinden kaynaklanmaktadır. Fakat belirli bir oranda özgünleşmiş ve farklılaşmış bulunduğu için orijinal biçimi ile verilmiştir.

* **Tartazak:** “Terazi” anlamındaki sözcüğün *Tartacak* biçiminde aktarılması da son derece uygundur. Ancak asıl biçimde de herhangi bir söyleyiş zorluğu görülmediği için olduğu gibi alınmıştır. Kavramın omuzda su taşımakta kullanılan “Su terazisi” anlamında kullanıldığı da anlaşılmaktadır.

* **Tartılgan:** Çekingen, utangaç, mahcup, ağırbaşlı, ağır (terbiyeli) manalarında kullanılır. Ayrıca “Gergin” anlamına da rastlanmıştır.

* **Tartınmak:** Kavramın “Çekmek” içeriği farklılaşarak pek çok manayı karşılar olmuştur. Ağır çekmek (tartıda ağırlığı fazla gelmek), Başkasını çekmek (sebat etmek), Çekinmek (utanmak) ve Nefes çekmek (sigara içmek) bunların en dikkate değer olanlarıdır. Ayrıca *“Tartmak”* fiilindeki “Sigara içmek” ve “İp çekmek” manalarının burada da mevcut olduğu görülmektedir. Başörtüsü örtmek, erkekten çekinmek, karşı cinsten utanmak, hicap duymak, tasavvur etmek, boğulur gibi olmak anlamları da kayıtlarda yer alır.

* **Tartışacı:** “Pehlivan” anlamındaki kelimenin orijinali *Tartıjaaçı* biçimindedir.

* **Tartışmak:** Türkçe’dekine benzer olarak mücadele etmek, çekişmek anlamlarında kullanılır. “Güreşmek” anlamı ise zaten var olan fiili yeni bir anlam içeriği olarak eklenmelidir.

* **Taryol:** “Patika” manasındaki kelime *Tar/Dar ve Yol* kavramlarının bileşiminden oluşmaktadır. *Daryol* şeklinde aktarılması da mümkün olmakla birlikte orijinal biçimde söyleyiş sıkıntısı olmadığı için olduğu gibi alıntılanmıştır.

* **Tasalmak:** “Göğsü yanmak” açıklaması hem göğüste yanma ile başgösteren bir tür hastalığa yakalanmak hem de mecazen “İçi yanmak” (endişelenmek, üzülmek) anlamlarını içerir. *Tasamak* ise “Bölmek” manasının yanında “Hüzünlenmek” anlamında da kullanılır.

* **Tasaruv:** Biçimsel olarak Arapça kökenli “Tasavvur” kelimesinin bozulmuş bir söylenişi gibi gözükse de aslında Türkçe *Tasa-* veya *Tasar-* fiilleri ile alakalıdır. *Tasarlamak* ve *Tasarı* kavramları ile akrabadır.

* **Tasbağa:** Kara kaplumbağası demektir. *Tas* (kap, çanak) ve *Bağa* (sert kabuk) kelimelerinin bileşiminden oluşmaktadır. Taşbağa söylenişinde ise bileşik kelimenin ilk kısmını oluşturan *Taş* kavramı kaplumbağa kabuğunun taş gibi sert ve taş görünümünde olması ile ilişkilendirilmiştir.

* **Tasılga:** “Virgül” anlamındaki sözcüğün *Tasulga* söylenişi de bulunmaktadır.

* **Taskan:** “Kurban kesme alanı” manasındaki kelimenin *Taskağan* biçimi de mevcuttur.

* **Taslamak:** “İthaf etmek” ve “Dizayn etmek” şeklinde iki ayrı anlamı vardır. *Tastamak* (L/T dönüşümü) biçimindeki atmak, boşaltmak, tasfiye etmek, dışkılamak manaları ise *Tas/Taş/Tış/Dış* dönüşümü ile *Dışlamak* fiili içeresinde değerlendirilmelidir.

* **Taşalmak:** “Fezeyan etmek” (su basmak) manasından başka “Taş kesilmek” veya “Taşa dönmek” deyimlerine denk düşen ikinci bir içeriğe daha sahiptir.

* **Taşatan:** “Sapan” manasındaki sözcük *Taş* kelimesi ve *Atmak* fiilinin çekimli halinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Taşatan:** “Sapan” manasındaki sözcük *Taş* kelimesi ve *Atmak* fiilinin çekimli halinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Taşbağana:** “Taş sütun” anlamındaki kelime *Taş* ve *Bağana* (sütun) sözcüklerinin bileşik halidir.

* **Taşılmak:** “Dışarı çıkmak” ve “Nakledilmek” şeklinde iki anlamı vardır.

* **Taşırgamak:** Topallamak, ayağı taşa takılıp sendelemek, ayakkabısına taş girmiş gibi topallayarak yürümek anlamlarında kullanılmaktadır.

* **Taşırganmak:** Hayvanlar (özellikle büyükbaş, binek veya yük taşımakta kullanılanlar) için “Tırnağı kırılmak” anlamında kullanılan sözcük aslında taşa basarak yaralanmak içeriğini barındırmaktadır.

* **Taşıv:** “Nakliye” manasındaki kelimenin orijinali *Taşuv* biçimindedir.

* **Taşkan:** “Fare” manasındaki kelimenin *Taşkan/Tuşkan/Tışkan/Tıçkan/Tuçkan* söyleyişleri de mevcuttur. “T/Ç” dönüşümü ile “Çaşkan” olarak da söylenmektedir.

* **Taşlanmak:** “Soyunmak” anlamına gelen fiil Türkiye Türkçesi’ndeki içeriklerinden oldukça uzak görünmektedir. Ancak herhangi bir hata bulunmayıp *Taş/Tış/Dış* dönüşümü içerisinde değerlendirildiğinde “Dışındakileri çıkarmak” manasını barındırdığı sonucuna ulaşılır ki böylece daha anlaşılır hale gelir. *Taşlatmak* (giysilerini veya kabuğunu soymak) fiili için de benzeri bir açıklama geçerlidir.

* **Taştamak:** “Dışkılamak” (gaita yapmak) manasındaki fiilin *Taşlamak* biçiminde aktarılması da mümkündür. *Taş/Tış/Dış* dönüşümü ile *Dışlamak* biçimi de tercih edilebilir. Her iki durumda da zaten var olan sözcüklere yeni bir anlam içeriği eklenmesi gerekecektir.

* **Tatavul:** “Atlı postacı” manasına gelir. “Tatar” kelimasinin kökenine dair şimdiye değin yeterli bir açıklama getirilebilmiş değildir. Farklı bir bakış açısı geliştirebilmek adına Türk dilinin unutulmuş sözcüklerinden bir kaçına bakmak yerinde olacaktır. “Tatu” kelimesi eski kaynaklarda “orta boylu kemikleri güçlü at” veya “araba çeken at” olarak tanımlanır. Bu içerik “At sürücüsü” veya “Atlı postacı” anlamına kaynaklık etmiş olma ihtimali bulunur. Aynı sözcüğün diğer bir manası ise “İttifak” / “Birlik” şeklinde yer alır. *Tatulanmak* fiili “Bağlanmak” (birliğe katılmak); *Tatulaşmak* ise “İttifak kurmak” demektir. Dolayısıyla bir kavim adı olan “Tatar” kavramının ikinci anlam grubundan türemiş olma ihtimali de dikkate alınmalıdır.

* **Tatarlama:** “Az pişmiş et” olarak açıklanan kelime aslında “Tatar tarzında / usulünde yapılan / pişirilen” demektir. Türkçe *“-leme/-lama”* eki Fransızca “A-la” (tarz, usül) kavramını karşılar. Örneğin *Frenkleme* (Alafranga), *Türkleme* (Alaturka)…

* **Tatavul:** Atla haber taşıyan asker demektir. *Tatu* (araba atı) kavramından türeyen kelimenin ilk biçimi *Tatuvul* olmalıdır.

* **Tatlaş:** "Puding" veya "Muhallebi" anlamındaki kelime *Tatlı* ve *Aş* sözcüklerinin bileşik halidir. Aradaki "I" sesi düşmüştür.

* **Tavartmaç:** "Koyun çobanı" manası taşıyan sözcüğün *Davartmaç* biçiminde aktarılması da mümkündür. *Davar/Tavar* (küçükbaş hayvan sürüsü) kavramından türediği çok açıktır.

* **Tavartmak:** "Koyun sürüsü gütmek" manası taşıyan sözcüğün *Davartmak* biçiminde aktarılması da mümkündür.

* **Tavışmak:** *Tavuşmak* söylenişi de bulunan kelimenin hızlanmak, kaçmak, hoplamak, sıçramak manaları bulunur.

* **Tavruh:** "Masal" manasına gelen kavramın Arapça "Tarih" sözcüğünden türediğine dair kimi kaynaklarda yapılan açıklama son derece acele olup, tesbitin isabetsiz olma ihtimali çok yüksektir. Aynı *Tap/Tab/Tav* kökünden türeyen Tapku (nükte), Tapuz (bilmece), Tavkur/Tavgur (hikaye) sözcükleri apaçık ortada iken, üstelik Karaçay-Balkarca'da "Tarih" sözcüğü de Türkçe'deki aynı anlamı karşılarken "Tavruh" kelimesinin kökeninin buraya bağlanması son derece yersizdir. Aksi takdirde "Tarih" kelimesi de neden "Tavruh" olarak telaffuz edilmemektedir sorusuna bir yanıt bulunmalıdır.

* **Tavşırma:** "Yayın", "Havale", "Tembih" ve "Sipariş" manalarında kullanılır.

* **Tavşırmak:** Yayınlamak, iletmek, havale etmek, tembihlemek, sipariş vermek, dedikodu yapmak anlamları bulunmaktadır.

* **Tavulga:** "Miğfer" veya "Kask" manasındaki sözcük *Tavulga/Tovulga/Toğulga* dönüşümü ile yine aynı anlamları içeren *Tolga* kavramına bağlanır. *Davulga* biçimine de rastlanmıştır.

* **Tayak:** Türkiye Türkçesi'ndeki *Dayak* kelimesinin D/T dönüşümü ile farklı bir söylenişidir. Ancak burada "değnek ile yapılan vurma" işlemi değil de "Değnek" kavramının kendisi ön plana çıkmıştır. Bu nedenle sözcüğün bir başlık olarak verilmesi uygun bulunmuştur.

* **Taydırmak:** "Kaydırmak" manası taşıyan fiilin mecazen "Laf çarpıtmak" anlamı da bulunmaktadır.

* **Taygalamak:** "Paten yapmak" anlamındaki fiil Türkçe'nin lehçeleri arasında nadiren görülen K/T dönüşümü ile *Kaygalamak* fiilinden dönüşmüştür. Aynı ses dönüşümü türev sözcükler için de geçerlidir. Tayga'da (dağlarda ve ormanlarda) gezmek manası da bulunmaktadır.

* **Tayılmak:** "Kurban edilmek" anlamındaki kelimenin "Hata etmek" manası da vardır.

* **Tayınlık:** Hazırlık, tertibat manasındaki kelimenin aslı *Tayındık* biçimindedir. Arapça "Tayın" (tahsisat, belirleme) kavramı ile ses benzerliği dışında hiçbir alakası olmayıp Türkçe tertibat, teçhizat, hazırlık, silahlanma, savaşa hazırlanma bildiren *Day/Tay/Zay* köküden türemiştir.

* **Taykonot:** Astronot anlamına gelen Çince sözcükte, uzaya insan gönderen ülkelerin kendi uzay yolcularını tanımlamak için kelime türetme geleneğine uyarak tıpkı Rusça'daki Kozmonot sözcüğünde olduğu gibi Latince kökenli -not (orjinali -naut) ekini kullanmışlardır.

* **Taylamak:** "Soymak" manasından başka denklemek, denk hale getirmek, eşitlemek, eşit olarak paylaştırmak, eşit olarak dağıtmak, yükü hayvanın iki yanına dengelemek, dengeli olarak yüklemek ve hazırlamak manaları da bulunur. Türev fiiller için de benzeri izahatlar geçerlidir.

* **Taymak:** Türkçe'nin lehçe ve/veya şiveleri arasında nadiren de olsa rastlanan K/T dönüşümü ile *Kaymak* fiilinin farklı bir söylenişidir. Aynı izahat türev sözcükler için de geçerlidir. "Kurban etmek" manası da bulunmaktadır.

* **Tazkursak:** "Mide" manasına gelen kelimenin *Taz* (kel, çıplak, tüysüz) ve *Kursak* sözcüklerinin bileşiminden oluştuğu görülmektedir. Diğer bir olasılık ise kavramın ilk kısmın oluşturan sözcüğün *Tas* (çanak) kavramının farklı bir söylenişinden kaynaklanıyor olmasıdır.

* **Tazlan:** Av köpeği demektir. Yine bir tür av köpeğini tanımlayan *Tazı* sözcüğü ile bağlantılı görünmektedir.

* **Tebek:** Bir tür çocuk oyuncağıdır. Ortasından at kılı geçirilmiş metal çember ayakla itilerek çevrilir.

* **Tebetey:** *Teb/Tep* kökünden türeyen kelime Türkçe *Tepe* sözcüğü ile akrabadır. *Tebe* kavramı burada insan vücudunun üst kısmı yani kafa manası taşır. *Tebetey* kelimesi de başa takılan nesne demektir ve "Takke" anlamında kullanılır. Sözcüğün *Töbetey* biçimi de mevcuttur (*Töb/Töp/Tep/Teb* kökü).

* **Teğedey:** "Erkeğe saygılı hitap sözü" olarak açıklanan kelimenin orijinali *Teedey* biçimindedir. "Dede" kavramının kökenini başka dillerde aramak yerine bu sözcüğe bakarak uygun ses dönüşümlerini tespit etmek yeterli olacaktır.

* **Tekeç:** Çift olarak kullanılan (eldiven, çorap, ayakkabı, terlik vs. gibi) eşyaların (farklı çiftlerin karıştırılması halinde) teklerinin birbiri ile uyumsuz olmasını tanımlar. *Tekeş* olarak da söylenir.

* **Tekelemüyüz:** "Salyangoz" anlamındaki sözcük *Tekele* ve *Müyüz* kelimelerinin bileşiminden oluşmaktadır. *Müyüz* sözcüğü "Boynuz" manası taşır. *Tekele* ise (eğer başka özelleşmiş bir anlam tespit edilemez ise) olasılıkla ya "Tek" (bir tane) ya da daha düşük bir olasılıkla *Teğ/Tek* kökünden "Yuvarlak" manasını içermektedir.

* **Tekileşmek:** Rızalaşmak, ortaklaşmak, birlikte hareket etmek, birlikte iş yapmak manalarını içerir.

* **Tekiz:** "Ahad" (yegane, tek, bir) manasındaki *Tekiz* sözcüğü Türkçe'nin muhteşem söz gücünü gözler önüne sermektedir. Sondaki "-iz/-ız" eki eşitlik bildirir (ikiz, üçüz gibi) ancak "Tek" kavramına eklendiği için anlam tam olarak "yalnızca kendisinin dengi ve eşiti olan" şeklindedir.

* **Tekremek:** Dönmek, yuvarlanmak manasındaki fiilin *Tökremek/Tögremek/Töğremek* biçimleri de bulunmaktadır. Türev fiiller için de aynı ses dönüşümleri geçerlidir.

* **Teksilemek:** “Standartlaşmak” anlamındaki fiil “Tek-tipleşmek” deyimindeki manayı içermektedir.

* **Teksilmek:** “Eşitlenmek” (eşit hale gelmek) anlamındaki fiilin S/Ş dönüşümü ile *Tekşilmek* biçimi de mevcuttur. Ancak bu ikinci söyleyiş Türkiye Türkçesi’ne uyumu bulunmamıştır. Türev kelimeler için de aynı izahat geçerlidir.

* **Tekşirmek:** “Muayene etmek” manasındaki fiilin “Takas etmek” (değiştokuş yapmak) anlamına da rastlanmıştır. Ancak bu ikinci içerik *Tegşirmek/Teğşirmek/Teňşirmek/Tengşirmek > Dengşirmek/Deňşirmek/Değşirmek* dönüşümü üzerinden *Değişmek* fiili ile akrabadır. Ayrıca *Tekzirmek* söylenişi ile “Tahlil etmek” / “Analiz yapmak” anlamına da rastlanmıştır fakat bu içerik yeterince farklılaşmış bulunduğu için ayrı bir başlık olarak verilmiştir.

* **Tekülgü:** “Üniforma” açıklaması ile rastlanan kelime *Tek* ve *Ülgü* (ölçü) sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır. Bu bağlamda ele alındığından “Tek-tip” kavramına da denk düşmektedir.

* **Tekzirme:** “Tahlil” / “Analiz” anlamı ile rastlanan kelimenin Türkiye Türkçesi’ne karşıt bir içerikle “Sentez” manası ile aktarılmasının daha uygun olup olmayacağına karar verilmelidir. Çünkü *Tek* (bir) kavramı ile de bağlantılı görünen bu sözcük “Sentez” manasına daha uygun görünmektedir. Aynı husus “Tahlil etmek” / “Analiz yapmak” manasındaki *Tekzirmek* fiili için de geçerlidir ve “Sentezlemek” anlamının uygunluğu tartışılmalıdır. Yine üzerinde durulup dikkatle değerlendirilmesi gereken diğer bir konuda Z/S dönüşümü ile *Teksirme* (fiil olarak *Teksirmek*) söyleyişlerinin daha doğru olup olmayacağıdır.

* **Telbeğen:** Bir arabaya koşulmuş iki veya üç hatta daha fazla atın yönetildiği çoklu dizgini tanımlamak için kullanılan bir kelimedir. *Telbege* ve *Dilbeğe* sözcükleri de yine aynı manaya sahiptir. Burada sözcüğün ilk kısmındaki *Tel/Til/Dil* kelimesinin “Dil” (ağız) anlamı taşıdığı anlaşılmaktadır. *Bege/Beğe* ise *Beğ/Bev/Bav (Bağ)* kavramı ile alakalı görünmektedir. *Telbev* sözcüğüne ise yine benzer bir içerikle “Dizgin” manası ile rastlanmıştır.

* **Telbiçik:** “Telgraf” demektir. *Tel* (kablo, metal ip) ve *Biçik/Biçig* (yazı) sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır. *Telbiçmek* (veya *Telbiçimek*) fiili de “Telgraf çekmek” anlamı taşır. Latince kökenli *Telegraf* kelimesinin ilk kısmını oluşturan “Tele” (uzak) kavramı ile hiçbir alakası bulunmayıp tamamen biçimsel bir benzeşim söz konusu olabilir.

* **Telçeker:** “Telgraf” demektir. *Tel* (kablo, metal ip) ve *Çekmek* fiilinin yapım eki almış halinin bileşiminden oluşmaktadır. *Teçekmek* fiili de “Telgraf çekmek” anlamı taşır. Latince kökenli “Tele” (uzak) kavramı ile hiçbir ilgisi yoktur ancak büyük olasılıkla biçimsel bir benzeşim söz konusudur.

* **Telezmek:** “Baygınlık geçirmek” anlamından başka “Acele etmek” ve “Heyecanlanmak” manalarına da rastlanmıştır.

* **Telmirmek:** Etrafa bakınmak, sağa sola bakınmak, başını sağa sola sallamak anlamlarının dışında “Titremek” manası da bulunur.

* **Temdeklemek:** İşaretlemek, kaydetmek, mühürlemek, lekelemek, tayin etmek, tespit etmek manaları vardır.

* **Tenelmek:** Yükselmek, göğe çıkmak, havalanmak (havaya kalkmak) manasındaki fiil *Teň/Teng* kökünden türemiştir. Orijinali *Teňelmek/Tengelmek* olmalıdır. Benzeri açıklamaların hava, gök, yükselmek içeren manalarla ile ilgili olmak kaydıyla *Ten-* ile başlayan tüm sözcük ve fiiller için öne sürülebileceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

* **Tenger:** "Gökyüzü" manası taşır. *Teng/Teň* kökü Türk-Moğol hatta daha geniş olarak Ural-Altay dilbirliği içerisinde yuvarlaklık, denklik, gökyüzü, semavilik, ilahilik ve Tanrı ile ilgili sözcükler türetir. Örneğin yaklaşık aynı söyleyişe sahip olan *Tengir* kelimesine "Tanrı" ve "Gökyüzü" ve "Daire" (belki de "Felek" kastedilmektedir) manaları ile rastlanır. Macarca'da ise *Tenger* kelimesi "Deniz" anlamı taşır.

* **Tengerlenmek:** Dönmek, yuvarlanmak izahatları bulunan fiil tam olarak gökyüzü gibi dönmek demektir.

* **Tengişer:** Özellikle müsabakalar için "Berabere" manası taşıyan kelime *Teň/Teng/Deng/Deň* kökünden türemiş olup *Denk* kavramı ile doğrudan alakalıdır. Bu nedenle *Dengişer* biçiminde aktarılması da mümkündür.

* **Tengişmek:** Özellikle müsabakalar için "Berabere kalmak" manası taşıyan kelimnin *Dengişmek* biçiminde aktarılması da mümkün görünmektedir.

* **Tengri:** Eski Türk inanç sistemindeki tek Tanrı anlayışını ifade eden soyut kavramdır. Her ne kadar etimolojik olarak bağlantılı bulunsalar da "Tanrı" kavramından bazı farklılıklar göstermektedir. Günümüzde özellikle Batı literatüründe yaygın kabul gören biçimi ile "Tengrizm" (Tengricilik) inancının merkezinde yer alan temel kavramı olarak bütünüyle özel ve tekil bir isim haline dönüşmüştür. Ancak burada değinilmesi gereken diğer bir husus daha bulunmaktadır. Allah (c.c.) için "Tanrı" adının veyâ sıfatının kullanılıp kullanılamayacağı konusunda bitip tükenmeyen bir tartışma vardır. Bu hususta iki uç görüş bulunmaktadır. Bir tarafta "Tanrı" kelimesinin hiçbir biçimde Allah'ı tanımlamak için kullanılamayacağı hattâ daha ileri ve aşırı görüşlerde bunun günah olduğunu bile öne süren bir yaklaşım vardır. Diğer tarafta ise "Tanrı" sözcüğünün bir kelime olarak "Allah" adını birebir karşılayan, onun yerine kullanılabilecek bir sözcük olduğunu iddia eden, hattâ "Tanrı" tâbirinin yeterli olduğunu savunan görüşler bulunur. Ancak her ikisinin de hatâlı olduğu yönler oldukça fazladır. Öncelikle Elmalı'lı Hamdi Yazır'a (ve onun belirttiği üzere İslam bilginlerinin çoğunluğuna) göre "Allah" lafzı özel bir isimdir. Bu nedenle genel adların bazı kuralları onun için kullanılamaz, meselâ çoğulu yapılamaz. Buna karşın Türk-Moğol lehçe ve şîvelerindeki "Tanrı" sözcüğü mutlak tekillik içermez ve çoğulu olan "tanrılar" ifâdesi sıklıkla kullanılır. ("Tanrı" kavramının Arapça karşılığı olan "ilah" sözcüğünün de bu dilde çoğul çekimi yapılır.) Üstelik İslam öncesi eski Türk halk inançlarında en üstün ve başat güç durumundaki "Göktanrı" karşısında bile bir "Yertanrı" vardır. Dolayısıyla bir genel ad olarak da kullanılan "Tanrı" sözcüğü "Allah" adının birebir karşılığı değildir. Diğer taraftan Allah (c.c.), Kuran-ı Kerim'de "Nas Sûresi" içinde kendi zatı için "ilâhin-nas" (insanların tanrısı) ifâdesini kullanır. Dolayısıyla Kuran-ı Kerim'de Allah (c.c.) kendisi için "ilah" (tanrı) kelimesini bir anlamda tanımlayıcı olarak kullanmıştır. Yâni "Tanrı" olarak nitelenebilecek kendisinden başka bir varlığın olmadığını vurgulamıştır. İslam inancına göre tanrılık vasfı ve mutlak yaratıcı güç yalnızca ona âittir. Kelime-i Tevhid'de de bu durum açıkça görülür: "Tek Tanrı Allah'tır" (Allah'tan başka Tanrı yoktur). Örneğin Ahmed Yesevî sürekli olarak "Tengri Teâlâ" hattâ sıklıkla da "Allah Tengri" ifâdelerini kullanmıştır. Çünkü onun için Tengri zaten tek olan Allah'tan başka bir varlık değildir, olamaz da. Yâni "Tanrı" kelimesi tıpkı Avrupa dillerinde olduğu gibi bâzen özel ad olarak kullanılsa da çoğu zaman bir kategori belirtir. "Allah" sözcüğü ise İslam inancında kesin bir biçimde "Tek

Tanrı” olarak tanımlanan yüce yaratıcıya mahsus en özel ve başka hiçbir varlığa özgülenemeyecek ve paylaşılamayacak bir isimdir. Ancak değişik özellikleri nitelenir: Bağışlayan, Yaradan, Acıyan, Yarlıgayan, Esirgeyen, Gözeten...

* **Tengriken:** “Tanrı’ya inanan kişi” manasındaki kelimenin *Tenrigen* ve *Tenirgen* biçimleri de bulunmaktadır.

* **Tepçek:** İki farklı anlama rastlanmıştır. Asfalt düzleme silindiri ilk manadır. Bel (küreğe benzer sivri uçlu tarım aracı) için sapa takılan ayak basma bölümü ise diğer anlamıdır.

* **Tepelmek:** Tümsek oluşmak, tümsekleşmek manası taşıyan fiilin B/P dönüşümü ile *Tebelmek* ve E/Ö dönüşümü ile *Töbelmek* biçimlerine de rastlanmıştır. “Tepe gibi yığılmak” deyimindeki içeriği de karşılamaktadır. *Tepek/Tebek* kavramı ise “Meme” manası taşır. “Tümsek oluşturmak” veya “Tepe gibi yığmak” anlamındaki *Tepeltmek/Tebeltmek/Töbeltmek* fiilinin de memesini ileri itmek, memesini dikleştirmek manasında kullanımı da mevcuttur.

* **Tepiske:** “Firkete” (çengelli iğne) manasındaki kelimenin aslı *Tebiske* biçimindedir. Türkçe söyleyiş kolaylığı açısıdan B/P dönüşümü ile aktarılması daha uygun bulunmuştur.

* **Tepme:** “Macun” (olasılıkla “Macun tüpü”) ve “Yün çuval” manaları bulunur. “Az pişmiş ekmek” anlamı ise *Tepime* biçiminden dönüşmüş olmalıdır.

* **Tepsek:** “Dans” açıklaması ile verilmiş olan kelime aslında tam olarak ayağını yere vurarak yapılan dans demektir.

* **Tepsermek:** Özellikle hastalık veya çıban, yara gibi rahatsızlıklar için “İyileşmek” (kurumak, sönmek) anlamı taşıyan fiilin kuraklaşmak, yağmur / su azalmak manalarında kullanıldığı da bilinir.

* **Tepşir:** “Toplu iğne” anlamı taşıyan kelimenin aslı *Tepşür* şeklindedir. Türkçe ses uyumu açısından Ü/İ dönüşümü ile aktarılması daha doğru bulunmuştur.

* **Tereş:** “Zahmet” anlamındaki kelimenin *Tiriş* biçimine “Gayret” manası ile rastlanmıştır. Sözcüğün etimolojisi net olmamakla birlikte ses dönüşümlerine dair (kesin olmayan) *Tereş/Tiriş/Tireş/Direş* yorumu geliştirilebilir. *Direşmek* fiili sebat etmek, inat etmek, zahmet çekmek manalarını ihtiva etmektedir.

* **Tergelenmek:** “Araştırılmak” manası taşıyan sözcüğün bir şeyler sorup durmak, sürekli olarak soru sormak manalarında kullanıldığı da görülür.

* **Tergemek:** “Hesaplamak” anlamındaki kelimenin “Yola hazırlamak” (yolculuk için hazırlamak) manası da bulunur.

* **Terinmek:** “Nemlenmek” manasındaki kelimenin *Ter* sözcüğünden türediği açıktır.

* **Terkelmek:** “Ardına eklenmek” anlamına gelen fiilin *Terkilmek* ve *Tirkelmek* biçimlerine de rastlanmıştır. Fiilin ikinci manası olan “Kaydolmak” ise ilk içerik ile alakasız gibi dursa da aslında kayıtların peş peşe (ard

arda) eklenmesi mantığından kaynaklanmaktadır. *Terki* kelimesi bineklerin ve hatta bisiklet, motosiklet gibi taşıtların arka kısmını (sürücünün arkasını), arka koltuğu tanımlar.

* **Terkemek:** "Peş peşe eklemek", "Ard arda dizmek", "Arka arkaya sıralamak" manalarındaki fiilin "Kayıt etmek" veya "Tescil etmek" anlamlarında kullanıldığı da görülür. Sözcüğün başka bir varyantı olan *Tirkemek* fiili ise aynı zamanda "Biriktirmek" ve "Takmak" manaları da taşımaktadır. *Terkenmek/Tirkenmek* fiili de ard arda dizilmek, sıraya girmek, peş peşe gitmek manalarını içerir.

* **Terkitmek:** "Kaydetmek" anlamından başka "Arkasına almak / oturtmak" manasında da kullanılır.

* **Terleşmek:** Birlikte terlemek manasındaki kelimenin birlikte çalışmak, birlikte yorulmak ve ayrıca cinsel birleşmede bulunmak anlamlarında kullanımı da bulunmaktadır.

* **Tersevirmek:** "Ters çevirmek" anlamındaki fiil *Ters* ve *Evirmek* sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Tersinmek:** "Hafifçe terlemek" manasındaki kelimenin *Ter* sözcüğünden türediği açıktır. Ayrıca "Ters davranmak" ve "Terslik yapmak" deyimlerindeki manayı da karşıladığı görülmektedir. Fakat bu ikinci anlam grubu *Ters* kavramından türemiştir.

* **Teskinmek:** "Bir ayak üstünde kendi etrafında dönmek" manasındaki kelimenin *Tezginmek* (tavaf etmek, bir şeyin etrafında dönmek) fiilinin farklı bir söylenişi olduğu açıktır. Anlam farklılaşması nedeniyle ayrıca verilmiştir.

* **Teşgiç:** "Kağıt delgeci" anlamındaki kelime *Deşmek/Teşmek* (içini oymak) fiilinden türemiştir. Türkçe'ye *Deşgiç* olarak aktarılması da mümkün görünmekle birlikte orijinal söyleyiş daha uyumlu durmaktadır.

* **Teşik:** "Hendek" manası taşıyan sözcük *Deşmek/Teşmek* (içini oymak) fiilinden türemiştir. *Deşik* şeklinde aktarılması da mümkün olmasına karşın asıl söyleyiş daha uygun bulunmuştur.

* **Teşirmek:** "Teşhir etmek" anlamı taşıyan fiilin Arapça "Teşhir" kavramı ile hiçbir ilgisi olmayıp tamamen tesadüfi bir benzerlik söz konusudur. *Deşmek/Teşmek/Çeşmek* sözcükleri delmek, kazmak, soymak, giysilerini / kabuğunu çıkarmak, oymak, yırtmak anlamlarını içerir. *Teşinmek/Çeşinmek* ise soyunmak anlamına gelir.

* **Teteyleme:** Çoçuklar için yürümeye başlama, ayaklanma manasında kullanılır.

* **Teyzirmek:** "Temas etmek" anlamındaki sözcüğün T/D ve Y/Ğ dönüşümleri ile *Değzirmek* şeklinde aktarılması da mümkündür.

* **Tezgele:** "Sedye" ve "El arabası" manalarına rastlanmış olan kelimenin *Tezgere* biçimi de mevcuttur.

* **Tezginmek:** "Tavaf etmek" (etrafında dönmek) manası taşıyan kelime *Tezginmek/Tizginmek/Çizginmek* dönüşümü ile *Çizginmek* fiiline bağlanır. Bu fiil bir çizgi üzerinde ilerleyerek tekrara başa dönmek anlamını içerir.

* **Tezikmek:** “Acele etmek” anlamındaki fiilin *Tizikmek* söylenişi de bulunur.

* **Tezim:** “Sıra” manasına sahip olan sözcüğün aslı *Tezem* biçimindedir, inisiyatif kullanılarak Türkçe’ye bu biçimde aktarılmıştır. *Tezem/Tezim/Tizim/Dizim* dönüşümü ile Türkçe *Dizmek* fiiline ve *Dizi* kavramına bağlanır.

* **Tezinmek:** “Acele etmek” veya “Telaş etmek” manasındaki fiilin “Kaçmak” anlamı da bulunur (bu içeriğin *Tizitmek* biçimi de vardır). Aynı şekilde *Tezitmek* (acele ettirmek, telaş ettirmek) fiilinin de “Kaçırmak” anlamı da vardır (*Tizitmek* biçimine de rastlanır).

* **Tezpişmek:** “Çabuk pişmek” anlamındaki kelime *Tez* ve *Pişmek* söczüklerinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Tezürek:** “Tezcanlı” (telaşlı, heyecanlı kişi) manası taşıyan kelime *Tez* ve *Ürek* (yürek) sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır. Türkiye Türkçesi’ne *Tezyürek* biçiminde aktarılması da ihtimal dahilindedir.

* **Tığmak:** “Men etmek” manası taşıyan fiilin Ğ/Y dönüşümü ile *Tıymak* telaffuzu da bulunur. Türev fiillerde de aynı ses dönüşümüne rastlanır.

* **Tıklamak:** Tıkabasa doldurmak manasındaki fiilin orijinali *Tıktamak* biçimindedir. T(/D)/L dönüşümü ile aktarılmıştır. Türev sözcükler için de aynı durum geçerlidir.

* **Tınalgaç:** “Ölüm meleği” anlamındaki kavram bileşik bir kelimedir. *Tın/Tin* (ruh) ve *Algaç* (alan, alıcı) sözcüklerinden oluşmaktadır, yani can alan demektir.

* **Tınamak:** “Huzura kavuşmak” manasına sahip olan fiil mecazen “Ölmek” anlamında da kullanılır.

* **Tıncalmak:** Gevşemek, dinginleşmek anlamlarındaki fiilin C/Ç farkı çok belirgin olmamakla birlikte *Tınçalmak* söylenişi de bulunur.

* **Tışlarmak:** “Tatile çıkmak” manasına sahip olan kelime aslında orijin dilde *Tıştarmak* olarak yer alır. *Tışlarmak* veya *Dışlarmak* biçimlerinden birisi ile aktarılması daha uygun görünmektedir. Asıl söyleyişe daha yakın olan biçim tercih edilmiştir.

* **Tıştamak:** “Tatile gitmek” izahatı ile rastlanan sözcük uygun ses dönüşümleri ile Türkçe’deki *Dışlamak* fiilinin farklı bir söyleniş biçimidir. Ancak anlam Türkiye Türkçesi’ndeki içeriklerinden son derece farklı olup “dışarıya çıkmak” veya “dışarıya gitmek” mantığı ile anlaşılmalıdır. Türev sözcükler için de benzeri izahatlar geçerlidir.

* **Tızıkman:** “Şövalye” demektir. *Dızıkmak/Tızıkmak* (tek dizi üzerine çökmek) fiilinden türemiştir. *Dızıkman* söylenişi de bulunmaktadır.

* **Tızman:** “Şövalye” veya “Kabadayı” manasında kullanılan kelime aslında *Dızıkmak/Tızıkmak* (tek dizi üzerine çökmek) fiilinden türemiş olup kökenindeki anlam itibariyle dizini yere vuran kişi demektir. *Dızman* söylenişi de bulunmaktadır. Anadolu’daki Efe (Zeybek) kavramını da akla getirmektedir. Hem kabadayı hem

bir tür şövalye olarak nitelenebilecek olan efelerin oynadıkları halk oyununda dizlerini yere vurmaktadırlar. Kabadayılığın, yiğitliğin dizi yere vurma ile ilişkilendirildiği görülmektedir.

* **Tigin:** "Prens" / "Şehzade" anlamındaki kelimenin T/Ç dönüşümü ile *Çigin* biçimi de vardır.

* **Tirez:** Kapıların sürgülenerek kilitlenmesini sağlayan bir ucu yuvarlak kamaya benzer demir çubuktur. Yapılan kilitleme işi *Tirezlemek* fiili ile anlatılır. Açılmaması için kapının yüksekliğinin yaklaşık orta kısmına denk gelecek biçimde arkadan dayanan kalınca tahtaya da *Direz* denildiği bilinmektedir ve bir tür payanda olup kapı ve zemin arasında üçgen oluşturacak şekilde eğimli durur.

* **Tirişmek:** Buruşmak, kırışmak anlamlarındaki kelimenin "Gayret etmek" manası yine yaklaşık aynı içeriğe sahip olan *Tereşmek* ("Zahmet çekmek") fiilinde verilmiştir. Her iki söyleyiş de (kesin olmamakla birlikte) uygun ses dönüşümleri ile *Direşmek* fiiline bağlanmaktadır.

* **Tirmen:** "El değirmeni" anlamı taşır. *Tirmen/Tiğirmen/Teğirmen* dönüşümü ile *Değirmen* sözcüğüne bağlanır.

* **Tirzek:** "Arpacık sivilcesi" demektir. *Tirsek/Dirsek* (köşe, çıkıntı) kavramı ile doğrudan bağlantılıdır hatta farklı bir söylenişidir.

* **Tivelek:** "Zürafa" demektir. Zürafanın "Deve"ye (Tive/Teve) benzetilmesi söz konusudur.

* **Tiyin:** "Sincap" anlamındaki sözcüğün *Teyin/Teğin/Değin/Deyin* biçimleri de bulunur.

* **Tiyişmek:** "Laf atmak" anlamı taşıyan fiil *Teyişmek* ara formu ile *Deyişmek* (karşılıklı konuşmak) kelimesine bağlanır.

* **Toğalak:** "Tahta top" manası taşımaktadır. *Toğlak* kelimesine de "Küre" anlamı ile rastlanmıştır.

* **Toğdur:** "Cadı" kavramına denk düşen varlığın dokuz kat yer altında yaşadığı söylenir. Sözcüğün *Dok/Doğ/Toğ/Tok* kökü ile olan bağlantısı bu bağlamda dikkate değerdir.

* **Toğlamak:** "Hesaplamak" anlamı taşıyan fiilin "Piyes oynamak" manası da bulunur. *Tog/Toğ/Doğ/Duğ* kökünün rakam, sayı, hesap ile ilgili kelimeler türettiği görülmektedir. Örneğin; *Duğar* sözcüğü numara (sayı), rakam manası taşır. *Toga/Togan/Togar* kelimelerinin de yine numara (sayı), rakam demek olduğu görülür. *Togalamak* ise "Numaralamak" manası taşır.

* **Toğlan:** "Şahane" / "Harika" manası taşıyan sözcüğün "Ğ" düşmesi ile *Tolan* söylenişi de vardır.

* **Toğma:** "Yerli" (halk, insan) anlamındaki sözcüğün *Doğma* şeklinde aktarılması da mümkündür.

* **Toğum:** Hem üreme hem de kurban anlamına gelen sözcüğün bu iki anlamı aslında birbiri ile çelişik gibi görünmekle birlikte, aslında kurbanla birlikte bereketin artacağı inancının sözel anlamda bir dışavurumudur.

* **Tokaşmak:** “Örülmek” demek olan kelime ağaç, üzüm bağı vs. için salkımlanmak, bir dalda veya sapta çok sayıda meyve çıkmak (özetle “Meyve ile örülmek”) manası ile de kullanılır.

* **Tokay:** *Tokay/Tukay/Tugay/Togay* sözcüklerine koruluk (küçük orman), akarsu kenarlarındaki çalılık alan, ırmak kıyılarında su bastığı için yeşil kalan alan, ırmak kıvrımları arasındaki yeşillik arazi manaları ile rastlanır.

* **Tokçun:** “Vahşi” manası taşıyan kelimenin *Tokşun* söylenişi de bulunur.

* **Toklamak:** “Beslemek” izahatı ile verilen fiil tam olarak “Tok hale getirmek” demektir.

* **Toksunmak:** Yaklaşık olarak “Karnı zil çalmak” deyimindeki manayı karşılamaktadır. (Aslında kelime kökündeki içeriğe bakılacak olursa iki izahat geliştirilebilir. İlk olarak “tok hale gelmek istemek” demektir. İkincisi ise karnın “tok” diye ses çıkarması anlamını ihtiva eder.) “Az yemek” (tokmuş gibi davranmak) manasına da rastlanmıştır.

* **Toktalmak:** Tahkim olmak, yerleşmek, durdurulmak, güçlenmek, sağlama alınmak, pekişmek anlamlarını ihtiva eder.

* **Toktavul:** “Şeref nöbetçisi” (veya “Saygı nöbetçisi) olarak çevrilen kelime aslında tam olarak “Kımıldamadan duran / nöbet tutan asker” demektir.

* **Tolamar:** “Yüzük parmağı” anlamındaki kelimenin aslı *Tolamır* biçimindedir.

* **Toldukurgan:** Bileşik bir kelimedir. “Mozole” demektir. Sözcüğün ikinci kısmını oluşturan *Kurgan* kavramı net olarak mezar, türbe, höyük anlamlarına gelir. Başlangıçtaki *Toldu* sözcüğü için ise iki açıklama geliştirilebilir. İlk olarak içi dolu veya doldurulmuş manası ağır basmaktadır. Diğer bir ihtimal ise dahili (içte olan) anlamıdır ki, mozolenin daha büyük bir yapının içinde bulunmasından dolayıdır.

* **Tolgamak:** “Karnı ağrımak” veya “Karnı şişmek” anlamlarındaki kelimeye eski kayıtlarda G/K dönüşümü ile “Tolkamak” biçimi ile rastlanmıştır. Çağdaş söyleyiş Türkçe’ye daha uygun bulunarak tercih edilmiştir. Türev fiiller için de aynı ses dönüşümü geçerlidir. Bundan başka *Tolgamak* söylenişi ile “Dönmek” ve “Kıvrılmak” manalarına da rastlanmıştır.

* **Tolkumak:** “Dalgalanmak” manasındaki fiilin mecazen “Hezeyan etmek” ve “Heyecanlanmak” anlamlarında kullanıldığı da görülmektedir. Kısıtlı da olsa T/Ç dönüşümü ile *Çolkumak/Colkumak* ve T/D dönüşümü ile *Dolkumak* biçimlerine de rastlanmıştır. Türev fiiller ile sözcükler için de aynı izahat geçerlidir.

* **Tolkutmak:** “Coşturmak” manasındaki fiilin “Yerinden oynatmak”, “Kımıldatmak”, “Hareketlendirmek” içerikleri de bulunur. *Çolkutmak/Colkutmak* varyantları da mevcuttur.

* **Tolmaç:** “Medyum” (ruh çağırıcı, içine ruh girerek onun ağzından konuşan kişi) ve “Rüya tabircisi” içerikleri aslında kelimenin ikincil mana grubunu oluşturmaktadır. Gerçekte “Tercüman” ilk anlamdır. Türkçe’deki *Dilmeç/Tilmeç* (tercüman) kavramı ile de etimolojik bağı bulunmaktadır. Ancak bu ikincil

manalar zamanla bazı bölgelerde daha fazla ön plana çıkmıştır. Hatta kavram Almanca'ya "Dolmetscher" (*Dolmeçer* okunur) şeklinde "Rüya tabircisi" manası ile geçmiştir.

* **Tomagay:** Şapkaya, başlığa, kalpağa, asker kepine, taca takılan kuş tüyü ayrıca kürklü başlık, yırtıcı kuşların kafasından yapılan başlık anlamlarına rastlanmıştır.

* **Tomağa:** Evcilleştirilmiş yırtıcı kuşların çevrelerine zarar vermelerine engel olmak, evcilleştirilmekte olanların da kaçmadan durmalarını sağlamak amacıyla gözlerine takılan bir tür kapatıcı gözlüktür. Ava salınırken çıkartılır.

* **Tomar:** Özellikle kağıt için rulo (sarılarak yuvarlanmış nesne) manasında kullanılan kelimenin Yunanca kökenli olduğu kimi kaynaklarde yer almaktadır. Ancak Türkçe *Tom/Top* kökü ile bağlantısı gözden kaçırılmaktadır.

* **Tomayak:** "Baldırı çıplak" manasındaki kelimenin bileşik bir sözcük olduğu görülmektedir. İkinci sıradaki kavram olan "Ayak" çok açık olarak görülebilmektedir. Fakat baştaki "Tom" kelimesinin çıplaklık, yalınlık içerikleri ile ilişkisi netleştirilememiştir.

* **Tomlamak:** "İlaçlamak" (ilaçla tedavi etmek) anlamı taşıyan sözcüğün orijinali *Tomnamak* biçimindedir. Az da olsa rastlanan N/L dönüşümü söz konusudur.

* **Tomşuk:** Papağan veya bazı tür kuşların üstteki parçası şişkin olan gagaları için kullanılan bir ifadedir. *Tumşuk* kelimesi aslında "Burun" demektir. Ancak U/O dönüşümüne uğramış olan bu söyleyişte anlam özgünleşmiş olduğu için ayrıca verilmiştir. *Tomşur* (fil hortumu) kavramı ile de kökensel bağlantısı bulunur ki filin hortumu da yine bir tür burun olarak anlaşılmaktadır. *Tomşalamak/Tumşalamak* ise filin hortumunu kıvırarak birşeye sarması anlamına gelir.

* **Tomurtka:** "Matkap" demektir. *Toğurtka/Toňurtka/Tonurtka/Tomurtka* sözcüğü "Ağaçkakan" (kuş) anlamına gelir. Burada matkabın ağaçkakana benzetilmesi söz konusudur.

* **Tonamak:** "Soymak", "Soygun yapmak" içerikleri *Don/Ton* kökünden kaynaklanmaktadır. Kökende "giysilerini çıkarmak" manası yer alır. Bundan başka "Bahşiş almak" ve "Dilimlemek" anlamları da bulunur. *Tonak* sözcüğüne de eski kaynaklarda "Soygun" anlamı ile rastlanmıştır.

* **Tonguç:** "İlk evlat" anlamındaki sözcüğün *Tonguş* ve *Tunguç* söylenişleri de vardır.

* **Tonkaymak:** "Devrilmek" manasındaki kelimenin "Secde etmek" manası da vardır. "Soyulmak" (kabuk) ve "Kısalmak" içeriklerine de rastlanmıştır.

* **Tonmay:** "Margarin" demektir. *Ton* (donmuş) ve *May* (yağ) sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır. *Donmay* biçiminde de aktarılabilir.

* **Tonuzlan:** "Brachynus" *(Latince)* türü böceği tanımlamaktadır. *Toňuzlan/Toğuzlan* ve *Doğuzlan/Doňuzlan* biçimleri de halk ağızlarında kullanılır. *Tomuslan/Tomuzlan* kelimesine ise "Hamam böceği" manası ile

rastlanmıştır. Söyleyişlerin tamamında böceğin domuza benzetilmesi söz konusudur. *Tonuzgan/Tomuzgan* biçimleri de mevcuttur.

* **Tonyağ:** "Margarin" demektir. *Ton* (donmuş) ve Yağ sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır. *Donyağ* biçiminde de aktarılabilir.

* **Topağ:** Satranç oyununda "Kale" demektir. Futbol gibi oyunlar için de kullanılması mümkün görünmektedir. *Topa* söylenişi de bulunur.

* **Topatar:** Askeri silah türü olan "Top" manasında kullanılan sözcük *Top* ("Gülle" manasında) kelimesi ve *Atmak* fiilinin çekimli halinin bileşminden oluşmaktadır.

* **Topçalamak:** "Yumak haline getirmek" manasında kullanılan fiilin *Topşalamak* söylenişi de bulunmaktadır.

* **Topraltmak:** Köfte, içli köfte, bulgur köftesi ve benzeri yiyeceklerin yapılırken sıkılması, ayrıca çamurun avuçta sıkıştırılarak top haline getirilmesi bu fiille ifade edilir.

* **Topramak:** Özellikle toprak için (sürüldükten sonra zaman geçen veya sulandıktan sonra kuruyan) veya ırmakların taşıyıp biriktirdiği çamurlar kastedilerek parça parça bir araya gelerek katılaşıp sertleşerek farklı büyüklüklerde sert kitleler oluşmasını tanımlar. Ayrıca içli köfte gibi elde sıkılarak yapılan yiyeceklerin oluşturulmasını da tanımlamaktadır. Dilin ve kültürün özelliklerine dayalı olarak kimi zaman bazı sözcükleri bir iki kelimeden oluşan karşılıklarla tanımlamak çok zor olmakta (veya hiç mümkün olmamakta) hatta bazen uç örneklerde paragraf düzeyinde açıklamalar gerekmektedir. Türev sözcükler de dahil edildiğinde açıklama daha da genişlemektedir. Burada da çok basit gibi görünen ama en azından uzun bir cümleyi gerektiren bir tanım zorunlu olmuştur. *Topralmak* fiilinde de yine benzeri bir izahat yapılabilir; toprağın yumru yumru topaklanması ifade edilmektedir.

* **Topranmak:** "Kendini sıkmak" , "Kendini kasmak", "Kaskatı kesilmek" deyimlerindeki içerikleri karşılayan fiil açıklanarak daha da net hale getirilebilir. İnsanın kollarını (hatta bazen de ilave olarak bacaklarını da) göğsüne doğru çekerek kendisini tortop etmesini, tüm vücudunu yumru haline getirerek (cenin pozisyonu gibi bir şekle girerek) sıkmasını anlatmaktadır. Elbetteki bu duruma çoğunlukla üzüntü, yas, psikolojik sorun gibi değişik duygu durumları neden olmaktadır.

*** Topşur:** Bir tür telli Moğol çalgısıdır. *Tovşur* söylenişi de mevcuttur.

* **Topuklanmak:** "Diz çökmek" demektir. Topuk kelimesi kimi lehçelerde "Diz kapağı" anlamı taşır.

* **Torağa:** Özellikle çiftlik için "Kahya" manasında kullanılır. Bileşik bir kelimedir. İlk sözcük olan *Tor* kavramının içeriği burada çok da net değildir. Ancak yine de kelimenin bilinen manalarından yola çıkarak yorum yoluyla mertebeli, mevkili anlamlarına ulaşılabilir. İkinci sözcük olan *Ağa* ise son derece açıktır.

* **Toralmak:** Sipere yatmak, siper almak manasındaki fiilin solmak, soluklaşmak, matlaşmak anlamı da bulunmaktadır.

* **Toramak:** Siper olmak (kendini siper etmek) manasından başka oluşmak, ortaya çıkmak, meydana gelmek anlamlarını içerir fakat bu ikinci anlam grubu “Türemek” fiilinin farklı bir söyleniş biçimi olması ile ilişkilidir.

* **Toratmak:** “Ağ atmak” (balık tutmak için) manasındaki fiil *Tor* (ağ) ve *Atmak* kelimelerinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Torbalan:** Bulgar halk kültüründe annelerin küçük çocukları korkutmak için bahsettikleri korkunç bir varlıktır. Çocukları çantasına alarak kaçırdığı söylenir. Türkiye’de Torbacı veya Torbalı olarak tanınır. Torbasını damlarda bacadan içeriye sarkıtır ve içinde hediyeler vardır, fakat bunu almak isteyen çocuğu torbasıyla yukarıya çeker. Yani Noel Baba’nın tam karşıtı bir karakter olarak ortaya çıkar. Kavramın kökeni Torba sözcüğünden kaynaklanır. Sözcüğün ikinci kısmında ise Türkçe *Almak* fiili göze çarpar. Bu bağlamda “Torbasına Alan” biçiminde bir anlamı olduğu söylenebilir. Tatarca’da *Torba* sözcüğünün “Baca” manası taşıyor olması da dikkat çekicidir.

* **Torlamak:** “Örmek” (kafes, ağ), “Kuşatmak”, “Sarmak”, “Ötmek”, “Acemilik etmek” ve “Hasat etmek”, “Ağ atmak”, “Ağla yakalamak” şeklinde birbiri ile kısmen alakalı veya tamamen bağlantısız anlamlarına rastlanmıştır. *Torlanmak* ise örülmek, toplanmak, kuşatılmak, ağla yakalanmak anlamlarında kullanılır.

*** Tormuş:** “Uzun ömürlü” manası taşımaktadır. İnsan adı olarak da kullanıldığı dikkate alınırsa Türkçe’deki *Durmuş* isminin varyantı olduğu rahatlıkla görülebilir.

*** Torunmak:** “İkamet etmek” demektir. *Durunmak* fiiline diğer bir içerik olarak aktarılmasının daha uygun olup olmayacağı değerlendirilmelidir.

* **Tosarmak:** “Set çekmek” anlamı taşıyan fiilin mecazi “Surat asmak” içeriği de vardır.

* **Tosmak:** “Kafasını vurmak” / “Başını çarpmak” manalarındaki fiil ilginç bir biçimde Türkiye Türkçesi’ndeki bileşik “Başvurmak” sözcüğünün gerçek anlamına denk düştüğü gibi “Müracat etmek” içeriğini de karşılamaktadır. Bundan başka “Mani olmak” (engellemek, engel koymak) ve “Yolun / suyun önünü kapatmak” anlamlarına da rastlanmıştır.

* **Totuğan:** “Papağan”demek olan kavramın aynı anlama gelen Arapça “Tuti” sözcüğü ile benzeşim sonucu ortaya çıkmış olması muhtemeldir.

* **Tovar:** Rusça’ya da geçmiş olan sözcük, ticari mal (emtia) demektir. *Tavar/Davar* sözcükleri de küçükbaş hayvanları tanımlamakta olup geçmişte, kapitalizm öncesi dönemlerde zenginliğin en önemli ölçütlerinden birisi sayılmaktaydı. Rusça’daki *Tovarış/Tavarış* (“Yoldaş”, İngilizce “Comrad”) kavramı da yine bu kelimeden türemiş ve özellikle Sosyalist dönemde ideolojik bir kavram olarak kullanılmıştır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus ne Türkçe “Yoldaş” ne de İngilizce “Comrad” sözcüğünün anlam içeriği açısından kavramın tam karşılığı olmadıklarıdır. *Tovarış/Tavarış* (tam Türkçe karşılığı *Tovardaş/Tavardaş*) kelimesi Sosyalizmin ortaklaşacılık anlayışına da uygun olarak tamı tamına aynı mala ortak olan kişi (mal ortağı) demektir. Dolayısıyla *Tavar* kelimesinin de tercih edilmesi mümkündür. *Tuvar* kelimesine ise “Hayvan sürüsü” manasında rastlanmıştır.

* **Tovardaş:** “Mal ortağı” veya “Sürü ortağı” manasındaki sözcüğün *Tavardaş* varyantı da bulunur.

* **Tovarsak:** Malı mülkü çok seven, çok mal isteyen, mala mülke gözü doymayan, malperest kişileri tanımlamakta kullanılan bir tabirdir. *Tavarsak* biçimi de mevcuttur. Aynı ses dönüşümü *Tovarsamak/Tavarsamak* (çok mal istemek, mala mülke gözü doymamak) fiilinde de görülür.

* **Toyalmak:** "Ziyafete / şenliğe katılmak" manasındaki fiilin "Karın doyurmak" anlamına da rastlanmıştır.

* **Toyarlamak:** "İşkence yapmak" veya "Eziyet etmek" anlamındaki fiilin *Totarlamak/Todarlamak/Toyarlamak/Tuyarlamak* biçimleri de vardır. Türev fiiller için de aynı ses dönüşümleri geçerlidir. "Tuyar/Duyar" ise bir tür kötü ruhu tanımlar.

* **Toyaş:** "Düğün yemeği" veya "Ziyafet" anlamı taşır. *Toy* (şenlik, ziyafet) ve *Aş* (yemek) sözcüklerinden oluşan bileşik bir kelimedir.

* **Toybaş:** "Düğün kahyası" anlamındaki kavram *Toy* (şenlik, ziyafet) ve *Baş* sözcüklerinden oluşan bileşik bir kelimedir.

* **Toyçan:** "Gong" manasındaki kelime ilk bakışta dış kaynaklı (özellikle de Çince) gibi görünse de aslında Türkçe olma ihtimali çok yüksektir. Bu durumda *Toy* (şenlik, ziyafet) ve *Çan* sözcüklerinden oluşan bileşik bir kelime olduğunu söylemek mümkündür ve şenliklerde çalınan büyük çan şeklinde tanımlanabilir.

* **Toydu:** "Dünya" manasına gelen sözcüğün ikinci anlamı mitolojide Yeraltı Balığı'dır. Bu bağlamda yeryüzünü sırtında taşıyan balık veya *Toy/Doy* kökü üzerinden *Doymak* fiili alakasıyla yeryüzünü yutan balık olarak anlaşılabilir.

* **Toyga:** *Toyga/Toğga/Tovga* kelimeleri değişik lehçe ve şivelerde birbirine çok benzer yemekler olan yayla çorbası, yoğurt çorbası, ayran çorbası, peskütan çorbası manalarında kullanılır.

* **Toymaç:** "Papara yemeği" (içine ekmek doğranarak yenen yemek) anlamındaki kelimenin *Toymaş/Doymaş/Doymaç* biçimleri de bulunur.

* **Toytuvar:** Düğün kurbanı (düğünde veya hemen öncesinde kesilen hayvan) demektir. *Toy* (şenlik, düğün) ve *Tuvar/Tovar* (davar, küçükbaş hayvan) kelimelerinin bileşik halidir.

* **Toyun:** Budist keşiş anlamındaki sözcük Kam (şaman) veya Efendi (sahip, İngilizce: Lord) manasında da kullanılmıştır. Türklerde erkek kamlar veya baksılar için saygı belirten bir unvan olarak da tercih edilir. Bazen de tanrıların sıfatı olarak geçer. Kadın şamanlar veya tanrıçalar için ise "Hotun" (Hatun) tabiri kullanılır. Bu bağlamda Toyun ve Hatun (Toyon ve Hoton) bir ikili oluşturur. Sözcüğün Çince veya Tibetçe kökenli olma ihtimali yüksektir. Yine de "Toy" (şenlik, düğün) sözcüğü ile olan kökensel bağlantısı geçmişte düğünleri şamanların yönetmesiyle ilgili olarak Türkçe ile de uyum gösterir.

* **Tozalan:** "Elektrikli süpürge" anlamında kullanılan kavram bileşik bir kelimedir. *Toz* sözcüğü ve *Almak* fiilinin çekimli halinden oluşmaktadır.

* **Tozmak:** “Eskimek” içeriği Türkiye Türkçesi’nde bilinen yaygın anlamlarından önemli bir farklılık arz etmektedir.

* **Tozulmak:** “Eskimek” veya “Darmadağın olmak” manası mecazen de kullanılır. Aslında bir benzetme vardır; eskiyen (daha doğrusu eskimeye terkedilen) bir şey tozlanacaktır.

* **Töbelemek:** “Dövmek” izahatı ile verilmiş olan kelime Türkçe’de mecazi anlamı ile kullanılan “Tepelemek” fiilinin farklı bir biçimidir. Türk dünyasının değişik yörelerindeki halk kültürlerinde Arapça “Tövbe” kelimesinin farklı bir söyleyiş biçimi olarak rastlanan “Töbe” sözcüğü ile hiçbir bağlantısı yoktur. (Bu kavram üzerinden ele alındığında *Töbelemek* fiili “Tövbe etmek” demektir. *Töbeleşmek* ise karşılıklı olarak tövbe ederek bir düşmanlıktan vs. örneğin kan davasından vazgeçmek anlamında kullanılır .) Türev fiiller için de benzeri izahatlar geçerlidir.

* **Töbemek:** Sözcüğün kök anlamı başına bir şey takmak demektir (*Teb/Tep/Töp/Töb* kökü kafa, yükseklik, yukarı, tepe ile ilgili kavramlar türetir). Daha özel bir anlam olarak ise genç kızın başına nişanı simgeleyen bir başlığın takılması manası vardır. Bu nedenle sözcük “Nişanlamak” olarak izah edilir.

* **Tögerek:** “Yuvarlak pişirme sacı” manasındaki kelimenin “Yuvarlak sac ekmeği” anlamı da vardır. *Töğrek* sözcüğü ise “Daire” manası taşır.

* **Tömek:** “Komite” veya “Konsey” olarak çevrilen sözcük aslında tam olarak yuvarlak masa toplantısı demektir. *Töm* sözcüğü yuvarlak masa manası taşır.

* **Tönkermek:** Genel bir mana ile “Devirmek”, daha özelleşmiş olarak “İhtilal yapmak” anlamındaki fiilin *Tünkermek* biçimi de mevcuttur.

* **Törebey:** Olasılıkla sonradan *Derebeyi* kavramına dönüşen kelimedir. *Töre* (eski dönemlerdeki yazılı olmayan gelenek hukuku) ve *Bey* sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Törel:** “Örfi” (geleneksel) ve *Türel* söylenişine sonradan yüklenen “Adli” manası bulunur. *Tür/Tör* kökünden kaynaklanan gelenek, örf, adalet, hukuk, teamül, müzakere manalarıyla bağantılı sözcüklerde Ö/Ü dönüşümüne sıklıkla rastlanır. Türkiye Türkçesi’nde bahsi geçen içeriklerle ilgili olmak kaydıyla kavramların *Tör-* ile başlaması daha uygun görünmektedir.

* **Törelemek:** Günümüzde “Dava etmek” veya “Dava açmak” anlamında kullanılan fiil aslında “Töreye başvurmak” ya da “Töreyi uygulamak” (uygulanmasını istemek) demektir. *Türelemek* biçimi ise tercih edilmemiştir. *Töreleşmek* ise “Davalaşmak” (karşılıklı olarak dava açmak) ve mahkemece “Müzakere etmek” (töreye uygun kararı vermek için toplanıp tartışmak) anlamları taşır. *Töreleştirmek* ise “Kararlaştırmak” (töreye uygun hüküm vermek, töreye uydurmak) demektir. [Açıklama: Töre’nin geçmişte yazılı olmayan hukuk kuralları olarak algılandığı unutulmamalıdır. Günümüzdeki bazı yanlış uygulamalar ve hukuktan üstün görme yönündeki kimi yöresel yaklaşımlar nedeniyle kavramın içerdiği bazı olumsuz algıların geçmişte bulunmadığı hatta tam tersine günümüzde “Hukuk” kavramına yüklenen ulvi değerlerin birebir “Töre” kavramına ait olduğu asla dikkatten kaçırılmamalıdır. Aksi takdirde bu kavram ve türeyen bütün kelimeler yanlış anlaşılacaktır. Töre kavramının içeriğinin olumsuz algılarla yüklenmesi ise yasal boşlukların daha fazla olduğu hatta kanunların imkan tanıdığı dönemlerde özellikle de ceza indirimi gibi durumlardan

yararanabilmek adına hukuka aykırı eylemlere maalesef törenin dayanak olarak gösterilmeye çalışılmasıyla iyice pekişmiştir. Töre böylece korkulan, ürpertici bir sözcüğe dönüşmüş ve hatta kimi zamanlar -algılanan biçimiyle belki de haklı olarak- Töre'yi lanetlemek bir modaya dönüşmüştür. Üstelik bu sadece Türkiye'ye özgü bir durum olmayıp Sovyetler Birliği yönetimindeki Türkî devletlerde de buna benzer önyargılar geleneklere ve Töre'ye karşı gelişmiştir. Böylece de içerikteki olumlu faktörler geri plana itilmiş ve geçmişte yerine getirdiği düzenleyici işlev de unutulmuştur. Oysa ki tekrar vurgulamak gerekirse geçmişte hukukun yazılı olmadığı çağlarda, hatta "Hukuk" kelimesinin Arapça'dan dilimize bile henüz geçmemiş olduğu dönemlerde toplumu düzenleyen yazılı olmayan kuralların toplamı demektir. Hatta günümüzde bile Türk Dünyası'nın önemli bir kısmında *Töre/Türe* denildiğinde kesinlikle olumsuz çağrışımlar akla getirmediği bir gerçektir. Kaldı ki, Dil Devrimi'nde *Türe* kelimesi "Adalet" karşılığında önerilmiştir. Üstelik Töre kurallarının namus cinayeti, kan davası, berdel, zorla evlendirme gibi birkaç çağdışı uygulamaya indirgenerek algılanması da son derece yanlıştır. Tersine olumlu bir örnek vermek gerekirse geçmişteki Türk Töresi'ne göre devleti yöneten hakanın/kağanın adil olması gerektiği aksi takdirde Tanrı'nın bu yetkiyi elinden alacağı eski kayıtlarda yer alır. Buna benzer biçimde Töre'nin emri olarak sayılan pek çok olumlu hükme eski eserlerde rastlanır. Üstelik günümüzde dahi Töre'yi yazılı hukuka eşit sayan, ülkeyi Töre kurallarına göre yöneten modern devletler dahi vardır. Örneğin; İngiltere, Kanada, Avustralya... Sorun pek çok toplumsal konuda olduğu gibi kavramın kendisinden değil istismar edilmesinden kaynaklanmaktadır.]

* **Töreleşmek:** Hukuk (ve kamu/toplum) önünde "Davalaşmak" (karşılıklı olarak dava açmak, mahkeme huzurunda tartışmak, töreye uygun olarak iddilarda bulunup konuşmak) ve ayrıca hüküm verici yani mahkeme açısından ise "Müzakere etmek" (töreye uygun kararı vermek için toplanıp kendi aralarında tartışmak) anlamlarında kullanılır. *Töreleştirmek* ise "Kararlaştırmak" (töreye uygun hüküm vermek, haksız bulunan tarafı töreye uydurmak) manasına sahiptir.

* **Töşbev:** "Kolan" (atın karnının altından geçirilen kayış) manasındaki kelime *Töş/Döş* (göğüs) ve *Bev/Bav* (bağ) sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Töşek:** Aslında Anadolu Türkçesi'ndeki *Döşek* (yatak, yere serilen yatak) kelimesinin farklı bir söylenişinden ibarettir. Ancak son derece farklılaşmış bir içerikle "Tezgah" anlamına sahip olduğu için orijinal biçim korunmuştur. Aksi takdirde Türkçe'de zaten var olan kelimeye yeni bir anlam olarak eklenmelidir.

* **Töştük:** "Ağaç gövdesi" manasındaki kelimenin *Töşdük* söylenişi de yaygındır. "Peştemal" anlamı ise D/L dönüşümü ile *Töşlük* hatta Anadolu Türkçesi'ndeki *Döş* (göğüs) kavramına uygun olarak *Döşlük* olarak da aktarılabilir.

* **Töyer:** Sözcük *Töyer/Töğer/Tüğer/Düğer* dönüşümü ile *Düğ/Tüğ* köküne bağlanır ki, izahatı olarak verilen "Düğüm" kelimesi de yine bu kökten türemiştir.

* **Töyge:** "Dayak" demektir. *Töyge/Töğge/Döğge/Dövge* dönüşümü ile *Döğ/Döv* köküne bağlanan sözcük *Döğüş/Dövüş* kavramı ile akrabadır.

* **Töygeç:** "Havan tokmağı" manası taşıyan kelime *Töygeç/Töğgeç/Döğgeç* dönüşümü üzerinden *Döğ/Döv* köküne bağlanır. Türkiye Türkçesi'ne *Döğgeç* veya *Dövgeç* olarak aktarılması da mümkündür. *Dövgüç* sözcüğünün de "Havan" manası taşıdığı görülür.

* **Töyne:** *Töyne/Töğne/Tüğne/Düğne* dönüşümü ile *Düğ/Tüğ* köküne bağlanır. Sözcüğün açıklaması da olan "Düğüm" kavramı da yine bu kökten türemiştir. Aktarılırken Türkçe uyarlamada tercih imkanı bulunan "Düğne" biçiminin ise "Düğme" kelimesi ile de yakın ses benzerliği dikkate değerdir.

* **Tözlemek:** "Temel atmak" anlamı taşıyan fiil orijin dilde *Töztemek* olarak yer alır.

* **Tuğan:** "Set", "Bent" demektir. "Örtmek" (peçe, perde vs.) veya daha özelleşmiş izahatlarla "Peçelemek","Perdelemek" veya "Yüzünü örtmek", ayrıca genel olarak birşeyin "Önünü kapatmak" veya "Önüne set çekmek", bazen de "Engel koymak" / "Engellemek" manalarını içeren *Toğamak/Togamak/Tugamak/Tuğamak/Tuvamak/Duvamak/Duğamak* fiilinden türemiştir. *Toğan* söylenişi de mevcuttur. Sözcüğün "Akraba" manası ise doğumla ilgili sözcükler türeten *Tuğ/Toğ/Doğ* kökünden gelir.

* **Tuğlamak:** "İmzalamak" manasındaki kelimenin "Destan okumak" anlamı da vardır. Fakat bu ikinci içerik söyleyişte kaybolan "U" sesinin düşmesi ile *Tuğulamak* biçiminden ortaya çıkmış olabilir. Ayrıca "Mani olmak" manasına da rastlanmıştır.

* **Tuğlan:** "Mart" ayı manasındaki kelimenin *Tuğulan* biçimi de bulunmaktadır.

* **Tuğlanmak:** "İmzalanmak" manasındaki kelimenin "Tefekkür etmek" anlamı da vardır. Fakat bu ikinci içeriğin *Tuğulanmak* biçiminden "U" sesi düşmesi ile ortaya çıkmış olması ihtimali bulunmaktadır.

* **Tukmaç:** *Tukmaç/Tukmaş/Tokmaş/Tokmaç/Toğmaç/Toğmaç* söz dizisindeki kelimelere Türk Dünyası'nın değişik yörelerinde makarna, erişte, kuskus manaları ile rastlanır.

* **Tulağan:** "Şubat" ayı demek olan kelimenin *Tuluğan* ve "Ğ" düşmesi ile *Tulan* biçimi de bulunur. Kimi yörelerde "Mart" ayı manasında da kullanılır.

* **Tulanmak:** "Çimlenmek" anlamı taşıyan sözcüğün "Yan yatmak" (yana devrilmek) manası da bulunur.

* **Tulay:** "Tibet tavşanı" manasındaki kelimenin *Tolay* biçimine "Tavşan" genellemesi ile rastlanmıştır.

* **Tulga:** "Miğfer" manası taşıyan sözcüğün *Tolga* ve ayrıca *Tuvulga/Tuğulga/Toğulga/Tovulga* biçimleri de mevcuttur.

* **Tulganay:** "Dolunay" anlamındaki kelime *Tulgan/Tolgan* (dolu, dolgun) ve *Ay* sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Tulpar:** Türk mitolojisindeki efsanevi uçan atın adıdır. Kanatları olan genelde beyaz veya kara (tek renk) bir at olarak betimlenir. Kuday (Tanrı) tarafından yiğitlere yardımcı olması için yaratılmıştır. Kanatlarını hiç kimse göremez çünkü Tulpar kanatlarını yalnızca karanlıkta ve çok uzun mesafeleri aşarken açar. Rüzgardan bile hızlı olup onu geçtiğine inanılır. Moğolya devlet armasında Tulpar motifi yer alır. Ayrıca Kazakya'da bir havayolu şirketinin adı olarak kullanılmaktadır. "Tulpar" adı yalnızca Türk lehçelerinde değil komşu Avar, Lak, Andı, Dargı ve Tabasaran kavimlerinin dillerinde de yer alır.

* **Tumak:** "Kadın şapkası" anlamındaki kelime Anadolu Türkçesi'nde *Tumak/Tubak/Tuvak* dönüşümü ile *Duvak* (gelin başlığı / baş ve yüz örtüsü) haline gelmiştir. Büyük olasılıkla ilk biçimi de yine gelinlere takılan veya hediye edilen bir başlığı ifade etmektedir. Günümüzdeki Duvak uygulaması evlenecek nişanlı kızın başına *Tumag/Tumak* adı verilen bir şapka takarak veya gelinin bu şapkadan sarkıtılan bir örtü ile yüzünü gizleyerek dolaşmas ile alakalıdır. Sözcüğün "Boynuzsuz hayvan" manasına da rastlanmıştır.

* **Tumak:** "Yüz örtmek" manasında kullanılır. *Tummak/Dummak* (T/Ç dönüşümü ile *Çummak*) ise suya dalmak demektir.

* **Tumşalamak:** "Sarmak" manasındaki fiilin *Tomşalamak* telaffuzu da vardır (M/P dönüşümü ile "Yumak sarmak" manasındaki *Topçalamak* fiiline bağlanır). Filin hortumunu kıvırması veya bir şeye sarması da yine *Tomşalamak/Tumşalamak* fiili ile anlatılır.

* **Tumşuk:** Özellikle hayvanlar için "Burun" manası taşır. *Tomşuk* söyleyişi papağan türü kuşların gagaları için de kullanılır. *Tomşur* (fil hortumu) kavramı ile de etimolojik olarak alakalıdır ve filin hortumu da halk anlayışında bir tür burun olarak düşünülmektedir. *Tumçak/Tumşak/Tumşuk/Tumçuk* ve *Tomşuk/Tomçuk/Tomçak/Tomşak* kelimeleri değişik şive ve lehçelerde hep burun veya bağlantılı kavramları tanımlar.

* **Tun:** Henüz doğurmamış, o an için çocuğu bulunmayan kadınları tanımlar. İlk doğan çocuk için de bu ifadenin kullanıldığına da rastlanır. Bundan başka bu içeriklerden tamamen bağlantısız olarak "Loş" ve "Kürk" anlamlarına da rastlanmıştır.

* **Tuncukmak:** Nefesi daralmak, soluğu kesilmek, canı sıkılmak, şok olmak, hayret etmek, çiftleşmek istemek, kendisini kaybetmek manalarını içerir. *Tunçukmak* telaffuzu da bulunur, ancak C/Ç farkı çok belirgin değildir.

* **Tundoğar:** "Arefe günü" anlamında kullanılmaktadır. *Tun/Tün* (gece, akşam) sözcüğü ve *Doğmak* fiilinin bileşiminden oluşmaktadır. *Tuntuğar/Tuntuvar* biçimleri de mevcuttur *(Doğmak > Tuğmak).*

* **Tungan:** Sonradan Müslüman olan kişileri (doğuştan olmayanları) tanımlamak için kullanılan bir ifadedir. Anadolu Türkçesi'ndeki "Döngen" sözcüğü ile bağlantılıdır. Fakat bu kavramda aşağılama ve hor görme manası bulunduğuna dair bir bilgiye ulaşılamamıştır. Muhtemelen Türkler arasında yaşayan ve başka kavimlerden gelen (örneğin Çinliler gibi) ve Müslüman olan kişiler için kullanılmaktadır.

* **Tunguyuk:** "Uçurum" manası taşıyan kavram bileşik bir kelime gibi görünmektedir. *Tun* (loş, karanlık, kayıp, dipsiz) ve *Guyuk* (kuyu) kelimelerinin bileşiminden oluşması büyük bir olasılıktır.

* **Tunma:** Tortu, çökelti manasındaki kelimede bağlantısız birkaç içerik daha bulunmaktadır. "Dağ keçisi" anlamı Ç/T dönüşümü ile *Çunma/Çuňma/Çungma* kelimesinin farklı bir söylenişidir. Dolayısıyla bu içerik *Tuňma/Tungma* biçimiyle de değerlendirilebilir.

* **Tunmak:** Çökmek, çökelmek, tıkanmak, loşlaşmak, sağırlaşmak, tıkanmak anlamlarını içerir. İçeriklerin tamamı birbiri ile uyumludur.

* **Turamak:** “Dikilmek” (kalkmak) manasındaki fiilin *Turaymak* biçimi de bulunur.

* **Turguzmak:** Tesis olmak, yerleşmek, ikamet etmek, konumlanmak, düzgün hale gelmek, ayağa kalkmak manalarını içerir.

* **Tursay:** “İsteksiz” (belki de “Çekingen”) manasındaki kelimenin *Dursay* olarak aktarılması da mümkündür. Aynı şekilde “İsteksiz davranmak” (“Dudak bükmek”) anlamında kullanılan *Tursaymak* fiilinin de *Dursaymak* biçiminde aktarılması da mümkündür.

* **Turşanba:** Çarşamba gününü ifade eder. Farsça bir ek ile oluşturulmasına karşın tamamen Türk kültürüne özgüdür. Fars mitolojisindeki Türk hakanı Tur’un adından geldiği en akla yatkın görüştür.

* **Turuğ:** Dilek ağacı olarak çevrilen kavram gerçekte Kam (Şaman) Ağacı’dır. İnanışa göre Tanrı ilk şamanı yarattığında onun evinin önüne sekiz dallı bir ağaç dikmiştir. Bu nedenle her şaman kendisini temsil eden bir ağaç diker. İşte bu ağaca “Turuğ” adı verilir. Şamanların ağaçtan doğduğuna inanılması, evliliklerin ağacın altında yapılması hep bu kavram ile bağlantılıdır.

* **Tusamak:** “Fırsat beklemek” / “Fırsat kollamak” / “Fırsat gözlemek” anlamındaki kelimenin “Tuzak kurmak” manası *Tuzamak* söylenişinde verilmiştir. Her iki içerik de birbiri ile uyumlu olup “Tuzak kurarak gözlemek” veya “Tuzağa düşürmek için fırsat kollamak” şeklinde genişletilmesi de mümkündür.

* **Tusanmak:** “Tuzağa düşmek” anlamı taşıyan fiilin *Tuzanmak* söylenişi de bulunmaktadır. Aralarında bir tercih yapılamadığı için her iki biçim de ayrı birer başlık olarak verilmiştir.

* **Tusatmak:** “Tuzağa düşürmek” manasındaki fiilin *Tuzatmak* söylenişi de vardır. Aralarında bir tercih yapılamadığı için her ikisi de ayrı birer başlık olarak verilmiştir.

* **Tuslağan:** “Tepsi” veya “Sini” manasındaki kelime orijin dilde *Tustağan* biçimiyle yer alır. T/L dönüşümü ile alınmıştır. *Tuzlağan* biçimiyle aktarılması da değerlendirilebilir.

* **Tuslamak:** “İkram etmek” anlamı taşıyan kelime aslında *Tustamak* biçimindedir. Türkçe’ye T/L dönüşümü ile aktarılmıştır. Türev sözcükler için de aynı ses dönüşümü geçerlidir.

* **Tusutmak:** “Faydalandırmak” manasındaki kelimenin *Tuzutmak* biçimi de bulunur.

* **Tuşalamak:** “Rastlamak” / “Tesadüf etmek” manasındaki sözcüğün *Tüşelemek* biçimi de mevcuttur. Rastlantı, tesadüf, nişan (hedef), isabet manaları ile ilgili olmak kaydıyla *Tuş/Tüş* dönüşümü yaygındır.

* **Tuşgulanmak:** Nişan alınmak, hedefe koyulmak, hedefe yerleştirilmek, hedef alanına girmek, atış menziline girmek anlamlarında kullanılır.

* **Tuşuzmak:** “Müsabaka yapmak” veya “Maç yapmak” anlamında kullanılır. Kelime kökeninde ise “Rastlaşmak” / “Karşılaşmak” içeriği bulunur.

* **Tut:** “Pas” manasındaki kelimenin *Tot* biçimine de rastlanmıştır.

* **Tuvadak:** *Duvadak/Duğadak* biçimleri de bulunan sözcük “Angut” kuşu manasına gelir ve tıpkı bu kavramda olduğu gibi hakaret amaçlı da kullanılır. Aptal, ahmak, sersem gibi anlamlara sahiptir.

* **Tuvarmak:** “Havale etmek” anlamı taşıyan fiilin “Hayvanları koşumdan çözmek” manası da bulunur.

* **Tuza:** “Nöbet” anlamındaki kelimenin *Toza/Tuza/Tusa* söylenişleri bulunmaktadır.

* **Tuzamak:** “Tuzak kurmak” anlamındaki kelimenin *Tusamak* söylenişinin “Fırsat beklemek” içeriği de mevcuttur. Ayrıca “Tuzlamak” anlamı da bulunmaktadır, ancak bu içerik doğrudan *Tuz* kavramından türemiştir.

* **Tuzanmak:** “Tuzağa düşmek” manasındaki fiilin *Tusanmak* söylenişi de vardır. Aralarında bir tercih yapılamadığı için her ikisi de ayrı birer başlık olarak verilmiştir.

* **Tuzatmak:** “Tuzağa düşürmek” anlamına sahip olan fiilin *Tusatmak* söylenişi de bulunmaktadır. Aralarında bir tercih yapılamadığı için her iki biçim de ayrı birer başlık olarak verilmiştir.

* **Tuzlaç:** “Salamura” manasındaki kelimenin *Tuzlaş* söylenişi de vardır.

*** Tüğlez:** Özellikle ağaç için zirve, tepe (en üstteki dal) manasındaki kelimenin *Tüylez/Tülez* biçimleri de bulunmaktadır. *Tülenge/Tüylenge* sözcüğü de yine aynı anlamı taşır. *Tüğlezmek/Tüylezmek/Tülezmek* fiili de kuş için “Zirveye konmak” anlamında kullanılır.

*** Tüğmek:** “Düğümlemek” manasındaki fiil *Düğ/Tüğ* kökünden türemiş olup *Düğmek* biçiminde aktarılması da yanlış olmayacaktır. Ancak orijinal söyleyişte de herhangi bir sıkıntı yoktur. (Tıpkı Anadolu’da *Düğüm* sözcüğünün bazı yörelerde *Tüğüm* şeklinde telaffuz edilişinde olduğu gibi.) “Örtmek” (peçelemek, maskelemek) manasına da rastlanır. *Tüymek* söylenişi de vardır.

*** Tüğne:** “Dağlama” (ateşle) manasındaki kelimenin *Töğne* ve *Tükne* söylenişleri de mevcuttur. *Töğen/Tüğen/Tüken* biçimlerine de rastlanmıştır.

*** Tüğnemek:** “Dağlamak” (ateşle) manasındaki fiilin *Töğnemek* ve *Tüknemek* biçimlerine de rastlanmıştır. Türev sözcükler için de aynı ses dönüşümleri geçerlidir.

*** Tüğsün:** “Kördüğüm” anlamındaki sözcük *Düğ/Tüğ* kökünden türemiş olup *Düğüm* kavramı ile kökensel olarak doğrudan bağlantılıdır.

*** Tüğün:** Sözcüğün “Duvak” (gelin örtüsü) anlamı *Tüğemek* (maskelemek, perdelemek) fiilinden türemiştir. “Düğün” kavramı ile benzerliği de dikkat çekicidir. “Düğüm” kavramı ile de *Düğ/Tüğ* kökü üzerinden doğrudan alakalıdır.

* **Tüğür:** “Davul” anlamındaki kelimenin *Tüğür/Tüňür/Tüngür* dönüşümündeki söylenişleri de mevcuttur.

* **Tükel:** Mitolojide ağaçtan doğduğuna inanılan kişidir. Uygur söylencelerinde adı “Tükel Tigin” olarak geçer. Eski Türk efsanelerinde ağaçtan doğma motifine sıklıkla rastlanır.

* **Tükeşmek:** “Birlikte tükenmek” manasındaki kelimenin “Sırtına binmek / oturmak” anlamı da bulunur. *Tükeştirmek* ise “Sırtına bindirmek / oturtmak” demektir.

* **Tündermek:** “Şekil değiştirmek” manasındaki kelime *Tündermek/Töndermek* dönüşümü üzerinden *Döndermek* fiiline bağlanır.

* **Tündüzleme:** “Mesai” olarak açıklanan kelime aslında tam olarak “Akşama kadar çalışma” anlamına gelmektedir.

* **Tünermek:** “Akşam olmak” veya “Karanlık basmak” manalarındaki kelimenin *Tün* (akşam) ve *Ermek* sözcüklerinin bileşik hali olma ihtimali vardır ancak yapım ekleri ile de oluşması ihtimal dahilindedir. Ancak kesin bir şey söylemek zordur. “Uzaktan belirmek” manasına da rastlanmıştır.

* **Tüneyik:** “Gece kapanan çiçek” olarak tanımlanan *Tüneğik* kelimesinin bir genelleme mi olduğu yoksa özel bir tür için mi kullanıldığı anlaşılamamıştır. Ancak yapılan taramalarda *Tüneyik* (Ğ/Y dönüşümü) söylenişi ile “Uyku çiçeği” olarak da bilinen “Oksalis çiçeği”nin kastedildiği kanaatine ulaşılmıştır. Türkiye Türkçesi’ne daha uyumlu görünen bu ikinci biçim tercih edilmiştir.

* **Tüpse:** “Saksı” manasındaki sözcüğün Avrupa dillerinden kaynaklanan “Tüp” (*İngilizce* “Tube”) kavramı ile hiçbir alakası yoktur. Türkçe kök, yeraltı, aşağı yön bildiren *Töp/Tüp/Tip/Dip* kökünden türemiştir.

* **Türegen:** “Akraba” anlamındaki kelimenin *Töregen* söylenişi de vardır.

* **Türel:** “Irsi” (genetik) anlamına gelir. “Adli” (aslında “Örfi”) manası ise *Törel* sözcüğünde verilmiştir. *Tür/Tör* kökünden kaynaklanan üreme, yaratma/yaratılma, çeşit, doğum manalarıyla bağantılı sözcüklerde Ü/Ö dönüşümüne sıklıkla rastlanır. Türkiye Türkçesi’nde bahsi geçen içeriklerle ilgili olmak kaydıyla kavramların *Tür-* ile başlaması daha uygun görünmektedir.

* **Türgeç:** “Makara” veya “Bobin” manasındaki kelimenin *Törgeç* ve *Dürgeç* biçimleri de vardır. *Tür* kökünden kaynaklanan sözcüklerde Ü/Ö dönüşümü ve T/D dönüşümü çok sık rastlanan bir durumdur ve hangi kavramın hangi biçimde söylenip yazılacağını doğru tespit etmek ve karar vermek çoğu zaman çok zor olmaktadır.

* **Türme:** Rusça kökenli olduğu farklı kaynaklarda belirtilen sözcük hapishane, cezaevi, zindan manalarında kullanılır. *Törme* söylenişi de yaygındır. Türkçe kökenli “İnce kumaş” anlamına da rastlanmıştır.

* **Türmene:** “Sandviç” manasındaki kelimenin *Dürmene* biçiminde aktarılması da mümkündür.

* **Tüşek:** “Minder” açıklaması ile verilmiş olan sözcük *Döşek* kavramının farklı bir söylenişinden başka bir şey değildir. Ancak anlam farklılaşmış olduğu için bu şekliyle verilmiştir. Diğer bir olasılık ise derleme kaynaklı bir yanlış karşılık olmasıdır.

* **Tüşüt:** “Hayal” anlamı taşıyan sözcük *Düş/Tüş* kökünden türemiş olup *Düş* (rüya, hayal) kavramı ile doğrudan bağlantılıdır.

* **Tüyreğüç:** “Toplu iğne” manası taşıyan kelimenin *Tüyreğüş/Tüyrevüş* söylenişleri de vardır.

* **Tüyümşek:** “Lenf düğümü” biçiminde kısaltılarak izah edilen kelime aslında vücudun değişik yerlerinde görülen, özellikle de hastalık zamanlarda koltuk altında beliren ve sonra kaybolan şişkinlikleri tanımlamaktadır. Koltuk altındaki bu şişkinlikler çoğunlukla vücudun hastalıklara verdiği tepki olarak lenf bezlerinde gerçekleşmektedir. *Tüyünçek/Tüyünşek* ise karında şişkinlikle birlikte görülen ağrıyı ve karın bölgesindeki (bağırsaklardaki) düğümlenmeyi ifade eder. *Tüy/Tüğ/Düğ* kökünden türeyen bu kelimelerin tamamı “Düğüm” kavramı ile doğrudan bağlantılıdır.

* **Tüzek:** “Kaide” (kural) demektir. Mitolojide ise ilk yasa koyucu efsanevi kişinin adıdır. Bu isim töre oluşturmayı, yasa koyuculuğu ve düzeni temsil eder. Şecere-i Türki’de avladığı geyiği pişirip yerken elinden bir parça eti tuzla’ya (tuz taşına, tuz kayasına) düşürmesi ve böylece tuzun keşfi anlatılmaktadır. Bu bağlamda efsaneye göre özel isim “Tüzek” aynı zamanda “Tuz” sözcüğü ile de alakalı görünür.

* **Tüzemek:** “Nizama sokmak” ve “Kanun koymak” manalarındaki fiilin “Eşitlemek” anlamı da bulunmaktadır.

* **Tüzmek:** “Kanun çıkarmak” (eski tabirle “Taknin etmek”) demek olan kelimenin “Nizam sağlamak” manası da bulunmaktadır. Aslında sözcük bu iki manayı birden ihtiva eder, yani kanun çıkararak toplumsal düzeni sağlamak daha geniş ama daha doğru bi açıklamadır. “Sabretmek” ve “Sebat etmek” manalarına da rastlanmıştır.

* **Uba:** “Kamp” manasındaki sözcük *Oba* kavramının farklı bir söylenişinden ibarettir. Ancak anlam belirli bir düzeyde özelleşmiş olduğu için olduğu gibi alıntılanmıştır. Türev sözcükler ve fiiller için de aynı ses dönüşümü geçerlidir.

* **Ubır:** Yaklaşık olarak “Vampir” kavramını karşılar. Ancak Türk halk kültüründe anlatılan özellikleri kendine özgü olup ölüp Batı kültüründeki vampir anlayışından son derece farklı yönleri de bulunmaktadır. Ölüp dirilen bir varlıktır. Genellikle ölen büyücülerin veya çok kötü kimselerin Ubır’a dönüştüğüne inanılır. İri başlı, uzun kuyruklu bir yaratıktır. Ağzından ateş püskürür. Günlerce hatta aylarca hareketsiz kalabilir, istediğinde uçabilir. Etrafına bulaşıcı hastalık yayar. Ne bulursa yer. İstediği şekle girebilir, hatta güzel bir kız kılığına bürünebilir. Kurt veya yaban köpeği kılığına girip koyunları parçalar. Leşle beslendiği de söylenir. Bir dağın başında toplanıp, kaçırdıkları insanları yedikleri de anlatılır. Kadınları ve hayvanları emmeyi sever. Bazı halk inançlarında ise ele geçirdiği insanın içinde yaşayan korkunç bir yaratıktır. Ubıra dönüşen kimseler yemeye doymazlar ve geceleri kalkıp yemek ararlar ve bulamadıklarında ise gidip başka evlerden çalarlar. Üstelik çok yemelerine karşın zayıf kalırlar. Çünkü yedikleri yemek kendilerine değil, içlerindeki Ubır’ı beslemektedir. Yakalanacakları zaman bir ateş topuna dönüşerek bacadan kaçarlar. Ubır olduğu anlaşılan bir ölünün mezarı açılıp çivi çakılır, ayrıca şüphelenilen bir cesedin Ubır’a dönüşmemesi için ateşin altından geçirilmesi gerekir. Sözcük *Up/Ub/Ob/Op* kökü ile ilişkili olup bu kök açgözlülük, doymazlık, yutma anlamları içerir.

* **Ubramak:** “Hezeyan etmek” (sayıklamak, saçmalamak) ve “Kabus görmek” (karabasan çökmek) manalarındaki kelime *Ubır* (vampir, kötü varlık) kavramı ile bağlantılı olup *Ubıramak* biçiminden “I” sesi düşmesi ile dönüşmüş olmalıdır. *Upramak* söylenişi de mevcuttur.

* **Uca:** *Yüce/Yuca/Uca* dönüşümü ile *Yüce* sözcüğünün farklı bir varyantıdır. Bu mana ile ilgili olmak kaydıyla *Uca*- ile başlayan tüm sözcüklerde aynı izahat geçerlidir.

* **Ucadağ:** “Yüksek dağ” izahatı ile verilen sözcük *Yüce/Yuca/Uca* dönüşümüne uğramış ilk kelime ile *Dağ* kavramının bileşiminden oluşmuştur. Kalıp olarak “Uludağ” izahatı da mümkündür.

* **Ucukmak:** Filizlenmek (ucu çıkmak), sonuna varmak / gelmek, sonu görünmek içeriklerinin tamamı “Ucu görünmek” deyimindeki manayı karşılar.

* **Uculamak:** “Başa geçmek” veya “Öne geçmek” izahatları ile verilen fiilin “Nihayete ermek” anlamının ise “Ucu görünmek” veya “Ucuna varmak” / “Ucuna gelmek” deyimlerindeki içeriklere denk düştüğü anlaşılmaktadır.

* **Ucutmak:** Aslında “Filiz vermek” anlamını da karşılayan “Uç vermek” ve ayrıca “Ucunu göstermek” deyimlerindeki içeriklere denk gelmektedir.

* **Uçaralmak:** “Haber almak” anlamında kullanılan fiili bileşik bir kelime olma ihtimali yüksektir. *Uçar* (haber) ve *Almak* sözcüklerinin bileşimi kuvvetle muhtemeldir.

* **Uçarmak:** “Haber almak” manasının aslında birisiyle karşılaşıp bilgi edinmek, karşılaştığı birinden malumat almak, muhabirlik yapmak şeklinde açıklanması daha doğru olacaktır. Hatta “Röportaj yapmak” içeriğinin eklenmesi daha uygun görünmektedir. *Oçarmak* fiili de karşılaşmak, karşı karşıya gelmek demektir.

* **Uçarav:** Ehlileştirilmiş yırtıcı kuşları kullanarak yapılan av demektir. *Uçmak* fiilinin çekimli hali ve *Av* sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Uçarga:** “Planör” anlamındaki sözcüğün orijinali *Ozarga* şeklindedir (U/O ve Ç/S/Z ses dönüşümleri).

* **Uçabarmak:** “Cennete gitmek” anlamı taşıyan kelimenin aslı *Uçabarmak* şeklindedir. Bileşik bir sözcük olup sondaki kısım *Barmak/Varmak* (ulaşmak) fiilidir. İlk kısım ise *Uçmak* fiili *Uçmağ/Uçmag/Uçmak* (cennet) kelimesi ve *Uç* (sınır) kavramı ile alakalı olabilir.

* **Uçduk:** “Yüksük” anlamı taşıyan kelimenin T/L dönüşümü ile *Uçluk* biçiminde aktarılması da mümkündür. Parmağın ucuna takılan nesne demektir.

* **Uçmağ:** “Cennet” anlamındaki kelimenin *Uçmak* biçimi de yaygındır.

* **Uçmak:** Fiil özel olarak “Cennet’e gitmek” manasında kullanılır. Örneğin duruma göre söylenen “*Uçtu*” sözcüğü bile “Cennet’e gitti” olarak anlaşılır.

* **Uçramak:** “Ucuna gelmek” (sonuna gelmek ve ayrıca kıyısına gelmek) deyimindeki manayı karşılar. “Rastlamak” manası ise farklı bir söylenişi olduğu *Oçramak* fiilinde verilmiştir.

* **Uçraşmak:** “Randevulaşmak” anlamı *Oçraşmak* (karşılaşmak) fiili ile de bağlantılı görünmektedir.

* **Uçukmak:** “Korkudan sararmak” veya “Beti benzi atmak” deyimlerindeki manaları karşılar.

* **Uçunmak:** “Paniklemek” olarak izah edilen sözcüğün içeriği “Aklı başından gitmek” deyimindeki manaya denk düşer. “Pişman olmak” manasına da rastlanmıştır.

* **Udulaşmak:** “Cilveleşmek” manasındaki fiil *Odulaşmak* biçiminden dönüşmüş olmalıdır. *Od* (ateş) kavramı ile ilişkili olarak “Birbirini ateşlendirmek” manasına geldiğini söylemek mümkündür.

* **Uğçalmak:** “Preslenmek” izahatı verilen fiilin *Uğzalmak* biçimi de bulunur.

* **Uğçamak:** “Preslemek” izahatı verilen fiilin *Uğzamak* biçimi de bulunur.

* **Uğçum:** “Vadi” veya “Kanyon” anlamındaki kelimenin “Uçurum” manası *Oğçum* söylenişinden aktarılmıştır.

* **Uğmaç:** “Kuskus” (yiyecek) anlamına gelen sözcüğün *Uğmaş* söylenişi de bulunmaktadır.

* **Uğnak:** “Nöbet” veya “Sinir krizi” bazı yörelerde ise “Gülme krizi” manasında kullanılan kelime çok büyük olasılıkla *Uğunak* biçiminden söyleyişte zaten kaybolan “U” sesi düşmesi ile ortaya çıkmıştır.

* **Uğra:** “Kalın un” veya “Kepekli un” manası taşıyan kelimenin *Oğra* ve *Uvra/Ufra* biçimleri de mevcuttur. Hamur açarken yapışmaması için ele sürülebilir, hamurun altına veya üzerine serpilebilir.

* **Uğralanmak:** “Cine tutulmak” (cinlenmek) manasındaki kelime “Titremek” (titreme nöbeti geçirmek), “Kriz geçirmek”, “Ruhlar tarafından ziyaret edilmek” anlamlarında kullanılır. Burada titreme nöbetinin de yine cinlerle veya ruhlarla ilişkilendirildiği anlaşılmaktadır. *Üğrelenmek* biçimi de bulunmaktadır. *Uğralamak/Üğrelemek* ise (özellikle cinler veya ruhlar için) selamlamak, ziyaret etmek anlamlarına gelmektedir. Bundan başka *Uğra* (kalın un) kelimesinden kaynaklanan yapışmaması için hamura kalın un veya kepekli un serpmek içeriği de bulunur.

* **Uğrola!:** “Merhaba!” demektir. *Uğur* ve *Ola* (olsun) sözcüklerinin bileşimiyle ortaya çıkmıştır. Aradaki “U” sesi düşmüştür.

* **Uğru:** “Gizli yapılan iş” (gizlice yapılan kötü davranış) demektir; anlam daralması ile “Hırsızlık” (çalma) manasında kullanılır olmuştur. Ayrıca “Hırsız” veya “Haydut” / “Eşkıya” anlamlarında da kullanıldığı görülen kelimenin *Oğru* söylenişi de bulunur. Türev sözcükler için de aynı ses dönüşümü geçerlidir.

* **Uğrulamak:** “Hırsızlık yapmak” veya “Eşkıyalık yapmak” demektir. *Oğrulamak* biçimine “Gizli iş çevirmek” veya “Gizlice iş yapmak” manaları ile rastlanmıştır.

* **Uğrun:** “Gizlice”, “Habersizce” manalarının yanında *Oğrun* biçimine “Esrarengiz” anlamı ile rastlanmıştır.

* **Uğrunmak:** Gizlenmek, saklanmak, hırsızlık yapmak, gizli iş yapmak manalarını içerir.

* **Uçkalamak:** “Acımak” (merhamet etmek) demek olan fiile aslında *Uçkalamak* biçiminde rastlanmıştır. Fakat *Uğuçlamak* (affetmek) fiili ile olan bağlantısı dikkate alınarak *Uğuçkalamak* söylenişinden “Ğ” düşmesi (“uzun “U” kısalması) ile oluştuğu kanaatine ulaşılmıştır. Bu nedenle önsel biçim tercih edilmiştir.

* **Uğukmak:** “Tövbe etmek” manasındaki kelimenin “Sara nöbeti tutmak” anlamına *Oğukmak* biçimi ile rastlanmıştır.

* **Uğulsak:** Karışık (karmakarışık) anlamındaki kelimenin aslı *Uğulzak* biçimindedir.

* **Uğulsamak:** Karışmak (karmakarışık olmak) anlamı taşıyan fiilin aslı *Uğulzamak* şeklindedir. Türev fiiller için de aynı ses dönüşümü geçerlidir.

* **Uğunmak:** Soluğu kesilerek baygınlık geçirmek, uzun süre nefessiz kalmak, sinir krizi geçirmek, histeri krizi geçirmek, gülme krizine girmek, acıdan/ağrıdan iki büklüm olup kıvranmak anlamlarında kullanılır.

* **Uğurmak:** “Mesut olmak”, “Bahtiyar olmak” anlamındaki fiilin *Oğurmak* söylenişi de vardır.

* **Uğursunmak:** “Hayra (alamet) saymak” (hayırlı addetmek) / “Hayra yormak” anlamına gelir. Arada küçük bir nüans bulunan *Uğrusunmak* fiili ise “Şerre (alamet) saymak” (şerli addetmek) / “Şerre yormak” demektir (gizlice kötülük planlamak ve kötü işler yapmakla ilgili olumsuz manalar içeren ve bu içeriklerle bağlantılı kelimeler türeten *Uğru* kavramından). Çözümlemelerde iki kavramın birbirine karışmaması için dikkatli olmak gerekmektedir.

* **Uğut:** Mayalı buğday maltından yapılan içecek / ekmek / tatlı manalarından kullanılır. Malt elde etmek için buğday çimlendirilir, kurutulur bazen de kavrulur ve öğütülür. Sözcüğün “Malt” manası da mevcuttur.

* **Uğuz:** Sözcüğün “Zeki” manasının *Oğuz* biçimi de bulunur. Özellikle hayvanlar için “İlk süt” manası ise *Avuz* kavramında açıklanmış olmakla birlikte alternatif söyleyiş olarak tekrar verilmiştir.

* **Uk:** “Kabile” ve “Mermi” şeklinde iki açıklaması bulunan sözcüğün *Ok* kavramının farklı bir söylenişi olduğu anlaşılmaktadır. *Ok* kelimesinin Türkçe’de kavim, kabile, klan anlamlarında kullanıldığı zaten bilinen bir durumdur. “Mermi” anlamı ise bir savaş aleti olarak oka benzetilmesinden kaynaklanmış görünmektedir.

* **Ukan:** Türkçe’nin farklı lehçe ve şivelerinde *Oğan/Okan/Ukan/Uğan* sözcükleri Tanrı, Rab, Yaradan manalarında kullanılmaktadır.

* **Uklamak:** “Soyu sürmek” anlamına sahip olan kelimenin orijinali *Uktamak* biçimindedir.

* **Uksamak:** “Soya çekmek” olarak açıklanan kelime aslında “Benzemek” manasına gelir, en azından U/O dönüşümü ile bu içeriği barındıran *Oksamak/Okşamak* fiiline bağlanır. Sözcüğün kökeninde de aslında bu bağlamda “Atalarına benzemek” mantığı bulumaktadır. Azerice’deki yine aynı manaya gelen *Oxşamaq* (kalın

gırtlaksı H sesi ile söylenen *Ohşamak*) sözcüğü de bu anlamları içeren *Uk/Ok/Oh/Oğ* kökünden kaynaklanmaktadır ve aslında *Oksamak* olan fiilden S/Ş dönüşümüne uğramıştır. Tıpkı bu dönüşümde olduğu gibi (*Oksamak > Okşamak*) burada da *Ukşamak* söylenişine de rastlanır. Özetle ifade etmek gerekirse; *Oksamak/Okşamak/Ohşamak/Oğşamak/Oşamak* ve *Uksamak/Ukşamak/Uğşamak/Uşamak/Yuşamak* söz dizilerinin tamamı var olan başka manalarının yanısıra aynı zamanda "Benzemek" anlamına (ve "Emsal olmak", "Örnek olmak", "Soya çekmek" gibi yan içeriklere) sahiptirler. Türev fiiller ve sözcükler için de benzeri açıklamalar dikkate alınmalıdır.

* **Uksanmak:** Taklit etmek, özenmek, örnek almak manalarını içeren kelime aslında tam olarak "Benzemeye çalışmak" demektir.

* **Ukunmak:** "Kani olmak" anlamındaki fiilin "Tevazu göstermek" manası da vardır.

* **Ulamak:** İletmek, nakletmek, entegre etmek, ilave etmek, bağlamak manalarını içerir. Türev fiiller için de bu içeriklerin tamamı türevlenerek geçerlidir.

* **Ulamcı:** "Nakliyeci" ve ikincil olarak "Kaçakçı" anlamlarının dışında bazı yörelerde "Çalıntıcı" (çalıntı mal satıcısı) manasına da rastlanır ki, bu üç anlamda da malın bir yerden alınarak başka bir yere götürülmesi ortak noktadır. Bu bağlamda "Ulam" sözcüğü kaçakçılık anlamına da gelir.

* **Ularmak:** Sivrilmek, yorulmak, sayıklamak (uykuda konuşmak) manaları vardır.

* **Ulay:** "Zam" demektir. *Ilay* kelimesine ise "Zam" (harç) manası ile rastlanmıştır. U/I dönüşümü ihtimali mevcuttur.

* **Uldan:** "Ayakkabı köselesi" manasındaki kelimenin *Ultan* söylenişi "Ayakkabı tabanı" izahatı ile kayıtlarda yer almaktadır. *Ulduk* kelimesi ise eski kaynaklarda tabansız, ayakkabısız, nalsız manaları ile geçmektedir.

* **Uldar:** "Zemin" demektir. *Uldur/Ultur* kelimesi ise "Taban" manası taşır. İki sözcük aynı kavramlar olduğu kanaatiyle birleştirildi.

* **Uldurmak:** "Tohum atmak" veya "Tohum dikmek" olarak verilen anlamın yanında bazı kaynaklarda "Ağaç dikmek" manasına da rastlanmaktadır. Fakat bu aslında ilk içeriğin biraz farklılaşması ile ortaya çıkmış ikincil bir tanımdır. *Oğulduruk/Uğulduruk/Ulduruk* kavramları ise "Rahim" (dölyatağı) manası taşımaktadır. Buradan "Döllemek" manasına da ulaşmak mümkündür.

* **Ulmak:** Özellikle meyve-sebze için "Olgunlaşmak" manasındaki kelimenin Anadolu Türkçesi'ndeki *Olmak* fiilinin farklı bir söylenişi olduğu çok açıktır (Anadolu'da yine bu anlamla kullanımı da yaygındır). Asıl kaynakta *Ulmak* sözcüğüne başka hiçbir tanım veya açıklama eklenmediği için daralmış (özelleşmiş) bir anlam bulunduğu kanaatiyle alıntılanmıştır. Bundan başka kirlenmek, çürümek (çürüyüp kokmak), eskimek manaları da bulunmaktadır.

* **Uluğ:** "Ejderha" anlamı taşıyan sözcük Çin kökenlidir. Çin anlatılarında *Lung/Long* (bazen *Lu/Luu*) olarak bahsedilen ejderha için bu bölgelere yakın Türk kavimlerinin ejderhaya *Ulu/Uluu/Uluğ* demeleri ise söyleyiş kolaylığı bakımından tesadüfî olsa bile onun büyüklüğü ve görkemi ile de ilgilidir.

* **Uluğaş:** “Ziyafet” anlamı taşıyan sözcük *Uluğ/Ulu (*büyük) ve *Aş* (yemek) kelimelerinin bileşiminden oluşmuştur.

* **Ulukapı:** “Bab-ı Ali” (yüce kapı) demektir. *Uluğ/Ulu (*büyük) ve *Kapı* sözcüklerinin bileşiminden oluşmuştur. *Uluğkapı* söylenişi de bulunur.

* **Ulukayın:** *Ulu* (yüce) ve *Kayın* (ağaç) sözcüklerinin bileşiminden oluşur. Yerle göğü birbirine bağlayan efsanevi “Yaşam Ağacı”dır. Dünya ile birlikte yaratılmış ve Kayra Han tarafından dikilmiştir. Dünya’nın, yeraltının ve göğün tam merkezinde yer alır. Gökleri delip bilinmez yüksekliklere çıkar. Dalları gökyüzünü ayakta tutar, kökleri ise toprağın tüm katlarını delip yeraltı okyanusuna kadar uzanır. Dokuz boy (Türklerin dokuz kavmi veya yeryüzündeki dokuz büyük insan ırkı) bu ağacın dokuz dalından türemiştir. Köklerinden yaşam suyu (Bengüsu) akar. Dallarından biri Güneş’e biri de Ay’a uzanır. Osmanlı Devlet’nin kurucusu Osman Bey’in rüyasında gördüğü, büyüyüp dalları her yana uzanan ve gölgesi tüm Dünya’yı kaplayan ağaç da Ulukayın’a benzemektedir ve bu anlayışın bir devamı olarak görülmelidir. Günümüzde Çuvaş bayrağında sembolize edilmiş bir hayat ağacı bulunur.

* **Ulukun:** “Milli Bayram” olarak izah edilen kelime aslında tam olarak “Büyük Gün” demektir. *Ulu/Uluğ* (büyük) ve *Kun* (gün) sözcüklerinin bileşimidir.

* **Ululamak:** Kayıtlarda “Tekbir getirmek” manası ile görülmüştür. Aslında “Yüceltmek” demektir, ki “Yüceliğini kabul etmek” veya “Yüceliğini söylemek” içeriğini de barındırır; bu da kayıtlarda yer alan ilk anlamla örtüşmektedir. *Olulamak* söyleyişiyle rastlanan “Hamd etmek” manası da bulunmaktadır.

* **Umacı:** “Öcü” manasındaki kelime insanın başında bekleyerek yapacağı işi gözleyen (ondan bir şey umut eden insan hatta hayvan) veya aşırı beklentili olan (bu beklentiyle rahatsızlık veren) anlamlarında kullanıldığı da görülür. Bu içeriklerin “Öcü” manası ile mecazen de uyumlu olduğu insana musallat olan varlığa bir benzetme yapıldığı görülmektedir.

* **Umaç:** “Gaye” veya “Maksat” gibi anlamlara gelen kavramın kökünde umulan şeyin gerçekleşmesi isteği (beklenti) bulunur. Farsça’ya “Amaç” şeklinde geçmiş ve bu yeni biçimiyle Türkçe’de tekrar kullanılmaya başlanmıştır.

* **Umaklamak:** “Cüret etmek” veya “Cesaret etmek” anlamlarında kullanılan fiilin orijinali *Umaktamak* biçimindedir. Türev fiiller için de aynı ses dönüşümü geçerlidir.

* **Umarta:** “Arı çiftliği” veya “Arı kovanı” anlamlarındaki kelimenin *Omarta* söyleyişi de bulunur.

* **Umçu:** “Biberon” manasına gelen sözcüğün U/I dönüşümü ile *Imçı* biçimi de bulunmaktadır. Her iki söyleyiş de ayrı bir başlık olarak verilmiştir.

* **Umlamak:** “İşmar etmek” (kaş göz işareti yapmak) manasındaki fiil asıl dilde *Umdamak* biçimindedir. U/I/İ dönüşümü ile *Imlamak/İmlemek* fiiline bağlanır.

* **Umsunmak:** Türk halk kültüründe özellikle ergenlik çağındaki çocukların bir yiyeceği canı çok çekip de yiyemediğinde erkek çocukların cinsel organlarının, kızların ise göğüslerinin şişeceğine ve bunun da o çocuğu hasta edeceğine inanılır. Benzer bir inanış hamile kadınlar için de geçerlidir.

* **Umuldurmak:** Dolandırmak (aldatmak, kandırmak) manasındaki kelimenin *Omuldurmak* biçimi de vardır. Sözcüğün kökeninde "Umut vererek istismar etmek" içeriği bulunmaktadır.

* **Umurt:** "Şeftali" manasına gelen sözcük Farsça "Murt" (armuda benzeyen meyveler için kullanılır) sözcüğü ile ilişkilendirilse de Türkçe "Yumurt" (yuvarlak, oval) sözcüğündeki baştaki "Y" harfinin düşmesi ile oluşmuştur. Tam aksine Farsça "Murt" kelimesinin Türkçe *Yumurt/Umurt* sözcüğünden mi kaynaklandığı ya da belirli bir oranda etkilenip etkilenmediği ayrıca ele alınmalıdır.

* **Unaçmak:** *Un* ve *Açmak* sözcüklerinden oluşan bileşik bir kelimedir. "Hamur açmak" demektir.

* **Unat:** "Hoş" anlamına gelen sözcüğün *Onat* söyleyişinin "Mükemmel" manası da vardır.

* **Unçurmak:** "Telefon açmak" veya "Telefonla görüşmek" demektir. Etimolojik olarak Türkçe'ye ilk bakışta uzak gibi görünmekle birlikte doğru ses dönüşümleri ile halk kültürünün gerçekleştirdiği anlam kayması rahatlıkla anlaşılacaktır. Herşeyden önce seslenme, konuşma, şöhret bildiren *Ün/Un* kökünden türemiş olduğu açıktır. Fakat bu kökün bu manalarla ilgili olmak kaydıyla "Un-" ile başlayan (kalın sesli harfler içeren) varyantları "Ün-" ile başlayanlara (ince sesli harfler içerenlere) göre çok zayıf kalmıştır. Yine de kimi lehçelerde ve bazı lehçelerde örneklerine rastlamak mümkündür. Örneğin *Unçukmak* (anlaşılması için dönüşüm yapıldığ takdirde *Üncükmek*) fiili birisine seslenmek manası taşır. *Unçutmak* da birini yad etmek anlamında kullanılır. *Unçurmak* ise aslında o esnada göremediği birisine seslenerek aramak demektir.

* **Ungusak:** "Kötü hatıra" olarak izah edilen kelime "Unutulmak istenen hatıra" olarak anlaşılmalıdır.

* **Unukturmak:** Bezdirmek, yıldırmak, bıktırmak manasındaki kelimenin "Uzun adımlarla yürümek" anlamında kullanıldığı da görülür.

* **Upkan:** "Vampir" anlamındaki sözcüğün *Vupkan* söylenişi de vardır.

* **Urağan:** "Savaş narası" demek olan kelime ayrıca "Kasırga" veya "Fırtına" olarak da izah edilir. Bu anlamlar da uygun olmakla birlikte gerçekte "Uğultulu Rüzgar" veya "Uğultulu Fırtına" tanımlaması daha doğrudur. Bu anlam savaş alanında yükselen uğultulu nara ile örtüşür.

* **Urağanlamak:** "Savaş narası atmak" anlamındaki kelimenin *Uranlamak* söylenişi de vardır. Türev fiiller için de aynı izahat geçerlidir.

* **Uralamak:** Sıralamak, düzenlemek, tertip etmek, sanat icra etmek, maharet göstermek manalarını içerir.

* **Uralmak:** Şekillenmek, oluşmak, imal edilmek, düzenlenmek, dolmak, sarılmak, dolanmak manalarını içerir.

* **Uramak:** Sanat yapmak, imal etmek, şekillendirmek, oluşturmak, düzenlemek, doldurmak, nara atmak manalarına sahiptir.

* **Urav:** “Belediye” izahatı ile verilmiştir. *Uray* ise “Mahalle” demektir. “*Uray”* başlığında açıklandığı üzere karıştırılma ihtimallerinin yüksek olması nedeniyle bu kavramların birleştirilerek *Urav/Uray* kelimelerinin “Mahalle” ve *Uravbaşı/Uraybaşı* kelimelerinin ise “Muhtar” (mahalle yöneticisi) manasında kullanılması önerilmiştir.

* **Uray:** “Mahalle” demektir. Farklı bir söylenişi gibi görünen *Oray* sözcüğü ise “Civar” manası taşımaktadır. *Urav* ise “Belediye” izahatı ile verilmiştir. Kavramların hem söylenişleri birbirine çok yakın olduğu hem de benzer biçimde yerel yöneticiler tanımladığı için karıştırılma olasılıkları yüksektir. Aynı şekilde muhtar için *Uraybaşı*, belediye başkanı manasında kullanılan *Uravbaş/Uravbay* kavramları da karıştırılmaya müsaittir. Bu nedenle bu sözcüklerin bir kavrama sabitlenmeleri doğru olacaktır. Buradaki önerimiz *Urav/Uray* kelimelerinin “Mahalle” ve *Uravbaşı/Uraybaşı* kelimelerinin ise “Muhtar” (mahalle yöneticisi) manasında kullanılmasıdır.

* **Urçuk:** “Masura” veya “Kirmen” manaları bulunan kelimenin *Urşuk* söylenişi de vardır.

* **Urdurmak:** “Döktürmek” manasındaki kelimenin “Ayakta durmak” (huzurda beklemek) anlamı *“Uru durmak”* fiilindeki sözcüklerin bileşimi ile ortaya çıkmıştır, kaynaşma esnasında aradaki “U” sesi düşmüştür.

* **Urkul:** “Firari” (kaçak) manasındaki kelimenin *Urgul/Orgul* biçimleri de bulunur. Kelime kökünde *Urk* (sicim, halat) kavramı bulunur. Bu bağlamda kelime bağlarını koparmış, bağlarından kurtulmuş anlamlarını içerir. *Orgulçamak/Urgulçamak/Urkulçamak* fiili de firar etmek, bağlarından kurtulmak manalarında kullanılır.

* **Urkulmak:** “Elinden kurtulmak” demek olan fiilin *Orgulmak* biçimi de mevcuttur.

* **Urkmak:** “Bağını koparmak” veya “Zincirini kırmak” manalarında kullanılan fiilin *Orkmak* söylenişi de bulunur. Kaçmak, bağını koparmak, kurtulmak anlamları ile ilgil olmak kaydıyla *Urk/Ork/Org* dönüşümlerine rastlanır.

* **Urlamak:** “Hırsızlık yapmak” demek olan sözcük “Uğrulamak” fiilinin ses düşmesi sonucu kısalması ile oluşmuştur. Buradaki ses düşmesi Türkçe’de pek görülmeyen bir biçimde gerçekleşmiştir. *Uğrulamak > Uğrlamak > Urlamak* dönüşümünde ara formda sessiz harfler yan yana gelmiştir.

* **Urmak:** Kelimenin “Vaaz” ve “Uşak” (hizmetçi) manaları bulunur. “Uşak” (hizmetçi) manasının P/(B/)M dönüşümü ile *Urpak* biçimi de bulunmaktadır.

* **Urmak:** “Çarpmak” izahatına sahip olan kelimenin *Vurmak > Urmak* dönüşümüne uğramış olduğu çok açıktır.

* **Urtuk:** “İsabet” manasındaki kelimenin *Ortuk* biçimine de rastlanmıştır.

* **Urtukçun:** “Sihirli ok” ve/veya “Sihirli yay” manasındaki kelimenin *Ortukçun* biçimine de rastlanmıştır. Kelime kökenine göre ise “İsabetçi” demektir ve hedefi kendiliğinden vurma sihrine sahip olmayı tanımlar.

* **Urunduk:** “Karyola” manasındaki kelimenin *Orunduk* biçimine “Tabure” anlamıyla rastlanmıştır.

* **Urunmak:** “Pişman olmak” anlamı taşıyan sözcüğün “Ayaklarını yere vurmak”, “Ayağını vurarak huysuzlanmak” manaları vardır ve bu ikinci anlam grubu insanlar için olduğu kadar özellikle atlar için de kullanılır.

* **Uruzmak:** “Ayakta durmak” (veya “Dikilmek”) anlamındaki kelimenin *Urusmak/Orusmak/Örüsmek* biçimleri de bulunmaktadır.

* **Us:** Aynı zamanda bir kök olan *“Us”* kelimesi Türkçe’de akıl, fikir, düşünce ile ilgili kavramlar türetirken Moğolca’da “Su” manasına gelir ve bu kavramla ilişkili kelimeler türetir. Moğol etkisi altında kalan veya Moğol kavimlerine komşu olan bölgelerde bu tür sözcüklere sıklıkla rastlanır.

* **Usallaşmak:** “Fenalaşmak” manasında kullanılan fiilin *Osallaşmak* biçimi de bulunur. *Usal* (fena, gafil, cadı, tembel, şerir) kavramının ve türev kelimelerin U/O dönüşümüne uğradığına rastlanmaktadır. *Osal* sözcüğü ise “Kaza” ve “İhmal” manaları ile ayrı bir başlık olarak verilmiştir.

* **Usamak:** “Akıl yürütmek” manasındaki kelimenin “Susamak” içeriğinin Moğolca etkisi altında oluştuğu söylenebilir. *Ussamak* biçiminden “S” düşmesi ile ortaya çıkmış olmalıdır.

* **Usavurmak:** “İstidlal etmek” anlamındaki fiil *Us* (akıl) ve *Vurmak* sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Usbar:** “Narsist” manasındaki kelimenin *Osbar/Osmar/Usmar* biçimleri de bulunur.

* **Uskar:** “Sulama aracı” manasından başka “Mayasız hamur” anlamı da bulunur.

* **Usmak:** Ölçmek, tahmin etmek, akıl yürütmek, fikir yürütmek manalarını içerir. Susamak anlamı ise Moğolca kökenlidir.

* **Ustamak:** “Akıl yürütmek” (veya “Mantık yürütmek”) manasının haricinde “Yukarı çıkmak” anlamına da rastlanır. Ancak bu mana “Üstemek” (yükselmek, artmak) fiilinin şive farklılığı sonucu dönüşümü nedeniye oluşmuştur.

* **Ustarmak:** “Kuraklaşmak” şeklinde açıklanmış olan fiil aslında suyu çekilmek, susuz kalmak, susamak demektir.

* **Ustaz:** Mürşid (doğruyu gösteren) veya Mentor (akıl hocası) manaları Türkçe “Us” (akıl) kökü ile alakalıdır. Ancak Arapça “Üstad” sözcüğü ile hem anlama dayalı etkileşim, hem de bunun sonucunda belirli bir oranda biçimsel benzeşim gerçekleşmiş olması muhtemeldir. Ancak özellikle ikinci mana tamamen Türkçe’dir.

* **Usunmak:** “Akıllı davranmak” manasındaki kelimenin “Susamak” anlamı Moğolca kaynaklı olarak ortaya çıkmıştır.

* **Usuyat:** “İrşat” (öğüt) anlamın taşıyan sözcüğün *Osuyat* söyleyişi de bulunur.

* **Uşal:** “Bu”, “ Şu” manalarında kullanılan sözcüğün *Oşal* söylenişi de vardır.

* **Uşalamak:** “Parçalamak” manasındaki sözcüğün *Üşelemek* biçimini de rastlanmştır.

* **Uşalanmak:** “Parçalanmak” manasındaki sözcüğün *Üşelenmek* biçimini de rastlanmştır.

* **Uşalmak:** “Parçalanmak” manasındaki sözcüğün “Silinmek” anlamı da bulunmaktadır. *Oşalmak* söylenişi de vardır.

* **Uşamak:** “Parçalamak” manasındaki kelimenin “Silmek” anlamı da vardır. “Para bozmak” anlamında kullanıldığı da görülür. “Teşbih etmek” (benzetmek, söz ile benzetmek sanatı yapmak) veya “Sohbet etmek” manaları da bulunmakla birlikte bunlar “Yuşamak” fiilindeki “Y” harfinin düşmesi ile sonradan ortaya çıkmışlardır. Mançuca’daki ayıplamak, kınamak, suçlamak manaları ise Türkçe’deki *Ut/Uç/Uş* kökü ile alakalı görünmektedir.

* **Uşanmak:** “Sohbet etmek” manasının yanında “Şefkat göstermek”, “Dostluk göstermek”, “Yakınlık göstermek” deyimlerindeki içerikleri de karşılamaktadır. Ayrıca “Parçalanmak” içeriği de mevcuttur.

* **Uşatmak:** “Parçalatmak” manasındaki kelimenin “Sildirmek” anlamı da vardır. “Para bozdurmak” anlamında kullanıldığı da görülür.

* **Uşduk:** “Prezervatif” (kondom) anlamında kullanılan kelime aslında Türkçe’ye *Uçluk* biçiminde aktarılması mümkündür. Fakat anlam son derece özgünleşmiş olduğu ve söyleyişte bir sıkıntı bulunmadığı için orijinal biçim ile alıntılanmıştır. *Uçduk* biçimine “Yüksük” (parmağın ucuna takılan nesne) manası ile rastlandığı da dikkate alınırsa *Uşduk* kavramının da erkek cinsel organının ucuna takılan kılıf anlamını içerdiği anlaşılır.

* **Uşlamak:** Kavramak, tutmak, yakalamak anlamlarındaki kelimenin *Üşlemek* biçimine de rastlanır. Türev fiiller için de aynı açıklama geçerlidir.

* **Uşutmak:** “Dumura uğratmak” manasındaki kelime Anadolu Türkçesi’nde mecazi anlamıyla kullanılan “Üşütmek” (kafayı bozmak) fiilinin asıl biçimi olabilir. “Kafayı üşütmek” deyimindeki içerik de aynı manaya denk düşmektedir.

* **Ut:** “Edep” (ar, terbiye) manasındaki kelimenin *Uvut/Uğut* biçimi de bulunur.

* **Utaçar:** “Teşhirci” (kendi bedenini açarak sergilyen kişi) anlamında kullanılan kelime *Ut* (edep / avret yeri) sözcüğü ve *Açmak* fiilinin çekimli halinin bileşik halidir.

* **Utaçmak:** “Teşhir etmek” (cinsel olarak kendi bedenini açarak göstermek) anlamında kullanılan kelime *Ut* (edep / avret yeri) sözcüğü ve *Açmak* fiilinin bileşik halidir.

* **Utkaçı:** “Mihmandar” veya “Teşrifatçı” (karşılama görevlisi) anlamına gelir. Ancak mitolojide “Kurban Tanrısı” manası taşır. Çünkü göğe yükselerek kurban getiren şamanları o karşılar. Baştanrı Ülgen’e en yakın konumda bulunan tanrıdır. Şamanların trans halindeyken getirdikleri kurbanları alarak Ülgen’e götürür. Çünkü şaman en fazla Altınkazık Yıldızı’na (Kutup Yıldızı’na) kadar ulaşabilir ve daha ileriye gidemez. Kurbanları kendisine teslim eden şamanlara ise kaz (olasılıkla düşünsel ilham) hediye eder ve onlar da bu kaza binerek geri döner.

* **Utkalamak:** “Karşılamak” (karşılamak üzere kapıya, yola çıkmak, karşılayıp selamlamak, buyur etmek) demektir. Türev fiillerdeki manalar da hep bu içeriklerle bağlantılıdır. *Udkalamak* söylenişi ile “Şaman ayini yapmak” manasına da rastlanmıştır. İki mana içeriği ilk bakışta birbirinden çok uzak görünmekle birlikte aslında şamanın (kamın) gelen ruhları karşılaması kastedilmektedir.

* **Utkun:** “Kabadayı” manasındaki kelimenin *Otkun* söylenişi de vardır.

* **Uturma:** “Posa” manasında kullanılan kelimenin Türkçe’ye *Oturma* biçiminde aktarılması da mümkün olmakla birlikte orijinal söyleyişte herhangi bir güçlük bulunmadığı için olduğu gibi alınmıştır. Aynı durum *Uturmak* (çökmek, çökelmek, posası çökmek, tortulaşmak) fiili için de geçerlidir.

* **Utuş:** Sözcüğün “Fayda” manası *Otuş* biçiminden aktarılmıştır. “Piyango ikramiyesi” anlamına ise *Uduş* söyleyişi ile rastlanmıştır.

* **Utuşmak:** Sözcüğün “Faydalanmak” manası *Otuşmak* biçiminden aktarılmıştır. Bundan başka “Birbirlerini sırasıyla yenmek” anlamı da bulunur. *Uduşmak* söylenişi de bulunmaktadır.

* **Utuz:** Sözcüğün “Piyango” (şans oyunu) manası *Uduz* söylenişinden aktarılmıştır.

* **Utuzmak:** “Kumar oynamak” veya “Şans oyunu oynamak” manasından başka “Kumarda / oyunda yenilmek” anlamı da vardır. *Uduzmak* söylenişi de bulunmaktadır.

* **Uvalamak:** “Parçalamak” anlamında kullanılan sözcüğün V/F dönüşümü ile *Ufalamak* fiiline bağlandığı hatta farklı bir söyleyişi olduğu açıktır. *Ivalamak* biçiminde “Sürtmek” manası da bulunur. Fakat bu anlam daha çok U/O dönüşümü üzerinden *Ovalamak* fiiline daha yakındır.

* **Uvkalamak:** “Çitilemek” manası taşıyan fiil ses dönüşümleri ile *Ovgalamak/Ovkalamak* (masaj yapmak) ve *Avkalamak* (hırpalamak) fiillerine bağlanır.

* **Uyabasar:** “Kuluçka” demektir. *Uyabasmak* fiili *Uya* (kuş yuvası) ve *Basmak* sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Uyağan:** “Lor peyniri” anlamına gelmektedir. *Oyağan* biçiminde “Küp peyniri” manasına da rastlanır.

* **Uyak:** “Ahlak” anlamına gelen sözcüğün *Oyak* söylenişi de bulunmaktadır. Ahlak, edep, terbiye, şuur, hicap, mahcupluk manaları ile ilgili olmak kaydıyla *Oy/Uy* kökünden türeyen kavramlarda O/U dönüşümüne sıklıkla rastlanır. Bu sözcüklerin neredeyse tamamında “O” ile başlayan alternatif söyleyişler vardır. Örneğin; *Uyal > Oyal* (edep, hicap).

* **Uyalamak:** “Yuva yapmak” anlamına gelen kelimenin *Uyadamak* biçimi ile “Zayıflamak” manasına rastlanmıştır. *Uyadatmak(/Uyalatmak)* ise “Zayıflatmak” demektir.

* **Uyamak:** “Ahlaklı davranmak” manasındaki fiilin “İrtibat kurmak” veya “İlişki kurmak” anlamı da bulunmaktadır.

* **Uyanmak:** “Vites değişmek” olarak tercüme edilen kelime aslında “Vites yükselmek” manasına sahiptir. Asıl söyleyiş ise *“Oyanmak”* biçimindedir. Anlam ve ses ilişkisi açısından O > U dönüşümü ile aktarılması Türkiye Türkçesi açısından daha uygun bulunmuştur. Kabul gördüğü takdirde Türkçe’de zaten var olan fiile yeni bir anlam içeriği olarak eklenmesi söz konusu olacaktır. Sözcüğün genel bir kavram olduğu ve tam olarak “Yükselmek” anlamı da bulunduğu anlaşılmaktadır. “Vites değiştirmek” manasındaki *Uyandırmak/Oyandırmak* fiili için de benzeri izahatlar geçerlidir.

* **Uyart:** Para için “Yazı tarafı” manasındaki kelimenin *Oyart* biçimi de bulunur.

* **Uyat:** “Vicdan” veya “İnsaf” anlamlarına sahip olan sözcüğün *Oyat* söylenişi de yaygındır. “İrade” anlamı da bulunmaktadır.

* **Uyatmak:** İnsaf etmek manası taşıyan sözcüğün ayrıca utandırmak, ihtar etmek, ikaz etmek (uyarmak), iradeli davranmak, iradesi ile hareket etmek ve tahrik etmek anlamları da bulunur.

* **Uykara:** “Ahır” demektir. *Uy* (ev) ve *Kara* kavramlarının bileşiminden oluşan bileşik bir kelimedir. *Kara* sözcüğü karanlık olmayı belirttiği gibi “Karamal” (sığır) kavramı ile de ilişkili olabilir. Ancak her iki durumda da Türkçe tamlama kurallarına aykırıdır. Tanımlayıcı olan *Kara* sözcüğünün başta olması gerekirken tam tersi bir durum söz konusudur.

* **Uynacı:** “Dansçı” veya “Raksçı” anlamındaki kelimenin *Oynacı* şeklinde aktarılması da mümkündür.

* **Uynaş:** “Zina” manasındaki sözcük Türkçe’deki *Oynaş* kelimesinin farklı bir söylenişidir. Anadolu’da bu kelime metres, dost (gayrımeşru ilişki kurulan kişi) manalarında da kullanılmaktadır.

* **Uynaşmak:** “Zina yapmak” anlamındaki kelime Türkçe’deki *Oynaşmak* (cilveleşmek, cinsel içerikli davranışlarda bulunmak) fiilinin farklı bir söylenişidir.

* **Uyşunmak:** “Anestezi alıp uyuşmak” manasında kullanılan fiil *Uyuşunmak* biçiminden “U” sesi düşmesi ile oluşmuş olmalıdır. Türev sözcükler için de aynı açıklama geçerlidir.

* **Uyturgay:** Bileşik bir kelimedir. *Uy* (ev) ve *Turgay* (serçe) sözcüklerinin bileşik halidir. “Ev serçesi” olarak açıklanabilecek olan sözcük ile “Kanarya” kuşu kastedilmektedir.

* **Uyulmak:** “Hissizleşmek” anlamı taşıyan sözcüğün süt, yemek vs. için “Kesilmek” manası da bulunmaktadır.

* **Uyunmak:** “Mayalanmak” demek olan fiilin Y/Ğ/V dönüşümü ile *Uğunmak/Uvunmak* biçimlerine de rastlanmıştır.

* **Uyurmak:** Mayalanmak, pıhtılaşmak, katılaşmak (yoğurt, kefir vs. mayalanıp) manalarında kullanılır.

* **Uyurtmak:** Mayalamak, pıhtılaştırmak, katılaştırmak (yoğurt, kefir vs. mayalayarak) manalarında kullanılır.

* **Uyutmak:** Aslı *Udutmak* olan sözcüğün Türkiye Türkçe'sindeki karşılığı *Uyutmak* şeklindedir. “Mayalamak” manasına gelir. *Uğutmak/Uvutmak* biçimlerine de rastlanmıştır. Türev sözcüklerle fiillerin tamamında D/Y/Ğ/V dönüşümü ile söylenen varyantlara rastlanabilinmektedir. Kelimenin kökeninin halk kültüründe nasıl algılandığına dair ipucu veren bir efsaneye göre aç kalan genç bir kızın yiyecek hiçbir şeyi yoktur. Sağdığı sütle evine giderken yolda aksakallı bir erene (kimi anlatılarda Hızır'a) rastlar. Eren ona çiçeklerin üzerindeki çiyleri toplayıp süte katmasını ve daha sonra da uyutmasını yani dinlendirip bekletmesini söyler. Böylece ilk yoğurt oluşur. Yani halk anlayışında mayalanan besin uyumaya bırakılmış gibi düşünülmektedir.

* **Uzabakar:** “Uzağa-bakar” bileşik kelimesinden “Ğ” düşmesi (uzun “A” kısalması) ile oluşmuş olma ihtimali yüksektir. “Teleskop” veya “Dürbün” demektir. (Geçmişte şekil olarak teleskop ve dürbün arasında belirgin bir fark yoktu, her ikisi de tek boru ve tek dolayısıyla tek vizörden oluşmaktaydı. Fark büyüklük ve/veya kolay taşınabilirlikle ilgili olarak sonradan belirginleşmeye başlamıştır.)

* **Uzabakmak:** “Uzağa bakmak” sözcüklerinin kaynaşarak bileşik kelime meydana getirmesi esnasında “Ğ” düşmesi (uzun “A” kısalması) ile oluşması ihtimali yüksektir.

* **Uzakaçar:** “Uzağa-kaçar” bileşik kelimesinden “Ğ” düşmesi (uzun “A” kısalması) ile oluşmuş gibi görünmektedir. “Motosiklet” anlamına gelir.

* **Uzakaçmak:** “Uzağa kaçmak” sözcüklerinin kaynaşarak bileşik kelime meydana getirmesi esnasında “Ğ” düşmesi (uzun “A” kısalması) ile oluşması ihtimali yüksektir.

* **Uzaksamak:** “Uzağına gelmek” (aradaki mesafeyi, gideceği yolu uzak bulmak) manasındaki fiil “Gözünde büyümek” deyimindeki anlama da yaklaşır.

* **Uzalmak:** “Maharetlenmek” manasındaki kelimenin “Yayılmak” (genişlemek) anlamı da vardır.

* **Uzanot:** “Astronot” anlamına gelen sözcük aslında herhangi başka bir basılı veya dijital derleme kaynağından alıntılanmış değildir. Büyük olasılıkla dilde özleştirme çalışması yapan bir kişi tarafından türetilmiş olan ve büyük bir şans eseri tamamen tesadüfen rastlanılmış bulunan bu kavramın bilinçli ve özenli bir biçimde üretildiği görülerek esere dahil edilmiştir. Rusça “Kozmonot” ve “Çince “Taykonot” gibi bu kelimede de sondaki -not (Batı dillerindeki -naut) eki Latince kökenlidir. Baştaki kısım ise “Uzay” sözcüğündeki “Y” harfinin düşmesinden ibarettir. Günümüzde küreselleşen Dünya'da melez/hibrit sözcüklere rastlamak kaçınılmaz bir durumdur. Bu nedenle “Uzanot” sözcüğü Aktarma Sözlüğü içerisindeki (Giriş bölümünde anlatılan) alıntılama kriterlerine istisna teşkil eden iki kavramdan birisidir. Diğeri ise bu sözcüğün (ek de dahil) tam Türkçesi nasıl olmalıdır sorusuna yanıt olarak türetilmiş olan “Uzavul”

kelimesidir. (Ek bilgi: Hibrit/melez sözcükler de yeni değildir. Örneğin "Çaydanlık" sözcüğünde "Çay" Çince, -dan eki Farsça -lık eki ise Türkçe'dir.)

* **Uzar:** "Türban" manasındaki kelimenin etimolojisi netleştirilememiştir. *Uz/Üz/Yüz* kökü ile bağlantılı olabilir. Bu durumda yüzü örten nesne demek olacaktır.

* **Uzarmak:** Erkek gelince haremliğe kaçmak, erkek görünce yüzünü örtmek, türbana bürünmek manalarında kullanılır.

* **Uzavul:** "Astronot" anlamına gelen sözcük Aktarma Sözlüğü'ndeki alıntılama kriterlerine istisna teşkil eder. "Uzanot" sözcüğünün (ek de dahil olmak üzere) tam Türkçesi nasıl olmalıdır sorusuna yanıt olarak türetilmiştir. *(Bakınız: Uzanot)*

* **Uzavuran:** "Uzun menzilli" manasında kullanılır. "Uzağa-vuran" bileşik kelimesinden "Ğ" düşmesi (uzun "A" kısalması) ile oluşması ihtimali yüksektir.

* **Uzavurmak:** "Uzaktaki bir yeri vurmak" veya "Uzaktan vurmak" manasındaki kelime *Uza/Uzağ (Uzak)* ve *Vurmak* sözcüklerinin bileşik halidir. "Ğ" düşmesi (uzun "A" kısalması) meydana gelmiştir.

* **Uzay:** "Feza" manasındaki sözcük bizzat Mustafa Kemal Atatürk tarafından türetilen sözcüklerden birisi hatta en önemlisidir. Türkçe'ye geri dönülmez bir biçimde yerleşmiştir ve hem toplum tarafından gündelik dilde hem de bilimsel bir terim olarak kabul görmüştür. O kadar ki pek çok kimse sözcüğün Türkçe'de eski çağlardan beri var olduğunu sanabilmektedir. Bu bağlamda simgesel bir kelimedir.

* **Uzdamak:** "İhtisas yapmak" manasındaki sözcüğün *Uzlamak* biçiminde aktarılması da mümkündür.

* **Uzmak:** "İhtisas yapmak" veya benzeri olarak "Profesyonelleşmek" anlamı dışında "Gözden kaybolmak" içeriği de vardır ki, bu mana *Uzaklaşmak* fiilinin de kökenini oluşturur. Ayrıca "Geçip gitmek", "Zaman geçmek" manaları da bulunur.

* **Uzungaga:** Yunus balığının uzun bir gagaya benzer ağzından dolayı verilmiş gibi görünen isim bu mana ile de uyumlu birlikte aslında Moğolca Usun-Gakay (su domuzu) sözcüğünün Türkçe'de evrilmiş bir biçiminden oluşmaktadır.

* **Übede:** "Şebek" (maymun türü) manasındaki kelime *Ebede* adlı orman cini ile alakalı görünmektedir. Hangi varlığın diğerine benzetildiği anlaşılamamıştır. Ancak mantıklı olan maymunun bir tür cin olarak algılanmış olabileceğidir.

* **Üçkürmek:** Üflemek, iç çekmek, iç geçirmek, hıçkırmak anlamlarına gelmektedir. "Zikir çekmek" içeriği Üşkürmek başlığında verilmiştir.

* **Üdemek:** "Veda etmek" anlamındaki sözcüğün ayrıca "Refakat etmek" anlamı da vardır, fakat bu içerik "Üydemek" (refakat etmek) fiilindeki "Y" harfinin düşmesi ile ortaya çıkmıştır. Aradaki ilişki ise büyük olasılıkla uğurlanan kişi veya kişilerle yolun bir bölümünü birlikte yürümek manasından kaynaklanmaktadır.

* **Üğkemek:** “Ayakkabı vurmak” anlamına gelen sözcük farklı lehçelerde *Öğkemek/Öykemek* biçimlerinde de söylenir.

* **Üğrenmek:** “Aşağı sarkmak” manası taşıyan fiilin *Üyrenmek* söyleyişi de vardır.

* **Üğükmek:** “Ayağını burkmak” anlamına gelen sözcük farklı lehçelerde *Öğükmek/Öyükmek/Üyükmek* biçimlerinde de söylenir.

* **Üğül:** “Kız evlat” manası taşıyan kelimenin *Öğül* söylenişi de vardır.

* **Üğürmek:** “Çiftleşmek” manasındaki fiilin “Döndürmek” anlamı da bulunur fakat bu içerik *Üyürmek* fiilinden kaynaklanmaktadır. Mecazen “Yüz çevrimek” manasında da kullanılır. “Sürü haline gelmek”, “Grup oluşturmak” manaları da bulunmaktadır.

* **Üğürsek:** “Çiftleşmek isteyen” (hayvanlar için) anlamında kullanılır. *Öğürsek* kelimesi ise arkadaş canlısı, sosyal, girişken veya değişik ortamlara girip çıkan kişileri tanımlar ve ayrı bir başlık olarak verilmiştir. Her iki biçimde de sıkıntı bulunmadığı için biri diğerine tercih edilememiştir.

* **Üğüz:** Sözcüğün özellikle astronomide kullanılan “Boğa” (burç) manası *Üğüz/Ügüz/Üküz* dönüşümü ile *Öküz* kelimesine bağlanır ve farklı bir söylenişidir.

* **Ükek:** “Burç” (astronomi) veya “Takımyıldız” anlamlarında kullanılır. “Grup” manası da bulunmaktadır. “Kasa” anlamı ise Yükek (sandık, yük koyulan gereç) sözcüğü ile alakalı görünmektedir. Ayrıca “Kulübe” anlamına da rastlanmıştır.

* **Ükelmek:** “İstiflenmek” anlamındaki sözcüğün *Ökelmek* söyleyişi de bulunur. Farklı bir söylenişi gibi görünen *Üklemek/Üklümek* fiiline ise “Çoğalmak” (belki “Yığılmak” kastedilmektedir) manası ile rastlanmıştır.

* **Ükme:** Balya manasındaki kelimenin *Ökme* biçimi de yaygındır.

* **Ükmek:** İstiflemek, yığmak manasındaki kelimenin *Ökmek* biçimine de rastlanmıştır.

* **Ükse:** Gerçekte Anadolu Türkçesi’ndeki “Ökçe” sözcüğünün farklı bir söyleniş biçimidir. *Ökse/Ökşe/Ükşe/Ükse* kelimeleri yaklaşık olarak topuk bölgesini tanımlar. *Üksemek* fiili de topuk üzerinde dönmek manası taşır. Tıbbi olarak “Aşil Kemiği” de bu sözcükle tanımlandığı için orijinal söyleyiş korunmuştur.

* **Ükülmek:** Genel olarak “Artmak”, “Çoğalmak” daha özelleşmiş olarak “Balyalanmak” anlamlarındaki kelimenin “Hevesi kaçmak” manası da bulunmaktadır.

* **Ükütme:** “Propoganda” anlamı taşıyan sözcük aslında *Üküt/Ügüt/Üğüt*/*Öğüt* (nasihat) kavramı ile alakalıdır.

* **Üküz :** “Okyanus” manasındaki kelime doğru ses dönüşümleri ile *Öğüz* (nehir) kavramının farklı bir söyleniş biçimidir.

* **Ülger:** Destan demektir. (*Ülger* söyleyişi Altayca’dan alınmıştır. Moğolca orijinal “Üliger” biçimi de tercih edilebilir.) Söylencelerden ve nesilden nesile aktarılagelen öykülerden oluşur. Genellikle tarihsel ve mitolojik kahramanların efsaneleri anlatılır. Moğollar, Buryatlar ve diğer Sibirya kabilelerinin sözlü gelenekleri içerisinde ağızdan ağıza aktarılan öykülerin önemli bir kısmını oluştururlar. Bu öyküler, “Ülgerçi” (veya “Üligerçin”) denilen öykücüler tarafından özellikle yaylı çalgılar eşliğinde okunur. Moğolya’da 1960 yılında bu destanları toplamak için “Üliger Evi” adı verilen özel bir birim oluşturulmuştur ve burada günümüzde 250'den fazla Üliger'in bulunduğu bilinmektedir.

* **Ülümek:** Paylaştırmak, hisse vermek anlamındaki sözcüğün “Traş etmek” manası da bulunmakla birlikte bu mana aslında *Yülümek* fiilindeki “Y” harfinin düşmesi ile ortaya çıkmıştır.

* **Üm:** İttifak ve Şalvar anlamları kökteki “Ağ” içeriği ile alakalıdır. Bunun dışında “Pandomim” manası da bulunmaktadır. Fakat bu anlam “İm” (işaret) sözcüğü ile bağlantılıdır.

* **Ümçük:** “Ev örümceği” (evlerde yaşayan tür) anlamındaki kelimenin *Ömçük* söylenişi de vardır.

* **Ümen:** “Tümör” veya “Kanser” manasındaki sözcük *Öbe/Öme* kökünden türemiş olup Öbek kavramı ile yakın akrabadır. Sözcüğün kökeninde yığılmış, toplanmış, yumaklaşmış şey içeriği bulunmaktadır. *Ömen* söylenişi de yaygındır.

* **Ümür:** Pus, sis, duman anlamları taşır. *İmir* sözcüğü ise değişik lehçelerdes kırağı, sis, alacakaranlık gibi anlamlara gelmektedir.

* **Ünek:** “İnek” kavramının farklı bir söylenişidir. Ü/İ dönüşümü vardır. *İneğen/Üneğen* kelimesi de yine benzer bir mana ile üç - dört yaşlarındaki sığır demektir.

* **Ünenmek:** “Emin olmak” anlamındaki kelime Ü/İ dönüşümü ile *İnenmek/İnanmak* fiiline bağlanır.

* **Ünez:** “Küf” anlamındaki kelimenin *Önez* söylenişi de vardır. *Ünes/Ünez* biçiminin “Dişi hayvan” (her tür) manası da bulunmaktadır.

* **Ünlemek:** Halk kültüründe daha sonradan “Ezan okumak” manası kazanan kelime aslında seslenmek, çağırmak, ses vermek demektir. *Üňlemek/Üğlemek* biçimleri de bulunur. Türev sözcükler için de aynı ses dönüşümleri geçerlidir.

* **Ünleşmek:** “Diyalog yapmak” (karşılıklı konuşmak, seslenmek) ve “Slogan atmak” (hep birlikte bağırmak) manalarında kullanılır. *Üğleşmek* biçimine de rastlanmıştır.

* **Ürçümek:** Sarmaşığın sarılarak büyümesini ifade etmek için kullanılan kelime kimi lehçelerde “Büyümek” manasında da yer almaktadır. *Örçümek* söylenişi de vardır.

* **Ürde:** “Stok” veya “Yığınak” anlamındaki kelimenin *Örde* biçiminde “Rüşvet” manasına da rastlanmıştır. Anlam özgünleşmiş olduğu için ayrı bir başlık olarak verilmiştir.

* **Ürdemek:** Yığmak, stoklamak, depolamak manalarına sahiptir. Ürünün toprak altına gömülerek saklanması da yine bu fiille anlatılır. Ayrıca tohum ekmek anlamı da bulunan fiilin *Ördemek* söylenişi de mevcuttur.

* **Ürdeş:** “Tahıl yığını” demektir. *Ördeş* söylenişi de vardır. Yığılmak, stoklanmak, çoğalmak, artmak manalarındaki *Ürdeşmek* fiilinin de aynı ses dönüşümü ile *Ördeşmek* biçimi de bulunmaktadır.

* **Ürdürmek:** “Tohum ekmek”anlamındaki kelimenin aslı *Örtürmek* biçimindedir. “Üfletmek” ve “Havlatmak” manaları da bulunur.

* **Ürkemek:** Polenleşmek, sporlanmak (mantar vs.), tohumlaşmak, mikrop bulaşmak manalarında kullanılır. “Filizlenmek” manası ise *Örkemek* söylenişinde verilmiştir.

* **Ürken:** “Spor” (tohum) ve “Polen” anlamları bulunan sözcüğün “Filiz” manası ise *Örken* biçiminde verilmiştir.

* **Ürkün:** “Mikrop” anlamındaki kelimenin *Örkün* söylenişi de vardır. “İsyan” ve “Köşe” anlamları da bulunmaktadır.

* **Ürmek:** “Hasat etmek” anlamı taşır. “Üflemek” manası *Hürmek* söylenişinde verilmiştir.

* **Ürmeküç:** “Örümcek” manasındaki kelimenin *Örmeküç* biçiminde aktarılması da mümkündür. Genellikle küçük boyutlu örümcek türleri için kullanılan bir tabirdir.

* **Ürmen:** “Hasır ustası” manası taşıyan sözcüğün *Ür/Ör* kökünden türediği ve *Örmek* fiili ile alakalı olduğu çok nettir. *Örmen* biçiminde aktarılması da mümkün olmakla birlikte anlam özgün olduğu ve söyleyişte de bir sıkıntı bulunmadığı için olduğu gibi alıntılanmıştır.

* **Ürnelmek:** “Rengi solmak” manasındaki fiil insanlar için “Beti benzi solmak / beyazlamak” deyimindeki manayı da karşılar.

* **Ürnemek:** “Beyazlamak” anlamına gelen kelimenin “Çeşitlenmek” (üremek, türemek, çoğalmak) manası da bulunur.

* **Ürülmek:** Dolmak, şişmek, üflenmek, üflenerek şişirilmek, çoğalmak manalarını içerir.

* **Ürüm:** “Matkap” anlamındaki kelimenin *Örüm* söylenişi de vardır.

* **Ürüşmek:** “Böbürlenmek” demek olan kelimenin köpekler için birlikte havlaşmak, karşılıklı havlamak manaları da bulunmaktadır. Nefes alıp vermek ve karşılıklı / birlikte üflemek anlamları da mevcuttur.

* **Üsmek:** Bitkiler için “Büyümek” veya “Uzamak” manasında kullanılır. “Çoğalmak” ve “Şişmek” anlamları ise *Ösmek* fiilinde verilmiştir. Koparmak, kesmek anlamları ise *Üzmek* fiilinden kaynaklanmaktadır.

* **Üste:** Arap alfabesinde A veya E (aslında Ə/Ä) sesi veren noktalama işaretidir. Türkçe sözcüğünden kaynaklanmaktadır (üstte olan manasında)dır. Osmanlıca’da oluşturulmuş bir terimdir. İşaretin harflerin üstüne koyulmasından dolayı bu isim verilmiştir. Arapçası “Fetha/Fatha” şeklindedir.

* **Üstek:** “Faiz” manası üste alınan şey olarak izah edilebilir.

* **Üstel:** “Masa” veya “Sofra” manasındaki kelimenin *Östel* söylenişi de bulunur. Üzerinde yemek yenen nesne olarak izah edilebilir.

* **Üsteme:** “Zam” anlamındaki kelimenin aslı *Östeme* şeklindedir.

* **Üstemek:** “Zam yapmak” ve “İlave etmek” manaları “Üstüne eklemek” tabirindeki manayı karşılamaktadır. “Yağlamak” anlamına da rastlanmıştır.

* **Üstermek:** “Üste çıkmak” demek olan kavramın ikinci anlamı “İnkar etmek” şeklindedir. Fakat bu da aslında ilk anlamın mecazen kullanılmasından başka bir şey değildir. Anadolu Türkçesi’nde *Üste çıkmak* deyimi bugün de “Suç bastırmak” (hatasını gizlemek veya bahane bulmak) anlamında kullanılmaktadır. “Bitki yetiştirmek” manasına da rastlanmıştır.

* **Üsüg:** “Harf” demektir. *Usuk* kelimesine “Hece” manasıyla rastlanmıştır.

* **Üşertmek:** Elini kaldırmak veya kolunu kaldırmak içeriğine sahip olan kelime hayvanlar için kulaklarını dikmek veya kuyruğunu havaya kaldırmak manaları da taşımaktadır.

* **Üşkermek:** “Üfürmek” anlamındaki sözcüğün *Öşkermek* söylenişi de vardır.

* **Üçkür:** “Zikir” anlamındaki kelimenin *Üşkür* biçimi de bulunur.

* **Üşkürmek:** “Zikir çekmek” anlamı taşıyan kelimenin *Üçkürmek* biçimi de bulunur. *Üşkürmek* ise aslında üflemek, iç çekmek, iç geçirmek, hıçkırmak anlamlarını içerir. “Hatırlamak” manasına da rastlanmıştır. Türev fiiller için de aynı ses dönüşümü geçerlidir.

* **Üy:** Türkçe’nin değişik dillerinde *Üy/Uy/Oy/Öy* kelimeleri ev veya çadır manası taşırlar.

* **Üyçük:** “Kulübe” veya “Baraka” manasındaki kelimenin *Üyşük* biçimi de bulunmaktadır.

* **Üygerek:** “Ev aleti” demektir. *Üy* (ev) ve *Gerek* (alet, Türkçe en yakın kavramla *Gereç*) sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Üygezer:** “Ev cini” manası taşıyan kelime *Üy* (ev) ve *Gezmek* fiiinden türeyen *Gezer* (gezen) sözcüklerinin bileşik halidir.

* **Üygüzetçi:** “Kapıcı” (apartman görevlisi) anlamında kullanılan kelime *Üy* (ev) ve “Nöbetçi” / “Bekçi” manasındaki *Güzetçi* (Türkçe söyleyişle *Gözetçi*) sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Üygüzetme:** “Ev idaresi” manasındaki sözcük *Üy* (ev) ve *Güzetme/Gözetme* kelimelerinin bileşiminden oluşmaktadır. Türkçe’ye *Evgözetme* şeklinde de aktarılabilir. Benzeri bir açıklama “Ev idare etmek” manasındaki *Üygüzetmek* fiili için de geçerlidir ve *Evgözetmek* olarak aktarılması mümkündür.

* **Üytepe:** Orijinali *Üytebe* olan ve “Çatı” manası taşıyan sözcük *Üy* (ev) ve *Tebe/Tepe* kelimelerinin bileşiminden oluşmaktadır. *Üytöbe* biçimine de rastlanmıştır.

* **Üyür:** “Aile” anlamındaki kelime *Üğür* ara formu ile *Öğür* (grup, fırka, hizip, takım, ekip) kavramına bağlanır.

* **Üzdelemek:** “Hecelemek” manasındaki kelimenin Z/Y dönüşümü ile *Üydelemek* biçimi de bulunmaktadır.

* **Üzdemek:** Jiletle traş etmek manasındaki fiilin “Derlemek” anlamı da bulunmaktadır. Ancak bu anlam aslında *Yüzdemek > Yüzlemek* fiiline ait olup kitabın ciltlenmesi kastedilmektedir ki, derleme yapmaktan ziyade sayfaların sıraya koyulup birleştirilmesi ve sonra da cilt kaplanması anlaşılmalıdır. Elbetteki bu esnada cildin keskin bir aletle (veya jiletle) kesilmesi de söz konusudur.

* **Üzden:** “Su kanalı” manası taşır. *Özden* şeklinde aktarılan *Östen* sözcüğü ise “çayların birleşmesi ile oluşan ırmak” ve “küçük derelerle beslenen nehir” olarak açıklanmaktadır. *Öz* sözcüğü de akarsu, dere, ırmak anlamlarında kullanılır. İnsan eliyle yapılan büyük kanallara başka ırmaklardan veya derelerden su verilmesi nedeniyle bu benzetme yapılmış olabilir. “Baştan savma” manası ise *Yüzden* (“Yüzeysel” içeriğine yakındır) biçiminden dönüşmüştür.

* **Üzerge:** “Rütbe” manası taşıyan kelimenin orijinali *Üzergi* şeklindedir. Türkçe’ye *Üzerge* biçiminde aktarılması daha uygun bulunmuştur. Ancak *Üzergilemek* (rütbe vermek) ve *Üzergilenmek* (rütbe almak) fiilleri söyleyiş açısından daha kolay oldukları kanaatiyle asıl biçimleri korunarak verilmiştir. Yine de hangi söyleyişlerin tercih edileceği hususu tekrar değerlendirilebilir.

* **Üzlemek:** “Şaka yapmak” şeklinde açıklanan kelimenin “Yüzlemek” söylenişi de vardır.

* **Üzlenmek:** “Kinlenmek” anlamındaki sözcüğün “Sonlanmak” anlamına da rastlanmıştır.

* **Üzletmek:** “Kinlendirmek” anlamındaki sözcüğün “Sonlandırmak” anlamına da rastlanmıştır.

* **Üzütmek:** “Canlanmak” anlamından başka “Sağır etmek” anlamı da bulunmaktadır. Hatta ikinci anlam ilkine göre daha kuvvetlidir.

* **Varçılga:** “Kurban” manasındaki kelimenin orijinali *Barçılga* şeklindedir B/V dönüşümü ile aktarılmıştır. Tanrıya ulaşacak olan varlık demektir.

* **Vardama:** “Servetle / zenginlikle / malla övünme” manasındaki kelimenin B/V dönüşümü ile *Bardama* biçimi de bulunmaktadır. Ayrıca D/L dönüşümü ile *Varlama* şeklinde aktarılması da mümkündür.

Varlamak/Bardamak fiili de “Servetle / zenginlikle / malla övünmek” demaktir. *Bar/Var* kökünde neredeyse tüm sözcüklerde B/V ses dönüşümüne rastlanır. Yani Türkiye Türkçesi’nde “Var-” ile başlayan tüm kelimelerin özellikle de eski Türkçe’de ve günümüzde bazı lehçe ve şivelerde “Bar-” ile başlayan varyantları mevcuttur.

* **Vardamçı:** “Servetle / zenginlikle / malla övünen kişi” manasındaki kelimenin B/V dönüşümü ile *Bardamçı* biçimi de bulunmaktadır. Ayrıca D/L dönüşümü ile *Varlamcı* (veya *Varlamacı*) şeklinde aktarılması da mümkündür.

* **Vaynaş:** “Zina” anlamı taşıyan kelimenin doğru ses dönüşümleri tespit edildiğinde Türkçe’de var olan *Oynaş* kelimesinin varyantı görülür. *Vaynaşmak* (zina yapmak) kelimesi ile de *Oynaşmak* fiili bağlantılıdır.

* **Vaysamak:** Ah etmek, hayıflanmak (kelime köküne göre “Vay” demek) anlamlarındaki fiilin “Gevezelik etmek” manası da bulunmaktadır.

* **Vereğen:** “Cömert” ve “Donör” (tıp) manalarındaki kelimenin aslı *Bereğen* biçimindedir.

* **Vez:** “Gudde” (dokubilimsel) manasındaki kelime B/V dönüşümü ile *Bez* (organ şişmesi, beze) kavramının farklı bir söylenişidir.

* **Vişkene:** *Fişkene* söylenişi de bulunan sözcüğün bileşik olma ihtimali vardır. İkinci kısım “Kene” (asalak, böcek türü) kavramı ile alakalı görünmektedir. Ancak ilk kısma dair net bir fikre ulaşılamamıştır.

* **Voruk:** “Dişleri dökük” izahatı ile karşılaşılan kelimenin *Moruk* kavramının farklı bir söylenişi olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle “İhtiyar” (yaşlı) manası ile verilmiştir.

* **Vot:** “Ateş” anlamı taşıyan sözcüğün Türkçe *Od/Ot* (ateş) kelimesinin farklı bir söylenişi olduğu görülmektedir.

* **Vuçah:** “Şömine” manasındaki kelimenin ses dönüşümleri dikkate alındığında Türkçe *Ocak* kelimesinin farklı bir söylenişi olduğu anlaşılmaktadır.

* **Vurdak:** “Gong” manası taşır. *Vurda* sözcüğü ise “Boynuz” demektir. Büyük olasılıkla gonglara geçmiş çağlarda boynuzdan yapılmış tokmaklarla vurulması ile alakalıdır.

* **Vurgun:** Dalgıçların su altındaki basınç farkını doğru ayarlayamayıp hızlı çıktıklarında vücutlarında meydana gelen hasara da “Vurgun” denir ki, aslında geçmiş çağlarda sualtı ruhlarının verdiği zarar olarak düşünüldüğü için bu ifade kullanılmıştır. Cinlerin insanlara verdikleri zararlara ise “Vurgun” denir ve karanlık yerlerde gezen, tekinsiz yerlerde yatan veya sudan geçen kişileri “vurduklarına” (çarptıklarına) inanılır. Cin tarafından çarpılan kişi bir süre ölü gibi yatar ve/veya uzunca bir süre sağır ve dilsiz dolaşır. “Vurgun Yeme” olarak da adlandırılan bu rahatsızlık çok tehlikelidir. Sözcüğün “Vurulmak” fiilinden türediği ve bu kelimenin aynı zamanda “Aşık Olmak” manasına geldiği de göz önüne alındığında “Aşk Perisi”yle ilişkilendirilmesi de mümkündür.

* **Vurman:** "Koruluk" (küçük orman) anlamındaki sözcüğün ses dönüşümleri dikkate alındığında Türkçe *Orman* kelimesinin farklı bir söylenişi olduğu görülmektedir.

* **Yabamak:** Rapt etmek (iliştirmek, bağlamak) anlamarındaki kelimenin *Cabamak* söylenişi de vardır. Türev fiiller için de aynı ses dönüşümü geçerlidir. Türkiye Türkçesi'nde "Y" ile başlayan kelimelerin önemli bir kısmının Asya lehçe ve şivelerinde C/J ile söylendiğine sıklıkla rastlanır. *Yap/Yab/Cab/Cap* kökünde de bu dönüşüm yaygındır.

* **Yabalak:** Kar lapası (lapa lapa yığılmış kar) anlamında kullanılmaktadır. Yıkanmış, temiz, beyaz yün yığınına da *Yapalak* denmektedir. Hangi kavramın diğerine benzetildiği kesin olmamakla birlikte yün yığını için *Yapağı* sözcüğünün kullanıldığı da dikkate alınırsa yerde lapa lapa yığılmış karın, yün yapağısına benzetildiğini söylemek mümkündür.

* **Yabgu:** Tarih içerisinde de "Vali" (şehir yöneticisi) manasında bazen de bir tür unvan olarak kullanılmış olan kelime aslında daha eski dönemlerde Aşiret reisi veya Kabile şefi anlamı taşımaktaydı.

* **Yada:** Eski Türk halk kültüründe ve Türk mitolojisinde yağmur yağdırabildiğine inanılan büyü taşıdır. Bu taşa sahip olanlar istedikleri gibi yağmur ve kar yağdırılabilir, dona neden olabilir, hava olaylarını etkileyebilirler. *Cada/Zada/Yada* taşının koruyucu güçleri olduğu da söylenir. Anlatıldığına göre soğuk olan bu taşlar yumruk büyüklüğünde ve türlü koyu renklidirler. Üzerleri damar damar çizgilidir. Yada Taşı Kullanıldıkça zayıflar ve güçleri düşer hatta tamamen yiter. Özel bir yerde muhafaza edilir ve sık sık ele alınmaz, sadece gerektiğinde kullanılır. Çin kaynaklarına göre Türk şamanları savaşlarda kar ve yağmur yağdırarak zaferler kazanmışlardır. Bu taş ile büyü yapan kişilere Zadaçı/Cadacı/Yadaçı adı verlir. Bazı söylencelere göre bu taşın koruyucusunun Zada Han'dır. Türkçe *Cay/Yay/Yad/Yat/Zat/Zay* kökünden türeyen kelimede "Yaymak" (güç, enerji dağıtmak) ve "Yadmak" (dışa açılmak) manaları bulunur. *Yadgan* sözcüğü Moğolca'da şaman manasına gelir. Farsça "Cadı" sözcüğü ile uyum gösterse de buradan türediği iddiası doğru değildir. Ayrıca Yada taşının Avrupa kültüründe Simya taşına benzetilmesi kısmen mümkün olsa da birbirlerinde farklı yönleri çok fazladır. Simya taşı maddeyi başka maddelere çevirmek gücüne sahiptir, örneğin sıradan metalleri altına dönüştürebildiğine inanılır. İsmi de zaten "Kimya" kelimesi ile ilişkilidir. Yada taşı ise doğa olaylarına müdahale etmede kullanılır. *Cada* söylenişine ise "Yağmur büyüsü" manası ile rastlanmıştır.

* **Yağım:** "Hoşluk" veya "Sempati" manaları taşıyan kelimenin *Cağım/Cakım/Yakım* biçimlerine de rastlanmıştır.

* **Yağlamak:** Avlanan hayvanın iç yağını önce orta parmağa sonrada bu parmakla alna sürmek demektir.

* **Yağlaş:** *Yağlı* ve *Aş* kelimelerinin bileşik halidir. "Yağlı yemek" demektir. Aradaki "I" sesi düşmüştür. Mısır unu, tereyağı ve peynirle yapılan bir yemeği de tanımlar.

* **Yağna:** "Fil" manasındaki sözcüğün Y/Z dönüşümü ile *Zağna* söylenişi de bulunur. *Yağ/Yav* kökü saldırganlık bildirir, ki fillerin savaşlarda kullanılıyor olması ile alaka kurulmuş olabilir. *Zağ/Zay* kökü ise kuvvet, güç, savaş ile ilgili kelimeler türetir. *Cağan/Yağan/Zağan* ise "Devasa" demektir. Büyüklük, irilik manaları ile ilgili olmak kaydıyla *Cağ/Yağ/Zağ* kökünden türeyen kelimelerde C/Y dönüşümü yaygındır. Y/Z dönüşümüne ise daha seyrek rastlanır.

* **Yahşı:** Güzel, hoş, yakışıklı manalarındaki kelimenin *Cakşı/Yakşı* ve *Yahşi* söylenişleri de bulunmaktadır.

* **Yahşılamak:** "İltifat etmek" manasındaki kelimenin "Selamlamak" anlamı *Yakşılamak* söyleyişinden aktarılmıştır.

* **Yak:** "Kenar" ve "Taraf" manaları taşıyan kelimenin *Cak/Çak* biçimlerine de rastlanmıştır.

* **Yakağan:** "Gül" (çiçek) ve "Pembe" renk anlamlarında kullanılan sözcüğün Yagağan biçiminden dönüşmüş olduğu anlaşılmaktadır. *Yağan* sözcüğünün de yine "Pembe" renk manasında kullanıldığı da görülür, ki burada ses dönüşümü söz konusudur.

* **Yakalaşmak:** "Karşılıklı olarak birbirlerinin yakasını tutmak" anlamı taşır. Birbirini yakalamak, birbirini tutmak anlamlarında da kullanılır. *Yakalamak* fiili de gerçekte "Birisinin yakasını tutmak" demektir.

* **Yakaş:** "Kurban" anlamına gelir. Eski devirlerde kurbanlık hayvanları veya etlerini tanrısal bir alevin yaktığı düşünülürdü. Bu kurbanın kabul edildiği anlamına gelirdi. Bazen de kokusunun tanrıların hoşuna gittiğine inanıldığı için etin bir parçası, bir kısmı hatta tamamı yakılırdı. Sözcüğün *Yakmak* fiili ile aynı kökten türediği kesindir. *Yagamak* fiili bir şeyi ateşte yakmak manası taşır.

* **Yakşıbar:** "Hoşçakal" izahatı ile verilmiş olan bileşik kelime aslında "Güle güle git," deyişine daha yakın bir mana içermektedir. *Yahşı/Yakşı* (hoş, güzel) ve *Bar/Var* (git, ulaş) kelimelerinin bileşik halidir. *Yahşıvar* biçiminde aktarılması da mümkündür.

* **Yalagay:** *Calagay/Calakay/Yalakay/Yalagay* kelimesinin Anadolu Türkçesi'ndeki Yalaka kavramının farklı bir söylenişi olduğu açıktır.

* **Yalangoz:** *Yalan* ve *Goz/Koz* (ceviz) kelimelerinin bileşiminden oluşmaktadır. "Yalancı ceviz" (tür) demektir.

* **Yalaş:** Sözcüğün "Bulamaç" manası *Yal* (kepekten yapılma köpek yiyeceği) ve *Aş* sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır. Ya gerçekten yine hayvan yiyeceği kastedilmektedir, ya da kötü yapılmış yemeklerin hayvan yemine benzetilmesi söz konusudur.

* **Yalav:** Bayrak, flama, kurdela, gelin kuşağı, madalya şeridi gibi anlamların tamamı hem dalgalanmak içeriği hem de kırmızı renk ile alakalıdır. Ayrıca projektör (ışıtaç), ışık gibi manalar da *Alav/Alev* sözcüğü ve dolayısıyla kırmızı renk ile ayrıca dalgalanma anlamı ile de ilişkili görünmektedir.

* **Yalavar:** "Haberci" anlamındaki kelimenin kökünde aydınlatmak manası vardır ve asıl mana tam olarak "Aydınlatan" demektir. Elinde meşale veya fener tutan kişilere de bu ad verilir. Yalavaç/Yalavaç/Yalvaç (Peygamber) kelimesinde de benzer bir anlam vardır ve insanları aydınlığa ileten demektir.

* **Yaldamak:** "İtham etmek" manasındaki kelimenin "Atın yelesine yatmak" veya "Atın yelesinden tutmak" anlamları da vardır.

* **Yaldırmak:** Işıldamak, parlamak, kıvılcımlanmak, şimşek / yıldırım çakmak, yanıp sönmek manalanını ihtiva eder. *Yaltırmak* biçimi de bulunmaktadır. Türev sözcükler için de aynı D/T ses dönüşümü yaygındır.

* **Yalgan:** "İftira" ve "Sahte" anlamındaki kelimenin *Calgan* biçimi de bulunmaktadır. *Yalan* kavramı ile akrabadır.

* **Yalgız:** "Yegane" ve "Yalnız" manasındaki kelimenin *Calgız* biçimi de bulunmaktadır. *Yalğız/Yalňız* dönüşümü ile *Yalnız* kavramına bağlanır.

* **Yalın:** Sade, basit anlamlarına gelir. "Yalın Şirket" ise Ticaret Hukukundaki "Adi Şirket" kavramını karşılayabilecek en uygun öneridir.

* **Yalınaçlamak:** *Yalın* kavramı ile bağlantısı bulunan ve "Soymak" manasındaki sözcüğün *Yalanaçlamak/Yalanaşlamak/Calanaştamak* biçimleri de bulunur. *Yılanaç* sözcüğü ise "Yılan gibi çıplak" demektir.

* **Yalındırmak:** "İzole etmek", "Yalnız bırakmak" ve "Soyundurmak" manalarını bünyesinde barındırır. *Calındırmak* söylenişinde "İtaat ettirmek" anlamına da rastlanmıştır.

* **Yalınmak:** "İzole olmak", "Yalnız kalmak" ve "Soyunmak" manalarını bünyesinde barındırır. *Calınmak* söylenişinde "İtaat etmek" anlamına da rastlanmıştır.

* **Yalkamak:** "İftira atmak" anlamındaki kelimenin "Avarelik etmek" (boş boş gezinmek) manasına da rastlanmıştır.

* **Yalkımak:** "Parlamak" (ve bağlı olarak "Alevlenmek") manası taşıyan kelimenin *Calkımak/Jalkımak* biçimleri de vardır. Türev fiillerde de aynı ses değişimine rastlanır. "Boyun eğmek" anlamı da bulunmaktadır.

* **Yalkın:** "Meşala" anlamındaki kelimenin "Yıldırım" manası *Calkın* biçiminden alınmıştır.

* **Yalkınar:** "Paratoner" manası taşıyan kelimenin orijinali *Calkınar* şeklindedir.

* **Yalkınmak:** "Alev almak" anlamındaki kelimenin "Yıldırım düşmek" manası *Jalkınmak* biçiminden alınmıştır.

* **Yalkırmak:** "Tembellik etmek" anlamındaki kelimenin *Calkurmak/Yalkurmak* biçimleri de bulunur.

* **Yalkıtmak:** "Alevlendirmek" anlamındaki kelimenin *Calkıtmak* söylenişi ile rastlanan "Tehdit etmek", "Rahatsız etmek" ve "Boyun eğdirmek" manaları da bulunmaktadır.

* **Yalmak:** "Alevlnmek" anlamına sahip olan fiil mecazen "Utanmak" manasında da kullanılır. Bu içerik "Yüzü kızarmak" deyimine de yaklaşır.

* **Yalman:** Engin, geniş, yaygın manaları *Calman* söylenişine de sahiptir.

* **Yalmavuz:** “Dev” demektir. *Yalmağus/Calmağus/Calmavuz/Jalmağuz* sözcükleri farklı Türk dillerinde bazen “Dev” bazen de “Canavar” manalarında kullanılır.

* **Yalnızgan:** “Tek başına” anlamında kullanılan sözcüğün orijinali *Caňıskan* biçimindedir. Türkçe’ye *Yanızgan* olarak aktarılması ses dönüşümü açısından bakıldığında daha uygundur. Ancak “Yalnız” kavramına uyarlanması daha doğru bulunmuştur. *Yalnızganmak* (yalnız hissetmek) fiili için de benzeri bir izahat geçerli olup aslı *Caňıskanmak* biçimindedir.

* **Yalpan:** “Meyilli” anlamındaki kelimenin *Calban* biçimi de mevcuttur.

* **Yalpaymak:** “Bağdaş kurmak” manasındaki kelimenin aslı *Calpaymak* biçimindedir.

* **Yaltanmak:** “İstifa etmek” manası “Çekinmek” ve “Ürkmek” içeriklerinden anlam kayması ile ortaya çıkmıştır. Kelimenin “Yaltaklanmak” anlamında kullanımı da bulunmaktadır. *Caltanmak* söylenişine de rastlanmıştır.

* **Yaltarmak:** İşten kaçınmak, kaytarmak anlamdaki fiilin diğer manası “Gözden kaybolmak” olarak gösterilir. Buradaki doğru açıklama aslında işten kaçınmak amacıyla ortadan kaybolmak şeklindedir.

* **Yalvamak:** “Risalet etmek” (dinsel anlamda Peygamberlik “yapmak”) ve ikincil olarak “Haber getirmek” manası taşıyan fiilin kök anlamı aslında “Aydınlatmak” demektir (*Yalabamak > Yalbamak > Yalvamak* dönüşümü ile). Bu bağlamda bakıldığında peygamberlerin insanlığı aydınlatma görevi olduğu sözcüğün kök anlamında mevcuttur.

* **Yamanlamak:** “Tehlikeli olmak” / “Tehlikeli hale gelmek” anlamındaki kelimenin *Camandamak* söylenişinde “Fenalık etmek” ve “Küfretmek” manaları da bulunmaktadır.

* **Yanaç:** Sözcüğün “Brülör” manası *Yanmak* fiilinden kaynaklanmaktadır. “Candan” samimi anlamı ise *Yan* kavramından türemiş olup, insanın yanında olan veya olmak isteyen kişi şeklinde izah edilebilir. Bu ikinci içeriğin *Yanaş* söylenişi de mevcuttur.

* **Yanbağ:** *Canbay/Yanbav* biçimlerinden aktarılmıştır. Koşum takımında atın yan kayışlarını ifade etmektedir.

* **Yandurmak:** “Destek olmak” anlamında kullanılan fiil, bileşik bir kelimedir. *Yan* ve *Durmak* sözcüklerinden oluşmaktadır. “Yanında durmak” deyimindeki manayı karşılar.

* **Yanılamak:** “Şuh davranmak” manasındaki fiil hem *Yanmak* fiili ile alakalı olup mecazen “ateşli davranışlar sergilemek”, “ateşli hareketler yapmak” içeriğine sahiptir; hem de *Yan* kavramı ile uyumludur ve destekleyici olarak “karşı cinsten birisinin yanına yaklaşmak” izahatı da yapılabilir. *Canılamak* biçimi ile rastlanan “Tekrarlamak” manası ise *Yenilemek* fiilinin varyantıdır.

* **Yanılanmak:** “Şehvetlenmek” olarak izah edilen sözcük aslında tam olarak karşı cinsten biri ile yan yana gelerek (birlikte olarak) cinsel davranışlarda bulunmak ve bunun sonucunda cinsel istek duymak demektir. *Canılanmak* biçimi ile rastlanan “Tekrarlanmak” manası ise *Yenilenmek* fiilinin varyantıdır.

* **Yanılatmak:** “Şehvetlendirmek” açıklaması ile verilmiş olan kelime aslında tam olarak karşı cinsten birisinin yanına giderek veya yanına çağırarak cinsel içerikli davranışlarda bulunmak ve cinsel istek duymasını sağlamak demektir.*Canılatmak* biçimi ile rastlanan “Tekrarlatmak” manası ise *Yeniletmek* fiilinin varyantıdır.

* **Yankırmak:** “Kulak çınlamak” anlamında kullanılan fiil aynı zamanda “Gaipten ses duymak” demektir. Bu bağlantı kulak çınlamasının ruhsal varlıklarla ilişkili olduğuna dair eski bir anlayışla ilgili görünmektedir. Bazen de orada bulunmayan başka birisinin sesini duymakla ilişkilendirilir. Örneğin kulak çınlamasının birisinin kendisini anmasıyla ilgili olduğuna dair inanış Anadolu’da bugün de mevcuttur ve bir deyim olarak söylenir (“Kulağım çınladı, biri beni andı”).

* **Yansak:** Nüfuzlu veya varlıklı birisinin çevresinde bulunarak, dalkavukluk yapan ve bu durumdan çıkar sağlayan, nemalanan kişi anlamına gelir. Bu tabirin yiyecek verilmesini sağlmak veya artıklarını yemek için evin etrafında dolanan veya birinin çevresinde gezen köpekler için de kullanıldığına da rastlanır. *Yansamak* fiili de etrafında dolanmak, yanına yanaşmak, yanında gezmek, dalkavukluk yapmak, nemalanmak manalarını içerir.

* **Yantayık:** Yamuk (geometrik şekil) anlamında geometrik bir terim olarak kullanılan kavramın sözcük anlamı aslında yan yatmış demektir ve bu bağlamda yan yatmış taşıtlar için de kullanılır; yantayık gemi, yantayık tren gibi. Yantaymak fiili de yamulmak anlamı taşıdığı gibi yan yatmak manasına da gelir.

* **Yantaymak:** *Cantaymak* söylenişi de bulunan fiil “Yamulmak” ve “Yan yatmak” manalarına sahiptir.

* **Yantutmak:** “Taraf olmak” / “Taraf tutmak” anlamındaki fiil *Yan* ve *Tutmak* sözcüklerinden oluşan bileşik bir kelimedir.

* **Yapaş:** “Ottan yapılma kulübe” anlamındaki kelimenin aslı *Capaş* biçimindedir.

* **Yapılmak:** “Lağvolmak” (fesholmak, iptal olmak) anlamlarındaki fiilin asıl içeriği “Örtülmek” veya “Kapanmak” demektir. Diğer manalar anlam kayması ile meyhdana gelmiştir. *Yabılmak/Yabulmak* biçimleri de mevcuttur.

* **Yapınmak:** “Hazırlanmak” manasındaki fiilin “Örtünmek” anlamı da bulunur.

* **Yapıntı:** “Derme çatma kulübe” manasındaki kelime bazen daha genel olarak “Baştan savma iş” anlamında da kullanılmaktadır.

* **Yapıtmak:** “Lağvetmek” (feshetmek, iptal etmek) anlamlarındaki fiilin asıl manası “Örtmek” veya “Kapatmak” demektir. Küçük bir anlam kayması ile diğer manalar ortaya çıkmıştır. Örneğin bir şirketi veya kurumu kapatmak (lağvetmek) gibi. *Yabıtmak/Yabutmak* biçimleri de mevcuttur.

* **Yaraşmak:** Sözcüğün ikincil anlamı olan “Nişanlanmak” (sözlenmek) ilk anlam olan “Layık olmak” ile de uyumludur. Çiftlerin birbirine uygun görülmesi mantığını ifade eder. Ayrıca *Car* (yüksek sesle konuşma bildirir) kökünden *Caraşmak* (yüksek sesle ilan etmek) fiili ile de alakalıdır.

* **Yargak:** Kelimenin ilk manası “Eskimo köpeği” olarak geçer. Fakat etimoloji netleştirilemediği gibi derleme kaynaklı bir hata bulunması olasılığı da dikkate alınarak en yakın genelleme ile “Kızak köpeği” biçiminde bir düzeltme yapılsa bile yine de bir sonuca ulaşılamamıştır. Biçimsel olarak Türkçe gibi görünse de kaynaklandığı *Yar/Car* kökü ile kavramsal bağlantı kurulamamıştır. En azından bu sözlük hazırlanırken sahip olunan eldeki verilerle mevcut durum bu şekildedir. Sözcüğe ait *Cargak* biçimiyle kayıtlarda geçen ikinci anlam ise “Kızlık zarı” (hymen) olarak tespit edilmiştir. Buradaki içerik çok net olup “yarılan şey” demektir. Kelimenin “İşlenmemiş deri” manasına da eski kayıtlarda rastlanmıştır. *Yarak* (delici / kesici silah) sözcüğünün anlam kayması ile “Penis” (erkeklik organı) manası kazandığı gibi burada da bu son içerik (“Ham deri” manası) üzerinden bir anlam kayması mevcut olabilir.

* **Yargan:** “Hakem” anlamındaki kelimenin “Gerçek dost” manasında Hz. Ebubekir’in lakabı olarak kullanıldığı eski kayıtlarda yer alır.

* **Yarımtık:** Yarım vücutlu (tek bacaklı, tek ayaklı, tek kollu, tek gözlü, tek dişli, tek boynuzlu) canavardır. Bazı Ural / Sibirya kavimleri bu yaratığın ormanda yaşadığına inanırlar ve ondan çok korkarlar. Onu hoşnut etmek için beyaz horoz kurban ederler. Çok meraklı olduğu söylenir; köylere kadar gelip dolaşır, insanları izler. Ondan kurtulmak için de ayakkabıları ve giysileri ters giymek gerekir. Aklı da yarım olduğu için ayakkabıların ters yöne giden izlerinin ardına düşer. *Carımtık* söylenişi de bulunur.

* **Yarız:** “Hızlı” manasındaki kelimenin “Heyecanlı” içeriği *Carız* biçiminden aktarılmıştır.

* **Yarkanat:** “Planör” demektir. *Carkanat* kelimesi “Yarasa” anlamı taşır. Büyük olasılıkla planörün yarasaya benzetilmesi durumu vardır.

* **Yarmaş:** *Yarma* (kırılmış buğday) ve *Aş* sözcüklerinin bileşiminden oluşmuştur. Aradaki “A” sesinin biri kaynaşma esnasında düşmüştür.

* **Yarna:** “Yarı yarıya (eşit) hisse” manasındaki sözcüğün *Carna* söylenişi de bulunur.

* **Yarsımak:** “İstikrah etmek” anlamındaki kelimenin “Heves etmek” manası da vardır.

* **Yarsu:** Aslında çok basit gibi görünmekle birlikte anlaşılması oldukça zor bir kavramdır. Yer ve Su kelimelerinin bileşiminden oluşur. Doğadaki maddi yer ve su unsurları ile buralardaki ruhları da içeren doğal varlıkların tamamını kapsayan bir anlayıştır. En anlaşılır biçimiyle tüm doğanın canlı ve ruhu olan bir varlık olarak algılanmasının bir sonucudur. Bu anlamda kutsal bir güç ve yaşam enerjisidir fakat maddi varlıklardan da soyutlanmış değildir. İnsana en yakın olan soyut katman burasıdır. Yer-Su anlayışı Moğol bayrağında simgesel olarak yer alır.

* **Yaruk:** “Aydınlık” veya “Nur” manalarındaki kelimenin A/O dönüşümü ile *Yoruk* biçimi de vardır. Türev fiiller ile sözcüklerde de aynı ses dönüşümüne rastlanır.

* **Yas:** “Matem” (ölünün ardından duyulan üzüntü ve bunun dışavurulması) anlamındaki kavram ses benzerliği ve ilginç bir tesadüfle aynı zamanda anlam benzerliğinden dolayı kestirme bir çözümle Arapça kabul edilerek Türkçe olmadığı öne sürülmüştür. Arapça “Yes” sözcüğü gerçekten de üzüntü, karamsarlık gibi anlamlara gelmektedir. Fakat bu durum Türkçe “Yas” sözcüğüne köken teşkil ettiğini ispatlamaya yetmez. Türkçe’deki *Yas/Yaz/Caz/Cas* kökü zarar, ziyan, kayıp, günah, acınma anlamları barındırır. Örneğin, “Yazık” kavramında veya *Yazınmak/Yasınmak* (günah işlemek) fiilinde olduğu gibi. Dolayısıyla “Yas” kavramı tamamen Türkçe olup başka bir dilden geçmiş değildir. Bu kökte S/Z dönüşümüne yaygın olarak rastlanır. Örneğin; *Yasık > Yazık*.

* **Yasalmak:** “Men edilmek” anlamındaki kelimenin imal edilmek, üretilmek, yapılmak, kurulmak, inşa edilmek, tamir edilmek manaları da vardır. Bu içerikler *Çazalmak* (imal edilmek) fiili ile de doğrudan bağlantılıdır.

* **Yasamak:** “Kanun koymak” manasındaki kelimenin imal etmek, üretmek, yapmak, kurmak, inşa etmek, tamir etmek, süslemek, tasarlamak, tefekkür etmek anlamları da vardır. Bu içerikler *Çazamak* (imal etmek) fiili ile de doğrudan bağlantılıdır.

* **Yasanmak:** “Tahmin etmek” manasındaki kelimenin süslenmek, bezenmek, kendini beğenmek, inat etmek anlamları da vardır. Bu içerikler *Çazanmak* (teçhiz olmak) fiili ile de doğrudan bağlantılıdır.

* **Yasatmak:** “Kanun çıkartmak / koydurmak” ve “Yasaklamak” (yasak koymak) anlamındaki kelimenin imal ettirmek, üretttirmek, yaptırmak, kurdurmak, inşa ettirmek, tamir ettirmek manaları da vardır. Bu içerikler *Çazatmak* (teçhiz etmek) fiili ile de doğrudan bağlantılıdır.

* **Yasılmak:** “Matem tutmak” manasındaki kelimenin “İkna olmak” anlamı da bulunmaktadır.

* **Yaskı:** “Minder” anlamındaki kelimenin *Çaskı* biçimi de bulunur.

* **Yaşalmak:** “İhtiyarlamak” olarak izah edilen kelimenin bileşik olma ihtimali de vardır. *Yaş* ve *Almak* sözcüklerinden oluştuğu varsayıldığı takdirde yaşı artmak, bir yıl daha yaşlanmak anlamına geldiği tespiti rahatlıkla yapılabilir.

* **Yaşarmak:** “Islanmak” veya “Nemlenmek” manasındaki kelimenin *Cajarmak* söylenişi ile “Gençleşmek” anlamı da vardır. *Yaşartmak* fiili de “Islatmak” ve “Gençleştirmek” manalarını içerir.

* **Yaşınış:** “Saklanbaç” anlamı taşıyan kelimenin orijinali *Cajınış* biçimindedir.

* **Yaşınmak:** “Şimşek çakmak” anlamına gelen sözcüğün “Örtünmek” veya daha özel olarak “Peçe takmak” manası da bulunmaktadır. Birbiri ile ilgisiz gibi duran bu anlamlardaki ortak nokta aslında görüşün engellenmesidir. Aşırı parlak ışık (şimşek, flaşör gibi) gözü kamaştırır ve görme yetisine geçici olarak engel olur. Sözcüğün *Cajınmak* ve ayrıca sesli harf incelmesi ile *Yeşinmek* biçimleri de bulunur.

* **Yaşır:** “Sır” anlamındaki kelimenin *Yeşir* biçimi de bulunur. Aynı izahat *Yaşırmak* (gizlemek, saklamak) fiili için de geçerli olup *Yeşirmek* biçimi de vardır.

* **Yaşrınmak:** Gizlenmek, saklanmak manasındaki kelimenin sesli harf incelmesi ile “Gizli saklı iş yapmak” veya “Gizli iş çevirmek” anlamında *Yeşrinmek* biçimine de rastlarmıştır. Anlam yeterince özelleşmiş olduğu için ayrı bir başlık olarak verilmiştir.

* **Yatakay:** “Pijama” manasındaki kelime asıl dilde *Catakay* biçimi ile söylenmektedir.

* **Yatır:** Türbe (evliya mezarı) demektir. Sözcük anlamı mezarda yatan kişi veya ölünün yattığı yer demektir. Yunanca “İatros” (hekim) kelimesinden geldiği söylense de bütünüyle doğru değildir. Gerçekte Türkçe “Yatmak” fiilinden türemiştir. Daha makul bir açıklama ise farklı dillerdeki bu iki sözcüğün benzeşim yoluyla uyarlandığıdır. Fakat Yunanca “hekim” manasının uzaklığı bu olasılığı bile zayıflatmaktadır. Ayrıca *Yatlamak* (doğa olaylarını etkilemek) kelimesi ile aynı kökten türediği dikkate alınmalıdır. Çünkü evliyaların keramet gösteren kimseler olduğuna inanılır.

* **Yavuklaşmak:** Kız ve erkek için flört etmek, sözleşmek (evlenmek veya arkadaşlık etmek için), kendi aralarında anlaşmak, yakınlaşmak, çıkmak (arkadaşlık etmek) manalarını kapsamaktadır.

* **Yavunmak:** “Yakına gelmek” manasındaki fiilin “Yalvarmak” anlamı da vardır.

* **Yavuşmak:** “Yakınlaşmak” demek olan kelime “Hısım olmak” (akrabalık bağı kurmak) manasında da kullanıldığı gibi bazı lehçelerde erkekle kadının yakınlaşmasını, flört etmesini de ifade eder.

* **Yaydaklamak:** At için “Eğerini çıkarmak” manasındaki kelimenin aslı *Caydaktamak* biçimindedir. *Caydak/Yaydak* kelimesi ise “Eğersiz at” anlamı taşır.

* **Yaydamak:** İstila etmek demek olan fiil askeri bir taktik olarak yayılarak hücum etmeyi de ifade eder. Ayrıca kararsız kalmak, tereddüt etmek manası da bulunmaktadır. Ata eyersiz binmek içeriğine de rastlanmıştır.

* **Yaygarmak:** “Bahar gelmek” manasında kullanılan kelimenin *Caygarmak* biçimi ile “Nizama sokmak” / “Muntazamlaştırmak” anlamına da rastlanmıştır.

* **Yaygımak:** “Salınmak” anlamındaki sözcüğün uzak bir dönüşümle *Naygumak* biçimi de bulunur. *Naygulgan* sözcüğü de “Salıncak demektir.

* **Yaygıtmak:** “Sallamak” anlamındaki sözcüğün uzak bir dönüşümle *Naygutmak* biçimi de bulunur.

* **Yaylamak:** Otlamak manası taşıyan fiil yaylada yaşamak, yazı yaylada geçirmek içeriğine de sahiptir.

* **Yaypak:** “Yassı” veya “Yayvan” manasındaki kelimenin sesli harf incelmesi ile *Yeypek* biçimi de vardır.

* **Yazalamak:** “Saçmak” manası taşıyan sözcük “Gelişigüzel yazmak” anlamına da sahiptir.

* **Yazık:** Türkiye Türkçesi’ndeki içeriğine ilave olarak “Günah” manası da bulunur. Örneğin; “Yazık işlemek”. *Cazık* söylenişi de mevcuttur.

* **Yazıklanmak:** “Günaha girmek” anlamındaki fiilin “Hayıflanmak” manası da vardır.

* **Yazıkmak:** Sabıkaya (suç kaydına) yazılmak, sabıkaya geçirilmek, sabıkaya kaydedilmek anlamlarında kullanılır. “Kabahat işlemek” manası da bulunur. *Yaz/Jaz/Caz* kökünün hem “Yazmak” hem de “Suç / Kabahat” içerikleri ile uyumludur. *Yazıktırmak* ise sabıkaya yazdırmak, sabıkaya geçirtmek, sabıkaya geçirilecek davranışlarda bulunmak manalarına sahiptir.

* **Yazmut:** Yaz şenliği / festivali manasındaki kelimenin Y/Z dönüşümü ile *Yaymut* biçimindeki söylenişi de bulunur.

* **Yaztoy:** *Yaz* ve *Toy* (şenlik) sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Yeçki:** “Şifre” manasındaki kelimenin *Yeşki* söylenişi de vardır.

* **Yedevlen:** Yedi kişi (yedi kutsal insan, yedi evliya) anlamlarındaki kelimenin aslı *Cetevlen* biçimindedir. Sözcüğün ilk kısım “Yedi” sayısını tanımladığı için Türkçe’ye bu biçimde aktarılması daha uygun bulunmuştur.

* **Yedez:** “Lades kemiği” manası taşır. *Yetez* söylenişi de vardır. *Yeteşmek/Yetezmek/Yedezmek* ise lades tutuşmak anlamına gelir. *“Yeteş-Seteş”* ise “Lades oyunu” manasında kullanılır.

* **Yedilemek:** Genel olarak “Yedi gün beklemek” manasında kullanılır. Özelde ise yeni evlenen gelinle güveyin yedi gün sonra anne babalarının ziyaretine gitmesini ifade eder.

* **Yeğer:** Sözcüğün “Semer” manası *Eyer/Eğer* (at oturağı) kavaramının farklı bir söylenişinden ibarettir. Sözcüğün *İyer/İzer* ve *Yeher* biçimlerine de rastlanmıştır.

* **Yeğnil:** Basit, adi, sıradan anlamındaki sözcüğün *Cenil/Yenil* biçimleri ile rastlanmıştır ve “Ğ” düşmesi ile *Yeğnil > Yenil* dönüşümüne uğradığı sonucuna ulaşılmıştır. Aslında *Yeğni* (hafif) kavramından türemiş olup “küçük düşürücü” veya “alçaltıcı” manasını ihtiva ettiği için de “Ğ” düzeltmesi yapılarak alıntılanmasına karar verilmiştir. Bu kavramdan türeyen *“Yeniltek”* (hafifmeşrep, fahişe) kelimesi hafif davranışlarda bulunan kadın manasını içerdiğinden *Yeğniltek* biçimi ile ve *“Yenildemek”* (hafifmeşreplik / fahişelik yapmak) fiili de *Yeğnildemek* biçiminde aktarılmıştır.

* **Yeğnildemek:** “Kolaylaşmak” anlamındaki kelimenin “Ucuzlamak” manası da bulunur. “Hafiflik etmek” (hafif davranışlar sergilemek, hafifmeşreplik yapmak) içeriğine de rastlanmıştır. Türev sözcüklerde de benzeri bir anlam ilişkisi mevcuttur. *Yeğniltemek* söylenişi de vardır.

* **Yeğşir:** “İtidalli” manasındaki kelimenin Ğ/Ň dönüşümü ile *Yeňşir* biçimi de bulunur.

* **Yeğşir:** “Mutedilleşmek” manasındaki kelimenin Ğ/Ň dönüşümü ile *Yeňşirmek* biçimi de bulunur.

* **Yek:** Yaklaşık olarak “Şeytan” manası taşır. Kelime kökü olan *Yek/Yeg/Yig/Yiğ/İğ* dizisi hastalık, kötülük, fesatlık kavramlarını barındırır. İğrenmek fiili yine bu kökten gelir. “İklig” kelimesi eski Türkçe’de “hastalık” anlamı barındırır. Kazakça’da her türlü hastalığı tanımlayan “Jegi” şeklinde bir sözcük bulunur ve ruhsal

hastalık, kötü ruh, zarar gibi anlamları da vardır. İddia edildiği gibi Arapça veya Farsça kökenli değildir. Sözcüğün "Çak" biçimi ise *Çakmak* fiili üzerinden delicilik, sivrilik manaları ile de alakalı görünür. Araplardaki "Şik" adlı varlıkla da bağlantılandıran görüşler mevcuttur. İğ aynı zamanda ucu sivri uzun nesneleri ve bu biçime sahip yün eğirme aracını ifade eder. Dolayısıyla her ne kadar çevre kültürlerden etkilenmiş gibi gözükse de sözcük Türkçe kökenlidir. Altayca'da ise *Ceek (Ceğek)* biçimine rastlanmıştır ve yine bu dilde *Cek* sözcüğü de şeytan, iblis ve açgözlü, doymaz manalarına sahiptir.

*** Yeklemek:** "Zarar vermek", "Iskartaya çıkarmak", "Çürüğe çıkarmak" ve "Nefret etmek" anlamlarına sahip olan kelimenin aslı *Cektemek* biçimindedir.

* **Yeksemek:** "Lanet etmek" olarak açıklanan sözcüğün aslında gerçek anlamı Şeytan'ın adını söyleyerek lanetlemek demektir. Örneğin: "Lanet Şeytan!" veya "Şeytan görsün yüzünü" gibi. Diğer bir olasılık ise Şeytan'ın lanetlenmiş olması üzerinden kinayedir ki, bu bağlamda uzak bir izahat olsa da Şeytan gibi lanetlenesin demektir.

* **Yelbeğen:** Daha sonra ortaya çıkan "Uçurtma" anlamının yanında asıl anlam "Ejderha" olup bugüne kadar yapılan klasik açıklama *Yel* (rüzgar) ve *Büke* (yılan) sözcüklerinin bileşimi olduğudur. Farklı lehçelerdeki *Yelbeğen* veya *Celbeğen (Cilbegen/Çilbegen)* gibi söylenişler de bu durumu destekler niteliktedir. Gerçekten de sözcüğün *Yel* (rüzgar) kavramı ile ilişkili olduğu doğrudur. Ancak aynı kökten *(Çel/Cel/Yel/Yal)* türediği "Yalpalanmak" fiili ile "Yalpağa" (bayrak) sözcüğü salınma, dalgalanma, rüzgarda uçma gibi anlamları dikkate almak gerektiğini göstermektedir. Benzer bir durum Almanca "Drachen" sözcüğünde de vardır ve hem ejderha hem de uçurtma demektir. Bu durumun nedeni ejderhaların rüzgar ile ilişkilendirilmesi, rüzgarda uçan veya rüzgar çıkaran varlıklar olarak algılanması olduğu kadar ilk ortaya çıktığı yer olan Çin kültüründe uçurtmaların ejderha şeklinde yapılması ile de doğrudan alakalıdır. Rüzgar, yılan, ejderha, kıvrılmak gibi anlamlarla ilgili olmak kaydıyla *Yel-* ile başlayan kelimelerin neredeyse *Cel-* ile başlayan söylenişler de mevcuttur.

* **Yelbeğnemek:** Kıvrılmak / kıvranmak manaları ile rastlanan kelime aslında "Yılan gibi kıvranmak" deyimindeki manaya denk düşmektedir. Fakat burada benzetme yapılan canlı gerçekte yılan değil, ejderhadır. Bu da ejderhanın bir tür yılan olarak algılanmasından kaynaklanmaktadır.

* **Yelbek:** "Tüy" ve mecazen "Tüy gibi yumuşak" manasındaki kelimenin orijinali *Celbek* şeklindedir.

* **Yelbekey:** "Ceket" manasındaki sözcüğün aslı *Celbekey* biçimindedir. Türkçe'ye C/Y dönüşümü ile aktarılmıştır. *Celpegey/Yelpegey* söylenişlerine ise "Yağmurluk" (giysi) ve "Rüzgarlık" (giysi) manaları ile rastlanmıştır. Kelime kökündeki *Cel/Yel* (rüzgar) içeriği dikkate alındığında en doğru izahatın "Rüzgarlık" (giysi) olduğu sonucuna varılmaktadır.

* **Yelbeşik:** "Salıncak" manası taşıyan bileşik kelimenin orijinali *Celbeşik* biçimindedir. *Cel/Yel* (rüzgar) ve *Beşik* kelimelerinin bileşiminden oluşmaktadır. Salıncak, rüzgarda sallanan bir beşiğe benzetilmektedir.

* **Yelbev:** "Cadırın rüzgarda uçmamasını sağlayan bağ" anlamındaki sözcüğün aslı *Celbev* biçimindedir. *Cel/Yel* (rüzgar) ve *Bev/Bav/Bağ* kelimelerinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Yelbezek:** Hafifmeşrep, hercai, aklı havada, uçarı anlamları ile aktarılmıştır. “Solungaç” manası için orijin dildeki *Celbezek* biçimi tercih edilmiştir.

* **Yelçeken:** “Cereyan” (hava akımı) anlamındaki sözcük *Yel* (rüzgar) sözcüğü ve *Çekmek* fiilinin çekimli halinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Yelçeker:** “Havalandırma” (düzenek) manasındaki kelime *Yel* (rüzgar) sözcüğü ve *Çekmek* fiilinin çekimli halinin bileşiminden oluşmaktadır. *Yelçekmek* fiili ise “Havalanmak” demektir.

* **Yeldek:** Sözcüğün kökeni *Yel/Cel/Çel* (rüzgar) kavramından kaynaklanmaktadır. Anadolu’daki “Yel girmesi” (vücudun bir yerinde veya bölgesinde sebepsiz hissedilen ağrı) anlayışı rüzgarın canlı bir varlık, bir tür ruh olarak algılanmasından kaynaklanır. “Çeldek” ise “Romatizma” izahatı ile ayrıca verilmiştir.

* **Yeldemek:** Sözcüğün “Yelpazelenmek” anlamı bulunduğu gibi “Paten kaymak” manasında da kullanılır. Burada “rüzgar gibi gitmek” benzetmesi yapılmaktadır. Ayrıca “Sörf yapmak” anlamı ise daha net olup “rüzgarla birlikte hareket etmek” demektir. *Celdemek* biçimi ile “Memesi sütle dolmak” manasına da rastlanmıştır.

* **Yeldik:** “Havalandırma deliği / penceresi” anlamındaki kelimenin orijinali *Celdik* şeklindedir. Türkçe’ye *Yellik* biçiminde aktarılması da mümkün olmakla birlikte asıl söyleyiş daha uyumlu bulunmuştur.

* **Yeldirgen:** “Yel değirmeni” manasındaki sözcük “Psikolojisi bozuk kişi” manasında da kullanılır.

* **Yeldirme:** “Hafif esinti” anlamındaki kelime “Psikolojik bozukluk” manasında da kullanılır.

* **Yeldirmek:** “Rüzgar çıkmak” anlamına sahip olan fiil “Rüzgar gibi gitmek” deyimindeki manayı da karşılar. Bu bağlamda “Acele etmek” manasına da yaklaşır. Ayrıca “Psikolojisi bozulmak” anlamında da kullanılır.

* **Yelemek:** “Rüzgar çıkmak” manasındaki fiil “Ağacın dallarının ucunu budamak” anlamına da sahiptir.

* **Yelesmek:** “Rüzgar esmek” anlamındaki fiilin *Yel* (rüzgar) ve *Esmek* sözcüklerinden oluşan bileşik bir kelime olma ihtimali yüksektir. Ancak yine de doğrudan türemiş olabileceği de dikkate alınmalıdır, çünkü çok yakın bir söyleyişe sahip olan *Yelezmek* fiili de “Rüzgar çıkmak” veya “Rüzgarlanmak” manasında kullanılmaktadır.

* **Yeletmek:** “Yelpazelemek” demek olan kelimenin “Tatil yapmak” anlamı da vardır.

* **Yelgirmek:** “Rüzgar çarpmak” anlamındaki fiilin *Yel* (rüzgar) ve *Girmek* sözcüklerinden oluşan bileşik bir kelime olma ihtimali neredeyse kesin denebiecek kadar yüksektir. “Yel girmesi” anlayışına göre rüzgar canlı bir varlık, bir tür ruh olarak algılanmaktadır. Vücudun bir yerinde veya bölgesinde sebepsiz yere hissedilen ağrılar bu şekilde tanımlanmaktadır.

* **Yelgönül:** “Havai” (uçarı, aklı havada) anlamında kullanılır. *Yel* (rüzgar) ve *Gönül* sözcüklerinden oluşan bileşik bir kelimedir.

* **Yelim:** Sözcüğün "Zamk" manasının *Yilim* biçimine de rastlanmıştır.

* **Yelinmek:** "Memesi çıkmak" anlamına gelen kelimenin "Rica etmek" veya "İstirham etmek" anlamı da bulunmaktadır. Ayrıca "Faydalanmak" içeriği de mevcuttur. *Yilinmek* biçimi ile "Yapışmak" manasına da rastlanmıştır.

* **Yelitmek:** "Rüzgara salmak" izahatı kağıt, yaprak, saman, bez, çamaşır, gibi hafif nesnelerin bilerek rüzgara bırakılmasını veya istenmeden kaptırılmasını tanımladığı gibi özellikle okun fırlatılmasını da ifade eder. Aslında ok rüzgarın gücüyle gitmediği halde eski inanışların bir sonucu olarak rüzgarın yardımıyla uçtuğu ve hedefe gittiği şeklinde düşünülmektedir. Sözcüğün "Atı dörtnala koşturmak" anlamında kullanıldığı da görülür ve bu içerik kayıtlarda *Celitmek* biçimi ile yer alır. *Yilitmek* biçimi ile "Yapıştırmak" manasına da rastlanmıştır.

* **Yelkesen:** "Rüzgar kıran" manasına gelir. *Yel* (rüzgar) ve *Kesmek* fillinin çekimli halinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Yellemek:** "Yelpazelemek" manası taşıyan fiil "Gaza getirmek" tabirindeki anlamı da karşılar.

* **Yelmek:** "Rüzgar esmek" demek olan kelime mecazen rüzgar gibi koşmak anlamına da gelmektedir. Atın rüzgardan yaratıldığına inanılır, onun gücü ve hızı ata geçmiştir. Halk anlatılarında at rüzgarla yarışır, uçan kuşa yetişir ve geçer. Hızlı hareket etmek, acele etmek, telaş etmek, gayret etmek manaları da vardır.

* **Yelpek:** "Yelpaze" anlamındaki sözcüğün orijinali *Çelpek* biçimindedir. *Çel/Cel/Yel* (rüzgar) sözcüğünden türediği için Türkçe'ye Ç/C/Y dönüşümü ile aktarılmıştır.

* **Yelpen:** "Sarkık ve/veya iri kulak" manasındaki kelimenin aslı *Celben* biçimindedir. Türkçe'deki "Kepçe kulak" tabirine yakın bir anlamı karşılar. Mecazen "Sersem" manasında da kullanılır.

* **Yendirbez:** "Yenilmez" manasına gelen kelimenin aslı *Cendirbes* biçimindedir.

* **Yenirmek:** "Islah olmak" manasındaki kelime *Yangarmak/Yangırmak/Yengirmek* biçimlerine de sahiptir.

* **Yenlemek:** "Memesi şişmek" manasındaki kelime "Doğum zamanı yaklaşmak" anlamında da kullanılır. Çünkü memenin sütle dolup şişmesi doğumun yaklaştığını işaret etmektedir. Sözcüğün L/N ses değişimi ile *Yelnemek* biçimi de bulunmaktadır.

* **Yepinmek:** "Aksilik / terslik etmek" anlamına gelen kelime "Ayağını yere vurmak" veya "Ayağının üstünde sıçramak" deyimlerindeki mecazi manaları da karşılamaktadır.

* **Yerçekiş:** "Yerçekimi" manasındaki kelimenin aslı *Yiğirçekiş* biçimindedir (*Yiğirçekiş > Yirçekiş > Yerçekiş* dönüşümü ile aktarılmıştır). Aslında Türkçe'de karşılığı olan kelime de aynı yöntemle bileşik olarak aynı sözcüklerden *(Yer ve Çekmek)* türetilmiş olduğu halde Türkçe'nin aynı kavramlara uzak coğrafyalarda olsa bile kimi zaman bazı küçük farklılıklarla aynı veya benzer tanımlamaları yaptığını göstermek bakımından alıntılanmıştır.

* **Yerçekmek:** “Vatanını özlemek” anlamı taşıyan fiil bileşik bir kelimedir. *Yer* ve *Çekmek* sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Yerçemek:** “Yere yatmak” veya “Sipere yatmak” anlamındaki fiilin “Yemek seçmek” manası da bulunmaktadır.

* **Yerçi:** “Rehber” manasındaki sözcüğün *Yirçi* söylenişi de vardır. “Yer ruhu” anlamı da bulunmaktadır.

* **Yerdeç:** Ayıp, utanç anlamındaki kelimenin *Yerteç* söylenişi de vardır. Türkçe’ye T/D/L dönüşümü ile *Yerleç* biçiminde aktarılmasının daha uygun olup olmayacağı değerlendirilmelidir.

* **Yerdenmek:** “Utanç duymak” anlamındaki kelimenin *Yertenmek* söylenişi de vardır. Türkçe’ye T/D/L dönüşümü ile *Yerlenmek* biçiminde aktarılmasının daha uygun olup olmayacağı değerlendirilmelidir.

* **Yerdeş:** “Hemşeri” manasındaki sözcüğün *Yirdeş* söylenişi de vardır.

* **Yerdüzer:** “Buldozer” manasındaki kelime *Yer* ve *Düzmek* (düzeltmek) sözcüklerinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Yerek:** “Ekim” (tarım) demektir. Çok büyük olasılıkla farklı bir söyleniş biçimi olan *Cirek* kelimesine ise “Sonbahar ekimi” manası ile rastlanmıştır.

* **Yereşen:** “Geleni” (yer sincabı) manasındaki kelime *Yer* sözcüğü ile *Eşmek* fiilinin çekimli halinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Yereşen:** “Sondaj aleti” anlamındaki kelime *Yer* sözcüğü ile *Eşmek* fiilinin çekimli halinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Yereşlek:** “Koordinat” anlamı taşıyan sözcük *Yer* ile *Eşlek* (eşleştirici) kelimelerinin bileşik halidir.

* **Yereşmek:** “Sondaj yapmak” manasındaki fiilin “Mütareke yapmak” (silah bırakmak) manası da bulunmaktadır. İlk başta aradaki bağlantı uzak gibi görünse de gerçekte silahların gömülmesi geleneğinden kaynaklanan çok daha eski bir anlayışa dayanmaktadır. Hatta kavramın “Nişanlanmak” (sözlenmek) şeklinde rastlanan bir diğer manası bile çiftlerin nişanlanmasını simgeleyen ağaç dallarının, daha sonraki çağlarda kırmızı kurdela ipinin toprağa gömülmesi ile bağlantılıdır. Bu içerik ise *Çereşmek* başlığında verilmiştir. Kavramın *“-eşmek”* kısmı toprağın kazılmasını tanımlamaktadır. Bu nedenle bileşik kelime olma ihtimali de vardır.

* **Yerikmek:** “Toprağa gömülmek” mansındaki fiil mecazen “Yerin dibine girmek / geçmek” deyimindeki manayı da karşılar.

* **Yerindi:** “Kendigelen fidan” (kendiliğinden çıkan) manasındaki kelimenin aslı *Yirindi* biçimindedir.

* **Yerindirmek:** “Bedbaht etmek” anlamında kullanılan fiilin “Yerinden etmek” (benzer olarak “Yurdundan etmek”) ve “Toprağından etmek” deyimlerindeki mecazi manalarda kullanıldığı da görülür. Gerçekten de *Yirindirmek* biçimi ile “Topraktan / yerinden sökmek” manasına da rastlanmıştır.

* **Yerinmek:** “Bedbaht olmak” anlamındaki fiil “Yerinden / yurdundan olmak” veya “Toprağından / vatanından olmak” deyimlerindeki manaları da karşılamaktadır. “Kendine kızmak” anlamında kullanımı da yaygındır.

* **Yerişmek:** “Şeytan çarpmak” anlamı taşıyan fiilin bu içeriği *Çerişmek* biçiminden aktarılmıştır. “Rezil olmak” manası ise “Yerin dibine girmek” deyimine denk düşer. “*Yer-”* ile başlayan kimi kavramlar *Çur>Çor>Çör>Çer>Yer* dönüşümüyle maraz, dert, ruhsal rahatsızlık gibi anlamlar da içerir. Bu bağlamda marazlanmak, ruhsal rahatsızlığa yakalanmak manalarına da gelir.

* **Yeriştirmek:** “Rezil etmek” manasındaki fiil “Yerin dibine sokmak” deyimindeki manayı karşılar. “Yerine koymak” anlamı da vardır.

* **Yerlenmek:** “Defnolmak” manasındaki fiilin aslı *Cerlenmek* şeklindedir. “Konumlanmak” manası ise *Çerlenmek* biçiminden aktarılmıştır. Buradaki içerik ile “Ordugah / karargah kurmak” kastedilmekte olup *Çer/Cer/Yer* dönüşümüyle *Yer* sözüğünün “Konum” anlamına bağlanır. Bu bağlamda Türkçe’deki “Konuşlanmak” fiilindeki içeriğe yaklaşmaktadır. “İskan olmak” manası da bulunur. “Rezil olmak” anlamında kullanıldığına da rastlanır.

* **Yerletmek:** “Defnetmek” manasındaki fiilin aslı *Cerletmek* şeklindedir. “Konumlandırmak” manası ise *Çerletmek* biçiminden aktarılmıştır. “İskan etmek” manası da bulunur. “Rezil etmek” anlamında kullanıldığına da rastlanır.

* **Yerölçmek:** *Yer* ve *Ölçmek* kelimelerinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Yersürgüç:** *Yer* sözcüğü ve *Ölçmek* fiilinin çekimli halinin bileşik hali olan kelime “Saban” demektir. *Yersürmek* fiili de “Çift sürmek” / “Saban sürmek” manasında kullanılır.

* **Yeşmek:** Saklamak, gizlemek, örtmek, sır tutmak manaları “Yaşmak” fiili ile de bağlantılıdır. Tam tersi olan çözmek, soymak, kabuğunu soymak, sır açmak manaları ise “Çeşmek” fiili ile ilgili görünmektedir. Hatta *Yeşmek/Yeçmek/Eçmek/Açmak* dönüşümü ile *Açmak* fiiline dahi bağlantısı bulunur. İlginç bir biçimde birbirinin karşıtı olan kavramları neredeyse eşit oranda bünyesinde barındıran bir fiildir. Bu nedenle hem bu fiilde hem de türeyen diğer fiiler ile sözcüklerde anlamları sabitlemek oldukça zor görünmektedir. “Koşmak” ve “Acele iş yapmak” manalarına da rastlanmıştır.

* **Yeşrinmek:** Gizlenmek, saklanmak manasındaki *Yaşrınmak* fiilinin sesli harf incelmesi ile farklı bir söyleniş biçimidir. *Yeşrinmek* fiili “Gizli saklı iş yapmak” veya “Gizli iş çevirmek” anlamları ile yeterince özelleşmiş olduğu için ayrı bir başlık olarak verilmiştir.

* **Yetek:** “Gaye”, “Maksat” manalarındaki kelimenin “Filiz” anlamı *Cetek* biçiminden aktarılmıştır.

* **Yeteş:** Lades oyunu anlamına gelen kavram "Yeteş-Seteş" olarak da bilinir. Yedez/Yetez ise lades kemiği manası taşır. *Yeteşmek/Yetezmek* ise lades tutuşmak anlamına gelir.

* **Yetigen:** "Büyükayı" takımyıldızını ifade eder. Takımyıldızdaki yedi belirleyici yıldız sözcüğün de asıl unsurunu oluşturur. Bunların yedi at hırsızı olduğu söylenir. Bir obadan çalarak kaçırdıkları atlar ve peşlerinde kendilerini kovalayan atlılar ile birlikte göğe savrulmuşlardır. Sözcüğün Türkçe'ye aktarılışında "Yeteğen" biçimi de olasılık dahilindedir. Fakat orijinal biçim tercih edilmiştir. Diğer lehçelerde farklı söyleyişler de mevcuttur: *Cetigen/Cetegen/Yetegen* gibi… (*Çediker* ise "Küçükayı" takımyıldızıdır.)

* **Yetiltey:** "Fakülte" manasındaki kelimenin izi "Şu Üretken Türkçemiz" adlı kitaba kadar takip edilebilmiştir. Büyük olasılıkla bu kitabın yazarı Ahmet Ercan tarafından türetilmiştir.

* **Yetkirmek:** "Kabullenmek" anlamındaki fiilin R/Z dönüşümü ile *Yetkizmek* biçimi de vardır.

* **Yevrey:** "Yahudi" demek olan sözcük, İbranice kökenli olup bu söyleyiş biçimi çevre Türk dillerine Rusça üzerinden aktarılmıştır.

* **Yez:** "Pirinç" (metal) demektir. *Çes/Çez/Çaz/Cas/Ces/Cez/Yez* dönüşümü ile pek çok lehçe ve şivede özelleşmiş manalarla değişik madenlerin (demir, prinç, tunç, bakır vs.) adı olarak kullanılır. Farsça kökenli olduğu da öne sürülür.

* **Yezim:** Yer ve Su ruhlarının koruyucusu olarak bahsi geçer. Bir anlamda üstün bir ruhtur. Sözcük aynı zamanda öncü ve devriye anlamlarına gelir.

* **Yezleci:** "Talepkar" manasındaki kelimenin aslı *Yezdeci* biçimindedir. D/L dönüşümü ile aktarılmıştır.

* **Yezlemek:** "Talep etmek" manasındaki kelimenin aslı *Yezlemek* biçimindedir. D/L dönüşümü ile aktarılmıştır. Türev fiiller için de aynı ses dönüşümü geçerlidir.

* **Yezne:** "Enişte" anlamındaki kelimenin *Yezde* biçimi de bulunur.

* **Yezökçe:** "Fahişe" (hayat kadını) anlamında kullanılan sözcüğün *Yezökşe* söylenişi de vardır. *Yez* (demir, metal) ve *Ökçe* kelimelerinin bileşiminden oluşmuş gibi görünmektedir. Çok büyük olasılıkla derlemenin yapıldığı ülkelerde hayat kadınlarının yüksek metal (veya parlak) topuklu ayakkabılar giymeleri nedeniyle bu benzetme yapılmış olmalıdır.

* **Yığaç:** Belirli bir büyüklüğe ulaşmış "Fidan" demektir. Uygun ses dönüşümleri ile *Ağaç* kavramıyla bağlantılı olduğu anlaşılmaktadır. Uzaklık ölçü birimi olarak da kullanılır ve yaklaşık 3 (üç) metreyi ifade eder.

* **Yığın:** *Cıyın* biçimi ile rastlanan "Toplantı" (belki "Miting") manasına gelir. Ses dönüşümlerinin doğru olduğu kanaatiyle söyleyiş kolaylığı açısından bu şekilde aktarılmasının daha uygun olacağı fikrine ulaşılmıştır.

* **Yığınca:** “Parti” manasındaki kelime orijin dilde *Cıyınça* biçimi ile yer almaktadır. Türemiş olduğu *Yığın* kavramının Türkiye Türkçesi’ndeki içeriklerinden oldukça farklıdır.

* **Yığındamak:** “Stoklamak” anlamındaki sözcüğün *Yığınlamak* biçiminde aktarılması da mümkündür.

* **Yığınmak:** “Kümelenmek” anlamından başka *Cıyınmak* biçimi ile “Toplantı yapmak” (“Miting yapmak” şeklinde düzeltilmesi değerlendirilmelidir) manasına ve N/Y dönüşümüne uğramış *Nığınmak* biçimi ile de “Muhkemleşmek” (sağlamlaşmak) manasına rastlanmıştır.

* **Yığışmak:** “İzdiham oluşmak / oluşturmak” manasından başka N/Y dönüşümü ile *Nığışmak/Nıkışmak* biçimlerinde “Sebat etmek” ve “Israr etmek” manalarına rastlanmıştır.

* **Yığıtmak:** “İstiflemek” anlamından başka *Nığıtmak* biçimi ile de “Muhkemleştirmek” (sağlamlaştırmak) manasına rastlanmıştır.

* **Yığlamak:** “Ağıt okumak” manasındaki fiilin “Ğ” düşmesi ile *Yılamak* biçimine de kayıtlarda rastanmıştır. Uygun ses dönüşümleri ile *Ağlamak* fiiline bağlanır. *Yuğlamak* (matem töreni yapmak) kavramı ile de doğrudan alakalıdır.

* **Yığma:** “Kitap” manası *Cıyma* biçiminden aktarılmıştır.

* **Yıldırma:** “Kapı sürgüsü” manasındaki sözcüğün orijinali *Cıldırma* biçimindedir.

* **Yılgayak:** “Yeni yıl” demektir (Türklerde Nevruz Bayramı’na denk düşer). Resmi Türkiye Türkçe’sine uygun söyleyiş aslında “Yılgayak” olmalıdır. Ancak Anadolu halk ağzına uygun bir aktarmada özgün biçim olan “Yılgayah” da yanlış olmayacaktır. Fakat bu durumda sondaki “H” harfini gırtlaksı söylemek daha uygun düşecektir. Kelime anlamı yılın geçişi demektir. Her ne kadar *Yılgamak/Çılgamak/Cılgamak* fiili “Kaymak” (özelde “Paten kaymak”) anlamına gelse de, ikincil anlamı da yeni yıla girmek demektir ve Türkçe’de “Yıl” sözcüğü ile “Kaymak” fiilinin bileşimine de uygun bir söyleyiş oluşturur (Yıl-kaymak). Türklerde Nevruz Bayramı’nı tanımlamakla birlikte ortak Dünya kültürü içerisinde 31 Aralık’ta kutlanan Yılbaşı gecesi için de kullanılır. Kelimenin “Paten pisti” manası *Cılgayak* başlığında verilmiş olup bu varyantın “Et bayramı” anlamına da kayıtlarda rastlanmıştır.

* **Yılgırmak:** Tebessüm etmek manası dışında Kıvrılmak veya Kıvranmak manası da bulunur. Birbirine uzak gibi görünen bu iki anlamın birbiriyle olan alakası aslında son derece mantıksal olup, tebessüm etme durumunda yüz hatlarının veya ağzın kıvrılmasının bir sonucudur.

* **Yılmaya:** Söylencelerde adı geçen uçan devedir. Bazen de ata benzeyen kanatlı bir deve olarak bahsi geçer. Sözcüğün birinci kısmı *Yıldırım* kelimesiyle aynı kökten gelir, *Yılmanık* sözcüğü parlak manası taşır. İkinci kısmı oluşturan “Maya” sözcüğü ise bazı lehçelerde tek hörgüçlü deve, bazılarında ise dişi deve manası taşımaktadır.

* **Yır:** Türkçe *Ir/Yır/Cır* kökü ses, şarkı, cırıltı manaları ile alakalı kelimeler türetir. “Y” sesi düşmesi ile bu manalarla ilgili olmak kaydıyla sıklıkla *“Yır-”* ile başlayan kelimelerin *“Ir-”* biçimine dönüştüğü görülür.

* **Yırgalamak:** “Eğlence tertip etmek” (parti vermek), “Neşelendirmek” manalarındaki kelimenin aslı *Cırgalamak* biçimindedir.

* **Yırmak:** “Şarkı söylemek” anlamından başka mecazen sürekli bir şeyi tekrar tekrar söylemek veya bir isteği durmadan tekrarlamak ve böyle yaparak karşıdakini bıktırmak, usandırmak manalarında kullanılır.

* **Yırtlaç:** Utanmaz, edepsiz, arsız, haylaz, haşarı, yaramaz manalarındaki kelimenin *Yırtlaş/Yırtlaz* biçimleri de yaygındır. Sözcüğün kökeninde yırtılmak, yarılmak, patlamak içerikleri bulunur ve bu bağlamda “Ar damarı yırtılmış” tabirindeki manaya yaklaşır.

* **Yış:** “Cangıl” (yoğun orman) manasındaki kelimenin *Çış/Cış* biçimleri de vardır.

* **Yiğleşik:** “Manyetik” manasındaki kelimenin Türkiye Türkçesi’ne *Yiğleşik* şeklinde aktarılması da mümkündür. Her iki biçimde de Türkiye Türkçesi açısından herhangi bir uyumsuzluk bulunmadığı için ayrı bir başlık olarak verilmişlerdir.

* **Yiğirçemek:** “Yere dökülmek” olarak izah edilen fiil aslında son derece özelleşmiş bir içerik ile dönerek düşmeyi veya dönerek inmeyi anlatır. Örneğin yaprağın ağaçtan düşmesinde olduğu gibi.

* **Yiğitmek:** “Galip gelmek” manası taşıyan fiilin “Canını kurtarmak” anlamı da bulunur.

* **Yiğlemek:** “Kutuplamak” veya “Mıknatıslamak” anlamındaki sözcüğün orijinali *Yiğdemek* biçimindedir. Türev fiiller için de aynı ses dönüşümü geçerlidir.

* **Yiğlenmek:** “Kutuplanmak” veya “Mıknatıslanmak” anlamındaki sözcüğün orijinali *Yiğdenmek* biçimindedir.

* **Yiğleşik:** “Manyetik” manasındaki kelimenin aslı *Yiğdeşik* şeklindedir. Orijinal biçimde de Türkiye Türkçesi açısından herhangi bir uyumsuzluk bulunmadığı için ayrıca verilmiştir.

* **Yiğremek:** “Bilinmez olmak” şeklinde izah edilen kelime Türk kültüründe bilinmez güçlerle veya varlıklarla iletişim kurulmasını veya bunlardan korkularak kaçınılmasını ifade eder. Bu fiilden türeyen *Yiğrek/İğrek* sözcüğü bilinmeyen varlık anlamına gelir. Ayrıca bilimde (özellikle de matematikte) bilinmeyen kavramları veya değerleri tanımlamakta kullanılır. Bu bağlamda Türk geleneğinde bilinmeyen değerin işareti “Y” harfidir (Batı kültüründeki “X” gibi).

* **Yinçi:** “Hanımefendi” manasındaki sözcüğün *İnçi* söyleyişi de bulunur.

* **Yinik:** “Kıymetsiz” şeklinde tanımlanmış olan kelime “Y” harfi düşmesi ile *İnik* olarak (*İnmek* fiilinden “Değeri azalmış” manasında) izah edilebilir. *Yeğnik/Yiğnik/Yinik* dönüşümü ile de *Yeğni* (hafif) kavramına bağlanır.

* **Yinikme:** “Kıymetten düşmüş” demektir. Bu bağlamda “Gözden düşmüş” deyimindeki manayı da karşılamaktadır. “Y” harfi düşmesi ile *İnmek* (“Değeri azalmak” manasında) fiili ile alakalıdır.

* **Yiniş:** “Tevazu” manasındaki sözcük “Y” harfi düşmesi ile *İniş* söylenişi ile değerlendirildiğinde *İnmek* fiiline bağlandığı açıkça görülür. Bu durum “Tevazu” (alçakgönüllülük) kavramının içeriği ile son derece uyumludur.

* **Yipkelmek:** *İp/Yip* kökünden türemiştir. “İp gibi incelmek” demektir. *İpkelmek* şeklinde aktarılmasının daha doğru olup olmayacağı değerlendirilmelidir.

* **Yipkin:** “Mor”, “Eflatun” anlamlarındaki kelimin *İpkin* söylenişine “Menekşe rengi” manası ile rastlanmıştır.

* **Yoğaç:** “Mütevazı” (alçakgönüllü) manasındaki kelimenin aslı *Yovaç* biçimindedir.

* **Yoğmak:** “Yoğurmak” ve “Sıkıştırmak” içeriklerine sahip olan fiilin “Feshetmek” veya “Lağvetmek” anlamlarına *Yoymak/Coymak* biçimlerinde rastlanmıştır. Bu ikinci anlam grubu *Yoy/Yoğ/Yok* dönüşümü ile “Yok” kavramına bağlanmaktadır.

* **Yoğtaşı:** Yontularak silindir hale getirilmiş büyük bir taşın ortası delinerek bir sırık geçirilir ve iki ucundan birleşen tahta kulplar takılır. Toprak dam, ahır tabanı veya avlu zemini düzeltmek için kullanılır. Sözcüğün farklı bir söyleniş biçimi olan “Loğtaşı” Ermenice ile ilişkilendirilse de hangi dilden diğerine geçtiği tam olarak net değildir. En azından her iki dil ile de uyum göstermektedir. Üstelik Türkçe’de “L/Y” dönüşümü bazı lehçelerde görülen bir durumdur. *Yoğ/Yuğ/Yuw/Yuv* kökü küresellik, silindir olma veya yuvarlanma bildirir.

* **Yoğuk:** “Günah çıkarma” manasındaki kelimenin aslı *Yovuk* biçimindedir.

* **Yoğulmak:** “Fesholmak” veya “Lağvolmak” anlamındaki kelimenin aslı *Yoyulmak* biçimindedir. Y/Ğ dönüşümü ile aktarılmıştır.

* **Yokatıcı:** Yokedici anlamına gelen bir sözcüktür. Modern popüler kültürün etkisiyle Türk Dünyasının bazı yörelerinde halk dilinde kurgusal bir karakter olan “Terminatör”ü ifade edecek biçimde anlam kaymasına uğramıştır. “Yokadıcı” olarak da söylenir.

* **Yolaçan:** “Avangard” manasındaki kelime *Yol* sözcüğü ve *Açmak* fiilinin çekimli halinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Yolaçar:** “Greyder” manasındaki kelime *Yol* sözcüğü ve *Açmak* fiilinin çekimli halinin bileşiminden oluşmaktadır. Damadın veya ailesinin geline gönderdiği hediyelere de bu tanımlama yapılmaktadır. Geline hediyeler göndermekle mecazen yol açılmakta ve böylece düğün tarihinin belirlenmesine imkan doğmaktadır.

* **Yolak:** “Patika” ve “Pist” anlamları bulunan sözcüğün *Zolak* biçimine “Şerit” (yol bölümü) manası ile de rastlanmıştır. “Samanyolu” manasında kullanıldığı da eski kayıtlarda yer alır.

* **Yolay:** Talihli, bahtlı, şanslı demektir. Aslı *Colay* biçimindedir. *Col* kavramı Türkçe *Yol* sözcüğünün farklı bir söylenişidir ve talih, baht, şans manalarında kullanılır.

* **Yolayak:** “Tuvalet” (hela) manasındaki kelime asıl dilde *Colayak* biçimi ile yer almaktadır. *Col/Yol* ve *Ayak* sözcüklerinden oluşmaktadır. Anadolu’daki “Ayakyolu” tabirine denk düşmektedir.

* **Yolazık:** “Kumanya” (yol yiyeceği) manasındaki bileşik kelimenin aslı *Yulazık* biçimindedir. İlk sözcük *Yul > Yol düzeltmesi ile aktarılmıştır. Yol* ve *Azık* (basit yiyecek, erzak) sözcüklerinden oluşmaktadır. *Azık* kavramı büyük olasılıkla *Ağzık* (ağza atılan yiyecek anlamında) biçiminden “Ğ” düşmesi ile oluşmuştur.

* **Yolbakan:** “Misafirperver” anlamındaki kelime *Yol* ve *Bakan* (gözleyen, izleyen) sözcüklerinin bileşik halinden oluşmaktadır. Kökendeki mana tam olarak “Yol gözleyen” (misafir bekleyen, misafir gelmesi için gözü yolda olan) demektir.

* **Yolayak:** “Bozkır parsı” demektir. *Colbars* biçimi de mevcuttur. *Col/Yol* ve *Bars/Pars* sözcüklerinden oluşan bileşik bir kelimedir.

* **Yolbasar:** “Eşkıya” demek olan sözcük *Col/Yol* kelimesi ve *Basmak* fiilin çekimli halinin bileşiminden oluşmaktadır. *Yolbasmak* fiili de eşkıyalık yapmak, yol kesmek, soygunculuk yapmak anlamlarında kullanılır.

* **Yolbaş:** “Kavşak anıtı / direği” manası taşıyan kelime *Col/Yol* ve *Baş* sözcüklerinden oluşan bileşik bir kelimedir. *Colbaş* biçimi de bulunur. Ayrıca “Rehber” manasına da rastlanmıştır.

* **Yolçapar:** “Kurye” veya “Postacı” anlamlarında kullanılan sözcük *Yol* ve *Çapar* (haberci) kelimelerinin bileşik halidir. *Yolçapmak* fiili de yol gitmek, yol tepmek manalarında kullanılır.

* **Yolçatı:** “Dörtyol” veya “Kavşak” manasındaki kelime *Yol* ve *Çat* (kesişim yeri) sözcüklerinin bileşik halidir. *Yolçatmak* fiili de “Yol ayrımına gelmek” anlamında kullanılır.

* **Yoldama:** “Terhis kağıdı” anlamında kullanılan sözcük orijin dilde *Coldama* biçimi ile yer alır. *Yollama* olarak aktarılması da mümkündür.

* **Yoltay:** Talihli, bahtlı, şanslı anlamlarındaki kelimenin orijinali *Coltay* biçimindedir. Türkçe *Yol* sözcüğünün farklı bir söyleniş biçimi olan *Col* kavramı talih, baht, şans manalarında kullanılır.

* **Yolvuran:** “Haydut” veya “Eşkıya” anlamlarındaki kelime *Yol* sözcüğü ve *Vurmak* fiilinin çekimli halinin bileşiminden oluşmaktadır. *Yolvurmak* kelimesi de “Haydutluk yapmak”, “Soygun yapmak”, “Yol kesmek” manalarında kullanılır.

* **Yolyazma:** “Seyahatname” demektir. *Yol* ve *Yazma* (yazı) kelimelerinin bileşik halidir.

* **Yom:** Baht, talih, şans, neşe, saadet, huzur (içsel) manalarındaki kelimenin *Yum* biçimi de yaygındır.

* **Yomak:** “Destan” anlamı taşımaktadır. *Comok/Comak/Cumak* ise masal manasına gelir. *Cumak* kelimesine “Cinas” (söz oyunu) manasında da rastlanmıştır.

* **Yomaklamak:** “Kibar konuşmak” tanımının açıklanması gerekmektedir. *Yomak* sözcüğünün bilinen ilk anlamı “Destan” demektir. Yapılabilecek ilk yorum kibar konuşmaktan kastedilen şeyin lafı uzatmak, uzun

uzadıya konuşmak veya şiir gibi konuşmak olabileceğidir. Ayrıca *Yomak* kavramıyla bağlantılı hatta farklı bir söylenişi olan *Cumak* kelimesine ise “Cinas” (söz oyunu) manasıyla rastlanmıştır. *Cumaklamak* ise “Cinas yapmak” (söz oyunu yapmak) demektir. Dolayısıyla burada kibar konuşmak söz oyunu yapmakla özdeş görülmektedir.

* **Yora:** “Rüya tabiri” manasındaki kelimenin *Yura* biçimine de rastlanmıştır.

* **Yorlatmak:** “Reçete yazdırmak” manasındaki kelimenin “Hızlandırmak” (yürüyüşü hızlandırmak, hızlı yürütmek, atı hızlandırmak) anlamı da bulunur.

* **Yortma:** “Spor” / “İdman” manalarındaki *Çortma* kelimesinin inisiyatif kullanılarak bu biçimde aktarılması doğru bulunmuştur.

* **Yortmak:** “Acele etmek” manası *Cortmak* biçiminden aktarılmıştır. At için “Dörtnala gitmek” anlamında da kullanılır. *Çortmak* fiilinin de ilişkili olduğu kanaatiyle “Spor yapmak” / “İdman yapmak” manalarının da bu kavramın içeriğine aktarılması yönünde inisiyatif kullanılmıştır.

* **Yorumak:** “Metod uygulamak” olarak izah edilebilecek yan anlamlardan biri ilgi çekicidir. Asıl kök anlamı “Işık tutmak” veya “Aydınlatmak” şeklindedir. Bunun dışında Anadolu Türkçesi’nde *Yormak* fiili ile ifade edilen (özellikle rüya için kullanılan) “Tabir etmek” manasını karşılar. Aslında ses düşmesi ile ortaya çıkan *Yormak* fiilinin -yalnızca tabir etmek manası için olmak üzere- doğru söyleniş biçimidir.

* **Yosmak:** “Süslemek” (tezyin etmek) demektir. “Başkasının / başka bir şeyin yerine koymak” ve “Benzetmek” manaları ise *Osmak* (kıyaslamak) fiilinin farklı bir söylenişi olarak değerlendirilmelidir.

* **Yosu:** “Pas” manasındaki kelimenin *Cosu/Cozu* biçimleri de vardır. *Yos/Cos* kökü bir şeyin yüzeyini kaplamak içeriği ile ilgili olarak paslanmak, yosunlanmak, lekelenmek, kir kaplamak anlamlarında kelimeler türetir. *Yoz* (asıl niteliğini yitirmiş olan) kavramı ile de kökensel olarak bağlantılıdır. “Siyaset” ve “Merasim” manaları ise Moğolca’dan veya (daha düşük bir olasılıkla başka bir Ural-Altay dilinden) kaynaklanıyor olmalıdır.

* **Yotkurmak:** “Genzi akmak” manasının yanında “Öksürmek” (*Cötkürmek/Yötkürmek* biçimi ile) manasına da rastlanır, ancak buradaki anlam da yine genizle alakalıdır. Dolayısıyla doğru karşılık “Genizden öksürmek” olmalıdır. Aynı şekilde *Yotkurma* sözcüğü de geniz akıntısı demek olduğu gibi genizden gelen öksürük manası taşır.

* **Yozamak:** “Kısırlaşmak” şeklindeki asıl anlamın yanında “Soyu bozulmak” (Dejenere olmak) veya “Soysuzlaşmak” şeklindeki yan anlamları da bulunur.

* **Yozmak:** Başka soydan bir hayvanla çiftleşerek kendi soyunun niteliklerinin bozulmasını tanımlamaktadır. Ağaçlar için ise aşının yanlış yapılması veya beklenen sonucu vermemesi nedeniyle niteliksizleşmesi, asli özelliklerini yitirmesi manasına gelmektedir.

* **Yöndemek:** “Programlamak” (program yapmak) anlamındaki kelimenin “Islah etmek” manasına da rastlanmıştır.

* **Yönelmek:** “Naklolmak” (bağlı olarak “Nakledilmek”) manası *Cönelmek* biçiminden aktarılmıştır. Kabul gördüğü takdirde Türkçe’de zaten var olan fiile yeni bir anlam içereği olarak eklenmesi gerekecektir.

* **Yöneltmek:** “Nakletmek” manası *Cöneltmek* biçiminden aktarılmıştır. Kabul gördüğü takdirde Türkçe’de zaten var olan fiile yeni bir anlam içereği olarak eklenmesi gerekecektir.

* **Yörelçe:** Kelime aslında “Kirmen başı” veya “Baston topuzu” anlamlarında kullanılır ve *Yerelçe* söylenişi de vardır. “Vites topuzu” manası sonradan benzetme yoluyla ortaya çıkmış olmalıdır.

* **Yörelçek:** “Kirmen başı” manasındaki kelimenin *Yerelçek* söylenişi de vardır.

* **Yudarha:** Ejderha demek olan kelime Yutmak fiili ile alakası görülmektedir. Ancak Farsça kökenli “Ejderha” sözcüğü ile benzeşim bulunması da neredeyse kesin gibidir.

* **Yuğ:** “Cenaze merasimi” anlamındaki kelimenin *Yoğ* söylenişi de yaygındır.

* **Yuğalamak:** Ölü gömmek, cenaze kaldırmak, cenaze töreni yapmak manalarından başka “Boca etmek” (toprak, su) anlamları da bulunmaktadır. Bu anlam ölü gömülürken mezara toprak atılması veya ceset yıkanırken su dökülmesi ile alakalıdır. Ayrıca *Yuhalamak* (ayıplamak) fiili ile olan bağlantısı üzerinden kişiyi kınamak amacıyla “Toprak atmak” demektir. *Yoğalamak* söylenişi de mevcuttur. “Ziyan etmek” anlamı ise *Yoğalamak* fiilinde verilmiştir.

* **Yuğbasan:** Cenaze yemeği (ölünün ardından verilen yemek) manasındaki bileşik kelimenin *Yoğbasan* biçimi de mevcuttur. Sadece *Basan* olarak söylendiği de bilinmektedir.

* **Yuğlamak:** Cenaze ayini yapmak, yas merasimi düzenlemek anlamlarındaki fiilin *Yuğdamak/Yoğdamak/Yoğlamak* biçimleri de bulunur.

* **Yuğmak:** “Silmek” veya “Ovalamak” manalarındaki kelimenin “Yıkamak” anlamının *Yuvmak/Yuğmak/Yuymak/* biçimleri de yaygındır. Türev fiiller için de aynı ses dönüşümleri geçerlidir.

* **Yuğrak:** “Hamur” anlamına sahip olan sözcüğün *Yoğrak* söylenişi de vardır. Ayrıca (Y/C dönüşümü ve “Ğ” düşmesi ile) *Yurak/Curak* biçimleri de bulunmaktadır. Aynı şekilde “Hamur / macun yapmak” anlamlarında kullanılan *Yuğramak* fiilinin *Curamak/Yuramak* biçimlerine de rastlanmıştır. “Hamur” manası ile ilgili olmak kaydıyla hemen her sözcükte *Yoğ/Yuğ* dönüşümü mevcuttur.

* **Yuğuşka:** “Teneşir taşı” anlamındaki kelimenin *Yuvuşka* söylenişi de vardır.

* **Yukarma:** “İrtifa” manasındaki sözcüğün aslı *Yoğarma* biçimindedir. Türkçe “Yukarı” sözcüğü ile bağlantısı dikkate alınarak *Yoğarma/Yuğarma/Yukarma* dönüşümü ile aktarılmıştır. *Çoğarmak/Coğarmak* biçimleri de bulunur. “İrtifa kazanmak” anlamı taşıyan *Coğarmak/Yoğarmak* fiili de aynı şekilde *Yukarmak* olarak alınmıştır.

* **Yuku:** Azerice'de *Yuhu* (yazılışı *Yuxu*) şeklinde yer alan kelime gırtlaksı "H" sesi ile söylenir. Bu dilde hem "Uyku" hem de "Rüya" manası taşır.

* **Yula**: En yakın manasıyla "Rüya" olarak aktarılan bu sözcük aynı zamanda insan ruhunun uyku esnasında bedenden geçici olarak ayrılabilen hareketli kısmıdır. "Hayal gücü" anlamı da taşır. *Cula* biçimi de bulunur. Sözcüğün bir diğer anlamı ise "Meşale" demektir ve ruhun bir tür ateş veya ışık (enerji) olarak algılanmasının bir sonucudur. Bu anlamın "Yola" söylenişine de rastlanmıştır. *Zol/Yol/Yul* (talih) kelimesiyle de bağlantılıdır. Bundan başka kelimenin "Su kaynağı" içeriği de kayıtlarda yer almaktadır.

* **Yulamak:** "Rüya görmek" şeklinde açıklanan bu sözcüğün tam anlamı gerçekte ruhun hareketli kısmının bedenden ayrılarak soyut diyarlara yolculuk yapması demektir. (Eski Türk inançlarında hareketli ve sabit ruhlar birbirinden farklı unsurlardır.) Hareketli ruh insan vücudunu geçici olarak terkedebilir. Bazen bu durumu hissetmek bile mümkün olmayabilir. Ayrıca sıradışı, esin kaynağı rüyaların görülmesi için de "Yulamak" tabiri kullanılır. Sözcüğün ayrıca kurtarmak manası da vardır.

* **Yulaşmak:** "Hararetlenmek" anlamındaki fiilin *Yulaçmak* biçimi de bulunur.

* **Yulgamak:** Kuşlar ve kümes hayvanları için "Tüy dökmek" manasında kullanılan kelimenin Y/Z dönüşümü ile *Zulgamak* biçimi de vardır.

* **Yultar:** "Dizgin" anlamındaki kelimenin *Yıltar* biçimi de bulunmaktadır.

* **Yumak:** Sözcüğün "Yıkamak" manasının *Yuvmak/Yuğmak/Yuymak/Cuymak/Cuğmak/Cuvmak* biçimleri de yaygındır. Türev fiiller için de aynı ses dönüşümleri geçerlidir.

* **Yunalga:** Sözcük aslında baştan aşağı (tepeden tırnağa) yıkanma manasına sahiptir.

* **Yunlamak:** "Lif sürmek" anlamına gelen fiil ayrıca Yün > Yun dönüşümüyle "Yün kırkmak" manasına da sahiptir. Ancak ekin Türkçe'deki işlevi bu mananın kullanılmasına pek müsait değildir.

* **Yunmak:** Yıkanmak, banyo yapmak, temizlenmek manasındaki kelimenin *Çunmak/Cunmak/Yunmak/Yuğunmak/Yuyunmak/Yuvunmak* biçimleri bulunur.

* **Yunt:** "Yabani at" anlamındaki kelimenin *Yund/Yond/Yont* biçimleri de bulunur.

* **Yunukmak:** "Abdest almak" anlamındaki kelimenin *Yuňukmak/Yuğukmak/Yuvukmak* dönüşümü içerisindeki söyleyişleri de vardır.

* **Yunulçak:** "Kirli çamaşır" (kökendeki içeriğe göre yıkanacak şey) anlamındaki kelimenin *Yuňulçak/Yuğulçak/Yuvulçak/Yuyulçak* söyleyişleri de vardır.

* **Yunulmak:** *Yumak* (yıkamak) fiilinden türeyen ve "Yıkanmak" (başkası tarafından) anlamındaki kelimenin *Yuňulmak/Yuğulmak/Yuvulmak/Yuyulmak* dönüşümü içerisindeki söyleyişleri de vardır.

* **Yurlamak:** “Rüya tabiri yapmak” manasındaki kelimenin “Haykırmak” manası *Yırlamak* (şarkı söylemek) fiili ile ilişkili bulunmuştur.

* **Yuşamak:** “Benzemek” manasına gelir. *Yuşamak/Uşamak/Oşamak/Oğşamak/Ohşamak* kelimelerinin tamamı yaklaşık olarak aynı anlamı içerir.

* **Yuşka:** “Acı biber” manasındaki kelimenin *Çuşka* biçimi de bulunur.

* **Yuşukmak:** “Su fışkırmak” anlamına gelen fiilin “Laubali davranmak” veya “Ukalalık etmek” şeklindeki ikinci bir anlamı daha mevcuttur. Fakat bu ikinci mana grubu aslında “Uşukmak” fiilinin söyleyiş kolaylığı açısından başına “Y” harfi alarak söylenişidir.

* **Yutpa:** Mitolojide yeraltındaki büyük denizde yaşayan Abra ve Yutpa adlı iki ejderhanın adı birlikte anılır.

* **Yuvalmak:** “İhmal edilmek” manasının yanında “Tehir edilmek” anlamına *Yubalmak* biçimi ile rastlanır. Aslında iki içerik birbiri ile uyumlu olup yapılması gereken şeyin zamanında yapılmayıp ertelenmesi kastedilmektedir.

* **Yuvamak:** “İhmal etmek” anlamı aslında ikincil olup asıl mana kıvırmak, yuvarlaklaştırmak, rulo yapmak şeklindedir. Aynı durum bu fiilden türeyen ve yuvarlanmak ilk manasına sahip olan *Yuvanmak* (teselli olmak) ve yuvarlatmak anlamındaki *Yuvatmak* (teselli etmek) fiilleri için de geçerlidir. “İhmal etmek” anlamının yanında *Yubamak* biçimi ile “Tehir etmek” manasına da rastlanmıştır. Yapması gereken şeyi zamanında yapmayıp ertelemek kastedilmektedir.

* **Yuvatmak:** “Teselli etmek” anlamının yanısıra *Yubatmak* biçimi ile “Tecil etmek” manasına da rastlanmıştır. Birbirine uzak gibi görünse de aslında iki içerik birbiri ile uyumludur. Bir şeyi daha sonra yapacağını söyleyerek (tecil ederek) ikna etmek, kandırmak, avutmak (teselli etmek) demektir. “Oyalamak” manası da yine bu bağlamda değerlendirilmelidir.

* **Yuvha:** Yılanların atası olan ve normal yılanlara göre çok büyük bir varlık olarak algılanır. Moğolca *Zuha/Zuvha* kelimesi ateş ve ocak manaları taşır. Ejderhaların ateş saçan varlıklar olması ile ilişkilidir.

* **Yuvka:** “Yalaka” veya “Kibar” şeklindeki izahatların aslında birleştirilmesi gerekmektedir. Gereğinden fazla kibar davranarak yalakalık yapmak izahatı daha doğrudur. Sözcüğün kökeninde incelik, ince olma, ince davranma içeriği vardır.

* **Yuzak:** “Kilit” veya “Mühür” manasındaki kelimenin *Yozak* ve *Yuşak* söylenişleri de vardır.

* **Yuzamak:** “Kilitlemek” veya “Mühürlemek” manasındaki sözcüğün *Yuşamak* söylenişi de bulunmaktadır.

* **Yozakça:** “Sahte para” (veya tağşiş edilmiş, ayarı bozulmuş altın para) anlamındaki sözcük *Yoz* (niteliğini / aslını yitirmiş) ve *Akça* (para) kelimelerinin bileşiminden oluşmaktadır.

* **Yüdek:** “Alzheimer” ve *Cüdek* biçiminde “Zafiyet” manalarına rastlanmıştır. Aslında iki kavram birbirine çok uzak gibi görünmekle birlikte birbirleri ile doğrudan alakalıdırlar. İlk anlam hafıza zayıflığını ikincisi ise

bedensel zayıflığı ifade eder. Zayıflık ise ortak tanımlayıcıdır. *Yüdemek* fiilinin “Alzheimer olmak” (hafızası zayıflamak) ve “Zafiyet geçirmek” (bedenen zayıflamak) manaları da bu çerçevede değerlendirilmelidir.

* **Yüğürmek:** At için “Rahvan yürümek” manasında kullanılır. Farklı bir söylenişi olan *Çüğürmek* fiiline ise “Koşaradım gitmek” ve “Koşarcasına yürümek” manaları ile rastlanmıştır.

* **Yükünmek:** “Secde etmek” manası anlam kayması/genişlemesi ile “Namaz kılmak” fiilini de ifade etmekte kullanılır.

* **Yülemek:** “Benzemek” manasındaki kelimenin *Çülemek* biçimine de rastlanmıştır. Aynı ses dönüşümü türev fiillerde de bulunmaktadır.

* **Yülgümek:** “Bileylemek” manasındaki kelime *Zülgümek* biçiminden Z/Y dönüşümü ile aktarılmıştır.

* **Yülük:** “Traşlı” manasındaki kelimenin “Perişan” manası *Çülük* biçiminden aktarılmıştır.

* **Yülün:** “Omurilik” manasındaki kelimenin *Cülün/Çülün/Çulun/Çulun* biçimleri de mevcuttur.

* **Yüzdük:** “Maske” manasındaki kelimenin D/L dönüşümü ile *Yüzlük* şeklinde aktarılması da mümkündür.

* **Yüzlenmek:** “Destek görmek” anlamındaki kelime “Yüz bulmak” deyimindeki manayı karşılar.

* **Yüzölçe:** *Yüz* kelimesi ve *Ölçmek* fiilinin çekimli halinin bileşimidir. “Hektar” demektir.

* **Yüztüğen:** “Maske” demektir. *Yüz* sözcüğü ve *Tüğmek* (örtmek) fiilinin bileşiminden oluşmaktadır. *Eltüğen > Eldiven* dönüşümü örnek alındığında *Yüzdiven* önerisi de yapılabilir.

* **Zada:** Mitolojide “Yağmur Tanrısı“nın adıdır. Z/C dönüşümü ile farklı bir söylenişi olan *Cada* sözcüğü “Yağmur büyüsü” ve ayrıca Z/C/Y dönüşümü ile *Yada* ise “Yağmur taşı” (yağmur yağdırma gücü olan taş) anlamlarına gelir.

* **Zağan:** “Devasa” (büyük, iri) manasındaki kelimenin Z/Y dönüşümü ile *Yağan* biçimi de bulunmaktadır. *Zağna/Yağna* ise “Fil” demektir.

* **Zambu:** Yakutlara göre Cennet’te büyüyen Yaşam Ağacıdır. Tanrıça Kupay/Kübey bu ağaçta yaşar ve göğüsleriyle insanlığı besler. Dört nehrin kaynaklandığı bu ağacın dibinde bir ejderha yatar. Sözcüğün etimolojisi netleştirilememiştir. Çevre kültürlerle etkileşim var gibi gözükmektedir.

* **Zayan:** Mitolojide “Zafer Tanrısı” olarak bahsi geçer. Eski kaynaklarda *Dayan* adlı bir mağara ruhundan bahsedilmektedir. Çok büyük olasılıkla aynı ruhun D/Z dönüşümü ile farklı söyleniş biçimleridir. Zafer Tanrısı için savaşlardan önce veya sonra bir mağarada törenler yapılıp sunu veriliyor olması nedeniyle mağara ruhu olduğu şeklinde algılanmış olmalıdır.

* **Zol:** “Hat” anlamında kullanılan sözcük aslında “Y-Z” dönüşümüyle Türkçe “Yol” sözcüğünün farklı bir söylenişinden başka bir kelime değildir. Ancak anlam özelliştiği için bu söyleyiş tercih edilmiştir. Talih, baht, şans anlamındaki *Col* kelimesi ise yine Türkçe *Yol* sözcüğünün aynısıdır.

* **Zögey:** “Eşek arısı” veya “Yaban arısı” demektir. Moğolca kökenli olma olasılığı yüksektir. Kelime kökünde birşeyler taşımak, nakletmek ve acı çektirmek anlamı vardır. Arı, Moğol halk kültüründe kutlu bir hayvan sayılır. Efsaneye göre Bürküt (Kartal Tanrı) en iyi yiyeceğin ne olduğunu merak eder ve bunu öğrenme görevini arıya verir. Yaban arısı konduğu her canlının etini ısırır ve canını yakar. Gökte dolaşan arıya kırlangıç rastlar ve en iyi etin insan eti olduğunu arıdan öğrenir. Ancak ısırarak arının dilini koparan kırlangıç, konuşma yeteneğini yitirmesine neden olur. Kartal arıya sorduğunda aldığı yanıtı yılan sesine benzeterek en iyi etin yılan eti olduğuna karar verir. O günden beri arılarak vızıldamaktadır ve kartalların da en sevdiği yiyecek yılan etidir. *Cögey* söylenişi de vardır.

* **Zülde:** Bir boyun (kabilenin) veya sülalenin, ailenin kullandığı “Arma” demektir. *Sülde* kelimesi kabilenin koruyucu ruhunu ifade eder. Sülde insanı toplumsal bilince (yani ortak benliğe) bağlı kılan ruhtur. *Sölde* sözcüğünün kemik, ilik, iskelet anlamları taşıdığı bilinmektedir ki eski Türk-Moğol inançlarında ruhun kemikte bulunduğuna inanıldığı da bilinmektedir. *Zülde* kabileyi ve onu koruyan ruhu sembolize eden bir tür damga veya armadır.

KAYNAKÇA – Sözlükler

1. MOĞOLCA – TÜRKÇE SÖZLÜK, Ferdinand Lessing, TDK Yayınları, 2003, 2 Cilt, Çeviren: Günay Karaağaç
2. YAKUTÇA – TÜRKÇE SÖZLÜK, Yuriy İvanoviç Vasiliev (Cargıstay), TDK Yayınları, 1995
3. AZERİCE – TÜRKÇE SÖZLÜK, Yaşar Akdoğan, Deniz Kitabevi, 1999
4. TÜRKMENCE – TÜRKÇE SÖZLÜK, Mehmet Ölmez, Talat Tekin, Simurg Kitabevi, 1995
5. ÖZBEKÇE – TÜRKÇE KARŞILIKLAR KILAVUZU, Ertuğrul Yaman, Nizamiddin Mahmud, TDK Yayınları, 2000
6. KAZAKÇA – TÜRKÇE SÖZLÜK, Kenan Koç, Ayabek Bayniyazov, Akçağ Yayınları, 2007
7. KIRGIZ SÖZLÜĞÜ, Konstantin Kuzmiç Yudahin, TDK Yayınları, 1998, 2 Cilt, Çeviren: Abdullah Taymas
8. TUVA TÜRKÇESİ SÖZLÜĞÜ, Klara Kuular, Ekrem Arıkoğlu, TDK Yayınları, 2003
9. ÇUVAŞÇA – TÜRKÇE SÖZLÜK (Ek: Atasözleri ve Deyimler), Emine Ceylan, Simurg Kitabevi, 1996
10. TATARCA – TÜRKÇE SÖZLÜK, Halil Açıkgöz, Fuat Ganiyev, İnsan Yayınevi, 1997
11. KARAÇAY – MALKAR TÜRKÇESİ SÖZLÜĞÜ, Ufuk Tavkul, TDK Yayınları, 2000
12. KIPÇAK TÜRKÇESİ SÖZLÜĞÜ, Ahmet B. Ercilasun, Hanifi Vural, TDK Yayınları, 2000
13. TÜRKÇE – BAŞKURTÇA SÖZLÜK, G. D. Zeynullina, Başkortostan Kitep Neşriyeti, 1996
14. HAKASÇA – TÜRKÇE SÖZLÜK, Erdal Şahin, TDK Yayınları, 2000
15. TÜRKÇE SÖZLÜK, Kolektif, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1945
16. TÜRK DİLİ SÖZLÜĞÜ, Orhan Hançerlioğlu, Remzi Kitabevi, 1992
17. TÜRK DİLİNİN ETİMOLOJİSİ SÖZLÜĞÜ, İsmet Zeki Eyüboğlu, Sosyal Yayınlar, 1998
18. TÜRKİYE'DE HALK AĞZINDAN DERLEME SÖZLÜĞÜ Cilt: 1-12, TDK Yayınları, Ankara, 1963-1982
19. GAGAVUZ TÜRKÇESİ SÖZLÜĞÜ, Nikolay A. Baskakov, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991
20. ALTAYCA – TÜRKÇE SÖZLÜK, Nikolay A. Baskakov, 1999, TDK Yayınları, Çeviren: Emine G. Naskali
21. YAKUT DİLİ SÖZLÜĞÜ, Edouard K. *Pekarskiy,* TDK Yayınları, İstanbul, 1945
22. YENİ UYGUR TÜRKÇESİ SÖZLÜĞÜ, Emir Necipoviç Necip, TDK Yayınları, 2005, Çeviren: İ. Kurban
23. KARŞILAŞTIRMALI TÜRK LEHÇELERİ SÖZLÜĞÜ, Ahmet B. Ercilasun Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991
24. AZERBAYCAN DİLİNİN İZAHLI LÜGETİ, Eliheyder Orucov, Elmler Akademiyası Neşriyatı, Bakı, 1966
25. KIRGIZ TİLİNİN ETİMOLOGİYALIK SÖZDÜGÜ, Kasımbek Seydakmatov, İlim Basması, Frunze, 1988

İnternet Sözlükleri

1. Türk Dil Kurumu – Sözlük Veritabanları, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu
2. Starling Etymology (The Tower of Babel) – Dünya Dilleri Etimolojik Veritabanı, Sergei Starostin
3. Freelang Dictionary, İnternet Sitesi – Dünya Dilleri Sözlükleri Veritabanı